STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 08720

MISHNAYES, MIT NIKUDES

Symcha Pietruszka

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה

זְרָעִים ׀ מוֹעֵד ׀ נָשִׁים ׀ נְזִיקִין ׀ קָדָשִׁים ׀ טְהָרוֹת

סֵדֶר נָשִׁים

מהדורה זו של המשניות מוקדשת לזכר נשמות אלפי אלפים הקדושים מאחינו בני ישראל שנספו בשנות שואת הנאצים תש"ב-תש"ג ולא הובאו לקבר ישראל. ברוח אחינו אלה משנה ונשמה הזמזגו למושג אחד. זכרו נא בתוך הקדושים האלה גם את:

ר' שמחה ב"ר זאב סאלים הי"ד, ירא שמים ומצניע לכת, ואשתו ביילה בת ר' אברהם אבא הי"ד, יראת ה', שנטעה בלב בניה אהבת תורה; ר' יונה ב"ר יצחק ואשתו פרל בת ר' שמחה ובניהם יצחק ומשה הי"ד; ר' מנחם מאנים ב"ר צבי ואשתו שיינדל בת ר' זאב ונכדם מנחם מאנים הי"ד, בן ר' אלעזר סאלים.

....

....

....

ת ה א ז א ת מ צ ב ת ז כ ר ו נ ם

תנצב"ה

ה מ כ י ר ה ה ר א ש י ת :

WOLF SALES

42 Canal Street New York 2, N. Y.

די זעקס סדרים

מִשְׁנָיוֹת

מיט נקודות

איבערזעצונג און פירוש אין יידיש פון

שמחה פּיעטרושקא

דריטער באנד

סֵדֶר נָשִׁים

★

רעווידירטע אויסגאבע

גלעד פארלאג

ניו יאָרק תשט״ו

Revised Edition Copyright 1955

THE GILEAD PRESS, INC.

דפוס גלעד

THE MISHNAH

with fully vocalized text

Translation and Commentary in Yiddish by

DR. SYMCHA PETRUSHKA

volume three: Nashim

★

revised edition

THE GILEAD PRESS

New York 1955

Nashim

A HISTORICAL NOTE:

The Mishna is a collection of teachings opinions and legal decisions covering a wide range of topics—agricultural, legislative, domestic, commercial and philosophical, as well as the rituals and ethics of Jewish tradition. The work of the schools of the Tannaim, it was developed during the first two centuries of the common era, and compiled by Rabbi Judah the Prince (ca. 200). It served as the starting point and basis of the vast Talmudic and Rabbinical literatures. Next to the Bible, it is the most important book of Judaism.

The Mishna consists of six orders, divided into treatises, subdivided into chapters and finally into 4,187 paragraphs.

NASHIM ("women") is the third order of the Mishna. It deals with laws affecting the personal status of women: marriage, divorce and various matrimonial concerns.

דער נוסח פון א כתובה

דאָס וואָרט „כתובה“ איז פון „כתב“, „שרייבן“ און מען מיינט דערמיט דעם כתב, דעם שריפטליכן דאָקומענט וואָס דער מאן גיט דער פרוי ביים חתונה האָבן. אין דער כתובה זיינען פאראן אלע פליכטן וואָס דער מאן נעמט אויף זיך אין באצוג צו דער פרוי ווי אויך בנוגע די פארמעגענס וואָס די פרוי האָט אים ארייגעבראכט. דער נוסח פון דער כתובה איז אין דער אראמעאישער שפראך. לויט דער גמרא (כתובות פ״ב) איז די תקנה צו געבן א כתובה איינגעפירט געוואָרן פון שמעון בן שטח (געלעבט אין ירושלים אין זטן יאָרהונדערט פאר דער געוויינליכער צייט רעכנונג.

ב______בשבת______לחדש______שנת
חמשת אלפים ושבע מאות______לבריאת העולם למנין שאנו
מנין כאן במתא______במדינת______באמריקה הצפונית איך
החתן______בר______אמר
לה להדא בתולתא______בת______
הוי לי לאנתו כדת משה וישראל ואנא אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס
יתיכי ליכי, כהלכת גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין
לנשיהון בקושטא, ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזי
ליכי מדאוריתא ומזוניכי וכסותיכי וספוקיכי ומיעל לותיכי כאורח
כל ארעא, וצביאת מרת______בתולתא דא והות
ליה לאנתו, ודן נדוניא דהנעלת ליה______בין בכסף
בין בדהב ובין בתכשיטין, במאני דלבושא, בשמושי דירה ובשמושי
דערסא, הכל קבל עליו______חתן דנן במאה
זקוקים כסף צרוף, וצבי______חתן דנן והוסיף לה מן
דיליה עוד מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן, סך הכל מאתים
זקוקים כסף צרוף, וכך אמר______חתן דנן, אחריות
שטר כתובתא דא, נדוניא דן, ותוספתא דא, קבלית עלי ועל ירתי
בתראי, להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל
שמיא, דקנאי ודעתיד אנא למקניא. נכסין דאית להון אחריות ודלית
להון אחריות, כלהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון שטר
כתובתא דא, נדוניא דן, ותוספתא דא, מנאי ואפילו מן גלימא דעל
כתפאי, בחיי ובתר חיי, מן יומא דנן ולעלם, ואחריות שטר כתובתא
דא, נדוניא דן, ותוספתא דא, קבל עליו______חתן
דנן כחומר כל שטרי כתובות ותוספתות, דנהגין בבנת ישראל,
העשויין כתקון חכמינו זכרם לברכה, דלא כאסמכתא ודלא כטופסי
דשטרי, וקנינא מן______בר______חתן דנן
למרת______בת______בתולתא דא על
כל מה דכתיב ומפרש לעיל, במנא דכשר למקניא ביה.

הכל שריר וקים!

נאום______בן______
ונאום______בן______

דער נוסח פון א גט

אין חומש דברים כ״ד ווערט געזאָגט ווי אזוי א מאן קאָן זיך שיידן מיט זיין ווייב — וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה, „ער זאָל איר שרייבן א ספר פון צעשיידונג און זאָל עס געבן אין איר האנט״. דער דאָזיגער „ספר פון צעשיידונג״ הייסט אין דער משנה „גט״.

הגם לויט דעם דין התורה האָט א מאן געמאָגט גטן זיין ווייב בעל כרחה, אפילו קעגן איר ווילן; אָבער לויט די תקנה פון דעם בארימטן פוסק (באקאנט אלס רבנו גרשום מאור הגולה, געב. אין דייטשלאנד אין יאָר 960 און געשט. 1020) טאָר מען נישט גטן קעגן דעם ווילן פונם ווייב.

דער נוסח פון גט איז אין דער אראמעאישער שפראך.

א בשלישי בשבת בשבעה עשר--- יום לירח--- כסלו שנת חמשת אלפים ושלש מאות
ב ותמשים ותשע לבריאת--- עולם למנין שאנו מנין כאן בפוזנן דמתקריא--- פוזנני מתא
ג דיתבא על נהר--- ורטא ועל נהר--- גלובנא ועל נהר--- ציבינא ועל מי מעינות אנא פלוני בן
ד פלוני העומד--- היום בפוזנן דמתקרי--- פוזנני מתא ד---יתבא על נהר--- ור---טא
ה ועל נהר--- גלובנא ועל נהר--- ציבינא ועל מי מעינות צביתי בר---עות נפשי
ו בד---לא אניסנא ושבקית ופטר---ית ותר---כית יתיכי ליכי אנת אנתתי פלונית בת פלוני
ז העומד---ת היום בפוזנן ד---מתקר---יא פוזנני מתא ד---יתבא על נהר--- ורטא ועל נהר---
ח גלובנא ועל נהר--- ציבינא ועל מי מעינות ד---הוית אנתתי מן קד---מת ד---נא וכדן פטרית
ט ושבקית ותר---כית יתיכי ליכי ד---י תיהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל
י גבר--- ד---י תיצביין ואנש לא ימחא בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם
יא וד---ן ד---י יהוי ליכי מנאי ספר--- תר---כין ואגר---ת שבוקין וגט פטור---ין
יב כד---ת משה וישר---אל

ראובן בן יעקב עד
שמעון בן אברהם עד

דער חליצה־שוך

אין חומש דברים כ״ה ווערט געזאָגט אז אויב איינער שטארבט אן קינדער און לאָזט איבער א פרוי, און דער ברודער פון פארשטאָרבענעם וויל נישט חתונה האָבן מיט איר, דארף ער איר געבן חליצה. דאָס וואָרט „חליצה“ קומט פון „חלץ“, אראָפּציען. די אלמנה ציט אראָפּ ביים פארשטאָרבענעם מאנס ברודער זיין שוך און שפּייט פאר אים און זאָגט: „אזוי טוט מען א מענטשן וואָס וויל נישט אויפשטעלן א פאמיליע צום אָנדיינק פון זיין ברודער!“ נאָך דעם נעמען חליצה מעג די אלמנה חתונה האָבן פאר אן אנדערן.

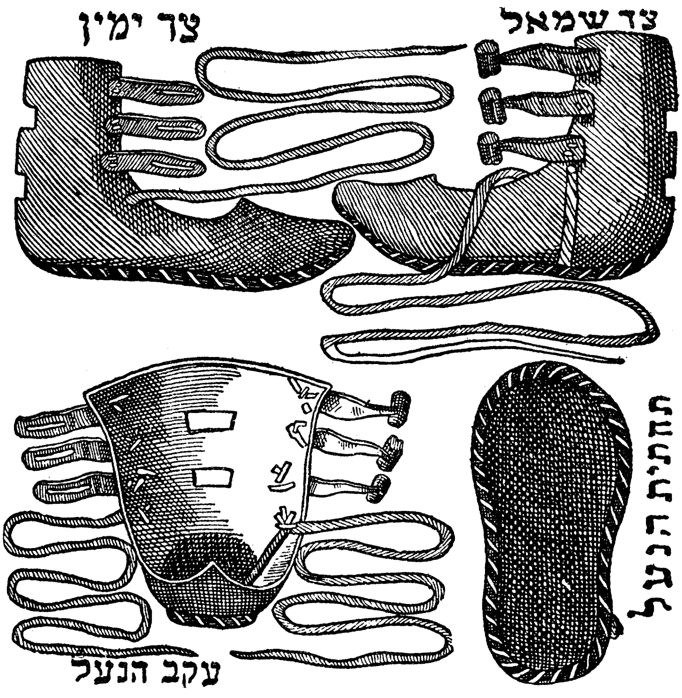

נעל החליצה

מפתחות פרקי המשנה על סדר א"ב

א

ארבעה אחין יבמות פ"ג
אלמנה לכ"ג יבמות פ"ו
אלו נערות כתובות פ"ג
אף על פי כתובות פ"ה
אלמנה ניזונית כתובות פי"א
ארבעה נדרים נדרים פ"ג
אין בין המודר נדרים פ"ד
ארוסה ושומרת יבם סוטה פ"ד
אלו נאמרין סוטה פ"ז

ב

בש"א יבמות פי"ג
בתולה נשאת כתובות פ"א
בש"א נזיר פ"ה

ג

בסדר זרעים, נזיקין, קדשים, טהרות.

ד

בסדר נזיקין, קדשים, טהרות.

ה

החולץ יבמות פ"ד
הבא על יבמתו יבמות פ"ו
הערל יבמות פ"ח
האשה שהלך בעלה יבמות פ"י
האשה שהלכה יבמות פט"ו
האשה שהלך בעלה יבמות פט"ז
האשה שנתארמלה כתובות פ"ב
המדיר כתובות פ"ז
האשה שנפלו לה כתובות פ"ח
הכותב לאשתו כתובות פ"ט
הנושא את האשה כתובות פי"ב
המביא גט גיטין פ"א
המביא גט גיטין פ"ב
השולח גט גיטין פ"ד
הזקין גיטין פ"ה
התקבל גיטין פ"ו
הזורק גיטין פ"ח
המגרש גיטין פ"ט
המודר נדרים פ"ה
המודר נדרים פ"ז
הנודר מן הירק נדרים פ"ז
הריני נזיר נזיר פ"ב
העכו"ם אין להם נזירות נזיר פ"ט
המקנא לאשתו סוטה פ"א
היה נוטל סוטה פ"ג
היה מביא סוטה פ"ב
האשה נקנית קדושין פ"א
האיש מקדש קדושין פ"ב
האומר לחבירו קדושין פ"ג

ו

ואלו מותרים נדרים פ"ב
ואלו נדרים נדרים פי"א

ז

בסדר טהרות.

ח

חמש עשרה נשים יבמות פ"א
חרש שנשא יבמות פי"ד

ט

בסדר מועד קדשים טהרות.

י

יש מותרות יבמות פ"ט

כ

כיצד אשת אחיו יבמות פ"ב
כל הגט גיטין פ"ג
כל כנויי נדרים נדרים פ"א
כל כנויי נזירות נזיר פ"א
כהן גדול ונזיר נזיר פ"ז
כשם שהמים בודקין סוטה פ"ה

ל

בסדר זרעים מועד, נזיקין קדשים

מ

מצות חליצה יבמות פי"ב
מציאת האשה כתובות פ"ו
מי שהיה נשוי כתובות פ"י
מי שאחזו גיטין פ"ז
מי שאמר ה"ג נזיר פ"ג
מי שאמר ה"ג נזיר פ"ו
מי שקינא סוטה פ"ו
משוח מלחמה סוטה פ"ח

נושאין על האנוסה יבמות פי"א
נערה שנתפתתה כתובות פ"ד
נערה המאורסה נדרים פ"י

ס

בסדר זרעים מועד קדשים טהרות

ע

עגלה ערופה סוטה פ"ט
עשרה יוחסין קדושין פ"ד

פ

בסדר זרעים, קדשים, טהרות

צ

בסדר טהרות:

ק

קונם יין נדרים פ"ח

ר

רבן גמליאל יבמות פ"ח
רבי אליעזר נדרים פ"ט

ש

שני דייני גזירות כתובות פי"ג
שלשה מינים נזיר פ"ו
שני נזירים נזיר פ"ח

ת

בסדר זרעים, מועד, טהרות

תְּפִלָּה לְאָבֵל וּלְיָאהרְצַייט

קוֹדֶם הַלִּמּוּד

הֲרֵינִי רוֹצֶה לִלְמוֹד מִשְׁנָה שֶׁהִיא אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה עֲבוּר נִשְׁמַת הַנִּפְטָר (הַנִּפְטֶרֶת) (פב״פ) וּבִזְכוּת לִימּוּד זֶה תְּהֵא נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ) צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים עִם מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים וְיַעֲמוֹד (וְתַעֲמוֹד) לְקֵץ הַיָּמִין, אָמֵן.

אַחַר הַלִּמּוּד

אָנָּא יְיָ מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל־חָי, וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ, יְהִי נָא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תּוֹרָתֵנוּ וּתְפִלָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלוני בר פלונית: או פלונית בת פלונית) וּגְמוֹל נָא עָלֶיהָ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל, לִפְתּוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶסֶד וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן, וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה, וּשְׁלַח לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת עֵץ הַחַיִּים, אֵצֶל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַצִּדְקָנִיּוֹת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוֹת לֵהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתְךָ לְהַשְׂבִּיעָהּ מִטּוּבְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים: וְהַגּוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה בְּחֶדְוָה, בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הוֹלֵךְ נְכוֹחוֹ, וְכָתוּב יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם. וְכָתוּב אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ, וְתִשְׁמוֹר אוֹתוֹ מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִמָּה וְתוֹלֵעָה:

(נִפְטָר)

וְתִסְלַח וְתִמְחַל לוֹ עַל־כָּל־פְּשָׁעָיו, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא וּזְכָר לוֹ זְכִיּוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, וְתַשְׁפִּיעַ לוֹ מִנִּשְׁמָתוֹ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שׁוֹמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל יִרְאֶה פְּנֵי גֵי־הִנֹּם, וְנִשְׁמָתוֹ תְּהִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתוֹ

(נִפְטֶרֶת)

וְתִסְלַח וְתִמְחַל לָהּ עַל־כָּל־פְּשָׁעֶיהָ, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּזְכָר לָהּ זְכִיּוֹתֶיהָ וְצִדְקוֹתֶיהָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה, וְתַשְׁפִּיעַ לָהּ מִנִּשְׁמָתָהּ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתֶיהָ בַּקֶּבֶר מֵרַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ, וְכָתוּב שׁוֹמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה, וְתִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל תִּרְאֶה פְּנֵי גֵי־הִנֹּם, וְנִשְׁמָתָהּ תְּהִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתָהּ

בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם־כָּל־מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָמֵן:

אַחַר הַתְּפִלָּה אוֹמְרִים קַדִּישׁ זֶה.

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל. בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יִתְבָּרַךְ. וְיִשְׁתַּבַּח. וְיִתְפָּאַר. וְיִתְרוֹמַם. וְיִתְנַשֵּׂא. וְיִתְהַדָּר. וְיִתְעַלֶּה. וְיִתְהַלָּל. שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי״ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא. תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא. דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן. וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן. וְעַל כָּל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. דִּי בְאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא. חִנָּא וְחִסְדָּא. וְרַחֲמִין. וְחַיִּין אֲרִיכִין. וּמְזוֹנָא רְוִיחֵי. וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא. וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו. הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

סֵדֶר נָשִׁים

פארצייכנונג פון אלע תנאים דערמאָנט אין דעם משניות.
דער נאָמען פון יעדן פרק אין א״ב בוכשטאבן. דער נאָמען פון דער משנה אין נומערן.

אבא אורין איש ציידן. קדושין ד׳ 14 (N.74).

אבא גוריא. קדושין ד׳ 14.

אבא גוריין איש ציידן. קדושין ד׳ 14 (N. 75).

אבא שאול. כתובות ז׳ 6. נדרים ו׳ 5. גטין ה׳ 4. קדושין ד׳ 2, 14 (N. 76).

ר׳ אליעזר. יבמות ג׳ 1. ו׳ 3, 4. ח׳ 4, 6. י״ב 2, 3. י״ג 2, 6, 7. ט״ז 2, 7. כתובות א׳ 6, 7, 8, 9. ב׳ 8 (N. 37). ג׳ 6 (N. 42). ה׳ 5, 6. ט׳ 4. נדרים ג׳ 1 (N. 11). ד׳ 3. ט׳ 1, 2. י׳ 5, 6, 7. נזיר ג׳ 3, 4, 5. ו׳ 7, 11. ז׳ 1, 4. סוטה א׳ 1. ג׳ 4. ד׳ 3. ו׳ 1. ח׳ 3. ט׳ 2, 3, 4. גטין א׳ 1. ד׳ 7. ו׳ 3, 4. ח׳ 8. ט׳ 1, 4. קדושין א׳ 4, 9. ג׳ 13. ד׳ 3, 13.

ר׳ אליעזר בן יעקב. יבמות י״ג 3. כתובות ה׳ 5 (N .47). נדרים ג׳ 1. ה׳ 1, 2. סוטה ט׳ 4. קדושין ד׳ 7.

ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי. סוטה ה׳ 3.

ר׳ אליעזר הגדול. סוטה ט׳ 15.

ר׳ אלעזר. יבמות ג׳ 1 (N. 5). י׳ 1. י״ג 11. ט״ז 2 (N. 16). כתובות ב׳ 8. ג׳ 6. נזיר ו׳ 7 (N. 60). ז׳ 4. גטין ג׳ 2. קדושין א׳ 4 (N.41).

ר׳ אלעזר בן מתיא. יבמות י׳ 3.

ר׳ אלעזר בן עזריה. כתובות ד׳ 6. ה׳ 1. נדרים י״ג 11. נזיר ו׳ 2. סוטה ט׳ 15.

ר׳ אלעזר בן פרטא. גטין ג׳ 4.

ר׳ אלעזר בן שמוע. גטין ג׳ 8.

בית הלל. יבמות א׳ 4. ג׳ 1, 5. ד׳ 3. ו׳ 6. י״ג 1. ט״ו 2, 3. כתובות ה׳ 6. ח׳ 1, 6. נדרים ג׳ 2, 4. נזיר ב׳ 1, 2. ג׳ 6, 7. ה׳ 1, 2, 3, 5. סוטה ד׳ 2. גטין ד׳ 5. ח׳ 4, 8, 9. ט׳ 10. קדושין א׳ 1.

בית שמאי. יבמות א׳ 4. ג׳ 1, 5. ד׳ 3. ו׳ 6. י״ג 1. ט״ו 2, 3. כתובות ה׳ 6. ח׳ 1, 6. נדרים ג׳ 2, 4. נזיר ב׳ 1, 2. ג׳ 6, 7. ה׳ 1, 2, 3, 5. סוטה ד׳ 2. גטין ד׳ 5. ח׳ 4, 8, 9. ט׳ 10. קדושין א׳ 1.

בן בתירה. גטין ה׳ 7.

בן זומא. נזיר ח׳ 1. סוטה ט׳ 15.

בן ננס. כתובות י׳ 5. גטין ח׳ 10.

בן עזאי. סיטה ג׳ 4. ט׳ 15.

ר׳ גמליאל. יבמות ה׳ 1. י״ג 7. ט״ז 7. כתובות א׳ 6, 7, 8, 9. ה׳ 5 (N.49). ח׳ 1. י״ב 4 (N. 31). י״ג 3, 4, 5. סוטה ב׳ 1. גטין א׳ 1, 5.

ר׳ גמליאל הזקן. יבמות ט״ז 7. סוטה ט׳ 15. גטין ד׳ 2, 3.

ר׳ דוסא בן הרכינס (ארכינס). כתובות י״ג 1 (N. 11), 2.

ר׳ הורקנוס. יבמות י״ב 6.

הלל. גטין ד׳ 3.

ר׳ זכריה בן הקצב. כתובות ב׳ 9. סוטה ה׳ 1.

ר׳ חנינא איש אונו. גטין ו׳ 7.

ר׳ חנינא בן אנטיגנוס. יבמות י״ג 2. קדושין ד׳ 5.

ר׳ חנינא בן גמליאל. קדושין ג׳ 4.

ר׳ חנינא בן דוסא. סוטה ט׳ 15.

ר׳ חנינא בן עקביא. כתובות ח׳ 1.

חנן (בן אבשלום, בן אבישלום). כתובות י״ג 1 (N. 2), 2.

ר׳ טרפון. יבמות ט״ו 6, 7. כתובות ה׳ 2. ז׳ 6. ט׳ 2, 3. נדרים ו׳ 6. נזיר ה׳ 5. ו׳ 6. קדושין ג׳ 13.

ר׳ יהודה. יבמות ב׳ 9. ד׳ 7, 10. ו׳ 5. ח׳ 6. י״א 1. י״ב 6. ט״ו 1, 5. ט״ז 5. כתובות ב׳ 8. ג׳ 2. ד׳ 2, 4. ה׳ 1, 7. ו׳ 6. ז׳ 1, 2. ח׳ 1, 5. ט׳ 1. נדרים א׳ 3 4. ב׳ 4. ד׳ 4. ה׳ 5. ו׳ 3, 6, 10. ז׳ 3. ח׳ 5. י״א 10. נזיר א׳ 7. ב׳ 1, 2. ג׳ 6. ד׳ 3. ו׳ 2, 7. סוטה א׳ 3, 5. ב׳ 2, 3. ז׳ 4, 6. ח׳ 3, 7. ט׳ 1. גטין א׳ 2. ב׳ 1, 4. ג׳ 2, 8. ד׳ 7, 8. ו׳ 2. ז׳ 4, 6. ט׳ 3. קדושין ב׳ 8. ד׳ 3, 6, 8, 14.

ר׳ יהודה בן בבא. יבמות ט״ז 3, 5, 7.

ר׳ יהודה בן בתירא. יבמות ד׳ 9. כתובות ו׳ 1. נדרים ו׳ 8. גטין ב׳ 4.

ר׳ יהושע. יבמות ד׳ 13. ח׳ 4. י״ג 7. ט״ז 1, 7. כתובות א׳ 6, 7, 8, 9. ב׳ 2. נדרים י׳ 6. נזיר ז׳ 4. ח׳ 1. סוטה א׳ 1. ג׳ 4. ה׳ 1, 2, 5. ו׳ 1. ט׳ 12, 15.

ר׳ יהושע בן בתירא. יבמות ח׳ 4.

ר׳ יהושע בן הורקנוס. סוטה ה׳ 5.

ר׳ יהושע בן קרחה. נדרים ג׳ 11.

ר׳ יוחנן בן ברוקא. יבמות ו׳ 6. כתובות ב׳ 1.

ר׳ יוחנן בן גודגדה. יבמות י״ד 2. גטין ה׳ 5.

ר׳ יוחנן בן זכאי. כתובות י״ג 1, 2. סוטה ה׳ 2, 5. ט׳ 9, 15.

ר׳ יוחנן בן נורי. יבמות י״ד 1. כתובות א׳ 10. נדרים י״א 4.

ר׳ יוחנן הסנדלר. יבמות י״ב 5. כתובות ה׳ 4.

ר׳ יוסי. יבמות ד׳ 10. ז׳ 3. ח׳ 6. י׳ 1, 4. ט״ז 4. כתובות א׳ 10. ה׳ 7, 8. ו׳ 7. ז׳ 3. נדרים ג׳ 11. ד׳ 8. ו׳ 5, 6. (N. 30), 10. ח׳ 2. י״א 1, 2. נזיר ד׳ 7. ו׳ 2. ט׳ 1, 5. סוטה ב׳ 3. ד׳ 5. ח׳ 5. ט׳ 12. גטין ה׳ 8. ו׳ 7. ז׳ 4, 9. קדושין ג׳ 9. ד׳ 5 7.

ר׳ יוסי בן יהודה. נדרים ח׳ 6. גטין ד׳ 7.

ר׳ יוסי בן יוחנן איש ירושלים. סוטה ט׳ 9.

ר׳ יוסי בן יועזר איש צרדה. סוטה ט׳ 9.

ר׳ יוסי הגלילי. כתובות ג׳ 3. סוטה ח׳ 5. גטין ב׳ 3.

ר׳ יוסי קטנותא סוטה ט׳ 15.

ר׳ ישמעאל. כתובות ה׳ 8. נדרים ג׳ 11. ט׳ 10. נזיר ו׳ 3.

ר׳ מאיר .יבמות ט״ו 5. ט״ז 4. כתובות א׳ 3. ב׳ 4. (N. 23). ה׳ 1, 4. ו׳ 7. ז׳ 8, 10. ח׳ 3, 7. י״ב 4. נדרים א׳ 4. ב׳ 4, 5. ג׳ 9. ד׳ 4. ז׳ 2, 4. ח׳ 2, 5, 7. ט׳ 3, 4, 8. י״א 7. נזיר א׳ 1. ב׳ 6. ד׳ 5 (N. 42). ו׳ 8. ז׳ 4. ט׳ 1. סוטה ב׳ 5. ד׳ 3. ט׳ 15. גטין א׳ 2, 6. ד׳ 7. ה׳ 1. ו׳ 7. קדושין א׳ 3, 4. ב׳ 8. ג׳ 4, 9. ד׳ 14.

ר׳ נהוראי. נזיר ט׳ 5. קדושין ד׳ 14.

נחום המדי. נזיר ה׳ 4.

ר׳ נחמיה. יבמות ה׳ 6. נדרים ג׳ 11. נזיר ט׳ 4. סוטה ה׳ 4.

נחמיה איש בית דלי. יבמות ט״ז 7.

ר׳ עקיבא. יבמות ד׳ 12, 13. ח׳ 4. י״ב 3, 5. ט״ו 6, 7. ט״ז 7. כתובות ג׳ 3. ה׳ 2. ט׳ 2, 3. י״א 4. נדרים א׳ 1. ז׳ 1. ט׳ 5, 6. י׳ 6. י״א 4. נזיר ד׳ 5. ו׳ 1, 6. ז׳ 4. סוטה ח׳ 1

2, 3, 4. ח' 5. ט' 3, 4, 15. גטין ח' 10. ט' 10.

ר' פנחס בן יאיר. סוטה ט' 15.

ר' פפיס. נזיר ג' 2.

ר' צדוק. נדרים ט' 1.

רבי. כתובות ב' 4. נדרים ג' 11. נזיר א' 4. ד' 5. סוטה ג' 5. ה' 1. ט' 15. גטין ה' 6.

ר' שמעון. יבמות ב' 2. ג' 4, 9. ו' 3, 4. ח' 3, 6. י' 1, 7, 8, 9. י״ב 5. ט״ו 5. כתובות ד' 1. ח' 2, 4. ט' 8. י' 3. י״א 2. נזיר ב' 4, 8. ה' 6. ו' 9, 10. סוטה ג' 2, 5. גטין א' 5. ב' 2. קדושין ב' 2. ד' 12.

ר' שמעון בן אלעור. סוטה ט' 13. קדושין ד' 14 (N. 72).

ר' שמעון בן גמליאל. כתובות ב' 8. ה' 5. ו' 4. ז' 9. ח' 5. ט' 1. 9. י״א 4, 5. י״ב 4. י״ג 10, 11. נדרים ח' 5. נזיר ו' 8. סוטה ט' 12, 15. גטין א' 1. ד' 4, 6. ו' 1, 6. ז' 5, 6.

(ר') שמעון בן הסגן. כתובות ב' 8. (N. 40).

ר' עון בן עזאי. יבמות ד' 13.

שמעון התימני. יבמות ד' 13.

ר' שמעון שזורי. גטין ו' 5.

תוכן—אינהאלט

מסכתא		צאָל פּרקים	זייטן
א.	יבמות	זעכצען	1-96
ב.	כתובות	דרייצען	97-166
ג.	נדרים	עלף	167-224
ד.	נזיר	ניין	225-269
ה.	סוטה	ניין	270-320
ו.	גיטין	ניין	321-369
ז	קידושין	פיר	370-400

ראשי־תיבות — ווערטער־פארקירצונגען

א״ר············אמר רבי
ב״ה············בית הלל
בה״א············בית הלל אומרים
ב״ש············בית שמאי
בש״א············בית שמאי אומרים
דב״ה············דברי בית הלל
דב״ש············דברי בית שמאי
ד״ר············דברי רבי
ה׳············השם
הגר״א············הגאון ר׳ אליהו (דער ווילנער גאון)
וחכ״א············וחכמים אומרים
נ״א············נוסח אחר
ע״א············עבודת אלילים
ע״ז············עבודה זרה
עכו״ם············עבודת כורבים, עובד כוכבים, עובדי כוכבים
ר׳············רבי
ראב״ד············רבנו אברהם בן דוד
רא״ש············רבנו אשר
ריטב״א············רבנו יום טוב בן אברהם אישבלי
ר״י············רבנו יצחק, רבנו יהודה, רבנו יצחק בן מלכי צדק
ריב״ן············ר׳ יצחק בר נתן, ר׳ יהודה בר נתן
ריב״ש············ר׳ יצחק בר ששת
רי״ף············ר׳ יצחק אלפסי
רמ״א············רבנו משה איסרליס
רמב״ם············רבנו משה בן מיימון
ר״ן············רבנו נסים
ר״ח············רבנו חננאל
ר״ש············רבנו שמשון
רשב״א············רבנו שלמה בן אדרת
רשב״ם············רבנו שמואל בן מאיר
רש״י············רבנו שלמה יצחקי
ר״ת············רבנו תם
ש״ס············ששה סדרים
תנך············תורה, נביאים כתובים

נָשִׁים

דער דאָזיקער דריטער סדר הייסט „נשים" און דער נאָמען דערפון ווערט שוין געבראַכט אין דער גמרא (שבת ל"א). דער טייטש דערפון איז „נשים" — „פרויען", ווייל אין די מסכתות פון דאָזיקן סדר ווערן גע־לערנט די הלכות וועגן חתונה האָבן פון פרויען מיט מענער און אַלע ענינים, וועלכע האָבן א שייכות דערמיט, דהיינו: חתונה האָבן, די געלט און אַנדערע התחייבותן פון א מאן צו זיין פרוי, גטן זיך, מייבם זיין אָדער נעמען חליצה ווען איינער שטאַרבט אָן קינדער און לאָזט איבער א פרוי, וועגן די וואַרנונגען פון א מאן צו זיין פרוי אז זי זאָל זיך ניט טרעפן אין געהיים מיט א פרעמדן מאַנספּערזאָן, וכדומה ענינים. אַן אויסנאַם זענען צוויי מסכתות (נדרים און נזיר) וועלכע לערנען וועגן אַנדערע ענינים, וועלכע האָבן ניט קיין שייכות צו מאַן־און־פרוי־לעבן.

די מסכתות אין סדר נשים זענען:

„יבמות", וועלכע לערנט די הלכות וועגן מייבם זיין און חליצה נע־מען (ווען א מאן שטאַרבט אָן קינדער), און צום סוף פון דער מסכתא זענען פאַראַן עטליכע פרקים וועגן עדות זאָגן אז א מאן איז געשטאָרבן, כדי זיין פרוי זאָל מעגן חתונה האָבן. — „כתובות", וועלכע לערנט די הלכות וועגן די פינאַנציעלע און אַנדערע התחייבותן פון א מאן צו זיין פרוי (די כתובה, אויסהאַלטונג און אַנדערע זאַכן). — „נדרים", וועגן א נדר, וואָס אַ מאַן אָדער א פרוי טוט ניט צו טאָן געוויסע זאַכן, און ווי אַזוי מען קאָן דעם דאָזיקן נדר אויפלעזן, מתיר נדר זיין, אָדער אים צע־שטערן. — „נזיר", וועלכע לערנט וועגן דעם אז אַ מאַן אָדער א פרוי נעמט אויף זיך צו זיין א נזיר (ניט צו טרינקען קיין וויין, ניט אָפּצושערן זיך די האָר און ניט מטמא זיין זיך צו א טויטן מענטש), ווערן זיי נזירים, און ווי אַזוי זיי דאַרפן זיך אויפפירן. — „סוטה" וועגן דער וואַרנונג וואָס א מאַן גיט זיין פרוי אַז זי זאָל זיך ניט טרעפן אין געהיים מיט א פרעמדן מאַן און וואָס מען דאַרף טאָן אויב זי האָט זיך יאָ געטראָפן מיטן פרעמדן מאַן. אין דער דאָזיקער מסכתא ווערן דרך אגב געגעבן הלכות וועגן ברכת כהנים, פרשת המלך, וועגן דער מלחמה־פירונג ביי יידן, עגלה ערופה, און אויך היסטאָרישע רשימות. — „גטין", די דינים פון גטן זיך. — „קידושין", די דינים פון מקדש זיין א פרוי און אויך מיט וועלכע פרויען מען מעג חתונה האָבן. — פרטים וועגן יעדער פון די דאָזיקע מסכתות געבן מיר אין דער הקדמה צו יעדער מסכתא.

מסכתא יבמות

הקדמה

די תורה זאָגט אין דברים כ״ה, אז איינער שטאַרבט אָן קינדער, דאַרף זיין ווייב, די אלמנה, חתונה האָבן מיט זיין ברודער. די אלמנה הייסט א ״יבמה״ (שווע־גערין), און דער לעבעדיקער ברודער פון פאַרשטאָרבענעם הייסט דער ״יבם״, און זייער חתונה האָבן הייסט ״מייבם זיין״. דאָס איז נור ווען דער מאן איז געשטאָרבן אָן קינדער. אויב אָבער ער האָט יאָ איבערגעלאָזט קינדער, טאָר זיין ברודער מיט דער אלמנה ניט חתונה האָבן, און דאָס איז א שטאַרקער איסור, ״אשת אח״, (דעם ברודערס ווייב, אפילו נאָך זיין טויט), און עס קומט דערפאַר כרת, מען ווערט פאַרשניטן אין הימל. אויב אָבער דער מאן איז געשטאָרבן אָן קינדער דאַרף זיין ברודער, ווי מיר האָבן געזאָגט, יאָ חתונה האָבן מיט דער אלמנה, ער דאַרף איר ״מייבם־זיין״, און ניט נאָר קומט ניט דערפאַר קיין שטראָף נאָר עס איז א מצוה. אויב אָבער דער ברודער וויל ניט מייבם זיין די אלמנה, זאָגט די תורה אין דברים כ״ה, אז דער ברודער דאַרף געבן דער אלמנה ״חליצה״; די אלמנה ציט אראָפּ ביים פאַרשטאָרבענעם מאנס ברודער זיין שוך (״חלץ״, הייסט אראָפּציען) און שפּייט פאַר אים און מען לייענט פסוקים אין חומש וועגן חליצה. נאָך נאָכדעם ווי דער ברודער האָט געגעבן זיין שווּעגערין דער אלמנה חליצה, מעג זי חתונה האָבן מיט אן אנ־דערן מאן. די מסכתא יבמות לערנט וועגן די דינים פון מייבם־זיין און חליצה־געבן (חולץ־זיין) און אויך טייל אנדערע הלכות. כדי מען זאָל פאַרשטיין בעסער די הלכות אין דער מסכתא וועלן מיר דאָ געבן עטליכע באמערקונגען, און כדי מען זאָל זיך ניט פּלאָנטערן, וועלן מיר דאָ אָנרופן די מענטשן מיט נעמען, וואָס זענען גענומען פון חומש.

א) אויב איינער, לאָמיר אים אָנרופן ״ראובן״, שטאַרבט אָן קינדער און ער האָט איבערגעלאָזט אן אלמנה שרה, און אויך עטליכע ברידער, שמעון, לוי און יהודה, — איז גענוג ווען איינער פון די ברידער גיט חליצה דער אלמנה, און מען דאַרף ניט, אז אלע ברידער זאָלן עס טאָן.

ב) אויב ראובן האָט איבערגעלאָזט עטליכע ווייבער, שרה און רבקה און רחל און לאה (אמאָל האָבן יידן געמעגט חתונה האָבן מיט עטליכע פרויען), איז גענוג ווען איינער פון זיינע ברידער איז מייבם אָדער גיט חליצה צו איינער פון די פרויען, און די איבריקע ברידער און די איבריקע פרויען ווערן שוין באַפרייט, ווערן שוין פטור, סיי פון מייבם זיין און סיי פון חליצה־נעמען.

ג) אויב ראובן האָט איבערגעלאָזט א ווייב שרה, און איין ברודער שמעון, און די שרה איז געווען די טאָכטער פון ראובן׳ס ברודער, פון שמעון, און שמעון טאָר דאָך אזוי ארום ניט מייבם זיין שרה׳ן, ווייל זי איז דאָך זיין טאָכטער (און מען טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט אן אייגענער טאָכטער, זי הייסט פאַר אים א ״ערוה״), איז ניט נאָר קאָן ער איר ניט מייבם־זיין נאָר ער דאַרף איר אויך קיין חליצה ניט געבן, און זי איז פריי חתונה צו האָבן אָן חליצה. ווי איז אָבער אז ראובן האָט אי־בערגעלאָזט צוויי ברידער, שמעון און לוי, טאָר טאַקע שמעון זיין אייגענע טאָכ־טער שרה ניט מייבם זיין און ניט געבן חליצה, אָבער לוי דאַרף עס יאָ טאָן, אָדער מייבם זיין אָדער געבן חליצה.

ד) אויב ראובן איז געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזט צוויי ווייבער, שרה און רבקה, און שרה איז געווען די טאָכטער פון זיין ברודער שמעון, איז דער דין, אז ניט נאָר טאָר שמעון ניט חתונה האָבן (מייבם זיין) מיט שרה זיין טאָכטער און ניט נאָר דאַרף ער איר ניט געבן חליצה, נאָר ער טאָר אויך ניט חתונה האָבן (מייבם זיין) מיט דער אנדערער פרוי־אלמנה, מיט רבקה, און ער דאַרף אויך איר ניט געבן חליצה. אין דער משנה הייסט רבקה די ״צרה״ פון שרה, און דאָס וואָרט האָבן מיר

שוין אין תנך, אין ספר שמואל א׳ א׳. ווען איינער האָט צוויי ווייבער, הייסט יעדער פון זיי די „צרה״ פון דער אנדערער ווייב. דער דין איז, אז א ערוה באפרייט ניט נור זיך פון מייבם זיין און חליצה נעמען, נאָר זי באפרייט אויך איר צרה. דאָ, למשל, איז שרה א ערוה („ערוה״ הייסט יעדע פרוי מיט וועלכער איינער טאָר ניט חתונה האָבן און פאר לעבן מיט איר קומט לפחות כרת) צו שמעון, און דא־ריבער באפרייט זי פון יבום און חליצה אויך איר צרה רבקה. דער דין זאָגט נאָכ־מער. אויב ראובן האָט איבערגעלאָזט 2 ברידער, שמעון און לוי, און רבקה האָט טאקע ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט שמעון, אָבער זי האָט חתונה געהאט מיט לוי מחמת צו לוי איז דאָך שרה ניט געווען קיין ערוה, און ממילא איז זי דאָך צו אים ני טקיין „צרה פון א ערוה״. לוי האָט געהאט נאָך א ווייב רחל, און נאָכדעם ווי לוי האָט חתונה געהאט מיט רבקה און האָט שוין געהאט צוויי ווייבער, רחל און רבקה, איז ער געשטאָרבן אָן קינדער, — זאָגט דער דין אז שמעון טאָר ניט מייבם זיין און ניט געבן חליצה ניט צו רחל און ניט צו רבקה; רחל טאָר ער ניט ווייל זי איז דאָך געווען די צרה פון זיין ערוה, פון שרה, און רבקה טאָר ער ניט, ווייל זי איז די „צרה פון זיין צרה״, די צרה פון רבקה. און אזוי גייט עס כסדר, דהיינו, אויב עס איז געווען נאָך ברידער, און רחל האָט חתונה געהאט מיט אן אנ־דערן ברודער, יהודה, וועלכער האָט געהאט א ווייב לאה, און יהודה איז געשטאָרבן אָן קינדער, טאָר שמעון ניט מייבם זיין און ניט חולץ־זיין ניט רחל און ניט לאה, ווייל רחל איז דאָך „די צרה פון זיין צרה״ (ווי מיר האָבן פריער דערקלערט) און לאה איז די צרה פון רחל, דאָס הייסט „די צרה פון זיין צרה פון זיין צרה״. אזוי גייט עס כסדר ביז אָן א סוף, אפילו „די צרה פון זיין צרה פון זיין צרה פון זיין צרה פון זיין צרה״ אָן א סוף, טאָר שמעון אלץ ניט חתונה האָבן מיט איר און ניט געבן איר חליצה.

ה) דאָס איז דער דין ניט נור ווען שרה איז די טאָכטער פון שמעון, נאָר אויך ווען שרה איז אן אנדערער ארט „ערוה״ צו שמעון, למשל, זי איז זיין ווייבס שוועסטער, אָדער זיין שוויגער, אָדער זי איז געווען אמאָל זיין שנור, אָדער זי איז געווען אמאָל דאָס ווייב פון זיין ברודער פון איין מוטער און דערנאָך האָט זי חתונה געהאט מיט ראובן וועלכער איז געווען נאָר אַ ברודער פון איין פאָטער (מייבם זיין און חולץ זיין דארף נור א ברודער פון איין פאָטער), וכדומה אזעלכע פרויען, מיט וועלכע שמעון טאָר ניט חתונה האָבן ווייל זיי זענען צו אים א ערוה, און עס קומט אָדער מיתה (טויט־שטראָף) אָדער כרת פאר חתונה האָבן מיט זיי.

אין דער מסכתא יבמות זענען די הלכות זייער שווערע און פארוויקלטע, און כדי לייכטער צו מאכן דאָס פארשטיין זיי, וועלן מיר כסדר באנוצן נעמען פון ראובן, שמעון, לוי, יהודה, שרה, רבקה, רחל, לאה וכדומה, און אויך וועלן מיר כסדר זאָגן „מייבם זיין״, „יבום״, חולץ־זיין „חליצה־געבן״, „נעמען חליצה״, „פטרן״ (באַ־פרייען).למשל „שרה די ערוה פטרט איר צרה פון יבום און חליצה״, דאָס הייסט, אז זי באפרייט איר, אז מען דארף איר ניט מייבם זיין און ניט געבן חליצה. עס זאָל דאָ אויך באמערקט ווערן, אז די „יבמה״, למשל, שרה, די אלמנה פון פארשטאָר־בענעם ראובן, הייסט אויך די „זקוקה״ פון שמעון, אזוי לאנג ווי שמעון האָט זי ניט מייבם געווען אָדער ניט געגעבן איר חליצה. „זקוק״ הייסט זיין „אָנגעהעריק״, און „זקוקה״, די אָנגעהעריקע; דערפון איז אויך פאראן א ווארט „זיקה״, „די אָנ־געהעריקייט״.

א חמש

עֶשְׂרֵה נָשִׁים פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן וְצָרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְאֵלּוּ הֵן, בִּתּוֹ, וּבַת בִּתּוֹ, וּבַת בְּנוֹ, בַּת אִשְׁתּוֹ, וּבַת בְּנָהּ, וּבַת בִּתָּהּ, חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו, אֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וַאֲחוֹת אִמּוֹ, וַאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְאֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ, וְכַלָּתוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן וְצָרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מִן הַחֲלִיצָה

פרק א.

א. חמש עשרה, פופצן (סאָרטן) פרויען (וועלכע זענען א ערוה צום יבם) פטרן (באפרייען) פון חליצה און פון יבום זייערע צרות און די צרות פון זייערע צרות ביז אָן א סוף. **דאָס איז דער דין וואָס מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא, אז ווען ראובן שטאַרבט אָן קינדער און לאָזט איבער צוויי ווייבער שרה און רבקה, און איינע פון זיי איז א ערוה צו ראובן'ס ברודער, שמעון, איז ניט נאָר זי אליין באפרייט פון יבום און חליצה פון שמעונען נאָר אויך איר „צרה", רבקה, איז אויך באפרייט. אויב רבקה האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן ברודער פון ראובן, מיט לוי, וועלכער האָט געהאט נאָך א ווייב, רחל, און לוי איז געשטאָרבן, איז ניט נור רבקה באפרייט פון יבום אָדער חליצה פון שמעונען, ווייל זי איז דאָך געווען א צרה פון זיין ערוה, נאָר אויך רחל איז באפרייט ווייל זי איז א צרה פון א צרה.** און אזוי איז עס כסדר, אָן א סוף, „ביז דער עק וועלט". ואלו הן, און דאָס זענען זיי. **די משנה רעכנט דאָ אויס די 15 סאָרטן פרויען, וועלכע קאָנען זיין א ערוה צו שמעון.** בתו, זיין טאָכטער, און זיין טאָכטערס טאָכטער, און זיין זונס טאָכטער, זיין ווייבס טאָכטער, און איר זונ'ס טאָכטער, און איר טאָכטערס טאָכטער, זיין שוויגער, און איר מוטער, און זיין שווערס מוטער, זיין שוועסטער פון איין מוטער (ניט פון איין פאָטער) און די שוועסטער פון זיין מוטער, און זיין ווייבס שוועסטער, און דאָס ווייב פון זיין ברודער פון איין מוטער (ניט פון איין פאָטער), און דאָס ווייב פון זיין ברודער מיט וועלכן ער איז ניט געווען אין איין וועלט (ניט געלעבט מיט אים אין איין צייט), און זיין שנור. **דאָס זיינען אלץ פרויען וועלכע זענען „ערוה" צו שמעון, אָבער מיט ראובנען האָבן זיי געמעגט חתונה האָבן, און ווען ראובן איז געשטאָרבן טאָר זיי שמעון ניט מייבם זיין און ניט געבן חליצה; און ניט נור זיי, נאָר אויך אויב ראובן האָט איבערגעלאָזט א חוץ זיי נאָך א ווייב, א צרה, איז אויך די צרה באפרייט פון חליצה און פון יבום פון שמעונען. די משנה זאָגט דאָ „א שוועסטער פון איין מוטער", אָדער „דעם ברודערס ווייב פון איין מוטער", מחמת אויב זיי וואָלטן געווען מיט שמעון פון איין פאָטער וואָלט דאָך אויך ראובן, וועלכער איז מיט שמעונען געווען א ברודער פון איין פאָטער ניט געטאָרט מיט זיי חתונה האָבן. „אשת אחיו שלא היה בעולמו", „דאָס ווייב פון זיין ברודער מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אין זיין וועלט", מיינט, אז עס זענען געווען צוערשט צוויי ברידער ראובן און לוי, און לוי איז געשטאָרבן אָן קינדער, און ראובן האָט מייבם געווען, חתונה געהאט מיט לוי'ס ווייב, שרה, און דערנאָך איז געבוירן געוואָרן ביי ראובנ'ס פאָטער נאָך א זון שמעון. איז דער דין אז ווייל שמעון איז דאָך נאָכניט געווען אויף דער וועלט ווען לוי איז געהאט געשטאָרבן (ער איז ניט געווען מיט אים צוזאמען אויף איין וועלט), איז ווען ראובן שטאַרבט אָן קינדער, די פרוי שרה אסור צו אים אלס „אשת אחיו שלא היה בעולמו". פרטים וועגן דעם וועט די משנה געבן ווייטער פרק ב' משנה א'.** הרי אלו, די דאָזיקע (פרויען, וועלכע זענען אסור צו שמעון אלס ערוה) פטרן (באפרייען) פון חליצה און פון יבום זייערע צרות און די צרות פון זייערע צרות ביז אָן א סוף. **דאָס איז דער דין, וואָס מיר האָבן פריער געלערנט, און וועלכן מיר**

וּמִן הַיִּבּוּם עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְכֻלָּן אִם מֵתוּ, אוֹ מֵאֲנוּ, אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ, אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ אַיְלוֹנִיּוֹת, צָרוֹתֵיהֶן מֻתָּרוֹת. וְאִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר בַּחֲמוֹתוֹ וּבְאֵם חֲמוֹתוֹ וּבְאֵם חָמִיו שֶׁנִּמְצְאוּ אַיְלוֹנִיּוֹת אוֹ שֶׁמֵּאֲנוּ: **ב** כֵּיצַד פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן? הָיְתָה בִתּוֹ אוֹ אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת הָאֵלּוּ נְשׂוּאָה לְאָחִיו וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת וּמֵת, כְּשֵׁם שֶׁבִּתּוֹ פְּטוּרָה כָּךְ צָרָתָהּ פְּטוּרָה. הָלְכָה צָרַת בִּתּוֹ וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו הַשֵּׁנִי וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת וּמֵת, כְּשֵׁם שֶׁצָּרַת בִּתּוֹ פְּטוּרָה כָּךְ

האָבן דערקלערט אין דער הקדמה. וכולן, און זיי אלע, אויב זיי זענען געהאט גע־שטאָרבן אָדער זיי האָבן ממאן־געווען, אָדער זיי זענען געגט, אָדער עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זיי זענען געווען אן אילונית (א פרוי וואָס איז ווי א זכר און קאָן ניט האָבן קיין קינדער) זענען זייערע צרות מותר. ממאן געווען הייסט ווען א מוטער מאכט חתונה איר טאָכטער ווען זי איז נאָך א יונג קינד, א קטנה, יינגער פון 12 יאָר מיט א טאָג, קאָן די טאָכטער דערנאָך דערקלערן אז זי וויל ניט דעם מאן; דאָס הייסט ממאן־געווען, פון וואָרט „ממאן", ניט־וועלן. דאמאָלס ווערט זי אויס פרוי פון מאן און דארף ניט האָבן קיין גט. די משנה לערנט דאָ, אז אויב שרה (די ערוה צו שמעון) איז געהאט געשטאָרבן ווען ראובן האָט נאָך געלעבט, אָדער ראובן האָט זי געהאט געגט, אָדער זי האָט ממאן געווען אין ראובנען (מחמת ווען זי האָט געהאט חתונה געהאט מיט אים איז זי געווען א קטנה), אָדער עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי איז אן אילונית און עס הייסט אז זי איז על פי טעות געוואָרען ראובן׳ס פרוי (אזוי טייטשט דער ברטנורא), און ראובן איז געשטאָרבן, איז זיין פרוי רבקה ניט פארערכנט פאר קיין צרת ערוה, נאָר שמעון מעג איר מייבם זיין אָדער ער דארף איר געבן חליצה. דער טעם איז ווייל שרה און רבקה זענען ניט געווען מער קיין צרות צוזאמען בעת ראובן איז געשטאָרבן. ואי אתה, און דו קאָנסט ניט זאָגן ביי דער „שוויגער" און ביי דער „שוויגערס מוטער" און „זיין שווערס מוטער", אז זיי האָבן זיך ארויסגעוויזן צו זיין אן אילונית אָדער אז זיי האָבן ממאן געווען מחמת זיי האָבן דאָך געהאט קינדער, און ממילא זענען זיי ניט קיין אילונית און זענען ניט געווען קיין קטנות (יינגע קינדער), ווייל קטנות קאָנען ניט האָבן קיין קינדער.

ב. כיצד, ווי אזוי פטרן (באפרייען) זיי זייערע צרות? די משנה וועט איצט געבן א ביישפיל, ווי אזוי אויב איינע פון די צוויי פרויען פון ראובן, שרה, איז א ערוה צו שמעון, למשל זיין טאָכטער, באפרייט זי איר צרה, רבקהן פון חליצה און פון מייבם זיין. היתה, אויב זיין (שמעון׳ס) טאָכטער (שרה) אָדער איינער פון (זיינע, שמעונ׳ס) אנדערע עריות (למשל, שוויגער און די אנדערע אויסגערעכנטע ערוה) האָט געהאט חתונה געהאט צו זיין ברודער (צו ראובן) און ער (ראובן) האָט געהאט נאָך אן אנדערע פרוי (רבקה), און ער (ראובן) איז געשטאָרבן, איז פונקט ווי זיין (שמעון׳ס) טאָכטער (שרה) איז פטור (פון חליצה און פון מייבם־זיין) אזוי איז איר צרה (רבקה) פטור (באפרייט פון חליצה און פון מייבם זיין). דאָס איז די דערקלערונג וואָס מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה און אויך פריער אין דער משנה א׳. איצט וועט די משנה דערקלערן וואָס הייסט באפרייען (פטרן) די „צרה פון דער צרה". הלכה, אויב זיין טאָכטער׳ס צרה (רבקה) איז געגאנגען און האָט חתונה געהאט צו זיין צווייטן ברו־דער (צו לוי) און ער (לוי) האָט געהאט נאָך אן אנדערע פרוי (רחל) און ער איז גע־שטאָרבן (אָן קינדער), איז אזוי ווי זיין (שמעונ׳ס) טאָכטערס צרה (רבקה) איז פטור (באפרייט און שמעון טאָר איר ניט מייבם זיין און ניט חולץ־זיין), אזוי איז די צרה פון דער צרה (רחל) אויך פטור (באפרייט). דאָס איז אויך די דערקלערונג וואָס מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה און אין משנה א׳ וועגן „צרה פון צרה". אפילו הן מאה, אפילו זיי זענען הונדערט (ברידער). דאָס הייסט אויב אפילו זיי זיינען געווען 100 ברי־דער, און די צרה פון דער צרה (רחל) האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן ברידער (יהודה) און יענער האָט געהאט נאָך א פרוי (לאה) און ער איז געשטאָרבן, טאָר שמעון

צָרַת צָרָתָהּ פְּטוּרָה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה. כֵּיצַד אִם מֵתוּ צָרוֹתֵיהֶן מֻתָּרוֹת? הָיְתָה בִתּוֹ אוֹ אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת הָאֵלּוּ נְשׂוּאָה לְאָחִיו וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, מֵתָה בִתּוֹ אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו, צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת. וְכָל הַיְכוֹלָה לְמָאֵן וְלֹא מֵאֲנָה, צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: **ג** שֵׁשׁ עֲרָיוֹת חֲמוּרוֹת מֵאֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁנְּשׂוּאוֹת לַאֲחֵרִים, צָרוֹתֵיהֶן מֻתָּרוֹת, אִמּוֹ וְאֵשֶׁת אָבִיו, וַאֲחוֹת אָבִיו, אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וְאֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו:

ניט מייבם זיין און ניט חולץ־זיין אויך לאה, ווייל זי איז די צרה פון דער צרה פון זיין טאָכטער, און אזוי כסדר אפילו ביז דעם הונדערטסטן ברידער, דאָס הייסט אָן א סוף, ווי די משנה האָט געלערנט פריער אין משנה א׳. כיצד, ווי אזוי (מיינט אז) „אויב זיי זענען געשטאָרבן זענען זייערע צרות מותר״? די משנה גייט דאָ אויסטייטשן די ווערטער פון דער פאָריקער משנה א׳. היתה, אויב זיין (שמעונ׳ס) טאָכטער (שרה) אָדער איינע פון די אנדערע עריות האָט חתונה געהאט מיט זיין ברודער (ראובן) און ער האָט געהאט נאָך אן אנדערע פרוי (רבקה), און זיין (שמעונ׳ס) טאָכטער איז געשטאָרבן אָדער זי איז געוואָרן גע׳גט (דורך ראובנען) און דערנאָך איז זיין ברודער (ראובן) געשטאָרבן) איז איר צרה (רבקה) מותר. שמעון מעג מייבם זיין אָדער חולץ זיין רבקה, ווייל ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין משנה א׳ הייסט רבקה ניט שרה׳ס צרה, מחמת בעת ראובן איז געשטאָרבן האָט דאָך שרה שוין ניט געלעבט אָדער זי איז שוין געווען געגט. וכל היכולה, און יעדע פרוי (א ערוה) וואָס קאָן ממאן זיין און זי האָט ניט ממאן געווען, דארף איר צרה נעמען חליצה אָבער מען טאָר זי ניט מייבם־זיין. די משנה לערנט דאָ אז אויב שרה איז געווען א יינג קינד צו דער חתונה מיט ראובענען, און זי האָט געקאָנט ממאן־זיין (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳) און זי האָט ניט ממאן געווען און ראובן איז געשטאָרבן און האָט איבערגעלאָזט, נאָך א פרוי רבקה, איז כאָטש שרה איז די טאָכטער פון שמעון, א ערוה צו אים, פונדעסטוועגן באפרייט זי ניט איר צרה, רבקהן, אינגאנצן. מייבם זיין טאָר זי ניט שמעון, אָבער חליצה דארף ער איר יאָ געבן. דער טעם איז, ווייל אין אזא פאל איז דאָס וואָס ראובן האָט געהאט מקדש געווען (גענומען אלס פרוי) שרה אלס יינג קינד, ניט געווען קיין שטארקע קידושין, עס איז נאָר קידושין מדרבנן, און מדאורייתא (לויט דעם דין פון דער תורה) איז עס אינגאנצן ניט קיין קידושין. דעריבער הייסט עס ניט אז רבקה איז איר ריכטיקע צרה, און דעריבער דארף זי נעמען חליצה, כאָטש מייבם־זיין טאָר זי ניט שמעון, ווייל זי זעט דאָך פאָרט אויס ווי די צרה פון א ערוה.

ג. שש, זעקס ערוהס זענען פאראן, וועלכע זענען הארבער (שטארקער) פון די דאָזיקע (דערמאָנטע פופצן ערוהס (פריער אין משנה א׳); מחמת זיי קאָנען חתונה האָבן נור מיט פרעמדע (און ניט מיט זיין, שמעון׳ס ברודער, מיט ראובענען), זענען זייערע צרות מותר (שמעון מוז זיי מייבם זיין אָדער געבן חליצה); (דאָס זענען זיי): זיין (שמעונ׳ס) מוטער, די פרוי פון זיין פאָטער, די שוועסטער פון זיין פאָטער, זיין שוועסטער פון איין פאָטער, די פרוי פון זיין פאָטערס ברודער, און די פרוי פון זיין ברודער פון איין פאָטער. מיט די דאָזיקע פרויען טאָר ניט נור שמעון ניט חתונה האָבן, נאָר אויך ראובן האָט ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט זיי, מחמת זיי זענען דאָך ערווהס פון פאָטערס קרובהשאפט, און ראובן און שמעון זענען דאָך ברידער פון איין פאָטער, און למשל, שמעון׳ס מוטער איז דאָך ראובנס פאָטערס ווייב. ממילא אויב ראובן האָט יאָ חתונה געהאט מיט אזא הארבער ערוה, לאָמיר זי אָנרופן, שרה, און ער האָט געהאט נאָך א ווייב רבקה, און ראובן איז געשטאָרבן, דארף שמעון מייבם זיין אָדער געבן חליצה צו רבקה. אין דאָזיקן פאל הייסט ניט רבקה די צרה פון א ערוה, ווייל שרה איז בכלל ניט געווען געזעצליך ראובנ׳ס ווייב, די קידושין זענען ניט געווען קיין קידושין, ווארום זיי זענען דאָך א ערוה צו ראובנען, און אז מען איז מקדש א ערוה איז עס ניט קיין קידושין.

ד בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין הַצָּרוֹת לָאַחִים, וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. חָלְצוּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין מִן הַכְּהֻנָּה, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִים. נִתְיַבְּמוּ, בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִים, וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין. אַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ (אוֹסְרִין וְאֵלּוּ מַתִּירִין, אֵלּוּ) פּוֹסְלִין וְאֵלּוּ מַכְשִׁירִין, לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, וְלֹא בֵּית הִלֵּל מִבֵּית שַׁמַּאי. כָּל הַטָּהֳרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין, לֹא נִמְנְעוּ עוֹשִׂין טָהֳרוֹת אֵלּוּ עַל גַּבֵּי אֵלּוּ:

ד. בית שמאי, די בית שמאי זענען מתיר די צרות צו די ברידער, און די בית הלל אסרן. **די משנה זאָגט דאָ אז וועגן דעם דין אז די צרה פון א ערוה טאָר דער ברו־דער ניט מייבם זיין און ער דאַרף איר אויך ניט געבן חליצה, איז פאַראַן א מחלוקה צווישן די בית שמאי און די בית הלל. שמאי און הלל האָבן געלעבט לערך 100 יאָר פאַר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש, און זייערע תלמידים און תלמידים'ס תלמידים, וועלכע האָבען געלעבט אויך א סך שפּעטער, האָבן געהייסן די בית שמאי און די בית הלל. די בית שמאי האָבן געהאלטן אז שמעון מעג מייבם זיין רבקה, די צרה פון זיין טאָכטער שרה, און די בית הלל האלטן, אז ער טאָר ניט. און ווייל די הלכה איז ווי די בית הלל, דאריבער האָט די סתם־משנה פריער אין משנה א' און ב' געלערנט ווי די בית הלל.** בית שמאי, די בית שמאי פסלן'ען (די צרה, וועלכע האָט גענומען חליצה) פון דער כהונה (זי טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן) און די בית הלל זענען מכשיר (זאָגן אז זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן). **דער דין איז, אז א פרוי וועלכע האָט גענומען חליצה טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן. זאָגן די בית שמאי, אז ווייל די צרה דאַרף נעמען חליצה, ממילא איז איר חליצה נעמען א ריכטיקע און זי טאָר דאריבער ניט חתונה האָבן מיט א כהן, אָבער די בית הלל האלטן דאָך אז די צרה דאַרף ניט נעמען חליצה, דאריבער אויב זי האָט יאָ גענומען, איז די חליצה ניט קיין ריכטיקע, און זי הייסט ניט קיין חליצה נאָר אן אלמנה, און זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן.** נתייבמו, אויב מען האָט זיי (די צרות) מייבם געווען (דער ברודער שמעון, האָט חתונה געהאַט מיט דער צרה, רבקה) זענען די בית שמאי זיי מכשיר, און די בית הלל פסלנען. **דער דין איז, אז אויב שמעון טאָר זיין שוועגערין די אלמנה ניט מייבם זיין, הייסט עס אז זי איז ווי סתם די פרוי פון זיין ברודער, אשת אחיו, און אויב שמעון האָט איר יאָ מייבם געווען, הייסט עס אז ער האָט געטאָן א עבירה, געלעבט מיט א ערוה, זיין ברודערס פרוי (זע אין דער הקדמה), און אזא פרוי, מיט וועלכער מען האָט געטאָן א עבירה, טאָרניט שפּעטער חתונה האָבן מער צו א כהן. ווייל די בית שמאי האלטן, אז מען מעג מייבם זיין די צרה, דאריבער אויב שמעון האָט חתונה געהאַט מיט דער צרה, רבקה, האָט ער ניט געטאָן קיין עבירה, און אויב שמעון איז שפּעטער גע־שטאָרבן (האָבנדיק קינדער) מעג רבקה, אלס א געוויינליכע אלמנה, חתונה האָבן מיט א כהן לויט די בית שמאי. אָבער די בית הלל האלטן דאָך, אז מען טאָר ניט, דארי־בער אויב שמעון האָט זי מייבם געווען האָט ער דאָך געטאָן מיט איר א עבירה, אין אויב ער איז שפּעטער געשטאָרבן, איז זי פּסול חתונה צו האָבן מיט א כהן.** אף על פי, כאָטש די בית הלל—אסרן און די בית שמאי) זענען מתיר, (די בית שמאי) פסלענען און די (בית הלל) זענען מכשיר (און אויך פאַרקערט), האָבן די בית שמאי זיך ניט אָפּגעהאלטן חתונה צו האָבן מיט פרויען פון די בית הלל, און די בית הלל האָבן זיך ניט אפּגעהאלטן חתונה צו האָבן מיט פרויען) פון די בית שמאי. **מחמת זיי פלעגן איינער דעם אנדערן מודיע זיין ווער עס זענען פון די חתונה־געהאַטע צרות.** כל הטהרות, אלע זאכן וואָס זיינען טהור און אלע זאכן וואָס זיינען טמא, וואָס די (בית הלל) האָבן מטהר געווען, און די (בית שמאי) האָבן מטמא געווען (און אויך פאַר־קערט), האָבן זיי (די תלמידים פון די ביידע ישיבות פונדעסטוועגן) ניט אָפּגעזאָגט זיך צו באנוצן די (טהור־זאכן) איינע פון די אנדערע. **עס זענען פאַראַן דינים אין דער משנה סדר טהרות און אין דער מסכתא עדיות וועגן זאכן וועלכע די בית שמאי**

פרק ב.

א כֵּיצַד אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְעוֹלָמוֹ? שְׁנֵי אַחִים וּמֵת אֶחָד מֵהֶם, וְנוֹלַד לָהֶן אָח וְאַחַר כָּךְ יִבֵּם הַשֵּׁנִי אֶת אֵשֶׁת אָחִיו וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה יוֹצְאָה מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְעוֹלָמוֹ. וְהַשְּׁנִיָּה מִשּׁוּם צָרָתָהּ, עָשָׂה

און די בית הלל זענען מחולק בנוגע זאכן צי זיי זענען טהור צי זיי זענען טמא. זאָגט די משנה, אז די פריינטשאפט צווישן די תלמדים פון דיביידע ישיבות איז געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבן איינער געניצט דעם צווייטנס זאכן אלס טהור, אויב זיי האָבן זיי געזאָגט, אז זיי זיינען טהור לויטביידנס מיינונגען.

פרק ב.

א. כיצד, וואָס הייסט „דאָס ווייב פון זיין ברודער, מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אין זיין וועלט?" **די משנה גיט דאָ צו דערקלערן דעם טייטש פון די ווערטער אין דער משנה אין פאריקן פרק א׳ משנה א׳, וועלכע זאָגט, אז „אשת אחיו שלא היה בעולמו", „דאָס ווייב פון זיין ברודער, מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אין זיין וועלט", הייסט א ערוה, און ניט נאָר איז זי אליין פטור פון ייבום און פון חליצה נעמען, נאָר אויך איר צרה, דאָס אנדערע ווייב פון פארשטאָרבענעם ברודער, איז באפרייט פון ייבום און פון חליצה נעמען. און די משנה זאָגט, אז דאָס מיינט מען אזוי:** שני אחים, אויב עס זענען געווען צוויי (ברידער ראובן און לוי) און איינער פון זיי (ראובן) און געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזט א ווייב (שרה) און עס איז (נאָך ראובן׳ס טויט) געבוירן געוואָרן (ביי זייערע עלטערן— נאָך א ברודער (שמעון), און דער צווייטער ברודער (לוי) האָט מייבם געווען זיין ברודער׳ס (ראובן׳ס) ווייב (שרה׳ן) און ער איז געשטאָרבן (און ער האָט איבערגעלאָזט צוויי ווייבער, שרה און נאָך א ווייב רבקה), איז דאָס ערשטע (ווייב, שרה) באפרייט פון ייבום און פון חליצה) ווייל זי איז (צו שמעונען) דאָס ווייב פון זיין ברודער, מיט וועלכן ער איז ניט געווען אויף זיין וועלט, און דאָס צווייטע (ווייב, רבקה) איז באפרייט (פון ייבום און פון חליצה) ווייל זי איז איר (שרה׳ס) צרה. **מיר האָבן דעם דאָזיקן טייטש פון „אשת אחיו שלא היה בעולמו" געגעבן פריער אין פרק א׳ משנה א׳. ווייל אין דער צייט ווען ראובן איז געשטאָרבן איז נאָך שמעון ניט געהאט געבוירן געוואָרן, האָט שמעון ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט ראובן׳ס ווייב שרה, און דעריבער אפילו ווען שרה האָט חתונה געהאט מיט לוי און לוי איז געשטאָרבן טאָר אויך שמעון ניט מייבם זיין און ניט געבן חליצה צו שרה, ווייל זי איז נאָך אלץ דאָס ווייב פון זיין ברודער (ראובן) מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אויף איין וועלט, זיי האָבן ניט גע־לעבט צוזאמען אין איין צייט.** עשה, אויב ער (לוי) האָט (נאָך ראובן׳ס טויט) געמאכט מיט איר (מיט שרה) א „מאמר" און ער איז געשטאָרבן דארף דאָס צווייטע (ווייב פון לוי, רבקה) נעמען (פון שמעון) חליצה, אָבער (שמעון) טאָר ניט איר מייבם זיין. **כדי צו פארשטיין דעם דאָזיקן דין וועגן „מאמר", און אויך א סך אנדערע דינים וועגן „מאמר", וואָס וועלן ווייטער קומען אין דער משנה, וועלן מיר דאָ געבן א גרע־סערע דערקלערונג. דער דין איז, אז איינער האָט חתונה מיט א פרוי קאָן ער זי מקדש זיין מיט געלט צי מיט א זאך, אָדער מיט א געשריבענעם דאָקומענט, א „שטר"; ער גיט איר דאָס געלט, און זאָגט צו איר „הרי את מקודשת לי", אָדער** ער גיט איר דעם שטר; אָדער מיט „ביאה", געשלעכט־לעבן. **אָבער ווען איינער וויל מייבם זיין דאָס ווייב פון זיין פארשטאָרבענעם ברודער, מוז ער עס טאָן נור דורך געשלעכטליכן לעבן מיט איר, דאָס הייסט מיט „ביאה". ווי איז אָבער, אז ער האָט דער אלמנה פון זיין ברודער געגעבן געלט און צו איר געזאָגט „הרי את מקודשת לי", אָדער ער האָט איר געגעבן דעם שטר, זאָגט דער דין, אז לויט דער הלכה פון דער תורה, מדאורייתא, ווערט ניט שרה לוי׳ס ווייב; אָבער מדרבנן, לויט דעם דין** פון די חכמים, הייסט זי אביסל ווי זיין ווייב. **דאָס דאָזיקע מקדש זיין מיט געלט צי מיט א שטר דעם ברודערס אלמנה הייסט „מאמר"** (פון וואָרט „אָמר", זאָגן). **לערנט אונז**

בָּהּ מַאֲמָר וּמֵת, שְׁנִיָּה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ב שְׁנֵי אַחִים וּמֵת אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם הַשֵּׁנִי אֶת אֵשֶׁת אָחִיו, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לָהֶן אָח וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה יוֹצֵאת מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְעוֹלָמוֹ. וְהַשְּׁנִיָּה מִשּׁוּם צָרָתָהּ. עָשָׂה בָהּ מַאֲמָר וּמֵת, הַשְּׁנִיָּה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מְיַבֵּם לְאֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה, אוֹ חוֹלֵץ לְאֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה: ג כְּלָל אָמְרוּ בַיְבָמָה, כָּל שֶׁהִיא אֲסוּרָה אִסּוּר עֶרְוָה, לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת,

דאָ די משנה, אז אויב לוי האָט נור געמאכט מיט שרה, ראובן׳ס אלמנה, א „מאמר״, ער האָט זי נור מקדש געווען מיט געלט, און ער, לוי, איז געשטאָרבן ווען ער האָט איבערגעלאָזט שרה און נאָך א ווייב רבקה, דארף שמעון יאָ געבן חליצה צו רבקה; מחמת רבקה הייסט ניט קיין ריכטיקע צרה פון שרה, ווייל שרה איז דאָך נאָכניט געווען דאָס ריכטיקע ווייב פון לוי, און עס איז דאָך געווען נור א „מאמר״. אָבער שמעון טאָר ניט מייבם זיין רבקה, חתונה האָבן מיט איר, ווייל מדרבנן הייסט דאָך א מאמר יאָ אזוי ווי מקדש געווען, און דאריבער הייסט רבקה יאָ אביסל ווי א צרה פון שרה.

ב. שני אחים, אויב עס זיינען געווען צוויי ברידער (ראובן און לוי), און איינער פון זיי (ראובן) איז געשטאָרבן (און איבערגעלאָזט א ווייב שרה) און דער צווייטער (ברודער, לוי) האָט מייבם געווען זיין ברודער׳ס ווייב (שרה׳ן) און דערנאָך איז זיי געבוירן געוואָרן א ברודער (שמעון), און ער (לוי) איז געשטאָרבן (און איבערגעלאָזט צוויי ווייבער, (שרהן און נאָך א ווייב רבקה), איז די ערשטע (שרה) באפרייט (פון ייבום און פון חליצה פון שמעונען) ווייל זי איז דאָס ווייב פון זיין (שמעונ׳ס) ברודער (ראובן) מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אויף זיין וועלט, און דאָס צווייטע (ווייב, רבקה, איז באפרייט פון ייבום און פון חליצה פון שמעונען) ווייל זי איז איר (שרה׳ס) צרה; אויב (לוי) האָט גימאכט מיט איר (שרה׳ן) א „מאמר״ און ער איז געשטאָרבן, דארף דאָס צווייטע (ווייב, רבקה) נעמען (פון שמעון) חליצה, אָבער ער (שמעון) טאָר זי ניט מייבם זיין. **עס איז דערזעלביקער דין וואָס פריער אין משנה א׳, נאָר מיט דעם אונטערשיד, וואָס פריער איז שמעון געהאט געבוירן געוואָרן איידער לוי האָט מייבם געווען שרה׳ן, די אלמנה פון זיין ברודער ראובן, און אין דעם איצטיקן דין פון דער משנה איז שמעון געבוירן געוואָרן שוין נאָכדעם ווי לוי האָט געהאט מייבם געווען שרהן.** ר׳ שמעון, ר׳ שמעון זאָגט, אז ער (שמעון) קאָן מייבם זיין וועלכע פון זיי ער וויל (שרה׳ן צי רבקה׳ן) אָדער חליצה געבן וועלכע פון זיי ער וויל (שרה׳ן צי רבקה׳ן). **דעם תנא ר׳ שמעון׳ס ווערטער גייען ארויף אויף דעם אָנהייב פון דער משנה, און ער זאָגט, אז „אשת אחיו שלא בעולמו״ הייסט נור דעמאָלס ווען שמעון איז געבוירן געוואָרן איידער לוי האָט מייבם געווען שרה׳ן, ראובן׳ס אלמנה. מחמת נור דאמאָלס איז שרה געווען צו שמעון דאָס ווייב, די אלמנה, פון זיין ברודער ראובן, מיט וועלכן ער איז ניט געווען צוזאמען אויף איין וועלט, און זי איז געוואָרן אסור צו אים אלס א יבמה א ערוה. זי, שרה, האָט געהאט צו אים, צו שמעונען, א „זיקה״, אן „אָנגעהעריקייט״, אלס יבמה, אָבער ער האָט איר ניט געטאָרט מייבם זיין און אויך ניט חליצה געבן; ממילא בלייבט זי שטענדיק א ערוה צו אים, כאָטש אין דער צווישן־צייט האָט זי חתונה געהאט מיט לוי, און ווען לוי איז געשטאָרבן איז זי, שרה געוואָרן שמעונ׳ס יבמה דורך לוי׳ס טויט. אָבער אויב שמעון איז געבוירן געוואָרן נאָכדעם ווי לוי האָט געהאט מייבם געווען שרהן, האָט דאָך שרה קיינמאָל, אלס ראובנ׳ס אלמנה, ניט געהאט קיין שום „זיקה״, קיין שום יבמה־אָנגעהעריקייט, צו שמעונען, דאריבער ווען לוי שטארבט מעג שמעון שרה׳ן יאָ מייבם זיין אָדער גיבן איר חליצה, און דאָס זעלביקע אויך צו איר צרה.**

ג. כלל, דעם דאָזיקן כלל האָט מען (האָבן די חכמים) געזאָגט וועגן א יבמה; יעדע (יבמה) וועלכע איז אסור (חתונה צו האָבן מיט דעם יבם ווייל זי איז צו אים און) איסור ערוה, נעמט זי ניט קיין חליצה און מען טאָר זי ניט מייבם זיין. **דאָס איז**

אֲסוּרָה אִסּוּר מִצְוָה וְאִסּוּר קְדֻשָּׁה, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת: ד אִסּוּר מִצְוָה, שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. אִסּוּר קְדֻשָּׁה, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה

דערזעלבער דין וואס מיר האבן געהאט אין פאריקן פרק א׳ משנה א׳. ווי מיר האבן געזאגט אין דער הקדמה צו דער מסכתא און אויך פריער פרק א׳ משנה א׳ הייסט א „ערוה״ למשל די טאכטער פון יבם, אדער די שוועסטער פון זיין ווייב וכדומה פרויען, וואס אויב דער יבם לעבט מיט זיי קומט אים מיתה אדער כרת. ניט נאר זי אליין נעמט ניט חליצה און מען איז איר ניט מייבם, נאר אויך איר צרה, ווי מיר האבן פריער געלערנט אין פרק א׳. איסור מצוה, (אויב די יבמה טארניט חתונה האבן מיט׳ן יבם, ווייל זי איז צו אים אן) איסור צוליב מצוה אדער צוליב קדושה, דארף זי נעמען חליצה, אבער מייבם זיין טאר מען זי ניט. דער איסור צוליב מצוה אדער צוליב קדושה איז א סך גרינגער פון דעם איסור ערוה, און דעריבער דארף אזא יבמה חליצה יא נעמען, אבער מייבם זיין, חתונה האבן מיט איר, טאר ניט דער יבם. די משנה (אין משנה ד׳) וועט באלד דערקלערן וואס מען מיינט „איסור מצוה״ און „איסור קדושה״, אחותה, איר (דער ערוה׳ס) שוועסטער וועלכע איז איר שווערין, קאן נעמען חליצה אדער ייבום. דא לערנט די משנה א נייעם דין, און מיר וועלן עס דא דערקלערן. לאמיר זאגן, אז עס זיינען געווען דריי ברידער, ראובן, שמעון און לוי. ראובן און לוי האבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן, מיט לאה און רחל, ראובן מיט לאה און לוי מיט רחל. און זיי זענען ביידע געשטארבן אן קינדער, און די צוויי שוועסטערן, לאה און רחל, זענען געווארן יבמות, „זקוקות״ (זע צום סוף פון דער הקדמה צו דער מסכתא) צום דריטן ברודער שמעון. איז דער דין, אז שמעון טארניט מייבם זיין, ניט חתונה האבן מיט קיין איינער פון זיי, מחמת כאטש קיינע פון זיי איז נאכניט זיין ווייב, אבער יעדע פון זיי איז זיין זקוקה, זיין יבמה, און אויב שמעון וועט חתונה האבן למשל מיט רחל, וועט עס הייסן, אז ער האט חתונה מיט דער שוועסטער פון לאה, וועלכע איז דאך זיין זקוקה (אחות זקוקתו). לערנט דא די משנה, אז אויב למשל לאה איז געווען א ערוה צו שמעון, למשל, לאה איידער זי האט חתונה געהאט מיט ראובנען איז זי געווען שמעון׳ס שנור אדער שוויגער, דאמאלס מעג שמעון יא מייבם זיין, חתונה האבן, מיט איר שוועסטער רחל, וועלכע איז איר שווערין; איצט הייסט ניט רחל מער די „אחות זקוקתו״ פון שמעון, ווארום שמעון טאר דאך סיי ווי ניט געבן חלוצה אדער מייבם זיין לאהן, מחמת זי איז דאך א ערוה צו אים, און שמעון האט דעריבער ניט צו איר קיין „זיקה״.

ד. איסור מצוה, אן „איסור מצוה״ זענען (פרויען, וועלכע זענען) „שניות״ דורך די ווערטער פון די חכמים (סופרים), עס זענען פאראן פרויען, וואס לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען חתונה האבן מיט זיי; למשל מיט דער פרוי פון דער מוטער׳ס ברודער, נאכדעם ווי דער מוטערס ברודער איז געשטארבן אדער ער האט איר גע׳גט. אבער די חכמים האבן גע׳אסרט חתונה צו האבן אויך מיט די דאזיקע פרויען, זיי הייסן „שניות״, „צווייטע״, דאס הייסט, זיי זענען ניט קיין „ערוה״ נאר „צווייטע צו ערוה״. זיי הייסן „איסור מצוה״, ווייל עס איז א מצוה צו פאלגן די חכמים. „סופרים״ האבן געהייסן די חכמים אין אנהויב פון דער צייט פון צווייטן בית המקדש, און מיר געפינען אין ספר עזרא, אז עזרא האט געהייסן סופר (עזרא ז׳, „עזרא הכהן הסופר״). אסור קדושה, אן „איסור קדושה״ (זענען די פרויען) אן אלמנה צו א כהן גדול, אדער א גרושה צי א חלוצה (א פרוי וואס האט גענומען חליצה) צו א געוויינטליכן כהן (כהן הדיוט), אדער א ממזרת אדער א נתינה צו א ישראל, אדער א ישראל׳ס א טאכטער צו א נתין אדער צו א ממזר. די תורה זאגט, אז א כהן גדול טאר ניט חתונה האבן מיט אן אלמנה, און אז א געוויינטליכער כהן טאר ניט חתונה האבן מיט א גרושה (א גע׳גטע פרוי), און אז אפילו א געוויינטליכער ייד (אפילו

לִישְׂרָאֵל, וּבַת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּמַמְזֵר:
ה מִי שֶׁיֶּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם, זוֹקֵק
אֶת אֵשֶׁת אָחִיו לַיִּבּוּם, וְאָחִיו לְכָל
דָּבָר, חוּץ מִמִּי שֶׁיֶּשׁ לוֹ מִן הַשִּׁפְחָה
וּמִן הַנָּכְרִית. מִי שֶׁיֶּשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל
מָקוֹם, פּוֹטֵר אֵשֶׁת אָבִיו מִן הַיִּבּוּם,

ניט קיין כהן, נאָר אויך א ישראל) טאָרניט חתונה האָבן מיט א ממזרת אָדער מיט א נתינה, און אויך טאָר די טאָכטער פון א ישראל ניט חתונה האָבן מיט א ממזר צו א נתין. א ממזר הייסט א קינד וואָס איז געבוירן פון לעבן מיט ערוה. א נתין הייסט איינער וועלכער שטאמט פון די גבעונים, וועלכע זענען דורך א ערמה געוואָרן יידן אין דער צייט פון יהושע בן נון (יהושע ט׳) און א ייד טאָר מיט זיי ניט חתונה האָבן, ווייל זיי שטאמען פון די 7 פעלקער, וועלכע האָבן געוואוינט אין ארץ ישראל איידער די יידן האָבן פארנומען דאָס לאנד און די תורה האָט אָנגעזאָגט אז מען טאָר מיט זיי ניט חתונה האָבן. די אלע פרויען זיינען ניט קיין ערוה, מחמת, ווען מען לעבט מיט זיי קומט ניט קיין מיתה און אויך ניט קיין כרת, און עס איז נור א פארבאָט, א „לאו" אין דער תורה אז מען זאָל מיט זיי ניט חתונה האָבען, זיי הייסן „איסור קדושה", ווייל די תורה (ויקרא כ״א) זאָגט „קדושים יהיו לאלהיהם", „זיי די יידן זאָלן זיין הייליק צו זייער גאָט", און באלד דערנאָך איז פארהאַן דער אסור אז א כהן טאָרניט נעמען קיין גרושה. די משנה רעכנט דאָ צווישן איסור קדושה אויך א פרוי א חלוצה צו א כהן, כאָטש לויטן דין איז דאָס ניט קיין איסור פון דער תורה נאָר מדרבנן, די חכמים האָבן עס גע׳אסרט.

ה. מי, אויב איינער האָט א ברודער, פון וואָסער אָרט עס איז (מכל מקום), מאכט ער אז זיין ברודערס ווייב זאָל מען דארפן מייבם זיין (אָדער נעמען חליצה). די משנה וויל דאָ זאָגן, אז ווען למשל ראובן האָט א ברודער שמעון, אָבער דער דאָזיקער שמעון איז ניט מיט ראובנען פון איין מוטער, און דער שמעון איז געבוירן געוואָרן ניט דורך קידושין, אפילו ער איז א ממזר, — מוז ראובנ׳ס ווייב נאָכדעם ווי ראובן איז געשטאָרבן אָן קינדער נעמען פון שמעונען חליצה אָדער (אויב ער מעג מיט איר חתונה האָבן) חתונה האָבן מיט אים. „זוקק" איז דער טייטש „פאַר־פליכטן", מאכן די פרוי פאר א „זקוקה", א „יבמה", ווי מיר האָבן עס פארטייטשט אין דער הקדמה צו דער מסכתא. ואחיו, און ער (דער דאָזיקער שמעון, וועלכער איז געבוירן געוואָרן ניט דורך קידושין, און אפילו ווען ער איז א ממזר, אויב ער איז נאָר פון איין פאָטער מיט ראובנען), איז זיין (ראובן׳ס) ברודער אין אלע זאכן. די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען, אז אויב שמעון שטארבט אָן קינדער ירשנט ראובן זיין פארמעגנס, און אויב ראובן איז א כהן מעג ער זיך מטמא זיין קובר צו זיין שמעונען, ווייל כאָטש א כהן טאָר זיך ניט מטמא זיין צו א מת, אָבער צו א ברודער מעג ער, און שמעון ווערט פאררעכנט ווי א ברודער. חוץ, אן אויסנאם איז ווען איי־נער האָט (א ברודער) פון א שקלאפין אָדער פון א גויה. אויב ראובנ׳ס פאָטער האָט געלעבט מיט א שקלאפין (שפחה כנענית, א גויאישע שקלאפין, וועלכע האָט נור אין טייל זאכן דעם דין פון א ידישער) אָדער מיט א גויה און ער האָט פון איר געבוירן שמעונען, הייסט שמעון ניט קיין ברודער פון ראובן. מי שיש לו בן, ווער עס האָט א זון פון וואסער אָרט עס איז, באפרייט ער (דער זון) זיין פאָטערס ווייב פון ייבום. אפילו דער זון איז געבוירן געוואָרן ניט דורך קידושין, און אפילו ער איז א ממזר, הייסט ער א קינד, און ווען דער פאָטער שטארבט אָן קינדער און לאָזט איי־בער נור אים אליין, דארף שוין דעם פאָטערס ווייב ניט נעמען קיין חליצה אָדער ייבום, ווייל עס הייסט אז דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט א קינד. וחייב, און ער ווערט באשטראָפט פאר שלאָגן אים אָדער פאר שעלטן אים. די תורה אין שמות כ״א פסוקים ט״ו און י״ז זאָגט, אז איינער שלאָגט זיין פאָטער אָדער ער שעלט זיין פאָטער ווערט ער באשטראָפט מיט טויט. זאָגט דא די משנה אז אפילו דער זון איז געבוירן געוואָרן ניט דורך קידושין און אפילו ער איז א ממזר ווערט ער באשטראָפט

וְחַיָּב עַל מַכָּתוֹ וְעַל קִלְלָתוֹ. וּבְנוֹ לְכָל דָּבָר, חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית: ו מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ מֵהֶן קִדֵּשׁ, נוֹתֵן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ. מֵת וְלוֹ אָח אֶחָד, חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. הָיוּ לוֹ שְׁנַיִם, אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַבֵּם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם: ז שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ

פאר שלאָגן אָדער שעלטן זיין פאָטער. ובנו, און ער הייסט זיין זון צו אלע זאכן. למשל צו נעמען א ירושה. חוץ, אן אויסנאם איז איינער וועלכער האָט (א זון) מיט א שקלאפין אָדער מיט א גויה. **דער הייסט ניט זיין זון.**

ו. מי שקידש, אז איינער האָט מקדש געווען איינע פון צוויי שוועסטערן און ער ווייסט ניט וועלכע ער האָט מקדש געווען, זאָל ער געבן א גט צו דער (איינער שוועסטער) און א גט צו דער (אנדערער שוועסטער). וועגן „מקדש זיין" האָבן מיר **געגעבן פריער אין משנה א׳. אויב ראובן האָט מקדש געווען איינע פון די צוויי שוועסטערן, רחל און לאה, און ער ווייסט ניט וועלכע פון זיי ער האָט מקדש געווען, טאָר ער מיט קיין איינער פון זיי ניט חתונה האָבן, ווייל עס קאָן דאָך זיין, אז ער האָט מקדש געווען איר שוועסטער און ער טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט דער שוועסטער פון זיין ווייב. דעריבער מוז ער געבן צו יעדער פון די שוועסטער א גט, כדי זיי זאָלן מעגן חתונה האָבן צו אנדערע מענטשן.** מת, אויב (איידער ראובן האָט זיי געגעבן די גיטין) איז ער (ראובן) געשטאָרבן, און ער האָט איבערגעלאָזט איין ברודער (שמעון) דארף ער (שמעון) געבן חליצה צו ביידע שוועסטערן. **מייבם זיין, חתונה האָבן, טאָר ער ניט מיט קיין איינער פון די שוועסטערן, לאָמיר זאָגן מיט לאה (געבנדיק דער צווייטער שוועסטער חליצה), ווייל עס קאָן דאָך זיין אז די אנדערע שוועסטער, רחל, איז דאָס ריכטיקע ווייב פון ברודער, און די לאה איז דאָך דעריבער די שוועסטער פון דער פרוי וועמען ער האָט געגעבן חליצה, אחות חלוצתו, און מיט אן אחות חלוצתו טאָר מען ניט חתונה האָבן.** היו לו, אויב ער ראובן האָט (איבערגעלאָזט) צוויי ברידער (שמעון און לוי) מעג איינער געבן חליצה און דער צווייטער מעג מייבם זיין. **שמעון גיט חליצה צו לאה און לוי מעג חתונה האָבן מיט רחל׳ן, ווייל ממה נפשך: איז לאה געווען דאָס ריכטיקע ווייב פון ראובן, איז דאָך שמעון׳ס חליצה געווען א גוטע חליצה, און רחל איז דאָך צו לוי אינגאנצן א פרעמדע און ער מעג מיט איר חתונה האָבן. איז ווידער רחל געווען דאָס ריכטיקע ווייב פון ראובן, מעג דאָך איר לוי מייבם זיין.** קדמו, אויב (איידער זיי האָבן זיך אָנגעפרעגט דעם בית דין) האָבן זיי (שמעון און לוי) פריער חתונה געהאט (שמעון מיט לאה און לוי מיט רחל) נעמט מען זיי ניט ארויס פון זיי (הייסט מען זיי זיך ניט גטן). **לכתחילה טאָרן זיי ניט ביידע חתונה האָבן, מחמת אין דער צייט פון חתונה האָבן איז דאָך וועגן יעדער פון זיי א ספק, טאָמער איז זי די שוועסטער פון דעם איצטיקן מאנ׳ס זקוקה (אחות זקוקתו) און מיט „אחות זקוקתו" טאָר מען ניט חתונה האָבן, ווי מיר האָבן פריער געלערנט. אָבער בדיעבד קאָן דאָך יעדער זאָגן, אז זיין ווייב איז געווען דאָס ריכטיקע ווייב פון ראובנען און ער האָט געמעגט מיט איר חתונה האָבן, און נאָך דער חתונה איז דאָך שוין ניטאָ דער חשש, טאָמער לעבט ער מיט א אחות זקוקתו, מחמת די צווייטע שוועסטער האָט דאָך חתונה געהאט מיט זיין ברודער, און זי איז דאדורך געוואָרן אויס „זקוקה"; „זקוקה" הייסט א פרוי אזוי לאנג ווי זי האָט ניט גענומען קיין חליצה אָדער ייבום.**

ז. שנים, צוויי מענטשן (ניט ברידער, נאָר פרעמדע, משה און ראובן) האָבן מקדש געווען צוויי שוועסטערן (לאה און רחל) און דער (משה) ווייסט ניט וועלכע (שוועסטער) ער האָט מקדש געווען, און דער (ראובן) ווייסט ניט וועלכע (שוועסטער) ער האָט מקדש געווען, דארף דער (משה) געבן צוויי גיטין (איינע צו לאה און איינע

אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, זֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִטִּין וְזֶה נוֹתֵן שְׁנֵי גִטִּין. מֵתוּ, לָזֶה אָח וְלָזֶה אָח, זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם, הַיָּחִיד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, וְהַשְּׁנַיִם אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַבֵּם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם. לָזֶה שְׁנַיִם וְלָזֶה שְׁנַיִם, אָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת, וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת, אָחִיו שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה, וְאָחִיו שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה. קָדְמוּ שְׁנַיִם וְחָלְצוּ, לֹא יְיַבְּמוּ הַשְּׁנַיִם, אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַבֵּם. קָדְמוּ וְכָנְסוּ אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם: ח מִצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם, וְאִם

צו רחל), און דער (ראובן) דארף געבן צוויי גיטין (איינע צו לאה און איינע צו רחל), **עס איז דערזעלביקער דין, וואָס אין דער פאָריקער משנה, נאָר מיט דעם אונטער־שיד, וואָס דאָ האָבן צוויי מענטשן מקדש געווען.** מתו, אויב זיי (משה און ראובן זענען געשטאָרבן אָן קינדער), און דער (משה) האָט (איבערגעלאָזט) א ברודער (אהרן) און דער (ראובן) האָט (איבערגעלאָזט) א ברודער (שמעון), דארף דער (אהרן) געבן חליצה צו ביידע (שוועסטערן) און דער (שמעון) דארף געבן חליצה צו ביידע (שוועסטערן). **אויך דאָ איז דערזעלביקער דין וואָס פריער אין דער משנה מיט איין מענטש און איין ברודער.** לזה אחד ולזה שנים, אויב דער (משה) האָט (איבערגעלאָזט) איין (ברודער, אהרן), און דער (ראובן) האָט (איבערגעלאָזט) צוויי (ברידער, שמעון און לוי) דארף דער איינער (אהרן) געבן חליצה צו ביידע (צו לאה און צו רחל) און די צוויי (שמעון און לוי) קאָן איינער געבן חליצה (צו לאה) און דער צווייטער מעג מייבם זיין (רחל'ן); אויב זיי (שמעון און לוי) האָבן פריער (איידער זיי האָבן גע־פרעגט די שאלה ביים בית דין) חתונה געהאט (איינער מיט לאה און דער אנדערער מיט רחלן, הייסט מען זיי זיך ניט גטן. **אויך דאָ איז דערזעלביקער דין ווי פריער אין דער משנה, ווייל בדיעבד הייסן דאָך ניט לאה און רחל, נאָך דער חתונה, קיין אחות זקוקתו.** לזה שנים, אויב דער (משה) האָט (איבערגעלאָזט) צוויי (ברידער, אהרן און און אלעזר), און דער (ראובן) האָט (איבערגעלאָזט) צוויי (ברידער, שמעון און לוי), דארף איין ברודער פון דעם (פון משה'ן, לאָמיר זאָגן אהרן) געבן חליצה צו איינע (צו לאה) און איין ברודער פון דעם (פון ראובן, לאָמיר זאָגן שמעון) דארף געבן חליצה צו איינער (צו רחל); דער (אנדערער) ברודער פון דעם (פון משה, דאָס איז אלעזר) מעג מייבם זיין די (פרוי וועלכע האָט גענומען) חליצה פון דעם אנדערן (רחל), און דער אנדערער ברודער פון דעם (ראובן, דאָס איז לוי) מעג מייבם זיין די (פרוי וועלכע האָט גענומען) חליצה פון דעם אנדערן (לאה). **אויך דאָ איז ממה נפשך: אויב רחל איז געווען די פרוי פון פארשטאָרבענעם משה, מעג דאָך אלעזר איר מייבם זיין ווי זיין פארשטאָרבענעם ברודערס ווייב; אויב רחל איז ניט געווען דאָס ווייב פון משה איז זי דאָך צו אלעזר א פרעמדע, און חליצה האָט זי דאָך גענו־מען פון שמעון, איר ריכטיקן פארשטאָרבענעם מאנ'ס (ראובנ'ס) ברודער, מעג דאָך אלעזר מיט איר חתונה האָבן, און אזוי איז אויך מיט לוי און לאה.** קדמו שנים, אויב צוויי (ברידער, לאָמיר זאָגן פון משה, דאָס הייסט אהרן און אלעזר) האָבן גע־געבן חליצה (אהרן צו לאה און אלעזר צו רחל), טאָרן די (אנדערע) צוויי (שמעון און לוי) ניט מייבם זיין, נאָר איינער (שמעון) קאָן געבן חליצה (צו לאה) און איינער (לוי) קאָן מייבם זיין (רחלן); אויב זיי האָבן פריער (איידער זיי האָבן זיך געפרעגט ביי בית דין) חתונה געהאט (שמעון מיט לאה און לוי מיט רחל) הייסט מען זיי זיך ניט גטן. **דאָס איז אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה מיט איין מענטש, וועלכער האָט מקדש איינע פון די צוויי שוועסטערן און ער איז גע־שטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזן צוויי ברידער.**

ח. מצוה, עס איז א מצוה, אז דער עלטסטער (ברודער) זאָל מייבם זיין. **אויב עס זענען געבליבן עטליכע ברידער, דארף דער עלטסטער פון זיי מקיים זיין די**

קָדַם הַקָּטָן, זָכָה. הַנִּטְעָן עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, אוֹ עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה, הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנוֹס. וְאִם כָּנַס אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. הַנִּטְעָן עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְהוֹצִיאוּהָ מִתַּחַת יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּנַס יוֹצִיא: ט הַמֵּבִיא גֵט מִמְּדִינַת הַיָּם, וְאָמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. מֵת, הֲרַגְתִּיו, הֲרַגְנוּהוּ, לֹא יִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֲרַגְתִּיו לֹא תִנָּשֵׂא

מצוה פון מייבם זיין. ואם, און אויב דער יינגערער ברודער האָט זיך מקדים געווען (און מייבם געווען) האָט ער זוכה געווען. **דער יבום איז א גוטער ייבום און זי בלייבט זיין ווייב.** הנטען, אז מען רעדט אויף איינעם (אז ער האָט געלעבט) מיט א שקלאַפין, און זי איז באפרייט געוואָרן (און איז דאדורך געוואָרן א יידישע פרוי), אָדער (אז ער האָט געלעבט) מיט א גויה און זי האָט זיך מגייר געווען (און איז געוואָרן א יידישע פרוי) זאָל ער מיט איר ניט חתונה האָבן. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז כדי מען זאָל ניט זאָגן אז דאָס פריערדיקע רעדן איז געווען אמת. „נטען" איז פון וואָרט „טען", טענהן, ריידן, דאָס הייסט, אז עס גייט ארום אזא קלאנג, כאָטש מען ווייסט ניט צי ער איז אמת.** ואם כנס, און אויב ער האָט יאָ חתונה געהאַט (מיט איר) הייסט מען אים ניט גטן זיך. **מחמת אפילו ווען דער קלאנג זאָל האָבן געווען אמת, איז זי אויך ניט אסור צו אים.** הנטען על אשת איש, אויב מען רעדט אויף איינעם (אז ער לעבט) מיט אן אשת איש (מיט א פארהייראַטער פרוי פון אנדערן מאַן), און מען האָט אים (דעם אנדערן מאַן) געהייסן זיך גטן מיט איר, איז כאָטש ער (דער באַרעד-טער מענטש) האָט מיט איר חתונה געהאַט (נאָכדעם ווי זי האָט זיך געגט מיט איר פריערדיקן מאַן) זאָל ער זיך מיט איר גטן. **ווייל דער דין איז אז אויב דער קלאַנג זאָל זיין אמת, און ער האָט טאַקע געלעבט מיט דער אשת איש, ווערט זי אסור צו איהם אויף שטענדיק, פונקט ווי זי ווערט אסור צו איר פריעריקן מאַן.**

ט. המביא אז איינער ברענגט א גט פון א מדינה פון (יענער זייט) ים און ער זאָגט, אז „פאַר מיר איז (דער גט) געשריבן געוואָרן און פאַר מיר האָבן די עדות אויף אים געחתמעט" (בפני נכתב ובפני נחתם) זאָל ער ניט חתונה האָבן מיט דער דאָזיקער פרוי. **דער דין איז, אז א מאַן, ווען ער גט זיין פרוי, מוז ער ניט דוקא אליין געבן דער פרוי דעם גט אין איר האַנט. נאָר ער קאָן דעם גט שיקן דורך א שליח, און דער שליח זאָל געבן דער פרוי דעם גט. זאָגט די משנה אין מסכתא גטין פרק א' משנה א', אז אויב א שליח ברענגט א גט פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל (מיט מדינת הים מיינט מען דאָ חוץ לארץ) דאַרף דער שליח זאָגן, אז ער האָט אליין געזען ווי מען האָט דעם גט געשריבן און די עדות האָבן זיך אויף אים געחתמעט. דאָרט אין גטין פרק א' וועלן מיר געבן דעם טעם דערפון. לערנט דאָ אונזער משנה, אז דער דאָזיקער שליח טאָר ניט חתונה האָבן מיט דער גע'גטער פרוי. דער טעם איז, ווייל אויף זיינע ווערטער פאַרלאָזט מען זיך דאָך אז דער גט איז א גוטער גט, דעריבער קאָן מען חושד זיין, אז ער האָט בכוונה אזוי געזאָגט, כדי ער זאָל קאָ-נען חתונה האָבן מיט דער פרוי.** מת, (אז איינער קומט און זאָגט עדות אויף א מאַן, אז) דער (מאַן) איז געשטאָרבן, אָדער אז „איך (דער עדות) האָב אים דערהרגעט צום טויט", אָדער אז „מיר (דער עדות צוזאמען מיט נאָך אנדערע מענטשן) האָבן אים דערהרגעט צום טויט" (און אזוי ארום מעג די פרוי פון דעם פאַרשטאָרבענעם אָדער דעם הרוג חתונה האָבן) טאָר ער ניט חתונה האָבן מיט זיין פרוי. **ווייל מען פאַרלאָזט זיך דאָך אויף זיין עדות זאָגן. דעריבער קאָן מען חושד זיין אז ער האָט פאַלש עדות געזאָגט כדי צו קאָנען חתונה האָבן מיט דער פרוי. אָבער מיט אן אנדערן מענטש מעג די פרוי יאָ חתונה האָבן.** ר' יהודה זאָגט, אז (אויב דער עדות זאָגט) „איך האָב אים דערהרגעט צום טויט", טאָר ניט די פרוי חתונה האָבן, (אָבער

אִשְׁתּוֹ, הֲרַגְנוּהוּ, תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ׃
י הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה בְּנֶדֶר עַל בַּעְלָהּ, הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. מֵאֲנָה אוֹ שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו, יִשָּׂאֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֵית דִּין. וְכֻלָּם שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים וּמֵתוּ, מֻתָּרוֹת לְנָּשֵׂא לָהֶם. וְכֻלָּן שֶׁנִּשְּׂאוּ לַאֲחֵרִים, וְנִתְגָּרְשׁוּ אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנוּ, מֻתָּרוֹת לְנָּשֵׂא לָהֶן. וְכֻלָּן מֻתָּרוֹת לִבְנֵיהֶם אוֹ לַאֲחֵיהֶם׃

אויב ער זאָגט) „מיר האָבן אים דערהרגט צום טויט״, מעג יאָ די פרוי חתונה האָבן. די גמרא זאָגט, אז לויט ר׳ יהודה איז ער בכלל פסול צו זיין א עדות, ווייל ער איז א רוצח, און די פרוי טאָרניט חתונה האָבן מיט קיינעם. אָבער אויב ער זאָגט „מיר האָבן דערהרגט״ מיינט, אז ער זאָגט בפירוש אז ער איז געווען דערביי ווי מען האָט אים דערהרגעט, אָבער ער אליין האָט אים ניט דערהרגעט, און דעריבער איז זיין עדות זאָגן יאָ גוט.

י. החכם, א חכם, וועלכער האָט געאסרט א פרוי מיט א נדר אויף איר מאַן, טאָר ער מיט דער פרוי ניט חתונה האָבן (נאָכדעם ווי דער מאַן האָט איר גע׳גט). מיט „חכם״ מיינט מען דאָ א רב אָדער א מורה הוראה, וועלכער קאָן מתיר נדר זיין. די גמרא טייטשט, אז די משנה מיינט, אז די פרוי האָט געטאָן א נדר ניט הנאה צו האָבן פון מאַן, און דער מאַן האָט איר ניט צעשטערט דעם נדר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים), און די פרוי איז געקומען צום חכם, אז ער זאָל איר מתיר נדר זיין, און דער חכם האָט געפסקנט, אז מ׳קאָן איר דעם נדר ניט מתיר זיין, און דעריבער האָט זי זיך געמוזט גטן מיטן מאַן. דערויף לערנט די משנה, אז דער חכם טאָר מיט דער פרוי ניט חתונה האָבן, כדי מען זאָל ניט חושד זיין, אז דער חכם האָט בכוונה ניט געוואָלט איר מתיר נדר זיין, כדי זי זאָל מוזן נעמען דעם גט און ער זאָל מיט איר חתונה האָבן. מיאנה, אויב א פרוי האָט ממאן געווען פאַר אים (פאַר דעם חכם) אָדער זי האָט גענומען פאַר אים חליצה, מעג ער (דער חכם) יאָ חתונה האָבן מיט איר, ווייל ער איז א בית דין. „ממאן־זיין״ האָבן מיר דערקלערט פריער אין פרק א׳ משנה א׳ אז דאָס מיינט, אז ווען א מוטער מאכט חתונה איר יינגע (א קטנה) טאָכטער, קאָן די טאָכטער ווען זי איז נאָך יונג, ממאן־זיין, זאָגן פאַר א בית־דין פון 3 פערזאָן, אז זי וויל ניט דעם מאַן, און זי ווערט אויס ווייב פון דעם מאַן און זי דאַרף ניט נעמען פון אים קיין גט. אויך חליצה נעמען דאַרף א פרוי פאַר א בית־דין פון 3 פערזאָן, זאָגט די משנה, אז ווייל דער חכם זיצט דאָך דאָ אין בית דין מיט נאָך 2 פערזאָן, מעג ער יאָ חתונה האָבן מיט דער פרוי וועלכע האָט ממאן גע־ווען אָדער וועלכע האָט גענומען חליצה. וכולן, און די אלע דאָזיקע (וועלכע די משנה האָט פריער אויסגערעכנט, דער חכם און דער וואָס זאָגט עדות און דער וואָס ברענגט דעם גט, און אזוי ווי מען האָט דאָך געלערנט אַז זיי טאָרן ניט חתונה האָבן מיט דער פרוי) אויב זיי האָבן געהאַט פרויען און זיי (די פרויען) זענען (דערנאָך, נאָכדעם ווי די אלע זאכן זענען פאָרגעקומען) געשטאָרבן, מעגן זיי יאָ חתונה האָבן מיט דער פרוי. מחמת איצט קאָן מען זיי ניט חושד זיין, ווייל בשעת מעשה האָבן זיי דאָך געהאַט פרויען. וכולן, און די אלע דאָזיקע (פריער־דערמאָנטע פרויען, וועלכע האָט ממאן געווען אָדער גענומען חליצה, אָדער וואָס מען האָט וועגן איר עדות געזאָגט אז דער מאַן איז געשטאָרבן, אָדער מען האָט איר געבראַכט דעם גט), אויב זיי האָבן (נאָכדעם) חתונה געהאַט צו אנדערע מענער און (דערנאָך) זיך גע׳גט מיט זיי, אָדער זיי זענען געוואָרן (דערנאָך) אלמנות (די אנדערע מענער זענען געשטאָרבן) מעגן זיי חתונה האָבן. דאַמאָלס מעג שוין דער חכם אָדער דער עדות זאָגער אָדער דער גט־ברענגער חתונה האָבן מיט דער פרוי, ווייל דער חשד פאַלט שוין אוועק. וכולן און די אלע (דאָזיקע פרויען) זענען מותר חתונה צו האָבן צו זייע־רע זין אָדער צו זייערע ברידער. דאָס הייסט, צו די קינדער אָדער צו די ברידער פון

פרק ג.

א אַרְבָּעָה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִים אֶת הָאֲחָיוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ, יוֹצִיאוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יְקַיֵּמוּ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ: **ב** הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל אֶחָד אִסּוּר עֶרְוָה, אָסוּר בָּהּ וּמֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, וְהַשֵּׁנִי אָסוּר בִּשְׁתֵּיהֶן. אִסּוּר מִצְוָה, וְאִסּוּר קְדֻשָּׁה, חוֹלֶצֶת

דעם חכם צו פון דעם עדות צי פון דעם גט־ברענגער. דאביי איז ניטאָ קיין חשד, ווייל „אין אדם חוטא ולא לו", א מענטש וועט ניט זינדיקן, ניט טאָן קיין זינדיקע זאך בלויז כדי אן אנדערער מענטש, אפילו זיין זון צו זיין ברודער, זאָל דערפון עפּיס געניסן.

פרק ג.

א. ארבעה, פיר ברידער (ראובן, שמעון, לוי און יהודה) וואָס צוויי פון זיי (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן (לאה און רחל, ראובן מיט לאה און שמעון מיט רחל), און די (ברידער ראובן און שמעון) וועלכע האָבן חתונה געהאט מיט די (צוויי) שוועסטערן זענען געשטאָרבן (אָן קינדער), זאָלן די דאָזיקע (צוויי שוועסטערן) נעמען (פון לוי און פון יהודה) חליצה, אָבער ניט מיובם ווערן. (חתונה האָבן מיט זיי). **דער טעם איז, ווייל יעדע פון די שוועסטערן, למשל לאה איז דאָך צו לוי און צו יהודה א „אחות זקוקתו", די שוועסטער פון זיין זקוקה, פון רחל, ווי מיר האָבן געלערנט אין דער הקדמה צו דער מסכתא און אויך פריער אין פרק ב׳ משנה ו׳, און מען טאָרניט חתונה האָבן מיט א אחות זקוקתו.** ואם קדמו, און אויב זיי האָבן (איידער זיי האָבן זיך געפרעגט ביים בית דין) פריער חתונה געהאט (לוי מיט לאה און יהודה מיט רחל), זאָלן זיי זיך גטן. **פריער אין פרק ב׳ משנה ז׳ האָט מען געלערנט, אז מען דארף זיך ניט גטן, ווייל דאָרט איז עס נאָר געווען א ספק צי זי איז א אחות זקוקתו, אָבער דאָ איז עס א זיכערע** (ודאי) **אחות זקוקתו.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז די בית שמאי זאָגן, אז זיי זאָלן האלטן (זייערע פרויען, ניט גטן זיך), און די בית הלל זאָגן, אז זיי זאָלן זיך גטן. **די גמרא זאָגט, אז די משנה דארף געלערנט ווערן פארקערט, אז די בית שמאי זאָגן אז זיי זאָלן זיך גטן און די בית הלל זאָגן, אז ניט גטן זיך. מחמת אומעטום** (מיט ווייניק אויסנאמען אין מסכתא עדיות) **זענען די בית שמאי לחומרא און די בית הלל לקולא.**

ב. היתה, אויב איינע פון זיי (פון די צוויי שוועסטערן למשל, לאה) איז געווען אסור צו איינעם פון די ברידער (למשל, צו לוי) מיט א איסור פון ערוה (למשל, זי איז געווען לוי׳ס טאָכטער, און א טאָכטער צו א פאָטער איז א ערוה) טאָר ער (לוי) ניט נעמען איר (לאה׳ן), אָבער ער מעג מייבם זיין, (חתונה האָבן) מיט איר שוועסטער (מיט רחל׳ן). **דעם דאָזיקן דין האָבן מיר שוין געהאט פריער אין פרק ב׳ צום סוף משנה ג׳, און דער טעם איז, וואָס קוים איז לאה צו לוי׳ן א ערוה, איז זי שוין ניט זיין זקוקה, מחמת ער דארף איר ניט געבן ניט קיין חליצה און ניט קיין ייבום, און ממילא איז רחל ניט מער לוי׳ס אחות זקוקתו, ניט מער די שוועסטער פון זיין זקוקה.** והשני, און דער צווייטער (ברודער, יהודה) טאָר ניט (מייבם זיין קיינע איינע פון) צוויי (שוועסטערן). **ווייל פאר אים איז יעדע פון זיי א אחות זקוקתו.** איסור מצווה, אויב (אָבער זי, לאה, איז אסור צו לוי ניט אלס ערוה נאָר אלס) א איסור מצוה אָדער א איסור קדושה, דארף זי (סיי זי און סיי איר שוועסטער) נעמען חליצה אָבער מען טאָר איר ניט מייבם זיין. **וואָס מען מיינט „איסור מצוה" און „איסור קדושה" האָבן מיר געלערנט פריער פרק ב׳ משנה ד׳, און דאָרט אין משנה ג׳ האָבן מיר אויך געלערנט דעם דין, אז זי דארף נעמען חליצה, אָבער מען טאָר זי ניט מייבם זיין. און**

וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ג הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל זֶה אִסּוּר עֶרְוָה, וְהַשְּׁנִיָּה אֲסוּרָה עַל זֶה אִסּוּר עֶרְוָה, הָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לָזֶה, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לָזֶה. וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, אֲחוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא יְבִמְתָּהּ, אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת: ד שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עָלָיו אִסּוּר עֶרְוָה, אָסוּר בָּהּ וּמֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. אִסּוּר מִצְוָה, אוֹ אִסּוּר קְדֻשָּׁה, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ה שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד

ווייל זי דאַרף נעמען חליצה הייסט איר שוועסטער ווייטער א אחות זקוקתו און לוי טאָר דעריבער אויך די שוועסטער (רחלן) ניט מייבם זיין.

ג. היתה, אויב איינע פון זיי (פון די שוועסטערן, למשל לאה) איז געווען אסור אויף דעם (אויף לוי) אלס איסור ערוה (למשל, זי איז געווען זיין טאָכטער) און די צווייטע (רחל) איז געווען אסור אויף דעם (אויף יהודה) אלס איסור ערוה (זי איז געווען זיין טאָכטער), איז די (לאה) וועלכע איז אסור צו דעם (צו לוי) מותר (חתונה צו האָבן צו דעם (צו יהודה), און די (רחל) וועלכע איז אסור צו דעם (צו יהודה) איז מותר צו דעם (צו לוי). **דאָס איז דערזעלבער דין, וואָס אין דער פריערדיקער משנה, און זיי מעגן חתונה האָבן מיט איינע פון די שוועסטערן, ווייל לאה איז דאָך ניט יהודה׳ס אחות זקוקתו (מחמת רחל איז דאָך יהודה׳ס טאָכטער), און רחל איז ניט לוי׳ס אחות זקוקתו (מחמת לאה איז דאָך לוי׳ס טאָכטער).** וזו היא, און דאָס איז (די הלכה) וואָס זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט „און איר שוועסטער וועלכע איז איר שוועגערין, מעג נעמען חליצה אָדער מען מעג איר מייבם זיין״. **די דאָזיקע הלכה מיט די זעלביקע ווערטער איז געזאָגט געוואָרן פריער אין פרק ב׳ משנה ג׳, און דאָ דערקלערט די משנה וואָס מען מיינט דרמיט, דהיינו, אז ווייל איין שוועסטער איז אסור צום יבם אלס איסור ערוה מעג דער יבם חולץ זיין אָדער מייבם זיין די אנ־דערע שוועסטער, מחמת זי איז ניט זיין אחות זקוקתו.**

ד. שלשה, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי) פון וועלכע צוויי (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי שוועסטערן (ראובן מיט לאה און שמעון מיט רחל), אָדער מיט א פרוי אַון איר טאָכטער (רחל איז ניט געווען לאה׳ס שוועסטער נאָר לאה׳ס טאָכטער) אָדער מיט א פרוי און איר טאָכטערס טאָכטער (רחל איז גע־ווען לאה׳ס טאָכטערס א טאָכטער) (און ראובן און שמעון זענען געשטאָרבן אָן קינ־דער, און לאה און רחל זענען געוואָרן יבמות צו לוי), דאַרפן זיי נעמען חליצה (פון לוי) אָבער זיי טאָרן ניט מיובם ווערן. **ווייל יעדע פון זיי איז דאָך די שוועסטער (אָדער די מוטער און די טאָכטער אָדער די באָבע און דאָס אייניקל) פון זיין „זקוקה״.** ור׳ שמעון, און ר׳ שמעון פטר׳ט. **דער תנא ר׳ שמעון האַלט, אז ווייל עס איז ניטאָ מער ווי איין יבם, לוי, האָט יעדע „זקוקה״ דעם דין ווי זי וואָלט געווען זיין ווייב, און ממילא איז דאָך יעדע פון זיי צו אים א ערוה, ווארום לאה איז דאָך די שוועסטער (אָדער די מוטער אָדער די באָבע) פון רחל, און דאָסזעלבע איז רחל די שוועסטער (אָדער די טאָכטער אָדער דאָס אייניקל) פון לאה, און זיי זענען דארי־בער באַפרייט סיי פון חליצה און סיי פון ייבום.** היתה, אויב איינע פון זיי (למשל, לאה) איז געווען אסור צו לוי **מיט** דעם איסור פון א ערוה, טאָר ער איר ניט נעמען, אָבער ער מעג נעמען איר שוועסטער (רחלן). **דאָס איז דערזעלבער דין וואָס פריער אין דער משנה ב׳. אסור מצוה,** אויב זי איז נור געווען אסור מיט א איסור מצוה אָדער מיט אאיסור קדושה דאַרפן זי׳ (סיי לאה און סיי רחל) נעמען חליצה (פון לוי) אָבער ער טאָרניט מייבם זיין זיי. **אויך דאָס איז דערזעלבער דין וואָס פריער אין משנה ב׳.**

ה. שלשה, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי), פון וועלכע צוויי האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי שוועסטערן (ראובן מיט לאה און שמעון מיט רחל), און איינער

מוּפְנֶה, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת, וְעָשָׂה מוּפְנֶה מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה, וְאֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, אוֹי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאוֹי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו: ו שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת, וְכָנַס נְשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה

(לוי) איז געווען לײדיק (ניט־חתונה־געהאט), און עס איז געשטאָרבן (אָן קינדער) אײנער פון די מענער פון די שוועסטערן (למשל, ראובן), און דער ניט־חתונה-גע־האטער (לוי) האָט מיט איר (מיט דער אלמנה, לאה׳ן) געמאכט א מאמר (ער האָט איר נור מקדש געווען) און דערנאָך איז געשטאָרבן (אָן קינדער) דער אנדערער ברודער (שמעון, און זײן װײב, רחל איז געוואָרן א יבמה צו לוי), — זאָגן די בית שמאי, אז זײן װײב (לאה, מיט װעלכער ערהאָט געמאכט א מאמר, מקדש געווען איר) בלײבט מיט אים (מיט לוי) און די דאָזיקע (רחל) װערט באַפרײט (פון נעמען חליצה און פון מיבם זײן איר) װײל זי איז די שוועסטער פון זײן װײב און די בית הלל זאָגן, אז ער דאַרף באַפרײען זײן װײב (לאה׳ן איר געבן) א גט און חליצה, און (דאַרף באַפרײען) זײן ברודערס װײב (רחלן) מיט געבן איר חליצה, און דאָס איז עס, אויף וואָס מען האָט געזאָגט: א רחמנות אויף אים צוליב זײן װײב און א רחמנות אויף אים צוליב זײן ברודערס װײב (מחמת ער טאָר קײן אײנע פון זײ ניט האָבן פאַר א װײב). **מיר האָבן שוין פריער פרק ב׳ משנה א׳ דערקלערט, אז „מאמר״ הײסט דאָס מקדש זײן א יבמה (מיט געלט אָדער מיט א שטר). די בית שמאי האלטן, אז אָפילו בײ א יבמה מאכט דער מאמר, דאָס מקדש־זײן, אז די יבמה װערט אינגאַנצן דאָס װײב פון יבם, און אין דעם פאַל פון דער דאָזיקער משנה איז לאה געוואָרן אינגאַנצן דאָס װײב פון לוי. ממילא, איז דאָך רחל צו לוי א אחות אשתו, די שוועסטער פון זײן װײב, דאָס הײסט א ערוה, און זי איז אינגאַנצן באַפרײט פון נעמען חליצה אָדער ייבום, און לוי קאָן װײטער האָבן לאה׳ן פאַר א װײב. אָבער די בית הלל האלטן (װי מיר האָבן געגעבן אין פרק ב׳ משנה א׳) אז דער מאמר בײ א יבמה מאכט ניט װי זי װערט אינגאַנצן דאָס װײב פון דעם יבם, ממילא איז לאה דורך דעם מאמר נאָכניט געוואָרן אינגאַנצן דאָס װײב פון לוי, און װען שמעון איז געשטאָרבן און רחל איז געוואָרן זײן יבמה דאַרף איר לוי געבן חליצה (װײל זי איז דאָך ניט זײן ערוה, די שוועסטער פון זײן װײב), און ממילא איז דאָך סײ לאה און סײ רחל יעדע אײנע צו לוין די אחות זקוקתו (לאה איז די שוועסטער פון זײן „זקוקה״ רחל, און רחל איז די שוועסטער פון זײן „זקוקה״ לאה), און ער טאָר דעריבער מיט קײן אײנע פון זײ ניט חתונה האָבן, נאָר ער מוז יעדער פון זײ געבן חליצה. אָבער אויך די בית הלל האלטן, אז דער מאמר האָט אביסל (ניט אינגאַנצן) יאָ געמאכט לאה׳ן פאַר לוי׳ס װײב, און דעריבער דאַרף לוי געבן צו לאה אי א גט (װי מען באַפרײט א ריכטיק װײב) אי חליצה (װי מען באַפרײט א יבמה).**

ו. שלשה אחים, דרײ ברידער (ראובן, שמעון און לוי) פון װעלכע צװײ (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאַט מיט צװײ שוועסטערן (לאה און רחל), און אײנער (לוי) האָט חתונה געהאַט מיט א פרעמדער (מיט שרה), און אײנער פון די מענער פון די שוועסטערן (למשל ראובן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער) און דער חתונה גע־האטער מיט דער פרעמדער (לוי) האָט חתונה געהאַט מיט זײן װײב (מיט לאה) און ער (לוי) איז געשטאָרבן (אָן קינדער, און לאה און שרה זענען געוואָרן יבמות צו שמעון) איז די ערשטע (לאה באַפרײט (פון צו נעמען חליצה און ייבום פון שמעון) װײל זי איז זײן װײבס שוועסטער (אחות אשה, די שוועסטער פון שמעון׳ס װײב, פון רחלן), און די צװײטע (די פרעמדע, שרה, איז באַפרײט פון חליצה און פון ייבום), װײל זי איז איר (לאה׳ס) צרה. **דאָס איז דער דין, װאָס מיר האָבן געהאַט) פריער אין פרק א׳ משנה א׳ אז אויך די צרה פון א ערוה (דאָ, פון דער אחות אשה) איז**

יוֹצְאָה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּשְׁנִיָּה מִשּׁוּם צָרָתָהּ, עָשָׂה בָהּ מַאֲמָר וּמֵת, נָכְרִית חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת הַנָּשׂוּי נָכְרִית וְכָנַס אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה יוֹצְאָה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּשְׁנִיָּה מִשּׁוּם צָרָתָהּ, עָשָׂה בָהּ מַאֲמָר וּמֵת, נָכְרִית חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ז שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְכָנַס נְשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ, וּמֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת נְשׂוּי נָכְרִית, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאֶסְרָה עָלָיו שָׁעָה

באפרייט פון חליצה און פון ייבום. עשה בה, אויב ער (לוי) האָט געמאַכט מיט איר (מיט לאה'ן) א מאמר און ער (לוי) איז געשטאָרבן) דאַרף די פרעמדע (שרה) נעמען (פון שמעון) חליצה אָבער ער טאָר איר ניט מייבם זיין. **לאה דאַרף גאָרניט נעמען פון שמעונען, ווייל זי איז דאָך צו אים א ערוה, די שוועסטער פון זיין ווייב (פון רחלן). אָבער די פרעמדע, שרה דאַרף יאָ נעמען פון אים חליצה; זי הייסט ניט קיין ריכ־טיקע צרה פון לאה, ווייל לאה האָט דאָך געהאַט נור א מאמר מיט לוי און זי איז דאריבער ניט געווען אינגאַנצן זיין ריכטיק ווייב, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין דער משנה ה׳ די דעה פון די בית הלל. און ווייל א מאמר מאַכט דאָך לאהן אז זי הייסט אביסל ווי דאָס ווייב פון לוי, דאריבער איז שרה צו איר יאָ ווי עטוואָס א צרה, און דאריבער טאָר זי שמעון ניט מייבם זיין, און ער דאַרף איר נור געבן חליצה.** שלשה אחים, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי), פון וועלכע צוויי (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי שוועסטערן (ראובן מיט לאה און שמעון מיט רחל), און איינער (לוי) האָט חתונה געהאַט מיט א פרעמדער (מיט שרה), און דער וועלכער האָט חתונה געהאַט מיט דער פרעמדער (לוי) איז געשטאָרבן (אָן קינדער), און איינער פון די שוועסטערן־מענער (למשל, ראובן) האָט חתונה געהאַט מיט זיין פרוי (מיט שרה), און דערנאָך איז ער (ראובן) געשטאָרבן (אָן קינדער), און ער האָט איבערגעלאָזט די צוויי ווייבער, לאה און שרה, יבמות צו שמעון, איז די ערש־טע (לאה) באַפרייט (פון חליצה און ייבום ווייל זי איז די שוועסטער פון זיין (שמעון׳ס) ווייב (פון רחל), און די צווייטע (שרה, איז באַפרייט) ווייל זי איז איר (לאה׳ס) צרה; אויב ער (ראובן) האָט (נור) געמאַכט מיט איר (מיט שרה׳ן) א מאמר און איז געשטאָרבן (איז לאה באַפרייט ווייל זי איז דאָך שמעון׳ס־ווייב׳ס שוועסטער, און) די פרעמדע (שרה) דאַרף נעמען (פון שמעון חליצה, אָבער ער טאָר זי ניט מייבם זיין. **עס איז דערזעלביקער דין מיט דערמזעלביקן טעם וואָס פריער אין אונזער משנה, מיט דעם אונטערשיד וואָס פריער איז איינער פון די שוועסטערן־מענער געשטאָרבן, און איצט איז דער מאַן פון דער פרעמדער געשטאָרבן.**

ז. שלשה אחים, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי), פון וועלכע צוויי (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי שוועסטערן (ראובן מיט לאה און שמעון מיט רחל) און איינער (לוי) האָט חתונה געהאַט מיט א פרעמדער (שרה), און איי־נער פון די שוועסטערן-מענער (ראובן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער) און דער מאַן פון דער פרעמדער (לוי) האָט חתונה געהאַט מיט זיין ווייב, (מיט לאה) און (דער־נאָך) איז געשטאָרבן דאָס ווייב (רחל) פון צווייטן ברודער (פון שמעון), און דערנאָך איז געשטאָרבן דער מאַן פון דער פרעמדער (לוי), איז זי (לאה) אסור אויף אייביק חתונה צו האָבן מיט אים (מיט שמעונען), ווייל זי איז אסור געוואָרן צו אים איין שעה, **כדי צו פאַרשטיין די משנה דאַרף מען וויסן, אז כאָטש מען טאָרניט חתונה האָבן מיט דעם ווייב׳ס א שוועסטער, איז דאָס נור ווען דאָס ווייב לעבט, אָבער ווען דאָס ווייב איז געשטאָרבן מעג מען חתונה האָבן מיט איר שוועסטער. לערנט דאָ די משנה, אז כאָטש ווען לוי איז געשטאָרבן האָט דאָך שוין רחל, שמעון׳ס ווייב, ניט געלעבט, און מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז שמעון מעג שוין חתונה האָבן מיט זיין פאַרשטאָר־**

אֶחָת. שְׁלשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד נָשׂוּי נָכְרִית, גֵּרֵשׁ אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ, וּמֵת נְשׂוּי נָכְרִית, וּכְנָסָהּ הַמְגָרֵשׁ וּמֵת, זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, וְכֻלָּן שֶׁמֵּתוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ, צָרוֹתֵיהֶן מֻתָּרוֹת:

ח וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ בָהֶן קִדּוּשִׁין אוֹ גֵרוּשִׁין בְּסָפֵק, הֲרֵי אֵלּוּ צָרוֹת חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. כֵּיצַד סְפֵק קִדּוּשִׁין? זָרַק לָהּ קִדּוּשִׁין, סָפֵק קָרוֹב לוֹ סָפֵק קָרוֹב

בענער ווייב׳ס שוועסטער, מיט לאה, פונדעסטוועגן לערנט די משנה אז ער טאָר ניט חתונה האָבן מיט איר, און די משנה דערקלערט דאָ דעם טעם דערפון, דהיינו: ווייל ווען ראובן איז געשטאָרבן און האָט איבערגעלאָזט זיין ווייב לאה א יבמה צו שמעון און לוי, האָט דאָך שמעון מיט לאה ניט געקאָנט חתונה האָבן, ווייל דאמאָלס האָט דאָך נאָך זיין ווייב רחל געלעבט. ממילא איז דאָך לאה „אלס יבמה״ אסור געווען צו שמעונען איין שעה, און דעריבער טאָר זי שוין מיט שמעונען קיינמאָל ניט חתונה האָבן; זי הייסט כסדר ווי זי איז זיין ברודער ראובנ׳ס ווייב, וועלכע איז אסור געווען צו אים און זי בלייבט דעריבער שטענדיק אסור צו אים. די משנה זאָגט ניט וואָס איז דער דין מיט איר צרה, מיט דער פרעמדער, מיט שרה. די מפרשים מיינען, אז זי דאַרף נעמען חליצה אָבער מייבם זיין איר טאָרניט שמעון. שלשה אחים, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי), פון וועלכע צוויי (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן (לאה און רחל) און איינער (לוי) האָט חתונה געהאט מיט א פרעמדער (שרה), און איינער פון די שוועסטערן־מענער (ראובן) האָט גע׳גט זיין ווייב (לאה), און דערנאָך איז דער מאן פון דער פרעמדער (לוי) געשטאָרבן (אָן קינדער) און דער גרוש (ראובן) האָט חתונה געהאט מיט איר (מיט שרה) און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער, — דאָס איז זי (די הלכה), וואָס מען האָט געזאָגט: און די אלע (ערוה׳ס) אויב זיי זענען געהאט (פריער) געשטאָרבן אָדער זיי זענען (פריער) געוואָרן גע׳גט זענען זייערע צרות מותר. **אין דאָזיקן פאל איז שרה געוואָרן א יבמה צו שמעון דעם מאן פון רחל. מען וואָלט דעריבער געקאָנט מיינען, אז ווייל שרה איז דאָך געווען די צרה פון לאה, רחל׳ס שוועסטער, די צרה פון א ערוה, דאריבער דאַרף זי זיין באפרייט פון חליצה און פון ייבום און זי טאָרניט חתונה האָבן מיט שמעון. דאריבער לערנט די משנה, אז זי איז ניט באפרייט פון חליצה און פון ייבום און שמעון מעג יאָ חתונה האָבן מיט איר. דער טעם איז, ווייל ווען ראובן איז געשטאָרבן און שרה איז געוואָרן א יבמה, איז דאָך לאה שוין געווען פריער געגט פון ראובן, דאריבער איז שרה בעת ראובנ׳ס טויט ניט געווען לאה׳ס צרה. די ווערטער „און די אלע (ערוהס, עריות) אויב זיי זענען פריער געהאט געשטאָרבן אָדער געוואָרן (פריער) גע׳גט זענען זייערע צרות מותר״ זענען פריער אין פרק א׳ משנה א׳, און זיי ווערן דאָ אויסגעטייטשט. מיט „וכולן״, און די אלע, מיינט מען ניט דוקא אזא ערוה ווי דעם ווייב׳ס א שוועסטער (אחות אשה) נאָר אויך אלע 15 עריות (עריות) וועלכע ווערן אויסגערעכנט פריער אין פרק א׳ משנה א׳.**

ח. וכולן, און די אלע (עריות, עריות) אויב אין זייערע קידושין אָדער גטן זיך איז פאראן א ספק, דארפן זייערע צרות נעמען חליצה אָבער מען טאָר זיי ניט מייבם זיין. **דער טייטש פון דער משנה איז אזוי: אויב ראובן האָט געהאט צוויי ווייבער לאה און שרה, און שמעון זיין ברודער האָט געהאט אלס ווייב לאה׳ס שוועסטער רחל, און ראובן איז געשטאָרבן אָן קינדער, איז דער דין, ווי מיר האָבן געלערנט, ניט נור לאה באפרייט פון חליצה און ייבום ווייל זי איז דאָך א ערוה צו שמעון (זיין ווייב רחל׳ס שוועסטער) נאָר אויך שרה, איר צרה, איז באפרייט פון חליצה און פון ייבום. אָבער אויב אין די קידושין, מיט וועלכע ראובן האָט געהאט מקדש געווען לאה׳ן, איז פאראן א ספק צו זיי זענען געווען ריכטיקע קידושין, אָדער ראובן האָט געהאט געגעבן א גט לאהן און עס איז א ספק, צי דער גט איז געווען א גוטער גט, דאמאָלס הייסט שרה ניט קיין ריכטיקע צרה, און זי דאַרף נעמען פון שמעון חליצה אָבער מייבם זיין טאָר מען איר ניט.** כיצד, וואָס הייסט א ספק אין די קידושין? אויב

לָהּ, זֶהוּ סְפֵק קִדּוּשִׁין. סְפֵק גֵּרוּשִׁין, כָּתַב בִּכְתַב יָדוֹ וְאֵין עָלָיו עֵדִים, יֵשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמָן, יֵשׁ בּוֹ זְמָן וְאֵין בּוֹ אֶלָּא עֵד אֶחָד, זֶהוּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין: **ט** שְׁלֹשָׁה אַחִין נְשׂוּאִין שָׁלֹשׁ נָכְרִיּוֹת, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה בָהּ הַשֵּׁנִי מַאֲמָר וּמֵת, הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּמֵת אֶחָד מֵהֶם יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ, שֶׁעָלֶיהָ זִיקַת יָבָם אֶחָד, וְלֹא שֶׁעָלֶיהָ זִיקַת שְׁנֵי יְבָמִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מְיַבֵּם לְאֵיזוֹ שֶׁיִּרְצֶה וְחוֹלֵץ לַשְּׁנִיָּה. שְׁנֵי אַחִין

ער האָט איר צוגעוואָרפן די קדושין (דאָס געלט אָדער דעם שטר מיט וועלכן ער האָט איר מקדש געווען) און עס איז א ספק צי עס (דאָס געלט אָדער דער שטר) איז געפאלן נענטער צו אים (צום מאן) אָדער נענטער צו איר (צו דער פרוי), דאָס הייסט א ספק אין די קידושין. **דער דין איז אויב דער חתן וואָרפט צו דער כלה דאָס געלט צי דעם שטר אין א זייטיק געסל און דאָס געלט צי דער שטר פאלט ניט ווייטער פון 4 איילן (ארבע אמות) פון דער כלה, הייסט עס ווי זי האָט עס באַקומען און עס איז א גוטע קידושין. אויבצווישן חתן און דער כלה איז געווען 8 איילן און דאָס געלט צי דער שטר איז געפאלן אין דער מיט און מען ווייסט ניט, צי אין זיינע 4 איילן צי אין אירע 4 איילן, איז עס א ספק אין די קידושין.** ספק גירושין, (וואָס הייסט א) ספק אין גטן זיך? אויב ער (דער מאן) האָט געשריבן (דעם גט) מיט זיין אייגענער האנטשריפט אָבער עס איז ניט פאראן אויף אים (געחתמעט) קיין עדות, אָדער עס זענען פאראן אויף אים (געחתמעט) עדות אָבער עס איז ניט פאראן אין אים קיין דאטע (זמן, די צייט ווען דער גט איז געשריבן געוואָרן) אָדער עס איז פאראן אין אים די דאטע אָבער עס איז ניט פאראן אין אים (געחתמעט) מער ווי איין עדות, דאָס הייסט א ספק אין גטן זיך. **ווי מיר וועלן לערנען אין מסכתא גטין פרק ט' משנה ד' זענען די דאָזיקע דריי גט'ן לכתחילה פסול, אָבער בדיעבד, אויב די פרוי האָט דערנאָך חתונה געהאט, און זי האָט געהאט קינדער, זענען זיי כשר'ע קינדער. דעריבער אויב ראובן האָט געהאט גע'גט לאה'ן מיט איינער פון די דריי גיטין, הייסט ניט שרה מער איר ריכטיקע צרה, און זי דאַרף נעמען חליצה אָבער מייבם זיין איר טאָר מען ניט.**

ט. שלשה אחין, דריי ברידער (ראובן, שמעון און לוי) וועלכע האָבן חתונה געהאט מיט דריי פרעמדע פרויען (לאה, שרה און רבקה) ניט קיין שוועסטערן), און איינער פון זיי (ראובן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער), און דער צווייטער (ברודער, שמעון) האָט געמאכט מיט איר (מיט ראובן'ס אלמנה, מיט לאה) א מאמר, און ער (שמעון) איז געשטאָרבן (און ביידע פרויען, לאה און שרה זענען איצט געוואָרן יבמות צו לוי), דאַרפן זיי נעמען חליצה (פון לוי) אָבער ער טאָר זיי ניט מייבם זיין, ווייל עס ווערט געזאָגט (דברים כ"ה) „און איינער פון זיי איז געשטאָרבן, זאָל איר שוואָגער קומען אויף איר" (איז פון וואָרט „אחד", איינער, געדרינגען, אז דאָס איז נור אזא יבמה), וואָס אויף איר איז פאראן די זיקה (זי איז די יבמה) צוליב איין יבם (די אלמנה פון איין ברודער) אָבער ניט ווען עס איז פאראן אויף איר די זיקה פון צוויי יבמים (פון צוויי ברידער). **מיר האָבן פריער אין פרק ב' משנה א' און אויך אין אנדערע משנות דערקלערט, אז א מאמר מאכט נור אז די יבמה ווערט אביסל דאָס ווייב פון שמעון, אָבער זי ווערט ניט אינגאנצן זיין ווייב. ממילא, אז שמעון האָט געמאכט מיט לאה א מאמר, איז זי אביסל זיין ווייב אָבער אביסל איז זי ווי די אלמנה יבמה פון פארשטאָרבענעם ראובן. דעריבער ווען שמעון איז געשטאָרבן איז אויף לאה פאראן די „זיקה", די נויטיקייט צו נעמען חליצה און ייבום, אלס א טאָפלטע יבמה, אי פון ראובנ'ען, אי פון שמעונען, און מחמת דעם טאָר לוי מיט איר ניט חתונה האָבן, און דאַרף געבן איר חליצה. צוליב דעם טאָר ער אויך ניט חתונה האָבן מיט שרה, ווייל מען וועט זאָגן, אז צוויי יבמות פון איין פאַרשטאָרבענעם ברודער מעג מען איינער געבן חליצה און דער צווייטער מייבם זיין. און דאָס טאָר מען ניט.** ר' שמעון זאָגט, אז ער (לוי) מעג מייבם זיין וועלכע ער וויל

נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וּמֵת אֶחָד מֵהֶן וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאֶסְרָה עָלָיו שָׁעָה אֶחָת: י שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבִשְׁעַת כְּנִיסָתָן לַחֻפָּה הֶחֱלִיפוּ אֶת שֶׁל זֶה לָזֶה וְאֶת שֶׁל זֶה לָזֶה, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ. וְאִם הָיוּ אַחִין, מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח. וְאִם הָיוּ אֲחָיוֹת, מִשּׁוּם אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ. וְאִם הָיוּ נִדּוֹת, מִשּׁוּם

(לאה צי שרה) און ער זאָל דערנאָך געבן חליצה דער אנדערער. דער תנא ר׳ שמעון האלט, אז דער מאמר מאכט ניט „אביסל פאר א ווייב״, נאָר עס איז א ספק: צי ער מאכט אינגאנצן פאר א ווייב (ווייל עס איז גוטע קידושין), צי ער מאכט גאָר ניט פאר א ווייב. דעריבער קאָן ער מייבם זיין וועלכע ער וויל, ווייל ממה נפשך, איז דער מאמר גוט, איז דאָך לאה געווען דאָס ווייב פון שמעון, מעג דאָך לוי איר מייבם זיין (און דאָס געבן שפעטער חליצה דער צווייטער, שרה׳ן האָט ניט קיין ווערט); איז ווידער דער מאמר גאָרניט, איז דאָך לאה די אלמנה־יבמה בלויז פון ראובנען, און לוי מעג איר מייבם זיין, און שרה׳ן געבן חליצה אלס דער אלמנה־יבמה פון שמעונען. שני אחין, צוויי ברידער (ראובן און שמעון), וועלכע האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן (לאה און רחל), און איינער פון זיי (למשל, ראובן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער) און דערנאָך איז געשטאָרבן דאָס ווייב (רחל) פון צווייטן (פון שמעונען) איז זי (ראובנ׳ס אלמנה, לאה) אסור צו שמעונען אויף אייביק, ווייל זי איז אסור געווען צו אים איין שעה. בשעת ראובן איז געשטאָרבן און לאה איז געוואָרן א יבמה צו שמעונען האָט שמעון מיט איר ניט געטאָרט חתונה האָבן, ווייל זי איז דאָך געווען זיין ווייבס, רחל׳ס, שוועסטער, און דער דין איז, אז קוים איז א יבמה געווען אסור צום יבם איינמאָל טאָר זי שוין אויך שפעטער מיט דעם יבם ניט חתונה האָבן, כאָטש שפעטער איז שוין רחל געווען געשטאָרבן, און לאה איז געוואָרן אויס שמעון׳ס ווייבס שוועסטער.

י. שנים, אויב צוויי (מענטשן, פרעמדע, ניט קיין ברידער) האָבן מקדש געווען צוויי פרויען און בשעת זיי זענען אריינגעגאנגן צו דער חופה האָבן זיי זיך אויסגעטוישט, דאָס (ווייב) פון איינעם איז אריינגעגאנגן צו דעם (אנדערן מאן), און דאָס ווייב פון דעם (אנדערן) איז אריינגעגאנגן צו דעם (ערשטן), זענען זיי חייב צוליב אשת איש (לעבן מיט א פרעמדער פאַרהייראטעטער פרוי). אין דער צייט פון דער משנה איז דער מנהג ניט געווען ווי היינט, ווען דער חתן איז מקדש די כלה אונטער דער חופה; דאמאָלס פלעגט דער חתן מקדש זיין די כלה באלד ביי די תנאים, און ערשט אין א סך חדשים שפעטער פלעגט מען שטעלן די חופה און ס׳איז פאָרגעקומען די חתונה. דער דין איז אז באלד ווי דער חתן האָט מקדש געווען די כלה הייסט זי שוין א אשת איש, א פאַרהייראטעטע פרוי, און אויב א פרעמדער מאן לעבט מיט איר במזיד קומט אים מיתה (טויט־שטראָף) און אויב בשוגג דאַרף ער ברענגען א קרבן חטאת. זאָגט דאָ די משנה, אז די צוויי מענטשן ביי וועלכע עס זענען פאַרטוישט געוואָרן די ווייבער בעת דער חופה איז יעדער פון זיי מחויב, אויב בשוגג, צו ברענגען א קרבן חטאת פאר עובר זיין אויף דער עבירה פון לעבן מיט א אשת איש. היו אחין, אויב די (דאָזיקע) צוויי (מענער זענען געווען ברידער) זענען זיי חייב (צו ברענגען קרבנות חטאת, סיי צוליב אשת איש, און סיי צוליב אשת אח (דעם ברודערס ווייב) מחמת יעדע פרוי איז דאָך ניט נור א פאַרהייראטעטע פרוי נאָר אויך דעם ברודערס ווייב. ואם היו אחיות, און אויב זיי (די צוויי פרויען) זענען געווען שוועסטערן (זענען זיי אויך חייב צוליב „אשה אל אחותה״ (צוליב דער עבירה פון לעבן מיט דעם ווייב׳ס שוועסטער). דער פאַרבאָט צו לעבן מיט דעם ווייבס שוועסטער איז פאַראַן אין ויקרא י״ח פסוק י״ח „ואשה אל אחותה לא תקח״, און די משנה רופט דאָס אָן „אשה אל אחותה״. ואם היו נדות, און אויב די צוויי (פרויען) זענען (בשעת

נִדָּה. וּמַפְרִישִׁין אוֹתָן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁמָּא מְעֻבָּרוֹת הֵן. וְאִם הָיוּ קְטַנּוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֵילֵד, מַחֲזִירִין אוֹתָן מִיָּד. וְאִם הָיוּ כֹהֲנוֹת, נִפְסְלוּ מִן הַתְּרוּמָה:

פרק ד.

א הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה, בִּזְמַן שֶׁהַוָּלָד שֶׁל קַיָּמָא, הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְסָלָהּ מִן

דער חופּה) געווען נידות, (זענען זיי אויך חייב) צוליב נדה. פאַר לעבן מיט א פרוי אין איר נידה־צייט, אין דער צייט פון איר מאָנטליכער בלוטונג קומט כרת, און אויב בשוגג דאַרף מען ברענגען א קרבן חטאת. ומפרישין, און מען שיידט זיי אָפּ די (די פרויען, וועלכע זענען פאַרטוישט געוואָרן, אז זיי זאָלן ניט לעבן מיט זייערע מענער) דריי חדשים, ווייל טאָמער זענען זיי געוואָרן מעוברת. און מען זאָל קאָנען וויסן, פון וועמען דאָס קינד איז, צי פון דעם פרעמדן מאַן און עס איז א ממזר און עס טאָרניט חתונה האָבן מיט א כשר קינד. אָבער נאָך דריי מאָנאַטן דערקענט מען שוין אויף זיכער ביי דער פרוי צי זי איז מעוברת. ואם היו קטנות, און אויב זיי (די פרויען) זענען געווען קליינע (קטנות, יינגע קינדער, וועלכע קאָנען נאָכניט האָבן קיין קינדער) גיט מען זיי באַלד צוריק (צו זייערע מענער). דאָס איז אַלץ, אויב דאָס אויסטוישן איז פאָרגעקומען בשוגג, זיי האָבן ניט געוואוסט; אָבער אויב עס איז פאָרגעקומען במזיד טאָרן זיי מער ניט לעבן מיט זייערע מענער. ואם היו כהנות, און אויב זיי (די פרויען) זענען געווען (טעכטער פון) כהנים ווערן זיי פסול צו עסן תרומה. מיט תרומה מיינט מען די הייליקע תבואה און פרוכטן וועלכע עס מעגן עסן נור כהנים. אויב א כהנ׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאַט צו א ישראל טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. אויב דער מאַן דער ישראל איז געשטאָרבן און זי האָט ניט מיט אים קיין קינד, מעג זי ווידער עסן תרומה. אָבער אויב זי האָט מזנה געווען מיט א פרעמדן מאַן ווען איר מאַן האָט נאָך געלעבט, אפילו עס איז געווען בשוגג, און אפילו מען האָט איר געצווינגען דערצו (באונס) טאָר זי מער ניט עסן קיין תרומה אפילו נאָכן מאַנס טויט.

פרק ד.

א. החולץ, אז איינער גיט חליצה צו זיין (שוועגערין דער) יבמה, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז זי איז געווען (ביים חליצה נעמען) מעוברת (פון איר ערשטן פאַרשטאָרבענעם מאַן), איז אויב דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן לעבעדיג, איז ער (דער וואָס האָט געגעבן חליצה) מותר חתונה צו האָבן מיט אירע קרובים, און זי איז מותר חתונה צו האָבן מיט זיינע קרובים. דער דין איז, אז פּונקט ווי איינער טאָר ניט חתונה האָבן מיט די קרובים פון ווייב, מיט וועלכער ער האָט זיך געגט, למשל מיט איר מוטער אָדער שוועסטער וכדומה, אזוי טאָר איינער ניט חתונה האָבן מיט די קרובים פון דער פרוי, וועלכער ער האָט געגעבן חליצה, און זי טאָר ניט חתונה האָבן מיט זיינע קרובים. לערנט דאָ די משנה, אז אויב דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן לעבעדיק, הייסט דאָך עס, אז זי האָט ניט געדאַרפט נעמען חליצה, מחמת איר ערשטער מאַן האָט דאָך איבערגעלאָזט א קינד; דעריבער מעג דער חליצה־געבער חתונה האָבן מיט אירע קרובים, ווייל די חליצה איז ניט געווען קיין חליצה. ולא פסלה, און ער האָט איר ניט געפּסלט פון דער כהונה. זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן, כאָטש א כהן טאָרניט הייראַטן א חלוצה; מחמת די חליצה איז דאָך ניט געווען קיין חליצה, און די פרוי איז סתם אן אלמנה, און א כהן מעג חתונה האָבן

הַכְּהוּנָּה. אֵין הַוָּלָד שֶׁל קַיָּמָא, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה: **ב** הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה, בִּזְמַן שֶׁהַוָּלָד שֶׁל קַיָּמָא, יוֹצִיא וְחַיָּבִין בְּקָרְבָּן. וְאִם אֵין הַוָּלָד שֶׁל קַיָּמָא, יְקַיֵּם. סָפֵק בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן סָפֵק בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן יוֹצִיא, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, וְחַיָּבִין בְּאָשָׁם תָּלוּי: **ג** שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁנָּפְלוּ לָהּ נְכָסִים, מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל שֶׁמּוֹכֶרֶת וְנוֹתֶנֶת וְקַיָּם. מֵתָה, מַה

מיט אן אלמנה. אין הולד, (אויב אָבער) דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן ניט לעבעדיק (נאָר א נפל'ע), טאָר ער ניט חתונה האָבן מיט אירע קרובים און זי טאָר ניט חתונה האָבן מיט זיינע קרובים, און ער האָט איר געפּסלט פון דער כהונה. **מחמת א נפל'ע רעכנט זיך ניט פאַר קיין קינד, און עס הייסט אז דער ערשטער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער, און זי האָט געדאַרפן נעמען חליצה.**

ב. הכונס, אז איינער האָט חתונה מיט זיין (שוועגערין דער) יבמה, און עס האָט זיך אויסגעוויזן אז זי איז געווען מעוברת (פון ערשטן מאַן, דעם פאַר־שטאָרבענעם ברודער), איז אויב דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן לעבעדיק, זאָל ער זיך צעשיידן מיט איר און זיי (דער יבם און די יבמה) דאַרפן ברענגען א קרבן. **ווייל קוים איז דאָס קינד געווען ביים געבוירן ווערן לעבעדיק, האָט דאָך דער פאַר־שטאָרבענער ברודער איבערגעלאָזט א קינד, און דער יבם האָט דאָך ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט זיין שוועגערין, און אזוי ווי פאַר לעבן במזיד מיט א ברודערס א פרוי קומט כרת און אויב בשוגג דאַרף מען ברענגען א קרבן חטאת, דעריבער דאַרף סיי דער מאַן און סיי די פרוי ברענגען א קרבן חטאת.** ואם אין, און אויב דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן ניט לעבעדיק (נאָר א נפל'ע), מעג ער בלייבן מיט דער פרוי. **מחמת דאָס הייסט אז דער ברודער האָט ניט איבערגעלאָזט קיין קינד.** ספק, אויב עס איז א ספק צי דאָס קינד (וואָס איז געבוירן געוואָרן) איז געבוירן געוואָרן א ניינ־טעלע (אין ניינטן חודש זינט זי איז מעוברת געוואָרן) און איז פון ערשטן (מאַן), אָדער עס איז א זיבעלע (עס איז געבוירן געוואָרן אין זיבעטן חודש זינט זי איז מעוברת געוואָרן) און עס איז פון צווייטן מאַן, דאַרף ער איר גטן, און דאָס קינד איז א כשר (קינד), און זיי דאַרפן ברענגען א אשם תלוי. **מען מיינט דאָ, אז דער צוויי־טער מאַן האָט חתונה געהאַט מיט דער יבמה ניט שפּעטער ווי צוויי חדשים נאָך דעם ערשטן מאַנ'ס טויט, און דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן פונקט 7 חדשים נאָך דער חתונה, און עס איז א ספק צי עס איז א זיבעלע און עס איז פון אנדערן מאַן, אָדער עס איז א ניינטעלע און עס איז פון ערשטן מאַן, דעריבער דאַרף דער מאַן גטן די פרוי, ווייל טאָמער איז עס א ניינטעלע פון ערשטן מאַן, האָט ער דאָך ניט געטאָרט מיט איר חתונה האָבן. אָבער דאָס קינד איז כשר ממה נפשך: איז עס פון ערשטן מאַן איז דאָך עס א כשר קינד; איז עס פון צווייטן מאַן, האָט דאָך דער מאַן געמעגט חתונה האָבן מיט דער פרוי, און דאָס קינד איז כשר. אָבער זיי, דער מאַן און די פרוי, דאַרפן ברענגען א קרבן, וואָס הייסט „אשם תלוי", א „הענגענדיקער אשם", וואָס מען דאַרף ברענגען אויב מען ווייסט ניט צו מען האָט געטאָן (בשוגג) א הארבע כרת־עבירה. ווענן „אשם תלוי" געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא כרי־תות. „תלוי", עס „הענגט", הייסט, עס איז אין ספק, און טיילמאָל ווערט מען שפּע־טער געוואָר וואָס מען דאַרף ברענגען .**

ג. שומרת יבם, א יבמה (וועמענס מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער, און זי האָט נאָכניט חתונה געהאַט מיט דעם יבם, דעם שוואָגער, און זי וואַרט־אָפּ חתונה־צו האָבן, „שומרת" פון וואָרט „שמר", אָפּוואַרטן), וועלכע האָט באַקומען בירושה גי־טער (פון אירע עלטערן), זענען מודה די בית שמאי און די בית הלל, אז זי קאָן פאַרקויפן (די גיטער) אָדער זיי אוועקשענקען, און דאָס (פאַרקויפן און דאָס אוועק־שענקען) איז גילטיק. **די דאָזיקע משנה איז איר עיקר אָרט אין מסכתא כתובות פרק**

יַעֲשׂוּ בִּכְתֻבָּתָהּ וּבִנְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְיוֹצְאִין עִמָּהּ? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחְלוֹקוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל עִם יוֹרְשֵׁי הָאָב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, כְּתֻבָּה בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל, נְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְיוֹצְאִים עִמָּהּ בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי

ח׳ און דאָרט איז פאַראַן די מחלוקה פון די בית שמאי און די בית הלל, צו אז איינער האָט מקדש געווען א פרוי און האָט נאָך מיט איר ניט געשטעלט קיין חופה און זי איז בלויז אן „ארוסה״ (זי האָט מיט אים בלויז קידושין) צי זי קאָן פאַרקויפן די גיטער וואָס זי האָט באַקומען בירושה פון אירע עלטערן. דאַריף זאָגט די משנה, אז ביי א שומרת יבם, א יבמה, זענען די בית שמאי און די בית הלל מודה אז זי קאָן יאָ פאַרקויפן און אוועקשענקען, און דער יבם קאָן איר ניט שטערן אין דעם. מתה, אויב זי (די יבמה, איידער זי האָט חתונה געהאַט מיט דעם יבם) איז געשטאָרבן, וואָס זאָל מען טאָן מיט איר כתובה און מיט די גיטער, וואָס גייען־אריין מיט איר און גייען־ארויס מיט איר? דער דין איז אז ווען א מאַן גט זיין פרוי אָדער ער שטאַרבט, קומט דער פרוי פון מאַן אָדער פון דעם פאַרמעגן וואָס ער האָט איבערגעלאָזט, די כתובה, געלט, 200 גילדן אויב זי איז געווען א מיידל צו דער חתונה, און 100 גילדן אויב זי איז ניט געווען קיין מיידל. דאָס הייסט „נכסי צאן ברזל״, „די גיטער פון אייזערנע שעפסן״; דאָס איז דער פרוי געזיכערט,ווי אייזן, מחמת דעם מאַנ׳ס פאַרמעגן איז פאַראַנטוואָרטליך פאַר דער כתובה. עס איז פאַראַן א דין, אז אויב א פרוי האָט חתונה און טראָגט אריין דעם מאַן נדן, גיטער, איז אויב דער מאַן האָט גענומען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר זיי הייסן זיי „נכסי צאן ברזל, און אויב ניט הייסן זיי, די דאָזיקע גיטער „נכסי מלוג״, פון וואָרט „מלג״, „אָפּבריען״, „אָפּרייסן די האָר״, ווייל דער מאַן מעג נור עסן די פרוכטן פון די דאָזיקע גיטער, אָבער ער טאָר זיי ניט פאַרקויפן, און עס הייסט אז ווען די פרוי „גייט אריין״, האָט חתונה, גייען די גיטער מיט אריין מיט איר אין הויז פון מאַן, און ווען זי גייט ארויס, ווען דער מאַן שטאַרבט אָדער ער גט איר, גייען די גיטער אויך ארויס, די פרוי נעמט זיי צו מיט זיך. דעריבער הייסן די דאָזיקע גיטער אויך „נכסים הנכנסים ויוצאים עמה״. פרעגט די משנה, וואָס טוט מען מיט דער כתובה און מיט די גיטער, וואָס עס קומט איר פון ערשטן מאַן, אויב די פרוי איז געשטאָרבן אלס יבמה, איידער זי האָט חתונה געהאַט מיטן יבם? אויב זי וואָלט געווען געשטאָרבן נאָכדעם ווי זי האָט חתונה געהאַט מיט דעם יבם, געהערט דאָס אלץ צום יבם, ווייל ער איז דאָך שוין איר מאַן, און א מאַן ירשנט אלץ פון זיין פאַרשטאָרבענער ווייב. אָבער דער יבם האָט נור א „זיקה״, א צוגעבונדענקייט צו איר, און ער איז ניט געווען איר מאַן אינגאַנצן און עס איז אספק צי ער הייסט איר מאַן. — וואָס זשע דאַרף מען טאָן? בית שמאי, זאָגן די בית שמאי, אז די יורשים פון מאַן זאָלן זיך צעטיילן מיט די יורשים פון פאָטער. דאָס הייסט ווייל עס איז א ספק, זאָל א העלפט געהערן צו די יורשים פון מאַן, און א העלפט צו די יורשים פון דער פאַרשטאָרבענער יבמה׳ס פאָטער. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז די גיטער בלייבן אין זייער חזקה (אזוי ווי זיי זענען), די כתובה איז אין דער חזקה פון די יורשים פון מאַן, און די גיטער, וואָס גייען אריין און גייען ארויס מיט איר (די נכסי מלוג) זענען אין דער חזקה פון (איר) פאָטערס יורשים. מחמת פאַר דער כתובה איז דאָך דער מאַן געווען פאַראַנטוואָרטליך, הייסט עס, אז עס איז כסדר געווען אין זיין רשות, און ממילא געהערט זי צו זיינע יורשים, אָבער פאַר די „נכסי מלוג״ איז ער דאָך ניט געווען פאַראַנטוואָרטליך, און למשל, אויב זיי וואָלטן פאַרניכטעט געוואָרן, וואָלט דער מאַן ניט געדאַרפן באַצאָלן פאַר זיי, הייסט עס אז זיי זענען כסדר אין דעם ווייב׳ס רשות, און דעריבער געהערן זיי צו אירע יורשים, וואָס נוגע אנדערע „נכסי צאן ברזל״, ניט דער כתובה, זענען אויך די בית הלל מודה, אז מען דאַרף זיי צעטיילן צווישן די יורשים פון מאַן און אירע יורשים.

הָאָב: ד כְּנָסָהּ, הֲרֵי הִיא כְאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא כְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַעְלָהּ הָרִאשׁוֹן: ה מִצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם. לֹא רָצָה, מְהַלְּכִין עַל כָּל הָאַחִין, לֹא רָצוּ, חוֹזְרִין אֵצֶל גָּדוֹל, וְאוֹמְרִים לוֹ, עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ חֲלוֹץ, אוֹ יַבֵּם: ו תָּלָה בַקָּטָן עַד שֶׁיַּגְדִּיל, אוֹ בַגָּדוֹל עַד שֶׁיָּבֹא מִמְּדִינַת הַיָּם, אוֹ בַחֵרֵשׁ, אוֹ בַשּׁוֹטֶה, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ, עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ חֲלוֹץ, אוֹ יַבֵּם: ז הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ, הֲרֵי הוּא כְּאֶחָד מִן הָאַחִין לְנַחֲלָה. וְאִם יֵשׁ שָׁם אָב, הַנְּכָסִים שֶׁל אָב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ, זָכָה בַנְּכָסִים שֶׁל אָחִיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אִם יֵשׁ שָׁם אָב

ד. כנסה, אויב דער יבם האָט מיט איר חתונה געהאַט, איז זי ווי זיין ווייב אין יעדער זאַך, אָבער איר כתובה ליגט אויף דעם איבערגעלאָזטן פאַרמעגן פון איר ערשטן מאַן. מיט „אין יעדער זאַך" מיינט מען, אז ער מעג איר גטן און **ער דאַרף איר ניט געבן חליצה; און נאָכן גטן זיך מעג ער מיט איר צוריק חתונה האָבן. בנוגע דער כתובה זענען אלע גיטער פון ערשטן מאַן פאַראַנטוואָרטליך דערפאַר, און אויב דער מאַן האָט ניט איבערגעלאָזט קיין גיטער, דאַרף דער צווייטער מאַן איר שרייבן א כתובה אויף זיין אייגן פאַרמעגנס.**

ה. מצוה, עס איז א מצוה אויף דעם עלטסטן ברודער מייבם צו זיין; אויב ער וויל ניט, גייט מען צו אלע אנדערע ברידער. אויב זיי ווילן ניט, גייט מען צוריק צום עלטסטן ברודער, און מען זאָגט צו אים: „די מצוה איז אויף דיר, אָדער גיב חליצה אָדער זיי מייבם". **דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון פסוק אין דברים כ"ה, ו' „והיה הבכור", אז די מצוה איז אויפן עלטסטן ברודער.**

ו. תלה בקטן, אויב ער (דער עלטערער ברודער) האָט פאַרגעלייגט צו וואַרטן ביז דער קליינער (ברודער) וועט אויפוואַקסן (און דער אויפגעוואַקסענער וועט דאַמאָלס מייבם זיין), אָדער ביז א עלטערער ברודער (וועלכער איז געווען אין א ווייטער מדינה) וועט קומען פון דער (ווייטער) ים־מדינה, אָדער אויף א טויב־שטומען ברודער אָדער אויף א משוגענעם ברודער (ביז זיי וועלן געזונט ווערן), פאָלגט מען אים ניט. נאָר מען זאָגט צו אים: „אויף דיר איז די מצוה, אָדער גיב חליצה, אָדער זיי מייבם". **דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס איז אפילו ווען דער סאַמע עלטסטער ברודער איז אין דער ווייטער מדינה, וואַרט מען אויך ניט אויף אים, נאָר מען הייסט דעם עלטסטן פון די ברידער, וועלכע זענען פאַראַן דאָ, אז ער זאָל געבן חליצה אָדער מייבם זיין. מיט א „קליינעם" מיינט מען דאָ, וועלכער איז נאָך ניט דערוואַקסן, אז ער זאָל מעגן געבן חליצה אָדער מייבם זיין.**

ז. החולץ, אז איינער גיט חליצה צו זיין שוועגערין, איז ער ווי איינער פון די ברידער צו דער ירושה. **דאָס מיינט מען צום ירשענען דאָס פאַרמעגנס פון דעם ברודער, וועלכער איז געשטאָרבן אָן קינדער. מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז ווייל ער האָט ניט מייבם געווען די שוועגערין קומט אים גאָרניט, ווייל ער האָט דערמיט געמאַכט, אז אויך די אנדערע ברידער זאָלן איר ניט קאָנען מייבם זיין, דעריבער לערנט די משנה, אז אים קומט א גלייכער טייל ירושה מיט אלע אנדערע ברידער.** ואם, און אויב עס איז פאַראַן א פאָטער, געהערן די גיטער (פון פאַרשטאָרבענעם) צום פאָטער. **ווייל דער דין איז, אז א פאָטער ירשנט דאָס פאַרמעגנס פון זיין זון, אויב ער איז געשטאָרבן אָן קינדער; און נור ווען עס איז ניטאָ קיין פאָטער, ירשענען די ברידער.** הכונס, אז ער האָט חתונה (איז מייבם) זיין שוועגערין, האָט ער זוכה געווען די גיטער פון דעם (פאַרשטאָרבענעם) ברודער. **אפילו ער האָט איר צומאַרגענס געג'גט, בלייבט ביי אים די ירושה.** ר' יהודה זאָגט, אז סיי אזוי (סיי ער האָט געגעבן חליצה) און סיי אזוי (סיי ער האָט איר מייבם געווען), אויב עס איז פאַראַן א פאָטער געהערן די גיטער (פון פאַרשטאָרבענעם ברודער) צום פאָטער, **און דער יבם**

הַנִּכְנָסִים שֶׁל אָב. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, הוּא אָסוּר בְּאִמָּהּ, וּבְאֵם אִמָּהּ, וּבְאֵם אָבִיהָ, וּבְבִתָּהּ, וּבְבַת בִּתָּהּ, וּבְבַת בְּנָהּ, וּבַאֲחוֹתָהּ, בִּזְמַן שֶׁהִיא קַיֶּמֶת, וְהָאַחִין מֻתָּרִין, וְהִיא אֲסוּרָה בְּאָבִיו, וּבַאֲבִי אָבִיו, וּבַאֲבִי אִמּוֹ, וּבִבְנוֹ, וּבְבֶן בְּנוֹ, בְּאָחִיו, וּבְבֶן אָחִיו. מֻתָּר אָדָם בִּקְרוֹבַת צָרַת חֲלוּצָתוֹ, וְאָסוּר בְּצָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ: ח הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ וְנָשָׂא אָחִיו אֶת אֲחוֹתָהּ וּמֵת, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנָשָׂא אָחִיו אֶת אֲחוֹתָהּ וּמֵת, הֲרֵי זוֹ

ירשנט גאַרניט, **אויב עס איז פאַראַן א פאַטער.** החולץ, אז איינער גיט חליצה צו זיין שוועגערין איז ער אסור (חתונה צו האָבן) מיט אירע קרובים, און זי איז אסור (חתונה צו האָבן) מיט זיינע קרובים; ער איז אסור (חתונה צו האָבן) מיט איר מוטער, און מיט דער מוטער פון איר מוטער, און מיט דער מוטער פון איר פאַטער און מיט איר טאָכטער און טאָכטערס טאָכטער, און זון׳ס טאָכטער, און שוועסטער ווען זי לעבט; אָבער די (אנדערע) ברידער (וועלכע האָבן איר ניט געגעבן חליצה) מעגן (חתונה האָבן מיט אירע קרובים); און זי איז אסור חתונה צו האָבן מיט זיין פאַטער און מיט זיין פאַטערס פאַטער און מיט זיין מוטערס פאַטער, און מיט זיין זון, און מיט זיין זון׳ס זון און מיט זיין ברודער (אפילו נור פון איין מוטער) און מיט זיין ברודערס זון. **די משנה לערנט, אז איינער גיט חליצה צו זיין שוועגערין האָט זי דעם דין, ווי זי וואָלט געווען זיין ווייב און ער האָט זיך געגט מיט איר, און ער טאָרניט חתונה האָבן מיט אירע קרובים, און זי טאָר ניט מיט זיינע קרובים.** מותר, א מענטש מעג חתונה האָבן מיט דער קרובה פון דער צרה פון זיין חלוצה. **אויב ראובן איז געשטאָרבן אָן קינדער, און ער האָט איבערגעלאָזט צוויי ווייבער, שרה און רבקה, און זיין ברודער שמעון האָט געגעבן חליצה צו שרה, מעג שמעון חתונה האָבן מיט די קרובים פון רבקה, כאָטש זי איז דאָך די „צרה פון זיין חלוצה״, דאָס הייסט די צרה פון שרה, וועמען ער האָט געגעבן חליצה.** ואסור, און א מענטש טאָרניט חתונה האָבן מיט דער צרה פון דער קרובה פון זיין חלוצה. **די דאָזיקע משנה, וועלכע איז זייער שווער, ווערט געטייטשט דורך רשי, אז אויב שמעון האָט געגעבן חליצה צו זיין שוועגערין לאה, און לאה האָט א נאָנטע קרובה, לאָמיר זאָגן א שוועסטער רחל, און די רחל איז דאָס ווייב, פון א מאַן וועלכער האָט נאָך א ווייב שרה, און יענער מאַן איז געשטאָרבן, טאָר שמעון ניט חתונה האָבן ניט נור מיט רחל (וועלכע איז די קרובה פון זיין חלוצה, פון שרה) נאָר אויך ניט מיט שרה, וועלכע איז די צרה פון רחל, די צרה פון דער קרובה פו זיין חלוצה. רשי זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל ווען לאה גייט צום בית דין נעמען חליצה איז דער שטיינער אז זי נעמט מיט זיך מיט איר שוועסטער רחל, און די וועלט קאָן אָננעמען אז רחל האָט אויך גענומען חליצה, און מען וועט מיינען, אז דער חליצה־געבער מעג חתונה האָבן אויך מיט דער צרה פון זיין חלוצה. רש״ס טייטש איז זייער שווער, און תוספות פרעגט אויף אים עטליכע שווערע קשיות, און זאָגט, אז די משנה מיינט נור ווען די צרה פון איר קרובה איז געווען פאַרהייראַט צו איינעם פון די ברידער.**

ח. החולץ, אז איינער (ראובן) גיט חליצה צו זיין שוועגערין (לאה) און דערנאָך האָט זיין ברודער (שמעון) חתונה געהאַט מיט איר (לאה׳ס) שוועסטער (מיט רחל) און ער (שמעון) איז געשטאָרבן (אָן קינדער) דאַרף זי (רחל) נעמען (פון ראובן) חליצה, אָבער ער טאָר איר ניט מייבם זיין. **מחמת זי, רחל, איז דאָך די שוועסטער פון זיין חלוצה (פון לאה). אָבער חליצה דאַרף ער איר, יאָ געבן, ווייל דער איסור ניט חתונה צו האָבן מיט די קרובים פון זיין חלוצה איז ניט פון דער תורה נאָר מדרבנן.** וכן, און אזוי, אויב איינער (ראובן) האָט געגעט זיין פרוי (לאה) און זיין ברודער שמעון האָט חתונה געהאַט מיט איר שוועסטער (רחל) און ער (שמעון) איז גע-

פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם: ט שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו אֶת אֲחוֹתָהּ, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אָמְרוּ, אוֹמְרִים לוֹ, הַמְתֵּן עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אָחִיךָ הַגָּדוֹל מַעֲשֶׂה. חָלַץ לָהּ אָחִיו אוֹ כְנָסָהּ, יִכְנוֹס אֶת אִשְׁתּוֹ. מֵתָה הַיְבָמָה, יִכְנוֹס אֶת אִשְׁתּוֹ. מֵת יָבָם, יוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה: י הַיְבָמָה לֹא תַחֲלוֹץ וְלֹא תִתְיַבֵּם עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה

שטאַרבן, איז זי (רחל) באפרייט פון חליצה און פון ייבום. מחמת זי איז דאָך די שוועסטער פון ראובנ׳ס גרושה (פון לאה) און די תורה האָט געאסרט א מענטש חתונה צו האָבן מיט דער שוועסטער פון זיין גע׳גט ווייב, דאריבער איז זי פטור אויך פון חליצה. די גמרא זאָגט, אז דאָס וואָרט „וכן, און אזוי״, מיינט „אָבער״, ווייל דאָ איז דאָך אנדערש ווי אין דעם פריערדיקן דין, און דאָ איז דאָך רחל באפרייט אויך פון נעמען חליצה.

ט. שומרת יבם, א יבמה (לאה), וואָס איינער פון די ברידער (לוי, א ברודער פון איר פארשטאָרבענעם מאן ראובן) האָט מקדש געווען איר שוועסטער (רחל), האָט מען געזאָגט אין נאָמען פון ר׳ יהודה בן בתירא, אז מען זאָגט צו אים (צום לוי): „וואַרט אָפּ (מיט׳ן חתונה האָבן מיט דער שוועסטער), ביז דיין עלטערער ברודער (שמעון) וועט אָפּטאָן די מעשה״. איצט טאָר לוי ניט חתונה האָבן מיט רחלן, ווייל זי איז דאָך די שוועסטער פון זיין יבמה, פון זיין „זקוקה״, פון לאה, מחמת לאה האָט דאָך נאָכניט גענומען חליצה אָדער ייבום. ער דאַרף דאריבער וואַרטן ביז אן אנדערער ברודער שמעון וועט „אָפּטאָן די מעשה״, וועט געבן לאה׳ן חליצה אָדער ער וועט איר מייבם זיין, און דאַמאָלס מעג שוין לוי חתונה האָבן מיט רחלן, מחמת זי ווערט דאַמאָלס אויס שוועסטער פון זיין „זקוקה״, ווארים לאה איז שוין באפרייט פון אים, און ער דאַרף איר ניט מער געבן חליצה אָדער מייבם זיין איר. חלצה, (נאָכ־דעם) ווי זיין ברודער (שמעון) האָט איר (לאה׳ן) געגעבן חליצה אָדער ער האָט חתונה געהאט מיט איר (מיט לאה׳ן, ער האָט איר מייבם געווען), מעג ער (לוי) שוין חתונה האָבן מיט זיין ווייב (מיט רחל, וועלכע ער האָט פריער מקדש געווען). דאָס איז אזוי ווי מיר האָבן פריער פארטייטשט. מתה, אויב די יבמה (לאה איז געשטאָרבן (איידער דער שמעון האָט איר געגעבן חליצה אָדער איר מייבם געווען) מעג ער (לוי) חתונה האָבן מיט זיין ווייב (מיט רחלן). מחמת אויך דורך דעם טויט פון לאה איז דאָך רחל ניט מער די שוועסטער פון זיין זקוקה. מת, יבם, אויב דער יבם (דער אנדערער ברודער, שמעון) איז געשטאָרבן (נאָכדעם ווי ער האָט געהאט מייבם געווען לאה׳ן) זאָל לוי גט׳ן זיין ווייב (רחל) און זיין ברודער׳ס ווייב (לאה) זאָל ער געבן חליצה.׳ מייבם זיין טאָר ער ניט, ווייל זי איז דאָך די שוועסטער פון זיין געגטער פרוי; אָבער חליצה דאַרף ער איר יאָ געבן, ווייל ער האָט דאָך מקדש געווען רחלן ערשט נאָכ־דעם ווי לאה איז געוואָרן זיין זקוקה. דאריבער טאָר ער אויך ניט נעמען רחלן פאר א ווייב, ווייל זי איז אלץ די שוועסטער פון זיין זקוקה. די משנה מיינט דאָ, אויב עס איז ניט געבליבן נאָך שמעונ׳ס טויט מער קיין אנדערער ברודער, נאָר ער, לוי. ווייל אויב עס איז פאראן נאָך א ברודער, קאָן דאָך יענער געבן חליצה אָדער מייבם זיין לאהן, און לוי מעג חתונה האָבן מיט רחלן און ער דאַרף איר ניט געבן א גט.

י. היבמה, א יבמה זאָל ניט נעמען קיין חליצה און מען זאָל איר ניט מייבם זיין ביז עס וועט איר אריבער דריי חדשים (נאָכן מאנ׳ס טויט). ווייל עס קאָן זיין אז זי איז מעוברת פון ערשטן מאן און דאריבער טאָר מען איר ניט מייבם זיין, און אויב מען טאָר ניט מייבם זיין א יבמה, טאָר מען איר אויך ניט געבן קיין חליצה (כל שאינה עולה לייבום אינה עולה לחליצה). און די אלע וואָס מען האָט וועגן זיי געלערנט פריער אין די משנות, אז זיי נעמען חליצה אָבער ניט קיין ייבום, איז עס דערפאַר, ווייל דאָרט קאָן מען דאָך ניט טאָן אנדערש, אָבער דאָ קאָן מען דאָך וואַרטן די דריי

חֳדָשִׁים. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים לֹא יִתְאָרְסוּ וְלֹא יִנָּשְׂאוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהֶן שְׁלשָׁה חֳדָשִׁים. אֶחָד בְּתוּלוֹת וְאֶחָד בְּעוּלוֹת, אֶחָד גְּרוּשׁוֹת וְאֶחָד אַלְמָנוֹת, אֶחָד נְשׂוּאוֹת וְאֶחָד אֲרוּסוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַנְּשׂוּאוֹת יִתְאָרְסוּ וְהָאֲרוּסוֹת יִנָּשְׂאוּ. חוּץ מִן הָאֲרוּסוֹת שֶׁבִּיהוּדָה מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַס בָּהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַנָּשִׁים יִתְאָרְסוּ חוּץ מִן הָאַלְמָנָה, מִפְּנֵי הָאִבּוּל:

יא אַרְבָּעָה אַחִין נְשׂוּאִין אַרְבַּע נָשִׁים וּמֵתוּ, אִם רָצָה הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם

חדשים. נאָך דריי חדשים מעג מען, ווייל מען דערקענט שוין צי א פרוי איז מעוברת נאָך דריי חדשים פון שוואנגערשאפט. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין אז) אלע אנ־דערע פרויען (ניט דוקא א יבמה, נאָר סתם אן אלמנה, צי א גרושה) טאָר מען ניט מקדש זיין (לא יתארסו) און מען טאָר מיט זיי ניט חתונה האָבן, ביז עס וועט אריבער דריי חדשים (זינט זייער מאנ׳ס טויט אָדער זינט דעם גט), סיי זיי (די פרויען) זיינען נאָך בתולות (זיי האָבן נאָכניט געלעבט מיט די מענער) סיי זיי זענען שוין בעולות (זיי האָבן שוין געלעבט מיט די מענער), סיי זיי זענען גרושות סיי זי זיינען אלמנות, סיי זיי זענען געווען נשואות (זייערע ערשטע מענער האָבן מיט זיי שוין געהאט אינגאנצן חתונה געהאט) און סיי נור ארוסות (זייערע ערשטע מע־נער האָבן זיי נור געהאט מקדש געווען). **די אלע מוזן וואַרטן דריי חדשים, כדי אז די פרוי וועט האָבן א קינד, זאָל מען וויסן צי עס איז א נייַנטל פון ערשטן מאן צי א זיבעלע פון אנדערן מאן** (זע פריער פרק ד׳ משנה ב׳). **און ביי בתולות, און ארוסות** (ווען דער ערשטער מאן האָט זיי נאָר מקדש געווען) **און אויך אין פאל ווען דער צווייטער מאן וויל זיי נור מקדש זיין, האָט מען גוזר געווען צוליב פאַלשטענדיק חתונה געהאטע פרויען און צוליב אינגאנצן חתונה האָבן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז נשואות (פרויען מיט וועלכע די ערשטע מענער האָבן געהאט אינגאנצן חתונה געהאט) מעגן די צווייטע מענער) מקדש זיין, און די ארוסות (פרויען, וועלכע די ערשטע מענער האָבן נור געהאט מקדש געווען) מעגן (מיט די צווייטע מענער) אינגאנצן חתונה האָבן, (פאַר דריי חדשים) א, חוץ די ארוסות אין יהודה, ווייל זיין (דעם חתנ׳ס) הארץ איז דרייסט צו איר (צו זיין כלה, נאָכדעם ווי ער האָט איר מקדש געווען). **ר׳ יהודה האַלט, אז מען איז ניט גוזר, און ער זאָגט אז נור פולשטענדיק־חתונה געהאטע פרויען וועלכע זענען געוואָרן גרושות אָדער אלמנות, דאַרפן וואַרטן דריי חדשים אויב זיי גייען פולשטענדיק חתונה האָבן, מחמת נור אין דאָזיקן פאל איז מורא צו האָבן, אז אויב עס וועט געבוירן ווערן א קינד וועט זיין א ספק צי עס איז פון ערשטן מאן צי פון צווייטן מאן. אָבער ר׳ יהודה אסר׳ט אויך אין פאל ווען דער ערשטער מאן האָט נור מקדש געווען, אויב דאָס איז פאָרגעקומען אין יהודה, אין דעם דרום־טייל פון ארץ ישראל, ווייל דאָרט איז געווען דער מנהג אז די חתנים מיט זייערע כלות האָט מען אריינגעפירט אין א באזונדער צימער נאָכדעם ווי זיי האָבן זיי געהאט מקדש געווען, נאָך איידער זיי האָבן געשטעלט מיט זיי די חופה און אינ־גאנצן חתונה געהאט, און עס האָט זיך געקאָנט טרעפן אז דער חתן האָט געלעבט מיט דער כלה. וועגן דעם מנהג ווערט אויך דערמאָנט אין מסכתא כתובות פרק א׳ משנה ה׳. „לבו גס בה״, „זיין הארץ איז דרייסט צו איר״, מיינט, אז ער שעמט זיך ניט פאַר איר, האָט צו איר דרייסטקייט.** ר׳ יוסי זאָגט אז אלע פרויען מעג מען מקדש זיין (פאַר די 3 חדשים, אָבער ניט חתונה האָבן) א חוץ אן אלמנה, צוליב דעם טרויער. **אן אלמנה מוז אפילו מיטן מקדש זיין וואַרטן נאָך איר מאנ׳ס טויט; די גמרא זאָגט, אז ר׳ יוסי הייסט דער אלמנה וואַרטן מיטן מקדש זיין נור 30 טעג, די „שלשים״, צוליבן טרויער (איבול), אָבער ניט לענגער.**

יא. ארבעה, פיר (פון די) ברידער וועלכע האָבן געהאט פיר ווייבער (יעדער א ווייב) און זיי זענען געשטאָרבן (אָן קינדער), אויב דער עלטסטער פון זיי (פון די אנדערע איבער־געבליבענע לעבעדיקע ברידער) וויל מייבם זיין (חתונה האָבן) מיט

לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים וּמֵת, בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. הָיְתָה אַחַת כְּשֵׁרָה וְאַחַת פְּסוּלָה, אִם הָיָה חוֹלֵץ, חוֹלֵץ לַפְּסוּלָה, וְאִם הָיָה מְיַבֵּם, מְיַבֵּם לַכְּשֵׁרָה: **יב** הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, וְהַנּוֹשֵׂא חֲלוּצָתוֹ, וְהַנּוֹשֵׂא קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ, יוֹצִיא, וְהַוָּלָד מַמְזֵר, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין הַוָּלָד מַמְזֵר. וּמוֹדִים בַּנּוֹשֵׂא קְרוֹבַת גְּרוּשָׁתוֹ, שֶׁהַוָּלָד מַמְזֵר: **יג** אֵיזֶהוּ מַמְזֵר? כָּל שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּלֹא יָבֹא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. שִׁמְעוֹן

די אלע (ווייבער, יבמות), האָט ער דאָס רעכט דערצו. **די משנה זאָגט „פיר״, און דער דין איז אז ער מעג אויך מיט מער, ווייל אין דער צייט פון דער משנה האָט מען געמעגט חתונה האָבן מיט עטליכע ווייבער. ס׳ווערט געזאָגט „פיר״ אלס א עצה טובה, אז א מענטש זאָל ניט חתונה האָבן מיט מער ווי פיר ווייבער, ווייל ס׳ווערט אָנגענומען אז א מאַן לעבט מיט זיין ווייב, איינמאָל אין דער וואָך, און ביי פיר ווייבער, וועט יעדע פרוי האָבן דעם מאַן כאָטש איינמאָל אין חודש.** מי שהיה, אויב איינער האָט געהאַט צוויי ווייבער (לאה און רחל) און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער), איז דאָס לעבן (מייבם זיין) אָדער חליצה נעמען פון איינער פון זיי (פון די ווייבער דורך איי־נעם פון די ברידער) באַפרייט איר צרה. **אויב איינער פון די ברידער איז מייבם אָדער גיט חליצה צו לאה, איז שוין רחל אינגאַנצן באַפרייט.** היתה, אויב איינע פון זיי (למשל לאה) איז געווען א כשרע (זי האָט געמעגט חתונה האָבן מיט א כהן, למשל, זי איז ניט געווען א גרושה,) און די אנדערע איז געווען א פסולע (זי האָט ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט א כהן, למשל זי איז געהאַט געווען א גרושה), אויב ער (איינער פון די ברידער) גיט חליצה, זאָל ער געבן די חליצה דער פסולער (רחלן), און אויב ער איז מייבם קאָן ער מייבם זיין דער כשרער. **די גמרא זאָגט, אז רבי, דער מסדר פון דער משנה, לערנט דאָ א מוסר זאַך וועגן דער אויפירונג פון מענטש, אז א מענטש זאָל ניט ארויסגיסן דאָס וואסער פון זיין ברונעם אין דער צייט ווען אנדערע קאָנען עס נוצן. אויך דאָ, אויב מען קאָן געבן חליצה דער פסולער רחלן, זאָל מען ניט געבן חליצה דער כשרער, לאה׳ן, מחמת רחל טאָר דאָך סיי ווי ניט חתונה האָבן מיט א כהן, און לאה אויב זי וועט נעמען חליצה וועט דאָך א כהן מיט איר ניט טאָרן חתונה האָבן, מחמת א כהן טאָרניט חתונה האָבן מיט א פרוי וואָס האָט גענומען חליצה.**

יב. המחזיר, אז איינער נעמט צוריק זיין גע׳גט ווייב (נאָכדעם ווי זי האָט גיהאַט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן און יענער איז געשטאָרבן אָדער ער האָט זי געגט) און אז איינער האָט חתונה מיט זיין חלוצה (דער פרוי וועמען ער האָט געגעבן חלוצה), און אז איינער האָט חתונה מיט דער קרובה פון זיין חלוצה (למשל, מיט איר שוועסטער צי מוטער) זאָל ער זיך גטן מיט איר, און דאָס קינד (וואָס ער האָט געהאַט מיט איר) איז א ממזר, אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. **ר׳ עקיבא האַלט, אז אפילו עס קומט ניט קיין כרת פאַר לעבן מיט אזא פרוי, און עס איז נור א „לאו״, סתם א איסור, הייסט אויך דאָס קינד א ממזר.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז עס איז ניט קיין ממזר; און זיי (די חכמים זענען מודה„ אז ווען איינער נעמט די קרובה פון זיין גרושה (למשל די שוועסטער פון זיין גע׳גטער פרוי) איז דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון זיי) א ממזר. **ווייל פאַר לעבן מיט דער נאָנטער קרובה פון זיין געג׳טער פרוי קומט כרת.**

יג. איזהו, וואָס הייסט א ממזר? יעדע קרובה (שאר בשר, דאָס נאָנטע לייב, קרובה) וואָס איז (פאַרבאָטן צו לעבן מיט איר דורך דעם איסור פון) לא יבוא („ניט לעבן״ מיט איר) אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. **דאָס קינד, וואָס ווערט געבוירן פון צוזאַמענלעבן מיט אזא קרובה, כאָטש עס קומט ניט דערפאַר קיין כרת, נאָר עס איז א „לאו״. פאַרבאָט, הייסט א ממזר.** שמעון התימני זאָגט, אז יעדע וואָס מען איז מחויב דערויף כרת דורך דעם הימל **נאָר ווען ס׳קינד איז געבוירן געוואָרן פון לעבן מיט אזא פרוי,**

הַתִּימְנִי אוֹמֵר, כָּל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם. וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, מָצָאתִי מְגִלַּת יוֹחֲסִין בִּירוּשָׁלַיִם, וְכָתוּב בָּהּ, אִישׁ פְּלוֹנִי מַמְזֵר מֵאֵשֶׁת אִישׁ. לְקַיֵּם דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. גֵּרְשָׁהּ וּמֵתָה, מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּמֵתָה, מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. יְבִמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה, מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. חָלַץ לָהּ וּמֵתָה, מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. (נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּמֵתָה, מֻתָּר בַּאֲחוֹתָהּ):

פרק ה.

א רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵין גֵּט אַחַר גֵּט, וְלֹא מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר,

אויף וועלכער מען איז מחויב כרת, הייסט א ממזר. והלכה, און די הלכה איז ווי זיינע (שמעון התימני׳ס) ווערטער. ר׳ יהושע זאָגט, אז יעדע, אויף וועלכע מען איז מחויב טויט־שטראָף דורך דעם בית דין. **לויט ר׳ יהושע הייסט ניט דאָס קינד א ממזר אפילו עס ווערט געבוירן פון חייבי כריתות, פון לעבן מיט א פרוי, אויף וועלכע עס קומט כרת** (למשל, דעם ווייב׳ס א שוועסטער). **א ממזר הייסט נור אויב דאָס קינד ווערט געבוירן פון לעבן מיט א פרוי פאר וועלכער עס קומט טויט־שטראָף דורך דעם בית דין, למשל, לעבן מיט א פרעמדער פאַרהייראַטער פרוי, אשת איש, אָדער מיט דער אייגענער מוטער, צי מיט דער אייגענער טאָכטער.** אמר, ר׳ שמעון בן עזאי האָט געזאָגט: איך האָב געפונען א יוחסין־מגילה אין ירושלים, און עס איז דאָרט געווען פאַר־שריבן, אז יענער מענטש איז א ממזר פון א אשת איש; (דאָס איז) כדי צו באַשטע־טיקן די ווערטער פון ר׳ יהושע. **„מגילת יוחסין", הייסט איינגעוויקלטער פאַרמעט־כתב, אין וועלכן מען האָט איינגעשריבן ידיעות וועגן משפחות, צי זיי זענען כשרע און מען מעג מיט זיי חתונה האָבן. אין דער גמרא פסחים ס״ב געפינען מיר „ספר יוחסין".** אשתו, (אויב) ביי איינעם איז געשטאָרבן זיין ווייב, מעג ער נעמען איר שוועסטער; (אויב) ער האָט איר (זיין ווייב) גע׳גט און זי איז געשטאָרבן, מעג ער נעמען איר שוועסטער; אויב זי (די גע׳גטע פרוי) האָט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן (מאַן) און זי איז געשטאָרבן, מעג ער נעמען איר שוועסטער. **דאָס איז צו לערנען אז א מאַן מעג נעמען די שוועסטער פון זיין ווייב נאָכדעם ווי דאָס ווייב איז גע־שטאָרבן.** יבמתו, אויב זיין יבמה (איידער ער האָט איר געגעבן חליצה) איז גע־שטאָרבן, מעג ער נעמען איר שוועסטער; אויב ער האָט איר געגעבן חליצה און זי איז געשטאָרבן מעג ער נעמען איר שוועסטער. אויב זי (זיין יבמה נאָכדעם ווי זי האָט גענומען פון איר חליצה) האָט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן (מאַן) און זי איז געשטאָרבן מעג ער נעמען איר שוועסטער. **ווארום מה־דאָך, אז זי איז געווען זיין ווייב, מעג ער חתונה האָבן מיט איר שוועסטער נאָכן ווייב׳ס טויט, איז דאָך קלאָר אז אויב זי איז נור געווען זיין יבמה אָדער זיין חלוצה מעג ער דאָך אודאי.**

פרק ה.

א. רבן גמליאל זאָגט, אז עס איז ניטאָ קיין גט נאָך א גט, און ניט קיין מאמר נאָך א מאמר, און ניט קיין בעילה נאָך א בעילה, און ניט קיין חליצה נאָך א חליצה. **מען מיינט דאָ, אויב ראובן איז געשטאָרבן אָן קינדער און ער האָט איבערגעלאָזט צוויי ווייבער, שרה און לאה, און זיין ברודער שמעון האָט געגעבן שרה׳ן א גט און דערנאָך האָט ער געגעבן לאה׳ן א גט, אָדער ער האָט צוערשט מקדש געווען, געמאַכט א מאמר,** (זע אונזער דערקלערונג פריער פון פרק ב׳ משנה א׳ וואָס הייסט „מאמר") **צוערשט מיט שרה׳ן און דערנאָך מיט לאה׳ן, אָדער ער האָט צוערשט בועל געווען** (געלעבט געשלעכטלעך) **צוערשט שרהן און דערנאָך לאה׳ן, אָדער ער האָט געגעבן חליצה, צוערשט שרה׳ן און דערנאָך לאהן. האלט רבן גמליאל, אז פונקט ווי ווען מען גיט חליצה צו א יבמה ווערט זי אינגאַנצן באַפרייט, אזוי ווערט זי אינגאַנצן**

וְלֹא בְעִילָה אַחַר בְּעִילָה, וְלֹא חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יֵשׁ גֵּט אַחַר גֵּט, וְיֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, אֲבָל לֹא אַחַר בְּעִילָה וְלֹא אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם: ב כֵּיצַד? עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְנָתַן לָהּ גֵּט, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה. עָשָׂה מַאֲמָר וְחָלַץ, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט. עָשָׂה מַאֲמָר וּבָעַל, הֲרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ: ג נָתַן גֵּט וְעָשָׂה מַאֲמָר, צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. נָתַן גֵּט וּבָעַל,

באפרייט ווען מען גיט איר א גט; און פונקט ווי א יבמה ווערט דאָס ריכטיקע ווייב פון א יבם ווען ער איז איר בועל (דורך בעילה), אזוי ווערט זי אויך זיין ריכטיק ווייב, ווען ער איז איר מקדש (מיט געלט צי מיט א שטר) מיט א „מאמר". דאריבער, איז דער גט וואָס דער יבם האָט געגעבן לאה'ן געַנוג, און דער גט, וואָס ער האָט דערנאָך געגעבן רחל איז גאָרניט ווערט, דאָס זעלביקע, איז דער מאמר פון לאה געַנוג, און דער מאמר צו רחלן האָט שוין אינגאנצן ניט קיין ווערט. מילא, וועגן חליצה און בעילה איז דאָך אודאי זיכער, אז די חליצה אָדער די בעילה צו לאה זענען אינגאנצן גוטע, און ממילא האָבן די חליצה אָדער די בעילה צו רחלן קיין ווירקונג ניט. אין די אלע פאלן מעג דער יבם חתונה האָבן מיט רחל'ס קרובים (למשל מיט איר שוועסטער). וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז עס איז פאראן א גט נאָך א גט און אז עס איז פאראן א מאמר נאָך א מאמר, אָבער נאָך בועל זיין (בעילה) און נאָך חליצה איז גאָרניט פאראן. די חכמים האלטן, אז חליצה באפרייט טאקע אינגאנצן, און בעילה מאכט טאקע אז די יבמה ווערט אינגאנצן דאָס ווייב פון יבם. דאריבער אויב דער יבם האָט געגעבן לאה חליצה אָדער ער האָט איר בועל געווען, און דערנאָך האָט ער רחלן געגעבן חליצה צי בועל געווען, איז ער מותר חתונה צו האָבן מיט רחל'ס קרובים, אָבער א גט ביי א יבמה באפרייט איר ניט אינגאנצן, נאָר עפּיס, און די יבמה, וועלכע האָט גענומען פון יבם א גט, בלייבט אביסל יאָ די יבמה און אביסל ניט די יבמה; דאָסזעלביקע מאכט ניט א מאמר אז די יבמה זאָל ווערן זיין ווייב אינגאנצן, נאָר עפּיס, און די יבמה, וועלכע האָט גענומען פון יבם א מאמר, איז אביסל יאָ זיין ווייב און אביסל ניט זיין ווייב. דאריבער אויב דער יבם האָט צוערשט געגעבן א גט לאה'ן און דערנאָך א גט צו רחל, אָדער א מאמר צו לאה'ן און דערנאָך א מאמר צו רחל, האָט דער צווייטער גט און דער צווייטער מאמר יאָ א ווירקונג, און דער יבם טאָרניט חתונה האָבן מיט רחל'ס קרובים.

ב. כיצד, ווי אזוי ? די מפרשים טייטשן, אז די דאָזיקע משנה איז א באזונדערע הלכה און גייט ניט ארויף אויף דער פריערדיקע משנה. פריער האָט מען געלערנט וועגן איין יבם מיט צוויי יבמות (לאה און רחל) און איצט גייט די משנה לערנען וועגן איין יבם מיט איין יבמה. עשה, אויב דער יבם האָט געמאכט א מאמר מיט זיין יבמה און (דערנאָך) האָט ער איר געגעבן א גט, דאַרף זי האָבן פון אים חליצה. ווייל דער מאמר מאכט איר ניט אלס זיין ווייב אינגאנצן, און דאריבער איז א גט אליין ניט געַנוג נאָר זי מוז אויך האָבן חליצה. עשה מאמר וחליצה, אויב ער האָט געמאכט א מאמר (מיט זיין יבמה) און (דערנאָך) האָט ער (איר) געגעבן חליצה, דאַרף זי האָבן פון אים א גט, ווייל אביסל מאכט דאָך יאָ דער מאמר ווי די יבמה איז געוואָרן דעם יבם'ס ווייב, דאריבער דאַרף זי האָבן פון אים אויך א גט. עשה מאמר ובעל, אויב ער האָט געמאכט (מיט זיין יבמה) א מאמר (ער האָט איר מקדש געווען מיט געלט צי מיט א שטר) און (דערנאָך) האָט ער (איר) בועל געווען, דאָס איז ווי די מצוה דאַרף זיין. כאָטש בעילה אליין איז געַנוג ביי א יבמה צו מאכן איר אינגאנצן פאר דאָס ווייב פון יבם, אָבער די חכמים האָבן געלערנט, אז עס איז דרך ארץ, אז צוערשט זאָל ער איר מקדש זיין.

ג. נתן, אויב ער האָט (זיין יבמה) געגעבן א גט, און (דערנאָך) האָט ער (מיט איר) געמאכט א מאמר, דאַרף זי האָבן א גט און א חליצה. דער ערשטער גט טויג

צְרִיכָה גֵט וַחֲלִיצָה. נָתַן גֵּט וְחָלַץ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וְחָלַץ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. אֶחָד יְבָמָה אַחַת לְיָבָם אֶחָד, וְאֶחָד שְׁתֵּי יְבָמוֹת לְיָבָם אֶחָד: ד כֵּיצַד? עָשָׂה מַאֲמָר בְּזוֹ וּמַאֲמָר בְּזוֹ, צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִטִּין וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בְּזוֹ וְגֵט בְּזוֹ, צְרִיכָה גֵט וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בְּזוֹ וּבָעַל אֶת

ניט ווייל ער האָט דאָך דערנאָך געמאכט א מאמר און זי איז געוואָרן אביסל זיין ווייב, אָבער ניט אינגאנצן, און דאריבער דארף זי האָבן נאָכאמאָל א גט (צוליב דעם מאמר) און חליצה, ווייל זי איז דאָך נאָך זיין יבמה. נתן גט ובעל, אויב ער האָט (איר) געגעבן א גט און (דערנאָך) האָט ער (איר) בזעל געווען דארף זי האָבן א גט און חליצה. דעם גט דארף זי האָבן, ווייל ער האָט דאָך איר בועל געווען און זי איז ווי זיין ווייב; אָבער זי דארף אויך האָבן חליצה ווייל די בעילה איז ניט געווען קיין כשרע בעילה, זי איז געווען א „בעילה פסולה" מחמת זי איז פאָרגעקומען נאָכדעם ווי ער האָט איר שוין געהאט געגעבן א גט, און דאריבער איז זי נאָך אביסל א יבמה און זי דארף האָבן חליצה. נתן גט וחלץ, אויב ער האָט (איר) געגעבן א גט און (דערנאָך) האָט ער (איר) געגעבן חליצה, איז נאָך דער חליצה גאָרניט מער פאראן. די חליצה האָט די יבמה באפרייט אינגאנצן און זי דארף שוין גאָרניט מער האָבן. חלץ, אויב ער האָט (איר) געגעבן חליצה און (דערנאָך) האָט ער געמאכט (מיט איר) א מאמר, און (דערנאָך איר) געגעבן א גט, און דערנאָך האָט ער (איר) בועל געווען, אָדער ער האָט (צוערשט) בועל געווען, און (דערנאָך) געמאכט א מאמר, און (דערנאָך) געגעבן א גט, און (דערנאָך) געגעבן חליצה, איז נאָך דער חליצה גאָרניט פאראן. דאָס הייסט, אין ערשטן פאל, ווען ער האָט איר צוערשט געגעבן חליצה, איז זי שוין געוואָרן אינגאנצן באפרייט, און צווייטן פאל, ווען ער האָט איר צוערשט בועל געווען, איז דאָך די בעילה געווען א כשרע, איז זי דאָך געוואָרן דאדורך אינגאנצן זיין ווייב, און ממילא איז בלויז א גט אליין אויך גענוג איר צו באפרייען. די גמרא זאָגט, אז די משנה איז ווי ר' עקיבא, וועלכער זאָגט, אז אויב מען איז מקדש א פרוי, וואָס מען טאָרניט נעמען צוליב א „לאו" (ניט צוליב כרת, זע פריער פרק ד' משנה י"ב) זענען די קידושין ניט גוט („אין קידושין תופסין בחייבי לאווין") און זי דארף ניט קיין גט. דאריבער אויב ער האָט איר מקדש געווען נאָכדעם ווי זי האָט גענומען פון אים חליצה (און ער טאָרניט איר מער נעמען צוליב איסור פון א „לאו" אין דער תורה) האָט דער גט קיין פעולה ניט, ווייל די קידושין זענען ניט געווען קיין קידושין, אָבער די חכמים זאָגן, אז ביי א איסור פון א „לאו" איז יאָ גוטע קידושין און זי דארף האָבן פון איו א גט. אחת, סיי ביי איין יבמה צו איין יבם (שמעון האָט איין יבמה, לאה), סיי ביי צוויי יבמות צו איין יבם (שמעון האָט צוויי יבמות פון איין פאַרשטאָרבענעם ברודער, לאה און רחל). אין דיביידע פאלן איז דערזעלבער דין, אז נאָך א גט און א מאמר איז נאָך עפּיס געבליבן, אָבער נאָך חליצה און בעילה איז גאָרניט מער פאראן; אן אויסנאם איז נור א בעילה פסולה, וואָס דערנאָך דארף מען יאָ האָבן א גט און חליצה, ווי מיר האָבן פריער געלערנט. און די משנה וועט באלד לערנען ווי אזוי.

ד. כיצד, ווי אזוי? אויב ער (שמעון, דער יבם וועלכער האָט געהאט צוויי יבמות, לאה און רחל) האָט געמאכט א מאמר (צוערשט) מיט דער דאָזיקער (מיט לאה) און (דערנאָך) מיט דער דאָזיקער (מיט רחל), דארפן זיי (לאה און רחל) האָבן צוויי גיטין און איין חליצה. אָדער ער גיט לאה'ן א גט און א חליצה און רחלן א גט, און זיי ווערן דאדורך ביידע באפרייט, אָדער פארקערט, רחלן א גט און חליצה און לאה'ן א גט. מחמת דערמיט באפרייט ער שוין ביידע אינגאנצן. מאמר בזו וגט בזו, אויב ער האָט מיט איינער (מיט לאה'ן) געמאכט א מאמר און דער אנדערער (רחלן) געגעבן א גט, דארף זי (לאה) האָבן א גט און חליצה. און רחל ווערט שוין

זוֹ, צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִטִּין וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בְּזוֹ וְחָלַץ לְזוֹ, הָרִאשׁוֹנָה צְרִיכָה גֵט. גֵּט לְזוֹ וְגֵט לְזוֹ, צְרִיכוֹת הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה. גֵּט לְזוֹ וּבָעַל אֶת זוֹ, צְרִיכָה גֵט וַחֲלִיצָה. גֵּט לְזוֹ וּמַאֲמָר בְּזוֹ, צְרִיכָה גֵט וַחֲלִיצָה. גֵּט לְזוֹ וְחָלַץ לְזוֹ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם: **ה** חָלַץ וְחָלַץ, אוֹ חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָעַל וּבָעַל, אוֹ בָעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וְחָלַץ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם, בֵּין יָבָם אֶחָד לִשְׁתֵּי יְבָמוֹת, בֵּין שְׁנֵי יְבָמִין לִיבָמָה

ממילא באפרייט. מאמר בזו ובעל, אויב ער האָט מיט איינער (מיט לאהן) געמאכט א מאמר און (דערנאָך) האָט ער בועל געווען די אנדערע (רחלן), דארפן זיי האָבן 2 גיטין און איין חליצה. **לאה דארף האָבן א גט צוליב איר מאמר און רחל דארף האָבן א גט צוליב איר בעילה, און די חליצה צו איינער פון זיי באפרייט שוין אויך די אנדערע.** מאמר בזו וחלץ, אויב ער האָט מיט איינער (מיט לאהן) געמאכט א מאמר, און דער אנדערער (רחל) האָט ער (דערנאָך) געגעבן חליצה, דארף די ערשטע (לאה) האָבן פון אים א גט. **ער מוז געבן צו לאהן א גט, ווייל זי הייסט שוין אביסל ווי זיין ווייב צוליב דעם מאמר.** גט לזו וגט לזו, אויב ער האָט געגעבן א גט צו איינער (לאה׳ן) און אַ גט צו דער אנדערער (רחלן) דארפן זיי האָבן פון אים חליצה. **רש״י טייטשט אויפן יסוד פון דער גמרא, אז עס איז גענוג איין חליצה צו איינער פון זיי.** גט לזו ובעל לזו, אויב ער האָט איינער (לאהן) געגעבן א גט, און (דערנאָך) האָט ער בועל געווען די אנדערע (רחלן), דארף זי (רחל) האָבן א גט און חליצה. **מיט א גט אליין קאָן ער זי ניט באפרייען, ווייל עס איז דאָך געווען א בעילה פסולה (נאָך דעם גט פון לאה׳ן), ווי מיר האָבן פריער געלערנט.** גט לזו ומאמר, אויב ער האָט איינער (לאהן) געגעבן א גט און (דערנאָך) האָט ער געמאכט א מאמר מיט דער אנדערער (מיט רחלן), דארף זי (רחל) האָבן א גט און חליצה. **א גט דארף זי האָבן צוליב דעם מאמר, וועלכער האָט איר געמאכט אביסל פאר זיין ווייב, און חליצה ווייל זי הייסט נאָך א יבמה, און מיט איר חליצה באפרייט זי אויך לאהן.** גט לזו וחלץ, אויב ער האָט געגעבן א גט צו איינער (לאהן), און (דערנאָך) חליצה צו דער אנדערער (רחלן), איז נאָך דער חליצה שוין גאָרניט פאראן. **און ביידע זענען באפרייט.**

ה. חלץ, אויב ער האָט געגעבן חליצה (צו לאה) און (דערנאָך) חליצה (צו רחלן), אָדער ער האָט געגעבן חליצה (צו לאה׳ן) און (דערנאָך) האָט ער (מיט רחלן) געמאכט א מאמר צי ער האָט איר (רחלן) געגעבן א גט צי ער האָט איר בועל געווען, אָדער ער האָט בועל געווען (לאה׳ן) און (דערנאָך) האָט ער בועל געווען (רחלן), אָדער ער האָט בועל געווען (לאהן) און (דערנאָך) האָט ער געמאכט א מאמר (מיט רחלן), אָדער ער האָט געגעבן א גט (צו לאהן) און (דערנאָך) האָט ער געגעבן חליצה (צו רחלן), איז נאָך דער חליצה גאָרניט מער פאראן. **די ווערטער אז „נאָך דער חליצה איז גאָרניט מער פאראן״ און זיי זיינען באפרייט גייען ארויף אויף דעם ערשטן טייל פון דער משנה „אויב ער האָט געגעבן חליצה (לאהן)״, אָדער אויף גאָר דעם לעצטן טייל פון דער משנה „אויב ער האָט געגעבן א גט צו (לאהן) און דערנאָך געגעבן חליצה (צו רחלן)״. אָבער וועגן דעם מיטלסטן טייל פון דער משנה „אויב ער האָט בועל געווען (לאהן)״ דארף זיין „נאָך דער בעילה איז גאָרניט מער פאראן״, ווייל די בעילה, אויב זי איז א כשרע, מאכט די יבמה דעם יבם׳ס ווייב אינגאנצן.** בין, (דער דאָזיקער דין איז ריכטיק) סיי ביי איין יבם צו צוויי יבמות (שמעון האָט געהאט צוויי יבמות פון איין פארשטאָרבענעם ברודער, לאה און רחל) סיי צוויי יבמים צי איין יבמה (שמעון און לוי האָבן געהאט איין יבמה, לאה, פון א פארשטאָרבענעם ברודער). **דער כלל איז כסדר גילטיג אפילו ביי צוויי יבמים מיט איין יבמה. נאָך א מאמר דארף מען האָבן גט און חליצה, נאָך א גט דארף מען האָבן חליצה, נאָך חליצה אָדער בעילה (אויב זי איז א כשרע) ווירקט גאָרנישט מער.**

אֶחָת: ו חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר וְנָתַן גֵּט וְחָלַץ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם, בֵּין בַּתְּחִלָּה, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין בַּסּוֹף. וְהַבְּעִילָה בִּזְמַן שֶׁהִיא בַתְּחִלָּה, אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. בָּאֶמְצַע וּבַסּוֹף, יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אַחַת בְּעִילָה, וְאַחַת חֲלִיצָה, בֵּין בַּתְּחִלָּה, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין בַּסּוֹף, אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם:

פרק ו.

א הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, אֲפִלּוּ הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא מְזִידָה, הוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת, הוּא אָנוּס וְהִיא לֹא אֲנוּסָה, הִיא אֲנוּסָה וְהוּא לֹא אָנוּס, אֶחָד הַמְעָרֶה וְאֶחָד הַגּוֹמֵר,

ו. חלץ, אויב ער (דער יבם) האָט געגעבן חליצה (דער יבמה) און (דערנאָך) האָט ער מיט איר געמאכט א מאמר, צי ער האָט ער געגעבן א גט (נאָך דער חליצה), צי ער האָט איר בועל געווען (נאָך דער חליצה), אָדער ער האָט (צוערשט) בועל געווען און דערנאָך געמאכט א מאמר, צי געגעבן א גט, צי געגעבן חליצה, איז נאָך דער חליצה גאָרניט מער פאראן, סיי ווען די חליצה איז געווען אין אָנהויב, סיי אין דערמיט (אויב ער האָט נאָכדעם געמאכט א מאמר איז דער מאמר גאָרניט ווערט), און סיי צום סוף (נאָכדעם ווי ער האָט געמאכט א מאמר און געגעבן א גט); און די בעילה, אויב זי איז אין אָנהויב (איז זי דאָך א כשרע בעולה) איז נאָך איר גאָרניט מער פאראן (און די יבמה ווערט אינגאנצן דאָס ווייב פון יבם), אָבער אויב אין דערמיט (נאָך א גט) אָדער צום סוף (נאָך א גט) איז נאָך איר יאָ עפּיס פאראן. **אזוי ווי מיר האָבן פריער געלערנט; ווייל נאָך א גט איז די בעילה א בעילה פסולה, ניט כשר, און זי מאכט ניט די יבמה אז זי זאָל ווערן אינגאנצן דאָס ווייב פון יבם, און ממילא מוז זי האָבן אי חליצה אי א גט.** ר׳ נחמיה זאָגט, אז סיי בעילה און סיי חליצה (איז דער דין פון זיי גלייך, און) סיי אין אָנהויב סיי אין דערמיט און סיי צום סוף, איז נאָך איר (נאָך דער בעילה אָדער נאָך דער חליצה) גאָרניט מער פאראן. **ווייל ר׳ נחמיה האלט, אז אויך א בעילה פסולה מאכט די יבמה אינגאנצן פאר דאָס ווייב פון יבם און עס איז גענוג איר צו באפרייען בלויז מיט א גט אליין.**

פרק ו.

א. הבא, אז איינער (אַ יבם) קומט אויף זיין יבמה, סיי בשוגג (ער האָט געמיינט, אז דאָס איז אן אנדערע פרוי) סיי במזיד (ניט מקיים צו זיין די מצוה פון ייבום, צו נעמען איר פאר זיין ווייב, נאָר סתם כדי מזנה צו זיין מיט איר), סיי געצוואונגענערהייט (באונס, ער האָט ניט געוואָלט, נאָר מען האָט אים געצוואונגען דערצו) סיי מיטן גוטן ווילן, אפילו ער איז געווען בשוגג און זי איז געווען במזיד, אָדער ער איז געווען במזיד און זי בשוגג, אָדער ער איז געווען געצוואונגען (באונס) און זי איז ניט געווען געצוואונגען, אָדער זי איז געווען געצוואונגען און ער איז ניט געווען געצוואונגען, סיי ער האָט נור אָנגעהויבן (די בעילה) און סיי ער האָט זי פארענדיקט— האָט ער קונה געווען. **אין די אלע פאלן איז די יבמה געוואָרן זיין ווייב. ווען איינער נעמט סתם א פרוי מוז זיין דאביי סיי זיין ווילן, סיי איר ווילן. אָבער ביי יבמה איז דער דין, אז די בעילה, דער געשלעכטלעכער פארקער, אפילו דאביי איז ניט פאראן דער ווילן צו נעמען איר פאר א ווייב, מאכט שוין אז די יבמה זאָל ווערן זיין ווייב.** ולא חלק, און עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן ביאה און ביאה. „ביאה" איז **דאָס זעלבע וואָס „בעילה", דער געשלעכטלעכער פארקער. די משנה זאָגט, אז עס איז ניט פאראן קיין אונטערשיד, ווי אזוי די בעילה איז פאָרגעקומען, און שטענדיק ווערט דאדורך די יבמה דאָס ווייב פון יבם. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דערמיט, אז אפילו ווען די ביאה איז געווען „שלא כדרכה", ניט אויף א נאָרמאלן, געוויינטליכן אופן, מאכט זי אלץ, אז די יבמה ווערט דאדורך דאָס ווייב פון יבם.**

קָנָה, וְלֹא חִלֵּק בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה: **ב** וְכֵן הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אוֹ פְסוּלוֹת, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, פְּסָלָהּ, וְלֹא חִלֵּק בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה: **ג** אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט מִן הָאֵרוּסִין לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין. נִתְאַרְמְלוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ מִן הַנִּשּׂוּאִין פְּסוּלוֹת. מִן הָאֵרוּסִין כְּשֵׁרוֹת: **ד** כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא יִשָּׂא אַלְמָנָה, בֵּין אַלְמָנָה מִן הָאֵרוּסִין בֵּין

ב. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) אז איינער קומט (הבא, ער האָט געשלעכטליכן פארקער מיט) איינער פון די עריות וואָס אין דער תורה (ווערט געזאָגט, אז מען טאָר ניט מיט זיי לעבן, ווי א שוועסטער וכדומה און אז מען לעבט מיט זיי קומט כרת אָדער מיתה) אָדער (אז איינער לעבט) מיט פסולות (אזעלכע פרויען וואָס די תורה האָט געאסרט, אָבער קיין כרת צי מיתה קומט ניט) ווי א אלמנה צו א כהן גדול, אָדער אַ גרושה צי אַ חלוצה, צו אַ געוויינטליכן כהן, אָדער אַ ממזרת צי אַ נתינה צו א ישראל, אָדער א ישראל׳ס א טאָכטער צו א ממזר אָדער א נתין, — האָט ער איר געפסלט, און עס איז ניטאָ קיין אונטערשיד צווישן ביאה און ביאה. **אויך אין דעם פאל איז אלץ איינס צי עס איז געווען בשוגג צי במזיד, צי באונס צי מיטן גוטן ווילן, צי ער האָט נור אָנגעהויבן, צי פארענדיקט, ווערט די פרוי פסול (זי טאָר ניט עסן קיין תרומה, אויב זי איז א כהנ׳ס א טאָכטער וכדומה), און אויב עס איז געווען במזיד קומט דערפאר מלקות, קלעפּ, פאר עובר זיין אויף דעם איסור פון דער תורה. וועגן די דאָזיקע „פסולות״, ווי אלמנה צו א כהן גדול, און אזוי ווייטער, ביז דעם ממזר און נתין, האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ב׳ משנה ד׳.**

ג. אלמנה, (אז) אן אלמנה (האָט חתונה) מיט א כהן גדול, אָדער א גרושה צי א חלוצה (האָט חתונה) מיט א געוויינטליכן כהן (אפילו) ער האָט זי נאָר מקדש געווען (מן הארוסין, דער כהן גדול צי דער געוויינטליכער כהן האָט נאָכניט געלעבט מיט איר), טאָרן זיי ניט עסן קיין תרומה. **תרומה הייסט די הייליקע תבואה צי פּרוכטן, וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט צום כהן, און נאָר א כהן און זיין פאַמיליע, זיין ווייב, זיינע זין, זיין ניט פארהייראטעטע טאָכטער און זיינע שקלאפן, מעגן עסן די תרומה. זאָגט די משנה אז ווען א מאַן איז מקדש א פרוי וואָס איז ניט כשר צו אים, האָט ער איר געפסלט (ער האָט זי געמאַכט פאר א „חללה״ פסולע), אז זי טאָרניט עסן קיין תרומה, אפילו די פרוי איז א כהן׳ס א טאָכטער, און דער מאַן איז אויך א כהן.** ר׳ אליעזר און ר׳ שמעון זענען מכשיר. **זיי האַלטן, אז נור ווען דער כהן גדול האָט געלעבט (בועל געווען) די אלמנה אָדער דער געוויינטליכער כהן די גרושה אָדער די חלוצה האָט ער זי געפסלט; אָבער ניט ווען ער האָט זי נור מקדש געווען.** נתארמלו, אויב (נאָכדעם ווי דער כהן גדול האָט גענומען די אלמנה, אָדער דער געוויינטליכער כהן די גרושה אָדער די חלוצה) זענען זיי געוואָרן אלמנות (די מענער זענען געשטאָרבן) אָדער זיי זענען געוואָרן גע׳גט, איז אויב (דאָס איז געשען נאָכדעם ווי זיי זענען געווען שוין) אינגאנצן חתונה געהאט (דער כהן גדול האָט בועל געווען די אלמנה און דער געוויינטליכער כהן די גרושה אָדער די חלוצה) זענען זיי געוואָרן פסול, און אויב (נור (נאָכדעם ווי מען האָט זיי) מקדש געווען (און נאָכניט געלעבט מיט זיי) זענען זיי כשר. **דאביי איז אויך דער תנא קמא, דער ערשטער תנא, וואָס זאָגט פריער אז זיי טאָרן ניט עסן קיין תרומה אפילו בלויז נאָכן מקדש זיין, מודה אז זיי זענען כשר, ווייל די מענער זענען דאָך שוין ניט פאראן, און די פרויען זיינען ניט מער גרייט צו א פסולער חתונה, צו א פסול לעבן (ביאה פסולה).**

ד. כהן גדול, א כהן גדול טאָרניט נעמען (פאר א ווייב) אן אלמנה, סיי זי איז אן אלמנה מן האירוסין (דער ערשטער מאן האָט איר נאָר מקדש געווען) סיי נאָך דער

אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין. וְלֹא יִשָּׂא אֶת הַבּוֹגֶרֶת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין בַּבּוֹגֶרֶת. לֹא יִשָּׂא אֶת מֻכַּת עֵץ. אֵרַס אֶת הָאַלְמָנָה וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, יִכְנוֹס. וּמַעֲשֶׂה בִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת מָרְתָא בַּת בַּיְתוֹס, וּמִנָּהוּ הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, וּכְנָסָהּ. שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי כֹהֵן הֶדְיוֹט וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בָהּ מַאֲמָר, הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנוֹס. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת אָחִיו, חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם: ה כֹּהֵן

חתונה (דער ערשטער מאן האָט שוין געהאט חתונה מיט איר); און ער (דער כהן גדול זאָל (אויך) ניט נעמען א בוגרת. מיט בוגרת (פון וואָרט „בגר", **שטארק ווערן, און ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט אז עס איז פון לאטיינישן וואָרט „וויגאָר", שטארק) מיינט מען א מיידל עלטער פון 12 און א האלב יאָר מיט איין טאָג.** ר' אליעזר און ר' שמעון זענען מתיר ביי א בוגרת. **דאָס הייסט אז א כהן גדול מעג יאָ מיט איר חתונה האָבן אויב זי איז א בתולה.** לא ישא, ער (דער כהן גדול, טאָר ניט נעמען א „צעקלאפטנע דורך א האָלץ" (מוכת עץ). **דאָס מיינט מען, א מיידל וואָס האָט פארלוירן אירע בתולים (די מיידלשאפט־סמנים) צעקלאפנדיק זיך מיט א האָלץ. דער טעם איז ווייל די תורה (ויקרא כ"א) זאָגט והוא אשה בבתוליה יקח", אז דער כהן גדול מוז חתונה האָבן נור מיט א בתולה.** אירס, אויב ער (א געוויינטלעכער כהן) האָט מקדש געווען אן אלמנה, און (איידער ער האָט מיט איר חתונה געהאט) איז ער באשטימט געוואָרן צו זיין א כהן גדול, מעג ער חתונה האָבן (מיט איר). **ווייל דאָס הייסט, ווי ער וואָלט שוין געהאט חתונה מיט איר.** ומעשה, און עס איז געווען א מעשה מיט (דעם כהן) יהושע בן גמלא, וועלכער האָט געהאט מקדש געווען (די אלמנה) מרתא די טאָכטער פון ביתוס, און דער מלך האָט אים באשטימט צו זיין א כהן גדול און ער האָט דערנאָך חתונה געהאט מיט איר. **אין ספר יוסיפון לרומיים ווערט דערציילט, אז אין דער צייט פון 2טן בית המקדש איז געווען א כהן גדול מיטן נאָמען יהושע בן גמלא וועלכער איז געווען כהן גדול לערך 5 יאָר פארן חורבן בית המקדש. אָבער ווייל אין דער ברייתא יבמות ס"א' ווערט דערציילט, אז ינאי המלך האָט אים געמאכט פאר כהן גדול, מיינען טייל חוקרים אז ס'איז געווען נאָך א יהושע בן גמלא כהן גדול אין דער צייט פון ינאי המלך (לערך 150 יאָר פארן חורבן). וועגן יהושע בן גמלא ווערט דערציילט אין בבא בתרא כ"א אז ער האָט אין יעדער שטאָט אוועקגעשטעלט מלמדים צו לערנען יידישע קינדער תורה. וועגן א פרוי מרתא בת ביתוס ווערט אויך דערמאָנט אין גטין נ"ו, אז זי איז געווען א רייכע פרוי אין ירושלים אין דער צייט פון חורבן בית המקדש. אויב מען זאָל אָננעמען די דעה, אז יהושע בן גמלא איז געווען אין דער צייט פון ינאי המלך איז אויך די מרתא בת ביתוס געווען אן אנדערע פרוי.** שומרת, אויב א יבמה איז געפאלן (איז געוואָרן א יבמה צו א (יבם) א געוויינטליכן כהן, און ער איז באשטימט געוואָרן צו זיין כהן גדול, כאָטש ער האָט שוין געמאכט מיט איר א מאמר (זי מקדש געווען) טאָר ער זי ניט מייבם זיין (ניט חתונה האָבן מיט איר). **ווייל ביי א יבמה איז דער מאמר ניט אינגאנצן קיין ריכטיקע קידושין.** כהן גדול, א כהן גדול וועמענס ברודער איז געשטאָרבן (אָן קינדער), זאָל ער געבן (דער יבמה, דעם ברודער אלמנה) חליצה, אָבער ער טאָר זי ניט מייבם זיין. **אלץ צוליב דעמזעלביקן טעם, ווייל ער טאָרניט חתונה האָבן מיט אן אלמנה.**

ה. כהן, א געוויינטליכער כהן טאָרניט חתונה האָבן מיט א איילונית, סיידן ער האָט א פרוי אָדער קינדער. „איילונית" **זאָל זיין פון וואָרט „איל", א שעפס א זכר, און דאָס מיינט א פרוי וועלכע קאָן ניט האָבן קיין קינדער און האָט סימנים פון א ניט־נאָרמאלער פרוי. אייגענטליך טאָר אויך ניט א כהן, אויך א ישראל ניט חתונה האָבן מיט א אילונית, ווייל ער דארף מקיים זיין די מצוה פון פריה ורביה** (קינדער האָבן). **די משנה דערמאָנט „כהן", ווייל דער ווייטערדיקער דין פון ר'**

הֶדְיוֹט לֹא יִשָּׂא אַיְלוֹנִית אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים לֹא יִשָּׂא אַיְלוֹנִית, שֶׁהִיא זוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין זוֹנָה אֶלָּא גִּיּוֹרֶת וּמְשׁוּחְרֶרֶת וְשֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת: ו לֹא יִבָּטֵל אָדָם מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ בָנִים. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁנֵי זְכָרִים, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים זָכָר וּנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם. נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְבַטֵּל. גֵּרְשָׁהּ, מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא לְאַחֵר, וְרַשַּׁאי הַשֵּׁנִי לִשְׁהוֹת עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים. וְאִם הִפִּילָה, מוֹנָה מִשָּׁעָה שֶׁהִפִּילָה. הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר,

יהודה איז נוגע נאָר א כהן. ר׳ יהודה זאָגט, אז כאָטש ער (דער כהן) האָט יאָ א פרוי אָדער קינדער טאָר ער אויך ניט חתונה האָבן מיט אן אילונית. ווייל זי איז די „זונה״ וואָס ווערט געזאָגט אין דער תורה. **די תורה אין ויקרא כ״א זאָגט, אז א כהן טאָרניט חתונה האָבן מיט א זונה.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז א „זונה״ (וואָס די תורה זאָגט אז א כהן טאָר מיט איר ניט חתונה האָבן) מיינט מען א גר׳טע (א פרוי וואָס האָט זיך מגייר געווען), א באפרייטע שקלאפין, אָדער אזעלכע, וועלכע מען האָט בועל געווען א בעילה פון זנות (זי האָט געלעבט מיט מענער, מיט וועלכע זי האָט ניט געטאָרט לעבן). **נאָר מיט אזעלכע טאָר א כהן ניט חתונה האָבן; אָבער אן אילונית הייסט ניט קיין זונה, און אויב דער כהן האָט אן אנדערע פרוי, מיט וועלכער ער קאָן האָבן קינדער, אָדער ער האָט שוין קינדער** (אזוי טייטשט דער **רמבם אין „יד החזקה״ פרק ט״ו הלכות אישות „אשה ובנים״, „אָדער קינדער״**) **מעג ער נעמען אן אילונית.**

ו. לא יבטל, א מאנספערשוין טאָרניט אויפהערן מקיים צו זיין (די מצוה פון פריה ורביה (מערן זיך, האָבן קינדער) סיידן ער האָט שוין קינדער. **„פריה ורביה״ איז די ערשטע מצוה אין דער תורה בראשית א׳ כ״ח, ווי גאָט האָט געזאָגט צו אדם הראשון „פרו ורבו״ (פרוכטבאַרט אייך און מערט אייך). מיר האָבן איבערגעזעצט „אדם״ א מאנספערשוין, ווייל אין דער משנה ווייטער איז פאַראן די דעה, אז א פרוי איז ניט מחויב אין דער מצוה פון פריה ורביה.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן אז צוויי זכרים. **אז מען טאָרניט אויפהערן צו האָבן קינדער, סיידן מען האָט שוין צוויי זכרים, צוויי זין.** ובית הלל, די בית הלל זאָגן, אז (עס איז גענוג) א זכר און א נקבה (א זון און א טאָכטער), וואָרעם עס ווערט געזאָגט (בראשית ה׳, ב׳) „זכר ונקבה בראם״ (א זכר און א נקבה האָט ער זיי באשאפן״). **פונקט ווי די ערשטע מענטשן זענען באַשאפן געוואָרן א זכר און א נקבה, אָדם און חוה, אזוי איז גענוג מקיים צו זיין די מצוה ווען מען האָט א זון און א טאָכטער.** נשא אשה, אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט א פרוי און איז געווען מיט איר צען יאָר און זי האָט ניט געהאט קיין קינדער, טאָר ער ניט מבטל זיין (די מצוה פון קינדער האָבן). **אין אזא פאַל דאַרף ער נעמען אן אנדער ווייב, כדי צו האָבן מיט איר קינדער.** גירשה, אויב ער (דער מאַן) האָט איר גע׳גט (נאָכן זיין מיט איר צען יאָר און ניט געהאט קיין קינדער), מעג זי חתונה האָבן מיט אן אנדערן (מאַן), און דער צווייטער (מאַן) מעג זיין מיט איר צען יאָר. **ווייל דער טעם איז אז עס קאָן זיין, אז דאָס ניט האָבן קינדער איז געווען צוליב זיין, דעם ערשטן מאַנ׳ס, פעלער.** ואם הפילה, און אויב (אינמיטן פון די צען יאָר) האָט זי מפיל געווען, ציילט מען (אויפסניי די צען יאָר) פון (דער צייט) ווען זי האָט מפיל געווען. **ווייל דער־מיט האָט זי דאָך געוויזן אז זי קאָן האָבן קינדער.** האיש, דעם מאנספערשוין איז אָנגעזאָגט געוואָרן די מצוה (ער איז מחויב מקיים צו זיין די מצוה) פון פריה ורביה (צו האָבן קינדער, אָבער ניט דער פרוי, ר׳ יוחנן בן ברוקא זאָגט, אז אויףביידע (אויף

על שניהם הוא אומר, ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו:

פרק ז.

א אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל, עבדי מלוג לא יאכלו בתרומה, עבדי צאן ברזל יאכלו. ואלו הן עבדי מלוג, אם מתו מתו לה, ואם הותירו הותירו לה, אף על פי שהוא חיב במזונותיהן, הרי אלו לא יאכלו בתרומה. ואלו הן עבדי צאן ברזל, אם מתו מתו לו, ואם הותירו הותירו לו, הואיל

דעם מאנספערשוין און אויף דער פרוי) איז געזאָגט געוואָרן (בראשית א׳ כ״ח) „ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו״ (און גאָט האָט זיי געבענטשט און גאָט האָט צו זיי געזאָגט פרוכטבארט אייך און פארמערט אייך). **דאָס הייסט, אז די מצוה איז געזאָגט געוואָרן צוביידע, צו דעם מאן און צו דער פרוי.**

פרק ז.

א. אלמנה, אז אן אלמנה האָט חתונה געהאט מיט א כהן גדול אָדער א גרושה אָדער א חלוצה מיט א געוויינטליכן כהן, און זי האָט אים אריינגעבראכט (אלס נדן) מלוג־שקלאפן און שקלאפן פון „אייזערנע שעפסן״ (צאן ברזל), טאָרן די מלוג־שקלאפן ניט עסן קיין תרומה און די „אייזערנע-שעפסן״־שקלאפן מעגן עסן (תרומה). **מיר האָבן שוין פריער אין פרק ד׳ משנה ג׳ דערקלערט, וואָס הייסט ביי נדן „מלוג״־פארמעגנס און וואָס הייסט צאן־ברזל־פארמעגנס. דער דין איז, אז ניט נאָר מעגן עסן תרומה דער כהן און זיין כשר ווייב און זיין זון און זיין ניט־פארהייראטעטע טאָכטער, נאָר אויך זיינע שקלאפן. אָבער דאָ, ווייל די מלוג־שקלאפן געהערן דאָך כסדר צו דעם ווייב, און אזוי ווי דאָס ווייב איז דאָך א פסולע, די אלמנה טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט א כהן גדול און די גרושה און חלוצה טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט א געוויינטליכן כהן, טאָר דאָך דאָס ווייב ניט עסן קיין תרומה, ממילא טאָרן אויך אירע שקלאפן, די עבדי מלוג, ניט עסן קיין תרומה. אָבער די צאן־ברזל־קנעכט געהערן דאָך צום מאן, ווייל ער, דער מאן איז דאָך פאראנטוואָרטליך פאר זיי, און אויב זיי שטארבן דארף ער דעם ווייב באצאָלן פאר זיי, — דעריבער מעגן זיי, די צאן־ברזל־קנעכט, יאָ עסן תרומה.** ואלו, און דאָס הייסן מלוג־שקלאפן: אויב זיי זענען געשטאָרבן זענען זיי געשטאָרבן פאר איר (פאר דעם ווייב, זי האָט דעם שאדן) און אויב זיי זיינען געוואָרן מער (הותירו, מער, בעסער, טייערער) זענען זיי געוואָרן מער פאר איך (פאר דעם ווייב, זי האָט דעם געווינס דערפון); כאָטש ער (איר מאן) דארף זיי געבן צו עסן פונדעסטוועגן טאָרן זיי ניט עסן קיין תרומה. **ווייל דאָס וואָס ער גיט זיי צו עסן איז נור מחמת ער געניסט די פרוכטן פון זיי, זייער ארבייט; אָבער דער קרן בלייבט כסדר אין רשות פון דעם ווייב, און אויב זיי ווערן ווינציקער ווערט אָדער מער ווערט, האָט דאָס ווייב דעם שאָדן דערפון און דעם געווינס דערפון. און ווייל דאָס ווייב טאָר ניט עסן קיין תרומה, ווייל זי איז א פסולע, טאָרן אויך אירע שקלאפן ניט עסן קיין תרומה.** ואלו, און דאָס זענען די „אייזערנע ־שעפסן״־שקלאפן: אויב זיי זענען געשטאָרבן, זענען זיי געשטאָרבן פאר אים (דער מאן האָט דעם שאדן דערפון, ער מוז פאר זיי באצאָלן), און אויב זיי זענען געוואָרן מער, זענען זיי געוואָרן מער פאר אים (און ער דארף דעם ווייב נאָר צוריקגעבן וויפיל זיי זענען ווערט געווען ווען זי האָט זיי אריינגעבראכט צו אים); ווייל ער (דער מאן) איז פאראנטוואָרטליך פאר זיי (חייב באחריותן, טראָגט די אחריות פאר זיי, הייסן זיי אז זיי זענען זיינע און דעריבער) זאָל די דאָזיקע (אייזערנע שעפסן־שקלאפן) עסן תרומה. **ווייל די דאָזיקע קנעכט עסן ניט אין זכות פון דעם ווייב נאָר אין זכות פון מאן, זיי הייסן זיינע. די מפרשים זאָגן אז דעריבער הייסן די דאָזיקע סאָרטן פארמעגנס „אייזערנע שעפסן״ (צאן ברזל), ווייל די אלע אפמאכן שטאמען פון די אָפמאכן וואָס מען פלעגט מאכן אמאָל מיט די פאסטוכער, וועלכע האָבן איבערגענומען סטאדעס שעפסן צו פאשן. טייל סטאדעס**

וְהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה: ב בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדִים, בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג, בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה. וּבַת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל, וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה: ג בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּסֵּת לְכֹהֵן וּמֵת וְהִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת, לֹא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בַּתְּרוּמָה מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עֻבָּר, שֶׁהָעֻבָּר פּוֹסֵל וְאֵינוֹ מַאֲכִיל, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. אָמְרוּ לוֹ,

שעפסן האָבע זיי איבערגענועמן אָן פאראנטוואָרטליכקייט, און זיי האָבען געהייסן „מלוג״, און טייל האָבן זיי איבערגענומען באחריות, מיט פאראנטוואָרטליכקייט, און דאָס פארמעגן פון בעל הבית פון די שעפסן איז געווען זיכער ווי איזן, און זיי האָבן געהייסן צאן ברזל.

ב. בת ישראל, אז א טאָכטער פון א ישראל האָט חתונה געהאט מיט א כהן און זי האָט אים אריינגעבראכט (אלס נדן) שקלאפן, סיי מלוג־שקלאפן, סיי אייזערנע־שעפסן־שקלאפן (צאן ברזל), מעגן די דאָזיקע עסן תרומה. אפילו די מלוג־שקלאפן, וועלכע געהערן צום ווייב, מעגן אויך עסן תרומה, ווייל דאָס ווייב פון א כהן, כאָטש זי איז די טאָכטער פון א ישראל, מעג אויך עסן תרומה. ובת כהן, אָבער א כהנ׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א ישראל, און זי האָט אים אריינגעבראכט (אלס נדן) מלוג־שקלאפן און אייזערנע־שעפסן־שקלאפן (צאן ברזל), טאָרן די דאָזיקע (שקלאפן) ניט עסן קיין תרומה. ניט נור טאָרן ניט עסן קיין תרומה די אייזערנע־שעפסן־שקלאפן, וועלכע געהערן צום מאַן און דער מאן איז א ישראל, נאָר אויך די מלוג־שקלאפן טאָרן ניט עסן קיין תרומה, כאָטש זיי געהערן צום ווייב; ווייל דעם כהנ׳ס טאָכטער, ווען זי האָט חתונה מיט א ישראל, טאָר אויך ניט עסן קיין תרומה.

ג. בת ישראל, אז די טאָכטער פון א ישראל האָט חתונה געהאט מיט א כהן, און ער (דער מאן) איז געשטאָרבן און האָט זי איבערגעלאָזט מעוברת, טאָרן אירע שקלאפן ניט עסן קיין תרומה, צוליב דעם (ירושה־) טייל פון עובר, ווייל דער עובר פסל׳ט (פון עסן תרומה) און ער מאכט ניט צו עסן (תרומה), אזוי זאָגט ר׳ יוסי. דער דין איז, אז א ישראל׳ס טאָכטער האָט חתונה מיט א כהן, מעג זי עסן תרומה. אויב איר מאן, דער כהן, איז געשטאָרבן און זי האָט ניט מיט אים קיין קינדער, טאָר זי מער ניט עסן קיין תרומה; אָבער אויב זי האָט א קינד מיט אים מעג זי וויי־טער עסן תרומה. אויב אָבער זי איז מעוברת (און האָט ניט קיין אנדער קינד) טאָר זי ניט עסן קיין תרומה אזוי לאנג ווי זי איז מעוברת, ווייל דער עובר קאָן ניט מאכן עסן. דאָס זעלביקע איז פארקערט; אויב א כהנ׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א ישראל און דער מאן איז געשטאָרבן, און זי האָט ניט מיט אים קיין קינד, מעג זי עסן תרומה (זי הייסט צוריק א כהנ׳ס א טאָכטער), און אויב זי האָט יאָ מיט אים א קינד, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. אויב זי איז געבליבן נאָך זיין טויט מעוברת טאָר זי מער ניט עסן קיין תרומה, ווייל דער עובר פסל׳ט איר צו עסן תרומה. זאָגט ר׳ יוסי, אז אויב א ישראל׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א כהן און זי האָט מיט אים קינדער, און דער מאן איז געשטאָרבן און האָט איר איבערגעלאָזט מעוברת, טאָרן די שקלאפן ניט עסן קיין תרומה, ווייל דער עובר האָט דאָך א חלק ירושה אין די שקלאפן, איז כאָטש דער עובר וועט דאָך זיין א כהן, אָבער כל זמן ער איז א עובר פסל׳ט ער די שקלאפן צו עסן תרומה צוליב זיין חלק ירושה. מען מיינט דאָ, אז די שקלאפן זענען געווען אייזערנע שעפסן־שקלאפן וועלכע גייען איבער בירושה צו די קינדער, וועגן דעם פארוואָס א עובר פסל׳ט און מאכט ניט עסן, זענען פאראן צוויי טעמים. איינער איז, ווייל דער עובר אין בויך פון א ניט־כהנית (די פרוי אין דאָך א ישראל׳ס טאָכ־טער) הייסט ווי א ישראל. דער צווייטער טעם איז א דרש פון פסוק אין ויקרא כ״ב „ויליד ביתו הם יאכלו״, און עס ווערט אזוי ווי געלייגט „יאכילו״, אז נור א „ילוד״, א געבוירענער, קאָן מאכן עסן תרומה. אמרו לו, האָבן די חכמים געזאָגט צו אים (צו

מֵאַחַר שֶׁהֵעַדְתָּ לָנוּ עַל בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, אַף בַּת כֹּהֵן לְכֹהֵן וּמֵת וְהִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת, לֹא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עֻבָּר: ד הָעֻבָּר, וְהַיָּבָם, וְהָאֵרוּסִין, וְהַחֵרֵשׁ, וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין. סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד סָפֵק שֶׁאֵינוֹ, סָפֵק הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת

ר׳ יוסי): ווייל דו האָסט אונז עדות געזאָגט וועגן א ישראל׳ס טאָכטער (וועלכע האָט חתונה געהאט) מיט א כהן (און ער איז געשטאָרבן און האָט זי איבערגעלאָזט מעוברת, טאָרן די שקלאפן ניט עסן קיין תרומה) דארף דאָך אויך (זיין דער דין אז) א טאָכטער פון א כהן (האָט חתונה געהאט) מיט א כהן און ער איז געשטאָרבן און האָט זי איבערגעלאָזט מעוברת זאָלען די שקלאפן ניט טאָרן עסן קיין תרומה צוליב דעם (ירושה־) טייל פון עובר. די חכמים מיינען, אז דער טעם פון ר׳ יוסי איז אז דער וואָס איז ניט קיין „ילוד“, א ניט־געבוירענער קאָן ניט מאכן עסן קיין תרומה, טאָרן דאָך די שקלאפן ניט עסן צוליב דעם חלק פון דעם ניט־געבוירענעם עובר, כאָטש ער איז אין בויך פון א כהנ׳ס א טאָכטער און זיין פאָטער איז געזוען א כהן. די חכמים האלטן, אז זיי מעגן יאָ עסן.

ד. העובר, א עובר, א קינד אין דער מוטער׳ס בויך), א יבם און קידושין (אָן חתונה האָבן), א טויב־שטומער (דאָס חתונה האָבן מיט א טויב־שטומען), און א יינגל וואָס איז אלט 9 יאָר מיט א טאָג (דאָס לעבן מיט אזא יינגל), פסלן (פון עסן תרומה) און זיי קאָנען ניט מאכן (עסן תרומה). וועגן עובר האָבן מיר שוין פריער געלערנט. אז אויב א כהנ׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א ישראל און דער מאַן איז גע־שטאָרבן און האָט איר איבערגעלאָזט מעוברת, פסלט איר דער עובר פון עסן תרומה. אויב, פאַרקערט, א ישראל׳ס א טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א כהן און דער מאַן איז געשטאָרבן און האָט איר איבערגעלאָזט מעוברת קאָן דער עובר ניט מאכן איר צו עסן תרומה. „יבם“ מיינט מען, אז אויב איינער איז געשטאָרבן אָן קינדער און דאָס ווייב איז א יבמה און דארף נעמען חליצה אָדער ייבום פון שוואָגער, פון יבם, און אויב זי איז א כהן׳ס טאָכטער און דער יבם איז א ישראל, פסלט איר דער יבם (כל זמן זי האָט ניט גענומען פון אים קיין חליצה) פון עסן תרומה. און אויב זי איז א ישראל׳ס א טאָכטער און דער יבם איז א כהן, קאָן ער ניט מאכן איר צו מעגן עסן תרומה, כל זמן ער האָט איר ניט מייבם געווען. וועגן „קידושין אָן חתונה“, האָבן מיר שוין געשריבן אז אמאָל פלעגט זיין דער מנהג, אז מען פלעגט מקדש זיין ביי די תנאים, און די חתונה פלעגט פאָרקומען שפּעטער. זאָגט די משנה אז אויב א ישראל האָט מקדש געווען א כהן׳ס טאָכטער פסל׳ט ער איר פון עסן תרומה, און אויב א כהן האָט מקדש געווען א ישראל׳ס טאָכטער מאכט ער איר ניט צו עסן תרומה; די רבנן האָבן מתקן געווען, אז ערשט נאָך דער חתונה מעג זי עסן תרומה. א „טויב־שטומער“ מיינט מען אויך דאָס זעלביקע: אויב א טויב־שטומער ישראל האָט חתונה געהאט מיט א כהן׳ס טאָכטער, פסלט ער איר פון עסן תרומה, און אויב א טויב־שטומער כהן האָט געהאט מיט א ישראל׳ס טאָכטער, מאכט ער ניט צו עסן תרומה; דער טעם איז ווייל לויט דעם דין פון דער תורה זענען זיינע קידושין ניט קיין קידושין, און נור מדרבנן זענען זיי קידושין. וועגן „א יינגל וואָס איז אלט 9 יאָר מיט א טאָג“, מיינט מען אז אויב דער יינגל איז ניט כשר צו זיין א כהן (א חלל) אָדער ער איז א ממזר, און ער האָט געלעבט מיט א פרוי האָט ער זי געפסלט, אז זי טאָר מער ניט עסן קיין תרומה. און אויב א ישראל׳ס טאָכטער האָט חתונה געהאט מיט א כהן א יינגל וואָס איז אלט 9 יאָר מיט א טאָג, קאָן ער זי ניט מאכן צו עסן תרומה. ספק, (אזוי איז אויך דער דין, אז ער פסלט צו עסן תרומה) אויב עס איז א ספק צי דער יינגל איז שוין אלט ניין יאָר מיט א טאָג, צי ער איז נאָכניט (אלט ניין יאָר מיט א טאָג). אזוי טייטשן די משנה דער גרעסטער טייל מפרשים (רשי, ברטנורא) און עס איז פאראן א ראיה צו זיי פון דער גמרא (יבמות ס״ח). ספק הביא, (אויב עס איז וועגן א יינגל, אין עלטער פון

סָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא. נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל בַּת אָחִיו וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה מֵהֶן מֵת רִאשׁוֹן, צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ה הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַשּׁוֹטֶה, לֹא פּוֹסְלִים וְלֹא מַאֲכִילִים. וְאִם אֵינָם רְאוּיִן לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל, הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין. כֵּיצַד? יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת כֹּהֵן, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה, עִבְּרָה לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה. נֶחְתַּךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, תֹּאכַל. כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל בַּת

דרייצן יאָר) א ספק צי עס איז שוין פאראן ביי אים די צוויי האָר (אין אונטערשטן טייל פון קערפער און די צוויי האָר זענען א סימן אז ער הייסט שוין א דערוואקסענער) צי זיי זענען נאָכניט דאָ. אויך דאָ, **אויב ער איז א ישראל און ער האָט מקדש געווען א פרוי די טאָכטער פון א כהן (און דער דין איז אז א ניט־דערוואקסענער קאָן ניט מקדש זיין), פסלט ער זי פון עסן תרומה. אזוי טייטשט רשי די דאָזיקע משנה. דער ברטנורא טייטשט, אז דאָס איז וועגן ייבום, דהיינו, אז אויב דער ייִנגל איז געשטאָרבן אָן קינדער, דאַרף זיין ווייב נעמען חליצה און מען טאָר איר ניט מייבם זיין.** נפל, אויב (ראובן האָט געהאַט צוויי ווייבער, לאה און רחל און לאה איז געווען די טאָכטער פון זיין ברודער שמעון און) א הויז איז ארויפגעפאלן אויף אים (ראובענען) און אויף זיין ברודערס טאָכטער (אויף לאהן) און מען ווייסט ניט ווער עס איז פריער געשטאָרבן (ראובן צו לאה), דאַרף איר צרה (רחל) נעמען (פון שמעון) חליצה אָבער ער טאָר איר ניט מייבם זיין. **ווייל עס קאָן דאָך זיין, אז ראובן איז פריער געשטאָרבן און לאה האָט נאָך זיין טויט געלעבט א קורצע צייט, און רחל איז דעריבער געווען צו שמעון די צרה פון זיין ערוה (פון זיין טאָכטער לאה). און זי וואָלט אייגנטליך אפילו קיין חליצה ניט געדאַרפט נעמען (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה א׳). אָבער ווייל עס איז א ספק, און עס קאָן דאָך זיין, אז לאה איז פריער געשטאָרבן, און ווען ראובן איז געשטאָרבן דערנאָך איז רחל צו שמעונען ניט געווען מער קיין צרה פון זיין ערוה (ווייל לאה האָט דאָך בעת ראובן׳ס טויט ניט מער געלעבט), דעריבער דאַרף זי חליצה יאָ נעמען.**

ה. האונס, דער וואָס איז מאנס (ער לעבט געשלעכטליך מיט א מיידל קעגן איר ווילן) און דער איבעררעדער (ער לעבט מיט דעם מיידל מיט איר ווילן) און א משוגענער (וועלכער האָט חתונה מיט א מיידל), פסלענען ניט (פון עסן תרומה) און מאכן ניט צו עסן (תרומה). **אויב דער וואָס מאנס געווען אָדער האָט איבערגערעדט, איז געווען א ישראל און דאָס מיידל איז געווען די טאָכטער פון א כהן, מעג זי ווייטער עסן תרומה, און אויב דער מאנס אָדער דער איבעררעדער איז געווען א כהן און דאָס מיידל א ישראל׳ס א טאָכטער, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. דאָסזעלביקע איז אויך מיט א משוגענעם, ניט ער פסלט, ניט ער קאָן מאכן עסן, ווייל א משוגענעמ׳ס מקדש זיין האָט ניט קיין ווערט.** ואם, און אויב זיי (דער מאנס אָדער דער איבעררעדער) טאָרן ניט מתחתן זיין זיך מיט א ישראל (למשל זיי זענען ממזרים), פסלענען זיי. **און אויב דאָס מיידל איז געווען א כהנ׳ס א טאָכטער, טאָר זי מער ניט עסן קיין תרומה נאָכדעם ווי זי האָט געלעבט מיט זיי געשלעכטלעך.** כיצד? ווי אזוי? **דאָס הייסט, וואָס מיינט מען, אז א מאנס און א איבעררעדער פסלענען ניט, און אויך מאכן זיי ניט עסן קיין תרומה ?** ישראל, אויב א ישראל איז געקומען אויף (א מיידל) א טאָכטער פון א כהן (ער האָט געלעבט מיט איר), מעג זי עסן תרומה; אויב אָבער זי איז מעוברת געוואָרן (פון אים) טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳, אז א עובר פסלט.** נחתך, אויב דער עובר איז אויסגעשניטן געוואָרן אין איר בויך, מעג זי עסן (תרומה), **מחמת דאָס קינד קאָן דאָך ניט געבוירן ווערן. דאָס זעלביקע איז דער דין, אז אויב זי, דעם כהנ׳ס טאָכטער, האָט געבוירן דאָס קינד און עס איז געשטאָרבן, מעג זי עסן תרומה.** כהן, אויב א כהן איז געקומען אויף א (מיידל) דער טאָכטער פון א ישראל טאָר זי ניט עסן

יִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה. עֻבָּרָה, לֹא תֹאכַל. יָלְדָה, תֹּאכַל. נִמְצָא כֹּחוֹ שֶׁל בֵּן גָּדוֹל מִשֶּׁל אָב. הָעֶבֶד פּוֹסֵל מִשּׁוּם בִּיאָה, וְאֵינוֹ פוֹסֵל מִשּׁוּם זֶרַע. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵן, וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ עַל הַשִּׁפְחָה וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵן, הֲרֵי זֶה עֶבֶד. הָיְתָה אֵם אָבִיו בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה, בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה. מַמְזֵר פּוֹסֵל וּמַאֲכִיל. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בַת, וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְעֶבֶד, אוֹ לְנָכְרִי, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵן, הֲרֵי זֶה מַמְזֵר. הָיְתָה אֵם אִמּוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה, בַּת

קיין תרומה, ווייל **דערמיט איז זי ניט געוואָרן זיין ווייב.** עוברה. (אפילו) זי איז געוואָרן פון אים מעוברת, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳ קאָן קיין עובר, אפילו ער איז א כהן, ניט מאכן עסן תרומה זיין מוטער א ישראל׳ס טאָכטער.** ילדה, אויב זי האָט געבוירן (דאָס קינד) מעג זי עסן תרומה. **ווייל דאָס קינד איז א כהן (כאָטש עס איז געבוירן געוואָרן אָן קידושין), און דער דין איז, אז א קינד א כהן מאכט זיין מוטער (אפילו זי איז א ישראל׳ס א טאָכטער) אז זי זאָל מעגן עסן תרומה.** נמצא, עס קומט אויס, אז דער כח פון זון איז שטאַרקער פון פאָטערס (כח). **מחמת דער פאָטער דער כהן האָט דורך זיין לעבן אָן קידושין מיט דעם ישראל׳ס טאָכטער ניט געקאָנט מאכן אז זי זאָל מעגן עסן תרומה, אָבער דער זון וועלכער איז דערפון געבוירן געוואָרן מאכט יאָ, אז די מוטער זאָל מעגן עסן תרומה.** העבד, א שקלאַף פסלט דורך ביאה. מיט „ביאה" מיינט מען בועל זיין, לעבן געשלעכטליך. **זאָגט די משנה, אז אויב א שקלאַף האָט געלעבט מיט א כהן׳ס א טאָכטער פסלט ער זי פון עסן תרומה.** ואינו, אָבער ער (דער שקלאַף) פסלט ניט אלס קינד (זרע, א ווייט קינד, אן איניקל). כיצד? ווי אזוי (מיינט מען, אז ער פסלט ניט אלס ווייט קינד)? אויב א ישראל׳ס טאָכטער (האָט געלעבט) מיט א כהן, אָדער א כהנ׳ס טאָכטער מיט א ישראל, און זי האָט געבוירן פון אים א זון, און דער זון האָט געלעבט (ונכבש, ארויפגעצווינגן, געלעבט געשלעכטליך) מיט א שקלאַפין, און זי (די שקלאַפין) האָט געבוירן פון אים א זון, איז ער (דאָס אייניקל) א שקלאַף (ווייל ער איז דאָך א זון פון א שקלאַפין); אויב זיין פאָטער׳ס מוטער איז געווען א ישראל׳ס טאָכטער (וואָס האָט געלעבט) מיט א כהן טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **מען מיינט דאָ, אז דער זון איז געשטאָרבן און געבליבן איז נאָר דאָס אייניקל דער שקלאַף, און דער דין איז אז דער שקלאַף ווערט ניט גערעכנט פאַר אן אייניקל, און דעריבער קאָן ער ניט מאכן, אז זיין באָבע זאָל מעגן עסן תרומה.** בת כהן, אויב (דעם שקלאַף׳ס פאָטערס מוטער איז געווען) א כהן׳ס טאָכטער (וואָס האָט געלעבט) מיט א ישראל, מעג זי (די באָבע) יאָ עסן תרומה. **אויך דאָ מיינט מען אז איר זון איז געשטאָרבן, און עס איז געבליבן בלויז דאָס אייניקל דער שקלאַף. דאָס איז דער דין, אז א שקלאַף פסל׳ט ניט, מחמת ער ווערט ניט פאררעכנט אלס איר אייניקל פון דעם ישראל, און עס הייסט, ווי עס זענען אינגאנצן ניט געבליבן קיין קינדער, און ממילא מעג די באָבע, דעם כהנ׳ס טאָכטער, עסן תרומה.** ממזר, א ממזר פסלט און מאכט עסן. ווי אזוי? א ישראל׳ס א טאָכטער (האָט געלעבט) מיט א כהן, אָדער א כהן׳ס א טאָכטער (האָט געלעבט) מיט א ישראל, און זי האָט געבוירן פון אים א טאָכטער, און די טאָכטער איז געגאנגען און האָט חתונה געהאַט (דאָס הייסט, געלעבט געשלעכטלעך) מיט א שקלאַף אָדער מיט א גוי, און האָט געבוירן פון אים א זון, איז ער (דאָס אייניקל) א ממזר; אויב זיין מוטערס מוטער איז געווען א ישראל׳ס א טאָכטער (וועלכע האָט חתונה געהאַט) מיט א כהן, מעג זי עסן תרומה. **אפילו איר טאָכטער איז געשטאָרבן, אָבער ווייל עס איז געבליבן דאָס אייניקל, דער ממזר, ווערט עס פאררעכנט פאַר אן אייניקל, און ממילא מעג די באָבע עסן תרומה, ווייל עס איז דאָך איר געבליבן אן אייניקל פון דעם זיידן דעם כהן.** בת כהן, אויב (זיין, דעם ממזר׳ס מוטערס מוטער) איז געווען

כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה: ן כֹּהֵן גָּדוֹל פְּעָמִים שֶׁהוּא פוֹסֵל, כֵּיצַד? בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בַּת, וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן, הֲרֵי זֶה רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, מַאֲכִיל אֶת אִמּוֹ, וּפוֹסֵל אֶת אִמּוֹ, וְזֹאת אוֹמֶרֶת לֹא כִבְנִי כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פוֹסְלֵנִי מִן הַתְּרוּמָה:

פרק ח.

א הֶעָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִים לֹא יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה, נְשֵׁיהֶן וְעַבְדֵיהֶן יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה. פְּצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה, הֵן וְעַבְדֵיהֶן יֹאכְלוּ, וּנְשֵׁיהֶן לֹא

א כהנ׳ס טאָכטער (וועלכע האָט געלעבט) מיט א ישראל, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **אויך דאָ מיינט מען אז עס איז געשטאָרבן איר טאָכטער, און עס איז נור געבליבן דאָס אייניקל דער ממזר, און ער ווערט פאררעכנט פאר אן אייניקל, און דאריבער טאָר זי ניט עסן קיין תרומה, כאָטש זי איז א כהן׳ס א טאָכטער. דער רמבם זאָגט, אז די הלכה איז ניט ווי די דאָזיקע משנה, און אז א קינד, וואָס א יידישע טאָכטער האָט פון א שקלאַף אָדער פון א גוי הייסט ניט קיין ממזר נאָר עס איז א כשר קינד.**

ו. כהן גדול, א כהן גדול טיילמאָל פסלט ער (זיין באָבע, פון עסן תרומה). ווי אזוי? אויב א כהנ׳ס א טאָכטער (האָט געלעבט) מיט א ישראל און זי האָט געבוירן פון איס א טאָכטער, און די טאָכטער איז געגאנגן און האָט חתונה געהאט מיט א כהן און האָט געבוירען פון אים א זון; איז דער דאָזיקער זון (וועלכער איז דאָך א כהן) ראוי צו זיין א כהן גדול, וועלכער שטייט אויפ׳ן מזבח און דינט (איז מקריב קרבנות); ער (דער כהן גדול) מאכט עסן (תרומה זיין מוטער, אפילו נאָכדעם ווי זיין פאָטער דער כהן איז געשטאָרבן), און ער פסלט (פון עסן תרומה) זיין מוטערס מוטער. **און אפילו דער באָבעס טאָכטער איז געשטאָרבן, טאָר די באָבע אויך ניט עסן קיין תרומה, מחמת פון איר מאַן דעם ישראל איז דאָך איר געבליבן אן אייניקל, דער כהן גדול.** וזאת, און די דאָזיקע (באָבע) זאָגט: עס זאָל ניט זיין (קיין סך) ווי מיין קינד (מיין אייניקל) דער כהן גדול, וועלכער פסלט מיך פון (עסן) תרומה. **מיט דעם וואָרט „בני״ מיינט מען דאָ „מיין אייניקל״.**

פרק ח.

א. הערל, א ניט־געמלעטער (כהן) און אלע (כהנים), וועלכע זענען טמא, טאָרן ניט עסן קיין תרומה. **מיט „ערל״, א ניט־גע׳מלעטן מיינט מען א כהן, וועמענס ברי־דער זענען געשטאָרבן צוליב׳ן מל־זיין זיי, און דאריבער האָט מען דעם דאָזיקן כהן ניט מל געווען. זאָגט די משנה אז ער טאָר ניט עסן קיין תרומה, ווייל מען לערנט עס פון קרבן פסח (שמות י״ב) וואו עס ווערט געזאָגט „וכל ערל לא יאכל בו״, אז א ניט גע׳מלעטער טאָר ניט אים עסן. דאָס זעלביקע איז דער דין, אז אויב א כהן איז טמא געוואָרן (למשל ער האָט אָנגערירט א טויטן שרץ) טאָר ער ניט עסן קיין תרומה, סיידן ער איז זיך טובל אין מקוה און ער ווארט דערנאָך ביז אוונט.** נשיהן, אָבער זייע־רע ווייבער און שקלאפן (פון ניט־גע׳מלטן און פון טמא) מעגן עסן תרומה. **ווייל זיי הייסנדי ווייבער און די שקלאפן פון כהנים, כאָטש זייערע מענער און בעלי בתים די כהנים טאָרן ניט עסן.** פצוע, א פצוע דכא (א מאן ביי וועמען די אייער זענען צע־קוועטשט) און א כרות שפכה (א מאן ביי וועמען א טייל פון גליד, פון דעם גע־שלעכטס־אָרגאַן, איז אָפּגעשניטן) מעגן זיי (דער פצוע דכא און כרות שפכה, אויב זיי זענען כהנים) און זייערע שקלאפן עסן (תרומה), און זייערע. ווייבער טאָרן ניט עסן (קיין תרומה). **דער טעם איז, ווייל די תורה זאָגט (דברים כ״ג) אז א פצוע דכא און א כרות שפכה טאָרן ניט לעבן מיט קיין כשרע יידישע ווייבער, און דאריבער אויב זיי האָבן געלעבט מיט זייערע ווייבער האָבן זיי געמאכט די ווייבער פאר חללות. פאר**

יֹאכֵלוּ. וְאִם לֹא יְדָעָהּ מִשֶּׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכֵלוּ: ב אֵיזֶה פְּצוּעַ דַּכָּה? כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן. וּכְרוּת שָׁפְכָה, כָּל שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד, וְאִם נִשְׁתַּיֵּר מֵהָעֲטָרָה אֲפִלּוּ כְחוּט הַשַּׂעֲרָה, כָּשֵׁר. פְּצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה, מֻתָּרִין בְּגִיּוֹרֶת וּמְשׁוּחְרֶרֶת, וְאֵינָן אֲסוּרִין אֶלָּא מִלָּבֹא בַּקָּהָל, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָבֹא פְצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה׳: ג עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אֲסוּרִים, וְאִסּוּרָן אִסּוּר עוֹלָם, אֲבָל נְקֵבוֹתֵיהֶם מֻתָּרוֹת מִיָּד. מִצְרִי וַאֲדוֹמִי אֵינָם אֲסוּרִין אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת,

פסול צו כהונה, און זיי טאָרן דאריבער ניט עסן קיין תרומה. ואם, און אויב ער האָט איר (זיין ווייב) ניט „דערקענט״ („לא ידעה״, ניט געלעבט מיט איר געשלעכטליך) זינט ער איז געוואָרן א פצוע דכא אָדער א כרות שפכה, מעגן זיי (די ווייבער) עסן (תרומה). **דאָס וואָרט „ידע״ דערקענען, מיינט לעבן געשלעכטליך, און מיר געפינען א ין חומש בראשית ד׳ „וידע אדם את חוה אשתו״. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור אויב ער איז געוואָרן א פצוע דכא צו א כרות שפכה נאָכ׳ן חתונה האָבן. אָבער אויב ביים מקדש זיי׳ן איז ער שוין געווען א פצוע דכא צו א כרות שפכה טאָר דאָס ווייב ניט עסן תרומה אפילו ער האָט נאָכניט געלעבט מיט איר.**

ב. איזהו, וואָס הייסט א פצוע דכא? יעדער (מאנספערשוין) וואָס זיינע אייער זענען צעקוועטשט געוואָרן, און אפילו נור איינס פון זיי (איין איי); און (וואָס הייסט) א כרות שפכה? יעדער (מאנספערשוין) ביי וועמען עס איז אָפגעשניטן (א טייל פון) גיד; און אויב עס איז געבליבן פון דער „עטרה״ (דער קרוין, דאָס אונטערשטע קעפּל פון גיד) אפילו (נור אזוי דין) ווי א האָר־פאָדעם, איז ער שוין כשר. **ער הייסט ניט, אין אזא פאל, קיין כרות שפכה, דער ברטנורא גיט דאָ צו אז אויב דאָס איז געקו־מען פון א קראנקייט איז אלץ כשר.** פצוע, א פצוע דכא און כרות שפכה מעגן (חתונה האָבן) מיט א גר׳טע און מיט א באפרייטער שקלאפין, און זיי טאָרן נאָר ניט קומען אין קהל (חתונה האָבן מיט א געבוירענער יידישער טאָכטער), ווארום עס ווערט גע־זאָגט (דברים כ״ג) „לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה׳ ״ (עס זאָל ניט קומען א פצוע דכא און א כרות שפכה אין גאָט׳ס קהל). **מיט „קהל״, זאָגט די גמרא, מיינט מען נור די ריכטיק יידישע „פארזאמלונג״, די עדה, דעם קהל פון געבוירענע יידן, אָבער גרים און באפרייטע שקלאפן (וועלכע זענען דאָך אויך גרים, ווייל זיי זענען דאָך פריער געווען גויים) הייסן ניט קיין „קהל״.**

ג. עמוני, איינער (א מאנספערשוין, וואָס שטאמט אָפּ) פון (פאָלק) עמון אָדער פון (פאָלק) מואב, טאָר ניט (חתונה האָבן מיט א יידישער טאָכטער) און זייער איסור איז א שטענדיקער איסור. **„איסור עולם״, אויף אייביק, מיינט, אז ניט נור זיי (אפילו זיי האָבן זיך מגייר געווען) נאָר אויך זייערע קינדער און אייניקלעך און אור־אייניקלעך און אור־אור אייניקלעך און אזוי כסדר אלע דורות טאָרן ניט חתונה האָבן מיט א יידי־שער טאָכטער.** אבל, אָבער זייערע נקבות (פרויען פון עמון און מואב) זענען מותר באלד. **אזוי ווי זיי האָבן זיך נור מגייר געווען מעג א ייד חתונה האָבן מיט זיי. די גמרא לערנט עס אָפּ פון דברים כ״ג „לא יבא עמוני ומואבי״, אז דאָס מיינט מען „עמוני, ולא עמונית, מואבי ולא מואבית״, אז די פרויען פון עמון און מואב זענען מותר. פון תנך (ספר רות) ווייסן מיר, אז רות, די פרוי פון מואב, האָט חתונה געהאַט מיט בועז און עס איז פון זיי ארויסגעקומען דוד המלך. פון ספר מלכים ווייסן מיר, אז די מוטער פון מלך רחבעם איז געווען פון עמון.** מצרי, איינער (וואָס שטאמט פון פאָלק) מצרים און איינער (פון פאָלק) אדום זענען אסור נור ביז דריי דורות, סיי זכרים און סיי נקבות. **נור דער מצרי אָדער דער אדומי וואָס האָט זיך מגייר געווען און אויך זיי־נע קינדער און זיינע אייניקלעך (דאָס הייסט ביז דריי דורות) טאָרן ניט חתונה האָבן מיט יידן, אָבער די אור־אייניקלעך, דער פערטער דור, מעג שוין. און אסור ביז דריי דורות זענען סיי מאנספערשוינע און סיי פרויען. דער דין אז נאָך דריי דורות מעגן**

אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, קַל וָחוֹמֶר הַדְּבָרִים, וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאָסַר אֶת הַזְּכָרִים אִסּוּר עוֹלָם, הִתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד, מָקוֹם שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַזְּכָרִים אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת, אֵינוֹ דִין שֶׁנַּתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד? אָמְרוּ לוֹ, אִם הֲלָכָה נְקַבֵּל, וְאִם לַדִּין יֵשׁ תְּשׁוּבָה. אָמַר לָהֶם, לֹא כִּי, הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר. מַמְזֵרִין וּנְתִינִין אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר עוֹלָם, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת:

ד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי שֶׁהַסָּרִיס חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, וְהַסָּרִיס לֹא

מצריים און אדומים חתונה האָבן מיט יידן איז פאראן אין דברים כ״ג, ט׳. ר׳ שמעון איז מתיר די נקבות פון באלד. **ער האלט, אז נור מענער מצריים און אדומים טאָרן ניט, אָבער פרויען מעגן יאָ.** אָמר, האָט ר׳ שמעון געזאָגט, די זאך (דער דין) איז דאָך א קל־וחומר (גרינג־און הארב). **מען קאָן דאָך אפלערנען אזאויב ביי א הארבער זאך איז מותר, איז דאָך ביי א גרינגערער זאך אודאי מותר; און ר׳ שמעון זאָגט דאָ דעם קל־וחומר:** ומה, מה־דאָך דאָרט (ביי עמון און מואב) וואו מען האָט גע׳אסר׳ט די מאנס־פערשוינען אויף אייביק (אויך נאָך דריי דורות) האָט מען מתיר געמאכט (זייערע) פרויען באלד, מכל שכן דאָרט (ביי מצריים און אדומיים) וואו מען האָט גע׳אסרט די מאנספערשוינען נור ביז דריי דורות, דארף דאָך אודאי זיין אז מיר זאָלן מתיר זיין (זייערע) פרויען באלד ? **דאָס איז דער קל וחומר אפצולערנען דעם גרינגערן פאל, דעם מצרי און אדומי, פון הארבערן פאל, פון עמון און מואב.** אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) צו אים (צו ר׳ שמעון) געזאָגט: אויב (דאָס וואָס דו זאָגסט אונז, אז די נקבות זענען מותר באלד) איז א הלכה (וואָס דו האָסט געהערט פון דיינע רביים) וועלן מיר עס אָננעמען, אָבער אויב דאָס איז נור א (אייגעמע) אפלערנונג (דין, א אייגענער קל וחומר) איז פאראן דערויף אָפצוווענדן. **די משנה זאָגט ניט, וואָס זיי האָבן אָפצוווענדן דעם קל וחומר. אָבער אין דעם ברטנורא ווערט געזאָגט, אז ביי עמון און מואב ווערט אין חומש דברים כ״ג געזאָגט דער טעם, ווייל בשעת די יידן זענען געווען אין דער מדבר האָבן עמון און מואב זיי ניט אויפגענומען מיט ברויט און וואסער, און דאָס איז נור ביי מאנספערשוינען, מחמת פרויען גייען ניט אנטקייגן אויפצונעמען מענטשן. אָבער ביי מצריים און אדומיים ווערט אין חומש ניט געזאָגט קיין טעם, און דעריבער מיינט מען אויך פרויען. די גמרא זאָגט אן אנדערע אָפּוּוענדונג.** אָמר להם, האָט ער (ר׳ שמעון) צו זיי (צו די חכמים) געזאָגט: ניט אזוי, איך זאָג א הלכה. **די גמרא זאָגט, אז ר׳ שמעון האָט געזאָגט צו די חכמים, אז אפילו ווען עס וואָלט געווען נור אן אייגענער קל וחומר וואָלטן זיי אויך ניט געקאָנט אָפּוּוענדן, אָבער דער אמת איז, אז עס איז א הלכה, וואָס ער האָט בקבלה פון זיינע רביים.** ממזרים, ממזרים און נתינים זענען אסור (טאָרן ניט חתונה האָבן מיט כשרע יידן), און זייער איסור איז א אייביקער איסור (אויך אפילו אויף אור־־אור־אייניקלעך, אויף אלע דורות), סיי מאנספערשוינען, סיי פרויען. **וועגן דעם וואָס הייסט א ממזר האָבן מיר געלערנט פריער פרק ד׳ משנה י״ג. וועגן „נתינים״ האָבן מיר אויך געגעבן פריער פרק ב׳ משנה ד׳; דאָס זענען די וואָס קומען ארויס פון די גבעונים (אין ספר יהושע ט׳).**

ד. אָמר, ר׳ יהושע האָט געזאָגט: איך האָב געהערט, אז „א סריס גיט חליצה און מען גיט חליצה צו זיין ווייב, און אז א סריס גיט ניט קיין חליצה און מען גיט ניט קיין חליצה צו זיין ווייב״. און איך ווייס ניט דאָס צו דערקלערן. **א סריס הייסט א מאנספערשוין, וועלכער איז ניט קיין נאָרמאלער זכר, ער קאָן ניט האָבן קיין קינ־דער, עס וואקסט ניט ביי אים קיין באָרד און ער האָט אנדערע ניט נאָרמאלע סימנים. זאָגט ר׳ יהושע אז ער האָט געהערט, אז עס איז פאראן א סריס, וואָס ווערט ניט באטראכט פאר קיין מאנספערשוין און דעריבער טאָר ער ניט געבן קיין חליצה צו זיין שוועגערין, און אויך דארף מען ניט געבן קיין חליצה זיין ווייב, און עס איז פאראן א סריס, וועלכער ווערט יאָ באטראכט ווי א זכר, און ער מעג געבן חליצה**

חולץ ולא חולצין לאשתו, ואין לי לפרש. אמר רבי עקיבא, אני אפרש, סריס אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכשר. סריס חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת הכשר. רבי אליעזר אומר, לא כי, אלא סריס חמה חולץ וחולצין לאשתו מפני שיש לו רפואה. סריס אדם לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שאין לו רפואה. העיד רבי יהושע בן בתירא על בן מגוסת שהיה בירושלים סריס אדם, ויבמו את אשתו, לקים דברי רבי עקיבא:

ה הסריס לא חולץ ולא מיבם. וכן אילונית לא חולצת ולא מתיבמת. הסריס שחלץ ליבמתו לא פסלה. בעלה, פסלה, מפני שהיא בעילת זנות. וכן אילונית שחלצו לה אחין לא פסלוה. בעלוה, פסלוה, מפני

און מען דארף געבן חליצה זיין ווייב. **אבער ר׳ יהושע האט ניט געהערט, אין וואס באשטייט דער אונטערשיד צווישן דעם ערשטן סריס און דעם צווייטן סריס.** אמר ר׳ עקיבא, האט ר׳ עקיבא געזאגט: איך וועל עס דערקלערן, א סריס אדם (אויב איינער איז געווארן א סריס שוין נאכן געבוירן ווערן, ווען ער איז שוין געווען מענטש, סריס אדם), גיט ער חליצה און מען דארף געבן חליצה זיין ווייב, ווייל ער האט געהאט א גוטע צייט (שעת הכושר, א צייט פון פעהיקייט, ווען ער איז נאכניט געווען קיין סריס), און א סריס חמה טאר ניט געבן חליצה און ניט מען דארף געבן חליצה זיין ווייב, ווייל ער האט ניט געהאט קיין גוטע צייט (שעת הכושר). **א סריס פון זינט ער איז געבוירן הייסט א „סריס חמה", „דער סריס פון דער זון", ווייל זינט ער האט דערזען די זון, די וועלט, איז ער שוין געווען א סריס.** ר׳ אליעזר זאגט: ניט אזוי, נאר (פארקערט), א סריס חמה גיט חליצה און מען דארף געבן חליצה זיין ווייב, ווייל מען קאן אים אויסהיילן, און סריס אדם טאר ניט געבן חליצה און מ׳דארף ניט געבן חליצה זיין ווייב ווייל מען קאן אים ניט אויסהיילן. **ר׳ אליעזר האלט, אז א סריס וועלכן מען קאן אויסהיילן הייסט ניט קיין סריס, און האט די דינים פון א מאנספערשוין.** העיד, ר׳ יהושע בן בתירא האט עדות געזאגט וועגן (א מענטש מיטן נאמן בן מגוסת, וועלכער איז געווען אין ירושלים א סריס אדם, און מען האט מייבם געווען זיין ווייב, (און ער האט דאס עדות געזאגט) צו באשטעטיקן די ווערטער פון ר׳ עקיבא. **די גמרא ברענגט א ברייתא, אז ר׳ אליעזר האט געזאגט, אז א סריס חמה היילט מען אויס אין אלכסנדריא של מצרים.**

ה. הסריס, א סריס ניט ער גיט חליצה און ניט ער איז מייבם. **דא מיינט מען א סריס חמה, ווי ר׳ עקיבא האט געלערנט פריער אין משנה ד׳.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין אז) און אילונית (א פרוי וואס קאן ניט האבן קיין קינדער, ווייל זי האט ניט אלע סמנים פון א נארמאלער פרוי) דארף ניט נעמען חליצה און מען טאר איר ניט מייבם זיין. **וועגן אילונית האבן מיר געגעבן אין פרק א׳ משנה א׳.** הסריס, אויב א סריס האט געגעבן חליצה צו זיין שוועגערין האט ער זי ניט געפסלט. **און אויב עס איז פאראן אן אנדערער ברודער, א נארמאלער מאנספערשוין, מעג ער איר מייבם זיין, ווייל דעם סריס׳ס חליצה איז גארניט.** בעלה, אויב דער סריס האט איר בועל געווען האט ער זי יא געפסלט (און אן אנדערער ברודער טאר זי ניט מער מייבם זיין), ווייל דאס איז א בעילה פון זנות **צוליב דעם וואס דער סריס האט זי ניט געטארט בועל זיין און ער האט עס יא געטאן, הייסט עס, אז זיין בעילה איז געווען זנות, און דעריבער טאר מען די יבמה מער ניט מייבם זיין.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין אז) אן אילונית, וועמען די ברידער (פון איר פארשטארבענעם מאן) האבן געגעבן חליצה, האבן זיי זי ניט געפסלט, (אבער) אויב זיי האבן זי בועל געווען האבן זיי זי געפסלט, ווייל איר בעילה איז זנות. **דא איז דערזעלביקער דין, וואס פריער אין דער משנה ביים סריס.**

שֶׁבְּעִילָתָהּ בְּעִילַת זְנוּת: ו סְרִיס חַמָּה כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא בַת יִשְׂרָאֵל מַאֲכִילָהּ בַּתְּרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אַנְדְּרוֹגִינוֹס כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא בַת יִשְׂרָאֵל מַאֲכִילָהּ בַּתְּרוּמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, טוּמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר לֹא יַחֲלוֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּסָרִיס. אַנְדְּרוֹגִינוֹס נוֹשֵׂא אֲבָל לֹא נִשָּׂא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַנְדְּרוֹגִינוֹס חַיָּבִים עָלָיו סְקִילָה כְּזָכָר:

פרק ט.

א יֵשׁ מֻתָּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן, מֻתָּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן. מֻתָּרוֹת לָאֵלּוּ וְלָאֵלּוּ, וַאֲסוּרוֹת לָאֵלּוּ וְלָאֵלּוּ. וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן, כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אֶת הָאַלְמָנָה וְיֵשׁ לוֹ

ו. סריס, אויב א סריס חמה (א סריס פון געבוירן אָן) א כהן האָט חתונה געהאט מיט א טאָכטער פון א ישראל, מאכט ער איר עסן תרומה. **זי הייסט זיין ווייב און דאַריבער מעג זי עסן תרומה, ווי א ווייב פון א כהן.** ר' יוסי און ר' שמעון זאָגן, אז אויב אן אנדרוגינוס א כהן האָט גענומען א טאָכטער פון א ישראל, מאכט ער זי עסן תרומה. אנדרוגינוס **(פון די גריכישע ווערטער „אנדרא", א מאנספערשוין, „גינאס", א פרוי) מיינט איינער, וואָס האָט די געשלעכטליכע סימנים אי פון א מאנספערשוין אי פון א פרוי. ר' יוסי און ר' שמעון האַלטן, אז זיין מקדש זיין א פרוי הייסט גוטע קידושין און זי ווערט זיין פרוי.** ר' יהודה זאָגט, אז א טומטום, וועלכער איז געוואָרן אויפגעריסן און עס איז געפונען געוואָרן, אז ער איז א מאנספערשוין, זאָל ער (פונדעסטוועגן) ניט געבן קיין חליצה (צו זיין שוועגערין), ווייל ער איז ווי א סריס. **„טומטום" הייסט איינער ביי וועמען די געשלעכטליכע סימנים זענען ניט אנטוויקלט און זיי זענען פאַרוואַקסן. זאָגט ר' יהודה, אז אויב מען האָט אויפגעריסן דאָס אָרט און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז ער איז א מאנספערשוין, פונדעסטוועגן טאָר ער קיין חליצה ניט געבן, ווייל אפילו א סריס טאָר דאָך אויך ניט געבן קיין חליצה.** אנדרוגינוס, אן אנדרוגינוס מעג חתונה האָבן (מיט א פרוי) אָבער ער טאָר ניט פאַרהיראַט ווערן (אלס פרוי צו א מאַן). **מחמת ער האָט דעם דין ווי א מאנספערשוין.** ר' אליעזר זאָגט, אז אן אנדרוגינוס איז מען חייב אויף אים סקילה ווי אויף א מאנספערשוין **דער דין איז אז ווען א מאנספערשוין לעבט געשלעכטלעך מיט אן אַנדערן מאנספערשוין** (משכב זכר) **קומט אים טויט־שטראָף דורך פאַרשטיינען, סקילה. זאָגט ר' אליעזר, אז אויב א מאנספערשוין לעבט מיט אן אנדרוגינוס קומט אים סקילה פאַר משכב זכר.**

פרק ט.

א. יש, עס זענען פאַראַן (פרויען) וועלכע זענען געווען מותר (האָבן געמעגט חתונה האָבן) מיט זייערע מענער אָבער זיי זענען אסור (טאָרן ניט חתונה האָבן) מיט זייערע יבמים (מיט די ברידער פון זייערע מענער, נאָכדעם ווי זייערע מענער זענען געשטאָרבן אָן קינדער); (עס זענען פאַראַן פרויען וועלכע) זענען מותר צו זייערע יבמים אָבער זיי זענען (געווען) אסור צו זייערע מענער; (עס זענען פאַראַן פרויען וועלכע) זענען מותר סיי צו די דאָזיקע (צו זייערע מענער) און סיי צו די דאָזיקע (צו זייערע יבמים)׳ און (עס זענען פאַראַן פרויען וועלכע זענען אסור סיי צו די דאָזיקע (צו זייערע מענער) און סיי צו די דאָזיקע (צו זייערע יבמים). **די משנה וועט באַלד אויסרעכענען די אַלע פאַלן ווי אזוי זיי זענען מעגליך.** ואלו, און דאָס זענען די (פרויען) וועלכע זענען מותר צו זייערע מענער און אסור צו זייערע יבמים: א געוויינטליכער כהן האָט חתונה געהאט מיט אן אלמנה (און ער איז געשטאָרבן אָן קינדער) און ער האָט א ברודער א כהן גדול. **צום מאַן, דעם געוויינטליכן כהן איז די אלמנה געווען מותר אָבער צום יבם, דעם כהן גדול, איז די אלמנה אסור. עס איז דאָסזעלביקע אויך אויב דער געוויינטליכער כהן האָט גענומען א בתולה, מחמת ווען**

אָח כֹּהֵן גָּדוֹל, חָלָל (נ״א כָּשֵׁר) שֶׁנָּשָׂא כְּשֵׁרָה וְיֵשׁ לוֹ אָח כָּשֵׁר (נ״א חָלָל), יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ לוֹ אָח מַמְזֵר, מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת וְיֵשׁ לוֹ אָח יִשְׂרָאֵל, מֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן: ב וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הָאַלְמָנָה וְיֵשׁ לוֹ אָח כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כָּשֵׁר שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה וְיֵשׁ לוֹ אָח חָלָל, יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת וְיֵשׁ לוֹ אָח מַמְזֵר. מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ לוֹ אָח יִשְׂרָאֵל, מֻתָּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, אֲסוּרוֹת לְאֵלּוּ וּלְאֵלּוּ,

ער איז געשטאָרבן איז זי דאָך געוואָרן אן אלמנה. נאָר צוליב וויטער אין דער משנה ב׳, וואו עס ווערט דערמאָנט אלמנה, זאָגט אויך דאָ די משנה אלמנה. חלל, א פאַרשוועכטער (כהן, א חלל, וואס שטאמט פון א נישט כשרער מוטער) האָט גענומען א כשרע (פרוי, כשרה), און ער האָט א ברודער א כשרן (כהן). **אויך דאָ איז די פרוי מותר געווען צום מאַן, דעם פאַרשוועכטן כהן, דעם חלל, אָבער צום יבם, צום כשרן כהן איז זי אסור; ווייל דערמיט וואס זי האָט חתונה געהאט מיט א חלל, איז זי געוואָרן אויס כשר, זי איז געוואָרן א חללה. טאָר דאריבער דער יבם, דער כשרער כהן, ניט חתונה האָבן מיט איר.** ישראל, א ישראל האָט חתונה געהאט מיט א (כשרער) טאָכטער פון א ישראל און ער (דער מאַן) האָט א ברודער א ממזר. **אויך דאָ איז דאָס ווייב געווען מותר צום מאַן, אָבער נאָכדעם ווי דער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער איז זי אסור צום יבם, צום שוואָגער, דעם ממזר, ווייל א ממזר טאָרניט חתונה האָבן מיט כשרער ידישער טאָכטער.** ממזר, א ממזר האָט חתונה געהאט מיט א ממזרת, און ער האָט א ברודער א (כשרן) ישראל. **אויך דאָ איז דאָס ווייב געווען מותר צום מאַן, מחמת א ממזר מעג חתונה האָבן מיט א ממזרת; אָבער צום יבם, צום שוואָגער, איז זי אסור, ווייל א כשרער ישראל טאָר ניט נעמען א ממזרת.** מותרות, (די אלע פריער אויסגערעכנטע פרויען) זענען מותר צו זייערע מענער, און אסור צו זייערע יבמים. **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט ביי יעדן פאַל באַזונדער.**

ב. ואלו, אין די דאָזיקע זענען מותר צו זייערע יבמים און אסור צו זייערע מענער: א כהן גדול וועלכער האָט מקדש געווען אן אלמנה און ער האָט א ברודער א געוויינטליכן כהן. **די אלמנה איז אסור געווען צום מאַן דעם כהן גדול; אָבער צום שוואָגער, דעם יבם, דעם געוויינטליכן כהן איז זי מותר, ווייל א געוויינטליכער כהן מעג חתונה האָבן מיט אן אלמנה. די משנה זאָגט „מקדש געווען”, און ניט „חתונה געהאט”, ווייל אויב דער כהן גדול וואָלט געווען חתונה געהאט מיט דער אלמנה, בועל געווען איר, וואָלט ער דאָך געטאָן מיט איר א עבירה, און דאָס וואָלט איר געמאַכט פאַר א חללה, און זי וואָלט אסור געווען אויך צום יבם, דעם געוויינטליכן כהן.** כשר, א כשרער (כהן) וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א חללה און ער האָט א ברודער א חלל **אויך דאָ איז די פרוי, די חללה, אסור צום מאַן, דעם כשרן כהן; אָבער צום שוואָגער, דעם חלל, דעם פאַרשוועכטן כהן, איז זי, די חללה, מותר.** ישראל, א ישראל וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א ממזרת און ער האָט א ברודער א ממזר. **אויך דאָ איז די פרוי די ממזרת, אסור צו איר מאַן דעם כשר׳ן ישראל; אָבער זי איז מותר צו איר שוואָגער, דעם ממזר.** ממזר, א ממזר וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א (כשרער) טאָכטער פון א ישראל און ער האָט א ברודער א (כשר׳ן) ישראל. **אויך דאָ איז די פרוי, די כשרע טאָכטער פון א ישראל, אסור צום מאַן, דעם ממזר, און זי איז מותר צום יבם, דעם כשרן ישראל.** מותרות, (די אלע אויסגערעכנטע פרויען) זענען מותר צו זייערע יבמים אָבער זענען אסור צו זייערע מענער. **אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט ביי יעדן פאַל באַזונדער.** אסורות, (וועלכע פרויען) זענען אסור צו די דאָזיקע (צו זייערע מענער) און צו די דאָזיקע (צו זייערע יבמים) ? א כהן גדול וועלכער האָט חתונה געהאט מיט אן אלמנה און ער האָט א ברודער א כהן גדול.

כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּשָׂא אֶת הָאַלְמָנָה וְיֵשׁ לוֹ אָח כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט כָּשֵׁר שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה וְיֵשׁ לוֹ אָח כָּשֵׁר, יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת וְיֵשׁ לוֹ אָח יִשְׂרָאֵל, מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ לוֹ אָח מַמְזֵר, אֲסוּרוֹת לְאֵלּוּ וּלְאֵלּוּ. וּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים מֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן וְלִיבְמֵיהֶן: ג שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שְׁנִיָּה לַבַּעַל וְלֹא שְׁנִיָּה לַיָּבָם, אֲסוּרָה לַבַּעַל וּמֻתֶּרֶת לַיָּבָם. שְׁנִיָּה לַיָּבָם וְלֹא שְׁנִיָּה לַבַּעַל, אֲסוּרָה לַיָּבָם וּמֻתֶּרֶת לַבַּעַל. שְׁנִיָּה לָזֶה וְלָזֶה, אֲסוּרָה לָזֶה וְלָזֶה, אֵין לָהּ לֹא כְתֻבָּה, וְלֹא פֵּירוֹת, וְלֹא מְזוֹנוֹת,

די פרוי די אלמנה איז אסור סיי צום מאן דעם כהן גדול און סיי צום יבם דעם כהן גדול. עס זענען פאראן פאלן ווען עס זענען פאראן אין איין צייט צוויי כהנים גדולים למשל, ווען א כהן גדול האָט צוליב א געוויסער סיבה געמוזט אוועקגיין פון דער כהונה גדולה, און אן אנדערער כהן איז געוואָרן אויף זיין אָרט דער כהן גדול; די משנה אין מגילה פרק א׳ משנה ט׳ לערנט, אז סיי דער אוועקגעגאנגענער כהן גדול און סיי דער איצטיקער כהן גדול טאָרן ניט נעמען קיין אלמנה. או, אָדער א געוויינטליכער כהן וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א חללה און ער האָט א ברודער א כשרן (כהן). **אויך דאָ איז די פרוי, די חללה, אסור סיי צום מאן און סיי יבם, מחמת זיי זענען ביידע כשרע כהנים.** ישראל, א (כשרער) ישראל. וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א ממזרת און ער האָט א ברודער א (כשרן) ישראל. **אויך דאָ איז די פרוי, די ממזרת, אסור סיי צום מאן און סיי צום יבם.** ממזר, א ממזר וועלכער האָט חתונה געהאט מיט א (כשרער) טאָכטער פון א ישראל און ער האָט א ברודער א ממזר. **אויך דאָ איז די כשרע טאָכטער פון דעם ישראל אסור סיי צום מאן און סיי צום יבם, מחמת זיי זענען ביידע ממזרים.** אסורות, (די אלע אויסגערעכנטע פרויען) זענען אסור צו די דאָזיקע (צו זייערע מענער) און צו די דאָזיקע (צו זייערע יבמים). **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.** ושאָר, און אלע אנדערע פרויען זענען מותר סיי צו זייערע מענער און סיי צו זייערע יבמים. **מיט „אלע אנדערע״ מיינט מען סתם פרויען, וואָס זייערע מענער און די מענערס ברידער זענען אזעלכע אז די פרויען מעגן חתונה האָבן סיי מיט די מענער און סיי מיט די יבמים, די שוואָגערס.**

ג. שניות, פרויען וועלכע זענען שניות לויט דעם דין פון די רבנן (שניות, „צווייטע״), זענען אסור ניט לויט דעם דין פון דער תורה, למשל דער מוטער׳ס מוטער), אויב (זי איז) א שניה צום מאן און ניט קיין שניה צום יבם, איז זי אסור צום מאן און זי איז מותר צום יבם; אויב (זי איז) א שניה צום יבם און ניט קיין שניה צום מאן איז זי אסור צום יבם און זי איז מותר צום מאן; אויב (זי איז) א שניה צו דעם (מאן) און צו דעם (יבם) איז זי אסור צו דעם (מאן) און צו דעם (יבם). **וועגן „שניות״ און וועגן „דברי סופרים״ האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק ב׳ משנה ד׳.** אין לה, (אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט א שניה, מיט וועלכער ער טאָרניט חתונה האָבן מדרבנן, איז דער דין, אז) עס קומט איר ניט קיין כתובה און ניט קיין פירות און ניט קיין מזונות (עסן) און ניט (צו באצאָלן פאר אירע) אָפגענוצטען פארמעגנס (בלאות). **דער דין איז, אז ווען א מאן גט זיך מיט זיין ווייב אָדער ער שטאַרבט קומט דעם ווייב די כתובה, צוויי הונדערט גילדן אויב זי איז געווען א בתולה צו דער חתונה און הונדערט גילדן אויב זי איז ניט געווען א בתולה צו דער חתונה. זאָגט די משנה אז דער „שניה״ קומט ניט די כתובה. דער דין איז, אז דער מאן עסט די פירות, די פרוכטן, פון די נכסי מלוג, דעם מלוג־נדן־פארמעגן, וואָס דאָס ווייב ברענגט אים אריין צו דער חתונה (וועגן „נכסי מלוג זע פריער פרק ד׳ משנה ג׳). אָבער אויב דער מאן גט דער פרוי און עס זענען פאראן פון דער נכסי מלוג פירות וועלכע דער מאן האָט נאָכניט פארנוצט, געהערן זיי צו דעם גע־גטן ווייב. זאָגט די משנה, אז א „שניה״ קריגט ניט די פירות. אזוי טייטשט די משנה תוספות, אָבער רש״י און דער ברטנורא טייטשן, אז דאָס מיינט מען די פירות וועל־**

וְלֹא בְלָאוֹת, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, יֵשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה: ד בַּת יִשְׂרָאֵל מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, מְעֻבֶּרֶת מִכֹּהֵן, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן, וְכֵן בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה. בַּת יִשְׂרָאֵל מְאוֹרֶסֶת לְלֵוִי, מְעֻבֶּרֶת מִלֵּוִי, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְלֵוִי, וְכֵן בַּת לֵוִי לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל בְּמַעֲשֵׂר. בַּת לֵוִי מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, מְעֻבֶּרֶת

כע דער מאן האט שוין יא אויפגעגעסן; מען וואלט געקאנט מיינען, אז דער מאן דארף דער שניה צוריקצאלן די פירות (פון אירע נכסי מלוג) ווייל פארן עסן די פירות איז דער מאן מחויב אויסצולייזן די פרוי אויב זי ווערט געפאנגען און א שניה איז ער דאך נישט מחויב אויסצולייזן, דאריבער לערנט די משנה אז עס קומט איר ניט פאר די אויפגעגעסענע פירות. „מזונות" מיינט עסן, וואס דער מאן דארף געבן זיין ווייב, און א שניה איז ער ניט מחויב צו געבן מזונות. **„בלאות", אפגע־נוצטע זאכן, מיינט מען די אפגענוצטע „נכסי מלוג" פון דער פרוי; מען וואלט גע־קאנט מיינען, אז ווייל דער מאן דארף דער שניה ניט געבן קיין כתובה זאל ער באצאלן פאר איר פארמעגן וואס ער האט אפגענוצט, דאריבער לערנט די משנה, אז עס קומט איר ניט. „בלאות" איז פון „בלה", ווערן שטארק אפגענוצט.** והולד, און דאס קינד (וואס איז געבוירן געווארן דורך חתונה האבן מיט א שניה) איז כשר. **ניט נאר איז עס ניט קיין ממזר, נאר עס איז אינגאנצן כשר, און עס מעג חתונה האבן אפילו מיט א כהן** וכופין, און מען צווינגט אים צו גטן זיך מיט איר. **דאס בית דין צווינגט דעם מאן צו געבן דער שניה א גט, און ער טאר מיט איר ניט וואוינען.** אלמנה, אויב אן אלמנה (האט חתונה געהאט) מיט א כהן גדול, אדער א גרושה צי א חלוצה מיט א געוויינטליכן כהן, אדער א ממזרת צי א נתינה האט חתונה געהאט מיט א (כשר'ן) ישראל, צי א (כשרע) טאכטער פון א ישראל (האט חתונה געהאט) מיט א נתין אדער א ממזר; קומט (דער פרוי ביים גטן זיך אדער ווען דער מאן שטארבט) די כתובה. **דער טעם איז, ווייל די אלע זענען אסור לויט דעם דין פון דער תורה (און כאטש א חלוצה צו א כהן איז נור מדרבנן, אבער זי איז ענליך צו א גרושה און האט דעם דין ווי א גרושה), און דאריבער האט מען ניט געדארפן אזוי פארשטארקן דעם איסור. אבער שניות זענען אסור נור מדרבנן, האבן די רבנן געוואלט פאר־שטארקן דעם איסור און מתקן געווען אז עס קומט זיי ניט קיין כתובה. וועגן „נתינה" און „נתין" זע פריער פרק ב' משנה ד'. דער ברטנורא זאגט אויפן יסוד פון דער גמרא, אז די אלע וואס קומט זיי די כתובה קומט זיי אויך פירות און בלאות.**

ד. בת, א טאכטער פון א ישראל וואס א כהן האט איר מקדש געווען (מאורסת, און זי האט נאכניט חתונה געהאט מיט אים), אדער זי איז מעוברת פון א כהן (ניט דייענדיק זיין ווייב) אדער זי איז א יבמה (א שומרת יבם, זי דארף מיובם ווערן) צו א כהן, און אזוי אויך די טאכטער פון א כהן (וואס איז געווארן מקודש, אדער זי איז בעוברת, אדער זי איז א יבמה) צו א ישראל, טאר זי ניט עסן קיין תרומה. **דעם דין האבן מיר געלערנט און דערקלערט פריער פרק ז' משנה ד', אז א עובר, און היבם און קידושין פסלענען פון עסן תרומה (ביי א טאכטער פון א כהן צו א ישראל) און מאכן ניט עסן תרומה (ביי א טאכטער פון א ישראל צו א כהן).** בת ישראל, די טאכ־טער פון א ישראל וואס איז מקודש צו א לוי, אדער זי איז מעוברת פון א לוי אדער זי איז א יבמה צו א לוי, און אזוי אויך א טאכטער פון א לוי (וועלכע איז מקודש אדער מעוברת אדער זי איז א יבמה) צו א ישראל, טאר ניט עסן קיין מעשר. **„מעשר", א צענטל, הייסט דאס צענטל תבואה און פרוכטן, וואס מען דארף אפשיידן, און מען גיט עס לויט דעם דין פון דער תורה צום לוי (שפעטער האט מען איינגע־פירט צו געבן עס צו די כהנים). וועגן מעשר זע אין די הקדמות צו די מסכתות פאה און מעשרות. עס איז פאראן איין דעה פון תנא ר' מאיר, אז פונקט ווי תרומה מעג**

מְכֹּהֵן, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן, וְכֵן בַּת כֹּהֵן לְלֵוִי, לֹא תֹאכַל לֹא בַתְּרוּמָה וְלֹא בַמַּעֲשֵׂר: ה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה, מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה. נִשֵּׂאת לְלֵוִי, תֹּאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, תֹּאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. נִשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל לֹא בַתְּרוּמָה וְלֹא בַמַּעֲשֵׂר, מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, לֹא תֹאכַל לֹא בַתְּרוּמָה וְלֹא בַמַּעֲשֵׂר. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל תֹּאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן, לֹא תֹאכַל לֹא בַתְּרוּמָה וְלֹא בַמַּעֲשֵׂר: ו בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה. מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה. נִשֵּׂאת לְלֵוִי, תֹּאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, תֹּאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. נִשֵּׂאת לְכֹהֵן, תֹּאכַל

עסן נור א כהן, אזוי מעגן מעשר עסן נור א כהן אָדער א לוי, אָבער א ישראל טאָר קיין מעשר ניט עסן (די הלכה איז ניט ווי ר׳ מאיר, **נאָר ווי די חכמים, אז אויך א ישראל מעג עסן מעשר). דאָ האלט די משנה ווי ר׳ מאיר, אז א ישראל טאָרניט עסן קיין מעשר.** בת לוי, די טאָכטער פון א לוי, וועלכע איז מקודש צו א כהן, אָדער זי איז מעוברת פון א כהן, אָדער זי איז א יבמה צו א כהן, און אזוי איז אויך ווען א טאָכטער פון א כהן (איז מקודש, אָדער מעוברת, אָדער זי איז א יבמה) צו א לוי, זאָל זי ניט עסן ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר. **דער ברטנורא טייטשט, אויפן יסוד פון דער גמרא, אז דאָ מיינט מען, אז ווען מען פארטיילט אין די שייערן אויפן פעלד, טאָר מען א פרוי וואָס איז די טאָכטער פון א כהן אָדער א לוי ניט טיילן קיין תרומה און מעשר, ווייל מען האָט גוזר געווען טאָמער וועט מען געבן תרומה און מעשר אויך א ישראל׳ס טאָכטער נאָכדעם ווי זי האָט זיך גע׳גט מיט איר מאן דעם כהן אָדער דעם לוי. דאָס וואָס די משנה זאָגט דאָ „מאורסת״, אויב זי איז מקודש, איז נור ווייל אין דעם ערשטן טייל (אין דער „רישא״) ווערט געזאָגט „מאורסת״, און באמת טאָר מען ניט טיילן קיין תרומה און מעשר אפילו צו א חתונה געהאטע.**

ה. בת ישראל, א טאָכטער פון א ישראל, וועלכע האָט חתונה געהאט מיט אַ כהן, מעג עסן תרומה; אויב ער (דער מאן) איז געשטאָרבן און זי האָט פון אים א קינד (בן, זון, מיינט מען דאָ א קינד, אפילו א טאָכטער) מעג זי עסן תרומה. אויב זי האָט (דערנאָך ווי זי איז געוואָרן אן אלמנה פון כהן און עס איז געבליבן א קינד פון כהן) חתונה געהאט מיט א לוי, מעג זי עסן מעשר (אָבער ניט מער קיין תרומה); אויב ער (דער לוי) איז געשטאָרבן און זי האָט פון אים א קינד מעג זי עסן מעשר, **אָבער ניט קיין תרומה, ווייל זי האָט דאָך א קינד פון דעם לוי, וועלכער טאָר דאָך קיין תרומה ניט עסן.** ניסת לישראל, אויב זי האָט (נאָכן טויט פון איר מאן דעם לוי) חתונה געהאט מיט א ישראל, טאָר זי ניט עסן ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר; אויב ער (איר מאן דער ישראל) איז געשטאָרבן און זי האָט פון אים א קינד טאָר זי ניט עסן ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר. **ווייל זי האָט דאָך א קינד פון א ישראל, וועלכער טאָרניט עסן ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר.** מת בנה מישראל, אויב עס איז געשטאָרבן איר קינד פון דעם ישראל מעג זי עסן מעשר (ווייל זי האָט דאָך איר קינד פון לוי); אויב עס איז געשטאָרבן (אויך) איר קינד פון לוי מעג זי עסן תרומה (ווייל איצט האָט זי דאָך בלויז איר קינד פון כהן); אויב עס איז (אויך) געשטאָרבן איר קינד פון כהן, טאָר זי ניט עסן ניט קיין תרומה און ניט קיין מעשר. **איצט הייסט זי צוריק א ישראל׳ס א טאָכטער, און זי האָט דעם דין ווי א ישראל. אויך די דאָזיגע משנה האלט ווי ר׳ מאיר, אז א ישראל טאָר ניט עסן קיין מעשר.**

ו. בת כהן, א כהן׳ס א טאָכטער, וועלכע האָט חתונה געהאט מיט א ישראל, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. אויב ער (דער מאן) איז געשטאָרבן און זי האָט פון אים א קינד, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. אויב זי האָט (נאָכן טויט פון מאן דעם ישראל, מיט וועלכן זי האָט א קינד) חתונה געהאט מיט א לוי, מעג זי עסן מעשר; אויב ער (דער מאן דער לוי) איז געשטאָרבן און זי האָט פון אים א קינד מעג זי

בַּתְּרוּמָה, מֵת וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵן, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה, מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה, מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי, לֹא תֹאכַל בַּמַּעֲשֵׂר. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל, חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ. וְעַל זוֹ נֶאֱמַר, וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל:

פרק י.

א הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַעְלָהּ, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, וְלֹא פֵירוֹת, וְלֹא מְזוֹנוֹת, וְלֹא בְלָאוֹת, לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה, אִם נָטְלָה מִזֶּה וּמִזֶּה תַּחֲזִיר, וְהַוָּלָד מַמְזֵר מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלֹא זֶה וְזֶה

עסן מעשר. אויב זי האָט (נאָכדעם ווי איר מאַן דער לוי, פון וועלכן זי האָט א קינד איז געשטאָרבן) האָט זי חתונה געהאט מיט א כהן, מעג זי עסן תרומה. אויב ער (דער מאַן דער כהן) איז געשטאָרבן, און זי האָט פון אים א קינד מעג זי עסן תרומה. אויב עס איז געשטאָרבן איר קינד פון כהן, מעג זי עסן מעשר (צוליב איר קינד פון לוי, אָבער ניט קיין תרומה). אויב עס איז געשטאָרבן איר קינד פון לוי, טאָר זי ניט עסן (ניט קיין תרומה און ניט) קיין מעשר (צוליב איר קינד פון ישראל). אויב עס איז געשטאָרבן איר קינד פון ישראל, גייט זי צוריק צו איר פאָטערס הויז (זי ווערט צוריק א בת כהן, די טאָכטער פון א כהן, און מעג עסן תרומה) און דאַ־רויף ווערט געזאָגט (ויקרא כ״ב — ,,ושבה אל בית אביה כנעוריה, מלחם אביה תאכל״ (און זי וועט צוריקקערן צו איר פאָטערס הויז ווי אין איר יוגנט, פון ברויט פון איר פאָטער מעג זי עסן). **,,פון ברויט פון איר פאָטער״ מיינט מען תרומה, ווייל איר פאָ־טער איז א כהן, און זי מעג ווידער עסן תרומה.**

פרק י.

א. האשה, א פרוי וואָס איר מאַן איז אוועק אין א ווייט לאַנד (למדינת הים, אין א לאַנד פון יענער זייט ים) און מען איז געקומען און מען האָט צו איר געזאָגט: ,,דיין מאַן איז געשטאָרבן״, און זי האָט חתונה געהאט (מיט אן אנדערן מאַן), און דערנאָך איז אָנגעקומען דער ערשטער מאַן, (וועלכער האָט באמת געלעבט און זי איז אן אשת איש), דאַרף זי ארויסגיין (זיך שיידן) פון דעם (ערשטן מאַן) און פון דעם (אנדערן מאַן), און זי דאַרף האָבן א גט פון דעם (ערשטן) און פון דעם (אנדערן מאַן). **די גמרא זאָגט, אז מיט ,,ובאו ואמרו לה׳״, און מען איז געקומען און מען האָט איר געזאָגט״, מיינט מען, אז איין עדות האָט איר געזאָגט אז איר מאַן איז געשטאָרבן. כאָטש דער דין איז, אז איין עדות איז באגלויבט צו זאָגן וועגן א מאַן אז ער איז געשטאָרבן און זיין פרוי מעג חתונה האָבן, אָבער דאָס איז נור ווייל מען פארלאָזט זיך דערויף אז די פרוי וועט אין אזא פאַל גוט נאָכפאָרשן צי עס איז אמת (דייקא ומינסבא). און ווייל דאָ האָט זי ניט גוט נאָכגעפאָרשט, דאריבער באשטראָפט מען איר, אז זי טאָר אויך ניט וואוינען מיט דעם ערשטן מאַן. (באמת בלייבט די הלכה אז אפילו ביי 2 עדות טאָר זי אויך ניט זיין מיטן ערשטן מאַן). איינגנטליך, וואָלט זי פון צווייטן מאַן ניט געדאַרפן האָבן קיין גט, וואָרום דאָס חתונה האָבן מיטן צווייטן מאַן האָט דאָך קיין ווערט ניט, ווייל זי איז דאָך אן אשת איש; נאָר ווייל מענטשן קאָנען מיינען, אז זי איז געווען א גרושה פון ערשטן מאַן און אז דער צווייטער מאַן האָט חתונה געהאט מיט איר על פי דין, דאריבער דאַרף זי נעמען א גט אויך פון צווייטן מאַן.** ואין לה, און עס קומט איר ניט קיין כתובה און ניט קיין פירות און ניט קיין מזונות און ניט קיין בלאות ניט פון דעם (ערשטן מאַן) און ניט פון דעם (צווייטן מאַן), און אויב זי האָט יאָ גענומען פון דעם (ערשטן) אָדער פון דעם (צווייטן מאַן) זאָל זי צוריק אָפּגעבן. **דאָס איז אלץ א שטראָף פאַר דער פרוי, פאַר־וואָס זי האָט ניט גוט נאָכגעפאָרשט איידער זי איז געגאַנגען חתונה האָבן. וואָס מען מיינט כתובה, פירות, מזונות און בלאות, האָבן מיר געגעבן פריער פרק ט׳**

מְטַמְּאִין לָהּ, וְלֹא זֶה וְזֶה זַכַּאי לֹא בִמְצִיאָתָהּ, וְלֹא בְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וְלֹא בַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. הָיְתָה בַת יִשְׂרָאֵל, נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה, וּבַת לֵוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּבַת כֹּהֵן מִן הַתְּרוּמָה. וְאֵין יוֹרְשִׁים שֶׁל זֶה וְיוֹרְשִׁים שֶׁל זֶה יוֹרְשִׁים אֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם מֵתוּ, אֶחָיו שֶׁל זֶה וְאֶחָיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא

משנה ג׳. והולד, און דאָס קינד (וואָס די פרוי האָט געבוירן) פון דעם (צווייטן מאן) אָדער פון דעם (ערשטן מאן, נאָכדעם ווי ער איז צוריקגעקומען) איז א ממזר. **דאָס** קינד פון צווייטן מאן איז א ממזר ווייל זי איז **דאָך אן אשת איש. אָבער די חכמים האָבן אלס שטראָף פאר דער פרוי געמאכט פאר א ממזר אויך דאָס קינד, וואָס די פרוי האָט געבוירן מיטן ערשטן מאן נאָכדעם ווי ער איז צוריקגעקומען, כאָטש לויט דעם דין פון דער תורה איז דאָס קינד כשר.** ולא זה, און ניט דער (ערשטער מאן, אויב ער איז א כהן) און ניט דער (צווייטער מאן, אויב ער איז א כהן) טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו איר (אויב זי איז געשטאָרבן). **דער דין איז, אז א כהן טאָר זיך ניט טממא זיין, ניט צורירן צו א טויטן און ניט זיין מיט אים אונטער איין דאך; אָבער ווען א נאָנטער קרוב (און א נאָנטער קרוב איז אויך אן אייגן כשר ווייב) שטאַרבט מעג ער זיך יאָ צו אים מטמא זיין. זאָגט די משנה, אז דאָ ווערט די פרוי ניט באַטראכט פאר זייער כשר ווייב און זיי טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו איר.** ולא זה וזה זכאין, און ניט דער (ערשטער) און ניט דער (צווייטער מאן) האָבן דאָס רעכט (זכאין) ניט צו (זאכן) וועלכע זי האָט געפינען (מציאות) און ניט צו (דעם פאַרדינסט פון) איר האַנט־אַרבייט, און ניט צו פאַרשטערן אירע נדרים. **דער דין איז, אז אויב א פרוי געפינט עפּיס, געהערט די מציאה צום מאן; אויך די פאַרדינסטן פון א פרוי דורך איר ארבייט געהערן צום מאן. אויך אויב א פרוי טוט א נדר קאָן דער מאן איר פאַרשטערן דעם נדר, מפיר זיין, זאָגן, אז דער נדר איז גאָרניט. זאָגט די משנה, אז ווייל די מציאה געהערט צום מאן, כדי עס זאָל ניט שאַפן קיין פיינטשאַפט צווישן מאן און פרוי, און אירע פאַרדינסטן געהערן צו אים ווייל ער גיט איר צו עסן (מזונות), און ער קאָן פאַרשטערן אירע נדרים, כדי זי זאָל ניט פאַרמיאוסט ווערן אויף אים, — אָבער אזוי ווי דאָ וויל מען דאָך טאקע, אז דיביידע מענער זאָלן זיך אָפּשיידן פון איר, און אזוי ווי קיין מזונות קריגט זי ניט פון זיי, דעריבער האָבן זיי ניט קיין רעכט צו די אלע דריי זאכן.** היתה, אויב זי איז די טאָכטער פון א ישראל איז זי פסול געוואָרן פון דער כהונה. **אויב למשל די ביידע מענער זענען געשטאָרבן, טאָר זי ניט חתונה האָבן מיט קיין כהן, ווייל זי האָט דאָך געלעבט מיט א פרעמדן מאן ווען זי איז געווען אן אשת איש, איז זי דאדורך געוואָרן א זונה, און א כהן טאָר ניט חתונה האָבן מיט קיין זונה.** ובת לוי, און אויב זי איז די טאָכטער פון א לוי טאָר זי ניט עסן קיין מעשר. **לויט איין טייטש, מיינט די משנה, אז מען גיט איר ניט קיין מעשר אלס שטראָף. זע פריער פרק ט׳ משנה ד׳ וועגן מעשר.** ובת כהן, און אויב זי איז די טאָכטער פון א כהן טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **אפילו ניט אזא תרומה וואָס איז מדרבנן.** ואין, און ניט די יורשים פון דעם (ערשטן) און ניט די יורשים פון דעם (צווייטן מאן) ירשענען ניט איר כתובה. מען מיינט דאָ די „כתובת בנין דכרין״. **אויב די פרוי און דער מאן שטאַרבן קומט אירע קינדער די כתובה אחוץ דעם טייל ירושה (וועגן כתובת בנין דכרין״, די „כתובה פאר קינדער זכרים״ זע אין כתובות פרק ד׳ משנה י׳). אָבער דאָ איז ניט פאַראַן קיין ירושה פון דער כתובה, ווייל זי האָט ניט קיין כתובה אלס שטראָף.** ואם מתו, און אויב זיי (די מענער) זענען געשטאָרבן דאַרף דער ברודער פון דעם (ערשטן) און דער ברודער פון דעם (צווייטן מאן) געבן איר חליצה אָבער ניט מייבם זיין איר. **דער ברודער פון ערשטן מאן דאַרף געבן חליצה לויט דעם דין פון דער תורה, ווייל דער ערשטער איז דאָך געווען איר ריכטיקער מאן, און דער ברודער פון צווייטן מאן דאַרף געבן חליצה נאָר מדרבנן, ווייל די מענטשן מיינען דאָך אז דער צווייטער איז געווען איר מאן.** ר׳ יוסי זאָגט,

מְיַבְּמִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַעְלָהּ הָרִאשׁוֹן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הָרִאשׁוֹן זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ מֵאָחִיו שֶׁל רִאשׁוֹן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ, וְאֵין הַוָּלָד מִמֶּנּוּ מַמְזֵר. וְאִם נִסֵּת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ:

ב נִסֵּת עַל פִּי בֵית דִּין, תֵּצֵא וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן. שֶׁלֹּא עַל פִּי בֵית דִּין, תֵּצֵא וְחַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן. יָפֶה כֹחַ בֵּית דִּין שֶׁפּוֹטֶרֶת מִן הַקָּרְבָּן. הוֹרוּהָ בֵית דִּין לִנָּשֵׂא, וְהָלְכָה וְקִלְקְלָה, חַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן, שֶׁלֹּא הִתִּירוּהָ אֶלָּא לִנָּשֵׂא:

אַז עס קומט איר די כתובה פון דעם פארמעגן פון איר ערשטן מאַן. **אָבער פון צווייטן מאַן קומט איר ניט.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז דער ערשטער (מאן) האָט רעכט אויף איר מציאה און אויף (די פארדינסטן פון) איר האנטארבייט און אויף צו פארשטערן אירע נדרים. **מחמת דער ערשטער מאַן איז איר ריכטיקער מאַן.** ר׳ שמעון זאָגט, אז די ביאה אָדער די חליצה פון א ברודער פון ערשטן (מאן) באפרייט איר צרה, און דאָס קינד איז ניט קיין ממזר. **ר׳ שמעון האלט, אז דער ערשטער מאַן איז אינגאנצן איר ריכטיקער מאַן, און דעריבער אויב דער ערשטער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער און האָט איבערגעלאָזט א חוץ דער דאָזיקער פרוי נאָך איין פרוי, איר צרה, איז דער דין, אז אויב דער ברודער פון ערשטן מאַן האָט איר מייבם געווען (ביאה, בועל געווען איר) אָדער ער האָט איר געגעבן חליצה, ווערט שוין איר צרה, די אנדערע פרוי, באפרייט. אויך האלט ר׳ שמעון, אז אויב דער ערשטער מאַן האָט געלעבט מיט דער פרוי נאָכן צוריקקומען און האָט געהאט מיט איר א קינד, איז דאָס קינד ניט קיין ממזר, מחמת זי איז זיין פרוי.** ואם ניסת, און אויב זי האָט חתונה געהאט אָן רשות, מעג זי צוריקגיין צו אים (צום ערשטן מאַן). **די גמרא טייטשט, אז די משנה מיינט, אז אויב ניט איין עדות, נאָר צוויי עדות זענען געקומען און האָבן איר געזאָגט אז דער מאַן איז געשטאָרבן, און זי האָט דעריבער גאָרניט גערדאַרפן נעמען קיין שום היתר, קיין דערלויבניש, פון בית דין חתונה צו האָבן (ווי זי וואָלט גערדאַרפן ביי איין עדות), און זי האָט חתונה געהאָט, און דערנאָך איז געקומען דער ערשטער מאַן, מעג זי צוריקגיין וואוינען מיטן ערשטן מאַן. מחמת ביי צוויי עדות הייסט זי אן אנוסה, און זי איז מותר צום ערשטן מאַן.**

ב. ניסת, אויב זי האָט חתונה געהאט מיט דער דערלויבניש פון בית דין (און דערנאָך איז צוריקגעקומען דער ערשטער מאַן), דארף זי זיך שיידן (פון די מענער), אָבער זי איז פטור פון ברענגען א קרבן. **דער דין איז, אז איינער טוט בשוגג א הארבע עבירה (אויף וועלכער עס קומט מיתה אָדער כרת, אויב מען טוט איר במזיד), דארף ער ברענגען אין בית המקדש א קרבן חטאת. זאָגט די משנה, אז אויב בית דין האט איר געגעבן דעם היתר, איז זי פטור פון קרבן חטאת, כאָטש דערנאָך האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט עובר געווען אויף דער הארבער עבירה פון אשת איש.** לא ניסת, אויב זי האָט חתונה געהאט ניט מיט דער דערלויבניש פון בית דין (זי האָט זיך ניט געפרעגט ביים בית דין, נאָר זי האָט זיך אליין פארלאָזט אויף דעם עדות), דארף זי זיך שיידן (פון די מענער) און זי דארף ברענגען א קרבן. **מחמת דאָס הייסט ווי געוויינטליך געטאָן א הארבע עבירה בשוגג.** יפה, דער כח פון בית דין איז גוט דערמיט, וואָס ער באפרייט פון קרבן. **דאָס איז א כלל, אז „יחיד שעשה בהוראת דין", אז איינער טוט בשוגג א עבירה, ווייל דאָס בית דין האָט אים געפסקנט אז ער מעג, איז פטור פון ברענגען א קרבן.** הורוה, אויב דאָס בית דין האָט איר געפסקנט אז זי מעג חתונה האָבן (ווייל זיי האָבן געמיינט, אז איר מאַן איז געשטאָרבן) און זי איז געגאנגען און האָט חתונה געהאט דורך א עבירה (וקלקלה, זי האָט קאַליע געמאכט, למשל, זי איז אן אלמנה און האָט חתונה געהאט מיט א כהן גדול, וועלכער טאָרניט נעמען קיין אלמנה, און דערנאָך איז דער ערשטער מאַן געקומען), דארף זי יאָ ברענגען א קרבן (פאר לעבן מיטן צווייטן מאַן אלס אשת איש), ווייל מען (דאָס בית דין) האָט איר נאָר מתיר געמאכט חתונה צו האָבן (אויף א כשרן אופן) **פאר דער**

ג הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ, מֵת בַּעְלֵיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ, וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, חִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים, תֵּצֵא וְהַוָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. אָמְרוּ לָהּ, מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, חִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים, תֵּצֵא וְהַוָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. אָמְרוּ לָהּ, מֵת בַּעְלֵיךְ וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, קַיָּם הָיָה וּמֵת, תֵּצֵא וְהַוָּלָד רִאשׁוֹן מַמְזֵר וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר. אָמְרוּ לָהּ, מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִתְקַדְּשָׁה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַעְלָהּ, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ.

עבירה פון חתונה האָבן אלס אלמנה מיט א כהן גדול קומט ניט קיין קרבן (אפילו עס איז געווען בשוגג) ווייל דאָס איז א לייכטע עבירה, עס קומט ניט דערפאר קיין כרת, נאָר עס איז א „לאו".

ג. האשה א פרוי וואָס איר מאַן און איר זון (פון דאָזיקן מאַן) זענען אוועק אין א ווייטער מדינה (מדינת הים, אין יענער זייט ים), און מען איז געקומען און מען האָט איר געזאָגט: „(צוערשט) איז געשטאָרבן דיין מאַן (און דער זון האָט נאָך געלעבט און זי דאַרף דעריבער ניט מער קיין חליצה) און דערנאָך איז געשטאָרבן דיין זון", און זי האָט חתונה געהאַט (מיט אַן אנדערן מאַן), און דערנאָך (איז מען געקומען צו איר און מען) האָט געזאָגט, אז די זאַך איז געווען פאַרקערט (צוערשט איז געשטאָרבן דער זון און דערנאָך דער מאַן, און זי האָט געדאַרפט נעמען חליצה כדי צו מעגן חתונה צו האָבן), זאָל זי זיך שיידן (מיטן צווייטן מאַן). **ווייל זי האָט דאָך ניט געטאָרט חתונה האָבן מיט'ן צווייטן מאַן, ניט האָבנדיק גענומען חליצה פון ברודער פון ערשטן מאַן.** והולד, און דאָס ערשטע קינד און דאָס לעצטע קינד איז א ממזר. **מיט „דאָס ערשטע" מיינט מען דאָס קינד וואָס זי האָט געהאַט איידער מען איז געקומען איר זאָגן, אז די זאַך איז געווען פאַרקערט, און מיט „דאָס לעצטע" מיינט מען דאָס קינד וואָס זי האָט געהאַט דערנאָך. די משנה לערנט דאָ לויט ר' עקיבא** (פריער פרק ד' משנה י"ג) **אז אויך פון „חייבי לאוין", פון א פרוי, וואָס ווען מען לעבט מיט איר איז מען עובר נור אויף א לאו, הייסט אויך דאָס קינד א ממזר; וואָרום לעבן מיט א פרוי, וואָס דאַרף נעמען חליצה און האָט נאָכניט גענומען, איז מען עובר נור אויף א לאו.** אמרו לה מת בנך, אויב מען האָט איר געזאָגט: „(צו־ערשט) איז געשטאָרבן דיין זון און דערנאָך דיין מאַן" און זי האָט זיך מייבם געווען (חתונה געהאַט מיט דעם מאַנ'ס ברודער, ווי דער דין איז ווען דער מאַן שטאַרבט אָן קינדער), און דערנאָך האָט מען איר געזאָגט, אז די זאַך איז געווען פאַרקערט (אז דער זון איז געשטאָרבן נאָכן מאַנ'ס טויט און זי האָט ניט געטאָרט חתונה האָבן מיטן מאַנ'ס ברודער), זאָל זי זיך שיידן (מיטן שוואָגער) און דאָס ערשטע קינד, און דאָס לעצטע (קינד) איז א ממזר. **דאָ זענען אויך די חכמים מודה, ווייל לעבן מיט דעם** מאַנס ברודער „שלא במקום מצוה" (ניט אַלס יבמה) איז אַ עבירה פאַר וועלכער **עס קומט כרת** (חייבי כריתות). אמרו לה מת בעלך, אויב מען האָט איר געזאָגט: „דיין מאַן איז געשטאָרבן", און זי האָט חתונה געהאַט, און דערנאָך האָט מען איר געזאָגט, אז (ווען זי האָט חתונה געהאַט) האָט ער געלעבט נאָר ער איז געשטאָרבן (דערנאָך), זאָל זי זיך שיידן (מיטן צווייטן מאַן), און דאָס ערשטע קינד (וואָס זי האָט געהאַט מיטן צווייטן מאַן איידער דער ערשטער מאַן איז געשטאָרבן) איז א ממזר, און דאָס לעצטע (קינד, וואָס זי האָט געהאַט מיט דעם צווייטן מאַן נאָכדעם ווי איר ערשטער מאַן איז געשטאָרבן) איז ניט קיין ממזר. **מחמת דאַמאָלס איז זי דאָך שוין ניט געווען קיין אשת איש.** אָמרו לה, אויב מען האָט איר געזאָגט: „דיין מאַן איז גע־שטאָרבן" און זי האָט זיך מקדש געווען (זי האָט גענומען קידושין פון אַן אנדערן מאַן, אָבער זי האָט נאָכניט חתונה געהאַט מיט אים) און דערנאָך איז איר (ערשטער מאַן) געקומען, מעג זי צוריקגיין צו אים. **ווייל די קידושין זענען דאָך גאָרניט מחמת זי איז דאָך א אשת איש, און געלעבט מיט דעם צווייטן מאַן האָט זי דאָך**

אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ אַחֲרוֹן גֵּט, לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא, וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ, וְלֹא מֵאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אִישָׁהּ:
ד מִי שֶׁהָלְכָה אִשְׁתּוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לוֹ מֵתָה אִשְׁתְּךָ, וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּאת אִשְׁתּוֹ, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ, הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה, וּשְׁנִיָּה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. וְאִם מֵתָה רִאשׁוֹנָה, מֻתָּר בַּשְּׁנִיָּה. אָמְרוּ לוֹ, מֵתָה אִשְׁתְּךָ, וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לוֹ, קַיֶּמֶת הָיְתָה וּמֵתָה, הַוָּלָד רִאשׁוֹן מַמְזֵר, וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁפּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים, פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי

אויך ניט, און זי האָט דאריבער ניט געטאָן קיין עבירה. אף על פי, כאָטש דער צווייטער מאן האָט איר געגעבן א גט, האָט ער זי ניט געפסלט פון כהונה. **זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן אויב איר ערשטער מאן איז דערנאָך געשטאָרבן; כאָטש א גרושה טאָר דאָך מיט א כהן ניט חתונה האָבן, אָבער זי הייסט ניט קיין גרושה, ווייל דעם צווייטנס גט איז ניט קיין גט, ווארום ער איז ניט איר מאן.** את זו, דעם דאָזיקן (דין) האָט גע׳דרשנ׳ט ר׳ אלעזר בן מתיא (פון פסוק אין חומש ויקרא כ״א, ז׳) „ואשה גרושה מאשה״ (אז א כהן טאָרניט חתונה האָבן מיט „א פרוי וועלכע איז גע׳גט פון איר מאן״), אָבער ניט ווען (זי איז גע׳גט) פון א מאן, וועלכער איז ניט איר מאן. **און דאָ איז דאָך דער צווייטער מאן ניט געווען איר מאן.**

ד. מי, איינער, וואָס זיין ווייב איז אוועק אין א ווייטע מדינה, און מען איז געקומען און מען האָט אים געזאָגט: „דיין ווייב איז געשטאָרבן״ און ער האָט חתונה געהאט מיט איר שוועסטער (ווארום נאָכן טויט פון ווייב מעג מען חתונה האָבן מיט איר שוועסטער), און דערנאָך איז זיין ווייב געקומען (זי איז ניט געווען געשטאָרבן), מעג זי צוריקגיין צו אים. **דער מאן מעג צוריקגייך וואוינען מיט זיין ערשט ווייב. מחמת דאָס וואָס ער האָט געלעבט מיט איר שוועסטער אסר׳ט אויף אים ניט זיין ווייב.** הוא, ער מעג חתונה האָבן מיט די קרובים פון דער צווייטער (פון זיין ווייב׳ס שוועסטער, למשל מיט איר טאָכטער) און די צווייטע (די שוועסטער) מעג חתונה האָבן מיט זיינע קרובים (למשל) מיט זיין ברודער. **ווייל זי איז ניט געווען זיין ווייב.** ואם, און אויב דאָס ערשטע (ווייב) איז (דערנאָך) געשטאָרבן מעג ער חתונה האָבן מיט דער צווייטער (מיט דער שוועסטער). **זי איז ניט אסור געוואָרן אויף אים** אָמרו, אויב מען האָט אים געזאָגט: „דיין ווייב איז געשטאָרבן״, און ער האָט חתונה געהאט מיט איר שוועסטער, און דערנאָך האָט מען אים געזאָגט, אז זי האָט געלעבט (ווען ער האָט חתונה געהאט מיט דער שוועסטער) נאָר זי איז (דערנאָך) געשטאָרבן, איז דאָס ערשטע קינד א ממזר און דאָס לעצטע (קינד) איז ניט קיין ממזר. מיט **„דאָס ערשטע״ מיינט מען דאָס קינד וואָס ער האָט געהאט מיט דעם ווייב׳ס שוועסטער איידער דאָס ווייב איז געשטאָרבן,** און מיט „דאָס לעצטע״ מיינט מען דאָס קינד, **וואָס ער האָט געהאט מיט דער שוועסטער נאָך דעם ווייב׳ס טויט.** ר׳ יוסי זאָגט, יעדער וואָס פסלט דורך אנדערע, פסל׳ט אויך דורך זיך, און ווער עס פסלט ניט דורך אנדערע פסלט ניט דורך זיך. **די גמרא זאָגט, אז ר׳ יוסי האָט געהערט ווי דער תנא קמא (דער ערשטער תנא וואָס האָט פריער געלערנט דעם דין אין דער משנה) זאָגט, אז אויב צווי מענטשן אברהם און ראובן האָבן גענומען צווי שוועסטערן, אברהם לאהן און ראובן רחלן, סיי ווען אברהם האָט אינגאנצן חתונה געהאט מיט לאה׳ן, סיי ער האָט זי נור מקדש געווען, — און לאה און ראובן (זיין שוואָגער) זענען אוועק אין א ווייטער מדינה און מען איז געקומען און געזאָגט צו אברהם אז זיין ווייב לאה און זיין שוואָגער ראובן זענען געשטאָרבן, און אברהם האָט חתונה געהאט מיט רחלן, און דערנאָך זענען געקומען לעבעדיקע זיין ווייב לאה און זיין שוואָגער ראובן, מעג אברהם צוריקנעמען זיין ווייב לאה, אָבער ראובן טאָרניט צוריק נעמען רחלן,**

אֲחֵרִים, אֵינוֹ פוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ: ה אָמְרוּ לוֹ, מֵתָה אִשְׁתְּךָ, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ, מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ, וְנִמְצְאוּ כֻלָּן קַיָּמוֹת, מֻתָּר בָּרִאשׁוֹנָה בַּשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית, וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, וְאָסוּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית, וְאֵין בִּיאַת אַחַת

ווייל רחל האָט דאָך אלס אשת איש געלעבט מיט א פרעמדן מאַן, מיט אברהם. זאָגט ר׳ יוסי, אז אברהם טאָרניט צוריקנעמען זיין ווייב לאה אויב לאה איז געווען זיין ארוסה (ער האָט איר נור געהאט מקדש געווען, און נאָכניט געהאט חתונה געהאט מיט איר), און דאריבער דארף אברהם געבן א גט רחלן (תצא מזה ומזה), ווייל מענטשן מיינען, אז אברהם האָט געהאט מקדש געווען לאהן נור אויף א תנאי און דער תנאי איז ניט געהאט מקויים געוואָרן און די קידושין זענען געוואָרן אויס קי־דושין, און דאָס וואָס ער האָט חתונה געהאט מיט איר שוועסטער רחל איז געווען ריכטיק חתונה געהאט, און דאריבער האָט ער רחלן גענדארפן געבן א גט. אָבער ווען לאה איז געווען אינגאנצן אברהמ׳ס ווייב, ער האָט געהאט מיט איר אינגאנצן חתונה געהאט, ניט בלויז דורך קידושין, קאָן מען דאָך ניט מיינען אז דאָס איז געווען אויף א תנאי און אז פון דער חתונה איז גאָרניט געוואָרן; ווייסן דאָך ממילא מענטשן, אז אברהם׳ס שפּעטערדיקע חתונה־האָבן מיט רחלן איז געווען דורך א טעות, און ער דארף רחלן ניט געבן קיין גט. און דאריבער מעג ער צוריק נעמען לאה׳ן. דאָס איז דער טייטש פון ר׳ יוסי׳ס ווערטער: יעדער וואָס פּסלט אויף אנדערע (אברהם דורך געבן א גט צו רחלן פסל׳ט ער איר אויף זיין שוואָגער, אויף ראובנען), פּסלט ער אויך אויף זיך (ווערט אויך זיין ווייב לאה, די ארוסה, פסול אויף אים, אויף אברהמ׳ן), און ווער עס פּסלט ניט אויף אנדערע (אויב לאה איז אינגאנצן אברהמ׳ס ווייב, דארף ער דאָך ניט געבן קיין גט רחלן, און ער פּסלט איר ניט אויף איר מאַן, אויף ראובנען), פּסלט ער אויך ניט אויף זיך (לאה ווערט ניט פסול אויף אים, און ער מעג איר צוריקנעמען).

ה. אָמרו, (אויב מען איז געקומען צו איינעם און) מען האָט אים געזאָגט: „דיין ווייב (לאה) איז געשטאָרבן״, און ער האָט חתונה געהאט מיט איר שוועסטער פון איין פאָטער (מיט רחל, וועלכע איז לאה׳ס שוועסטער נאָר פון איין פאָטער אָבער ניט פון איין מוטער), (דערנאָך האָט מען אים געזאָגט) „זי (רחל) איז געשטאָרבן״, און ער האָט חתונה געהאט מיט איר (רחל׳ס) שוועסטער פון איין מוטער (מיט שרה), (דערנאָך האָט מען אים געזאָגט): זי (שרה) איז געשטאָרבן״, און ער האָט חתונה געהאט מיט איר (שרה׳ס) שוועסטער פון איין פאָטער (מיט רבקה), (דערנאָך האָט מען אים געזאָגט): זי (רבקה) איז געשטאָרבן״, און ער האָט חתונה געהאט מיט איר (רבקה׳ס) שוועסטער פון איין מוטער (מיט חוה), און דערנאָך האָט זיך ארויסגע־וויזן, אז זיי אלע לעבן, מעג ער (האָבן אלס ווייבער) די ערשטע (לאה׳ן), די דריטע (שרה׳ן) און די פיפטע (חוה׳ן). מחמת לאה און שרה און חוה זענען דאָך צווישן זיך פרעמדע, און ער האָט געמעגט חתונה האָבן מיט שרה און מיט חוה, און זיי זענען זיינע ריכטיקע ווייבער, אָבער די צווייטע רחל איז דאָך לאה׳ס שוועסטער, איז דאָך זיין חתונה האָבן מיט רחלן גאָרניט ווערט און ער טאָרניט לעבן מיט איר ווייל זי איז דאָך די שוועסטער פון זיין ווייב, פון לאה׳ן, דאָס זעלביקע איז רבקה די שוועס־טער פון זיין ריכטיק ווייב שרה. ופוטרות, און זיי באפרייען זייערע צרות. אויב דער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער קאָן זיין ברודער געבן חליצה אָדער מייבם זיין איינע פון די דריי, און דערמיט באפרייען די איבריקע צוויי ווייבער, די צרות. ואסור, און ער (דער מאַן) טאָר ניט האָבן אלס ווייב) די צווייטע (רחל) און די פירטע (רבקה). ווי מיר האָבן פריער דערקלערט. ואין ביאת, און דאָס קומען אויף (דאָס בועל זיין) איינע פון זיי באפרייט ניט איר צרה. אויב דער מאַן איז געשטאָרבן און זיין ברודער האָט מייבם געווען רחלן אָדער רבקה׳ן ווערן די אנדערע ווייבער פון ראובן ניט

מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ, וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה לְאַחַר מִיתַת הָרִאשׁוֹנָה, מֻתָּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית, וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, וְאָסוּר בַּשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית, וְאֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ:
ו בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוּא פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחִין, וְהָאַחִין פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא פּוֹסֵל תְּחִלָּה, וְהָאַחִים פּוֹסְלִין תְּחִלָּה וָסוֹף. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, פָּסַל עַל יְדֵי אַחִין, בָּאוּ עָלֶיהָ אַחִין וְעָשׂוּ בָהּ מַאֲמָר, נָתְנוּ גֵט אוֹ

באפרייט, ווייל ניט רחל און ניט רבקה זענען געווען ראובן׳ס ווייב. ואם בא, און (אויב עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די ערשטע, לאה איז יאָ געהאט געשטאָרבן און ער (דער מאן) האָט געלעבט (חתונה געהאט) מיט דער צווייטער (מיט רחל) נאָכדעם ווי די ערשטע (לאה) איז געשטאָרבן, מעג ער האָבן (אלס ווייבער) די צווייטע (רחלן) און די פערטע (רבקה׳ן), און זיי באפרייען זייערע צרות. און ער טאָרניט האָבן אלס ווייבער) די דריטע (שרהן) און די פיפטע (חוה׳ן), און דאָס קומען אויף איינע פון זיי (דאָס מייבם זיין שרה׳ן אָדער חוה׳ן) פטרט ניט איר צרה **מחמת איצט איז דאָך רחל זיין ריכטיק ווייב, און ממילא איז שוין איר שוועסטער שרה ניט זיין ווייב, און דערפאר איז שוין רבקה יאָ זיין ווייב, און דאדורך איז שוין איר שוועס־טער חוה ניט זיין ווייב.**

ו. **בן תשע,** א יינגל, וואָס איז אלט ניין יאָר מיט א טאָג, פסלט ער פאר די ברידער, און די ברידער פסלענען פאר אים; נאָר ער פסלט (נור) אין אָנהייב, און די ברידער פסלענען אין אָנהויב און אין סוף. **כדי צו פארשטיין די משנה, דארף מען וויסן, אז א יינגל ביז ניין יאָר מיט א טאָג, איז זיין טאָן גאָרניט געטאָן; אויב דאָס יינגל איז אלט 13 יאָר מיט א טאָג און ער האָט שוין די צוויי האָר אין אונטערשטן טייל פון קערפער, הייסט ער א דערוואקסענער מענטש, און וואָס ער טוט הייסט געטאָן. אָבער פון ניין יאָר מיט א טאָג ביז ער האָט די צוויי האָר, הייסט דאָס יינגל אביסל יאָ ווי א דערוואקסענער מענטש און אביסל ניט. זאָגט דאָ די משנה, אז איי־נער איז געשטאָרבן אָן קינדער און ער האָט איבערגעלאָזט א פרוי און אויך ברי־דער דערוואקסענע מענטשן און אויך איין ברודער וועלכער איז אלט 9 יאָר מיט א טאָג, איז אויב דאָס יינגל האָט מיט דער יבמה געמאכט א מאמר (איר מקדש גע־ווען), האָט ער זי געפסלט, אז די אנדערע ברידער טאָרן שוין מיט איר ניט חתונה האָבן. כאָטש ווען אזא יינגל איז מקדש א פרעמדע פרוי, ניט זיין יבמה, זענען זיינע קידושין גאָרניט, אָבער ביי א יבמה איז הארבער. ווי איז אָבער אז א דערוואקסע־נער ברודער האָט צוערשט געמאכט מיט דער יבמה א מאמר און דערנאָך האָט דאָס יינגל געמאכט מיט איר א מאמר, פסלט איר דאָס יינגל ניט, און דער דערוואקסענער ברודער מעג מיט איר חתונה האָבן. דאָס הייסט, אז דאָס יינגל פסלט נור „אין אָנ־הייב", און ניט „צום סוף". אָבער אויב דאָס יינגל האָט געמאכט מיט דער יבמה א מאמר און דערנאָך האָט א דערוואקסענער ברודער געמאכט מיט איר א מאמר, טאָר שוין דאָס יינגל שפעטער מיט דער יבמה ניט חתונה האָבן, ווייל די דערוואק־סענע ברידער פסלענען סיי אין אָנהויב און סיי צום סוף. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ביי א מאמר, אָבער אויב א דערוואקסענער ברודער האָט געמאכט מיט דער יבמה א מאמר און דערנאָך האָט דאָס יינגל בועל געווען די יבמה, פסלט ער זי אויף דעם ברודער; דאָס איז אז מיט ביאה (בועל זיין) פסלט דאָס יינגל די יבמה סיי אין אָנהייב און סיי צום סוף.** כיצד, ווי אזוי? א יינגל פון ניין יאָר מיט א טאָג וועלכער איז געקומען אויף (בועל געווען) זיין יבמה, האָט ער זי געפסלט אויף די ברידער; אויב פון די ברידער (איינער פון די דערוואקסענע ברידער) איז געקומען אויף איר, אָדער זיי האָבן געמאכט מיט איר א מאמר אָדער זיי האָבן געגעבן איר א גט אָדער זיי האָבן איר געגעבן חליצה, האָבן זיי איר געפסלט אויף אים **ווי מיר האָבן שוין געזאָגט לערנט די גמרא אין דער משנה אז מיט ביאה פסלט דאָס יינגל אויף די ברי־דער סיי אין אָנהייב און סיי צום סוף.**

חֲלִיצָה, פְּסָלוֹ עַל יָדוֹ: ז בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ אָחִיו, שֶׁהוּא בֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, פָּסַל עַל יָדוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא פָסַל: ח בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא עַל צָרָתָהּ, פָּסַל עַל יְדֵי עַצְמוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא פָסַל. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וּמֵת, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. נָשָׂא אִשָּׁה וּמֵת, הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה: ט בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמִשֶּׁהִגְדִּיל נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת וּמֵת, אִם לֹא יָדַע אֶת

ז. בן תשע, א יינגל פון ניין יאָר מיט א טאָג, וועלכער איז געקומען אויף זיין יבמה, און דערנאָך איז געקומען אויף איר זיין ברודער וועלכער איז אויך אלט ניין יאָר מיט א טאָג, האָט ער (דער צווייטער ברודער) איר געפסלט אויף אים (אויף דעם ערשטן); ר׳ שמעון זאָגט, אז ער האָט ניט געפסלט אויף אים. די גמרא **זאָגט, אז ר׳ שמעון האלט, אז וועגן א יינגל פון 9 יאָר מיט א טאָג איז א ספק צי זיין בועל זיין מאכט אז די יבמה זאָל ווערן זיין ווייב (ער זאָל זי „קונה זיין״) צי ניט. דאריבער האלט ר׳ שמעון אז דאָס צווייטע יינגל קאָן זי ניט פסלענען ממה נפשך: איז אזא יינגל יאָ „קונה״, איז דאָך די יבמה געוואָרן דאָס ווייב פון ערשטן יינגל, און ממילא קאָן דאָך דאָס צווייטע יינגל איר ניט פסלענען; איז ווידער אזא יינגל ניט קונה, הייסט דאָך עס, אז זיין טאָן איז גאָרניט געטאָן, קאָן דאָך דאָס צווייטע יינגל זי ניט פסלענען, מחמת זיין טאָן איז גאָרניט.**

ח. בן תשע, א יינגל פון ניין יאָר מיט א טאָג, וועלכער איז (צוערשט געקומען אויף זיין שוועגערין (זיין יבמה) און דערנאָך איז ער געקומען אויף איר צרה (זיין פארשטאָרבענער ברודער האָט איבערגעלאָזט צוויי ווייבער), האָט ער געפסלט אויף זיך אליין. **ער טאָרניט חתונה האָבן אויך ניט מיט דער ערשטער יבמה, מחמת זיין ביאה (זיין בועל זיין) הייסט אביסל ווי יאָ קונה געווען און אביסל ניט, און דארי־בער פסלט ער אויף זיך אליין.** ר׳ שמעון זאָגט, אז ער פסלט ניט. **ווייל, ווי מיר האָבן פריער געלערנט, האלט ר׳ שמעון, אז עס איז א ספק, איז דאָך דאָ אויך דער זעלביקער ממה נפשך: אָדער זיין ביאה איז גאָרניט און ער מעג חתונה האָבן מיט זיין ערשטער יבמה, אָדער זיין ביאה איז גוט, איז דאָך די ערשטע יבמה געוואָרן זיין ווייב, און דאָס בועל זיין די צרה קאָן שוין ניט פסלענען אויף אים זיין ווייב.**

בן תשע, אַ יינגל פון ניין יאָר מיט אַ טאָג, וועלכער איז געקומען אויף זיין יבמה, און ער (דאָס יינגל) איז געשטאָרבן, דאַרף זי (די יבמה) נעמען חליצה (פון די ברידער) אָבער מייבם זיין טאָר מען זי ניט. **ווייל די ביאה פון דעם יינגל מאכט איר נור אביסל ווי זי איז געוואָרן זיין ווייב, ממילא הייסט עס ווי עס איז נאָך געבליבן אביסל די צוגעבינדענקייט, די זיקה, נאָך דעם ערשטן פארשטאָרבענעם ברודער, און אויך די צוגעבינדענקייט, די זיקה, נאָך דעם יינגל, די „זיקה פון צוויי יבמים״, און דאריבער טאָרן די ברידער איר ניט מייבם זיין, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ג׳ משנה ט׳.** נשא, אויב ער (דאָס יינגל פון ניין יאָר מיט א טאָג) האָט חתונה געהאט מיט (סתם א פרוי, ניט מיט זיין יבמה) און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער) איז זי פטור (פון נעמען חליצה אָדער מייבם זיין) **ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין משנה י׳ האָט דאָס טאָן פון אזא יינגל א ווערט נאָר ביי זיין יבמה, ווייל זי האָט א צו־געבינדענקייט צו אים (א „זיקה״), אָבער ביי א פרעמדער פרוי האָט זיין מקדש זיין און חתונה האָבן קיין ווערט ניט.**

ט. בן תשע, א יינגל פון ניין יאָר מיט א טאָג, וועלכער איז געקומען אויף זיין יבמה, און (דערנאָך) ווען ער איז געוואָרן דערוואקסן האָט ער חתונה געהאט מיט אן אנדערער פרוי און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער), (איז דער דין) אויב ער האָט ניט „דערקענט״ (ידע, ער האָט ניט בועל געווען) די ערשטע (פרוי, זיין יבמה) פון זינט

הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁהִגְדִּיל, הָרִאשׁוֹנָה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וְהַשְּׁנִיָּה אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מְיַבֵּם לְאֵיזוֹ שֶׁיִּרְצֶה וְחוֹלֵץ לַשְּׁנִיָּה. אֶחָד שֶׁהוּא בֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד שֶׁהוּא בֶן עֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת:

פרק יא.

א נוֹשְׂאִין עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְפֻתָּה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה עַל הַנְּשׂוּאָה חַיָּב. נוֹשֵׂא אָדָם אֲנוּסַת אָבִיו וּמְפֻתַּת אָבִיו, אֲנוּסַת בְּנוֹ וּמְפֻתַּת בְּנוֹ. רַבִּי

ער איז געוואָרן דערוואקסן, דארף די ערשטע נעמען חליצה (פון זיינע ברידער) אָבער ניט מייבם זיין. אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין דער משנה, ווייל די ערשטע האָט דאָך אויף זיך די „זיקה, די צוגעבינדענקייט פון צוויי יבמים". והשניה, און די צווייטע פרוי אָדער זי נעמט חליצה אָדער מען איז איר מייבם. ווייל מיט איר האָט ער דאָך חתונה געהאט ווען ער איז שוין געווען דערוואקסן. דאָס וואָרט „ידע", „דערקענען" אנשטאט בועל־זיין, האָבן מיר אויך געהאט פריער פרק ח' משנה א'. ר' שמעון זאָגט, אז ער (איינער פון זיינע ברידער) קאָן מייבם זיין (חתונה האָבן) מיט וועלכער ער וויל און (דערנאָך) זאָל ער געבן חליצה דער אנדערער. ווייל ר' שמעון (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ג' משנה ט') האלט אז אויך ביי א זיקה, צוגעבענדענקייט פון צוויי יבמים, מעג מען מייבם זיין. אחד, סיי (א יינגל) וועלכער איז אלט ניין יאָר מיט א טאָג, און סיי ער איז אלט צוואַנציק יאָר, וועלכער האָט ניט געבראכט (עס האָבן זיך ניט באוויזן ביי אים) די צוויי האָר. די משנה לערנט דאָ, אז אויך א דערוואקסענער, כל זמן ער האָט ניט די צוויי האָר (שתי שערות) אין אונטערשטן טייל פון קערפער, האָט ער דעם דין פון א יינגל וואָס איז אלט 9 יאָר מיט א טאָג. דער ברטנורא ברענגט דאָ, אז אויב ער איז אלט געוואָרן 35 יאָר מיט א טאָג און ער האָט ניט די צוויי האָר, הייסט ער א דערוואקסענער און ער האָט דעם דין פון א סריס (א זון־סריס, סריס חמה, זע פריער פרק ח' משנה ד'), אפילו ער האָט ניט די סמנים פון א סריס (וועגן וועלכע מיר האָבן געשריבן פריער אין פרק ח' משנה ד').

פרק י"א

א. נושאין, מען מעג חתונה האָבן אויף מאנס זיין און אויף איבער־רעדן (מפתה־זיין). ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה א' זענען פאראן פרויען־קרובים מיט וועלכע מען טאָרניט חתונה האָבן. למשל, מען טאָר ניט חתונה האָבן מיט א מוטער און מיט איר טאָכטער, אָדער מיט צוויי שוועסטערן וכדומה. זאָגט די משנה, אז אויב איינער האָט מאנס געווען א פרוי (ניט ער האָט חתונה געהאט מיט איר, נאָר ער האָט זי געצווינגען און קייגן איר ווילן געלעבט מיט איר געשלעכטליך), אָדער ער האָט זי איבער־גערעדט, מפתה געווען, און געלעבט מיט איר מיט איר ווילן, מעג ער חתונה האָבן מיט איר טאָכטער אָדער מיט איר שוועסטער, ווייל „אשר יקח" (ויקרא כ') מיינט, אז נור „דרך לקיחה" ביי חתונה האָבן. האונס, אָבער ווען איינער איז מאנס אָדער איז מפתה (רעדט־איבער) מיט (א קרובה פון) א חתונה גע־האטע, איז ער חייב (ווערט ער באשטראָפט). דאָ לערנט די משנה, אז פארקערט, אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט א פרוי און דערנאָך האָט ער געצווינגען איר טאָכ־טער (צי איר שוועסטער) אָדער ער האָט זי איבערגערעדט און ער האָט גע־לעבט מיט דער טאָכטער (צו מיט דער שוועסטער) האָט ער עובר געווען א עבירה פאר לעבן מיט צוויי פרויען־קרובים און ער איז חייב, ער ווערט באשטראָפט דער־פאר (אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג דארף ער ברענגען א קרבן). נושא, א מענטש מעג חתונה האָבן מיט א פרוי, וועלכע זיין פאָטער האָט מאנס געווען אָדער איבער־גערעדט (און געלעבט מיט איר), אָדער מיט א פרוי וועלכע זיין זון האָט מאנס גע־ווען אָדער איבערגערעדט (און געלעבט מיט איר). מיט דעם פאָטערס ווייב, אָדער

יְהוּדָה אוֹסֵר בַּאֲנוּסַת אָבִיו וּמְפֻתַּת אָבִיו: ב הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ בָנֶיהָ עִמָּהּ, לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, אֲפִלּוּ הוֹרָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא בִקְדֻשָּׁה וְלֵידָתוֹ בִקְדֻשָּׁה, וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בִקְדֻשָּׁה. וְכֵן שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ בָנֶיהָ עִמָּהּ: ג חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁנִּתְעָרְבוּ וַלְדוֹתֵיהֶן, הִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוּבוֹת וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ, אַרְבָּעָה חוֹלְצִין לְאַחַת, וְאֶחָד מְיַבֵּם אוֹתָהּ, הוּא וּשְׁלֹשָׁה

מיט דעם זון׳ס ווייב אפילו נאָכדעם ווי דער פאָטער אָדער דער זון איז געשטאָרבן, טאָר מען ניט חתונה האָבן. אָבער מיט א פרוי, מיט וועלכער דער פאָטער אָדער דער זון האָט געלעבט (סיי מאנס געווען איר, סיי איר איבערגערעדט) אָבער זיי האָבן ניט חתונה געהאט מיט איר, מעג מען חתונה האָבן. ר׳ יהודה אסרט ביי א פרוי וועלכע זיין פאָטער האָט מאנס געווען אָדער איבערגערעדט (כאָטש דער פאָטער האָט מיט איר ניט געהאט חתונה געהאט). די גמרא זאָגט, אז ר׳ יהודה לערנט עס אָפּ פון דברים כ״ג „ולא יגלה כנף אביו״, אז אפילו ווען דער פאָטער האָט ניט חתונה געהאט מיט דער פרוי, נאָר בלויז געלעבט מיט איר („כנף שראה אביו״) טאָר מען ניט. — דער ברטנורא גיט דאָ צו אז דאָס מעגן חתונה האָבן מיט א פרוי וואָס מען האָט מאנס געווען אָדער מפתה געווען איר נאָנטע קרובה מעג מען נור נאָכדעם ווי די קרובה איז געשטאָרבן, אָבער ביי איר לעבן אסרן די רבנן, ווייל עס איז דער שטייגער אז קרובות קומען איינע צו דער אנדערער, און עס קאָן ווידער קומען צו א עבירה.

ב. הגיורת, א (פרוי) גר׳טע (א גויה וועלכע האָט זיך מגייר געווען) און אירע זין האָבן זיך מגייר געווען מיט איר, (אויב איינער פון די ברידער איז געשטאָרבן אָן קינדער) דאַרף זיין ווייב ניט נעמען קיין חליצה און מען דאַרף זי ניט מייבם זיין. ווייל דער דין איז, אז צוויי ברידער פון איין פאָטער, וועלכע האָבן זיך מגייר געווען, ווערן ניט פאַררעכנט ווי ברידער פון איין פאָטער, און ממילא דאַרפן זיי ניט געבן קיין חליצה און ניט מייבם זיין. אפילו, (דער דאָזיקער דין איז אויך) אפילו ווען דאָס טראָגן ווערן מיטן ערשטן (ברודער) איז געווען ניט אין הייליקייט (זיין מוטער איז געוואָרן מעוברת מיט אים ווען זיין פאָטער איז נאָך געווען א גוי) און דאָס טראָגן ווערן מיטן צווייטן ברודער און זיין געבוירן ווערן איז שוין געווען אין הייליקייט (זיין פאָטער איז שוין געווען א גר ווען זיין מוטער איז געוואָרן מיט אים מעוברת און זי האָט אים געבוירן). דער טעם איז אלץ דערזעלביקער, ווייל זיי ווערן ניט פאַר־רעכנט ווי ברידער; אָבער מייבם זיין טאָר מען ניט ווייל זיי זענען ברידער פון איין מוטער, אויב זיי זיינעןביידע געבוירן געוואָרן בקדושה, אין הייליקייט, ווען דער פאָטער איז שוין געווען א ייד. אזוי זאָגט די גמרא. וכן, און אזוי איז אויך דער דין, אויב א שקלאַפין איז באפרייט געוואָרן און אירע זין זענען באפרייט געוואָרן צוזאַ־מען מיט איר. אויך זיי הייסן ניט ווי ברידער איינער צום אנדערן.

ג. חמש, פינף פרויען (וואָס יעדע פון זיי האָט געבוירן א יינגל און) זייערע יינגלעך האָבן זיך אויסגעמישט, און די אויסגעמישטע יינגלעך זענען אויפגעוואַקסן און האָבן חתונה געהאט מיט פרויען און זענען געשטאָרבן אָן קינדער (און יעדער פון זיי האָט איבערגעלאָזט איין ברודער, צוזאמען פינף ברידער) דאַרפן פיר (פון די ברידער) געבן חליצה צו איינער פון די ווייבער, און איינער (דער פיפטער ברודער) מעג איר (דערנאָך) מייבם זיין, ווייל ממה נפשך: איז זי דאָס ווייב פון זיין פאַרשטאָר־בענעם ברודער, מעג ער דאָך סתם חתונה האָבן מיט איר; איז זי די יבמה פון איינעם פון די אנדערע יינגלעך, האָט דאָך איין ברודער פון איר פאַרשטאָרבענעם מאַן איר געגעבן חליצה, מעג ער דאָך סתם חתונה האָבן מיט איר. הוא, ער (דער וואָס האָט מייבם געווען) צוזאמען מיט נאָך דריי (פון די אנדערע ברידער) געבן חליצה צו דער אנדערער פרוי און איינער (דער פיפטער ברודער) איז איר מייבם. אויך צוליב

חוֹלְצִין לְאַחֶרֶת וְאֶחָד מְיַבֵּם, נִמְצְאוּ אַרְבַּע חֲלִיצוֹת וְיִבּוּם לְכָל אַחַת וְאֶחָת: ד הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְעָרֵב וְלָדָהּ בִּוְלַד כַּלָּתָהּ, הִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוּבוֹת וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ, בְּנֵי הַכַּלָּה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, שֶׁהוּא סָפֵק אֵשֶׁת אָחִיו וְסָפֵק אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וּבְנֵי הַזְּקֵנָה אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין, שֶׁהוּא סָפֵק אֵשֶׁת אָחִיו וְאֵשֶׁת בֶּן אָחִיו. מֵתוּ הַכְּשֵׁרִים, בְּנֵי הַתַּעֲרוּבוֹת לִבְנֵי הַזְּקֵנָה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, שֶׁהוּא סָפֵק אֵשֶׁת אָחִיו וְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו. (ס"א לִבְנֵי) וּבְנֵי הַכַּלָּה אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַבֵּם: ה כֹּהֶנֶת שֶׁנִּתְעָרֵב וְלָדָהּ בִּוְלַד שִׁפְחָתָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִים בַּתְּרוּמָה, וְחוֹלְקִים חֵלֶק אֶחָד בַּגֹּרֶן,

דעמזעלבן ממה נפשך. און אזוי טוט מען כסדר: פיר גיבן חליצה צו איינער פון די פרויען און דער פיפטער איז איר מייבם, האט חתונה מיט איר, אלץ צוליב דעמ־זעלבן ממה נפשך. נמצאו, עס קומט אויס פיר חליצות־געבן און איין יבום צו יעדער (פון די פרויען). **יעדע פון די פרויען באקומט 4 מאל חליצה, און איינער פון די ברי־דער איז איר מייבם.**

ד. האשה, א פרוי וואס איר זון האט זיך אויסגעמישט מיט דעם זון פון איר שנור (מיט איר זונ׳ס זון), און די (צוויי אויסגעמישטע יינגלעך) זענען אויפגעוואקסן און האבן חתונה געהאט מיט פרויען און זענען געשטארבן (אן קינדער), דארפן די זין פון דער שנור געבן (די ביידע פרויען אלמנות) חליצה, אבער זיי טארן זיי ניט מייבם זיין ווייל יעדע (פון די פרויען־אלמנות) איז א ספק צי זי איז דאס ווייב פון זייער ברודער, צי זי איז דאס ווייב פון זייער פאטערס ברודער. **און מיט דעם ווייב פון א פאטערס א ברודער, מיט א מומע, טאר מען ניט חתונה האבן.** ובני הזקנה, און די זין פון דער אלטער (פון דער באבע) קאנען אדער געבן חליצה די ביידע פרויען) אדער זיי מייבם זיין (נאכדעם ווי די פרויען האבן גענומען חליצה פון די זין פון דער שנור), ווייל יעדע (פון די פרויען) איז א ספק צי איז דאס ווייב פון זייער ברודער צי זי איז דאס ווייב פון זייער ברודערס זון. **און מיט דעם ווייב פון א ברו־דערן־זון מעג מען חתונה האבן; א פרוי מעג חתונה האבן מיט איר פעטער.** מתו, אויב די כשרע (די ניט־אויסגעמישטע זין פון דער באבע און פון דער שנור) זענען גע־שטארבן (אן קינדער), דארפן די (צוויי) אויסגעמישטע זין געבן חליצה צו די (ווי־בער פון די) זין פון באבע, אבער מייבם זיין טארן זיי ניט, ווייל יעדע פון זיי איז א ספק צי זי איז זיין ברודערס ווייב צי דאס ווייב פון פאטערס ברודער. **און מיט דעם** ווייב פון א פאטערס ברודער, מיט א מומע, טאר מען ניט חתונה האבן. ובני הכלה און (וואס נוגע די ווייבער פון די פארשטארבענע ניט־אויסגעמישטע) זין פון דער שנור, איז איינער (פון די אויסגעמישטע) גיט זיי חליצה, און דער צווייטער (פון די אויסגעמישטע) מעג זי מייבם זיין. **מחמת דא איז דאך נור וועגן יעדער פרוי א ספק צי זי איז דאס ווייב פון זיין ברודער צי דאס ווייב פון זיין ברודערס זון, און מיט דעם ווייב פון א ברודערן־זון מעג מען חתונה האבן.**

ה. כהנת, א כהנטע (דאס ווייב פון א כהן) וואס איר יינגל האט זיך אויסגע־מישט מיט דעם יינגל פון איר שקלאפין (און מען ווייסט ניט וועלכער פון זיי איז דאס יינגל פון דער כהנטע און איז א כהן, און וועלכער איז דער שקלאפינ׳ס יינגל און איז דעם כהנ׳ס שקלאף), מעגן זיי ביידע עסן תרומה. **דער דין איז, אז דער שקלאף פון א כהן מעג עסן תרומה, און דאריבער מעג יעדער פון זיי עסן תרומה צוליב ממה נפשך: אדער ער איז א כהן אדער ער איז דער שקלאף פון א כהן.** וחולקים, און זיי נעמען איין חלק תרומה אויפן שייער, דארט, אויפן שייער, וואו מען טיילט די כהנים תרומה, **אויב זיי קומען ביידע צוזאמען, באקומען זיי ביידע איין חלק תרומה; מחמת נור א כהן באקומט א חלק תרומה, אבער א שקלאף פון א כהן, כאטש ער מעג**

וְאֵינָן מְטַמְּאִין לַמֵּתִים, וְאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בֵּין כְּשֵׁרוֹת בֵּין פְּסוּלוֹת. הִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוּבוֹת וְשִׁחְרְרוּ זֶה אֶת זֶה, נוֹשְׂאִין נָשִׁים רְאוּיוֹת לַכְּהֻנָּה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין לַמֵּתִים, וְאִם נִטְמְאוּ אֵין סוֹפְגִין אֶת הָאַרְבָּעִים, וְאֵינָן אוֹכְלִים בַּתְּרוּמָה, וְאִם אָכְלוּ אֵינָן מְשַׁלְּמִים קֶרֶן וָחוֹמֶשׁ, וְאֵינָן חוֹלְקִים עַל הַגּוֹרֶן, וּמוֹכְרִין אֶת הַתְּרוּמָה וְהַדָּמִים שֶׁלָּהֶם, וְאֵינָן חוֹלְקִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ, וְאֵין

עסן תרומה, אָבער קיין חלק באקומט ער ניט. **ואינן**, און זיי טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו מתים. **א כהן טאָר ניט מטמא זיין** (צו־רירן זיך, אָדער טראָגן אָדער געפינען זיך אונטער איין דאַך, אין איין אוהל) **מיט א מת. און כאָטש א שקלאַף פון א כהן מעג יאָ מטמא זיין זיך צו מתים, אָבער וועגן יעדן פון זיי איז דאָך א ספק טאָמער איז ער א כהן, דעריבער טאָרן זיי ניט.** ואין, און זיי טאָרן ניט חתונה האָבן מיט פרויען ניט מיט כשרע און ניט מיט פסולע (מיט שקלאַפינס). **מחמת א שקלאַף טאָרניט נעמען א כשרע יידישער פרוי, און א כהן טאָרניט חתונה האָבן מיט אַפסולער פרוי, און אזוי ווי וועגן יעדן פון זיי איז דאָך א ספק צי ער איז א כהן צי א שקלאַף, טאָרן זיי דאריבער ניט חתונה האָבן ניט מיט כשרע פרויען און ניט מיט פסולע.** הגדילו, ווען די (דאָזיקע צוויי) אויסגעמישטע יינגלעך, (דער כהן און זיין שקלאַף) זענען אויפגעוואקסן, און זיי האָבן באפרייט איינער דעם אנדערן (און איצט איז איינער פון זיי א כהן און דער צווייטער האָט דעם דין ווי א ישראל), מעגן זיי חתונה האָבן מיט פרויען וואָס זענען גוט פאר כהונה (מיט וועלכע כהנים מעגן חתונה האָבן) און זיי טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו מתים (מחמת וועגן יעדן איז דאָך א ספק טאָמער איז ער א כהן), און אויב זיי האָבן זיך יאָ מיטמא געווען קומט זיי ניט די פירציק קלעפ (מלקות). **אז א כהן איז זיך מטמא צו א מת, האָט ער עובר געווען אויף א „לאו“, א עבירה, און עס קומט אים מלקות, קלעפּ. אָבער ווייל יעדער פון זיי איז דאָך נור א ספק, קומט זיי ניט קיין קלעפּ, מחמת יעדער קאָן דאָן זאָגן, אז ער איז ניט דער כהן.** ואינן אוכלין, און זיי טאָרן ניט עסן קיין תרומה. **ווייל איצט איז דאָך איינער פון זיי אזוי ווי א ישראל, און א ישראל טאָר דאָך ניט עסן קיין תרומה.** ואם אכלו, און אויב זיי האָבן געגעסן (תרומה) דארפן זיי ניט באצאָלן קיין קרן און קיין פיפטל. **דען דין איז, אז ווען א ישראל עסט תרומה בשוגג (ניט וויסנדיק אז עס איז תרומה) דארף ער באצאָלן דעם קרן, וויפיל די תרומה באטרעפט און אויך צולייגן א פערטל פון דעם תרומה־באטרעף, צוזאמען איז עס פינף פערטל, און דאָס פיפטע פערטל הייסט „דער חומש“, דאָס פיפטל. זאָגט די משנה, אז זיי דארפן ניט צאָלן, ווייל יעדער פון זיי קאָן טענה'ן, אז ער איז יאָ א כהן, און דורך א ספק קאָן מען ניט מאָנען ביי קיינעם קיין געלט.** ואינן, און זיי באקומען ניט קיין חלק (תרומה) אויפן שייער. **אפילו זיי קומען צוזאמען, באקומען זיי אויך ניט קיין חלק תרומה, כאָטש איינער פון זיי איז זיכער א כהן; תוספות זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל זיי טאָרן דאָך ניט עסן קיין תרומה, טאָר מען זיי ניט געבן קיין תרומה, טאָמער וועלן זיי עובר זיין און עסן.** ומוכרין, און זיי מעגן פארקויפן (זייער) תרומה, און דאָס געלט געהערט צו זיי. **אז א ישראל האָט תבואה און שיידט אָפּ דערפון תרומה, דארף ער אוועקגעבן די תרומה צו א כהן בחינם. אָבער אזוי ווי וועגן יעדן פון זיי איז דאָך א ספק, טאָמער איז ער א כהן, מעג יעדער פון זיי פארקויפן די תרומה וואָס ער שיידט אָפּ פון זיין תבואה, און פארקויפן זי** (מחמת אליין טאָר ער דאָך זי ניט עסן) **צו א כהן און פארהאלטן דאָס געלט פאר זיך. דער טעם איז, ווייל מען קאָן פון קיינעם ניט ארויסנעמען געלט צוליב א ספק.** ואינן חולקים, און זיי באקומען ניט קיין חלק אין די קרבנות פון בית המקדש. **די כהנים צעטיילן צווישן זיך די פעל פון די קרבנות וואָס מען איז מקריב אין בית המקדש. אָבער זיי באקומען ניט קיין חלק, ווייל צו יעדן פון זיי קאָן מען זאָגן אז ער איז ניט קיין כהן. פארשטייט זיך, אז דאָס פלייש פון די קרבנות וואָס געהערט צו כהנים, באקומען זיי אודאי ניט, ווארום אפילו תרומה באקומען זיי ניט, מחמת זיי טאָרן דאָך עס ניט עסן.** ואין נותנים, און מען גיט זיי ניט

נותנין להם קדשים, ואין מוציאין שלהם מידם, ופטורין מן הזרוע ומן הלחיים ומן הקבה, ובכורו יהא רועה עד שיסתאב, ונותנין עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים: ך מי שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואין ידוע אם בן תשעה לראשון אם בן שבעה לאחרון, היו לה בנים מן הראשון ובנים מן השני, חולצין ולא מיבמין, וכן הוא

קיין קרבנות מקריב צו זיין (אין בית המקדש, אויפן מזבח). **אזוי טייטשט רשי אין איין פשט, כאָטש דאָס איז שווער, ווארום עס איז דאָך א פשוטע זאך, מחמת זיי טאָרן דאָך ניט מקריב זיין, ווארום קיינער פון זיי ווייסט דאָך ניט צי ער איז א כהן.** טייל טייטשן אז מען מיינט דערמיט, **אז מען גיט זיי ניט זייער חלק קרבנות, אז זיי זאָלן קאָנען אים אוועקגעבן וועלכן כהן זיי ווילן, כדי ער זאָל מקריב זיין.** ואין מוציאים, און מען נעמט ניט ארויס זייערע (קרבנות) פון זייער האנט. **רשי טייטשט, אז אויב עס איז געבוירן געוואָרן בײַ א כשרער בהמה פון איינעם פון זיי א בכור, און דער בכור געהערט דאָך צום כהן, קאָן מען זיי ניט צווינגען אוועקצוגעבן דעם בכור צו א כהן, נאָר זיי קאָנען פאַרהאַלטן דעם בכור ביז ער וועט באַקומען א פעלער (א מום) און דאַמאָלס מעג מען אים שעכטן און עסן אומעטום (זע אין דער הקדמה צו מסכתא בכורות).** פטורין, און זענען פטור (פון צו געבן צו א כהן) דעם אָרעם (פון א פאָדערשטן רעכטן פיס פון א בהמה, וואָס זיי שעכטן) און די באַקן און דעם מאָגן (הזרוע והלחיים והקיבה). **כאָטש ווען א ישראל שעכט א בהמה דאַרף ער געבן די אָרעם און די באַקן און דעם מאָגן צו א כהן (זע מסכתא חולין פרק י׳); אָבער זיי דאַרפן ניט געבן, יעדער קאָן זאָגן וועגן זיך, אז ער איז א כהן, און דאָס איז געלט־זאכן און געלט קאָן מען ניט ארויסנעמען פון קיינעם צוליב א ספק.** ובכורו, און זיין בכור (דער בכור פון זיין כשרער בהמה) זאָל זיך פאַשן ביז ער וועט באַקומען א פעלער (א מום). **דאָס האָבן מיר געלערנט פריער אין דער משנה, און רש״י זאָגט, אז דאָ טייטשט־אויס די משנה די ווערטער פון פריער (לויט איין טייטש).** ונותנין, און מען לייגט ארויף אויף איש (אויף יעדן פון זיי) די חומרות פון כהנים און די חומרות פון ישראלים. **זיי טאָרן ניט טאָן ניט דאָס וואָס א כהן טאָרניט טאָן, און ניט דאָס וואָס א ישראל טאָר ניט טאָן; זיי מוזן זיך אויפפירן לויט אַלע חומרות, אַלע האַרב־קייטן, סיי פון כהנים און פוו פון ישראלים. די גמרא זאָגט, אזוי: אזוי ווי דער דין איז אז אויב א כהן ברענגט אין בית המקדש א קרבן מנחה** (פון מעל), **נעמט מען ניט אראָפּ דערפון אַביסל** (א קומץ), **נאָר מען פאַרברענט די גאַנצע מנחה אויפן מזבח, און אויב א ישראל ברענגט א מנחה נעמט מען אראָפּ דערפון אביסל** (אַ קומץ) **און מען איז עס מקריב** (מען פאַרברענט עס) **אויפ׳ן מזבח און דאָס איבריקע, די שיריים פון דער מנחה, ווערט געגעסן. אויב איינער פון די דאָזיקע אויסגעמישטע מענטשן ברענגט א מנחה, נעמט מען אראָפּ דערפון דעם קומץ, אזוי ווי בײַ א ישראל׳ס א מנחה, און מען איז אים מקריב אויפן מזבח, אָבער די שיריים ווערן ניט געגעסן, אַזוי ווי עס איז דער דין בײַ א כהנ׳ס א מנחה, נאָר מען פאַרברענט זיי.**

ז. מי, א פרוי וואָס האָט ניט געוואַרט נאָך איר מאַן (נאָכדעם ווי זי האָט זיך גע׳גט מיט איר מאַן אָדער נאָכדעם ווי איר מאַן איז געשטאָרבן) קיין דריי חדשים, און זי האָט חתונה געהאַט (מיט א צווייטן מאַן) און האָט (זיבן חדשים נאָך דער חתונה) געבוירן (א זון) און מען ווייסט ניט צי דאָס איז א קינד פון ניין חדשים (די מוטער האָט אים געטראָגן ניין חדשים) און ער איז פון ערשטן (מאַן), אָדער ער איז א זיבעלע (די מוטער האָט אים געטראָגן זיבן חדשים) און ער איז פון צווייטן (מאַן), און זי האָט געהאַט (נאָך אנדערע) זין פון ערשטן (מאַן) און (נאָך אנדערע) זין פון צווייטן (מאַן), דאַרפן זיי געבן חליצה אָבער זיי טאָרן ניט מייבם זיין. **אויב דאָס ייִנגל איז אויפגעוואַקסן און האָט חתונה געהאַט און איז געשטאָרבן אָן קינדער, דאַרפן זיין מוטערס קינדער פון ערשטן מאַן און פון צווייטן מאַן געבן דער אלמנה**

לָהֶם חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם. הָיוּ לוֹ אַחִים מִן הָרִאשׁוֹן וְאַחִים מִן הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא מֵאוֹתָהּ הָאֵם, הוּא חוֹלֵץ וּמְיַבֵּם, וְהֵם אֶחָד חוֹלֵץ וְאֶחָד מְיַבֵּם: ז הָיָה אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֵן, נוֹשֵׂא אִשָּׁה רְאוּיָה לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְמֵתִים, וְאִם נִטְמָא אֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וְאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וְאִם אָכַל אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, וְאֵינוֹ חוֹלֵק עַל הַגֹּרֶן, וּמוֹכֵר הַתְּרוּמָה וְהַדָּמִים שֶׁלּוֹ, וְאֵינוֹ חוֹלֵק בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ, וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ אֶת הַקֳּדָשִׁים, וְאֵין מוֹצִיאִין אֶת שֶׁלּוֹ מִיָּדוֹ, וּפָטוּר מִן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה. וּבְכוֹרוֹ יְהֵא רוֹעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְנוֹתְנִין עָלָיו חוּמְרֵי כֹהֲנִים וְחוּמְרֵי יִשְׂרְאֵלִים. הָיוּ שְׁנֵיהֶם

חליצה אָבער מייבם זיין טאָרן זיי איר ניט, מחמת וועגן יעדן פון זיי קאָן מען דאָך קלערן אז ער איז ניט זיין ברודער פון איין פאָטער, נאָר פון איין מוטער, און מען טאָר דאָך ניט מייבם זיין די פרוי פון א ברודער פון איין מוטער (אויב ער איז ניט אויך פון איין פאָטער). וכן, און אזוי איז אויך (דער דין), אז ער (דאָס יינגל) צו זיי (אויב עס איז געשטאָרבן זיין ברודער פון איין מוטער פון ערשטן מאַן אָדער זיין ברודער פון איין מוטער פון צווייטן מאַן) דאַרף ער געבן (דער אלמנה) חליצה, אָבער ער טאָר זי ניט מייבם זיין. **צוליב דעמזעלביקן טעם, ווייל טאָמער איז זי נור די אלמנה פון זיין ברודער פון איין מוטער און ניט פון איין פאָטער.** היו לו, אויב ער האָט געהאט ברידער פון דעם ערשטן (מאַן) און ברודער פון דעם צווייטן (מאַן) און זיי זענען ניט געווען פון דערזעלבער מוטער (געבוירן ניט פון זיין מוטער נאָר פון אנדערע ווייבער) מעג ער (דאָס יינגל, אויב איינער פון די דאָזיקע ברידער איז געשטאָרבן אָן קינדער) געבן חליצה (דער אלמנה) אָדער מייבם זיין איר. **ווייל ממה נפשך: איז ער דעם פארשטאָרבענעמס א ברודער פון איין פאָטער, מעג ער דאָך איר מייבם זיין; איז ער ווידער ניט מעג ער דאָך מיט איר חתונה האָבן (אויב ער איז נור דער איינציקער ברודער און זי האָט ניט צו נעמען פון קיינעם אנדערן קיין חליצה) ווייל זי איז דאָך א פרעמדע צו אים.** והם, און זיי (אויב דאָס יינגל איז אויפגעוואקסן און האָט חתונה געהאט און איז געשטאָרבן אָן קינדער, דאַרפן (דער ברודער פון ערשטן מאַן און דער ברודער פון צווייטן מאַן) איינער פון זיי געבן (דער אלמנה) חליצה, און דער אנדערער מעג (דערנאָך) איר מייבם זיין. **אויך צוליב דעמזעלביקן ממה נפשך: אָדער ער איז א ברודער פון איין פאָטער און ער מעג איר מייבם זיין, אָדער ער איז גאָר קיין ברודער ניט מעג ער מיט איר חתונה האָבן ווי מיט א פרעמדער פרוי, וועלכע האָט שוין פריער גענומען חליצה.**

ז. היה, אויב איינער (פון די צוויי מענער) איז געווען א כהן און דער אנדערער א ישראל (און וועגן דעם געבוירענעם יינגל איז דאריבער א ספק צי ער איז א כהן צי א ישראל) מעג דאָס יינגל (ווען ער איז אויפגעוואקסן) חתונה האָבן (נור) מיט א פרוי וואָס איז ראוי (גוט, כשר) צו א כהן, און ער טאָר ניט מטמא זיין זיך צו מתים, און אויב ער האָט זיך מטמא געווען קומט אים ניט די פירציק קלעפ (מלקות), און ער טאָרניט עסן קיין תרומה, און אויב ער האָט געגעסן (תרומה בשוגג) דאַרף ער ניט באַצאָלן דעם קרן און דאָס פיפטל (דער חומש), און ער באַקומט ניט קיין חלק (תרומה) אויפן שייער, און ער מעג פארקויפן די תרומה (וואָס ער שיידט אָפּ פון זיין אייגענער תבואה) און דאָס געלט געהערט צו אים, און ער באַקומט ניט קיין חלק אין די קרבנות פון בית המקדש, און מען גיט אים ניט קיין קרבנות (מקריב צו זיין), און מען נעמט ניט ארויס זיינס (זיינע קרבנות) פון זיין האנט, און ער איז פטור פון (צו געבן צו א כהן) דעם פאָדערשטן רעכטן פוס (פון דעם בהמה וועלכע ער שעכט) און די באַקן און דעם מאָגן, און זיין בכור (פון א כשרער בהמה) זאָל זיך פאַשן ביז ער וועט באַקומען א פעלער (א מום), און מען לייגט אויף אים ארויף די חומרות פון כהנים און די חומרות פון ישראלים. **דעם טייטש פון די אלע זאַכן האָבן מיר געגעבן פריער אין משנה ה׳.** היו שניהם, אויב ביידע (מענער) זענען גע־

כֹּהֲנִים, הוּא אוֹנֵן עֲלֵיהֶם, וְהֵם אוֹנְנִין עָלָיו, הוּא אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶם, וְהֵם אֵינָם מִטַּמְּאִין לוֹ, הוּא אֵינוֹ יוֹרֵשׁ אוֹתָן, אֲבָל הֵם יוֹרְשִׁין אוֹתוֹ. וּפָטוּר עַל מַכָּתוֹ וְעַל קִלְלָתוֹ שֶׁל זֶה וְשֶׁל זֶה, וְעוֹלֶה בְמִשְׁמָרוֹ שֶׁל זֶה וְשֶׁל זֶה, וְאֵינוֹ חוֹלֵק. אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּמִשְׁמָר אֶחָד, נוֹטֵל חֵלֶק אֶחָד:

ווען כהנים (און דאָס יינגל איז דאָך דאדורך זיכער א כהן) דארף ער זיין אן אונן אויף זיי (אין טאָג ווען איינער פון זיי שטארבט איז דאָס יינגל אן אונן, אין אונן־טרויער, און ער טאָרניט עסן קיין קרבנות-פלייש) און זיי זענען אוננים אויף אים (אין טאָג ווען ער שטארבט דארפן ביידע פאָטערס זיין אויף אים אוננים); ער טאָר זיך ניט מטמא זיין צו זיי (אויב זיי זענען געשטאָרבן). **כאָטש א כהן מעג זיך מטמא זיין צו זיין פאָטער אָבער דאָ ווייסט ער דאָך ניט ווער פון זיי איז זיין פאָטער, דאריבער טאָר ער זיך ניט מטמא זיין צו קיינעם פון זיי.** והם, און זיי טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו אים (ווען ער איז געשטאָרבן). **כאָטש א פאָטער צו א זון מעג זיך א כהן מטמא זיין, אָבער דאָ ווייסן זיי דאָך ניט ווער עס איז דער פאָטער.** הוא אינו, ער ירשנט ניט זיי (ווען זיי שטארבן), אָבער זיי ירשענען אים (אויב ער שטארבט אָן קינדער). **מחמת איינער פון זיי איז דאָך געוויס זיין פאָטער, קאָנען זיי צוזאמען אפנעמען די ירושה און צוטיילן זי צווישן זיך. דאָס איז ניט דוקא אויב זיי זענען כהנים, נאָר אויך ווען זיי זענען ישראלים.** ופטור, און ער איז פטור אויב ער שלאָגט אָדער ער שעלט דעם איינעם (פאָטער) און דעם אנדערן פאָטער. **דער דין איז אז א זון שלאָגט אָדער שעלט זיין פאָטער קומט אים טויט שטראָף. אָבער ווייל דאָ ווייסט מען דאָך ניט ווער זיין פאָטער איז,** איז ער פטור אויב ער שלאָגט אָדער ער שעלט דעם איינעם און דעם אנדערן. **אויב ער שלאָגט זיי און שעלט זיי ביידע צוזאמען איז ער חייב. אויך דאָ איז דער דין אויך ווען זיי זענען ישראלים.** ועולה, און ער גייט ארויף (אין בית המקדש מקריב צו זיין קרבנות) אין דעם משמר פון דעם (איינעם פאָטער) און אין דעם משמר פון דעם (אנדערן פאָטער). **אין מסכתא תענית פרק ד׳ משנה ב׳ האָבן מיר געגעבן, אז ווען דאָס בית המקדש איז געשטאנען זענען אלע כהנים אין ארץ ישראל געווען איינגעטיילט אין 24 משמרות, און יעדע וואָך האָט אין בית המקדש מקריב געווען די קרבנות אן אנדערער משמר כהנים. זאָגט די משנה אז ווען עס פאלט אויס דער משמר פו זאיינעם פון די צוויי פאָטערס קאָן דער זון דער כהן קומען אין בית המקדש און פארלאנגן, אז מען זאָל אים געבן מקריב צו זיין קרבנות.** ואינו חולק, אָבער ער קריגט ניט קיין חלק (פון די פלייש פון די קרבנות אָדער פון די פעל). **מחמת יעדער פון די צוויי משמרות קאָן אים זאָגן, אז ער געהערט ניט צום דאָזיקן משמר און עס קומט אים ניט קיין חלק, און ווייל עס איז דאָך א געלט־זאַך, קאָן ער פון זיי ניט ארויסנעמען אויף דער טענה פון א ספק.** אם היו, אויב ביידע (פאָטערס) האָבן געהערט צו איין משמר, קומט אים איין חלק. **מחמת דאָ האָט ער דאָך זיכער א חלק אין די קרבנות פון דאָזיקן משמר. — די גמרא פרעגט אויף דער משנה די קשיא, ווי אזוי איז מעגליך, אז ער זאָל זיין אן אונן אויף זיי ביידן, און זיי ביידע זאָלן זיין אויף אים אוננים, — סטייטש אויב זיי זענען ביידע כהנים, האָט דאָך די מוטער ניט געקאָנט זיין קיין גרושה, מחמת א כהן טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט א גרושה און דער צווייטער מאן וואָלט דאָך מיט איר ניט געקאָנט חתונה האָבן, מוז דאָך זיין, אז זי איז געווען אן אלמנה ווען דער צווייטער מאן האָט מיט איר חתונה געהאט, דאָס הייסט, אז דער ערשטער מאן איז געהאט געשטאָרבן, טאָ ווי אזוי זשע איז מעגליך, אז דער זון, וועלכער איז דערנאָך געבוירן געוואָרן זאָל זיין אן אונן אין טאָג ווען דער ערשטער פאָטער איז געשטאָרבן? דאָסזעלביקע איז אויך די קשיא, ווי אזוי קאָנען זיי ביידע זיין אוננים אויף אים, סטייטש דער ערשטער פאָטער לעבט דאָך שוין ניט, ווען ער איז געבוירן געוואָרן, און מכל שכן ווען ער שטארבט? די גמרא ענטפערט אויף דעם „ער איז אן אונן אויף זיי״, אז דאָס איז מעגליך ניט אין טאָג ווען דער ערשטער פאָטער איז געשטאָרבן נאָר אין**

פרק יב.

א מִצְוַת חֲלִיצָה בִּשְׁלֹשָׁה דַיָּנִין, וַאֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן הֶדְיוֹטוֹת. חָלְצָה בְמַנְעָל, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. בְּאַנְפִּלְיָא, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. בְּסַנְדָּל שֶׁיֶּשׁ לוֹ עָקֵב כָּשֵׁר, וְשֶׁאֵין לוֹ עָקֵב פָּסוּל. מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה: **ב** חָלְצָה בְסַנְדָּל שֶׁאֵינוֹ

טאָג, ווען מען האָט צונויפגענומען זיינע ביינער. עס איז געווען אמאָל א מנהג, אז מען פלעגט א מת באגראָבן אין ציטווייליקן קבר, און נאָך א סך יאָרן, פלעגט מען ארויסנעמען זיינע ביינער פון דעם צייטווייליקן קבר און זיי באגראָבן אין פאמיליען־קבר. יענעם טאָג פון „ליקוט עצמות”, פון צונויפנעמען די ביינער, האָט דער זון פון מת געהאט דעם דין ווי אן אונן. ווידער אויף דעם אז „זיי זענען אוננים אויף אים” זאָגט די גמרא, אז מיט דעם ערשטן מאן האָט די פרוי געהאט קידושין בטעות, דורך א טעות, און שפעטער האָט זיך ארויסגעוויזן אז די קידושין זענען ניט געווען קיין קידושין, און ממילא האָט דער צווייטער מאן, דער כהן, געמעגט מיט איר חתונה האָבן, כאָטש דער ערשטער מאן האָט זי ניט גע—גט און ער איז ניט געשטאָרבן. רשי זאָגט אז „קידושי טעות”, מיינט מען, אז ער האָט מקדש געווען מיט א תנאי און דער תנאי איז ניט מקוים געוואָרן.

פרק י״ב

א. מצות, די מצוה פון חליצה (איז אז זי דארף פאָרקומען) פאר דריי דיינים, און אפילו זיי זענען דריי פּראָסטע מענטשן. די מצוה פון חליצה איז פאראן אין דער תורה, דברים כ״ה, אז אויב דער יבם וויל ניט מייבם זיין די יבמה, קומען זיי ביידע פאר די „זקנים”, און די משנה לערנט דאָ, אז דאָס מיינט פאר דריי מענטשן, און ער דערקלערט פאר זיי אז ער וויל זי ניט מייבם זיין; דאמאָלס ציט אראָפּ די יבמה פון זיין (דעם יבמ׳ס) פוס דעם שוך און זי שפייט פאַר אים און זאָגט: אַזוי ווערט געטאָן צו דעם מענטש וואָס בויט ניט אויף זיין ברודערס הויז”. און די דיינים ליי־נען די פסוקים פון חומש וועגן חליצה. זאָגט די משנה, אז די דריי מענטשן מוזן ניט זיין דוקא מוסמכים, נאָר עס איז כשר אפילו ווען זיי זענען פּראָסטע מענטשן. מען רופט זיי דיינים, ווייל זיי דארפן קענען ליינען די פסוקים. די גמרא זאָגט, אז עס דארפן זיין צו זיי נאָך צוויי מענטשן (צוזאמען פינף מענטשן), אָבער די אנדערע צוויי מענטשן דארפן ניט קענען ליינען. חלצה במנעל, אויב ער האָט איר געגעבן חליצה מיט א שוך (פון ווייכע לעדער) איז איר חליצה כשר. געוויינטליך דארף די חליצה פאָרקומען מיט א „סנדל”. מיט א שוך פון הארטער לעדער, ווייל ביי א שוך פון ווייכער לעדער איז מורא צו האָבן טאָמער וועט עס זיין צוריסן און די לעדער וועט זיך אראָפּזעצן. אָבער ביי שוך פון הארטער לעדער איז ניט מורא צו האָבן, ווייל די צעריסענע הארטע לעדער שטערט דאָס טראָגן. אָבער בדיעבד, אויב מען האָט חולץ געווען מיט א שוך פון ווייכער לעדער איז כשר. באנפילין, אויב (ער האָט איר געגעבן חליצה) מיט א זאָק איז איר חליצה פסול. טויג ניט די חליצה, ווייל עס דארף זיין מיט א לעדערנעם שוך. „אנפילין” איז דאָס גריכישע וואָרט „עמפיליא”, א דיקער זאָק פון וואָל אָדער פון פילץ, וואָס מען טראָגט טיילמאָל אנשטאָט א שוך. בסנדל, אויב ער האָט איר געגעבן חליצה מיט א סאנדאל, וואָס האָט א טילעק (עקב, דעם הינטערשטן הארטן טייל לעדער) איז כשר, און אויב ער האָט ניט קיין טילעק) איז פסול. „סנדל” איז דאָס גריכישע וואָרט „סאנדאלאָן” און דאָ מיינט מען א שוך פון הארטער לעדער. לויט איין טייטש פון רשי מיינט מען מיט „עקב” די זויל. מן הארכובה, פון דער קני און נידריקער איז איר חליצה כשר; אויב פון דער קני און העכער איז איר חליצה פסול. רשי טייטשט, אז אויב ביי איינעם איז געווען אָפּגעשניטן דער פוס העכער פון דער קני, איז דאָס אראָפּציען א שוך פון דער קני ניט קיין חליצה און זי איז פסול; אויב אָבער נידריקער פון דער קני איז כשר. דער ברטנורא טייטשט אויב די שנירן פון שוך זענען געווען צוגעבינדן העכער פון דער קני איז די חליצה פסול.

ב. חלצה, אויב ער האָט איר געגעבן חליצה ניט מיט זיין שוך (ער האָט אָנגע־

שֶׁלּוֹ, אוֹ בְסַנְדָּל שֶׁל עֵץ, אוֹ בְשֶׁל שְׂמֹאל בְּיָמִין, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. חָלְצָה בְגָדוֹל שֶׁהוּא יָכוֹל לַהֲלוֹךְ בּוֹ, אוֹ בְקָטָן שֶׁהוּא חוֹפֶה אֶת רוֹב רַגְלוֹ, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. חָלְצָה בַלַּיְלָה, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל. בַּשְּׂמֹאל, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר: ג חָלְצָה וְרָקְקָה אֲבָל לֹא קָרְאָה, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. קָרְאָה וְרָקְקָה אֲבָל לֹא חָלְצָה, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. חָלְצָה וְקָרְאָה, אֲבָל לֹא רָקְקָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּכָה יֵעָשֶׂה, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, מִשָּׁם רְאָיָה, כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה בָאִישׁ: ד הַחֵרֵשׁ

טאָן א פרעמדנס שוך, און די יבמה האָט אים אראָפּגעצויגן פון זיין פוס), אָדער מיט א שוך פון האָלץ, אָדער מיט א שוך פון לינקן (פוס) אויפן רעכטן פוס (ער האָט אָנגעטאָן דעם לינקן שוך אויפן רעכטן פוס), איז איר חליצה כשר. **וועגן א הילצערנעם שוך זאָגן די מפרשים, אז מען מיינט אז ער איז באדעקט מיט לעדער.** חלצה בגדול, אויב ער האָט איר געגעבן חליצה מיט א צו־גרויסן שוך (דער שוך איז גרעסער פון זיין פוס), אָבער ער קאָן אין אים גיין, אָדער מיט א צו־קליינעם (א שוך וועלכער איז קלענער פון זיין פוס), אָבער וועלכער באדעקט דעם גרעסטן טייל פון פוס, איז איר חליצה כשר. **דער שוך מוז ניט דוקא זיין צוגעפּאסט צו זיין פוס.** חָלצה בלילה, אויב ער האָט איר געגעבן חליצה ביינאַכט, איז איר חליצה כשר; און ר׳ אליעזר פסלט; אויב ער האָט איר געגעבן חליצה מיטן לינקן (פוס, זי האָט אַראָפּגעצויגן דעם שוך פון זיין לינקן פוס), איז איר חליצה פסול; און ר׳ אליעזר איז מכשיר (די חליצה איז כשר). **די הלכה איז ווי ר׳ אליעזר אז ביינאַכט איז פסול די חליצה, און עס איז די הלכה** (ניט ווי ר׳ אליעזר) **אז מיט א לינקן פוס איז פסול די חליצה.**

ג. חלצה ורקקה, אויב זי האָט אראָפּגעצויגן פון אים דעם שוך און זי האָט א שפּיי געגעבן אָבער זי האָט ניט געליינט (ניט געזאָגט דעם פסוק פון „ככה יעשה לאיש״, „אזוי זאָל געטאָן ווערן צום מענטש״) איז איר חליצה כשר, **ווייל נור א זאַך, וואָס איז א מעשה, וואָס מען דאַרף טאָן, און מען טוט ניט, איז פסול, אָבער ליינען, זאָגן, הייסט ניט קיין מעשה, הייסט ניט טאָן** (מען לערנט דאָס אָפּ פון פסוק **דברים כ״ה „ככה יעשה לאיש״, פון וואָרט „יעשה״, געטאָן ווערן).** קראה, אויב זי האָט געליינט און א שפּיי געגעבן אָבער זי האָט ניט אראָפּגענומען דעם שוך איז די חליצה פסול. אויב זי האָט אראָפּגענומען דעם שוך און זי האָט געליינט אָבער זי האָט ניט א שפּיי געגעבן, זאָגט ר׳ אליעזר אז איר חליצה איז פסול און ר׳ עקיבא זאָגט, אז איר חליצה איז כשר. **די משנה וועט באלד געבן די טעמים פון די ביידע תנאים.** אָמר, האָט ר׳ אליעזר געזאָגט: (אין דער תורה ווערט געזאָגט) „ככה יעשה״ („אזוי זאָל געטאָן ווערן״, און דערפון איז צו לערנען אז) יעדע זאַך וואָס איז א מעשה (טאָן) איז מעכב („פאַרהאַלט״, אויב מען טוט עס ניט טויג ניט). **אין דער גמרא איז פאַראַן א כלל, אז אומעטום, וואו די תורה זאָגט דאָס וואָרט „ככה״** (אזוי), **מיינט מען, אז דאָס „מוז אזוי זיין״** („ככה״ **איז „מעכב״). און אזוי ווי שפּייען איז דאָך אויך א מעשה, מוז עס זיין.** אָמר ליה, האָט צו אים (צו ר׳ אליעזר) געזאָגט ר׳ עקיבא: פון דאָרט איז א ראיה אַזוי ווי איך זאָג, (וואָרום עס שטייט דאָך) „ככה יעשה לאיש״ „אזוי זאָל געטאָן ווערן צום מאַן״, (און דאָס מיינט, אז (נור) יעדע זאַך וואָס ווערט געטאָן אין דעם מאַן (מוז געטאָן ווערן). **למשל, חליצה, דאָס אראָפּנעמען דעם שוך, ווערט דאָך געטאָן אין קערפּער פון מאַן, פון דעם יבם, זי נעמט דאָך אראָפּ דעם שוך פון זיין פוס, דאריבער מוז עס זיין. און אויב זי נעמט ניט אראָפּ איז די חליצה פסול. אָבער דאָס שפּייען טוט דאָך זי, די יבמה, און ניט אין קערפּער פון מאַן, דאַריבער אפילו זי האָט ניט א שפּיי געגעבן איז די חליצה כשר.**

שֶׁנֶּחֱלַץ, וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְהַחוֹלֶצֶת לְקָטָן, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. קְטַנָּה שֶׁחָלְצָה, תַּחֲלוֹץ מִשֶּׁתַּגְדִּיל. וְאִם לֹא חָלְצָה, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה: ה חָלְצָה בִשְׁנַיִם אוֹ בִשְׁלשָׁה, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר מַכְשִׁירִין. וּמַעֲשֶׂה בְאֶחָד, שֶׁחָלַץ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְהִכְשִׁיר: ו מִצְוַת חֲלִיצָה, בָּא הוּא וִיבִמְתּוֹ לְבֵית דִּין, וְהֵן מַשִּׂיאִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו. וְהִיא אוֹמֶרֶת, מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי. וְהוּא אוֹמֵר, לֹא

ד. החרש, א טויב־שטומער, וועלכער האָט געגעבן חליצה (אויב עס איז דאָ אן אנדערער ברודער א געזונטער) איז די חליצה פסול. **וועגן חרש, א טויב־שטומן צי ער מעג מייבם זיין לערנט די משנה ווייטער אין פרק י״ד.** והחרשת, און א טויב־שטומע (יבמה) וועלכע האָט גענומען חליצה, און אז א יינגל (א ניט־דערוואקסענער) גיט חליצה, איז די חליצה פסול. **מיט די ווערטער אז „די חליצה איז פסול״ ביי א ניט־דערוואקסענעם מיינט מען אז מען טאָר איר מער ניט מייבם זיין; אָבער זי דארף האָבן נאָכאמאָל חליצה.** קטנה, אויב א יינגע יבמה (א קטנה, וועלכע האָט נאָכניט די צוויי האָר) האָט גענומען חליצה, דארף זי נעמען נאָכאמאָל חליצה ווען זי וועט ווערן גרויס; און אויב זי האָט ניט גענומען (נאָכאמאָל) די חלוצה איז די (ערש־טע)חליצה פסול. **אין ירושלמי איז פאראן די גירסא, אז די חליצה איז כשר.**

ה. חלצה, אויב (א יבמה) האָט גענומען חליצה פאר צוויי (דיינים), אָדער עס זענען געווען דריי (דיינים) אָבער איינער פון זיי איז געווען א קרוב (צום יבם אָדער צו דער יבמה) אָדער ער איז געווען א פסול (א מענטש וואָס טאָרניט זיין קיין דיין, למשל, א גזלן, און עס זענען געווען נור צוויי כשרע דיינים), איז איר חליצה פסול. **ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין משנה א׳ דארפן זיין דריי דיינים.** ר׳ שמעון און ר׳ יוחנן הסנדלר זענען מכשיר. **זיי זאָגן אז אפילו די חליצה איז פאָרגעקומען ניט פאר דריי דיינים איז זי א כשרע חליצה.** ומעשה, און עס איז געווען א מעשה מיט איינעם וועלכע האָט געגעבן חליצה אין געפענגניס (בבית האסורים) צווישן אים און איר (בינו לבינו, הינטער פיר אויגן, עס איז קיינער ניט געווען דאביי נאָר דער יבם און די יבמה), און עס איז געקומען די זאך (די שאלה) פאר ר׳ עקיבא, און ער האָט מכשיר געווען. **דאָס הייסט, אז אפילו עס איז בכלל קיין איין דיין ניט געווען ביי דער חליצה איז זי אויך כשר. די גמרא זאָגט, אז די שאלה האָט מען געבראכט פאר ר׳ עקיבא ווען ער, ר׳ עקיבא, איז געזעסן אין געפענגניס דורך די רוימער, און ווי עס איז באוואוסט איז ר׳ עקיבא אומגעקומען אין געפענגניס אויף קידוש השם.**

ו. מצות חליצה, די מצוה פון חליצה (קומט פאָר אזוי): ער (דער יבם) און זיין יבמה קומען צום בית דין, און זיי געבן אים אן עצה וואָס איז צוגעפאסט צו אים. **אויב ער איז יינג און זי אלט, אָדער אויב ער איז אלט און זי יונג, גיט מען אים די עצה, אז ער זאָל ניט חתונה האָבן מיט איר.** שנאמר ווארום עס ווערט געזאָגט (אין דברים כ״ה) „וקראו לו זקני עירו ודברו אליו״, „און עס זאָלן רופן די עלטסטע פון זיין שטאָט און זאָלן רעדן צו אים״. **דערפון לערנט מען אָפּ, אז זיי האָבן צוערשט איינגעטענה׳ט מיט אים, אז ער זאָל ניט צווינגן איר חתונה צו האָבן מיט אים.** והיא, און זי (די יבמה) זאָגט: ״מאין יבמי להקים לאחין שם בישראל לא אבה יבמי״ (מיין יבם וויל ניט אויפשטעלן זיין ברודער א נאָמען אין ישראל ער וויל מיך ניט מייבם זיין), און ער זאָגט: „לא חפצתי לקחתה״ (איך וויל איר ניט נעמען); און זיי זאָגן דאָס (די יבמה זאָגט איר פסוק „מאין יבמי״ און אזוי ווייטער, און דער יבם זאָגט זיין פסוק „לא חפצתי לקחתה״) אין לשון קודש. **עס זיינען פאראן זאכן**

חפצתי לקחתה. ובלשון הקדש היו אומרים. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, רוק הנראה לדינים, וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. עד כאן היו מקרין. וכשהקרא רבי הורקנוס תחת האלה בכפר עיטם וגמר את כל הפרשה, הוחזקו להיות גומרין כל הפרשה. ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, מצוה בדינין, ולא מצוה בתלמידים. רבי יהודה אומר, מצוה על כל העומדים שם לומר, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל:

פרק יג.

א בית שמאי אומרים, אין ממאנין אלא ארוסות, ובית הלל

וואס קאנען געזאגט ווערן אויך אין אנדערע שפראכן (זע מסכת סוטה פרק ז׳ משנה א׳), **אבער די פסוקים פון חליצה מוזן געזאגט ווערן אין לשון קודש.** ונגשה, און זיין יבמה גייט צו צו אים (צום יבם) פאר די אויגן פון די זקנים (פון די דיינים), און ציט אראפ זיין שוך פון זיין פוס, און זי גיט א שפיי פאר אים, שפייעכץ וואס די דיינים זאלן זען, **די משנה ברענגט דא כסדר די פסוקים פון חומש דברים כ״ה, ח׳ און ווייטער „וקראו לו״, „ונגשה״, „וענתה״, „ונקרא״, און אינמיטן גיט צו די משנה די הלכה, אז די דיינים מוזן זען דאס שפייעכץ.** וענתה, און זי (די יבמה) זאגט: „ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו״ (אזוי זאל געטאן ווערן צום מענטש, וועלכער וועט ניט אויפבויען דאס הויז פון זיין ברודער). **דאמיט האט זיך געענדיקט דאס חליצה־געבן.** עד כאן, ביז דאנען (ביז די ווערטער בית אחיו פון חומש דברים כ״ה) האט מען געפלעגט צו ליינען; אבער ווען ר׳ הורקנוס האט אונטער דעם אייכנבום אין כפר עיטם (אן ארט אין ארץ ישראל) געליינט די גאנצע פרשה (ביז צום סוף פון פסוק י׳ אין דברים כ״ה), איז געווארן אנגענומען צו ענדיקן די גאנצע פרשה. **„כפר עיטם״ זאל זיין דאסזעלבע וואס „סלע עיטם״ אין שופטים ט״ו, ח׳ אין סיפור פון שמשון הגבור. לויט איין גירסא זאל דא אין דער משנה זיין „כפר עיכוס״, און דאס איז דאסזעלביקע וואס „כפר עכו״, און דאס ארט ווערט א סך מאל דערמאנט אין ברייתות.** ונקרא, און עס זאל ווערן גערופן זיין נאמען אין ישראל „בית חלוץ הנעל״ (דאס הויז פון דעם מאן, וואס מען האט אים אראפגעצויגן דעם שוך). **אויך דאס איז פאראן דארט אין חומש דברים כ״ה.** מצוה, עס איז א מצוה פון די דיינים (צו זאגן די ווערטער „בית חלוץ הנעל״) אבער עס איז ניט קיין מצוה פון די תלמידים. **די תלמידים, וועלכע שטייען דאביי, דארפן עס ניט זאגן.** ר׳ יהודה זאגט, אז עס איז א מצוה פון אלע (מענטשן), וועלכע שטייען דארט, צו זאגן „חלוץ הנעל״, „חלוץ הנעל״, „חלוץ הנעל״. **דאס דארף מען זאגן דריי מאל.**

פרק י״ג

א. בית שמאי, די בית שמאי זאגן, אז עס קאנען ממאן־זיין נור ארוסות (פרויען וואס מען האט זיי נור מקדש געווען, אבער זיי האבן נאכנישט חתונה געהאט). **מיר האבן שוין פריער אין פרק א׳ משנה א׳ געגעבן וואס הייסט ממאן־זיין, מיאון. נור ווייל דער גאנצער פרק וועט איצט לערנען וועגן מיאון, ווערן מיר געבן נאכאמאל. דער דין איז לויט דער תורה, אז אויב א מיידל איז יינג, זי איז א קטנה, קאן איר פאטער איר חתונה מאכן צו א מאן, און דאס חתונה האבן איז ריכטיק און דאס מיידל ווערט א פארהייראטעטע פרוי, און זי מעג חתונה האבן מיט אן אנדערן מאן נאר ווען זי קריגט אגט פון ערשטן מאן, אדער ווען דער ערשטער מאן שטארבט. אויב קיין פאטער איז ניטא, האבן די חכמים מתקן געווען אז דעם יינגן מיידלס מוטער אדער אירע ברידער קאנען איר חתונה מאכן. דאס דאזיקע חתונה האבן איז גוט נור מדרבנן, און די חכמים האבן געזאגט, אז דאס יינגע מיידל קאן נאך דער חתונה דערקלערן, אז זי איז „ממאן״ (פון העברעאישן ווארט „מאן״, ניט וועלן), אז זי וויל**

אוֹמְרִים, אֲרוּסוֹת וּנְשׂוּאוֹת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בַּבַּעַל וְלֹא בַיָּבָם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בַּבַּעַל וּבַיָּבָם. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּפָנָיו, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּפָנָיו וְשֶׁלֹּא בְפָנָיו. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּבֵית דִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּבֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, מְמָאֶנֶת וְהִיא קְטַנָּה אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי, אֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, אֶלָּא מְמָאֶנֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתְמָאֵן וְתִנָּשֵׂא: ב אֵיזוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? כָּל שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ וְאַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ. הִשִּׂיאוּהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ, אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, כָּל תִּינוֹקֶת שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמוֹר קִדּוּשֶׁיהָ אֵינָהּ צְרִיכָה

ניט מער דעם מאן, און זי ווערט באפרייט און זי דארף ניט קיין גט, און זי קאָן נאָך דעם ממאן זיין חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן. זאָגן די בית שמאי, אז דאָס קאָנען טאָן נור די יינגע מיידלעך, וואָס מען האָט זיי בלויז מקדש געווען, און זיי האָבן נאָכניט אינגאנצן חתונה געהאט; אָבער אויב זיי האָבן שוין אינגאנצן חתונה געהאט קאָנען זיי ניט ממאן זיין, און זיי מוזן שוין האָבן א גט. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז סיי מקודש־געוואָרענע און סיי חתונה געהאטע.ביידע קאָנען ממאן זיין. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן אז (זי קאָן ממאן זיין נור) אין מאן אָבער ניט אין יבם. אויב דעם מאן פון דעם יינגן מיידל איז געשטאָרבן אָן קינדער, און עס איז פאראן א ברודער, יבם, קאָן דאָס מיידל ניט ממאן זיין אין יבם, נאָר זי מוז אָדער חתונה האָבן מיט אים אָדער נעמען פון אים חליצה. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז סיי אין מאן און סיי אין יבם. און ווען זי איז ממאן אין יבם דארף זי מער ניט קיין חליצה, און זי קאָן חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (דאָס יינגע מיידל קאָן ממאן זיין) נאָר ווען ער (דער מאן) איז דאָ דאביי (בפניו, אין זיין געגנווארט) און די בית הלל זאָגן, אז סיי ווען ער (דער מאן) איז דאָ דאביי, און סיי ווען ער איז ניטאָ דאביי (שלא בפניו. אין זיין אפוועזנהייט, הינטער זיינע אויגן). די בית שמאי זאָגן, אז (דאָס ממאן זיין מוז פאָרקומען נור) פאר א בית דין (פון דריי מענטשן), און די בית הלל זאָגן, אז סיי פאר א בית דין און סיי ניט פאר א בית דין. דאָס יינגע מיידל קאָן, לויט די בית הלל, ממאן זיין אומעטום, און ניט דוקא פאר א בית דין פון דריי מענטשן. אָמרו, האָבן די בית הלל געזאָגט צו די בית שמאי: זי (דאָס יינגע מיידל) קאָן ממאן זיין אפילו פיר און פינף מאָל. אויב נאָכדעם ווי איר מוטער האָט זי חתונה געמאכט און זי האָט ממאן געווען אין ערשטן מאן, האָט זי די מוטער ווידער חתונה געמאכט (ווען זי איז קליין) קאָן זי ממאן זיין אין צווייטן מאן. און אזוי אויך אין דריטן מאן, אפילו פיר פינף מאָל. אָמרו להן בית שמאי, האָבן די בית שמאי געזאָגט צו זיי (צו די בית הלל): די יידישע טעכטער זענען ניט קיין הפקר, נור זי קאָן ממאן זיין (אין דעם ערשטן מאן) און זי ווארט־צו ביז זי וועט ווערן גרויס, און זי איז ממאן און האָט חתונה.

ב. איזו היא, וואָס הייסט א קטנה (א יינג מיידל) וועלכע דארף ממאן זיין? יע־דעם (יינג מיידל), וואָס איר מוטער און אירע ברידער האָבן איר חתונה געמאכט מיט איר ווילן; אויב זיי האָבן איר חתונה געמאכט ניט מיט איר ווילן דארף זי ניט ממאן זיין. פון דער משנה אין כתובות פרק ו' משנה ו' איז צו זען אז דאָס וואָס די משנה זאָגט דאָ „איר מוטער און אירע ברידער" מיינט מען „איר מוטער אָדער אירע ברידער", און אזוי זאָגט אויך דער טור אין אבן העזר סימן קנה „אחיה או אמה", אירע ברידער אָדער איר מוטער. ר' חנינא בן אנטיגנוס זאָגט, אז יעדעס קינד (יעדעס זייער יינג מיידל, תינוקת), וואָס קאָן ניט אָפּהיטן אירע קידושין (וואָס פארשטייט ניט אז דאָס זענען קידושין־געלט אָדער קידושין־שטר און מען דארף עס אָפּהיטן), דארף זי ניט

לְמָאֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, אֶלָּא כִּמְפֻתָּה, בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, לֹא תֹאכַל בַּתְּרוּמָה, בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, תֹּאכַל בַּתְּרוּמָה: ג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כָּל עַכָּבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ כְּאִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, וְכָל עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ כְּאִלּוּ אֵינָהּ אִשְׁתּוֹ: ד הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ, הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט וְהֶחֱזִירָהּ, מֵאֲנָה בוֹ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר,

ממאן זיין. און זי איז פריי אָן ממאן זיין. ר׳ אליעזר זאָגט, אז דאָס וואָס א קטנה (א יינג מיידל) טוט איז גאָרניט געטאָן, און זי איז (אויב מען האָט מיט איר חתונה) ווי א מיידל וואָס מען האָט איבערגערעדט (מפותה, מען רעדט־איבער א מיידל צו לעבן מיט איר אָן קידושין אינגאנצן); אויב זי (די קטנה) איז א ישראל׳ס א טאָכטער וואָס האָט חתונה געהאט מיט א כהן, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה, (און אויב זי איז) א כהן׳ס א טאָכטער וועלכע האָט חתונה געהאט מיט א ישראל, מעג זי עסן תרומה. **ווייל איר חתונה האָבן האָט ניט קיין שום ווערט. מחמת וואָס א קטנה טוט איז גאָרניט ווערט. דער תוספות יום טוב ווייזט אָן, אז אפילו לויט ר׳ אליעזר דאַרף זי ממאן זיין, אָבער בנוגע תרומה און אלע אנדערע זאכן, וואָס א מאן האָט דאָס רעכט צו זיין ווייב (ירשענען איר וכדומה) הייסט זי ניט זיין ווייב. דער ברטנורא ברענגט, אז יינגער פון 6 יאָר הייסט א מיידל אז זי קאָן ניט אָפּהיטן אירע קידושין און עלטער פון 10 יאָר הייסט זי אז זי קאָן אָפּהיטן אירע קידושין, און פון 6 ביז 10 יאָר דאַרף מען איר אויספרעגן און זען צו זי קאָן אָפּהיטן אירע קידושין, ווי ר׳ חנינא בן אנטיגנוס לערנט.**

ג. ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז יעדעס אָפּהאַלטן זיך (עכבה, דאָס וואָס דאָס יינגע מיידל בלייבט ניט ביים מאן נאָך דער חתונה) וואָס איז פון דעם מאן (מחמת ער האָט איר געגעבן גט, און זי האָט ניט ממאן געווען אין אים), הייסט א שטייגער ווי זי איז זיין ווייב, און יעדעס אָפּהאַלטן זיך (עכבה, דאָס וואָס זי בלייבט ניט ביים מאן נאָך דער חתונה), וואָס איז ניט פון דעם מאן (ער האָט איר ניט געגעבן א גט, נאָר זי האָט אין אים ממאן געווען), הייסט עס א שטייגער ווי זי איז ניט זיין ווייב. **די משנה וועט באַלד אין משנה ד׳ דערקלערן דעם אונטערשיד אין די ביידע פאַלן, צווישן דעם פאַל ווען דער מאן האָט איר געגעבן א גט און דעם פאַל ווען זי האָט ממאן געווען, דהיינו:**

ד. הממאנת, אז (א יינג מיידל, וואָס איר מוטער אָדער אירע ברידער האָבן איר חתונה געמאכט מיט א מאן און) זי האָט נאָך דער חתונה ממאן געװען אין דעם מאן, מעג ער (חתונה האָבן) מיט אירע קרובים (מיט איר שוועסטער צו מוטער), און זי מעג (חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים (מיט זיין ברודער צו זיין זון), און ער האָט זיי ניט געפּסלט פון דער כהונה. **זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן, ווייל דאָס הייסט ניט ווי געַ׳גט (א כהן טאָר ניט נעמען א גרושה). דער טעם איז ווייל דאָס ממאן-זיין מאכט, אז דאָס חתונה האָבן הייסט ווי עס וואָלטן אינגאנצן ניט געווען פאָרגעקומען.** נתן, אויב ער האָט איר געגעבן א גט, טאָר ער ניט (חתונה האָבן) מיט אירע קרובים, און זי טאָר ניט (חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים, און ער האָט זי געפּסלט פון דער כהונה. **מחמת אויב זי האָט ניט ממאן געווען און זי האָט גענומען פון אים א גט, הייסט עס, אז די חתונה איז געווען א גוטע חתונה און דער גט א גוטער גט.** נתן לה גט והחזירה, אויב ער האָט איר געגעבן א גט און דערנאָך זי צוריקגענומען (צוריק חתונה געהאט מיט איר ו.ע) זי איז נאָך געווען יינג, א קטנה) און (נאָך דער צווייטער חתונה) האָט זי ממאן געווען אין אים, און זי האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן און זי איז געוואָרן אן אלמנה (דער אנדערער מאן איז געשטאָרבן) אָדער א גרושה (דער אנדערער מאן האָט זי גע׳גט), מעג זי צוריקגיין צו אים (מעג זי צוריק חתונה האָבן מיטן

וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. מֵאֲנָה בוֹ וְהֶחֱזִירָהּ, נָתַן לָהּ גֵּט וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ. זֶה הַכְּלָל, גֵּט אַחַר מֵאוּן, אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ. מֵאוּן אַחַר גֵּט, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ: ה הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ, נִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ, לְאַחֵר וּמֵאֲנָה בוֹ, לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ. (לְאַחֵר וּמֵאֲנָה בוֹ), כָּל שֶׁיּוֹצֵאת הֵימֶנּוּ בְּגֵט, אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, בְּמֵאוּן, מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ: ו הַמְגָרֵשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְהֶחֱזִירָהּ, מֻתֶּרֶת לַיָּבָם. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר. וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת הַיְתוֹמָה וְהֶחֱזִירָהּ, מֻתֶּרֶת לַיָּבָם.

ערשטן מאן). **כאָטש דער דין איז, אז איינער גט זיין ווייב און זי האָט חתונה מיט אן אנדערן מאַן, און דער אנדערער מאן שטאַרבט אָדער ער גט איר, טאָר זי ניט צוריק חתונה האָבן מיטן ערשטן מאן** (מחזיר גרושתו לאחר שניסת), **אָבער דאָ האָט דאָס ממאן זיין נאָך דער צווייטער חתונה צו־נישט געמאַכט** (בטל געמאכט) **אויך דעם פריי־ערדיקן גט, און עס הייסט ווי זי איז קיינמאָל זיין ווייב ניט געווען.** מיאנה בו, אויב (נאָך דער ערשטער חתונה) האָט זי ממאן געווען אין דעם מאן, און ער האָט זי (נאָכן ממאן זיין) צוריקגענומען (צוריק חתונה געהאַט מיט איר), און נאָך דער צווייטער חתונה) האָט ער איר געגעבן א גט, און זי האָט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן מאַן, און זי איז געוואָרן אן אלמנה אָדער א גרושה (פון דעם אנדערן מאַן), טאָר זי ניט צוריקגיין (צוריק חתונה האָבן) מיט אים, (מיטן ערשטן מאַן). **מחמת עס איז דאָך ניט געווען קיין ממאן זיין נאָכן גט, און דעריבער איז דער גט א גט, און ממילא הייסט עס צוריקנעמען דאָס ווייב נאָכדעם ווי ער האָט זי געזאָגט און זי האָט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן, און דאָס טאָר מען ניט.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל: אויב עס איז געווען א גט נאָכן ממאן זיין טאָר זי ניט צוריק חתונה האָבן מיטן ערשטן מאַן (אויב זי האָט דערנאָך חתונה געהאַט מיט אן אנדערן מאַן), און אויב עס איז געווען א ממאן־זיין נאָך א גט, מעג זי צוריק חתונה האָבן מיטן ערשטן מאַן (אפילו זי האָט שוין געהאַט חתונה געהאַט מיט אן אנדערן און זי איז געוואָרן פון אים אן אלמנה אָדער א גרושה). **דאָס איז דער דין, וועלכן מיר האָבן נור־וואָס געלערנט אין דער משנה.**

ה. הממאנת, אז איינע (א יינג מיידל, א קטנה, וואָס האָט חתונה געהאַט) האָט ממאן געווען אין דעם מאַן, (דערנאָך) האָט זי חתונה געהאַט צו אן אנדערן (מאַן) און ער האָט זי געגט, (דערנאָך האָט זי חתונה געהאַט) צו אן אנדערן מאַן און זי האָט ממאן־געווען אין אים, (דערנאָך האָט זי חתונה געהאַט צו אן אנדערן מאַן און ער האָט זי גע׳גט, (איז דער דין, אז), יעדער (מאַן) מיט וועלכן זיך האָט צעשיידט דורך א גט טאָר זי ניט צוריק חתונה האָבן מיט אים (אויב זי האָט דערנאָך חתונה געהאַט צו אן אנדערן), און (יעדער מאַן, מיט וועלכן זי האָט זיך צעשיידט) דורך ממאן־זיין אין אים, מעג זי צוריק חתונה האָבן מיט אים. **אפילו זי האָט זיך צעשיידט מיטן אנדערן מאַן דורך ממאן־זיין אין אים, טאָר זי ניט צוריק חתונה האָבן מיטן ערשטן גע׳גטן מאַן, ווייל דאָס ממאן זיין אין אן אנדערן מאַן מאַכט ניט צו־נישט דעם גט פון ערשטן מאַן.**

ו. המגרש, אז איינער האָט גע׳גט זיין ווייב און ער האָט מיט איר צוריק חת־געהאַט (און דערנאָך איז ער געשטאָרבן אָן קינדער) איז זי מותר צום יבם. **דער ברודע פון פאַרשטאָרבענעם מעג מייבם זיין, חתונה האָבן מיט דער יבמה, מיט דער שוועגערין.** ור׳ אליעזר, און ר׳ אליעזר אסרט. **ער איז גוזר צוליב ,,יתומה בחיי האב״, א יתומה אין דער צייט ווען איר פאָטער לעבט, און ווי מיר וועלן לערנען ווייטער אין דער משנה, טאָר זי דער יבם ניט מייבם זיין.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין), אז איי־נער (האָט חתונה געהאַט מיט א יינג מיידל א יתומה, וועלכע האָט ניט קיין פאָטער, נאָר איר מוטער האָט איר חתונה געמאַכט, און ער) האָט גע׳גט די יתומה, און (דערנאָך) האָט ער מיט איר צוריק חתונה געהאַט (ווען זי איז נאָך אלץ געווען א יינג מיידל, און דערנאָך איז ער געשטאָרבן אָן קינדער) מעג זי חתונה האָבן מיט דעם יבם; און ר׳

וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה, כִּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב. הֶחֱזִירָהּ, דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרָה לַיָּבָם:

ז שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת, וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן, תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל קְטַנָּה, תֵּצֵא הַקְּטַנָּה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל גְּדוֹלָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם מֵאֲנָה מֵאֲנָה, וְאִם לָאו,

אליעזר אסרט. **אויך דאָ איז דער טעם פון ר׳ אליעזר, ווייל ער איז גוזר צוליב „א יתומה אין דער צייט ווען איר פאָטער לעבט״. און איצט לערנט די משנה דעם דין וועגן דער דאָזיקער יתומה:** קטנה, א יינג מיידל, וואָס איר פאָטער האָט איר חתונה געמאכט צו א מאן (און לויט דעם דין פון דער תורה איז דאָס גוטע קידושין) און (דער מאן) האָט זי גע׳גט, (הייסט זי) ווי א יתומה אין דער צייט ווען דער פאָטער לעבט. **דער פאָטער קאָן שוין זי ניט מער חתונה מאכן, ווייל דערמיט וואָס ער האָט זי חתונה געמאכט און זי איז געוואָרן גע׳גט, איז זי שוין ארויס פון רשות פון פאָטער בנוגע חתונה האָבן.** החזירה, אויב ער (דער מאן) האָט זי צוריקגענומען (צוריק חתונה געהאַט מיט איר, ווען זי איז נאָך אלץ א קטנה, א קליינע), האַלטן אלע (אויך די חכמים, וועלכע קריגן פריער מיט ר׳ אליעזר), אז (אויב דער מאן איז געשטאָרבן אָן קינדער) טאָר ניט דער יבם (מיט איר חתונה האָבן). **ווייל דער פריערדיקער גט איז געווען אַ ריכטיקער גט, לויט דעם דין פון דער תורה, און דאָס צווייטע חתונה האָבן איז שוין ניט געווען שטארק לויט דעם דין פון דער תורה, מחמת זי איז דאָך געווען א קטנה, און דער פאָטער האָט שוין אויף איר ניט קיין רשות, און דאריבער, הייסט עס, אז דער יבם גייט חתונה האָבען מיט זיין ברודערס גע׳גט ווייב** (גרושת אחיו)**, און דאָס טאָר מען ניט. אָבער חליצה דארף זי נעמען.**

ז. שני אחין, צוויי ברידער האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי שוועסטערן יתומות קליינע (קטנות, יינגע מיידלעך וועמענס פאָטער לעבט ניט), און דער מאן פון איינער פון זיי (פון די שוועסטערן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער), איז זי באפרייט (דארף זי ניט נעמען קיין חליצה און ייבום פון איר שוואָגער דעם יבם, דעם מאנ׳ס ברודער) ווייל זי איז די שוועסטער פון זיין ווייב. **ווייל די קידושין פון דער קטנה זענען גוטע קידושין מדרבנן, און די קידושין פון דער שוועסטער זענען אויך גוטע קידו־שין מדרבנן, און זי איז ממילא אן אחות אשה, די שוועסטער פון זיין ווייב; ווידער לויט דעם דין פון דער תורה זענען דאָך די קידושין פון א קטנה גאָרניט, דארף זי דאָך ניט נעמען קיין חליצה און ייבום בכלל.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט צוויי טויב־שטומע (שוועסטערן). **אויב זיי האָבן חתונה געהאַט צו צוויי ברידער, און איינער פון די ברידער איז געשטאָרבן אָן קינדער, איז זיין ווייב באפרייט פון חליצה און פון ייבום ווייל אויך דאָ זענען די קידושין פון א טויב־שטומע גוט מדרבנן, און זי איז די שוועסטער פון צווייטנס ווייב** (וועגן „אחות אשה״**, אז זי איז באפרייט פון חליצה און פון ייבום, זע פריער אין פרק א׳ משנה א׳**). גדולה וקטנה, (אויב פון די צוויי שוועס־טערן וועלכע האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי ברידער איז) איינע א גרויסע (א דער־וואקסענע) און איינע א קליינע, איז אויב עס איז געשטאָרבן דער מאן פון דער קליי־נער, איז די קליינע באפרייט פון חליצה און פון יבום ווייל זי איז די שוועסטער פון זיין (דעם יבם׳ס) ווייב. **מחמת דעם יבם׳ס ווייב איז דאָך א דערוואקסענע איז זי דאָך זיכער זיין ווייב, און די קליינע שוועסטער איז דאָך זיכער זיין אחות אשה, די שוועסטער פון זיין ווייב.** מת בעלה של גדולה, אויב (אָבער) עס איז געשטאָרבן דער מאן פון דער גרויסער, זאָגט ר׳ אליעזר, אז מען לערנט (מען רעדט־צו) די קליינע אז זי זאָל ממאן־זיין אין אים (אין איר מאן). **דאדורך ווערט איר חתונה האָבן בטל, צו־נישט, און ממילא מעג איר מאן מייבם זיין די גרויסע יבמה, ווייל זי איז שוין ניט מער זיין ווייב׳ס שוועסטער.** רבן גמליאל זאָגט, אז (מען רעדט איר ניט צו, נאָר) אויב זי האָט ממאן געווען איז גוט (און איר מאן מעג מייבם זיין די שוועסטער), און אויב ניט, זאָל זי

תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵצֵא הַלָּזוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וְאֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה: ח מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת וּמֵת, בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶם פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. פִּקַּחַת וְחֵרֶשֶׁת, בִּיאַת הַפִּקַּחַת פּוֹטֶרֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת אֶת הַפִּקַּחַת. גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה,

ווארטן ביז זי ווערט גרויס (און זי וועט ווערן שוין לויט דעם דין פון דער תורה זיין ווייב) און די דאָזיקע (די גרויסע) וועט באפרייט ווערן (פון חליצה און ייבום) צוליב דעם וואָס זי איז די שוועסטער פון ווייב (פון יבם). זי מוז ווארטן, **און ער טאָר ניט געבן באלד חליצה דער גרויסער שוועסטער, מחמת אין אזא פאל וועט ער ניט טאָרן מער האָבן די קליינע שוועסטער פאר זיין ווייב, ווארום זי וועט דאָך זיין די „אחות חלוצתו", די שוועסטער פון דער פרוי וועמען ער האָט געגעבן חליצה, און ער טאָר מיט איר ניט וואוינען.** ר' יהושע זאָגט, אז ווי צו אים צוליב זיין ווייב, און ווי צו אים צוליב זיין ברודערס ווייב (ווייל ער טאָרניט וואוינען ניט מיט דער איינער און ניט מיט דער צווייטער) ער מוז זיך שיידן מיט זיין ווייב (דער קליינער) דורך געבן איר אַ גט, און (ער מוז זיך שיידן) מיט זיין ברודערס ווייב דורך געבן איר חליצה. **ר' יהושע האלט ניט פון דער עצה צו לערנען דער קליינער אז זי זאָל ממאן זיין, ווייל עס איז פאראן א דין אז מען זאָל זיך דערווייטערן פון ממאן זיין, מען זאָל זיך אָפּהיטן עס צו טאָן.**

ח. מי שהיה, אויב איינער האָט חתונה געהאַט מיט צוויי יתומות קטנות (קליינע, ניט קיין שוועסטערן צווישן זיך, נאָר פרעמדע) און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער) איז (דער דין, אז ווען דער יבם, דעם מאנ'ס ברודער) קומט אויף איינער פון זיי (איז זי מייבם) אָדער ער גיט חליצה צו איינער פון זיי ווערט איר צרה (די אנדערע) באפרייט (און זי דאַרף ניט קיין חליצה). **דער ברטנורא זאָגט, אז די חליצה איז נור גוט, ווען די קליינע יתומה איז געוואָרן גרויס, מחמת דאָס חליצה געבן צו א קטנה, איז גאָרניט.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט צוויי טויב-שטומע. **אויב די יבמות זענען געווען טויב-שטומע, איז דאָס מייבם זיין פון איינער גוט, אז די אנדערע זאָל ווערן באפרייט; אָבער ניט דורך חליצה, ווייל א טויב-שטומע קאָן ניט נעמען חליצה. דער טעם איז, ווייל סיי ווען בײדע זענען קטנות, קליינע, סיי ווען זיי זענען ביידע טויב-שטומע, איז ביידנס חתונה האָבן מיטן ערשטן מאן גע-ווען גלייך אין ווערט, ממילא קאָן דערנאָך איינע באפרייען די אנדערע.** קטנה וחרשת, אויב איינע פון די יבמות איז געווען א קליינע און איינע א טויב-שטומע, איז דאָס וואָס (דער יבם) איז מייבם איינע פון זיי מאכט ניט אז די צרה (די אנדערע) זאָל ווערן באפרייט. **כאָטש סיי דאָס חתונה האָבן פון דער קטנה און סיי דאָס חתונה האָבן פון דער טויב-שטומער מיטן ערשטן מאן איז ניט געווען קיין חתונה מדאורייתא, פונדעסטוועגן זענען זיי אָבער ניט גלייך, און עס קאָן זיין, אז איינער האָט מער די ווערט פון דער אנדערער, און דעריבער ווייסט מען ניט וועלכע פון זיי דאַרף פאר-רעכנט ווערן פאר מער ווייב.** פקחת, וחרשת, אויב איינע פון די יבמות איז געווען א געזונטע (פקחת, א אָפענע, ניט קיין טויבע און ניט קיין שטומע) און איינע א טויב-שטומע, איז דאָס מייבם זיין די געזונטע באפרייט די טויב-שטומע, און דאָס מייבם זיין די טויב-שטומע באפרייט ניט די געזונטע. **מחמת די געזונטע איז דאָך זיכער געווען דאָס ווייב פון פארשטאָרבענעם ברודער לויט דעם דין פון דער תורה. און דער כלל איז, אז דאָס מייבם זיין פון דער יבמה וואָס איז מדאורייתא (לויטן דין פון דער תורה) געווען דאָס ווייב פון פארשטאָרבענעם ברודער, באפרייט אויך די יבמה, וועלכע איז מדאורייתא ניט געווען דאָס ריכטיקע ווייב; אָבער דאָס מייבם זיין פון ניט-ריכטיקן ווייב קאָן ניט באפרייען דאָס ריכטיקע ווייב.** גדולה וקטנה, אויב איין

בִּיאַת הַגְּדוֹלָה פּוֹטֶרֶת אֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת אֶת הַגְּדוֹלָה: ט מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת וּמֵת, בָּא יָבָם עַל הָרִאשׁוֹנָה וְחָזַר וּבָא עַל הַשְּׁנִיָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה, לֹא פָסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, בָּא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל הַחֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת, לֹא פָסַל אֶת הַקְּטַנָּה. בָּא יָבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה, פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת: י פִּקַּחַת וְחֵרֶשֶׁת, בָּא יָבָם עַל הַפִּקַּחַת וְחָזַר וּבָא עַל הַחֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת, לֹא פָסַל אֶת הַפִּקַּחַת. בָּא יָבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת, וְחָזַר וּבָא עַל הַפִּקַּחַת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַפִּקַּחַת, פָּסַל אֶת

יבמה איז א גרויסע און איינע א קליינע, איז דאָס מייבם זיין די גרויסע באפרייט די קליינע, און דאָס מייבם זיין די קליינע באפרייט ניט די גרויסע. **אויך צוליב דעמ־זעלביקן טעם, ווייל די גרויסע איז דאָס ריכטיקע ווייב און די קליינע איז דאָס ניט־ריכטיקע ווייב.**

ט. מי, אויב איינער האָט חתונה געהאַט מיט צוויי קליינע יתומות, און ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער), און דער יבם איז צוערשט געקומען אויף איינער (פון די יבמות) און דערנאָך איז ער געקומען אויף דער צווייטער (יבמה), אָדער זיין ברודער איז געקומען אויף דער צווייטער (יבמה) האָט ער ניט געפּסלט די ערשטע. **מחמת די ערשטע יבמה איז דורך דער ביאה פון יבם דורך קומען אויף איר, געוואָרן דאָס ווייב פון יבם, און קיין זאַך קאָן איר שוין ניט פּסלענען; ווארום ביידע יבמות זענען דאָ גליייך, ביידע זענען קליינע, קטנות.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) אויב זיי (די ביידע יבמות) זענען צוויי טויב־שטומע. **מחמת אויך דאָ זענען ביידע יבמות גלייכע.** קטנה וחרשת, אויב (איינע פון די צוויי יבמות איז) א קליינע און איינע איז א טויב-שטומע, און דער יבם איז צוערשט געקומען אויף דער קליינער און דערנאָך אויף דער טויב־שטומער, אָדער זיין ברודער איז געקומען אויף דער טויב־שטומער, האָט ער ניט געפּסלט די קליינע. **און זי בלייבט דעם יבמ׳ס ווייב.** בא יבם על החרשת, אויב אָבער דער יבם איז געקומען (צוערשט) אויף דער טויב־שטומער און דער־נאָך איז ער געקומען אויף דער קליינער, אָדער זיין ברודער איז געקומען אויף דער קליינער, האָט ער יאָ געפּסלט די טויב־שטומע. **און דער יבם טאָר מיט איר ניט וואוינען. די גמרא זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל בנוגע דער קטנה, דער קליינער איז א ספק, צו זי קאָן ווערן א ווייב, צי ניט, און דעריבער אין ערשטן פאַל, ווען דער יבם איז צוערשט געקומען אויף דער קטנה און דערנאָך אויף דער טויב־שטומער, מעג דער יבם ווייטער וואוינען מיט דער קטנה, צוליב ממה־נפשך; קאָן א קטנה ווערן א ווייב, האָט ער דאָך איר קונה געווען אלס ווייב, און ממילא האָט שוין דאָס קומען אויף דער טויב־שטומער קיין ווערט ניט; קאָן די קטנה ניט ווערן קיין ווייב, איז זי דאָך א פרעמדע, מעג ער דאָך אודאי מיט איר וואוינען. אָבער בנוגע דער טויב־שטומער האלט מען, אז זי ווערט אביסל יאָ א ווייב און אביסל ניט („קנין משויר״), און דעריבער איז זי אביסל יאָ געווען דעם פארשטאָרבענעם ברודערס ווייב, און אביסל איז זי ניט געוואָרן דעם יבמ׳ס ווייב דורך קומען אויף איר; ממילא האָט זיין קומען דערנאָך אויף דער קטנה יאָ ווערט אויף אזוי פיל אז ער פּסלט די טויב־שטומע.**

י. פקחת, אויב (פון די צוויי יבמות איז) איינע א געזונטע און איינע א טויב־שטומע, (איז דער דין), אויב דער יבם איז געקומען (צוערשט) אויף דער געזונטער און דערנאָך איז ער געקומען אויף דער טויב־שטומער אָדער זיין ברודער איז גע־קומען אויף דער טויב־שטומער, האָט ער ניט געפּסלט די געזונטע; (אויב אָבער דער יבם איז (צוערשט) געקומען אויף דער טויב־שטומער און דערנאָך איז ער גע־קומען אויף דער געזונטער אָדער זיין ברודער איז געקומען אויף דער געזונטער,

הַחֵרֶשֶׁת: **יא** גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, בָּא יָבָם עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה, לֹא פָּסַל אֶת הַגְּדוֹלָה. בָּא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה, פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ: **יב** יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה, יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה. בָּא עַל יְבָמָה גְדוֹלָה, תְּגַדְּלֶנּוּ. הַיְבָמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לֹא נִבְעַלְתִּי, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, מְבַקְשִׁים הֵימֶנּוּ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ. וּבִזְמַן שֶׁהוּא מוֹדֶה,

האָט ער געפּסלט די טויב־שטומע. **אויך דאָ איז דער טעם, ווי אין דער פריעריקער משנה, ווייל די געזונטע איז דאָס ריכטיקע ווייב פון פאַרשטאָרבענעם און די טויב־שטומע איז ניט דאָס אינגאַנצן־ריכטיקע ווייב.**

יא. (אויב איינע פון די צוויי יבמות איז) א גרויסע, און (איינע איז) א קליינע, (איז דער דין אז) אויב דער יבם איז צוערשט געקומען אויף דער גרויסער און דערנאָך איז ער געקומען אויף דער קליינער אָדער זיין ברודער איז געקומען אויף דער קליינער, האָט ער ניט געפּסלט די גרויסע; אויב (אָבער) דער יבם איז (צוערשט) געקומען אויף דער קליינער און דערנאָך איז ער געקומען אויף דער גרויסער, האָט ער געפּסלט די קליינע. **אַלץ צוליב דעמזעלביקן טעם וואָס אין די פריערדיקע צוויי משנות; ווייל די גרויסע איז זיכער געווען דאָס ווייב פון פאַרשטאָרבענעם ברודער און זי איז זיכער א יבמה, און די קליינע איז ניט אינגאַנצן־זיכער א יבמה.** ר' אליעזר זאָגט, אז מען לערנט די קליינע (מען רעדט איר צו) אז זי זאָל ממאן זיין. **דאַדורך וועט זי ווערן אינגאַנצן אויס יבמה, און דער יבם וועט קאָנען נעמען די אנדערע יבמה. די מפרשים זענען מחולק, צו ר' אליעזר'ס דין גייט אַרויף אויך אויף דעם פאַל ווען די צוויי יבמות זענען געווען א קליינע און טויב־שטומע, אָדער נור ווען זיי זענען געווען א קליינע און א גרויסע.**

יב. יבם, אויב א קליינער יבם (וועלכער איז נאָכניט דערוואַקסן) איז געקומען אויף א קליינער יבמה, מוזן זיי וואַרטן ביז זיי וועלן ביידע גרויס ווערן. **אויב דער יבם וויל זיך שיידן מיט דער יבמה, קאָן ער איר ניט געבן קיין גט, ווייל דער גט פון א קטן, פון א נאָכניט דערוואַקסענעם מאַן איז ניט קיין גוטער גט.** בא, (אויב א קליינער יבם) איז געקומען אויף א גרויסער יבמה, קאָן זי זיך ניט שיידן מיט אים ביז ער וועט גרויס (תגדלנו). **אויך צוליב דעמזעלביקן טעם, וואָס דער גט פון א קטן איז ניט קיין גוטער גט.** היבמה, אויב א יבמה (מיט וועלכער דער יבם האָט חתונה געהאַט) האָט געזאָגט אין די דרייסיק טעג (פון דער חתונה אָן) אז ער האָט איר ניט בועל געווען (און זי וויל זיך שיידן מיט אים), צווינגט מען אים, אז ער זאָל איר געבן חליצה. **דער דין איז אז א יבמה ווערט דאָס ריכטיקע ווייב פון יבם (אַזוי אז ווען זיי שיידן זיך איז גענוג א גט אליין, אָן חליצה) נור ווען ער האָט זי בועל געווען. די משנה לערנט דאָ, אז אין די דרייסיק טעג, כאָטש ער זאָגט, אז ער האָט איר יאָ בועל געווען, איז די יבמה באַגלויבט צו זאָגן, אז ער האָט איר ניט בועל געווען און ממילא איז זי נור מקודש צום יבם (געמאַכט מיט איר בלויז א מאמר) און ווי מיר האָבן געלערנט פריער** אין פרק ה', **אויב זיי ווילן זיך שיידן דאַרף זי באַקומען א חוץ א גט אויך חליצה. מען נעמט אָן אז ביז 30 טעג האָט דער יבם, זייענדיק מיט זיין יבמה, זיך איינגעהאַלטן און ער האָט איר ניט בועל געווען.** לאחר, נאָך די דרייסיק טעג (אויב זי טענהט, אז ער האָט איר ניט בועל געווען) בעט מען אים, אז ער זאָל איר געבן (אויך) חליצה. **מחמת נאָך דרייסיק טעג נעמט מען אָן, אז ער וואָלט זיך אַזוי לאַנג ניט איינגעהאַלטן, אָבער אַזוי ווי זי טענה'ט אז ניט, און זי טאָר דאַריבער ניט חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאַן בלויז דורך א גט אליין, וואָרום בנוגע זיך אליין איז זי באַגלויבט צו אסרן זיך, און זי דאַרף האָבן אויך חליצה, דעריבער בעט מען דעם יבם, אז ער זאָל איר אויך געבן חליצה.** ובזמן, און אויב ער (דער יבם)

אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ: יג הַנּוֹדֶרֶת הֲנָאָה מִיְּבָמָהּ בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ. וְאִם נִתְכַּוְּנָה לְכָךְ, אֲפִלּוּ בְחַיֵּי בַעְלָהּ, מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ:

פרק יד.

א חֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִקַּחַת, וּפִקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, אִם רָצָה יוֹצִיא, וְאִם רָצָה יְקַיֵּם. כְּשֵׁם שֶׁהוּא כוֹנֵס בִּרְמִיזָה, כָּךְ הוּא מוֹצִיא בִּרְמִיזָה. פִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא פִקַּחַת וְנִתְחָרְשָׁה, אִם רָצָה יוֹצִיא, וְאִם רָצָה יְקַיֵּם. נִשְׁתַּטֵּית, לֹא יוֹצִיא. נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ עוֹלָמִית. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי,

איז זיך מודה, אפילו נאָך צוועלף חדשים, צווינגט מען אים, אַז ער זאָל איר געבן חליצה. **אויך דאָ מיינט מען אַז אַ חוץ אַ גט זאָל ער איר אויך געבן חליצה.**

יג. הנודרת, אַז אַ פרוי האָט אַ נדר געטאָן, ניט צו האָבן הנאה פון איר שוואָגער (און דעם נדר האָט זי געטאָן) ווען איר מאַן האָט געלעבט (און דערנאָך איז דער מאַן געשטאָרבן אָן קינדער, און צוליב דעם נדר טאָר זי ניט חתונה האָבן, מייבם ווערן, מיטן שוואָגער, מיט דעם יבם), צווינגט מען אים אַז ער זאָל געבן חליצה. **און צוזאָ־מען מיט דער חליצה קומט איר אויך די כתובה, דאָס געלד, די 200 גילדן (אָדער די 100, אויב זי איז צו דער חתונה ניט געווען קיין בתולה). ווארום ווען זי האָט א נדר געטאָן איז דאָך איר ניט געקומען אויפן געדאנק אז דער מאן וועט שטארבן און זי וועט ווערן די יבמה פון יבם.** לאחר, (אויב זי האָט דעם נדר געטאָן) נאָכן טויט פון איר מאַן, בעט מען אים אַז ער זאָל איר געבן חליצה. **און אויב ער גיט איר חליצה דארף ער איר אויך געבן די כתובה. אויב אָבער ער וויל ניט געבן חליצה, און זי טענה ט, אַז זי וויל אים ניט און זי וויל באַדיי היזק האָבן די כתובה, צווינגט מען אים איר צו געבן חליצה, אָבער די כתובה דארף ער איר ניט געבן.** ואם, און אויב דאָס איז געווען איר כוונה (ניט חתונה האָבן מיטן יבם) איז אפילו (זי האָט דעם נדר געטאָן) ווען דער מאַן האָט נאָך געלעבט, בעט מען אים אַז ער זאָל איר געבן חליצה. **און אויך דאָ איז דערזעלביקער דין וועגן דער כתובה.**

פרק יד.

א. חרש, (אַז אַ טויב שטומער (מאַן) האָט חתונה געהאַט מיט אַ געזונטער (פרוי), אָדער אַ געזונטער האָט חתונה געהאַט מיט אַ טויב־שטומער, אויב ער וויל קאָן ער זיך שיידן מיט איר (געבן איר אַ גט) און אויב ער וויל קאָן ער וואוינען מיט איר; אַזוי ווי ער האָט חתונה מיט איר (ער איז איר מקדש) דורך צייכנס, אַזוי קאָן ער איר גט'ן דורך צייכנס. **דאָס הייסט אז ווייל דאָס גט'ן איר קומט דאָך פאַר אויף דעמזעלביקן אופן ווי דאָס מקדש זיין איר, דורך צייכנס, וואָס ווייזן אַז זיי זענען ביידע מסכים, דאריבער איז דער גט גוט, אַז ער זאָל איר באַפרייען פון די דאָזיקע קידושין.** פקח, אויב אַ געזונטער (מאַן) האָט חתונה געהאַט מיט אַ געזונטער (פרוי) און זי איז געוואָרן (דערנאָך) טויב־שטום, אויב ער וויל קאָן ער איר גטן, און אויב ער וויל קאָן ער בלייבן מיט איר וואוינען. **ער קאָן איר גט'ן, כאָטש איצט איז זי דאָך טויב־שטום; דער טעם איז, ווייל אַ מאַן קאָן געבן אַ גט זיין ווייב אפילו ווען זי וויל ניט, שלא מדעתה, און דאריבער קאָן ער איר גט'ן.** נשתטית, אויב אָבער זי איז משוגע געוואָרן (נאָך דער חתונה), טאָר ער איר ניט גט'ן. **אפילו זי איז נור אביסל משוגע און זי ווייסט אָפּצוהיטן איר גט, און לויט דעם דין פון דער תורה קאָן ער איר יאָ גטן, האָבן אָבער די חכמים מתקן געווען, אַז ער זאָל איר ניט גטן, כדי זי, וועלכע האָט ניט קיין שכל, זאָל ניט ווערן הפקר און מענטשן זאָלן ניט טאָן מיט איר אויסגעלאסנקייטן.** נתחרש הוא, (אויב אַ געזונטער מאַן האָט חתונה געהאַט מיט אַ געזונטער פרוי, און נאָך דער חתונה) איז ער געוואָרן טויב־שטום אָדער ער איז געוואָרן משוגע, קאָן ער איר קיינמאָל ניט גטן. **די משנה וועט באַלד דערקלערן דעם טעם דערפון.** אָמר, האָט ר' יוחנן בן נורי געזאָגט (געפרעגט): פאַרוואָס קאָן אַ

מִפְּנֵי מָה הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְחָרְשָׁה יוֹצְאָה, וְהָאִישׁ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ אֵינוֹ מוֹצִיא? אָמְרוּ לוֹ, אֵינוֹ דוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצְאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ: **ב** הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָה עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְגֵט. אָמְרוּ לוֹ, אַף זוֹ כַּיּוֹצֵא בָהּ: **ג** שְׁנֵי אַחִים חֵרְשִׁים נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת, אוֹ לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקַּחַת, אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִים פִּקְחִים, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן

פרוי, וועלכע איז געוואָרן טויב־שטום (נאָך דער חתונה), יאָ נעמען א גט, און א מאן וועלכער איז געוואָרן טויב־שטום (נאָך דער חתונה), קאָן ניט געבן קיין גט? **ר׳ יוחנן בן נורי האלט, אז אויך די טויב שטום געוואָרענע פרוי קאָן ניט נעמען קיין גט. אָבער ער פרעגט דעם טעם פון די חכמים, וועלכע האלטן, אז זי, די פרוי, קאָן יאָ נעמען א גט.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים: עס איז ניט גלייך א מאן וועלכער גיט דעם גט צו א פרוי, וועלכע נעמט דעם גט, ווארום א פרוי קאָן ווערן גע׳גט סיי מיט איר ווילן סיי אָן איר ווילן (קייגן אַיר ווילן), אָבער א מאן קאָן ניט גטן סיידן מיט זיין ווילן. **דאריבער ווייל ווען ער האָט מקדש געווען די פרוי איז ער דאָך גע־ווען געזונט, און האָט געהאט א געזונטן ווילן, און ווען ער גיט דעם גט ,איז ער טויב־שטום, און האָט ניט דעם געזונטן ווילן, קאָן דער דאָזיקער גט ניט אפשאפן די קי־דושין. ר׳ יוחנן בן נורי איז געווען איינער פון די חכמים אין יבנה, אין דער צייט פון רבן גמליאל.**

ב. העיד, ר׳ יוחנן בן גודגדה האָט עדות געזאָגט, אז א טויב־שטומע (וועל־כע איז אויך א קטנה, א קליינע, און דער דין איז אז א פאָטער קאָן נעמען קידושין פאר זיין קליינער טאָכטער), וואָס דער פאָטער האָט איר חתונה געמאכט (ער האָט גענומען פאר איר די קידושין), אז מען קאָן איר גט׳ן. **אפילו ווען זי איז געוואָרן גרויס; כאָטש איר פאָטער האָט איר חתונה געמאכט, האָט זי דעם דין ווי א גרויסע טויב־שטומע, וואָס איז געווען טויב־שטום בעתן נעמען די קידושין און מען קאָן איר אויך גטן ווען זי איז טויב־שטום (אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳).** אָמרו לו, האָבן די חכמים צו אים (צו ר׳ יוחנן) געזאָגט: אויך די דאָזיקע איז אזוי (האָט אויך דעמזעלביקן דין). **די גמרא טייטשט, אז די חכמים האָבן געבראכט א ראיה פון אים, אז אויך א פרוי, וועלכע איז געווען געזונט בשעת דער חתונה און זי איז דערנאָך געוואָרן טויב־שטום, קאָן מען איר געבן א גט (אזוי ווי די חכמים האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳, אנדערש פון דער דעה פון ר׳ יוחנן בן נורי). ר׳ יוחנן בן גודגדא האָט געלעבט אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש און אויך דערנאָך, און ער איז געווען אין יבנה און האָט עדות געזאָגט פאר די חכמים הלכות וואָס ער האָט געהערט פון זיינע רביים, און זיין עדות זאָגן געפינען מיר אין מסכתא עדיות פרק ז׳ משנה ט׳ און דאָרט איז אין איין גירסא פאראן ר׳ נחוניא בן גודגדא. די דאָזיקע משנה איז אויך פאראן אין גטין פרק ה׳ משנה ה׳.**

ג. שני אחים, אויב צוויי ברידער טויב־שטומע האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן טויב־שטומע, אָדער מיט צוויי שוועסטערן געזונטע, אָדער מיט צוויי שוועסטערן פון וועלכע איינע איז א טויב־שטומע און איינע א געזונטע, אָדער צוויי שוועסטערן־טויב־שטומע האָבן חתונה געהאט מיט צוויי ברידער געזונטע, אָדער מיט צוויי ברידער טויב־שטומע, אָדער מיט צוויי ברידער, פון וועלכע איינער איז א טויב־שטומער און איינער א געזונטער, (און איינער פון די ברידער איז געשטאָרבן אָן קינדער) איז זי באפרייט פון נעמען חליצה. אָדער צו ווערן מייבם. **מחמת דער יבם האָט דאָך איר שוועסטער פאר א ווייב, הייסט זי דאָך זיין ווייב׳ס שוועסטער, א ערוה (א קרובה מיט וועלכער ער טאָרניט חתונה האָבן), און ווי מיר האָבן געלערנט**

הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. וְאִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת יְכַנְּסוּ, וְאִם רָצוּ לְהוֹצִיא יוֹצִיאוּ: ד שְׁנֵי אַחִים אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל הַפִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקַּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקַּחַת? מוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם:— שְׁנֵי אַחִים פִּקְחִים נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקַּחַת, מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל

פריער אין פרק א׳ משנה א׳ איז זי באפרייט פון חליצה און יבום. דער טעם איז, ווייל די קידושין פון איין ברודער איז פונקט אזוי ווי די קידושין פון אנדערן ברודער, מחמת סיי ביי דעם און סיי ביי דעם איז עס קידושין פון א טויב־שטומען (אָדער דאָס ווייב איז טויב־שטום). ואם היו, און אויב זיי (די צוויי ווייבער) זענען (ניט געווען קיין שוועסטערן, נאָר) פרעמדע, (און איינער פון די ברידער איז געשטאָרבן אָן קינדער) זאָל דער אנדערער ברודער ,דער יבם) מייבם זיין (חתונה האָבן מיט דעם פארשטאָרבע־נעם ברודערס ווייב). אָבער חליצה געבן איר קאָן ער ניט, ווייל ביי טויב-שטומע קאָן ניט זיין קיין חליצה, ווייל סיי דער יבם און סיי די יבמה דארפן דאָך זאָגן די פסוקים פון חליצה (פריער פרק י״ב משנה ו׳), און ז׳י קאָנען דאָך ניט זאָגן. ואם, און אויב ער וויל גטן (די יבמה, נאָכדעם ווי ער האָט חתונה געהאט מיט איר) קאָן ער איר גטן. ווייל זיין גט, אפילו דורך צייכנס, באפרייט די פרוי סיי פון זיין חתונה האָבן סיי פון דער צוגעבונדענקייט (די זיקה), וואָס זי האָט געהאט דורך דעם ברודערס שטארבן אָן קינדער.

ד. שני אחים, אויב צוויי ברידער (ראובן און שמעון), פון וועלכע איינער (ראובן) איז א טויב־שטומער און איינער (שמעון) איז א געזונטער, האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן (לאה און רחל)ביידע געזונטע, און עס איז געשטאָרבן (אָן קינדער) דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאן פון דער געזונטער (לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (שמעון) דער מאן פון דער געזונטער (רחל)? איז זי (לאה) באפרייט (פון נע־מען חליצה און ייבום פון שמעונען) ווייל (זי איז) די שוועסטער פון זיין ווייב (פון רחל). ווייל ווי מיר האָבן פריער געלערנט איז ערוה (די קרובה פון יבם׳ס ווייב) באַ־פרייט פון חליצה און פון ייבום. מת פקח בעל הפקחת, אויב עס איז געשטאָרבן (אָן קינדער) דער געזונטער (שמעון) דער מאן פון דער געזונטער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאן פון דער געזונטער (לאה)? ער מוז זיך שיידן מיט זיין ווייב (מיט לאה) דורך געבן איר א גט, און זיין ברודערס ווייב (רחל) טאָר קיינ־מאָל ניט חתונה האָבן. זיין ווייב לאה מוז ער גטן, ווייל זי איז דאָך ניט זיין ריכטיק ווייב אינגאנצן (ער האָט דאָך איר מקדש געזווען אלס טויב־שטומער) און זי איז דאָך די שוועסטער פון זיין יבמה (פון רחל) און ער טאָרניט לעבן מיט דער שוועסטער פון זיין יבמה (אחות זקוקתו). ווידער רחל׳ן טאָר ער ניט מייבם זיין (חתונה האָבן מיט איר) ווייל זי איז דאָך פאָרט די שוועסטער פון זיין (ניט־אינגאנצן־ריכטיק) ווייב (פון לאה). ער קאָן אויך רחלן ניט געבן חליצה, ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ג׳ קאָן א טויב-שטומער ניט געבן חליצה. רחל בלייבט דאריבער א יבמה, און טאָר מיט קיינעם ניט חתונה האָבן כל זמן איר יבם, ראובן, לעבט. — שני אחים פקחים, צוויי ברידער געזונטע (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאט מיט צוויי שוועסטערן (לאה און רחל), איינע פון זיי (לאה) איז א טויב־שטומע, און איינע (רחל) איז א געזונטע, (און) עס איז געשטאָרבן (אָן קינדער) דער געזונטער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (פון לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל)? זי (לאה) איז באפרייט (פון חליצה און פון ייבום פון שמעון), ווייל זי איז די שוועסטער פון (זיין) ווייב. מחמת שמעונ׳ס חתונה מיט רחל איז דאָך זיכער געווען א ריכטיקע, ווארום עס איז דאָך א געזונטער מאן מיט א גע־

פִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת? מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְגֵט וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה: — שְׁנֵי אַחִים אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקַּחַת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? מוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְגֵט וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם: — שְׁנֵי אַחִים אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת פִּקְּחוֹת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת? אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקַּחַת? כּוֹנֵס וְאֵינוֹ

זונטער פרוי. מת פקח בעל פקחת, אויב (אָבער) עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (לאה)? ער מוז באפרייען זיין ווייב מיט א גט, און זיין ברודער׳ס ווייב מיט חליצה. **דאָס איז צוליב דעמזעלביקן טעם פון פריער. מחמת זיין חתונה האָבן מיט דער טויב־שטומער איז דאָך ניט שטארק, און לאה איז ניט־אינגאנצן זיין ריכטיק ווייב, און דאריבער טאָר ער מיט איר ניט וואוינען, ווייל זי איז די שוועסטער פון זיין יבמה** (פון רחל), **און מיט רחל׳ן טאָר ער אויך ניט חתונה האָבן, ווייל זי איז דאָך די שוועסטער פון זיין** (ניט-אינגאנצן-ריכטיק) **ווייב** (פון לאהן) **און ער מוז איר באפרייען מיט חליצה. —** שני אחים אחד חרש ואחד פקח, צוויי ברידער (ראובן און שמעון), איינער (ראובן) א טויב־שטומער, און איינער שמעון) א געזונטער, וועלכע האָבן חתונה געהאט מיט צווי שוועסטערן (לאה און רחל), איינע (לאה) א טויב־שטומע און איינע (רחל) א געזונטע, און עס איז געשטאָרבן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל)? זי (לאה) ווערט באפרייט (פון חליצה און פון ייבום פון שמעון) ווייל זי איז די שוועסטער פון (זיין) ווייב. **אזוי ווי מיר האָבן פריער געלערנט,** מת פקח בעל הפקחת, אויב עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (לאה)? ער מוז זיך שיידן מיט זיין ווייב (לאה) דורך א גט, און זיין ברודערס ווייב (רחל) טאָר קיינמאָל ניט חתונה (מיט קיינעם ניט). **אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט פריער, אין ערשטן פאַל פון דער דאָזיקער משנה; ווייל אויך חליצה קאָן ער איר ניט געבן, ווארום ער איז דאָך א טויב־שטומער, און חתונה האָבן מיט איר קאָן ער ניט ווייל זי איז דאָך אביסל זיין ווייב לאה׳ס שוועסטער, און מיט זיין** (ניט־אינגאנצן־ריכטיק) **ווייב לאה טאָר ער ניט וואוינען ווייל זי איז די שוועסטער פון זיין יבמה** (רחל). **די יבמה רחל מעג נור חתונה האָבן ווען איר יבם ראובן שטארבט.**
—שני אחים אחד חרש ואחד פקח נשואים לשתי נכריות, צוויי ברידער (ראובן און שמעון), איינער (ראובן) א טויב־שטומער און איינער (שמעון) א געזונטער ,האָבן חתונה געהאט מיט צוויי פרעמדע (לאה און רחל, ניט קיין שוועסטערן) געזונטע, (און) עס איז געשטאָרבן דער טויב-שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער געזונטער (לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל) ? ער מעג אָדער געבן איר (לאה׳ן) חליצה אָדער איר מייבם זיין. **מחמת זי איז דאָך ניט די שוועסטער פון זיין ווייב.** מת פקח, אויב (אָבער) עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער געזונטער (לאה)? ער מוז איר (רחל) מייבם זיין (חתונה האָבן מיט איר) און ער קאָן איר קיינמאָל ניט גט׳ן. **קיין חליצה קאָן ער איר ניט געבן, ווייל ווי מיר האָבן פריער געלערנט קאָן א טויב־שטומער ניט געבן קיין חליצה. אָבער אויך נאָכדעם ווי ער האָט חתונה געהאט מיט רחלן קאָן ער איר ניט גטן, ווייל דער גט פון א טויב־שטומען קאָן נור זי באפרייען פון דער אייגענער חתונה מיט איר. אָבער ער, דער גט פון א טויב־שטומען קאָן איר ניט באפרייען פון דער זיקה, פון דער יבמה־צוגעבונ־**

מוֹצִיא לְעוֹלָם׃ — שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִים נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת? כּוֹנֵס וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם׃ — שְׁנֵי אַחִים אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקַּחַת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת? כּוֹנֵס, וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקַּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? כּוֹנֵס וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם׃

פרק טו.

א הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ

דענקייט, **וואָס זי האָט צוליב איר ערשטן מאַן דעם געזונטן.** — שני אחים פקחים, צוויי ברידער געזונטע (ראובן און שמעון) האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי פרעמדע (לאה און רחל, ניט קיין שוועסטערן), איינע (לאה) איז א געזונטע און איינע (רחל) איז א טויב-שטומע, (און) עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (ראובן) דער מאַן פון דער געזונטער (לאה)? ער מעג חתונה האָבן (מייבם זיין יבמה רחל), און אויב ער וויל (נאָך דער חתונה) איר געבן א גט קאָן ער געבן א גט. **ער קאָן ניט געבן רחלן חליצה, ווייל זי איז א טויב־שטומע, און מיר האָבן פריער געלערנט אז א טויב־שטומע קאָן ניט נעמען קיין חליצה. אָבער נאָך דער חתונה קאָן ער איר געבן א גט, ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳ קאָן מען גטן א ווייב א טויב־שטומע.** מת פקח בעל הפקחת, אויב (אָבער) עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (ראובן) דער מאַן פון דער געזונטער (לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (רחל)? ער מעג איר (לאהן) געבן חליצה אָדער איר מייבם זיין. **ווייל זי איז דאָך א געזונטע קאָן ער איר געבן חליצה; און אזוי ווי זי איז ניט די שוועסטער פון זיין ווייב, קאָן ער איר מייבם זיין.** — שני אחים אחד חרש, צוויי ברידער (ראובן און שמעון), איינער (ראובן) איז א טויב־שטומער, און איינער (שמעון) איז א געזונטער, וועלכע האָבן חתונה געהאַט מיט צוויי פרעמדע (לאה און רחל), איינע (לאה) איז א טויב־שטומע און איינע (רחל) איז א געזונטע, (און) עס איז געשטאָרבן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (לאה), וואָס זאָל טאָן דער געזונ־טער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל)? ער (שמעון) זאָל חתונה האָבן (מייבם זיין לאהן) און אויב ער וויל (נאָך דער חתונה) גטן קאָן ער איר גטן. **קיין חליצה קאָן ער לאהן ניט געבן, ווייל זי איז דאָך א טויב־שטומע; אָבער א גט (נאָך דער חתונה) קאָן ער איר יאָ געבן, ווייל ווי מיר האָבן פריער געלערנט קאָן מען געבן א גט א טויב־שטומער פרוי.** מת פקח, אויב (אָבער) עס איז געשטאָרבן דער געזונטער (שמעון) דער מאַן פון דער געזונטער (רחל), וואָס זאָל טאָן דער טויב־שטומער (ראובן) דער מאַן פון דער טויב־שטומער (לאה)? ער זאָל איר (רחלן) מייבם זיין (חתונה האָבן מיט איר), אָבער ער קאָן איר קיינמאָל ניט גט׳ן. **ער קאָן איר ניט געבן קיין חליצה, ווייל ער איז א טויב־שטומער; ער קאָן איר אויך ניט גטן נאָך דער חתונה, ווייל דער גט פון א טויב־שטומען קאָן ניט אָפּשאַפן די זיקה, די יבמה־צוגעבונדענקייט, וואָס איז געבליבן פון דעם ערשטן מאַן (ראובן) דעם געזונטן.**

פרק טו.

א. האשה, א פרוי, וועלכע איז אוועקגעגאַנגען צוזאַמען מיט איר מאַן אין א ווייטע מדינה (מדינת הים, אין א לאַנד פון יענער זייט ים), און עס איז געווען שלום צווישן איר און אים (צווישן מאַן און ווייב) און עס איז געווען שלום אויף דער וועלט (עס איז ניט געווען קיין מלחמה אין דער מדינה, וואוהין זיי זענען געגאַנגען) און זי איז צוריקגעקומען (אליין) און האָט געזאָגט: „מיין מאַן איז געשטאָרבן" (אין יע־

וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָאתָה וְאָמְרָה, מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא. מֵת בַּעְלִי, תִּתְיַבֵּם. שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּמִלְחָמָה בָּעוֹלָם, קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָאתָה וְאָמְרָה, מֵת בַּעְלִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, אֶלָּא אִם כֵּן בָּאתָה בוֹכָה וּבְגָדֶיהָ קְרוּעִין. אָמְרוּ לוֹ, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ תִּנָּשֵׂא: **ב** בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא שָׁמַעְנוּ, אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר בִּלְבָד וּבְאוֹתָהּ הַמְּדִינָה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית

נער מדינה), מעג זי חתונה האָבן; (אויב זי האָט געזאָגט): מיין מאן איז געשטאָרבן", (און ער האָט ניט איבערגעלאָזט קיין קינדער) מעג זי מיובם ווערן (חתונה האָבן מיטן יבם, מיטן מאנ'ס ברודער). **די גמרא זאָגט, אז דאריבער איז די פרוי באגלויבט צו זאָגן „מיין מאן איז געשטאָרבן", ווייל זי האָט מורא צו זאָגן א ליגן, טאָמער וועט דער מאן קומען נאָכדעם ווי זי האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן און זי וועט הייסן א פסולע. אָבער אויב עס איז געווען קריגערייען צווישן מאן און ווייב איז זי ניט באגלויבט, ווייל עס קאָן זיין, אז זי וויל פטור ווערן פון מאן, און זי איז מסכים אפילו צו ווערן א פסולע. אויך איז זי ניט באגלויבט ווען אויף דער וועלט איז א מלחמה, מחמת עס קאָן זיין אז זי מיינט אז ער איז געהרגעט געוואָרן אין דער מלחמה** („בדדמי", „זי מיינט") **אויב ער איז ניט צוריקגעקומען א לאנגע צייט. און אפילו זי האָט אים געזען אז ער איז פארוואונדעט געוואָרן אין דער מלחמה מיינט זי אז ער איז שוין טויט. דאריבער גלויבט מען איר ניט.** שלום, אויב (אפילו) צווישן אים (דעם מאן) און איר (דעם ווייב) איז געווען שלום, אָבער אויף דער וועלט איז מלחמה אָדער עס איז געווען קריגערייען צווישן אים און איר כאָטש אויף דער וועלט איז שלום, און זי איז געקומען און האָט געזאָגט: „מיין מאן איז געשטאָרבן", איז זי ניט באגלויבט. **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט. און די פרוי טאָרניט חתונה האָבען ביז עס קומט א עדות און זאָגט, אז דער מאן איז געשטאָרבן. די גמרא זאָגט, אז אפילו אויף דער וועלט איז מלחמה, און זי זאָגט, אז ער איז געשטאָרבן אויף זיין בעט און ניט אז ער איז געהרגעט געוואָרען אין דער מלחמה, איז זי יאָ באגלויבט.** ר' יהודה זאָגט, אז זי איז קיינמאָל ניט באגלויבט (אפילו ווען עס איז שלום צווישן איר און אים און עס איז שלום אויף דער וועלט), סיידן ווען זי קומט און וויינט און אירע קליידער זענען צעריסן (קריעה-געריסן צוליב טרויער); האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר' יהודה); סיי די (פרוי וואָס קומט מיט א געוויין און מיט צעריסענע קליידער) און סיי די (פרוי וועלכע איז ניט פארוויינט און אירע קליידער זענען גאנץ) מעג חתונה האָבן (אויב זי זאָגט, אז איר מאן איז געשטאָרבן). **די גמרא זאָגט, אז די חכמים האָבן אפגעענטפערט ר' יהודהן, אז עס וועט דאָך אויסקומען, אז א פרוי וואָס האָט שכל וועט זיך מאכן פאר־וויינט און צערייסן די קליידער און קומען אזוי צוגיין און זאָגן: „מיין מאן איז גע־שטאָרבן", און זי וועט מעגן חתונה האָבן, און א פרוי וואָס האָט ניט קיין שכל דאָס צו טאָן, וועט ניט טאָרן חתונה האָבן; דאריבער מאכט מען ניט קיין אונטערשיד.**

ב. בית הלל, די בית הלל זאָגן: מיר האָבן ניט געהערט (די הלכה אז א פרוי איז באגלויבט צו זאָגן אז איר מאן איז געשטאָרבן), סיידן ווען זי קומט פון שניט (פון שניידן תבואה אין פעלד) און (נור) אין דערזעלביקער מדינה (און ניט ווען זי קומט פון אן אנדערער מדינה) און אזוי ווי עס איז געשען אזא מעשה. **עס איז אָנצונעמען, אז אין דער משנה וואָס איז געווען פאר דער צייט פון די בית הלל איז די הלכה געווען אז א פרוי קומט פון שניט** (קציר, שניידן תבואה אין פעלד) **און זאָגט, אז איר מאן איז געשטאָרבן, איז זי באגלויבט,, און עס איז דערציילט געוואָרן א מעשה** (וועלכע ווערט געבראכט אין דער גמרא יבמות אויף דער דאָזיקער משנה) **אז עטליכע מענטשן זענען געגאנגן שניידן תבואה אין פעלד און איינער פון זיי איז געוואָרן געביסן דורך א שלאנג און איז געשטאָרבן, און זיין ווייב איז געקומען פאר בית דין און דאָס דערציילט; האָבן**

שַׁמַּאי, אַחַת הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר, וְאַחַת הַבָּאָה מִן הַזֵּיתִים, וְאַחַת הַבָּאָה מִן הַבָּצִיר, וְאַחַת הַבָּאָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה, לֹא דִבְּרוּ חֲכָמִים בַּקָּצִיר, אֶלָּא בַהֹוֶה. חָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי: ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ, אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי הִתַּרְתֶּם עֶרְוָה חֲמוּרָה, לֹא תַתִּירוּ אֶת הַמָּמוֹן הַקַּל? אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל, מָצִינוּ שֶׁאֵין הָאַחִים נִכְנָסִים לְנַחֲלָה

די חכמים געשיקט געוואויר ווערן און געזען אז עס איז אמת, און פון דאמאלס אָן האָט מען מתקן געווען אז א פרוי איז באגלויבט. דערפון ווילן די בית הלל אָפּלערנען, אז זי איז נור באגלויבט ווען זי קומט פון זעלביקן לאנד, ווייל מען קאָן דערגיין צי זי זאָגט אמת; אָבער ניט ווען זי קומט פון מדינת הים, פון אן אנדער לאנד. אָמרו להן, האָבן צו זיי (צו די בית הלל) געזאָגט די בית שמאי: עס איז אלץ איינס, צי זי קומט פון שניט (פון „קציר", פון שניידן תבואה), צי זי קומט פון (אראָפּרייסן) איילבירטן, צי זי קומט פון אראָפּשניידן וויינטרויבן (בציר), און צי זי קומט פון איין לאנד אין אן אנדערן לאנד (איז זי אלץ באגלויבט צו זאָגן „מיין מאן איז געשטאָרבן"), די חכמים האָבן געזאָגט וועגן „שניט" (זיי האָבן געזאָגט די הלכה „אז א פרוי איז געקומען פון שניידן תבואה") נאָר ווייל דאָס איז דער שטייגער אזוי (בהוה, דער שטייגער). **די בית שמאי האלטן, אז דער טעם פארוואָס די פרוי איז באגלויבט איז ניט, ווייל מען קאָן דערגיין, נאָר ווייל די פרוי אליין גיט אכטונג ווען זי גייט חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן, און זי וועט דאָס ניט טאָן סיידן זי ווייסט זיכער אז דער ערשטער מאן איז געשטאָרבן, ווארום זי האָט מורא טאָמער וועט דער ערשטער מאן קומען. דאריבער איז ניט קיין אונטערשיד צי זי קומט פון דער זעלביקער מדינה צי פון אן אנדערער מדינה. אויף דעם „בהוה" זענען פאראן עטליכע פירושים. רש"י טייטשט, אז ווייל אזוי איז געווען די מעשה מיט א פרוי וואָס איז געקומען פון תבואה שניידן. דער ירושלמי טייטשט, ווייל ביים שניידן תבואה אין פעלד טרעפן זיך אָפּט טויט־פאלן דורך א ביס פון א שלאנג צי דורך דער היץ פון דער זון, דורך א זון־שלאג אויפן קאָפּ.** חזרו בית הלל, די בית הלל האָבן זיך צוריקגעצויגן און גענומען פסקענען אזוי ווי די ווערטער פון די בית שמאי. **זיי האָבן מסכים געווען דערנאָך מיט די בית שמאי, אז אויך ווען א פרוי קומט פון אן אנדערע מדינה איז זי באגלויבט.**

ג. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (א פרוי וואָס זאָגט אז איר מאן איז שטאָרבן און זי האָט ניט קיין עדות דאָרויף). מעג חתונה האָבען און זי נעמט (אויך) איהר כתובה. **דער דין איז אז א מאן שטארבט קומט דער פרוי דאָס כתובה געלד, 200 גילדן אויב זי איז געווען א בתולה צו דער חתונה, און 100 גולדן אויב זי איז ניט געווען קיין בתולה צו דער חתונה. זאָגן די בית שמאי, אז כאָטש אין אלע אנדערע פאלן ווען א מענטש וויל אויפמאָנען געלד דארף ער האָבן 2 עדות אז דאָס געלט קומט אים, אָבער דאָ ווייל די פרוי איז באגלויבט צו מעגן חתונה האָבן איז זי באגלויבט אויפצומאָנען די כתובה.** בית הלל, די בית הלל זאָגן, אז זי מעג חתונה האָבן, אָבער זי קאָן ניט נעמען די כתובה. **ווייל בנוגע געלד־זאכן איז זי ניט באַ־גלויבט.** אמרו להן, האָבן צו זיי (צו די בית הלל) געזאָגט די בית שמאי: אויב איר האָט מתיר געמאכט (דער פרוי חתונה צו האָבן, כאָטש) דאָס איז א הארבע (זאַך) ערוה (א אשת איש, א פרוי וואָס איז פארהייראַט, און איר גלויבט איר), זאָלט איר ניט מתיר מאכן (צו גלויבן איר) ביי דער גרינגער געלד ־ זאך ? ! האָבן די בית הלל צו זיי (צו די בית שמאי) אָפּגעענטפערט: מיר געפינען (דאָך, אז ביי געלד־זאכן גלויבט מען ניט דער פרוי אז איר מאן איז געשטאָרבן, דהיינו) אז די ברידער (פון איר פארשטאָרבענעם מאן קאָנען ניט נעמען (זיין) פארמעגנס אלס ירושה אויפ׳ן יסוד פון אירע ווערטער (על פיה). **זי מעג טאקע חתונה האָבן. אָבער זיינע ברידער**

עַל פִּיהָ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, וַהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתֻבָּתָהּ נִלְמוֹד, שֶׁהוּא כוֹתֵב לָהּ, שֶׁאִם תִּנָּשְׂאִי לְאַחֵר, תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיכִי. וְחָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי:

ד הַכֹּל נֶאֱמָנִין לְהָעִידָהּ, חוּץ מֵחֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ, וּבַת בַּעְלָהּ. מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה? שֶׁהַכְּתָב מוֹכִיחַ. עֵד אוֹמֵר מֵת, וְנִשֵּׂאת, וּבָא אַחֵר וְאָמַר,

קאָנען קיין ירושה ניט נעמען; און אזוי קאָן זי אויך ניט נעמען איר כתובה. אָמרו להם בית שמאי, האָבן די בית שמאי געזאָגט צו זיי (צו די בית הלל): פון (די ווערטער, וואָס זיינען איינגעשריבן אין) דעם ספר פון איר כתובה (אין דער געשריבענער כתובה, וואָס זי די פרוי, האָט באַקומען ביי איר חתונה) לערנען מיר (אז איר קומט יאָ דאָס כתובה־געלד), ווארום ער (דער פארשטאָרבענער מאַן) שרייבט (אין דער כתובה) צו איר: „אז אויב דו וועסט חתונה האָבן צו אן אנדערן (מאן) זאָלסטו נעמען וואָס איז אָנגעשריבן צו דיר (דאָס כתובה געלט). **און ווייל מען גלויבט איר אז דער מאן איז געשטאָרבן און זי מעג חתונה האָבן, איז דאָך מקוים געוואָרן דער תנאי פון דער כתובה אז ווען זי וועט חתונה האָבן קומט איר וואָס איז אָנגעשריבן צו איר, דאָס הייסט דאָס כתובה**־געלט. וחזרו, און די בית הלל האָבן זיך צוריקגעצויגן און גענומען פסקענען אזוי ווי די ווערטער פון די בית שמאי. **דאָס הייסט, אז עס קומט איר די כתובה.**

ד. הכל, יעדער איז באַגלויבט עדות צו זאָגן וועגן איר (וועגן דער פרוי אז איר מאן איז געשטאָרבן און זי זאָלן מעגן חתונה האָבן), מיטן אויסנאַם פון איר שוויגער, און איר שוויגערס טאָכטער, און איר צרה (די אנדערע פרוי פון איר מאַן), און איר שוועגערין (דעם מאַנ׳ס ברודערס פרוי), און די טאָכטער פון איר מאַן (פון אן אנדערער פרוי). **ביי יעדן אנדערן עדות־זאָגן איז דער דין, אז א קרוב קאָן ניט זיין קיין עדות. אָבער דאָ, ביים עדות זאָגן וועגן א פרוי אז איר מאן איז געשטאָרבן, איז אויך א קרוב** (סיי דער פרוי׳ס א קרוב און סיי דעם מאַנ׳ס א קרוב) **באַגלויבט צו זיין א עדות. אָבער אן אויסנאַם זענען די פינף פרויען, וועלכע די משנה האָט דאָ אויסגערעכנט און וועלכע זענען ניט באַגלויבט, מחמת מען האלט אז די דאָזיקע פרויען זענען אירע שונאים, און זיי זאָגן בכונה פאלש עדות, כדי זי זאָל חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאַן, און דערנאָך וועט קומען דער ערשטער מאַן וועט זי זיך מוזן גטן מיט אים. די מפרשים זאָגן פארוואָס גראד די פינף פרויען האָבן איר פיינט.** די שוויגער האָט איר פיינט, ווייל זי האלט, אז די שנור וועט אויפעסן איר גאנצע **פראַצע. די טאָכטער פון איר שוויגער האָט איר פיינט, ווייל זי האָט מורא אז זי וועט ירשענען איר פאָטערס פארמעגן. איר מאַנ׳ס ברודער׳ס פרוי האָט איר פיינט, ווייל זי האָט מורא, טאָמער וועט קומען דערצו אז איר מאן וועט איר מייבם זיין און זי וועט ווערן איר צרה. די צרה האָט איר פיינט ווי דער שטייגער איז, ווען א מאַן האָט צוויי פרויען. און דעם מאַנ׳ס טאָכטער פון אן אנדערער פרוי** (די שטיף־**טאָכטער) האָט איר פיינט, ווייל זי האלט, אז זי פארנעמט איר מוטערס אָרט.** מה, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן א גט און (עדות זאָגן וועגן) טויט? **פארוואָס מעגן די דאָזיקע פינף פרויען יאָ ברענגען דעם גט צו א פרוי און זיי זיינען באַגלויבט אז זיי האָבן געזען ווי מען האָט געשריבן און געחתמעט דעם גט** (ווי די משנה **לערנט אין גטין פרק ב׳ משנה ז׳), און עדות זאָגן אז איר מאן איז געשטאָרבן זענען זיי ניט באַגלויבט?** שהכתב מוכיח, ווייל (ביים גט) באַווייזט דאָך דער געשריבענער (גט). **ווייל דער עיקר פארלאָזן מיר זיך אויף דעם געשריבענעם גט.** עד אומר, אויב איין עדות האָט געזאָגט, אַז ער (איר מאן) איז געשטאָרבן, און זי האָט חתונה געהאט (מיט אן אנדערן מאַן) און דערנאָך איז געקומען איין אנדערער (עדות) און ער האָט געזאָגט, אז ער (איר מאַן) איז ניט געשטאָרבן, דאַרף זי זיך ניט גטן (מיט אנדערן מאַן). **די גמרא זאָגט, אז ניט נור דאַרף זי זיך ניט גטן, נאָר אפילו זי האָט נאָכניט**

לֹא מֵת, הֲרֵי זוֹ לֹא תֵצֵא. עֵד אוֹמֵר מֵת, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת, תֵּצֵא. שְׁנַיִם אוֹמְרִים מֵת, וְעֵד אוֹמֵר לֹא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת, תִּנָּשֵׂא: ה אַחַת אוֹמֶרֶת מֵת, וְאַחַת אוֹמֶרֶת לֹא מֵת, זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת מֵת, תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ, וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת לֹא מֵת, לֹא תִנָּשֵׂא וְלֹא תִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ. אַחַת אוֹמֶרֶת מֵת, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נֶהֱרַג, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הוֹאִיל וּמַכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִנָּשְׂאוּ. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְזוֹ וָזוֹ מוֹדוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּשְׂאוּ. עֵד אוֹמֵר מֵת, וְעֵד אוֹמֵר לֹא מֵת, אִשָּׁה אוֹמֶרֶת מֵת, וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת לֹא מֵת, הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא: ו הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם,

חתונה געהאט, נאָר דאָס בית דין האָט איר געהאט מתיר געמאכט חתונה צו האָבן אויפן גרונט פון ערשטנס עדות זאָגן, און דערנאָך איז געקומען דער אנדערער און עדות געזאָגט, אז ער איז ניט געשטאָרבן, און זי האָט יאָ חתונה געהאט דארף זי זיך אויך ניט גטן (אזוי טייטשט איין ר׳ עקיבא איגר). עד אומר, אויב איין עדות האָט עדות געזאָגט, אז ער איז געשטאָרבן, און צוויי עדות האָבן עדות געזאָגט, אז ער איז ניט געשטאָרבן, (איז דער דין אז) אפילו זי האָט שוין חתונה געהאט (מיטן אן אנדערן מאן) מוז זי זיך גטן. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אפילו דער איינער עדות און די צוויי עדות זענען געווען פסולע עדות (קרובים), פון דעסטוועגן גלויבט מען דאָ אויך מער די צוויי עדות (אזוי טייטשט דער תוספות יום טוב, אז אויך דער איינער עדות איז געווען א פסול).** שנים, אויב צוויי (עדות) האָבן געזאָגט, אז ער איז געשטאָרבן און איין עדות האָט געזאָגט, אז ער איז ניט געשטאָרבן (איז דער דין אז) אפילו זי האָט נאָכניט חתונה געהאט מעג זי חתונה האָבן. **די גמרא זאָגט, אז אויך דאָ גלויבט מען די צוויי עדות מער אפילו ווען זיי זענען פסולע עדות, כאָטש דאָ איז דאָך דער דין „לקולא״, צו פארלייכטערן, אז זי מעג חתונה האָבן.**

ה. אחת, (אויב איינער האָט צוויי ווייבער און דער מאן און די צוויי ווייבער זענען אוועק, און די צוויי ווייבער זענען צוריקגעקומען אליין און) איינע (פון זיי) זאָגט אז ער (דער מאן) איז געשטאָרבן, און איינע (די אנדערע פרוי) זאָגט, אז דער מאן איז ניט געשטאָרבן, איז די (פרוי) וועלכע זאָגט אז ער איז געשטאָרבן מעג חתונה האָבן און זי באקומט איר כתובה, און די (פרוי) וועלכע זאָגט אז דער מאן איז ניט געשטאָרבן טאָרניט חתונה האָבן און זי נעמט ניט די כתובה. **דאָס הייסט, אז יעדע איז באגלויבט פאר זיך.** אחת אומרת, אויב איינע (פון די דאָזיקע פרויען) זאָגט, אז ער (דער מאן) איז געשטאָרבן, און איינע (די אנדערע פרוי) זאָגט אז ער איז גע הרגעט געוואָרן, זאָגט ר׳ מאיר, אז ווייל זיי לייקענען דאָך איינע דער אנדערער טאָרן זיי ניט חתונה האָבן. **די גמרא זאָגט, אז ר׳ מאיר איז אויך מחולק אויף דער רישא, אויף דעם ערשטן דין פון דער משנה, און ער האלט, אז ווען איינע זאָגט אז ער איז געשטאָרבן און די אנדערע זאָגט, אז ער איז ניט געשטאָרבן טאָרן זיי ביידע ניט חתונה האָבן.** ר׳ יהודה און ר׳ שמעון זאָגן, אז ווייל זיי (די ביידע פרויען) זענען דאָך מודה, אז ער לעבט ניט (כאָטש איין פרוי זאָגט אז ער איז געשטאָרבן, און די אנדערע פרוי זאָגט אז ער איז געהרגעט געוואָרן) מעגן זיי חתונה האָבן. **ווייל יעדע פון זיי זאָגט דאָך** וועגן זיך, **אז איר מאן לעבט ניט.** עד, אויב איין עדות זאָגט אז ער איז געשטאָרבן און איין עדות זאָגט אז ער איז ניט געשטאָרבן, אָדער איין פרוי זאָגט אז ער איז געשטאָרבן און איין פרוי זאָגט אז ער איז ניט געשטאָרבן, טאָר זי ניט חתונה האָבן. **מיר האָבן שוין פריער אין משנה ד׳ געלערנט, אז אויב נאָכן עדות זאָגן פון ערשטן עדות אז דער מאן איז יאָ געשטאָרבן האָט זי באקומען א היתר חתונה צו האָבן און זי האָט חתונה געהאט, דארף זי זיך ניט גטן.**

ו. האשה, א פרוי וועלכע איז אוועקגעגאנגן צוזאמען מיט איר מאן אין א

וּבָאָה וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ, וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה. הָיְתָה בַת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין זוֹ דֶרֶךְ מוֹצִיאָתָהּ מִידֵי עֲבֵרָה, עַד שֶׁתְּהֵא אֲסוּרָה לְנָשֵׂא וַאֲסוּרָה מִלֶּאֱכוֹל בִּתְרוּמָה: ז אָמְרָה, מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת חָמִי, תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ, וַחֲמוֹתָהּ אֲסוּרָה.

הָיְתָה בַת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין זוֹ דֶרֶךְ מוֹצִיאָתָהּ מִידֵי עֲבֵרָה, עַד שֶׁתְּהֵא אֲסוּרָה לְנָשֵׂא וַאֲסוּרָה מִלֶּאֱכוֹל בִּתְרוּמָה. קִדֵּשׁ אַחַת מֵחָמֵשׁ נָשִׁים, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, כָּל אַחַת אוֹמֶרֶת, אוֹתִי קִדֵּשׁ, נוֹתֵן גֵּט לְכָל אַחַת וְאַחַת, וּמַנִּיחַ כְּתֻבָּה בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק, דִּבְרֵי

וויטער מדינה (און דער מאן האָט איבערגעלאָזט אין דער היים נאָך א ווייב, דער ערשטער ווייב׳ס א צרה), און זי (דאָס ווייב וועלכע איז אוועק מיטן מאן) איז צוריקגעקומען (אליין) און האָט געזאָגט: „מיין מאן איז געשטאָרבן״, מעג זי חתונה האָבן, און זי נעמט איר כתובה, אָבער איר צרה (דאָס אנדערע ווייב) טאָר ניט חתונה האָבן. **מחמת מיר האָבן פריער אין משנה ד׳ געלערנט אז א צרה איז ניט באגלויבט עדות צו זאָגן מתיר צו מאכן איר מאנ׳ס פרוי חתונה צו האָבן.** היתה, אויב זי (די צרה) איז געווען א טאָכטער פון א ישראל, וואָס האָט חתונה געהאט צו א כהן (דער מאן איז געווען א כהן) מעג זי עסן תרומה, אזוי זאָגט ר׳ טרפון. **מחמת אויב זי טאָרניט חתונה האָבן הייסט דאָך עס אז וועגן איר נעמט מען אָן, אז איר מאן לעבט, ממילא מעג זי עסן תרומה, ווייל זי איז דאָס ווייב פון א כהן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק ז׳.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז דאָס (מתיר מאכן איר צו עסן תרומה) איז ניט דער וועג וואָס פירט איר אוועק פון טאָן א עבירה, נאָר זי טאָר ניט חתונה האָבן און זי טאָר ניט עסן קיין תרומה. **זי טאָר ניט חתונה האָבן טאָמער לעבט איר מאן, אָבער זי טאָר אויך ניט עסן קיין תרומה טאָמער איז איר מאן געשטאָרבן און זי איז ניט מער דאָס ווייב פון א כהן.**

ז. אמרה, אויב (א פרוי איז אוועקגעגאנגן מיט איר מאן און מיט איר שווער, און איר שוויגער איז געבליבן אין דער היים, און די פרוי איז צוריקגעקומען און) האָט געזאָגט: „(צוערשט) איז געשטאָרבן מיין מאן און דערנאָך איז געשטאָרבן מיין שווער״, מעג זי חתונה האָבן און זי נעמט איר כתובה, אָבער איר שוויגער טאָרניט (חתונה האָבן). **ווייל פונקט ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳, אז א שוויגער איז ניט באגלויבט עדות צו זאָגן אויף איר שנור, ווייל זי האָט איר פיינט, אזוי איז א שנור ניט באגלויבט עדות צו זאָגן אויף איר שוויגער, ווייל אויך די שנור האָט פיינט די שוויגער. און כאָטש זי האָט דאָך געזאָגט, אז איר מאן איז צוערשט געשטאָרבן, און זי איז דאָך ניט מער קיין שנור, פונדעסטוועגן איז זי ניט באגלויבט.** היתה, אויב זי (די שוויגער) איז געווען די טאָכטער פון א ישראל וואָס האָט חתונה געהאט צו א כהן מעג זי עסן תרומה, אזוי זאָגט ר׳ טרפון; ר׳ עקיבא זאָגט, אז דאָס איז ניט דער וועג וואָס פירט איר אוועק פון טאָן א עבירה, נאָר זי טאָרניט חתונה האָבן און זי טאָרניט עסן קיין תרומה. **עס איז דיזעלביקע מחלוקה צווישן ר׳ טרפון און ר׳ עקיבא וואָס אין דער פריערדיקער משנה ו׳.** קידש, אויב איינער האָט מקדש געווען איין (פרוי) פון צווישן פינף פרויען און ער ווייסט ניט וועלכע (פון זיי ער האָט מקדש געווען, דארף ער געבן א גט צו יעדער איינער פון זיי (כדי זיי זאָלן מעגן חתונה האָבן מיט אנדערע מענער), און לייגט אוועק צווישן זיי (צווישן די פינף פרויען) איין כתובה (צוויי הונדערט גילדן, אָדער הונדערט גילדן, וויפיל עס באטרעפט די כתובה) און ער טראָגט זיך אָפּ, אזוי זאָגט ר׳ טרפון. **לויט ר׳ טרפון דארף ער ניט געבן יעדער פון זיי באזונדער כתובה־געלט, נאָר ער גיט זיי צוזא־**

רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין זוֹ דֶרֶךְ מוֹצִיאַתוֹ מִידֵי עֲבֵירָה, עַד שֶׁיִּתֵּן גֵּט וּכְתֻבָּה לְכָל אַחַת וְאַחַת. גָּזַל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה גָּזַל, כָּל אֶחָד אוֹמֵר, אוֹתִי גָזַל, מַנִּיחַ גְּזֵילָה בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק. דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין זוֹ דֶרֶךְ מוֹצִיאַתוֹ מִידֵי עֲבֵירָה, עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם גְּזֵילָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: **ח** הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה, מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי, נֶאֱמֶנֶת. מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: **ט** נִתַּן לִי בֵן בִּמְדִינַת הַיָּם, וְאָמְרָה, מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת

מען איך כתובה־געלט, און זאָלן זיי צווישן זיך דורכקומען וועגן דעם געלט. ר׳ עקיבא זאָגט, אז דאָס איז ניט דער וועג וואָס פירט אים אוועק פון טאָן אן עבירה, נאָר ער דארף געבן א גט און א כתובה (־געלט) צו יעדער איינער (פון זיי). **מחמת אויב ניט הייסט עס אז ער האָט ביי דער ריכטיקער פרוי צוגעגזלט דאָס כתובה־געלט, וואָס קומט איר.** גזל, אז איינער האָט צוגעגזלט (עפּיס) פון איינעם פון (צווישן) פינף מענטשן, און ער ווייסט ניט פון וועמען ער האָט צוגעגזלט, (און ער וויל אָפּ־געבן די צוגעגזלטע זאַך), און יעדער פון זיי זאָגט, אז מיך האָט ער באגזלט, מעג ער אוועקלייגן די גזילה (די צוגעגזלטע זאַך) צווישן זיי און זיך אָפּטראָגן, אזוי זאָגט ר׳ טרפון; ר׳ עקיבא זאָגט, אז דאָס איז ניט דער וועג וואָס פירט אים אוועק פון א עבירה, נאָר ער מוז באצאָלן די גזילה (וויפיל די צוגעגזלטע זאַך באטרעפט) צו יעדן איינעם (פון די פינף מענטשן). **ווייל נור אזוי ארום, האלט ר׳ עקיבא, איז ער זיכער, אז ער האָט דעם באגזלטן מענטש אָפּגעגעבן די גזילה. די משנה ברענגט דאָ די לעצ־טע צוויי הלכות וועגן מקדש זיין איינע פון פינף פרויען און וועגן דער גזילה, ווייל די מחלוקה פון ר׳ טרפון און ר׳ עקיבא איז דיזעלביקע וואָס ביים עדות זאָגן וועגן טויט פון מאַן. דער רמבם טייטשט „מניח ומסתלק״, ניט אז ער לייגט אוועק צווישן זיי די כתובה אָדער די גזילה, נאָר עס זאָל בלייבן ליגן ביז די זאַך וועט ווערן אויפ־געקלערט.**

ח. האשה, אויב א פרוי איז געגאנגן מיט איר מאַן אין א ווייטער מדינה (מדינת הים), און איר (מאַנס) זון איז מיטגעגאנגן מיט זיי, און זי איז צוריקגעקומען אליין און האָט געזאָגט: „צוערשט איז געשטאָרבן מיין מאַן און דערנאָך איז געשטאָרבן מיין (מאַנ׳ס) זון״ איז זי באגלויבט. **און זי דארף ניט נעמען קיין חליצה און ייבום פון מאַנ׳ס ברודער, מחמת מען גלויבט איר, אז ווען דער מאַן איז געשטאָרבן האָט נאָך דער זון געלעבט און עס הייסט ניט, אז דער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער. מען גלויבט איר דערפאַר ווייל זי האָט א חזקה, מחמת ווען זי איז אוועקגעגאנגן האָט דאָך דער זון געלעבט, און זי האָט ניט געהייסן, אז זי וועט ווערן א יבמה מיט דעם מאַנ׳ס טויט.** מת בני, (אויב זי האָט געזאָגט): צוערשט איז געשטאָרבן מיין (מאַנ׳ס) זון, און דערנאָך איז געשטאָרבן מיין מאַן״ (און זי וויל חתונה האָבן מיטן מאַנ׳ס ברודער), איז זי ניט באגלויבט, אָבער מען נעמט אין אכט (מען איז חושש צו) אירע ווערטער, און זי דארף נעמען חליצה אָבער מייבם זיין טאָר (דעם מאַנ׳ס ברודער איר ניט. **זי איז נור אויף אזוי פיל באגלויבט אז זי טאָרניט חתונה האָבן מיט קיין אנדערן מאַן אָן חליצה, אָבער ניט אז זי זאָל מעגן חתונה האָבן מיטן מאַנ׳ס ברודער.**

ט. ניתן, (אויב נאָכדעם ווי זי איז צוריקגעקומען פון דער ווייטער מדינה, האָט זי געזאָגט): „איך האָב (פון מיין מאַן) געבוירן א זון אין דער ווייטער מדינה״, און דערנאָך האָט זי געזאָגט: „מיין זון איז (צוערשט) געשטאָרבן און (דערנאָך) איז גע־שטאָרבן מיין מאַן״, איז זי באגלויבט. **און זי מעג חתונה האָבן (מייבם ווערן) מיטן יבם, מיטן מאַנ׳ס שוואָגער. מען גלויבט איר, אז ווען דער מאַן איז געשטאָרבן האָט זי קיין זון ניט געהאַט, ווייל ווען זי איז אוועקגעגאנגן האָט זי דאָך אויך ניט גע־**

בְּעָלִי, נֶאֱמֶנֶת. מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת׃
י נִתַּן לִי יָבָם בִּמְדִינַת הַיָּם, וְאָמְרָה, מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת יְבָמִי, יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ בַּעְלִי, נֶאֱמֶנֶת. הֲלָכָה הִיא וּבַעְלָהּ וִיבָמָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, אָמְרָה, מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת יְבָמִי, יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ בַּעְלִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר, מֵת יְבָמִי, שֶׁתִּנָּשֵׂא, וְלֹא, מֵתָה אֲחוֹתִי, שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ. וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר, מֵת אָחִי, שֶׁיְּיַבֵּם אִשְׁתּוֹ. וְלֹא, מֵתָה אִשְׁתִּי, שֶׁיִּשָּׂא אֲחוֹתָהּ׃

האט קיין זון, און זי האָט די חזקה פון פריער. מת בעלי, (אויב זי זאָגט, אז זי האָט געהאט א זון אין דער וויטער מדינה, און אז): „מיין מאן איז (צוערשט) געשטאָרבן און (דערנאָך) איז געשטאָרבן מיין זון" (און זי וויל דאדורך זיין באפרייט פון חליצה און פון ייבום), איז זי ניט באגלויבט; אָבער מען נעמט אין אכט אירע ווערטער, און זי נעמט נור חליצה און מען טאָר זי ניט מייבם זיין. **מען גלויבט איר ניט, ווייל ווען זי איז אוועקגעגאנגען האָט זי דאָך קיין זון ניט געהאט און זי איז געווען אין דער חזקה צו ווערן א יבמה אויב דער מאן שטאַרבט. אָבער מייבם זיין טאָר מען איר ניט, ווייל זי טענה'ט דאָך פארט, אז ווען דער מאן איז געשטאָרבן האָט איר זון געלעבט.**

י. ניתן לי יבם, (אויב א פרוי איז אוועקגעגאנגן מיט איר מאן אין א וויטער מדינה און דער מאן האָט ניט געהאט קיין ברודער, און זי איז צוריקגעקומען אליין און געזאָגט): „עס איז מיר געבוירן געוואָרן א שוואָגער (מיין שווער האָט געבוירן א זון) אין דער וויטער מדינה", און דערנאָך האָט זי געזאָגט: „מיין מאן איז (צו־ערשט) געשטאָרבן און דערנאָך איז געשטאָרבן מיין שוואָגער (דער יבם)", אָדער: „(צוערשט) איז געשטאָרבן מיין שוואָגער און (דערנאָך) איז געשטאָרבן מיין מאן", איז זי באגלויבט. **און זי מעג חתונה האָבן, ווייל ווען זי איז אוועקגעגאנגען האָט זי דאָך ניט געהאט קיין יבם, קיין שוואָגער, און זי האָט דאָך געקאָנט גאָרניט דערציילן, אז זי האָט באקומען א שוואָגער, דעריבער גלויבט מען איר, אז דער שוואָגער איז געשטאָרבן.** הלכה, אויב (אָבער) עס זענען אוועקגעגאנגען אין דער וויטער מדינה זי און איר מאן און איר יבם (איר שוואָגער) און (זי איז צוריקגעקומען אליין און) געזאָגט: „מיין מאן איז (צוערשט) געשטאָרבן און (דערנאָך) איז געשטאָרבן מיין יבם", אָדער: „מיין יבם איז (צוערשט) געשטאָרבן און (דערנאָך) איז געשטאָרבן מיין מאן", איז זי ניט באגלויבט, ווייל א פרוי איז ניט באגלויבט צו זאָגן „מיין יבם (מיין שוואָגער) איז געשטאָרבן" צו מעגן חתונה האָבן (אָן חליצה), און אויך (איז א פרוי) ניט (באגלויבט צו זאָגן): „מיין שוועסטער איז געשטאָרבן", כדי זי זאָל קאָנען אריינגיין אין זיין (דער שוועסטער'ס מאַן'ס) הויז (חתונה האָבן מיט דעם מאַן פון דער שוועסטער). **א פרוי איז נור באגלויבט אויף איין זאַך, דהיינו ,צו זאָגן, אז איר מאַן איז געשטאָרבן, און זי זאָל מעגן חתונה האָבן, אָדער מייבם צו ווערן.** ואין האיש, און א מאַן איז ניט באגלויבט צו זאָגן: „מיין ברודער איז געשטאָרבן" כדי ער זאָל מעגן מייבם זיין (חתונה האָבן מיט) זיין (דעם ברודערס) ווייב, און (ער איז אויך) ניט (באגלויבט צו זאָגן) „מיין ווייב איז געשטאָרבן", כדי ער זאָל מעגן חתונה האָבן מיט איר שוועסטער). **מען איז נור באגלויבט אין די פאַלן פון „הפה שאסר הוא הפה שהתיר"** (דאָס מויל וואָס געאסרט איז דאָסזעלביקע מויל וואָס איז דערנאָך מתיר). **למשל ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה, אז ווען די פרוי איז אוועקגעגאנגען האָט זי ניט געהאט קיין שוואָגער, און ווען זי קומט צוריק דערציילט זי, אז דאָרט איז איר געבוירן געוואָרן א שוואָגער און אז ער איז גע־שטאָרבן, גלויבט מען איר יאָ, מחמת זי האָט דאָך געקאָנט אינגאַנצן שווייגן און זי וואָלט דאָך אויך געווען מותר.**

פרק טז.

א הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלֵךְ, לֹא תִנָּשֵׂא וְלֹא תִתְיַבֵּם עַד שֶׁתֵּדַע, שֶׁמָּא מְעֻבֶּרֶת הִיא צָרָתָהּ. הָיְתָה לָהּ חָמוֹת אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת. יָצְתָה מְלֵאָה, חוֹשֶׁשֶׁת, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת: **ב** שְׁתֵּי יְבָמוֹת, זוֹ אוֹמֶרֶת מֵת בַּעְלִי, וְזוֹ אוֹמֶרֶת, מֵת

פרק טז.

א. האשה, א פרוי, וואָס איר מאַן צחאמען מיט איר צרה (דער מאַן האָט געהאט נאָך א ווייב, די צרה פון דער פרוי) זענען אוועקגעגאנגן אין א ווייטער מדינה (מדינת הים, אין יענער זייט ים), און מען איז געקומען צו דער פרוי און געזאָגט צו איר: „דיין מאַן איז געשטאָרבן“ (און ביז דער מאַן איז אוועק פון דער היים האָט ער ניט געהאט קיין קינדער), טאָר די פרוי ניט חתונה האָבן (מיט סתם א מאַן, ווייל איר מאַן האָט דאָך ניט געהאט קיין קינדער, און זי דאַרף דאריבער נעמען חליצה אָדער ייבום), און זי טאָר אויך ניט חתונה האָבן מיטן מאַנ׳ס ברודער (ניט נעמען קיין יבום) ביז זי וועט וויסן טאָמער איז איר צרה (דאָס אנדערע ווייב פון איר מאַן) מעוברת. **אין אזא פאַל, אויב די צרה איז מעוברת און זי וועט האָבן א קינד, הייסט דאָך אז דער מאַן האָט איבערגעלאָזט א קינד, און זי טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיטן מאַנ׳ס ברודער. די גמרא זאָגט, אז אויך חליצה טאָר זי ניט נעמען, מחמת א פרוי וואָס נעמט חליצה טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן, און עס קאָן דאָך זיין, אז מען וועט שפּעטער געוואויר ווערן אז די צרה האָט יאָ געבוירן א קינד און איר חליצה איז קיין חליצה ניט און מען וועט דאַרפן אויסרופן שפּעטער, אַז זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן; און דאביי איז מורא צו האָבן טאָמער וועט איינער ניט האָבן געווען ביים אויסרופן, און זעענדיק אז זי האָט חתונה מיט א כהן וועט ער מיינען, אז א חלוצה איז מותר צו א כהן.** היתה לה, אויב (מיט איר מאַן אין דער ווייטער מדינה איז פאַראַן ניט איר צרה, נאָר זיין מוטער), איר שוויגער, דאַרף זי ניט מורא האָבן (טאָמער האָט די שוויגער געבוירן א זון, און אזוי ווי איר מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער וועט זי דאַרפן נעמען חליצה פון זון). **זי מעג דאריבער חתונה האָבן, אויב דער מאַן האָט ניט קיין ברודער. די גמרא זאָגט, אז דער טעם איז, ווייל דאָ קען דאָך זיין אז די שוויגער איז ניט מעוברת און אפילו זי איז מעוברת, קאָן דאָך זיין, אז זי האָט געמפּילט, און אפילו זי האָט יאָ געבוירן א קינד, קאָן דאָך זיין אז עס איז א מיידל. אָבער פריער אין דער משנה ביי דער צרה טאָר זי דאָך ניט חתונה האָבן מיטן יבם, מיטן שוואָגער, אפילו ווען די צרה האָט געבוירן א מיידל.** יצתה, אויב זי (די שוויגער) איז אוועקגעגאנגן (אין דער ווייטער מדינה) ווען זי איז געווען פול (מלאה, זי איז געווען מעוברת) דאַרף זי יאָ מורא האָבן; ר׳ יהושע זאָגט (אז אפילו ווען די שוויגער איז געווען מעוברת) דאַרף זי (אויך) ניט מורא האָבן. **ווייל ר׳ יהושע האלט אז מען קאָן אָננעמען, אז עס איז געבוירן געוואָרן א מיידל.**

ב. שתי יבמות, (צוויי ברידער, ראובן און שמעון האָבן געהאט צוויי פרויען, לאה און רחל, און זיי זענען אלע פיר אוועק אין א ווייט לאַנד, און עס זענען צוריקגעקומען די צוויי פרויען, די) צוויי שוועגערינס (יבמות), די איינע (לאה) זאָגט: מיין מאַן (ראובן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער) און די אנדערע (רחל) זאָגט: „מיין מאַן (שמעון) איז געשטאָרבן (אָן קינדער)“ טאָר די (לאה) ניט חתונה האָבן צוליב דעם מאַן (שמעון) פון דער אנדערער (פון רחלן), און די (רחל) טאָר ניט חתונה האָבן צוליב דעם מאַן (ראובן) פון דער אנדערער (פון לאה). **א פרוי איז באַגלויבט צו זאָגן אז איר מאַן איז געשטאָרבן, אָבער ווי מיר האָבן פריער אין פרק ט״ו משנה ד׳ געלערנט קאָן א פרוי ניט עדות זאָגן מתיר צו מאכן איר שוועגערין חתונה צו האָבן. אזוי ווי די ביידע מענער זענען געשטאָרבן אָן קינדער (כאָטש קיין אנדערע ברידער זענען ניט פאַראַן) טאָר לאה ניט חתונה האָבן טאָמער לעבט שמעון, איר מאַנ׳ס ברודער, און זי דאַרף נעמען פון אים חליצה, און רחל טאָר ניט חתונה האָבן טאָמער לעבט**

בַּעֲלִי, זוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַעֲלָהּ שֶׁל זוֹ, וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַעֲלָהּ שֶׁל זוֹ. לְזוֹ עֵדִים, וּלְזוֹ אֵין עֵדִים, אֶת שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֵדִים אֲסוּרָה, וְאֶת שֶׁאֵין לָהּ עֵדִים מֻתֶּרֶת. לְזוֹ בָנִים וּלְזוֹ אֵין בָּנִים, אֶת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים מֻתֶּרֶת, וְאֶת שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים אֲסוּרָה. נִתְיַבְּמוּ וּמֵתוּ הַיְבָמִין, אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהֻתְּרוּ לַיְבָמִין, הֻתְּרוּ לְכָל אָדָם: ג אֵין מְעִידִין אֶלָּא עַל

ראובן (איר מאנ'ס ברודער) און זי דארף נעמען פון אים חליצה. דאָס וואָס לאה זאָגט עדות, אז איר מאן ראובן איז געשטאָרבן קאָן ניט מתיר מאכן רחלן, און וואָס רחל זאָגט **עדות אז איר מאן שמעון איז געשטאָרבן קאָן ניט מתיר מאכן לאה'ן, ווייל א פרוי איז ניט באגלויבט עדות צו זאָגן מתיר צו מאכן איר שוועגערין.** לזו עדים, אויב די דאָזיקע (לאה) האָט עדות אז איר מאן (ראובן איז געשטאָרבן) און די דאָזיקע (רחל) האָט ניט קיין עדות (אז איר מאן שמעון איז געשטאָרבן(טאָר די (לאה), וועלכע האָט עדות, ניט חתונה האָבן, און די (רחל) וועלכע האָט ניט קיין עדות מעג חתונה האָבן. **מחמת רחל איז דאָך באגלויבט צו זאָגן אז איר מאן שמעון איז געשטאָרבן, און וועגן דעם אז ראובן איר שוואָגער איז געשטאָרבן זענען דאָך פאראן עדות, און דאריבער מעג זי חתונה האָבן. דאקייגן לאה האָט טאקע עדות אז איר מאן ראובן איז געשטאָרבן, אָבער זי האָט דאָך ניט קיין עדות אז איר שוואָגער איז געשטאָרבן, דאָ־ריבער טאָר זי ניט חתונה האָבן.** לזו בנים, אויב די דאָזיקע (לאה) האָט קינדער (איר מאן ראובן האָט איבערגעלאָזט קינדער) און די דאָזיקע (רחל) האָט ניט קיין קינדער, מעג די (לאה) וועלכע האָט קינדער, יאָ חתונה האָבן, און די (רחל) וועלכע האָט ניט קיין קינדער, טאָר ניט חתונה האָבן. **דאָ מיינט מען אז קיינער פון זיי האָט ניט קיין עדות, ממילא מעג לאה חתונה האָבן, ווייל א פרוי אליין איז דאָך באגלויבט אז איר מאן איז געשטאָרבן, און חליצה דארף זי דאָך ניט נעמען ווייל איר מאן ראובן האָט דאָך איבערגעלאָזט קינדער. אָבער רחל טאָרניט חתונה האָבן, ווייל איר מאן שמעון האָט דאָך ניט איבערגעלאָזט קיין קינדער, און זי דארף נעמען חליצה פון איר שוואָגער ראובן, און לאה'ס עדות זאָגן אז ראובן איז געשטאָרבן טויג דאָך ניט פאר רחלן.** נתייבמו, אויב (ראובן און שמעון) האָבן איבערגעלאָזט צוויי ברידער, לוי און יהודה, און) זיי (לאה און רחל) האָבן חתונה געהאט (מיט זייערע יבמים, און די דאָזיקע יבמים לוי און יהודה) זענען דערנאָך געשטאָרבן, טאָרן (לאה און רחל) ניט חתונה האָבן. **ווייל וועגן לאה איז אלץ פאראן דער חשש טאָמער לעבט איר שוואָגער שמעון, און וועגן רחלן טאָמער לעבט איר שוואָגער ראובן, כאָטש יעדע פון זיי האָט שוין געהאט חתונה געהאט אויפן יסוד אז איר מאן איז געשטאָרבן.** ר' אליעזר זאָגט, אז ווייל זיי זיינען געהאט מותר געוואָרן (חתונה צו האָבן) מיט זייערע יבמים (לאה מיט לוי און רחל מיט יהודה, און דערנאָך זענען די יבמים, לוי און יהודה, געשטאָרבן) מעגן זיי דערנאָך (שוין חתונה האָבן) מיט יעדן מענטש. **מחמת דאָס וואָס יעדע פון זיי האָט חתונה געהאט האָט געשאפן די חזקה, די פעסטשטעלונג אז זייערע מענער זענען גע־שטאָרבן.**

ג. אין, מען זאָגט ניט קיין עדות (וועגן א מענטש, אז ער איז געשטאָרבן) סיידן מען דערקענט אים לויט זיין פנים צוזאמען מיט דער נאָז, כאָטש עס זענען פאראן סימנים אין זיין קערפער אָדער אין זיינע קליידער. **אויב מען געפינט א טויטן מענטש און מען וויל מתיר מאכן זיין ווייב חתונה צו האָבן, מוז מען דערקענען דעם מת ריכ־טיק, אז דאָס איז דער פרוי'ס מאן. זאָגט די משנה, אז אויב מען דערקענט דעם מענטש נאָר לויט דעם פנים אליין, אָן דער נאָז, טויג ניט; און אפילו מען דערקענט אין דעם מת, אז ער האָט דיזעלבע סימנים אין זיין קערפער אָדער אין זיינע קליידער, וואָס דער מאן פון דער פרוי האָט געהאט, טויג אויך ניט. עס מוז זיין דער פנים צוזאמען מיט דער נאָז. די מפרשים זאָגן, אז א סימן מובהק (א שטארקער סימן) אין קערפער, למשל עס האָט אים געפעלט א אבר, טויג יאָ, און מען קאָן דערויף יאָ עדות זאָגן אז דאָס איז דער פרויס מאן. אָבער אין קליידער טויג אפילו א סימן מובהק אויך ניט, ווייל**

פַּרְצוּף פָּנִים עִם הַחוֹטֶם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבְכֵלָיו. אֵין מְעִידִין אֶלָּא עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, וַאֲפִלּוּ רְאוּהוּ מְגֻיָּד אוֹ צָלוּב, וְחַיָּה אוֹכֶלֶת בּוֹ. אֵין מְעִידִין אֶלָּא עַד שְׁלשָׁה יָמִים, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹמֵר, לֹא כָל הָאָדָם וְלֹא כָל הַמְּקוֹמוֹת וְלֹא כָל הַשָּׁעוֹת שָׁוִין: ד נָפַל לַמַּיִם, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לָהֶן סוֹף, בֵּין שֶׁאֵין לָהֶן סוֹף, אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּפַל לַבּוֹר הַגָּדוֹל, וְעָלָה לְאַחַר שְׁלשָׁה יָמִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּסוּמָא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל בַּמְּעָרָה, וְיָרַד מוֹשְׁכוֹ אַחֲרָיו,

קליידער איז דער שטייגער צו באָרגן, און עס קאָן זיין אז דער טויטער מענטש האָט געבאָרגט די קליידער ביי דער פרוי׳ס מאַן. דאָס וואָרט „פּרצוף" איז, ווי ר׳ בנימין מוספיא זאָגט אין „מוסף הערוך" דאָס גריכישע וואָרט „פּראָסאָפּאָן", דאָס פנים. אין מעידין, מען זאָגט ניט עדות (אויף א מענטש, אז ער איז געשטאָרבן כדי מתיר צו מאכן זיין פרוי חתונה צו האָבן) סיידן ווען זיין נשמה איז שוין אויסגעגאנגען (מען זעט אז ער איז שוין געשטאָרבן, און ניט ווען מען לאָזט אים א גוסס), און אפילו מען זעט אים (דעם מענטש) אז ער איז צעשניטן (מגוייד) אָדער ער איז אויפגעהאָנגען (ער הענגט, און זיין קערפּער איז צוגעקלאפּט צו א באלקאן מיט טשוועקעס, צלוב), און אפילו א חיה עסט פון אים שטיקער (טאָר מען ניט עדות זאָגן אויף אים אז ער איז געשטאָרבן). **מען מעג עדות זאָגן נור ווען מען זעט אז ער איז שוין געשטאָרבן. דער דין איז, אז ווען מען זעט ווי א חיה עסט אים פון אזא אבר, פון וואָס ער מוז שטארבן, מעג מען יאָ אויף אים עדות זאָגן.** אין מעידין, מען זאָגט ניט עדות (אויף א טויטן מענטש, אז דאָס איז דער פרוי׳ס מאן) סיידן ביז דריי טעג. **אָבער נאָך דריי טעג זינט זיין טויט ענדערט זיך א טויטער מענטש אזוי שטארק אז מען קאָן זיך ניט פארלאָזן דערויף אז מען דערקענט אים.** ר׳ יהודה בן בבא זאָגט, אז ניט יעדער מענטש און ניט יעדעס אָרט און ניט יעדע צייט איז גלייך. **למשל פעטע מענטשן ענדערן זיך געשווינ־דער נאָכ׳ן טויט; אויך אין א הייס אָרט ענדערט זיך א טויטער מענטש געשווינדער; דאָס זעלביקע ענדערט זיך דער קערפּער פון א טויטן געשווינדער אין א הייסער צייט. לויט ר׳ יהודה בן בבא דארף מען אין יעדן פאל באזונדער נעמען אין באטראכט דעם מענטש און דאָס אָרט און די צייט.**

ד. נפל, אויב ער (א מאן) איז אריינגעפאלן אין א וואסער, סיי עס (דאָס וואסער) האָט א סוף און סיי עס האָט ניט קיין סוף (און מען האָט אים ניט געזען מער ארויפ־קומען פון וואסער), טאָר זיין ווייב ניט חתונה האָבן. **מיט „וואסער וואָס האָט א סוף (מים שיש להם סוף) מיינט מען א קליינע יעזשארע (לעיק), וואָס מען זעט אלע פיר זייטן פון די וואסער־ברעגעס. „וואסער וואָס האָט ניט קיין סוף" מיינט למשל א טייך, וואָס מען זעט נור צוויי ברעגעס, און פון די אנדערע צוויי זייטן ציט זיך דאָס וואסער כסדר, מען זעט ניט דעם סוף דערפון. די גמרא ברענגט א ברייתא, אז די חכמים קריגן אויף ר׳ מאיר און זיי זאָגן, אז נור ווען דער מאן איז אריינגעפאלן אין א וואסער וואָס האָט ניט קיין סוף, טאָר זיין ווייב ניט חתונה האָבן, ווייל עס קאָן זיין, אז דאָס וואסער האָט אים פארטראָגן ערגיץ ווייט, און ער איז פון דאָרט ארויסגעקומען א לעבעדיגער און ער איז אוועק. אָבער ביי וואסער וואָס האָט א סוף, און מען זעט די ברעגעס פון אלע פיר זייטן, און מען ווארט און מען זעט, אז ער קומט ניט ארויף, און לענגער קאָן ער שוין אין וואסער ניט לעבן, מעג זיין ווייב יאָ חתונה האָבן.** אָמר, האָט ר׳ מאיר געזאָגט (געבראכט א ראיה צו זיין דין): עס איז געווען א מעשה מיט איינעם, וועלכער איז אריינגעפאלן אין דעם גרויסן ברונעם (בור הגדול), און ער איז ארויפגעקומען (לעבעדיק) נאָך דריי טעג. **און אזוי ווי דער גרויסער ברונעם איז דאָך א וואסער וואָס האָט א סוף, איז א סימן, אז מען קאָן דארט לעבן לאנג.** אָמר ר׳ יוסי, האָט ר׳ יוסי געזאָגט (געבראכט א ראיה צום דין פון די חכמים): עס איז גע־ווען א מעשה מיט א בלינדן מאן, וועלכער איז אראָפּגעגאנגען זיך טובל צו זיין אין א

וְשָׁהוּ כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁם, וְהִשִּׂיאוּ נְשׁוֹתֵיהֶם. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְעַסְיָא בְּאֶחָד שֶׁשִּׁלְשְׁלוּהוּ לַיָּם, וְלֹא עָלָה בְיָדָם אֶלָּא רַגְלוֹ, אָמְרוּ חֲכָמִים, מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה, תִּנָּשֵׂא, מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה, לֹא תִנָּשֵׂא: ה אֲפִלּוּ שָׁמַע מִן הַנָּשִׁים אוֹמְרוֹת, מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי, דַּיּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת אוֹמְרִים, הֲרֵי אָנוּ הוֹלְכִין לִסְפּוֹד וְלִקְבּוֹר אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי, דַּיּוֹ. בֵּין שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן וּבֵין שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹמֵר, בְּיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן, וּבַגּוֹי אִם הָיָה מִתְכַּוֵּן

הייל (מיט וואסער, און ער איז ניט ארויפגעקומען) און עס איז נאָך אים אראָפגעגאנגען (אין דער הייל, א מאן) וואָס האָט אים געדארפן ארויסנעמען (און אויך דער דאָזיקער מאן איז ניט מער ארויפגעקומען), און מען האָט געווארט אזוי לאנג ביז (מען איז געוועזן זיכער, אז) זייער נשמה איז אויסגעגאנגען (אז מער קאָנען זיי ניט לעבן אונטערן וואסער), און מען האָט (מתיר געמאכט) זייערע ווייבער חתונה צו האָבן. ווייל די הייל מיט וואסער איז א וואסער וואָס האָט א סוף. ושוב, און נאָך א מעשה איז געוועזן אין עסיא מיט איינעם, וועלכן מען האָט אראָפגעלאָזט אין ים אריין (עפּיס צו געפינען דאָרט, און ווען מען האָט אים צוריק ארויפגעצויגן) האָט מען ארויפגעצויגן ניט מער ווי זיין פוס, האָבן די חכמים געזאָגט אז אויב (דער פוס) איז געוועזן אפגעהאקט פון דער קני און העכער, מעג זי (זיין ווייב) חתונה האָבן, און אויב פון דער קני און נידריקער, טאָר זי ניט חתונה האָבן. דער טעם איז, ווייל א ים איז א וואסער וואָס האָט ניט קיין סוף, און דאריבער אויב דער פוס איז געווען אפגעשניטן פון דער קני און נידריקער, נעמט מען אָן, אז ער קאָן נאָך לעבן, און עס קאָן דאריבער זיין, אז ער איז אוועקגעשוואומען אין א ווייט אָרט און ער איז דאָרט ארויס א לעבעדיקער, אָבער אויב דער פוס איז אָפּגעהאקט פון דער קני און העכער, נעמט מען אָן ער קאָן סיי ווי שוין ניט לעבן, און זיין ווייב מעג דאריבער חתונה האָבן. וועגן דעם אָרט „עסיא", וואָס ווערט דערמאָנט א סך מאָל אין דער גמרא, זענען פאראן א סך מיינונגען, וואו דאָס האָט זיך געפינען. טייל חוקרים מיינען, אז דאָס איז קליין־אזיע. אנדערע חוקרים מיינען, אז דאָס איז געווען אן אָרט אין יענער זייט ירדן לעבן ארץ ישראל ביים ים כנרת, אָבער עס איז ניט געווען ארץ ישראל.

ה. אפילו, אפילו איינער האָט געהערט פון פרויען ווי זיי זאָגן, „יענער מאן (זיי רופן אים ביים נאָמען) איז געשטאָרבן", איז גענוג. מעג ער גיין צום בית דין און עדות זאָגן, אז יענער מאן איז געשטאָרבן כדי זיין פרוי זאָל מעגן חתונה האָבן. בכלל האָבן די חכמים פארלייכטערט דאָס גלויבן ביי „עדות אשה", ביי עדות וועגן אַ מאן אז ער איז געשטאָרבן און זיין ווייב זאָל מעגן חתונה האָבן, צוליב תקנת עגונות, כדי ווייבער זאָלן ניט בלייבן עגונות און ווייל מען נעמט אָן, אז דאָס ווייב אליין, איידער זי גייט חתונה האָבן פאָרשט זי גוט אויס, צי איר מאן איז טאקע געשטאָרבן, ווארום זי האָט דאָך מורא טאָמער וועט דער מאן צוריקקומען. ר' יהודה זאָגט, אז אפילו ער האָט געהערט פון קינדער ווי זיי זאָגן „מיר גייען באקלאָגן און קובר זיין יענעם מאן" (און רופן אים ביים נאָמען). אויך דאָס איז שוין גענוג צו קאָנען עדות זאָגן. די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז די קינדער האָבן געזאָגט, אז זיי קומען פון דעם הספד און דער קבורה פון יענעם מאן, און אז אזוי פיל רבנים זענען דאָרט געווען און אזוי האָט מען מספיד געווען; מחמת אויב ניט קאָן זיין אז די קינדער שפּילן זיך אין הספד און קובר זיין, און זיי רופן אָן עפּיס א טויטע מוראשקע מיטן נאָמען פון א מענטש, און האָבן זי קובר געווען. בין שהוא, סיי ער (דער מענטש, פון וועמען ער האָט געהערט, אז ער זאָגט אז יענער מאן איז געשטאָרבן) האָט מכוון געווען דערמיט (עדות צו זאָגן) און סיי ער האָט ניט מכוון געווען (עדות צו זאָגן). אבי מען האָט געהערט ווי ער זאָגט, אז יענער מאן איז געשטאָרבן, מעג מען שוין אויף דעם דאָזיקן יסוד קומען עדות זאָגן. ר' יהודה בן בבא זאָגט, אז אויב (דער מענטש פון וועמען מען האָט גע־

אֵין עֵדוּתוֹ עֵדוּת: ו מְעִידִין לְאוֹר הַנֵּר וּלְאוֹר הַלְּבָנָה, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּי בַת קוֹל. מַעֲשֶׂה בְאֶחָד שֶׁעָמַד עַל רֹאשׁ הָהָר וְאָמַר, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי מֵת, הָלְכוּ וְלֹא מָצְאוּ שָׁם אָדָם, וְהִשִּׂיאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְצַלְמוֹן, בְּאֶחָד שֶׁאָמַר אֲנִי אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי, נְשָׁכַנִי נָחָשׁ, וַהֲרֵי אֲנִי מֵת, וְהָלְכוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ וְהִשִּׂיאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ: ז אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לִנְהַרְדְּעָא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה, מְצָאַנִי (ס״א מָצָאתִי) נְחֶמְיָה אִישׁ בֵּית דְּלִי, וְאָמַר לִי, שָׁמַעְתִּי שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה

הערט ווי ער זאָגט, אז יענער מאן איז געשטאָרבן, איז) א ייד, דארף ער האָבן מכוון געווען (עדות צו זאָגן), און אויב ער איז א גוי, אויב ער האָט מכוון געווען (עדות צו זאָגן) איז ער ניט באגלויבט. **ביי א גוי מוז דוקא זיין אז ער דערציילט דאָס סתם אין דער וועלט אריין, מסיח לפי תומו, ערשט דאמאָלס גלויבט מען אים. אין איין נוסח אין דער משנה איז פאראן אז „ביי א ייד איז אפילו ער האָט מכוון געווען״. דאָס הייסט, סיי ער האָט מכוון געווען און סיי ער האָט ניט מכוון געווען, איז גוט.**

ו. מעידין, מ׳קאָן עדות זאָגן (אז מ׳האָט געזען ווי א מאן איז טויט אפילו מ׳האָט אים געזען ניט בייטאָג, נאָר) ביי דער ליכט פון א לעמפל (אור הנר, פון א ליכט) אָדער ביי דער ליכט פון דער לבנה; און מען מעג מתיר זיין (א פרוי) חתונה צו האָבן (אויב מען האָט געהערט) פון א בת קול (פון סתם א שטימע, וואָס רופט אז דער מאן איז געשטאָרבן). „בת קול״ (די „**טאָכטער פון א שטימע״) מיינט א קלאנג, סתם א שטימע, און מען זעט ניט ווער עס זאָגט. אין דער גמרא איז פאראן אָפט „בת קול״ צו באַצייכענען „די שטימע פון הימל״.** מעשה, עס איז געווען א מעשה, מיט איינעם, וועלכער איז געשטאַנען אויף א שפּיץ בארג, און ער האָט געזאָגט (אויסגערופן הויך): „יענער מאן דער זון פון יענעם מאן (פלוני בן פלוני, און האָט אָנגערופן אים ביים נאָמען און ביי זיין פאָטערס נאָמען) פון יענעם אָרט איז געשטאָרבן״, (און) מען איז צוגעגאנגען (צום בארג) און מען האָט דאָרט ניט געטראָפן קיין מענטש, און מען האָט מתיר געמאכט חתונה צו האָבן זיין ווייב (דאָס ווייב פון דעם מאן, וועגן וועמען דער אויסרופער האָט געזאָגט, אז ער איז געשטאָרבן). **דערפון איז די ראיה אז אויפ׳ן יסוד פון א בת קול מעג מען מתיר מאכן די פרוי חתונה צו האָבן.** ושוב מעשה, און נאָך א מעשה איז געווען אין (דעם אָרט) צלמון מיט איינעם, וועלכער האָט געזאָגט: „איך דער און דער מאן דער זון פון יענעם מאן (ער האָט געזאָגט זיין נאָמען און זיין פאָטערס נאָמען), בין געוואָרן געביסן פון א שלאנג, און איך האַלט ביים שטארבן״, און מען איז צוגעקומען צו אים (ווען ער איז שוין געווען טויט) און מען האָט אים ניט דערקענט, און מען האָט (פונדעסטוועגן) מתיר געמאכט זיין פרוי חתונה צו האָבן. **וועגן דעם אָרט „צלמון״ האָבן מיר געגעבן אין מסכתא כלאים פרק ד׳ משנה ט׳, וואו עס ווערט אויך דערציילט א מעשה וועגן דעם אָרט צלמון.**

ז. אָמר, האָט ר׳ עקיבא געזאָגט: איינמאָל בין איך אראָפּגעגאנגען (פון ארץ ישראל קיין בבל) קיין נהרדעא (א שטאָט אין בבל) כדי צו מאכן א עיבור־יאָר. **עס איז ווייזט אויס געווען א צייט אין ארץ ישראל, ווען די רוימישע רעגירונג, וועלכע האָט דאָרט געהערשט (נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש) האָט ניט געלאָזט דאָס סנהדרין צו מאכן עיבור־יאָרן, ווארום אין יענער צייט איז ניט געווען א פעסטער לוח ווי היינט. נאָר דאָס סנהדרין האָט געמאכט די עיבור־יאָרן (א עיבור־יאָר הייסט א יאָר וואָס האָט 13 חדשים, א 2טן חודש אָדר, אָדר שני). דאמאָלס האָט דאָס סנהדרין געשיקט דעם תנא ר׳ עקיבא קיין בבל (וואו די רוימישע רעגירונג האָט ניט געהערשט) אז ער זאָל דאָרט מאכן א עיבור־יאָר. דאמאָלס איז די שטאָט נהרדעא געווען די גרעסטע יידישע שטאָט אין בבל. דערציילט ר׳ עקיבא, אז ווען ער איז געקומען קיין נהרדעא —** מצאני, האָט מיך געטראָפן נחמיה דער מאן פון דעם אָרט בית דלי (איש בית דלי), און ער האָט מיר געזאָגט: „איך האָב געהערט, אז אין ארץ ישראל איז מען ניט מתיר

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל פִּי עֵד אֶחָד, אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא. וְנוֹמִיתִי לוֹ, כֵּן הַדְּבָרִים. אָמַר לִי, אֱמוֹר לָהֶם מִשְּׁמִי, אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁהַמְּדִינָה הַזֹּאת מְשֻׁבֶּשֶׁת בִּגְיָסוֹת, מְקֻבְּלַנִי מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁמַּשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד. וּכְשֶׁבָּאתִי וְהִרְצֵיתִי הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שָׂמַח לִדְבָרַי וְאָמַר, מָצָאנוּ חָבֵר (לוֹ) לְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא. מִתּוֹךְ הַדְּבָרִים נִזְכַּר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁנֶּהֶרְגוּ הֲרוּגִים בְּתֵל אַרְזָא, וְהִשִּׂיא רַבָּן גַּמְלִיאֵל (הַזָּקֵן) נְשׁוֹתֵיהֶם עַל פִּי עֵד אֶחָד. (וְהוּחְזְקוּ לִהְיוֹת מַשִּׂיאִין עַל פִּי עֵד אֶחָד). וְהוּחְזְקוּ לִהְיוֹת מַשִּׂיאִין עֵד מִפִּי עֵד, מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי אִשָּׁה, מִפִּי שִׁפְחָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמְרִים, אֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לֹא עַל פִּי אִשָּׁה, (וְלֹא עַל פִּי עֶבֶד, וְלֹא

א פרוי חתונה צו האָבן לויט איין עדות (אויב עס איז נור פאראן איין עדות וואָס זאָגט, אז דער פרוי׳ס מאן איז געשטאָרבן) און נור ר׳ יהודה בבא אליין (איז מתיר), און איך (ר׳ עקיבא) האָב צו אים געזאָגט (ונומיתי לו, פון „נאם״, „נם״, רעדן, זאָגן): „אזוי איז עס״. **דאָס הייסט, אז ר׳ עקיבא האָט אים געזאָגט, אז עס איז ריכטיק, אז אלע אנדערע חכמים זענען מחולק אין דעם דין מיט ר׳ יהודה בן בבא.** אָמר לי, האָט ער (נחמיה) מיר געזאָגט: „זאָג זיי (די חכמים אין ארץ ישראל) אין מיין נאָמען, אז איר ווייסט דאָך, אז דאָס דאָזיקע לאנד איז באאומרוהיקט דורך מיליטערישע באנדעס (גייסות, און איך קאָן ניט קומען צו זיי קיין ארץ ישראל עדות צו זאָגן וואָס איך האָב געהערט, אָבער) אזא קבלה האָב איך פון רבן גמליאל הזקן, אז מען איז מתיר א פרוי חתונה צו האָבן (אויך) דורך איין עדות. **רבן גמליאל הזקן איז געווען נשיא אין ירושלים לערך צוואנציג יאָר פארן חורבן פון 2טן בית המקדש, און ער איז געווען דער זיידע פון רבן גמליאל דעם 2טן, וועלכער איז געווען נשיא אין ארץ ישראל, אין דער שטאָט יבנה, אין דער צייט פון ר׳ עקיבא.**וכשבאתי, (און ר׳ עקיבא דערציילט ווייטער): און ווען איך בין געקומען (פון בבל קיין ארץ ישראל) און האָב דערציילט די דאָזיקע ווערטער (פון נחמיה) פאר רבן גמליאל (פון יבנה), האָט ער זיך דערפרייט מיט מיינע ווערטער, און ער האָט געזאָגט, אז מיר האָבן געפונען א חבר צו ר׳ יהודה בן בבא. **דאָס הייסט, אז אויך נאָך א תנא, נחמיה, האָט די זעלביקע קבלה וואָס ר׳ יהודה בן בבא אז מען איז מתיר חתונה צו מאכן א פרוי אויב איין עדות זאָגט אז איר מאן איז געשטאָרבן.** מתוך הדברים, פון די דאָזיקע רייד האָט זיך רבן גמליאל דערמאָנט, אז ווען עס זיינען געהאט געהרגעט געוואָרן מענטשן אין (דעם אָרט) תל ארזא האָט רבן גמליאל הזקן (טאקע) מתיר געמאכט זייערע ווייבער דורך איין עדות. און (פון דא־מאָלס אָן) איז איינגעפירט געוואָרן (הוחזקו, האָט מען אָנגענומען) מתיר צו מאכן חתונה צו מאכן דורך איין עדות, און דורך א עדות וואָס האָט געהערט פון אן אנדערן עדות (עד מפי עד, דער עדות האָט אליין ניט געזען אז דער מאן איז געשטאָרבן, נאָר ער האָט עס געהערט פון אן אנדערן עדות, וואָס יענער האָט געזען), און דורך א שקלאַף, און דורך א פרוי און דורך א שקלאפין. **געוויינטליך איז ביי אנדערע זאכן, ווי געלט־זאכן, ניט באגלויבט א עד מפי עד, און אויך זענען פסול עדות צו זאָגן א שקלאַף, צו א פרוי, צי א שקלאפין. אָבער דאָ ביי עדות אשה, עדות צו זאָגן, אז דער מאן פון א פרוי איז געשטאָרבן און זי זאָל מעגן חתונה האָבן, זענען זיי אלע באגלויבט.** ר׳ אליעזר און ר׳ יהושע זאָגן, אז מען טאָרניט מתיר מאכן א פרוי חתונה צו האָבן דורך איין עדות; ר עקיבא זאָגט (אז מען טאָרניט מתיר זיין) דורך (דעם עדות זאָגן פון) א פרוי און ניט דורך א שקלאַף און ניט דורך א שקלאפין און ניט דורך קרובים. **אויך קרובים, נאָנטע משפחה זענען פסול עדות צו זאָגן; זאָגט ר׳ עקיבא, אז אויך ביים עדות זאָגן וועגן א פרוי אז איר מאן איז געשטאָרבן זענען קרובים פסול. אָבער די**

עַל פִּי שִׁפְחָה) וְלֹא עַל פִּי קְרוֹבִים. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בִּבְנֵי לֵוִי שֶׁהָלְכוּ לְצוֹעַר עִיר הַתְּמָרִים, וְחָלָה אֶחָד מֵהֶם בַּדֶּרֶךְ וֶהֱבִיאוּהוּ בְּפוּנְדָּק. וּבַחֲזָרָתָם אָמְרוּ לַפּוּנְדָּקִית, אַיֵּה חֲבֵרֵנוּ? אָמְרָה לָהֶם, מֵת וּקְבַרְתִּיו. וְהִשִּׂיאוּ אֶת אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ וְלֹא תְהֵא כֹהֶנֶת כַּפּוּנְדָּקִית? אָמַר לָהֶם, לִכְשֶׁתְּהֵא פוּנְדָּקִית נֶאֱמֶנֶת. הַפּוּנְדָּקִית הוֹצִיאָה לָהֶם מַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁהָיוּ בְיָדוֹ:

(נשלמה מסכת יבמות)

חכמים האלטן, אז אפילו איין עדות, און א פרוי, און א שקלאף, און אַ שקלאפין, און קרובים (א חוץ די 5 קרובים, וועלכע ווערן אויסגערעכנט פריער א ין פרק ט״ו משנה ד׳) זענען באגלויבט **עדות צו זאָגן.** אָמרו לו, האָבן די חכמים גע זאָגט צו אים (צו ר׳ עקיבא): עס איז געווען א מעשה מיט לויים (בני לוי, מענטשן לויים) וועלכע זענען געגאנגען צו (דער שטאָט) צוער, דער שטאָט פון טייטלן (עיר התמרים), און איינער פון זיי איז קראנק געוואָרן אין וועג, און זיי (זיינע חברים) האָבן אים אריינגעבראכט אין א גאסט־הויז (פונדק), און (זיי זענען געגאנגען ווייטער אין זייער וועג און) ווען זיי זענען צוריקגעקומען, האָבן זיי געזאָגט צו דער גאסט־הויז־פרוי (פונדקית): „וואו איז אונד־זער חבר?״, און זי האָט זיי געענטפערט: „ער איז געשטאָרבן און איך האָב אים קובר געווען״, און מען האָט (אויפן יסוד פון עדות זאָגן פון דער גאסט־הויז־פרוי) מתיר גע־מאכט חתונה צו מאכן זיין ווייב. (דערפון) האָבן די חכמים געזאָגט צו אים (צו ר׳ עקיבא): סטייטש זאָל א פרוי א כהנית (א מיוחסת, א כהנ׳ס א פרוי) ניט זיין ערגער פון דער גאסט־הויז־פרוי ? ! **די חכמים ברענגען פון דער דאָזיקער מעשה די ראיה, אז יעדער איז באגלויבט, מחמת די גאסט־הויז־פרוי, די פונדקית (ווי די גמרא זאָגט) איז געווען א גויה, און אויב זי איז באגלויבט, דארפן דאָך א יידישע פרוי אודאי זיין בא־גלויבט. מיט „כהנית״ מיינט מען ניט דוקא א כהנ׳ס א פרוי, נאָר בכלל א יחסנטע, יעדע יידישע פרוי.** אָמר להם, האָט ער (ר׳ עקיבא) צו זיי (צו די חכמים געזאָגט): (יעדע פרוי) וועט זיין באגלויבט אויב זי וועט זיין אזוי ווי די גאסט(הויז(פרוי (דהיינו), די גאסט־הויז־פרוי האָט צו זיי (צו די חברים פון דעם פארשטאָרבענעם) ארויסגעגעבן זיין שטעקן און זיין רייזע־זאק (תרמיל) און די ספר תורה וואָס ער (דער פארשטאָר־בענער) האָט געהאַט. **דאָס הייסט, זי האָט זיי דערציילט ניט מיט דער כוונה עדות צו זאָגן, נאָר סתם, אז זייער חבר איז געשטאָרבן און האָט זיי ארויסגעגעבן זיינע זאכן. — דאָס וואָרט „פונדק״ איז (ווי ר׳ בנימין מוספיא זאָגט אין „מוסף הערוך״) דאָס גרי־כישע וואָרט „פאנטאָקיאָן״, א גאסט־הויז, און דערפון איז דאָס וואָרט „פונדקית״ דער נאָמען פאר דער פרוי דער בעל־הבית׳טע פון גאסט־הויז.**

(סליק מסכתא יבמות — געענדיקט די מסכתא יבמות)

מסכתא כתובות

הקדמה

די מסכתא כתובות, וועלכע האָט 13 פּרקים, לערנט מייסטנס די הלכות וועגן דער כתובה. דאָס וואָרט „כתובה" איז פון „כתב", „שרייבן", און מען מיינט דערמיט דאָס כתב, דעם געשריבענעם אפמאך, וואָס דער מאַן גיט דעם ווייב ווען ער האָט מיט איר חתונה, און אין דער כתובה זענען פאַראַן אַלע התחייבות, וואָס דער מאַן נעמט אויף זיך בנוגע זיין ווייב. די ערשטע התחייבות איז, אַז אויב דער מאַן וועט געבן אַ גט זיין ווייב, אָדער ער וועט שטאַרבן, דאַרף זי באַקומען געלט. די חכמים האָבן מתקן געווען, אַז אויב ווען דער מאַן האָט חתונה געהאַט מיט זיין ווייב איז זי געווען אַ בתולה, באַטרעפט די דאָזיקע געלט־סומע (די דאָזיקע געלט־סומע ווערט אָנגערופן אין דער משנה סתם „כתובה", און מיר וועלן אויך אַזוי רופן), די „כתובה" 200 דינר; מען זעצט איבער אַ „דינר" מיט „גילדן". און אויב זי איז ניט געווען קיין בתולה צו דער חתונה, איז די כתובה נור הונדערט גילדן. דער מאַן קאָן אין דער כתובה צו־לייגן צו דער דאָזיקער סומע וויפיל ער וויל, און דאָס הייסט „תוספת כתובה", דער צוגאָב; אָבער ווינציקער פון 200 גילדן (מאתים) פאַר אַ בתולה און פון 100 גילדן (מנה) פאַר ניט קיין בתולה, קאָן מען ניט געבן. נאָכמער, אפילו דער מאַן האָט ניט געשריבן קיין כתובה, קומט אויך זיין ווייב די כתובה. אין דער כתובה זענען אויך איינגעשריבן אַנ־דערע התחייבותן פון מאַן, ווי למשל, אַז ער דאַרף געבן דעם ווייב מזונות (עסן און הלבשה), ער דאַרף איר היילן ווען זי איז קראַנק, ער דאַרף איר אויסלייזן פון געפאַנ־גענשאַפט אויב רויבער פאַנגען איר. עס איז אויך געווען אין דער צייט פון דער משנה און גמרא איינגעשריבן די „כתובת בנין דכרין" (די כתובה פון קינדער זכרים). דאָס אַ יז געווען צוליב דעם, וואָס טיילמאָל האָט דער מאַן געהאַט עטליכע ווייבער, און ער האָט פון יעדער פון זיי געהאַט זין; האָט מען איינגעפירט, אַז ווען דער מאַן איז גע־שטאָרבן האָבן יעדע פון די זין קודם כל גענומען פון דער ירושה די כתובה פון זייער מוטער (אויב די מוטער האָט שוין אויך ניט געלעבט), און מיט דער איבריקער ירושה האָבן זיי זיך צוטיילט. למשל די כתובה פון איין ווייב האָט באַטראָפן 100 גילדן און פון דעם אַנדערן ווייב 200 גילדן און פון 3טן ווייב 300 גילדן, און דער מאַן איז גע־שטאָרבן (און למשל אויב אויך אַלע דריי ווייבער זענען געשטאָרבן) און ער האָט איבערגעלאָזט אַ ירושה פון 1000 גילדן, — נעמען די זין פון ערשטן ווייב דערפון 100 גילדן, און די זין פון 2טן ווייב 200 גילדן, און די זין פון 3טן ווייב 300 גילדן. און מיט די איבערגעבליבענע 400 גולדן צעטיילן זיך אַלע זין גלייך. אין דער כתובה איז אויך איינגעשריבן, אַז די טעכטער וואָס וועלן בלייבן מיידלעך, זאָלן באַקומען זייער אויסהאַלטונג (עסן און הלבשה) ביז זיי וועלן חתונה האָבן (מזונות הבנות).

אין דער מסכתא כתובות ווערן געלערנט נאָך אַנדערע הלכות (וועגן דער געלט שטראָף פאַר מאַנס זיין און איבעררעדן אַ מיידל און אַנדערע הלכות), און וועגן זיי וועלן מיר געבן, ווען מיר וועלן צוקומען צו די פּרקים מיט די דאָזיקע הלכות.

כדי בעסער צו פאַרשטיין די הלכות איז נוטיק צו געבן עטליכע דערקלערונגען וועגן ווערטער וואָס ווערן אין דער מסכתא כתובות באַנוצט, און וועגן אַ מנהג אין די צייטן פון דער משנה, דהיינו:

אין יענע צייטן איז געווען דער מנהג (ניט ווי אין היינטיקער צייט), אַז שוין בעת די תנאים האָט דער חתן מקדש געווען די כלה, ער האָט איהר געגעבן געלט (צי אַ שטר) און געזאָגט צו איר „הרי את מקודשת לי". דאָס האָט געהייסן אַז די כלה איז געוואָרן זיין „ארוסה", זיין ווייב „מן האירוסין". ערשט שפּעטער (געוויינטליך נאָך 12 חדשים) איז פאָרגעקומען די פאָלשטענדיקע חתונה, אַ חופה און דער חתן האָט אהיימגענומען זיין ווייב (ביז דער חתונה, די גאַנצע צייט ווען די כלה איז אַן ארוסה, איז זי געווען אין הויז פון אירע עלטערן), און פון איצט אָן הייסט דאָס ווייב אַ „נשואה", אַ אינגאַנצן־חתונה־געהאַטע. זאָל דער לערנער גוט געדענקן וואָס מען

מַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת.

פרק א.

א בְּתוּלָה נִשֵּׂאת לַיּוֹם הָרְבִיעִי, וְאַלְמָנָה לַיּוֹם הַחֲמִישִׁי. שֶׁפַּעֲמַיִם בַּשַּׁבָּת בָּתֵּי דִינִין יוֹשְׁבִין בָּעֲיָרוֹת, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי, שֶׁאִם הָיָה לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים, הָיָה מַשְׁכִּים לְבֵית דִּין: **ב** בְּתוּלָה, כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וְאַלְמָנָה מָנֶה. בְּתוּלָה אַלְמָנָה, גְּרוּשָׁה, וַחֲלוּצָה מִן הָאֵרוּסִין,

מיינט אן „ארוסה”, און וואָס א „נשואה”. „מארס זיין” הייסט „מקדש זיין”. אויך אן „ארוסה” הייסט א פארהייראטעטע פרוי, אן אשת איש, און זי האָט אלע דינים פון אן אשת איש, זי קאָן ניט חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן, סיידן איר ערשטער מאן גיט איר א גט אָדער ער שטארבט. אויב זי לעבט מיט אן אנדערען מאן ווען זי איז אן ארוסה, איז עס דאָסזעלביקע ווי אן אשת איש איז מזנה (א חוץ וועגן דער שטראָף וואָס איז אביסל אנדערש) און דער מאן טאָר מיט איר מער ניט וואוינען אויב זי האָט עס געטאָן במזיד, מיט איר ווילן (און אויב דער מאן איז א כהן טאָר ער מיט איר ניט וואוינען אפילו זי האָט עס געטאָן באונס, קייגן איר ווילן, מען האָט זי פארגוואַל־דיקט).

פרק א.

א. בתולה, א מיידל האָט חתונה מיטוואָך, און אן אלמנה דאָנערשטאָג; (פאר־וואָס האָט א מיידל חתונה מיטוואָך)? ווייל צוויי מאָל אין דער וואָך זיצן בית דין (יידישע געריכטן פון דיינים און פסקענען דין־תורות) אין די שטעט, (די צוויי מאָל זענען) מאָנטאָג (ביום השני) און דאָנערשטאָג, (אזוי) אז אויב ער (דער מאן) וועט האָבן (באלד נאָך דער חתונה) א טענה פון (ניט האָבן געפינען ביי זיין ווייב קיין) בתולים (סימנים פון מיידלשאפט), זאָל ער קאָנען (באלד צומאָרגענס) אין דער פרי קומען צום בית דין (און פאָרלייגן זיין טענה). די גמרא פרעגט, פארוואָס האָט מען ניט איינגעפירט אז א מיידל זאָל קאָנען חתונה האָבן אויך זונטאָג, מחמת צומאָרגנס מאָנ־טאָג זיצט דאָך אויך א בית דין? און די גמרא ענטפערט, אז די חכמים האָבן געוואָלט געבן צייט צוצוגרייטן צו דער חתונה סעודה 3 טעג, און שבת פאר זונטאָג איז דאָך ניט־מעגליך צוצוגרייטן. — וועגן דער תקנה אז מאָנטאָג און דאָנערשטאָג זאָלן זיצן בית דין אין די שטעט האָבן מיר געגעבן אין פרק א׳ משנה א׳ אין מסכתא מגילה —שפּעטער איז די תקנה אז א מיידל זאָל חתונה האָבן מיטוואָך און אן אלמנה דאָ־נערשטאָג, געוואָרן אָפּגעשאפט.

ב. בתולה, א בתולה (אז א פרוי איז א בתולה צו דער חתונה איז איר כתובה (דאָס געלט וואָס קומט איר אלס כתובה ווען דער מאן גט איר אָדער ווען ער שטארבט) צוויי הונדערט (גילדן, דינר), און אן אלמנה (אויב זי איז געוועזן צו דער חתונה אן אלמנה איז איר כתובה נאָר) הונדערט (גולדן). וועגן כתובה זע אין דער הקדמה צו דער דאָזיקער מסכתא כתובות. בתולה אלמנה, (אויב א פרוי איז געוועזן צו דער חתונה) א בתולה (כאָטש זי איז געוועזן אן אלמנה אָדער א גרושה אָדער א חלוצה בלויז פון אירוסין (מען האָט איר נאָר געהאט מקדש געוועזן) איז איר כתובה צוויי הונדערט (גילדן). די משנה לערנט דאָ, אז אויב א פרוי האָט שוין געהאט א מאן, אָבער זי האָט נאָכניט געהאט מיט אים אינגאנצן חתונה געהאט, און זי איז געוועזן זיין פרוי נאָר דורך „אירוסין”, ער האָט זי נאָר געהאט מקדש געוועזן (זע אין דער הקדמה צו דער מסכתא כתובות), און איידער ער האָט חתונה געהאט מיט איר, איז דער מאן גע־שטאָרבן און זי איז געוואָרן אן אלמנה, אָדער ער האָט איר גע׳גט, אָדער ער איז גע־שטאָרבן אָן קינדער און זיין ברודער האָט איר געגעבן חליצה (זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות), און דערנאָך האָט די פרוי חתונה געהאט מיט א צווייטן מאן, — איז איר כתובה פון דעם 2טן מאן 200 גילדן. דער טעם איז, ווייל צו דער חתונה

כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם, וְיֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ, וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם, וְיֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים: ג הַגָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה, וְהַקָּטָן שֶׁבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, וּמֻכַּת עֵץ, כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מֻכַּת עֵץ כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה: ד בְּתוּלָה אַלְמָנָה גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה מִן הַנִּשּׂוּאִין, כְּתֻבָּתָן מָנֶה, וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ יְתֵרוֹת עַל

מיט דעם 2טן מאן איז זי נאָך געווען א בתולה, מחמת דער ערשטער מאן האָט נאָך מיט איר ניט געהאט געלעבט. ויש להן, און (דער צווייטער מאן) קאָן האָבן צו זיי די טענה (פון ניט האָבן געפינען ביי זיי ביי דער חתונה) בתולים (די סימנים פון מיידל־שאפט). **מחמת ער האָט דאָך חתונה געהאט מיט זיי מיינענדיג אז זיי זענען בתולות. אין אזא פאל קאָן ער זיי גטן און ניט געבן זיי די כתובה.** הגיורת, א גר׳טע, אָדער א געפאנגענע, אָדער א שקלאפין, וועלכע (די געפאנגענע) איז געוואָרן אויסגעלייזט פון געפאנגשאפט, און די גר׳טע) האָט זיך געהאט מגייר געווען, און (די שקלאפין) איז געהאט געוואָרן באפרייט, איידער זיי זענען אלט געווען דריי יאָר מיט איין טאָג (און דערנאָך האָבן זיי חתונה געהאט), איז זייער כתובה צוויי הונדערט (גולדן), און (זייער מאן) קאָן האָבן צו זיי די טענה פון בתולים. **מען נעמט אָן, אז א מיידל, וואָס איז גע־ווען פריער א גויע און דערנאָך האָט זי זיך מגייר געווען, אָדער זי איז געווען גע־פאנגען און מען האָט זי אויסגעלייזט, אָדער זי איז געווען א שקלאפין און מען האָט זי באפרייט, — זענען מסתמא ניט קיין בתולות. אָבער אויב זיי זיינען געווען (ביים מגייר זיין זיך, צי ביים אויסליזן, צי ביים באפרייען) יינגער פון דריי יאָר מיט א טאָג, איז אפילו איינער האָט זיי פארגוואלדיקט, האָט דאָס ניט קיין רעזולטאטן, די בתולים קומען צוריק (אזוי זאָגט דער ר״ן) און דאריבער הייסן זיי צו דער חתונה בתולות.**

ג. הגדול, אז א דערוואקסענער (מאנספערשוין) קומט אויף א קליין מיידל (קטנה, יינגער פון דריי יאָר מיט א טאָג), אָדער א קליין יינגל (יינגער פון ניין יאָר מיט א טאָג) קומט אויף א דערוואקסן מיידל, אָדער אצעקלאפטע דורך א האָלץ (מוכת עץ, זי האָט זיך צעשטאָכן אירע בתולים מיט א האָלץ און זי האָט דאדורך די בתולים פארלוירן), איז זייער כתובה (ווען אזעלכע מיידלעך האָבן דערנאָך חתונה) צוויי הונדערט (גולדן), אזוי זאָגט ר׳ מאיר; און די חכמים זאָגן אז א צעקלאפטע דורך א האָלץ איז איר כתובה הונדערט (גולדן). **די חכמים האלטן, אז א מוכת עץ (א צע־קלאפטע דורך א האָלץ) הייסט ניט קיין בתולה.**

ד. בתולה אלמנה, (אויב א פרוי איז ביי דער חתונה מיטן צווייטן מאן געווען) א בתולה און אן אלמנה (פון ערשטן מאן) אָדער א גרושה אָדער א חלוצה (נאָכן ערשטן מאן), שוין פון נאָך דער חתונה (מיטן ערשטן מאן) איז איר כתובה (פון צווייטן מאן) הונדערט גולדן, און (דער צווייטער מאן) קאָן ניט האָבן צו איר די טענה פון (ניט האָבן געפונען קיין) בתולים. **די גמרא ברענגט א ברייתא, אז דאָ מיינט מען אז אפילו זי איז מיטן ערשטן מאן נאָר געווען אונטער דער חופה אָדער אפילו זי איז געווען אין יחוד־שטיבל, אליין מיטן ערשטען מאן, אָבער ניט גענוג לאנג, אז ער זאָל האָבן צייט גע־האט צו לעבן מיט איר, — פונדעסטוועגן ווערט זי שוין פאררעכנט פאר א פאָלשטענ־דיק חתונה געהאט, און ווען זי האָט חתונה מיט א 2טן מאן (נאָכדעם ווי זי איז גע־וואָרן אן אלמנה אָדער א גרושה אָדער א חלוצה נאָכן ערשטן מאן) קומט איר די כתובה נאָר 100 גולדן, און דער 2טער מאן קאָן ניט האָבן צו איר קיין בתולים־טענה.**
הגיורת, א גר׳טע, אָדער א געפאנגענע אָדער א שקלאפין וואָס איז אויסגעלייזט גע־וואָרן (די געפאנגענע) אָדער זיך מגייר געווען (די גר׳טע), אָדער באפרייט געוואָרן (די

בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, כְּתֻבָּתָן מָנֶה, וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים: ה הָאוֹכֵל אֵצֶל חָמִיו בִּיהוּדָה שֶׁלֹּא בְעֵדִים, אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְיַחֵד עִמָּהּ. אַחַת אַלְמְנַת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת אַלְמְנַת כֹּהֵן, כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה. בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים הָיוּ גוֹבִין לַבְּתוּלָה אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וְלֹא מִיחוּ בְיָדָם חֲכָמִים: ו הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת, מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי וְנִסְתַּחְפָּה שָׂדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר, לֹא כִי, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ, וְהָיָה מִקָּחִי מֶקַח טָעוּת, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי

שקלאפן) עלטער פון דריי יאָר מיט א טאָג (און דערנאָך האָבן זיי חתונה געהאט) איז זייער כתובה הונדערט (גולדן) און (זייער מאן) קאָן ניט האָבן צו זיי קיין טענה פון בתולים. **ווי מיר האָבן דערקלערט פריער אין משנה ב׳ ווערן אזעלכע פרויען באַטראכט ניט ווי קיין בתולות, זוייל מען נעמט אָן אז עס קאָן זיין אז מען האָט געלעבט מיט זיי.**

ה. האוכל, אז איינער (א חתן, וועלכער האָט נאָר מקדש געווען זיין כלה, און מיט איר נאָכניט פאָלשטענדיק חתונה געהאט, און ער) עסט ביי זיין שווער (די קידושין סעודה, די סעודה פון אירוסין) אָן עדות, קאָן ער (נאָך דער חתונה) ניט האָבן (צו זיין פרוי) די טענה פון (ניט האָבן געפינען ביי איר) בתולים, ווייל ער (דער חתן) איז זיך מייחד מיט איר (פארברענגט מיט דער כלה, נאָך די קידושין, אליין אין א באזונדערן צימער, אָן עדות). **מיר האָבן וועגן דעם גגעבן אין מסכתא יבמות פרק ד׳ משנה י׳, די פּראָווינץ אין צפון ארץ ישראל הייסט „גליל״, און די פּראָווינץ אין דרום ארץ ישראל הייסט „יהודה״. אין יהודה איז געווען דער מנהג, אז שוין נאָך די קידושין (נאָך איידער זיי האָבען פאָלשטענדיג חתונה געהאט) פלעגן חתן כלה זיין אליין אין א באזונדערן צימער, כדי זיי זאָלן ווערן היימיש, ער זאָל ווערן צו איר דרייסט (שיהא לבו גס בה). מען נעמט דאריבער אָן, אז עס קאָן זיין, אז ער האָט געלעבט מיט איר.** אחת, סיי אן אלמנה (וועלכער איז א טאָכטער) פון א ישראל, און סיי אן אלמנה (וועלכע איז א טאָכטער) פון א כהן (אויב זי האָט א צווייט מאָל חתונה) איז איר כתובה הונדערט (גילדן). **די משנה לערנט דאָס, ווייל זי וועט באלד לערנען אז ביי א בתולה איז יאָ געווען אן אונטערשיד.** בית דין של כהנים, דאָס בית דין פון כהנים האָבן אויפגעמאָנט (גובים, אפגענומען, צוגעפסקנט) פאר א בתולה (א טאָכטער פון א כהן) פיר הונדערט (גילדן), און די חכמים האָבן זיי (די כהנים־דיינים) ניט געשטערט אין דעם **די כהנים האָבן באטראכט זייערע טעכטער פאר מער יחסנים און האָבן אויפגעמאָנט ביי א סתם כתובה 400 גולדן.**

ו. הנושא, אז איינער האָט חתונה געהאט מיט א פרוי און האָט ניט געפונען ביי איר די בתולים, (און) זי זאָגט (צום מאן) „נאָכדעם ווי דו האָסט מיך שוין געהאט מקדש געווען האָט מיך (א פרעמדער מאן) מאנס געווען (פארגוואלטיקט, קייגן מיין ווילן), און דיין פעלד איז געוואָרן קאליע (דיין ווייב האָט מען מאנס געווען)״, און ער (דער מאן) זאָגט (צו איר): „עס איז ניט אזוי געווען, נאָר איידער איך האָב דיך מקדש געווען (האָסטו געלעבט מיט א פרעמדן מאן) און מיין קויף (דאָס נעמען דיך פאר א ווייב) איז געווען) א קויף דורך א טעות (דו האָסט מיך אָפּגענארט)״, — זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר אז זי איז באגלויבט. **דער מאן וויל געבן דער פרוי א גט אויף דער טענה, אז זי האָט אים אָפּגענארט זאָגנדיק אז זי איז א בתולה צו די קידושין, און ער וויל איר ניט געבן דאָס כתובה-געלט, ווייל דער „קויף״, דאָס נעמען איר אלס פרוי איז געווען, אן אָפּגענארטע זאך, א מקח טעות. אָבער זי טענה׳ט, אז — נאָכדעם ווי זי איז שוין געווען זיין פרוי דורך קידושין האָט מען זי מאנס געווען, און זיין „פעלד״, דאָס הייסט, זיין ווייב, איז געוואָרן פארגוואלדיקט, און אויב ער וויל איר גטן קומט איר די כתובה. זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, אז זי איז באגלויבט, און איר קומט די כתובה. די ווערטער „נסתחפה שדך״, „קאליע געוואָרן דיין פעלד״, איז**

אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה עַד שֶׁלֹּא תִתְאָרֵס וְהִטְעַתּוּ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ: ז הִיא אוֹמֶרֶת, מֻכַּת עֵץ אָנִי, וְהוּא אוֹמֵר, לֹא כִי, אֶלָּא דְרוּסַת אִישׁ אָתְּ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת דְּרוּסַת אִישׁ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ: ח רָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִם אֶחָד בַּשּׁוּק, אָמְרוּ לָהּ, מַה טִּיבוֹ שֶׁל זֶה? אִישׁ פְּלוֹנִי וְכֹהֵן הוּא, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת

פון „מטר סוחף‟ (משלי כ״ח) א **פארפלייצנדיקער רעגן, און עס הייסט, אז דאָס פעלד איז געוואָרן פארפלייצט.** ר׳ יהושע זאָגט, אז ניט פון איר מויל לעבן מיר (מיר פארלאָזן זיך ניט אויף אירע ווערטער), נאָר מען נעמט זי אָן אז זי איז געווען א בעולה (אז זי האָט געלעבט מיט א פרעמדן מאן) איידער מען (איר מאן) האָט איר מקדש גע־ווען און אז זי האָט אים אפגענארט, סיידן זי ברענגט א באוויז צו אירע רייד (אז מען האָט איר מאנס געווען שוין נאָך די קידושין). **לויט ר׳ יהושע קומט איר ניט די כתובה. דער אויסדרוק „לא מפיה אנו חיין‟, „ניט פון איר מויל לעבן מיר‟, מיינט, אז מיר גלויבן ניט אירע ווערטער.**

ז. היא, (אויב דער מאן האָט ביי דער חתונה ניט געפונען ביים ווייב די בתולים, און) זי זאָגט: „איך בין א צעקלאפטע דורך א האָלץ‟ (מוכת עץ, זי האָט פארלוירן די בתולים דורך צעשטעכן זיך מיט א האָלץ, און עס קומט איר די כתובה), און ער (איר מאן) זאָגט : „עס איז ניט אזוי (ווי דו זאָגסט), נאָר דו ביזט צוטרעטן דורך א מאן‟ („דרוסת איש, א פרעמדער מאן האָט מיט דיר געלעבט‟), זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, אז זי איז באגלויבט, און ר׳ יהושע זאָגט, אז ניט פון איר מויל לעבן מיר (אז זי איז ניט באגלויבט) נאָר מען נעמט זי אָן פאר א צעטרעטענע דורך א מאן (אז זי האָט געלעבט מיט א פרעמדן מאן) סיידן זי ברינגט א באוויז צו אירע רייד (אז זי איז צעקלאפט געוואָרן דורך א האלץ). **דער ברטנורא ברענגט, אז אפילו לויט רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, וועלכע זאָגן אז זי איז באגלויבט, אויב אָבער ער איז א כהן, טאָר ער ניט לעבן מיט איר און ער דארף איר גטן, ווייל קוים טענהט ער אז זי האָט געלעבט מיט א פרעמדן מאן און עס קאָן דאָך זיין אז דאָס איז געווען שוין נאָך די קידושין, טאָר ער מיט איר ניט לעבן אפילו ווען דאָס וואָלט פארגעקומען באונס, קייגן איר ווילן, מחמת אויב א פרוי פון א כהן האָט געלעבט מיט א פרעמדן מאן אפילו באונס, קייגן איר ווילן, טאָר שוין איר מאן מיט איר ניט לעבן.**

ח. ראוה, אויב מען האָט געזען איר (א מיידל) אין גאס ווי זי רעדט מיט איינעם (אמאנספערשוין), האָט מען צו איר געזאָגט (איר געפרעגט): „ווער איז דאָס פאר איינער‟ (מה טיבו, וואָס איז ער דער מענטש? און זי האָט געענטפערט): „ער איז דער און דער, ער איז א כהן‟, זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, אז זי איז באגלויבט. **דער דין איז אז אויב א מיידל, האָט געלעבט מיט א פסולן מאנספערשוין, למשל מיט א ממזר אָדער מיט א נתין (זע וועגן דעם מסכתא יבמות פרק ב׳ משנה ד׳), טאָר זי ניט חתונה האָבן מיט א כהן. די גמרה זאָגט, אז דאָס וואָרט „מדברת‟, „זי רעדט מיט איינעם‟ דאָ אין דער משנה, מיינט מען אז זי האָט זיך מייחד געווען מיט אים, געווען מיט אים אליין אין א אָרט, און עס הייסט, אז מען האָט געזען אין גאס, ווי זי איז אריינגעגאנגן מיט אים אין א פארבאָרגן אָרט, און דאָס מיידל זאָגט, אז דער מאנס־פערשוין איז א כשרער מאנספערשוין, גאָר א כהן. זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, אז מען גלויבט איר, און זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן.** ר׳ יהושע זאָגט, אז ניט פון איר מויל לעבן מיר (מען גלויבט איר ניט), נאָר מען נעמט זי אָן, אז זי האָט געלעבט

בְּעוּלָה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ: **ט** הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת וְאָמְרוּ לָהּ, מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה? מֵאִישׁ פְּלוֹנִי וְכֹהֵן הוּא, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים נֶאֱמֶנֶת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְעֻבֶּרֶת לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ: **י** אָמַר רַבִּי יוֹסֵי מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹקֶת שֶׁיָּרְדָה לְמַלְּאוֹת מַיִם מִן הָעַיִן וְנֶאֶנְסָה, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, אִם** רוֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מַשִּׂיאִים לִכְהֻנָּה, הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לִכְהֻנָּה:

פרק ב.

א הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, הִיא אוֹמֶרֶת, בְּתוּלָה נְשָׂאתַנִי, וְהוּא אוֹמֵר, לֹא כִי, אֶלָּא אַלְמָנָה נְשָׂאתִיךָ. אִם יֵשׁ עֵדִים

מיט אנתין אָדער מיט אממזר (מיט א פסולן מענטש, (און זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן) סיידן זי ברענגט א באוויז צו אירע רייד. **נאָר ווען זי ברענגט א באוויז, אז יענער מאן איז טאקע א כשרער, מעג זי חתונה האָבן מיט א כהן, לויט ר׳ יהושע.**

ט. היתה, אויב זי (א מיידל) איז מעוברת, און מען זאָגט צו איר (מען פרעגט איר): „ווער איז דאָס דער עובר (דאָס קינד אין איר בויך, ווער איז זיין פאָטער?״ און זי ענטפערט): „עס איז פון יענעם מענטש און ער איז א כהן״, זאָגן רבן גמליאל און ר׳ אליעזר, אז זי איז באגליבט (און זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן, און אויב זי האָט געבוירן א טאָכטער, מעג אויך די טאָכטער חתונה האָבן מיט א כהן); ר׳ יהושע זאָגט, אז ניט פון איר מויל לעבן מיר, נאָר מען נעמט זי אָן, אז זי איז מעוברת פון א נתין אָדער פון א ממזר (פון א פסולן מענטש), סיידן זי ברענגט א באוויז צו אירע ווערטער. **די גמרא ברענגט, אז אפילו לויט רבן גמליאל און ר׳ אליעזר מעג זי (לכת־חילה) חתונה האָבן מיט א כהן נור ווען ס׳רוב מענטשן פון דער דאָזיקער שטאָט זענען כשרע, און נור ווען זי האָט זיך מייחד געווען מיט דעם מאן אויסער דער שטאָט, און עס איז דער כלל פון „כל דפריש מרובא פריש״, אז ווען איינער טיילט זיך אָפּ, גייט אוועק פון א כלל מענטשן, נעמט מען אָן אז ער איז איינער פון דעם רוב פון דעם כלל מענטש, אז ער געהערט צו דער מערהייט, און ניט צו דער מינדערהייט.**

י. אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, עס איז געווען א מעשה מיט א יינג מיידל (תי־נוקת) וועלכע איז אראָפּגעגאנגען צום קוואל צו שעפּן וואסער און (א מענטש) האָט איר (דאָרט) מאנס געווען (פארגוואלדיקט), האָט ר׳ יוחנן בן נורי געזאָגט, אז אויב דאָס רוב מענטשן פון דער שטאָט מעגן חתונה האָבן מיט כהנים, מעג זי (דאָס יינגע מיידל) חתונה האָבן מיט א כהן. **ווייל מען נעמט אָן אז דער מענטש איז געווען פון דעם רוב כשרע. דער ברטנורא ברענגט אויפן יסוד פון דער גמרא, אז עס מוזן זיין כשר צו כהונה סיי דער רוב איינוואוינער פון דער שטאָט, און סיי דער רוב מענטשן וואָס זענען דאמאָלס פארבייגעפאָרן דורך דער שטאָט.**

פרק ב.

א. האשה, א פרוי וועלכע איז געוואָרן אן אלמנה אָדער א גרושה (דער מאן האָט איר גע׳גט, און זי מאָנט איר כתובה), זי זאָגט: „ווען דו האָסט מיט מיר חתונה גע־האט בין איך געווען א בתולה (און עס קומט מיר די כתובה צוויי הונדערט גולדן״, און אויב זי איז אן אלמנה טענה׳ט זי צו די יורשים פון מאן, אז זי איז געווען א בתולה צו דער חתונה), און ער (דער מאן) זאָגט: „עס איז ניט אזוי, נאָר דו ביזט געווען אן אלמנה ווען איך האָב חתונה געהאט מיט דיר (און עס קומט דיר נאָר הונדערט גולדן די כתובה״, און אויב זי איז אן אלמנה טענהן אזוי די יורשים פון מאן), אויב עס זיינען פאראן עדות, אז (ווען מען האָט איר געפירט צו דער חופה) איז זי ארויסגע־גאנגן מיט א שלייער (איבער די אויגן, הינומא) און איר קאָפּ האָר איז געווען צעפלאָ־שעט (פרוע, פונאנדערגעוואָרפן), איז איר כתובה צוויי הונדערט (גילדן). **ווייל עס איז**

שֶׁיָּצָאת בְּהִינוּמָא, וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ, כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף חִלּוּק קְלָיוֹת רְאָיָה: ב וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בָּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, שָׂדֶה זוֹ שֶׁל אָבִיךָ הָיְתָה וּלְקַחְתִּיהָ הֵימֶנּוּ, שֶׁהוּא נֶאֱמָן, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁהָיְתָה שֶׁל אָבִיו, וְהוּא אוֹמֵר,

אמאָל געווען א מנהג צו פירן א מיידל פון פאָטערס הויז צו דער חופה מיט א שלייער איבער די אויגן און מיט צעפלאָשעטע האָר פון קאָפּ, און דאריבער איז דאָס א באַווייז אז זי איז געווען א מיידל צו דער חתונה. „הינומא", זאָגט דער רבינו חננאל (דער ר' ח) איז א גריכיש וואָרט און איז דער טייטש דער „מנהג", און דאָס הייסט, אז מען האָט איר געפירט ארויס פון פאָטערס הויז צו דער חופה לויט דעם מנהג פון מיידלעך. דער ר"ח מיינט זיכער דערמיט דאָס גריכישע וואָרט „ענאָנאָמאָס", „לויטן געזעץ". די גמרא (כתובות י"ז) זאָגט איין פירוש „קריתא", און רשי טייטשט עס „א שלייער איבער די אויגן", און אן אנדער פירוש א חופה געפלאָכטן פון חדסים־בלעטער. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" זאָגט אז „הינומא" אין גריכיש הייסט א „שלייער", ער זאָגט אָבער ניט וואסער וואָרט דאָס איז און טייל חוקרים מיינען, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „אימען", א דין געוועב. עס זיינען פאראן נאָך אנדערע טייטשן דא־רויף. דער ירושלמי זאָגט „פוריומא", און דאָס זאָל זיין דאָס גריכישע וואָרט „פאָרע־מא", א טראָג־שטול, און עס הייסט, אז מען האָט איר ארויסגעטראָגן אויף א טראָג־שטול. ר' יוחנן בן ברוקא זאָגט, אז אויך דאָס טיילן (בעת דער חתונה) אָנגעברענטע זאנגן (קערנער ווייץ צי גערשטן) איז א באַווייז (אז זי איז געווען א מיידל). מחמת אויך אזא מנהג איז געווען אין ארץ ישראל צו טיילן צווישן די געסט בעת דער חתונה פון א מיידל זאנגן מיט קערנער פון ווייץ אָדער גערשטן, וועלכע מען האָט פריער אָנגעברענט אין פייער, און די קערנער זענען געוואָרן געשמאַק צום עסן. „קליות" איז פון „קלי" אָנגעברענטע זאנגן (ויקרא כ"ג, י"ד „ולחם וקלי וכרמל").

ב. ומודה און ר' יהושע איז מודה, אז איינער זאָגט צו א צווייטן: „דאָס דאָזיקע פעלד (וואָס איך האלט איצט) איז געווען דיין פאָטערס נאָר איך האָב עס אָפּגעקויפט פון אים (און איצט איז עס מיינס)" איז ער באגלויבט, ווייל דאָס מויל וואָס האָט גע־אסר'ט איז דאָס מויל וואָס האָט מתיר געמאכט. כאָטש ר' יהושע זאָגט פריער אין פּרק א' משנה ו' אז די פרוי איז ניט באגלויבט צו זאָגן אז מען האָט איר מאנס געווען נאָך די קידושין און אז עס קומט איר די כתובה, אָבער דאָ איז דער מענטש פון פעלד יאָ באגלויבט אז ער האָט עס אָפּגעקויפט, מחמת קיינער וואָלט דאָך ניט געוואוסט, אז דאָס פעלד האָט אמאָל געהערט צום פאָטער פון דעם אנדערן מענטש, און מען ווייסט עס נור ווייל ער אליין האָט געזאָגט, און דאריבער איז ער באגלויבט צו זאָגן אז ער האָט עס אָפּגעקויפט. אין דער משנה ווערט דאָ באנוצט דער אויסדרוק „הפה שאסר הוא הפה שהתיר", דאָס מויל וואָס האָט געאסרט, איז דאָס זעלביקע מויל וואָס האָט מתיר געמאכט. אין דער גמרא ווערט באנוצט דאצו דאָס וואָרט „מיגו", „ווייל", דאָס הייסט, ווייל ווען דער מענטש וואָלט געוואָלט דאָס פעלד צוגזלנען, האָט ער דאָך גע־קאָנט אינגאנצן שווייגן, און גאָרניט דערציילן, אז עס איז געווען דעם אנדערנס פאָ־טערס פעלד. די גמרא זאָגט, אז אייגנטליך איז אויך דאָרט, אין פאָריקן פרק א' משנה ו' ביי דער פרוי אויך פאראן די „מיגו", דער „ווייל", וואָס זי האָט געקאָנט זאָגן „מוכת עץ אני" אז זי איז צעקלאפּט געוואָרן דורך א האָלץ, און זי וואָלט ניט אסור געוואָרן חתונה צו האָבן מיט א כהן, אָבער איצט ווען זי זאָגט אז מען האָט איר מאנס געווען, אויב דער מאן שטארבט טאָר זי ניט חתונה האָבן מיט א כהן. דער ברטנורא טייטשט דאָ (לויטן רמבם), אז דאָרט וואו עס גייט אויך וועגן אסרן און מתיר זיין, למשל וועגן אסרן און מתיר זיין חתונה צו האָבן צו א כהן, און ניט נור וועגן געלט־זאכן, האלט ניט ר' יהושע פון א „מיגו". ואם יש, און אויב עס זענען פאראן עדות אז דאָס פעלד האָט געהערט צום (אנדערן מענטש'ס) פאָטער, און ער זאָגט: „איך האָב עס אָפּגעקויפט פון אים", איז ער ניט באגלויבט. מחמת דאָ איז דאָך שוין ניטאָ די „מיגו" פון שווייגן, ניט דערציילן, אז עס האָט געהערט צו יענעמס פאָטער, ווארום עס

לְקַחְתִּיהָ הֵימֶנּוּ, אֵינוֹ נֶאֱמָן: ג הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ, כְּתַב יָדֵינוּ הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיִינוּ, קְטַנִּים הָיִינוּ, פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים, וְאִם יֵשׁ עֵדִים, שֶׁהוּא כְּתַב יָדָם, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָם יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, אֵינָן נֶאֱמָנִין: ד זֶה אוֹמֵר, זֶה כְּתַב יָדִי וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל חֲבֵרִי, וְזֶה אוֹמֵר, זֶה כְּתַב יָדִי וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל חֲבֵרִי, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין, זֶה אוֹמֵר, זֶה כְּתַב יָדִי, וְזֶה אוֹמֵר, זֶה כְּתַב יָדִי, צְרִיכִין לְצָרֵף עִמָּהֶם אַחֵר, דִּבְרֵי רַבִּי, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינָם צְרִיכִים לְצָרֵף עִמָּהֶם אַחֵר, אֶלָּא נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר,

זענען דאָך פאַראַן עדות. די גמרא זאָגט, אַז אַזוי ווי מיר לערנען אין בבא בתרא פרק ג׳, אַז ווען איינער האַלט א פעלד און עסט די פּרוכטן דערפון דריי יאָר, קאָן ער טענה׳ן אַז ער האָט דאָס פעלד אַפּגעקויפט און ער דאַרף ניט ברענגען דאַרויף קיין באַווייז (די „חזקה פון דריי יאָר״), מיינט דאָ די משנה, אַז ער האָט געהאַלטן דאָס פעלד 2 יאָר בעת יענעמס פאָטער האָט געלעבט און 1 יאָר שוין נאָך יענעמס פאָטערס טויט, און די משנה לערנט אונז אַז דער איין יאָר ווערט ניט צוגערעכנט, און עס הייסט ניט געהאַלטן דריי יאָר.

ג. העדים, עדות (וואָס זענען אונטערגעשריבן אויף א שטר, אויף א וועקסל צי אַן אַנדערן דאָקומענט), וועלכע האָבן געזאָגט: „דאָס איז אונזער האַנטשריפט (מיר האָבן זיך אונטערגעשריבן) אָבער מיר זענען געווען געצוואונגן (מען האָט אונז געצווינגן אונטערצושרייבן)״, (אָדער) „מיר זענען געווען קליינע (קטנים, ניט־דערוואַקסענע און מיר זענען געווען פסול צו זיין עדות)״, (אָדער) „מיר זענען געווען פסולע עדות (קרובים)״, — זענען זיי באַגלויבט. **און דער שטר טויג ניט. די גמרא זאָגט, אַז מיט „אנוסים היינו״, „מיר זענען געוואָרן געצווינגען״, מיינט מען, אַז מען האָט זיי געסטראַשעט צו הרגענען אויב זיי וועלן זיך ניט אונטערשרייבן, אָבער אויב מען האָט זיי געסטראַשעט מיט צונעמען ביי זיי געלט, זענען זיי ניט באַגלויבט, ווייל אין אַזאַ פאַל האָבן זיי ניט געטאָרט זיך אונטערשרייבן, און עס הייסט, אַז זיי זאָגן וועגן זיך אַז זיי זענען רשעים, און „אין אדם משים עצמו רשע״, א מענטש קאָן ניט עדות זאָגן וועגן זיך אַליין אַז ער איז א רשע.** ואם, און אויב עס זיינען פאַראַן (אַנדערע) עדות, אַז דאָס איז זייער האַנטשריפט (וועלכע דערקענען די האַנטשריפט), אָדער אויב זייער האַנטשריפט דערקענט מען פון אַן אַנדער אָרט, זענען זיי ניט באַגלויבט. **די גמרא זאָגט, אַז מיט „כתב ידם יוצא ממקום אחר״, „זייער האַנטשריפט דערקענט מען פון אַן אַנדער אָרט״, מיינט מען, אַז זיי זענען אונטערגעשריבן אויך אויף אַן אַנדערן דאָקומענט, און יענער דאָקומענט איז באַשטעטיקט געוואָרן דורך בית דין.**

ד. זה אומר, (אויב צוויי עדות זענען אונטערגעשריבן אויף א שטר און) דער (איינער פון זיי) זאָגט: „דאָס איז מיין האַנטשריפט, און דאָס איז די האַנטשריפט פון מיין חבר״, און דער (אַנדערער) זאָגט: „דאָס איז מיין האַנטשריפט און דאָס איז די האַנטשריפט פון מיין חבר״, זענען זיי באַגלויבט. **מחמת אויף יעדענס האַנטשריפט זענען דאָך פאַראַן צוויי עדות, וועלכע באַשטעטיקן איר.** זה, (אויב אָבער) דער (איינער) זאָגט: „דאָס איז מיין האַנטשריפט״, און דער (אַנדערער) זאָגט: „דאָס איז מיין האַנטשריפט״, דאַרפן זיי צונעמען נאָך אַן אַנדערן (מענטש). אַזוי זאָגט רבי. **דאָס הייסט, אַז דער אַנדערער זאָל עדות זאָגן אַז ער דערקענט זייערע האַנטשריפטן, דאַמאָלס וועלן זיין 2 עדות אויף יעדענס האַנטשריפט.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אַז זיי דאַרפן ניט צונעמען אַן אַנדערן נאָר יעדער מענטש איז באַגלויבט צו זאָגן: „דאָס איז מיין האַנטשריפט״. **די גמרא זאָגט, אַז די מחלוקה צווישן רבי (ר׳ יהודה הנשיא, דעם מסדר פון דער משנה) און די חכמים איז אין דעם: רבי האַלט, אַז דאָס עדות זאָגן איז אויף יעדנס האַנטשריפט, און דעריבער מוז מען האָבן 2 עדות צו דערקענען יעדנס האַנטשריפט. אָבער די חכמים זאָגן אַז דאָס עדות־זאָגן איז ניט אויף די האַנט־**

זֶה כְּתַב יָדִי: ה הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה, אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה אֲנִי, נֶאֱמֶנֶת, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהִיא אוֹמֶרֶת, גְּרוּשָׁה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. אָמְרָה, נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, נֶאֱמֶנֶת, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְהִיא אוֹמֶרֶת, טְהוֹרָה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְאִם מִשֶּׁנִּשֵּׂאת בָּאוּ עֵדִים, הֲרֵי זוֹ לֹא תֵצֵא: ו שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁנִּשְׁבּוּ, זֹאת אוֹמֶרֶת נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְזֹאת אוֹמֶרֶת נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, אֵינָן נֶאֱמָנוֹת. וּבִזְמַן שֶׁהֵן מְעִידוֹת

שריפטן נאָר אויף דער „מנה שבשטר“, אויף „דעם געלט פון וועקסל“, און אזוי ווי יעדער זאָגט עדות אויף זיין האנטשריפט, זאָגט ער דאָך דערמיט עדות אויף „דעם געלט פון וועקסל“, אויף דעם אינהאלט פון שטר, און אויף דעם אינהאלט פון שטר איז דאָך פאראן צוויי עדות.

ה. האשה, א פרוי וועלכע האָט געזאָגט: „איך בין געוועז א אשת איש (איך האָב געהאט א מאן) אָבער איך בין איצט א גרושה (מיין מאן האָט מיר גע׳גט)“, איז זי באגלויבט, ווייל דאָס מויל וואָס האָט געאסרט, איז דאָס זעלביקע מויל וואָס האָט מתיר געמאכט. **ווייל מיר ווייסן אז זי איז געוועזן אן אשת איש נור פון אירע ווערטער, גלויבן מיר איר אויך אז זי איז א גרושה.** ואם יש, און אויב עס זענען פאראן עדות, אז זי איז געוועזן אן אשת איש, און זי זאָגט: „איך בין א גרושה“, איז זי ניט באגלויבט. **מחמת איצט האָט זי ניט די „מיגו“ „דעם „ווייל“, מחמת איצט זענען דאָך פאראן עדות.** אָמרה, אויב א פרוי זאָגט: „איך בין געוואָרן געפאנגען אָבער איך בין ריין (ווען איך בין געוועזן געפאנגען ביי רויבער האָבן זיי מיט מיר ניט געלעבט), איז זי באגלויבט, ווייל דאָס מויל וואָס האָט געאסרט איז דאָס מויל וואָס האָט מתיר געמאכט. **דער דין איז אז א „שבויה“, א פארהייראטע פרוי, וועלכע איז געוואָרן געפאנגען דורך רויבער, טאָר ניט מער חתונה האָבן מיט א כהן, און אויב איר מאן איז א כהן טאָר זי ניט לעבן מיט אים, מחמת מען האָט מורא אז די רויבער האָבן איר פארגוואלדיקט, מאנס געוועזן, און אן אשת איש, וועלכע מען האָט מאנס געוועזן, איז אסור צו א כהן. אָבער ווייל דאָ האָט מען דאָך ניט געוואוסט, אז די פרוי איז געוועזן געפאנגען, נאָר זי האָט וועגן דעם אליין דערציילט, גלויבט מען איר, אז זי איז „ריין“, אז די רויבער האָבן זי ניט מאנס געוועזן.** ואם יש, און אויב עס זענען פאראן עדות, אז זי איז געוועזן געפאנגען און זי זאָגט: „איך בין ריין“, איז זי ניט באגלויבט; אָבער אויב די עדות (אז זי איז געוועזן געפאנגען) זענען געקומען נאָכדעם ווי זי האָט חתונה געהאט (מיט א כהן) דארף זי דער מאן ניט גטן. **זי איז מותר צו אים. די גמרא זאָגט, אז ניט דוקא ווען די עדות זענען געקומען נאָך איר חתונה האָבן, נאָר אפילו ווען זיי זיינען געקומען נאָכדעם ווי דאָס בית דין האָט איר מתיר געמאכט חתונה צו האָבן מיט א כהן, מעג זי שוין חתונה האָבן. אָבער אויב עס זענען געקומען עדות, אז די רויבער האָבן זי מאנס געוועזן, מוז זי זיך גטן.**

ו. שתי נשים, צוויי פרויען וועלכע זיינען געוועזן געפאנגען (און עס זענען פאראן עדות אז זיי זענען געוועזן געפאנגען), און די (איינע פון זיי) זאָגט: „איך בין געוועזן געפאנגען אָבער איך בין ריין“, און די (אנדערע פון זיי) זאָגט: „איך בין געוועזן געפאנגען אָבער איך בין ריין“, זענען זיי ניט באגלויבט. **מחמת וועגן זייער געפאנגען־זיין זענען פאראן עדות.** ובזמן אָבער אויב זיי (יעדע פון זיי) זאָגן עדות איינע אויף דער אנדערער (אז זי איז געוועזן מיט איר די גאנצע צייט און אז מען האָט קיין איינע פון זיי ניט מאנס געוועזן), זענען זיי באגלויבט. **ביים איסור פון א שבויה (פון א געפאנגענער חתונה צו האָבן צו א כהן) וואָס איז נור מדרבנן האָבן די חכמים מיקל געוועזן, אז וואָסער עס איז עדות זאָגט, אז ער איז געוועזן מיט איר די גאנצע צייט אין געפאנגענשאפט און עס איז מיט איר גאָרניט געשען, איז ער באגלויבט.**

זוֹ אֶת זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת: ז וְכֵן שְׁנֵי אֲנָשִׁים, זֶה אוֹמֵר כֹּהֵן אֲנִי וְזֶה אוֹמֵר כֹּהֵן אֲנִי, אֵינָן נֶאֱמָנִין. וּבִזְמַן שֶׁהֵן מְעִידִין זֶה אֶת זֶה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין: ח רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מַעֲלִין לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵימָתַי? בַּמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ עוֹרְרִין, אֲבָל בַּמָּקוֹם שֶׁאֵין עוֹרְרִין, מַעֲלִין לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן הַסְּגָן, מַעֲלִין לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד: ט הָאִשָּׁה שֶׁנֶּחְבְּשָׁה בִידֵי נָכְרִים עַל יְדֵי מָמוֹן, מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. עַל יְדֵי נְפָשׁוֹת, אֲסוּרָה

ז. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין מיט) צווי מענטשן, (פון וועלכע) דער (איי־נער פון זיי) זאָגט: „איך בין א כהן”, און דער (אנדערער) זאָגט: „איך בין א כהן”, זענען זיי ניט באַגלויבט. **מען האלט זיי ניט דאַדורך פאר כהנים און מען גיט זיי ניט קיין תרומה.** ובזמן, אָבער אויב זיי זאָגן עדות איינער אויף דעם אנדערן (איינער זאָגט אז ער און דער אנדערער זענען כהנים און דער אנדערער זאָגט אז ער און דער ערש־טער זענען כהנים) זענען זיי באַגלויבט. **אזוי טייטשט די גמרא סיי פריער ביי די געפאַנ־גענע און סיי דאָ ביי די כהנים, אז יעדע געפאַנגענע און יעדער כהן זאָגט עדות וועגן זיך און וועגן זיין פריינט, זענען זיי באַגלויבט.**

ח. ר׳ יהודה זאָגט, אז מען אנערקענט ניט (איינעם) פאר א כהן (מעלין לכהונה, אויפהייבן צו דער כהונה׳שאַפט, אנערקענען איינעם פאר א כהן) לויט (דעם עדות זאָגן פון) איין עדות. **ר׳ יהודה קריגט אויף דער סתם משנה פריער אין משנה ז׳, און ער זאָגט אז אפילו ווען סתם איין עדות זאָגט אויף א מענטש, אז ער איז א כהן גלויבט מען אים אויך ניט, בפרט דאָ גלויבט מען אודאי ניט, מחמת מען איז חושש צוליב „גומלין”, פון וועלן טאָן זיך געגענזייטיק טובות, דער וועט זאָגן אויף דעם, כדי יענער זאָל צוריקזאָגן אויף דעם ערשטן.** אָמַר, האָט ר׳ אלעזר געזאָגט, ווען (איז איין עדות ניט באַגלויבט עדות זאָגן אז איינער איז א כהן)? ווען עס זענען פאראַן (קייגן דעם מענטש) אָנקלאַגערס (עוררין, אזעלכע וואָס זאָגן, אז דער מענטש איז פסול צו זיין א כהן), אָבער ווען עס זענען ניט פאראַן קיין אָנקלאַגערס, האלט מען יאָ איינעם פאר א כהן אויף (דעם עדות זאָגן פון) איין עדות. **אָבער אויך ר׳ אלעזר איז מודה, אז דאָרט וואו מען קאָן חושש זיין אין „גומלין”, דער זאָגט עדות אויף דעם און יענער זאָגט עדות אויף דעם ערשטן, איז איין עדות ניט באַגלויבט.** ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט אין נאָמען פון ר׳ שמעון בן הסגן, אז מען אנערקענט איינעם פאר א כהן אויף (דעם עדות־זאָגן פון) איין עדות. **די גמרא זאָגט, אז ר׳ שמעון בן גמליאל האלט אויך ניט אז איין עדות איז באַגלויבט צו אנערקענען איינעם פון א כהן, נאָר ער האלט אז מען קאָן איין עדות מצרף־זיין, צו־רעכענען, און דהיינו: ווען וועגן דעם מענטשן ווייסט מען אז זיין פאָטער איז א כהן, און ס׳איז ארויס וועגן אים א קלאַנג, אז ער דער זון פון א גרושה (זיין מוטער איז געווען א גע׳גטע) און ער איז פסול צו זיין א כהן (מחמת זיין פאָטער דער כהן האָט ניט געטאָרט נעמען א גרושה), און מען האָט אים געמאכט פאר אויס כהן. דערנאָך איז געקומען איין עדות און געזאָגט, אז דער קלאַנג איז א פאַלשער, און מען האָט אים צוריקגעמאכט פאר א כהן. דערנאָך זענען געקומען צוויי עדות און גע־זאָגט, אז דער קלאַנג איז א ריכטיקער, און מ׳האָט אים ווידער געמאכט אויס כהן, דערנאָך איז געקומען איין אנדערער עדות און געזאָגט, אז דער קלאַנג איז א פאַלשער, — האלט ר׳ שמעון בן גמליאל, אז מען איז מצרף דעם לעצטן עדות מיט דעם ערשטן עדות און מען מאכט אים צוריק פאר א כהן.**

ט. האשה, אז א פרוי איז גענומען געוואָרן געפאַנגען (נחבשה, פאַרהאַלטן, ארעס־טירט, געפאַנגען) דורך גויים, אויב דאָס איז צוליב געלט (זיי האלטן איר, ווייל זיי מאָנען פאר איר געלט, וואָס זיי טענהן אז זיי קומט) איז זי (דערנאָך ווען זי ווערט באַפרייט) מותר צו איר מאן (אפילו ווען דער מאן איז א כהן). **מחמת די גויים האָבן מורא געהאט איר מאנס צוזיין, ווייל טאָמער וועט איר מאן ניט וועלן איר דאַדורך אויס־**

לְבַעֲלָהּ. עִיר שֶׁכְּבָשׁוּהָ כַּרְכּוֹם, כָּל כֹּהֲנוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בְתוֹכָהּ, פְּסוּלוֹת. וְאִם יֵשׁ לָהֶן עֵדִים, אֲפִלּוּ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין. וְאֵין נֶאֱמָן אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ. אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב, הַמָּעוֹן הַזֶּה, לֹא זָזָה יָדָהּ מִתּוֹךְ יָדִי מִשָּׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ גוֹיִם לִירוּשָׁלַיִם וְעַד שֶׁיָּצְאוּ. אָמְרוּ לוֹ, אֵין אָדָם מֵעִיד עַל יְדֵי עַצְמוֹ: י וְאֵלּוּ נֶאֱמָנִין לְהָעִיד בְּגָדְלָן מַה שֶּׁרָאוּ בְקָטְנָן, נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר, זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אַבָּא, וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רַבִּי, וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָחִי, זָכוּר הָיִיתִי בִּפְלוֹנִית, שֶׁיָּצְתָה

קויפן. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען יידן הערשן אין דאָזיקן לאנד** (יד ישראל תקיפה), **אָבער אויב גויים הערשן אין לאנד, איז זי אסור, ווייל די גויים האָבן אין אזא פאל ניט קיין מורא.** על ידי נפשות, אויב (די פרוי איז פארהאלטן געוואָרן דורך די גויים) כדי איר צו הרגענען, איז זי אסור צום מאן. **אפילו איר מאן איז א ישראל איז זי אויך אסור צו אים, ווייל מען האָט מורא אז זי האָט מיט איר אייגענעם ווילן געלעבט מיט איינעם פון די גויים.** עיר, א שטאָט, וועלכע איז איינגענומען געוואָרן דורך באלאגערנדיקע זעלנער (כרכום), זענען אלע כהנות (פרויען פון כהנים) וועלכע געפינען זיך אינווייניק (פון דער שטאָט), פסול. **זיי זיינען אסור צו זייערע מענער, ווייל מען האָט מורא, אז די זעלנער האָבן זיי מאנס געוועזן.** „כרקום" איז (ווי ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", זאָגט, דאָס גריכישע וואָרט „קאראקאמא", **באלאגערונג. און מען מיינט דאָ זעלנער האָבן איינגענומען די שטאָט נאָך א באלאגערונג.** ואם, און אויב זיי (די פרויען פון כהנים) האָבן עדות, אפילו א שקלאף, אפילו א שקלאפין (וועלכע זאָגן, אז זיי זענען געווען מיט דער פרוי כסדר און אז מען האָט זי ניט מאנס געווען) זענען זיי באגלויבט. **די גמרא זאָגט, אז אפילו אין שטאָט איז פאראן נור איין באהעלטעניש־אָרט** (מחבואה), **וואו א פרוי האָט זיך געקאָנט באהאלטן, זענען שוין אלע כהנים־פרויען באגלויבט צו זאָגן, אז מען האָט זיי ניט מאנסגעווען, מחמת יעדע האָט דאָך א „מיגו", א „ווייל", זי האָט דאָך געקאָנט זאָגן, אז זי האָט זיך יאָ באהאלטן.** ואין, און א מענטש איז ניט באגלויבט (צו זאָגן וועגן זיך. **אויב די פרוי זאָגט סתם אז מען האָט איר ניט מאנס געוועזן איז זי ניט באגלויבט. נאָכמער. אויב א מאן א כהן זאָגט עדות אויף א פרוי א געפאנגענע אז מען האָט איר ניט מאנס געווען, טאָר ער מיט איר ניט חתונה האָבן; אָבער אויב ער האָט זי אויסגעלייזט מיט געלט מעג ער יאָ חתונה האָבן מיט איר, ווייל א מענש וועט ניט אויסגעבן געלט אומזיסט.** אָמר, האָט ר' זכריה בן הקצב געזאָגט: „(איך שווער) ביי דער דאָזיקער וואוינונג (המעון הזה, ביים בית המקדש) אז איר האנט (די האנט פון מיין פרוי) האָט זיך ניט אוועקגערירט פון מיין האנט זינט דער צייט ווען די גויים זענען אריין קיין ירושלים ביז זיי זענען ארויסגעגאנגען". **ר' זכריה בן הקצב איז געווען א כהן און האָט געוואוינט אין ירושלים ניט לאנג פארן חורבן פון 2טן בית המקדש; עס האָט זיך געטראָפן אז רוימיש מיליטער איז אריין קיין ירושלים אויף א קורצער צייט און איז ארויס פון דאָרט** (מען מיינט אז דאָס איז געווען ווען דער רוימישער גענעראל קעסטיוס איז אריין קיין ירושלים, **ווי עס ווערט דערציילט אין די ספרים פון יוסיפון לרומיים) האָט ר' זכריה עדות געזאָגט וועגן זיין פרוי, אז ער איז געווען מיט איר און זי אָפגעהיטן דיגאנצע צייט.** אָמרו לו, האָבן די חכמים צו אים (צו ר' זכריה) געזאָגט: א מענטש איז ניט באגלויבט וועגן זיך אליין. **און לויט די חכמים איז זי אסור צום מאן.**

י. ואלו, און די דאָזיקע (וועגן די דאָזיקע זאכן, וואָס די משנה וועט באלד אויסרעכענען) זענען (מענטשן) באגלויבט עדות צו זאָגן, ווען זיי זענען שוין דערוואקסן, וואָס זיי האָבן געזען ווען זיי זענען געווען קליין (קטנים). **און די משנה רעכנט דאָ אויס די זאכן.** זה, דאָס איז די האנטשריפט פון מיין פאָטער; און דאָס איז די האנטשריפט פון מיין רבי; און דאָס איז די האנטשריפט פון מיין ברודער; איך געדענק וועגן יענער

בְּהִינוּמָא וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ, וְשֶׁהָיָה אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹצֵא מִבֵּית הַסֵּפֶר לִטְבּוֹל לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, וְשֶׁהָיָה חוֹלֵק עִמָּנוּ עַל הַגּוֹרֶן, וְהַמָּקוֹם הַזֶּה בֵּית הַפְּרָס, וְעַד כָּאן הָיִינוּ בָאִין בְּשַׁבָּת. אֲבָל אֵין אָדָם נֶאֱמָן לוֹמַר, דֶּרֶךְ הָיָה לִפְלוֹנִי בְּמָקוֹם הַזֶּה, מַעֲמָד וּמִסְפֵּד הָיָה לִפְלוֹנִי בְּמָקוֹם הַזֶּה:

(פרוי) אז זי איז (בעת איר חתונה האָבן) ארויסגעגאנגען מיט א שלייער (איבער די אויגן) און מיט צעפלאשטעטע האָר, **דאָס איז א סימן אז זי איז געווען א מיידל צו דער חתונה און איר כתובה איז 200 גולדן, ווי די משנה האָט געלערנט פריער משנה א׳.** ושהיה, און אז יענער מענטש איז ארויסגעגאנגען פון חדר (בית הספר, דאָס הויז וואו יינגלעך לערנען) טובל צו זיין (אין מקוה) כדי צו עסן תרומה. **דאָס דאָזיקע עדות זאָגן איז אז דער דאָזיקער מענטש איז א כהן און מען מעג אים געבן צו עסן תרומה. די גמרא זאָגט, אז אויף דער דאָזיקער עדות מעג מען אים געבן נור אזא תרומה, וואָס מען שיידט זי אָפּ מדרבנן** (למשל פון תבואה וואָס וואקסט אין א ניט־געלעכערטן בלומען טאָפּ) **אָבער ניט תרומה מדאורייתא. דאָס וואָס אין דעם עדות זאָגן ווערט געזאָגט, אז ער האָט געלערנט אין חדר, איז צו באווייזן אז ער איז ניט געווען א שקלאַף פון א כהן** (וואָס מעג אויך עסן תרומה), **מחמת א שקלאַף האָט מען ניט געטאָרט לערנען תורה אין חדר.** ושהיה, און אז (יענער מענטש) האָט צוזאמען מיט אונז גענומען א חלק (תרומה) אויפן שייער. **אויך דאָס עדות זאָגן איז צו באווייזן, אז יענער מענטש איז א כהן.** והמקום, און (אז) דאָס דאָזיקע אָרט איז א בית הפרס. מיט „בית הפרס", דאָס „הויז פון שטיקלעך" (פּרוסות), מיינט א פעלד, אין וועלכן עס איז צעאַקערט געוואָרן א קבר, **און דער דין איז מדרבנן, אז ביז 100 איילן ווייט ווערט טמא דער מענטש וואָס גייט דאָרט אריין. דאָס עדות זאָגן איז אז ביז דאנען גייען די 100 איילן, און אז ווייטער איז שוין טהור.** ועד, און אז ביז דאנען פלעגן מיר גיין (פון דער שטאָט ארויס) אים שבת. **דער דין איז אז אים שבת טאָר מען ניט גיין אויסער דער שטאָט ווייטער פון תחום, פון 2000 איילן; דאָס עדות זאָגן איז, אז ביז דאנען מעג מען יאָ גיין אים שבת. אויך דער איסור פון תחומים** (ניט צו גיין ווייטער פון 2000 איילן) **אים שבת איז מדרבנן. די אלע עדות זאָגן זענען נור גוט ביי איסורים, וועלכע זענען מדרבנן.** אבל, אָבער איי־נער איז ניט באגלויבט צו זאָגן (עדות וואָס ער געדענקט פון קליינערהייט), אז יענער מענטש האָט א וועג אין דאָזיקן אָרט. **און מען גיט ניט יענעם דעם אָרט פאַר א וועג אויפן יסוד פון דאָזיקן עדות זאָגן.** מעמד, (און) אז יענער מענטש האָט א טרויער שטיי־פלאַץ און א הספד־פלאַץ אין דאָזיקן אָרט. **ניט ווייט פון אָרט, וואו א פאמיליע פלעגט קובר זיין אירע מתים, איז געווען אן אָרט, וואו מען פלעגט זיך אָפּשטעלן, ווען מען האָט געטראָגן די מיטה מיט דעם מת צו דער קבורה. דאָרט האָט מען עס אויסגע־רופן צו די באגלייטער „שטעלט אייך", „זעצט אייך!" „שטעלט אייך", אזוי עטליכע מאָל, דאָס דאָזיקע אָרט האָט געהייסן „מעמד" (פון עמד" שטיין). אויך איז געווען אן אָרט מספיד צו זיין דעם מת; דאָס האָט געהייסן „מקום ההספד", אָדער סתם „מספד". זאָגט די משנה, אז איינער איז ניט באגלויבט צו זאָגן עדות פון קליינערהייט, אז דאָס אָרט געהערט צו יענעם מענטש אלס פלאַץ פון מעמד און מספד, ווייל ער זאָגט דאָך עדות אויף א געלט־זאַך. פריער ביי דער האנטשריפט איז דאָך אויך וועגן א געלט־זאַך, אָבער דאָס באשטעטיגן די האנטשריפט פון עדות איז נור מדרבנן. ווידער ביי דער כתובה, נעמט מען אָן אז ס׳רוב וועלכע האָבן חתונה, זענען מיידלעך.**

פרק ג.

א. אלו, דאָס זענען די (מיידלעך) נערות וועלכע האָבן קנס. די תורה זאָגט (דברים כ״ב, כח־כ״ט) **אז איינער האָט מאנס געווען אָדער איבערגערעדט א יינג מיידל, א בתולה, א נערה און געלעבט מיט איר, דארף ער באצאָלן דעם מיידלס פאָטער פופציק זילבערנע שקלים, און ער דארף מיט איר חתונה האָבן. 50 שקלים פון חומש זענען 50 סלעים אין דער משנה, און יעדער סלע האָט 4 דינר־מטבעות, אזוי אז 50 סלעים זע־נען 200 דינרים, גילדן. מיט „נערה" מיינט מען א מיידל עלטער פון 12 יאָר מיט א טאָג**

פרק ג.

א אֵלּוּ נְעָרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קְנָס, הַבָּא עַל הַמַּמְזֶרֶת, וְעַל הַנְּתִינָה, וְעַל הַכּוּתִית, הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת, וְעַל הַשְּׁבוּיָה, וְעַל הַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, וְעַל אֲחוֹת אָבִיו, וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, וְעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָחִיו, וְעַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וְעַל הַנִּדָּה, יֵשׁ לָהֶן קְנָס, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּהִכָּרֵת, אֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין: **ב** וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס.

ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים און זי האָט די צוויי האָר. ווי די משנה וועט ווייטער לערנען (אין משנה ד׳) דאַרף דער מענטש באַצאָלן א חוץ די 50 סלעים נאָך אנדערע זאכן (ווי פאַר פאַרשעמען דאָס מיידל, בושת און אנדערע זאכן). אָבער די דאָזיקע 50 סלעים זענען א פעסטבאשטימטע סומע געלט, וואָס מען דאַרף באַצאָלן אָן אונטער־שיד, ווער דאָס מיידל איז, צי א יחסנטע, צי ניט קיין יחסנטע. די דאָזיקע פעסטע סומע געלט פון 50 סלעים הייסט אין דער משנה „קנס״, „שטראָף״. פון וואַנען עס שטאמט דאָס וואָרט „קנס״ ווייסט מען ניט. טייל מיינען, אז עס איז פון מיטל־גריכישן וואָרט „קענסאָס״, אין לאטייניש „צענזוס״, „שטראָף״. די משנה לערנט דאָ וועגן טייל מיידלעך, נערות, וואָס מען וואָלט געקאָנט מיינען אז פאַר זיי דאַרף מען ניט באַצאָלן דעם קנס, פונדעסטוועגן דאַרף מען יאָ באַצאָלן דעם קנס. און דאָס זיינען זיי: הבא, אז איינער קומט אויף א ממזרת, אָדער א נתינה, אָדער א כותית. מיט א ממזרת און א נתינה טאָר א ישראל ניט לעבן (וואָס מען מיינט „ממזרת״ און „נתינה״ זע אין מסכתא יבמות פרק ב׳ משנה ד׳). א „כותית״ הייסט א פרוי פון דער סעקטע „שומרונים״ אין ארץ ישראל, וועגן וועלכע עס זענען געווען טייל מיינונגען פון תנאים אין דער משנה אז זיי זענען יאָ יידן, און טייל האָבן זיי ניט געהאלטן פאַר קיין יידן, ווייל ווי עס דערציילט דאָס ספר מלכים ב׳ י״ז האָבן זיי זיך מגייר גע־ווען נאָר צוליב מורא פאַר די לייבן וועלכע זענען זיי באַפאַלן („גרי אריות״). זאָגט די משנה, אז עס קומט יאָ קנס פאַר א ממזרת און א נתינה און א כותית. הבא, אז איינער קומט אויף א גרטע אָדער אויף א געפאַנגענע (שבייה) אָדער אויף א שקלא־פין, וועלכע איז אויסגעלייזט געוואָרן, אָדער האָט זיך מגייר געווען אָדער איז באַ־פרייט געוואָרן ווען זיי זענען אלט געווען ווינציקער פון דריי יאָר מיט א טאָג (קומט אויך קנס). ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ב׳ האָבן זיי דעם דין פון בתולות. הבא, אז איינער קומט אויף זיין שוועסטער, אָדער אויף זיין פאָ־טערס שוועסטער, אָדער אויף זיין מוטערס שוועסטער, אָדער אויף זיין ווייב׳ס שוועסטער, אָדער אויף זיין ברודערס ווייב, אָדער אויף דעם ווייב פון זיין פאָטערס ברודער (אין די ביידע פאלן מיינט מען ווען מען האָט זיי נאָר געהאט מקדש געווען און דערנאָך ג׳גט, און זיי זיינען נאָך בתולות) אָדער אויף (א מיידל אין דער צייט ווען זי איז) א נידה, קומט זיי קנס, ווייל כאָטש (דער מענטש וואָס קומט אויף זיי האָט געטאָן א עבירה פאַר וועלכער) מען איז חייב כרת, אָבער עס קומט ניט דערפאַר קיין מיתה (טויט־שטראָף) דורך דעם בית דין. „כרת״, פאַרשניטן ווערן, מיינט מען די שטראָף וועט קומען דורכן הימל; „מיתת בית דין״ מיינט מען טויט־שטראָף דורך דעם בית דין, דורך דעם געריכט. לערנט די משנה, אז ווייל עס איז נור די עבירה פון כרת קומט יאָ צו באַצאָלן קנס. דער ברטנורא אויפ׳ן יסוד פון דער גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען מען האָט דעם מענטש ניט מתרה געווען, מען האָט אים ניט געוואָרנט, בשעתן טאָן די עבירה; אָבער אויב מען האָט מתרה געווען, איז דער דין, אז עס קומט אים מלקות, קלעפּ, און מיר האָבן א כלל אז „אין אדם לוקה ומשלם״, אז ווען א מענטש טוט א עבירה, פאַר וועלכער ער דאַרף באַשטראָפט ווערן אי מיט מלקות (קלעפּ) אי מיט געלט, באַשטראָפט מען אים מיט די קלעפּ, און ער איז פטור צו באַצאָלן דאָס געלט.

ב. ואלו און די דאָזיקע (מיידלעך, נערות) האָבן ניט קיין קנס: אז איינער קומט

הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת, וְעַל הַשְּׁבוּיָה, וְעַל הַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ יְתֵרוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁבוּיָה שֶׁנִּפְדֵּית הֲרֵי הִיא בִקְדֻשָּׁתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁגְּדוֹלָה. הַבָּא עַל בִּתּוֹ, עַל בַּת בִּתּוֹ, עַל בַּת בְּנוֹ, עַל בַּת אִשְׁתּוֹ, עַל בַּת בְּנָהּ, עַל בַּת בִּתָּהּ, אֵין לָהֶן קְנָס, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁמִּיתָתוֹ בִּידֵי בֵית דִּין, וְכָל הַמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ אֵינוֹ מְשַׁלֵּם מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ: ג נַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֵין לָהּ קְנָס, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְעַצְמָהּ: ד הַמְפַתֶּה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הָאוֹנֵס אַרְבָּעָה. הַמְפַתֶּה נוֹתֵן בּוֹשֶׁת וּפְגָם וּקְנָס.

אויף א גר׳טע, אָדער אויף א געפאנגענער, אָדער אויף א שקלאפין, וועלכע איז אויסגעלייזט געוואָרן, אָדער האָט זיך מגייר געווען אָדער געוואָרן באפרייט עלטער פון דריי יאָר מיט א טאָג. **מחמת זיי האלט מען ניט פאר קיין בתולות, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ד׳, און קנס קומט נור פאר בתולות.** ר׳ יהודה זאָגט, אז א געפאנגענע וועלכע איז אויסגעלייזט געוואָרן, איז זי אין איר הייליקייט (בקדושתה, מען האלט זי יאָ פאר א בתולה) כאָטש זי איז שוין א גרויסע. **אפילו זי איז געווען געפאנגען ווען זי איז געווען עלטער דריי יאָר מיט א טאָג, קומט איר קנס, אזוי האלט ר׳ יהודה.** הבא, אז איינער קומט אויף זיין (אייגענער טאָכטער), אָדער אויף זיין טאָכטערס טאָכטער אָדער אויף זיין זון׳ס טאָכטער, אָדער אויף דער טאָכטער פון זיין ווייב, אָדער אויף איר (דעם ווייבס) זונס טאָכטער, אָדער אויף איר (דעם ווייבס) טאָכטערס טאָכטער, קומט זיי ניט קיין קנס, ווייל ער האָט זיך פארשולדיקט אין זיין לעבן (מתחייב בנפשו, עס קומט אים טויט־שטראָף), ווארום זיין טויט־שטראָף איז דורך בית דין (דאָס יידישע געריכט פסקנט אים טויט־שטראָף), און יעדער וואָס (טוט א עבירה, פאר וועלכער ער) פארשולדיגט זיך מיט טויט־שטראָף, צאָלט ניט קיין געלט, ווארום עס ווערט געזאָגט (שמות כא, כ״ב), „ולא יהיה אסון ענוש יענש״, „אז עס וועט ניט זיין קיין טויט־פאל זאָל ער ווערן באשטראָפט (מיט געלד)״. **פון דאָזיקן פסוק ווערט אָפגעלערנט, אז נור ווען איינער טוט דעם אנדערן א שאָדן, פאר וועלכן עס קומט ניט קיין טויט שטראָף, דארף ער באַצאָלן געלט. אָבער אויב ער האָט דעם צווייטן דערהרגט, און פאר טויטן א מענטש קומט טויט־שטראָף, דארף מען ניט מאָנען ביים רוצח קיין געלט. די גמרא זאָגט, אז אפילו מען טוט די עבירה (פאר וועלכער עס קומט טויט־שטראָף) בשוגג, און אין אזא פאל פסקנט דאָך ניט דאָס בית דין קיין טויט־שטראָף, איז אויך דער שולדיקער פטור צו באצאָלן געלט.**

ג. נערה, (אז איינער קומט אויף א) נערה, וואָס א מאן האָט איר געהאט מקדש געווען און דער מאן האָט איר געג׳גט (איידער ער האָט מיט איר חתונה געהאט, און זי איז א בתולה), זאָגט ר׳ יוסי הגלילי, אז עס קומט איר ניט קיין קנס. **ווייל די תורה (דברים כ״ב) זאָגט „אשר לא אורשה״, און מען מיינט דערמיט אז מען האָט זי נאָך קיין איין מאָל ניט מקדש געווען.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז עס קומט איר קנס, און דער קנס (די פופציג סלעים) געהערן צו איר (צום מיידל). **ר׳ עקיבא זאָגט אז מיט „אשר לא אורשה״ מיינט מען, אז אויב מען האָט איר קיינמאָל ניט מקדש געווען, קומט דער קנס, די 50 סלעים, צו איר פאָטער, און אויב מען האָט זי שוין יאָ געהאט מקדש געווען, געהערט דער קנס צו איר, צום מיידל.**

ד. המפתה, אז איינער רעדט איבער א מיידל (ער לעבט מיט איר מיט איר ווילן) דארף ער געבן דריי זאכן, און אז איינער איז מאנס (ער לעבט מיט דעם מיידל

מוֹסִיף עָלָיו אוֹנֵס, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַצַּעַר. מַה בֵּין אוֹנֵס לִמְפַתֶּה? הָאוֹנֵס נוֹתֵן אֶת הַצַּעַר, וְהַמְפַתֶּה אֵינוֹ נוֹתֵן אֶת הַצַּעַר. הָאוֹנֵס נוֹתֵן מִיָּד, וְהַמְפַתֶּה לִכְשֶׁיּוֹצִיא. הָאוֹנֵס שׁוֹתֶה בַּעֲצִיצוֹ, וְהַמְפַתֶּה אִם רָצָה לְהוֹצִיא מוֹצִיא:

ה כֵּיצַד שׁוֹתֶה בַּעֲצִיצוֹ? אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת, אֲפִלּוּ הִיא סוּמָא, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מֻכַּת שְׁחִין. נִמְצָא בָהּ דְּבַר עֶרְוָה אוֹ שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, אִשָּׁה

קייגן איר ווילן) דארף ער געבן פיר זאכן. דער מפתה (דער וואָס רעדט-איבער) דארף צאָלן (געלט) פאר פארשעמען (בושת, אַנטאָן איר חרפה) און פאר שאדן איר (פגם, ער האָט געמאכט, אז זי איז געוואָרן ווינציקער ווערט), און קנס (די פופציק סלעים). **„בושת" און „פגם" האָבן ניט קיין פעסטע באשטימטע סומע געלט, וויפיל מען דארף באצאָלן. דאָס בית דין דארף אפשאצן וויפיל עס קומט דערפאר.** מוסף, עס קומט־צו (נאָך א פירטע זאך צו באצאָלן דערפאר) ביים אונס (ביי דעם וואָס איז מאנס א מיידל, פארגוואלדיקט איר קייגן איר ווילן), ער באצאָלט (א חוץ די פריער־דיקע דריי זאכן, אויך) פאר צער (ליידן). **מען נעמט אָן, אז א מיידל וועלכע ווערט פארגוואלדיקט האָט געהאט דאביי קערפערליכע ליידן, צער.** האונס, דער וועלכער איז מאנס דארף באצאָלן דעם קנס באלד. **און ער באצאָלט עס צום מיידלס פאָטער. אפילו דער וואָס איז מאנס האָט חתונה מיט דעם מיידל, מוז ער אויך באצאָלן צום פאָטער דעם קנס.** והמפתה, אָבער דער וואָס רעדט־איבער (וואָס לעבט מיט דעם מיידל מיט איר ווילן) ווען ער גט זיך מיט איר. **ער דארף ניט באלד באצאָלן דעם קנס צום פאָטער, אויב ער האָט חתונה מיט דעם מיידל. אָבער אויב ער גט זיך מיט איר, מוז ער באצאָלן דעם קנס. און אודאי דארף ער בצאָלן, אויב ער האָט באלד ניט חתונה מיט איר.** האונס, דער וואָס איז מאנס טרינקט אין זיין מיאוסער כלי („עציץ", ערדענער טאָפּ). **ער מוז חתונה האָבן מיט דעם מיידל, און ער טאָר זי קיינמאָל ניט גטן, אפילו ער מאוסט זיך מיט איר. די משנה דריקט זיך דאָ אויס אין א פארשטעלטן אויסדרוק, און א אלעגאָריע : „שותה בעציצו", ער טרינקט אין זיין „עציץ", אין זיין ערדענעם מיאוסן טאָפּ.** והמפתה, אָבער דער וואָס האָט איבערגערעדט (געלעבט מיט דעם מיידל מיט איר ווילן, דארף אויך חתונה האָבן מיט איר, אָבער) אויב ער וויל, מעג ער זיך גטן. **אין חומש דברים כ״ב איז פאראן סתם „ולו תהיה לאשה", און זי זאָל ווערן זיין ווייב; די גמרא לערנט אָפּ אז נור א מאנס טאָר זיך ניט גטן, אָבער דער מפתה מעג זיך גטן.**

ה. כיצד, ווי אזוי (וואָס מיינט מען מיט) „טרינקן אין זיין מיאוסער כלי"? אפילו זי איז א לאמע, אפילו זי איז א בלינדע, און אפילו זי איז געווען באשלאָגן מיט קרעץ (מוכת שחין). **אפילו אין די אלע פאלן טאָר דער מאנס זיך קיינמאָל ניט גטן מיט איר.** נמצא, אויב מען האָט געפינען אין איר (נאָך דער חתונה) א ערוה־זאך (זי האָט מזנה געווען נאָך דער חתונה מיט א פרעמדן מאנספערשוין, און דער מאן טאָר מיט איר ניט וואוינען), אָדער זי טאָר ניט קומען (חתונה האָבן) צווישן ישראל (למשל, זי איז א ממזרת), טאָר ער זי ניט האלטן (פאר זיין ווייב). **אויב זי האָט מזנה געווען נאָך דער חתונה, דארף ער זיך גטן מיט איר, און אויב זי איז א ממזרת, טאָר ער באלד ניט חתונה האָבן מיט איר.** שנאמר, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ב) „ולו תהיה לאשה", „און זי זאָל זיין צו אים זיין ווייב", (דאָס מיינט מען) א ווייב וואָס איז ראוי צו אים. **אָבער אויב ער טאָרניט וואוינען מיט איר, זאָל ער מיט איר ניט וואוינען.**

הָרְאוּיָה לוֹ: ו יְתוֹמָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַמְפֻתָּה פָּטוּר, וְהָאוֹנֵס חַיָּב: ז אֵיזֶהוּ בוֹשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ. פְּגָם, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שִׁפְחָה נִמְכֶּרֶת, כַּמָּה הָיְתָה יָפָה וְכַמָּה הִיא יָפָה. קְנָס שָׁוֶה בְּכָל אָדָם. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָה מִן הַתּוֹרָה שָׁוֶה לְכָל אָדָם: ח כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מֶכֶר אֵין קְנָס, וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קְנָס אֵין מֶכֶר. קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ מֶכֶר וְאֵין לָהּ קְנָס. נַעֲרָה יֵשׁ לָהּ קְנָס וְאֵין לָהּ מֶכֶר.

ו. יתומה, א יתומה-(וואָס האָט ניט קיין פאָטער) וואָס מען האָט איר מקדש געווען און מען האָט איר געג׳ט (פאר דער חתונה און זי איז א בתולה), זאָגט ר׳ אלעזר אז דער וואָס רעדט איר איבער (מפתה, און לעבט מיט איר ווילן) איז פטור (פון באצאָלן), אָבער ווער עס איז איר מאנס איז חייב (צו באצאָלן). **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען ניט דוקא א יתומה נאָר יעדעס מיידל, וואָס מען האָט איר מקדש געווען און גע׳גט, איז א מפתה, דער וואָס רעדט איר איבער, פטור, ווייל ר׳ אלעזר האלט ווי זיין רבי ר׳ עקיבא פריער משנה ג׳ אז דער קנס געהערט צום מיידל, און אויב עס איז פאַרגעקומען מיט איר ווילן, האָט זי אים מוחל געווען.**

ז. איזהו ? וואָס איז (וויפיל דאַרף מען באצאָלן פאר) בושת (פארשעמען)? (עס ווערט אָפגעשאצט) אלץ לויט דעם ווער עס פארשעמט, און לויט דער (מיידל) וועמען מען פארשעמט. **אויב די מיידל איז פון יחוס קומט איר מער. וועגן דעם „פארשעמער" זענען פאראן צוויי טייטשן, איינער איז, אז אויב דער „פארשעמער" איז א אדם חשוב דאַרף ער צאָלן מער, ווארום די חרפה איז גרעסער; און אן אנדערער טייטש איז אז אויב דער פארשעמער איז א נידריקער מענטש דאַרף ער צאָלן מער.** פגם, (וואָס דאַרף מען באצאָלן פאר) שאדן (פאר פארקלענערן דעם ווערט פון מיידל)? מען באטראכט זי ווי זי איז א שקלאפין וואָס ווערט פארקויפט (צו א בעל הבית), וויפיל זי איז ווערט געווען (איידער דער מענטש האָט געלעבט מיט איר) און וויפיל זי איז ווערט (איצט, נאָכדעם ווי דער מענטש האָט געלעבט מיט איר. **דעם דאָזיקן אונטערשיד דאַרף מען באצאָלן פאר פגם.** קנס ,(דאָס באצאָלן) קנס איז גלייך ביי יעדן איינעם. **ווי מיר האָבן געגעבן אין משנה א׳ איז קנס 50 סלעים, אלץ איינס ווער דאָס מיידל איז און ווער דער אונס אָדער דער מפתה איז,** וכל, און יעדער (באצאָלונג) וואָס די תורה האָט געגעבן דארויף א באשטימטע זאך (קצבה, די תורה האָט געזאָגט וויפיל) איז גלייך ביי יעדן איינעם. **דאָס איז ניט דוקא ביי קנס, נאָר אויך אומעטום וואו די תורה זאָגט א סומע (למשל א בעל הבית דאַרף צאָלן 30 סלעים אויב זיין אקס האָט דערהרג׳עט א שקלאף, וכדומה) איז עס גלייך ביי יעדן איינעם.**

ח. כל מקום, אין יעדן פאל (מקום, אָרט, פאל) וואו עס איז דאָ פארקויף (ביי יעדעס מיידל, וואָס איר פאָטער קאָן זי פארקויפן פאר א דינסט) איז ניטאָ קיין קנס, און אין יעדן פאל (ביי יעדעס מיידל) וואו עס איז פאראן קנס, איז ניטאָ קיין פארקויף (קאָן דער פאָטער זי ניט פארקויפן פאר א דינסט) : ביי א קטנה (א מיידל וועלכע איז יינגער פון 12 יאָר מיט א טאָג) איז דאָ פארקויף (מכר, דער פאָטער קאָן זי פארקויפן פאר א דינסט), אָבער זי האָט ניט קיין קנס; א נערה (א מיידל עלטער פון 12 יאָר מיט א טאָג ביז 12 יאָר מיט זעקס חדשים) האָט קנס, אָבער עס איז ניטאָ ביי איר קיין פארקויף **דער פאָטער קאָן זי ניט פארקויפן פאר א דינסט. דער דין, אז א פאָטער קאָן פארקויפן זיין קליינע טאָכטער פאר א דינסט איז פאראן אין חומש שמות כ׳ ז׳. א נערה דאַרף אויך האָבן די צוויי האָר** (שתי שערות). הבוגרת, א דערוואקסענע מיידל (וואָס איז עלטער פון צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים, און האָט די צוויי האָר), איז ביי איר ניט פאראן ניט קיין פארקויף (איר פאָטער קאָן זי ניט פארקויפן) און ניט קיין קנס. **אויב איינער לעבט מיט איר דאַרף ער ניט באצאָלן קיין קנס. אָבער בושת און פגם דאַרף ער יאָ באצאָלן, אויב ער האָט איר מאנס געווען.**

הַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ לֹא מֶכֶר וְלֹא קְנָס:
ט הָאוֹמֵר פִּתִּיתִי אֶת בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס. הָאוֹמֵר (גָּנַבְתִּי וְטָבַחְתִּי) וּמָכַרְתִּי, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן עַל פִּי עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הֵמִית שׁוֹרִי אֶת פְּלוֹנִי אוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ. הֵמִית שׁוֹרִי עַבְדּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁלֵּם יֶתֶר עַל מַה שֶּׁהִזִּיק, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ:

ט. האומר, אז איינער זאָגט: „איך האָב איבערגערעדט (און געלעבט) מיט דער טאָכטער פון יענעם מאַן, דארף ער באַצאָלן פאר בושת או ופאר פגם דורך זיינע ווערטער (דורך זיך מודה זיין) אָבער ער באַצאָלט ניט קיין קנס. **דאָס איז דער דין „המודה בקנס פטור“, אז אויב עס זענען ניט געווען קיין עדות, נאָר דער שולדיגער אליין איז זיך מודה איז ער פטור פון באַצאָלן קנס. ווי די משנה וועט באלד לערנען איז עס ניט דוקא ביים קנס פון א מיידל, נאָר אויך ביי יעדן קנס, ביי יעדער געלט־שטראָף, וואָס מען באַצאָלט ניט פאר דעם שאדן נאָר אלס שטראָף. די משנה זאָגט „פתיתי“, „איך האָב איבערגערעדט“, און דער זעלביקער דין איז אויך ביי מאַנס זיין, נאָר מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז מען טאָר אים ניט גלויבן, אז דאָס מיידל האָט געלעבט מיט אים מיט איר גוטן ווילן, און כדי ניט צו פארשעמען דאָס מיידל זאָל ער גאָרניט באַצאָלן, לערנט די משנה אז ער דארף באַצאָלן בושת און פגם.** האומר„ אז איינער זאָגט: „איך האָב געגנבעט, (א שעפס צי אן אָקס, און האָב עס געשאָכטן אָדער פארקויפט) באַצאָלט ער דעם קרן (וויפיל די גנבה באַטרעפט) לויט זיין אייגענעם מודה זיין זיך, אָבער ער באַצאָלט ניט דעם כפל (טאָפלט וויפיל די גנבה באַטרעפט), און (אויך ניט) די ארבעה וחמשה (פיר מאָל וויפיל דער שעפס באַטרעפט און פינף מאָל וויפיל דער אָקס באַטרעפט. **די תורה זאָגט (שמות כ״א און כ״ב) אז איינער גנבעט א זאַך דארף ער באַצאָלן טאָפלט, כפל, דאָס הייסט ניט נור דעם קרן, וויפיל די גנבה באַטרעפט, נאָר נאָכאמאָל אזוי פיל. אויב אָבער ער גנבעט א שעפס און שעכט אים אָדער ער פארקויפט אים, דארף ער באַצאלן פיר מאָל אזוי פיל וויפיל דער שעפס באַטרעפט; אויב ער גנבעט אן אָקס און ער שעכט אים אָדער ער פאַר־קויפט אים דארף ער באַצאָלן פינף מאָל אזוי פיל. זאָגט די משנה, אז אויב דער גנב האָט זיך אליין מודה געווען, און קיין עדות זענען ניט געווען, דארף ער באַצאָלן נור דעם קרן, אָבער ניט דעם כפל און ניט די פיר און פינף פון א שעפס אָדער אן אָקס (דאָס הייסט די דריי און פיר). מחמת דאָס דאָזיקע איז שוין ניט קיין באַצאָלונג פארן שאדן, נאָר א שטראָף, א קנס, און אז איינער איז זיך מודה איז ער פטור פון קנס.** המית, (אויב איינער איז זיך אליין מודה און זאָגט): „מיין אָקס האָט געהרגט יע־נעם מענטש“ (און די תורה זאָגט אין שמות כ״א, ל׳, אז דער בעל הבית פון אָקס דארף באַצאָלן „כופר“, אויסלייז־געלט וויפיל עס איז ווערט געווען דער געהרגעטער מענטש), אָדער („מיין אָקס האָט געהרגט) דעם אָקס פון יענעם מענטש“ (און די תורה אין שמות כ״א, ל״ו זאָגט אז ער דארף באַצאָלן וויפיל יענעמס אָקס האָט באַ־טראָפן), דארף ער באַצאָלן לויט זיין אייגענעם מודה זיין זיך. **מחמת סיי כופר און סיי די באַצאָלונג פאר דעם אקס הייסט באַצאָלט פאר דעם שאדן, און עס איז ניט קיין קנס, קיין שטראָף.** המית, (אויב איינער זאָגט): „מיין אָקס האָט געהרגט דעם שקלאַף פון יענעם מענטש“ (און די תורה אין שמות כ״א, ל״ב זאָגט, אז דער בעל הבית פון אָקס דארף באַצאָלן צום בעל הבית פון שקלאַף דרייסיק טאָלער, שקלים), דארף ער ניט באַצאָלן לויט זיין אייגענעם מודה זיין זיך. **און די משנה גיט דאָ באלד דעם כלל, פארוואָס דאָס הייסט קנס.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל: יעדער וואָס באַצאָלט מער וויפיל ער האָט געטאָן שאדן, צאָלט ניט לויט זיין אייגענעם מודה זיין זיך.

א נַעֲרָה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה, בָּשְׁתָּהּ וּפְגָמָהּ וּקְנָסָהּ שֶׁל אָבִיהָ, וְהַצַּעַר בַּתְּפוּסָה. עָמְדָה בַדִּין עַד שֶׁלֹּא מֵת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל אָב. מֵת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִים. לֹא הִסְפִּיקָה לַעֲמוֹד בַּדִּין עַד שֶׁמֵּת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ. (נ"א רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אִם לֹא הִסְפִּיקָה לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ). עָמְדָה בַדִּין עַד שֶׁלֹּא בָגְרָה, הֲרֵי הֵן שֶׁל אָב. מֵת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִין. לֹא הִסְפִּיקָה לַעֲמוֹד בַּדִּין עַד שֶׁבָּגְרָה,

ער צאָלט נור, ווען עדות זאָגן עס איז געטאָן געוואָרן דער שאדן. ווען אן אָקס הרגט דעם שקלאַף פון א מענטש, אפילו דער שקלאַף איז ווערט געוועזן וױנציקער פון 30 שקלים, צאָלט ער אויך דרייסיק שקלים, דאריבער הייסט ניט קיין באצאָלונג פאר א שאדן, נאָר א שטראָף, קנס.

פרק ד.

א. נערה, א מיידל (א נערה) וועלכע איינער האָט איבערגערעדט (און געלעבט מיט איר), געהערן איר בושת (דאָס געלט פאר פארשעמען איר) און איר פגם (דאָס געלט פאר מאכן איר ווינציקער ווערט) און איר קנס (די פופציק סלעים) צו איר פאָטער, און ביי א מיידל (א נערה) וואָס מען האָט מאנס געווען (בתפוסה) געהערט אויך דער צער (דאָס געלט פאר איר ליידן) צו איר פאָטער. **ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ג' משנה ד' קומט ניט ביי א איבערגערעדט מיידל (ביי א מפותה) צו באַצאָלן פאר צער. מיט „תפוסה" מיינט מען דאָ א מיידל וואָס מען האָט מאנס געווען פון לשון אין דברים כ"ב „ותפשה"** עמדה, אויב זי (דאָס מיידל) איז געשטאַנען פארן בית דין (און דאָס בית דין האָט איר שוין צוגעפסקנט די אלע געלטער, דעם בושת, און פגם און קנס), איידער (איר) פאָטער איז געשטאָרבן, געהערן זיי (די אלע געלטער) צום פאָטער; אויב דער פאָטער איז געשטאָרבן (נאָכדעם ווי דאָס בית דין האָט שוין געהאט צוגעפסקנט די געלטער) געהערן זיי צו אירע ברידער. **מחמת ווי נור דאָס בית דין האָט צוגעפסקנט, הייסט עס אז די געלטער געהערן שוין צום פאָטער, און ווען דער פאָטער שטארבט ירשענען אים זיינע זין, אירע ברידער (א טאָכטער נעמט ניט, לויט דעם דין, קיין ירושה).** לא הספיקה, אויב זי (דאָס מיידל) איז ניט געשטאַנען פארן בית דין, איידער דער פאָטער איז געשטאָרבן (איידער דאָס בית דין האָט צוגעפסקנט דאָס געלט), געהערן זיי (די געלטער) צו איר (צום מיידל). **מחמת די געלטער זיינען נאָכניט געוואָרן דעם פאָטערס און ממילא קאָנען עס די ברידער ניט ירשענען. אין איין נוסח אין דער משנה ווערט דאָ צוגעגעבן די דאָזיקע ווערטער:** ר' שמעון זאָגט, אז אויב זי האָט ניט אָפגענומען די געלטער איידער דער פאָטער איז געשטאָרבן, געהערן זיי צו איר (צום מיידל). **לויט ר' שמעון, אפילו דאָס בית דין האָט שוין צוגעפסקנט די געלטער און דער פאָטער איז געשטאָרבן נאָכן פסק דין, אָבער איידער ער האָט אָפגענומען די געלטער, געהערן זיי צו איר, ווייל די געלטער ווערן דעם פאָטערס נאָר ווען זיי קומען צו אים; דאָס ווערט אָפגעלערנט פון דברים כ"ב „ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה", אז דאָס געלט ווערט דעם פאָטערס נאָר פון זינט מען האָט זיי אים געגעבן.** עמדה, אויב עס איז געקומען פארן בית דין (דאָס בית דין האָט צוגעפסקנט די געלטער), איידער זי איז געוואָרן א בוגרת (דאָס מיידל איז נאָכניט געוואָרן עלטער פון צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים), געהערן זיי צום פאָטער; אויב דער פאָטער איז געשטאָרבן (איידער זי איז געוואָרן א בוגרת, אָבער נאָכן פסק דין), געהערן זיי (די געלטער) צו (אירע) ברידער. **אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט פריער, אז דאָס הייסט, אז די געלטער זענען שוין דעם פאָטערס און זיי, אירע ברידער, זיינע זין, ירשענען אים.** לא הספיקה, אויב זי איז נאָכניט געשטאַנען פארן בית דין און זי איז געוואָרן א בוגרת, געהערן זיי (די געלטער) צו איר (צום מיידל). **ווייל פון זינט א מיידל ווערט א בוגרת, ווערט אלט 12 יאָר מיט 6 חדשים, ווערט זי שוין זעלבסטשטענדיק, און אירע זאכן געהערן צו איר אליין, און אזוי ווי**

הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אִם לֹא הִסְפִּיקָה לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הָאָב (נ"א שֶׁבָּגְרָה), הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ. מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּמְצִיאָתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גָבְתָה, מֵת הָאָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִין: **ב** הַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ, אֵרְסָהּ וְנִתְאַרְמְלָה, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלּוֹ. הִשִּׂיאָהּ וְגֵרְשָׁהּ, הִשִּׂיאָהּ וְנִתְאַרְמְלָה, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלָּהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אָב. אָמְרוּ לוֹ, (אִם)

דאָס בית דין האָט נאָכניט צוגעפּסקנט די געלטער, זענען זיי דאָך נאָכניט געוואָרן איר פאָטערס געלטער, און דערווייל איז זי געוואָרן א בוגרת, געהערן די געלטער צו איר. ר׳ שמעון זאָגט, אז אויב זי האָט ניט אָפּגענומען זיי (די געלטער) איידער זי איז געוואָרן א בוגרת, געהערן זיי (די געלטער) צו איר (צום מיידל). **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט, אז ר׳ שמעון האלט, אז די געלטער ווערן דעם פאָטערס נאָר ווען ער נעמט זיי אָפּ אין טייל נוסחאות איז דאָ פאראן אין ר׳ שמעון׳ס ווערטער ניט „איידער זי איז געוואָרען א בוגרת", נאָר „איידער דער פאָטער איז געשטאָרבן", מחמת אין די דאָזיקע נוסחאות זענען ניט פאראן פריער אין דער משנה ר׳ שמעון׳ס ווערטער וועגן טויט פון פאָטער.** מעשה ידיה איר (דעם מיידל׳ס) האַנט־אַרבייט, (מעשה ידיה, דאָס וואָס דאָס מיידל, די נערה, פארדינט פון איר ארבייט), און איר מציאה (אויב זי געפינט א זאַך), כאָטש זי האָט זיי נאָכניט אפגענומען, און דער פאָ־טער איז (דערווייל, פארן אָפּנעמען) געשטאָרבן, געהערן זיי די (ניט־אָפּגענומענע האנט־ארבייט און די מציאה) צו אירע ברידער. **דער דין איז, אז צום פאָטער גע־הערט אלץ וואָס זיין טאָכטער פארדינט אָדער זי געפינט עפּיס, אזוי לאנג ווי זי איז נאָך א נערה, דאָס הייסט ביז זי ווערט אלט 12 יאָר מיט 6 חדשים. זאָגט די משנה, אז וואָס נוגע די דאָזיקע געלטער, ווערן זיי באלד דעם פאָטערס ווי נור זי האָט זיי פארדינט אָדער געפונען, אפילו זי האָט זיי נאָכניט אָפּגענומען, און ממילא אויב דער פאָטער איז געשטאָרבן (אפילו איידער זי האָט די געלטער אָפּגענומען) ירשענען זיי אירע ברידער. די גמרא דאָ אויף דער משנה פרעגט: וואָס איז דער טייטש ביי א מציאה אז זי האָט זי נאָכניט אָפּגענומען? און די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט אזוי, אז איר האנט־ארבייט האָט דעמזעלביקן דין וואָס איר מציאה, און פּונקט ווי אז זי געפינט עפּיס ווען דער פאָטער לעבט און דער פאָטער שטארבט דערנאָך געהערט עס די ברידער, אזוי איז אויך מיט די פארדינסטן פון איר האנט־ארבייט בעת איר פאָטער לעבט, און דער פאָטער שטארבט דערנאָך, כאָטש זי האָט זיי נאָכניט געהאט אָפּגענומען, געהערן זיי אויך צו אירע ברידער.**

ב המארס, ווען איינער האָט מקדש געמאכט זיין טאָכטער (א נערה, ער האָט גענומען פאר איר קידושין פון א מאן, אָבער דער מאן האָט נאָכניט חתונה געהאט פאָלשטענדיק מיט דעם מיידל, נאָר ער האָט זי בלויז מקדש געווען, און דער דין איז אז א פאָטער קאָן נעמען קידושין פאר זיין טאָכטער א נערה) און דערנאָך האָט איר (דער מאן) גע׳גט, און דער פאָטער האָט איר מקדש געמאכט (צו א צווייטן מאן, און זי איז נאָך אלץ א נערה) און זי איז געוואָרן אַן אלמנה (דער צווייטער מאן איז געשטאָרבן), געהערט איר כתובה (דאָס געלט וואָס זי דארף אָפּנעמען אלס איר כתובה סיי פון ערשטן מאן סיי פון פארמעגן פון צווייטן מאן) צו אים (צו איר פאָטער). **מחמת כל זמן זי האָט נאָכניט חתונה געהאט פאָלשטענדיק, און זי איז נאָך א נערה, געהערן אלע אירע זאכן צו איר פאָטער.** השיאה, (אויב אָבער) ער (דער פאָטער) האָט איר חתונה געמאכט (און זי איז א נערה) און איר מאן האָט איר גע׳גט, און דער פאָטער האָט איר ווידער חתונה געמאכט, און זי איז געוואָרן אַן אלמנה (פון צווייטן מאן) געהערט איר כתובה (ביידע כתובות, פון ערשטן מאן און פון צווייטן מאן) צו איר. **ווייל ווי נור זי האָט אינגאנצן חתונה געהאט, כאָטש זי איז נאָך א נערה, זענען אירע זאכן שוין אירע, און ניט מער איר פאָטערס.** ר׳ יהודה זאָגט, אז (אפילו ער האָט איר חתונה געמאכט) געהערט די ערשטע (די כתובה פון ערשטן מאן) צום

מִשֶּׁהִשִּׂיאָהּ אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ:
ג הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה בִתָּהּ עִמָּהּ וְזָנְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶנֶק, אֵין לָהּ לֹא פֶּתַח בֵּית הָאָב וְלֹא מֵאָה סֶלַע. הָיְתָה הוֹרָתָהּ שֶׁלֹּא בִקְדֻשָּׁה וְלֵידָתָהּ בִקְדֻשָּׁה, הֲרֵי זוֹ בִסְקִילָה, אֵין לָהּ לֹא פֶּתַח בֵּית הָאָב וְלֹא מֵאָה סֶלַע. הָיְתָה הוֹרָתָהּ וְלֵידָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה, הֲרֵי הִיא כְּבַת יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר. יֵשׁ לָהּ אָב וְאֵין לָהּ פֶּתַח בֵּית הָאָב, יֵשׁ לָהּ

פאַטער; האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהודה), אז ווי נור ער האָט זי חתונה געמאכט האָט דער פאַטער ניט מער קיין רשות (קיין רעכט) איבער איר. **און אלץ וואָס זי האָט געהערט צו איר.**

ג. הגיורת,, אז איינע (א גויה) האָט זיך מגייר געווען צוזאמען מיט איר טאָכ־טער (און די טאָכטער איז א נערה און א ייד האָט איר מקדש געווען, אָבער נאָכניט חתונה געהאט מיט איר) און זי (די טאָכטער) האָט מזנה געווען (מיט א פרעמדן מענטש), קומט איר (טויט־שטראָף) דורך דערשטיקן (חנק). **כדי צו פארשטיין די גאנצע משנה איז נויטיק צו וויסן דעם דין. אז ווען אן אשת איש, א פרוי א מאן, איז מזנה מיט א פרעמדן מענטש, קומט איר טויט־שטראָף חנק, דורך דערשטיקן איר. אָבער אויב די פרוי איז א נערה (עלטער פון 12 ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים) און דער מאן האָט איר נאָר מקדש געווען, אָבער נאָכניט חתונה געהאט מיט איר (דאָס הייסט א ,,נערה המאורסה״) און זי איז נאָך א בתולה, און זי האָט מזנה געווען, קומט איר טויט־שטראָף דורך סקילה (פארשטיינען איר, אראָפּוואַרפן איר פון א הויך אָרט; און די תורה (דברים כ״ב) זאָגט אז די טויט־שטראָף זאָל פאָרקומען פאר דער טיר פון איר פאָטערס הויז. אויב אָבער דער מאן האָט אָנגעקלאָגט זיין כלה (וועלכע ער האָט מקדש געווען) אז זי האָט מזנה געווען, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער האָט געמאכט א בלבול, און זי האָט ניט מזנה געווען, דארף דער מאן באצאָלן 100 סלעים (מאה סלע). זאָגט דאָ די משנה, אז א מיידל, וואָס איז געווען א גויה און האָט זיך מגייר געווען (אפילו ווען ביים מגייר זיין זיך איז זי געווען יינגער פון 3 יאָר מיט א טאָג, און זי איז דעריבער א בתולה, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א׳ משנה ב׳) און א מאן האָט איר מקדש געווען, און זי האָט מזנה געווען, קומט איר טויט־שטראָף ניט דורך סקילה, דורך פארשטיינען, נאָר דורך חנק. דער טעם איז, וואָס ווען ,,נערה המאורסה״ אין דברים כ״ב ווערט געזאָגט ,,בישראל״, און מען מיינט אז נאָר ווען זי איז געבוירן געוואָרן אלס א יידישע.** אין לה, און (דער טויט־שטראָף ווערט אויסגעפירט) ניט ביי דער טיר פון איר פאָטערס הויז. **אויך דאָ איז דערזעלביקער טעם.** ולא, און (אויב דער מאן האָט אויף איר אויסגעקלערט א פאלשן בלבול, אז זי האָט מזנה געווען) קומט איר ניט די הונדערט סלעים. **אלץ צוליב דעם זעלביקן טעם.** היתה, אויב די מוטער איז מעוברת געוואָרן מיט איר ווען זי איז געווען א גויה (שלא בקדושה, ניט אין הייליקייט), און זי איז געבוירן געוואָרן אין הייליקייט (די מוטער האָט זיך שוין געהאט מגייר געווען), קומט איר סקילה (אויב זי האָט מזנה געווען אלס נערה המאורסה). **בנוגע דער טויט-שטראָף האָט זי דעם דין ווי א יידישע טאָכטער.** אין לה, (אָבער) זי האָט ניט קיין טיר פון פאָטערס הויז (מען פאר־שטיינערט ניט זי פאר דער טיר פון איר פאָטערס הויז) און אויך ניט די הונדערט סלעים. **אויב דער מאן האָט געמאכט אויף איר א פאלשן בלבול, קומט איר ניט די 100 סלעים. ווייל בנוגע די צוויי זאכן מוז איר מוטער האָבן געווען שוין א יידישע בעת זי איז מעוברת געוואָרן מיט איר.** היתה, אויב איר מעוברת ווערן און געבוירן ווערן איז געווען אין הייליקייט (ביים מעוברת ווערן איז איר מוטער שוין געווען א גר׳טע) איז זי ווי די טאָכטער פון א ייד צו אלע זאכן. **אויך צו דער שטראָף פאר דער טיר פון איר פאָטערס הויז, און אויך צו באקומען די 100 סלעים.** יש לה, אויב (סתם א יידיש מיידל, ניט א גרטע) זי האָט א פאָטער, אָבער זי האָט ניט קיין טיר פון הויז

פֶּתַח בֵּית הָאָב וְאֵין לָהּ אָב, הֲרֵי זוֹ בִסְקִילָה. לֹא נֶאֱמַר פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ אֶלָּא לְמִצְוָה: ד הָאָב זַכַּאי בְּבִתּוֹ בְקִדּוּשֶׁיהָ, בַּכֶּסֶף בַּשְּׁטָר וּבַבִּיאָה, וְזַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וּמְקַבֵּל אֶת גִּטָּהּ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ. נִשֵּׂאת, יָתֵר עָלָיו הַבַּעַל שֶׁאוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ, וְחַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, בְּפִרְקוֹנָהּ, וּבִקְבוּרָתָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ

פון פאָטער (דער פאָטער האָט ניט קיין הויז), אָדער זי האָט א טיר פון פאָטערס הויז אָבער זי האָט ניט קיין פאָטער (ער איז געשטאָרבן), קומט איר (פונדעסטוועגן טויט־שטראָף דורך) סקילה אויב זי האָט מזנה געווען. ווען זי איז געווען א נערה המאורסה). די משנה גיט באלד דעם טעם דערצו: לא נאמר, עס איז געזאָגט געוואָרן (אין דברים כ״ב כ״א, אז מען זאָל אויספירן דאָס פארשטיינען איר ביי דער) „טיר פון איר פאָ־טערס הויז („פתח בית אביה״) נאָר פאר א מצוה. דאָס הייסט, אז עס איז א מצוה אזוי צו טאָן, אָבער אויב עס איז ניט פאראן די טיר פון פאָטערס הויז איז עס ניט מעכב, שטערט עס ניט, און דאָס פארשטיינען זי קאָן פאָרקומען אומעטום.

ד. האָב, א פאָטער האָט דאָס רעכט (דעם רשות) איבער זיין טאָכטער אין אירע קידושין סיי מיט געלט, סיי מיט שטר, סיי מיט ביאה. דער דין איז אז מען קאָן מקדש זיין א פרוי מיט איינער פון די דריי זאכן, מיט געלט (מען גיט איר געלט און מען זאָגט „הרי את מקודשת לי״), אָדער מיט א שטר, אויף וועלכן עס איז אָנגע־שריבן „הרי את מקודשת לי״, אָדער מיט „ביאה״, מיט בועל זיין איר און זאָגן „הרי את מקודשת לי״. זאָגט די משנה אז אזוי לאנג ווי א מיידל איז א נערה (ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים) האָט דער פאָטער דאָס רעכט מקדש צו מאכן איר צו א מאן, נעמען פאר איר דאָס קידושין געלט (און דאָס געלט איז זיינס) אָדער דעם שטר, אָדער הייסן דעם מאן צו לעבן מיט איר און דערמיט מקדש זיין איר. וזכאי, און ער (דער פאָטער) האָט אויך דאָס רעכט (צו זיין טאָכטער, ווען זי איז נאָך א נערה) צו איר מציאה. ווען זי געפינט עפּיס געהערט עס צום פאָטער. ובמעשה ידיה, און צו איר האַנט־אר־בייט. אויב זי פארדינט געהערט דאָס פארדינסט צום פאָטער. ובהפרת נדריה, און צו צעשטערן אירע נדרים. אויב זי טוט א נדר קאָן דער פאָטער, אין טאָג ווען ער ווערט געוואָר וועגן דעם נדר, צעשטערן דעם נדר, דערקלערן אים פאר אויס נדר. ומקבל את גיטה, און ער קאָן צונעמען פאר איר איר גט. אויב זי איז נאָך א נערה, קאָן דער מאן געבן דעם פאָטער איר גט, און זי ווערט דאדורך גע׳גט. ואינו, און ער עסט ניט די פרוכטן אזוי לאנג ווי זי לעבט. אויב די טאָכטער האָט באקומען ירושה פעלדער פון איר מוטערס פאָטער, געהערן ניט די פרוכטן פון די פעלדער צו איר פאָטער. ערשט ווען זי שטארבט ירשנט איר דער פאָטער. נשאת, אויב זי האָט חתונה געהאַט, האָט איר מאן מער (רעכט אויף איר פון איר פאָטער דערמיט) וואָס ער עסט אויך די פרוכטן ווען זי לעבט. אויך צום מאן געהערן איר מציאה און דער פארדינסט פון איר האַנט־ארבייט, און ער קאָן צעשטערן אירע נדרים; אָבער א חוץ דעם אלעם, אויב זי באַ־קומט ירושה, געהערן צום מאן די פרוכטן, וואָס דאָס ירושה־פארמעגנס טראָגט אפילו ווען זי לעבט. וחייב, און ער (דער מאן) איז מחויב צו געבן איר מזונות. מיט „מזונות״ מיינט מען ניט נאָר צו עסן, שפייז, נאָר אויך אויסהאַלטונג, קליידונג; און דערמיט איז פארענטפערט די קשיא פון „תוספות יום טוב״ פארוואָס די משנה זאָגט ניט אויך קליידונג. ובפרקונה, און (דער מאן איז מחויב) איר אויסצולייזן. אויב זי איז געוואָרן געפאנגן, דארף ער פון זיין געלט איר אויסלייזן, און ער קאָן איר דאָס געלט ניט אראָפּרעכענען פון איר פארמעגן אָדער פון איר כתובה. ובקבורתה, און אין קובר זיין איר. אויב זי איז געשטאָרבן דארף דער מאן געבן דאָס געלט וואָס קאָסט די קבורה; דערפאר באקומט דער מאן די ירושה פון איר פארמעגן. ר׳ יהודה זאָגט, אז אפילו דער אָרימסטער צווישן יידן (אויב זיין ווייב שטארבט) זאָל ער איר ניט געבן ווייניקער פון צוויי פייפערלעך און א קלאָגערין. אין דער צייט פון דער משנה איז געווען א

עֲנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁנֵי חֲלִילִים וּמְקוֹנֶנֶת: **ח** לְעוֹלָם הִיא בִּרְשׁוּת הָאָב, עַד שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנִּשּׂוּאִין (נ״א לַחֻפָּה). מָסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל, הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַבַּעַל. הָלַךְ הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל, אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל, הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הָאָב. מָסְרוּ שְׁלוּחֵי הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל, הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַבַּעַל: ט הָאָב אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בִּתּוֹ. זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה לִפְנֵי חֲכָמִים בְּכֶרֶם בְּיַבְנֶה, הַבָּנִים יִרְשׁוּ וְהַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ, מַה הַבָּנִים אֵינָן יוֹרְשִׁין אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן, אַף הַבָּנוֹת אֵינָן נִזּוֹנוֹת אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת

מנהג אז ווען איינער איז געשטאָרבן האָט מען אים באַווײנט און באַקלאָגט דורך צוש־פּילן אויף פּייפּערלעך טרויעריקע קלאָג־ניגונים, און פרויען־מקוננות, קלאָג־פרויען, האָבן געזאָגט געוויין־ווערטער. זאָגט ר׳ יהודה, אז דער מאַן דאַרף געבן צו דער קבורה פון זיין ווייב ניט ווינציקער פון צוויי פייפערלעך און איין קלאָג־פרוי. וועגן דעם מנהג האָבן מיר געגעבן אין מסכתא שבת פרק כ״ג משנה ד׳, און אין מסכתא מועד קטן פרק ג׳ משנה ט׳.

ה. לעולם, דאָס מיידל (אפילו נאָכדעם ווי דער מאַן האָט איר מקדש געווען) איז כסדר אין רשות פון איר פאָטער ביז זי גייט אריין אין רשות פון איר מאַן צו דער חתונה. **מיר האָבן שוין געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא, אז אמאָל פלעגט דער חתן מקדש זיין די כלה ביי די תנאים, און די כלה איז געבליבן ביי אירע עלטערן 12 חדשים, און דערנאָך האָט דער פאָטער געפירט זיין טאָכטער צום מאַן צו דער חופה און חתונה. זאָגט די משנה, אז אזוי לאַנג ווי זי איז ניט איבערגעגעבן גע־וואָרן צום רשות פון מאַן צום חתונה האָבן, הייסט זי נאָך אַלץ אין רשות פון פאָטער. דער ברטנורא ברענגט דאָ צו, אז אויב זי איז די טאָכטער פון א ישראל און איר מאַן איז א כהן, טאָר זי נאָך אַלץ ניט עסן קיין תרומה אזוי לאַנג ווי זי איז אין רשות פון פאָטער, אַן אנדערע גירסא איז דאָ „ביז זי וועט אריינגיין אונטער דער חופה״.**
מסר, אויב ער (דער פאָטער) האָט איבערגעגעבן (זיין טאָכטער) צו די שלוחים פון מאַן (ער האָט געשיקט נאָך איר שלוחים צו ברענגען איר), הייסט זי שוין אין רשות פון מאַן. אויב דער פאָטער איז מיטגעגאַנגען מיט דעם מאַנ׳ס שלוחים, אָדער דעם פאָ־טערס שלוחים זענען מיטגעגאַנגען מיט דעם מאַנ׳ס שלוחים, איז זי כסדר אין רשות פון פאָטער. **דאָס הייסט, ביז דער מאַן נעמט זי איבער, ווייל קוים גייט דער פאָטער אַליין אָדער זיינע שלוחים מיט איר, הייסט זי נאָך אַלץ אין זיין רשות.** מסרו, אויב דעם פאָטערס שלוחים (האָבן געטראָפן אויפן וועג דעם מאַנ׳ס שלוחים און זיי) האָבן זי איבערגעגעבן צום מאַנ׳ס שלוחים, איז זי שוין אין רשות פון מאַן. **מחמת זיינע שלו־חים זענען אזוי גוט ווי ער אַליין.**

ו. האב, א פאָטער איז ניט מחויב צו שפּייזן זיין טאָכטער, **ווען דער פאָטער לעבט איז ער ניט מחויב, ניט פאַרפליכטעט לויט דעם דין, צו שפּייזן און אויסצוהאַלטן זיינע קינדער, מיידלעך צי יינגלעך. אָבער די חכמים האָבן מתקן געווען, אז קינדער ביז 6 יאָר אַלט מוז דער פאָטער זיי אויסהאַלטן, דאָס בית דין צווינגט אים דערצו, מען נעמט ביי אים צו געלט מיט גוואַלט; און פון 6 יאָר און עלטער, אויב זיי זענען נאָך קליין, צווינגט מען אים מאָראַליש, מען זידלט אים, ביז ער האַלט אויס זיינע קינדער. ווען די משנה זאָגט דאָ „חייב״ מיינט זי דערמיט ווי א „געלט־חוב״, וואָס מען נעמט אָפּ ביי אים, ווייל עס איז ניט זיינס.** זה מדרש, דעם דאָזיקן דרש האָט געלערנט (גע־דרשנט, געלערנט) ר׳ אלעזר בן עזריה פאַר די חכמים אין וויינגאָרטן אין יבנה (בכרם ביבנה) „די זין זאָלן ירשענען און די טאָכטער זאָלן געשפּייזט ווערן״ (אזוי איז איינער פון די תנאים, פון די פונקטן פון דער כתובה), איז אזוי ווי די זין ירשענען ניט (זייער פאָטערס פאַרמעגן) סיידן ערשט נאָכן פאָטערס טויט, אזוי ווערן די טעכטער ניט געשפּייזט (פון פאָטערס פאַרמעגן, לויטן דין) סיידן ערשט נאָכן פאָטערס טויט.

אֲבִיהֶן: **ז** לֹא כָתַב לָהּ כְּתֻבָּה, בְּתוּלָה גּוֹבָה מָאתַיִם, וְאַלְמָנָה מָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין. כָּתַב לָהּ שָׂדֶה שָׁוֶה מָנֶה תַּחַת מָאתַיִם זוּז, וְלֹא כָתַב לָהּ, כָּל נִכְסִין דְּאִית לִי אַחְרָאִין לִכְתֻבְּתִיךְ, חַיָּב, שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין: **ח** לֹא כָתַב לָהּ, אִם תִּשְׁתַּבָּאִי אֶפְרְקִנִךְ וְאוֹתְבִנִךְ לִי לְאִנְתּוּ, וּבְכֹהֶנֶת, אַהַדְרִנִךְ לִמְדִינְתִּיךְ, חַיָּב, שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין: **ט** נִשְׁבֵּית חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ, וְאִם אָמַר, הֲרֵי גִטָּהּ וּכְתֻבָּתָהּ, תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ, אֵינוֹ רַשַּׁאי. לָקְתָה, חַיָּב

אבער נאָכן טויט פון זייער פאָטער קומט דער טאָכטער אויסהאַלטונג (שפּייז, וואוינונג, קליידער) **פון זייער פאָטערס פאַרמעגן, ביז זיי האָבן חתונה אָדער זיי ווערן דערוואַקסן.** זוי מיר האָבן שוין געגעבן קומט ניט, לויט דעם דין, טעכטער קיין ירושה. **מיט „כרם ביבנה", „דער ווייַנגאָרטן אין יבנה", איז אָנגערופן געוואָרן די ישיבה אין יבנה נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש, וואו דער נשיא רבן גמליאל און א סך אנדערע תנאים זענען געווען. ווייל די חכמים זענען אויסגעזעסן אין דער ישיבה שורות־ווייז, ווי די בוימער אין א ווייַנגאָרטן, האָט מען עס אָנגערופן „כרם", א ווייַנגאָרטן. דער רמבם זאָגט, אז אויך דערפאַר וואָס די כנסת ישראל, די יידן ווערן אָנגערופן דורך גאָט „כרם" (ישעיה ה' „כרם היה לידידי").**

ז. לא כתב, אויב ער (דער מאַן) האָט (ביי דער חתונה) ניט געשריבן איר (דעם ווייב) די כתובה, נעמט אָפּ א בתולה (ווען דער מאַן גט איר אָדער ער שטאַרבט) צוויי הונדערט (גילדן) און אן אלמנה הונדרעט (גילדן), ווייל עס איז א תנאי פון בית דין. **מיט „א בתולה" מיינט מען, אז זי איז געווען צו דער חתונה א בתולה, און מיט אן אלמנה מיינט מען, אז זי איז געווען צו דער חתונה אן אלמנה. די משנה וועט דאָ געבן ביז צום סוף פרק עטליכע הלכות, אז אויב דער מאַן האָט דעם ווייב אינגאַנצן ניט געשריבן קיין כתובה, אָדער ער האָט נור געשריבן א טייל התחייבותן אין דער כתובה, און א טייל התחייבותן האָט ער ניט געשריבן, מוז ער מקיים זיין אלע התחייבותן וואָס זענען פאַראַן אין דעם נוסח פון דער כתובה וואָס די חכמים האָבן מתקן געווען. דאָס הייסט, אז עס איז א תנאי פון בית דין, און מען קאָן זיך דערפון ניט באַפרייען. דער נוסח פון דער כתובה איז אין אראַמעאיש, און דעריבער וועט די משנה שפּעטער ברענגען דעם נוסח פון די התחייבותן אויך אין אראַמעאיש.** כתב לה, אויב ער (דער מאַן) האָט איר אַריינגעשריבן (אין דער כתובה א פעלד וואָס איז ווערט הונדערט (גולדן) אנשטאָט צוויי הונדערט (גולדן), און ער האָט ניט אַריינגעשריבן „כל נכסים, אלע פעלדער, וואָס איך האָב זענען פאַראַנטוואָרטליך פאַר דיין כתובה", איז ער (פונדעסטוועגן חייב (אלע זיינע פעלדער זענען פאַראַנטוואָרטליך, און זי קאָן פון זיי אָפּנעמען צוויי הונדערט גילדן), ווייל דאָס איז א תנאי פון בית דין. **דער רמבם גיט צו, אז אפילו אויב דער מאַן האָט פאַרקויפט די פעלדער קאָן אויך די פרוי אָפּנעמען פון די קויפער פאַר אירע 200 גילדן פון דער כתובה.**

ח. לא כתב, אויב ער האָט איר ניט געשריבן אין דער כתובה „אם תשתבאי, אויב דו וועסט ווערן געפאַנגען, וועל איך דיך אויסלייזן, און איך וועל דיך צוריקנעמען פאַר מיין ווייב", און אויב זי איז דאָס ווייב פון א כהן „און איך וועל דיך צוריקברענגען אין דיין לאַנד", איז ער מחויב (איר אויסצולייזן), ווייל דאָס איז א תנאי פון בית דין. **ביי א כהנת, א כהנ׳ס פרוי, קאָן ער ניט צוריקנעמען איר פאַר א ווייב, ווייל א געפאַנגענע, א שבויה, איז אסור צו א כהן** (זע פריער פרק ב' משנה ה'). **אָבער אויך דער כהן מוז נאָכן אויסלייזן צוריקברענגען זי אין איר לאַנד, און כאָטש ער מוז זיך גטן מיט איר דאַרף ער איר געבן די כתובה.**

ט. נשבית, אויב זי (די פרוי פון א מאַן) איז געפאַנגען געוואָרן, מוז ער (דער מאַן) זי אויסלייזן, און אויב ער זאָגט: דאָ האָט זי איר גט און איר כתובה (געלט) און זאָל זי זיך אליין אויסלייזן, טאָר ער ניט. **מחמת זינט זי איז געפאַנגען געוואָרן ליגט אויף אים דער חוב אויסצולייזן.** לקתה, אויב זי איז קראַנק געוואָרן (לקתה, פון „לקה", גע־

לְרַפְּאוֹתָהּ. אָמַר, הֲרֵי גִּטָּהּ וּכְתֻבָּתָהּ, תְּרַפֵּא אֶת עַצְמָהּ, רַשַּׁאי: **י** לֹא כָתַב לָהּ, בְּנִין דִּכְרִין דִּי יֶהֱווֹ לִיכִי מִנָּאי אִנּוּן יִרְתוּן כְּסַף כְּתוּבְתִּיךְ יֶתֶר עַל חֻלָקְהוֹן דְּעִם אֲחוּהוֹן, חַיָּב, שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין: **יא** בְּנָן נוּקְבָן דִּי יֶהֶוְיָין לִיכִי מִנָּאי יֶהֶוְיָין יָתְבָן בְּבֵיתִי וּמִתְזָנָן מִנִּכְסַי עַד דְּיִתְנַסְּבָן לְגוּבְרִין, חַיָּב, שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין: **יב** אַתְּ תְּהֵא יָתְבָא בְּבֵיתִי וּמִתְזָנָא מִנִּכְסַי כָּל יְמֵי מֵיגַּד אַלְמְנוּתִיךְ בְּבֵיתִי, חַיָּב, שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין. כָּךְ הָיוּ אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם כּוֹתְבִין, וְאַנְשֵׁי גָלִיל הָיוּ כוֹתְבִין כְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלָיִם. אַנְשֵׁי יְהוּדָה הָיוּ כוֹתְבִין, עַד שֶׁיִּרְצוּ הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן לָךְ כְּתֻבָּתֵךְ. לְפִיכָךְ אִם רָצוּ יוֹרְשִׁין, נוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וּפוֹטְרִין אוֹתָהּ:

שלאָגן געוואָרן, קראנק געוואָרן), מוז ער איר היילן (געבן געלד אויף צו היילן איר); אויב ער האָט געזאָגט: דאָ האָט זי איר גט און איר כתובה און זאָל זי זיך אליין היילן (פאר איר געלט), מעג ער. ווייל „היילן" הייסט ווי „שפייזן", **און א מאן מעג גטן זיין פרוי און געבן איר די כתובה און זי זאָל זיך אליין שפייזן, אליין זיך אויס־האלטן.**

י. לא כתב, אויב ער האָט ניט איינגעשריבן (אין דער כתובה): „בנין דכרין, די קינדער זכרים (די זין), וועלכע דו וועסט האָבן פון מיר, וועלן ירשענען דאָס געלד פון דיין כתובה (נאָך מיין טויט) מער פון זייער חלק ירושה וואָס זיי קומט צוזאמען מיט זייערע ברידער (וואָס איך וועל האָבן פון אן אנדער ווייב)", איז ער חייב, ווייל עס איז א תנאי פון בית דין. **דאָס איז דער דין פון „כתובת בנין דכרין", וועגן וועלכן מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא. פּרטים וועגן דאָזיקן דין וועלן מיר געבן ווייטער אין פרק י' משנה ב', ווייל דאָרט איז עס דער עיקר. די משנה זאָגט, אז אפילו מען האָט ניט איינגעשריבן, נעמען אירע זין (נאָך דעם פאָטערס טויט) פון פאָטערס ירושה דאָס געלד פון דער מוטערס כתובה, און דער רעשט ירושה טיילן זיי זיך מיט זייערע ברידער, די זין פון אנדערע ווייבער פון זייער פאָטער.**

יא. (אויב ער האָט איר ניט געשריבן אין דער כתובה): „בנן נוקבין, די קינדער נקבות (טעכטער) וועלכע דו וועסט האָבן פון מיר, וועלן (נאָך מיין טויט) זיצן אין מיין הויז און געשפייזט ווערן (אויסגעהאלטן ווערן) פון מיין פארמעגנס ביז זיי וועלן בא־קומען מענער", איז ער חייב, ווייל עס איז א תנאי פון בית דין. **כאָטש טעכטער נעמען ניט קיין ירושה, קומט זיי אָבער צו שפייזן ביז זיי באקומען מענער, אָדער ביז זיי ווערן דערוואקסן (בוגרות, עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים).**

יב. (אויב ער האָט ניט איינגעשריבן אין דער כתובה): „את תהא, דו (דאָס ווייב) וועסט (נאָך מיין טויט) זיצן (וואוינען) אין מיין הויז און וועסט ווערן געשפייזט (אויס־געהאלטן פון מיין פארמעגנס אלע טעג ווי עס וועט זיך ציען דיין זיין אן אלמנה אין מיין הויז", איז ער חייב, ווייל עס איז א תנאי פון בית דין. **און זיינע יורשים מוזן איר האלטן אין זיין הויז און אויסהאלטן דאָרט אזוי לאנג ווי זי איז אן אלמנה. „מיגד" איז דער טייטש „ציען זיך", אן אנדער גירסא איז „מיגר", וואוינען.** כך, אזוי האָבן געשריבן די איינוואוינער פון ירושלים; די איינוואוינער פון גליל (צפון־געגנט אין ארץ ישראל) האָבן געשריבן אזוי ווי די איינוואוינער פון ירושלים. (אָבער) די איינוואוינער פון יהודה (דרום געגנט אין ארץ ישראל) האָבן געשריבן (אין דער כתובה, אז דאָס ווייב בלייבט זיצן אין הויז נאָכן מאנ׳ס טויט) „ביז די יורשים וועלן דיר וועלן געבן די כתובה". דעריבער, אויב די יורשים ווילן, געבן זיי איר די כתובה, און פטרן איר. **דאָס הייסט, זיי קאָנען איר באזייטיקן פון הויז און ניט מער זי אויס־האלטן. אָבער אזוי לאנג ווי זיי גיבן איר ניט דאָס כתובה געלט מוזן זיי זי אויסהאלטן.**

א אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ, בְּתוּלָה גּוֹבָה מָאתַיִם וְאַלְמָנָה מָנֶה, אִם רָצָה לְהוֹסִיף אֲפִלּוּ מֵאָה מָנֶה יוֹסִיף. נִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, גּוֹבָה אֶת הַכֹּל. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, מִן הַנִּשּׂוּאִין גּוֹבָה אֶת הַכֹּל, מִן הָאֵרוּסִין, בְּתוּלָה גּוֹבָה מָאתַיִם, וְאַלְמָנָה מָנֶה, שֶׁלֹּא כָתַב לָהּ אֶלָּא עַל מְנָת לְכָנְסָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה, כּוֹתֵב לַבְּתוּלָה שְׁטָר שֶׁל מָאתַיִם, וְהִיא כוֹתֶבֶת הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָנֶה, וּלְאַלְמָנָה מָנֶה, וְהִיא כוֹתֶבֶת, הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ חֲמִשִּׁים זוּז. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַפּוֹחֵת לַבְּתוּלָה מִמָּאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מִמָּנֶה, הֲרֵי זוֹ בְּעִילַת זְנוּת: **ב** נוֹתְנִין לַבְּתוּלָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִשֶּׁתְּבָעָהּ הַבַּעַל,

פרק ה.

א. אף על פי, כאָטש זיי (די חכמים) האָבן געזאָגט אז א בתולה (א פרוי וואָס איז צו דער חתונה א בתולה) נעמט (כתובה־געלט) צוויי הונדערט (גולדן), און אן אלמנה (א פרוי וואָס איז צו דער חתונה אן אלמנה) נעמט הונדערט גולדן, אויב אָבער ער (דער מאן) וויל צו־לייגן (אריינשרייבן אין דער כתובה מער), אפילו הונדערט מאָל הונדערט גילדן קאָן ער צו־לייגן. **מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז מען טאָר ניט אריינשרייבן מער, כדי ניט צו פארשעמען ארימע לייט, וועלכע קאָנען מער ניט געבן, לערנט די משנה אז מען מעג. דאָס דאָזיקע געלט אין דער כתובה, וואָס איז מער פון 200 גולדן ביי א בתולה און פון 100 גולדן ביי ניט קיין בתולה, ווערט אָנגערופן „תוספת כתובה", די כתובה-צוגאָב.** נתארמלה, אויב (דער מאן האָט אריינגעשריבן אין דער כתובה מער, א תוספת כתובה און) זי (דאָס ווייב) איז געוואָרן אן אלמנה (איר מאן איז געשטאָרבן) אָדער זי האָט באקומען א גט (פון מאן), סיי (זי איז געוואָרן אן אלמנה אָדער באקומען א גט) באלד נאָכן מקדש זיין איר (נאָך איידער זי האָט חתונה געהאט, נאָר דער מאן האָט איר געהאט בלויז מקדש געווען) און סיי שוין נאָך דער חתונה, נעמט זי אָפּ אלץ. **זי נעמט אָפּ סיי די כתובה, די 200 גולדן (און ביי ניט קיין בתולה די 100 גולדן) און סיי די תוספת כתובה.** ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז אויב (זי איז געוואָרן אן אלמנה אָדער באקומען א גט) נאָך דער חתונה, נעמט זי אָפּ אלץ (אויך די תוספת כתובה), אויב (אָבער) נאָכ'ן מקדש זיין איר (פאר דער חתונה) נעמט א בתולה צוויי הונדערט (גילדן) און אן אלמנה הונדערט גולדן, ווייל (מען נעמט אָן אז) ער (דער מאן) האָט איר געשריבן (די תוספות כתובה) נאָר אויף דעם תנאי אז ער וועט חתונה האָבן מיט איר. **דעריבער קומט זיי נור די עיקר כתובה, אָבער ניט די תוספת כתובה.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב איינער וויל שרייבט ער צו א בתולה (אויב ער נעמט א בתולה) א שטר (א כתובה) אויף צוויי הונדערט (גולדן) און זי שרייבט אים (גיט אים א קבלה-קוויטל): „איך האָב דערהאלטן פון דיר (אויפן חשבון פון דער כתובה) הונדערט גילדן", און צו אן אלמנה (אויב ער נעמט אן אלמנה, שרייבט ער א כתובה) אויף הונדערט גולדן, און זי שרייבט אים (מיט א קבלה־קוויטל): „איך האָב דערהאלטן פון דיר (אויפ'ן חשבון פון דער כתובה) פופציק (גולדן)". **כאָטש זי האָט דאָס געלט ניט דערהאלטן, קאָן זי אזוי שרייבן, און די כתובה פון דער בתולה איז אזוי ארום ניט מער פון 100 גילדן, און די כתובה פון דער אלמנה ניט מער פון 50 גולדן.** ר' מאיר זאָגט, אז ווער עס גיט צו א בתולה (א כתובה) ווינציקער פון צוויי הונדערט (גולדן) און צו אן אלמנה ווינציקער פון הונדערט גולדן איז זיין חתונה האָבן זנות. **די גמרא זאָגט, אז לויט ר' מאיר, אפילו ער האָט אויסגענומען א תנאי צו געבן ווינציקער, האָט דער תנאי קיין ווערט ניט און די בתולה נעמט 200 גולדן און די אלמנה 100 גולדן.**

ב. נותנין, מען גיט א בתולה (נאָכדעם ווי דער מאן האָט איר מקדש געוועןביי די תנאים) צייט צוועלף חדשים, פון זינט דער מאן פאָדערט פון איר (חתונה צו האָבן),

לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹתְנִין לָאִשָּׁה, כָּךְ נוֹתְנִין לָאִישׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמוֹ. וְלָאַלְמָנָה שְׁלֹשִׁים יוֹם. הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נִשְּׂאוּ, אוֹכְלוֹת מִשֶּׁלּוֹ, וְאוֹכְלוֹת בִּתְרוּמָה. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, נוֹתְנִין לָהּ הַכֹּל תְּרוּמָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מֶחֱצָה חֻלִּין וּמֶחֱצָה תְרוּמָה: ג הַיָּבָם אֵינוֹ מַאֲכִיל בִּתְרוּמָה. עָשְׂתָה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּפְנֵי הַבַּעַל וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּפְנֵי הַיָּבָם, וַאֲפִלּוּ

כדי זי זאָל זיך קאָנען צוגרייטן. **איז די 12 חדשים קאָן זי זיך צוגרייטן אירע תכשיטים און אנדערע נויטיקע זאכן צו דער חתונה.** וכשם, און אזוי ווי מען גיט (צייט צוועלף חדשים) דער פרוי, אזוי גיט מען (צייט צוועלף חדשים) דעם מאַן, כדי ער זאָל זיך קאָנען צוגרייטן **אין דער צייט פון דער משנה און גמרא איז געווען דער מנהג אז דער חתן (דעם חתנ׳ס פאָטער) פלעגט מאכן די חתונה־סעודה; גיט מען אים צייט 12 חדשים צוצוגרייטן.** ולאלמנה, און אן אלמנה (אויב די פרוי וועלכע גייט חתונה האָבן איז אן אלמנה) גיט מען איר דרייסיק טעג. **מחמת מען נעמט אָן, אז אן אלמנה האָט שוין גרייט אירע תכשיטים און זי דאַרף זיך ניט אזוי פיל צוגרייטן. דער רמבם זאָגט, אז אויך דער חתן וואָס גייט חתונה האָבן מיט אן אלמנה באַקומט צייט 30 טעג צוגרייטן זיך.** הגיע, אויב עס איז געקומען די צייט (ביי א בתולה נאָך צוועלף חדשים און ביי אן אלמנה נאָך דרייסיק טעג), און דער מאַן האָט ניט חתונה געהאַט מיט זיי (די שטער־רונג איז געווען פון מאַנ׳ס צד) עסן זיי פון זיינס (דער מאַן דאַרף איר געבן צו עסן) און (אויב דער מאַן איז א כהן) מעגן זיי עסן תרומה. **לויט דעם דין פון דער תורה ווערט די פרוי דאָס ווייב פון מאַן באַלד ווי ער האָט זי מקדש געווען, און אויב דער מאַן איז א כהן, כאָטש זי איז די טאָכטער פון א ישראל, מעג זי באַלד נאָך די קידושין עסן תרומה. נאָר די חכמים האָבן מתקן געווען, אז כל זמן זי האָט ניט חתונה געהאַט זאָל זי ניט עסן קיין תרומה, ווייל זי געפינט זיך דאָך ניט (פאַר דער חתונה) אין מאַנ׳ס הויז, נאָר ביי איר פאָטער דעם ישראל אין הויז, און עס איז מורא צו האָבן אז זי קאָן פאַרגעסן און מכבד זיין אירע ברידער די ישראל מיט א כוס תרומה־ווין. אָבער ווען עס קומט אָן די צייט נאָך 12 חדשים און דער מאַן האָט ניט חתונה געהאַט מיט איר, דאַרף דער מאַן איר אָפּגעבן א באַזונדערן צימער און דאָרט געבן איר צו עסן, און עס איז ניטאָ מורא צו האָבן, טאָמער וועט זי מכבד זיין מיט תרומה איר ברודער.**
ר׳ טרפון זאָגט, אז (נאָך די צוועלף חדשים, אויב דער מאַן איז א כהן) קאָן ער געבן דאָס גאַנצע עסן תרומה. תרומה־מאכלים קאָסטן ביליקער, ווייל דאָס מעגן עסן נור כהנים. **זאָגט ר׳ טרפון אז דער מאַן דער כהן קאָן איר געבן בלויז תרומה־מאכלים. כאָטש עס איז פאַראַן א צייט ביי דער פרוי** (אין דער נידה־צייט), **ווען זי טאָר ניט עסן קיין תרומה, ווייל זי איז דאַמאָלס טמא, זאָל זי דאַמאָלס פאַרקויפן אירע תרומה־מאכלים און זיך קויפן געוויינטליכע מאכלים.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז (ער דאַרף איר געבן) א העלפט תרומה און א העלפט חולין. מיט „חולין״ מיינט מען **געוויינטליכע מאכלים וואָס יעדער (אפילו ניט א כהן און אפילו א טמא־מענטש) מעג עסן. די חולין־מאכלים דאַרף ער איר געבן, כדי זי זאָל זיי קאָנען עסן אין איר טומאה־צייט.**

ג. היבם, דער יבם מאכט ניט עסן קיין תרומה. **דעם דאָזיקן דין האָבן מיר געהאַט אין מסכתא יבמות פרק ז׳ משנה ד׳. יבם הייסט ווען איינער שטאַרבט אָן קינדער, און לאָזט איבער א פרוי און זיינס א ברודער (פון איין פאָטער), דאַרף דער ברודער געבן דער פרוי חליצה, און באַפרייען איר, אָדער איר מייבם זיין (חתונה האָבן מיט איר). דער דאָזיקער ברודער הייסט „יבם״. זאָגט די משנה, אז אויב דער יבם איז א כהן, איז כל זמן ער האָט ניט חתונה געהאַט מיט איר, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה.** עשתה, אויב (א מאַן האָט מקדש געווען א מיידל און ער האָט איר געגעבן צייט צוועלף חדשים צו דער חתונה, און נאָך זעקס חדשים איז ער געשטאָרבן אָן קינדער, אזוי אַז די פרוי) האָט געוואַרט בעת דעם מאַנ׳ס לעבן זעקס חדשים, און זי האָט געוואַרט זעקס חדשים אויפן יבם (נאָכן מאַנס טויט), און אפילו (זי האָט געוואַרט) אלע (צוועלף חדשים

כֻּלָּן בִּפְנֵי הַבַּעַל, חָסֵר יוֹם אֶחָד בִּפְנֵי הַיָּבָם, אוֹ כֻּלָּן בִּפְנֵי הַיָּבָם, חָסֵר יוֹם אֶחָד בִּפְנֵי הַבַּעַל, אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ, אֵין הָאִשָּׁה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה:

ד הַמַּקְדִּישׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת. הַמּוֹתָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר הֶקְדֵּשׁ, רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר חֻלִּין:

ה אֵלּוּ מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ, טוֹחֶנֶת וְאוֹפָה וּמְכַבֶּסֶת וּמְבַשֶּׁלֶת, וּמֵנִיקָה אֶת בְּנָהּ, וּמַצַּעַת (לוֹ) הַמִּטָּה, וְעוֹשָׂה בַּצֶּמֶר. הִכְנִיסָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת, לֹא טוֹחֶנֶת וְלֹא אוֹפָה וְלֹא מְכַבֶּסֶת. שְׁתַּיִם, אֵינָהּ מְבַשֶּׁלֶת וְאֵינָהּ מֵנִיקָה

ווינציקער איין טאָג) בעת מאנס לעבן, און דעם איין טאָג פאר דעם יבם, אָדער אלע (צוועלף חדשים ווינציקער איין טאָג) אויף דעם יבם (נאָכן מאנ׳ס טויט) און דעם איינעם טאָג בעת דעם מאנ׳ס לעבן, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **זי מעג עסן תרומה נאָר ווען זי האָט גאנצע 12 חדשים נאָכן מאנס טויט געווארט אויפן יבם.** זו, דאָס (דער דאָזיקער דין, אז צוועלף חדשים נאָכדעם ווי דער מאן פאָדערט־אויף זיין פרוי חתונה צו האָבן מעג זי עסן תרומה אויב דער מאן איז א כהן, האָט געלערנט) די ערשטע משנה; (אָבער) דאָס בית דין נאָך זיי (די חכמים נאָך דער ערשטער משנה) האָבן געזאָגט, אז א פרוי (א טאָכטער פון א ישראל, וועלכע האָט חתונה מיט א כהן) טאָרניט עסן קיין תרומה סיידן זי גייט ארונטער אונטער דער חופה. **אויך נאָך די 12 חדשים טאָר זי ניט עסן קיין תרומה; זי מעג עסן תרומה ערשט נאָך דער חתונה. דער טעם איז טאָמער וועט ער ביי דער חתונה אויסגעפינען אז זי האָט א מום, א פעלער, און די קידושין זענען געווען בטעות, און זי איז ניט זיין ווייב, ווידער די ערשטע משנה האָט געהאלטן, אז מען האָט ניט מורא צו האָבן טאָמער וועט ער בעת דער חתונה געפינען אין איר א פעלער.**

ד. המקדיש, אז איינער איז מקדיש (זאָגט אז עס זאָל זיין הקדש, עס זאָל געהערן צום בית המקדש, און קיינער טאָר עס ניט נוצן) די פארדינסטן פון זיין ווייבס האנטארבייט, מעג זי ארבייטן און עסן (פון דעם פארדינסט). **די פארדינסטן פון דעם וואָס א ווייב ארבייט געהערט צום מאן, און דערפאר דארף דער מאן איר געבן צו עסן. אויב ער איז מקדיש אירע פארדינסטן, קאָן זי זאָגן, אז זי וויל זיך אליין שפייזן פון אירע פארדינסטן, און זיי זענען ניט קיין הקדש.** המותר, אויב ער איז מקדיש, דאָס איבעריקע (ער זאָגט אז דאָס געלט וואָס וועט בלייבן פון די פארדינסטן, אויב זי וועט ארבייטן מער פון דעם וויפיל זי דארף ארבייטן, זאָל זיין הקדש), זאָגט ר׳ מאיר, אז עס איז הקדש, ר׳ יוחנן הסנדלר זאָגט, אז עס איז חולין (עס איז ניט קיין הקדש). די גמרא **זאָגט, אז די מחלוקה איז, וואָס ר׳ מאיר האלט, אז „אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם”, אז א מענטש קאָן מקדיש זיין א זאך וואָס איז נאָך אויף דער וועלט ניט פאראן, און ר׳ יוחנן הסנדלר האלט אז ער קאָן ניט, און ווייל זי האָט דאָך נאָכניט געהאט אירע פארדינסטן, ווען ער האָט מקדיש געווען דאָס „איבעריקע”, זיי זיינען נאָך אויף דער וועלט ניט געווען, דאריבער זענען זיי ניט קיין הקדש. וועגן דעם וואָס הייסט „מותר”, איבעריק, זע ווייטער משנה ט׳ אין דאָזיקן פרק.**

ה. אלו, דאָס זענען די ארבייטן, וועלכע א פרוי איז מחויב צו טאָן פאר דעם מאן: זי מאלט (דאָס מעל, מיט א האנט־מילכל, און פאר א גרויסער מיל גרייט זי צו אלץ צום מאָלן), און זי באקט (ברויט) און זי וואשט (די וועש), און זי קאָכט (דאָס עסן), און זי זייגט איר קינד, זי גרייט צו זיין בעט (זי בעט־אויף און פארבעט), און זי ארבייט אין וואָל (זי שפינט אויס פון וואָל פעדים). **דאָס זענען די ארבייטן וואָס אן אָרימע פרוי דארף טאָן פאר דעם מאן.** הכניסה, אויב זי האָט אים אריינגעבראכט איין שקלאפין (אָדער געלט צו קויפן א שקלאפין), דארף זי ניט מאָלן און ניט באקן און ניט וואשן. **מחמת זי קאָן זאָגן, אז די ארבייטן זאָל די שקלאפין טאָן.** שתים, (אויב זי האָט אים אריינגעבראכט) צוויי (שקלאפינס), דארף זי ניט קאָכן און זי דארף ניט זייגן איר קינד.

אֶת בְּנָהּ. שָׁלֹשׁ, אֵינָהּ מַצַּעַת לוֹ הַמִּטָּה וְאֵינָהּ עוֹשָׂה בַצֶּמֶר. אַרְבַּע, יוֹשֶׁבֶת בְּקַתֶדְרָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה שְׁפָחוֹת, כּוֹפָהּ לַעֲשׂוֹת בַּצֶּמֶר, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁעֲמוּם: ו הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שַׁבָּת אֶחָת. הַתַּלְמִידִים יוֹצְאִים לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת

אויב דריי (שקלאַפינס), דאַרף זי ניט מאַכן אים דאָס בעט און ניט אַרבייטן אין וואָל. ווייל די שקלאַפינס קאָנען טאָן די אַלע אַרבייטן. ארבעה, אויב פיר (שקלאַפינס), קאָן זי זיך זיצן אויף דער לען־שטול (קתדרא). דאָס הייסט, אַז זי איז ניט מחויב צו טאָן פאַרן מאַן אַפילו ניט אַזאַ זאַך ווי באַזאָרגן אַ לייכטע שליחות, דערלאַנגען אים עפּיס. די גמרא זאָגט, אַז פונדעסטוועגן איז זי מחויב אים אָנצוגיסן זיין כוס וויין, פאַרציען זיין בעט מיט אַ ליילעך (ניט מאַכן דאָס בעט), און אים אַרומוואַשן, מחמת דאָס זענען זאַכן, וואָס אַ מאַן בעדינט זיך ניט דאַביי מיט קיין אַנדערער פרוי, נאָר מיט אַן אייגן ווייב. דאָס וואָרט „קתדרא" איז אַ גריכיש וואָרט „קאַטעדראַ", אַ שטול פאַר חשובע מענטשן. ר' אליעזר זאָגט, אַז אַפילו זי האָט אים אַריינגעבראַכט הונדערט שקלאַפינס, צווינגט ער (דער מאַן) איר (זיין ווייב), אַז זי מוז אַרבייטן אין וואָל (שפּינען פעדים פון וואָל), ווייל ליידיק־גיין דערפירט צו זנות. זי דאַרף זיין מיט עפּעס באַשעפטיקט, ווייל אויב זי וועט אַרומגיין ליידיק וועט זי זיך זוכן צו פאַרטרייבן די צייט מיט אויסגעלאַסנקייט. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אַז אויך ווען איינער אַסרט זיין ווייב מיט אַ נדר אַז זי זאָל ניט טאָן קיין שום אַרבייט, (קאָן זי אים צווינגען אַז) ער זאָל איר געבן אַ גט און איר באַצאָלן די כתובה, ווייל ליידיק־גיין דערפירט זי צו גייסטיקער דערשלאָגנקייט. די פרוי קאָן טענה'ן אַז דאָס אַרויפגעצוואונגענע ליידיק־גיין ווירקט שלעכט אויף איר גייסטיקער שטימונג. „שעמום" הייסט „צעמישעניש", נידערגעשלאָגנקייט, נודנעקייט. דער תרגום אונקלוס זעצט איבער „ובתמהון לבב" (דברים כ"ח, כ"ח) מיט „ובשעממות לבא". און הושע ט' זעצט איבער דער תרגום דאָס וואָרט „משוגע" מיט „ומשממין". אין דער סירישער שפּראַך איז „שעומותא" דאָס זעלביקע וואָס „שגעון". די גמרא זאָגט, אַז די מחלוקה צווישן ר' אליעזר און רבן שמעון בן גמליאל איז וועגן אַ פרוי וואָס פאַרנעמט זיך מיט שפּילערייען (אָבער קיין אַרבייט טוט זי ניט); לויט רבן שמעון גמליאל אַז דער טעם איז צוליב „שיעמום", נודזשען־זיך, הייסט דאָס ניט ליידיק געגאַנגען, מחמת זי נודזשעט זיך ניט; אָבער לויט ר' אליעזר, אַז דער טעם איז צוליב אויסגעלאַסנקייט, פירן אויך שפּילערייען צו אויסגעלאַסנקייט.

ו. המדיר, אַז איינער אַסרט מיט אַ נדר ניט צו האָבן מיט זיין ווייב תשמיש המטה (באַנוצן דאָס בעט, געשלעכטליכן פאַרקער), זאָגן די בית שמאי אַז צוויי וואָכן. אויב ער האָט געאַסרט צוויי וואָכן, זאָל זי וואַרטן; מחמת אויך ווען אַ פרוי האָט געבוירן אַ מיידל טאָר זי ניט לעבן מיטן מאַן 2 וואָכן. אָבער אויב ער האָט מער פון 2 וואָכן קאָן זי אים צווינגען צו געבן איר אַ גט און די כתובה. בית הלל, די בית הלל זאָגן, אַז איין וואָך. אַז נאָר ביז איין וואָך דאַרף זי וואַרטן; אָבער אויב מער פון איין וואָך קאָן זי אים צווינגען צו געבן איר אַ גט און די כתובה. די בית הלל נעמען אָן איין וואָך, ווען אַ אשה איז אַ נידה (7 טעג) און זי טאָר ניט לעבן מיטן מאַן, און ווייל דאָס זיין אַ נידה טרעפט זיך אָפט, נעמען־אָן די בית הלל די נידה־צייט. דאָס איז דער דין (סיי לויט די בית שמאי און סיי לויט די בית הלל) ביי אַלע מענטשן, אַפילו ביי אַזעלכע, וועגן וועלכע די משנה וועט לערנען ווייטער אַז זייער חוב צו לעבן מיט זייערע ווייבער איז זעלטענער, טיילמאָל איין מאָל אין 6 חדשים. התלמידים, תלמידים (וועלכע האָבן שוין חתונה געהאַט) קאָנען גיין (אין אַן אַנדערער שטאָט צו לער־

שְׁלֹשִׁים יוֹם, הַפּוֹעֲלִים שַׁבָּת אֶחָת. הָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הַטַּיָּלִין בְּכָל יוֹם, הַפּוֹעֲלִים שְׁתַּיִם בַּשַּׁבָּת, הַחַמָּרִים אַחַת בַּשַּׁבָּת, הַגַּמָּלִים אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, הַסַּפָּנִים אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: ז הַמּוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ, פּוֹחֲתִין לָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ שִׁבְעָה דִינָרִין בְּשַׁבָּת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעָה טַרְפְּעִיקִים. עַד מָתַי הוּא פוֹחֵת? עַד כְּנֶגֶד כְּתֻבָּתָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם הוּא פוֹחֵת וְהוֹלֵךְ, שֶׁמָּא תִפּוֹל לָהּ יְרֻשָּׁה מִמָּקוֹם אַחֵר, גּוֹבָה הֵימֶנָּה. וְכֵן הַמּוֹרֵד עַל אִשְׁתּוֹ, מוֹסִיפִין לָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ

נען תורה ביי זייערע רביים) אויף דרייסיק טעג אָן דער דערלויבעניש (פון זייערע ווייבער). אָבער איינמאָל אין 30 טעג מוזן זיי צוריק קומען צו זייערע ווייבער און **לעבן מיט זיי, מקיים זיי דעם חוב פון „עונה" (דאָס וואָרט „עונה", מיינט „צייט"), פון לעבן געשלעכטליך מיטן ווייב. די גמרא זאָגט, אז אזוי האלט נור ר' אליעזר, אָבער די חכמים זאָגן, אז אפילו 2 און 3 יאָר.** הפועלים, ארבייטער (וועלכע גייען אר־ ביטן אין אנדערע ערטער) איז איין וואָך. **יעדע וואָך מוזן זיי צוריק קומען צו זייערע ווייבער מקיים צו זיין דעם חוב פון „עונה".** העונה, די „עונה" וואָס ווערט גוזאָגט אין דער תורה (שמות כ"א, י"), איז ביי שפאַצירנדיקע מענער (טיילים, ליידיק־ גייער) יעדן טאָג; ביי ארבייטער (וועלכע ארבייטן אין דערזעלביקער שטאָט פון זייער היים) איז צוויי מאָל אין דער וואָך; ביי אייזל־טרייבער (וועלכע פירן זייערע אייזלען אין די דערפער צו ברענגן תבואה אין שטאָט) איז איין מאָל אין דער וואָך; ביי קעמלן־ טרייבער (וועלכע ברענגן סחורות פון וויטערע געגענטן) איז איין מאָל יעדע דרייסיק טעג; ביי שיף־מענטשן (ספנים, וועלכע פאָרן אוועק אין וויטערע לענדער) איז איין מאָל אין זעקס חדשים, אזוי זאָגט ר' אליעזר. „עונה", **ווי מיר האָבן שוין דער־ קלערט, איז דער חוב וואָס דער מאן האָט צו זיין ווייב צו לעבן מיט איר געשלעכט־ ליך; מען רופט עס אויך די „מצוה פון עונה". ר' אליעזר האלט, אז די צייט מקיים צו זיין דעם חוב איז אָפּהענגיג פון דער באשעפטיגונג פון מאן, און אויב ער מוז זיין צוליב זיין באשעפטיגונג אין א וויטן וועג, קאָן דאָס ווייב אים ניט שטערן, מחמת זי האָט ביי דער חתונה געוואוסט דערפון. די מפרשים זאָגן, אז די פרוי קאָן דאריבער שטערן דעם מאן, אויב ער איז געווען בעת דער חתונה אן ארבייטער אין שטאָט, אז ער זאָל שפּעטער ניט ווערן א אייזל־פירער צי א קעמל־טרייבער, מחמת דאדורך פארקלענערט ער דאָס מקיים זיין דעם עונה־חוב. אָבער ביי לערנען תורה קאָן זי אים ניט שטערן.**

ז. המורדת, אז איינע (א ווייב) איז מורד אין איר מאן (זי וויל ניט לעבן מיט אים געשלעכטליך, זי איז א מורדת, זי ווידערשפּעניקט אים), נעמט מען איר אראָפּ פון דער כתובה זיבן דינר (גילדן) יעדע וואָך. **וויפיל וואָכן זי איז מורד אזוי פיל מאָל 7 דינר פארקלענערט מען איר די כתובה.** ר' יהודה זאָגט, אז זיבן טרפעיק (יעדע וואָך). **א טרפעיק, זאָגט די גמרא איז א האלבער דינר. לויט ר' יהודה נעמט מען אראָפּ יעדע וואָך נאָר 3 און א האלבן דינר.** עד מתי, ביז ווי לאנג (ביז וויפל) נעמט מען אראָפּ? ביז וויפיל איר כתובה באטרעפט. **אויב עס בלייבט שוין גאָרניט פון דער כתובה, דאַרף ער איר געבן א גט און עס קומט איר ניט קיין כתובה; אָבער מען וואַרט ניט מער טאָמער וועט זי באקומען א ירושה, און מען וועט איר אראָפּרעכענען געלט פון איר ירושה.** ר' יוסי זאָגט, אז מען רעכנט כסדר אראָפּ (אפילו עס איז שוין גאָרניט געבליבן פון איר כתובה), כדי אויב זי וועט באקומען א ירושה (־פארמעגן) פון אן אנדער אָרט, זאָל ער (דער מאן) קאָנען אָפּנעמען פון איר. **פאר יעדע וואָך זאָל ער קאָנען אָפּמאנען פון איר 7 דינר, און לויט ר' יהודה 3 און א האלבן דינר, ניט דוקא פון איר כתובה נאָר פון איר יעדעס פארמעגן.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין), ווען ער (דער מאן) איז מורד אין זיין ווייב (אויב ער וויל ניט לעבן מיט איר געשלעכטלעך), לייגט מען איר צו אויף איר כתובה יעדע וואָך דריי דינר; ר'

שְׁלֹשָׁה דִינָרִין בַּשַּׁבָּת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה טַרְפְּעִיקִין: ח הַמַּשְׁרֶה אֶת אִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי שָׁלִישׁ, לֹא יִפְחוֹת לָהּ מִשְּׁנֵי קַבִּין חִטִּין אוֹ מֵאַרְבָּעָה קַבִּין שְׂעוֹרִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא פָּסַק לָהּ שְׂעוֹרִים אֶלָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה סָמוּךְ לֶאֱדוֹם. וְנוֹתֵן לָהּ חֲצִי קַב קִטְנִית, וַחֲצִי לוֹג שֶׁמֶן, וְקַב גְּרוֹגָרוֹת, אוֹ מָנֶה דְבֵלָה. וְאִם אֵין לוֹ, פּוֹסֵק לְעֻמָּתָן פֵּירוֹת מִמָּקוֹם אַחֵר. וְנוֹתֵן לָהּ מִטָּה וּמַפָּץ, וְאִם אֵין לוֹ מַפָּץ, נוֹתֵן לָהּ מַחְצֶלֶת, וְנוֹתֵן לָהּ כִּפָּה לְרֹאשָׁהּ, וַחֲגוֹר לְמָתְנֶיהָ, וּמִנְעָלִים מִמּוֹעֵד לְמוֹעֵד, וְכֵלִים שֶׁל

יהודה זאָגט, אז דריי טרפעיק יעדע וואָך (אנדער האלבן דינר), די גמרא זאָגט, אז דאריבער איז די שטראָף פאר דער פרוי א מורדת גרעסער פון דער שטראָף פאר דעם מאן א מורד (פון איר נעמט מען אראָפּ 7דינר, און לויט ר׳ יהודה דריי און א האלבן דינר, און ביי אים הייסט מען צוליגן נור 3דינר און לויט ר׳ יהודה נאָר אנדער־האלבן), ווייל די ליידן פון א מאן ניט צו לעבן געשלעכטליך זענען גרעסער פון דער פרוי׳ס ליידן. — די גמרא זאָגט, אז שפּעטער האָט מען מתקן געווען ביי א פרוי א מורדת, אז דאָס בית דין ווארנט איר צוערשט, און דערנאָך רופט מען אויס 4 שבתים כסדר אין די בתי מדרשים אז זי איז א מורדת און אז זי וועט היזק האָבן די כתובה, און אויב זי האלט זיך ביי דאָס איריקע, קאָן דער מאן איר געבן א גט און ער גיט איר ניט די כתובה.

ח. המשרה, אז איינער גיט צו עסן זיין ווייב דורך א דריטע פּערזאָן (דורך א שליש, ער וויל ניט עסן מיט איר צוזאמען, נאָר ער הייסט אן אנדערן מענטש, ער זאָל איר געבן שפּייז אויף זיין חשבון) זאָל ער איר ניט געבן ווינציקער פון צוויי טעפּ (קבים) ווייץ, אָדער פיר טעפּ גערשטן (א וואָך). „המשרה“ מיינט „געבן צו עסן“, און דאָס וואָרט „שירותא“, א סעודה געפינט זיך א סך מאָל אין תרגום און גמרא (ברכות ל״ט „הוה בצע אכולא שירותא“). אָמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אז עס האָט באשטימט צו געבן איר גערשטן נאָר ר׳ ישמעאל, וועלכער איז געווען נאָנט צו אדום. די גמרא טייטשט אין די ווערטער פון ר׳ יוסי, אז דער דין, אז דער מאן דארף געבן דער ווייב גערשטן 4 טעפּ א וואָך, טאָפּלט פון ווייץ, האָט געזאָגט ר׳ יש־מעאל, מחמת ער האָט געוואוינט נאָנט צום לאנד אדום, און די גערשטן פון אדום זענען געווען שלעכטע. אדום האָט זיך געפינען צו דרום פון ארץ־ישראל. ונותן לה, און (א חוץ דעם ווייץ צי דעם גערשטן) דארף ער איר אויך געבן (יעדע וואָך) א האלבן טאָפּ קטניות (ארבעס, באָבעס), און א האלבן קוואָרט (חצי לוג) אייל, און א טאָפּ דארע פייגן (גרוגרות), אָדער א מנה געפּרעסטע פייגן (דבלה). „מנה“ איז א געוויכט, און טייל מפרשים מיינען אז עס איז עטוואָס ווינציקער פון א פונט. גע־פּרעסטע פייגן פלעגט מען וועגן, און דארע פייגן פלעגט מען געבן מיט א מאָס. ואם אין לו, און אויב ער האָט ניט (די דאָזיקע פרוכטן) זאָל ער איר געבן קייגן זיי (וויפיל זיי באטרעפן) פרוכטן פון אן אנדער אָרט. אנדערע מינים פרוכטן, אָבער אזוי פיל וויפיל עס באטרעפן די פרוכטן וואָס ער דארף איר געבן. ונותן, און ער דארף איר (אויך) געבן, א בעט, א ווייכע ראָגאָזשע (מפץ) און א ראָגאָזשע (מחצלת). אן אנדערע גירסא איז, אז ער גיט איר א ווייכע ראָגאָזשע (א מפץ) צו לייגן אויפן בעט, און אויב ער גיט ניט קיין ווייכע ראָגאָזשע זאָל ער איר געבן א „מחצלת“, א הארטע ראָגאָזשע, פון דעם זען מיר א ראיה צו אונזער טייטש פריער פרק ד׳ משנה ד׳ אז מיט „מזונות“ (באשפּייזונג) מיינט מען די גאנצע „אויסהאלטונג“, אויך באַ־קליידונג אין הויז־זאכן (און דערמיט האָבן מיר דאָרט פארענטפערט די קשיא פון תוספות יום טוב). ווארום דאָ רערט די משנה וועגן „המשרה“, אז „איינער שפּייזט“, און די משנה רעכנט אויס הויז־זאכן (א בעט, א ראָגאָזשע) און באלד וועט די משנה אויך אויסרעכענען קליידונג, שיך, און אויך עטוואָס געלט אויף קליינע הוצאות. ונותן לה כפה, און ער גיט איר אויך א צודעק (כפה, א שלייער, א טשיפּעק) צו איר קאָפּ, און א גארטל צו אירע לענדן (א גארטל ארומצוגארטלען זיך), און שיך פון יום

חֲמִשִּׁים זוּז מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ לֹא חֲדָשִׁים בִּימוֹת הַחַמָּה, וְלֹא שְׁחָקִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ כֵּלִים שֶׁל חֲמִשִּׁים זוּז בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְהִיא מִתְכַּסָּה בִּבְלָאוֹתֵיהֶן בִּימוֹת הַחַמָּה, וְהַשְּׁחָקִים שֶׁלָּהּ:

ט נוֹתֵן לָהּ מָעָה כֶסֶף לִצְרָכֶיהָ, וְאוֹכֶלֶת עִמּוֹ מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת. וְאִם אֵין נוֹתֵן לָהּ מָעָה כֶסֶף לִצְרָכֶיהָ, מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלָּהּ. וּמַה הִיא עוֹשָׂה לוֹ? מִשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים שְׁתִי בִּיהוּדָה, שֶׁהֵן עֶשֶׂר סְלָעִים בַּגָּלִיל, אוֹ מִשְׁקַל עֶשֶׂר סְלָעִים עֵרֶב בִּיהוּדָה, שֶׁהֵן עֶשְׂרִים סְלָעִים בַּגָּלִיל.

טוב צו יום טוב (אויף יעדן פון דריי ימים טובים, פסח, שבועות און סוכות), און קליידער (כלים) פאר פופציק גילדן (זוז) פון יאָר צו יאָר. **יעדעס יאָר דארף ער איר געבן קליידער פאר** 50 גולדן. „זוז" **איז דאָסזעלבע וואָס „דינר", און מען טייטשט עס גילדן.** ואין נותנין, און ער זאָל איר ניט געבן נייע קליידער אים זומער (מחמת נייע קליידער זענען צו־וואַרם) און אָפגעטראָגענע קליידער (שחקים, פון „שחק", אָפגעריבן) אים ווינטער. **אָבער ער זאָל איר אויך ניט געבן אָפגעטראָגענע קליידער אום זומער; די משנה זאָגט באלד ווי אזוי ער זאָל טאָן.** אלא, נאָר ער גיט איר (נייע) קליידער פאר פופציק גולדן אים ווינטער, און זי טוט זיך אָן אין זיי ווען זיי זענען שוין אָפגעטראָגן (בבלאותיהן) אים זומער. **איצט לערנט די משנה וועגן דעם, צו וועמען זאָלן געהערן די אלטע אָפגעטראָגענע קליידער יעדעס יאָר ווען ער קויפט איר נייע קליידער, און די משנה זאָגט:** והשחקים, און די אָפגענוצטע קליידער (פון פאָריגן יאָר) געהערן צו איר. **די גמרא זאָגט, ווייל זי דארף זיי האָבן כדי זיי אָנצוטאָן אין איר נידה־צייט, ווייל עס איז דער מנהג אָנצוטאָן אין דער נידה־צייט אנדערע מלבושים.**

ט. נותן, ער דארף איר געבן (יעדע וואָך) א זילבערנע מעה (דאָס איז א זעקסטל פון א דינר, פון א גולדן) פאר אירע באדערפעניש. **דאָס איז טאשן־געלט פאר אירע קליינע הוצאות.** ואוכלת, און זי עסט מיט אים (די סעודה) יעדן שבת ביינאכט (יעדן פרייטאָג־צונאכטס, לילי שבת). **כאָטש א גאנצע וואָך קאָן ער איר געבן צו עסן דורך א דריטן מענטש, דורך א שליש, אָבער פרייטאָג־צונאכטס, ווייל עס איז אָנגענו־מען אז דאמאָלס דארף ער מקיים זיין מיט איר די מצוה פון „עונה"** (פון לעבן גע־שלעכטלעך), **דארף ער עסן מיט איר צוזאמען.** ואם, און אויב ער גיט איר ניט די זילבערנע מעה פאר איר באדערפעניש, געהערן די פארדינסטן פון איר האנט־אר־בייט צו איר. **די גמרא זאָגט, אז מיט „מעשה ידיה" מיינט מען דאָ ניט די גאנצע פארדינסט פון איר האנט־ארבייט; מחמת דאָס פארדינסט פון איר האנט־ארבייט גע־הערט צום מאן, און דערפאר גיט ער איר צו עסן און קליידונג, נאָר מען מיינט דעם „מותר", דאָס איבריקע, דאָס געלט וואָס איר פארדינסט באטרעפט מער וויפיל זי דארף ארבייטן, און אויך דאָס „איבריקע" געהערט אויך צום מאן, און דערפאר דארף ער איר געבן די זילבערנע מעה. אָבער אויב ער גיט איר ניט די מעה, געהערט דאָס „איבריקע" צו איר. די משנה וועט באלד זאָגן וויפיל זי דארף אָפארבייטן, און דאָס איבריקע הייסט „מותר", דאָס „איבריקע".** ומה היא, און וואָס (וויפיל) דארף זי ארבייטן פאר אים (כדי מיר זאָלן וויסן, אז דאָס וואָס זי ארבייט מער דערפון הייסט דאָס „איבריקע")? משקל, (זי דארף שפינען פעדים פון וואָל) די וואָג פון פינף סלעים ברייט־פעדים (שתי) אין יהודה, וועלכע זענען די וואָג פון צען סלעים אין גליל, אָדער די וואָג פון צען סלעים לענג־פעדים (ערב) אין יהודה, וועלכע זענען די וואָג פון צוואַנציק סלעים אין גליל. **כדי צו פארשטיין די משנה איז נויטיק צו געבן עטליכע דערקלערונגען. אמאָל איז די פרוי געווייינטליך ניט געגאַנגען ארבייטן אין דער פרעמד. זי איז געזעסן אין דער היים און אויב זי האָט געוואָלט פארדינען האָט זי גענומען וואָל און געמאכט דערפון פעדים און דאָס פארקויפט. עס זענען פא־ראַן צוויי סאָרטן וואָל־פעדים פון וועלכע מען וועבט אויס א שטיקל וואָל־סחורה. איין**

וְאִם הָיְתָה מְנִיקָה, פּוֹחֲתִין לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּמוֹסִיפִין לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֲנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל בִּמְכֻבָּד, הַכֹּל לְפִי כְבוֹדוֹ:

פרק ו.

א מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ, וִירֻשָּׁתָהּ, הוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ. בָּשְׁתָּהּ וּפְגָמָהּ שֶׁלָּהּ. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁבַּסֵּתֶר, לָהּ שְׁנֵי חֲלָקִים וְלוֹ אֶחָד, וּבִזְמַן שֶׁבַּגָּלוּי, לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים וְלָהּ אֶחָד.

סאָרט פעדים וועבט דער וועבער אריין אין דער ברייט פון שטיקל סחורה, און דאָס הייסט אין לשון קודש „שתי“, אין דייטש „צעטל“; דער צווייטער סאָרט פעדים ווערט אריינגעוועבט אין דער וואָל־סחורה אין דער לענג, און זיי הייסן „ערב“ „לענג־פעדים“, און אין דייטש „איינטראג“. די „שתי“־פעדים זענען בעסערע און עס איז זיי שווערער צו שפּינען, און די ערב־פעדים איז לייכטער צו שפּינען, אזוי אז מען האָט געהאלטן, אז דאָס שפּינען „שתי“־פעדים איז שווערער טאָפּלט אזוי פיל ווי די ערב־פעדים. „סלע“ איז א מטבע, אָבער מען האָט אויך באנוצט דעם „סלע“ פאר א געוויכט, צו וועגן דערמיט. דער סלע אין דער געגנט פון „יהודה“ (דרום־פּראָווינץ אין ארץ ישראל) איז געווען טאָפּלט שווערער פון דעם סלע אין גליל (אין דער צפון פּראָווינץ אין ארץ ישראל). זאָגט די משנה אז די האַנט־ארבייט פון דער פרוי איז שפּינען וואָל־פעדים פון שתי (ברייט־פעדים) די וואָג פון 5 סלעים אין יהודה וואָס איז אזוי פיל וויפיל 10 סלעים אין גליל; אָדער זי דארף שפּינען לענג־פעדים (ערב) די וואָג פון 10 סלעים אין יהודה, וואָס איז אזוי פיל ווי 20 סלעים אין גליל.
ואם היתה, און אויב זי איז א זייגערין (זי זויגט איר קינד) נעמט מען איר אראָפּ פון איר האַנט־ארבייט (דארף זי טאָן ווינציקער האַנט־ארבייט) און מען לייגט איר צו אויף איר עסן. די גמרא זאָגט, אז מען גיט איר צו וויין, ווייל וויין איז גוט צו דער מילך. במה דברים אמורים? ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? אז זי באקומט די זאכן נאָר אזוי פיל ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה ח׳ און איצט אין דער משנה ט׳? בעני, ביים אָרימסטן מאַן צווישן יידן. ער דארף געבן זיין ווייב נאָר אזוי פיל. אבל, אָבער ביי אַן אָנגעזעהענעם (מאַן) איז אלץ לויט זיין כבוד. א רייכער מאַן דארף געבן זיין ווייב לויט זיין רייכקייט; אַן אָנגעזעהענער מאַן לויט זיין אָנזען. דאָס בית דין שאַצט אָפּ וויפיל זיי דארפן געבן.

פרק ו.

א. מציאת, די מציאה פון א פרוי (אויב א פרוי געפינט עפּיס), און (דער פאר דינסט פון) איר האַנט־ארבייט געהערן צו איר מאַן. דעם דאָזיקן דין האָבן מיר שוין געהאַט פריער פרק ד׳ משנה ד׳. וירושתה, און איר ירושה (אויב זי באקומט פאַר־מעגן בירושה), עסט ער (דער מאַן) די פּרוכטן (פון דעם פאַרמעגן) ווען זי לעבט. און דער קרן, דאָס פאַרמעגן אליין, געהערט צו איר. בושתה ופגמה, איר פאַרשעמונג (בושת, אויב איינער האָט איר פאַרשעמט און באצאָלט איר געלט פאר פאַרשעמען איר) און איר פּגם (אויב איינער האָט איר צושלאָגן, און האָט איר געמאַכט דאדורך ווינציקער ווערט און ער באצאָלט איר דערפאַר) געהערן צו איר. וועגן בושת און פּגם האָבן מיר געהאַט פריער פרק ג׳ משנה ד׳ און משנה ז׳. נאָר דאָרט איז געווען ביים פאַרגוואַלדיקן א מיידל, און דאָ מיינט סתם פאַרשעמען און צושלאָגן א פרוי.
ר׳ יהודה בן בתירא זאָגט, אז אויב (די פאַרשעמונג און דאָס צושלאָגן) איז באהאַלטן (מען האָט איר פאַרשעמט ניט פאַר מענטשן אין די אויגן, און דעם קלאַפּ, וואָס זי האָט באקומען דערקענט מען ניט) געהערן צו איר צוויי טײלן (צוויי דריטל פון דעם געלט וואָס ער באקומט פאַר זיי) און צו אים (צו איר מאַן) איין טײל (איין דריטל), אָבער אויב זיי זענען עפנטליך (מען האָט איר פאַרשעמט צווישן מענטשן, און מען זעט אָן דעם קלאַפּ), קומט אים (דעם מאַן) צוויי טײלן און איר (דעם ווייב) איין טײל.

שֶׁלּוֹ יִנָּתֵן מִיָּד, וְשֶׁלָּהּ יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת: **ב** הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ וּמֵת חֲתָנוֹ, אָמְרוּ חֲכָמִים, יָכוֹל הוּא שֶׁיֹּאמַר, לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וְלָךְ אִי אֶפְשִׁי לִתֵּן: **ג** פָּסְקָה לְהַכְנִיס לוֹ אֶלֶף דִּינָר, הוּא פּוֹסֵק כְּנֶגְדָּן חֲמִשָּׁה עָשָׂר מָנֶה, וּכְנֶגֶד הַשּׁוּם הוּא פּוֹסֵק פָּחוֹת חוֹמֶשׁ. שׁוּם בְּמָנֶה וְשָׁוֶה מָנֶה, אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה. שׁוּם בְּמָנֶה, הִיא נוֹתֶנֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד סֶלַע וְדִינָר. וּבְאַרְבַּע מֵאוֹת, הִיא נוֹתֶנֶת חֲמֵשׁ מֵאוֹת. מַה שֶּׁחָתָן פּוֹסֵק,

מחמת אויב עס איז עפענטליך לײדט דער מאן דערפון מער. שלו, זײן טײל (דאָס געלט װאָס דער מאן באַקומט פון דעם בושת און פגם פון זײן פרוי) װערט אים געגעבן באַלד (און עס איז אינגאַנצן זײנס), און איר (דעם װײבס טײל געלט) זאָל מען קױפן דערפאַר פעלד, און ער (דער מאַן) עסט דערפון די פּרוכטן. **אָבער דער קרן איז אירס, און װען דער מאַן שטאַרבט אָדער ער גט איר נעמט זי עס צו. אויב אָבער זי שטאַרבט פריער ירשנט עס דער מאַן.**

ב. הפּוסק, אַז אײנער זאָגט צו געלט (נדן) צו זײן אײדעם, און זײן אײדעם איז געשטאָרבן (אָן קינדער, און זײן װײב גײט חתונה האָבן מיט דעם פאַרשטאָרבענעם מאַנ׳ס ברודער, דעם יבם, און דער יבם מאָנט פאַר זיך דעם נדן), זאָגן די חכמים, אַז ער (דער שװער) קאָן צו אים זאָגן: „דײן ברודער האָב איך געװאָלט געבן (דעם נדן) און דיר װיל איך ניט געבן״. **דעם ברודער װאָלט ער געמוזט געבן, װײל ער האָט אים צוגעזאָגט, און בײ נדן איז דער דין, אַז צוזאָגן אַלײן איז שױן אַ חוב. אָבער אים קאָן ער ניט געבן. אפילו דער ברודער איז געװען אַ עם הארץ, און ער, דער יבם, איז אַ תלמיד חכם, קאָן אױך דער שװער זיך אָפּזאָגן צו געבן אים דעם נדן.**

ג. פּסקה, אויב זי (דאָס װײב) האָט אים (דעם מאַן צוגעזאָגט (געגעבן נדן) טױזנט גילדן (באַר געלט), דאַרף ער זיך מתחייב זײן קעגן זי פופצן הונדערט גילדן. **דער מאַן װען ער באַקומט נדן־געלט פון זײן װײב דאַרף ער אַרײנשרײבן אין דער כתובה אַז ער האָט באַקומען פון איר אַנדערהאַלבן מאָל אַזױ פיל, און װען ער שטאַרבט אָדער ער גט איר, קומט איר אַנדערהאַלבן מאָל אַזױ פיל. װײל מען נעמט אָן אַז מיט באַר געלט קאָן דער מאַן פאַרדינען.** וכנגד השום, אָבער קעגן אָפּגעשאַצטע (זאַכן, אויב זי האָט אים געגעבן נדן ניט באַר געלט, נאָר זאַכן, װאָס מען שאַצט אָפּ װיפיל זײ זענען װערט), דאַרף ער זיך מתחייב זײן מיט אַ פיפטל װיניקער. **ער שרײבט אַרײן אין דער כתובה אַז ער דאַרף איר צוריקצאָלן מיט אַ פיפטל װיניקער; למשל אויב זי האָט אים אַרײנגעבראַכט זאַכן, װעלכע מען האָט אָפּגעשאַצט פאַר 1000 גולדן, שרײבט ער אײן, אַז ער דאַרף איר צוריקצאָלן נאָר 800 גולדן. דער טעם איז, װײל געװײנטליך, צוליב דעם כבוד פון דער כלה, װערן די זאַכן געשאַצט מער װיפיל זײ זענען באמת װערט.** שום במנה ושוה מנה, (אויב זי האָט אים בײם געבן נדן זאַכן, געזאָגט אַז זײ זײנען) „אָפּגעשאַצט פאַר הונדערט גילדן און זײ זענען װערט הונדערט גילדן״, דאַרף ער באַקומען נור (זאַכן) פאַר הונדערט גילדן. **און זי דאַרף אים ניט געבן מיט אַ פערטל מער.** שום במנה, (אויב אָבער זי האָט אים געזאָגט: שרײב אײן („די זאַכן) פאַר הונדערט גולדן״ (און זי האָט ניט צוגעגעבן די װערטער „און זײ זענען װערט הונדערט גולדן״), דאַרף זי אים געבן זאַכן (װעלכע זענען אָפּגעשאַצט פאַר אײן און דרײסיק סלעים מיט אײן גולדן. **אַ סלע איז 4 גולדן (דינרים), און 100 גולדן (דינרים, אײן מנה) זענען 25 סלעים; אַזױ װי זי דאַרף אײנשרײבן מיט אײן פערטל מער, כדי אַז װען ער װעט צוריק צאָלן 100 גולדן זאָל ער האָבן אַראָפּגענומען אַ פיפטל (דאָס צוגעלײגט פיפטע פירטל), דאַרף זי צולײגן צו די 25 סלעים נאָך אַ פערטל, דאָס הײסט 6 סלעים מיט אײן דינר, צוזאַמען 31 סלעים מיט אײן דינר.** ובארבע מאות, און װען (זי װיל אַז ער זאָל אײנשרײבן אַז ער װעט איר צוריקצאָלן פאַר די זאַכן) פיר הונדערט גילדן, דאַרף זי געבן פינף הונ־

הוּא פּוֹסֵק פָּחוֹת חוֹמֶשׁ: ד פָּסְקָה לְהַכְנִיס לוֹ כְּסָפִים (ס״א סְלָעִים), סֶלַע כֶּסֶף נַעֲשֶׂה שִׁשָּׁה דִינָרִים. הֶחָתָן מְקַבֵּל עָלָיו עֲשָׂרָה דִינָרִין לַקֻּפָּה לְכָל מָנֶה וּמָנֶה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה: ה הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ סְתָם, לֹא יִפְחֹת לָהּ מֵחֲמִשִּׁים זוּז. פָּסַק לְהַכְנִיסָהּ עֲרֻמָּה, לֹא יֹאמַר הַבַּעַל, כְּשֶׁאַכְנִיסָהּ לְבֵיתִי אֲכַסֶּנָּה בִּכְסוּתִי, אֶלָּא מְכַסָּהּ וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ. וְכֵן הַמַּשִּׂיא אֶת הַיְתוֹמָה, לֹא יִפְחֹת לָהּ מֵחֲמִשִּׁים זוּז. אִם יֵשׁ בַּכִּיס, מְפַרְנְסִין אוֹתָהּ לְפִי כְבוֹדָהּ: ו יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאַתָּה אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ מִדַּעְתָּהּ, וְכָתְבוּ לָהּ בְּמֵאָה אוֹ בַחֲמִשִּׁים זוּז, יְכוֹלָה הִיא

דערט גולדן. אויך צוליב דעמזעלביקן טעם, מיט א פערטל מער, אזוי טייטשט די משנה דער רבנו חננאל; רשי און דער ברטנורא טייטשן איר אביסל אנדערש, און דער תוספות יום טוב פרעגט קשיות אויף זייערע פירושים און ברענגט דעם רבנו חננאל׳ס פשט. אָבער אויך לויט רשי און ברטנורא איז דער זין פון דער משנה דערזעלבער וואָס לויט דעם רבנו חננאל. **איצט גיט די משנה דעם אלגעמיינעם כלל:** „מה, וואָס דער חתן איז זיך מתחייב (אין דער כתובה, צוריקצוצאָלן ווען ער באַקומט ניט באר געלט נאָר זאכן) איז ער זיך מתחייב מיט א פיפטל ווינציקער. **אויב מען האָט אָפּגעשאצט די זאכן פאר 500 גולדן, איז דער חתן זיך מתחייב צוריקצוצאָלן נור 400 גולדן.**

ד. פסקה, אויב זי האָט אים צוגעזאָגט (געגעבן) געלט סלעים (בארעס געלט) ווערט (יעדער סלע) זעקס גולדן (דינרים). **דאָ חזרט איבער די משנה נאָכאמאָל וואָס זי האָט געלערנט פריער אין אָנהויב משנה ג׳ אז אויב זי גיט דעם מאַן נדן בארעס געלט דארף ער איר צוריקצאָלן אנדערהאלבן מאָל אזוי פיל. אזוי ווי א סלע איז 4 דינרים, דארף ער איר צוריקצאָלן פאר יעדן סלע 6 דינרים.** החתן, דער חתן נעמט אויף זיך (צו געבן איר) צען דינרים (גולדן) אין איר קאַסע (לקופה) פון יעדע הונדערט (דינרים, גילדן). **די גמרא טייטשט, אז פון יעדע הונדערט גילדן נדן, וואָס זי גיט אים דארף דער חתן איר געבן 10 גולדן אויף צו קויפן זיך בשמים צו שמירן זיך. די גמרא זאָגט, אז עס איז ניט קלאָר אויף ווי לאנג די 10 גילדן (פון יעדער הונדערט) דארף זיין.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אלץ (זאָל מען געבן) לויט דעם מנהג פון דער מדינה. **דער רמבם זאָגט, אז די הלכה איז ווי רבן שמעון בן גמליאל.**

ה. המשיא, אז איינער מאכט חתונה זיין טאָכטער סתם (גאָרניט צוזאָגנדיק קיין נדן) זאָל ער איר ניט געבן ווינציקער פון פופציק גולדן (זוז). **„זוז״ איז דאָסזעלביקע וואָס „דינר״, מען שאצט אָפּ, אז אן אמאָליקער דינר, א גולדן, איז געווען אזוי פיל ווי פופצן אמעריקאנער סענט אין גאָלד.** פסק, אויב ער (דער פאָטער) האָט אָפּגעמאכט (מיט דעם חתן) אז ער מאכט איר (זיין טאָכטער) חתונה נאקעט (ער גיט איר ניט קיין מלבושים), זאָל דער מאַן ניט זאָגן: „ווען איך וועל איר אריינגעמען צו מיר אין הויז, וועל איך באקליידן מיט מיין קליידונג״, נאָר ער (דער מאַן) דארף איר געבן די מלבושים ווען זי איז נאָך אין איר פאָטער׳ס הויז. **דאָס איז צוליב דעם כבוד פון דער פרוי.** וכן, און אזוי איז אויך אז איינער (דער דין) (א גבאי פון צדקה) מאכט חתונה א (אָרימע) יתומה (פון צדקה־געלט) זאָל ער ניט געבן ווינציקער פון 50 גולדן. **דאָס איז דאָס קלענסטע וואָס מען מוז איר געבן.** אם יש, אויב עס איז פאראַן אין דער (צדקה־) קאַסע (מער געלט) דארף מען איר (דער כלה־יתומה) געבן לויט איר כבוד. **דער ירושלמי טייטשט (לויט איין דעה) אז אויב עס איז גאָרנישטאָ אין דער־קאַסע דארפן די גבאים באָרגן און געבן איר די 50 גולדן.**

ו. יתומה, א יתומה (וואָס איר פאָטער איז געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזן א פארמעגן און אויך זין), וואָס איר מוטער אָדער אירע ברידער האָבן איר חתונה געמאכט מיט איר ווילן, און האָבן איר איינגעשריבן (אין דער כתובה געגעבן

מִשֶּׁתַּגְדִּיל לְהוֹצִיא מִנִּדָּן מַה שֶּׁרָאוּי לְהִנָּתֵן לָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הִשִּׂיא אֶת הַבַּת הָרִאשׁוֹנָה, יִנָּתֵן לַשְּׁנִיָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּתַן לָרִאשׁוֹנָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים פְּעָמִים שֶׁאָדָם עָנִי וְהֶעֱשִׁיר, אוֹ עָשִׁיר וְהֶעֱנִי, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנְּכָסִים וְנוֹתְנִין לָהּ: ז הַמַּשְׁלִישׁ מָעוֹת לְבִתּוֹ, וְהִיא אוֹמֶרֶת נֶאֱמָן בַּעְלִי עָלַי, יַעֲשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מַה שֶּׁהוּשְׁלַשׁ בְּיָדוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, וְכִי אֵינָהּ אֶלָּא שָׂדֶה וְהִיא רוֹצָה לְמָכְרָהּ, הֲרֵי הִיא מְכוּרָה מֵעַכְשָׁיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלָה, אֲבָל בִּקְטַנָּה, אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם:

איר נדן) הונדערט אָדער פופציק גולדן, קאָן זי, ווען זי ווערט גרויס (אויפגעוואקסן) ארויסנעמען פון זיי, וואָס עס קומט איר. **ווען איינער שטארבט און לאָזט איבער זיין טעכטער, ירשענען דאָס פארמעגנס די זין; אָבער אויב א טאָכטער האָט נאָכ־ניט חתונה געהאט, קומט איר צו דער חתונה נדן א צענטל פון דעם ירושה־פארמעגן** (עישור נכסים). **לערנט די משנה, אז אויב מען האָט איר, קליינערהייט, געגעבן וויי־ניקער, קאָן זי דערנאָך אויפמאָנען וויפיל עס קומט איר.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב ער (דער פאָטער האָט (ביי זיין לעבן) חתונה געמאכט די ערשטע (א פריעריקע) טאָכטער (און ער האָט איר געגעבן נדן), זאָל מען דער צווייטער (טאָכטער, דער יתומה, איצט ווען דער פאָטער לעבט ניט) געבן אזוי ווי ער (דער פאָטער) האָט געגעבן דער ערש־טער (טאָכטער). **לויט ר׳ יהודה גיט מען ניט קיין צענטל פון פארמעגן, נאָר וויפיל דער פאָטער האָט זיך נוהג געווען צו געבן; אויב אָבער מען ווייסט ניט וויפיל דער פאָטער וואָלט געגעבן (ער האָט ניט חתונה געמאכט קיין טאָכטער) גיט מען א צענטל פון פארמעגן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז טיילמאָל איז א מענטש געווען אן אָרי־מאַן (און ער האָט געגעבן דער ערשטער טאָכטער ווייניק נדן) און דערנאָך איז ער געוואָרן רייך (און ווען ער וואָלט געלעבט וואָלט ער דער איצטיקער טאָכטער גע־געבן מער נדן), אָדער ער איז פריער געווען רייך און דערנאָך איז ער געוואָרן אָרעם, נאָר מען שאצט אָפּ דאָס פארמעגן און מען גיט איר (א צענטל פון פארמעגן). **לויט אן אנדער פשט, מען שאצט אָפּ וויפיל עס איז דער שטייגער פון מענטשן מיט אזא פארמעגן צו געבן נדן. די גמרא זאָגט, אז „אָרים״ און „רייך״, מיינט דאָ „בדעת״, „קארג״ און „ברייטהארציק״.**

ז. המשליש, אז איינער לייגט־איין דאָס געלט (נדן) פאר זיין טאָכטער ביי א שליש (ביי א דריטער פערזאָן, צו קויפן איר נאָך דער חתונה א פעלד צי אן אנדערע זאַך), און זי זאָגט: „מיין מאַן איז באַגלויבט ביי מיר (און איך וויל מען זאָל דאָס געלט ארויסגעבן מיין מאַן)״, זאָל דער שליש טאָן וואָס (אזוי ווי) מען האָט איינ־געלייגט ביי אים, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **מען מיינט דאָ, אז דער פאָטער איז געשטאָרבן, און דער מאַן האָט איר נאָר מקדש געווען, אָבער נאָכניט חתונה געהאט. ר׳ מאיר האלט, אז „מצוה לקיים דברי המת״, מען דארף מקיים זיין דאָס וואָס עס האָט אָנ־געזאָגט א מענטש־פאַרן שטאַרבן. דער שליש דארף דעריבער קויפן דאָס פעלד אָדער די אנדערע זאַך, אזוי ווי דער פאָטער האָט אים אָנגעזאָגט. אויב אָבער עס איז שוין נאָך דער חתונה און דאָס ווייב איז א גרויסע, דארף דער שליש איר געבן דאָס געלט.** ר׳ יוסי זאָגט, און אפילו עס איז ניט מער ווי א פעלד (לאָמיר זיך פאָרשטעלן אז דער שליש האָט שוין געקויפט פאר איר דאָס פעלד), און זי וויל עס פארקויפן, זאָל־זשע עס זיין אז עס איז שוין איצט פארקויפט געוואָרן! **ר׳ יוסי האלט, אז מען דארף איר געבן דאָס געלד אפילו פאר דער חתונה, נאָכדעם ווי דער מאַן האָט איר מקדש געווען.** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ביי א גרויסע (ווען דאָס ווייב איז שוין א דערוואקסענע), אָבער ביי א קליינער (אויב זי איז נאָכניט קיין דערוואַק־סענע), איז דאָס טאָן פון א קליינער גאָרניט. **איר זאָגן וואָס צו טאָן מיטן געלט האָט ניט קיין ווערט, און דער שליש דארף טאָן ווי דער פאָטער האָט אים אָנגעזאָגט.**

פרק ז.

א הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלֵּהָנוֹת לוֹ, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, יַעֲמִיד פַּרְנָס. יָתֵר מִכֵּן, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּיִשְׂרָאֵל, חֹדֶשׁ אֶחָד יְקַיֵּם, וּשְׁנַיִם יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, וּבְכֹהֶנֶת, שְׁנַיִם יְקַיֵּם וּשְׁלֹשָׁה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה:

ב הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִטְעֹם אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּיִשְׂרָאֵל, יוֹם אֶחָד יְקַיֵּם, שְׁנַיִם יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, וּבְכֹהֶנֶת, שְׁנַיִם יְקַיֵּם, שְׁלֹשָׁה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה:

ג הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִתְקַשֵּׁט

פרק ז.

א. המדיר, אז איינער אסרט זיין ווייב מיט א נדר אז זי טאָרניט הנאה האָבן פון אים, איז ביז דרייסיק טעג זאָל ער געבן א פאַרזאָרגער (א פרנס, א מענטש, וואָס זאָל אנשטאט דעם מאן איר געבן איר אויסהאלטונג), אויב מער ווי דאָס (לענגער פון דרייסיק טעג) דארף ער איר געבן א גט און געבן איר די כתובה. די גמרא זאָגט, אז מיט „אסרן איר מיט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אים" מיינט מען, אז ער טאָר ניט איר אויסהאלטן; אָבער ניט אויף צו לעבן מיט אים געשלעכטליך, ווייל דאָס קאָן ער ניט אסרן, מחמת ער איז אין דעם משועבד צו איר. דאקייגן בנוגע געבן איר עסן מיינט מען, אז ער האָט איר געזאָגט, אז זי זאָל זיך צונעמען די פארדינסטן פון איר האנט־ארבייט און דערמיט זאָל זי זיך שפייזן. אָבער אזוי ווי איר קומט דאָך אויסצוהאלטן אויך מיט אנדערע זאכן, צו וועלכע זי איז צוגעוואוינט פון איר פאָטערס הויז איז דאָס קאָן ער יאָ אסרן אין א נדר, אז ער טאָר איר דאָס ניט געבן. זאָגט די משנה אז אויב ער האָט עס געאסרט ביז 30 טעג, זאָל ער אויסרופן אז ווער עס וועט איר געבן די דאָזיקע זאכן וועט ניט היזק האָבן, ווארום זאָגן א מענטשן בפירוש, אז ער זאָל זיין פרוי געבן די זאכן און ער וועט אים באצאָלן טאָר ער ניט, מחמת דאָס הייסט ווי ער וואָלט אליין געגעבן. מיט „געבן א גט" מיינט מען, אז זי קאָן אים צווינגען דערצו. ר' יהודה זאָגט, אז ביי א(מאן) א ישראל, זאָל ער (ביז) איין חודש האלטן (ניט גטן איר) און ביי צוויי חדשים זאָל ער איר געבן דעם גט און די כתובה, און ביי א כהנת (אויב דער מאן איז א כהן) זאָל ער צוויי חדשים האלטן (ניט גטן איר) און ביי דריי חדשים גטן איר און געבן די כתובה. ביי א ישראל, וועלכער מעג חתונה האָבן מיט א גרושה, הייסט מען גטן אויך ביי צוויי חדשים, ווייל אויב ער וועט זיך שפעטער איבערבעטן מיט איר וועט ער צוריק קאָנען מיט איר חתונה האָבן. אָבער ביי א כהן, וועלכער טאָר ניט חתונה האָבן מיט א גרושה, ציט מען אָפּ די צייט פון גטן לענגער, ביז דריי חדשים.

ב. המדיר, אז איינער אסרט זיין ווייב מיט א נדר, אז זי זאָל ניט טאָרן פארזוכן איינע פון די פרוכטן (א פרוכט), דארף ער איר גטן און איר געבן די כתובה. דער דין איז, אז איינער, למשל, ראובן קאָן אסרן א צווייטן, למשל שמעונען, מיט א נדר אז שמעון טאָר ניט הנאה האָבן פון אים, פון ראובנען. אָבער ראובן קאָן ניט אסרן אויף שמעונען מיט א נדר, אז שמעון טאָר ניט סתם הנאה האָבן פון עפּיס, ניט עסן קיין פרוכט. דאריבער זאָגט דאָ די גמרא, אז מען מיינט, אז דאָס ווייב אליין האָט געטאָן א נדר ניט צו פארזוכן א געוויסע פרוכט, און ווען איר מאן האָט געהערט האָט ער איר באשטעטיקט דעם נדר (זע פריער פרק ד' משנה ד', אז א מאן קאָן צע־שטערן דעם ווייב'ס נדר אין טאָג ווען ער הערט וועגן אים, און ווען ער באשטעטיקט אים קאָן ער אים שוין ניט צעשטערן). דאָס ווערט גערעכנט, ווי ער האָט געאסרט אויף איר די פרוכט. ר' יהודה זאָגט, אז ביי א (מאן א) ישראל איז ביז איין טאָג זאָל ער האלטן (ניט גטן איר) און ביי צוויי טעג זאָל ער זי גטן און איר געבן די כתובה, און ביי א כהנ'ס א פרוי זאָל ער ביז צוויי (טעג) האלטן ,און ביי דריי (טעג) זי גטן און איר געבן די כתובה.

בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר בָּעֲנִיּוֹת, שֶׁלֹּא נָתַן קִצְבָה, וּבָעֲשִׁירוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם: ד הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ, בִּזְמַן שֶׁהוּא עִמָּהּ בָּעִיר, חֹדֶשׁ אֶחָד יְקַיֵּם, שְׁנַיִם יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבִזְמַן שֶׁהוּא בְּעִיר אַחֶרֶת, רֶגֶל אֶחָד יְקַיֵּם, שְׁלֹשָׁה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה: ה הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹעֵל בְּפָנֶיהָ. וְאִם הָיָה טוֹעֵן מִשּׁוּם דָּבָר אַחֵר, רַשַּׁאי. אָמַר לָהּ עַל מְנָת שֶׁתֹּאמְרִי לִפְלוֹנִי מַה שֶּׁאָמַרְתְּ לִי,

ג. המדיר, אז איינער אסרט זיין ווייב מיט אנדר אז זי זאָל זיך ניט פוצן מיט איינעם פון די (בשמים־) מינים (אויך דאָ מיינט מען אז זי האָט זיך געאַסרט מיט א נדר און דער מאן האָט אים באַשטעטיקט), זאָל ער זי גטן און געבן די כתובה. **דער טעם איז אלץ, ווייל דערמיט איז כסדר פאראן א שנאה צווישן מאן און ווייב.** ר' יוסי זאָגט, אז ביי אָרימע פרויען (זאָל ער גטן און געבן די כתובה) נאָר ווען (דער נדר איז) אויף אן אומבאַשטימטער צייט (שלא נתן קצבה), און ביי רייכע פרויען איז דרייסיק טעג. **ווייל אָרימע פרויען פוצן זיך ניט אזוי אָפט. דאריבער אויב דער נדר איז געווען נאָר אויף א באַשטימטער צייט, אפילו לענגער פון דרייסיק טעג, איז די שנאה ניט פאראן; דאקייגן רייכע פרויען פוצן זיך אָפט, דאריבער איז מער ווי דרייסיק טעג דאַרף ער גטן. אָבער ביז דרייסיק טעג האָט זי נאָך הנאה פון די בשמים מיט וועלכע זי האָט זיך פריער געפוצט. די גמרא זאָגט אז אויך ביי אָרימע פרויען מיינט מען מיט „אן אומבאַשטימטער צייט" 12 חדשים, און אויב דער נדר איז געווען מער פון 12 חדשים דאַרף מען אויך ביי אָרימע פרויען גטן און געבן די כתובה.**

ד. המדיר, אז איינער אסרט זיין פרוי מיט א נדר אז זי זאָל ניט גיין צו איר פאָטער אין הויז (אויך דאָ מיינט מען אז זי האָט א נדר געטאָן און ער האָט אים באַשטעטיקט), אויב ער (דער פאָטער) וואוינט מיט איר אין איין שטאָט, איז איין חודש (אויב דער נדר איז נור אויף איין חודש) זאָל ער (דער מאן) איר האלטן (ניט גטן), (אָבער) צוויי חדשים דאַרף ער זי גטן און געבן איר די כתובה; און אויב ער (דער פאָטער) וואוינט אין אן אנדערער שטאָט, איז איין יום טוב (אויב דער נדר איז געווען ביז איבער איין יום טוב) זאָל ער האלטן (זאָל ער זי ניט גטן), (אָבער) דריי (אויב דער נדר איז געווען ביז איבער דריי ימים טובים) דאַרף ער זי גטן און איר געבן די כתובה. **די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט דאָ „איין חודש" ביי א ישראל; אָבער ביי א כהנ'ס פרוי איז ביי צוויי חדשים זאָל ער האלטן, און ביי דריי חדשים זאָל ער געבן א גט און די כתובה, אזוי ווי ר' יהודה לערנט פריער אין משנה ב'.**

ה. המדיר, אז איינער אסרט זיין ווייב מיט אנדר (זי האָט זיך געאַסרט מיט א נדר און ער האָט עס באַשטעטיקט), אז זי זאָל ניט גיין אין א הויז פון אבלים אָדער אין א סעודה־הויז (צו א חתונה, בית המשתה), דאַרף ער זי גטן און איר געבן די כתובה, ווייל ער פאַרשליסט (דערמיט) פאַר איר (די טירן פון מענטשנס הייזער) מיט. **„ער דאַרף זי גטן און געבן די כתובה", מיינט מען, אז זי קאָן אים צווינגען צו געבן איר דעם גט און די כתובה. אויך דאָ זאָגט די משנה, אז זי קאָן אים צווינגען דערצו, ווייל דערמיט לאָזט ער זי ניט קומען צווישן מענטשן, און זי קאָן טענהן, אז ווען זי וועט שטארבן וועלן מענטשן אויך ניט קומען צו איר טרויער.** ואם היה, און אויב ער טענה'ט (אז ער לאָזט זי ניט גיין) צוליב אן אנדערע זאך (ווייל דאָרט געפינען זיך אויסגעלאַסענע מענטשן) מעג ער. **אין אזא פאל קאָן ער איר יאָ הייסן האלטן דעם נדר ניט צו גיין אהין.** אמר לה, אויב ער (דער מאן) האָט צו איר געזאָגט: „איך וויל דיר צעשטערן דעם נדר וואָס דו האָסט געאַסרט אויף זיך, אָבער נאָר) מיט דעם תנאי, אז דו זאָלסט זאָגן, יענעם מענטש, וואָס דו האָסט מיר געזאָגט",

אוֹ מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לָךְ, אוֹ שֶׁתְּהֵא מְמַלְּאָה וּמְעָרָה לָאַשְׁפָּה, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה: ו וְאֵלּוּ יוֹצְאוֹת שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה, הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת מֹשֶׁה וִיהוּדִית. וְאֵיזוֹ הִיא דָּת מֹשֶׁה? מַאֲכִילָתוֹ שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר, וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ נִדָּה, וְלֹא קוֹצָה לָהּ חַלָּה, וְנוֹדֶרֶת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת.

וְאֵיזוֹ הִיא דָּת יְהוּדִית? יוֹצְאָה וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ, וְטוֹוָה בַשּׁוּק, וּמְדַבֶּרֶת עִם כָּל אָדָם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַמְקַלֶּלֶת יוֹלְדָיו בְּפָנָיו. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אַף הַקּוֹלָנִית. וְאֵיזוֹ הִיא קוֹלָנִית? כָּל שֶׁהִיא מְדַבֶּרֶת בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, וּשְׁכֵנֶיהָ שׁוֹמְעִין קוֹלָהּ: ז הַמְקַדֵּשׁ

אָדער „(מיט דעם תנאי) אז דו זאָלסט שעפּן און אויסגיסן אויף דעם מיסט־אָרט", דאַרף ער זי גטן און געבן די כתובה. מיט „זאָגן יענעם מענטש וואָס דו האָסט מיר געזאָגט" מיינט מען ניט־שיינע רייד (דברים של קלות) וואָס א פרוי רעדט טיילמאָל מיט א מאַן. וועגן „שעפּן און אויסגיסן אויפן מיסט־אָרט" זענען פאַראַן צוויי טייטשן, איינער איז סתם אָנשעפּן וואַסער און עס אויסגיסן, און זי וויל עס ניט טאָן, ווייל מענטשן וועלן איר באַטראַכטן פאַר א משוגענער. דער צווייטער טייטש איז אז דאָס איז א משל, און מען מיינט אז נאָכדעם ווי ער לעבט מיט איר געשלעכטליך זאָל זי ארויסלאָזן צוריק די זאמען (זרע) כדי זי זאָל ניט ווערן מעוברת.

ו. ואלו, און די דאָזיקע פרויען קומט (פון זייערע מענער) א גט אָן א כתובה. ביז איצט האָט די משנה געלערנט ווען א פרוי קאָן צווינגן דעם מאַן צו געבן איר א גט מיט א כתובה. איצט גייט די משנה לערנען וועלכע פרויען א מאַן דאַרף געבן א גט און זיי ניט געבן די כתובה, ווייל זיי פירן זיך ניט אויף אָרענטליך. העוברת, אז איינע איז עובר אויף דעם געזעץ פון משה אָדער פון יידישקייט. מיט „דת משה ויהודית", מיינט מען „דת משה" אָדער „דת יהודית". „משה", מיינט מען „משה רבנו". ואיזו היא, און וואָס הייסט געזעץ פון משה (דת משה)? אויב זי (די פרוי) גיט אים (דעם מאַן) צו עסן ניט־געמשרטע (מאכלים), אָדער זי לעבט מיט אים ווען זי איז א נידה, אָדער זי נעמט ניט אראָפּ קיין חלה (פון געבעקס וואָס זי באַקט), אָדער זי טוט א נדר און האַלט אים ניט. די גמרא זאָגט אז אין די אַלע פאַלן, נאַרט זי אים אָפּ. זי זאָגט אז יענער כהן האָט פאַר איר אראָפּגענומען מעשר, און ווען דער מאַן האָט געפרעגט דעם כהן האָט זיך ארויסגעוויזן אז עס איז ליגן, און דער מאַן האָט געגעסן אומגעמשרטע פּרוכטן צו תבואה, טבל, וואָס מען טאָר ניט. דאָס זעלביקע, אויב די שכנות האָבן געוואוסט אז זי איז א נידה (זיי האָבן איר געזען אָנגעטאָן אין די נידה־מלבושים) און דעם מאַן האָט זי געזאָגט, אז זי איז ריין, אויך ביי חלה האָט זי דעם מאַן געזאָגט, אז יענער מענטש האָט אראָפּגענומען פאַר איר חלה, און ווען איר מאַן האָט אים געפרעגט האָט זיך ארויסגעוויזן אז עס איז ליגן. אין די אַלע פאַלן האָט די פרוי אים געמאַכט עובר זיין אויף בפירושע דינים פון דער תורה, פון משה רבנו, אָדער זי אַליין האָט עובר געווען אויף די דינים. ואיזוהי דת יהודית, און וואָס הייסט דאָס געזעץ פון יידישקייט? אויב זי (די פרוי) גייט ארויס און אירע קאָפּ־האָר זענען אָפּגעדעקט (ראשה פרוע), אָדער זי שפּינט (וואָל) אין גאַס (און ווייזט דאַביי אירע אָרעמס צו מענטשן), אָדער זי שמועסט מיט יעדן מענטש (זי שפּילט זיך מיט יונגע מענטשן). דאָס אַלץ הייסט עובר געווען אויף צניעות־מנהגים פון יידישע פרויען, אויף „געזעצן פון יידישקייט". אבא שאול זאָגט, אז אויך (די פרוי) וועלכע שילט זיינע (דעם מאַנ'ס) עלטערן פאַר אים (פאַר איר מאַן, ווען דער מאַן איז דאַביי). אויך אַזאַ פרוי דאַרף דער מאַן געבן א גט אָן כתובה. ר' טרפון זאָגט, אז אויך א שרייעדיקע (קולנית); וואָס הייסט א שרייעדיקע? ווען זי רעדט אין איר הויז און די שכנים הערן איר קול. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דער־מיט ווען זי מאָנט מיט א הויך קול ביים מאַן אז ער זאָל לעבן מיט איר געשלעכט־ליך. וועגן די אַלע פרויען דאַרף דער מאַן האָבן עדות אז זיי האָבן אַזוי געטאָן און אז מען האָט זיי געוואָרנט (מתרה געווען) דאָס ניט צו טאָן און זיי האָבן ניט געפאָלגט, און דאַמאָלס האָבן זיי היזק די כתובה.

אֶת הָאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. כְּנָסָהּ סְתָם וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה. עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּהּ מוּמִין, וְנִמְצְאוּ בָהּ מוּמִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. כְּנָסָהּ סְתָם, וְנִמְצְאוּ בָהּ מוּמִין, תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, פּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים: **ח** הָיוּ בָהּ מוּמִין וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, הָאָב צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה, שֶׁמִּשֶּׁנִּתְאָרְסָה נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין (נ״א הָיוּ בָהּ מוּמִין) הַלָּלוּ, וְנִסְתַּחְפָּה שָׂדֵהוּ. נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל, הַבַּעַל צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָהּ מוּמִין אֵלּוּ וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

ז. המקדש, אז איינער האָט מקדש געווען א פרוי מיט דעם תנאי אז זי האָט ניט אויף זיך קיין נדרים (זי האָט ניט אויף זיך קיין נדר ניט צו טאָן עפּיס א זאַך) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט אויף זיך נדרים, איז זי ניט מקודש. **די קידושין זיינען ניט קיין קידושין, ווייל ער האָט דאָך בפירוש, אויסגענומען דעם תנאי. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דערמיט נור אזעלכע נדרים, ווי אז זי זאָל ניט עסן קיין פלייש און ניט טרינקן קיין ווין און ניט פוצן זיך מיט פארביקע מלבושים; אָבער אויב זי האָט אנדערע נדרים איז זי יאָ מקודש.** כנסה, אויב ער האָט איר גענומען (פאַר א ווייב) סתם (ער האָט ניט אויסגענומען קיין שום תנאי) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט נדרים, קאָן ער איר געבן א גט אָן א כתובה. **די קידושין זענען קידושין, אָבער דער מאן קאָן טענהן אז א ווייב מיט נדרים וויל ער ניט, און ער קאָן איר געבן א גט און ניט געבן איר די כתובה.** על מנת, (אויב א מאן האָט מקדש געווען א פרוי) מיט דעם תנאי אז זי האָט ניט קיין פעלערן (מומין, פע־לערן אין איר קערפּער), און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט יאָ פעלערן, איז זי ניט מקודש. **אויך דאָ איז דער תנאי ניט מקויים געוואָרן, און די קידושין זענען ניט קיין קידושין.** כנסה סתם, אויב ער האָט זי גענומען (פאַר א ווייב) סתם (ער האָט ניט אויסגענומען קיין תנאי), און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט פעלערן (קער־פּערליכע פעלערן), קאָן ער איר געבן א גט אָן א כתובה. **ער קאָן זאָגן, אז ער וויל ניט א ווייב מיט קערפּערליכע פעלערן.** כל המומין, אלע (קערפּערליכע) פעלערן וועל־כע פסלענען ביי כהנים (מאכן א כהן אז ער זאָל ניט טאָרן טאָן די עבודה אין בית המקדש), פסלענען אויך ביי ווייבער. **די משנה ענטפערט דאָ אויף דער פראַגע, וואָס הייסט ביי א פרוי א מום, א קערפּערליכער פעלער? און זי זאָגט, אז די אלע פעלערן וואָס פסלענען כהנים, הייסן אויך פעלערן ביי פרויען. די משנה אין מסכתא בכורות פרק ז׳ רעכנט אויס די אלע פעלערן, וואָס פסלענען ביי כהנים. די גמרא זאָגט דאָ, אז ביי פרויען האָט מען נאָך צוגעגעבן עטליכע אנדערע פעלערן, וואָס כאָטש ביי כהנים פסלענען זיי ניט, אָבער ביי א פרוי הייסן זיי פעלערן, ווי שוויס, און א שלעכטער ריח פון מויל אָדער בכלל א שלעכטער ריח, א וואָרצל־קרעצל (שומא) מיט האָר, איר קול איז גראָב (נישט א פרויען קול), די ברוסטן זענען צו־גרויס, אָדער זענען צופיל אָפּגערוקט איינע פון דער אנדערער.**

ח. היו, אויב מען האָט געפונען ביי איר (ביים ווייב) פעלערן וועו זי איז נאָך אין איר פאָטערס הויז (נאָכדעם ווי דער מאן האָט איר מקדש געווען, אָבער ער האָט נאָכניט געהאט חתונה געהאט מיט איר) דאַרף דער פאָטער ברענגן דעם באוויז, אז די פעלערן זענען געוואָרן ביי איר (ביי זיין טאָכטער) שוין נאָכדעם ווי דער מאן האָט איר מקדש געווען און זיין „פעלד איז פארפלייצט געוואָרן” (בעת זי איז שוין געווען זיין ווייב זענען געוואָרן די פעלערן, און ער קאָן איר דאריבער ניט גטן); אויב אָבער (די פעלערן האָט מען געפונען נאָכדעם ווי) זי איז שוין געהאט אריבער אין מאַנ׳ס רשות (נאָך דער חתונה), דאַרף דער מאן ברענגן דעם באוויז, אז זי האָט שוין געהאט די פעלערן איידער ער האָט זי מקדש געווען, און זיין קויף (זיין מקדש זיין איר פאַר א ווייב) איז געווען אן אָפּגענארטער קויף, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **דעם אויסדרוק**

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר, אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי, אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן. וְאִם יֵשׁ מֶרְחָץ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אַף מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדְקָהּ בִּקְרוֹבוֹתָיו:

ט הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בוֹ מוּמִין, אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין הַקְּטַנִּים, אֲבָל בְּמוּמִין הַגְּדוֹלִים כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא:

י וְאֵלּוּ שֶׁכּוֹפִין אוֹתָן לְהוֹצִיא, מֻכֵּה שְׁחִין, וּבַעַל פּוֹלִיפּוֹס, וְהַמְקַמֵּץ, וְהַמְצָרֵף נְחשֶׁת, וְהַבּוּרְסִי, בֵּין שֶׁהָיוּ בָם עַד שֶׁלֹּא נִשְּׂאוּ וּבֵין מִשֶּׁנִּשְּׂאוּ נוֹלְדוּ. וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי מֵאִיר,

„שנסתחפה שדהו״ („זיין פעלד איז געוואָרן פארפלייצט, קאַליע״), **האָבן מיר גע־האָט פריער אין פרק א׳ משנה ו׳. מען נעמט אָן, אז אין וועלכן רשות מען געפינט די פרוי אז זי האָט פעלערן, דאָרט זענען די פעלערן געוואָרן. אויב ווען די פרוי איז שוין אין רשות פון מאן זענען זיי געוואָרן שוין נאָך זײַער חתונה; אויב ווען זי איז נאָך אין פאָטערס הויז, נעמט מען אָן אז די פעלערן האָט זי געהאט נאָך אײדער דער מאן האָט זי מקדש געווען.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז דער מאן קאָן איר גטן אָן א כתובה ווען ער געפינט אויס אז דאָס ווייב האָט געהאט פון פריער פעלערן)? ביי באהאלטענע פעלערן (אזעלכע קערפערליכע פעלערן וועלכע מען דערקענט ניט אויבן־אויף, זיי זענען אין באהאלטענע טיילן פון קערפער), אָבער ביי אָפענע פעלערן (וועלכע מען זעט, ווייל זיי זענען אין אָפענע טיילן פון קערפער), קאָן ער (דער מאן) ניט האָבן קיין טענה. **מחמת מען נעמט אָן, אז ער האָט געוואוסט פון זיי און ער האָט מסכים געווען.** ואם יש, און אויב עס איז פאַראַן א מרחץ (א באָד־אנשטאלט) אין דער דאָזיקער שטאָט (וואו פרויען קומען זיך באָדן), קאָן ער אויך וועגן באהאלטענע פעלערן ניט האָבן קיין טענה, ווייל ער ווערט געוואָר וועגן איר דורך זײַנע קרובות (פרויען וואָס זענען זײַנע קרובים). **און מען נעמט אָן, אז ער האָט ביי זיי נאָכגעפרעגט צי די פרוי האָט פעלערן** (מחמת זיי באָדן זיך מיט איר צוזאמען וויסן זיי) **און זיי האָבן אים געזאָגט אז יאָ, און ער האָט מסכים געווען חתונה צו האָבן מיט איר אפילו מיט די פעלערן.**

ט. האיש, א מאן, וואָס האָט באקומען פעלערן (נאָך דער חתונה) קאָן מען אים ניט צווינגן צו גטן זײַן ווייב. **מחמת מען קאָן איר זאָגן, אז עס איז איר גורל, און זי דאַרף מיט אים מיטלײַדן.** אָמר, האָט רבן שמעון בן גמליאל געזאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? (נאָר) ביי קלײנע פעלערן (וועלכע זענען צום דערלײַדן). אָבער ביי גרויסע פעלערן (למשל, ער איז געוואָרן בלינד אויף אן אויג, אָדער א האנט איז אים אָפגעהאקט געוואָרן, צי ער האָט זיך צעבראָכן א פוס) קאָן מען אים צווינגן צו געבן איר א גט. **דער דין בלײַבט ניט ווי רבן שמעון בן גמליאל.**

י. ואלו, און די דאָזיקע (מענער) קאָן מען צווינגן צו געבן א גט: אן אויסגע־שלאָגענער מיט קרעץ (מוכה שחין, א מצורע), אָדער אײנער וואָס האָט א פּאָליפּ (אין דער נאָז און מען שפּירט אים פון דער נאָז), אָדער אײנער וועלכע זאמלט די צואה פון הינט („המקמץ״, און מען שפּירט פון אים א שלעכטן ריח), אָדער אײנער וועלכער האקט אויס קופּער (מצרף נחושת, קופּער־גיסער פון דער ערד ארויס, און פון אים שפּירט מען א שלעכטן ריח), אָדער אײנער וואָס באארבייט פעל („הבורסי״, א גארבער, און אויך פון אים שפּירט מען א שלעכטן ריח); סיי זיי זענען דאָס געווען אײדער זיי האָבן חתונה געהאט און סיי זיי זענען עס געוואָרן נאָכדעם ווי זיי האָבן חתונה געהאט (קאָנען די פרויען זיי צווינגן צו געבן זיי א גט). **„פוליפוס״ איז דאָס גריכישע וואָרט „פּאָלופּאָס״, א פּאָליפּ אין דער נאָז. „בורסי״ איז דאָס גריכישע וואָרט „בורסעאוס״ א גארבער. וועגן זאמלן צואה פון הינט איז צו זען פון דער גמרא ברכות כ״ה אז מען פלעגט דאָס באנוצן צום באארבייטן פעל.** ועל כולן, אויף די אלע דאָזיקע (פעלערן ביי מענער) האָט ר׳ מאיר געזאָגט, אז כאָטש ער (דער מאן)

אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר, סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאֲנִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וְעַכְשָׁיו אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְקַבֶּלֶת הִיא עַל כָּרְחָהּ, חוּץ מִמֻּכֵּה שְׁחִין, מִפְּנֵי שֶׁמְּמַקַּתּוֹ. מַעֲשֶׂה בְצִידוֹן בְּבוּרְסִי אֶחָד שֶׁמֵּת וְהָיָה לוֹ אָח בּוּרְסִי, אָמְרוּ חֲכָמִים, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר, לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וְלָךְ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל:

פרק ח.

א הָאִשָּׁה שֶׁנָּפְלוּ לָהּ נְכָסִים עַד שֶׁלֹּא תִתְאָרֵס, מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל שֶׁמּוֹכֶרֶת וְנוֹתֶנֶת וְקַיָּם. נָפְלוּ לָהּ מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תִּמְכּוֹר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תִמְכּוֹר. אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁאִם מָכְרָה וְנָתְנָה קַיָּם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אָמְרוּ לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, הוֹאִיל וְזָכָה בָאִשָּׁה לֹא יִזְכֶּה בַנְּכָסִים? אָמַר לָהֶם, עַל הַחֲדָשִׁים אָנוּ בוֹשִׁין,

האָט אויסגענומען מיט איר (ער האָט איר פאר דער חתונה געזאָגט, אז ער האָט אזא פעלער און זי איז באשטאנען דערויף) קאָן זי זאָגן: „איך האָב געמיינט, אז איך וועל עס קאָנען פארטראָגן, און איצט קאָן איך ניט פארטראָגן. **און זי קאָן דאריבער פאָדערן פון אים א גט.** וחכמים, און די חכמים זאָגן (אז אויב ער האָט פריער איר געזאָגט) מוז זי אויסהאלטן (על כרחה, אפילו זי וויל ניט), א חוץ פון א אויסגע־שלאָגענעם מיט קרעץ (א קרעציקן, א מוכה שחין), ווייל זי צערט אים אָפּ (שממקתו). **ווען דער מוכה שחין לעבט מיט איר געשלעכטליך ווירקט עס אויף זיין קערפּער, אז ער ווערט דערפון אָפּגעצערט, און דאָס איז א סכנה פאר זיין לעבן. „ממקתו" איז ווי אין זכריה י"ד „המק בשרו", זיין לייב ווערט צעגאנגן ,ווייך, אָפּגעצערט.** מעשה, עס האָט פאסירט אין (דער שטאָט) צידון מיט א גארבער וועלכער איז געשטאָרבן (אָן קינדער און איבערגעלאָזט א ווייב) און ער האָט געהאט א ברודער א גארבער (וועלכער האָט געוואָלט מייבם־זיין חתונה האָבן מיט דער שוועגערין), האָבן די חכמים געזאָגט, אז זי קאָן אים (דעם שוואָגער, דעם יבם) זאָגן: „דיין ברודער (דעם גארבער) האָב איך געקאָנט פארטראָגן, און דיך (דעם גארבער) קאָן איך ניט פארטראָגן". **און מען האָט זי ניט געצוואונגן חתונה צו האָבן מיט אים, נאָר מען האָט אים געהייסן איר געבן חליצה און די כתובה.**

פרק ח.

א. האשה, א פרוי וואָס האָט באקומען פארמעגנס (דורך א ירושה אָדער א מתנה) איידער א מאן האָט זי מקדש געווען (און דערנאָך האָט זי א מאן מקדש גע־ווען), זענען די בית שמאי און די בית הלל מודה, אז זי קאָן פארקויפן אָדער אוועק־שענקן (די דאָזיקע פארמעגנס צו אן אנדערן) און עס איז גילטיק. **דער פארקויף אָדער דאָס אוועקשענקן איז גוט, און דער מאן קאָן גארניט טאָן קייגן דעם.** נפלו לה, אויב אָבער זי האָט באקומען די פארמעגנס נאָכדעם ווי א מאן האָט איר מקדש געווען (אָבער ער האָט נאָכניט חתונה געהאט מיט איר), זאָגן די בית שמאי אז זי מעג זיי פארקויפן, און די בית הלל זאָגן, אז זי טאָר זיי ניט פארקויפן; די (בית שמאי) און די (בית הלל) זענען מודה אז אויב זי האָט יאָ פארקויפט אָדער אוועקגעשאָנקן איז עס גילטיק· **מען מיינט דאָ אז זי האָט פארקויפט אָדער אוועקגעשאָנקן איידער זי האָט חתונה געהאט, אָבער נאָכדעם ווי דער מאן האָט זי מקדש געווען.** אמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז מען האָט געזאָגט פאר רבן גמליאל (מען האָט אים געפרעגט): אויב ער, דער מאן) האָט זוכה געווען די פרוי (דאדורך וואָס ער האָט זי מקדש געווען איז זי דאָך געוואָרן זיין פרוי), זאָל ער ניט זוכה זיין די פארמעגנס (וואָס זי האָט באקומען)?! האָט ער (רבן גמליאל) זיי געזאָגט (אָפּגעענטפערט): מיר שעמען זיך אויף די נייע (אויף די נייע פארמעגנס, וואָס די פרוי באקומט נאָך דער חתונה, פאר־וואָס מען האלט, אז אויב זי פארקויפט אוועק קאָן זיי איר מאן צוריק אָפּנעמען פון

אֶלָּא שֶׁאַתֶּם מְגַלְגְּלִין עָלֵינוּ אֶת הַיְשָׁנִים. נָפְלוּ לָהּ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת, אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁאִם מָכְרָה וְנָתְנָה, שֶׁהַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. עַד שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת, וְנִשֵּׂאת, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם מָכְרָה וְנָתְנָה קַיָּם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא, אָמְרוּ לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, הוֹאִיל וְזָכָה בָּאִשָּׁה לֹא יִזְכֶּה בַּנְּכָסִים? אָמַר לָהֶם, עַל הַחֲדָשִׁים אָנוּ בוֹשִׁין, אֶלָּא שֶׁאַתֶּם מְגַלְגְּלִים עָלֵינוּ אֶת הַיְשָׁנִים:

ב רַבִּי שִׁמְעוֹן חוֹלֵק בֵּין נְכָסִים לִנְכָסִים. נְכָסִים הַיְדוּעִים לַבַּעַל לֹא תִמְכּוֹר, וְאִם מָכְרָה וְנָתְנָה, בָּטֵל. שֶׁאֵינָן יְדוּעִים לַבַּעַל, לֹא תִמְכּוֹר, וְאִם מָכְרָה וְנָתְנָה, קַיָּם:

ג נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים, יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. פֵּירוֹת הַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע,

די קויפערס) ווילט איר נאָך ארויפלייגן אויף אונז די אלטע (די פאַרמעגנס, וואָס זי האָט באקומען פאר דער חתונה, נאָכן מקדש זיין)! **רבן גמליאל האלט, אז די פארמעגנס וואָס זי פארקויפט פאר דער חתונה, איז דער פארקויף א גוטער פארקויף, און דער מאן קאָן זיי ניט אָפּנעמען פון די קויפערס.** נפלו לה משנשאת, אויב זי האָט באקומען (פארמעגנס) נאָך דער חתונה זענען סיי די (בית שמאי) און סיי די (בית הלל) מודה, אז אויב זי האָט זיי פארקויפט אָדער אוועקגעשאָנקן, נעמט (איר) מאן זיי צוריק פון די קויפערס (אָדער פון די מתנה־נעמערס). **מחמת די פארמעגנס וועלכע זי האָט באקומען נאָך דער חתונה זענען אין רשות פון מאן.** עד שלא נשאת, (אויב זי האָט באקומען פארמעגנס) איידער זי האָט חתונה געהאט, און דערנאָך האָט זי חתונה געהאט, זאָגט רבן גמליאל, אז אויב זי האָט פארקויפט אָדער אוועקגעשאָנקן איז עס גוט. **דער פארקויף אָדער די מתנה זענען גוט, אפילו זי האָט עס געטאָן נאָך דער חתונה אויב זי האָט די פארמעגנס באקומען פאר דער חתונה.** אָמר, האָט ר׳ חנינא בן עקיבא געזאָגט, אז מען האָט געזאָגט פאר רבן גמליאל: אויב ער (דער מאן האָט זוכה געווען די פרוי (זי איז דאָך געוואָרן אינגאנצן זיין פרוי נאָך דער חתונה,) זאָל ער ניט זוכה זיין אין די פארמעגנס? האָט ער (רבן גמליאל) צו זיי געזאָגט (אָפּגעענטפערט): אויף די נייע שעמען מיר זיך (פארוואָס די חכמים האָבן געזאָגט אז דער מאן קאָן צוריקנעמען די פארקויפטע פארמעגנס אויב די פרוי האָט זיי באקומען נאָך דער חתונה) ווילט איר אויף אונז נאָך ארויפלייגן די אלטע (אז ער זאָל קאָנען אָפּנעמען אפילו די נכסים וואָס זי האָט באקומען פאר דער חתונה)! **רבן גמליאל האלט אז נאָר פארמעגנס, וואָס זי האָט באקומען נאָך דער חתונה און זי האָט זיי פארקויפט קאָן איר מאן זיי צוריק אָפּנעמען.**

ב. ר׳ שמעון מאכט אן אונטערשיד צווישן פארמעגנס און פארמעגנס (דהיינו): פארמעגנס, וואָס דער מאן ווייסט וועגן זיי זאָל זי ניט פארקויפן און אויב זי פארקויפט אָדער שענקט אוועק איז עס בטל (דער פארקויף און דאָס אוועקשענקן טויג ניט), (אָבער ביי פארמעגנס) וואָס דער מאן ווייסט ניט וועגן זיי, זאָל זי ניט פארקויפן, און אויב זי האָט פארקויפט אָדער אוועקגעשאָנקן איז עס גוט (דער פארקויף און די מתנה זענען גוט). **אויף דער משנה זענען פאראן צוויי טייטשן. איין טייטש איז אז מיט „פארמעגנס וואָס דער מאן ווייסט״ מיינט מען פעלדער, און „וואָס דער מאן ווייסט ניט״ מיינט מען מטלטלים, באוועגליכע גיטער; אן אנדער טייטש איז אז „וואָס דער מאן ווייסט ניט״ מיינט מען פארמעגנס וועלכע זענען איזא ווייט לאנד און דעם מאן האָט ניט געקאָנט איינפאלן אז זיין פרוי וועט זיי אמאָל באקומען אלס ירושה אָדער א מתנה.**

ג. נפלו, אויב זי (די פרוי) האָט באקומען (נאָך דער חתונה א ירושה אָדער א מתנה) געלט, זאָל מען דערפאר קויפן ערד און ער (איר מאן) זאָל עסן די פרוכטן (פון דער ערד). **דער קרן, די ערד זעלבסט, געהערט ניט צו אים; ער באקומט נור די פרוכטן פון דער ערד.** פירות, אויב זי האָט באקומען פרוכטן, וועלכע זענען אָפּ־

יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. וְהַמְחֻבָּרִין בַּקַּרְקַע, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, שָׁמִין אוֹתָן כַּמָּה הֵן יָפִין בְּפֵירוֹת, וְכַמָּה הֵן יָפִין בְּלֹא פֵירוֹת, וְהַמּוֹתָר יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַמְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, וְהַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע שֶׁלָּהּ, יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת:

ד רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁיָּפֶה כֹּחוֹ בִּכְנִיסָתָהּ הוּרַע כֹּחוֹ בִּיצִיאָתָהּ, מָקוֹם שֶׁהוּרַע כֹּחוֹ בִּכְנִיסָתָהּ יָפֶה כֹּחוֹ בִּיצִיאָתָהּ. פֵּירוֹת הַמְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע, בִּכְנִיסָתָהּ שֶׁלּוֹ, וּבִיצִיאָתָהּ שֶׁלָּהּ. וְהַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, בִּכְנִיסָתָהּ שֶׁלָּהּ, וּבִיצִיאָתָהּ שֶׁלּוֹ:

ה נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת זְקֵנִים,

געריסן פון דער ערד, זאָל מען פאר זיי (פאר די פרוכטן) קויפן ערד, און ער (דער מאַן) עסט די פרוכטן (פון דער ערד). **מחמת די אָפּגעריסענע פרוכטן האָבן דעם דין פון געלט.** והמחוברין, און (אויב זי האָט באקומען) פרוכטן וועלכע זענען נאָך באַהאָפטן צו דער ערד, זאָגט ר׳ מאיר, אז מען שאצט אָפּ איר (די ערד) וויפיל זי איז ווערט מיט די פרוכטן און וויפיל זי איז ווערט אָן די פרוכטן, און פאר דעם איבעריקן (פאר דעם אונטערשיד געלט וואָס די ערד איז מיט די פרוכטן ווערט מער ווי אָן די פרוכטן) זאָל מען קויפן ערד און ער זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **אָבער וואָס עס וואַקסט צו שפּעטער צו די ערשטע ניט־אָפּגעריסענע פרוכטן הייסט שוין ניט קיין געלט וואָס די פרוי האָט באַקומען, נאָר פרוכטן און דער מאַן נעמט זיי צו אינגאנצן. אזוי טייטשט דער ברטנורא.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז די (פרוכטן) וועלכע זענען באַהאַפטן צו דער ערד געהערן צו אים (און ער, דער מאַן, עסט זיי אינגאנצן) און די (פרוכטן) וועלכע זענען אָפּגעריסן פון דער ערד געהערן צו איר, און מען קויפט פאר זיי ערד און ער (דער מאַן) עסט די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **די חכמים האַלטן, אז אויב זי באַקומט ערד מיט פרוכטן וועלכע זענען נאָך ניט אָפּגעריסן, הייסן די פרוכטן ניט קיין קרן־געלט, נאָר פרוכטן, און זיי געהערן צום מאַן.**

ד. ר׳ שמעון זאָגט, אז דאָס ביי וועלכן עס איז בעסער דער כח פון אים (פון מאַן) ווען ער האָט חתונה מיט איר (מיט דעם ווייב) איז ערגער זיין (דעם מאַנ׳ס) כח ווען ער גט זיך (מיטן ווייב), און דאָס ביי וועלכן עס איז ערגער זיין (דעם מאַנ׳ס) כח ווען ער האָט חתונה מיט איר (מיטן ווייב) איז בעסער זיין כח ווען ער גט זיך מיט איר (מיטן ווייב). **און ר׳ שמעון דערקלערט באַלד וואָס ער מיינט דערמיט, דהיינו:** פירות, אויב עס זענען פאראַן פרוכטן וואָס זענען נאָך באַהאַפטן צו דער ערד (ניט־אָפּגעריסענע) בעת ער (דער מאַן) האָט חתונה מיט איר געהערן זיי (די דאָזיקע ניט־אָפּגעריסענע פרוכטן) צו אים (צום מאַן), און ווען ער גט זיך מיט איר (אויב די פרוכטן זיינען אויפן פעלד וואָס זי האָט אים געבראַכט אלס נדן און איצט ביים גטן זיך נעמט זי דאָס פעלד צוריק) געהערן זיי צו איר; און אויב זיי (די פרוכטן) זיינען אָפּגעריסן פון דער ערד איז ווען ער האָט מיט איר חתונה געהערן זיי צו איר (צום ווייב), און ווען ער גט זיך מיט איר געהערן זיי צו אים (צום מאַן). **מחמת ר׳ שמעון האַלט, אז ניט־אָפּגעריסענע פרוכטן הייסן ניט קיין באַזונדערע זאַך, קיין געלט, נאָר די פרוכטן פון דער ערד, אָבער אָפּגעריסענע פרוכטן הייסן שוין א באַזונדערע זאַך, און האָבן ניט מער קיין שייכות מיט דער ערד, און דעריבער ווען דער מאַן גט זיך מיטן ווייב און דאָס ווייב נעמט צו איר פעלד קאָן זי ניט פאַרלאַנגען די אָפּגעריסענע פרוכטן, מחמת זיי הייסן שוין דעם מאַנ׳ס געלט. דער ברטנורא זאָגט אויפן יסוד פון דער גמרא, אז די חכמים האַלטן, אז אויך די ניט־אָפּגעריסענע פרוכטן געהערן ביים גטן זיך צום מאַן, ווייל זיי זענען געוואַקסן אין זיין רשות.**

ה. נפלו, אויב זי האָט באַקומען (ירושה) אַלטע שקלאַפן און אַלטע שקלאַפינס,

יִמָּכְרוּ וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא תִמְכּוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ. נָפְלוּ לָהּ זֵיתִים וּגְפָנִים זְקֵנִים, יִמָּכְרוּ לְעֵצִים וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תִמְכּוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ. הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, הוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל קִימְעָא, קִימְעָא וְאָכַל הַרְבֵּה, מַה שֶּׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶּׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא אָכַל, יִשָּׁבַע כַּמָּה הוֹצִיא וְיִטּוֹל: ו שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁנָּפְלוּ לָהּ נְכָסִים, מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל שֶׁמּוֹכֶרֶת וְנוֹתֶנֶת וְקַיָּם. מֵתָה, מַה יַּעֲשׂוּ בִכְתֻבָּתָהּ וּבִנְכָסִים הַנִּכְנָסִין

זאָל מען זיי פאַרקויפן און קויפן פאַר זיי ערד און ער (דער מאַן) זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד); ר' שמעון בן גמליאל זאָגט, אז זי דאַרף ניט פאַרקויפן (אויב די פרוי וויל ניט קאָן זי ניט לאָזן זיי פאַרקויפן), מחמת דאָס איז דאָס חשיבות פון איר פאָטערס הויז (שבח בית אביה). **דאָס איז ניט סתם א זאַך, נאָר עס איז א חשיבות פון איר פאָטערס הויז, און זי האָט דאָס רעכט ניט צו וועלן זיך צו שיידן מיט זיי.** נפלו, אויב זי האָט באַקומען (ירושה) אַלטע איילבירטן־ביימער און וויינשטאָקן, זאָל מען זיי פאַרקויפן אויף האָלץ, און מען זאָל קויפן פאַר זיי ערד, און ער דער מאַן זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **דער מאַן קאָן פאַרלאַנגען זיי צו פאַרקויפן און קויפן ערד פאַר זיי, מחמת די אַלטע ביימער ברענגען אים גאָרניט.** ר' יהודה זאָגט, אז זי דאַרף זיי ניט פאַרקויפן (זי, די פרוי, קאָן זאָגן, אז זי וויל זיי ניט פאַרקויפן), ווייל דאָס איז דאָס חשיבות פון איר פאָטערס הויז. **ווען זיי שטייען דערמאָנען זיי אַז אירע עלטערן זענען געווען פאַרמעגליכע מענטשן און דאָס גיט צו כבוד איר און אירע עלטערן.** המוציא, ווען איינער האָט אויסגעגעבן הוצאות אויף דעם פאַרמעגן (פעלדער און אַנדערע זאַכן) פון זיין ווייב סיי ער האָט אויסגעגעבן א סך (געלט) און ער האָט געגעסן (ער האָט אַריינגעקריגן פאַר זיך) ווינציק (געלט), סיי ער האָט אויסגעגעבן ווינציק (געלט) און ער האָט געגעסן (אַריינבאַקומען) א סך, איז וואָס ער האָט געגעסן האָט ער געגעסן און וואָס ער האָט אויסגעגעבן האָט ער אויסגעגעבן. **ניט ער קאָן מאָנען, אז זיין ווייב זאָל אים צוריקצאָלן דעם אונטערשיד וואָס ער האָט אויסגעגעבן מער וויפיל ער האָט אַריינבאַקומען, און ניט זי קאָן מאָנען פון אים דעם אונטערשיד אויב ער האָט אַריינבעקומען מער וויפיל ער האָט אויסגעגעבן.** „קימעא" איז דער טייטש „אביסל" ווינציק, **און דאָס וואָרט געפינט זיך א סך מאָל אין דער גמרא.** הוציא ולא אכל, אויב ער האָט אויסגעגעבן (אויף די פעלדער פון זיין ווייב) און ער האָט גאָרניט געגעסן (פון זיי, ער האָט גאָרניט גענומען פון זיי, ער האָט גאָרניט גענומען קיין הכנסה) זאָל ער שווערן וויפיל ער האָט אויסגעגעבן און ער זאָל נעמען. **אין אַזאַ פאַל קומט יאָ דעם מאַן צו באַצאָלן פאַר די הוצאות. דער ברטנורא גיט צו אז דאָס איז נור, אויב די פעלדער זענען דורך די הוצאות געוואָרן פאַרבעסערט לפחות אַזוי פיל וויפיל די הוצאות האָבן באַטראָפן; אָבער אויב די פעלדער זיינען געוואָרן פאַרבעסערט ווינציקער, למשל, ער האָט אויסגעגעבן 100 גולדן, און די פעלדער זענען פאַרבעסערט געוואָרן דורך זיי נור מיט 50 גולדן, קומט דעם מאַן נור די פאַרבעסערונג, ניט מער ווי 50 גולדן.**

ו. שומרת יבם, אויב א יבמה (א פרוי וואָס איר מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער, און זי וואַרט אז דעם מאַנ'ס ברודער זאָל איר מייבם זיין, חתונה האָבן מיט איר, „שומרת יבם", זי וואַרט אויפ'ן יבם), וועלכע האָט (אין דער צייט פון איר זיין א יבמה) באַקומען (א ירושה אָדער א מתנה) פאַרמעגנס, זענען די בית שמאי און די בית הלל (וועלכע זענען פריער אין משנה א' מחולק בנוגע א ווייב וואָס דער מאַן האָט זי נור מקדש געווען) מודה, אז זי קאָן זיי פאַרקויפן אָדער אַוועקשענקען (צו אן אַנדערן) און עס איז גוט (דער פאַרקויף און די מתנה זענען גוטע). אויב זי (די יבמה) איז געשטאָרבן, וואָס זאָל מען טאָן מיט איר כתובה און מיט די פאַרמעגנס וועלכע גייען אַריין

וְהַיּוֹצְאִין עִמָּהּ? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחֲלוֹקוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל עִם יוֹרְשֵׁי הָאָב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, וּכְתֻבָּה בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל, נְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִים עִמָּהּ בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאָב: ז הִנִּיחַ אָחִיו מָעוֹת, יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. פֵּירוֹת הַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. הַמְחֻבָּרִין בַּקַּרְקַע, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, שָׁמִין אוֹתָן כַּמָּה הֵן יָפִין בְּפֵירוֹת וְכַמָּה הֵן יָפִין בְּלֹא פֵּירוֹת, וְהַמּוֹתָר יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, פֵּירוֹת הַמְחֻבָּרִין בַּקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, וְהַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה בָהֶן. קָדַם הוּא זָכָה,

מיט איר און גייען ארויס מיט איר (וועלכע זי טראָגט אריין דעם מאן ווען זי האָט חתונה מיט אים און וועלכע זי נעמט צוריק צו ווען זי צעשיידט זיך מיט אים)? זאָגן דיבית שמאי, אז עס זאָלן זיך טיילן (מיט די דאָזיקע פארמעגנס) די יורשים פון איר מאן מיט די יורשים פון איר פאָטער (מיט אירע יורשים), און די בית הלל זאָגן, אז די פארמעגנס זענען אין זייער חזקה (אזוי ווי זיי זענען געווען), און די כתובה איז אין דער חזקה פון מאנ׳ס יורשים און די פארמעגנס וועלכע גייען־אריין און גייען ארויס מיט איר זענען אין דער חזקה פון מאנ׳ס יורשים. **די דאָזיקע משנה האָבן מיר געהאַט וואָרט־ביי־וואָרט אין מסכתא יבמות פרק ד׳ משנה ג׳ און דאָרט האָבן מיר געגעבן דעם אויספירליכן פירוש וועגן „חזקה״ און וועגן „פארמעגנס וועלכע גייען אריין מיט איר און גייען ארויס מיט איר״, און בכלל מברר געווען דעם גאנצן ענין.**

ז. הניח, אויב (איינער איז געשטאָרבן אָן קינדער און ער האָט איבערגעלאָזט א ווייב, וועלכע האָט חתונה מיט זיין ברודער, דעם יבם, און ער, דער פארשטאָרבענער) ברודער האָט איבערגעלאָזט געלט, זאָל מען פאר דעם געלט קויפן פעלד, און ער (דער איצטיקער מאן, דער יבם) זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **מען זאָל דערפאר קויפן ערד ווייל דאָס פארמעגן פון פארשטאָרבענעם ברודער איז פאראנט־וואָרטליך פאר דער כתובה פון דער אלמנה. די גמרא זאָגט, אז די דאָזיקע משנה האלט, אז אויך די מטלטלים, די באוועגליכע פארמעגנס** (ווי געלט) **זענען אויך פאר־אנטוואָרטליך פאר דער כתובה.** פירות התלושין, (אויב ער האָט איבערגעלאָזט) פרוכטן וועלכע זענען אָפּגעריסן פון דער ערד, זאָל מען קויפן פאר זיי ערד און ער (דער איצטי־קער מאן, דער יבם) זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **אויך די דאָזיקע פרוכטן זענען פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה.** המחוברין, (אויב ער האָט איבער־געלאָזט פרוכטן וועלכע זענען) באהאָפטען צו דער ערד, זאָגט ר׳ מאיר, אז מען שאצט עס אָפּ וויפיל עס איז ווערט מיט די פרוכטן און וויפיל עס איז ווערט אָן די פרוכטן, און פאר דאָס איבעריקע (דעם אונטערשיד) זאָל מען קויפן ערד און ער זאָל עסן די פרוכטן (פון דער געקויפטער ערד). **מחמת אלץ וואָס איז געוואקסן אין רשות פון פארשטאָרבענעם ברודער איז פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז די פרוכטן וועלכע זענען באהאָפטן צו דער ערד געהערן צו אים (די גמרא זאָגט, אז עס דארף זיין ניט „שלו״, „צו אים״, נאָר „שלה״, „צו איר״, און מען דארף פאר זיי קויפן ערד און ער עסט דערפון נור די פרוכטן), און די פרוכטן וועלכע זענען אָפּגעריסן פון דער ערד, איז ווער עס פעדערט זיך (ווער עס נעמט זיי פריער) האָט זיי זוכה געווען: אויב ער (דער מאן, דער יבם) האָט זיי צוגענומען פריער, גע־הערן זיי צו אים, און אויב זי האָט זיי צוגענומען פריער זאָל מען קויפן פאר זיי ערד און ער זאָל עסן (פון דער געקויפטער ערד) די פרוכטן (און די ערד איז פאראנט־וואָרטליך פאר איר כתובה). **די גמרא זאָגט, אז די חכמים האלטן, אז „מטלטלין לא משעבדי לכתובה״, אז באוועגליכע זאכן זענען ניט פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה, סיידן, אז זי האָט זיי געכאפט, זי האָט זיי צוגענומען** (תפסה), **און דעריבער אויב דער מאן האָט זיי געכאפט זענען זיי זיינע** (אלס ירושה פון זיין ברודער), **און אויב זי האָט זיי געכאפט, ווערן זיי יאָ פאראנטוואָרטליך פאר דער כתובה, און מען דארף פאר זיי**

קָדְמָה הִיא. יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע וְהוּא אוֹכֵל פֵּירוֹת. כְּנָסָהּ, הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, וּבִלְבָד שֶׁתְּהֵא כְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַעְלָהּ הָרִאשׁוֹן: **ח** לֹא יֹאמַר לָהּ, הֲרֵי כְתֻבָּתֵךְ מֻנַּחַת עַל הַשֻּׁלְחָן, אֶלָּא כָל נְכָסָיו אַחְרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ (ס״א וְכֵן לֹא יֹאמַר אָדָם לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי כְתֻבָּתֵךְ מֻנַּחַת עַל הַשֻּׁלְחָן, אֶלָּא כָל נְכָסָיו אַחְרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ). גֵּרְשָׁהּ, אֵין לָהּ אֶלָּא כְתֻבָּתָהּ. הֶחֱזִירָהּ, הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים וְאֵין לָהּ אֶלָּא כְתֻבָּתָהּ בִּלְבָד:

פרק ט.

א הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסַיִךְ, הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּירוֹת

קויפן ערד. די חכמים זענען אויך מחולק אויף דעם פריערדיקן דין אין דער משנה וועגן איבערגעלאָזט געלט, און זיי האלטן, אז אויך דאָ אויב דער מאן (דער יבם) האָט זיי געכאפט זענען זיי זיינע. כנסה, נאָכדעם ווי ער (דער יבם) האָט חתונה געהאט מיט איר (מיט דער אלמנה פון זיין ברודער וועלכער איז געשטאָרבן אָן קינדער), איז זי זיין ווייב בנוגע אלע זאכן. **אויב ער וויל זיך שיידן מיט איר איז גענוג אז ער גיט איר א גט, און ער דארף איר ניט געבן אויך חליצה. אויך מעג ער נאָכן גטן זיך מיט איר, ווידער צוריק חתונה האָבן מיט איר.** ובלבד, אָבער איר כתובה איז (פארזיכערט) מיט אלע פארמעגנס פון איר ערשטן מאן. **די פעלדער און אלע אנדערע אומבאוועגליכע גיטער (לויט די חכמים וואָס האלטן אז מטלטלין זענען ניט פאראנטוואָרטליך פאר דער כתובה) פון דעם פארשטאָרבענעם ערשטן מאן זענען פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה. די דאָזיקע משנה פון „כנסה״ ביז צום סוף האָבן מיר געהאט אין מסכתא יבמות פרק ד׳ משנה ד׳.**

ח. לא, (א יבם, וועלכער האָט חתונה מיט דעם ווייב פון זיין פארשטאָרבענעם ברודער, און נעמט איבער דעם ברודערס פארמעגנס) קאָן ניט זאָגן צו איר (צום ווייב): „דאָ האָסטו דיין כתובה־געלט אויפן טיש״ (און ער לייגט אנידער דאָס געלט), נאָר אלע זיינע פארמעגנס (וואָס ער האָט געירשנט פון ברודער) זענען פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה. **דאָס הייסט, ער טאָר ניט פארקויפן קיין זאך פון פארמעגנס. עס איז דאָ פאראַן א גירסא וועלכע גיט צו אין דער משנה אויך די דאָזיקע ווערטער:** וכן, און אזוי זאָל קיין מענטש (ניט א יבם, נאָר יעדער מאָן) ניט זאָגן צו זיין ווייב: „דאָ האָסטו דיין כתובה ליגן אויפן טיש״, נאָר אלע זיינע פארמעגנס זענען פאראנטוואָרטליך פאר איר כתובה. **אָבער דאָ מיינט מען ניט, אז ער טאָר ניט פארקויפן זיינע פארמעגנס, נאָר מען מיינט, אז ער זאָל ניט אוועקלייגן א סומע געלט אָדער א זאך צו באצאָלן דערמיט איר כתובה.** גירשה, אויב ער (דער יבם וואָס האָט חתונה געהאט מיט זיין ברודערס ווייב) האָט זיך געגט מיט איר, דארף ער איר נאָר געבן איר כתובה. **און דאמאָלס קאָן ער שוין פארקויפן דעם פארמעגן וואָס ער האָט געירשנט פון ברודער ווייל דאָס איז זיין ירושה.** החזירה, אויב נאָכן גטן זיך מיט איר (מיט דעם ווייב פון זיין פארשטאָרבענעם ברודער) האָט ער זי צוריקגענומען (צוריק חתונה געהאט מיט איר) איז זי אזוי ווי אלע אנדערע פרויען, און זי האָט ניט מער ווי איר כתובה אליין. **מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז אויב ער האָט מיט איר צוריק חתונה געהאט אידער ער האָט איר געהאט באצאָלט די כתובה, קומט איר (אויב ער וויל איר ווידער גטן, אָדער ווען ער שטאַרבט) צוויי כתובות, איינע צוליב איר ערשטן מאן און איינע פון אים, פון דעם צווייטן מאָן. לערנט די משנה אז עס קומט איר נור איין כתובה.**

פרק ט.

א. הכותב, אז איינער (וועלכער האָט מקדש געווען א פרוי און נאָכניט חתונה געהאט מיט איר) שרייבט צו זיין פרוי: „איך האָב ניט קיין שום זאך אין דיינע פאר־מעגנס״ (ער זאָגט זיך אָפּ פון זיין רעכט אין אירע פארמעגנס נאָך דער חתונה), עסט ער די פרוכטן (פון די פארמעגנס), און אויב זי שטאַרבט ירשענט ער איר (די פאר־

בְּחַיֶּיהָ, וְאִם מֵתָה יוֹרְשָׁהּ. אִם כֵּן, לָמָּה כָתַב לָהּ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסַיִךְ? שֶׁאִם מָכְרָה וְנָתְנָה קַיָּם. כָּתַב לָהּ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסַיִךְ וּבְפֵּירוֹתֵיהֶן, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ, וְאִם מֵתָה יוֹרְשָׁהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אוֹכֵל פֵּירֵי פֵּירוֹת, עַד שֶׁיִּכְתּוֹב לָהּ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסַיִךְ וּבְפֵּירוֹתֵיהֶן וּבְפֵּירֵי פֵּירוֹתֵיהֶן עַד עוֹלָם. כָּתַב לָהּ, דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסַיִךְ וּבְפֵּירוֹתֵיהֶן (וּבְפֵּירֵי פֵּירוֹתֵיהֶן) בְּחַיַּיִךְ וּבְמוֹתֵךְ, אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ, וְאִם מֵתָה אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכָל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, תְּנָאוֹ בָטֵל:

ב מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב

מעגנס); פארוואס־זשע האָט ער געשריבן: „איך האָב ניט קיין שום זאך (דין ודברים) אין דיינע פארמעגנס”? אז אויב זי וועט פארקויפן אָדער אוועקשענקן (די פארמעגנס צו אן אנדערן מענש) זאָל עס גוט זיין (דער פארקויף און די מתנה זאָלן זיין גילטיק). **מיט „דין ודברים” („רעכט און זאכן”) מיינט מען „רעכטס־טענות”, די משנה לערנט, אז דער מאן האָט זיך דערמיט נור אָפּגעזאָגט פון דעם רעכט אין אירע פארמעגנס זעלבסט, אין דעם קרן אזוי לאנג ווי זי לעבט. אָבער ער האָט זיך ניט אָפּ־געזאָגט פון די פרוכטן פון די פארמעגנס אפילו ווען זי לעבט, און ער האָט זיך ניט אָפּגעזאָגט פון דעם רעכט צו ירשענען אירע פארמעגנס ווען זי וועט שטארבן.** כתב לה, אויב ער האָט איר געשריבן: איך האָב ניט קיין שום זאך אין דיינע פארמעגנס און זייערע פרוכטן”, עסט ער ניט די פרוכטן (פון די פארמעגנס) ווען זי לעבט, אָבער ווען זי שטארבט ירשנט ער זי (אירע פארמעגנס). **ווייל מיט דעם וואָרט „ובפירותיהן” (און אין זייערע פרוכטן) האָט ער זיך אָפּגעזאָגט אויך פון די פרוכטן ווען זי לעבט, אָבער ניט פון דעם רעכט צו ירשענען איר.** ר' יהודה זאָגט, אז ער עסט שטענדיק די פרוכטן פון די פרוכטן (מען קויפט פאר די פרוכטן ערד, און דער מאן עסט די פרוכטן פון דער ערד) ביז ער שרייבט איר: „איך האָב ניט קיין שום זאך (דין ודברים) אין דיינע פארמעגנס און אין זייערע פרוכטן און אין די פרוכטן פון זייערע פרוכטן ביז אָן א סוף (עד עולם)”. **אויב ער שרייבט איר אזוי עסט ער ניט די פרוכטן און ניט די פרוכטן פון די פרוכטן און אזוי כסדר.** כתב לה, אויב ער האָט איר גע־שריבן: „איך האָב ניט קיין שום זאך אין דיינע פארמעגנס און זייערע פרוכטן און זייערע פרוכטנס פרוכטן ניט ביי דיין לעבן און ניט נאָך דיין טויט”, עסט ער ניט די פרוכטן ווען זי לעבט, און ווען זי שטארבט ירשענט ער ניט (אירע פארמעגנס און זייערע פרוכטן)”. **ווייל ער האָט דאָך בפירוש געשריבן „בחייך ובמותיך”, אז ער זאָגט זיך אָפּ פון דעם אלעם סיי ביי איר לעבן און סיי נאָך איר טויט.** ר' שמעון בן גמליאל זאָגט, אז (אפילו ער האָט אזוי געשריבן) אויב זי שטארבט ירשענט ער (איר מאן) איר (פארמעגנס), ווייל (מיט זיין אָפּזאָגן זיך) האָט ער אויסגענומען א תנאי קייגן דעם. וואָס שטייט געשריבן אין דער תורה, און ווער עס נעמט־אויס א תנאי קייגן דעם וואָס שטייט געשריבן אין דער תורה איז זיין תנאי בטל (ער האָט ניט קיין ווערט). **אין דער תורה במדבר כ"ז איז פאראן דער פסוק „וירש אותה” און מען לערנט דערפון אָפּ, אז א מאן ירשנט זיין פרויס פארמעגן און ווייל ווען דער מאן שרייבט צו זיין פרוי, אז ער זאָגט זיך אָפּ פון דעם רעכט צו ירשענען איר פארמעגנס נאָך איר טויט, טוט ער דאָך געגן דער תורה, האָט זיין אָפּזאָגן זיך ניט קיין ווערט. דער ברטנורא זאָגט, אז כאָטש מיר האלטן, אז דאָס וואָס א מאן ירשענט זיין פרוי איז ניט פון דער תורה נאָר מדרבנן, פונדעסטוועגן האלטן מיר ווי ר' שמעון בן גמליאל, ווייל דאָס וואָס די חכמים האָבן זייער תקנה געמאכט איז אזוי שטארק ווי די תורה.**

ב. מי שמת, אויב איינער איז געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזט א ווייב (און איר קומט די כתובה), און א בעל חוב (וועמען עס קומט פון דעם פארשטאָרבענעם

וְיוֹרְשִׁין, וְהָיָה לוֹ פִּקָּדוֹן אוֹ מִלְוָה בְּיַד אֲחֵרִים, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יִנָּתְנוּ לַכּוֹשֵׁל שֶׁבָּהֶן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מְרַחֲמִין בַּדִּין, אֶלָּא יִנָּתְנוּ לַיּוֹרְשִׁין, שֶׁכֻּלָּן צְרִיכִין שְׁבוּעָה, וְאֵין הַיּוֹרְשִׁין צְרִיכִין שְׁבוּעָה: ג הִנִּיחַ פֵּירוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה בָּהֶן. זָכְתָה אִשָּׁה יוֹתֵר עַל כְּתֻבָּתָהּ, וּבַעַל חוֹב יוֹתֵר עַל חוֹבוֹ, הַמּוֹתָר, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יִנָּתְנוּ

מאן געלט), און יורשים, און אים (דעם פארשטאָרבענעם) מאן) איז געקומען א פקדון (ער האָט געהאט באהאלטן געלט אָדער א זאך) אָדער א מלוה (אָפצונעמען א חוב געלט) ביי אנדערע מענטשן — און די שאלה איז: ווענען זאָל מען צופסקענען דעם פקדון אָדער די מלוה, דאָס געלט צי די זאכן וואָס ליגט ביי אנדערע מענטשן; צי זאָל מען עס געבן זיין ווייב פאר דער כתובה, צי דעם בעל חוב צי די יורשים? ר' טרפון, זאָגט ר' טרפון מען זאָל עס געבן צו דעם שוואכסטן פון זיי. „לכושל", פון וואָרט „כשל", שטרויכלונג, דער וועלכער איז אממייסטן געפאלן, דעם שוואכסטן. די גמרא האָט דארויף צוויי טייטשן. איינער איז אז מען זאָל עס געבן דעם וואָס זיין שטר (דער וועקסל פון בעל חוב צו די כתובה פון דער פרוי) איז אמשפעטסטן געשריבן געוואָרן, מחמת אים יועט זיין שווערער אָפצונעמען וואָס עס קומט אים, אויב דער פארשטאָר־בענער מאן האָט פארקויפט פעלדער צו מענטשן איידער דער דאָזיקער וועקסל אָדער די כתובה איז געשריבן געוואָרן. אן אנדער טייטש איז, אז מיט „כושל" דעם שוואכסטן, מיינט מען „דאָס ווייב", ווייל פאר א פרוי איז ניט דער שטייגער נאָכצוזוכן צי דער מאן האָט ערגיץ פארמעגנס. און כאָטש דער דין איז, אז פון מטלטלים, באוועגליכע זאכן (ווי געלט, חפצים, ניט פעלדער) וואָס בלייבט פאר יתומים קאָן מען ניט אָפנע־מען ניט קיין חוב און ניט קיין כתובה, האלט אָבער ר' טרפון, אז ווייל די מטלטלים זענען ניט אין די הענט פון די יורשים, נאָר גאָר ביי אנדערע מענטשן (אלס פקדון צו אלס חוב), קאָן מען יאָ אָפנעמען פון זיי. ר' עקיבא זאָגט, אז עס איז ניטאָ קיין רחמנות ביי א דין (מען קוקט ניט דארויף ווער עס איז שוואך), נאָר מען זאָל עס געבן צו די יורשים, מחמת אלע דארפן שווערן, און די יורשים דארפן ניט שווערן. דער דין איז אז איינער קומט אָפנעמען ביי יורשים (פון ירושה־פארמעגנס) א חוב וואָס אים קומט ביי זייער פארשטאָרבענעם פאָטער, דארף ער שווערן א שבועה, אז ער האָט דעם חוב נאָכניט אָפגענומען. דאָס זעלביקע ווען א ווייב קומט אָפנעמען איר כתובה נאָכן מאנ'ס טויט, דארף זי שווערן צי די יורשים, אז זי האָט נאָכניט אָפגענומען די כתובה אָדער א טייל פון איר. ר' עקיבא, האלט, אז ווייל זיי דארפן שווערן, הייסט עס אז דערווייל האָבן די יורשים זוכה געווען דעם פקדון און די מלוה, און דער בעל חוב און דאָס ווייב קאָן דערפון ניט אָפנעמען, ווייל זיי זענען מטלטלים, ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.

ג. הניח, אויב ער (דער פארשטאָרבענער מאן) האָט איבערגעלאָזט פרוכטן וועלכע זענען אָפגעריסן פון דער ערד (און עס זענען פאראן א בעל חוב, און א ווייב אָפצונעמען די כתובה און יורשים), איז ווער עס האָט זיי פריער צוגענומען, האָט זיי זוכה געווען. די פרוכטן געהערן צו דעם וועלכער האָט זיי פריער פארכאַפּט; די משנה איז לויט ר' טרפון, וועלכער האלט, אז א בעל חוב און א ווייב קאָנען פארכאפן ירושה מטלטלים פאר דעם חוב און דער כתובה, איידער די יורשים האָבן זוכה געווען, פאר־נומען די מטלטלים (עס העלפט פארכאפן, תפיסה). זכתה, אויב די פרוי האָט פאר־כאפט (פרוכטן) מער ווי איר כתובה באטרעפט, אָדער דער בעל חוב האָט פאר־כאפט (די פרוכטן) מער וויפיל זיין חוב באטרעפט, (וואָס זאָל זיין) מיט דעם רעשט? אויב די פרוי האָט פארכאפט פרוכטן מער פון איר כתובה, ווענען זאָל זי אָפגעבן דעם רעשט, דעם בעל חוב צי די יורשים? ר' טרפון, זאָגט ר' טרפון, אז מען זאָל געבן דעם שוואכסטן פון זיי. דער תוספות יום טוב טייטשט, אז עס זענען פאראן צוויי בעלי חובות און א פרוי, און איינער פון די בעלי חובות אָדער די פרוי האָט פאר־כאפט, און מיט „שוואכסטן" מיינט מען דאָ אָדער דעם וועמענס וועקסל איז אמ־שפעטסטן, אָדער דער פרוי, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב'. ר' עקיבא

לַכּוֹשֵׁל שֶׁבָּהֶן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מְרַחֲמִין בַּדִּין, אֶלָּא יִנָּתְנוּ לַיּוֹרְשִׁין, שֶׁכֻּלָּם צְרִיכִין שְׁבוּעָה, וְאֵין הַיּוֹרְשִׁים צְרִיכִין שְׁבוּעָה: ד הַמּוֹשִׁיב אֶת אִשְׁתּוֹ חֶנְוָנִית, אוֹ שֶׁמִּנָּהּ אֶפּוֹטְרוֹפָּא, הֲרֵי זֶה מַשְׁבִּיעָהּ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ עַל פִּלְכָּהּ וְעַל עִסָּתָהּ: ה כָּתַב לָהּ, נֶדֶר וּשְׁבוּעָה אֵין לִי עָלַיִךְ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ, אֲבָל מַשְׁבִּיעַ הוּא אֶת יוֹרְשֶׁיהָ וְאֶת הַבָּאִים בִּרְשׁוּתָהּ. נֶדֶר וּשְׁבוּעָה אֵין לִי עָלַיִךְ וְעַל יוֹרְשַׁיִךְ וְעַל הַבָּאִים בִּרְשׁוּתֵךְ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ, לֹא הִיא וְלֹא יוֹרְשֶׁיהָ וְלֹא אֶת הַבָּאִים בִּרְשׁוּתָהּ, אֲבָל יוֹרְשָׁיו מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ וְאֶת יוֹרְשֶׁיהָ

זאָגט, אַז עס איז ניטאָ קיין רחמנות אין דין, נאָר מען זאָל עס געבן צו די יורשים, ווייל אלע (סיי די בעלי חובות און סיי די פרוי) דאַרפן שווערן, און די יורשים דאַרפן ניט שווערן. **די גמרא זאָגט, אַז ר' עקיבא איז מחולק ניט דוקא אויף דעם „רעשט" נאָר אויף די גאַנצע פּרוכט, ווייל ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב', האַלט ר' עקיבא אַז א חוב און א כתובה קאָן מען ניט אָפּנעמען פון ירושה־מטלטלים, אפילו ווען מען האָט זיי פאַרכאַפּט. — נאָך דער צייט פון דער גמרא האָבן די גאונים אין בבל מתקן געווען, אַז מען קאָן יאָ אָפּנעמען א חוב און א כתובה פון ירושה־מטלטלים.**

ד. המושיב, אַז איינער זעצט אַוועק זיין פרוי אַז זי זאָל זיין די פירערין פון זיין געוועלב (חנונית, די קויפערין און פאַרקויפערין פון דער סחורה), אָדער ער האָט איר געמאַכט פאַר דעם פאַרוואַלטער (אפוטרופא, פאַרוואַלטער פון זיינע געשעפטן), קאָן ער פאַרלאַנגען אַז זי זאָל שווערן ווען ער וויל. **איר שבועה איז אַז זי האָט ניט צוגענומען געלט אָדער זאַכן, און ער קאָן אויך ביי דער געלעגנהייט (דורך „גלגול", ביי דער געלעגנהייט פון באַשווערן) איר אויך באַשווערן, אַז זי נאַרט אים ניט אָפּ ביים קויפן וואָל און מעל פאַר איר הויז ארבייט און פאַר באַקן ברויט. אַזוי סתם קאָן ער איר אויף די הויז־זאַכן ניט געבן קיין שבועה, נאָר ווייל ער גיט איר דאָ די שבועה צוליב די געשעפטן, קאָן ער איר באַשווערן אויף די הויז־זאַכן.** ר' אליעזר זאָגט, אַז (ער קאָן פון איר פאַרלאַנגען א שבועה, באַלד לכתחילה) אויך אויף איר וואָל און אויף איר טייג (על פלכה ועל עיסתה). **ער דאַרף ניט האָבן קיין געלעגנהייט, נאָר יעדער מאַן קאָן פאַרלאַנגען פון זיין ווייב א שבועה אַז זי נאַרט אים ניט האָבן אין אירע הוצאות אין הויז. „פלך" הייסט שפּינען, און ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ה' משנה ט' דאַרף די פרוי שפּינען וואָל־פעדים פאַר דעם מאַן.**

ה. כתב לה, אויב ער (דער מאַן) האָט אָפּגעשריבן צו איר (צו זיין ווייב): „איך וועל ניט פאַרלאַנגען פון דיר קיין נדר און קיין שבועה" (אַז זי וועט ניט דאַרפן טאָן קיין נדר אָדער קיין שבועה, אַז זי האָט ניט צוגענומען זיינס), קאָן ער פון איר ניט פאַרלאַנגען קיין שבועה, אָבער ער קאָן פאַרלאַנגען א שבועה פון אירע יורשים און פון די וועלכע נעמען איבער אירע רעכט. **די משנה מיינט, אַז אויב דער מאַן האָט געגט זיין פרוי און איר קומט די כתובה און זי האָט נאָך די כתובה ניט אָפּגענומען און זי איז געשטאָרבן און אירע יורשים, אָדער אַזעלכע וועמען זי האָט געהאַט פאַרקויפט צי אַוועקגעשאָנקן די כתובה, קומען מאָנען פון מאַן דאָס כתובה־געלט, קאָן ער פאַרלאַנגען פון זיי א שבועה, אַז זי האָט זיי פאַרן טויט ניט געזאָגט, אַז זי האָט שוין אָפּגענומען די כתובה אָדער אַז זי האָט ניט איבערגעלאָזט א צעטל אַז די כתובה איז שוין באַצאָלט.**
נדר ושבועה, (אויב דער מאַן האָט אָפּגעשריבן צו זיין ווייב): „איך וועל ניט פאַרלאַנגען קיין נדר און קיין שבועה ניט פון דיר און ניט פון דיינע יורשים און ניט פון די וועלכע נעמען איבער דיינע רעכט", קאָן ער ניט פאַרלאַנגען קיין שבועה ניט פון איר און ניט פון אירע יורשים און ניט פון די וועלכע נעמען־איבער אירע רעכט; אָבער זיינע יורשים (אויב דער מאַן איז געשטאָרבן, און דאָס ווייב אָדער אירע יורשים מאָנען פון דעם מאַנ'ס יורשים די כתובה פון דעם ירושה־פאַרמעגן) קאָנען פאַרלאַנגען

וְאֶת הַבָּאִים בִּרְשׁוּתָהּ. נֶדֶר וּשְׁבוּעָה אֵין לִי וְלֹא לְיוֹרְשַׁי וְלֹא לַבָּאִים בִּרְשׁוּתִי עָלַיִךְ וְעַל יוֹרְשַׁיִךְ וְעַל הַבָּאִים בִּרְשׁוּתֵךְ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ לֹא הוּא וְלֹא יוֹרְשָׁיו וְלֹא הַבָּאִים בִּרְשׁוּתוֹ לֹא אוֹתָהּ וְלֹא יוֹרְשֶׁיהָ וְלֹא הַבָּאִין בִּרְשׁוּתָהּ: ו הָלְכָה מִקֶּבֶר בַּעְלָהּ לְבֵית אָבִיהָ, אוֹ שֶׁחָזְרָה לְבֵית חָמִיהָ וְלֹא נַעֲשֵׂית אַפּוֹטְרוֹפָּא, אֵין הַיּוֹרְשִׁין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ. וְאִם נַעֲשֵׂית אַפּוֹטְרוֹפָּא, הַיּוֹרְשִׁין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ עַל הֶעָתִיד לָבֹא, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ עַל מַה שֶּׁעָבַר: ז הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה.

א שבועה פון איר, אָדער פון אירע יורשים אָדער פון די וועלכע נעמען־איבער אירע רעכט. **מחמת זיין אָפּשרייבן אַז ער באַפרייט זיי פון דער שבועה איז נור ווען זיי קומען אָפּנעמען די כתובה פון אים אליין, ווען ער לעבט, אָבער ניט פון זיינע יורשים, נאָך זיין טויט.** נדר ושבועה, (אויב דער מאַן האָט אָפּגעשריבן צו זיין פרוי): „איך וועל ניט פאַרלאַנגען קיין נדר און קיין שבועה, ניט איך און ניט מיינע יורשים און ניט די וועלכע נעמען איבער מיינע רעכט (אויב ער וועט פאַרקויפן פעלדער און זי וועט קומען אָפּנעמען איר כתובה פון די קויפערס), ניט פון דיר און ניט פון דיינע יורשים און ניט פון די וועלכע נעמען־איבער דיינע רעכט", קאָנען ניט פאַרלאַנגען די שבועה ניט ער און ניט זיינע יורשים און ניט די וועלכע נעמען איבער זיינע רעכט, ניט פון איר און ניט פון אירע יורשים און ניט פון די וועלכע נעמען־איבער אירע רעכט. **מחמת דערמיט האָט ער באַפרייט פון דער שבועה איר און אירע יורשים און אלע וועלכע קומען אין איר נאָמען, און ער האָט זיי באַפרייט ניט נאָר פון זיך אליין נאָר אויך פון זיינע יורשים און פון אלע וועלכע קומען אין זיין נאָמען.**

ו. הלכה, אויב זי (די פרוי וועמען דער מאַן האָט באַפרייט פון דער שבועה) איז (נאָכן מאַנ׳ס טויט) געגאַנגען פון דער קבורה פון מאַן גלייך אַוועק אין הויז פון איר פאָטער (און איז ניט געגאַנגען צוריק אין מאַנ׳ס הויז), אָדער זי איז צוריק געגאַנגען אין הויז פון אירע שוויגער־עלטערן (אין מאַנ׳ס הויז) אָבער זי איז ניט געוואָרן די פאַר־וואַלטערין (פון הויז און פון די ירושה־פאַרמעגנס), קאָנען די יורשים ניט פאַרלאַנגען פון איר קיין שבועה. **ווען די פרוי מאָנט פון זיי די כתובה, קאָנען זיי ניט פאַרלאַנגען פון איר שבועה, אַז זי האָט גאָרניט צוגענומען פון די פאַרמעגנס; מחמת פון דער צייט ווען דער מאַן האָט געלעבט איז זי דאָך באַפרייט געוואָרן פון דער שבועה, און פון נאָך זיין טויט אָדער זי איז אינגאַנצן ניט געקומען אין הויז, אָדער זי האָט ניט פאַרוואַלטעט, ניט אָנגעפירט מיטן פאַרמעגן און זי האָט גאָרניט געקאָנט נעמען.** ואם, אָבער אויב זי איז יאָ (נאָך דער קבורה פון מאַן) געוואָרן די פאַרוואַלטערין (פון דעם ירושה־פאַרמעגן) קאָן די יורשים פון איר פאַרלאַנגען א שבועה אויף דעם וואָס איז פאָרגעקומען דערנאָך (נאָך איר ווערן פאַרוואַלטערין), אָבער ניט וואָס איז געווען פריער (איידער זי איז געוואָרן פאַרוואַלטערין). **ווייל דער מאַן האָט איר באַפרייט פון דער שבועה נאָר צי זי האָט ניט גענומען פון פאַרמעגן ווען ער האָט געלעבט, אָבער ניט צי זי האָט ניט גענומען פון ירושה־פאַרמעגן שוין נאָכדעם ווי ער איז גע־שטאָרבן און זי איז געוואָרן די פאַרוואַלטערין.**

ז. הפוגמת, אַז א פרוי האָט געהאַט אָפּגענומען א טייל געלט פון דער כתובה (הפוגמת, זי האָט געמאַכט א „פגם" אין דער כתובה, עס פעלט שוין איר, זי האָט שוין אָפּגענומען א טייל), קאָן זי ניט אָפּנעמען (דעם רעשט כתובה) סיידן מיט א שבועה. **ווען דער מאַן האָט זי געגעט און זי קומט אָפּנעמען דעם רעשט כתובה, קאָן דער מאַן פאַרלאַנגען פון איר, אַז זי זאָל שווערן אַז ער האָט איר נאָכניט באַצאָלט אויך דעם רעשט. דער טעם איז, ווייל ווען איינער נעמט אָפּ ביי א צווייטן געדענקט ער ניט גענוי צי ער האָט באַקומען אינגאַנצן צי נור א טייל; דעריבער הייסט מען איר שווערן, וועט**

עֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְּרוּעָה, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים וּמִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִין וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה: **ח** הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ כֵּיצַד? הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלֶף זוּז, וְאָמַר לָהּ, הִתְקַבַּלְתְּ כְּתֻבָּתֵךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא הִתְקַבַּלְתִּי אֶלָּא מָנֶה, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. עֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְּרוּעָה, כֵּיצַד? הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלֶף זוּז, אָמַר לָהּ הִתְקַבַּלְתְּ כְּתֻבָּתֵךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא הִתְקַבַּלְתִּי, וְעֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְּרוּעָה, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים כֵּיצַד? מָכַר נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִיא נִפְרַעַת מִן הַלָּקוֹחוֹת, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה.

זי זיך באמיען צו דערמאָנען צי זי האָט ניט באקומען אינגאנצן. עד אחד, אז איין עדות זאָגט עדות אז זי (האָט באקומען) באצאָלט (די כתובה, און זי טענהט אז ניט), קאָן זי ניט אָפּנעמען (די כתובה) סיידן מיט א שבועה. **זי דארף שווערן, אז זי האָט ניט אָפּ־געגנומען.** מנכסי. (אויב דער מאן איז געשטאָרבן און דאָס ווייב וויל אָפּנעמען איר כתובה) פון פארמעגן פון די יתומים (וואָס זייער פאָטער, איר מאן, האָט זיי איבער־געלאָזט ירושה), אָדער פון פארקויפטע פעלדער (נכסים משועבדים, פעלדער וואָס דער מאן האָט פארקויפט נאָך איר חתונה, און זי וויל אָפּנעמען איר כתובה פון די קויפערס), און ווען ער איז ניטאָ דאביי (דער מאן איז אוועק), קאָן זי נעמען נאָר מיט א שבועה. **זי מוז שווערן צי די יורשים אָדער צי די פעלדער־קויפערס, אז זי האָט נאָכניט באקומען באצאָלט איר כתובה. — די אלע פינף פאלן דאָ אין דער משנה („הפוגמת", און „איין עדות", און יורשים־יתומים, און פארקויפטע פעלדער, און דער מאן איז ניטאָ דאביי) אז זי דארף שווערן, זענען א תקנה פון די חכמים. מיט „דער מאן איז ניטאָ דאביי" (שלא בפניו) מיינט מען אז דער מאן האָט איר גע'גט, און ער איז אוועקגעפאָרן און איבערגעלאָזט פארמעגן, און זי וויל אָפּנעמען דערפון איר כתובה, דארף זי שווערן אז זי האָט נאָכניט אפּגענומען. די משנה וועט באלד דער־קלערן בפרטות די אלע פאלן פון „הפוגמת", און „איין עדות", און יורשים־יתומים, און „פארקויפטע פעלדער", און דער מאן איז ניטאָ דאביי.**

ח. הפוגמת, וואָס מיינט מען „זי האָט א פגם אין דער כתובה"? אויב איר כתובה איז געווען טויזנט גולדן (זוז) און ער דער מאן זאָגט צו איר (נאָכדעם ווי ער האָט איר געגעט): „דו האָסט שוין אָפּגענומען דיין כתובה (די גאנצע טויזנט גולדן)", און זי זאָגט: „איך האָב נאָר אָפּגענומען הונדערט גולדן", קאָן זי ניט אפּנעמען (דעם רעשט ניין הונדערט גולדן) סיידן מיט א שבועה· **דעם טעם דערפון האָבן מיר געגעבן אין דער פריערדיקער משנה ז׳.** עד אחד, וואָס מיינט מען אז איין עדות זאָגט עדות? אז איר כתובה איז געווען טויזנט גולדן און ער (נאָכן גטן זיך מיט איר) זאָגט צו איר: דו האָסט שוין אָפּגענומען דיין כתובה (די טויזנט גולדן)" און זי זאָגט : „איך האָב ניט אָפּגענומען", און איין עדות זאָגט עדות, אז זי האָט באקומען באצאָלט (די כתובה), קאָן זי ניט אָפּנעמען (די טויזנט גולדן) סיידן מיט א שבועה. **אין די בײדע פאלן, סיי פון „פוגמת" און סיי פון איין עדות, זאָגט דער מאן אז ער האָט איר שוין באצאָלט.** מנכסים משועבדים, וואָס מיינט מען מיט „פון פארקויפטע פעלדער"? אויב ער (דער מאן האָט פארקויפט (נאָך דער חתונה מיט איר) זיינע פעלדער צו אנדערע מענטשן, און (ער האָט זיך גע׳גט מיט איר) און זי קומט אָפּנעמען (איר כתובה) פון די (פעלדער־) קויפערס, קאָן זי ניט אָפּנעמען בײ זיי נאָר מיט א שבועה. **דאָ דארפן ניט דער מאן און די פעלדער־קויפער טענהן, אז זי האָט שוין באקומען, אפילו ווען זיי טענהן ניט. מיט „נכסים משועבדים" מיינט מען ניט דוקא פעלדער („נכסים" איז דער טייטש פאר־מעגנס) נאָר אלע אומבאוועגליכע גיטער, ווי הייזער וכדומה. דאָס וואָרט „משועבד" איז דער טייטש „אונטערטעניק", און מען מיינט דערמיט, אז די פארמעגנס זײנען פאר־**

מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים כֵּיצַד? מֵת וְהִנִּיחַ נְכָסָיו לַיְתוֹמִים וְהִיא נִפְרַעַת מִן הַיְתוֹמִים, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. וְשֶׁלֹּא בְפָנָיו כֵּיצַד? הָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִיא נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בְפָנָיו, אֵינָהּ נִפְרַעַת אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל זְמַן שֶׁהִיא תוֹבַעַת כְּתֻבָּתָהּ, הַיּוֹרְשִׁין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ, וְאִם אֵינָהּ תוֹבַעַת כְּתֻבָּתָהּ, אֵין הַיּוֹרְשִׁין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ: **ט** הוֹצִיאָה גֵט וְאֵין עִמּוֹ כְּתֻבָּה, גּוֹבָה כְתֻבָּתָהּ. כְּתֻבָּה וְאֵין עִמָּהּ גֵּט, הִיא אוֹמֶרֶת, אָבַד גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר, אָבַד שׁוֹבָרִי, וְכֵן בַּעַל חוֹב שֶׁהוֹצִיא שְׁטַר חוֹב וְאֵין עִמּוֹ

אנטוואָרטליך פאר דער כתובה. מנכסי יתומים, וואָס מיינט מען „פון די פארמעגנס פון יתומים״? אויב ער (דער מאַן) איז געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזט זיינע פאר־מעגנס צו יתומים, און זי (זיין ווייב, די אלמנה) נעמט אָפּ (איר כתובה) פון די יתומים, זאָל זי ניט אָפּנעמען סיידן מיט א שבועה. **אויך דאָ דארפן די יתומים ניט טענהן אז זי האָט שוין אָפּגענומען.** ושלא בפניו, און וואָס מיינט מען „ווען דער מאַן איז ניטאָ דא־ביי (שלא בפניו, אין זיין אָפּוועזנהייט)? אויב ער (דער מאַן) איז אוועקגעגאַנגען אין א וויטן לאַנד (למדינת הים, אין א מדינה אין יענער זייט ים, אין א ווייטער מדינה), און זי (זיין ווייב, נאָכדעם ווי ער האָט איר געגעט) וויל אָפּנעמען (די כתובה פון פארמעגנס וואָס ער האָט איבערגעלאָזט) ווען ער איז ניטאָ דאביי, זאָל זי ניט אָפּנעמען סיידן מיט א שבועה. **אויך דאָ דארף זי שווערן, כאָטש קיינער טענהט ניט אז זי האָט שוין אָפּגע־נומען.** — ר׳ שמעון זאָגט, אז נאָר ווען זי (דאָס ווייב) מאָנט די כתובה, קאָנען די יור־שים פארלאַנגען פון איר א שבועה, אָבער כל זמן זי מאָנט ניט איר כתובה, קאָנען די יורשים ניט פארלאַנגען פון איר קיין שבועה. **ר׳ שמעונ׳ס ווערטער גייען ארויף אויף פריער משנה ד׳ און משנה ה׳ איז אז אויב דאָס ווייב איז געווען די פארוואַלטערין פון מאַנ׳ס געשעפטן קאָנען דעם מאַנ׳ס יורשים נאָך זיין טויט פארלאַנגען פון איר, אז זאָל שווערן אז זי האָט גארניט גענומען פון פארמעגן; זאָגט ר׳ שמעון אז דאָס איז נור ווען זי פארלאַנגט איר כתובה.**

ט. הוציאה, אויב זי (א פרוי) ברענגט (פאַר דעם בית דין) איר גט, אָבער זי האָט ניט די כתובה (די געשריבענע, און זי מאָנט פון מאַן דאָס כתובה געלט), נעמט זי אָפּ דאָס כתובה (־געלט). **די גמרא זאָגט, אז מען מיינט אין אזא אָרט, וואו מען שרייבט ניט קיין כתובה, אָבער אפילו אָן א געשריבענער כתובה, קומט איר צו באַ־צאָלן, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה ז׳. זי נעמט אָבער נאָר אָפּ די 200 גולדן (אויב זי איז געווען א בתולה צו דער חתונה) אָדער 100 גולדן (אויב זי איז גע־ווען ניט קיין בתולה); אָבער די תוספת כתובה (זע פריער פרק ה׳ משנה א׳) נעמט זי ניט אָפּ אָן דער געשריבענער כתובה.** כתובה ואין עמה גט, (אויב זי ווייזט ביים בית דין די) געשריבענע כתובה אָבער זי האָט ניט דעם גט, זי טענהט: „איך האָב פאר־לוירן מיין גט״ (און מיין מאַן האָט מיך געגט און מיר קומט די כתובה), און ער (דער מאַן) טענה׳ט: „(עס איז אמת אז איך האָב איר גע׳גט, אָדער איך האָב איר באַצאָלט די כתובה און האָב גענומען פון איר דעם צעטל, א שובר, נאָר) איך האָב פארלוירן מיין שובר״, און אזוי איז אויך, ווען א בעל חוב ווייזט (ביים בית דין) זיין וועקסל (דעם שטר־חוב) און ער האָט ניט מיט אים א פרוזבול (עס איז נאָך שמיטה־יאָר ווען חובות ווערן פארפאַלן און מען טאָר זיי ניט מאָנען אויב מען האָט ניט געמאַכט א געשריבענעם פרוזבול, אז מען האָט איבערגעגעבן די חובות צו בית־דין אויפצו־מאָנען זיי) זאָלן זיי ניט אָפּנעמען. **ניט די פרוי נעמט אָפּ איר כתובה, מחמת דער מאַן טענהט, אז זי האָט שוין אָפּגענומען, און ניט דער בעל חוב נעמט אָפּ זיין חוב, ווייל עס קאָן דאָך זיין אז ער האָט ניט געהאַט קיין פרוזבול, און עס איז אריבער דאָס שמיטה־יאָר און דער חוב איז פארפאַלן. דאָס וואָרט „שובר״ איז פון „שבר״, צע־ברעכן, און דאָס איז א קבלה־צעטל, וואָס דער געלט־באַצאָלער נעמט צו ווייזן אז ער**

פְּרוֹזְבּוּל, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִפָּרְעוּ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִן הַסַּכָּנָה וְאֵילָךְ אִשָּׁה גוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלֹּא בְגֵט, וּבַעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בִּפְרוֹזְבּוּל. שְׁנֵי גִטִּין וּשְׁתֵּי כְתֻבּוֹת, גּוֹבָה שְׁתֵּי כְתֻבּוֹת. שְׁתֵּי כְתֻבּוֹת וְגֵט אֶחָד, אוֹ כְתֻבָּה וּשְׁנֵי גִטִּין, אוֹ כְתֻבָּה וְגֵט וּמִיתָה, אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא כְתֻבָּה אַחַת, שֶׁהַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ, עַל מְנָת כְּתֻבָּה הָרִאשׁוֹנָה מַחֲזִירָהּ. קָטָן שֶׁהִשִּׂיאוֹ אָבִיו, כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ:

פרק י.

א מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה קוֹדֶמֶת לַשְּׁנִיָּה,

האָט שוין „צעבראָכן״, באַצאָלט. וועגן פּרוזבול זע מסכתא שביעית פּרק י׳ משנה ג׳. רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז פון דער סכנהצייט אָן און ווייטער, קאָן א פרוי אָפּנעמען איר כתובה אָן א גט (ניט ווייזנדיק ביים בית דין דעם גט), און א בעל חוב קאָן אָפּנעמען זיין חוב אָן א פּרוזבול. מיט „סכנה״, **מיינט דאָ די משנה די צייט, ווען די רוימישע רעגירונג האָט אין ארץ ישראל גוזר געווען אויף יידן ניט מקיים צו זיין די מצוות, און צווישן זיי מען זאָל ניט גטן מיט א גט און ניט מאכן קיין פּרוזבול. דאריבער ווען א פרוי האָט באקומען א גט אָדער א בעל חוב האָט געמאכט א פּרוזבול האָבן זיי דאָס באלד פארברענט.** שני גטין, אויב א פרוי ווייזט ביים בית דין צווי גט׳ן און צווי (געשריבענע) כתובות (פון דעמזעלביקן מאן) נעמט זי אָפּ צווי מאָל כתובה־געלט. **ווייל דאָס באווייזט אז דער מאן האָט מיט איר חתונה געהאַט צווי מאָל און צווי מאָל איר געגט, און ער האָט ביים צווייטן מאָל חתונה האָבן געגעבן איר א נייע כתובה.** שתי כתובות, (אויב די פרוי ווייזט) צווי (געשריבענע כתובות) און איין גט, אָדער איין כתובה און א גט און א (באווייז פון מאנ׳ס) טויט קומט איר ניט מער ווי איין כתובה, ווייל אז איינער גיט זיין פרוי און האָט מיט איר צוריק חתונה, האָט ער מיט איר צוריק חתונה געהאַט אויף דעם תנאי פון דער ערשטער כתובה. **דאָס הייסט, אז ער זאָל איר ניט דארפן געבן א נייע כתובה, נאָר די אלטע כתובה זאָל בלייבן. דאריבער אויב זי ווייזט צווי גט׳ן מיט איין כתובה, אָדער א גט און א באווייז אז איר מאן איז געשטאָרבן און איין כתובה, נעמט מען טאקע אָן, אז ער האָט מיט איר צווי מאָל חתונה געהאַט, אָבער די כתובה איז נאָר איינע. ווידער בנוגע צווי כתובות און איין גט, מיינט מען (אזוי זאָגט די גמרא) אז אין איין כתובה האָט ער עפּיס צוגעגעבן, און עס איז דאריבער ניט מער ווי איין כתובה.** קטן, א קליין יינגל וועמען דער פאָטער האָט חתונה געמאכט (און דערנאָך ווען ער איז געוואָרן גרויס און ער קאָן חרטה האָבן אויף דער חתונה, האָט ער ניט חרטה געהאַט, נאָר ער איז געבליבן מיט׳ן ווייב), בלייבט איר כתובה (וואָס זי האָט באקומען ביי דער חתונה) גוט ווייל אויף דעם תנאי איז ער געבליבן מיט איר. **מען נעמט אָן אז ווען דער מאן איז געוואָרן גרויס האָט ער מסכים געווען אויף דער כתובה.** גר, אז א גר (א גוי) האָט זיך מגייר געווען און זיין פרוי (האָט זיך מגייר געווען) צוזאמען מיט אים (און האָט פון אים א כתובה נאָך פון דער צייט ווען זיי האָבן חתונה געהאַט בעת זיי זענען ביידע געווען גויים), איז איר כתובה גוט, ווייל אויף דעם תנאי איז ער געבליבן מיט איר (אלס זיין ווייב). **מען נעמט אָן, אז אויך נאָכן מגייר זיין זיך, האָט ער מסכים געווען אויף דער פריערדיקער כתובה.**

פרק י.

א. מי שהיה, אויב איינער האָט חתונה געהאַט מיט צווי ווייבער (מיט לאה און מיט רחל, צוערשט האָט ער גענומען לאהן און דערנאָך רחלן) און ער איז געשטאָרבן (און ער האָט איבערגעלאָזט פארמעגן, וואָס איז ניט גענוג צו באצאָלן פאר ביידע כתובות) איז די ערשטע (לאה) פריער (אָפּצונעמען איר כתובה) פאר דער צווייטער (פאר רחלן). **צוערשט נעמט אָפּ לאה איר כתובה, און דערנאָך וויפיל עס בלייבט פון**

וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי שְׁנִיָּה. נָשָׂא אֶת הָרִאשׁוֹנָה וּמֵתָה, נָשָׂא שְׁנִיָּה וּמֵת הוּא, שְׁנִיָּה וְיוֹרְשֶׁיהָ קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה: ב מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים וּמֵתוּ וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, וִיתוֹמִים מְבַקְּשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵין שָׁם אֶלָּא שְׁתֵּי כְתֻבּוֹת, חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. הָיָה שָׁם

פארמעגן נעמט אָפּ רחל. ויורשי, און (אויב נאָכדעם ווי דער מאן איז געשטאָרבן זענען געשטאָרבן אויך לאה און רחל איידער זיי האָבן אפגענומען זייערע כתובות) זענען די יורשים פון דער ערשטער (פון לאהן), פריער (אָפּצונעמען לאה'ס כתובה פון איבער־געבליבענעם פארמעגן) פאר די יורשים פון דער צווייטער (פון רחלן)· **צוערשט נעמען אָפּ לאה'ס יורשים און וויפיל עס בלייבט נעמען אָפּ רחל'ס יורשים.** נשא, אויב ער (דער מאן)האָט חתונה געהאט מיט דער ערשטער (מיט לאהן) און זי איז געשטאָרבן, און דערנאָך האָט ער חתונה געהאט מיט דער צווייטער (מיט רחלן) און דערנאָך איז ער (דער מאן) געשטאָרבן), איז די צווי טע (רחל) אָדער אירע יורשים (אויב רחל איז געשטאָרבן נאָכן טויט פון איר מאן) פריער (אָפּצונעמען רחל'ס כתובה) פאר די יור־שים פון דער ערשטער (פון לאהן). **מחמת צוליב דעם וואָס לאה איז געשטאָרבן איי־דער איר מאן איז געשטאָרבן, נעמען אירע יורשים איר כתובה נאָכן פאָטערס טויט ניט ווייל עס קומט זיי א חוב, נאָר עס איז א ירושה; דאָס איז די „כתובת בנין דכרין", וועגן וועלכער מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד' משנה י', אז נאָכן פאָטערס טויט ירשענען דעם ווייב'ס קינדער איר כתובה, וויפיל זי האָט באטראָפן, און אין דער גע־שריבענער כתובת בנין דכרין (דאָרט אין פרק ד' משנה י') ווערט בפירוש געזאָגט דאָס אראַמעאישע וואָרט „ירתון", „זיי ירשענען". אָבער רחל קומט דאָך איר כתובה אלס א חוב, ווארום זי האָט דאָך געלעבט נאָכן מאנ'ס טויט, און אפילו ווען זי שטארבט דערנאָך דארפן רחל'ס יורשים באקומען רחל'ס כתובה אויך אלס חוב. און דער דין איז, אז איינער שטארבט און לאָזט איבער א פארמעגן און יורשים און ער איז שולדיק איי־נעם געלט, דארף מען פריער באצאָלן פון פארמעגן דעם חוב, און וויפיל עס בלייבט פון פארמעגן נעמען די יורשים. דאריבער איז דאָ רחל און אירע יורשים אָפּצונעמען פריער פאר לאה'ס יורשים.**

ב. מי שהיה, אז איינער האָט חתונה געהאט מיט צוויי ווייבער און זיי (די ווייבער) זענען געשטאָרבן (און יעדע האָט איבערגעלאָזט זין) און דערנאָך איז ער געשטאָרבן, און די יתומים ווילן די כתובה פון זייער מוטער. (די יתומים פון יעדן ווייב ווילן די כתובה פון זייער מוטער), און עס איז דאָרט (אין דעם פארמעגן וואָס דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט) פאראן ניט מער ווי די צוויי כתובות (באטרעפן), צעטיילן זיי זיך גלייך; אויב אָבער עס איז דאָרט (אין פארמעגן) געווען מער איין דינר (איין גולדן, מער פון די ביידע כתובות), נעמען די (יתומים פון איין ווייב) די כתובה פון זייער מוטער, און די (יתומים פון דעם אנדערן ווייב) נעמען די כתובה פון זייער מוטער. **דאָ לערנט אונז די משנה דעם יסוד־דין פון כתובת בנין דכרין, און כדי מען זאָל פארשטיין די גאנצע זאך וועלן מיר עס דערקלערן בפרטות. אז איינער האָט חתונה מיט א ווייב און ער פארשרייבט איר א כתובה ניט דוקא 200 גולדן, נאָר אויך מער, לאָמיר זאָגן טויזנט גולדן, איז דאָס אלץ כתובה־געלט, און דאָס איז א חוב, וואָס דער מאן איז שולדיג דעם ווייב, און ער דארף איר צאָלן דעם חוב ווען ער גט איר, אָדער זי נעמט אָפּ דעם חוב פון זיין ירושה־פארמעגן אויב דער מאן שטארבט. ווי איז אָבער אז דאָס ווייב שטארבט ווען דער מאן לעבט נאָך, קאָנען ניט אירע קינדער, לויט דעם דין פון דער תורה, מאָנען ביים פאָטער די כתובה פון זייערע מוטער. אָבער די חכמים האָבן מתקן געווען, אז איינער האָט צוויי ווייבער, לאה און רחל, און די כתובה פון לאה איז לאָמיר זאָגן 1000 גולדן, און די כתובה פון רחל נאָר 500 גולדן, און די ביידע ווייבער זענען געשטאָרבן ווען דער מאן האָט נאָך געלעבט, און דערנאָך איז דער מאן געשטאָרבן און האָט איבערגעלאָזט לאָמיר זאָגן 1600 גולדן, און ער האָט איבערגעלאָזט א זון פון לאהן און א זון פון רחלן, ירשנט**

מוֹתַר דִּינָר, אֵלּוּ נוֹטְלִין כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵלּוּ נוֹטְלִין כְּתֻבַּת אִמָּן. אִם אָמְרוּ יְתוֹמִים, אֲנַחְנוּ מַעֲלִין עַל נִכְסֵי אָבִינוּ יָתֵר דִּינָר, כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ כְּתֻבַּת אִמָּן, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנְּכָסִים בְּבֵית דִּין: ג הָיוּ שָׁם נְכָסִים בָּרָאוּי, אֵינָן כְּבַמּוּחְזָק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁם נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת אֵינוֹ כְלוּם, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת יוֹתֵר

לאה׳ס זון זיין מוטערס כתובה, די 1000 גולדן, און רחל׳ס זון ירשנט זיין מוטערס כתובה, די 500 גילדן. דאָס הייסט „כתובת בנין דכרין״, וועגן וועלכער מיר האָבן געלערנט פריער פרק ד׳ משנה י׳. און אזוי ווי פון די 1600 גולדן בלייבט דאָך 100 גולדן, צעטיילן זיך די צוויי זין גלייך מיט די 100 גולדן, צו 50 גולדן יעדער, האָט לאה׳ס זון 1050 גולדן און רחל׳ס זון האָט 550 גולדן. לערנט דאָ די משנה ווי איז אז דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט נור 1500 גולדן, וויפיל די צוויי כתובות (1000 און 500 גילדן) באטרעפן, קאָנען זיי ניט נעמען יעדער די כתובה פון זיין מוטער, נאָר זיי טיילן זיך גלייך, לאה׳ס זון נעמט 750 גולדן, און רחל׳ס זון 750 גולדן, פאַרוואָס? ווייל די חכמים האָבן ניט געוואָלט מבטל מאכן די מצוה פון ירושה וואָס איז לויט דער תורה, און דאריבער אויב עס בלייבט ניט קיין געלט א חוץ די צוויי כתובות, וועלן זיי דאָך ניט האָבן קיין ירושה צו צעטיילן זיך, ווערט דאריבער בטל די „כתובת בנין דכרין״, און זיי צעטיילן זיך גלייך. די משנה זאָגט, אז אפילו עס בלייבט איבער ניט מער ווי איין דינר (איין גולדן) א חוץ די צוויי כתובות, נעמט שוין יעדער זיין מוטערס כתובה, און זיי טיילן זיך מיט דעם איינעם גולדן אלס ירושה. אם אמרו, אויב די יתומים (די זין פון לאה) זאָגן (ווען דאָס פארמעגן פון פאָטער באטשרעפט נור וויפיל די ביידע כתובות, לאָמיר זאָגן 1500 גולדן); „מיר נעמען־אָן (מעלין, מיר שאצן אָפּ העכער) אונזער פאָטערס פארמעגן מיט א דינר (גילדן) מער״, כדי זיי זאָלן נעמען זייער מוטערס כתובה. (די 1000 גילדן) — הערט מען זיי ניט, נאָר מען שאצט אָפּ דאָס פארמעגן אין בית דין. מען מיינט דאָ אז אפילו לאה׳ס זין טענהן, אז זיי וועלן אָננעמען א חפץ פון פאָטערס פארמעגן און זיי וועלן עס רעכנען מיט א גולדן מער וויפיל עס איז ווערט, כדי עס זאָל אזוי ארום בלייבן א גולדן צו צעטיילן זיך ירושה, פאָלגט מען זיי ניט.

ג. היו, אויב דאָרט (אין דער ירושה וואָס דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט) זענען געווען פארמעגנס וואָס מען דארף אָפּנעמען (בראוי), זענען זיי ניט ווי פארמעגנס וואָס איז פאראן (במוחזק)· „ראוי״, „וואָס דארף זיין״ מיינט מען, למשל, ווען דעם פאָטער קומט ביי איינעם געלט, א חוב, און מען דארף דעם חוב אָפּנעמען. „מוחזק״, „וואָס מען האלט״, מיינט, פארמעגן, וואָס איז שוין פאראן, און מען דארף עס ניט ערשט אָפּנעמען. זאָגט די משנה, אז אויב דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט 1500 גולדן, וויפיל די צוויי כתובות באטרעפן, אָבער נאָך איין גולדן קומט אים אפּצונעמען א חוב, רעכנט מען דעם גולדן ניט צו, און עס הייסט אז עס איז פאראן נור 1500 גולדן, נאָר די צוויי כתובות, און מען טיילט זיך גלייך, אזוי ווי מיר האָבן געלערנט אין דער פריערדיקער משנה. ר׳ שמעון זאָגט, אז אפילו עס זענען פאראן (אין דער ירושה) פארמעגנס וואָס טראָגן ניט פאראנטוואָרטליכקייט („נכסים שאין להם אחריות, מטלטלין, ניט קיין פעלדער און הייזער) זענען זיי גאָרניט (רעכנט מען זיי ניט צו), נאָר עס מוזן דאָרט זיין פארמעגנס וואָס טראָגן פאראנטוואָרטליכקייט (פעלדער, הייזער) מיט איין גולדן מער וויפיל די צוויי כתובות באטרעפן. אויב למשל עס זענען פאראן אין דער ירושה פאר 1500 גולדן פעלדער, און עס איז אויך נאָך פאראן פאר איין גולדן א זאך, א שטיקל זילבער, איז עס גאָרניט, און זיי טיילן זיך גלייך; ס׳מוז זיין פעלדער אָדער הייזער מיט איין גולדן מער וויפיל די צוויי כתובות באטרעפן. מטלטלין, באַוועגליכע זאכן, ניט קיין פעלדער און הייזער, הייסן „פארמעגנס אָן פאראנטוואָרטליכקייט״, ווייל מען קאָן ניט פארזיכערן אויף זיי א חוב צו א כתובה, און ווען דער מאן פארקויפט זיי, קאָן די פרוי ניט אָפּנעמען פון די קויפערס. דאקייגן פעלדער און היי־

עַל שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר: ד מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שָׁלֹשׁ נָשִׁים וּמֵת, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ מָנֶה, וְשֶׁל זוֹ מָאתַיִם, וְשֶׁל זוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְאֵין שָׁם אֶלָּא מָנֶה, חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה. הָיוּ שָׁם מָאתַיִם, שֶׁל מָנֶה נוֹטֶלֶת חֲמִשִּׁים, שֶׁל מָאתַיִם וְשֶׁל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה שֶׁל זָהָב. הָיוּ שָׁם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, שֶׁל מָנֶה נוֹטֶלֶת חֲמִשִּׁים, וְשֶׁל מָאתַיִם מָנֶה, וְשֶׁל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשָּׁה שֶׁל זָהָב. וְכֵן

זער הייסן „פארמעגנס מיט פאראנטוואָרטליכקייט״, ווייל אויב דער מאן פארקויפט זיך קאָן די פרוי אָפּנעמען זיי פון די קויפערס פאר איר כתובה.

ד. מי שהיה, אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט דריי ווייבער (מיט לאה, רחל און שרה, מיט אלע אין איין טאָג, מיט אלע גלייך) און ער איז געשטאָרבן, און די כתובה פון דער (פון לאה) איז הונדערט גולדן, און די (כתובה) פון דער (פון רחל) איז צוויי הונדערט גילדן, און די (כתובה) פון דער (פון שרה) איז דריי הונדערט גילדן, און עס איז פאראן (געבליבן פארמעגנס) ניט מער ווי הונדערט גולדן, טיילן זיי זיך אלע (דריי ווייבער) גלייך. מען מיינט דאָ אז אלע דריי כתובות זיינען געשריבן געוואָרן אין זעלביקן טאָג, און עס איז ניט פאראן קיין ערשטע און צווייטע און דריטע (ווי מיר האָבן געהאט פריער אין משנה א׳). זיי טיילן זיך גלייך, ווייל צו די דאָזיקע הונדערט גילדן האָט לאה מיט איר כתובה פון הונדערט גילדן אזוי פיל רעכט ווי רחל און שרה מיט זייערע גרעסערע כתובות. היו שם, אויב עס איז געבליבן צוויי הונדערט גולדן, איז די (לאה מיט דער כתובה) פון הונדערט גולדן, נעמט פופציג גולדן, און די (רחל מיט דער כתובה) פון צוויי הונדערט גילדן און די (שרה מיט דער כתובה) פון דריי הונדערט גולדן, נעמען (יעדע איינע פון זיי) צו דריי גאָלדענע גולדן. א גאָלדענער גילדן, זהב, אָדער „דינר זהב״ איז 25 געווינטליכע (זילבערנע) גילדן, און עס קומט אויס, אז לאה נעמט פופציק גולדן, און רחל און שרה נעמען צו דריי גאָלדענע גולדן, דאָס הייסט צו 75 געווינטליכע גולדן. היו שם שלש מאות, אויב עס זענען געווען דריי הונדערט גולדן, איז די (לאה מיט דער כתובה) פון הונדערט גולדן נעמט פופציק גולדן, און די (רחל) (מיט דער כתובה) פון צוויי הונדערט גולדן נעמט הונדערט גולדן און די (שרה מיט דער כתובה) פון דריי הונדערט גולדן נעמט זעקס גאָלדענע גילדן (הונדערט און פופציק גילדן). די גמרא פרעגט, פארוואָס קומט לאהן אזוי פיל, סטייטש זי האָט דאָך א שיעבוד נאָר אויף די ערשטע הונדערט גולדן, דארף איר קומען נור א דריטל פון הונדערט גולדן? און דאָס זעלביקע איז אויך די קשיא (אין 2טן פאל ווען עס איז דאָ 300 גולדן) וועגן רחלן, וועלכע דארף נאָר נעמען א דריטל פון 200 גוולדן? און די גמרא ענטפערט, אז מען מיינט דאָ, אז רחל האָט זיך אָפּגעזאָגט פון איר חלק אין די ערשטע 100 גולדן, אזוי אז דערמיט האָבן זיך געטיילט צוגלייך לאה און שרה; און אין 2טן פאל מיינט מען אז שרה האָט זיך אָפּגעזאָגט פון איר חלק אין די ערשטע 100 גולדן, און לאה און רחל טיילן זיך דערמיט אויף גלייך. ממילא האָט רחל פון די ערשטע 100 גולדן באקומען 50 גולדן, און פון די צווייטע 100 גולדן קומט דאָך איר א העלפט, ווידער 50 גולדן, און צוזאמען האָט זי 100 גולדן. וכן, און אזוי איז אויך (דער דין) מיט דריי מענטשן, שותפים) וועלכע האָבן אריינגעלייגט (געלט) אין איין (בשותפות)־קאסע, און עס איז געוואָרן ווינציקער אָדער מער (דאָס געשעפט האָט פארלוירן געלט אָדער האָט פארדינט געלט), טיילן זיי זיך אזוי. אויב פון די דריי שותפים, ראובן, שמעון און לוי, האָט ראובן אריינגעלייגט 100 גילדן, און שמעון 200 גולדן און לוי 300 גולדן, און די מטבעות זיינען געוואָרן ווינציקער אָדער מער ווערט, צעטיילן זיי זיך לויט דעם געלט וואָס זיי האָבן אריינגעלייגט; ראובן נעמט איין זעקסטל, שמעון צוויי זעקסטל און לוי דריי זעקסטל· אזוי טייטשן די מפרשים, וועלכע געבן צו, אז אויב דער היזק אָדער דער פארדינסט איז געווען אין דער סחורה (ניט צוליב דעם ווערט פון דער מטבע) טיילן זיי זיך לויט דער צאָל שותפים, און אויב עס זענען פאראן דריי שותפים האָט יעדער גלייך היזק א דריטל

שְׁלֹשָׁה שֶׁהִטִּילוּ לַכִּיס, פִּחֲתוּ אוֹ הוֹתִירוּ, כָּךְ הֵן חוֹלְקִין: ה מִי שֶׁהָיָה נְשׂוּי אַרְבַּע נָשִׁים וּמֵת, הָרִאשׁוֹנָה קוֹדֶמֶת לַשְּׁנִיָּה, וּשְׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית, וּשְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית. הָרִאשׁוֹנָה נִשְׁבַּעַת לַשְּׁנִיָּה, וּשְׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית, וּשְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית, וְהָרְבִיעִית נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה. בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁהִיא אַחֲרוֹנָה נִשְׂכֶּרֶת? אַף הִיא לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. הָיוּ יוֹצְאוֹת כֻּלָּן בְּיוֹם אֶחָד, כָּל הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, זָכְתָה. וְכָךְ הָיוּ כוֹתְבִין בִּירוּשָׁלַיִם שָׁעוֹת. הָיוּ כֻלָּן יוֹצְאוֹת בְּשָׁעָה אַחַת,

און נעמט פון פארדינסט א דריטל, אָן אונטערשיד צי ער האָט אריינגעלייגט ווינציקער געלט צי מער געלט.

ה. מי שהיה, אויב איינער האָט חתונה געהאַט מיט פיר ווייבער (צוערשט מיט לאהן און דערנאָך מיט רחלן און דערנאָך מיט שרה׳ן און דערנאָך מיט רבקהן, און אויך די כתובות האָט ער זיי געשריבן צוערשט לאה׳ס און דערנאָך רחל׳ס און דערנאָך שרה׳ס און דערנאָך רבקה׳ס) און ער איז געשטאָרבן (און די פיר ווייבער קומען אָפּנעמען זייערע כתובות־געלטער פון זיין איבערגעלאָזטן פארמעגן) איז די ערשטע (לאה) פריער (אָפּצונעמען איר כתובה-געלט) פאר דער צווייטער (פון רחלן), און די צווייטע (רחל איז פריער) פון דער דריטער (פון שרהן), און די דריטע (שרה איז פריער) פון דער פירטער (פון רבקה). אזוי ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳, און ווי מיר האָבן געגעבן צו ערקלערן פריער אין משנה ב׳, אז די כתובה וואָס א ווייב נעמט אָפּ נאָכן מאנס טויט איז ווי א חוב, און וועלכער חוב עס איז געמאכט געוואָרן פריער נעמט אָפּ פריער. הראשונה, די ערשטע (לאה, ווען זי קומט אָפּנעמען די כתובה) דאַרף שווערן צו דער צווייטער (צו רחלן). די שבועה איז, אז זי האָט נאָך גאָרניט אָפּגענומען פון איר כתובה און ווייל זי נעמט אָפּ צום ערשטן דאַרף זי געבן די שבועה צו דער צווייטער, אויב די צווייטע פארלאנגט די שבועה. ושניה, און די צווייטע (רחל דאַרף שווערן) צו דער דריטער (צו שרהן), און די דריטע (שרה דאַרף שווערן) צו דער פירטער (צו רבקהן), און די פירטע (רבקה) נעמט אָפּ (איר כתובה) אָן א שבועה. אויב עס זיינען מער ניט פאראַן קיין אנדערע יורשים און ניט קיינער וועלכער מאָנט געלט פון דעם איבערגעלאָזטן פארמעגנס, דאַרף די פירטע ניט אָפּגעבן צו קיינעם קיין שבועה. בן ננס זאָגט: צי דערפאַר ווייל זי איז די לעצטע זאָל זי פאַרדינען (און אָפּנעמען אָן א שבועה)? ! אויך זי (די פירטע) זאָל ניט אָפּנעמען (איר כתובה) סיידן מיט א שבועה. די גמרא זאָגט (לויטן פירוש פון רבנו חננאל) אז בן ננס האַלט, אז ווייל עס קאָן זיך דאָך ארויסווייזן, אז איינער פון די פעלדער, וועלכע לאה (אָדער רחל אָדער שרה) האָט אָפּגענומען פאר איר כתובה איז געווען א צו־געגזלט פעלד, און האָט ניט געהערט צום מאַן, און מען קאָן עס אמאָל פון איר צונעמען, און לאה וועט ניט קאָנען קומען און אויפמאָנען איר כתובה פון דעם לעצטן פעלד, וואָס איז געבליבן פאר רבקה, ווייל רבקה האָט דאָך עס שוין צוגענומען, און ער, בן ננס, האַלט, אז א שפּעטערדיקער בעל חוב וואָס האָט אָפּגענומען א פעלד קאָן א פריערדיקער בעל חוב ביי אים עס ניט צוריק צונעמען (מה שגבה גבה). דעריבער קאָן יעדע פון די ערשטע ווייבער פארלאַנגען פון דער לעצטער א שבועה. אָבער דער ערשטער תנא האַלט אז לאה (אָדער רחל צי שרה) קאָן יאָ אָפּנעמען ביי רבקה׳ן, אויב איר פעלד וועט זיך ארויסווייזן, אז עס איז געווען א צוגעגזלט פעלד, דעריבער קאָן זי פון איר ניט פאַרלאַנגען קיין שבועה. היו, אויב זיי אלע (די פיר כתובות) זענען (געשריבן געוואָרן) אין זעלבן טאָג, איז יעדע, וועלכע איז פריער פון דער אנדערער אפילו איין שעה, האָט זוכה געווען. דאָס ווייב מיט דער פריער געשריבענער כתובה נעמט אָפּ פריער. וכך, און אזוי (איז געווען דער מנהג) אין ירושלים אז זיי האָבן געשריבן די שעהן. מען האָט איינגעשריבן אין א כתובה צי א וועקסל צי אן אנדערן דאָקומענט דעם טאָג און אויך די שעה אין טאָג ווען עס איז געשריבן געוואָרן. היו, אויב זיי אלע

וְאֵין שָׁם אֶלָּא מָנֶה, חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה:
ו מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים וּמָכַר
אֶת שָׂדֵהוּ, וְכָתְבָה רִאשׁוֹנָה לַלּוֹקֵחַ,
דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, הַשְּׁנִיָּה
מוֹצִיאָה מֵהַלּוֹקֵחַ, וְרִאשׁוֹנָה מִן
הַשְּׁנִיָּה, וְהַלּוֹקֵחַ מִן הָרִאשׁוֹנָה,
וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְשָׁרָה
בֵּינֵיהֶם. וְכֵן בַּעַל חוֹב, וְכֵן אִשָּׁה
בַּעֲלַת חוֹב:

פרק יא.

א אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלָּהֶן, וְאֵין חַיָּבִין

(די פיר כתובות) זענען (געשריבן) געווען אין דערזעלביקער שעה, און עס איז מער ניט פאראן ווי הונדערט גולדן, טיילן זיי (די אלע פיר ווייבער) צוגלייך. **די משנה זאָגט „הונדערט גילדן", ווייל דאָס איז די קלענסטע כתובה, ווי מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה צו דער דאָזיקער מסכתא.**

ו. מי שהיה, אז איינער האָט חתונה געהאַט מיט צוויי ווייבער (צוערשט מיט לאה און דערנאָך מיט רחל) און ער האָט פאַרקויפט זיין פעלד, און די ערשטע (לאה) האָט אָפּגעשריבן צום פעלד־קויפער (צום לוקח): „איך וועל ניט האָבן צו דיר קיין משפט און קיין זאַך (איך וועל ניט מאָנען ביי דיר דאָס פעלד)", קאָן די צווייטע (רחל, נאָכדעם ווי איר מאַן איז געשטאָרבן און ער האָט ניט איבערגעלאָזט קיין פאַרמעגן צו צאָלן פאַר די כתובות) צונעמען (דאָס פעלד) פון דעם פעלד־קויפער, און די ערשטע (לאה, קאָן צונעמען דאָס פעלד) פון דער צווייטער (פון רחל, ווייל זי, לאה, איז דאָך פריער אָפּצונעמען איר כתובה), און דער פעלד־קויפער (קאָן צונעמען דאָס פעלד) פון דער ערשטער. **ווייל זי האָט דאָך אים אָפּגעשריבן אז זי האָט ניט קיין טענה צום פעלד**). וחוזרות, און אזוי גייט דאָס ארום און ארום (חלילה). **דאָס הייסט, אז רחל קאָן ווידער צונעמען דאָס פעלד פון פעלד־קויפער, און לאה פון רחלן און דער קויפער פון לאה, און אזוי כסדר.** עד, ביז זיי וועלן מאכן א פשרה צווישן זיך. **דאָס צווינגט זיי, אז זיי זאָלן דורכקומען צווישן זיך, ווייל אויב נישט וועט זיך עס אזוי כסדר ציען אָן א סוף.** וכן, און אזוי איז אויך מיט איינעם וואָס אים קומט א חוב, און אזוי איז אויך מיט א פרוי וועמען עס קומט א חוב. די גמרא טייטשט אז מען מיינט דערמיט, אז **למשל אויב ראובנען קומט א חוב פון שמעונען, און שמעון האָט צוויי פעלדער, און ער האָט צוערשט פאַרקויפט איין פעלד צו לוי און אים פאַרזיכערט, אז אויב מען וועט ביי אים צונעמען דאָס פעלד וועט ער אים געבן דאָס צווייטע פעלד, און דערנאָך האָט שמעון פאַרקויפט דאָס צווייטע פעלד צו יהודה, און ראובן האָט אָפּגעשריבן צו יהודה, אז ער וועט ניט צונעמען ביי אים זיין פעלד, אויך דאָ קאָן ראובן צונעמען דאָס פעלד ביי לוי, און לוי נעמט דערפאַר צו דאָס צווייטע פעלד ביי יהודה, און יהודה נעמט צו ביי ראובנען, און ראובן ביי לוי און אזוי כסדר. דאָס זעלביקע איז אויך אויב דער פרוי קומט א כתובה־חוב און איר מאַן האָט פאַרקויפט זיינע צוויי פעלדער, צוערשט איינס צו לוי און דערנאָך דאָס צווייטע צו יהודה, און די פרוי האָט אָפּגעשריבן יהודהן אז זי וועט ביי אים ניט צונעמען דאָס פעלד. אויך דאָ קאָן די פרוי צונעמען ביי לוי, לוי ביי יהודה'ן, יהודה ביי דער פרוי, די פרוי ביי לוי און אזוי כסדר, ביז זיי מאכן צווישן זיך א פשרה. — דאָס וואָרט „בעל חוב", וואָס מיינט אין אידיש, איינער וועל־כער איז שולדיג חובות, הייסט אין דער משנה און גמרא פונקט פאַרקערט „איינער וועלכער מאָנט חובות".**

פרק יא.

א. אלמנה, אן אלמנה ווערט געשפּייזט (אויסגעהאלטן) פון די פאַרמעגנס (וואָס איר מאַן האָט איבערגעלאָזט בירושה צו זיינע) יתומים, און איר האַנט־אַרבייט (די פאַרדינסטן פון איר האַנט־אַרבייט) געהערט צו זיי (צו די יתומים). **וואָס מען מיינט „האַנט אַרבייט" זע פריער פרק ה' משנה ט'.** ואין, און זיי (די יתומים) זענען ניט מחויב איר קובר צו זיין **אויב די אלמנה שטאַרבט, דאַרפן איר מאַנ'ס יורשים ניט**

בְּקְבוּרָתָהּ. יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשֵׁי כְתֻבָּתָהּ חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ: **ב** אַלְמָנָה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִן הַנִּשּׂוּאִין מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, מִן הָאֵרוּסִין לֹא תִמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, וְכָל שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת לֹא תִמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין: **ג** מָכְרָה כְתֻבָּתָהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, מִשְׁכְּנָה כְתֻבָּתָהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, נָתְנָה כְתֻבָּתָהּ לְאַחֵר אוֹ מִקְצָתָהּ, לֹא תִמְכּוֹר אֶת הַשְּׁאָר אֶלָּא בְּבֵית דִּין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹכֶרֶת הִיא אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, וּמוֹכֶרֶת לִמְזוֹנוֹת

געבן אויף די הוצאות פון דער קבורה. יורשיה, אירע יורשים, וועלכע ירשענען איר כתובה, זענען מחויב איר קובר צו זיין. **זיי דארפן געבן די הוצאות פון דער קבורה, ווייל זיי ירשענען איר כתובה.**

ב. אלמנה, אן אלמנה, סיי (איר מאן איז געשטאָרבן) נאָכן מקדש זיין (מן האירוסין, ער האָט זי נאָר מקדש געווען אָבער נאָכניט חתונה געהאט מיט איר) און סיי (ער איז געשטאָרבן) נאָך דער חתונה קאָן זי פארקויפן (דעם מאַנ׳ס פארמעגן) אפילו ניט דורך א בית דין. **א „בית דין״ מיינט דריי חכמים מוסמכים. „ניט דורך א בית דין״ מיינט דאָ, אז עס איז גענוג ווען דריי פשוטע מענטשן שאצן אָפּ וויפיל דאָס פעלד צי הויז, וואָס זי גייט פארקויפן, איז ווערט, און זי פארקויפט עס פאר דעם פרייז. די משנה לערנט אז סיי אן אלמנה באלד נאָכן מקדש זיין, וועלכע פארקויפט כדי אָפּצונעמען איר כתובה, און סיי אן אלמנה נאָך דער חתונה, וועלכע פארקויפט, כדי צו האָבן געלט פאר אירע מזונות** (ווי מיר האָבן געלערנט פריער משנה א׳)**, איר שפּיז, אויסהאלטונג, דארפן ניט ווארטן ביז א בית דין וועט אָפּשאצן, נאָר אויך דריי פשוטע מענטשן זענען גענוג.** ר׳ שמעון זאָגט, אז (אן אלמנה) פון נאָך דער חתונה מעג פארקויפן אויך ניט דורך א בית דין, אָבער אן אלמנה פון נאָכן מקדש זיין זאָל ניט פארקויפן סיידן דורך א בית דין (א בית דין מוז אָפּשאצן), ווייל זי (אזא אלמנה פון נאָכן מקדש זיין) קומט ניט קיין מזונות (עסן, אויסהאלטונג), און די וועלכער עס קומט ניט קיין מזונות, זאָל ניט פארקויפן סיידן דורך א בית דין. **ווייל מיט מזונות, עסן, קאָן די אלמנה ניט ווארטן ביז בית דין וועט אָפּשאצן, ווייל זי דארף דאָך עס באלד, דאריבער קאָן זי פארקויפן דורך סתם דריי מענטשן אָפּשאצערס; אָבער די אלמנה פון נאָכן מקדש זיין פארקויפט דאָך נאָר כדי צו באקומען איר כתובה, קאָן זי ווארטן ביז א בית דין וועט אָפּשאצן.**

ג. מכרה, אויב זי (די אלמנה) האָט פארקויפט (צו אן אנדערן מענטש) איר כתובה (די צוויי הונדערט אָדער די הונדערט גולדן, וואָס איר קומט אלס עיקר כתובה), אָדער א טייל פון דער (עיקר) כתובה, אָדער זי האָט פארמשכנט די (עיקר) כתובה אָדער א טייל פון דער (עיקר) כתובה, אָדער זי האָט אוועקגעשאָנקן צו אן אנדערן איר (עיקר כתובה) אָדער א טייל פון דער (עיקר כתובה), זאָל זי ניט פארקויפן דאָס איבריקע (די תוספת כתובה, וואָס דער מאַן האָט איר פארשריבן מער פון דער עיקר כתובה, אָדער דאָס איבריקע פון דער עיקר כתובה אויב זי האָט נאָר אוועקגעגעבן א טייל דערפון) סיידן דורך א בית דין. **די גמרא זאָגט, אז די משנה האלט ווי ר׳ שמעון** (פריער אין משנה ב׳) אַז נאָר פאַר מזונות קאָן מען פארקויפן ניט דורך אַ בית דין, **און זי האלט, אז א פרוי וואָס האָט אָפּגענומען א טייל פון דער כתובה קומט איר ניט קיין מזונות.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז זי קאָן פארקויפן (איר כתובה) אפילו פיר און פינף מאָל (ביסלעכווייז, טיילן פון דער כתובה), און זי קאָן פארקויפן (דאָס ירושה־פארמעגן פון מאַן) פאר (אירע) מזונות (אפילו) ניט דורך א בית דין און זי דארף איינשרייבן (אין פארקויף־שטר): „איך האָב פארקויפט פאר מזונות״. **די חכמים האלטן צוויי זאכן, ערשטנס, אז מען קאָן פאר א כתובה אויך פארקויפן ניט דורך א בית דין** (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳) **און צווייטנס, אז ווען א פרוי**

שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, וְכוֹתֶבֶת, לִמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי. וּגְרוּשָׁה לֹא תִמְכּוֹר אֶלָּא בְּבֵית דִּין: ד אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה כְתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה, נִתְקַבְּלָה כְתֻבָּתָהּ. הָיְתָה כְתֻבָּתָהּ מָנֶה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, מִכְרָהּ בָּטֵל. אֲפִלּוּ הִיא אוֹמֶרֶת אַחֲזִיר דִּינָר לַיּוֹרְשִׁים, מִכְרָהּ בָּטֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לְעוֹלָם מִכְרָהּ קַיָּם, עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם כְּדֵי שֶׁתְּשַׁיֵּר בַּשָּׂדֶה בַּת תִּשְׁעָה קַבִּין, וּבַגִּנָּה בַּת חֲצִי קַב, וְכִדְבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, בֵּית רוֹבַע. הָיְתָה כְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וּמָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה, וְלָזֶה בְּמָנֶה, וְלָאַחֲרוֹן יָפֶה מָנֶה וְדִינָר בְּמָנֶה, שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל

פארקויפט א טייל פון איר כתובה קומט איר נאך אלץ מזונות. וגרושה, אבער א גרושה (א פרוי וועלכע דער מאן האט גע׳גט און זי קומט אפנעמען איר כתובה און גייט דערפאר פארקויפן איר מאנ׳ס א פעלד), זאל ניט פארקויפן סיידן דורך א בית דין. **די גמרא זאגט, אז ביי אן אלמנה נעמען מיר אן אז דער מאן האט ניט געוואלט אז זיין ווייב זאל נאך זיין טויט דארפן זיך מבזה זיין צו א בית דין, און ער האט מסתמא מסכים געווען אז זי זאל קאנען פארקויפן אויך ניט דורך א בית דין; אבער ביי א גע׳גט׳ער פרוי ארט אים ניט, אז זי וועט דארפן גיין צום בית דין.**

ד. אלמנה, אן אלמנה, וואס איר כתובה איז געווען צוויי הונדערט (גולדן), און זי האט א(שטיקל פעלד פון מאנ׳ס ירושה), וואס איז ווערט (נאר) הונדערט גולדן, פארקויפט פאר צוויי הונדערט גילדן, אדער וואס איז ווערט צוויי הונדערט גילדן האט זי פארקויפט פאר הונדערט גולדן, האט זי אפגענומען איר כתובה. **עס קומט איר מער גארניט, ווייל אין ערשטן פאל האט זי דאך באקומען אירע** 200 **גילדן און זי איז געווען נאר א שליח צום פארקויפן; און אין צווייטן פאל איז דאך עס איר שולד, זי האט דאך גענומען א שטיקל פעלד פאר** 200 **גילדן און האט עס פארקויפט פאר** 100 **גילדן.** היתה, אויב איר כתובה איז געווען הונדערט גולדן, און זי האט (א שטיקל פעלד) וואס איז ווערט הונדערט און איין גילדן פארקויפט פאר הונדערט, איז דער פארקויף בטל. אפילו זי זאגט: איך וועל צוריקגעבן איין גילדן צו די יורשים, איז דער פארקויף בטל, **איז דער גאנצערפארקויף גארנישט, און דער קויפער מוז אפגעבן דאס שטיקל פעלד.** רבן שמעון בן גמליאל זאגט, אז דער פארקויף איז שטענדיק גוט (אפילו זי האט פארקויפט פאר א עטוואס א קלענערן פרייז פון ווערט), סיידן אויב (ווען זי וואלט זיך ניט געווען אפגענארט און וואלט פארקויפט פאר א ריכטיקן פרייז) וואלט געווען אין א פעלד געבליבן א שטיקל פעלד פון ניין טעפ (ניין קבים), און אין א גארטן א שטיקל גארטן פון א האלבן טאפ, און לויט די ווערטער פון ר׳ עקיבא א(שטיקל גארטן פון) א פערטל טאפ. מיט „א שטיקל פעלד פון 9 טעפ״ מיינט **מען, אז כדי צו פארזייען עס מיט תבואה** (ווייץ צי גערשטן) **דארף מען האבן 9 טעפ זריעה. „א שטיקל גארטן פון א האלבן** (אדער א פערטל) **טאפ״, מיינט, אז כדי צו פארזייען זי מיט ירקות דארף מען האבן א האלבן טאפ** (און לויט ר׳ עקיבא א פערטל) **טאפ״ זריעה־קערנדלעך פון ירקות. צוליב דעם וואס אזא שטיקל פעלד פון 9 טעפ און אזא שטיקל גארטן פון א האלבן** (און לויט ר׳ עקיבא פון א פערטל) **טאפ איז שוין א חשובע זאך, איז דער פארקויף ניט גוט, ווייל עס וואלט דאך געווען געבליבן א חשוב שטיקל פעלד. אבער אויב זי האט זיך אפגענארט מיט ווינציקער, אדער ווי די משנה זאגט פריער, זי האט א זאך פון דערווערט פון** 101 **גילדן פארקויפט פאר** 100 **גולדן, דארף די אלמנה צוריקצאלן די יורשים דעם איינעם גולדן, און דער פארקויף איז גוט.** היתה, אויב איר (דער אלמנה׳ס) כתובה איז געווען (די עיקר כתובה צוזאמען מיט דער תוספת כתובה) פיר הונדערט גולדן, און זי האט פארקויפט (פון מאנ׳ס ירושה־פעלד) צום דאזיקן (מענטש, צו איינעם, א שטיקל פעלד) פאר הונדערט גולדן, און צום דאזיקן (צו אן אנדערען מענטש, אן אנדער שטיקל פעלד) פאר הונדערט גולדן, און צום לעצטן (צו א דריטן מענטש, האט זי פארקויפט א שטיקל פעלד) וואס

כֻּלָּם מִכְרָן קַיָּם: **ה** שׁוּם הַדַּיָּנִים שֶׁפִּחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, מִכְרָן בָּטֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִכְרָן קַיָּם, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה? אֲבָל אִם עָשׂוּ אִגֶּרֶת בִּקֹּרֶת, אֲפִלּוּ מָכְרוּ שָׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמָנֶה, מִכְרָן קַיָּם:

ו הַמְמָאֶנֶת, הַשְּׁנִיָּה, וְהָאַיְלוֹנִית אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה וְלֹא פֵּרוֹת וְלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא בְלָאוֹת. וְאִם מִתְּחִלָּה נְשָׂאָהּ לְשֵׁם אַיְלוֹנִית, יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, יֵשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה:

איז ווערט הונדערט און איין גילדן פאר הונדערט גילדן, איז דעם לעצטנס קויף בטל, און פון די אלע (פון די פריערדיקע צוויי קויפערס) איז דער קויף גוט. **מען זאָגט ניט, אז די אלע דריי ,,פארקויפס'' איז אזוי ווי ,,איין פארקויף'', נאָר יעדער פארקויף איז א באזונדערע זאך, און אזוי ווי צו די ערשטע צוויי האָט זי דאָך ריכטיק פארקויפט איז עס גוט, און דער פארקויף צום לעצטן ווערט בטל.**

ה. שום, די אָפשאצונג פון דיינים (אויב בית דין האָט אָפגעשאצט זאכן פון איי־נעם צום פארקויפן) און זיי האָבן (א טעות געהאט און) זיי האָבן פארקלענערט מיט א זעקסטל (זיי האָבען געשאצט מיט א זעקסטל ווינציקער ווי עס איז ווערט) אָדער פארגרעסערט מיט א זעקסטל (זיי האָבן אָפגעשאצט מיט א זעקסטל מער), איז זייער פארקויף בטל. **ווי מיר לערנען אין מסכתא בבא מציעא פרק ה' משנה ג' הייסט א טעות אין א זעקסטל פון ווערט ,,אונאה'', אָפנארעריי.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז זייער פארקויף איז גוט, (ווארום אוב ניט), מיט וואָס איז דער כח פון בית דין גוט? **דערויף האָט בית דין כח אז ביי א טעות איז זייער פארקויף א גוטער.** אָבל, אָבער (דאָס זאָגט דער ערשטער תנא וואָס איז מחולק מיט רבן שמעון גמליאל, און ער איז מודה אז) אויב זיי (דאָס־בית דין) האָט געמאכט א אויסרוף־פארקויף (אגרת ביקורת, א באַ־זוכונגס בריף, ליציטאציע, מען האָט אויסגערופן, אז מענטשן זאָלן קומען באקוקען די זאכן און קויפן פאר דעם און דעם פרייז) איז אפילו זיי האָבן פארקויפט וואָס איז ווערט הונדערט גולדן פאר צוויי הונדערט גולדן, אָדער וואָס איז ווערט צוויי הונדערט גולדן פאר הונדערט גולדן, איז זייער פארקויף גוט. **דאָס וואָרט ,,אגרת'' מיינט א בריף, א דאָקומענט, און ווען בית דין גיט ארויס איינעם אזא דאָקומענט, אזא בריף, אז ער האָט געקויפט די זאכן דורך דער ליציטאציע ביי בית דין, הייסט דער דאָקומענט ,,אגרת ביקורת'', ווייל מענטשן קומען ,,באזוכן'' די ליציטאציע, באַ־קוקן די זאכן (,,בקר'', באזוכן, באקוקן, באטראכטן).**

ו. הממאנת, א פרוי וועלכע איז נומאן (א יתומה יינגער פון צוועלף יאָר מיט א טאָג, אויב איר מוטער אָדער אירע ברידער מאכן איר חתונה, קאָן זי נאָך דער חתונה זאָגן, אז זי וויל ניט דעם מאן, זי איז ,,ממאן'', וויל ניט, און זי דאַרף ניט קיין גט פון איִם), אָדער א שניה (א פרוי א קרובה, מיט וועלכער מען טאָר ניט חתונה האָבן נור מדרבנן, למשל, מיט א זון'ס א שנור, אן אלמנה צי א גרושה), אָדער אן **אילונית** (א פרוי וואָס קאָן ניט האָבן קיין קינדער און האָט ניט נאָרמאלע פרויען־סימנים), קומט זיי ניט (דער קליינער פרוי וועלכע האָט ממאן געווען, אָדער די שניה, וועלכע מ'דאַרף גטן, אָדער די אילונית) ניט קיין כתובה און ניט קיין פרוכטן און ניט קיין מזונות (שפייז און אויסהאלטונג) און ניט קיין אָפגענוצטע זאכן. און אויב ער האָט מיט איר באלד חתונה געהאט אלס אילונית קומט איר די כתובה. **ווענן ,,שניה'', האָבן מיר געגעבן בפרטות אין מסכתא יבמות פרק ב' משנה ד'. ווענן דעם טייטש פון ,,פרוכטן''** (פירות) און ,,אָפגענוצטע זאכן'' (בלאות) **האָבן מיר געגעבן בפרטות אין מסכתא יבמות פרק ט' משנה ג'.** אלמנה, אויב אן אלמנה (וועלכע האָט חתונה געהאט) מיט א כהן גדול, אָדער א גרושה (א גע'גטע פרוי) צי א חלוצה (א פרוי וועלכע האָט גענומען חליצה, האָט חתונה געהאט) מיט א געוויינטליכן כהן, אָדער א **ממזרת** און א נתינה האָט חתונה געהאט מיט א ישראל, צי א ישראל'ס א טאָכטער האָט חתונה

פרק יב.

א הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים, חַיָּב לְזוּנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וּפָסְקָה עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ חָמֵשׁ שָׁנִים, חַיָּב לְזוּנָהּ חָמֵשׁ שָׁנִים. לֹא יֹאמַר הָרִאשׁוֹן, לִכְשֶׁתָּבֹא אֶצְלִי אֲזוּנֶהָ, אֶלָּא מוֹלִיךְ לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ לִמְקוֹם (שֶׁהִיא) אִמָּהּ. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ, וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת: **ב** נִשֵּׂאת, הַבַּעַל נוֹתֵן לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהֵן נוֹתְנִין לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ, בְּנוֹתֵיהֶן נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים,

געהאט מיט א נתין אָדער א ממזר (און די אלע דארפן זיך גטן, ווייל די תורה האָט זיי געאסרט), קומט איר די כתובה. **די דאָזיקע משנה האָבן מיר אין מסכתא יבמות פרק ט׳ משנה ג׳ און דאָרט דערקלערן מיר בפרטות דעם טעם דערפון און וואָס מען מיינט מיט דעם אלעם**

פרק יב.

א. הנושא, אז איינער (ראובן) האָט חתונה געהאט מיט א פרוי און זי האָט מיט אים אויסגענומען (פסקה) אז ער זאָל שפייזן (אויסהאלטן) איר טאָכטער (וואָס זי האָט פון אן אנדערן מאן) פינף יאָר, דארף ער איר שפייזן (אויסהאלטן) פינף יאָר. **דער ברטנורא זאָגט, אז מיט „אויסנעמען״, „פסקה״, מיינט מען, אז ער האָט זיך אונטער־געשריבן אזא התחיבות, אָדער ער האָט עס געזאָגט פאר עדות.** נישאת, אויב (אין מיטן די פינף יאָר האָט די פרוי זיך געגט מיט דעם מאן און) זי האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן (מאן, שמעון), און זי האָט אויך מיט אים זיך אויסגענומען צו שפייזן (אויס־צוהאלטן) איר טאָכטער פינף יאָר, דארף (אויך) ער (שמעון) איר שפייזן (אויסהאלטן) פינף יאָר. עס הייסט, **אז בײדע ראובן און שמעון, דארפן געבן, יעדער באזונדער, די גאנצע אויסהאלטונג פון דער טאָכטער.** לא יאמר, דער ערשטער (מאן, ראובן) קאָן ניט טענהן: „ווען זי (די טאָכטער) וועט קומען צו מיר (אין הויז) וועל איך איר שפייזן (אויסהאלטן)״, נאָר ער דארף אוועקפירן אירע מזונות (אויסהאלטונג) צו איר מוטער. **ווייל די טאָכטער דארף זיין ביי איר מוטער.** וכן, און אזוי איז אויך (דער דין), אז זיי קאָנען ניט ביידע (ראובן און שמעון) זאָגן: מיר שפייזן (האלטן זי אויס) צוזאמען״, נאָר איינער דארף איר שפייזן (אויסהאלטן) און איינער דארף איר צאָלן געלט פאר דער אויסהאלטונג (פאר די מזונות).

ב. נישאת, אויב זי (די טאָכטער) האָט (אין די פינף יאָר) חתונה געהאט (מיט לוי) דארף דער מאן (לוי) איר געבן מזונות (אויסהאלטונג, ווי א מאן איז מחויב צו געבן זיין ווייב), און זיי (ראובן און שמעון) דארפן איר געבן דאָס געלט פאר די מזונות (פאר דער אויסהאלטונג). **די משנה לערנט אז זייער התחייבות אויסצוהאלטן איז גילטיק די גאנצע פינף יאָר, אפילו די טאָכטער האָט חתונה געהאט.** מתו, אויב זיי (ראובן און שמעון) זענען געשטאָרבן (אין די פינף יאָר), איז זייערע (אייגענע) טעכ־טער ווערן געשפייזט (אויסגעהאלטן) נאָר פון פרייע פארמעגנס, און זי (די טאָכטער פון ווייב) ווערט געשפייזט (אויך) פון פארקויפטע פארמעגנס, ווייל זי איז ווי איינער וועמען עס קומט א חוב. מיט „נכסים בני חורין״ „פרייע פארמעגנס״, מיינט מען **פארמעגנס (פעלדער און הייזער) וועלכע ראובן אָדער שמעון האָבן צו קיינעם ניט פארקויפט; די פארמעגנס זענען דאָ, פריי. מיט „נכסים משעובדים״, משועבד געוואָ־רענע פארמעגנס, מיינט מען פארמעגנס (פעלדער און הייזער) וועלכע די צוויי מענער, ראובן און שמעון, האָבן ביי זייער לעבן פארקויפט צו אנדערע מענטשן. דער דין איז, אז כאָטש טעכטער ווערן אויסגעהאלטן (געשפייזט) נאָך זייער פאָטערס טויט פון דעם ירושה־פארמעגן (זע פריער פרק ד׳ משנה יב), פונדעסטוועגן אויב זייער פאָטער האָט פארקויפט פעלדער, קאָנען די טעכטער ניט אָפנעמען פון די קויפערס די פעלדער;**

מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב. הַפִּקְּחִים הָיוּ כוֹתְבִין, עַל מְנָת שֶׁאָזוּן אֶת בִּתֵּךְ חָמֵשׁ שָׁנִים, כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ עִמִּי: ג אַלְמָנָה שֶׁאָמְרָה, אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית בַּעְלִי, אֵין הַיּוֹרְשִׁין יְכוֹלִין לוֹמַר לָהּ, לְכִי לְבֵית אָבִיךְ וְאָנוּ זָנִין אוֹתָךְ, אֶלָּא זָנִין אוֹתָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ, וְנוֹתְנִין לָהּ מָדוֹר לְפִי כְבוֹדָהּ. אָמְרָה, אִי אֶפְשִׁי לָזוּז מִבֵּית אַבָּא, יְכוֹלִים הַיּוֹרְשִׁים לוֹמַר לָהּ, אִם אַתְּ אֶצְלֵנוּ יֵשׁ לֵיךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם אֵין אַתְּ אֶצְלֵנוּ אֵין לֵיךְ מְזוֹנוֹת. אִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא יַלְדָּה וְהֵן יְלָדִים, זָנִין אוֹתָהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ: ד כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ, גּוֹבָה כְתֻבָּתָהּ לְעוֹלָם. כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעְלָהּ, גּוֹבָה כְתֻבָּתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים, שֶׁיֵּשׁ בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים שֶׁתַּעֲשֶׂה טוֹבָה כְּנֶגֶד כְּתֻבָּתָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן

זיי קאָנען גור מאָנען פון די „פרייע פארמעגנס", פון דער ירושה וואָס איז פאראן ניט פארקויפט. ס'איז א תקנה פון די חכמים וועגן וועלכער ס'ווערט געלערנט אין מסכתא גטין פרק ה' משנה ג'. **אָבער דעם ווייב'ס טאָכטער קומט פון ראובן און שמעונען מזונות ווי א חוב, און דער דין איז אזא חוב קאָן מען אָפנעמען אויך פון די פעלדער וואָס די שולדיקע (ראובן און שמעון) האָבן פארקויפט נאָכדעם ווי זיי האָבן דעם חוב געמאכט, מחמת די פעלדער זענען געווען „משועבד", פאראנטוואָרטליך, פארן חוב.** הפקחים, קלוגע (פאָרזיכטיקע מענער, ווען זיי האָבן חתונה געהאט מיט א פרוי און האָבן זיך מתחייב געווען אויסצוהאלטן איר טאָכטער פון אן אנדערן מאן), האָבן גע־פלעגט שרייבן (צום ווייב): „מיט דעם תנאי, אז איך וועל אויסהאלטן דיין טאָכטער פינף יאָר, אזוי לאנג ווי דו וועסט זיין מיט מיר". **דאָס הייסט, אז אויב ער שטאַרבט, אָדער דאָס ווייב שטארבט, אָדער ער גט זיך מיט איר (אין די פינף יאָר) דארף ער מער די טאָכטער ניט אויסהאלטען.**

ג. אלמנה, אן אלמנה וועלכע זאָגט (צו די יורשים פון איר פארשטאָרבענעם מאן): „איך וויל מיך ניט רירן (איך וויל ניט אוועקגיין) פון מיין מאנ'ס הויז", קאָנען די יורשים ניט זאָגן צו איר: „גיי צו דיין פאָטערס הויז און מיר וועלן דיך דאָרט שפייזן (אויסהאלטן)", נאָר זיי שפייזן איר אין איר מאנ'ס הויז, און זיי דארפן איר (דאָרט) געבן א וואוינונג לויט איר כבוד **דאָס איז די התחייבות וואָס דער מאן שרייבט אין דער כתובה אז זי קאָן בלייבן וואוינען אין זיין הויז נאָך זיין טויט און ווערן דאָרט אויסגעהאלטן און זי וועט באקומען דאָרט א שיינע וואוינונג (פריער פרק ד' משנה י"ב).** אמרה, אויב זי (די אלמנה) האָט געזאָגט: „איך וויל זיך ניט רירן פון מיין פאָ־טערס הויז" (איך וויל וואוינען ביי מיין פאָטער און איר גיט מיר אהין מיינע מזונות, מזונות, מיין עסן און אויסהאלטונג), קאָנען די יורשים זאָגן צו איר: „אויב דו ביזט מיט אונז קומט דיר מזונות, און אויב דו ביזט ניט מיט אונז, קומט דיר ניט קיין מזונות". **די גמרא זאָגט, ווייל „ברכת הבית ברובה", דאָס הייסט, אז ווען א סך מענטשן זענען פאראן אין שטוב קאָסט ניט דאָס אויסהאלטן פון נאָך א מענטש מער קיין געלט.** אם היתה, אויב זי האָט געטענהט (אז דאריבער וויל זי זיין אין איר פאָטערס הויז, און ניט צוזאמען מיט די יורשים) ווייל זי איז א יינגע און זיי (די יורשים, די זיין זענען יינגע (און מען וועט רעדן אויף זיי אויסגעלאסענע זאכן), מוזן זיי איר אויסהאלטן און זי זאָל זיין אין איר פאָטערס הויז. **ווייל איר טענה איז א ריכטיקע.**

ד. כל זמן, אזוי לאנג ווי זי (די אלמנה) וואוינט אין איר פאָטערס הויז (און ניט צוזאמען מיט איר מאנ'ס יורשים אין איר מאנ'ס הויז) קאָן זי מאָנען איר כתובה שטענ־דיק, (און) אזוי לאנג ווי זי וואוינט אין איר מאנ'ס הויז, קאָן זי מאָנען איר כתובה (נאָר) ביז פינף און צוואָנציק יאָר, ווייל זי האָט אין די פינף און צוואנציק יאָר געהאט (די געלעגנהייט) צו טאָן א טובה אזוי פיל וויפיל איר כתובה באטרעפט, אזוי זאָגט ר' מאיר אין נאָמען פון רבן שמעון בן גמליאל. **ווען זי וואוינט אין איר פאָטערס הויז און**

בֶּן גַּמְלִיאֵל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעֲלָהּ, גּוֹבָה כְתֻבָּתָהּ לְעוֹלָם. כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ, גּוֹבָה כְתֻבָּתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים. מֵתָה, יוֹרְשֶׁיהָ מַזְכִּירִין כְּתֻבָּתָהּ עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים:

פרק יג.

א שְׁנֵי דַיָּנֵי גְזֵרוֹת (נ״א גְּזֵלוֹת) הָיוּ בִירוּשָׁלַיִם, אַדְמוֹן וְחָנָן בֶּן אֲבִישָׁלוֹם. חָנָן אוֹמֵר שְׁנֵי דְבָרִים, אַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְאִשְׁתּוֹ תּוֹבַעַת מְזוֹנוֹת, חָנָן אוֹמֵר, תִּשָּׁבַע בַּסּוֹף וְלֹא תִשָּׁבַע בַּתְּחִלָּה.

די יורשים צאָלן איר דאַרט כסדר פאר אירע מזונות, האָט זי ניט געהאט די מעגליכקייט צו געניסן פון די יורשים׳ס פארמעגן. אָבער אויב זי וואוינט צוזאמען מיט זיי אין איר מאַנ׳ס הויז, איז אַנצונעמען, אז זי האָט טיילמאָל גענומען פון די יורשים׳ס זאכן, ברויט זאַלץ, און געשאָנקן צו אירע שכנטעס, און אזוי ארום האָט זי דורך דער צייט פון 25 יאָר מסתמא אָפּגענומען (דורך די קלייניקייטן) איר כתובה. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז אזוי לאנג ווי זי וואוינט אין איר מאַנ׳ס הויז, קאָן זי מאָנען איר כתובה שטענדיק, (און) אזוי לאנג ווי זי וואוינט אין איר פאָטערס הויז, קאָן זי מאָנען איר כתובה (נאָר) ביז פינף און צוואנציק יאָר. דער טעם איז, ווייל אויב זי איז געווען 25 יאָר באזונדער, ניט צוזאמען מיט די יורשים, און זי האָט זיי ניט געמאָנט די כתובה, איז עס א סימן, אז זי האָט זיי מוחל געווען, געשאָנקן די כתובה, אָבער אויב זי וואוינט צוזאמען מיט די יורשים, נעמט מען אָן, אז זי האָט זיי ניט מוחל געווען, און דאָס וואָס זי האָט ניט געמאָנט איז געווען ווייל וואוינענדיג מיט זיי צוזאמן האָט זי זיך געשעמט. מתה, אויב זי (די אלמנה) איז געשטאָרבן, קאָנען אירע יורשים מאָנען (מַזְכִּירִין, מאכן דערמאָנען, מאָנען) איר כתובה (פון איר מאַנ׳ס יורשים) פינף און צוואַנציק יאָר. דער ברטנורא גיט דאָ צו (אויפן יסוד פון דער גמרא), אז נור ווען די אלמנה האָט צוערשט געגעבן א שבועה איר מאַנ׳ס יורשים אז זי האָט ניט אָפּגענומען די כתובה, און דערנאָך איז זי געשטאָרבן, קאָנען אירע יורשים מאָנען איר כתובה, אָבער אויב זי האָט ניט געשוואוירן, קאָנען אירע יורשים ניט מאָנען, ווייל עס איז א כלל „אין אדם מוריש שבועה לבניו״, א מענטש קאָן ניט איבערלאָזן ירושה זיינע זין אָדער אנדערע יורשים געלט, וואָס ער וואָלט געקאָנט באקומען נאָר ווען ער וואָלט געווען געשוואוירן.

פרק יג.

א. שני, צוויי דיינים פון גזירות זענען געווען אין ירושלים, אדמון און חנן בן אבישלום. איין גירסא איז „דייני גזלות״, און די גמרא זאָגט, אז די צוויי גירסאות מיינען דאָס זעלביקע, דהיינו, אז די דאָזיקע צוויי דיינים זענען געווען ממונה ארויסצוגעבן שטראָפן (גזרות) אויף גזלנים. פון די הלכות וואָס זיי זאָגן ווייטער אין דער משנה זעט מען, אז זיי האָבן אויך געפּסקנט סתם געלט־דין־תורות. דערפון וואָס די משנה וועט ווייטער ברענגען איז צו זען אז זיי זענען געווען אין ירושלים אין דער צייט פון רבן יוחנן בן זכאי, דאָס הייסט ניט לאנג פאר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש. חנן אמר, חנן זאָגט צוויי זאכן (הלכות), און ארמון זאָגט) זיבן (הלכות). די משנה רעכנט באלד אויס די צוויי וואָס חנן זאָגט, און טייל חכמים זענען ניט מסכים מיט אים. מי שהלך, אויב איינער איז אוועקגעגאנגען אין א ווייטער מדינה (למדינת הים, אין א מדינה אין יענער זייט ים, אין ווייט לאנד), און זיין ווייב מאָנט מזונות (מען זאָל איר געבן עסן און אויסהאלטונג פון דעם פארמעגן וואָס דער מאן האָט דאָ איבערגעלאָזט), זאָגט חנן, אז זי זאָל שווערן צום סוף און זי דאַרף ניט שווערן אין אָנהייב. רשי טייטשט, אז דאָס מיינט מען אז „אין אָנהייב״, ווען זי קומט מאָנען מזונות, דאַרף זי ניט שווערן, אז זי האָט גאָרניט גענומען פון מאַנ׳ס פארמעגן; אָבער „צום סוף״, אויב זי הערט אז דער מאן איז געשטאָרבן און זי מאָנט איר כתובה, דאַרף

נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְאָמְרוּ, תִּשָּׁבַע בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף. אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס כְּדִבְרֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, יָפֶה אָמַר חָנָן, לֹא תִשָּׁבַע אֶלָּא בַסּוֹף: **ב** מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְעָמַד אַחֵר וּפִרְנֵס אֶת אִשְׁתּוֹ, חָנָן אָמַר, אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו. נֶחְלְקוּ עָלָיו בְּנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים וְאָמְרוּ, יִשָּׁבַע כַּמָּה הוֹצִיא וְיִטּוֹל. אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינָס כְּדִבְרֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, יָפֶה אָמַר חָנָן, הִנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי: **ג** אַדְמוֹן אוֹמֵר שִׁבְעָה, מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּין, הַבָּנִים יוֹרְשִׁין וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת, וּבִנְכָסִים מוּעָטִים, הַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ וְהַבָּנִים יַחֲזְרוּ

זי יאָ שווערן, אז זי האָט גאָרניט געגומען פון מאַנ׳ס פארמעגן. **דער רמבם טייטשט, אז מען מיינט אין בײדע פאלן וועגן מזונות, נאָר „צום סוף" מיינט מען, אז ווען איר מאַן וועט קומען און טענהן, אז ער האָט איר איבערגעלאָזט געלט אויף מזונות, זאָל זי דאַמאָלס שווערן אז ער האָט איר גאָרניט איבערגעלאָזט.** נחלקו, זיינען געווען מחולק אויף אים (אויף חנן) די זין פון די כהנים גדולים, און זיי האָבן געזאָגט, אז זי דאַרף שווערן סיי אין אָנהייב און סיי צום סוף. **עס ווייזט אויס, אז די כהנים האָבן געהאַט אין ירושלים זייערס א בית דין, וואָס זיינע דיינים זיינען באַשטאַנען פון די חשוב׳ע כהנים, די „זין פון די כהנים גדולים" און וועגן אזא כהנים בית־דין געפינען מיר פריער אין פרק א׳ משנה ה׳.** אָמר ר׳ דוסא, האָט ר׳ דוסא בן הרכינס געזאָגט אזוי ווי זייערע ווערטער. **ר׳ דוסא האָט געהאַלטן אזוי ווי די זין פון די כהנים גדולים.** אָמר רבן יוחנן, האָט רבן יוחנן בן זכאי געזאָגט, אז גוט (ריכטיק) האָט געזאָגט חנן, זי דאַרף ניט שווערן סיידן צום סוף. **דער ברטנורא זאָגט, אז זי קאָן מאָנען מזונות נאָך דריי חדשים נאָכן מאַנ׳ס אוועקפאָרן, אָבער ניט פריער, ווייל מען נעמט אָן, אז א מאַן ווען ער פאָרט אוועק לאָזט ער ניט איבער דאָס הויז ליידיק, און אויף דריי חדשים צו עסן האָט ער מסתמא איבערגעלאָזט.**

ב. מי שהלך, אויב איינער (ראובן) איז אוועק אין א ווייטער מדינה (און ער האָט איבערגעלאָזט א ווייב), און אן אנדערער מענטש (שמעון) האָט מפרנס געווען (געגעבן צו עסן און אויסהאַלטונג) זיין ווייב, זאָגט חנן אז דער מענטש (שמעון) האָט פאַרלוירן זיין געלט. **ער קאָן ניט מאָנען פון מאַן, פון ראובנען, אז ער זאָל אים צוריק אָפּגעבן דאָס געלט וואָס ער האָט אויסגעגעבן אויף זיין ווייב, מחמת ער האָט אים ניט געהייסן איר באָרגן.** נחלקו, זענען מחולק געווען אויף אים די זין פון די כהנים גדולים, אז זיי האָבן געזאָגט, אז ער (שמעון) זאָל שווערן וויפיל ער האָט אויסגע־געבן און ער זאָל נעמען; האָט ר׳ דוסא בן הרכינס געזאָגט אזוי ווי זייערע ווערטער (אזוי ווי די זין פון די כהנים גדולים); האָט רבן יוחנן בן זכאי געזאָגט, אז גוט (ריכ־טיק) האָט געזאָגט חנן, ער (שמעון) האָט געלייגט זיינע געלטער אויף דעם האָרן פון א הירש. **דאָס הייסט, ער האָט געשטעלט זיין געלט אין געפאַר. אויפן אויסדרוק „הניח מעותיו על קרן הצבי", „ער האָט געלייגט זיינע געלטער אויף דעם האָרן פון א הירש" זענען געשריבן געוואָרן א סך פירושים, אָנגענומען איז דער פירוש, אז א הירש לויפט זייער שנעל, און מען קאָן אים ניט כאַפּן. דער דין איז אז שמעון קאָן מאָ־נען פון דער פרוי דאָס געלט, און זי קאָן מאָנען פון איר מאַן.**

ג. אדמון, זאָגט זיבן (הלכות). **און די משנה גיט דאָ באַלד די הלכות.** מי שמת, אויב איינער איז געשטאָרבן און ער האָט איבערגעלאָזט זין און טעכטער, (איז דער דין) אויב די פארמעגנס (וואָס ער האָט איבערגעלאָזט) זענען א סך, זאָלן די זין נעמען ירושה און די טעכטער זאָלן ווערן געשפּייזט (אויסגעהאַלטן, ביז זיי האָבן חתונה אָדער ביז זיי ווערן אויפגעוואַקסן) און ביי ווייניג פארמעגנס זאָלן די טעכטער ווערן געשפּייזט (פון די פארמעגנס), און די זין זאָלן גיין איבער די הייזער (על הפתחים, איבער די טירן). **דער ברטנורא ברענגט אויפן יסוד פון דער גמרא צוויי טייטשן וואָס מען מיינט**

עַל הַפְּתָחִים. אַדְמוֹן אוֹמֵר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי? אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן: ד הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ כַּדֵּי שֶׁמֶן וְהוֹדָה בְּקַנְקַנִּים, אַדְמוֹן אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, יִשָּׁבַע. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין זוֹ הוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן: ה הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ וּפָשַׁט לוֹ אֶת הָרֶגֶל, תֵּשֵׁב עַד שֶׁתַּלְבִּין רֹאשָׁהּ. אַדְמוֹן אוֹמֵר, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר, אִלּוּ אֲנִי פָּסַקְתִּי לְעַצְמִי, אֵשֵׁב עַד

מיט „ווייניק פארמעגנס" (נכסים מועטין), איין טייטש איז, אז עס איז ניט פאראן אויסצוהאלטן 12 חדשים די זין און די טעכטער; דער צווייטער טייטש (פון רמבם) אז עס איז ניט פאראן אויסצוהאלטן די זין און די טעכטער ביז די טעכטער וועלן ווערן אויפגעוואקסן. אדמון זאָגט (אז יעדער פון די זין קאָן טענהן): „צי דערפאר ווייל איך בין א זכר (א זון) דארף איך היזק האָבן? א זון איז דאָך מער יחסן פון א טאָכטער, ווארום ווען עס איז דאָ א סך פארמעגן ירשענט ער דאָך דאָס פארמעגנס, צי איז זשע עס א יושר, אז דאריבער זאָל ער היזק האָבן אינגאנצן ווען די פארמעגנס זענען ווייניק? אָמר רבן גמליאל ,האָט רבן גמליאל געזאָגט: „מיר געפעלן די ווערטער פון אדמון". „רואה אני", „איך זע", מיינט דאָ „מיר געפעלן". רבן גמליאל האלט ווי אדמון.

ד. הטוען, אז איינער מאָנט ביי אן אנדערן אז ער זאָל אים אָפּגעבן קרוגן אייל (וואָס אים קומט), און יענער איז אים מודה אז אים קומט נור די קרוגן (אָן אייל), זאָגט אדמון, אז ווייל ער איז מודה אין א טייל פון דער טענה, דארף ער שווערן. עס איז פאַראן די הלכה, אז „מודה במקצת הטענה ישבע", אז איינער איז מודה אין א טייל פון דער טענה וואָס אן אנדערער מאָנט ביי אים, דארף ער שווערן, אז מער קומט יענעם ניט. למשל אז ראובן מאָנט ביי שמעון צען קרוגן, און שמעון איז מודה, אז עס קומט אים 5 קרוגן, דארף ער שווערן, אז די אנדערע 5 קרוגן קומט אים ניט. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז ער האָט געמאָנט צען „כדי שמן", זאָגט אדמון אז דערמיט האָט ער געמאָנט צען קרוגן מיט אייל, דאָס הייסט, סיי די קרוגן און סיי דעם אייל. ווען דער אנדערער האָט אים מודה געווען אז עס קומען אים די קרוגן („קנקנים" איז דאָס זעלבע וואָס „כדים", קרוגן), האָט ער דאָך מודה געווען אין א טייל פון דער טענה, און ער דארף דאריבער שווערן. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דאָס הייסט ניט מודה געווען אין דעם סאָרט (מין) פון דער טענה. די חכמים האלטן אז מיט 10 „כדי שמן" מיינט מען, אז ער האָט ביי אים געמאָנט נור אייל, וויפיל עס גייט אריין אין 10 קרוגן, אָבער ער האָט ניט געמאָנט ביי אים אויך די קרוגן. דאריבער אז יענער איז מודה, אז עס קומט אים די קרוגן, האָט ער דאָך ניט מודה געווען קיין טייל פון דעמזעלבן סאָרט פון דער טענה ,מחמת די טענה, דאָס מאָנען, איז דאָך געווען אויף אייל און ער האָט אים מודה געווען אויף קרוגן, דאריבער דארף ער ניט שווערן. אָמר, האָט רבן גמליאל געזאָגט, מיר געפעלן די ווערטער פון אדמון. אויך דאָ האלט רבן גמליאל מיט אדמון.

ה. הפוסק, אז איינער זאָגט צו געלט (נדן) זיין איידעם און (נאָכדעם ווי דער איידעם האָט מקדש געווען די טאָכטער, אָבער ער האָט נאָכניט חתונה געהאט מיט איר) האָט ער (דער שווער) אים אויסגעצויגן דעם פוס (ער האָט אים ניט געוואָלט באַצאָלן דעם נדן), זאָל זי (די טאָכטער) זיצן ביז איר קאָפּ וועט ווייס ווערן (ביז זי וועט ווערן גראָ). דער איידעם האָט דאָס רעכט ניט חתונה צו האָבן מיט דער טאָכטער און אויך ניט גטן איר ביז דער שווער וועט אים באַצאָלן דעם נדן. דער אויסדרוק „פשט לו את הרגל", „ער האָט אים אויסגעצויגן דעם פוס" ווערט געטייטשט דורך דעם רמבם, אז ער איז אוועק אין א ווייטן וועג. לויט אנדערע זאָל עס מיינען, אז ער זאָגט

שֶׁיַּלְבִּין רֹאשִׁי. עַכְשָׁיו שֶׁאַבָּא פָּסַק עָלַי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנוֹס אוֹ פְּטוֹר. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן: ו הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה וְהוּא חָתוּם עָלֶיהָ בְּעֵד, אַדְמוֹן אוֹמֵר, יָכוֹל הוּא שֶׁיֹּאמַר, הַשֵּׁנִי נוֹחַ לִי וְהָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הֵימֶנּוּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ. עֲשָׂאָהּ סִימָן לְאַחֵר, אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ: ז מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְאָבְדָה דֶּרֶךְ שָׂדֵהוּ, אַדְמוֹן אוֹמֵר, יֵלֵךְ בַּקְּצָרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקְנֶה לוֹ דֶּרֶךְ

אים, אז ער האט ניט צו באצאלן און „הענג מיך אויף ביים פוס". אדמון זאגט, אז זי (די טאכטער) קאן זאגן (צום מאן): ווען איך וואלט געווען צוגעזאגט פאר מיר (אז איך וועל באצאלן דעם נדן), מוז איך זיצן ביז מיין קאפ וועט ווייס ווערן, אבער איצט אז מיין טאטע האט צוגעזאגט פאר מיינעטוועגן, וואס קאן איך טאן? אדער האב חתונה (מיט מיר) אדער באפריי מיך (גיב מיר א גט)!" האט רבן גמליאל געזאגט: מיר געפעלן די ווערטער פון אדמון. **זי קאן, הייסט עס, צווינגן דעם מאן אדער חתונה צו האבן מיט איר אדער איר צו גט'ן.**

ו. העורר, אז איינער האט א טענה אויף א פעלד (דאס פעלד האלט למשל ראובן, און שמעון טענהט, אז דאס פעלד איז זיינס, שמעון'ס), און ער (שמעון) איז דערויף געחתמעט אלס א עדות (ראובן האט דאס פעלד געקויפט פון לוי און ער האט א שטר, אז ער האט דאס פעלד געקויפט, און שמעון איז געחתמעט אויפן קויף־שטר אלס עדות), זאגט אדמון, אז ער (שמעון) קאן זאגן: דער צווייטער (ראובן) איז פאר מיר בעסער, און דער ערשטער (לוי) איז פאר מיר שווערער פון אים (פון ראובנען). **דאס הייסט, שמעון קאן זאגן: באמת איז דאס פעלד מיינס, און לוי האט עס ביי מיר צוגעגזלט, איי פארוואס האב איך מיך אונטערגעשריבן אלס א עדות, ווען לוי, דער גזלן האט עס פארקויפט צו ראובנען? דאס האב איך געטאן, ווייל לוי איז א שווערער מענטש און עס איז מיר שווערער געווען ביי אים צו מאנען, אבער ראובן איז א לייכטערער מענטש, און איך האב געוואוסט, אז ביי ראובנען וועט מיר זיין לייכטער צו מאנען.** וחכמים, און די חכמים זאגן, אז ער האט פארלוירן זיין רעכט. **דערמיט וואס שמעון האט זיך אונטערגעשריבן אלס א עדות האט ער פארלוירן זיין רעכט צו מאנען דאס פעלד, ווייל דערמיט האט ער מודה געווען, אז ער האט ניט צו דעם פעלד קיין שייכות.** עשאה, אויב ער האט דאס (פעלד) געמאכט א צייכן צו אן אנדערן, האט ער פארלוירן זיין זכות. **אויב שמעון האט פארקויפט צו אן אנדערן, צו יהודה, זיינס א פעלד וואס ליגט בשכנות מיטן דאזיקן פעלד, און שמעון האט אין פארקויף־שטר איינגעשריבן אז דאס פארקויפטע פעלד ליגט לעבן ראובן'ס פעלד, (צו וועלכעס ער האט א טענה) האט ער פארלוירן זיין רעכט צו טענהן אז דאס פעלד איז זיינס; דערויף איז אויך אדמון מודה. אזוי טייטשט תוספות.**

ז. מי שהלך, אויב איינער (וועלכער האט א פעלד) איז אוועק אין א וויטן לאנד, און (ווען ער איז צוריקגעקומען האט ער געזען אז) עס איז פארלוירן געגאנגען דער וועג וואס פירט צו זיין פעלד (איינער פון די בעלי בתים פון די בשכנות־ליגנדיקע פעלדער פון אלע פיר זייטן האט עס צוגענומען, און ער געדענקט ניט וואו עס איז געווען), זאגט אדמון, אז ער זאל גיין מיטן קלענסטן. **ער זאל זיך אויסקלייבן אין די אלע פעלדער דעם קלענסטן וועג צו זיין פעלד. ער קאן צווינגען, אז מען זאל אים געבן א וועג.** וחכמים, און די חכמים זאגן, אז אדער ער זאל זיך קויפן (ביי די שכנים) א וועג (און אפילו) פאר הונדערט מאל הונדערט גולדן, אדער ער זאל פליען (צו זיין פעלד) אין דער לופט. **ער קאן ניט צווינגען. די גמרא זאגט, אז אויב די פעלדער ארום געהערן צו 4 מענטשן האלט אויך אדמון, אז ער קאן ניט צווינגען; און אויב זיי געהערן צו איין מענטש, האלטן אויך די חכמים, אז ער קאן אים צווינגען, מחמת ביי אים איז דאך פאראן דער פארלוירענער וועג. די משנה דא מיינט, אז די 4 פעלדער געהערן טאקע צו איין מענטש אבער דער דאזיקער מענטש האט זיי אפגעקויפט פון 4 מענטשן. דערויף זאגט**

בְּמָאָה מָנֶה, אוֹ יִפָּרַח בָּאֲוִיר:

ח הַמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ, וְהַלָּה הוֹצִיא שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, אַדְמוֹן אוֹמֵר, יָכוֹל הוּא שֶׁיֹּאמַר, אִלּוּ הָיִיתִי חַיָּב לָךְ, הָיָה לָךְ לְהִפָּרַע אֶת שֶׁלְּךָ כְּשֶׁמָּכַרְתָּ לִי אֶת הַשָּׂדֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זֶה הָיָה פִקֵּחַ, שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְמַשְׁכְּנוֹ:

ט שְׁנַיִם שֶׁהוֹצִיאוּ שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה, אַדְמוֹן אוֹמֵר, אִלּוּ הָיִיתִי חַיָּב לָךְ, כֵּיצַד אַתָּה לֹוֶה מִמֶּנִּי? וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זֶה גוֹבֶה שְׁטַר חוֹבוֹ, וְזֶה גוֹבֶה שְׁטַר חוֹבוֹ:

י שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לְנִשּׂוּאִין, יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל. אֵין מוֹצִיאִין מֵעִיר לְעִיר, וּמִכְּרַךְ לִכְרַךְ, אֲבָל

אדמון, אז ווייל זיי געהערן צו איין מענטש, קאָן ער אים צווינגען צו געבן אים א וועג, און די חכמים זאָגן, אז דער מענטש קאָן אים זאָגן: אויב דו שווייגסט איז גוט, און אויב ניט וועל איך צוריקגעבן די קויף-שטרות צו די פריערדיקע בעלי בתים, און ביי זיי וועסטו ניט קאָנען מאָנען.

ח. המוציא, אז איינער (ראובן) ברענגט א וועקסל (א שטר חוב) אויף א צווייטן (אויף שמעון, אז שמעון איז אים שולדיג געלט) און דער דאָזיקער (שמעון) ברענגט (א קויף שטר) אז ער (ראובן) האָט אים (שמעונען) פארקויפט זיין פעלד (און גענומען פון אים דערפאר געלט), זאָגט אדמון, אז ער (שמעון) קאָן זאָגן: „ווען איך וואָלט דיר שולדיק געווען געלט, האָסטו געדארפן אָפּנעמען דיין (געלט) ווען דו האָסט מיר פאר־קויפט דאָס פעלד". **דאָס הייסט, דאמאָלס האָסטו דאָך געזען, אז איך האָב געלט, האָס־טו געדארפן ביי מיר צונעמען דאָס געלט פאר דעם חוב; נאָר איך בין דיר ניט שולדיק, און דער וועקסל איז פאלש, אָדער שוין באצאָלט:** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דער (ראובן) איז געווען א קלוגער (פיקח, א פאָרזיכטיקער), דערמיט וואָס ער האָט אים פארקויפט די ערד, מחמת ער וועט אים קאָנען פארמשכונען (נעמען דאָס פעלד פאר א משכון). **די חכמים זאָגן, אז שמעון׳ס טענה איז גאָרניט, ווייל ראובן האָט ביי זיך געקאָנט טראכטן, אז געלד צי אנדערע זאכן קאָן שמעון באהאלטן, דאריבער האָט ער אים פארקויפט דאָס פעלד, כדי ווען ער וועט וועלן וועט ער עס קאָנען צונעמען ביי אים אלס משכון פאר זיין חוב.**

ט. שנים, צוויי מענטשן (ראובן און שמעון) וועלכע ברענגן וועקסלן איינער קעגן אנדערן (ראובן האָט א וועקסל אז שמעון איז אים שולדיק געלט און שמעון האָט א שפּעטערדיקן וועקסל אז ראובן האָט שפּעטער געבאָרגט ביי אים געלט) זאָגט אדמון, אז (שמעון קאָן זאָגן צו ראובנען): אויב איך וואָלט דיר שולדיק געווען געלט ווי אזוי האָסטו שפּעטער געבאָרגט ביי מיר ? **אזוי ווי מיר האָבן דאָ געגעבן דעם פּירוש אין דער משנה ווערט די משנה געטייטשט אין דער גמרא, דהיינו, אז איינעמס וועקסל איז פון א פריערדיקער צייט און דעם אנדערענס איז פון א שפּעטערדיקער צייט.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דער נעמט אָפּ פאר זיין וועקסל און דער נעמט אָפּ פאר זיין וועקסל. **יעדער קאָן זיך מאָנען זיינס. — דערמיט האָבן זיך געענדיקט אין דער משנה די 7 הלכות, וועגן וועלכע אדמון איז מחולק מיט די חכמים.**

י. שלש, דריי לענדער (זענען פאראן אין ארץ ישראל) בנוגע חתונה האָבן. **אויב איינער האָט חתונה מיט א פרוי אין איינעם פון די דאָזיקע דריי לענדער קאָן ער זי ניט צווינגען אז זי זאָל מיט אים גיין וואוינען אין איינעם פון די איבריקע צוויי לענדער. די דאָזיקע דריי לענדער זיינען:** יהודה און עבר הירדן און דער גליל. **דער דרום-טייל פון ארץ ישראל האָט געהייסן „יהודה", דער צפון טייל פון ארץ ישראל האָט געהייסן „גליל", און די פּראָווינץ, וואָס ליגט אויף יענער זייט פון טייך ירדן האָט געהייסן „עבר הירדן" (יענע זייט פון ירדן).** אין מוציאין, מען קאָן ניט צווינגען (א מאן קאָן ניט צווינגען זיין פרוי) אריבערצוציען זיך (פון יהודה קיין גליל צי קיין עבר הירדן, צי פון גליל אָדער עבר הירדן קיין יהודה, צי פון גליל אין עבר הירדן, צי פון עבר הירדן קיין גליל אפילו) פון איין שטאָט אין אן אנדערער שטאָט, אָדער פון

בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ מוֹצִיאִין מֵעִיר לְעִיר וּמִכְּרַךְ לִכְרַךְ, אֲבָל לֹא מֵעִיר לִכְרַךְ, וְלֹא מִכְּרַךְ לְעִיר. מוֹצִיאִין מִנָּוֶה הָרַע לְנָוֶה הַיָּפֶה, אֲבָל לֹא מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה הָרָע. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף לֹא מִנָּוֶה הָרַע לְנָוֶה הַיָּפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּוֶה הַיָּפֶה בּוֹדֵק: **יא** הַכֹּל מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין. הַכֹּל מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם, וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין, אֶחָד

איין גרויסער שטאָט (כרך) אין אן אנדערער גרויסער שטאָט. אויב זיי וואוינען אין איין לאנד אין א קלענערער שטאָט און דער מאן וויל צווינגן זיין פרוי איבערצוציען זיך אין אן אנדער לאנד אין א גרויסער שטאָט, אָדער פון אָ גרעסערער שטאָט אין א קלענערער שטאָט, קאָן ער אודאי ניט. נאָר אפילו פון א קליינער שטאָט אין א קליי־נער שטאָט, אָדער פון א גרויסער שטאָט אין א גרויסער שטאָט קאָן ער אויך ניט, אויב עס איז אין אן אנדער לאנד (וועגן וואָרט „כרך", אלס גרויסע שטאָט זע אין מסכתא ברכות פרק ט' משנה ט'). אבל, אָבער אין זעלבן לאנד קאָן ער (זי צווינגן) איבערצוציען פון איין שטאָט אין אן אנדערער שטאָט, אָדער פון איין גרויסער שטאָט אין אן אנדערער גרויסער שטאָט; אָבער (ער קאָן זי ניט צווינגן איבערצוציען זיך) פון א (קליינער) שטאָט אין א גרויסער שטאָט, און ניט פון א גרויסער שטאָט אין א (קליינער שטאָט). די גמרא זאָגט, אז די גרויסע שטאָט האָט מעלות, מחמת מען קריגט דאָרט אלץ; און זי האָט חסרונות, עס איז שווער דאָרט צו וואוינען מחמת עס איז ענג, עס איז ניטאָ קיין לופט. אויך די קליינע שטאָט האָט מעלות, וואָס עס איז געררוים, לופ־טיק, און זי האָט חסרונות, מחמת מען קריגט ניט דאָרט וואָס מען וויל, דעריבער קאָן מען די פרוי ניט צווינגן צו טוישן איר וואוינונג ניט פון א קליינע שטאָט אין א גרוי־סער און ניט פון א גרויסער אין א קליינער. מוציאין, מען קאָן צווינגן (די פרוי) אי־בערצוציען זיך פון א שלעכטער געגנט (נוה, א וואוין־געגנט) אין א גוטער געגנט, אָבער ניט פון א גוטער געגנט אין א שלעכטער געגענט. ר' שמעון בן גמליאל זאָגט, אז (מען קאָן ניט צווינגן איבערצוציען זיך) אויך ניט פון א שלעכטער געגנט אין א גוטער געגנט, ווייל די גוטע געגנט מאכט א ווירקונג. דאָס וואָרט „נוה" טייטשן טייל „וואוינונג", און מען קאָן עס אויך טייטשן „וואוין־געגנט". ר' שמעון בן גמליאל האלט, אז טיילמאָל איז די פרוי אזוי צוגעוואוינט צו א ערגערער געגנט (אָדער וואוי־נונג) אז ווען זי ציט זיך איבער אפילו אין א בעסערער ווירקט עס שלעכט אויף איר געזונט. „בודק", אונטערזוכן, ווירקן. די גמרא זאָגט דערויף אז „שינוי וסת תחילת חולי מעיים, אז ענדערן דעם לעבנס־שטייגער, אפילו צום בעסערן, ווירקט שלעכט און מאכט קראנק דעם מאָגן.

יא. הכל, אלע קאָן קאָן מען צווינגן ארויפצוגיין (צו באזעצן זיך) אין ארץ־ישראל, אָבער מען קאָן קיינעם ניט צווינגן ארויסצוציען זיך (פון ארץ ישראל). א מאן קאָן צווינגן זיין ווייב און קינדער, מיט וועלכע ער וואוינט אין חוץ לארץ, צו באזעצן זיך מיט אים אין ארץ ישראל, און אפילו ווען זיי האָבן אין חוץ לארץ א בעסערע וואוינונג, און אין ארץ ישראל וועלן זיי האָבן א ערגערע וואוינונג; און אויב ער האָט א יידישן קנעכט קאָן ער אים צווינגן מיטצופאָרן מיט אים קיין ארץ ישראל. די גמרא זאָגט, אז אפילו ווען אין חוץ לארץ וואוינט דער מאן מיט זיין פאמיליע אין א שטאָט מיט א רוב יידן, און אין ארץ ישראל וועט ער מוזן וואוינען אין א שטאָט מיט א רוב גוים, קאָ ןער אויך צווינגן זיין ווייב און פאמיליע צו באזעצן זיך מיט אים אין ארץ ישראל. פארקערט, אויב דער מאן וויל פארלאָזן ארץ ישראל, קאָן ער ניט צווינגן זיין ווייב און פאמיליע אָדער קנעכט צו באזעצן זיך מיט אים אין חוץ לארץ. הכל מעלין לירו־שלים, אלע קאָן מען צווינגן ארויפצוגיין קיין ירושלים (צו באזעצן זיך אין ירושלים) און מען קאָן (קיינעם ניט צווינגן) ארויסצוציען זיך (פון ירושלים). ירושלים איז הייליקער פון יעדן אנדערן אָרט אין ארץ ישראל, און א מאן קאָן צווינגן זיין ווייב, מיט וועלכער ער וואוינט אין אן אנדער אָרט אין ארץ ישראל, צו באזעצן זיך מיט אים אין ירושלים; אָבער אויב ער וויל פארלאָזן ירושלים, קאָן ער זי ניט צווינגן צו באזעצן זיך

הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים (נ״א וְאֶחָד עֲבָדִים). נָשָׂא אִשָּׁה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְגֵרְשָׁהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. נָשָׂא אִשָּׁה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְגֵרְשָׁהּ בְּקַפּוֹטְקִיָּא, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. נָשָׂא אִשָּׁה בְּקַפּוֹטְקִיָּא וְגֵרְשָׁהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת קַפּוֹטְקִיָּא. נָשָׂא אִשָּׁה בְּקַפּוֹטְקִיָּא וְגֵרְשָׁהּ בְּקַפּוֹטְקִיָּא, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת קַפּוֹטְקִיָּא:

אין אן אנדער אָרט אין ארץ ישראל. אחד, (דער דין פון פריער איז) סיי ביי מענער און סיי ביי פרויען. **אויב דער מאן וויל זיך באזעצן אין ארץ ישראל צי אין ירושלים און דאָס ווייב וויל ניט, קאָן ער איר געבן א גט אָן א כתובה. אויב דאָס ווייב וויל זיך באזעצן אין ארץ ישראל אָדער אין ירושלים און דער מאן וויל ניט, מוז ער איר געבן א גט און באצאָלן די כתובה.** נשא, אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט א פרוי אין ארץ ישראל און ער האָט זי גע׳גט אין לאנד קפוטקיא, באצאָלט ער איר (דאָס כתובה געלט) מיט געלט פון ארץ ישראל. אויב ער האָט חתונה געהאט מיט א פרוי אין קפוטקיא און ער האָט איר געגט אין ארץ ישראל, באצאָלט ער איר (די כתובה) מיט געלט פון ארץ ישראל. „קפוטקיא״ (לייען „קאפאטקיא״), **און טייל נוסחאות „קפוד־קיא״, איז** (לויט דער מיינונג פון טייל חוקרים) **דאָס לאנד „קאפאדאָציע״ (אָדער ווי עס האָט געהייסן אין דער גריכישער שפראך קאָפּאטאָקעס״), וואָס איז געלעגן אין קליין־אזיע. אין דער גמרא ווערט דאָס לאנד געבראכט א סך מאָל, און אין ירושלמי** (למשל פאה פרק א׳) **ווערן געבראכט נעמען פון אמוראים, וועלכע האָבן פון דאָרט געשטאמט** (למשל ר׳ יודן קפוטקיא און אנדערע אין ירושלמי). **דער תרגום אין דברים ב׳, כג זעצט איבער „כפתור״ — „קפוטקיא״. און טייל מיינען אז עס איז אן אינזל ביי מצרים. די געלטער פון קפוטקיא זענען געווען גרעסערע און און שווערערע, און זייזיינען ווערט געווען מער; זאָגט די משנה, אז סיי ער האָט חתונה געהאט אין ארץ ישראל און געגט אין קפוטקיא און סיי חתונה געהאט אין קפוטקיא און גע׳גט אין ארץ ישראל, קאָן ער איר באצאָלן מיט די קלענערע ארץ ישראלגעלטער, ווייל די גאנ־צע כתובה איז נור מדרבנן, און דעריבער האָט מען מיקל געווען.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז ער זאָל איר באצאָלן מיט געלט פון קפוטקיא. **ווייל ער האלט, אז די כתובה איז א דין פון דער תורה, מדאורייתא, און מען איז מחמיר, און ער דארף איר באצאָלן מיט דעם טייערן געלט.** נשא אשה בקפטקיא, אויב איינער האָט חתונה געהאט מיט א ווייב אין קפוטקיא און ער האָט זי גע׳גט אין קפוטקיא, דארף ער איר באצאָלן (די כתובה מיט געלט פון קפוטקיא. **דאביי זענען אלע מודה, אז ער דארף צאָלן מיט קפוט־קיא געלט, און ער קאָן ניט זאָגן, אז ער האָט געמיינט ביים שרייבן די כתובה צו צאָלן מיט ארץ ישראל געלט.**

(סליק מסכת כתובות — געענדיגט די מסכתא כתובות)

מַסֶּכֶת נְדָרִים.

פרק א.

א כָּל כִּנּוּיֵי נְדָרִים כִּנְדָרִים. וַחֲרָמִים כַּחֲרָמִים. וּשְׁבוּעוֹת כִּשְׁבוּעוֹת. וּנְזִירוֹת

מסכת נדרים

הקדמה

די מסכתא נדרים, וואס האט עלף פרקים, לערנט די דינים וועגן נדרים, און כדי מען זאל בעסער פארשטיין די הלכות אין דער משנה, וועלן מיר געבן אין דער הקדמה עטליכע דערקלערונגען.

די תורה זאגט (במדבר ל׳, ג׳) אז א מענטש קאן אסרן אויף זיך ניט צו טאן עפּיס; ער קאן עס אסרן דורך א „נדר״, אדער דורך א „שבועה״. דער יסוד, ווי אזוי מען אסרט מיט א נדר איז ווען מען זאגט דאס ווארט „קרבן״. למשל ווען איינער זאגט „ככר זה עלי קרבן״, „דער דאזיקער ברויט זאל זיין אויף מיר ווי א קרבן״, טאר ער דאס ברויט ניט עסן. עס איז ווי א קרבן. אויב ער עסט עס יא איז ער עובר אויף „לא יחל דברו״, ער זאל ניט פארשוועכן זיין ווארט. אבער מען קאן זיך אסרן אויך מיט אנדערע ווערטער, ניט דוקא מיט א קרבן, למשל, מען קאן זאגן דאס ווארט „קונם״; דאס איז אזא נאמען־צייכן, א צו־נאמען, א פארדרייטער נאמען, א „כינוי״ (צייכן) פון ווארט קרבן, און אויב איינער זאגט „קונם ככר זה עלי״, „קונם דאס דאזיקע ברויט אויף מיר״, איז ווי ער וואלט געזאגט „קרבן״, און ער טאר דאס ברויט ניט עסן. א מענטש קאן אסרן אויף זיך ניט דוקא זיינס א אייגענע זאך, למשל ער קאן זאגן צו איינעם „קונם שלא אוכל לך״, „איך טו א נדר (אזוי ווי א קרבן) אז כ׳זאל ביי דיר ניט עסן״, טאר ער ביי אים ניט עסן. א מענטש קאן אויך אסרן זיינס א זאך אויף א צווייטן מענטש. למשל ער קאן זאגן צום צווייטן „קונם ככר זה עליך״, „דער דאזיקער ברויט (וועלכער איז מיינער) זאל זיין אויף דיר אסור ווי א קרבן״, טאר שוין דער צווייטער דאס ברויט ניט עסן. אבער א מענטש קאן ניט אסרן ניט זיינס א זאך אויף אן אנדערן מענטש. למשל, אויב דאס ברויט איז ניט זיינס, קאן ער ניט זאגן צו א צווייטן מענטש „דאס ברויט זאל אויף דיר זיין אסור ווי א קרבן״.

די משנה לערנט, אז מען קאן אסרן מיט א נדר ניט נור ווען מען זאגט דאס ווארט „קרבן״, אדער דעם „כינוי״, דעם צייכן־נאמען „קונם״, נאר אויך ווען מען האט עס ניט־דערזאגט, אבער מען פארשטייט אז אזוי האט ער געמיינט, איז עס אויך א נדר. למשל ווען איינער זאגט צום צווייטן „מודר אני ממך שאיני אוכל לך״, „איך בין אין א נדר פון דיר אז איך וועל ניט עסן דיינס״, הייסט עס אויך ווי ער וואלט דערזאגט דאס ווארט „קרבן״. די דאזיקע ניט־דערזאגטע נדרים רופט אן די גמרא „ידות״, „הענטלעך״, עס איז ניט דער „קרבן״ אליין, עס איז דאס „הענטל״ פון ווארט „קרבן״ וואס מען האט ניט ארויסגעזאגט.

אויב איינער האט געטאן א נדר קאן ער גיין צו א חכם, צו א רב, אדער צו דריי פשוטע מענטשן, און לאזן זיך מתיר נדר זיין. דאס הייסט „שאלה״. אויב א יונגע טאכטער ניט עלטער פון 12 יאר מיט 6 חדשים טוט א נדר, און איר פאטער דער־הערט וועגן דעם, קאן ער אין טאג ווען ער דערהערט, צעשטערן דער טאכטער דעם נדר, זאגן אז דער נדר ווערט פון איצט אן אויס נדר. דאס הייסט „הפרה״, צעשטערן, „מיפר זיין״. אויך א מאן קאן צעשטערן (מיפר זיין) די נדרים פון זיין ווייב אין טאג ווען ער דערהערט וועגן זיי. אויב א יינג מיידל (ניט עלטער פון 12 יאר מיט 6 חדשים), וואס א מאן האט זי מקדש געווען און נאכניט חתונה געהאט מיט איר, און זי הייסט דאדורך „נערה המאורסה״, טוט א נדר, קאנען נור ביידע, אי איר פא־טער אי איר מאן, צעשטערן אירע נדרים.

די פרטים וועגן די אלע נדרים־הלכות ווערן געלערנט אין דער מסכתא נדרים.

פרק א.

א. כל, אלע נאמען־צייכנס (כינויים, צו־נעמען) פון נדרים זענען אזוי ווי די נדרים, און (די כינויים, די נאמען־צייכנס) פון חרמים זענען אזוי ווי חרמים, און (די די נאמען־צייכנס כינויים) פון שבועות זענען אזוי ווי שבועות, און (די נאמען־צייכנס,

כְּנְזִירוֹת. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, מֻדְּרַנִי מִמְּךָ, מֻפְרְשַׁנִי מִמְּךָ, מְרֻחֲקַנִי מִמְּךָ, שֶׁאֵינִי אוֹכֵל לָךְ, שֶׁאֵינִי טוֹעֵם לָךְ, אָסוּר. מְנֻדֶּה אֲנִי לָךְ, רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה חוֹכֵךְ בָּזֶה לְהַחְמִיר. כְּנִדְרֵי רְשָׁעִים נָדַר בְּנָזִיר וּבְקָרְבָּן וּבִשְׁבוּעָה. כְּנִדְרֵי

כינויים) פון נזירות זענען ווי נזירות. „חרם", „חרמים", איז אויך דאָסזעלביקע וואָס „נדר", „נדרים", ער אסרט אויף זיך א זאַך. „שבועה" „שבועות", הייסט, אז ער שווערט אז ער זאָל ניט טאָן א זאַך; ער זאָגט עס מיטן וואָרט „שבועה", למשל „שבועה שלא אוכל", „איך שווער אז איך זאָל ניט עסן". „נזיר", „נזירות", הייסט ווען איינער זאָגט וועגן זיך „הריני נזיר", „איך זאָל זיין א נזיר", איז דער דין אז (לפחות 30 טעג) טאָר ער ניט טרינקן קיין וויין, ניט אָפּשערן זיך די האָר און ניט מטמא זיין זיך צו א טויטן מענטש. זאָגט די משנה, אז ביי די אַלע זאַכן, ביי נדרים, חרמים, שבועות און נזירות, איז אפילו ער זאָגט נור די נאָמען־צייכנס דערפון, די כינויים, איז שוין אויך גענוג. וואָס מען מיינט מיט נאָמען־צייכנס פון די אַלע זאַכן וועט די משנה לערנען ווייטער אין משנה ב'. פּרטים וועגן די דינים פון שבועות געבן מיר אין דער הקדמה צו מסכתא שבועות און וועגן נזירות אין דער הקדמה צו מסכתא נזיר. — די גמרא זאָגט, אז דאָ אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער, און זי דאַרף זיך אָנהויבן מיט „כל ידות נדרים כנדרים", „אַלע הענטלעך פון נדרים האָבן דעם דין ווי נדרים", וואָרום באַלד דאָ אין דער משנה א' וועט די משנה לערנען די דינים פון „ידות", פון „הענטלעך", פון ניט־דערזאָגטע נדרים, ווי מיר האָבן דערקלערט אין דער הקדמה צו דער מסכתא נדרים. די דאָזיקע הענטלעך, ידות זענען: „האומר אז איינער זאָגט צו אַן אנדערן: „איך בין אין א נדר פון דיר, (אָדער) איך בין אָפּגעשיידט פון דיר, (אָדער) איך בין אָפּגעווייטערט פון דיר, אז איך זאָל ניט עסן פון דיינס און ניט פאַרזוכן פון דיינס", איז ער אסור. דאָס הייסט א נדר, און ער טאָר ניט עסן און ניט טועם זיין פון דעם אַנדערענס זאַכן. די משנה, מיינט דאָ, אז ער האָט געזאָגט „איך בין אין נדר פון דיר אז איך זאָל ניט עסן פון דיינס און ניט פאַרזוכן פון דיינס", אָדער „איך בין אָפּגעשיידט פון דיר אז איך זאָל ניט עסן פון דיינס און ניט פאַרזוכן פון דיינס", אָדער „איך בין אָפּגעווייטערט פון דיר אז איך זאָל ניט עסן פון דיינס און ניט פאַרזוכן פון דיינס". דאָס הייסט „ידות", הענטלעך, ווייל ער האָט דאָך ניט געזאָגט דאָס וואָרט „קרבן"; נאָר עס איז ווי מען נעמט אָן ביי א הענטל און עס ציט־נאָך די גאַנצע זאַך, אזוי איז אויך דאָ: די ווערטער „מודרני", „מופרשני", „מרוחקני", מיינען אז ער איז „אין נדר", „אָפּגעשיידט", „אָפּגעווייטערט", אזוי ווי פון א קרבן. די ווערטער „מודרני", „מופרשני" און „מרוחקני" איז אזוי ווי „מודר אני" (אין בין אין נדר), און „מופרש אני", „מרוחק אני". מנודה, (אויב איינער זאָגט צו אַן אנדערן): „איך בין צו דיר אין „נידוי" (א לייכטן חרם) האָט ר' עקיבא זיך געוואַקלט מחמיר צו זיין. ר' עקיבא האָט ניט געוואָלט זאָגן בפירוש אז דאָס הייסט א נדר, כאָטש ער האָט ביי זיך געהאַלטן, אז עס דאַרף זיין אסור. „חוכך" טייטשן די מפרשים פון „חכך", רייבן, מאַכן מיט די ליפּן, איינע אין דער אַנדערער, ניט וועלנדיק אַרויסזאָגן עס בפירוש. „מנודה" איז פון וואָרט „נידוי", דאָס איז געווען א לייכטער חרם, אין וועלכן מען האָט געלייגט א מענטש; מען האָט זיך געמוזט האַלטן פון אים פונדערווייטנס. כנדרי רשעים, (אז איינער זאָגט: „אויב איך וויל עסן דאָס דאָזיקע ברויט, זאָל איך נעמען אויף זיך אזוי) ווי די נדרים פון שלעכטע מענטשן (רשעים, וואָס זיירע נדרים זענען צו זיין א נזיר און צו ברענגען א קרבן און צו שווערן)", האָט ער א נדר געטאָן צו זיין א נזיר און צו ברענגען א קרבן און ער האָט געשוואוירן. און אויב ער האָט געגעסן דעם ברויט, איז ער מחויב צו זיין א נזיר דרייסיק טעג, און ער איז מחויב צו ברענגען אין בית המקדש א קרבן עולה (א שעפּסל, וואָס ווערט אינגאַנצן פאַרברענט אויפן מזבח), און עס קומט אים מלקות (קלעפּ) פאַר האָבן עובר געווען די שבועה ניט צו עסן דאָס ברויט. דער טעם איז, ווייל שלעכטע מענטשן זענען לייכטזיניק און זיי זענען מנדר נדרים,

כשרים, לא אמר כלום. כנדבותם, נדר בנזיר ובקרבן: ב האומר לחברו, קונם, קונח, קונס, הרי אלו כנויין לקרבן. חרק, חרך, חרף, הרי אלו כנויין לחרם. נזיק, נזיח, פזיח, הרי אלו כנויין לנזירות. שבותה, שקוקה, נדר במותא, הרי אלו כנויין לשבועה: ג האומר לא חלין לא אוכל לך (נ"א לחלין שאוכל לך), לא כשר, ולא דכי, טהור, וטמא, נותר, ופגול,

און זיי זאגן לייכט אז זיי זאלן זיין נזירים, און זיי זאגן „איך נעם אויף מיר צו ברענגען א קרבן עולה", און זיי שווערן לייכט. אבער פרומע מענטשן זענען פארזיכטיק דערמיט, און שווערן ניט קיינמאל, און ווען זיי ווילן ברענגען א קרבן זאגן זיי ניט אין דעם לשון פונא נדר נאר אין לשון פון א נדבה „דאס שעפסל זאל זיין א קרבן", און אויך נזירים ווערן זיי זייער זעלטן. כנדרי כשרים, אז ער האט געזאגט: אויב איך וועל עסן דאס דאזיקע ברויט נעם איך אויף זיך ווי די נדרים פון פרומע מענטשן (כשרים) האט ער גארניט געזאגט. ווייל די פרומע מענטשן זענען ניט מנדר קיין נדרים. כנדבותם,(אויב ער האט געזאגט): „אויב איך וועל עסן דאס דאזיקע ברויט זאל איך זיין ווי זייערע (די פרומע מענטשנס) נדבות (וועלכע זיי זיינען מנדב צו זיין נזירים און צו ברענגען א קרבן נדבה)", איז ער א נזיר און ער דארף ברענגען א קרבן נדבה). אזוי טייטשט די דאזיקע שווערע משנה דער רמבם. טייל אנדערע מפרשים באמיען זיך איינצוטייטשן די משנה אנדערש, און זיי ברענגען ראיות דערצו פון דער גמרא.

ב. האומר, אז איינער זאגט צו אן אנדערן: „קונם", אדער „קונח", אדער „קונס" (למשל „קונם, אז איך וועל ניט עסן ביי דיר, אדער „דאס דאזיקע ברויט זאל זיין אויף מיר קונס", צי „קונח", צי „קונס"), זענען דאס נאמען־צייכנס (כינויים) פאר „קרבן". מיר האבן דאס שוין דערקלערט אין דער הקדמה, און אויך פריער אין משנה א'. די גמרא זאגט, אז די אלע ווערטער זענען ווערטער וואס די גויים זאגן אנשטאט „קרבן" (לשונות של גויים). אין דער לעצטער צייט האט מען געפינען א קבר פון א מלך אין דער שטאט צידון, וועלכער באשווערט די מענטשן אז זיי זאלן ניט רירן דעם קבר, און ער זאגט דארט (אויף דער אלטער שפראך פון כנען, וואס איז אביסל ענליך צו לשון קודש) „קונמי" „איך באשווער". חרק, חרך, חרף" זענען נאמען־צייכנס (כינויים) פאר חרם. און אויב ער זאגט דאס דאזיקע ברויט איז אויף מיר חרך" טאר ער עס ניט עסן. נזיק, (אז איינער זאגט וועגן זיך: „איך זאל זיין „נזיק", אדער „נזיח", אדער פזיח", זענען זיי נאמען־צייכנס (כינויים) פאר „נזיר". עס איז אזוי גוט ווי ער וואלט געזאגט „איך זאל זיין א נזיר", און ער ווערט דאדורך א נזיר. „שבותה", אדער „שקוקה", אדער ער האט געשווארן ביי „מותא", זענען זיי נאמען־צייכן (כינויים) פאר „שבועה". דאס הייסט אויב ער האט געזאגט „שבותה", אדער „שקוקה", אדער „במותא" איך זאל ניט עסן דאס דאזיקע ברויט", הייסט אזוי ווי ער וואלט געזאגט „שבועה, איך זאל ניט עסן דאס דאזיקע ברויט". דאסווארט „מותא" זאל זיין אזוי ווי „מומתא", און דער ברטנורא ברענגט אז אין תרגום־לשון איז עס „שבועה".

ג. האומר, אז איינער זאגט (צו אן אנדערן): „ניט קיין חולין, אז איך זאל ניט עסן פון דיינס", אדער „ניט כשר" (אז איך זאל ניט עסן דיינס), אדער ניט־מותר (לא דכי), אדער „טהור", אדער „טמא", אדער „נותר", אדער „פיגול", — איז אסור. עס הייסט אזוי ווי ער וואלט געזאגט „עס זאל זיין ווי א קרבן", און ער טארניט עסן פון זיינס. איצט וועלן מיר דערקלערן באזונדער די ווערטער: „לא חולין", אין טייל גירסאות איז פאראן „לחולין שאוכל לך" און אונטער דער ערשטער „ל" פון „לחולין" דארף זיין פתח, און עס איז אזוי ווי „לא חולין" און עס איז דער טייטש, אז דאס וואס איך וויל עסן פון דיינס זאל ניט זיין אזוי ווי חולין נאר אזוי ווי „קרבן". א זאך וואס איז ניט הייליק (קודש, אדער קרבן) איז „חולין". ממילא הייסט

אָסוּר. כְּאִמְּרָא, כַּדִּירִים, כָּעֵצִים, כָּאִשִּׁים, כַּמִּזְבֵּחַ, כַּהֵיכָל, כִּירוּשָׁלַיִם, נָדַר בְּאַחַת מִכָּל מְשַׁמְּשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר קָרְבָּן, הֲרֵי זֶה נָדַר בְּקָרְבָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאוֹמֵר (כִּ)יְרוּשָׁלַיִם, לֹא אָמַר כְּלוּם:

ד הָאוֹמֵר קָרְבָּן עוֹלָה, מִנְחָה, חַטָּאת, תּוֹדָה, שְׁלָמִים, שֶׁאֲנִי אוֹכֵל לָךְ,

„ניט־חולין” אזוי ער וואָלט געזאָגט: „עס זאָל זיין קרבן”. „לא כשר” מיינט אויך „ניט־כשר”, נאָר פסול, מחמת ביי א קרבן איז פאראן א פסולער קרבן. „לא דכי” איז דער טייטש „ניט ריין”, און אויך „ניט מותר”, און מען נעמט־אָן, אז ער האָט געמיינט דערמיט, אז עס זאָל זיין אזוי ניט מותר ווי א קרבן, וואָס מען טאָרניט עסן (אָדער ניט יעדער מעג אים עסן). „טהור” זאָגט דער ברטנורא אז מען מיינט, אז ער האָט געזאָגט „לא טהור”, „ניט־ריין”, און עס איז אזוי ווי ער וואָלט געזאָגט „טמא”, און מען נעמט אָן אז ער האָט געמיינט דערמיט אז עס זאָל זיין ווי א קרבן וואָס איז טמא געוואָרן, און מען טאָר אים ניט עסן, „נותר”, איבערגעבליבן, מיינט מען פלייש פון א קרבן, וואָס מען מעג אים עסן נור איין טאָג און א נאכט אָדער צוויי טעג און א נאכט, און עס איז געבליבן נאָך דער דאָזיקער צייט, און מען טאָר עס מער ניט עסן. „פיגול” מיינט מען פלייש פון א קרבן, ווענן וועלכן מען האָט ביים שעכטן אָדער ביים שפריצן דאָס בלוט אויפן מזבח צי ביי טייל אנדערע עבודות געהאַט א פסולן געדאנק (צו עסן אים נאָך דער צייט ווען מען טאָר שוין ניט). אויב ער האָט געזאָגט, אז דאָס עסן זאָל זיין ווי נותר אָדער פיגול, ווי פסולע קרבן־פלייש, הייסט עס א נדר. כאימרא, (אויב ער האָט געזאָגט): ווי דאָס שעפסל (דאָס שעפסל וואָס מען ברענגט פאר קרבן), כדירים, ווי די קאמערן (די קאמערן אין בית־המקדש־הויף, וואו מען האלט דאָס הייליקע האָלץ פארן מזבח אָדער די שעפסלעך פאר א קרבן), כעצים, ווי די העלצער (וואָס מען לייגט ארויף אויפן מזבח), כאישים, ווי די פייערן (ווי די פייערן וואָס ברענען אויפן מזבח, אָדער די פייערן־קרבנות, אשה, אויפן מזבח) כהיכל, ווי די הייליקע געביידע פון בית המקדש (ווי די קרבנות, וואָס מען שפריצט זייער בלוט אויפן מזבח אין היכל), כירושלים, ווי ירושלים (ווי די קרבנות וואָס מען עסט זייער פלייש אין ירושלים, אָדער ווי די מויערן פון ירושלים, וואָס מען האָט געמאכט פון הייליקע שקלים־געלטער), (אָדער) ער האָט געטאָן א נדר ביי איינעם פון די (הייליקע כלים) וואָס באדינען דעם מזבח (די גאָפל, די בעקנס, די פייער־פאָנען), כאָטש ער האָט (ביי קיינעם פון די דערמאָנטע זאכן) ניט דערמאָנט דאָס וואָרט קרבן, הייסט עס ווי ער האָט א נדר געטאָן ביי א קרבן. דער ברטנורא זאָגט אז מען מיינט דאָ, אז ער האָט ביי יעדן פון די דאָזיקע זאכן צוגעגעבן דאָס וואָרט „שאוכל לך” („וואָס איך וועל עסן פון דיינס), למשל ער האָט געזאָגט „כאימרא, ווי דאָס שעפסעלע, וואָס איך וועל פון דיינס עסן”. דאָס זעלביקע איז אויך אויב ער האָט געזאָגט „כאימרא, ככר זה עלי”, ווי דאָס שעפסעלע איז אויף מיר דאָס דאָזיקע ברויט”, הייסט א נדר. ר' יהודה זאָגט, אז איינער זאָגט „ירושלים” האָט ער גאָר־ניט געזאָגט. ר' יהודה האלט, אז מען דארף זאָגן „כירושלים”, מיט א „כ” פון אָנ־הייב, וואָס איז דער טייטש „אזוי ווי ירושלים”. אָבער דער ערשטער תנא אין דער משנה האלט, אז אויך אָן א „כ” איז דער נדר א גוטער.

ד. האומר, אז איינער זאָגט „קרבן”, אָדער „עולה”, אָדער „מנחה”, אָדער „חטאת”, אָדער „תודה”, אָדער „שלמים” (און צו יעדן פון די דאָזיקע ווערטער האָט ער צוגעגעבן): „וואָס איך וועל עסן פון דיינס” (למשל „קרבן, וואָס איך וועל עסן פון דיינס), איז אסור. עס הייסט א נדר. „עולה” הייסט א קרבן וואָס מען פארברענט אינ־גאנצן אויפן מזבח. „מנחה” הייסט א קרבן פון מעל. „חטאת” הייסט א קרבן וואָס מען ברענגט פאר טאָן א עבירה בשוגג. תודה הייסט א קרבן, וואָס מען ברענגט א דאנק צו גאָט ווען מען איז ניצול געוואָרן פון אן אומגליק. שלמים זענען קרבנות וואָס יעדער ישראל מעג עסן דערפון דאָס פלייש. דער דין איז, אז מען קאָן טאָן א

אָסוּר. רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. הַקָּרְבָּן, כְּקָרְבָּן, קָרְבָּן שֶׁאוֹכַל לָךְ, אָסוּר. לַקָּרְבָּן לֹא אוֹכַל לָךְ, רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, קוֹנָם פִּי מְדַבֵּר עִמָּךְ, יָדַי עוֹשָׂה עִמָּךְ, רַגְלַי מְהַלֶּכֶת עִמָּךְ, אָסוּר:

פרק ב.

א וְאֵלּוּ מֻתָּרִין, חֻלִּין שֶׁאוֹכַל לָךְ, כִּבְשַׂר חֲזִיר, כַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּעוֹרוֹת לְבוּבִין, כִּנְבֵלוֹת, כִּטְרֵפוֹת, כִּשְׁקָצִים, כִּרְמָשִׂים, כְּחַלַּת אַהֲרֹן וְכִתְרוּמָתוֹ,

נדר נור ביי אזא איסור־זאך (ווי א קרבן) וואס מען קאן מנדר זיין, דאס הייסט, אז מען וויל איז מען אים מקדיש און מען ברענגט, און אז מען וויל ניט, ברענגט מען אים ניט. צוליב דעם וואס ביי די דאזיקע קרבנות זענען אויך פאראן אזעלכע וואס טיילמאל מוז מען זיי ברענגען, דאריבער לערנט די משנה אז עס איז יא א נדר, ווייל טיילמאל קאן מען זיי ברענגען נור ווען מען טוט א נדר. ר' יהודה איז מתיר. ווי מיר האבן געלערנט פריער אין משנה ג' האלט ר' יהודה אז מען מוז צוגעבן דעם „כ"', און אויב ער זאגט ניט „כקרבן" (אזוי ווי א קרבן) נאר סתם „קרבן" קאן זיין אז ער שווערט „ביים לעבן פון קרבן" און דאס הייסט ניט קיין נדר. הקרבן, (אויב ער האט געזאגט): „קרבן", אדער „כקרבן", אדער „קרבן" (און ער האט צוגעגעבן צו יעדן פון זיי די ווערטער) „וואס איך וויל עסן פון דיינס", איז עס אסור. וועגן „כקרבן", און „קרבן" האבן מיר שוין פריער געלערנט אז עס הייסט א נדר, און די משנה האט דא געוואלט לערנען אז אויך „הקרבן" איז אויך א נדר, און אז ער האט ניט געמיינט דערמיט „ביים לעבן פון קרבן". לקרבן, (אויב איינער זאגט): „לקרבן, איך זאל פון דיינס ניט עסן", איז ר' מאיר אסר'ט. עס הייסט א נדר, ווייל ער האט דערמיט געמיינט אז „דאס עסן זאל זיין צו א קרבן און דאריבער זאל איך פון דיינס ניט עסן). האומר, אז איינער זאגט צום אנדערן: „עס זאל זיין קונם מיין מויל וואס רעדט מיט דיר", אדער „(עס זאל זיין קונם) מיין האנט וואסארבייט פאר דיר", אדער „(עס זאל זיין קונם) מיין פוס וואס גייט פאר דיר", איז עס אסור. ער טאר מיט אים ניט רעדן און ניט ארבייטן פאר אים און ניט גיין פאר אים. כאטש דער דין איז, אז א נדר איז ניט גוט אויף א זאך וואס האט ניט קיין ממש, און רעדן, אדער טאן אדער גיין האט דאך ניט קיין ממש, פונדעסטוועגן ווייל ער האט געזאגט, אז דאס מויל אדער די האנט אדער דער פוס זאל זיין קונם, און דאס מויל און די האנט און דער פוס האבן דאך א ממש, איז עס א נדר, דאס מויל ווערט ווי א קרבן אסור צום רעדן, און די האנט צום ארבייטן און דער פוס צום גיין.

פרק ב.

א. אלו, און די דאזיקע זענען מותר. אויב מען טוט א נדר ביי די דאזיקע זאכן, וואס די משנה וועט באלד געבן, איז עס ניט קיין נדר, און עס איז מותר. חולין, (אויב איינער זאגט): „עס זאל זיין חולין, וואס איך וועל עסן פון דיינס", אדער (עס זאל זיין) „ווי חזיר־פלייש", אדער „ווי עבודה זרה", אדער „ווי ארויסגעשני־טענע הארץ־פעל־שטיקער" (וואס מען איז מקריב צו עובודה־זרה און מען טאר זיי ניט עסן), אדער „ווי נבלות", אדער „ווי טרפות", אדער „ווי שרצים", אדער ווי קריכנדע ווערם (רמשים), אדער „ווי חלה (וואס מען גיט) צום כהן" (צו אהרן דעם כהן) „ווי זיין (דעם כהנ'ס) תרומה (חלה און תרומה מעג עסן נור א כהן, און א ישראל טאר זיי ניט עסן)—איז עס מותר. ס'הייסט ניט קיין נדר. ביי א נדר דארף מען „מתפיס־זיין" (אננעמען איינס אין אנדערן, זאגן אז „דאס זאל זיין ווי דאס") נור אין א זאך וואס איז אסור ווייל מען האט עס פריער מנדר געווען (דבר הנדור). למשל, ווען מען זאגט אז „דאס עסן זאל זיין ווי א קרבן". א קרבן איז פריער געווען מותר, נאר ווען דער מענטש האט עס מנדר געווען, מקדיש געווען, ער האט געזאגט „אז עס זאל זיין א קרבן, הייליק", איז עס געווארן אסור. אבער למשל חזיר־פלייש האט ניט דער מענטש געמאכט אסור דורך מנדר־זיין־עס, נאר עס איז אסור, עס איז א דבר האסור, א זאך וואס פון זיך אליין טאר מען ניט עסן. דאריבער קאן מען ניט אסרן אן אנדערע זאך, זאגנדיג אז עס זאל זיין ווי חזיר־פלייש. די משנה האט דא אויסגערעכנט

מֻתָּר. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ הֲרֵי אַתְּ עָלַי כְּאִמָּא, פּוֹתְחִין לוֹ פֶּתַח מִמָּקוֹם אַחֵר, שֶׁלֹּא יָקֵל רֹאשׁוֹ לְכָךְ. קוֹנָם שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, שֶׁאֵינִי מְדַבֵּר, שֶׁאֵינִי מְהַלֵּךְ, הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מְשַׁמְשֵׁךְ, הֲרֵי זֶה בְּלֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, שֶׁאֵינִי מְדַבֵּר, שֶׁאֵינִי מְהַלֵּךְ, אָסוּר: **ב** קָרְבָּן לֹא אוֹכַל לָךְ, קָרְבָּן שֶׁאוֹכַל לָךְ, לֹא קָרְבָּן לֹא אוֹכַל לָךְ, מֻתָּר. שְׁבוּעָה

עטליכע זאכן וואָס זענען אסור: **חזיר** פלייש, און עבודהזרה, אויסגעשניטענע שטיקער הארץ (עורות לבובים, זע וועגן דעם אין מסכתא עבודה זרה פרק ב׳ משנה ג׳), נבלות, טרפות, שרצים, רמשים (קריכנדיקע ווערם), און חלה און תרומה. די משנה האָט אויך אָנהייב צוגעגעבן „חולין", כאָטש חולין, געווינט־ליכע מאכלים, איז בכלל ניט אסור. דער ברטנורא זאָגט (לויט איין טייטש אין דער גמרא) אז די משנה וויל דאָ זאָגן, אז פונקט ווי אויב ער זאָגט, אז עס זאָל זיין חולין איז דאָך עס מותר און ער דאַרף אפילו ניט גיין צו א דיין (אָדער צו דריי פשוטע מענטשן) זיך לאָזן מתיר נדר זיין, אזוי איז אויך ווען ער זאָגט, אז עס זאָל זיין ווי חזיר און די אנדערע אסור־זאכן, איז עס ניט קיין נדר, עס איז אינגאנצן מותר, און ער דאַרף ניט זיך לאָזן מתיר נדר זיין. די משנה זאָגט וועגן חלה און תרומה אז דאָס איז פון „אהרן", און מיינט דערמיט אז עס געהערט צום כהן, ווייל אהרן איז געווען דער ערשטער כהן ביי יידן. **האומר,** אז איינער זאָגט צו זיין ווייב: דו זאָלסט זיין אויף מיר (אסור, איך זאָל ניט טאָרן לעבן מיט דיר געשלעכטליך) אזוי ווי מיין מוטער", עפנט מען אים אויף א טיר) א וועג, מתיר צו זיין דעם דאָזיקן נדר) פון אן אנדער אָרט, כדי ער זאָל ניט זיין לייכטזיניג (יקל ראשו, גרינג־קעפיק) דערצו. לויטן דין איז עס בכלל ניט קיין נדר, ווייל א מוטער איז דאָך א דבר האסור, און א זון טאָר ניט לעבן מיט איר, ניט ווייל ער האָט געטאָן א נדר, נאָר זי איז סתם אסור, און ווי מיר האָבן פריער געלערנט איז עס ניט קיין נדר. נאָר די חכמים האָבן מתקן געווען, אז עמי הארצים וועלכע טאָן אזעלכע נדרים צו זייערע ווייבער, זאָלן זיך מוזן לאָזן מתיר נדר־זיין, און ביים מתיר נדר זיין זאָל מען מוזן געפינען אן אנדערן טעם פאַרוואָס ער האָט חרטה אויפן נדר, און ניט סתם ווייל ער האָט ניט געוואוסט וואָס ער טוט. דאָס איז כדי זיי זאָלן ניט זיין לייכטזיניק צו אסרן אויף זיך זייערע ווייבער. קונם, (אז איינער זאָגט): „קונם אז איך וועל ניט שלאָפן" אָדער „(קונם) אז איך וועל ניט רעדן", אָדער „(קונם) אז איך וועל ניט גיין", אָדער איינער זאָגט צו זיין ווייב: „קונם אז איך וועל ניט באנוצן דיך" (משמשך, לעבן מיט דיר געשלעכט־לעך), איז ער אין (פאַרבאָט) פון „ער טאָר ניט פאַרשוועכן זיין וואָרט" („לא יחל דברו"). דאָס הייסט, אויב ער שלאָפט, אָדער רעדט, אָדער גייט, אָדער ער לעבט מיט דער פרוי איז ער עובר אויף דעם איסור. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור מדרבנן, ווייל ווי מיר האָבן געזאָגט פריער אין דעם פירוש צום סוף פרק א׳, איז א נדר ניט גוט אויף א זאך וואָס האָט ניט קיין ממש, אויף שלאָפן, רעדן, גיין; נאָר די חכמים האָבן עס געאסרט. שבועה, (אויב אָבער איינער זאָגט): „שבועה, אז איך וועל ניט שלאָפן", אָדער „(שבועה), אז איך וועל ניט רעדן", אָדער „(שבועה) אז איך וועל ניט גיין", איז אסור. דאָס איז אסור אויך מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, ווייל א שבועה איז גוט אויך ביי א זאך וואָס האָט ניט קיין ממש. די גמרא זאָגט, אז איינער שווערט אז ער זאָל ניט שלאָפן דריי טעג און דריי נעכט נאָכאנאנד, קומט אים מלקות, ווייל ער האָט געשוואוירן א שבועת שוא, א זאך וואָס איז ניט מעגליך מקיים צו זיין, און ער מעג באלד שלאָפן.

ב. קרבן, (אז איינער זאָגט): „קרבן, אז איך וויל ניט עסן פון דיינס" (אָדער „קרבן, אז איך וועל עסן פון דיינס", אָדער „ניט־קרבן, אז איך וועל ניט עסן פון דיינס", איז מותר. דאָס איז ניט קיין נדר, ווייל ער האָט ניט געזאָגט, אז דאָס עסן זאָל ווערן אסור ווי א קרבן, נאָר ער האָט אזוי ווי געשוואוירן ביים לעבן פון קרבן, אז ער וועט ניט עסן, און דאָס הייסט ניט קיין נדר. שבועה, (אָבער אויב ער זאָגט):

לֹא אוֹכַל לָךְ, שְׁבוּעָה שֶׁאוֹכַל לָךְ, לֹא שְׁבוּעָה לֹא אוֹכַל לָךְ, אָסוּר. זֶה חוֹמֶר בִּשְׁבוּעוֹת מִבִּנְדָרִים. וְחוֹמֶר בִּנְדָרִים מִבִּשְׁבוּעוֹת, כֵּיצַד? אָמַר קוֹנָם סֻכָּה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה, לוּלָב שֶׁאֲנִי נוֹטֵל, תְּפִלִּין שֶׁאֲנִי מַנִּיחַ, בִּנְדָרִים אָסוּר, בִּשְׁבוּעוֹת מֻתָּר, שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין לַעֲבוֹר עַל הַמִּצְוֹת: ג יֵשׁ נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר, וְאֵין שְׁבוּעָה בְּתוֹךְ שְׁבוּעָה. כֵּיצַד? אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר אִם אוֹכַל, הֲרֵינִי נָזִיר אִם אוֹכַל, וְאָכַל, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל,

„שבועה, אז איך וויל ניט עסן פון דיינס״, אָדער „שבועה, אז איך וועל עסן פון דיינס״, אָדער „ניט שבועה, אויב איך וועל ניט עסן פון דיינס״, איז אסור. **ווייל אין די אלע אויסדרוקן איז געווען זיין כונה צו זאָגן „איך שווער אז איך וועל ניט עסן פון דיינס״. די גמרא זאָגט אז ביי „שבועה שאוכל לך״ (שבועה, אז איך וועל עסן פון דיינס) מיינט מען אז ווען דער אנדערער האָט אים עקשנות׳דיק געבעטן צו עסן ביי אים, און ער האָט כסדר געזאָגט, אז ער וועט ניט עסן, און צום סוף האָט ער אויסגערופן „שבועה שאוכל לך״, האָט ער דערמיט זיכער געמיינט צו זאָגן, אז ער שווערט, אז ער וועט ניט עסן.** זה חומר, דאָס (ביים דאָזיקן דין) איז הארבער ביי שבועות ווי ביי נדרים. **די גמרא זאָגט, אז דאָס גייט ארויף אויף דעם סוף פון דער פריערדיקער משנה א׳, אז איינער טוט א נדר ניט צו שלאָפן איז ער אסור נור מדרבנן, ווייל א נדר איז ניט גוט אויף א זאך וואָס האָט ניט קיין ממש, און אז איי־נער שווערט ניט צו שלאָפן איז ער אסור מדאורייתא, פון דער תורה, ווייל א שבועה איז גוט אויך אויף א זאך וואָס האָט ניט קיין ממש.** וחומר, און וואָסערע (זאכן) זענען הארבער ביי נדרים ווי ביי שבועות? אָמר, אויב ער האָט געזאָגט: „קונם (זאָל זיין) די סוכה, וואָס איך מאך (וואָס איך וועל זיצן אין איר), אָדער „(קונם זאָל זיין) דער לולב וואָס איך נעם״, אָדער „(קונם זאָלן זיין) די תפילין וואָס איך לייג״, איז ביי נדרים איז אסור (טאָר ער ניט זיצן אין סוכה און טאָר ניט נעמען דעם לולב און טאָר ניט לייגן די תפילין), אָבער ביי שבועות (אויב ער האָט געזאָגט: „איך שווער ניט צו זיצן אין סוכה, ניט צו נעמען דעם לולב און ניט צו לייגן קיין תפילין) איז מותר (די שבועה איז קיין שבועה ניט און ער מעג זיצן אין סוכה און נעמען דעם לולב און לייגן תפילין), ווייל מען קאָן ניט שווערן עובר צו זיין אויף מצוות. **דער ברטנורא ברענגט די סברא פון די מפרשים, פארוואָס איז ביי נדרים יאָ גילטיג דער נדר ניט צו טאָן קיין מצוה, און א שבועה ניט צו טאָן קיין מצוה איז ניט קיין שבועה. זיי זאָגן, אז דער טעם איז וואָס ביים נדר אסרט דער מענטש, די זאך (איסור חפצא, די זאך ווערט אסור), און קוים למשל איז דער לולב אסור, טאָר ער דאָך אים ניט נעמען, פונקט ווי ער טאָר ניט נעמען א לולב פון א עבודה זרה. אָבער ביים שווערן ווערט די זאך ניט אסור, נאָר די שבועה אסרט דעם מענטש (איסור גברא, דער מענטש ווערט אסור), ער זאָל ניט טאָרן נעמען דעם לולב, און ער קאָן זיך ניט אסרן, ווייל ער איז דאָך מחויב צו טאָן די מצוה.**

ג. יש נדר, עס איז פאראן א נדר אין אן אנדערן נדר (מען קאָן טאָן צוויי מאָל א נדר אויף דיזעלביקע זאך), אָבער עס איז ניט פאראן א שבועה אין א שבועה, **מען קאָן ניט שווערן צוויי מאָל אויף דערזעלביקע זאך.** כיצד, ווי אזוי? אויב ער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר אויב איך וועל עסן, איך זאָל זיין א נזיר אויב איך וועל עסן״, און ער האָט געגעסן, איז ער מחויב (צו זיין א נזיר) אויף יעדן מאָל (נדר טאָן). **מיר האָבן געגעבן אין דער הקדמה אז סתם א נזיר מיינט מען 30 טעג. אויב ער האָט געגעסן דארף ער זיין איינמאָל א נזיר (ניט טרינקען וויין און ניט שערן זיך און ניט מטמא זיין צו מתים) 30 טעג, און דערנאָך ברענגען די קרבנות פון א נזיר, און באלד דערנאָך דארף ער זיין נאָכאמאָל א נזיר 30 טעג, ווייל ער האָט דאָך גע־זאָגט צוויי מאָל „איך זאָל זיין אַ נזיר, איך זאָל זיין א נזיר״. תוספות זאָגט, אז דאָ־ריבער הויבט־אָן די משנה מיט „נדר״ און גיט א משל פון „נזיר״, ווייל אין דער**

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל, וְאָכַל, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת: ד סְתָם נְדָרִים לְהַחְמִיר, וּפֵרוּשָׁם לְהָקֵל. כֵּיצַד? אָמַר הֲרֵי עָלַי כִּבְשַׂר מָלִיחַ, כְּיֵין נֶסֶךְ, אִם שֶׁל שָׁמַיִם נָדַר, אָסוּר. אִם שֶׁל עֲבוֹדַת אֱלִילִים נָדַר, מֻתָּר. וְאִם סְתָם, אָסוּר. הֲרֵי עָלַי כְּחֵרֶם, אִם כְּחֵרֶם שֶׁל שָׁמַיִם, אָסוּר, וְאִם כְּחֵרֶם שֶׁל כֹּהֲנִים, מֻתָּר. וְאִם סְתָם, אָסוּר. הֲרֵי עָלַי כְּמַעֲשֵׂר, אִם כְּמַעְשַׂר

תורה במדבר ו׳ א׳ איז פאראן „לנדור נדר נזיר להזיר“, אז נעמען אויף זיך נזירות הייסט אויך א נדר. שבועה, (אבער אויב ער האט געזאגט): „איך שווער אז איך זאל ניט עסן, איך שווער אז איך זאל ניט עסן“, און ער האט געגעסן, איז ער שולדיג (קומט אים מלקות, קלעפּ פאר ברעכן זיין שבועה) נאר פאר איין מאל. **די גמרא זאגט, אז די משנה זאגט ניט, אז עס איז ניט פאראן מער ווי איין שבועה, נאר זי זאגט, אז ער איז ניט שולדיג מער ווי פאר איין שבועה, ווייל באמת הענגט די צווייטע שבועה, און זי האט נאר ניט קיין פלאץ, ווייל די ערשטע שבועה איז שוין פאראן; אבער אויב דער דאזיקער מענטש לאזט זיך מתיר זיין די ערשטע שבועה, בלייבט דאך לידיק דער פלאץ, ווערט גוט די צווייטע שבועה.**

ד. סתם, ביי ניט־קלאר ארויסגעזאגטע (סתם, ניט־בפירושע) נדרים, איז מען מחמיר (מען דערקלערט זיי, אז זיי זענען נדרים), און ביי זייער אויסטייטשונג (אויב דער מענטש וואס האט געטאן דעם נדר איז מפרש, טייטשט־אויס, און זאגט, אז ער האט געמיינט אזוי אז עס זאל קיין נדר ניט זיין) איז מען מיקל (פארלייכטערט מען, אז עס זאל ניט זיין קיין נדר). **דער טעם איז, ווייל ביי סתם נעמט מען אן אז דער מענטש וואס האט געטאן דעם נדר האט געוואלט א נדר טאן, אבער אויב ער אליין זאגט, אז ער האט ניט געמיינט צו טאן א נדר, נעמט מען אן זיין דערקלערונג.** כיצד, ווי אזוי? אויב ער האט געזאגט (אויף א עסנווארג): „עס זאל זיין אויף מיר אזוי ווי געזאלצן פלייש (בשר מלוח)“, אדער ווי גיס־וויין (יין־נסך, וויין וואס מען גיסט אויף א מזבח מקריב צו זיין אים אלס א קרבן), אויב ער האט ביים נדר טאן (אינזינען געהאט געזאלצן פלייש פון קרבנות אדער פון גיס־וויין וואס מען איז מקריב אין בית המקדש) פאר גאט (של שמים, פארן הימל, פאר גאט) איז עס אסור. **דאס הייסט, אז דער נדר איז א גוטער, ווייל ער האט דאך א נדר געטאן ביי א קרבן.** אם של עבודה זרה, אויב (ער האט אינזינען געהאט) ביים נדר טאן (געזאלצן פלייש און גיס־וויין וואס מען איז מקריב) פאר דער עבודה זרה, איז ער מותר. **מחמת דאס איז א אסור־זאך, ווי מיר האבן געלערנט פריער אין משנה א׳, און עס הייסט ניט קיין נדר.** ואם סתם, און אויב (ער האט) סתם א נדר געטאן (ביי געזאלצן פלייש און ביי גיס־וויין), איז עס אסור. **ווייל מען נעמט אן, אז ער האט עס געמיינט א קרבן פאר גאט. בשר מלוח, געזאלצן פלייש, קאן מען מיינען קרבנות, ווייל קרבנות־פלייש אין בית המקדש האט מען געזאלצן (ויקרא ב׳ על כל קרבנך תקריב מלח). אויך וויין האט מען געגאסן אין בית המקדש אויפן מזבח.** הרי עלי, (אויב איינער האט געזאגט אויף א זאך): „דאס זאל זיין אויף מיר ווי א חרם“, אויב ער האט אינזינען געהאט (מיטן ווארט חרם) ווי דער חרם פאר גאט (וואס מען איז מקדיש פאר דעם בית המקדש) איז עס אסור. **הייסט עס א נדר, ווייל עס איז דאך ווי הקדש, ווי א קרבן.** ואם, און אויב (ער האט אינזינען געהאט) ווי דער חרם פון כהנים (מען איז מקדיש א זאך אוועקצוגעבן עס ניט אין בית המקדש נאר צו כהנים), איז עס מותר. **ווייל די זאכן וואס מען זאגט אויף זיי חרם און מען גיט זיי אוועק צו כהנים, מעג מען זיי נוצן (נאכדעם ווי די כהנים האבן זיי באקומען), און ממילא איז דאך עס ניט קיין נדר ווען מען זאגט אויף א זאך אז עס זאל זיין אזא חרם.** אם סתם, אויב (אבער ער האט) סתם (געזאגט „חרם“), איז עס אסור. **ווייל מען נעמט אן אז ער האט געמיינט דעם חרם פאר גאט, פארן בית המקדש. וועגן די דינים פון חרם פאר גאט און פאר כהנים זע אין דער הקדמה צו מסכתא ערכין.** הרי עלי כמעשר, (אויב ער האט גע־

בְּהֵמָה נָדַר, אָסוּר, וְאִם שֶׁל גּוֹרֶן מֻתָּר, וְאִם סְתָם, אָסוּר. הֲרֵי עָלַי כִּתְרוּמָה, אִם כִּתְרוּמַת הַלִּשְׁכָּה נָדַר, אָסוּר, וְאִם שֶׁל גּוֹרֶן מֻתָּר, וְאִם סְתָם, אָסוּר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, סְתָם תְּרוּמָה בִּיהוּדָה אֲסוּרָה, בַּגָּלִיל מֻתֶּרֶת, שֶׁאֵין אַנְשֵׁי גָלִיל מַכִּירִין אֶת תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. סְתָם חֲרָמִים בִּיהוּדָה מֻתָּרִין, וּבַגָּלִיל אֲסוּרִין, שֶׁאֵין אַנְשֵׁי גָלִיל מַכִּירִין אֶת חֶרְמֵי הַכֹּהֲנִים: ה נָדַר בְּחֵרֶם, וְאָמַר לֹא נָדַרְתִּי אֶלָּא בְּחֶרְמוֹ שֶׁל יָם, בְּקָרְבָּן, וְאָמַר לֹא נָדַרְתִּי אֶלָּא בְּקָרְבְּנוֹת שֶׁל מְלָכִים, הֲרֵי עַצְמִי

זאָגט אויף א זאך): „עס זאָל זיין אויף מיר ווי מעשר", אויב ער האָט ביים נדר טאָן אינזינען געהאט) ווי מעשר בהמה (די צענטע בהמה וואָס מ'דארף אראָפּנעמען פון יעדע צען כשרע בהמות, און מען איז זי מקדיש פאר א קרבן) איז עס אסור (הייסט עס א נדר), און אויב ער האָט ביים נדר טאָן (אינזינען געהאט) ווי מעשר (דאָס צענטל) וואָס מען נעמט אראָפּ פון תבואה (מעשר דגן) איז עס מותר, און אויב סתם איז עס אסור. **ווי מיר האָבן געלערנט איז זאָגן ביים נדר „אזוי ווי חלה און תרומה" (און דאָסזעלבע אויך אזוי מעשר), מותר און עס הייסט ניט קיין נדר. דער טעם איז, ווייל איידער מען נעמט דעם מעשר בהמה מעג מען עסן אלע צען בהמות, און דעריבער האָט זיין אָפּשיידן געמאכט די דאָזיקע מעשר בהמה אז זי זאָל ווערן אסור, הקדש, אָ קרבן. אָבער איידער מען נעמט אראָפּ תרומה, און מעשר טאָר מען די תבואה ניט עסן, קומט דאָך אויס, אז ער מיט זיין אָפּשיידן די תרומה און מעשר האָט ער זיי ניט געאסרט, נאָר עס איז געבליבן א טייל פון דעם איסור פון פריער, און עס הייסט דעריבער ניט א דבר הנדור, וואָס איז געאסרט געוואָרן דורך דעם מענטש, נאָר עס איז סתם אסור,** דבר האסור. „הרי עלי כתרומה, (אויב ער האָט געזאָגט אויף א זאך) ס'זאָל זיין אויף מיר ווי תרומה", אויב ער האָט ביים נדר טאָן (אין זינען געהאט), „ווי תרומה פון בית המקדש קאמער (תרומת הלשכה, דאָס אראָפּגענומענע הייליקע געלט פון די שקלים אין בית בית המקדש. פאר וועלכע מען האָט געקויפט קרבנות) איז עס אסור (איז עס א נדר, ווייל עס איז אזוי ווי ער וואָלט געזאָגט, ווי א קרבן), און אויב ער האָט ביים נדר טאָן (אינזינען געהאט) ווי (די תרומה) פון תבואה, איז עס מותר. **ווייל ווי מיר האָבן דערקלערט אלס חרם, הייליק, האָבן זיי געמיינט דערמיט, הייליק פאר דעם ווי תרומה, איז עס מותר.** ואם סתם, און אויב (ער האָט) סתם (א נדר געטאָן, „ווי תרומה") איז עס אסור, אזוי זאָגט ר' מאיר. **עס איז א נדר, ווייל ביי סתם נדרים איז מען מחמיר.** ר' יהודה זאָגט ביים זאָגן סתם „תרומה" אין יהודה, איז אסור (איז עס א נדר), און אין גליל איז עס מותר, ווייל די גליל־מענטשן קענען ניט די תרומת הלשכה. **זיי ווייסן ניט, אז די אראָפּגענומען הייליקע שקלים הייסן תרומה. יהודה איז די דרום־פראָווינץ אין ארץ ישראל, און די מענטשן אין יהודה זענען געווען לעבן ירושלים, און ממילא האָבן זיי געוואוסט וואָס עס טוט זיך אין בית המקדש מיט די שקלים, אָבער אין גליל, די צפון־פראָווינץ אין ארץ ישראל, זענען די איינוואוינער געווען ווייט פון ירושלים, און ביי זיי איז סתם תרומה געווען תרומה פון תבואה.** סתם חרמין, (ר' יהודה זאָגט אויך, אז) סתם „חרמין" איז אין יהודה מותר, און אין גליל איז אסור, ווייל די מענטשן פון גליל קענען ניט דעם חרם פאר די כהנים. **וואָס די גליל־מענטשן האָבן דערקלערט אלס חרם, האָבן זיי געמיינט הייליק פאר דעם בית המקדש.**

ה. נדר, אויב איינער האָט א נדר געטאָן מיט „חרם" (ער האָט געזאָגט אויף א זאך אז עס זאָל זיין אויף אים חרם), און ער האָט געזאָגט: איך האָב ביים נדר טאָן (ניט אינזינען געהאט דעם חרם פארבאָט) נאָר מיט דעם נעץ פון ים („חרם" איז אין לשון קודש אויך דער טייטש א נעץ צו פאנגן פיש); (אָדער ער האָט א נדר געטאָן) מיטן (וואָרט) „קרבן" און ער האָט געזאָגט: כ'האָב ביים נדר טאָן (ניט אינזינען געהאט דעם קרבן פאר גאָט) נאָר די מתנות פאר מלכים („קרבן" איז אויך דער טייטש א מתנה);

קָרְבָּן, וְאָמַר לֹא נָדַרְתִּי אֶלָּא בְּעֶצֶם שֶׁהִנַּחְתִּי לִי לִהְיוֹת נוֹדֵר בּוֹ. קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי, וְאָמַר לֹא נָדַרְתִּי אֶלָּא מֵאִשְׁתִּי הָרִאשׁוֹנָה שֶׁגֵּרַשְׁתִּי, עַל כֻּלָּן אֵין נִשְׁאָלִים לָהֶם, וְאִם נִשְׁאֲלוּ, עוֹנְשִׁים אוֹתָם וּמַחְמִירִין עֲלֵיהֶן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, פּוֹתְחִין לָהֶן פֶּתַח מִמָּקוֹם אַחֵר, וּמְלַמְּדִין אוֹתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ קַלּוּת רֹאשׁ בִּנְדָרִים:

פרק ג.

א אַרְבָּעָה נְדָרִים הִתִּירוּ חֲכָמִים, נִדְרֵי זֵרוּזִין, וְנִדְרֵי הֲבַאי, נִדְרֵי שְׁגָגוֹת, וְנִדְרֵי אֳנָסִים. נִדְרֵי זֵרוּזִין, כֵּיצַד? הָיָה מוֹכֵר חֵפֶץ, וְאָמַר קוֹנָם שֶׁאֵינִי פּוֹחֵת לְךָ מִן הַסֶּלַע, וְהַלָּה אוֹמֵר, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מוֹסִיף לְךָ עַל הַשֶּׁקֶל, שְׁנֵיהֶן

אָדער ער האָט געזאָגט: איך אליין זאָל זיין א קרבן (אסור ווי א קרבן פאר יענעם מענטש, אז ער טאָר ניט הנאה האָבן פון מיר), און ער האָט געזאָגט: „איך האָב ביים נדר טאָן (ניט אינזינען זיך אליין, „עצמי", זיך) נאָר מייןביינדל („עצמי", מיין ביינדל, פון „עצם", א ביינדל) וואָס איך האָב מיר אוועקגעלייגט כדי א נדר צו טאָן ביי אים (ביים ביינדל)"; אָדער (ער האָט געזאָגט): קונם, וואָס מיין ווייב וועט הנאה האָבן פון מיר", און ער האָט געזאָגט: „איך האָב ביים נדר טאָן (ניט אין זינען געהאט מיין איצ־טיק ווייב) נאָר מיין ערשט ווייב, וועלכע איך האָב גע'גט, — ביי די אלע (דאָזיקע נדרים מיט די דערקלערונגן) איז מען ניט מתיר נדר, (מען דאַרף ניט מתיר נדר זיין ווייל זיי זענען סיי ווי ניט קיין נדרים), און אויב זיי (זענען עם הארצים און קומען צו א דיין מתיר נדר זיין) באַשטראָפט מען זיי און מען איז מחמיר אויף זיי (מען איז זיי ניט מתיר), אזוי זאָגט ר' מאיר. **די מפרשים זאָגן, אז מען איז ניט מתיר אויף דעם יסוד פון א „פתח חרטה", מיט דעם וועג פון חרטה, ווייל זיי האָבן חרטה אויפן נדר.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מען עפנט זיי אויף א טיר (א וועג ווי אזוי מתיר נדר צו זיין) פון אן אנדער אָרט, און מען זאָגט זיי שטראָף־ווערטער, כדי זיי זאָלן ניט אויפ־פירן זיך לייכטזיניק (מיט קלות ראש, מיט גרינקעפיקייט) ביי נדרים. **די חכמים זאָגן, אז ווען זיי קומען זיך מתיר נדר זיין, זאָגט מען אז זייערע דערקלערונגען טויגן ניט, נאָר מען געפינט אויס אן אנדערן וועג ווי אזוי מען זאָל זיי מתיר נדר זיין, און מען שטראָפט זיי, אז מען טאָרניט זיין אזוי לייכטזיניק ביים טאָן א נדר, „ומלמדין אותן", איז דער טייטש „און מען זאָגט זיי שטראָף־ווערטער", דברי מוסר. אָבער באַשטראָפן זיי און מחמיר זיין דאַרף מען ניט.**

פרק ג.

א. ארבעה, פיר (סאָרטן) נדרים האָבן די חכמים מתיר געמאכט. **און אויב איינער האָט א נדר געטאָן איינעם פון די פיר סאָרטן נדרים איז עס ניט קיין נדר. זיי זענען:** נדרי, נדרים כדי מזרז צו זיין (נדרי זרוזין, נדרים צו דערמוטיקן), נדרים פון זאָגן גוזמאות (נדרי הבאי, איבערגעטריבענע נדרים), נדרים צוליב ניט־וויסן (נדרי שגגות, נדרים געמאכט דורך א טעות), נדרים צו וועלכע מען איז געוואָרן געצוואונגן (נדרי אונסים, מען האָט געצווינגן דעם מענטש צו מאכן דעם נדר). **די משנה וועט אין דאָזיקן פרק געבן ביישפילן וואָס מען מיינט מיט יעדן פון די דאָזיקע פיר סאָרטן נדרים.** נדרי זרוזין וואָס מיינט מען מיט „נדרים כדי מזרז צו זיין"? אויב איינער האָט פאַר־קויפט א זאַך (און דער קויפער האָט זיך געדינגן מיט אים וועגן פרייז), און ער (דער פאַרקויפער) האָט (ווייזנדיק אויף א ברויט) געזאָגט: „קונם, (דאָס דאָזיקע ברויט זאָל זיין אסור אויף מיר) אויב איך וועל דיר אראָפּלאָזן פון א טאָלער (סלע)", און דער דאָזי־קער (דער קויפער זאָגט: „קונם, (דאָס ברויט זאָל זיין אסור אויף מיר) אויב איך וועל דיר צולייגן צו א האלבן טאָלער", ווילן ביידע (מאכן דאָס געשעפט) פאַר דריי גולדן

רוֹצִין בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אַף הָרוֹצֶה לְהַדִּיר אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, אוֹמֵר, כָּל נֶדֶר שֶׁאֲנִי עָתִיד לִדּוֹר הוּא בָטֵל, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא זָכוּר בִּשְׁעַת הַנֶּדֶר:

ב נִדְרֵי הֲבַאי, אָמַר, קוֹנָם אִם לֹא רָאִיתִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, אִם לֹא רָאִיתִי נָחָשׁ כְּקוֹרַת בֵּית הַבָּד. נִדְרֵי שְׁגָגוֹת, אִם אָכַלְתִּי, וְאִם שָׁתִיתִי, וְנִזְכַּר שֶׁאָכַל וְשָׁתָה, שֶׁאֵינִי אוֹכֵל, וְשֶׁאֵינִי שׁוֹתֶה, וְשָׁכַח וְאָכַל וְשָׁתָה, אָמַר, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי

(דינרים). א „סלע" איז 2 שקלים, און א „שקל" איז 2 „דינרים" גולדן. **זאָגט די משנה, אז סיי דער קויפער און סיי דער פארקויפער האָבן אייגנטליך אין געדאנק מסכים געווען אויף דעם פרייז פון דריי גולדן, נאָר אזוי ווי דער קויפער האָט געוואָלט דעם פארקויפער צו־טרייבן, מזרז־זיין, דערמוטיקן, אז ער זאָל אראָפּלאָזן פון דעם טאָלער, אויף דריי גולדן, און דער פארקויפער האָט געוואָלט דערמוטיקן דעם קויפער אז ער זאָל צולייגן צום האלבן טאָלער ביז דריי גולדן, דעריבער האָבן זיי געטאָן די נדרים, אָבער זיי האָבן עס ניט געמיינט. מחמת דעם איז אזא נדר ניט קיין נדר.** ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, אויך איינער וואָס וויל דורך א נדר (ווירקן) אויף זיין פריינט אז ער זאָל עסן ביי אים (ער וויל זאָגן צו זיין פריינט: „אויב דו וועסט ניט עסן ביי מיר, אסר איך אויף דיר אז דו זאָלסט ניט טאָרן הנאה האָבן פון מיר", אָבער באמת וויל ער ניט אז דער נדר זאָל זיין גוט), זאָל ער זאָגן: „יעדער נדר וואָס איך וועל מנדר זיין, זאָל זיין בטל" (זאָל ניט גוט זיין), אָבער ער מוז געדענקן ביים טאָן דעם נדר (אז ער האָט אין פאָראויס מבטל געמאכט דעם נדר). **די גמרא דערקלערט די משנה, אז דאָס זענען צוויי באזונדערע הלכות. איינער איז, אז אויב איינער וויל ווירקן אויף זיין פריינט אז ער זאָל עסן ביי אים, און ער אסרט אויף אים מיט א נדר הנאה צו האָבן פון אים אויב ער וועט ניט עסן, הייסט דאָס אויך נדרי זרוזין, מחמת ער האָט דאָך באמת ניט געמיינט צו אסרן אויף אים די הנאה, און ער האָט דאָך נור געוואָלט ווירקן אויף אים אז ער זאָל עסן. א צווייטע הלכה איז, אז איינער וויל ניט אז זיינע נדרים וואָס ער וועט מאכן דאָס קומענדיקע יאָר זאָלן זיין נדרים, זאָל ער אים ראש השנה (אָדער אן אנדערן טאָג) זאָגן, אז יעדער נדר וואָס ער וועט טאָן זאָל זיין בטל. די דאָזיקע הלכה איז דער יסוד פאר דער „כל נדרי", וואָס מען זאָגט אים יום כיפור, און אין וועלכן מען זאָגט, אז די נדרים וואָס מען וועט טאָן דאָס יאָר ביז איבער א יאָר יום כיפור זאָל זיין בטל.**

ב. נדרי, (וואָס מיינט מען מיט) נדרים פון זאָגן גוזמאות (נדרי הבאי)? אויב איינער האָט געזאָגט: „קונם (דאָס ברויט זאָל זיין אויף מיר אסור), אויב איך האָב ניט געזען אויף דעם דאָזיקן וועג (אזוי פיל מענטשן) ווי פיל (יידן) זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים (זעקס הונדערט טויזנט דערוואקסענע מענער א חוץ פרויען און קינדער)", אָדער (ער האָט געזאָגט): „אויב איך האָב ניט געזען א שלאנג (אזוי גרויס און דיק) ווי א באלקן פון אן אייל־קעלטער (בית הבד). **כאָטש ער האָט באמת ניט געזען אזוי פיל מענטשן און ניט געזען פונקט אזא שלאנג, האָט ער אָבער ביים נדר טאָן ניט געמיינט פינקטליך; ער האָט מגזם געווען, און עס איז דער שטייגער פון מענטשן מגזם צו זיין, דאריבער איז עס ניט קיין נדר, און ער מעג עסן דאָס ברויט.** נדרי שגגות, וואָס מיינט מען מיט נדרים צוליב א טעות? (אויב איינער האָט געזאָגט: „קונם, איך זאָל ניט עסן דאָס ברויט) אויב איך האָב געגעסן אָדער געטרונקן", און דערנאָך האָט ער זיך דערמאָנט, אז ער האָט יאָ געגעסן און געטרונקן; אָדער (ער האָט געזאָגט): „אויב איך וועל עסן און איך וועל טרינקן", און ער האָט פארגעסן און ער האָט (שפּעטער) יאָ געגעסן און געטרונקן. **דאָס הייסט א נדר דורך א טעות, מחמת ער האָט בשעתן נדר טאָן א טעות געהאט און געמיינט אז ער האָט ניט געגעסן, אָדער אין צווייטן פאל, האָט ער ביים עסן פארגעסן אז ער האָט א נדר געטאָן. דאריבער איז עס ניט קיין נדר. די משנה רעכנט דאָ אויס נאָך אזא פאל פון א נדר דורך אטעות, דהיינו:** אָמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „קונם, מיין ווייב זאָל ניט טאָרן הנאה האָבן פון מיר, ווייל זי האָט צוגעגנבט מיין בייטל,

שגנבה את כיסי, ושהכתה את בני, ונודע שלא הכתו, ונודע שלא גנבתו. ראה אותן אוכלים תאנים, ואמר הרי הן עליכם קרבן, ונמצאו אביו ואחיו והיו עמהן אחרים. בית שמאי אומרים, הן מתרין ומה שעמהם אסורין. ובית הלל אומרים אלו ואלו מתרין: ג נדרי אנסים, הדירו חברו שיאכל אצלו, וחלה הוא או שחלה בנו או שעכבו נהר, הרי אלו נדרי אנסין: ד נודרין להרגים ולחרמין ולמוכסין שהיא תרומה, אף על פי שאינה תרומה, שהן של בית המלך, אף על פי שאינן של

אדער, ווייל זי האט געשלאגן מיין זון״, און עס האט זיך ארויסגעוויזן אז זי האט אים ניט געשלאגן אדער עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז זי האט אים ניט צוגעגנב׳עט. **אויך דאס איז ניט קיין נדר, ווייל ווען ער וואלט געוואוסט די ריכטיקייט וואלט ער ניט קיין נדר געטאן.** ראה, אויב איינער האט געזען (פונדערווייטנס) ווי זיי (מענטשן) עסן פייגן (וועלכע האבן געהערט צו אים), און ער האט געזאגט : „זיי (די פייגן) זאלן זיין אויף אייך קרבן״, און עס האט זיך ארויסגעוויזן אז זיי (צווישן די מענטשן) זענען געווען זיין פאטער און זיינע ברידער (און אויף זיי האט ער ניט געוואלט אסרן) און עס זענען געווען צוזאמען מיט זיי אויך אנדערע מענטשן, — זאגן די בית שמאי, אז זיי (זיין פאטער און זיינע ברידער) זענען מותר (מעגן עסן די פייגן, ווייל בנוגע זיי איז דאך דער נדר געווען דורך א טעות), און די וואס זענען מיט זיי (די אנדערע מענטשן) זענען אסור (טארן ניט עסן די פייגן, ווייל אויף זיי האט ער דאך יא געוואלט אסרן מיט א נדר), און די בית הלל זאגן, אז די דאזיקע (דער פאטער און די ברידער) און די דאזיקע (די אנדערע מענטשן) זענען מותר. **די בית הלל האלטן פון דעם כלל אז „נדר שהותר מקצתו הותר כולו״, אז אויב אין א נדר איז א טייל פון אים בטל געווארן, איז דער גאנצער נדר בטל. און ווייל דא איז דאך א טייל פון נדר בטל געווארן, דהיינו, דער טייל בנוגע זיין פאטער און זיינע ברידער, איז ער שוין אויך בטל געווארן בנוגע די אנדערע מענטשן.**

ג. נדרי אונסים, וואס מיינט מען מיט נדרים וועלכע ווערן בטל דורך א אונס ? אויב זיין פריינט האט אים (געאסרט) מיט א נדר (ער זאל ניט הנאה האבן פון אים). אויב ער וועט ניט עסן ביי אים, און ער איז קראנק געווארן אדער זיין זון איז קראנק גע־ווארן„ אדער א טייך האט אים פארהאלטן (און ער האט ניט געקאנט קומען צו זיין פריינט), דאס זיינען נדרים דורך אן אונס. **אזעלכע נדרים זענען ניט קיין נדרים, און ער מעג הנאה האבן פון זיין פריינט, ווייל ביים טאן דעם נדר האט ער ניט איינגעזען געהאט, אז ער זאל א נדר טאן אויב דער פריינט וועט ניט קאנען קומען צו אים צוליב אן אונס, צוליב א צוואנג־סיבה. די משנה וועט באלד אין משנה ד׳ געבן נאך א ביישפיל פון נדרי אונסין, נדרים וואס ווערן געטאן ווייל מען איז געצווינגן צו זיי.**

ד. נודרין, מען מעג א נדר טאן צו רויב־מערדער (להרגין) און צו רויבער (חרמין) און צו שטייערן־אויפמאנער (מוכסין), אז זיי (די פרוכטן אדער תבואה וואס זיי ווילן צונעמען) זענען תרומה, כאטש זיי זיינען ניט קיין תרומה, אדער אז זיי געהערן צום הויז פון מלך כאטש זיי געהערן ניט צום הויז פון מלך. **ער מעג זיי זאגן, אז ער אסרט אויף זיך אלע פרוכטן אויב דאס איז ניט תרומה אדער אויב דאס געהערט ניט צום הויז פון מלך. און כאטש זיי זיינען דאך ניט קיין תרומה, און זיי געהערן ניט צום מלך׳ס הויז, פונדעסטוועגן איז דער נדר ניט קיין נדר, ווייל ער איז דאך געווען געצוואונגן דאס צו טאן.** די מפרשים טייטשן „הרגין״ רויב־מערדער, וועלכע הרגענען דעם מענטש אויב מען גיט זיי ניט דאס געלט אדער די זאכען; „חרמין״ סתם רויבער, וועלכער הרגענען ניט. „מוכסין״ איז פון ווארט „מכס״, שטייערן, און מען מיינט דערמיט די מענטשן, וואס האבן זיך אליין באשימט פאר שטייערן-איינמאנער און נעמען פון מענטשן שטייערן (טעקסעס) אן א גרעניץ. די גמרא זאגט, אז מוכסין, שטייערן־בא־

בֵּית הַמֶּלֶךְ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בַּכֹּל נוֹדְרִין חוּץ מִבִּשְׁבוּעָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף בִּשְׁבוּעָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יִפְתַּח לוֹ בְּנֶדֶר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף יִפְתַּח לוֹ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּמָה שֶׁהוּא מַדִּירוֹ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף בְּמָה שֶׁאֵינוֹ מַדִּירוֹ. כֵּיצַד? אָמְרוּ לוֹ אֱמוֹר, קוֹנָם אִשְׁתִּי וּבָנַי נֶהֱנִין לִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת וּבָנָיו אֲסוּרִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵלּוּ וָאֵלּוּ מֻתָּרִין: ה הֲרֵי נְטִיעוֹת הָאֵלּוּ קָרְבָּן אִם אֵינָן נִקְצָצוֹת, טַלִּית זוֹ קָרְבָּן אִם אֵינָהּ נִשְׂרֶפֶת, יֵשׁ לָהֶן פִּדְיוֹן. הֲרֵי נְטִיעוֹת הָאֵלּוּ קָרְבָּן

אמטע, פון דער רעגירונג, אויך פון א ניט־יידישער רעגירונג טאָר מען ניט אָפּנארן, און מכל שכן אז מען טאָר ניט פאלש טאָן א נדר, די מפרשים זאָגן, אז אפילו מערדער און רויבער נעמען ניט צו קיין תרומה, ווייל אויך זיי ווילן ניט עסן קיין היילִיקע תבואה, וואָס מען טאָרניט. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן אז מיט אלעם קאָן מען (צו די מערדער און רויבער און שטייערן־אויפמאָנער) א נדר טאָן, א חוץ מיט א שבועה (שווערן טאָר מען ניט), און די בית הלל זאָגן, אז אויך מיט א שבועה. **מען מעג אויך שווערן צו זיי אז עס איז תרומה אָדער אז עס געהערט צום מלך׳ס הויז.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז ער טאָר אים ניט עפענען (פאָרלייגן) א נדר צו טאָן, און די בית הלל זאָגן, אז ער מעג אויך עפענען אים. **אויב דער רויבער צי דער שטייערן־איינמאָנער פארלאנגט ניט פון אים, אז ער זאָל א נדר טאָן, טאָר ער אליין ניט טאָן דעם נדר; אזוי זאָגן די בית שמאי. אָבער די בית הלל זאָגן, אז ער מעג יאָ.** בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז (ער מעג טאָן דעם נדר נאָר) מיט דעם וואָס ער (דער רויבער) הייסט אים טאָן דעם נדר, און די בית הלל זאָגן, אז אויך מיט דעם וואָס ער (דער רויבער) האָט אים ניט געהייסן טאָן דעם נדר. **די משנה גיט דאָ באלד דעםביישפּיל פון דער דאָזיקער מחלוקה.** כיצד, ווי אזוי? אויב זיי (די רויבער) האָבן צו אים געזאָגט, זאָג: „קונם, אז מיין ווייב זאָל (ניט) הנאה האָבן פון מיר (אויב דאָס איז ניט תרומה אָדער עס געהערט ניט צום מלך)״, און ער האָט געזאָגט „קונם אז מיין ווייב און מיינע קינדער זאָלן (ניט) טאָרן הנאה האָבן פון מיר״ (ער האָט צוגעלייגט „און מיינע קינ־דער״, דאָס וואָס זיי האָבן ניט געפאָדערט פון אים), זאָגן די בית שמאי אז זיין ווייב איז מותר (הנאה צו האָבן פון אים, ווייל וועגן איר האָבן זיי דאָך אים געצווינגן א נדר צו טאָן), און זיינע קינדער זענען אסור (ווייל וועגן זיי האָבן זיי דאָך ניט פארלאנגט א נדר צו טאָן), און די בית הלל זאָגן, אז די (דאָס ווייב) און די (קינדער) זענען מותר. **ווייל מען מעג טאָן א געצוואונגענעם נדר אפילו אויף א זאך וואָס מען פאָדערט ניט פון אים. — ביז איצט האָט די משנה דערקלערט וואָס מען מיינט מיט די 4 נדרים. די נדרי זרוזין, נדרי הבאי, נדרי שגגות און נדרי אונסין.**

ה. הרי, (אז איינער זעט א גרויסן שטורם־ווינט וועלכער דראָט אָפּצוברעכן, אָפּצוהאקן זיינע יינגע ביימלעך, און ער זאָגט): די דאָזיקע יינגע ביימלעך (נטיעות, פלאנצן) זאָל זיין א קרבן (הייליק, און פאר זייער געלט זאָל מען קויפן א שעפּסל פאר א קרבן מקריב צו זיין אין בית המקדש) אויב זיי וועלן ניט ווערן אָפּגעהיט״, אָדער (איינער האָט געזען א שריפה און ער האָט מורא געהאט אז זיין קלייד, זיין טלית, זאָל ניט פארברענט ווערן, און ער האָט געזאָגט): „דער דאָזיקער טלית (קלייד) זאָל זיין א קרבן אויב ער וועט ניט פארברענט ווערן״, קאָן מען זיי אויסלייזן. **מען קאָן זיי אויסטוישן אויף געלט, און זיי, די ביימלעך און דער טלית, ווערן אויס הייליק, און דאָס געלט ווערט הייליק און מען קויפט פאר דעם געלט א שעפּסל פאר א קרבן.** הרי, (אויב אָבער ער האָט געזאָגט): „די דאָזיקע ביימלעך זאָלן זיין קרבן ביז זיי וועלן ווערן אָפּגעהאקט״, (אָדער) „דער דאָזיקער טלית זאָל זיין קרבן ביז ער וועט ווערן פארברענט״, קאָן מען זיי ניט אויסלייזן. **דער טעם איז ווייל אויב ער האָט גע־זאָגט „ביז זיי וועלן ווערן אָפּגעהאקט״ און „ביז ער וועט ווערן פארברענט״, הייסט**

עַד שֶׁיִּקְצְצוּ. טַלִּית זוֹ קָרְבָּן עַד שֶׁתִּשָּׂרֵף, אֵין לָהֶן פִּדְיוֹן: ו הַנּוֹדֵר מִיּוֹרְדֵי הַיָּם, מֻתָּר בְּיוֹשְׁבֵי הַיַּבָּשָׁה, מִיּוֹשְׁבֵי הַיַּבָּשָׁה, אָסוּר בְּיוֹרְדֵי הַיָּם, שֶׁיּוֹרְדֵי הַיָּם בִּכְלַל יוֹשְׁבֵי הַיַּבָּשָׁה, לֹא כְאֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין מֵעַכּוֹ לְיָפוֹ, אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְפָרֵשׁ: ז הַנּוֹדֵר מֵרוֹאֵי הַחַמָּה, אָסוּר אַף בַּסּוּמִין, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁהַחַמָּה רוֹאָה אוֹתוֹ: ח הַנּוֹדֵר מִשְּׁחוֹרֵי הָרֹאשׁ, אָסוּר בַּקֵּרְחִין וּבַעֲלֵי שֵׂיבוֹת, וּמֻתָּר בַּנָּשִׁים וּבַקְּטַנִּים, שֶׁאֵין נִקְרָאִין שְׁחוֹרֵי

עס, אז אפילו ער האָט זיי שוין אויסגעלייזט מיט געלט, ווערן זיי ווידער הייליק, ווארום זיי זיינען דאָך נאָכניט אפגעהאקט און נאָכניט פארברענט. אין אזא פאל ווערט הייליק דאָס געלט, מיט וועלכן ער האָט זיי אויסגעלייזט, און אויך די ביימלעך און דער טלית זענען ווייטער הייליק.

ו. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט הנאה צו האָבן) פון די וואָס גייען אראָפּ אין ים (פון די וואָס פאָרן מיט שיפן אין ים), מעג ער (הנאה האָבן) פון די וואָס זיצן אויף דער יבשה (פון אזעלכע וואָס זייער שטייגער איז ניט צו פאָרן מיט שיפן אין ים). **דאָס וואָרט „יורדי הים", „די אראָפּגיידערער אין ים", האָבן מיר אויך אין תהלים ק"ז, כ"ג (יורדי הים באניות), פאר אזעלכע וואָס פאָרן אויף שיפן; ווייל דער ים איז נידריקער פון דער יבשה.** מיושבי, (אויב איינער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן) פון די וואָס זיצן אויף דער יבשה, טאָר ער ניט (הנאה האָבן אויך) פון די וואָס פאָרן מיטן ים, ווייל די פאָרער מיטן ים זענען אין כלל פון זיצער אויף דער יבשה. **ווארום די וואָס פאָרן מיט'ן ים וואוינען דאָך אויך אויף דער יבשה.** לא, ניט ווי די וועלכע גייען (פאָרן אויפן ים) פון עכו קיין יפו, נאָר פון דעם, וואָס זיין שטייגער איז אוועקצופאָרן מיט א שיף (לפרש). **עכו איז א שטאָט אין צפון ארץ ישראל ביים ברעג פון מיטלענדישן ים, און יפו איז א שטאָט אין דרום ארץ ישראל ביים ברעג פון מיטלענדישן ים. פאָרן פון עכו קיין יפו מיט א שיפל אויפן ים הייסט א זייער קליינע ים־נסיעה. אָבער „לפרש" מיינט אוועקצופאָרן מיט א שיף ווייט אויפן ים, און עס שטאמט פון וואָרט „מפרש", „זעגל", וואָס פירט די שיף מיט דעם ווינט (יחזקאל כ"ז, ז' „מפרשך"). זאָגט דאָ די משנה, אז דאָס וואָס אין אָנהויב פון דער משנה ווערט געזאָגט, אז אויב ער אסרט זיך פון די יורדי הים טאָר ער ניט הנאה האָבן פון די וואָס פאָרן אויפן ים מיט שיפן, מיינט מען ניט פון אזעלכע וועלכע פאָרן אזא קליינע נסיעה ווי פון עכו קיין יפו, נאָר פון אזעלכע וואָס פאָרן אוועק ווייט. אן אנדערער טייטש איז, אז עס גייט ארויף אויף דעם סוף משנה, וועלכע זאָגט אז אויב ער אסרט זיך פון די יבשה־איינוואוינער איז ער אויך אסור פון די „יורדי הים", אז דאָס מיינט מען ניט נאָר פון די וועלכע פאָרן פון עכו קיין יפו, די קליינע נסיעה, נאָר אויך פון די וואָס פאָרן אוועק מיטן ים אין ווייטע נסיעות.**

ז. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט הנאה צו האָבן) פון די זון־זעערס (רואי החמה) טאָר ער ניט (הנאה האָבן) אויך פון בלינדע, ווייל ער האָט ניט געמיינט (נאָר אזעלכע וועלכע זעען די זון) נאָר אויך אזעלכע וואָס די זון זעט זיי. **ווייל ער האָט ניט געזאָגט „הרואים", די וועלכע זעען די זון, נאָר רואי החמה, און מען מיינט דערמיט, וועלכע די זון זעט, די זון באשיינט, און די זון באשיינט דאָך אויך בלינדע מענשען.**

ח. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט הנאה צו האָבן) פון שווארצע קעפּ (שחורי הראש), טאָר ער ניט (הנאה האָבן) אויך פון גאָלע (מענטשן, קרחים, וועלכע האָבן ניט קיין האָר אויפן קאָפּ ווייל ער האָט דאָך ניט געזאָגט „מענטשן מיט האָר") און פון גראָע (מענטשן וועמענס האָר זענען ניט שווארץ), און ער מעג (הנאה האָבן) פון פרויען און קליינע קינדער, ווייל עס ווערן ניט גערופן שווארץ־קעפּיקע סיידן מענער. **מחמת מענער גייען אמאָל צוגעדעקט דעם קאָפּ און אמאָל אָפּגעדעקט, דאריבער רופט מען זיי ניט „קאָפּ־צוגעדעקטע" (מכוסי הראש) און ניט „קאָפּ אָפּגעדעקטע**

הָרֹאשׁ אֶלָּא אֲנָשִׁים: ט הַנּוֹדֵר מִן הַיִּלּוֹדִים, מֻתָּר בַּנּוֹלָדִים. מִן הַנּוֹלָדִים, אָסוּר בַּיִּלּוֹדִים. רַבִּי מֵאִיר מַתִּיר אַף בַּיִּלּוֹדִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהוֹלִיד:

י הַנּוֹדֵר מִשּׁוֹבְתֵי שַׁבָּת, אָסוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בַּכּוּתִים. מֵאוֹכְלֵי שׁוּם, אָסוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בַּכּוּתִים. מֵעוֹלֵי יְרוּשָׁלַיִם, אָסוּר בְּיִשְׂרָאֵל וּמֻתָּר בַּכּוּתִים: יא קוֹנָם שֶׁאֵינִי

(מגולי הראש) נאָר שווארץ־קעפּיקע (שחורי הראש), אפילו זיי האָבן אינגאנצן ניט קיין האָר און אפילו זיי האָבן ניט קיין שווארצע האָר. אָבער פרויען, וועלכע גייען תמיד מיט צוגעדעקטע קעפּ רופט מען „מכוסי הראש", און קינדער, ווייל זיי גייען שטענדיק מיט אָפּגעדעקטע קעפּ רופט מען זיי „מגולי הראש", און ניט „שחורי הראש". אזוי טייטשט דער ר"ן דעם פּירוש פון דער גמרא צו דער דאָזיקער משנה.

ט. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט הנאה צו האָבן פון (אזעלכע) וועלכע זענען שוין געבוירן געוואָרן (הילודים) מעג ער (הנאה האָבן) פון אזעלכע וועלכע וועלן געבוירן ווערן (הנולדים), (אָבער אויב ער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן) פון אזעלכע וועלכע וועלן געבוירן ווערן (הנולדים) טאָר ער ניט הנאה האָבן פון אזעלכע וועלכע זענען שוין געבוירן געוואָרן. דער ר"ן טייטשט, ווייל דאָס וואָרט „נולדים" מיינט ביי־דע, סיי אזעלכע וועלכע וועלן געבוירן ווערן אונסיי אזעלכע וועלכע זענען שוין געבוירן. ר' מאיר איז מתיר אויך ביי שוין־געבוירענע. די גמרא זאָגט, אז אין ר' מאיר'ס הלכה פעלן עטליכע ווערטער און עס דאַרף זיין: „ר' מאיר זאָגט, אז אויך ווען איינער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון „נולדים", מעג ער הנאה האָבן פון אזעלכע וועלכע זענען שוין געבוירן געוואָרן". וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דער דאָזיקער (וואָס האָט א נדר געטאָן) האָט (מיטן וואָרט „נולדים") אינזינען געהאַט נאָר אזעלכע וואָס זייער שטייגער איז צו געבוירן (קינדער). ער האָט דערמיט געמיינט נור מענטשן און בהמות, וואָס זיי האָבן קינדער, אָבער ניט עופות און פיש וועלכע האָבן ניט קיין קינדער נאָר לייגן אייער.

י. הנודר אז איינער טוט א נדר (ניט הנאה צו האָבן) פון אזעלכע וועלכע רוען אים שבת, טאָר ער ניט (הנאה האָבן) פון יידן און ניט פון כותים. מיט כותים מיינט מען די סעקטע „שומרונים", וועגן וועלכע עס ווערט דערציילט אין מלכים ב' י"ז, אז זיי זענען געווען ניט קיין יידן, נאָר דער מלך פון אשור האָט זיי באזעצט אין די שטעט פון שומרון און זיי האָבן זיך מגייר געווען, ווייל זיי האָבן מורא געהאַט אז לייבן זאָלן זיי ניט באַפאלן. די שומרונים זענען נאָך היינט פאַראַן אין ארץ ישראל אין דער שטאָט שכם. זיי האַלטן נור פון דער תורה אָבער ניט פון נביאים און כתובים און ניט פון דער משנה און גמרא. זיי גלויבן, אז ניט ירושלים איז די הייליקע שטאָט נאָר דער בארג גריזים ביי שכם. זאָגט די משנה אז ווייל די כותים היטן דאָך אויך שבת, דאריבער טאָר ער ניט קיין הנאה האָבן אויך פון כותים. מאוכלי, (אז איינער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן) פון די קנאָבל־עסערס, טאָר ער ניט (הנאה האָבן) ניט פון יידן און ניט פון כותים. עס איז אן אלטע תקנה פון עזרא הסופר (געבראַכט אין דער ברייתא אין בבא קמא פ"ב) אז מען זאָל עסן קנאָבל פרייטאָג־צו־נאַכטס, ווייל דאַמאָלס דאַרף א מאַן לעבן מיט זיין ווייב און קנאָבל פאַרמערט די זרע. ווייזט אויס, אז אויך די כותים האָבן געהאַלטן פון דער תקנה צו עסן קנאָבל פרייטאָג־צונאַכטס. אין גירסא איז פאַראַן, אז „ער מעג הנאה האָבן פון כותים", ווייל כותים האַלטן ניט פון דער תקנה צו עסן קנאָבל. מעולי, (אויב ער טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן) פון די וועלכע גייען־אויף קיין ירושלים, טאָר ער ניט (הנאה האָבן) פון יידן, און ער מעג (הנאה האָבן) פון כותים. ווייל כותים גייען ניט עולה־רגל־זיין קיין ירושלים נאָר צום בארג גריזים.

יא. קונם, (אויב איינער טוט א נדר): קונם, איך זאָל ניט הנאה האָבן פון בני נח (די זין פון נח) מעג ער (הנאה האָבן) פון יידן, און ער טאָר ניט (הנאה האָבן) פון

נֶהֱנֶה לִבְנֵי נֹחַ, מֻתָּר בְּיִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בָּאוּמוֹת. שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְזֶרַע אַבְרָהָם, אָסוּר בְּיִשְׂרָאֵל וּמֻתָּר בָּאוּמוֹת. שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְיִשְׂרָאֵל, לוֹקֵחַ בְּיוֹתֵר וּמוֹכֵר בְּפָחוֹת. שֶׁיִּשְׂרָאֵל נֶהֱנִין לִי, לוֹקֵחַ בְּפָחוֹת וּמוֹכֵר בְּיוֹתֵר, אִם שׁוֹמְעִין לוֹ. שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָהֶן וְהֵן לִי, יֵהָנֶה לָאוּמוֹת. קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לַעֲרֵלִים, מֻתָּר בְּעַרְלֵי יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בְּמוּלֵי אוּמוֹת. קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לַמּוּלִים, אָסוּר בְּעַרְלֵי יִשְׂרָאֵל וּמֻתָּר בְּמוּלֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁאֵין הָעָרְלָה קְרוּיָה אֶלָּא לְשֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי לֵב. וְאוֹמֵר וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה. וְאוֹמֵר פֶּן תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים

גויים. **ווייל כאָטש יידן שטאמען אויך אָפּ פון נח, אָבער מיטן נאָמען „בני נח״ האָט מען גערופן נור גויים.** שאיני נהנה, (אויב איינער טוט א נדר) : „איך זאָל ניט קיין הנאה האָבן פון די וועלכע קומען ארויס פון אברהם (זרע אברהם), טאָר ער ניט (הנאה האָבן) פון יידן, און ער מעג (הנאה האָבן) פון גויים. **כאָטש טייל גויים קומען אויך ארויס פון אברהם** (פון ישמעאל אברהמ׳ס זון, פון עשו), **אָבער מיט „זרע אברהם״ האָט מען אָנגערופן נור יידן, ווי גאָט זאָגט צו אברהם אין בראשית כ״א „כי ביצחק יקרא לך זרע״, און די גמרא טייטשט „ביצחק״, אז ניט אַלע וואָס קומען־ארויס פון יצחק הייסן „זרע אברהם״, און נור יעקבʼס קינדער.** שאיני נהנה, (אויב איינער טוט א נדר): „איך זאָל ניט הנאה האָבן פון יידן״, מוז ער קויפן (זאכן פון יידן) פאר א העכערן פרייז (ביותר) און פארקויפן (זאכן צו יידן) פאר א נידריקן פרייז. **כדי עס זאָל ביי אים ניט בלייבן געלט פון יידן, פון וואָס ער טאָרניט הנאה האָבן.** שישראל, (אויב איינער טוט א נדר): „יידן זאָלן ניט הנאה האָבן פון מיר״, דארף ער קויפן (ביי יידן) פאר א נידריקן פרייז, און פארקויפן (צו יידן) פאר א טייערערן פרייז אויב זיי ווילן אים פאָלגן. **זיין געלט טאָרניט בלייבן ביי יידן, מחמת זיי טאָרן דאָך ניט הנאה האָבן פון אים. די משנה זאָגט, אז דאָס קאָן ער טאָן, אויב ער געפינט אזעלכע יידן, וועלכע ווילן אים פאָלגן, קויפן ביי אים פאר א טייערערן פרייז און פאר־קויפן צו אים פאר א ביליקערן פרייז.** שאיני נהנה להן, (אויב איינער טוט א נדר): „איך זאָל ניט הנאה האָבן פון זיי (פון יידן), און זיי (די יידן) זאָלן ניט הנאה האָבן פון מיר״, זאָל ער הנאה האָבן פון גויים. **ניט ער מעג קויפן און ניט ער מעג פארקויפן צו יידן.** קונם, (אויב איינער טוט א נדר): „קונם, איך זאָל ניט הנאה האָבן פון ערלים (ניט־געמלעטע), מעג ער (הנאה האָבן) פון ניט-געמלעטע יידן, און ער טאָר ניט (הנאה האָבן) פון געמלעטע גויים. **ווייל מיט „ערלים״ האָט ער ניט געמיינט יידן, אפילו זיי זענען ניט געמלעט, נאָר ער האָט געמיינט גויים, אפילו זיי זיינען גע־מל׳עט. די משנה רופט דאָ אן גויים „אומות״, פעלקער, א קיצור פון „אומות העולם״, די פעלקער פון דער וועלט, ניט יידן.** קונם, (אויב ער האָט א נדר געטאָן): „קונם, איך זאָל ניט הנאה האָבן פון געמלעטע (מולים), טאָר ער ניט (הנאה האָבן) פון ניט געמלעטע יידן (ערלי ישראל) און ער מעג (הנאה האָבן) פון געמלעטע גויים. **די משנה גיט דאָ באלד די דערקלערונג פון דער הלכה אז „ערלים״ מיינט גויים אפילו זיי זענען גע־מלעט, און ממילא מיינט מען מיט „מולים״ יידן אפילו זיי זענען ניט געמלעט.** שאין, ווארום די ערלה ווערט ניט גערופן סיידן אויף זייער (די גויים׳ס) נאָמען, ווא־רום עס ווערט געזאָגט (ירמיה ט׳) „כי כל הגויים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב״ (ווארום אלע גויים זענען ערלים, און דאָס גאנצע הויז פון ישראל זענען פארשטאָפּטע הערצער), און ער (דער פסוק) זאָגט (שמואל א׳, י״ג) „והיה הפלשתי הערל הזה״ (און עס וועט זיין דער דאָזיקער פלשתי דער ערל), און ער (דער פסוק) זאָגט (שמואל ב׳ א׳) „פן תשמחנה בנות פלשתים, פן תעלוזנה בנות הערלים״ (טאָמער וועלן זיך פרייען די טעכטער פון די פלשתים, טאָמער וועלן זיך לוסטיק מאכן די טעכטער פון די

פֶּן תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, מְאוּסָה הָעָרְלָה שֶׁנִּתְגַּנּוּ בָהּ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁנִּכְרְתוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר בְּרִיתוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת הַחֲמוּרָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁלֹּא נִתְלָה לוֹ לְמֹשֶׁה הַצַּדִּיק עָלֶיהָ מְלֹא שָׁעָה. רַבִּי נְחֶמְיָא אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים. רַבִּי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ לֹא נִקְרָא שָׁלֵם עַד שֶׁמָּל, שֶׁנֶּאֱמַר הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. דָּבָר אַחֵר, גְּדוֹלָה מִילָה, שֶׁאִלְמָלֵא הִיא, לֹא בָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי:

ערלים). **דערפון זעען מיר, אז די גויים זענען גערופן געוואָרן ערלים.** ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז מיאוס איז די ערלה (דאָס ניט זיין געמלעט), אז דערמיט ווערן אָנ־גערופן מיט שאנד די רשעים, ווארום עס ווערט געזאָגט (ירמיה ט') „כי כל הגויים ערלים". **איצט גיט די משנה שבחים וועגן דער מצוה פון מילה, פון מל־זיין.** ר' ישׁ־מעאל זאָגט, אז גרויס איז די (מצוה פון) מילה, אז עס זענען דערויף כורת ברית געוואָרן דרייצן בריתות: „כורת־ברית", **„שנידן א בונד" שליסן א פריינטשאפט־בונד מיינט דאָ די פריינטשאפט־בונדן, די „בריתות", די בונדן, וואָס גאָט האָט גע־שלאָסן מיט אברהם אבינו, מחמת אין דער פרשה וועגן מילה ביי אברהם אבינו (בראשית י"ז) איז פאראן 13 מאָל דאָס וואָרט „ברית" (בריתי).** ר' יוסי זאָגט, אז גרויס איז די (מצוה פון) מילה, וועלכע איז דוחה שבת וואָס איז הארב. **אין מסכתא שבת פרק י"ט ווערט געלערנט, אז די מצוה פון מילה איז דוחה (שטופט־אָפּ) דעם איסור פון שבת, און אז מען מעג מלע זיין אים שבת.** ר' יהושע בן קרחה זאָגט, אז גרויס איז די (מצוה פון) מילה אז מען האָט משה (רבנו) דעם צדיק ניט אָפּגעלייגט אפילו איין שעה (צו באשטראָפן אים פאר ניט מקיים זיין זי). **וועגן דעם ווערט דערציילט אין שמות ד', כ"ד — כ"ו, אז ווען משה איז געווען אין וועג האָט אים גאָט געוואָלט הרגענען דערפאר וואָס ער האָט ניט האָט מל־געווען זיין זון, און משה'ס ווייב, צפורה, האָט גענומען א שארפן שטיין און מל־געווען דעם זון, און משה רבנו איז דאדורך גערא־טעוועט געוואָרן.** ר' נחמיה זאָגט, אז גרויס איז די (מצוה פון) מילה, וועלכע איז דוחה (דעם איסור ניט אָפּצושניידן) נגעים (קרעצלעך). **אין דברים כ"ד, ח' איז פאראן „השמר בנגע הצרעת", און דערפון ווערט אָפּגעלערנט אז מען טאָרניט אָפּשניידן א קרעצל פון צרעת. אָבער דער דין איז, אז אויב דאָס קרעצל איז פאראן אויף דער ערלה, דארף מען מל־זיין, אָפּשניידן די ערלה, כאָטש דאדורך שניידט מען אָפּ דאָס קרעצל.** רבי זאָגט, אז גרויס איז די (מצוה פון מילה), אז מיט אלע מצוות וואָס אברהם אבינו האָט געטאָן האָט ער אלץ ניט געהייסן „גאנץ" (שלם) ביז ער האָט זיך מל־געווען, ווארום עס ווערט געזאָגט (בראשית י"ז) „התהלך לפני והיה תמים" (גיי פאר מיר און זיי גאנץ). **די דאָזיקע ווערטער האָט גאָט געזאָגט צו אברהם אבינו ווען ער האָט אים באַפוילן זיך מל־צו־זיין (אין אָנהייב פון דער פרשה וועגן דער מצוה פון מילה).** דבר, נאָך א זאַך: גרויס איז די מצוה פון מילה וואָס ווען ניט זי (די דאָזיקע מצוה) וואָלט דער הייליקער געבענטשט איז ער (גאָט) ניט באשאפן זיין וועלט, ווארום עס ווערט געזאָגט (ירמיה ל"ג) „כה אמר ה', אם לא בריתי, יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי". **דאָס איז א דרש אויפן פסוק אין ירמיה, ווייל מיט „בריתי" ווערט אָנגערופן די מצוה פון מילה, און עס הייסט, אז גאָט זאָגט: „ווען ניט די מצוה פון**

א אֵין בֵּין הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לַמֻּדָּר הֵימֶנּוּ מַאֲכָל, אֶלָּא דְרִיסַת הָרֶגֶל וְכֵלִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן אוֹכֶל נֶפֶשׁ. הַמֻּדָּר מַאֲכָל מֵחֲבֵרוֹ, לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ נָפָה וּכְבָרָה וָרֵיחַיִם וְתַנּוּר, אֲבָל מַשְׁאִיל לוֹ חָלוּק וְטַבַּעַת וְטַלִּית וּנְזָמִים, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ אוֹכֶל נֶפֶשׁ. מְקוֹם שֶׁמַּשְׂכִּירִין כַּיּוֹצֵא בָהֶן, אָסוּר: **ב** הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, שׁוֹקֵל (לוֹ) אֶת שִׁקְלוֹ, וּפוֹרֵעַ אֶת

מילה, וואָלט איך ניט באשאפן טאָג־און־נאכט און ניט די געזעצן פון הימל און ערד", דאָס הייסט, גאָט וואָלט ניט געווען באשאפן די וועלט.

פרק ד.

א. אין בין, עס איז ניט פאראן קיין אונטערשיד צווישן איינעם וועלכער האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן, און איינעם וועלכער האָט א נדר געטאָן ניט צו עסן פון דעם אנדערן, נאָר דאָס אריינגיין צו אים. (דריסת הרגל, טרעטן מיטן פוס, דאָס אריינגיין צו יענעם אין הויז צי אין הויף) און זאכן, וואָס מען גרייט ניט צו מיט זיי עסנווארג. **איידער מיר דערקלערן די משנה וועלן מיר געבן א באַמערקונג וועגן די ווערטע „נודר", „מודר", און „מדיר". „נודר" הייסט, אז איינער, ראובן, טוט א נדר, למשל ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן פון שמעונען, אָדער ניט צו עסן פון שמעון'ס מאכלים. „מודר" הייסט, אז „ראובן ווערט געאסרט דורך א נדר" (ניט הנאה צו האָבן אָדער ניט צו עסן פון שמעונ'ס מאכלים). א „מודר" ווערט ראובן אָדער ווען ער טוט אליין דעם נדר, אָדער ווען שמעון אסרט אויף אים, אויף ראובנען מיט א נדר. „מדיר" הייסט שמעון וועלכער אסרט אויף ראובנען מיט א נדר. די משנה דאָ און אויך ווייטער באנוצט דאָס וואָרט „מודר", און דאָס הייסט סיי אז ראובן טוט דעם נדר ניט הנאה צו האָבן אָדער ניט צו עסן פון שמעונען, סיי שמעון האָט געאסרט אויף ראובנען מיט א נדר. מיר זעצן־איבער „מודר" מיט „איינער האָט געטאָן א נדר", כדי צו פארלייכטערן דאָס פארשטיין. סיי ווי די משנה לערנט, אז אויב ראובן טאָר ניט הנאה האָבן פון שמעונען, טאָר ער אויך ניט אריינגיין צו אים אין הויף צי אין הויז און טאָר אויך ניט באָרגן ביי אים אפילו אזעלכע כלים, מיט וועלכע מען גרייט ניט צו קיין עסנווארג. אָבער אויב ראובן טאָר ניט בלויז עסן פון שמעונען, מעג ער אריינגייך צו אים אין הויף צי אין הויז און מעג אויך באָרגן ביי אים כלים, מיט וועלכע מען גרייט ניט צו קיין עסנווארג; דאקייגן, כלים, מיט וועלכע מען גרייט צו עסנווארג טאָר אויך ער ניט באָרגן.** המודר, אז איינער (ראובן) טוט א נדר ניט צו עסן פון אן אנדערן (פון שמעונען) זאָל ער (שמעון) אים ניט באָרגן קיין דינע זיפּ און קיין גראָבע זיפּ (מיט וועלכע מען זיפּט מעל) און קיין מיל (צום מאָלן מעל) און קיין אויוון **מחמת דערמיט גרייט מען דאָך צו עסנווארג** (ברויט). אבל, אָבער ער (שמעון) מעג אים באָרגן א העמד און א רינגל און א קלייד (טלית) און אוירינגלעך, און יעדע זאך, מיט וועלכער מען גרייט ניט צו קיין עסנווארג; (אָבער) אין אן אָרט, וואו עס איז דער שטייגער אזעלכע זאכן צו פארדינגען (מען נעמט געלט דערפאר), טאָר ער (שמעון) ניט (באָרגן). **ווייל אויב אין דעם אָרט נעמט מען געלט פאַר באָרגן זיי, און שמעון האָט זיי געבאָרגט ראובנען אָנגעלט, הייסט עס ווי שמעון האָט געשאָנקן ראובנען געלט, און פאר דעם געלט קאָן ראובן קויפן עסנווארג, און עס איז אזוי ווי ראובן וואָלט געגעסן פון שמעון'ס מאכלים, און דאָס טאָר ער דאָך ניט.**

ב. המודר, אז איינער (ראובן) טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעונען), מעג ער (שמעון) צאָלן (פאר ראובנען) זיין שקל (וואָס מען מוז צאָלן יעדעס יאָר צום בית המקדש), און ער (שמעון), מעג באצאָלן זיין חוב (וואָס ראובן איז שולדיק צו מענטשן), און ער מעג אים צוריקגעבן זיין פארלוירענע זאך (אויב ראובן האָט עפּיס פארלוירן און שמעון האָט עס געפונען, מעג ער עס אים אָפּגעבן). **דער טעם ביים שקל איז ווייל שמעון טוט נור א מצוה דערמיט. ביים צאָלן דעם חוב איז דער טעם, ווייל ער מאכט נור דערמיט, אז מענטשן זאָלן אים ניט מאָנען, און ראובן האָט געהאט א ברירה**

חוֹבוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת אֲבֵדָתוֹ. מָקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר, תִּפּוֹל הֲנָאָה לַהֶקְדֵּשׁ: ג וְתוֹרֵם אֶת תְּרוּמָתוֹ וּמַעַשְׂרוֹתָיו לְדַעְתּוֹ, וּמַקְרִיב עָלָיו קִנֵּי זָבִין, קִנֵּי זָבוֹת, קִנֵּי יוֹלְדוֹת, חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, וּמְלַמְּדוֹ מִדְרָשׁ הֲלָכוֹת וַאֲגָדוֹת. אֲבָל לֹא יְלַמְּדֶנּוּ מִקְרָא, אֲבָל מְלַמֵּד הוּא אֶת בָּנָיו [וְאֶת בְּנוֹתָיו] מִקְרָא, וְזָן אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם.

ניט צו ווען באצאָלן; אן אנדערער פירוש איז, אז מען מיינט דאָ אזא חוב, וועגן וועלכן ראובן האָט געהאט אויסגענומען מיט די מענטשן ביי וועלכע ער האָט דאָס געלט געבאָרגט, אז נור ווען ער וועט וועלן, וועט ער זיי באצאָלן. ביי צוריקגעבן פארלוירענע זאכן, זאָגט די גמרא, אז דאָס מעג מען סיי ווען ראובן טאָר ניט הנאה פון שמעונען און סיי ווען שמעון טאָר ניט הנאה האָבן פון ראובנען, מעג אלץ שמעון צוריקגעבן ראובנען זיין פארלוירענע זאך, מחמת ער טוט נור דערמיט א מצוה. מקום„ אן אָרט, וואו מען נעמט באלוינונג (באצאָלט געלט) דערפאר (פאר צוריק־געבן א פארלוירענע זאך), זאָל די הנאה (דאָס געלט וואָס ראובן דארף צאָלן דערפאר) אריינפאלן צו הקדש. מען זאָל עס אוועקגעבן צום בית המקדש. מחמת ראובן מוז דאָך צאָלן, ווארום אויב נישט האָט ער דאָך הנאה פון שמעונען; אויך שמעון קאָן דאָס געלט ניט נעמען, ווייל מען מיינט דאָ ווען ביידע האָבן זיך געאסרט הנאה צו האָבן איינער פון אנדערן, ראובן פון שמעונען, און שמעון פון ראובנען.

ג. ותורם, און ער (שמעון) מעג אפשיידן תרומה און מעשרות (פון ראובן׳ס תבואה) מיט זיין (ראובנ׳ס) וויסן. וועגן תרומה און מעשרות זע אין דער הקדמה צו מסכתא דמאי. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דאָ, ווען ראובן זאָגט: „ווער עס וויל קאָן אפשיידן״, אָבער ניט אז ראובן האָט געמאכט שמעונען פאר א שליח, ווייל דער־מיט וואָס שמעון טוט זיין שליחות האָט ער אים פארשאפט אים הנאה, און דאָס טאָר מען ניט. ומקריב, און (אויב שמעון איז א כהן) מעג ער מקריב זיין פאר זיינעטוועגן (פאר ראובנען) זיינע (קרבנות, ווי) די קרבנות־טויבן־פאָר פון זבים, די קרבנות־טויבן־פאָר פון זבות, די קרבנות־טויבן פאָר פון קימפעטאָרינס, די קרבנות חטאות און די קרבנות אשמות. ווען א מאַן אָדער א פרוי האָט אן אומריינע פליסיקייט הייסט ער א זב און זי א זבה און ווען זיי ווערן ריין דארפן זיי מקריב זיין אין בית המקדש א פאָר טויבן (קן, א נעסט, א פאָר). אויך א קימפעטאָרין דארף מקריב זיין א פאָר טויבן. ווען איינער טוט א הארבע עבירה בשוגג דארף ער ברענגען א קרבן חטאת. פאר טייל עבירות קומט צו ברענגען א קרבן אשם. זאָגט די משנה אז אויב שמעון איז א כהן און ראובן טאָר ניט קיין הנאה ניט האָבן פון אים, מעג פונדעסטוועגן שמעון מקריב זיין די אלע קרבנות פאר ראובנען, די גמרא זאָגט דעם טעם, ווייל דער כהן איז ניט דער שליח פון מענטש וועלכער ברענגט די קרבנות, נאָר דער שליח פון גאָט (שלוחי דרחמנא). ומלמדו, און ער (שמעון) מעג איהם (ראובנען) לערנען מדרש, הלכות און אגדות, אָבער ער זאָל אים ניט לערנען תנך (מקרא). מיט „מדרש״ מיינט מען די דרשות, מיט וועלכע מען לערנט ארויס הלכות פון די פסוקים אין דער תורה, און די דאָזיקע דרשות געפונען זיך אממערסטן אין מכילתא, ספרא און ספרי. דער טעם פאר וואָס ער מעג לערנען מיט אים די אלע זאכן איז, ווייל פאר לערנען תורה טאָר מען ניט נעמען קיין געלט. אָבער ביי תנך מיינט מען, אז ער לערנט אים דעם טראָפּ, די ניגונים פון די טעמים, און דערפאר מעג מען נעמען געלט. דער דין איז אז אין אזא אָרט וואו מען נעמט ניט קיין געלט אויך פאר לערנען טראָפּ, מעג ער עס לערנען מיט אים. אבל מלמד, אָבער ער (שמעון) מעג לערנען זיינע (ראובנ׳ס) זין און טעכטער תנך (אפילו די נגונים פון די טעמים). ווייל כאָטש אויף ראובן אליין איז פאראן די מצוה צו לערנען זיינע קינדער, נעמט מען אָן, אז ראובן וואָלט אפשר געפונען איינעם וועלכער וואָלט געלערנט מיט זיי בחינם. א צווייטער טעם איז, ווייל דאָס איז דאָך נור א מצוה, און „מצוות לאו ליהנות ניתנו״, א מצוה טאָן הייסט ניט הנאה געהאט. וזן, און ער (שמעון) מעג שפייזן זיין (ראובנ׳ס) ווייב און זיינע (ראובנ׳ס) קינדער, כאָטש

וְלֹא יָזוּן אֶת בְּהֶמְתּוֹ בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זָן אֶת הַטְּמֵאָה וְאֵינוֹ זָן אֶת הַטְּהוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ, מַה בֵּין טְמֵאָה לַטְּהוֹרָה? אָמַר לָהֶן שֶׁהַטְּהוֹרָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ. וּטְמֵאָה נַפְשָׁהּ וְגוּפָהּ לַשָּׁמָיִם. אָמְרוּ לוֹ, אַף הַטְּמֵאָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ, שֶׁאִם יִרְצֶה הֲרֵי הוּא מוֹכְרָהּ לַגּוֹיִם אוֹ מַאֲכִילָהּ לַכְּלָבִים:

ד הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְנִכְנַס לְבַקְּרוֹ, עוֹמֵד אֲבָל לֹא יוֹשֵׁב, וּמְרַפְּאֵהוּ רְפוּאַת נֶפֶשׁ אֲבָל לֹא רְפוּאַת מָמוֹן, וְרוֹחֵץ בְּאַמְבַּטֵי גְדוֹלָה, אֲבָל לֹא בִקְטַנָּה, וְיָשֵׁן עִמּוֹ בַמִּטָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בִּימוֹת הַחַמָּה אֲבָל לֹא בִימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְהַנֵּהוּ. וּמֵסֵב

ער (ראובן) איז מחויב זיי צו שפייזן. **דער רבנו תם זאָגט, אז דאָס איז ווי ער גיט זיי א מתנה.** ולא יזון, און ער זאָל ניט שפייזן זיין בהמה, סיי א ניט־כשרע (א פערד, א אייזל) סיי א כשרע (א קי, א שעפס). **מחמת ראובן, דער בעל הבית פון די בהמות האָט דאָך הנאה דערפון וואָס זיינע בהמות ווערן אויסגעפאשעט.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער מעג שפייזן די־ניט־כשרע (בהמה, א פערד, אן אייזל), אָבער ער טאָרניט שפייזן די כשרע (א קי, א שעפס). האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ אליעזר): וואָס איז דער אונטערשיד צווישן א ניט-כשרער (בהמה) און א כשרער (בהמה)? האָט ער (ר׳ אליעזר) צו זיי געזאָגט ווייל א כשרע (בהמה, למשל א קי, וואָס מען מעג שעכטן און עסן) געהערט איר נפש צו גאָט (לשמים, צום הימל, צו גאָט) אָבער איר גוף געהערט צו אים (צו ראובנען, מחמת ער קאָן זי שעכטן און עסן), אָבער א ניט־כשרער בהמה געהערן איר נפש און איר גוף צו גאָט. **ר׳ אליעזר מיינט דערמיט צו זאָגן, אז ווייל ער קאָן דעם פערד ניט עסן, האָט ער ניט קיין הנאה דערפון וואָס דער פערד ווערט אויסגעפאשעט. מיט דעם וואָרט „לשמים״, „צו גאָט״ מיינט מען, אז דער בעל הבית טאָר די בהמה ניט עסן.** אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) צו אים געזאָגט: אויך די ניט־כשרע (בהמה) געהערט (נור) איר נפש צו גאָט, און איר גוף געהערט צו אים (צו ראובנען), ווייל אויב ער זאָל וועלן פארקויפט ער זי צו א גוי אָדער ער גיט זי צו עסן צו הינט. **ממילא האָט ער הנאה דערפון וואָס די ניט־כשרע בהמה ווערט אויסגעפאשעט, ווייל ער קאָן זי פארקויפן (אויף צו הרגענען און צו עסן זי) צו א גוי אָדער זי הרגענען און געבן צו עסן צו הינט, און זי איז דאדורך ווערט מער געלט.**

ד. המודר, אז איינער (ראובן) טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעון), און ער (שמעון) איז אריינגעקומען (אין ראובן׳ס הויז) מבקר־חולה־צו־זיין אים (ראובנען, וועלכער איז קראנק), מעג ער שטיין, אָבער ניט זיך אנידערזעצן. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אין אזא אָרט, וואו מען נעמט געלט פאר זיצן מיטן קראנקן און אזוי ווי שמעון נעמט ניט קיין געלט דערפאר, הייסט עס אז ער גיט ראובנען געלט; אָבער פאר שטיין נעמט מען ניט קיין געלט.** ומרפאהו, און ער (שמעון) מעג היילן אים (ראובנען) זיין אייגענע קראנקייט (רפואות נפש, א רפואה פאר אים אליין, אויב ראובן איז אליין קראנק), אָבער ער טאָר ניט אים היילן א געלט־רפואה. **די גמרא טייטשט „רפואת ממון״, אויב ראובן׳ס „געלט־זאך״, זיין בהמה, איז קראנק, טאָר זי שמעון ניט היילן. דער טעם איז, ווייל אויב ראובן איז קראנק מוז שמעון אים היילן, ער טוט דערמיט א מצוה; אָבער זיין בהמה איז ער ניט מחויב צו היילן, און אויב ער טוט עס איז עס ווי ער גיט אים געלט.** די גמרא זאָגט, אז פונדעסטוועגן מעג ער **אים זאָגן, אז יענער רפואהסם איז גוט פאר דער בהמה און אן אנדערער רפואה-סם איז שלעכט פאר איר.** ורוחץ, און ער (שמעון) מעג זיך מיט אים (מיט ראובנען) באָדן אין א גרויסער וואננע, אָבער ניט אין א קליינער (וואננע). **מחמת אין א קליינער וואננע הויבט זיך אויף דאָס וואסער ווען שמעון קומט אריין און ראובן איז דאָרט, פארשאפט עס ראובנען הנאה. „אמבטי״ איז דאָס גריכישע וואָרט „עמבאטע״, א גרויסער בעקן צו וואשן זיך.** וישן, און ער מעג מיט אים שלאָפן אין איין בעט; ר׳ יהודה זאָגט, אז נור אים זומער אָבער ניט אים ווינטער, ווייל ער פארשאפט אים הנאה. **ער דערווארמט**

עִמּוֹ עַל הַמִּטָּה, וְאוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן אֲבָל לֹא מִן הַתַּמְחוּי, אֲבָל אוֹכֵל הוּא מִן הַתַּמְחוּי הַחוֹזֵר. לֹא יֹאכַל עִמּוֹ מִן הָאֵבוּס שֶׁלִּפְנֵי הַפּוֹעֲלִים, וְלֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ בְּאוּמָן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים עוֹשֶׂה הוּא בְּרָחוֹק מִמֶּנּוּ: ה הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לִפְנֵי שְׁבִיעִית, לֹא יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַנּוֹטוֹת, וּבַשְּׁבִיעִית אֵינוֹ יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲבָל אוֹכֵל הוּא מִן הַנּוֹטוֹת. נָדַר הֵימֶנּוּ מַאֲכָל לִפְנֵי שְׁבִיעִית, יוֹרֵד

אים, און אים ווינטער איז עס פאר אים אנגענעם. ומיסב, און ער מעג זיך אָנלענען צוזאמען מיט אים אויף איין בעט, און עסן מיט אים ביי איין טיש. אמאָל פלעגט מען זיצן אויף היסב־בעטן ביי א סעודה. זע אין מסכתא ברכות פרק ו׳ משנה ו׳. אבל, אָבער ער זאָל ניט עסן מיט אים פון (איין) שיסל (תמחוי), ווייל עס קאָן זיין אז ער זאָל איבערלאָזן פאר דעם אנדערן א בעסער שטיקל מאכל, און דאָס טאָר ער דאָך ניט. אבל אוכל, אָבער ער מעג מיט אים עסן פון דער שיסל וואָס מען דערלאנגט ארום (החוזר). ווען עס איז א גרעסערע סעודה ביי א בעל הבית איז דער מנהג אז דער בעל הבית טראָגט ארום א גרויסע שיסל מיט פאָרציעס פלייש צי אנדערע מאכלים, און יעדער גאסט נעמט פון איר וואָס ער וויל. דאָ מעגן ראובן און שמעון יאָ זיין ביי איין סעודה, און עס איז ניט מורא צו האָבן אז שמעון וועט איבערלאָזן פאר ראובנען א בעסער שטיקל פלייש צי אנדער מאכל, ווייל די שיסל ווערט דאָך ארומגעטראָגן. ווענן וואָרט „תטחוי״ (שיסל) זע מסכתא פאה פרק ח׳ משנה ז׳. לא יאכל, ער (ראובן) זאָל ניט עסן מיט אים (מיט שמעונען) פון דעם גרויסן שפייז־טאָפּ (אבוס, קאָריטע) וואָס איז פאר די ארבייטער. אויב ראובן און שמעון ארבייטן אין איין אָרט, און עס ארבייטן נאָך ארבייטער, און מען דערלאנגט פאר זיי צו עסן א גרויסן טאָפּ, טאָר ראובן ניט עסן צוזאמען מיט שמעונען פון דעמזעלבן טאָפּ, מחמת אויב שמעון לאָזט איבער, האָט ראובן מער. „אבוס״ איז געוויינליך דער טייטש א „קאָריטע״, פון וועלכער עס עסן בהמות (ישעיה א׳, ג׳, „וחמור אבוס בעליו״). ולא יעשה, און ער (ראובן) זאָל ניט ארבייטן צוזאמען מיט אים (מיט שמעונען) אין איין שורה (אויפן פעלד), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. אומן הייסט א „זאגאָן״, א לאנג, שמאָל שטיקל פעלד (זע אין מסכתא פאה פרק ב׳ משנה ה׳). זאָגט די משנה, אז אויב זיי, ראובן און שמעון, ארבייטן ביי איין בעל הבית אין פעלד, זאָלן זיי ניט ארבייטן אויף איין פעלד־שורה, מחמת אויב שמעון וועט ארבייטן מער, וועט ראובן געניסן דערפון. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער (שמעון) קאָן ארבייטן ווייט (אָפּגערוקט) פון אים (פון ראובנען). און אפילו אין איין שורה, אויב איינער ארבייט ווייט פון אנדערן, קאָן ער גאָרניט געניסן דערפון.

ה. המודר, אז איינער (ראובן) האָט א נדר געטאָן פאר שמיטה־יאָר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעונען), טאָר ער (ראובן) ניט אריינגיין אין זיין (שמעונ׳ס) פעלד, און ער טאָר ניט עסן פון די פרוכטן וואָס בייגן זיך אריבער (ארויס פון שמעונ׳ס גאָרטן); און (אויב ער האָט א נדר געטאָן) אים שמיטה־יאָר (ניט הנאה צו האָבן פון אים) טאָר ער ניט אריינגיין אין זיין פעלד, אָבער ער מעג עסן פון די פרוכטן וואָס בייגן זיך אריבער (ארויס פון שמעונ׳ס גאָרטן). שמיטה יאָר, דאָס 7־טע יאָר, זענען אלע פרוכטן פון די פעלדער און גערטנער הפקר און יעדער מעג זיי נעמען און עסן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא שביעית). דעריבער כאָטש ראובן טאָר ניט קיין הנאה האָבן פון שמעונען, פונדעסטוועגן מעג ער אים שמיטה־יאָר נעמען די פרוכטן פון שמעונ׳ס גאָרטן, ווייל זיי זענען ניט שמעונ׳ס, זיי זענען הפקר, אָבער אריינגיין צו אים אין פעלד אריין טאָר ער ניט, ווייל מען האָט מורא טאָמער וועט ער בלייבן לענגער אין פעלד, ווי ער דאַרף האָבן צום נעמען די פרוכטן, און עס הייסט אז ער האָט הנאה געהאַט פון שמעונ׳ס פעלד, און דאָס פעלד איז ניט הפקר. נדר, אויב ער (ראובן) האָט פאר שמיטה־יאָר א נדר געטאָן ניט צו עסן (פון אים, פון שמעונען, אָבער הנאה האָבן פון אים מעג ער יאָ), מעג ער אריינגיין צו אים אין פעלד,

לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַפֵּירוֹת, וּבַשְּׁבִיעִית יוֹרֵד וְאוֹכֵל: ו הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ וְלֹא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ. לֹא יַלְוֶנּוּ וְלֹא יִלְוֶה מִמֶּנּוּ. וְלֹא יִמְכּוֹר לוֹ וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי פָּרָתְךָ, אָמַר לוֹ אֵינָהּ פְּנוּיָה, אָמַר, קוֹנָם שָׂדִי שֶׁאֵינִי חוֹרֵשׁ בָּהּ לְעוֹלָם, אִם הָיָה דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ, הוּא אָסוּר וְכָל אָדָם מֻתָּרִין. וְאִם אֵין דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ, הוּא וְכָל אָדָם אֲסוּרִין: ז הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, הוֹלֵךְ אֵצֶל הַחֶנְוָנִי וְאוֹמֵר, אִישׁ פְּלוֹנִי מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה. הוּא נוֹתֵן לוֹ

און ער טאָרניט עסן פון די פרוכטן, און (אויב ער האָט א נדר געטאָן) אים שמיטה־יאָר (ניט צו עסן פון אים), מעג ער אריינגיין (אין פעלד אריין) און עסן פון די פרוכטן, **ווייל דער איסור אריינצוגיין אין פעלד אריין איז נור ווען ראובן טאָר ניט הנאה האָבן פון שמעונען, און דאמאָלס איז אסור „דריסת הרגל", ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א׳. אים שמיטה־יאָר מעג ער אריינגיין אין פעלד און עסן, ווייל די פרוכטן זענען דאָך הפקר. מיט „פעלד" מיינט מע דאָ אויך פרוכטן־גאָרטן. און „יורד", אראָפּגיין, באנוצט די משנה, ווייל געוויינטליך זענען די פעלדער און גערטנער געווען אין טאָל (זע מסכתא ביכורים פרק ג׳ משנה א׳).**

ו. אז איינער (ראובן) טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעונען) זאָל ער אים ניט באָרגן (קיין זאכן) און זאָל פון אים ניט באָרגן (קיין זאכן), ער זאָל אים ניט באָרגן (קיין געלט) און זאָל פון אים ניט באָרגן (קיין געלד). „ישאל", („שאלה") מיינט **„באָרגן זאכן", און „ילוה", „הלואה", מיינט באָרגן געלד (זע מסכתא שבת פרק כ״ג משנה א׳, וואו די ווערטער האָבן אויך אן אנדערן פירוש). די גמרא זאָגט אז דאריבער טאָר אויך שמעון ניט באָרגן פון ראובנען, כאָטש שמעון מעג דאָך יאָ הנאה האָבן פון ראובנען, ווייל מען האָט מורא אז דאָס קאָן דערפירן דערצו, אז אויך ראובן וועט באָרגן פון שמעונען.** ולא ימכור, און ער (ראובן) טאָר ניט אים פארקויפן (א זאך אפילו פאר ווינציקער ווי זי איז ווערט) און ער טאָרניט קויפן ביי אים. **אויך דאָ האָט מען געאסרט דאָס פארקויפן צוליב דער מורא פון קויפן. — אָמר,** אויב איינער (ראובן) האָט געזאָגט צו אים (צו שמעונען): „באָרג מיר דיין קי (צום אקערן אין מיין פעלד", און ער (שמעון) האָט אים געזאָגט: „זי איז ניט ליידיק" (די קי איז פארנומען), האָט ער (ראובן, זייענדיק אין כעס צוליב שמעון׳ס אָפּזאָג) געזאָגט: „קונם, איך טו א נדר אז איך זאָל ניט אקערן אין מיין פעלד קיינמאָל", — איז (דער דין) אז אויב ער (ראובן אליין) פלעגט אקערן אין זיין פעלד, טאָר ער אין דעם פעלד ניט אקערן, אָבער אנדערע מענטשן (דינגן אנדערע מענטשן צום אקערן) מעגן. **ווייל מיט דעם נדר האָט ער נאָר געמיינט, אז ער אליין טאָר ניט אקערן.** אם אין דרכו, אויב אָבער ער (ראובן) פלעגט ניט אקערן (אין זיין פעלד, נאָר ער פלעגט דינגן אנדערע מענטשן צום אקערן), טאָרן ניט אקערן (דאָס פעלד) ניט ער און ניט קיין אנדערער מענטש. **מחמת מען נעמט אָן אז ער האָט מיט דעם נדר געמיינט אז קיינער זאָל ניט אקערן.**

ז. המודר, אז איינער (ראובן) טוט א א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעונען), און ער (ראובן) האָט ניט וואָס צו עסן (און שמעון וויל אים העלפן) זאָל ער (שמעון) גיין צום קרעמער (וועלכער האָט א קראָם מיט שפייז) און ער זאָל אים זאָגן: „יענער מענטש (ראובן) טאָרניט הנאה האָבן פון מיר, און איך וויס ניט וואָס איך זאָל טאָן". און ער (דער קרעמער וועט שוין פארשטיין און ער) וועט אים (ראובנען) געבן (שפייז) און דערנאָך קומט ער (דער קרעמער) און נעמט (באצאָלט פאר דער שפייז פון דאָזיקן (פון שמעונען). **דאָס הייסט ניט עובר געוועןְ אויף דעם נדר, ווייל דער קרעמער קאָן ניט צווינגן שמעונען צו באצאָלן אים, נאָר שמעון באצאָלט אים מיט זיין גוטן ווילן. אָבער אויב ער זאָגט אים בפירוש, אז ער זאָל אים געבן און**

וּבָא וְנוֹטֵל מִזֶּה. הָיָה בֵיתוֹ לִבְנוֹת, גְּדֵרוֹ לִגְדוֹר, שָׂדֵהוּ לִקְצוֹר, הוֹלֵךְ אֵצֶל הַפּוֹעֲלִים וְאוֹמֵר, אִישׁ פְּלוֹנִי מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה. הֵם עוֹשִׂין עִמּוֹ וּבָאִין וְנוֹטְלִין שָׂכָר מִזֶּה: ח הָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, נוֹתֵן לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה, וְהַלָּה מֻתָּר בָּהּ. אִם אֵין עִמָּהֶם אַחֵר, מַנִּיחַ עַל הַסֶּלַע אוֹ עַל הַגָּדֵר וְאוֹמֵר, הֲרֵי הֵן מֻפְקָרִין לְכָל מִי שֶׁיַּחְפּוֹץ, וְהַלָּה נוֹטֵל וְאוֹכֵל. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר:

פרק ה.

א הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה, אֲסוּרִין לִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְזֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ. וּשְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים

ער וועט באַצאָלן, טאָר מען ניט, ווייל דאָס הייסט אים געמאכט פאר א שליח און עס איז אזוי ווי שמעון וואָלט אליין געגעבן ראובנען. היה, אויב ער (ראובן, וועלכער טאָר ניט הנאה האָבן פון שמעונען) דאַרף אויפבויען א הויז, אָדער אויפשטעלן א צוים (א פלויט ארום זיין הויף צו ארום זיין פעלד), אָדער אָפּשניידן (די תבואה) פון זיין פעלד (און ער האָט ניט קיין געלט צו צאָלן די ארבייטער, און שמעון וויל אים העלפן), זאָל שמעון גיין צו די ארבייטער און זאָגן: „יענער מענטש (ראובן) טאָרניט הנאה האָבן פון מיר און איך ווייס ניט וואָס איך זאָל טאָן‟; זיי (די ארבייטער, וועלכער פארשטייען וואָס שמעון מיינט) ארבייטן ביי אים (ביי ראובן) און נעמען זייער באַצאָלונג פון דעם דאָזיקן (ביי שמעונען). **אויך דאָס מעג מען אזוי ווי פריער ביים קרעמער.**

ח. היו, אויב זיי (ראובן און שמעון און נאָך א מענטש) זיינען געגאנגן אין וועג, און ער (ראובן האָט ניט וואָס צו עסן, און שמעון האָט יאָ ביי זיך שפייז, אָבער ראובן טאָרניט הנאה האָבן פון אים צוליב א נדר) זאָל ער (שמעון) שענקן (דאָס שפייז) אלס א מתנה צו דעם אנדערן (מענטש וואָס גייט מיט זיי), און דער דאָזיקער (ראובן) מעג שוין עס נעמען. **מחמת איצט געהערט דאָך עס ניט מער צו שמעונען, נאָר צו דעם אנדערן מענטש.** אם אין, אויב זיי האָבן ניט מיט זיך נאָך א מענטש (וועמען אוועקצו-שענקן), זאָל ער (שמעון) אוועקלייגן (די שפייז) אויף א שטיין אָדער אויף א צוים און ער זאָל זאָגן: „זיי (די שפייז) זענען הפקר פאר יעדן איינעם וואָס וועט וועלן (זיי נע־מען)‟, און ער (ראובן) נעמט (די שפייז) און ער עסט, **ווייל עס הייסט, אז ראובן האָט באקומען די שפייז ניט פון שמעונען, נאָר פון הפקר.** ור׳ יוסי, און ר׳ יוסי אסרט, **ווייל קוים איז ניטאָ מער קיין אנדערער מענטש דאביי, איז עס ווי שמעון וואָלט ראובנען געשאָנקן.**

פרק ה.

א. השותפין, אויב צוויי שותפים (ראובן און שמעון, וועלכע האָבן בשותפות איין הויף און אין הויף האָט יעדער פאר זיך א הויז) האָבן א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן איינער פון אנדערן (ניט ראובן פון שמעונען און ניט שמעון פון ראובנען), טאָרן זיי ניט אריינגיין אין הויף. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען אז אפילו אין א קליינעם הויף, וועלכן מען קאָן ניט צו טיילן (ער האָט ניט 4 איילן אויף 4 איילן). די חכמים דאָ האלטן, אז ווען א שותף גייט אריין אין הויף געניסט ער ניט נור פון זיין חלק, נאָר אויך פון שותף׳ס חלק, און דאָס טאָר ער דאָך ניט.** ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט (אז זיי מעגן יאָ אריינגיין אין הויף, ווייל) דער (שותף, ראובן) גייט אריין אין זיין אייגנס און דער (שותף, שמעון) גייט אריין אין זיין אייגנס. **ר׳ אליעזר בן יעקב האלט, אז „יש ברירה‟, אז יעדעס מאָל ווען א שותף באנוצט דעם הויף ווערט עס „מבורר‟, אזוי ווי פעסט־געשטעלט, אז דאמאָלס געהערט דער גאנצער הויף צו אים, און ער געניסט גאָרניט**

לְהַעֲמִיד שָׁם רֵחַיִם וְתַנּוּר וּלְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִים. הָיָה אֶחָד מֵהֶם מֻדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ, לְתוֹךְ שֶׁלִּי אֲנִי נִכְנָס וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ, וְכוֹפִין אֶת הַנּוֹדֵר לִמְכּוֹר אֶת חֶלְקוֹ: **ב** הָיָה אֶחָד מִן הַשּׁוּק מֻדָּר מֵאֶחָד מֵהֶם הֲנָאָה, לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ, לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרְךָ אֲנִי נִכְנָס, וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ: **ג** הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְיֶשׁ לוֹ מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד מֻשְׂכָּרִים בָּעִיר, אִם יֶשׁ לוֹ בָּהֶן תְּפִיסַת יָד, אָסוּר. אֵין לוֹ בָּהֶן

פון צווייטנס. די גמרא זאָגט, אז ביי א הויף וועלכן מען קאָן צוטיילן (ער האָט 4 איילן אויף 4 איילן) האלט אויך ר' אליעזר בן יעקב, אז זיי טאָרן ניט, נאָר זיי זאָלן זיך צו־טיילן. ושניהם, און ביידע זענען אסור (טאָרן ניט) אויפשטעלן דאָרט (אין הויף) א מיל (צו מאָלן מעל), און אן אויוון (צו באַקן ברויט און צו קאָכן), און צו האָדעווען (אין הויף) הינער. **דאָס איז אויך ר' אליעזר בן יעקב מודה, אז זיי טאָרן ניט, ווייל לויט דעם דין קאָן איין שותף פאַרווערן דעם צווייטן דאָס צו טאָן, און ווייל זיי פאַרווערן זיך ניט, הייסט עס, אז זיי האָבן הנאה איינער פון אנדערן.** היה אחד, אויב איינער פון זיי (למשל, ראובן) האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון אנדערן (פון שמעונען) טאָר ער (ראובן) ניט אריינגיין אין הויף. ר' אליעזר בן יעקב זאָגט (אז ער מעג, ווייל) ער קאָן זאָגן צו אים: „איך גיי אריין אין מיין אייגנס, און איך גיי ניט אריין אין דיינס". **די טעמים פון די חכמים און פון ר' אליעזר בן יעקב זענען אזוי ווי פריער.** וכופין, און מען צווינגט דעם מענטש וואָס האָט א נדר געטאָן, אז ער זאָל פאַרקויפן זיין חלק. **ווייל ווען נור איינער טאָרניט, איז מורא צו האָבן, טאָמער וועט ער זעענדיק ווי דער אנ־דערער גייט אריין, אויך אריינגיין אין הויף, אָבער אויב ביידע טאָרן ניט, שאַדט ניט. די גמרא זאָגט, אז מען צווינגט ראובנען צו פאַרקויפן זיין חלק, נאָר אויב ראובן האָט א נדר געטאָן; אָבער אויב שמעון האָט געאסרט ראובנען מיט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אים (פון שמעונען), צווינגט מען ניט ראובנען צו פאַרקויפן, ווייל אויב יאָ וועט יעדער מענטש, וועלנדיק פטור ווערן פון זיין שותף, אסרן אים מיט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אים, כדי צו צווינגען אים צו פאַרקויפן זיין טייל.**

ב. היה, אויב איינער פון גאַס (אן אנדערער מענטש) האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון אײנעם פון זיי (פון די שותפין, למשל, פון ראובנען), טאָר ער ניט אריינגיין אין הויף. ר' אליעזר בן יעקב זאָגט (אז ער מעג, ווייל) ער קאָן זאָגן צו אים (צו ראובנען): „איך גיי אריין אין דיין חבר'ס (אין דיין שותף'ס) און איך גיי ניט אריין אין דיינס". **עס איז אַלץ דער זעלבער טעם, סיי פון די חכמים און סיי פון ר' אליעזר בן יעקב, וואָס מיר האָבן געגעבן פריער אין אָנהויב פון משנה א'.**

ג. המודר, אז איינער (ראובן) טוט א נדר ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמעונען) און ער (שמעון) האָט אין שטאָט א מרחץ (באָד־אנשטאַלט), אָדער א אייל־קעלטער (א פאַבריק אויסצוקוועטשן אייל פון איילבירטן, בית הבד) וועלכע זענען פאַרדינגן (צו אן אנדערן מענטש), איז (דער דין), אויב ער (שמעון) האָט נאָך אין זיי א האַנט־אָנהאַלט (א טייל וואָס איז ניט פאַרדינגט, למשל דעם גרוב מיט וואַסער אין מרחץ האָט ער ניט געהאַט פאַרדינגן), איז ער (ראובן) אסור. **ער טאָר ניט נוצן דעם באָד־אנשטאַלט, צו דעם אייל־קעלטער, ווייל עס הייסט, אז ער האָט הנאה פון שמעון'ס א זאַך.** אם אין, אויב ער (שמעון) האָט ניט אין זיי קיין האַנט־אָנהאַלט (ער האָט זיך גאָרניט איבערגעלאָזט, ער האָט אַלץ פאַרדינגען), מעג ער. **ראובן מעג דאַ־מאָלס נוצן דעם מרחץ און דעם אייל־קעלטער.** „תפיסת יד", „האַנט־אָנהאַלט", **א זאַך, וואָס מען קאָן אָננעמען מיט דער האַנט, מיינט דאָ א טייל, עפּיס, איבער וואָס ער האָט נאָך א רשות. —** האומר אז איינער (ראובן) זאָגט צו אן אנדערן (צו שמעונען)

תְּפִיסַת יָד, מֻתָּר. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ קוֹנָם לְבֵיתְךָ שֶׁאֵינִי נִכְנָס, וְשָׂדְךָ שֶׁאֵינִי לוֹקֵחַ, מֵת אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, מֻתָּר. קוֹנָם לְבַיִת זֶה שֶׁאֵינִי נִכְנָס, שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֵינִי לוֹקֵחַ, מֵת אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, אָסוּר: ד הֲרֵינִי עָלֶיךָ חֵרֶם, הַמֻּדָּר אָסוּר. הֲרֵי אַתְּ עָלַי חֵרֶם, הַנּוֹדֵר אָסוּר. הֲרֵינִי עָלֶיךָ וְאַתְּ עָלַי, שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין. וּשְׁנֵיהֶם מֻתָּרִים בְּדָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל, וַאֲסוּרִים בְּדָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר: ה וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל? כְּגוֹן הַר הַבַּיִת וְהָעֲזָרוֹת וְהַבּוֹר שֶׁבְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ. וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר? כְּגוֹן הָרְחָבָה,

„קונם, איך טו א נדר אז איך זאָל ניט אריינגיין אין דיין הויז״, אָדער „אז איך זאָל ניט קויפן דיין פעלד״, איז (דער דין), אויב ער (שמעון) איז געשטאָרבן, אָדער ער האָט פארקויפט (זיין הויז צי זיין פעלד) צו אן אנדערן (מענטש), מעג ער (ראובן). **ער מעג אריינגן אין דעם הויז אָדער קויפן דאָס פעלד, ווייל עס געהערט דאָך ניט מער צו שמעונען, און ביים נדר טאָן האָט ער דאָך בפירוש געזאָגט „לביתך, אין דיין הויז״, אָדער „שדך, דיין פעלד״, און ער האָט געמיינט, אז נור ווען זיי זענען זיינע.** קונם, (אויב אָבער ראובן האָט געזאָגט צו שמעונען): „קונם, איך טו א נדר אז איך זאָל ניט אריינגיין אין דאָזיקן הויז״, אָדער „אז איך זאָל ניט קויפן דאָס דאָזיקע פעלד״, איז (דער דין), אז אויב ער (שמעון) איז געשטאָרבן אָדער ער האָט עס (דאָס הויז צי דאָס פעלד) פארקויפט צו אן אנדערן (מענטש), טאָר ער (ראובן) ניט. **ער טאָר ניט אריינגיין אין הויז און ניט קויפן דאָס פעלד, כאָטש עס געהערט שוין ניט צו שמעונען, ווייל ער האָט געזאָגט סתם „בית זה, דאָס דאָזיקע הויז״, און „שדה זו, דאָס דאָזיקע פעלד״.**

ד. הריני, (אויב ראובן זאָגט צו שמעונען): „איך זאָל זיין אויף דיר חרם״, איז דער „מודר״ (אויף וועלכן מען מאכט דעם נדר, שמעון) אסור (טאָר ניט הנאה האָבן פון ראובנען); (אויב אָבער ער זאָגט צו אים): „דו זאָלסט זיין אויף מיר חרם״, איז דער נודר (דער וועלכער זאָגט דעם נדר, ראובן) אסור (טאָר ניט הנאה האָבן פון שמעונען); (אויב אָבער ער זאָגט צו אים): „איך זאָל זיין אויף דיר (חרם) און דו זאָלסט זיין אויף מיר (חרם)״, זענען ביידע אסור. **ראובן טאָרניט הנאה האָבן פון שמעונען און שמעון טאָרניט הנאה האָבן פון ראובנען. מיר האָבן פריער פרק ד׳ משנה א׳ דערקלערט דעם אונטערשיד פון „נודר״, „מודר״ און „מדיר״. אין אָנהויב פון דער מסכתא פרק א׳ משנה א׳ האָבן מיר געגעבן, אז „חרם״ מיינט דאָסזעלביקע וואָס א נדר טאָן.** ושניהם, און זיי ביידע (וועלכע טאָרן ניט הנאה האָבן איינער פון אנדערן) מעגן הנאה האָבן פון א זאך (וואָס איז געשאפן געוואָרן דורך די ידן) וועלכע זיינען אויפגעגאנגען פון בבל. **די ידן, וועלכע פלעגן גיין פון דער מדינה בבל קיין ארץ ישראל עולה רגל זיין (עולי בבל) האָבן זיך באנוצט מיט א סך זאכן וואָס האָבן געהערט צו אלע ידן, און די משנה וועט ווייטער משנה ה׳ זאָגן וואָס זיי זענען. לערנט די משנה, אז ראובן און שמעון מעגן הנאה האָבן פון די זאכן, ווייל זיי געהערן ניט צו זיי, נאָר זיי זענען ווי הפקר.** ואסורין, אָבער זיי טאָרן ניט (הנאה האָבן) פון א זאך וואָס געהערט צו דער דאָזיקער שטאָט. **ווייל אין דעם האָט יעדער פון זיי א חלק. אויך וועגן דעם וועט די משנה ה׳ געבן וואָס מען מיינט.**

ה. ואיזהו? וואָס הייסט „א זאך וועלכע געהערט צו די אויפגייער פון בבל״? א שטייגער ווי דער הר הבית (דער בארג אין ירושלים, אויף וועלכן עס איז געשטאַנען דאָס בית המקדש) און די עזרות (די הייפן פון בית המקדש), און דער ברונעם (מיט וואַ־סער) וואָס איז אויפ׳ן מיטן וועג. **דער ברונעם מיט וואסער איז געווען הפקר, כדי אלע וועלכע זיינען עולה רגל קיין ירושלים זאָלן האָבן וואסער צום טרינקן בחינם. די משנה זאָגט „עזרות״ אין לשון רבים, ווייל עס זיינען געווען עזרות פאר פרויען (עזרת נשים), פאר ישראלים און פאר כהנים.** ואיזהו, און וואָס הייסט א „זאך פון דער דאָ־זיקער שטאָט״? א שטייגער ווי דער שטאָט־פלאץ (רחבה), און דער (שטאָטישער)

וְהַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַתֵּבָה, וְהַסְּפָרִים, וְהַכּוֹתֵב חֶלְקוֹ לַנָּשִׂיא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד כּוֹתֵב לַנָּשִׂיא וְאֶחָד כּוֹתֵב לְהֶדְיוֹט. מַה בֵּין כּוֹתֵב לַנָּשִׂיא לַכּוֹתֵב לְהֶדְיוֹט? שֶׁהַכּוֹתֵב לַנָּשִׂיא אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת, (וּלְהֶדְיוֹט צָרִיךְ לְזַכּוֹת). וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה צְרִיכִין לְזַכּוֹת, לֹא דִבְּרוּ בַנָּשִׂיא אֶלָּא בַהוֹוֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין אַנְשֵׁי גָלִיל צְרִיכִין לִכְתּוֹב, שֶׁכְּבָר כָּתְבוּ אֲבוֹתֵיהֶם עַל יְדֵיהֶם:

ו הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, נוֹתְנוֹ לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה וְהַלָּה מֻתָּר בָּהּ. מַעֲשֶׂה בְאֶחָד בְּבֵית חוֹרוֹן שֶׁהָיָה אָבִיו מֻדָּר הֵימֶנּוּ הֲנָאָה, וְהָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ, חָצֵר וּסְעוּדָה נְתוּנִים לְךָ בְּמַתָּנָה, וְאֵינָן לְפָנֶיךָ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא אַבָּא וְיֹאכַל עִמָּנוּ בַּסְּעוּדָה. אָמַר לוֹ, אִם שֶׁלִּי הֵם, הֲרֵי הֵם מוּקְדָּשִׁים לַשָּׁמָיִם.

מרחץ, און די שול, און דער ארון קודש, און די ספרים. זיי געהערן צו דער שטאָט, אָבער עס ווערט גערעכנט, ווי יעדער שטאָט־מענטש האָט א חלק אין זיי, און דעריבער טאָרן ראובן און שמעון ניט באנוצן זיך מיט זיי, ווייל ראובן טאָר ניט הנאה האָבן פון שמעונ׳ס חלק, און שמעון טאָר ניט הנאה האָבן פון ראובנ׳ס חלק. והכותב, און ווער עס שרייבט אָפּ זיין טייל צום נשיא. די גמרא טייטשט די דאָזיקע משנה, אז די משנה פרעגט: וואָסער עצה איז פאראן, אז זיי זאָלן מעגן זיך באנוצן מיט די זאכן פון דער שטאָט? און די משנה זאָגט, אז יעדער פון זיי זאָל אפּשרייבן זיין חלק אין די שטאָט זאכן צום נשיא פון די יידן, און ממילא האָבן זיי דאָך גאָרניט אין די שטאָטישע זאכן, און זיי מעגן זיך באנוצן מיט זיי. ר׳ יהודה זאָגט, אז עס איז אלץ איינס, צי איינער שרייבט אָפּ (זיין חלק) צום נשיא צי ער שרייבט אָפּ (זיין חלק) צו א פשוטן מענטש (הדיוט), נאָר וואָס איז דער אונטערשיד צי איינער שרייבט אָפּ צום נשיא און צי ער שרייבט אָפּ צו א פשוטן מענטש אז איינער שרייבט אָפּ צום נשיא, דאַרף ער אים ניט מזכה זיין. ווען מען שרייבט אָפּ א זאך צו א מענטש, דאַרף מען עס אים איבערגעבן,, מזכה זיין, אָדער אים אליין אָדער דורך אן אנדערן. אָבער דער נשיא צוליב זיין חשיבות נעמט איבער די איבערגעשריבענע חלקים אפילו מען האָט אים ניט מזכה געווען. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז סיי דער (וואָס שרייבט אָפּ צום נשיא) און סיי דער וואָס שרייבט אָפּ צו א פשוטן מענטשן דאַרף מזכה זיין, און מען האָט געזאָגט (די עצה אָפּצושרייבן צום נשיא) נאָר ווייל אזוי איז דער שטייגער. „בהוה”, געוויינטליך איז אָנגענומען אז א חלק אין א קהלשער זאך שרייבט מען איבער צום נשיא. וועגן „בהוה” זע מסכתא שבת פרק ו׳ משנה ו׳. ר׳ יהודה זאָגט אז די איינוואוינער פון גליל דאַרפן ניט אָפּשרייבן, ווייל זייערע עלטערן האָבן שוין אָפּגעשריבן פאַר זיי. גליל איז די צפון־געגענט אין ארץ ישראל. צוליב דעם וואָס די דאָרטיגע מענטשן פלעגן זיך ארומקריגן און אסרן זיך מיט א נדר הנאה צו האָבן איינער פון אנדערן, האָבן זייערע עלטערן אָפּגעשריבן די שטאָטישע זאכן צום נשיא.

ו. המודר, אז איינער (ראובן) האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון אן אנדערן (פון שמועונען), און ער האָט ניט וואָס צו עסן (און שמעון וויל ראובנען העלפן), זאָל ער (שמעון) געבן צו אן אנדערן מענטש אלס א מתנה, און דער דאָזיקער מעג נעמען (פון דעם אנדערן מענטש. עס איז דאָס זעלביקע וואָס פריער פרק ד׳ משנה ז׳. נאָר דאָרט ווערט געלערנט אז זיי זענען אין וועג, און דאָ לערנט די משנה אז אויך אין שטאָט קאָן מען עס טאָן. מעשה, עס איז געווען א מעשה מיט איינעם אין (דער שטאָט) בית חורון, וואָס זיין פאָטער האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון אים, און דער דאָזיקער האָט חתונה געמאכט זיין זון און (ער האָט געוואָלט אז זיין פאָטער זאָל קומען צו אים אין הויף און עסן פון דער חתונה-סעודה) האָט ער געזאָגט צו זיינס א פריינט: „דער הויף און די סעודה שענק איך דיר אלס א מתנה, און זיי זיינען ניט דיינס, נאָר כדי מיין פאָטער זאָל קאָנען קומען און עסן מיט אונז די סעודה”. האָט

אָמַר לוֹ, לֹא נָתַתִּי לְךָ אֶת שֶׁלִּי שֶׁתַּקְדִּישֵׁם לַשָּׁמָיִם. אָמַר לוֹ, לֹא נָתַתָּ לִי אֶת שֶׁלְּךָ אֶלָּא שֶׁתְּהֵא אַתָּה וְאָבִיךָ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִתְרַצִּין זֶה לָזֶה, וִיהֵא עָוֹן תָּלוּי בְּרֹאשׁוֹ. וּכְשֶׁבָּא דָבָר לִפְנֵי חֲכָמִים אָמְרוּ, כָּל מַתָּנָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁאִם הִקְדִּישָׁהּ תְּהֵא מְקֻדֶּשֶׁת אֵינָהּ מַתָּנָה:

פרק ו.

א הַנּוֹדֵר מִן הַמְבֻשָּׁל, מֻתָּר בְּצָלִי וּבְשָׁלוּק. אָמַר קוֹנָם תַּבְשִׁיל שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה רַךְ, וּמֻתָּר בְּעָבֶה, וּמֻתָּר בְּבֵיצַת טְרָמִיטָא,

אים יענער געזאָגט: „אויב דו האָסט זיי מיר געגעבן א מתנה) זאָלן זיי זיין הייליק (הקדש) צו גאָט" (און קיינער זאָל פון זיי ניט טאָרן הנאה האָבן). האָט צו אים דער אַנדערער (דער בעל הבית) געזאָגט: „איך האָב דיר ניט געגעבן מיינס, אז דו זאָלסט עס מקדיש זיין צו גאָט". האָט צו אים יענער (דער פריינט) געזאָגט: „דו האָסט מיר ניט געגעבן דיינס, נאָר כדי דו און דיין פאָטער זאָלט עסן און טרינקן און זיך איבערבעטן איינער מיטן אנדערן, און די עבירה דערפון (וואָס דער פאָטער וועט עובר זיין אויפ'ן נדר) זאָל פאלן אויף מיין קאָפּ" (תלוי בראשי, זאָל הענגען אויף מיין קאָפּ). און ווען די זאַך (די שאלה וועגן דעם איז געקומען פאר די חכמים, האָבן זיי געזאָגט, אז יעדע מתנה, וואָס אויב (דער וואָס האָט זי באקומען) האָט זי מקדיש געווען איז זי ניט געוואָרן הקדש, הייסט זי ניט קיין מתנה. און ממילא הייסט עס ווי דער הויף און די סעודה זענען ווייטער דעם זונ'ס, און זיין פאָטער טאָרניט קומען צו אים און עסן פון דער סעודה. די גמרא זאָגט אז אין דער משנה, איידער זי דערציילט די מעשה, פעלן עטליכע ווערטער, און עס דארף זיין „אויב דער סוף וויזט ארויס אויף דעם אָנהייב (אז ער האָט ניט געמיינט אוועקצושייִנקן) טאָר מען ניט". און דארויף ברענגט די משנה די ראיה דערצו פון דער מעשה אין בית חורון, וואו ער האָט אָנגעגרייט א סך צוליב דעם פאָטער און ער האָט געגעבן אלץ צו זיין פריינט נאָר כדי דער פאָטער זאָל קומען צו דער סעודה. „בית חורון" איז געווען א שטאָט אין ארץ ישראל צו צפון־מערב פון ירושלים, און זי ווערט דערמאָנט א סך מאָל אין תנך (יהושע ט"ז, ג' און אנדערע ערטער) און אין ברייתות און אין גמרא (סנהדרין ל"ב און אנדערע ערטער) און אויך אין ספר החשמונאים א', ג', און אין יוסיפון לרומיים. מיר האָבן שוין עטליכע מאָל באמערקט, אז אין דער צייט פון דער משנה און גמרא האָט די חתונה־סעודה געמאכט דעם חתנ'ס פאָטער, און ניט דער כלה'ס פאָטער, און אויך דאָ איז צו זען דאָס זעלביקע.

פרק ו.

א.. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) געקאָכטס (מבושל), מעג ער (עסן) געבראָטנס און שטארק איינגעקאָכטס (שלוק). מען מיינט אז ער האָט געזאָגט „קונם מבושל עלי", זאָגט די משנה אז ער האָט נור געמיינט געוויינטליך געקאָכטע זאכן. דער גאנצער איצטיקער פרק ו' און אויך די ווייטערדיקע פרקים ז' און ח' לערנען וועגן דעם וואָס א מענטש מיינט ווען ער טוט א נדר ניט צו באנוצן א זאך, און ער רופט אָן די זאך מיט א נאָמען. די גמרא לערנט דעם יסוד דערפון, אז ביי נדרים גייט אלץ לויט דעם וואָס מענטשן פארשטייען מיט דעם דאָזיקן נאָמען (בנדרים הלך אחר לשון בני אדם). למשל, דאָס וואָרט „מבושל" הייסט אין תנ"ך טיילמאָל אויך געבראָטנס (דברי הימים ב', ל"ה, י"ג, „ויבשלו את הפסח", און דאָס פסח־פלייש האָט מען נור געבראָטן). פונדעסטוועגן, ווייל מענטשן רופן אָן „מבושל" נאָר געקאָכטע זאכן און ניט געבראָטענע און ניט שטארק־איינגעקאָכטע (געזאָטענע), נעמט מען אָן אז דער וואָס האָט געטאָן דעם נדר האָט געמיינט נאָר געקאָכטע זאכן. וועגן „שלוק" זאָגט דער ר"ן אז דאָס מיינט מען ניט־גענוג געקאָכט; אונזער פירוש איז פון פירוש רש"י. אָמר, אויב ער האָט געזאָגט, „קונם, איך זאָל ניט פארזוכן קיין געקעכטס (תבשיל)", טאָר ער ניט (פארזוכן) אלץ וואָס איז געקאָכט אין טאָפּ ווייך, און ער מעג וואָס איז געקאָכט אין טאָפּ געדיכט. די גמרא זאָגט, אז מיט „תבשיל" געקעכטס,

וּבְדִלַּעַת הָרְמוּצָה: ב הַנּוֹדֵר מִמַּעֲשֵׂה קְדֵרָה, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִמַּעֲשֵׂה רְתַחְתָּהּ. אָמַר קוֹנָם הַיּוֹרֵד לַקְּדֵרָה שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּכָל הַמִּתְבַּשְּׁלִין בַּקְּדֵרָה: ג מִן הַכָּבוּשׁ, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִן הַכָּבוּשׁ שֶׁל יָרָק. כָּבוּשׁ שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּכָל הַכְּבוּשִׁים. מִן הַשָּׁלוּק, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִן הַשָּׁלוּק שֶׁל בָּשָׂר. שָׁלוּק שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּכָל הַשְּׁלָקִים. מִן הַצָּלִי, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִן הַצָּלִי שֶׁל בָּשָׂר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. צָלִי שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּכָל הַצְּלוּיִין. מִן הַמָּלִיחַ, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִן הַמָּלִיחַ שֶׁל דָּג. מָלִיחַ שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בְּכָל הַמְּלוּחִים: ד דָּג, דָּגִים שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בָּהֶן

מיינט מען יעדעס געקעכטס, וואָס מען עסט מיט ברויט. ומותר, און ער (דער וואָס האָט זיך געאסרט פון תבשיל, פון געקעכטס) מעג עסן א שיטער־אָנגעווארמט איי (ביצת טרמיטא) און א קירביס (א דיניע) וואָס מען האָט ארייננגעלייגט אין הייס אש (דלעת הרמוצה). **„ביצת טרמיטא" טייטשט דער רמב"ם א ווייך־אָנגעווארמט איי, און עס איז דאָס גריכישע וואָרט „טעראמאטעס", „ווייך-געקאָכט". דער ירושלמי טייטשט דאָס וואָרט „רופיטון", און דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „ראָפּעטאָן", ווייך־געקאָכט. די גמרא אין בבלי זאָגט, אז מען האָט דאָס איי איבערגעוואָרפן א סך מאָל פון ווארם אין קאלט וואסער, און אז עס איז גוט צו ארפואה. „דלעת" הייסט א קירביס, א דיניע, א באניע, וואָס האָט קערן (דערפון באניע קערן), אין ענגליש „גורד", מען לייגט עס אריין אין הייס אש (רמוצה, פון רמץ, הייס אש) כדי זי זאָל ווערן ווייך און זיס צום עסן (אזוי טייטשט רב אשי אין דער גמרא).**

ב. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) פון טאָפּ־געריכט (מעשה קדרה) טאָר ער ניט (עסן) נור פון טאָפּ־געזאָטענע (מעשה רתחתה). **דער ירושלמי טייטשט אז מען מיינט אזא מאכל פון מעל וואָס איז אָפּגעזאָטן הייס אין א טאָפּ. מיר האָבן שוין געגעבן אז ביי נדרים גייט אלץ ווי מענטשן רופן עס.** אמר, אויב ער האָט געזאָגט: „קונם, איך אסר אויף זיך מיט א נדר פון דעם וואָס גייט אריין אין טאָפּ (היורד לקדירה)" איז ער אסור פון אלץ וואָס קאָכט זיך אין טאָפּ. **פון אלע געקאָכטע טאָפּ־מאכלים.**

ג. מן הכבוש, (אויב ער זאָגט, ווען ער אסרט אויף זיך מיט א נדר): „פון דעם איינגעלייגטן (מן הכבוש)", איז ער אסור נור פון איינגעלייגטע ירקות (גרינסן). **ווייל מיט סתם „כבוש" האָבן מענטשן געמיינט איינגעלייגטע גרינסן.** כבוש, (אויב ער האָט געזאָגט): „איינגעלייגטס זאָל איך ניט פארזוכן", איז ער אסור פון אלע איינגעלייגטע (מאכלים). **ניט דוקא פון גרינסן.** מן השלוק, (אויב ער האָט געזאָגט): פון דעם שטארק־איינגעקאָכטן (מן השלוק), איז ער נור אסור פון שטארק־איינגעקאָכט) פלייש; (אויב אָבער): „שטארק־איינגעקאָכטס (שלוק) זאָל איך ניט פארזוכן", איז ער אסור פון אלע שטארק איינגעקאָכטע מאכלים. **אין דער צייט פון דער משנה איז ביי מענטשן געווען דער אונטערשיד אין די בײדע אויסדרוקן.** מן הצלי, (אויב ער זאָגט): „פון דעם געבראָטנס", איז ער אסור נור פון געבראָטן פלייש, אזוי זאָגט ר' יהודה; (אויב ער זאָגט): „געבראָטנס (צלי) זאָל איך ניט פארזוכן", איז ער אסור אין אלע געבראָטענע (מאכלים). **אין די אלע דריי פאלן פון „כבוש", „שלוק" און „צלי" איז דער אונטערשיד צי ער זאָגט עס מיט דער ה' הידועה (הכבוש, השלוק, הצלי) צי אָן דער ה' הידועה (כבוש, שלוק, צלי). דאָס זעלבע וועט די משנה באלד לערנען אויך וועגן געזאלצנס.** מן המליח, „פון דעם געזאלצענעם", איז ער אסור נאָר פון געזאלצענעם פיש; „געזאלצענס זאָל איך ניט פארזוכן", איז ער אסור פון אלע געזאלצענע (מאכלים). **אלץ דערזעלביקער אונטערשיד צווישן „המליח" און „מליח".**

ד. דג, (אויב ער זאָגט): „פיש (דג), פיש (אין לשון רבים, דגים) זאָל איך ניט

בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, בֵּין מְלוּחִים בֵּין טְפֵלִים, בֵּין חַיִּין בֵּין מְבֻשָּׁלִין, וּמֻתָּר בְּטָרִית טְרוּפָה וּבְצִיר. הַנּוֹדֵר מִן הַצַּחֲנָה אָסוּר בְּטָרִית טְרוּפָה, וּמֻתָּר בְּצִיר וּבְמוּרְיָס. הַנּוֹדֵר מִטָּרִית טְרוּפָה, אָסוּר (נ"א מֻתָּר) בְּצִיר וּבְמוּרְיָס: ה הַנּוֹדֵר מִן הֶחָלָב, מֻתָּר בְּקוֹם, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר. מִן הַקּוֹם מֻתָּר בֶּחָלָב. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, הַנּוֹדֵר מִן הַגְּבִינָה אָסוּר בָּהּ בֵּין מְלוּחָה בֵּין טְפֵלָה: ו הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר מֻתָּר בְּרוֹטֶב וּבְקִיפָה, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַעֲשֶׂה וְאָסַר עָלַי (עָלֵינוּ) רַבִּי טַרְפוֹן בֵּיצִים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִמּוֹ. אָמְרוּ לוֹ, וְכֵן הַדָּבָר, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאָמַר, בָּשָׂר זֶה עָלַי, שֶׁהַנּוֹדֵר

פארזוכן", טאָר ער ניט (פארזוכן קיין פיש) סיי גרויסע און סיי קליינע, סיי געזאלצענע און סיי אומגעזאלצענע (טפלים), סיי רויע (חיין) און סיי געקאָכטע; אָבער ער מעג (עסן) געהאקטע פיש־שטיקלעך (טרית טרופה) און פיש־ראָסל (ציר). **רשי אין עבודה זרה ל"ה זאָגט אז „טרית טרופה" מיינט קליינע געזאלצענע פישעלעך, א סאָרט סארדינען. ר' בנימין מוספיא מיינט, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „טרי־טאָן", אזא סאָרט פיש. „ציר" מיינט פיש־ראסל, און מיר האָבן דאָס וואָרט א סך מאָל אין משנה און גמרא. דער ברטנורא איז דאָ גורס אין דער משנה אויך דאָס וואָרט „מורייס", דאָס איז פיש־פעט (לאטיינישע „מוריא", זע, תרומות פרק י"א משנה א').** הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) קיין צחנה (א געמיש פון קליינע פישעלעך) טאָר ער אויך ניט עסן „טרית טרופה", אָבער ער מעג (עסן) פיש־ראָסל און פיש־פעט (מורייס); אויב איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) „טרית טרופה", טאָר ער אויך ניט (עסן) פיש־ראָסל און פיש פעט. **ווייל מיט דעם וואָרט „טרופה", אויסגעמישט, איינגעלייגט, האָט ער געמיינט ניט נור די פישעלעך אליין, נאָר אויך דעם ראָסל און דעם פעט־זאפט, אין וועלכן מ'האלט זיי אויסגעמישט. וועגן וואָרט „צחנה" זע תרומות פרק י' משנה א'.**

ה. הנודר, אויב איינער טוט א נדר (ניט צו טרינקן) קיין מילך מעג ער (טרינקן) מילך־וואסער (קום). **„קום" הייסט דאָס וואסער וואָס רינט ארויס ווען מען מאכט פון מילך קעז. טייל מיינען אז „קום" מיינט „סערוועטקע", מילך נאָכדעם ווי מען האָט אראָפּגענומען פון איר די פוטער (די סמעטענע), און אזוי ווייזט אויס פון ירושלמי.** ר' יוסי אסרט. **ווייל אויך דאָס מילך־וואסער האָט אין זיך שטיקלעך מילך.** מן הקום, (אויב ער האָט געזאָגט): „פון מילך־וואסער" (קום), מעג ער טרינקן מילך. **רשי זאָגט, ווייל מיט „קום" האָט ער ניט געמיינט מילך.** אַבא שאול זאָגט, אז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) דעם קעז (מן הגבינה), טאָר ער זי (ניט עסן) סיי ווען זי איז געזאלצן, סיי ווען זי איז אומגעזאלצן. **כאָטש ער האָט געזאָגט „הגבינה", דער קעז, און מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז ער האָט דערמיט געמיינט נאָר דעם ספּעציעלן קעז, דעם געזאלצענעם, פונדעסטוועגן נעמען מיר אָן, אז ער האָט געמיינט אלע קעז.**

ו. הנודר, אויב איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) קיין פלייש, מעג ער (עסן) די יוך און די געדיכטע שטיקלאך יוך (קיפה). **אזוי טייטשט דער ברטנורא „קיפה", די פעטע, געדיכטע שטיקלעך יוך וואָס קלייבן זיך אָן אויף דער דנאָ פון טאָפּ. דער ראש און תוספות זאָגן אז „קיפה" מיינט די קרישקעס פלייש, וואָס קלעבן זיך צו צום דנא פון טאָפּ.** ור' יהודה, און ר' יהודה אסרט. **ער האלט, אז ווייל די יוך און די געדיכטע שטיקלעך האָבן דאָך אין זיך דעם טעם פון פלייש, טאָר ער ניט.** אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, עס איז פאָרגעקומען א מעשה (און איך האָב געטאָן א נדר ניט צו עסן פלייש) און ר' טרפון האָט געאסרט אויף מיר (צו עסן) די אייער וועלכע זענען געקאָכט גע־וואָרן מיט אים (צוזאמען מיטן פלייש). **דערפון איז די ראיה, אז אפילו אויך דער טעם פון פלייש איז אסור.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר' יהודה): און אזוי איז טאקע די זאך, ווען ? אויב איינער זאָגט „(איך טו א נדר) ניט צו עסן דאָס

מִן הַדָּבָר וְנִתְעָרֵב בְּאַחֵר, אִם יֵשׁ בּוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר: **ז** הַנּוֹדֵר מִן הַיַּיִן, מֻתָּר בְּתַבְשִׁיל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם יַיִן, אָמַר קוֹנָם יַיִן זֶה שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, וְנָפַל לְתַבְשִׁיל, אִם יֵשׁ בּוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, הֲרֵי זֶה אָסוּר. הַנּוֹדֵר מִן הָעֲנָבִים מֻתָּר בְּיַיִן, מִן הַזֵּיתִים מֻתָּר בְּשֶׁמֶן, אָמַר קוֹנָם זֵיתִים וַעֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בָּהֶן וּבַיּוֹצֵא מֵהֶן: **ח** הַנּוֹדֵר מִן הַתְּמָרִים מֻתָּר בִּדְבַשׁ תְּמָרִים, מִסִּתְוָנִיּוֹת, מֻתָּר בְּחֹמֶץ סִתְוָנִיּוֹת. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, כָּל שֶׁשֵּׁם תּוֹלַדְתּוֹ קְרוּיָה עָלָיו וְנוֹדֵר הֵימֶנּוּ, אָסוּר אַף בַּיּוֹצֵא הֵימֶנּוּ.

דאזיקע פלייש״, ווייל אז איינער טוט א נדר פון א זאך און די זאך האט זיך אויסגעמישט מיט אנדערע זאכן, און אויב די (אסורע) זאך איז אזוי פיל אז זי גיט אריין א טעם אין די אנדערע זאכן איז עס אסור. **דער דין איז, אז אויב א זאך וואס מען טארניט עסן, למשל א שטיקל חלב, האט זיך אויסגעמישט מיט כשרע מאכלים, למשל עס איז אריינגעפאלן אין א טאפ מיט כשר פלייש, איז אויב דאס שטיקל חלב איז גענוג גרויס אז עס זאל אריינגעבן א טעם אין פלייש (בנותן טעם) טאר מען דעם גאנצן טאפ פלייש ניט עסן. מען האט אנגענומען, אז דער שיעור איז ווינציקער פון ששים (פון זעכציק). אויב דאס פלייש איז ווינציקער פון 60 מאל אזוי פיל ווי דאס חלב, האט עס אין זיך דעם טעם פון חלב. זאגן די חכמים, אז אויב ער זאגט אין זיין נדר אז „דאס דאזיקע שטיקל פלייש זאל איך ניט טארן עסן״, איז אויך די יוך אסור, ווייל דאס שטיקל פלייש איז געווארן פאר אים א אסורע זאך, ווי א שטיקל חלב, און אויב עס גיט אריין א טעם אין די יוך, איז אויך די יוך אסור. אבער אויב ער האט א נדר געטאן ניט צו עסן פלייש, האט ער דערמיט ניט געמיינט קיין יוך, און די יוך איז מותר.**

ז. הנודר, אויב איינער טוט אנדר (ניט צו טרינקען) קיין וויין, מעג ער (עסן) א געקעכטס, אין וועלכן עס איז פאראן א טעם פון וויין (אין וועלכן מען האט אריינגעטאן וויין); (אויב) ער האט געזאגט: „קונם, איך טו א נדר ניט צו פארזוכן דעם דאזיקן וויין״, און דער (דאזיקער וויין) איז אריינגעפאלן אין א געקעכטס, איז דאס געקעכטס אסור. **ער טאר עס ניט עסן, צוליב דעמזעלביקן טעם וואס די חכמים האבן דערקלערט פריער אין משנה ו׳.** הנודר, אויב איינער טוט א נדר (ניט צו פארזוכן) ווינטרויבן, מעג ער טרינקען וויין; (אויב ער האט געטאן א נדר פון אײלבירטן, מעג ער טרינקען איל. **כאטש וויין ווערט געמאכט פון ווינטרויבן, און איל פון אײלבירטן, פונדעסטוועגן מעג ער, ווייל ער האט געמיינט נאר ווינטרויבן און אײלבירטן.** אמר, (אויב אבער) ער האט געזאגט: „קונם, איך טו א נדר ניט צו פארזוכן די דאזיקע אײלבירטן אדער די דאזיקע ווינטרויבן״, טאר ער ניט עסן זיי און ניט דאס וואס קומט ארויס פון זיי (ניט זייער איל און ניט זייער וויין). **אויך דא איז די סברא די זעלביקע וואס ביים פלייש פריער אין משנה ז׳; מחמת ווען ער האט געאסרט אויף זיך די דאזיקע אײלבירטן און ווינטרויבן, זענען זיי געווארן פאר אים א אסור־זאך, און אלץ וואס איז פאראן אין זיי איז אסור פאר אים.**

ח. הנודר, אויב איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) טייטלען, מעג ער (עסן) האניק פון טייטלען (דבש תמרים); (אויב איינער אסרט אויף זיך) ווינטער־ווינטרויבן מעג ער (חומץ סתוניות זייער עסיק) **ווינטרויבן ווערן צייטיק צום סוף זומער; אבער עס איז פאראן א סארט שלעכטע ווינטרויבן, וועלכע ווערן צייטיק ערשט אים ווינטער, און מען מאכט פון זייער זאפט עסיק. זיי הייסן „סתוניות״, פון ווארט „סתיו״, ווינטער. זע אין מסכתא שבועית פרק ט׳ משנה ד׳.** ר׳ יהודה בן בתירא זאגט, אז אלץ וואס ווערט אנגערופן מיטן נאמען פון וואנען עס שטאמט, און ער האט א נדר געטאן פון דעם (ניט צו פארזוכן די זאך פון וואנען עס שטאמט) טאר ער ניט (פארזוכן) אויך וואס עס קומט ארויס דערפון. **און ווייל דער טייטלען-האניק הייסט דאך „דבש תמרים״, און דער ווינטער־ווינטרויבן־עסיק״ הייסט דאך „חומץ סתוניות״, טראגן זיי דאך דעם**

וַחֲכָמִים מַתִּירִין: ט הַנּוֹדֵר מִן הַיַּיִן מֻתָּר בְּיֵין תַּפּוּחִים. מִן הַשֶּׁמֶן, מֻתָּר בְּשֶׁמֶן שׁוּמְשְׁמִין. מִן הַדְּבַשׁ, מֻתָּר בִּדְבַשׁ תְּמָרִים. מִן הַחוֹמֶץ, מֻתָּר בְּחוֹמֶץ סִתְוָנִיּוֹת. מִן הַכְּרֵישִׁין, מֻתָּר בְּקַפְלוֹטוֹת, מִן הַיָּרָק, מֻתָּר בְּיַרְקוֹת הַשָּׂדֶה מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם לְוָוי: י מִן הַכְּרוּב, אָסוּר בְּאִיסְפַּרְגוּס. מִן הָאִיסְפַּרְגּוּס מֻתָּר בִּכְרוּב. מִן הַגְּרִיסִין אָסוּר בְּמִקְפָּה. וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר. מִן הַמִּקְפָּה מֻתָּר בִּגְרִיסִין. מִן הַמִּקְפָּה אָסוּר בְּשׁוּם. וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר. מִן הַשּׁוּם מֻתָּר בְּמִקְפָּה. מִן הָעֲדָשִׁים אָסוּר בַּאֲשִׁישִׁים. וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר.

נאָמען פון וואנען זיי שטאמען („תמרים" און „סתוניות"), דאריבער אויב ער האָט א נדר געטאָן ניט צו עסן טייטלן (תמרים) אָדער ווינטער־וויינטרויבן (סתוניות), טאָר ער אויך ניט עסן דאָס וואס שטאמט ארויס פון זיי, דעם האָניק און דעם עסיק. וחכמים, און די חכמים זענען מתיר. **די גמרא זאָגט (לויט איין פירוש) אז די חכמים זענען מתיר צו עסן די ווינטער־וויינטרויבן אליין, ווייל געוויינטליך עסט מען ניט די דאָזיקע זויערע טרויבן, און ער האָט ביים נדר טאָן מסתמא געמיינט, אז ער זאָל ניט טרינקן זייער עסיק.**

ט. הנודר, אויב איינער טוט א נדר (ניט צו טרינקן) ווין, מעג ער (טרינקן) עפל־ווין; אויב (ניט צו טרינקן) אייל, מעג ער אייל פון זעזאם („שמן שומשמין", אזא מאָן־אייל); אויב (ניט צו עסן) האָניק, מעג ער טייטל־האָניק. **ווייל מיט סתם האָניק „דבש" האָבן מענטשן געמיינט בינען־האָניק; כאָטש אין תנך מיינט מען מיט סתם „דבש" טייטל־האָניק, אָבער ביי נדרים גייט מען לויט דעם ווי אזוי מענטשן רופן עס.** מן החומץ, אויב (ער האָט אנדר געטאָן ניט צו פארזוכן) עסיק, מעג ער (פארזוכן) עסיק פון ווינטער־וויינטרויבן; אויב(ער האָט א נדר געטאָן ניט צו עסן) לויך (כרישין אזא קנאָבל), מעג ער (עסן) קפלוטות (אזא סירישער לויך). **דאָס וואָרט „קפלוטות" זאָל זיין דאָס גריכישע וואָרט „קעפאלאטאָן", אזא לויך וואס וואקסט אין סיריע (זע מסכתא מעשר שני פרק ב' משנה א').** מן הירק, (אויב ער האָט געטאָן א נדר ניט צו עסן) פון גרינס, מעג ער עסן פעלד־גרינסן (ירקות השדה) ווייל עס האָט א צוגאָב־נאָמען (שם לווי). **זיי הייסן ניט „ירק" „גרינס" אליין, נאָר „ירקות השדה", פעלד־גרינסן, און דאריבער נעמט מען אָן, אז ער האָט זיי ניט געמיינט. מיט „פעלד־גרינסן" מיינט מען ירקות, וועלכע וואקסן אין פעלד, אָן דער באארבייטונג פון מענטש.**

י. מן הכרוב, (אויב איינער האָט א נדר געטאָן ניט צו עסן) פון קרויט, טאָר ער ניט עסן שפאראג (איספרגוס); (אויב אָבער) פון שפאראג, מעג ער עסן קרויט. **ווייל מיט קרויט מיינט מען שפאראג אויך, אָבער מיט שפאראג מיינט מען ניט קרויט. פאראן אויך א טייטש אז „איספרגוס" מיינט ניט שפאראג, נאָר דאָס וואסער אין וועלכן דער קרויט ווערט געקאָכט.** מן הגריסים, (אויב ער האָט ביים נדר טאָן געזאָגט) „פון די באָבעס־גרייפלעך" (גריסים, צעשניטענע באָבעס) טאָר ער ניט עסן (אויך) פון באָבעס־גרייפלעך געקעכטס (מקפה); און ר' יוסי איז מתיר; (אויב אָבער ער האָט געזאָגט) „פון באָבעס־גרייפלעך־געקעכטס (מקפה)", מעג ער (עסן) די באָבעס־גרייפלעך. **ווייל דערמיט האָט ער געמיינט נאָר ווען זיי זענען צונויפגעקאָכט.** מן המקפה, (אויב ער האָט געזאָגט): „פון באָבעס־גרייפלעך־געקעכטס" (מן המקפה), טאָר ער ניט עסן פון דעם קנאָבל. **אין דעם באָבעס־גרייפלעך־געקעכטס האָט מען געפלעגט אריינטאָן קנאָבל.** ור' יוסי, און ר' יוסי איז מתיר. **מחמת ער האָט נור געמיינט די גרייפלעך אליין און ניט דעם קנאָבל.** מן העדשים, אויב „פון לינזן" (עדשים, א סאָרט ארבעס), טאָר ער ניט עסן פון דעם אפפאל פון לינזן (אשישים). **טייל טייטשן „אשישים" הירזש.** ור' יוסי, און ר' יוסי איז מתיר. **ווייל מיט „לינזן" האָט ער ניט געמיינט דעם אָפפאל.** מן, „פון אפפאל" איז ער מותר אין לינזן. **ווייל ער האָט לינזן נישט געמיינט.**

מִן הָאֲשִׁישִׁים מֻתָּר בַּעֲדָשִׁים. חִטָּה, חִטִּים שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בָּהֶן בֵּין קֶמַח בֵּין פַּת. גְּרִיס, גְּרִיסִין שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, אָסוּר בָּהֶן בֵּין חַיִּין בֵּין מְבֻשָּׁלִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קוֹנָם גְּרִיס אוֹ חִטָּה שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, מֻתָּר לָכוֹס חַיִּים:

פרק ז.

א הַנּוֹדֵר מִן הַיָּרָק מֻתָּר בִּדְלוּעִין, וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא. וַהֲלֹא אוֹמֵר אָדָם לִשְׁלוּחוֹ, קַח לִי יָרָק, וְהוּא אוֹמֵר, לֹא מָצָאתִי אֶלָּא דְלוּעִין. אָמַר לָהֶם, כֵּן הַדָּבָר, אוֹ שֶׁמָּא אוֹמֵר הוּא לוֹ, לֹא מָצָאתִי אֶלָּא קִטְנִית? אֶלָּא שֶׁהַדְּלוּעִים בִּכְלַל יָרָק, וְקִטְנִית אֵינָן בִּכְלַל יָרָק. וְאָסוּר בְּפוֹל הַמִּצְרִי לַח, וּמֻתָּר בְּיָבֵשׁ: **ב** הַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן אָסוּר בְּפוֹל הַמִּצְרִי יָבֵשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא

חטה, (אויב ער האָט געזאָגט: „איך טו א נדר) ניט צו פאַרזוכן ווייץ, ווייצן (חטה), חטים)", טאָר ער ניט (עסן זיי) ניט מעל (ווייצן־מעל) און ניט אלס ברויט (ווייצן־ברויט). **דער ירושלמי זאָגט, אז דער שטייגער איז פון א מענטש ווען ער זעט א שיין ווייצן־ברויט צו זאָגן „געלויבט איז דער באשעפער פון דאָזיקן ווייץ"**. גריס, (אויב ער האָט געזאָגט: „איך טו א נדר) ניט צו פאַרזוכן באָבע-גרייפּל, באָבעס־גרייפּלעך" (גריס, גריסין) טאָר ער זיי ניט עסן ניט ווען זיי זיינען רוי און ניט ווען זיי זענען געקאָכט; ר' יהודה זאָגט, אז (אויב ער האָט געזאָגט): „קונם, איך זאָל ניט פאַרזוכן באָבע־גרייפּל (גריס) אָדער א ווייץ (חטה)", מעג ער זיי קייען רויערהייט. **ווייל קוים האָט ער געזאָגט בלויז אין לשון יחיד „חטה", „גריס", האָט ער ניט געמיינט צעקייען רויהערהייט, נאָר צו עסן זיי אָדער אלס ברויט אָדער אלס געקעכטס. און נור מיט „חטים", „גריסין" (ווייצן, באָבעס־גרייפּלעך) אין לשון רבים האָט ער געקאָנט מיינען אויך קייען זיי רויערהייט, מחמת מען קייעט עטליכע קערנער צוזאמען.**

פרק ז.

א. הנודר, אז איינער טוט א נדר ניט (צו עסן) גרינס (ירק), מעג ער (עסן) קירביסן (דלועים). **דלעת, דלועים, הייסט קירביס, קירביסן; מען רופט עס אויך דיניע, באַניע, און אין ענגליש גורד. די חכמים האלטן, אז מיט גרינס האָט ער ניט געמיינט דעם קירביס.** ור' עקיבא, און ר' עקיבא אסרט. **ער האלט, אז מיט גרינס מיינט מען אויך קירביסן.** אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו ר' עקיבא: סטייטש, (עס טרעפט דאָך ווען) איינער זאָגט צו זיין שליח (צו זיין באדינער) „קויף מיר גרינס", און ער (דער שליח קומט צוריק פון מארק און) זאָגט „איך האָב ניט געפונען נאָר קירביסן" **דערפון איז דאָך א סימן, אז מיט „גרינס" מיינט מען ניט קיין קירביסן.** אָמר להם, האָט ער (ר' עקיבא) געזאָגט צו זיי (צו די חכמים): אזוי איז טאַקע די זאַך (פון דאנען איז טאַקע א ראיה צו מיינע ווערטער) ווארום צי שוין זשע זאָגט ער (דער שליח) צו אים (צום בעל הבית) „איך האָב ניט געפונען נור קטניות (ארבעס, באָבעס)" נאָר (די זאַך איז) וואָס קירביסן זיינען אין כלל פון „גרינס", און קטניות (ארבעס און באָבעס) זענען ניט אין כלל פון גרינס. **ר' עקיבא'ס ראיה איז אז ווייל דער שליח קומט זיך פרעגן א עצה צי זאָל ער קויפן קירביסן איז א סימן אז זיי זענען אויך א סאָרט גרינס.** ואסור, און ער (דער וואָס האָט א נדר געטאָן פון גרינסן טאָרניט (עסן) עגיפּטישן באָבעס (פול המצרי) ווען ער איז פייכט. און ער מעג אים (עסן) ווען ער איז שוין טרוקן. **מחמת ווען ער איז פייכט באנוצט מען אים אנשטאט גרינס.**

ב. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט צו עסן) „דגן", טאָר ער ניט (עסן) טרוקענע עגיפּטישע באָבעס, אזוי זאָגט ר' מאיר, און די חכמים זאָגן, אז ער איז אסור בלויז אין די פינף מינים. **מיט פינף מינים מיינט מען תבואה, דהיינו: ווייץ, גערשטן שפּעלץ, קאָרן און האָבער** (זע וועגן זיי אין מסכתא חלה פרק א' משנה א'). **זאָגן די**

בַּחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הַנּוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין. אֲבָל הַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן אָסוּר בַּכֹּל, וּמֻתָּר בְּפֵירוֹת הָאִילָן וּבַיָּרָק: ג הַנּוֹדֵר מִן הַכְּסוּת, מֻתָּר בְּשַׂק, וּבִירִיעָה, וּבַחֲמִילָה. אָמַר קוֹנָם צֶמֶר עוֹלֶה עָלַי, מֻתָּר לְהִתְכַּסּוֹת בְּגִזֵּי צֶמֶר. פִּשְׁתָּן עוֹלֶה עָלַי, מֻתָּר לְהִתְכַּסּוֹת בַּאֲנִיצֵי פִשְׁתָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי הַנּוֹדֵר. טָעַן וְהִזִּיעַ וְהָיָה רֵיחוֹ קָשֶׁה, אָמַר קוֹנָם צֶמֶר וּפִשְׁתִּים עוֹלִים עָלַי, מֻתָּר לְהִתְכַּסּוֹת וְאָסוּר לְהַפְשִׁיל לַאֲחוֹרָיו: ד הַנּוֹדֵר מִן הַבַּיִת, מֻתָּר בַּעֲלִיָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עֲלִיָּה בִּכְלַל הַבַּיִת. הַנּוֹדֵר מִן הָעֲלִיָּה מֻתָּר בַּבַּיִת:

חכמים אז מיט „דגן" מיינט מען נור די 5 מינים תבואה. די משנה ווערט באלד געבן ר' מאיר'ס דערקלערונג וועגן דעם. ר' מאיר זאָגט, אז איינער טוט א נדר פון תבואה, איז ער אסור (צו עסן) נור פון די פינף מינים (ווייץ, גערשטן, שפעלץ, קאָרן און האָבער), אָבער אז איינער טוט א נדר פון „דגן" איז ער אסור (צו עסן) פון אלעם און ער איז מותר (צו עסן) ביימער־פירות און גרינס. **מיט דעם וואָרט פון אלעם מיינט ר' מאיר פון אלע סאָרטן קטניות, ווי ארבעס, באָבעס, רייז; מחמת ר' מאיר האלט, אז „דגן" מיינט אלע זאכן וואָס מען זאמלט צונויף אין א בערגל (כל דמידגן).**

ג. הנודר, אז איינער טוט א נדר פון א קלייד (כסות), מעג ער אָנטאָן א זאק, א פלאכטע (יריעה) און א גראָבע רעגן־דעק (חמילה). **ווייל מיט „כסות" האָט ער געמיינט נאָר א געוויינטליך קלייד, וואָס מענטשן טראָגן. „שק", „זאק", מיינט מען געמאכט פון האָר. „יריעה" מיינט א ניט אויפגעניי‏טע פלאכטע פון גראָבן מאטעריאל. „חמילה", אויך אין אראביש איז עס „חמאלה", הייסט א גראָבע דעק; מען האָט עס באנוצט אממייסטען צו שיצן זיך קייגן רעגן.** אָמר, אויב ער האָט געזאָגט: „קונם", עס זאָל זיין א קונם דער וואָל וואָס וועט ארויפגיין אויף מיר (צמר עולה עלי)", מעג ער ער זיך ארומדעקן מיט שטיקער וואָל (גיזי צמר). **ווייל מיט „צמר", „וואָל", האָט ער ניט געמיינט שטיקער וואָל, ניט־געשפינענע, נאָר ער האָט געמיינט א מלבוש פון וואָל.** פשתן, (אויב ער האָט געזאָגט: „(עס זאָל זיין קונם) פלאקס, וואָס וועט ארויפגיין אויף מיר", מעג ער זיך ארומדעקן מיט שטיקער פלאקס (אניצי פשתן). **אויך דאָ איז דערזעלביקער טעם, מחמת ער האָט געמיינט א מלבוש פון פלאקס, און ניט רויע, ניט־געשפינענע שטיקער פלאקס.** ר' יהודה זאָגט, אז אלץ דאַרף מען באטראכטן לויט דעם מענטש וואָס האָט געטאָן דעם נדר (וואָס ער האָט בשעת מעשה געקאָנט מיינען, דהיינו): אויב ער האָט געטראָגן (א משא פון שטיקער וואָל אָדער שטיקער פלאקס) און ער האָט זיך דערשוויצט און דער ריח פון אים איז געוואָרן א שלעכטער (מען האָט געשפּירט פון אים דעם שלעכטן ריח צוליב דעם דערשוויצן זיך דורך די שטיקער וואָל אָדער פלאקס), און ער האָט געזאָגט: „עס זאָל זיין קונם וואָל אָדער פלאקס וואָס וועט ארויפגיין אויף מיר", מעג ער ארומדעקן זיך (מיט קליידער פון וואָל אָדער פון פלאקס) אָבער ער טאָר ניט ארויפוואָרפן (א משא פון וואָל אָדער פלאקס) הינטער זיך (אויף זיין פּלייצע). **מחמת מען דערקענט דאָך, אז ער האָט געמיינט, אז ער זאָל ניט טראָגן משאות פון וואָל אָדער פלאקס, און ניט אז ער זאָל ניט טראָגן וואָלענע אָדער פלאקסענע קליידער.**

ד. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט אריינצוגיין) אין דעם הויז, מעג (אריינגיין) אין בוידעם־שטיבל (עליה). אזוי זאָגט ר' מאיר. **מיט „עליה" מיינט מען א שטיבל וואָס מען שטעלט אויף דעם דאך (פלאכן דאך) פון א הויז, און מען וואוינט דאָרט (זע אין מסכתא בבא מציעא פרק י' משנה א'). מען נעמט אָן אז מיט „בית", דאָס הויז, האָט ער ניט געמיינט דאָס בוידעם־שטיבל.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דאָס בוידעם־שטיבל (עליה) גייט אריין אין כלל פון הויז. **און ער טאָר ניט אריינגיין אין בוידעם־שטיבל.** הנודר מן העליה, אויב איינער האָט א נדר געטאָן (ניט אריינצוגיין) אין בוידעם־שטיבל (עליה), מעג ער (אריינגיין) אין הויז. **דאבּיי זענען אויך די חכמים**

ה הַנּוֹדֵר מִן הַמִּטָּה מֻתָּר בַּדַּרְגֵּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, דַּרְגֵּשׁ בִּכְלַל מִטָּה. הַנּוֹדֵר מִן הַדַּרְגֵּשׁ, מֻתָּר בַּמִּטָּה. הַנּוֹדֵר מִן הָעִיר, מֻתָּר לִכָּנֵס לִתְחוּמָהּ שֶׁל עִיר, וְאָסוּר לִכָּנֵס לְעִבּוּרָהּ. אֲבָל הַנּוֹדֵר מִן הַבַּיִת, אָסוּר מִן הָאֲגַף וְלִפְנִים: ו קוֹנָם פֵּירוֹת הָאֵלּוּ עָלַי, קוֹנָם הֵן עַל פִּי, (קוֹנָם הֵן לְפִי), אָסוּר בְּחִלּוּפֵיהֶן וּבְגִדּוּלֵיהֶן. שֶׁאֲנִי אוֹכֵל וְשֶׁאֲנִי טוֹעֵם,

מודה, אז דאָס הויז גייט ניט אריין אין כלל פון בוידעם שטיבל.

ה. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט צו באנוצן) דאָס בעט, מעג ער (באנוצן) דאָס בעטעלע (דרגש), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. וועגן „דרגש״ זענען פאראן עטליכע טייטשן. איין טייטש איז, אז דאָס איז א קליין בעטעלע וואָס שטייט לעבן דעם גרויסן בעט, און מען שטעלט צוערשט ארויף דעם פוס אויף דעם בעטעלע און פון דאָרט גייט מען ארויף אויף דעם גרויסן בעט (פון וואָרט „דרג״, „מדרגה״, ארויפגיין ארויף). איין מיינונג אין דער גמרא איז אז דאָס איז א בעטל פון לעדער (ערסא דצלא). ר׳ מאיר האלט, אז מיט „בעט״ מיינט מען ניט דעם „דרגש״. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דאָס בעטעלע (דרגש) איז יאָ אין כלל פון בעט. און ער טאָר ניט באנוצן דעם „דרגש״. הנודר מן הדרגש, אז איינער טוט א נדר (ניט צו באנוצן) דעם דרגש (דאָס בעטעלע) מעג ער (באנוצן) דאָס בעט. דאָ זענען אויך די חכמים מודה, אז מיט „דרגש״ האָט ער ניט געמיינט דאָס בעט. הנודר, אז איינער טוט א נדר (ניט ארייינצוגיין) אין דער שטאָט, מעג ער ארייינגיין אין דעם „תחום״ פון דער שטאָט, אָבער ער טאָר ניט ארייינגיין אין דעם צוגאָב־פלאץ (עיבור) פון דער שטאָט. דער דין איז אז אים שבת און יום טוב טאָר מען ניט גיין אויסער דער שטאָט 2000 איילן; דאָס הייסט דער תחום פון דער שטאָט, דער תחום שבת זאָגט די משנה, אז אין די דאָזיקע 2000 איילן אויסער דער שטאָט מעג דער וואָס האָט א נדר געטאָן ניט ארייינצוגיין אין דער שטאָט, יאָ ארייינגייך, ווייל זיי הייסן ניט די שטאָט. דער „עיבור״ פון דער שטאָט הייסן דער פלאץ פון 70 איילן מיט עפּעס ארום דער שטאָט, און דאָס הייסט יאָ די שטאָט, און ער טאָר אהין ניט ארייינגיין. אבל, אָבער אז איינער טוט א נדר (ניט ארייינצוגיין) אין דעם הויז, טאָר ער ניט ארייינגיין פון דער שוועל און אינווייניק (מן האגף ולפנים). פון דעם אָרט וואו די טיר פון הויז מאכט זיך צו און אינווייניק אריין הייסט דאָס הויז, אָבער אין דרויסן פון דעם אָרט מעג ער. וועגן „אגף״ ווערט אָנגעוויזן אז דאָס איז ווי „יגיפו הדלתות״ (פארשליסן די טירן) אין נחמיה ז׳, ג׳ (דער ברטנורא ברענגט דאָ עזרא ב׳, ז׳, ג׳, ווייל דאָס ספר נחמיה איז אָנגערופן געוואָרן „עזרא ב׳״).

ו. קונם, אז איינער זאָגט: „קונם, די דאָזיקע פרוכטן זאָלן זיין אויף מיר קונם (אסור מיט אַ נדר״) אָדער „זיי זאָלן זיין קונם פאַר מיין מויל״, אָדער זיי זאָלן זיין קונם צו מיין מויל״, איז ער אסור אויך אין זייערע אויסטוישונגען און אין זייערע אויס־שפּראָצונגן (חילופיהן וגידוליהן). מיט „חילופין״, „אויסטוישונגן״ מיינט מען זאכן אָדער געלט וואָס ער האָט באקומען פאר די דאָזיקע פרוכטן. דאָס הייסט, אויב ער האָט די פרוכטן פארקויפט און באקומען דערפאר געלט אָדער אנדערע פרוכטן טאָר ער דאָס געלט אָדער די אנדערע פרוכטן ניט נוצן. „גידוליהן״, „אויסשפּראָצונגן״, מיינט מען, אויב ער האָט די פרוכטן פארפלאנצט און עס זענען ארויסגעוואקסן פון זיי אנדערע פרוכטן, טאָר ער די אנדערע פרוכטן ניט נוצן. דער טעם איז ווייל מיטן וואָרט „קונם״ האָט ער די פרוכטן געמאכט ווי א קרבן, ווי הקדש, און ער טאָר ניט פון זיי קיין הנאה האָבן, אזוי ווי מען טאָר ניט הנאה האָבן פון הקדש. שאני אוכל, (אויב ער האָט אויף זיך געאסרט די פרוכטן מיט א נדר נאָר ער האָט צוגעגעבן די ווערטער) : „וואָס איך וועל עסן, וואָס איך וועל פארזוכן״, מעג ער (עסן) זייערע אויס־טוישונגן און זייערע אויסשפּראָצונגן. ווייל ער האָט דאָך געאסרט ניט צו עסן נאָר זיי, אָבער הנאה האָבן פון זיי מעג ער, און אויב ער האָט זיי פארקויפט און באקומען געלט אָדער ער האָט זיי פארפלאנצט און עס זיינען ארויסגעוואקסן אנדערע פרוכטן, און ער

מֻתָּר בְּחִלּוּפֵיהֶן וּבְגִדּוּלֵיהֶן, בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אֲפִלּוּ גִּדּוּלֵי גִדּוּלִין אֲסוּרִים: ז הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ קוֹנָם מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ עָלַי, קוֹנָם הֵן עַל פִּי, קוֹנָם הֵן לְפִי, אָסוּר בְּחִלּוּפֵיהֶן וּבְגִדּוּלֵיהֶן. שֶׁאֲנִי אוֹכֵל, שֶׁאֲנִי טוֹעֵם, מֻתָּר בְּחִלּוּפֵיהֶן וּבְגִדּוּלֵיהֶן, בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה, אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אֲפִלּוּ גִּדּוּלֵי גִדּוּלִין אֲסוּרִים: ח שֶׁאַתְּ עוֹשָׂה אֵינִי אוֹכֵל עַד הַפֶּסַח, שֶׁאַתְּ עוֹשָׂה אֵינִי מִתְכַּסֶּה עַד הַפֶּסַח, עָשְׂתָה לִפְנֵי הַפֶּסַח מֻתָּר לֶאֱכוֹל וּלְהִתְכַּסּוֹת אַחַר הַפֶּסַח. שֶׁאַתְּ עוֹשָׂה עַד הַפֶּסַח אֵינִי אוֹכֵל, וְשֶׁאַתְּ עוֹשָׂה עַד הַפֶּסַח אֵינִי מִתְכַּסֶּה, עָשְׂתָה לִפְנֵי הַפֶּסַח, אָסוּר לֶאֱכוֹל וּלְהִתְכַּסּוֹת אַחַר הַפֶּסַח: ט שֶׁאַתְּ נֶהֱנֵית לִי עַד הַפֶּסַח אִם

עסט זיי, הייסט עס **נור הנאה געהאט פון די ערשטע פרוכטן**. בדבר, דאָס (אז ער מעג עסן זייערע ארויסשפראָצונג איז נור) ביי א זאך (ביי אזעלכע פרוכטן) וואָס די זאמען ווערן פארניכטעט. **ווען מען פארפלאנצט די פרוכטן, די קערנדלעך פון זיי, ווערן זיי פארניכטעט און עס וואקסן ארויס אנדערע פרוכטן.** אבל, אָבער ביי א זאך (ביי פרוכטן) וואָס די זאמען ווערן ניט פארניכטעט, אפילו ארויסשפראָצונגען פון ארויסשפראָ־צונגען (גידולי גידולין) אויך אסור. **למשל ציבעלעס ווען מען פארזייט זיי, ווערן זיי ניט פארניכטעט, נאָר עס וואקסן ארויס פון די זריעה־ציבעלעס אנדערע ציבעלעס, דארי־בער טאָר ער ניט עסן די אנדערע ציבעלעס, ווייל אין זיי זיינען נאָך פאראַן די ערשטע ציבעלעס. די משנה זאָגט, אז אפילו ער האָט פארזייט די אנדערע ציבעלעס, די גידו־לין, די אויסשפראָצונגען, און פון זיי זענען ארויסגעוואקסן די דריטע ציבעלעס, די גידולי גידולין, די אויסשפראָצונגען פון די אויסשפראָצונגען, זענען זיי אויך אסור, ווייל עס איז נאָך אלץ פאראַן אין זיי פון דער ערשטער ציבעלע. מיט פירות, פרוכטן, מיינט מען דאָ בכלל יעדע געוויקס (ניט דוקא ביימער־פרוכטן).**

ז. האומר, אז איינער זאָגט צו זיין ווייב : „דיין האנט ארבייט זאָל זיין אויף מיר קונם״, אָדער „זיי זאָלן זיין קונם פאר מיין מויל״, אָדער „זיי זאָלן זיין קונם צו מיין מויל״, איז ער אסור אין זייערע אויסטוישונגען און ארויסשפראָצונגען; (אויב ער זאָגט): „וואָס איך וועל עסן און וואָס איך וועל פארזוכן״, מעג ער (עסן) זייערע אויס־טוישונגען און ארויסשפראָצונגען; (דאָס איז) ביי א זאך וואָס זיין זאָמען ווערט פארניכ־טעט, אָבער ביי א זאך וואָס זיין זאמען ווערט ניט פארניכטעט, איז אפילו די אויס־שפראָצונגען אויך אסור. **עס איז דערזעלביקער דין וואָס אין דער פריערדיקער משנה ו׳, נאָר דארט האָט ער געאסרט פרוכטן, און דאָ האָט ער געאסרט וואָס זיין ווייב וועט אויסארבייטן, למשל, זי האָט אויסגעארבייט אין גאָרטן גרינסן, און דער דין איז דער־זעלביקער.**

ח. שאת, (אויב איינער האָט געזאָגט צו זיין ווייב : „איך טו א נדר) אז וואָס דו וועסט אויסארבייטן, זאָל איך ניט עסן ביז פסח״, אָדער „וואָס דו וועסט אויסאר־בייטן (אויסוועבן אָדער אויסנייען א מלבוש) זאָל איך ניט אָנטאָן ביז פסח״, איז (דער דין) אז וואָס זי האָט אויסגעארבייט פאר פסח, מעג ער עסן אָדער אָנטאָן זיך דערמיט נאָך פסח. **מחמת ער האָט דאָך בפירוש געזאָגט, אז עס זאָל זיין אסור צו אים ביז פסח, און דאָס הייסט, אז נאָך פסח זאָל ער מעגן נוצן אויך דאָס וואָס זי האָט אויסגעארבייט אויך פאר פסח.** שאת עושה עד הפסח, (אויב אָבער ער האָט איר געזאָגט): „וואָס דו וועסט אויסארבייטן ביז פסח וועל איך ניט עסן״, אָדער „וואָס דו וועסט אויסארבייטן ביז פסח וועל איך ניט אָנטאָן״, איז (דער דין) אז וואָס זי האָט אויסגעארבייט פאר פסח, טאָר ער ניט עסן אָדער ניט אָנטאָן (אפילו) נאָך פסח. **ווייל דאָ האָט ער דאָך ניט געזאָגט, אז עס זאָל זיין אים אסור ביז פסח, האָט ער געמיינט, אז ער זאָל עס קיינמאָל ניט טאָרן עסן אָדער אָנטאָן, אפילו נאָך פסח.**

ט. שאת, (אויב ער האָט איר געזאָגט: „איך אסר אויף דיר מיט א נדר) אז דו

תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ עַד הֶחָג, הָלְכָה לִפְנֵי הַפֶּסַח, אֲסוּרָה בַהֲנָאָתוֹ עַד הַפֶּסַח. אַחַר הַפֶּסַח, בְּלֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. שֶׁאַתְּ נֶהֱנֵית לִי עַד הֶחָג, אִם תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ עַד הַפֶּסַח, וְהָלְכָה לִפְנֵי הַפֶּסַח, אֲסוּרָה בַהֲנָאָתוֹ עַד הֶחָג, וּמֻתֶּרֶת לֵילֵךְ אַחַר הַפֶּסַח:

פרק ח.

א קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם הַיּוֹם, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. שַׁבָּת זוֹ, אָסוּר בְּכָל הַשַּׁבָּת וְשַׁבָּת שֶׁעָבְרָה (נ"א לְשֶׁעָבַר). חֹדֶשׁ זֶה, אָסוּר בְּכָל

זאָלסט ניט הנאה האָבן פון מיינס (פון מיינע זאכן) ביז פסח, אויב דו וועסט גיין צו דיין פאָטערס הויז ביז סוכות" („חג", מיינט „סוכות"), איז אויב זי איז געגאנגען (צו איר פאָטער אין הויז) פאר פסח, טאָר זי ניט הנאה האָבן פון אים ביז פסח. **מחמת ווען זי איז געגאנגען פאר פסח הייסט דאָך עס אויך אז זי איז געגאנגען פאר סוכות, און דאריבער טאָר זי ביז פסח פון אים ניט קיין הנאה האָבן.** אחר הפסח, (אויב אָבער זי איז געגאנגען צו איר פאָטער אין הויז) נאָך פסח (אָבער פאר סוכות, און זי האָט פאר פסח יאָ הנאה געהאט פון מאַנ׳ס זאכן) איז עס (האָט זי עובר געווען אויף דעם פארבאָט) פון „לא יחל דברו" (ער זאָל ניט פארשוועכן זיין וואָרט). **דאָס איז דער פארבאָט אויף וועלכן מען איז עובר אז מען האלט ניט קיין נדר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים). דאָס הייסט אז שפעטער ווייזט זיך ארויס, אז זי האָט פריער עובר געווען אויף דעם פאר־באָט, מחמת זי האָט הנאה געהאט פון אים פאר פסח.** שאת נהנית לי עד החג, (אויב ער האָט צו איר געזאָגט: „איך אסר אויף דיר מיט א נדר) אז דו זאָלסט ניט קיין הנאה האָבן פון מיינס ביז סוכות, אויב דו וועסט גיין צו דיין פאָטער אין הויז ביז פסח", און זי איז געגאנגען (צו איר פאָטער אין הויז) פאר פסח, טאָר זי ניט קיין הנאה האָבן פון אים ביז סוכות; אָבער זי מעג גיין נאָך פסח. **מחמת קוים איז זי געגאנגען פאר פסח, טאָר זי שוין סיי ווי פון אים קיין הנאה ניט האָבן ביז סוכות, דאריבער מעג זי שוין גיין אויך נאָך פסח. תוספות טייטשט, אז נור אויב זי איז ניט געגאנגען פאר פסח, מעג זי גיין נאָך פסח; אָבער אויב זי איז געגאנגען פאר פסח, טאָר זי נאָך פסח ניט גיין, כדי זי זאָל געדענקן אז זי טאָר פון מאנס זאכן קיין הנאה ניט האָבן.**

פרק ח.

א. קונם, (אויב איינער זאָגט) „קונם, עס זאָל זיין קונם דער ווייַן וואָס איך וועל היינט טרונקן", טאָר ער ניט (טרינקן וויין) ביז עס ווערט פינסטער. **ווייל מיטן וואָרט „היינט", „היום" מיינען מענטשן נור ביז אוונט, ביז עס ווערט פינסטער.** שבת זו, „איך זאָל ניט טרינקן קיין וויין) די דאָזיקע וואָך", טאָר ער ניט (טרינקן וויין) די גאנצע וואָך, און דער שבת־(טאָג) ווערט גערעכנט צו דער פארגאנגענער וואָך. **דאָס וואָרט „שבת" האָט צוויי טייטשן, „די וואָך", און „דער טאָג שבת". זאָגט די משנה, אז ער איז אסור א גאנצע וואָך, און אויך אין דעם טאָג שבת צום סוף וואָך איז ער אסור, ווייל שבת ווערט צוגערעכנט צו דער פארגאנגענער וואָך, ער איז דער סוף פון דער וואָך. די משנה לערנט דאָס, ווייל ווי מיר וועלן באלד זען איז ביי ראש חודש דער דין אנדערש.** חודש זה, (אויב ער זאָגט): „דעם דאָזיקן חודש", טאָר ער ניט (טרינקן וויין) דעם גאנצן חודש, און דער ראש חודש (טאָג) געהערט צום קומענדיקן (חודש). **דאָס הייסט, אז אים ראש חודש וואָס קומט נאָכן חודש מעג ער שוין טרינקן. די גמרא זאָגט, אז אפילו עס זענען געווען צוויי טעג ראש חודש און דער ערשטער טאָג ראש חודש איז דאָך באמת דער 30טער טאָג פון פריעריקן חודש (ווארום דער**

הַחֹדֶשׁ, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְהַבָּא. שָׁנָה זוֹ, אָסוּר בְּכָל הַשָּׁנָה וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לֶעָתִיד לָבֹא. שָׁבוּעַ זֶה, אָסוּר בְּכָל הַשָּׁבוּעַ וּשְׁבִיעִית שֶׁעָבְרָה (נ״א לְשֶׁעָבַר). וְאִם אָמַר יוֹם אֶחָד, שַׁבָּת אַחַת, חֹדֶשׁ אֶחָד, שָׁנָה אַחַת, שָׁבוּעַ אֶחָד, אָסוּר מִיּוֹם לְיוֹם: ב עַד הַפֶּסַח, אָסוּר עַד שֶׁיַּגִּיעַ. עַד שֶׁיְּהֵא, אָסוּר עַד שֶׁיֵּצֵא. עַד לִפְנֵי הַפֶּסַח, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָסוּר עַד שֶׁיַּגִּיעַ, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, עַד שֶׁיֵּצֵא: ג עַד הַקָּצִיר, עַד הַבָּצִיר, עַד הַמָּסִיק, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא

חודש הויבט זיך דאָך אָן צו ציילן פון 2טן טאָג ראש חודש) פונדעסטוועגן מעג ער טרינקן אויך אין ערשטן טאָג ראש חודש, ווייל מענטשן רעכנען עס ניט צו דעם פרי־עריקן חודש, און ביי נדרים נעמט מען אָן ווי מענטשן רעדן, ווי מיר האָבן געגעבן פריער אין אָנהייב פרק ו׳. שנה זו, (אויב ער האָט געזאָגט): „דעם דאָזיקן יאָר״, טאָר ער ניט (טרינקן וויין) א גאנץ יאָר, און ראש השנה געהערט צום קומענדיקן (יאָר). און ער מעג אים ראש השנה, נאָך דעם יאָר, שוין טרינקען וויין. שבוע זה, (אויב ער האָט געזאָגט): „די דאָזיקע שמיטה״, טאָר ער ניט (טרינקן וויין) די גאנצע שמיטה (ביז צום סוף פון דעם זיבטן יאָר פון דער שמיטה) און דאָס שמיטה־יאָר (דאָס זיבעטע יאָר) ווערט גערעכנט צו דער פאַרגאַנגענער (שמיטה). אויב למשל עס איז געווען דעם פירטן יאָר אין שמיטה, טאָר ער ניט טרינקן קיין וויין 4 יאָר, דהיינו די יאָרן 4, 5, 6 און 7. ואם, און אויב ער האָט געזאָגט „איין טאָג״ (יום אחד), אָדער „איין וואָך״ (שבת אחת), אָדער „איין חודש״ (חודש אחד), אָדער „איין יאָר״ (שנה אחת), אָדער „איין שמיטה״ (שבוע אחד), איז ער אסור פון טאָג צו טאָג. ביי „איין טאָג״ איז ער אסור 24 שעה; אויב „איין וואָך״ איז ער אסור ביז צום זעלביקן טאָג אין דער קומענדיקער וואָך (גאנצע 7 מעת לעת); אויב „איין חודש״, איז אסור ביז צום זעלביקן טאָג אין קומענדיקן חודש; אויב „איין יאָר״ איז ער אסור ביז צום זעלביקן טאָג אין קומענדיקן יאָר, און אויב „איין שמיטה״ איז ביז צום זעלביקן טאָג אין זעלביקן יאָר אין דער קומענדיקער שמיטה (גאנצע 7 יאָר).

ב. עד הפסח, (אויב איינער אסרט אויף זיך מיט א נדר עפּיס צו טאָן, און זאָגט, אז דער נדר זאָל זיין) „ביז פסח״, איז ער אסור ביז (דער פסח) קומט אָן. און אזוי ווי עס ווערט נור יום טוב פסח מעג ער שוין. עד שיהא, (אויב ער זאָגט): „ביז עס וועט זיין (פסח)״, איז ער אסור ביז ער (דער פסח) גייט אוועק. ער איז אויך אסור א גאנצן פסח ביז מוצאי יום טוב. עד לפני הפסח, (אויב ער זאָגט): ביז „לפני״ פון פסח, זאָגט ר׳ מאיר, אז ער איז אסור (נור) ביז דער פסח קומט אָן, ר׳ יוסי זאָגט, אז ער איז אסור ביז ער (דער פסח) גייט אוועק. די מחלוקה איז אין וואָרט „לפני״, וואָס האָט צוויי טייטשן; געוויינטליך איז עס דער טייטש „פאַר פסח״, אָבער מען קאָן אויך טייטשן „נאָך פסח״ (זע אין אונזער דערקלערונג אין מסכתא שביעית פרק ז׳ משנה א׳ אויף דעם וואָרט „ולפנים״). זאָגט ר׳ מאיר, אז א מענטש לאָזט זיך ניט אריין אין א ספק, און ער האָט זיכער געמיינט פאַר פסח. אָבער ר׳ יוסי האַלט, אז א מענטש לאָזט זיך יאָ אריין אין א ספק און ער האָט זיך געאסרט אויף דער גאנצער צייט, וואָס קאָן אויס־געטייטשט ווערן אין דעם וואָרט „לפני״, און דאָס מיינט מען ביז דער פסח וועט אריבער.

ג. עד הקציר, (אויב ער האָט א נדר געטאָן ניט צו טאָן עפּיס) „ביז צום תבואה־שניט״, אָדער „ביז צום שניידן ווייַנטרויבן (הבציר)״, אָדער „ביז צום שניידן אייל־בירטן (המסיק)״, איז ער אסור נור ביז די צייט ווען עס קומט־אָן. דאָס הייסט ביז דער צייט ווען מען הייבט אָן שניידן תבואה, אָדער ווען מען הייבט אָן שניידן ווייַנטרויבן, אָדער ווען מען הייבט אָן שניידן איילבירטן. די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט אויך, אז אפילו ער האָט געזאָגט „עד שיהא״ „ביז עס וועט זיין (דער תבואה־שניט, צי דער ווייַנטרויבן־שניט, צי דער איילבירטן־שניט)״, איז ער אַלץ אסור נור ביז דער שניט

עַד שֶׁיַּגִּיעַ. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ וְאָמַר עַד שֶׁיַּגִּיעַ, אָסוּר עַד שֶׁיַּגִּיעַ. אָמַר עַד שֶׁיְּהֵא, אָסוּר עַד שֶׁיֵּצֵא. וְכָל שֶׁאֵין זְמַנּוֹ קָבוּעַ, בֵּין אָמַר עַד שֶׁיְּהֵא בֵּין אָמַר עַד שֶׁיַּגִּיעַ, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד שֶׁיַּגִּיעַ: ד עַד הַקַּיִץ, עַד שֶׁיְּהֵא הַקַּיִץ, עַד שֶׁיַּתְחִילוּ הָעָם לְהַכְנִיס בַּכַּלְכָּלוֹת. עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַקַּיִץ, עַד שֶׁיְּקַפְּלוּ הַמַּקְצוּעוֹת. עַד הַקָּצִיר, עַד שֶׁיַּתְחִיל הָעָם לִקְצוֹר קְצִיר חִטִּין, אֲבָל לֹא קְצִיר שְׂעוֹרִים. הַכֹּל לְפִי מְקוֹם נִדְרוֹ, אִם הָיָה בָהָר בָּהָר, וְאִם הָיָה בַבִּקְעָה בַּבִּקְעָה: ה עַד הַגְּשָׁמִים, עַד שֶׁיְּהִיוּ הַגְּשָׁמִים, עַד

קומט אָן. און די משנה גיט באלד דעם כלל דערפון. זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אלץ וואָס זיין צייט איז פעסט־באשטימט, איז אויב ער האָט געזאָגט „ביז עס וועט אָנקומען" (עד שיגיע), איז ער אסור (נור) ביז עס וועט אָנקומען, און אויב ער האָט געזאָגט „ביז עס וועט זיין" (עד שיהא), איז ער אסור ביז עס גייט אוועק; און אלץ וואָס זיין צייט איז ניט פעסט־באשטימט, איז סיי ער האָט געזאָגט „ביז עס קומט־אָן" (עד שיגיע) און סיי ער האָט געזאָגט „ביז עס וועט זיין" (עד שיהא), איז ער אסור נור ביז עס קומט אָן. פסח האָט דאָך א פעסט־באשטימטע צייט, פון 15טן ניסן ביז דעם 21טן ניסן (אין ארץ ישראל) דאריבער איז פאראן דאביי אן אונטערשיד צווישן „ביז עס וועט אָנקומען" און ביז עס וועט זיין"; אָבער אזא זאך ווי שניט פון תבואה צי פון פרוכטן האָט דאָך ניט קיין פעסט־באשטימטע צייט, און עס קאָן דאָך דויערן לענגער. דאריבער נעמט מען אָן, אז דער וואָס טוט א נדר מיינט ביז דער שניט וועט אָנקומען און ניט ביז ער וועט זיך ענדיקן, ווייל ער ווייסט דאָך ניט ווען ער וועט זיך ענדיקן (אזוי טייטשט דער ר"ן).

ד. עד הקיץ, (אויב ער האָט געזאָגט): ביז דעם „פייגן־שניט" (הקיץ), אָדער „ביז עס וועט זיין דער פייגן־שניט" (עד שיהא הקיץ), (איז ער אסור נור) ביז מענטשן (העם, דאָס פאָלק, מענטשן) הויבן־אָן ארייננצולייגן אין די פייגן-קוישן (כלכלות). דאָס הייסט, ווען מען שניידט שוין א סך פייגן און מען זאמלט זיי אין די קוישן. „קיץ" איז דער טייטש „זומער", אָבער מענטשן האָבן גערופן „קיץ" די צייט ווען די פייגן זענען שוין צייטיק און מען הויבט זיי אָן אָפּשניידן. אזוי טייטשט די תוספתא נדרים פרק ד' (הנודר מן הקיץ אין אסור אלא מן תאנים בלבד). מיר האָבן אויך אין בבא בתרא פרק ג' משנה א' „כנס את קיצו". עד שיעבור הקיץ, (אויב ער האָט געזאָגט): „ביז עס וועט אריבער דער פייגן־שניט, (איז ער אסור) ביז מען לייגט איין די ראַגאַזשעס (המקצועות). מען מיינט דערמיט די ראַגאָזשעס (מאטס), אויף וועלכע מען שפרייט אויס די פייגן צום טריקענען, און ווען עס ענדיקט זיך די ארבייט לייגט מען זיי איין ביז איבער א יאָר. אזוי טייטשן ס'רוב מפרשים. נאָך א טייטש איז די מעסערס, מיט וועלכע מען שניידט פייגן, און אראיה דערצו איז אין דער גמרא שבת קכ"ג „מקצוע של דבלה", און מיר האָבן אויך אין ישעיה מ"ד, י"ג, „יעשהו במקצעות" און דער תרגום זעצט איבער „באיזמליא", מיט מעסערס. עד הקציר, (אויב ער האָט געזאָגט): „ביז דעם שניט" (הקציר), (איז ער אסור) ביז מענטשן וועלן אָנהייבן שניידן דעם שניט פון ווייץ, און ניט דעם שניט פון גערשטן. גערשטן הייבט מען אָן שניידן אין ארץ ישראל פסח-צייט, און ווייץ הויבט מען אָן שניידן שבועות צייט. זאָגט די משנה אז אין אָן אָרט וואו עס זענען פאראן ווייץ און גערשטן, מיינט מען מיט סתם שניט (קציר) דעם שניט פון ווייץ. הכל, אלץ איז לויט דעם אָרט (וואו ער טוט) זיין נדר. אויב אין דעם אָרט איז ס'רוב תבואות גערשטן, מיינט מען מיט שניט דעם גערשטן־שניט. אם היה, אויב ער איז געוועזן אויף א בארג (אין א בארגיגער געגנט, וואו דער תבואה־און פרוכטן־שניט קומט פאָר שפּעטער), איז עס (ביז דער שניט־צייט) אין בארג, און אויב ער איז געוועזן אין א טאָל, איז עס (ביז דער שניט-צייט) אין טאָל. די שניט-צייט אין טאָל קומט פאָר פריער.

ה. עד הגשמים, (אויב ער זאָגט): „ביז צו די רעגנס", אָדער „ביז עס וועלן זיין

שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּגִּיעַ זְמַנָּהּ שֶׁל רְבִיעָה. עַד שֶׁיִּפָּסְקוּ גְשָׁמִים, עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן כֻּלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲבוֹר הַפֶּסַח. קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה אָסוּר בָּהּ וּבְעִבּוּרָהּ. עַד רֹאשׁ אֲדָר, עַד רֹאשׁ אֲדָר הָרִאשׁוֹן. עַד סוֹף אֲדָר, עַד סוֹף אֲדָר הָרִאשׁוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָמַר קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם עַד שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד לֵיל הַפֶּסַח, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִשְׁתּוֹת יַיִן: ו אָמַר קוֹנָם בָּשָׂר שֶׁאֵינִי טוֹעֵם עַד שֶׁיְּהֵא הַצּוֹם, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד לֵילֵי צוֹם, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לֶאֱכוֹל

די רעגנס" (עד שיהו הגשמים), איז (ער אסור) ביז עס גייט אראָפּ דער רעגן (עס רעגנט) אין דער צווייטער רעגנס־צייט (די צווייטע רביעה). **אין ארץ ישראל גייט זומער אינגאנצן ניט קיין רעגן. די רעגנס הויבן זיך אָן געוויינטליך אין חודש חשון. דער ערשטער רעגן הייסט רביעה ראשונה („רביעה" פון וואָרט „רבע", ארויפליגן זיך, ווייל דער רעגן לייגט זיך אויף דער ערד); דער צווייטער רעגן הייסט רביעה שניה, און טיילמאָל קומט ער פריער און טיילמאָל שפּעטער, און מען נעמט אָן אַז די צייט איז דער 23טער טאָג אין חשון. זאָגן די חכמים אַז מיט „די רעגנס" האָט דער נדר־טוער געמיינט ווען עס פאַלן שוין די עיקר רעגנס, אין דער צווייטער רביעה.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אַז ביז עס קומט אָן די צייט פון דער צווייטער רביעה (פון דער צווייטער רעגנס־צייט). **דאָס הייסט אפילו דער רעגן איז נאָכניט געפאַלן.** עד שיפסקו, (אויב ער האָט געזאָגט): „ביז עס וועלן אויפהערן די רעגנס", איז (ער אסור) ביז עס גייט ארויס גאַנץ ניסן, אַזוי זאָגט ר' מאיר. **ווייל נאָכן סוף פון חודש ניסן גייט שוין מער ניט קיין רעגנס אין ארץ ישראל.** ר' יהודה זאָגט ביז עס גייט אריבער פּסח. **ר' יהודה האַלט, אַז ביז צום סוף פּסח, ביז דעם 21טן טאָג אין ניסן. ווייל דאַמאָלס הייסט שוין אַז די רעגנס האָבן אויפגעהערט. ווי מיר האָבן געזאָגט גייט ניט זומער אין ארץ ישראל קיין רעגן.** קונם, (אויב איינער זאָגט): „קונם, אַז איך וויל ניט פאַר־זוכווין דאָס איצטיקע יאָר", איז אויב דאָס יאָר איז געוואָרן א עיבור־יאָר (מעוברת, עס איז צוגעקומען דער חודש צווייטער אָדר, ואדר), איז ער אסור (טאָר ער ניט טרינקן קיין וויין) אין איר (אין דעם דאָזיקן יאָר) און אין איר עיבור (חודש). **ער טאָר ניט טרינקן אויך אין צווייטן אָדר.** עד ראש, (אויב ער האָט געזאָגט): „ביזן אָנהייב פון אָדר" (און דאָס יאָר איז א עיבור יאָר, עס האָט צוויי אָדרס), איז (ער אסור) ביז דעם אָנהייב פון ערשטן אָדר; (אויב ער האָט געזאָגט): „ביזן סוף אָדר", איז (ער אסור) ביזן סוף פון ערשטן אדר. **ווייל מיט סתם אדר מיינט מען דעם ערשטן חודש אדר.** ר' יהודה זאָגט, (אַז איינער זאָגט): „קונם, איך זאָל ניט פאַרזוכן וויין ביז עס וועט זיין פּסח", איז ער אסור (צו טרינקן) ניט מער ווי ביז דער נאַכט פון פּסח (ביז צו דער סדר נאַכט פון פּסח, און אין דער סדר נאַכט מעג ער שוין טרינקן) ווייל דער דאָזיקער (נדר־טוער) האָט געמיינט ניט מער ווי ביז דער צייט ווען עס איז דער שטייגער פון מענטשן צו טרינקן וויין. **ווייל צום סדר טרינקט מען דאָך די 4 כוסות וויין, איז אָנצונעמען אַז ביז עס וועט זיין פּסח, האָט ער געמיינט ביז דעמאָלס ווען מען דאַרף טרינקן וויין.**

ו. אמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „קונם, איך זאָל ניט פאַרזוכן פלייש ביז עס וועט זיין דער תענית (הצום)", איז ער אסור (צו עסן פלייש) ניט מער ווי ביז דער נאַכט (לילי) פון פאַר דעם תענית, ווייל דער דאָזיקער (נדר טוער) האָט געמיינט ניט מער ווי ביז דער צייט ווען עס איז דער שטייגער פון מענטשן צו עסן פלייש. **די משנה איז אביסל שווער, און געוויינטליך טייטשן די מפרשים „לילי צום", אַז דאָס מיינט מען ערב יום כיפור, ווייל ערב יום כיפור איז דאָך א מצוה צו עסן און מען מאַכט א סעודה מיט פלייש. אָבער „לילי"** (ווי „לילי שבת") **באַלד דאָ אין דער משנה און אין**

בָּשָׂר. רַבִּי יוֹסֵי בְּנוֹ אוֹמֵר, אָמַר קוֹנָם שׁוּם שֶׁאֵינִי טוֹעֵם עַד שֶׁתְּהֵא שַׁבָּת, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד לֵילֵי שַׁבָּת, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לֶאֱכוֹל שׁוּם:

ז הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָךְ אִם אֵין אַתָּה בָא וְנוֹטֵל לְבָנֶיךָ כּוֹר אֶחָד שֶׁל חִטִּין וּשְׁתֵּי חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן, הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהָפֵר אֶת נִדְרוֹ שֶׁלֹּא עַל פִּי חָכָם, וְיֹאמַר לוֹ, כְּלוּם אָמַרְתָּ אֶלָּא מִפְּנֵי כְבוֹדִי, זֶהוּ כְּבוֹדִי, וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, קוֹנָם שֶׁאַתָּה נֶהֱנֶה לִי אִם אֵין אַתָּה בָא וְנוֹתֵן לִבְנִי כּוֹר אֶחָד שֶׁל חִטִּין וּשְׁתֵּי חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אָסוּר עַד שֶׁיִּתֵּן, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אַף זֶה יָכוֹל לְהָפֵר אֶת נִדְרוֹ שֶׁלֹּא עַל פִּי חָכָם, וְיֹאמַר לוֹ, הֲרֵי אֲנִי כְּאִלּוּ הִתְקַבַּלְתִּי. הָיוּ מְסָרְבִין בּוֹ לִשֵּׂאת בַּת אֲחוֹתוֹ, וְאָמַר

אנדערע ערטער) איז דער טייטש די נאכט דערפון און ניט בייטאג. טייל מיינען אז מען האט אין דער נאכט פאר ערב יום כיפור געגעסן פליש. אבער אויך דאס האט ניט געהייסן „לילי צום". סיי ווי דער גרעסטער טייל מפרשים טייטשן „ערב יום כיפור", און יום כיפור האט געהייסן סתם „הצום", „דער תענית", מחמת ער איז דאך דער חשובער תענית־טאג. פונקט ווי מען האט אים גערופן „יומא", „דער טאג" (זע אין דער הקדמה צו מסכתא יומא). ר' יוסי זיין זון (ר' יהודה'ס זון) זאגט, (אז אויב איינער זאגט): „קונם, איך זאל ניט פארזוכן קיין קנאבל ביז עס וועט זיין שבת", איז ער אסור (צו עסן קנאבל) ניט מער ווי ביז פרייטאג צו נאכטס (לילי שבת) ווייל דער דאזיגער נדר־טוער האט געמיינט ניט מער ווי ביז דער צייט ווען עס איז דער שטייגער פון מענטשן צו עסן קנאבל. **מיר האבן שוין געגעבן פריער פרק ג' משנה י' וועגן דער תקנה ביי ידן צו עסן קנאבל פרייטאג צו־נאכטס.**

ז. האומר, אז איינער (ראובן) זאגט צו זיין פריינט (שמעון): „קונם, איך זאל ניט נהנה זיין פון דיר, אויב דו וועסט ניט קומען און נעמען (פון מיר) פאר דיין זון איין כור (א כור איז דרייסיק סאה, הונדערט און אכציק טעפ) ווייץ און צווי פעסער וויין", קאן ער פארשטערן (להפר, צוניט מאכן) זיין נדר אפילו ניט דורך א חכם (ער דארף ניט גיין צו א חכם, א דיין, אז ער זאל אים מתיר נדר זיין), נאר ער (שמעון) זאל זאגן צו אים (צו ראובנען): „דו האסט דאך נאר דאס געזאגט צוליב מיין כבוד וועגן (כדי מיר אנצוטאן כבוד), איז דאס מיין כבוד (אז מיין זון זאל ניט נעמען פון דיר, נאר איך זאל אים געבן מיינס)". **דער רא"ש זאגט, אז ער מיינט צו זאגן, אז דאס איז זיין כבוד אז מענטשן זאלן וויסן, אז ער נעמט ניט קיין מתנות** וכן, און אזוי איז, אויב איינער (ראובן) זאגט צו זיין פריינט (צו שמעונען): „קונם, אז דו זאלסט ניט נהנה זיין פון מיר, אויב דו וועסט ניט קומען און געבן מיין זון איין כור ווייץ און צווי פעסער וויין", זאגט ר' מאיר, אז ער (שמעון) טאר ניט (נהנה זיין פון ראובנען) ביז ער וועט געבן, און די חכמים זאגן, אז אויך דער דאזיקער קאן צעשטערן (צוניט מאכן) זיין נדר אפילו ניט דורך א חכם, נאר ער (ראובן) זאל זאגן צו אים (צו שמעונען): „איך בין (עס איז אזוי גוט ביי מיר) ווי איך וואלט שוין געווען גענומען". **תוספות זאגט, אז אין דעם פריערדיקן פאל, איז אויך ר' מאיר מודה, אז ער קאן זאגן, אז „דאס איז זיין כבוד", ווייל אזוי איז דער שטייגער פון מענטשן צו זאגן; אבער דא, ווען ער, ראובן אליין, האט פארלאנגט, אז שמעון זאל געבן זיין זון דעם ווייץ און דעם וויין, איז ניט אזוי דער שטייגער צו זאגן, „עס איז אזוי גוט ביי מיר ווי דו וואלסט מיר געגעבן", און דאריבער אסרט ר' מאיר. אבער פון ירושלמי איז צו זען, אז ר' מאיר איז מחולק אויך אויף דעם פריערדיקן פאל, און ער אסרט אויך דארט.** היו, אויב מען האט איינעם שטארק געבעטן (היו מסרבין, מען איז כסדר צוגעשטאנען צו אים) אז ער זאל חתונה האבן מיט זיין שוועסטערס

קוֹנָם שֶׁהִיא נֶהֱנֵית לִי לְעוֹלָם, וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי לְעוֹלָם, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לֵהָנוֹת לוֹ, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לְשֵׁם אִישׁוּת. הָיָה מְסָרֵב בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, אָמַר, קוֹנָם לְבֵיתְךָ שֶׁאֵינִי נִכְנָס, טִפַּת צוֹנֵן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם לָךְ, מֻתָּר לִכָּנֵס לְבֵיתוֹ וְלִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ צוֹנֵן, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לְשֵׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה:

פרק ט.

א רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, פּוֹתְחִין לְאָדָם בִּכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ, וַחֲכָמִים

טאָכטער, און ער (האָט ניט געוואָלט, און כדי פטור צו ווערן האָט ער געזאָגט): „קונם, אַז די (מיין שוועסטערס טאָכטער) זאָל קיינמאָל ניט נהנה זיין פון מיר", און אַזוי איז אויך, אַז איינער האָט געגט זיין ווייב, און ער האָט געזאָגט: „קונם, אַז די זאָל קיינמאָל ניט נהנה זיין פון מיר", מעגן זיי (די שוועסטערס טאָכטער אָדער דאָס געגטע ווייב) נהנה זיין פון אים, ווייל ער האָט געמיינט דערמיט ניט מער ווי חתונה צו האָבן (לשום אישות). ער האָט נאָר געמיינט צו זאָגן, אַז ער זאָל ניט חתונה האָבן מיט זיי, אָבער ניט אַז זיי זאָלן ניט נהנה זיין פון אים אַנדערע הנאות (געלט וכדומה). דער אויסדרוק „בת אחותו", זיין שוועסטערס טאָכטער, איז ווייל מען האָט עס גע־האַלטן פאַר א מצוה חתונה צו האָבן מיט א שוועסטערס א טאָכטער (אין דער גמרא יבמות ס"ג), און תוספות דאָרט אין יבמות זאָגט אַז די שוועסטער־טאָכטער איז דעם מענטש'ס בת מזל. היה מסרב, אויב איינער (ראובן) האָט שטאַרק געבעטן (מסרב, שטאַרק צוגעשטאַנען) זיין פריינט (שמעון), אַז ער זאָל עסן ביי אים, און ער (שמעון, וועלנדיק פטור ווערן פון אים) האָט געזאָגט: „קונם, אַז איך זאָל ניט אריינגיין אין דיין הויז, (קונם), אַז איך זאָל ניט פאַרזוכן ביי דיר קיין טראָפּן קאַלט (וואַסער)", מעג ער (שמעון) אריינגיין צו אים (ראובנען) אין הויז, און ער מעג טרינקען ביי אים קאַלט (וואַסער) ווייל ער (שמעון) האָט געמיינט ניט מער ווי צו עסן און טרינקען. ער האָט מיט זיין נדר געמיינט ניט צו עסן און א סך טרינקען ביי אים, אָבער ניט סתם אריינגיין צו אים אָדער נעמען א טרינק קאַלט וואַסער. דער ברטנורא זאָגט, אַז ווייל ער האָט דאָך ניט ארויסגעזאָגט „עסן און טרינקען" מעג ער אויך עסן און טרינקען ביי אים, ווייל ער האָט דאָך דאָס ניט געזאָגט בפירוש, און ביי נדרים זאָגט די תורה (במדבר ל') „ככל היוצא מפיו יעשה", אַז עס איז נור אסור דאָס וואָס ער האָט ארויסגעזאָגט; עס איז ניט גלייך צו דער פריערדיקער הלכה וועגן חתונה האָבן, ווייל דאָרט האָט ער דאָך געזאָגט בפירוש אַז זיי זאָלן ניט נהנה זיין פון אים, און חתונה האָבן הייסט אויך נהנה געווען.

פרק ט.

א. ר' אליעזר זאָגט, אַז מען (א חכם, א דיין) מעג עפנען (א וועג איינעם מתיר נדר צו זיין) מיט דעם כבוד פון זיין פאָטער און זיין מוטער. דער דין איז, אַז איינער האָט געטאָן א נדר און ער האָט דערנאָך אַליין חרטה אויף דעם נדר, קאָן ער גיין צו א חכם, א דיין (אָדער צו דריי פשוטע מענטשן), און דערקלערן פאַר אים, אַז ער האָט חרטה אויפ'ן נדר און דער דיין (צי די דריי פשוטע מענטשן) זענען אים מתיר דעם נדר. ווי איז אָבער אַז דער מענטש אַליין האָט ניט אַליין חרטה, נאָר ער וויל אַז דער דיין (צי די דריי מענטשן) זאָלן אויסגעפינען אַ טעם, פאַרוואָס ער דאַרף חרטה האָבן אויפ'ן נדר, זוכט דער דיין א וועג; ער פרעגט אים: „צי וואָלסטו געטאָן דעם נדר, ווען דו וואָלסט געוואוסט אַז עס וועט זיין אַזוי אָדער אַזוי"? און אויב דער נדר־טוער זאָגט, אַז ווען ער וואָלט געוואוסט דאָס וואָס דער דיין האָט אים אויפגעקלערט, וואָלט ער דעם נדר ניט געטאָן, איז אים דער דיין מתיר דעם נדר. דאָס דאָזיקע „גע־פינען א וועג", דאָס דאָזיקע „פרעגן", הייסט אין דער משנה „פותחין", „עפנען",

אוֹסְרִין. אָמַר רַבִּי צָדוֹק, עַד שֶׁפּוֹתְחִין לוֹ בִּכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ, יִפְתְּחוּ לוֹ בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם, אִם כֵּן אֵין נְדָרִים. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדָבָר שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁפּוֹתְחִין לוֹ בִּכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ: ב וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פּוֹתְחִים בַּנּוֹלָד, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. כֵּיצַד? אָמַר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר, אוֹ שֶׁהָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ בְּקָרוֹב וְאָמַר, אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא סוֹפֵר אוֹ שֶׁהָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ בְּקָרוֹב, לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, קוֹנָם לְבַיִת זֶה שֶׁאֵינִי נִכְנָס, וְנַעֲשָׂה בֵּית הַכְּנֶסֶת, אָמַר, אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נַעֲשָׂה בֵּית הַכְּנֶסֶת לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר,

דער דיין עפנט פאר דעם נדר־טוער דעם וועג אז ער זאל קאנען חרטה האבן. זאגט ר׳ אליעזר, אז מען מעג „עפנען" אויך מיט דעם כבוד פון זיין פאטער און מוטער; דער דיין מעג צו אים זאגן: „ווען דו וואלסט געוואוסט, אז מענטשן וועלן רעדן שלעכטס אויף דיינע עלטערן, וועלכע האבן דערצויגן אזוי שלעכט זייער זון אז ער איז אזוי גרינג און לייכטזיניג צו טאן נדרים, צי וואלסטו געטאן דעם נדר?" און אויב ער ענטפערט, אז ניט, קאן אים דער דיין מתיר נדר זיין. וחכמים, און די חכמים אסרן (צו עפנען מיט דעם כבוד פון עלטערן). ווייל עס קאן זיין אז באמת וואלט ער סיי ווי געטאן דעם נדר און ער האט ניט חרטה, נאר ווייל ער שעמט זיך צו זאגן, אז ער שעצט ניט דעם כבוד פון זיינע עלטערן זאגט ער, אז ניט. אמר, האט ר׳ צדוק געזאגט, איידער מען עפנט אים (דעם נדר־טוער) מיטן כבוד פון זיין פאטער און זיין מוטער, קאן מען דאך אים עפנען מיט דעם כבוד פון גאט (ווייל גאט וויל ניט אז מען זאל טאן נדרים), און עס וועט דאך אויסקומען, אז עס איז אינגאנצן ניט פאראן קיין נדרים! מחמת קיין מענטש וועט דאך ניט זאגן, אז ער שעצט ניט דעם כבוד פון גאט, — און ער וועט זיכער זאגן ליגן, אפילו ווען ער האט ניט קיין חרטה; אזוי טאר מען ניט עפנען מיט דעם כבוד פון עלטערן, ווייל אויך דאביי איז מעגליך אז ער וועט זאגן ליגן. „מקום", „ארט", מיינט מען „גאט", זע מסכתא ברכות פרק ה׳ משנה א׳. ומודים, און די חכמים זענען מודה צו ר׳ אליעזר, אז אין א זאך (א נדר) צווישן אים (דעם נדר־טוער) און זיין פאטער און זיין מוטער, עפנט מען אים מיט דעם כבוד פון זיין פאטער און זיין מוטער. אויב למשל איינער האט א נדר געטאן ניט צו העלפן זיינע עלטערן, מעג מען אים יא עפנען מיט דעם כבוד פון זיינע על־טערן; מחמת קוים האט ער אזוי פיל חוצפה צו טאן אזא נדר, וועט ער זיך שוין ניט שעמען, און אויב ער וועט באמת ניט האבן חרטה, וועט ער עס זאגן.

ב. ועוד, און נאך האט ר׳ אליעזר געזאגט, אז מען מעג עפנען מיט א ניי־גע־בוירענער זאך (נולד). דאס הייסט, מיט א זאך וואס איז נאכניט געווען, ווען ער האט א נדר געטאן. וחכמים, און די חכמים אסר׳ן (צו עפנען מיט א נייער זאך). ווייל דאס מתיר נדר זיין מאכט דאך, אז דער נדר איז באלד פון אנהויב קיין נדר ניט געווען, און אויב דער טעם, פארוואס מען איז מתיר נדר, איז בשעתן נדר טאן נאכניט געווען, קאן מען אויף זיין יסוד ניט מתיר נדר זיין. כיצד, ווי אזוי (וואס הייסט א נייע זאך?) אויב איינער האט געזאגט: „קונם, איך זאל ניט נהנה זיין פון יענעם מענטש" און ער (יענער מענטש) איז געווארן א סופר (א מלמד, א תלמיד חכם, און ער דארף לערנען ביי אים), אדער ער (יענער מענטש) איז געגאנגן (אינגיכן) חתונה מאכן זיין זון (און ער, דער נדר טוער דארף זיין אויף דער חתונה) און ער זאגט: „ווען איך וואלט געוואוסט, אז ער וועט ווערן א סופר אדער אז ער וועט אינגיכן חתונה מאכן זיין זון וואלט איך ניט געטאן דעם נדר"; (אדער איינער האט געזאגט): „קונם, אז איך זאל ניט אריינגיין אין דאזיקן הויז", און דאס (הויז) איז געווארן א שול, און ער (דער נדר־טוער) האט געזאגט: „ווען איך וואלט געוואוסט, אז דאס (הויז) וועט ווערן א שול, וואלט איך ניט געטאן דעם נדר", איז ר׳ אליעזר מתיר (אז מען קאן אים מתיר נדר זיין דערויף), און די חכמים אסרן. ווייל דאס הייסט „נולד", א נייע זאך,

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין: ג רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כַּנּוֹלָד וְאֵינָן כַּנּוֹלָד, וַחֲכָמִים מוֹדִים לוֹ (נ״א וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ). כֵּיצַד? אָמַר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא אֶת פְּלוֹנִית, שֶׁאָבִיהָ רַע, אָמְרוּ לוֹ, מֵת אוֹ שֶׁעָשָׂה תְשׁוּבָה. קוֹנָם לְבַיִת זֶה שֶׁאֵינִי נִכְנָס, שֶׁהַכֶּלֶב רַע בְּתוֹכוֹ, אוֹ שֶׁהַנָּחָשׁ בְּתוֹכוֹ. אָמְרוּ לוֹ, מֵת הַכֶּלֶב אוֹ שֶׁנֶּהֱרַג הַנָּחָשׁ, הֲרֵי הֵן כַּנּוֹלָד וְאֵינָן כַּנּוֹלָד, וַחֲכָמִים מוֹדִים לוֹ (נ״א וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ): ד וְעוֹד אָמַר רַבִּי מֵאִיר, פּוֹתְחִים לוֹ מִן הַכָּתוּב שֶׁבַּתּוֹרָה, וְאוֹמְרִים לוֹ, אִלּוּ הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה עוֹבֵר עַל לֹא תִקֹּם, וְעַל לֹא תִטֹּר, וְעַל לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ, שֶׁמָּא יַעֲנִי וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לְפַרְנְסוֹ. אָמַר, אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא כֵן, לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר: ה פּוֹתְחִין לְאָדָם

א זאך וואס איז געוואָרן נאָכן טאָן דעם נדר.

ג. ר׳ מאיר זאָגט, אז עס זענען פאראן זאכן וועלכע זיינען אזוי ווי א נייע זאך (ווי „נולד״) און זענען פאָרט ניט קיין נייע זאך (קיין „נולד״). **און מען מעג עפנען מיט זיי.** ואין, און די חכמים זענען ניט מודה צו אים (צו ר׳ מאיר). **זיי האלטן, אז זיי זענען יאָ א נייע זאך.** כיצד? ווי אזוי? **וואס זענען די דאָזיקע זאכן, וועגן וועלכע עס זענען מחולק ר׳ מאיר און די חכמים?** אמר, אויב ער האָט געזאָגט: „קונם, איך זאָל ניט חתונה האָבן מיט יענע (פרוי), ווייל איר פאָטער איז א שלעכטער״, און (מענטשן) האָבן אים געזאָגט (שפּעטער), אז ער (איר פאָטער) איז געשטאָרבן, אָדער אז ער האָט געטאָן תשובה (און ער איז געוואָרן גוט); (אָדער ער האָט געזאָגט): „קונם, אז איך זאָל ניט אריינגיין אין דאָזיקן הויז, ווייל אין אים איז פאראן א שלעכטער הונט ,אָדער ווייל א שלאנג איז אין אים פאראן״, און (מענטשן) האָבן אים (שפּעטער) געזאָגט, אז דער הונט איז געפּגרט, אָדער אז דער שלאנג איז געהרגעט געוואָרן — דאָס איז דאָך אזוי ווי א נייע זאך (נולד), אָבער עס איז ניט קיין נייע זאך. **און ר׳ מאיר האלט, אז ווייל בשעתן נדר טאָן האָט ער דאָך בפירוש געזאָגט, אז דאָס איז דערפאַר וואס דער פאָטער איז שלעכט צי ווייל דאָרט איז פאראן א שלעכטער הונט צי א שלאנג, הייסט עס ווי ער האָט געמאכט א סאָרט תנאי, און אויב דער פאָטער איז גע־וואָרן גוט אָדער ער איז געשטאָרבן, אָדער דער הונט צי די שלאנג זענען טויט, הייסט עס כמעט ניט קיין נדר; נאָר פונדעסטוועגן דאַרף מען אים מתיר מאכן. אין ירושלמי ווערט געזאָגט, אז ער דאַרף אפילו ניט מתיר נדר זיין.** ואין, און די חכמים זענען ניט מודה צו אים (צו ר׳ מאיר). **אין איין גירסא איז סיי פריער און סיי איצט פאראן „וחכמים מודים לו״, אז די חכמים האלטן יאָ ווי ר׳ מאיר.**

ד. ועוד, און נאָך האָט ר׳ מאיר געזאָגט, אז מען עפנט אים מיט דעם וואָס איז געשריבן אין דער תורה, און מען זאָגט צו אים: „ווען דו וואָלסט געוואוסט (ווען דו האָסט געטאָן א נדר אז דיין פריינט זאָל ניט נהנה זיין פון דיר), אז דו ביזט עובר אויף (ויקרא י״ט, י״ח) „לא תקום ולא תטור״ (זאָלסט ניט נקמה נעמען און זאָלסט ניט היטן קיין שנאה), און אויף (ויקרא י״ט, י״ז) לא תשנא את אחיך בלבבך״ (זאָלסט ניט פיינט האָבן דיין ברודער אין דיין הארץ), (אויף, ויקרא י״ט, י״ח) ואהבת לרעך כמוך״ (זאָלסט ליב האָבן דיין פריינט ווי זיך אליין), (אויף ויקרא כ״ה, ל״ו) „וחי אחיך עמך״ (און דיין ברודער זאָל לעבן צוזאמען מיט דיר), **טאָמער וועט ער ווערן** אָרעם און דו וועסט ניט קאָנען אים מפרנס־זיין (העלפן, ווייל ער טאָר דאָך ניט נהנה זיין פון דיר)״ — אויב ער (דער נדר־טוער) זאָגט: „ווען איך וואָלט געוואוסט אז עס איז אזוי וואָלט איך ניט געטאָן דעם נדר״, איז ער מותר (קאָן דער דיין אים מתיר נדר זיין דערויף). **די משנה ברענגט דאָ די פסוקים פון דער תורה, וועלכע לערנען אז איינער דאַרף העלפן דעם אנדערן, און מען טאָרניט האלטן קיין שנאה. און אויף דעם יסוד פון די דאָזיקע פסוקים קאָן מען ארויסרופן ביים נדר־טוער די חרטה.**

בִּכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּדַר מֵאִשְׁתּוֹ הֲנָאָה וְהָיְתָה כְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת דִּינָרִים, וּבָאת לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא וְחִיְּבוּ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר לוֹ, רַבִּי, שְׁמֹנֶה מֵאוֹת דִּינָרִין הִנִּיחַ אַבָּא וְנָטַל אָחִי אַרְבַּע מֵאוֹת וַאֲנִי אַרְבַּע מֵאוֹת, לֹא דַיָּהּ שֶׁתִּטּוֹל הִיא מָאתַיִם וַאֲנִי מָאתָיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אֲפִלּוּ אַתָּה מוֹכֵר שְׂעַר רֹאשְׁךָ, אַתָּה נוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר לוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא כֵן, לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, וְהִתִּירָהּ רַבִּי עֲקִיבָא: ו פּוֹתְחִין בְּיָמִים טוֹבִים וּבְשַׁבָּתוֹת. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים, אוֹתָן הַיָּמִים מֻתָּרִים וּשְׁאָר כָּל הַיָּמִים אֲסוּרִין, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד שֶׁהַנֶּדֶר שֶׁהֻתַּר מִקְצָתוֹ הֻתַּר כֻּלּוֹ: ז כֵּיצַד? אָמַר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְכֻלְּכֶם, הֻתַּר אֶחָד מֵהֶן הֻתְּרוּ כֻלָּן. שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה וְלָזֶה, הֻתַּר הָרִאשׁוֹן הֻתְּרוּ כֻלָּן. הֻתַּר הָאַחֲרוֹן,

ה. פותחין, מען מעג עפנען א מענטש (וואָס האָט געטאָן א נדר צוליב וועלכן ער מוז גטן זיין ווייב) מיט דער כתובה פון זיין ווייב. **דאָס הייסט, מען קאָן אים פרעגן צי ווען ער וואָלט געוואוסט, אז ער וועט איר דארפן געבן דאָס כתובה־געלט ביים גטן איר און ער וועט דאדורך ווערן אן אָרימאַן, צי וואָלט ער געטאָן דעם נדר.** ומעשה, און עס איז געווען א מעשה מיט איינעם וואָס האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון זיין ווייב (און ער איז איר געגאנגן גטן) און איר כתובה איז געווען פיר הונדערט גילדן (דינרים), או ןער איז געקומען פאר ר׳ עקיבא, און ער האָט אים געפסקנט צו געבן איר איר כתובה; האָט ער (דער מאן) געזאָגט צו אים (צו ר׳ עקיבא): „רבי, מיין פאָטער האָט איבערגעלאָזט אכט הונדערט גילדן, און מיין ברודער האָט גענומען פיר הונדערט און איך (האָב גענומען) פיר הונדערט, צי איז עס ניט גענוג, אז זי זאָל נעמען (פון מיינע פיר הונדערט) צוויי הונדערט און איך (זאָל בלייבן ביי) צוויי הונדערט?״ האָט ער (ר׳ עקיבא) געזאָגט צו אים: „אפילו דו וועסט דארפן פארקויפן די האָר פון דיין קאָפּ דארפסטו איר געבן איר (גאנצע) כתובה״. האָט ער (דער מאן) געזאָגט צו אים (צו ר׳ עקיבא): „ווען איך וואָלט געוואוסט אז עס איז אזוי, וואָלט איך ניט געטאָן דעם נדר״, און ר׳ עקיבא האָט אים מתיר געמאכט. **דאָס איז די ראיה צו ר׳ מאיר׳ס הלכה, אז מען קאָן עפנען מיט דער כתובה פון ווייב.**

ו. פותחין, מען מעג עפנען מיט ימים־טובים און שבתים, **אויב איינער האָט געטאָן א נדר צו פאסטן אָדער ניט צו עסן פלייש א לענגערע צייט, קאָן אים דער דיין פרעגן, צי ווען ער וואָלט זיך באטראכט ביים נדר טאָן, אז אין דער צייט זענען דאָך פאראן שבתים און ימים טובים, צי וואָלט ער דעם נדר געטאָן, — און אויב ער זאָגט, אז ניט, קאָן ער אים מתיר נדר זיין.** בראשונה, אמאָל (אין די ערשטע צייטן) האָט מען געלערנט, אז די דאָזיקע טעג (ימים טובים און שבתים) מעג ער (ניט פאסטן, אָדער עסן פלייש, און דער נדר ווערט נור מותר פאר די דאָזיקע טעג), און די אלע איבריקע טעג (וואָכענטעג) טאָר ער ניט (ווערט דער נדר ניט מותר); ביז ר׳ עקיבא איז געקומען און האָט געלערנט, אז א נדר וואָס א טייל פון אים איז מותר געוואָרן, ווערט ער אינגאנצן מותר. **זע וואָס מיר האָבן געגעבן וועגן דעם פריער פרק ג׳ משנה ב׳ אין דער מחלוקה פון די בית שמאי און די בית הלל.**

ז. כיצד, ווי אזוי? **ווען איז עס דער דין, אז א נדר וואָס א טייל פון אים איז געוואָרן מותר, ווערט ער אינגאנצן מותר.** אָמר, אויב ער האָט געזאָגט : (צו עטליכע מענטשן) „קונם, אז איך זאָל ניט נהנה זיין פון אייך אלע״, איז אויב ער איז מותר געוואָרן צו איינעם פון זיי, איז ער מותר געוואָרן צו אלע. **ווייל זיי זענען אלע געווען אין איין נדר.** (אויב ער האָט געזאָגט צו ראובן און שמעון און לוי) : „איך זאָל ניט נהנה זיין פון דעם און דעם״ (מאָגנדיק צוערשט אז ער זאָל ניט הנאה האָבן פון ראובן, און דערנאָך האָט ער געזאָגט אז שמעון זאָל זיין ווי ראובן, און לוי ווי שמעון), איז אויב דער ערשטער (ראובן) איז מותר געוואָרן, זענען אלע (אויך שמעון און לוי)

הָאַחֲרוֹן מֻתָּר, וְכֻלָּן אֲסוּרִין. הֻתַּר הָאֶמְצָעִי, הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה מֻתָּר, הֵימֶנּוּ וּלְמַעְלָה אָסוּר. שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה קָרְבָּן וְלָזֶה קָרְבָּן, צְרִיכִין פֶּתַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: **ח** קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, שֶׁהַיַּיִן רַע לַמֵּעַיִם, אָמְרוּ לוֹ וַהֲלֹא הַמְיֻשָּׁן יָפֶה לַמֵּעַיִם, הֻתַּר בַּמְיֻשָּׁן, וְלֹא מְיֻשָּׁן בִּלְבַד הֻתַּר אֶלָּא בְּכָל הַיַּיִן. קוֹנָם בָּצָל שֶׁאֵינִי טוֹעֵם, שֶׁהַבָּצָל רַע לַלֵּב, אָמְרוּ לוֹ, הֲלֹא הַכּוֹפְרִי יָפֶה לַלֵּב, הֻתַּר בַּכּוֹפְרִי, וְלֹא בַּכּוֹפְרִי בִּלְבַד הֻתַּר אֶלָּא בְּכָל הַבְּצָלִים. מַעֲשֶׂה הָיָה וְהִתִּירוֹ רַבִּי מֵאִיר בְּכָל הַבְּצָלִים: **ט** פּוֹתְחִין לְאָדָם בִּכְבוֹד עַצְמוֹ וּבִכְבוֹד בָּנָיו. אוֹמְרִים לוֹ, אִלּוּ הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁלְּמָחָר

מותר. **מחמת דער יסוד פון גאנצן נדר איז דורך דער איסור פון ראובנען, ממילא קוים איז ראובן מותר געוואָרן, זענען שוין שמעון און לוי אויך מותר.** הותר האחרון, אויב דער לעצטער (לוי) איז מותר געוואָרן, איז דער לעצטער (לוי) מותר, און די אלע (איבריקע, ראובן און שמעון זענען אסור). **מחמת זייער איסור האָט דאָך ניט קיין שייכות מיט לוי.** הותר האמצעי, אויב דער מיטלסטער (שמעון) איז מותר געוואָרן, איז פון אים און נידריקער (לוי, וועלכער איז נאָך אים) מותר, און פון אים און העכער (ראובן, וועלכער איז פאר אים) איז אסור. **מחמת לוי'ס איסור איז דאָך יאָ אָפּהענגיק פון שמעונען, ווארום ער האָט דאָך געזאָגט אויף לוי, אז ער זאָל זיין ווי שמעון, ממילא אז שמעון איז געוואָרן מותר, איז שוין געוואָרן אויך לוי מותר. אָבער ראובן'ס איסור האָט דאָך מיט שמעון גאָרניט צו טאָן, דעריבער בלייבט ראובן ווייטער אסור,** שאיני נהנה, (אויב ער האָט געזאָגט: „איך זאָל ניט נהנה זיין פון דעם (פון ראובן) קרבן, און פון דעם (שמעון) קרבן" (און אויך אויב ער האָט געזאָגט אויף לוי „קרבן"), מוז ער האָבן א עפנונג (זיך לאָזן מתיר נדר זיין) אויף יעדן פון זיי באזונדער. **ווייל ווען ער זאָגט דאָס וואָרט „קרבן" אויף יעדן באזונדער, זענען דאָס באזונדערע נדרים. די גמרא זאָגט, אז אזוי האלט נור ר' שמעון, און די חכמים זאָגן, אז אויב ער האָט נור געזאָגט „איך זאָל ניט הנאה האָבן ניט פון ראובן און ניט פון שמעון און ניט פון לוי" זענען עס באזונדערע נדרים, כאָטש ער האָט ניט דערמאָנט דאָס וואָרט „קרבן" ביי יעדן באזונדער. זע וועגן דעם מסכתא שבועות פרק ה' משנה ג.**

ח. קונם, (אויב איינער האָט געזאָגט): „קונם, איך זאָל ניט פארזוכן ווין, ווייל ווין איז שלעכט צום מאָגן" (למעיים, צו די געדערים, צום מאָגן), האָבן צו אים (מענטשן) געזאָגט: „סטייטש עלטערער (ווין) איז דאָך גאָר גוט צום מאָגן", מעג ער (טרינקן) עלטערן (מיושן) ווין; און ער מעג ניט נור עלטערן (ווין) אליין, נאָר אויך יעדן ווין. **דאָס איז דער דין אז א נדר וואָס איז מותר געוואָרן א טייל פון אים, איז ער אינגאנצן מותר.** קונם, (אויב ער האָט געזאָגט): „קונם, איך זאָל ניט עסן ציבעלע, ווייל ציבעלע איז שלעכט צום הארץ", האָבן אים (מענטשן) געזאָגט: „סטייטש די כופרי־ציבעלע איז דאָך גוט צום הארץ", מעג ער עסן כופרי־ציבעלע, און ער מעג ניט נור כופרי-ציבעלע אליין, נאָר אויך אלע ציבעלעס; עס איז געווען א מעשה, און ר' מאיר האָט אים (דעם נדר־טוער) מתיר געמאכט אלע ציבעלעס. **דער סאָרט כופרי־ציבעלע ווערט אויך דערמאָנט אין מסכתא תרומות פרק ב', ה', און דאָרט האָבן מיר עס געטייטשט „די דאָרפישע ציבעלע" (פון „כפר", דאָרף). די משנה אין בבא בתרא פרק ו' משנה ג' זאָגט אז עלטערער ווין (מיושן) מיינט ווין וועלכער איז אלט דריי יאָר.**

ט. פותחין, מען עפנט צו א מענטשן מיט זיין אייגענעם כבוד און מיט דעם כבוד פון זיינע קינדער; מען זאָגט אים (אויב ער האָט א נדר געטאָן ניט צו נהנה זיין פון זיין ווייב און ער גייט איר דאדורך גטן): „ווען דו וואָלסט געוואוסט,

יִהְיוּ אוֹמְרִים עָלֶיךָ, כָּךְ הִיא וֶסֶתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, מְגָרֵשׁ אֶת נָשָׁיו, וְעַל בְּנֹתֶיךָ יִהְיוּ אוֹמְרִים, בְּנוֹת גְּרוּשָׁה הֵן, מָה רָאֲתָה אִמָּן שֶׁל אֵלּוּ לְהִתְגָּרֵשׁ? וְאָמַר, אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן, לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר, הֲרֵי זֶה מֻתָּר:

י קוֹנָם שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא אֶת פְּלוֹנִית כְּעוּרָה, וַהֲרֵי הִיא נָאָה, שְׁחוֹרָה וַהֲרֵי הִיא לְבָנָה, קְצָרָה, וַהֲרֵי הִיא אֲרֻכָּה, מֻתָּר בָּהּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְעוּרָה וְנַעֲשָׂה נָאָה, שְׁחוֹרָה וְנַעֲשָׂה לְבָנָה, קְצָרָה וְנַעֲשָׂה אֲרֻכָּה, אֶלָּא שֶׁהַנֶּדֶר טָעוּת. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּדַר מִבַּת אֲחוֹתוֹ הֲנָיָה, וְהִכְנִיסוּהָ לְבֵית רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְיִפּוּהָ, אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּנִי, מִזּוֹ נָדַרְתָּ? אָמַר לוֹ לָאו, וְהִתִּירוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּכָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל נָאוֹת הֵן אֶלָּא שֶׁהָעֲנִיּוּת מְנַוַּלְתָּן. וּכְשֶׁמֵּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל נוֹשְׂאוֹת קִינָה וְאוֹמְרוֹת, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּכֶינָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשָׁאוּל, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל שָׁאוּל בְּכֶינָה:

אז צו מאָרגנט (נאָכן גט) וועלן מענטשן זאָגן אויף דיר: „אַט אזוי איז עס דער שטייגער (ווסתו) פון יענעם מענטש, ער גט זיינע ווייבער״, און אויף דיינע טעכטער וועט מען זאָגן, אז זיי זענען טעכטער פון געגטע ווייבער, פאַרוואָס האָט עפּיס זייער מוטער זיך געזען געצווינגען צו גטן זיך (מסתמא האָט זי זיך אויפגעפירט ניט אָרנטליך)״,— און ער (דער נדר-טוער) זאָגט: „ווען איך וואָלט געוואוסט, אז עס איז אזוי וואָלט איך ניט געטאָן דעם נדר״, מעג ער (מען קאָן אים דערויף מתיר נדר זיין). **מען האָט ניט קיין מורא, טאָמער האָט ער באמת ניט חרטה נאָר ער וועט זאָגן ליגן אז ער וואָלט ניט דעם נדר געטאָן**

קונס, (אויב איינער זאָגט): „קונס, איך זאָל ניט חתונה האָבן מיט יענער מיאוסער (פרוי)״, און זי איז גאָר שיין, (אָדער ער האָט געזאָגט) „די שווארצע״, און זי איז גאָר א ווייסע, אָדער ער האָט געזאָגט „די נידריקע״ (קצרה, די קורצע), און זי איז גאָר א הויכע (ארוכה, א לאנגע), איז ער מותר (חתונה צו האָבן מיט איר, ניט ווייל זי איז געווען מיאוס און זי איז געוואָרן שיין, (אָדער) זי איז געווען שווארץ און זי איז געוואָרן ווייס, (אָדער) זי איז געווען נידריג און זי איז געוואָרן הויך, נאָר ווייל דער נדר איז געווען דורך א טעות. **מחמת זי איז באלד, בשעת ער האָט געטאָן דעם נדר געווען שיין, אָדער ווייס אָדער הויך; ער דאַרף דאַריבער ניט אז מען זאָל אים מתיר נדר זיין. די גמרא זאָגט, אז אין דער משנה פעלן די ווערטער, אז דער תנא ר׳ ישמעאל האלט, אז אפילו זי איז געווען מיאוס ווען ער האָט א נדר געטאָן, נאָר זי איז שפּעטער געוואָרן שיין, קאָן מען אויך מתיר זיין דעם נדר, ווייל קוים קאָן מען זי מאכן שיין, הייסט עס אז זי איז באלד ניט געווען קיין מיאוסע. און דערויף ברענגט די משנה באלד די מעשה.** ומעשה, און עס איז געווען א מעשה מיט איינעם וואָס האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון זיין שוועסטערן־טאָכטער (ניט וועלנדיק חתונה האָבן מיט איר ווייל זי איז געווען א מיאוסע), און מען האָט זי אריינגעבראַכט אין הויז פון ר׳ ישמעאל און ער (ר׳ ישמעאל האָט זי געמאכט שיין; (דערנאָך) האָט ר׳ ישמעאל צו אים געזאָגט: „מיין זון, פון דער דאָזיקער האָסטו א נדר געטאָן (ניט חתונה צו האָבן מיט איר)? האָט ער אים (ר׳ ישמעאלן) געזאָגט: „ניין״. און ר׳ ישמעאל האָט אים מתיר געמאכט. אין דער דאָזיקער שעה (דאַמאָלס) האָט ר׳ ישמעאל געוויינט און ער האָט געזאָגט: „די יידישע טעכטער זענען שיינע נאָר די אַרימקייט מאכט זיי מיאוס. **די גמרא זאָגט, אז די פרוי האָט געהאַט א קינסטליכן צאָן (שן תותבת, אן אריינגעזעצטן צאָן) און ר׳ ישמעאל האָט איר אריינגעזעצט א גאָלדענעם צאָן.** וכשמת, און ווען ר׳ ישמעאל איז געשטאָרבן, האָבן די יידישע טעכטער (בנות ישראל) אים באַקלאָגט (נושאות קינה) און זיי האָבן געזאָגט:

א נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה אָבִיהָ וּבַעְלָהּ מְפִירִין נְדָרֶיהָ. הֵפֵר הָאָב וְלֹא הֵפֵר הַבַּעַל, הֵפֵר הַבַּעַל וְלֹא הֵפֵר הָאָב, אֵינוֹ מוּפָר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁקִּיֵּם אֶחָד מֵהֶן: **ב** מֵת הָאָב לֹא נִתְרוֹקְנָה רְשׁוּת לַבַּעַל, מֵת הַבַּעַל נִתְרוֹקְנָה רְשׁוּת לָאָב. בָּזֶה יָפֶה כֹּחַ הָאָב מִכֹּחַ הַבַּעַל. בְּדָבָר אַחֵר יָפֶה כֹּחַ הַבַּעַל מִכֹּחַ הָאָב, שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר בְּבֹגֶר וְהָאָב אֵינוֹ מֵפֵר בְּבֹגֶר: **ג** נָדְרָה וְהִיא

„יידישע טעכטער וויינט אויף ר׳ ישמעאל״. און אזוי ווערט אויך געזאָגט ביים (מלך) שאול (שמואל ב׳, א׳, כ״ד) „בנות ישראל אל שאול בכינה״ (טעכטער פון ישראל וויינט אויף שאול). **פון דער גמרא אין נדרים ס״ז אין דעם הספד אויף ר׳ ישמעאל איז צו זען, אז די משנה מיינט דאָ די וויטערע ווערטער אין פסוק „המלבשכם שני עם עדנים״, דאָס הייסט, אז ער האָט זיי, די יידישע טעכטער. באצירט מיט שיינע קליידער.**

פרק י.

א. נערה, א נערה (מיידל פון צוועלף יאָר מיט א טאָג ביז צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים, וואָס א מאן האָט איר מקדש געווען, אָבער ער האָט נאָכניט חתונה געהאט מיט איר), איז איר פאָטער און איר מאן צעשטערן אירע נדרים. **מיר האָבן וועגן דעם גע־געבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא. איידער דער מאן האָט איר מקדש געווען קאָן דער פאָטער, אין טאָג ווען ער הערט וועגן אירע נדרים צעשטערן די נדרים, זאָגן אז זיי זענען ניט־גילטיק, און זיי ווערן אויס נדרים. נאָכדעם ווי דער מאן האָט חתונה געהאט, קאָן דער מאן צושטערן אירע נדרים (וועלכע זי האָט געטאָן נאָך דער חתונה). אָבער ווען דער מאן האָט זי נור מקדש געווען (אמאָל איז געווען א מנהג מקדש צו זיין די פרוי ביי די תנאים, זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו כתובות) און ער האָט מיט איר נאָכניט חתונה געהאט, הייסט די כלה א „נערה המאורסה״, א נערה (יינג מיידל פון 12 יאָר מיט א טאָג ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים) וועלכע איז נור מקודש געוואָרן, און ביידע, אי דער פאָטער אי דער מאן האָבן איבער איר דעם רשות, און ביידע מוזן צושטערן אירע נדרים.** הפר האב, אויב דער פאָטער האָט צושטערט און דער מאן האָט ניט צושטערט (און עס איז אריבער דער טאָג ווען זיי האָבן געהערט), (אָדער) דער מאן האָט צעשטערט און דער פאָטער האָט ניט צעשטערט. איז ער (דער נדר) ניט צעשטערט, און מכל שכן (אז דער נדר איז ניט צעשטערט) אויב איינער פון זיי (דער פאָטער אָדער דער מאן) האָט באשטעטיקט דעם נדר (דאמאָלס איז דער נדר אודאי ניט צעשטערט). „באשטעטיקן״, „מקיים זיין״ א נדר מיינט, ווען **דער פאָטער אָדער דער מאן זאָגט צו איר: „דער נדר איז באשטעטיקט (קיים לך) צו דיר״. דאמאָלס קאָן ער שוין דעם נדר ניט צעשטערן.**

ב. מת, אויב דער פאָטער פון דער נערה המאורסה) איז געשטאָרבן, איז דער רשות (דאָס גאנצע רעכט צו צעשטערן די נדרים פון דער נערה) ניט ליידיק געוואָרן פאַר דעם מאן. **דער מאן קאָן, ניט צעשטערן אירע נדרים אויב איר פאָטער לעבט ניט, ווייל א מאן קאָן צעשטערן דעם ווייב׳ס נדרים נאָר ערשט נאָך דער חתונה.** מת הבעל, אויב דער מאן איז געשטאָרבן איז דער רשות ליידיק געוואָרן פאַר דעם פאָטער. **איצט האָט דאָס מיידל אינגאנצן ניט קיין מאן, און איר פאָטער צעשטערט אירע נדרים אזוי לאנג ווי זי איז א נערה (ביז זי ווערט עלטער פון 12 יאָר מיט זעקס חדשים (ווי די תורה זאָגט במדבר ל׳ „בנעוריה בית אביה״).** בזה, דערמיט איז דער כח פון פאָטער בעסער (שטאַרקער, יפה) פון כח פון מאן; מיט אן אנדערער זאך איז דער כח פון מאן בעסער פון כח פון פאָטער (דהיינו), וואָס דער מאן צעשטערט (די נדרים פון ווייב ווען זי איז דערוואקסן (א בוגרת) און דער פאָטער צעשטערט ניט (די נדרים פון דער טאָכטער) ווען זי איז א בוגרת. **דער מאן קאָן נאָך דער חתונה צעשטערן די נדרים פון זיין ווייב אויך ווען זי איז שוין א בוגרת, עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים; אָבער דער פאָטער קאָן ניט צושטערן די נדרים פון זיין טאָכטער אויב זי איז עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים, דאָס הייסט ווען זי איז א בוגרת.**

אֲרוּסָה, נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ בַיּוֹם, נִתְאָרְסָה בּוֹ בַיּוֹם, אֲפִלּוּ לְמֵאָה, אָבִיהָ וּבַעְלָהּ הָאַחֲרוֹן מְפִירִין נְדָרֶיהָ. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁלֹּא יָצְאָת לִרְשׁוּת עַצְמָהּ שָׁעָה אַחַת, אָבִיהָ וּבַעְלָהּ הָאַחֲרוֹן מְפִירִין נְדָרֶיהָ: ד דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, עַד שֶׁלֹּא הָיְתָה בִתּוֹ יוֹצְאָה מֵאֶצְלוֹ, אוֹמֵר לָהּ, כָּל נְדָרִים שֶׁנָּדַרְתְּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי, הֲרֵי הֵן מוּפָרִין. וְכֵן הַבַּעַל עַד שֶׁלֹּא תִכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ, אוֹמֵר לָהּ, כָּל נְדָרִים שֶׁנָּדַרְתְּ עַד שֶׁלֹּא תִכָּנְסִי לִרְשׁוּתִי, הֲרֵי הֵן מוּפָרִין. שֶׁמִּשֶּׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר: ה בּוֹגֶרֶת שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאַלְמָנָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הוֹאִיל וּבַעְלָהּ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ יָפֵר.

ג. נדרה, אויב זי (די נערה) האָט א נדר געטאָן ווען זי איז געווען אן ארוסה (דער מאן האָט איר נור מקדש געווען אָבער נאָכניט חתונה געהאט מיט איר), און זי האָט זיך געגט אין זעלביקן טאָג (ווען דער פאָטער האָט געהערט וועגן נדר), און (אן אנדערער מאן) האָט זי מקדש געווען (נתארסה) אין זעלביקן טאָג, אפילו צו הונדערט (זי האָט אין זעלביקן טאָג זיך מקדש געווען און זיך געגט מיט הונדערט מענער), קאָן דער פאָטער צוזאמען מיטן לעצטן מאן צעשטערן אירע נדרים. **אפילו די נדרים וואָס זי האָט געטאָן ווען זי איז נאָך געווען מקודש צום ערשטן מאן, מחמת אן ארוס (א מאן וואָס האָט זי נאָר מקדש געווען) קאָן צוזאמען מיט איר פאָטער צעשטערן אירע נדרים אפילו אזעלכע וועלכע זי האָט געטאָן איידער ער האָט זי מקדש געווען („בקודמין״, די פריערדיקע נדרים). ווי מיר האָבן פריער געלערנט איז דער דין, אז א מאן נאָך דער חתונה, ווען ער צעשטערט אירע נדרים אליין (אָן דעם פאָטער), קאָן צעשטערן נאָר די נדרים, וואָס דאָס ווייב האָט געטאָן נאָך דער חתונה אָבער ניט פאר דער חתונה (אין הבעל מיפר בקודמין).** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, אזוי לאנג ווי זי איז ניט ארויסגעגאנגן (פון איר פאָטערס רשות) אין איר אייגענעם רשות כאָטש איין שעה, קאָן דער פאָטער צוזאמען מיטן לעצטען מאן צעשטערן אירע נדרים. **אָבער אויב זי איז געוואָרן א בוגרת, אָדער זי איז ניט נור מקודש געוואָרן נאָר זי האָט חתונה געהאט און האָט זיך געגט, כאָטש זי איז נאָך א נערה, ניט עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים, הייסט עס אז זי איז ארויסגעגאנגן אין איר אייגענעם רשות, און דער פאָטער קאָן ניט מער צעשטערן אירע נדרים, מיט „איין שעה״ מיינט מען, אפילו די קורצעסטע צייט.**

ד. דרך, דער שטייגער פון תלמידי חכמים איז, אז איידער זיין טאָכטער גייט ארויס פון אים (פון דעם פאָטער דעם תלמיד חכם, איידער זי האָט חתונה) זאָגט ער צו איר: „אלע נדרים וואָס דו האָסט א נדר געטאָן ביי מיר אין הויז, זענען צעשטערט״, און אזוי איז אויך דער מאן איידער זי גייט אריין אין זיין רשות (איידער ער האָט חתונה מיט איר) זאָגט ער צו איר: „אלע נדרים וואָס דו האָסט א נדר געטאָן איידער דו ביזט אריין אין מיין רשות (איידער דו האָסט חתונה מיט מיר) זענען צע־שטערט״, ווארום נאָכדעם ווי זי גייט אריין אין זיין רשות (נאָך דער חתונה), קאָן ער (דער מאן) ניט צעשטערן (די נדרים וואָס דאָס ווייב האָט געטאָן פאר דער חתונה). **די גמרא זאָגט דאָ, אז דער מאן נאָך דער חתונה קאָן צעשטערן דעם ווייב׳ס נדרים אפילו ער האָט ניט געהערט וועגן זיי, און דאָס וואָס די תורה (במדבר ל׳) זאָגט „ושמע אשה״ (און איר מאן האָט געהערט) מיינט מען ניט דוקא.**

ה. בוגרת, א בוגרת (א מיידל עלטער פון צוועלף יאָר און זעקס חדשים, וועלכע א מאן האָט מקדש געווען, און דער דין איז, אז דער מאן קאָן אָפלייגן די חתונה־צייט ביז צוועלף חדשים) און זי האָט אָפגעווארט די צוועלף חדשים, (און דער מאן האָט מיט איר נאָכניט חתונה געהאט) און אן אלמנה (וועלכע א צווייטער מאן האָט מקדש געווען און דער דין איז אז ביי אן אלמנה קאָן דער מאן אפלייגן די חתונה צייט נור דרייסיק טעג) און זי האָט אָפגעווארט די דרייסיק טעג (און דער מאן האָט מיט איר נאָכניט חתונה געהאט), זאָגט ר׳ אליעזר, אז ווייל דער מאן איז מחויב איר צו געבן

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַבַּעַל מֵפֵר עַד שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ: ו שׁוֹמֶרֶת יָבָם בֵּין לְיָבָם אֶחָד בֵּין לִשְׁנֵי יְבָמִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יָפֵר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לְאֶחָד אֲבָל לֹא לִשְׁנַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא לְאֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם.

מזונות (צו עסן און אויסהאלטן) קאָן ער צעשטערן (אליין אָן דעם פאָטער, ווייל ביי א בוגרת און ביי א אלמנה קאָן דער פאָטער ניט צעשטערן אירע נדרים). אין די 12 חדשים ביי א מיידל און אין די דרייסיק טעג ביי אן אלמנה דאַרף דער מאַן איר ניט געבן מזונות (צו עסן און אויסהאלטונג), אָבער נאָך די 12 חדשים ביי א מיידל און נאָך די 30 טעג ביי אן אלמנה, אויב ער לייגט ווייטער אָפּ די חתונה־צייט מוז ער איר געבן מזונות (זע מסכתא כתובות פרק ה׳ משנה ב׳). דאריבער האלט ר׳ אליעזר, אז דערמיט הייסט עס ווי זי האָט שוין חתונה געהאט, און דער מאַן קאָן צעשטערן אירע נדרים. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דער מאַן קאָן ניט צעשטערן (דעם ווייב׳ס נדרים, אליין אָן דעם פאָטער) ביז זי גייט אריין אין זיין רשות. נאָר נאָך דער חתונה קאָן דער מאַן צעשטערן זיין ווייבס נדרים.

ו. שומרת יבם ,א יבמה (שומרת יבם, א פרוי, וואָס איר מאַן איז געשטאָרבן, אָן קינדער און זי, די אלמנה, וואַרט אז דער יבם, דעם מאַנ׳ס ברודער, איר שוואָגער, זאָל מיט איר חתונה האָבן), סיי זי האָט איין יבם (איין שוואָגער), סיי זי האָט צוויי יבמין (צוויי שוואָגערס), זאָגט ר׳ אליעזר, אז ער (דער יבם) קאָן צעשטערן (אירע נדרים. כדי צו פארשטיין די משנה דאַרף מען געבן עטליכע דערקלערונגען, וועלכע מיר געבן אויך אין דער הקדמה צו דער מסכתא יבמות. דער דין איז, אז איינער שטארבט אָן קינדער און לאָזט איבער ברידער און א פרוי, דאַרף איינער פון די ברי־דער אָדער געבן דער פרוי חליצה און זי באפרייען ,אָדער ער דאַרף זי מייבם זיין, חתונה האָבן מיט איר. מיט „חתונה האָבן" מיינט מען דאָ „ביאה", לעבן מיט איר גע־שלעכטליך, און נור דורך ביאה, ווערט די יבמה, די אלמנה, דאָס ווייב פון יבם, פון דעם מאַנ׳ס ברודער, פון דעם שוואָגער. אויב ער דער יבם האָט איר נאָר מקדש גע־ווען (ער האָט איר ,למשל, געגעבן געלט און געזאָגט הרי את מקודשת לי), הייסט עס, אז ער האָט געטאָן א „מאמר" (געזאָגט), און וועגן דעם איז פאראן א מחלוקה, צי מקדש זיין ביי א יבמה איז אזוי גוט ווי סתם מקדש זיין א פרוי, צי זי ווערט זיין פרוי. דאָ אין דער משנה מיינט מען אז די יבמה, די אלמנה (די שומרת יבם, די פרוי וועלכע וואַרט אויף דעם יבם חתונה צו האָבן מיט איר) איז א נערה און זי האָט א פאָטער, און איר פארשטאָרבענער מאַן האָט איר נור געהאט מקדש געווען, און נאָכדעם ווי דער מאַן איז געשטאָרבן האָט איר דער שוואָגער, דער יבם, אויך נור מקדש געווען (געמאכט דעם „מאמר"). האלט ר׳ אליעזר, אז דער מאמר מאכט, אז זי ווערט דעם יבמ׳ס פרוי און דאריבער קאָן דער יבם צוזאמען מיט איר פאָטער צושטערן אירע נדרים (פונקט ווי יעדער אנדערער מאַן וואָס האָט מקדש געווען א נערה). ר׳ יהושע זאָגט, אז נור ווען עס איז פאראן איין (יבם, איין ברודער) אָבער ניט ווען עס זענען פאראן צוויי (יבמין, צוויי ברידער). ר׳ יהושע האלט, אז א „מאמר" (מקדש זיין) ביי א יבמה, מאכט ניט אז זי זאָל ווערן פולשטענדיק זיין פרוי, איז ניט „קונה קנין גמור" ; אָבער ער האלט אז דאָס אליין וואָס די יבמה דאַרף, לויט דעם דין פון דער תורה, חתונה האָבן מיט דעם יבם, די דאָזיקע צוגעבונדענקייט, די „זיקה", איז אזוי שטארק, אז זי מאכט ווי די יבמה איז די פרוי פון יבם. אָבער דאָס איז נאָר ווען ס׳איז דאָ נאָר איין ברודער, איז זי אינגאנצן צוגעבונדן צו דעם דאָזיקן ברודער. דאקייגן ווען עס זיינען פאראן צוויי ברידער, איז די זיקה ניט גענוג שטארק, און אפילו זי האָט שפּעטער חתונה גע־האט מיט איינעם פון זיי זאָגט מען ניט, אז עס איז שוין פון פריער באשטימט גע־וואָרן אז דאָס איז געווען דער ריכטיקער יבם („אין ברירה"), און דאריבער קאָן קיי־נער פון די צוויי ברידער־יבמין ניט צעשטערן אירע נדרים. ר׳ עקיבא זאָגט, אז ניט ווען עס איז פאראן (נאָר) איין ברודער, און ניט ווען עס זיינען פאראן צוויי ברידער לויט ר׳ עקיבא קאָן אפילו איין יבם ניט צעשטערן אירע נדרים, ווייל ער האלט, אז

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה אִם אִשָּׁה שֶׁקָּנָה הוּא לְעַצְמוֹ, הֲרֵי הוּא מֵפֵר נְדָרֶיהָ, אִשָּׁה שֶׁהִקְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אֵינוֹ דִין שֶׁיָּפֵר נְדָרֶיהָ. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, לֹא אִם אָמַרְתָּ בְּאִשָּׁה שֶׁקָּנָה הוּא לְעַצְמוֹ שֶׁאֵין לַאֲחֵרִים בָּהּ רְשׁוּת, תֹּאמַר בְּאִשָּׁה שֶׁהִקְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁיֵּשׁ לַאֲחֵרִים בָּהּ רְשׁוּת. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, עֲקִיבָא, דְּבָרֶיךָ בִּשְׁנֵי יְבָמִין, מָה אַתָּה מֵשִׁיב עַל יָבָם אֶחָד? אָמַר לוֹ, אֵין הַיְבָמָה גְמוּרָה לַיָּבָם כְּשֵׁם שֶׁהָאֲרוּסָה גְמוּרָה לְאִישָׁהּ: ז הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ כָּל הַנְּדָרִים שֶׁתִּדּוֹרִי מִכָּאן עַד שֶׁאָבֹא מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי הֲרֵי הֵן קַיָּמִים, לֹא אָמַר כְּלוּם. הֲרֵי הֵן מוּפָרִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מוּפָר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ מוּפָר. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

דער מאמר מאכט זי ניט פאר די פולשטענדיקע פרוי פון יבם, און די „זיקה", די צוגעבונדנקייט מאכט זי אויך גיט פאר זיין פרוי. אָמר ר' אליעזר, האָט ר' אליעזר געזאָגט (די סברא פון זיין דין פאַרוואָס סיי איין יבם און סיי צוויי יבמין קאָנען יאָ צע־שטערן אירע נדרים): מה־דאָך די פרוי וואָס ער אליין קויפט (סתם א פרוי וועלכע ער איז מקדש) קאָן ער צעשטערן (צוזאמען מיטן פאָטער) אירע נדרים, מכל שכן א פרוי (די יבמה) וואָס דער הימל האָט אים געקויפט (געגעבן, מחמת די מצוה פון דער תורה האָט דאָך זי די יבמה, צוגעבינדן צו אים, צום יבם), דארף ער דאָך אודאי קאָנען צעשטערן אירע נדרים (צוזאמען מיט איר פאָטער); **דאָס איז דער „קל וחומר", דאָס אָפּלערנען א שטארקערן פאל פון א גרינגערן פאל.** אָמר לו, האָט ר' עקיבא צו אים (צו ר' אליעזר) געזאָגט (אז דער מאן קאָן צעשטערן די נדרים) פון (סתם) א ווייב, (ניט קיין יבמה) וואָס ער האָט זיך אליין געקויפט (איז עס דערפאר ווייל) קיין אנדערער (מאן) האָט דאָך אין איר ניט קיין רשות (זי איז דאָך נור זיין ווייב, נאָכדעם ווי ער האָט זי מקדש געווען), צו זאָלסטו דאָסזעלביקע זאָגן ביי א פרוי (א יבמה), וואָס דער הימל האָט אים געגעבן, און וואָס אנדערע האָבן אויך אין איר א רשות. **מחמת אויב עס זענען פאראן 2 ברידער, 2 יבמין, איז זי דאָך צוגעבינדן צו יעדן פון זיי, כל זמן איינער פון זיי האָט מיט איר ניט אינגאנצן חתונה געהאַט.** אָמר לו ר' יהושע, האָט צו אים (צו ר' עקיבא) געזאָגט ר' יהושע: עקיבא, דיינע ווערטער זענען ריכטיק) ביי צוויי יבמין, אָבער וואָס ענטפערסטו דו ביי איין יבם? **דאָ האָט דאָך נור דער איינער יבם דעם רשות?** אָמר לו, האָט ער (ר' עקיבא) געזאָגט צו אים (צו ר' יהושע): די יבמה איז ניט אינגאנצן (איז ניט פולשטענדיק דאָס ווייב) פון יבם (כל זמן ער האָט ניט אינ־גאנצן חתונה געהאַט מיט איר), ווי די ארוסה (די סתם פרוי, ניט קיין יבמה, וואָס א מאן האָט זי מקדש געווען) איז אינגאנצן דאָס ווייב פון איר מאן. **דער דין איז, אז ווען א פרעמדער מענטש לעבט געשלעכטליך מיט אן ארוסה, מיט א פרוי וואָס א מאן האָט איר מקדש געווען, קומט אים מיתה, טויט־שטראָף, פאר לעבן מיט אן אשת איש; אָבער ווען א פרעמדער מענטש לעבט מיט א יבמה קומט אים ניט קיין מיתה. דאָס מיינט, אז די יבמה איז נאָכניט דעם יבמ'ס ווייב, כל זמן ער האָט ניט מיט איר חתונה געהאַט.**

ז. האומר, אז איינער (וועלכער קלייבט זיך אין וועג אריין) זאָגט צו זיין ווייב: אַלע נדרים וואָס דו וועסט א נדר טאָן פון איצט אָן ביז איך וועל קומען פון יענעם אָרט, זאָלען זיין באשטעטיקט (קיימים), האָט ער גאָרניט געזאָגט. **מחמת עס קאָן זיין אז עס וועלן זיין נדרים וועלכע ער וויל באמת ניט אז זי זאָל זיי האָבן, און עס הייסט, אז ער האָט זיי באשטעטיקט דורך א טעות.** הרי הן מופרים, (אויב ער האָט איר געזאָגט): אז זיי (די נדרים וואָס זי וועט טאָן אין דער צייט) זאָלן זיין צעשטערט, זאָגט ר' אליעזר, אז זייז זיינען צעשטערט, און די חכמים זאָגן, אז זיי זענען ניט צעשטערט. **ר' אליעזר האלט, אז ביי צעשטערן קאָן מען ניט זאָגן טאָמער וועט זיין א נדר, וועלכן ער וויל יאָ, ווייל מען נעמט אָן אז א מאן וויל בכלל ניט אז דאָס ווייב זאָל טאָן א נדר.** אָמר, האָט

אִם הֵפֵר נְדָרִים שֶׁבָּאוּ לִכְלַל אִסּוּר, לֹא יָפֵר נְדָרִים שֶׁלֹּא בָאוּ לִכְלַל אִסּוּר. אָמְרוּ לוֹ הֲרֵי הוּא אוֹמֵר אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ. אֶת שֶׁבָּא לִכְלַל הָקֵם, בָּא לִכְלַל הָפֵר. לֹא בָא לִכְלַל הָקֵם, לֹא בָא לִכְלַל הָפֵר:

ח הֲפָרַת נְדָרִים כָּל הַיּוֹם. יֵשׁ בַּדָּבָר לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר. כֵּיצַד? נָדְרָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת, יָפֵר בְּלֵילֵי שַׁבָּת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. נָדְרָה עִם חֲשֵׁכָה מֵפֵר עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ, שֶׁאִם חָשְׁכָה וְלֹא הֵפֵר, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר:

ר׳ אליעזר גזואָגט: מה־דאָך ער (דער מאַן) צעשטערט נדרים וועלכע זענען שוין גע־וואָרן אסור (נדרים, וועלכע זי האָט שוין געטאָן), זאָל ער ניט קאָנען צעשטערן נדרים, וועלכע זיינען נאָכניט געוואָרן אסור ? ! אויך דאָ איז עס דער קל וחומר. אויב דער מאַן קאָן צעשטערן הארבע נדרים, וועלכע זי האָט שוין געטאָן, און ער קאָן צו־ניט־מאַכן דעם שוין־עקזיסטירענדיקן נדר, דאַרף ער דאָך אודאי קענען ניט דערלאָזן, אז א נדר, וועלכער עקזיסטירט נאָכניט, זאָל באלד קיין נדר ניט ווערן. אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ אליעזר): דערפאַר זאָגט דאָך דער פסוק במדבר ל׳) „אשה יקימנו אשה יפירנו (איר מאַן קאָן איר באַשטעטיקן (דעם נדר) און איר מאַן קאָן איר צעשטערן), אַזאַ נדר וואָס ער (דער מאַן) קאָן באַשטעטיקן (מקים זיין), קאָן ער צעשטערן אָבער א נדר וואָס ער קאָן ניט באַשטעטיקן, קאָן ער ניט צעשטערן. פון דעם פסוק לערנען אָפּ די חכמים, אז ביים נדר מוזן זיין ביידע מעגליכקייטן, די באַשטעטיקונג און די צעשטערונג, און אזוי ווי מיר האָבן פריער געלערנט אין דער משנה, אז דער מאַן קאָן ניט באַשטעטיקן נדרים, וועלכע דאָס ווייב האָט נאָכניט גע־טאָן, דאריבער קאָן ער זיי אויך ניט צעשטערן.

ח. הפרת, דאָס צעשטערן די נדרים קאָן פאָרקומען א גאַנצן טאָג. דעם טאָג, ווען דער פאָטער דערהערט וועגן נדר, ווי עס שטייט אין דער תורה (במדבר ל׳) „ואם ביום שמעו״. אָבער דער טאָג מיינט דאָ ניט א מעת לעת, נאָר אין זעלביקן טאָג, און די משנה גיט עס באלד צו דערקלערן. יש בדבר, עס איז דאָ דאַביי טייל מאָל לייכטער און טיילמאָל שווערער. טיילמאָל האָט דער פאָטער א לענגערע צייט, א גאַנצן מעת לעת, און טייל מאָל נור א קורצע צייט, נאָר עטליכע שעה. כיצד, ווי אזוי? אויב זי האָט א נדר געטאָן פרייטאָג צונאכטס (לילי שבת, די נאכט פון פרייטאָג אויף שבת), קאָן ער צעשטערן פרייטאָג־צונאכטס און (צומאָרגנס) אין טאָג פון שבת ביז עס ווערט פינסטער (אָבער שבת־צונאכטס קאָן ער שוין ניט); (אויב) זי האָט א נדר געטאָן (שבת פאַרנאכט) איידער עס איז געוואָרן פינסטער (איידער עס איז געוואָרן שבת צונאכטס), קאָן ער צעשטערן (נור די קורצע צייט) ווען עס איז נאָכניט פינסטער, וואָרום אויב עס ווערט פינסטער (שבת צונאכטס) און ער האָט ניט צעשטערט קאָן ער ניט מער צעשטערן. „לילי שבת״ מיינט פרייטאָגצונאכטס; זע וועגן דעם פריער פרק ח׳ משנה ו׳. „עם חשכה״ מיינט „פאַרנאכט, נאָנט איידער עס ווערט פינסטער״; זע וועגן דעם מסכתא שבת פרק א׳ משנה י׳. די משנה לערנט דאָ אגב אורחא, אז א פאָטער און א מאַן מעגן צעשטערן אים שבת אפילו אזעלכע נדרים וואָס זייער צעשטערונג איז ניט נויטיק צו שבת־זאַכן. אָבער מתיר נדר זיין (ביי א דיין) אים שבת קאָן מען נור אזעלכע נדרים וואָס זייער מתיר זיין איז נויטיק פאַר שבת זאַכן (למשל א נדר ניט צו עסן פליש, און ער דאַרף עסן פליש ביי דער שבת־סעודה). זע וועגן דעם מסכתא שבת פרק כ״ד משנה ה׳.

פרק יא.

כדי מען זאָל פאַרשטיין בעסער די משנות אין דאָזיקן פרק וועלן מיר דאָ געבן א באַמערקונג.

ניט אלע נדרים און שבועות פון זיין ווייב קאָן דער מאַן צעשטערן. ער קאָן צעשטערן נאָר אזעלכע וואָס צוליב זיי פייניגט זיך דאָס ווייב (עינוי נפש, פייניגונג פון קערפּער), אָדער אזעלכע וואָס שטערן דעם ווייב צו טאָן אירע

פרק יא.

א וְאֵלּוּ נְדָרִים שֶׁהוּא מֵפֵר. דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ, אִם אֶרְחַץ וְאִם לֹא אֶרְחַץ, אִם אֶתְקַשֵּׁט וְאִם לֹא אֶתְקַשֵּׁט. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין אֵלּוּ נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ: ב וְאֵלּוּ הֵם נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ, אָמְרָה קוֹנָם פֵּירוֹת הָעוֹלָם עָלַי, הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהָפֵר. פֵּירוֹת מְדִינָה זוֹ עָלַי, יָבִיא לָהּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת. פֵּירוֹת חֶנְוָנִי זֶה עָלַי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. וְאִם לֹא הָיְתָה פַּרְנָסָתוֹ אֶלָּא מִמֶּנּוּ, הֲרֵי זֶה יָפֵר, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי: ג קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנָה לַבְּרִיּוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר, וִיכוֹלָה הִיא לֵהָנוֹת בְּלֶקֶט וּבְשִׁכְחָה וּבְפֵאָה. קוֹנָם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם

פליכטן צום מאן (שבינו לבינה, צווישן אים און איר), דער רמבם זאגט, אז א פאטער קאן צעשטערן אלע נדרים. וואס מיינט מען „עינוי נפש" און וואס „שבינו לבינה" וועט די משנה דא לערנען.

א. ואלו, און דאס זענען די נדרים (פון ווייב), וואס ער (דער מאן) קאן צעשטערן: זאכן, וואס עס איז פאראן אין זיי די פייניגונג פון קערפער (עינוי נפש). **די משנה גיט איצט א משל, וואס מען מיינט דערמיט.** אם ארחץ, אויב דאס ווייב האט א נדר געטאן: („איך זאל קיינמאל ניט טארן זיך וואשן) אויב איך וועל זיך (היינט) וואשן", אדער (אויב זי האט א נדר געטאן אדער געשווארן): איך זאל זיך ניט וואשן, (אדער זי האט א נדר געטאן: „איך זאל זיך קיינמאל ניט פוצן) אויב איך וועל מיך היינט פוצן (אתקשט)", אדער (אויב זי האט א נדר געטאן אדער געשוואוירן): „איך זאל מיך ניט פוצן." (מיט „פוצן זיך" („אתקשט", איך וועל מיך פוצן" **מיינט מען פוצן דעם קערפער, פארבן זיך דאס פנים וכדומה.** אמר, האט ר' יוסי געזאגט, אז די דאזיקע זענען ניט קיין נדרים פון פייניקן דעם קערפער. **ר' יוסי איז נור מחולק אויף דעם דין, אז אויב זי זאגט, אז זי זאל זיך קיינמאל ניט וואשן אדער ניט פוצן, אויב זי וועט זיך היינט וואשן אדער פוצן, מחמת זי האט דאך א ברירה דעם דאזיקן איינעם טאג ניט צו וואשן און ניט צו פוצן זיך, און פון איין טאג פייניקט מען זיך ניט.**

ב. ואלו, אבער דאס זיינען נדרים פון פייניקן דעם קערפער. **דאס זיינע אלץ די ווערטער פון ר' יוסי.** אמרה, אויב זי האט געזאגט: „קונם זאלן זיין אויף מיר די פרוכטן פון דער וועלט", קאן ער (דער מאן) צעשטערן; (אבער אויב זי האט געזאגט): „די פרוכטן פון דער דאזיקער מדינה (לאנד, געגנט) זאלן זיין (קונם אסור) אויף מיר", זאל ער איר ברענגן (פרוכטן) פון אן אנדערער מדינה. **דאס הייסט ניט קיין נדרים פון פייניקן זיך, ווייל זי קאן באקומען פרוכטן פון אן אנדערער מדינה.** פירות חנוני, (אויב זי זאגט) „די פרוכטן פון דאזיקן קרעמער (זאלן זיין קונם, אסור) אויף מיר" קאן ער ניט צעשטערן. **ווייל ער קאן קויפן פרוכטן ביי אן אנדערן קרעמער.** ואם, און אויב זיין גאנצע פרנסה (פארזארגונג מיט עסנווארג) איז ניט געווען (פון קיין אנדערן קרעמער) נאר פון אים (פון דאזיקן קרעמער, וועלכער געטרויט אים און גיט אים אויף בארג ביז ער וועט פארדינען און ער וועט אים באצאלן) קאן ער צעשטערן, אזוי זאגט ר' יוסי. **מחמת, דאס הייסט שוין נדרים פון פייניקן דעם קערפער. די ווערטער „דברי ר' יוסי", „אזוי זאגט ר' יוסי" גייען ארויף אויף דער גאנצער משנה.**

ג. קונם, (אויב זי האט געזאגט): „קונם, איך זאל ניט הנאה האבן פון מענטשן (בריות)", קאן ער (דער מאן) ניט צעשטערן (דעם דאזיקן נדר). **מחמת דער מאן קאן איר יא געבן איר פרנסה, ווארום מיט „בריות", „מענטשן" האט זי ניט געמיינט דעם מאן (אויך דאס איז לויט דער הלכה פון ר' יוסי אין דער פריערדיקער משנה).** ויכולה, און זי (וועלכע טאר ניט נהנה זיין פון מענטשן) מעג נהנה־זיין (נעמען) לקט, שכחה און פאה. **דער דין איז אז ווען א בעל הבית פון א פעלד צי פון א גארטן נעמט אראפ זיין תבואה צי פרוכטן, מוז ער איבערלאזן אין עק פון גארטן אביסל תבואה צי פרוכטן פאר ארימע לייט. דאס הייסט „פאה" (עק). אויך איז דער דין, אז דער בעל הבית פארגעסט אין פעלד א בינטל תבואה (צי פרוכטן) הייסט דאס שכחה (פאר־געסן), און עס געהערט אויך צו ארימע לייט. „לקט" הייסן זאנגן תבואה וואס פאלן**

נְהֱנִים לִי, יִטְּלוּ עַל כָּרְחוֹ. כֹּהֲנִים אֵלּוּ וּלְוִיִּם אֵלּוּ נֶהֱנִים לִי, יִטְּלוּ אֲחֵרִים: ד קוֹנָם שֶׁאֵינִי עוֹשָׂה עַל פִּי אַבָּא, וְעַל פִּי אָבִיךָ, וְעַל פִּי אָחִי, וְעַל פִּי אָחִיךָ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. שֶׁאֵינִי עוֹשָׂה עַל פִּיךָ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָפֵר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר יָפֵר, שֶׁמָּא תַּעְדִּיף עָלָיו יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, יָפֵר שֶׁמָּא יְגָרְשֶׁנָּה וּתְהִי אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ: ה נָדְרָה

אראָפּ אויף דער ערד ביים שנידן; אויך דאָס געהערט צו אָרימע לייט (זע אין דער הקדמה צו מסכתא פאה). זאָגט די משנה, אז אויב זי איז אָרעם מעג זי נעמען לקט, שכחה און פאה, ווייל דאָס נעמט זי ניט קיינעמס, דאָס איז אירס. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נאָך א טעם אין דער משנה, פאַרוואָס ער קאָן ניט צעשטערן דעם דאָזיקן נדר, ווייל זי קאָן דאָך הנאה האָבן פון לקט, שכחה און פאה, און עס איז דאריבער ניט מער קיין נדר פון פּייניגן דעם קערפּער. קונם, (אויב איינער זאָגט): „קונם, (זאָל זיין) וואָס כהנים און לויים וועלן נהנה זיין פון מיר", (און דער דאָזיקער נדר טוער האָט אָפּגעשיידט פון זיין תבואה און פּרוכטן תרומה, וואָס געהערט צו כהנים, און מעשר וואָס געהערט צו לויים) זאָלן זיי (די כהנים און די לויים) נעמען ביי אים (די תרומה און מעשר) קייגן זיין ווילן. „בעל כרחו", „מיט גוואַלט" (פון וואָרט „כרח", „הכרח", נויט, צוואַנג); מחמת די תרומה און מעשר געהערן צו זיי. כהנים אלו, (אויב אָבער ער זאָגט): „די דאָזיקע כהנים, און די דאָזיקע לויים (זאָל זיין קונם) וואָס זיי וועלן נהנה זיין פון מיר" (און ער האָט אָנגערופן די נעמען פון די דאָזיקע כהנים און לויים), זאָלן אַנדערע (כהנים און אַנדערע לויים) נעמען (פון אים די תרומה און מעשר). ווייל ער האָט דאָך דאָס רעכט צו געבן וועלכע כהנים און לויים ער וויל, איז אויב ער וועט געבן די דאָזיקע כהנים און לויים אין דער צייט וואָס ער קאָן געבן צו אַנדערע, הייסט עס אז זיי האָבן הנאה פון אים. אָבער אין פריערדיקן פאַל, ווען ער האָט געאַסרט אַלע כהנים און לויים, מוז ער דאָך סיי ווי אוועקגעבן צו אַזעלכע וועלכע טאָרן ניט נהנה זיין פון אים, האָט דאָך מיט זיין געבן קיינער ניט קיין באַזונדערע הנאה.

ד. קונם, (אויב א ווייב זאָגט צו איר מאַן): „קונם, וואָס איך וועל טאָן (זאָל זיין קונם) צו מיין פאָטער (על פי אבא, צום מויל פון מיין פאָטער, מיין פאָטער זאָל ניט טאָרן הנאה האָבן פון די פאַרדינסטן פון מיין אַרבייט)", אָדער „צו דיין פאָטער", אָדער „ צו מיין ברודער", אָדער „צו דיין ברודער", קאָן ער (דער מאַן) דעם דאָזיקן נדר ניט צושטערן. ווייל דאָס איז ניט קיין נדר „שבינו לבינה", „צווישן מאַן און פרוי". שאיני עושה, (אויב זי האָט געזאָגט צו איר מאַן): „וואָס איך וועל טאָן זאָל זיין צו דיר קונם, אסור, („זאָלסטו ניט טאָרן הנאה האָבן פון די פאַרדינסטן פון מיין אַרבייט"), דאַרף ער (דער מאַן דעם דאָזיקן נדר) ניט צושטערן. ווי די משנה לערנט אין כתובות פרק ו' משנה א', געהערן די פאַרדינסטן פון דער אַרבייט פון א ווייב (מעשה ידיה) צו איר מאַן, און זי איז משועבד צו אַרבייטן פאַר אים, און ממילא קאָן זי ניט אַסרן איר אַרבייטס-פאַרדינסט מיט א נדר אויפן מאַן, און דער נדר איז באַלד קיין נדר ניט. ר' עקיבא זאָגט, אז ער דאַרף יאָ צושטערן, טאָמער וועט זי מער טאָן (פאַרדינען מער) וויפיל זי דאַרף (טאָן) פאַר אים. אין מסכתא כתובות פרק ה' משנה ט' לערנט די משנה אז די פרוי דאַרף טאָן פאַר דעם מאַן לפחות וויפיל עס איז ווערט די אַרבייט פון שפּינען פינף סלעים (אַזא מטבע-געוויכט) וואָל. אויב זי אַרבייט מער דערפון, קאָן זי שוין יאָ אַסרן דעם עודף מיט א נדר אויף איר מאַן. דעריבער האַלט ר' עקיבא, אז ער דאַרף יאָ צושטערן דעם נדר. ווייל טאָמער וועט זיך אויסמישען דער עודף מיט דעם גרונט-פאַרדינסט, וואָס זי דאַרף יאָ געבן איר מאַן, און ער וועט ניט קאָנען הנאה האָבן פון גאַנצן. אָבער ער קאָן צעשטערן ווייל עס הייסט א נדר אין א זאַך „שבינו לבינה", צווישן מאַן און ווייב. ר' יוחנן בן נורי זאָגט, אז ער דאַרף יאָ צעשטערן, ווייל טאָמער וועט ער זי גטן, און ער וועט ניט קאָנען מיט איר צוריק חתונה האָבן. מחמת דאַמאָלס, ווען זי וועט זיין געגט וועלן אירע אַרבייטס-פאַרדינסטן זיין אסור צו אים, און ער וועט ניט קאָנען צוריק חתונה האָבן מיט איר; דער

אִשְׁתּוֹ וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה בִתּוֹ, נָדְרָה בִתּוֹ וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה אִשְׁתּוֹ, נָדְרָה בְנָזִיר וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה בְקָרְבָּן, נָדְרָה בְקָרְבָּן וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה בְנָזִיר, נָדְרָה מִן הַתְּאֵנִים וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה מִן הָעֲנָבִים, נָדְרָה מִן הָעֲנָבִים וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה מִן הַתְּאֵנִים, הֲרֵי זֶה יַחֲזוֹר וְיָפֵר:

ו אָמְרָה, קוֹנָם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁאֵינִי טוֹעֶמֶת, קִיֵּם לַתְּאֵנִים, כֻּלּוֹ קַיָּם. הֵפֵר לַתְּאֵנִים, אֵינוֹ מוּפָר עַד שֶׁיָּפֵר אַף לָעֲנָבִים. אָמְרָה קוֹנָם תְּאֵנִים שֶׁאֵינִי טוֹעֶמֶת, וַעֲנָבִים שֶׁאֵינִי טוֹעֶמֶת, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי נְדָרִים: ז יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ נְדָרִים אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ

נדר הייסט דאריבער אויך אין א זאך „שבינו לבינה", צווישן מאן און ווייב, און ער קאָן אים צעשטערן.

ה. נדרה, אויב (איינער וועלכער האָט א ווייב און א טאָכטער און) זיין ווייב האָט געטאָן א נדר און ער האָט געמיינט אז דאָס האָט א נדר געטאָן זיין טאָכטער (און ער האָט צושטערט דעם נדר), אָדער זיין טאָכטער האָט געטאָן דעם נדר און ער האָט געמיינט אז דאָס האָט א נדר געטאָן זיין ווייב, און ער האָט אים צושטערט), אָדער זי (איינע פון זיי, דאָס ווייב צו די טאָכטער) האָט א נדר געטאָן צו זיין א נזירה און ער האָט געמיינט אז זי האָט א נדר געטאָן מיט „קרבן" (זי האָט אויף זיך געאסרט א זאך מיט א געוויינטליכען „קרבן"־אָדער קונם־נדר, און ער האָט איר צעשטערט), אָדער זי האָט א נדר געטאָן מיט „קרבן" און ער האָט געמיינט, אז זי האָט א נדר געטאָן צו זיין א נזירה (און ער האָט צושטערט), אָדער זי האָט א נדר געטאָן (ניט צו עסן) פייגן, און ער האָט געמיינט אז זי האָט א נדר געטאָן (ניט צו עסן) ווייַנטרויבן, אָדער זי האָט א נדר געטאָן (ניט צו עסן ווייַנטרויבן) און ער האָט געמיינט, אז זי האָט א נדר געטאָן (ניט צו עסן) פייגן (און ער האָט איר צעשטערט), זאָל ער (אין די אַלע פאלן) נאָכאמאָל צעשטערן. **ווייל עס הייסט א צעשטערונג מיט א טעות, און עס ווערט אָפּגעלערנט פון וואָרט „אותה", איר אין במדבר ג' „ולא הניא אותה" (און ער האָט איר ניט געשטערט) אז ביים צעשטערן מוז דער פאָטער (צי דער מאַן) מכוון זיין צו דער פרוי (דאָס ווייב צי די טאָכטער) וועמענס נדר ער וויל צעשטערן, און פון פסוק־וואָרט „נדרה", „איר נדר", (דאָרט במדבר ל') „ושמע אביה את נדרה", ווערט אָפּגעלערנט, אז ער מוז מכוון זיין וועלכן נדר (פון ווייַנטרויבן צי טייטלן) ער וויל צעשטערן.**

ו. אמרה, אויב זי (דאָס ווייב צי די טאָכטער) האָט געזאָגט: „קונם, איך זאָל ניט פארזוכן די דאָזיקע פייגן און ווייַנטרויבן", איז אויב ער (דער מאַן צי דער פאָטער) האָט באַשטעטיקט (דעם טייל נדר) פון די פייגן, איז ער (דער נדר) אינגאנצן אויך פון די ווייַנטרויבן) באַשטעטיקט; אויב ער האָט צעשטערט (דעם טייל נדר) פון די פייגן, איז ער (דער נדר) אינגאנצן (פון די ווייַנטרויבן) ניט צעשטערט, ביז ער צעשטערט אויך פון די ווייַנטרויבן. **אין דער תורה במדבר ל' איז פאַראַן (באַשטעטיקן) „יקימנו" און „יפירנו", (צעשטערן) איז דאָס וואָרט „יקימנו", ווערט געטייטשט „יקים ממנו", אז אפילו ער האָט באַשטעטיקט א טייל פון אים (ממנו) איז דער גאנצער נדר באַשטעטיקט. אָבער אין „יפירנו" איז דאָך ניטאָ אין דער מיט א „מ", וואָס זאָל קאָנען איינגעטייטשט ווערן „ממנו", און דאריבער איז צעשטערט נור דער טייל וואָס ער האָט צעשטערט. דער דין איז ניט אזוי ווי די משנה, נאָר אויך ביי באַשטעטיקן איז באַשטעטיקט נור דער טייל וואָס ער האָט באַשטעטיקט.** אָמרה, אויב זי האָט געזאָגט: קונם, איך זאָל ניט פארזוכן פייגן, און איך זאָל ניט פארזוכן ווייַנטרויבן", זענען עס צוויי (באַזונדערע) נדרים. **און ער מוז באַשטעטיקן יעדן נדר באַזונדער; פון די פייגן באַזונדער און פון די ווייַנטרויבן באַזונדער.**

ז. יודע, אויב איינער (וועלכער האָט געהערט אז זיין ווייב צי זיין טאָכטער האָט א נדר געטאָן, און עס איז אריבער דער טאָג ווען ער קאָן צושטערן און ער האָט ניט

מְפִירִין, יָפֵר. יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ מְפִירִין
אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה נֶדֶר, רַבִּי מֵאִיר
אוֹמֵר לֹא יָפֵר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יָפֵר:
ח הַמַּדִּיר הֲנָאָה מֵחֲתָנוֹ וְהוּא רוֹצֶה
לָתֵת לְבִתּוֹ מָעוֹת, אוֹמֵר לָהּ הֲרֵי
הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִין לָךְ בְּמַתָּנָה,
וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא לְבַעְלֵךְ רְשׁוּת בָּהֶן,
אֶלָּא מַה שֶּׁאַתְּ נוֹשְׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּפִיךְ:

ט וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה יָקוּם עָלֶיהָ,
כֵּיצַד? אָמְרָה הֲרֵינִי נְזִירָה לְאַחַר
שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת
בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר.
נָדְרָה וְהִיא בִּרְשׁוּת הַבַּעַל, מֵפֵר לָהּ.
כֵּיצַד? אָמְרָה הֲרֵינִי נְזִירָה לְאַחַר
שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאַרְמְלָה
אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי זֶה

צעשטערט, און דערנאָך האָט ער געזאָגט): איך האָב געוואוסט, אז עס זענען פאראן נדרים, אָבער איך האָב ניט געוואוסט, אז מען קאָן א (נדר) צעשטערן (און דאריבער האָב איך ניט צעשטערט, און איצט ווען איך בין געוואויר געוואָרן אז מען קאָן צע־שטערן וויל איך צעשטערן), מעג ער צעשטערן. **ער קאָן צעשטערן דעם גאנצן טאָג ווען ער איז געוואויר געוואָרן אז ער קאָן צעשטערן, ווייל דאָס הייסט ווי דער טאָג ווען ער האָט געהערט וועגן נדר.** יודע אני, אויב אָבער ער האָט געזאָגט: „איך האָב געוואוסט, אז מען קאָן צעשטערן א(נדר) אָבער איך האָב ניט געוואוסט אז דאָס (וואָס מיין ווייב צי טאָכטער האָט געטאָן) איז א נדר", (און עס איז אריבער דער טאָג פון הערן דעם נדר), זאָגט ר' מאיר אז ער קאָן ניט צעשטערן, **ווייל ער האָט דאָך גע־וואוסט, אז ער קאָן צעשטערן, כאָטש ער האָט געמיינט, אז דאָס איז ניט קיין נדר, האָט ער פונדעסטוועגן געדארפן צעשטערן אין יענעם טאָג, און אז ער האָט עס ניט געטאָן איז שוין פארפאלן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער קאָן יאָ צושטערן. **מחמת קוים האָט ער געמיינט, אז עס איז ניט קיין נדר, הייסט דאָס ניט „געהערט", און עס הייסט אז ער איז ערשט איצט געוואויר געוואָרן דערפון.**

ח. המודר, אז איינער האָט א נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון זיין שווער (מחתנו, פון „חותן", שווער), און ער (דער שווער) וויל געבן זיין טאָכטער געלט, זאָל ער איר (ביים געלט געבן) זאָגן: „דאָס (געלט) איז א מתנה צו דיר, אָבער דיין מאַן זאָל ניט האָבן איבער דעם קיין רשות, און (עס זאָל זיין דיינס) נור פאר דיר צו לייגן אין מויל אריין (שאת נושאת ונותנת בפיך, בלויז פאר דיין נוצן)". **כאָטש דערמיט פאר־שפאָרט ער דעם איידעם די טירחא צו שפייזן זיין ווייב, פונדעסטוועגן הייסט דאָס ניט אז דער איידעם האָט נהנה געווען פון שווער.**

ט. ונדר, (אין חומש במדבר ל', י' איז פאראן) „און דער נדר פון אן אלמנה און פון א גרושה זאָל זיין באשטעטיקט אויף איר", ווי אזוי? אויב זי האָט געזאָגט: „איך זאָל ווערן א נזירה נאָך דרייסיק טעג (פון היינט אָן)", כאָטש זי האָט חתונה גע־האט אין די דרייסיק טעג, קאָן דער מאַן ניט צעשטערן. **מען לערנט אָפּ, אז דער פסוק האָט געמיינט נור דעם דאָזיקן פאל, ווייל אויב זי איז ווייטער אן אלמנה צי א גרושה דארף דאָך דער פסוק ניט זאָגן, וואָרום ס'איז דאָך ניטאָ ווער ס'זאָל איר צעשטערן דעם נדר. די משנה ברענגט דאָ דעם פסוק בקיצור, אין דער משנה פון ירושלמי איז פאראן דער גאנצער פסוק „ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה".** נדרה, אויב זי האָט א נדר געטאָן ווען זי איז געווען אין רשות פון מאַן, קאָן ער איר צעשטערן; ווי אזוי (וואָס מיינט מען דערמיט)? אויב זי (א ווייב פון א מאַן) האָט גע־זאָגט: „איך זאָל זיין א נזירה נאָך דרייסיק טעג (פון איצט אָן)", און דער מאַן האָט איר צעשטערט), כאָטש זי איז געוואָרן אן אלמנה (דער מאַן איז געשטאָרבן) אָדער זי איז געגעט געוואָרן אין די דרייסיק טעג, איז (איר נדר צו ווערן א נזירה) צושטערט. **ווייל עס גייט אלץ ניט אזוי לויט דער צייט, ווען זי דארף ווערן א נזירה (נאָך די דרייסיק טעג), נאָר לויט דער צייט ווען זי טוט דעם נדר, און אויב דאַמאָלס האָט**

מוּפָר. נָדְרָה בּוֹ בַיּוֹם, נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ בַיּוֹם, הֶחֱזִירָהּ בּוֹ בַיּוֹם, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁיָּצְאת לִרְשׁוּת עַצְמָהּ שָׁעָה אַחַת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר:

י תֵּשַׁע נְעָרוֹת נִדְרֵיהֶן קַיָּמִין, בּוֹגֶרֶת וְהִיא יְתוֹמָה, נַעֲרָה בוֹגֶרֶת (נ״א וּבָגְרָה) וְהִיא יְתוֹמָה, נַעֲרָה שֶׁלֹּא בָגְרָה וְהִיא יְתוֹמָה, בּוֹגֶרֶת וּמֵת אָבִיהָ, נַעֲרָה בוֹגֶרֶת וּמֵת אָבִיהָ, נַעֲרָה שֶׁלֹּא בָגְרָה וּמֵת אָבִיהָ, נַעֲרָה שֶׁמֵּת אָבִיהָ וּמִשֶּׁמֵּת אָבִיהָ בָּגְרָה, בּוֹגֶרֶת וְאָבִיהָ קַיָּם, נַעֲרָה בוֹגֶרֶת וְאָבִיהָ קַיָּם. רַבִּי

זי א מאן קאָן ער איר צעשטערן. נדרה בו ביום, אויב (א ווייב פון א מאן) האָט א נדר געטאָן אין זעלביקן טאָג (אין א געווסן טאָג), און זי איז אין זעלביקן טאָג געגט געוואָרן, און ער (דער מאן) האָט צוריק מיט איר חתונה געהאַט אין זעלביקן טאָג (און דערנאָך האָט ער געהערט וועגן איר נדר), קאָן ער ניט צעשטערן. **ווייל דורך נעמען דעם גט איז זי ארויס אין איר אייגענעם רשות אפילו נור אויף א קורצער צייט (וואָרום זי האָט דאָך באַלד צוריק חתונה געהאַט), און דער דין איז, אז א מאן קאָן ניט צעשטערן די נדרים וואָס א ווייב האָט געטאָן פאַר דער חתונה מיט אים (אין הבעל מיפר בקודמין).** זה, דאָס איז דער כלל, יעדע (פרוי) וועלכע איז ארויס אין איר אייגענעם רשות (אפילו נור) איין שעה (א קורצע צייט), קאָן ער שוין ניט צעשטערן, **אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.**

י. תשע ניין מיידלעך („נערות״, מיינט דאָ ניט דוקא א נערה, נאָר סתם א מיידל, אפילו א בוגרת), זענען זייערע נדרים גילטיק (קיימין). **מחמת דער פאָטער איז ניט פאַראַן צו צושטערן זייערע נדרים אָדער ווען ער איז פאַראַן (ביי א בוגרת) קאָן ער ניט צעשטערן. די משנה רעכנט איצט אויס די 9 מיידלעך:** בוגרת, א מיידל א בוגרת (עלטער פון צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים) און זי איז א יתומה. **די גמרא טייטשט אז זי איז „אזוי ווי א יתומה ווען דער פאָטער לעבט״ (יתומה בחיי האב) און מען מיינט, אז דער פאָטער האָט זי חתונה געמאַכט ווען זי איז געווען א נערה (ניט עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים) און דער מאן איז געשטאָרבן ווען זי איז א נערה און דערנאָך איז זי געוואָרן א בוגרת (עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים) און זי האָט א נדר געטאָן. דער פאָטער קאָן ניט צעשטערן אירע נדרים צוליב 2 טעמים. ערשטנס, ווייל זי איז א בוגרת, און א פאָטער קאָן ניט צעשטערן די נדרים פון א בוגרת און צווייטנס, ווייל זי הייסט „ווי א יתומה ווען דער פאָטער לעבט״, מחמת זי האָט דאָך שוין געהאַט חתונה געהאַט, און זי איז געוואָרן אן אלמנה און זי איז ארויס פון רשות פון פאָטער.** נערה, א מיידל (וואָס האָט א נדר געטאָן ווען זי איז געווען) א נערה (און זי האָט חתונה געהאַט און דער מאן איז געשטאָרבן) און זי איז געוואָרן א בוגרת און זי איז (דאָך) א יתומה (ווען דער פאָטער לעבט). **אויך איר נדר קאָן דער פאָטער ניט צעשטערן (און ממילא אויך ניט צוזאַמען מיטן מאן) צוליב דיזעלביקע 2 טעמים וואָס פריער.** נערה, א מיידל, (וועלכע איז) א נערה און האָט חתונה געהאַט און דער מאן איז געשטאָרבן) און זי איז נאָכניט (געוואָרן) קיין בוגרת, און זי איז (דאָך) א יתומה (ווען דער פאָטער לעבט. **אויך איר נדר קאָן דער פאָטער ניט צעשטערן, כאָטש זי איז נאָך א נערה; ווייל ביי איר איז פאַראַן איין טעם, דהיינו, וואָס זי האָט חתונה געהאַט און איז ארויס פון פאָטערס רשות . די אלע דריי פאַלן זענען וועגן א יתומה ווען דער פאָטער לעבט.** בוגרת ומת. א מיידל א בוגרת, וואָס איר פאָטער איז געשטאָרבן; א נערה וועלכע (האָט א נדר געטאָן) און איז געוואָרן א בוגרת, און איר פאָטער איז געשטאָרבן; א נערה, וואָס איז ניט געוואָרן קיין בוגרת און איר פאָטער איז געשטאָרבן. **אין די דאָזיקע דריי פאַלן קאָנען זייערע נדרים ניט צושטערט ווערן, ווייל דער פאָטער לעבט ניט, און ביי צוויי פון זיי קומט נאָך אויך צו דער טעם וואָס זיי זענען בוגרות, און אפילו דער פאָטער וואָלט געלעבט וואָלט ער דאריבער אויך ניט געקאָנט צושטערן זייערע נדרים.** נערה שמת, א מיידל א נערה, וואָס איר פאָטער איז געשטאָרבן און נאָך איר פאָטערס טויט איז זי געוואָרן א בוגרת; א בוגרת (וועלכע האָט געטאָן א נדר) און איר פאָטער לעבט; א מיידל (וועלכע האָט געטאָן א נדר ווען זי איז געווען) א נערה און

יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה, וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה וְחָזְרָה אֶצְלוֹ, עֲדַיִן הִיא נַעֲרָה: **יא** קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֵית לְאַבָּא וּלְאָבִיךָ אִם עוֹשָׂה אֲנִי עַל פִּיךָ, שֶׁאֵינִי נֶהֱנֵית לָךְ, אִם עוֹשָׂה אֲנִי עַל פִּי אַבָּא וְעַל פִּי אָבִיךָ, הֲרֵי זֶה יָפֵר: **יב** בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְנוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה, הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ, שָׁמַיִם בֵּינִי לְבֵינָךְ, נְטוּלָה אֲנִי

דערנאָך איז זי געוואָרן א בוגרת און איר פאָטער לעבט. אויך אין די דאָזיקע דריי פאַלן קאָן דער פאָטער אפילו ווען ער לעבט ניט צושטערן ווייל זי איז דאָך א בוגרת, און דער פאָטער קאָן צושטערן זיין טאָכטערס נדרים, נאָר ווען זי איז א נערה. די גמרא זאָגט אז די משנה לערנט ר׳ יהודה און אז די חכמים האָבן די אלע 9 מידלעך אריינ־גערעכנט אין 3 כללים: איינס, א יתומה ווען דער פאָטער לעבט; צוויי, א ריכטיקע יתומה (דער פאָטער לעבט ניט); דריי, א בוגרת. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך, ווען איינער מאכט חתונה זיין טאָכטער ווען זי איז א קליינע (א קטנה, יינגער פון צוועלף יאָר) און זי איז געוואָרן אן אלמנה אָדער זי איז געוואָרן געגט, און זי איז צוריק געקומען צו אים (צו איר פאָטער) איז זי נאָך אלץ א נערה. ווייל דערמיט וואָס זי האָט חתונה געהאַט כאָטש זי איז געווען א קטנה, איז זי ארויס פון רשות פון איר פאָטער, און כאָטש זי איז איצט נאָך א נערה קאָן דער פאָטער ניט צעשטערן אירע נדרים.

יא. קונם, (אז א ווייב זאָגט צום מאַן): „קונם, אז איך זאָל ניט נהנה זיין פון מיין פאָטער אָדער פון דיין פאָטער, אויב איך וועל ארבייטן פאר דיר״, אָדער „אז איך זאָל ניט נהנה זיין פון דיר אויב איך וועל ארבייטן פאר מיין פאָטער אָדער פאר דיין פאָטער״, קאָן ער (דער מאַן) צעשטערן (דעם דאָזיקן נדר). ווייל קוים אסרט זי הנאה צו האָבן פון איר פאָטער אָדער פון זיין פאָטער אויב זי וועט ארבייטן פארן מאַן, אָדער זי אסרט הנאה צו האָבן פון מאַן אויב זי וועט ניט ארבייטן פאר איר פאָטער צי פאר זיין פאָטער, איז עס פאר אים א חרפה און עס הייסט דאריבער א נדר אין א זאך „שבינו לבינה״, צווישן מאַן־און־ווייב, און ער קאָן אים צעשטערן.

יב. בראשונה, אין די ערשטע צייטן (אמאָל) האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט, אז דריי ווייבער דארפן באקומען א גט און זיי נעמען די כתובה (דאָס כתובה־געלט פון זייערע מענער). די דאָזיקע דריי ווייבער זענען: האומרת, אז א ווייב (פון א כהן) זאָגט (צום מאַן): „איך בין טמא צו דיר (א פרעמדער מאַן האָט מיך פארגוואלדיקט, מאנס געווען, געלעבט מיט מיר קייגן מיין ווילן און דו טאָרסט מיט מיר ניט וואוי־נען)״. ווען זי וואָלט געווען די פרוי פון א ישראל און א פרעמדער מענטש האָט איר מאנס געווען, מעג איר מאַן וואוינען מיט איר. ביי א כהן איז דער דין, אז ער טאָר־ניט וואוינען אפילו ווען זיין פרוי האָט באונס קייגן איר ווילן, געלעבט מיט א פרעמדן מאַן; און ער דארף איר גטן, אָבער ער דארף איר געבן איר כתובה, ווייל זי איז דאָך ניט שולדיק, און נור זיין מזל, וואָס ער איז א כהן, האָט גורם געווען אז ער טאָר ניט וואוינען מיט איר. דאָס איז די ערשטע פרוי. שמים, (אויב א ווייב זאָגט צום מאַן): „דער הימל איז צווישן מיר און דיר״. די גמרא טייטשט, אז זי טענה׳ט קייגן מאַן זאכן וואָס נור זי און ער און דער „הימל״ ווייסן וועגן זיי, דהיינו אז דער מאַן האָט ניט די ריכטיקע קראַפט פון א מאַן און אז ביים לעבן מיט איר קומט ניט ארויס די זרע ווי „געשאָסן מיט א פייל״ (יורה כחץ) און דאריבער האָט זי ניט קיין קינדער. און כאָטש א פרוי איז ניט מחויב אין דער מצוה פון פריה ורביה (צו האָבן קינדער), קאָן זי אָבער טענהן אז זי וויל האָבן חוטרא לידא ומרא לקבורה, „א שטעקן אין דער האנט, און א לאָפּאַטע צום קובר זיין״, דאָס הייסט, אז א קינד וואָלט איר אין איר עלטערע יאָרן געשטיצט (א שטעקן אין האנט), און ווען זי וועט שטאַרבן וואָלט ער איר קובר געווען (א לאָפּאַטע צו דער קבורה). דאָס איז די צווייטע פרוי, וועלכער דער מאַן דארף געבן א גט און די כתובה. נטולה, (אויב א ווייב זאָגט

מִן הַיְּהוּדִים. חָזְרוּ לוֹמַר, שֶׁלֹּא תְהֵא אִשָּׁה נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בְּאַחֵר וּמְקַלְקֶלֶת עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ, תָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ, שָׁמַיִם בֵּינִי לְבֵינָךְ, יַעֲשׂוּ דֶרֶךְ בַּקָּשָׁה, נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, יָפֵר חֶלְקוֹ וּתְהֵא מְשַׁמַּשְׁתּוֹ, וּתְהֵא נְטוּלָה מִן הַיְּהוּדִים:

צו איר מאן): „איך בין אסור (נטולה, אוועקגענומען, אפגעשיידט, איך טאָר ניט לעבן געשלעכטליך) מיט יידן״. **ווייל זי האָט געטאָן א נדר ניט צו לעבן מיט קיינעם דארף דער מאן איר געבן א גט און די כתובה. כאָטש אויב זי וואָלט א נדר געטאָן ניט צו לעבן מיטן מאן אליין קומט איר ניט קיין כתובה; אָבער ווייל זי האָט זיך גע־אסרט פון אלע מענער, קאָן זיין אז איר איז שווער צו לעבן געשלעכטליך מיט מע־נער און זי איז געווען געצוואונגן צו טאָן דעם נדר. די דאָזיקע הלכה פון די ערשטע צייטן האָט געהאלטן, אז דער מאן קאָן איר ניט צושטערן דעם נדר, ווייל ער קאָן דאָך איר גטן און דאריבער הייסט עס ניט ווי א נדר וועגן א זאך „שבינו לבינה״, „צווישן מאן און ווייב״. דאָס איז די דריטע פרוי. —** חזרו, דערנאָך האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט, אז (מען דארף אנדערש לערנען די הלכות) כדי א פרוי זאָל ניט אויפהויבן אירע אויגן צו אן אנדערן מאן (און וועלנדיק זיך באפרייען פון איר מאן און חתונה האָבן מיט דעם אנדערן) וועט זי זיך קאליע מאכן אויף איר מאן, (און זי וועט זאָגן ליגן אז „איך בין טמא צו דיר״, אָדער „דער הימל איז צווישן מיר און דיר״, אָדער „איך האָב א נדר געטאָן צו זיין אָפּגעשיידט פון יידן״, כאָטש עס איז באמת ליגן) אלא, נאָר (האָבן די חכמים אין די שפּעטערע צייטן געלערנט, אז), אויב איינע זאָגט „איך בין טמא צו דיר״, זאָל זי ברענגען א באוויז צו אירע ווערטער. **און מיר גלויבן איר ניט אָן א באוויז.** שמים, (אויב זי זאָגט): דער הימל איז צווישן מיר און דיר״, זאָל מען עס מאכן דורך בעטן (זי). **דער ירושלמי זאָגט, אז מען זאָל מאכן א סעודה און זי בעטן אז זי זאָל ווייטער בלייבן מיטן מאן און זאָל מער ניט רעדן אזעלכע ווערטער וועגן אים.** נטולה, (אויב זי זאָגט): „איך בין אסור (אָפּגעשיידט דורך א נדר) פון יידן״, זאָל ער צעשטערן דעם טייל (נדר) וואָס איז אויף זיין חלק (כדי מיט אים זאָל זי מעגן לעבן), און זי זאָל אים באדינען (משמשתו, לעבן מיט אים געשלעכטליך, תשמיש המיטה), און זי זאָל ווייטער זיין אָפּגעשיידט (ניט טאָרן לעבן געשלעכטליך) מיט יידן. **די שפּעטערדיקע חכמים האלטן, אז דער חלק נדר וואָס פאלט אויס אויף אים, קאָן ער יאָ צעשטערן און עס הייסט יאָ א נדר וועגן א זאך צווישן מאן־און־ווייב** (שבינו לבינה).

סליק מסכת נדרים — געענדיקט מסכתא נדרים.

פרק א.

א כָּל כִּנּוּיֵי נְזִירוּת כִּנְזִירוּת. הָאוֹמֵר אֱהֵא, הֲרֵי זֶה נָזִיר. אוֹ אֱהֵא

מסכתא נזיר

הקדמה

די מסכתא נזיר, וועלכע האָט ניין פרקים, לערנט די דינים וועגן נזירות. די תורה זאָגט אין במדבר ו׳, אז יעדער איינער, א מאַן צי א פרוי, קאָן ווערן א נזיר (א פרוי א נזירה) דאדורך, וואָס ער זאָגט „איך זאָל זיין א נזיר״. דאָס וואָרט „נזיר״ איז דער טייטש „זיין אָפּגעשיידט״, „אוועקגיין פון עפּיס״ (מיר געפינען אין ויקרא כ״ב „וינזרו מקדשי בני ישראל״). ווען איינער ווערט א נזיר טאָר ער ניט טאָן דריי זאכן: „יין״, ווין, ער טאָרניט טרינקען קיין ווין און ניט עסן קיין ווינטרויבן; „טומאה״, ער טאָר זיך ניט מטמא זיין צו א טויטן מענטש, צו א מת, ניט אָנרירן אים (מגע), ניט טראָגן אים (משא), ניט זיין מיט אים אונטער איין דאך (אין איין געצעלט, אין איין אוהל); „תגלחת״, „אָפּשערן זיך״, ער טאָר ניט אָפּשערן זיך די האָר פון קאָפּ. ווען איינער זאָגט ניט וויפיל צייט ער זאָל זיין א נזיר, נאָר ער זאָגט סתם: „איך זאָל זיין א נזיר״, מיינט עס 30 טעג. אויף ווינציקער פון 30 טעג קאָן מען ניט ווערן קיין נזיר, אָבער אויף מער פון 30 טעג קאָן מען יאָ ווערן א נזיר, אפילו אויף א סך יאָרן. עס איז פאראן א „נזיר עולם״, איינער איז א נזיר אויף אייביק, אויפן גאנצן לעבן. נאָכדעם ווי עס ענדיקט זיך די נזירות־צייט (30 טעג צי מער) דאַרף דער נזיר ברענגען קרבנות אין בית המקדש און זיך אָפּשערן און ער ווערט אויס נזיר. די משנה אין מסכתא נזיר לערנט די פארשידענע דינים פון נזירות, דעם אונ־טערשיד צווישן א געוויינטליכן נזיר, און א „נזיר עולם״ (אַן אייביקן נזיר) און א „נזיר שמשון״ (א סאָרט נזירות, ווי שמשון הגבור איז געווען א נזיר). די משנה לערנט אויך וועגן דעם וואָס דאַרף דער נזיר טאָן אויב ער האָט זיך יאָ מטמא געווען צו א מת אָדער ער האָט זיך יאָ אָפּגעשוירן אין דער צייט פון נזירות. אויך לערנט די משנה וועגן א פאָטער וואָס וויל מאכן זיין זון פאַר א נזיר. עס קומען אויך אריין אין דער מסכתא די דינים פון די קרבנות פון נזיר. אגב קומען אויך אריין טייל דינים וועגן טומאה.

פרק א.

א. כל כינויי, אלע נאָמען־צייכנס (כינויים) פון נזירות זענען אזוי ווי נזירות. **די דאָזיקע משנה איז אויך פאראן אין מסכתא נדרים פרק א׳ משנה א׳ און מיר האָבען דאָרט (און אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים) געגעבן ברייטערע דערקלע־רונגען וועגן „נאָמען־צייכנס״ (כינויים). די משנה לערנט, אז ער מוז ניט דוקא זאָגן, „איך זאָל זיין א נזיר״, נאָר עס איז אויך גענוג ווען אנשטאט „נזיר״ זאָגט ער א „נאָמען־צייכן״, א כינוי, א וואָרט, וואָס איז געווען אזוי ווי נזיר. די משנה וועט ווייטער געבן משלים דערפון; למשל ער זאָגט „איך זאָל זיין א נזיק״, איז עס אזוי גוט ווי „נזיר״. — א חוץ דעם וויל דאָ באלד די משנה לערנען, אז אפילו ווען ער דערזאָגט ניט, נאָר ער זאָגט סתם דאָס וואָרט „איך זאָל זיין״, אָבער מען פארשטייט דערביי, אז ער מיינט דערמיט „איך זאָל זיין א נזיר״, איז אויך גוט, ווערט ער אויך א נזיר. דאָס רופט די גמרא „ידות״, הענטליך; עס איז ווי מען נעמט אָן נור ביים „הענטל״ פון א זאך, און עס ציט זיך מיט די גאנצע זאך. און דאָס זאָגט די משנה:** האומר, אז איינער זאָגט „אהא״ (איך זאָל זיין), איז ער א נזיר. **די גמרא זאָגט, אז מען מיינט, ווען אַן אנדערער נזיר איז פארבייגעגאנגען לעבן אים, און אז ער האָט געזאָגט „אהא״, „איך זאָל זיין״, און ער האָט איינזינען געהאַט אז ער זאָל זיין א נזיר אזוי ווי דער דאָזיקער מענטש, ווערט ער א נזיר, כאָטש ער האָט עס נים ארויסגעזאָגט.** או, אָדער (אז איינער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין „נוה״ (שיין),

נָוֶה, נָזִיר, נָזִיק, נָזִיחַ, פָּזִיחַ, הֲרֵי זֶה נָזִיר. הֲרֵינִי כָזֶה, הֲרֵינִי מְסַלְסֵל, הֲרֵינִי מְכַלְכֵּל, הֲרֵי עָלַי לְשַׁלַּח פֶּרַע, הֲרֵי זֶה נָזִיר. הֲרֵי עָלַי צִפֳּרִים, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר נָזִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ נָזִיר: ב הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַחַרְצַנִּים, וּמִן הַזַּגִּים, וּמִן הַתִּגְלַחַת, וּמִן הַטֻּמְאָה, הֲרֵי זֶה נָזִיר, וְכָל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו. הֲרֵינִי כְשִׁמְשׁוֹן, כְּבֶן מָנוֹחַ, כְּבַעַל דְּלִילָה, כְּמִי שֶׁעָקַר דַּלְתוֹת עַזָּה, כְּמִי

איז ער א נזיר. **די גמרא זאגט, אז מען מיינט, אז ער האט זיך געהאלטן ביי זיינע האר און ער האט געזאגט „נוה״, „שיין״, און ער האט אינזינען געהאט צו זיין א נזיר און צו ווערן שיין דורך לאזן וואקסן די האר (ווארום א נזיר טאר זיך ניט אפשערן), איז ער א נזיר. — דאס זיינען „ידות״, די „העגטלעך״, די ניט-דערזאגטע ווערטער פון נזירות. איצט לערנט די משנה וועגן די נאמען־צייכנס, כינויים;** נזיק, (אדער) „נזיח״, (אדער) „פזיח״, איז ער א נזיר. **מחמת דאס זיינען נאמען־צייכנס פאר נזיר. זע מסכתא נדרים פרק א׳ משנה ב׳.** הריני כזה, (אויב איינער, לעבן וועלכן עס איז געשטאנען א נזיר, האט אנגעוויזן אויף דעם נזיר און האט געזאגט): „איך זאל זיין ווי דער דאזיקער״, (אדער איינער האט האלטנדיק זיך ביי זיינע האר געזאגט): „איך וויל זיך קרייזלען (די האר, מסלסל)״, אדער „איך וויל זיך לאזן וואקסן (די האר, מכלכל)״, (אדער איינער האט געזאגט): „איך וויל זיך פארלאזן (די האר, לשלח פרע)״, איז ער א נזיר. **ווייל אין ערשטן פאל האט ער דאך געזאגט, אז ער זאל זיין ווי דער נזיר, און אין די אנדערע פאלן האט ער געזאגט, אז ער זאל זיך לאזן וואקסן די האר פונקט ווי א נזיר לאזט זיך וואקסן די האר. „סלסל״ מיינט דרייען, קרייזלען די האר, און עס געפינט זיך עטליכע מאל אין גמרא („מסלסל בשערו״). „כלכל״ מיינט לאזן וואקסן, פפלעגן די האר; זע מסכתא שבת פרק ח׳ משנה ד׳. דאס ווארט „שלח פרע״ פארגלייכט דא די גמרא מיט „שלחיך פרדס רמונים״ (שיר השירים ד׳, י״ג), וואו „שלחיך״ זאל זיין דער טייטש פון „פארגרעסערן״ (לויט טייל מיינונגען „צווייגן״), און דער פסוק אין יחזקאל מ״ד, כ׳ „ופרע לא ישלחו״, ווייזט אויך אויף דער שייכות פון „שלח פרע״ מיט האר.** הרי עלי צפורים, (אויב איינער זאגט): איך נעם אויף מיר פייגל (צפורים)״, זאגט ר׳ מאיר אז ער איז א נזיר. **דער דין איז, אז אויב א נזיר ווערט טמא (למשל, ער רירט אן א מת) דארף ער ברענגען אין בית המקדש דריי קרבנות: 2 טויבן, און א שעפסל; דאס הייסן די „קרבנות פון א נזיר טמא״. זאגט ר׳ מאיר (ווי די גמרא איז מפרש) אז אויב א נזיר גייט פארביי לעבן אים, און ער זאגט „איך נעם אויף זיך פייגל״, מיינט עס, אז ער וויל אויך ווערן א נזיר, און אויב ער וועט טמא ווערן וועט ער דארפן ברענגען די טויבן אלס קרבן.** וחכמים, און די חכמים זאגן, אז ער איז ניט קיין נזיר, **און ער האט דערמיט געמיינט סתם א נדר צו ברענגען אין בית המקדש א פאר טויבן אלס קרבנות.**

ב. הריני נזיר, (אז איינער זאגט): „איך וויל זיין א נזיר פון ווינטרויבן־קערנער (חרצנים)״, אדער „פון ווינטרויבן־שאלעכץ (חגים), אדער „פון אפשערן זיך״, אדער „פון מטמא זיין זיך צו מתים ״, איז ער א נזיר און אלע איינצלהייטן (דקדוקים) פון נזירות זענען אויף אים. **כאטש ער האט דאך נור געזאגט, אז ער וויל זיין א נזיר פון איין זאך, פון ווינטרויבן, צי פון אפשערן זיך, צי מטמא זיין זיך צו מתים, פונדעסטוועגן מוז ער אפהיטן אלע דינים פון סתם א נזיר.** הריני כשמשון, (אז איינער זאגט): „איך זאל זיין ווי שמשון״, אדער „ווי דער זון פון מנוח״ (שמשון איז געווען מנוח׳ס זון), אדער „ווי דער מאן פון דלילה״ (שמשון איז געווען דער מאן פון דלילה), אדער „ווי דער וועלכער האט אויסגעריסן די טויערן פון עזה״ (שמשון האט אויסגעריסן די שטאט־טויערן פון עזה), אדער „ווי דער וועמען די פלשתים האבן אויסגעשטאכן די אויגן״ (שמשונען האבן די פלשתים אויסגעשטאכן די אויגן), איז ער א נזיר שמשון. **די אלע זאכן וועגן שמשונען ווערן דערציילט אין שופטים קאפיטלעך י״ג, און ט״ז. דארט ווערט אויך געזאגט, אז שמשון איז געווען א נזיר אויף שטענ־**

שֶׁנִּקְּרוּ פְלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, הֲרֵי זֶה נְזִיר שִׁמְשׁוֹן. מַה בֵּין נְזִיר עוֹלָם לִנְזִיר שִׁמְשׁוֹן? נְזִיר עוֹלָם הִכְבִּיד שְׂעָרוֹ מֵקֵל בְּתַעַר, וּמֵבִיא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת, וְאִם נִטְמָא מֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה. נְזִיר שִׁמְשׁוֹן, הִכְבִּיד שְׂעָרוֹ אֵינוֹ מֵקֵל, וְאִם נִטְמָא אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה:

ג סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם. אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר אַחַת גְּדוֹלָה, הֲרֵינִי נָזִיר אַחַת קְטַנָּה, אֲפִלּוּ מִכַּאן וְעַד סוֹף הָעוֹלָם, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם. הֲרֵינִי נָזִיר וְיוֹם אֶחָד, הֲרֵינִי נָזִיר וְשָׁעָה אַחַת,

דיק, ווי לאנג ער האָט געלעבט. **אָבער ער האָט געהאַט טייל דינים פון נזירות, וואָס זענען אַנדערש פון די דינים פון נזירות ביי א „נזיר עולם", ביי א נזיר אויף שטענדיק.** און די משנה וועט דאָ באַלד לערנען די דינים. מה, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן אַן אייביקן נזיר (א נזיר עולם, א לעבנס־לענגליכן נזיר) און א נזיר שמשון? **די גמרא זאָגט, אז אין דער משנה פעלען דאָ ווערטער דהיינו: אויב איינער זאָגט: „איך בין אַן אייביקער נזיר (נזיר עולם) איז ער אַן אייביקער נזיר". און דערויף פרעגט די משנה וואָס איז דער אונטערשיד צווישן אַן אייביקן נזיר און דעם נזיר שמשון, וועלכער איז דאָך אויך נזיר אזוי לאַנג ווי ער לעבט? און די משנה גיט די אונטערשידן.** נזיר עולם, אַן אייביקער נזיר, אויב ס'איז אים געוואָרן שווער זיינע האָר קאָן ער זיי גרינגער מאכן מיט א גאָל מעסער. **יעדע 12 חדשים מעג דער אייביקער נזיר זיך אָפּשערן די האָר.** ומביא, און (דאַמאָלס יעדע צוועלף חדשים ווען ער שערט זיך אָפּ די האָר) ברענגט ער (אין בית המקדש) דריי בהמות. **דאָס זיינען די דריי בהמות קרבנות, וואָס יעדער נזיר ברענגט צום סוף פון זיין נזירות, א עולה וועלכע ווערט פאַרברענט אויפן מזבח, א חטאת (וואָס נור דאָס פעט איז מען מקריב אויפן מזבח און דאָס פליש עסן די כהנים), און שלמים (וואָס דאָס פליש מעגן עסן אויך ישראלים).** ואם, און אויב ער (דער אייביקער נזיר) איז טמא געוואָרן (למשל ער האָט אָנגערירט א טויטן מענטשן) ברענגט ער (אין בית המקדש) דעם קרבן פון טומאה. **דער דין איז, אז א נזיר ווערט טמא (למשל, רירט אָן א טויטן מענטשן אין דער צייט פון זיין נזירות, דאַרף ער ברענגען אין בית המקדש א פּאָר טויבן (איינע פאר א עולה און איינע פאר א חטאת) און א שעפּסל אלס קרבן אשם. דאָס הייסט „קרבן טומאה", און מער פּרטים וועגן דעם וועלן מיר לערנען ווייטער אין פרק ו' משנה ו'. זאָגט דאָ די משנה, אז אויך דער אייביקער נזיר (נזיר עולם) ווען ער ווערט טמא דאַרף ברענגען די קרבנות פון טומאה.** נזיר שמשון, (אָבער) דער נזיר שמשון, (אפילו) עס ווערן אים שווער די האָר, טאָר ער זיי ניט גרינגער מאכן (ער טאָר זיך קיינמאָל ניט אָפּשערן), און אויב ער איז טמא געוואָרן ברענגט ער ניט קיין קרבן טומאה. **ווייל דער דין איז, אז דער נזיר שמשון איז דער איינציקער סאָרט נזיר, וואָס מעג אפילו לכתחילה זיך מטמא זיין צו מתים, ווארום מיר געפינען דאָך אין שופטים קאַפּיטלעך י"ד און ט"ו ווי שמשון הגבור האָט געהרגט די פלשתים און ער האָט זיי אָנגערירט ווען זיי זענען געווען טויט.**

ג. סתם, די סתם (אומבאַשטימטע) נזירות איז דרייסיג טעג. **אויב איינער זאָגט „איך זאָל זיין א נזיר", און ער האָט ניט געזאָגט, ווי לאַנג, איז ער א נזיר 30 טעג. די גמרא לערנט דאָס אָפּ פון במדבר ו' „קדוש יהיה", און דאָס וואָרט „יהיה" באַטרעפט 30 (די „י" איז 10, און די „ה" איז 5). אָבער ווינציקער פון 30 טעג איז ניט פאַראַן קיין נזירות.** אמר, אז איינער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר איינע (איין נזירות) א גרויסע" אָדער „איך זאָל זיין א נזיר איינע א קליינע", אפילו (ער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר) פון דאַנען ביז צום סוף פון דער וועלט", איז ער א נזיר דרייסיק טעג. **און דאָס וואָס ער האָט געזאָגט „פון דאַנען ביז צום סוף פון דער וועלט" האָט ער געמיינט, אז די נזירות וועט אים אויסזען אזוי לאַנג ווי פון דאַנען ביז צום סוף פון דער וועלט.** הריני נזיר ויום, (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר און (דערצו נאָך) איין טאָג", (אָדער) „איך זאָל זיין א נזיר און (דערצו נאָך) איין

הֲרֵינִי נָזִיר אַחַת וּמֶחֱצָה, הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁתַּיִם. הֲרֵינִי נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְשָׁעָה אַחַת, נָזִיר שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד יוֹם, שֶׁאֵין נוֹזְרִים לְשָׁעוֹת: ד הֲרֵינִי נָזִיר כִּשְׂעַר רֹאשִׁי, וְכַעֲפַר הָאָרֶץ, וּכְחוֹל הַיָּם, הֲרֵי זֶה נְזִיר עוֹלָם, וּמְגַלֵּחַ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבִּי אוֹמֵר, אֵין זֶה מְגַלֵּחַ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאֵיזֶהוּ מְגַלֵּחַ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם? הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי נְזִירוֹת כִּשְׂעַר רֹאשִׁי, וְכַעֲפַר הָאָרֶץ, וּכְחוֹל הַיָּם: ה הֲרֵינִי נָזִיר מְלֹא הַבַּיִת, אוֹ מְלֹא הַקֻּפָּה, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם אָמַר אַחַת גְּדוֹלָה נָזַרְתִּי, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם אָמַר סְתָם

שעה״, (אָדער) „איך זאָל זיין א נזיר איינס און א האלבס״ (אנדערהאלבן נזירות), — איז ער א נזיר (פון) צוויי (נזירות). דאָס הייסט ער איז צוערשט איינמאָל א נזיר 30 טעג און ברענגט די קרבנות און שערט זיך אָפּ און ווערט אויס נזיר, און באלד דערנאָך ווערט ער ווידער א נזיר אויף אנדערע 30 טעג. ווייל ווינציקער פון 30 טעג איז ניטאָ קיין נזירות, און ווען ער האָט געזאָגט „איך בין א נזיר״ איז 30 טעג, און ווען ער האָט צוגעגעבן „און נאָך איין טאָג״ צו „איין שעה״ צי „איין האלב״, איז עס א נייע נזירות. הריני נזיר שלשים, (אָבער אויב ער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר דרייסיק טעג און איין שעה, איז ער א נזיר איין און דרייסיק טעג, ווייל מען קאָן ניט זיין קיין נזיר אויף שעה׳ן. אין דאָזיקן פאל איז ער געוואָרן א נזיר אויף 31 טעג, און דאָס קאָן מען; ער קאָן אָבער ניט זיין א נזיר 30 טעג מיט א שעה, ווייל ביי נזירות איז ניט פאראן קיין שעהן, און מען איז א נזיר א גאנצן טאָג, און עס איז ווי ער זאָגט, אז ער זאָל זיין א נזיר 31 טעג.

ד. הריני, אויב איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר וויפיל די האָר פון מיין קאָפּ״, אָדער „וויפיל די שטויב פון דער ערד״ (כעפר הארץ), אָדער „וויפיל דער זאמד ביים ים״ (כחול הים), איז ער אן אייביקער נזיר (נזיר עולם, א לעבנסלענגלי־כער נזיר) ,און ער מעג זיך אפּשערן איין מאָל יעדע דרייסיק טעג. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען ניט, אז ער איז א „נזיר עולם״, ווארום אלס נזיר עולם (וואָס איז איין איינציקע לעבנס־לענגליכע נזירות) וואָלט ער זיך געמעגט אָפּשערן נאָר יעדע 12 חדשים, ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳. מען מיינט אז ער איז ווי א „נזיר עולם״, ער איז א נזיר זיין גאנץ לעבן, מחמת ער דארף האָבן אזוי פיל נזירות צו 30 טעג, וויפיל האָר ער האָט אויפן קאָפּ אָדער וויפיל שטויבעלעך עס איז דאָ אין דער ערד אָדער וויפיל זעמדעלעך ביים ים. אָבער יעדע 30 טעג איז א באזונדערע נזירות, און ממילא מעג ער זיך צום סוף פון די 30 טעג אפּשערן און ברענגען די קרבנות, און דערנאָך ווידער זיין א נזיר 30 טעג, און ווידער זיך אפּשערן און אזוי כסדר. רבי זאָגט, אז דער דאָזיקער טאָר זיך ניט אָפּשערן יעדע דרייסיק טעג (ווייל אויך זיין נזירות איז איין לעבנסלענגליכע נזירות); און וועלכער איז דאָס וואָס שערט זיך אָפּ יעדע 30 טעג? דער וואָס זאָגט: „איך נעם אויף מיר נזירות וויפיל די האָר פון מיין קאָפּ״, אָדער „וויפיל די שטויב פון דער ערד״, אָדער „וויפיל דער זאמד ביים ים״. דערמיט האָט ער געמיינט אזוי פיל איינצלנע 30־טעג־נזירותן וויפיל די האָר, וויפיל די שטויבעלעך, וויפיל די זעמדעלעך. אָבער ווען ער זאָגט „איך זאָל זיין א נזיר וויפיל די האָר״, אָדער שטויבעלעך אָדער „זעמדעלעך״, הייסט עס אָנגענומען איין נזירות, און ער איז א נזיר עולם, א לעבנס-לענגלעכער נזיר, און ער שערט זיך אָפּ נור יעדע 12 חדשים.

ה. הריני, (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר די פולע שטיב״, אָדער „דער פולער קויש״, פאָרשט מען אים אויס (בודקין אותו, מען פרעגט אים אויס), אויב ער זאָגט: „איך האָב גענומען אויף זיך איין גרויסע נזירות״, איז ער א נזיר דרייסיק טעג. ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ג׳ מיינט מען מיט „איין גרויסע נזירזת״, אז די 30 טעג זעען אויס ביי אים גרויס, און דאָ האָט ער געמיינט אז זיי זעען אויס ביי אים אזוי גרויס ווי א פולע שטוב אָדער ווי א פולער קויש.

נָזַרְתִּי, רוֹאִין אֶת הַקֻּפָּה כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה חַרְדָּל, וְנָזִיר כָּל יָמָיו: ו הֲרֵינִי נָזִיר מִכָּאן עַד מָקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹמְדִים כַּמָּה יָמִים מִכָּאן עַד מָקוֹם פְּלוֹנִי, אִם פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם לָאו, נָזִיר כְּמִנְיַן הַיָּמִים: ז הֲרֵינִי נָזִיר כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, מוֹנֶה נְזִירוּת כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה, וְכֵוָן שֶׁהִשְׁלִים מֵת:

פרק ב.

א הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַגְּרוֹגָרוֹת וּמִן הַדְּבֵילָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נָזִיר,

ואם אָמר, און אויב ער האָט געזאָגט: „איך האָב סתם גענומען אויף זיך נזירות״, זעט מען דעם קויש ווי ער איז פול מיט (קערנדלעך פון) זענעפט (חרדל, גאָרטשיצע), און ער איז א נזיר אלע זיינע טעג (זיין גאנץ לעבן). **ווייל אויב ער האָט געזאָגט סתם האָט ער געמיינט, אזוי ווי די חכמים ווילן אייגטייטשן וואָס ער האָט געמיינט; מען נעמט דאריבער אָן אז ער האָט געמיינט צו זיין א לעבנס לענגליכער נזיר, א נזיר עולם, און ער מעג זיך אפשערן נור יעדע 12 חדשים אזוי ווי רבי לערנט פריער אין משנה ד׳ (אזוי טייטשט דער תוספות יום טוב לויט דעם רמב״ם).**

ו. הריני, (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר פון דאנען ביז צו יענעם אָרט״ (ער האָט אָנגערופן דעם נאָמען פון אָרט), שאצט מען אָפּ וויפיל טעג עס איז (עס דארף דויערן דאָס גיין) פון דאנען ביז צו יענעם אָרט: אויב עס איז ווינציקער פון דרייסיק טעג, איז ער א נזיר דרייסיק טעג, און אויב (עס איז) ניט (ווינציקער פון דרייסיק טעג) איז ער א נזיר וויפיל די צאָל פון די טעג. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען ער איז געגאנגען אין וועג צום דאָזיקן אָרט; אָבער אויב ער איז ניט געווען אין וועג צו גיין אהין, איז עס ווי ער וואָלט געזאָגט „פון דאנען ביז צום סוף פון דער וועלט״, און מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ג׳, אז ער איז א נזיר נור 30 טעג.** „וויפיל די צאָל פון די טעג (כמנין הימים)״ טייטשט רש״י (אין נזיר ז׳) **אז אויב למשל עס דארף דויערן אהין 40 טעג איז ער א נזיר 40 טעג (ניט 40 מאָל צו 30 טעג).**

ז. הריני, (אז איינער זאָגט): איך זאָל זיין א נזיר ווי די צאָל פון די טעג פון דער זון (ימות החמה, וויפיל טעג עס זענען פאראן אין א זון־יאָר), דארף ער ציילן (אזוי פיל) נזירותן (אזוי פיל נזירות צו דרייסיק טעג יעדע איינע) וויפיל עס איז די צאָל פון די טעג פון דער זון. **א יאָר פון 12 חדשים פון דער לבנה איז נור 354 טעג; אָבער א יאָר, ווען די זון קומט צו צום זעלביקן פונקט אויף דער ערד וואָס מיט א יאָר צוריק, דויערט עטוואָס מער פון 365 טעג. ער דארף דאריבער זיין א נזיר 365 מאָל צו 30 נזירותן.** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה (מיט איינעם וועלכער האָט גענומען אויף זיך נזירותן וויפיל די זון־יאָר־טעג) און ווען ער האָט געענדיקט (אלע זיינע נזירותן) איז ער געשטאָרבן. **דאָס איז געווען 30 יאָר נזירות. ר׳ יהודה ברענגט די מעשה א ראיה, אז עס איז ניט ווי רבי וועלכער לערנט פריער אין משנה ד׳, אז אזעלכער איז א נזיר עולם, אן אייביקער נזיר, נאָר אז ער ציילט אזוי פיל נזירותן וויפיל די צאָל טעג, און א ראיה דערצו איז וואָס עס ווערט דאָך דערציילט אז ער האָט געענדיקט זיינע נזירותן.**

פרק ב.

א. הריני (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר פון דארע פייגן (גרוגרות)״, אָדער „פון ווייכע, געפרעסטע פייגן (דבלה)״, זאָגן די בית שמאי, אז ער איז א נזיר,

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ נָזִיר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אַף כְּשֶׁאָמְרוּ בֵּית שַׁמַּאי, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּאוֹמֵר הֲרֵי הֵן עָלַי כְּקָרְבָּן: **ב** אָמַר אָמְרָה פָּרָה זוֹ הֲרֵינִי נְזִירָה אִם עוֹמֶדֶת אָנִי. אָמַר הַדֶּלֶת הַזֶּה, הֲרֵינִי נָזִיר אִם נִפְתָּח אָנִי. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נָזִיר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ נָזִיר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אַף כְּשֶׁאָמְרוּ בֵּית שַׁמַּאי, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּאוֹמֵר הֲרֵי פָּרָה זוֹ קָרְבָּן עָלַי

א נזיר מעג עסן פייגן; ער טאָר ניט עסן קיין ווייַנטרויבן. זאָגן די בית שמאי, אז ווייל ער האָט געזאָגט צום אָנהייב „איך זאָל זיין א נזיר" איז ער געוואָרן א ריכטיקער נזיר און טאָרניט עסן קיין ווייַנטרויבן, און דאָס וואָס ער האָט באלד צוגעגעבן „פון פייגן" איז עס ווייל ער האָט באלד חרטה געהאַט. און די בית שמאי האַלטן, אז פונקט ווי מ'קאָן ניט חרטה האָבן און ניט לאָזן זיך מתיר זיין ווען מ'איז מקדיש א זאַך, און אפילו ווען מען האָט מקדיש געווען א זאַך דורך א טעות, איז עס אויך הקדש, אזוי קאָן מען ניט חרטה האָבן אויף נזירות, כאָטש עס איז געווען באלד, אין רעדן, תוך כדי דיבור. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז ער איז ניט קיין נזיר. **מחמת עס קאָן ניט זיין קיין נזירות פון דאַרע פייגן צי פון ווייכע געפרעסטע פייגן.** אָמר, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז אויך ווען די בית שמאי האָבן געזאָגט, אז ער איז א נזיר, האָבן זיי נור געזאָגט וועגן איינעם וועלכער האָט געזאָגט (אז ער האָט געמיינט): „זיי (די דאַרע פייגן אָדער די ווייכע געפרעסטע פייגן) זאָלן זיין אויף מיר קרבן". **דאָס הייסט, אז ער האָט געמיינט צו טאָן א נדר ניט צו עסן די פייגן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים אז מיט „קרבן" מיינט מען צו טאָן א נדר אז מען זאָל ניט טאָרן נוצן א זאַך). די בית שמאי האַלטן, אז כאָטש ער האָט באַנוצט דאָס וואָרט „נזיר", האָט ער געמיינט א נדר צו טאָן פון פייגן, און ער טאָר דעריבער ניט עסן קיין פייגן, אָבער קיין נזיר איז ער ניט. און די בית הלל האַלטן, אז ער מעג אפילו די פייגן עסן, ווייל דאָס איז ניט קיין נדר.**

ב. אָמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „די דאָזיקע קי האָט געזאָגט „איך זאָל זיין א נזירה אויב איך וועל אויפשטיין". (אָדער) „די דאָזיקע טיר האָט געזאָגט „איך זאָל זיין א נזיר אויב איך וועל זיך עפענען" — זאָגן די בית שמאי אז ער (דער מענטש וואָס זאָגט אזוי וועגן דער קו אָדער וועגן דער טיר) איז (ווערט דערמיט) א נזיר, און די בית הלל זאָגן, אז ער איז ניט קיין נזיר. **די משנה איז זייער א שווערע. די מפרשים טייטשן זי, אויפן יסוד פון דער גמרא, אז די קו איז געלעגן און האָט ניט געוואָלט אויפשטיין און איר בעל הבית האָט געזאָגט: די דאָזיקע קו טראַכט מסתמא ביי זיך (זי זאָגט) „איך זאָל זיין א נזירה אויב איך וועל אויפשטיין", אָבער איך פאַרענדיק מיט די ווערטער, אז איך זאָל זיין א נזיר פון איר אויב איך וועל זי ניט אויפשטעלן. דאָסזעלביקע איז מיט דער טיר, וועלכע איז געווען פאַרמאַכט, און האָט זיך ניט גוט געעפנט, און דער מענטש האָט געזאָגט: די טיר טראַכט ביי זיך מסתמא: „איך זאָל זיין א נזירה אויב איך וועל מיך עפענען", אָבער איך פאַרענדיק מיט די ווערטער, אז איך זאָל זיין א נזיר פון דער טיר, אויב איך וועל זי ניט עפענען. דערויף לערנט די משנה, אז אויב די קו האָט זיך אליין אויפגעשטעלט, אָדער די טיר האָט זיך אליין געעפנט, זאָגן די בית שמאי אז ער איז א נזיר (פונקט ווי פריער אין משנה א' ווען איינער זאָגט אז ער זאָל זיין א נזיר פון פייגן), און די בית הלל זאָגן, אז ער איז ניט קיין נזיר (אויך פונקט ווי פריער אין משנה א'). דער אויסדרוק „אמרה פרה", „די קו האָט געזאָגט", און „אמר דלת", „די טיר האָט געזאָגט", איז ווי אין ספר יונה א' איז פאַראַן „והאניה חשבה להשבר", די שיף האָט געטראַכט צעבראָכן צו ווערן.** אָמר ר' יהודה, האָט ר' יהודה געזאָגט, אז ווען די בית שמאי האָבן געזאָגט, האָבן זיי געזאָגט נור וועגן איינעם וואָס זאָגט, אז ער האָט געמיינט: „די קו זאָל זיין אויף מיר קרבן אויב זי וועט אויפשטיין". **ר' יהודה זאָגט דאָס דאָסזעלביקע וואָס פריער אין משנה א', דהיינו, אז די בית שמאי מיינען ניט, אז ער ווערט א נזיר, נאָר אז ער טאָר ניט נוצן די קו, ווייל ער האָט געמיינט א נדר צו טאָן פון איר.**

אִם עוֹמֶדֶת הִיא: ג מְזָגוּ לוֹ אֶת הַכּוֹס וְאָמַר, הֲרֵינִי נָזִיר מִמֶּנּוּ, הֲרֵי זֶה נָזִיר. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהָיְתָה שִׁכּוֹרָה וּמָזְגוּ לָהּ אֶת הַכּוֹס, וְאָמְרָה, הֲרֵינִי נְזִירָה מִמֶּנּוּ, אָמְרוּ חֲכָמִים, לֹא נִתְכַּוְּנָה זוֹ, אֶלָּא לוֹמַר הֲרֵי הוּא עָלַי קָרְבָּן: ד הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֱהֵא שׁוֹתֶה יַיִן וּמִטַּמֵּא לְמֵתִים, הֲרֵי זֶה נָזִיר וְאָסוּר בְּכֻלָּן. יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ נְזִירוּת, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהַנָּזִיר אָסוּר בְּיַיִן, הֲרֵי זֶה אָסוּר, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר. יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַנָּזִיר אָסוּר בְּיַיִן, אֲבָל סָבוּר הָיִיתִי שֶׁהַחֲכָמִים מַתִּירִין לִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֲנִי יָכוֹל לִחְיוֹת אֶלָּא בְּיַיִן, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי קוֹבֵר אֶת הַמֵּתִים, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסֵר:

די מפרשים טייטשן דאָ „אם עומדת היא" אז דאָס מיינט „אויב זי וועט ניט אויפשטיין".

ג. מזגו, אויב מען האָט איינעם אָנגעגאָסן א כוס (וויין), און ער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר פון איִם" (פון דעם כוס וויין), איז ער א נזיר. ניט דווקא פון דעם כוס, נאָר ער ווערט א נזיר מיט אלע דינים פון נזירות. די גמרא זאָגט, אז דאָ פעלן עטליכע ווערטער אין דער משנה און עס דאַרף ווערן צוגעגעבן: „און אויב ער איז געווען שיכור און ער האָט געזאָגט, אז ער זאָל זיין א נזיר פון דעם כוס וויין איז ער ניט קיין נזיר", ווייל ער האָט נאָר געמיינט צו אסרן אויף זיך בלויז דעם דאָזיקן כוס וויין. און דערויף ברענגט די משנה א ראיה פון דער מעשה: מעשה, עס איז געווען א מעשה מיט א פרוי וועלכע איז געווען שיכור, און מען האָט איר אָנגעגאָסן א כוס (וויין), און זי האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזירה פון איִם", האָבן די חכמים געזאָגט, אז זי האָט ניט געמיינט (צו ווערן א נזירה), נאָר (זי האָט געוואָלט דערמיט) זאָגן: „ער (דער כוס וויין) זאָל זיין אויף מיר קרבן". דאָס הייסט, אז זי האָט געאסרט אויף זיך מיט א נדר („קרבן" מיינט א נדר טאָן) נאָר דעם דאָזיקן כוס וויין אליין.

ד. הריני, אז איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר מיט דעם תנאי אז איך זאָל טרינקען וויין, און זיך מטמא זיין (למשל אָנרירן) צו מתים (טויטע מענטשן)", איז ער א נזיר און ער איז אסור אין זיי אלע (אין אלע זאכן וואָס א נזיר טאָרניט טאָן). א נזיר טאָרניט טאָן די זאכן: ניט אָפּשערן זיך, ניט טרינקען וויין, און ניט מטמא זיין זיך צו מתים. זאָגט די משנה, אז כאָטש ער האָט אויסגענומען א תנאי אז ער זאָל יאָ מעגן טרינקען וויין און זיך מטמא זיין צו מתים (און ער האָט געמיינט נאָר ניט צו טאָרן אָפּשערן זיך), איז ער א נזיר און ער טאָר אויך ניט טרינקען וויין און ניט מטמא זיין זיך צו מתים. ווייל ער האָט אויסגענומען א תנאי קעגן דעם וואָס שטייט אין דער תורה (וואָרום די תורה זאָגט דאָך אז א נזיר טאָרניט טרינקען וויין און טאָר ניט מטמא זיין זיך צו מתים), דעריבער איז דער תנאי גאָר ניט ווערט. יודע אני, (אויב איינער וועלכער איז געוואָרן א נזיר, האָט געזאָגט דערנאָך): „איך האָב געוואוסט, אז עס איז פאַראַן נזירות (אז עס זיינען פאַראַן זאכן וואָס א נזיר טאָרניט טאָן) אָבער איך האָב ניט געוואוסט, אז א נזיר טאָר ניט (טרינקען) וויין", איז ער (פונדעסטוועגן) אסור. איז ער א נזיר, און ממילא טאָר ער ניט טרינקען וויין. ור' שמעון, און ר' שמעון איז מתיר. ניט נאָר מעג ער טרינקען וויין, נאָר ער איז בכלל ניט קיין נזיר, ווייל א נזיר דאַרף נעמען אויף זיך דאָס נזירות פון אלע זאכן, אויך פון וויין־טרינקען. יודע אני, (אויב ער האָט געזאָגט): „איך האָב געוואוסט, אז א נזיר טאָר ניט (טרינקען) וויין, אָבער איך האָב געמיינט, אז די חכמים וועלן מיר מתיר מאכן ווייל איך קאָן ניט לעבן אָן וויין", אָדער „(אז די חכמים וועלן מיר מתיר מאכן מטמא צו זיין צו מתים), ווייל איך בין קובר מתים (א קברן)", איז ער מותר. ווייל דאָס הייסט ווי אן אונס, ער איז געצווינגען עובר צו זיין אויף זיין נזירות. און פונקט ווי דער דין איז (אין מסכתא נדרים פרק ג' משנה ב') אז „נדרי אונסין", נדרים אויף וועלכע מען מוז עובר זיין, זענען ניט קיין נדרים, זענען אויך „נזירות אונסין", ניט קיין נזירות. ור' שמעון, און ר' שמעון אסרט.

ה הֲרֵינִי נָזִיר וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר, וַאֲנִי וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר, אִם הָיוּ פִּקְחִים מְגַלְּחִים זֶה אֶת זֶה, וְאִם לָאו, מְגַלְּחִים נְזִירִים אֲחֵרִים: ו הֲרֵי עָלַי לְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר, וַאֲנִי עָלַי לְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר, זֶה מְגַלֵּחַ נָזִיר שָׁלֵם, וְזֶה מְגַלֵּחַ נָזִיר שָׁלֵם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זֶה מְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר, וְזֶה מְגַלֵּחַ חֲצִי נָזִיר: ז הֲרֵינִי נָזִיר לִכְשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵן, וְנוֹלַד לוֹ בֵן, הֲרֵי זֶה נָזִיר. נוֹלַד לוֹ בַת, טֻמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, אֵינוֹ נָזִיר. אִם אָמַר כְּשֶׁאֶרְאֶה כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי וָלָד, אֲפִלּוּ

ווייל ר׳ שמעון האלט אז אויך „נדרי אונסין" זענען גוטע נדרים און מען מוז זיך לאָזן מתיר נדר זיין.

ה. הריני, (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר, און איך נעם אויף זיך אָפּצושערן (צו באַצאָלן פאר די קרבנות פון א אנדערן) נזיר", און זיין פריינט (אן אנדערער מענטש) האָט דאָס געהערט און ער האָט געזאָגט: „און איך, און איך נעם אויף זיך אָפּצושערן א נזיר" — אויב זיי זיינען קלוגע קאָנען זיי אָפּשערן (צאָלן פאר די קרבנות) איינער דעם אנדערן. מיט „לגלח נזיר" **אפצושערן א נזיר", מיינט מען, אז ער טוט א נדר צו באַצאָלן פאר די קרבנות וואָס א נזיר ברענגט ווען עס ענדיקט זיך זיין נזירות און ער שערט זיך אָפּ. לערנט די משנה אז ווען דער אנדע־רער מענטש הערנדיק דעם ערשטן, האָט ער געזאָגט, „און איך, און איך נעם אויף זיך אָפּצושערן א נזיר", האָט ער גענומען אויף זיך ביידע התחייבותן: ער איז גע־וואָרן א נזיר, און ער האָט אויך גענומען אויף זיך צו באַצאָלן די קרבנות (אָפּצושערן) פון אן אנדערן נזיר. זאָגט די משנה, אז אויב זיי זיינען קלוגע, צאָלט יעדער פון זיי פאר די קרבנות פונם אנדערן און ממילא קאָסט זיי ניט מער ווי איינמאָל קרבנות. דאביי לערנט אונז די משנה, אז כאָטש בשעת דער ערשטער האָט זיך מתחייב געווען צו צאָלן פאר די קרבנות פון אן אנדערן נזיר, איז דאָך דער אנדערער נאָכניט געווען קיין נזיר, פונדעסטוועגן קאָן ער צאָלן פאר אים.** ואם לאו און אויב (זיי זיינען) ניט (קיין קלוגע, און זיי פארשטייען ניט אז דער ערשטער קאָן צאָלן פאר דעם׳ס קרבנות, און דער אנדערער פאר דעם ערשטנס, און זיי האָבן יעדער געצאָלט פאר זיין אייגענע קרבנות), דארפן זיי אפשערן (צאָלן פאר די קרבנות פון) אנדערע נזירים. **אזוי טייטשט די משנה תוספות אין דער גמרא נזיר.**

ו. הרי עלי, (אז איינער זאָגט): „איך נעם אויף זיך אָפּצושערן א האלבן נזיר", און אן אנדערער (מענטש) האָט געהערט און ער האָט געזאָגט: „און איך נעם אויף זיך אָפּצושערן א האלבן נזיר" — דארף דער (ערשטער) אפשערן א גאנצן נזיר, און דער (אנדערער) דארף אָפּשערן א גאנצן נזיר, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. מיט „**אָפּשערן א גאנצן נזיר" מיינט מען באַצאָלן פאר אלע קרבנות פון א נזיר. ר׳ מאיר האלט, אז מען נעמט אָן די ערשטע ווערטער „איך נעם אויף זיך אָפּצושערן", און דאָס מיינט א גאנצן נזיר און ווען ער גיט צו די ווערטער „א האלבן נזיר", הייסט עס אז ער וויל חרטה האָבן, אָבער ער קאָן ניט חרטה האָבן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז דער (ערשטער) שערט אָפּ א האלבן נזיר, און דער (צווייטער) שערט אָפּ א האלבן נזיר. מיט „**אָפּשערן א האלבן נזיר" מיינט מען צאָלן נור פאר א העלפט פון די קרבנות פון א נזיר. די חכמים זאָגן, אז עס הייסט ווי ער האָט באלד אין אָנהויב א נדר געטאָן נור צו באַצאָלן פאר א העלפט פון די נזיר־קרבנות, און דאריבער דארף ער מער ניט געבן.**

ז. הריני, (אז איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר ווען איך וועל האָבן א זון" (בן), און עס איז אים געבוירן געוואָרן א זון, איז ער א נזיר; (אויב אָבער) עס איז אים געבוירן געוואָרן א טאָכטער, אָדער א טומטום (א קינד, וואָס האָט ניט די סימנים פון א זכר און ניט די סימנים פון א נקבה) אָדער אן אנדרוגינוס (א קינד וואָס האָט די סמנים פון א זכר און פון א נקבה), איז ער ניט קיין נזיר. **ווייל מיט „בן" מיינט מען אין דער געוויינטליכער שפראך פון מענטשן דוקא א זון.** אם אָמר, אויב ער האָט גע־

נוֹלַד לוֹ בַּת, טוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, הֲרֵי זֶה נָזִיר: **ח** הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ, אֵינוֹ נָזִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֹאמַר, אִם הָיָה בֶּן קַיָּמָא, הֲרֵי אֲנִי נְזִיר חוֹבָה, וְאִם לָאו, הֲרֵי אֲנִי נְזִיר נְדָבָה. חָזְרָה וְיָלְדָה, הֲרֵי זֶה נָזִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֹאמַר, אִם הָרִאשׁוֹן בֶּן קַיָּמָא, הָרִאשׁוֹן חוֹבָה וְזוֹ נְדָבָה, וְאִם לָאו, הָרִאשׁוֹן נְדָבָה וְזוֹ חוֹבָה: **ט** הֲרֵינִי נָזִיר וְנָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵן, הִתְחִיל מוֹנֶה אֶת שֶׁלּוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לוֹ בֵן, מַשְׁלִים אֶת שֶׁלּוֹ וְאַחַר כָּךְ מוֹנֶה אֶת שֶׁל בְּנוֹ. הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵן, וְנָזִיר, הִתְחִיל מוֹנֶה אֶת שֶׁלּוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לוֹ בֵן, מַנִּיחַ אֶת שֶׁלּוֹ וּמוֹנֶה אֶת שֶׁל בְּנוֹ

זאָגט: („איך זאָל זיין א נזיר ווען איך וועל זען אז איך האָב א קינד (ולד)", איז אפילו עס איז אים געבוירן געוואָרן א טאָכטער, אָדער א טומטום אָדער אן אנדרוגינוס, איז ער א נזיר. **ווייל מיט „ולד", מיינט מען א קינד, אָן אונטערשיד צי א זכר צי א נקבה.**

ח. הפילה, אויב (דער וואָס האָט געזאָגט, אז ער זאָל זיין א נזיר אויב ער וועט האָבן א קינד) האָט זיין ווייב מפיל געווען (זי האָט געבוירן א טויט קינד), איז ער ניט קיין נזיר. **די גמרא זאָגט אז אזוי לערנט ר' יהודה וואָס האלט, אז א מענטש לאָזט זיך ניט אריין אין א ספק, און ווען דער מענטש האָט געזאָגט א „קינד" האָט ער גע־מיינט זיכער א לעבעדיק קינד.** ר' שמעון זאָגט, אז ער זאָל זאָגן: „אויב דאָס (טויטע קינד) איז געווען אן אויסגעטראָגן קינד (בן קיימא, א קינד וואָס האָט געקאָנט לעבן), בין איך א נזיר צוליב דעם חוב (צוליב דעם נדר וואָס איך האָב געטאָן צו זיין נזיר), און אויב ניט (עס איז ניט געווען קיין אויסגעטראָגן קינד, בין איך דאָך ניט מחויב צו זיין קיין נזיר) בין איך א נזיר צוליב נדבה (טו איך א נדר צו זיין א נזיר)". **ממילא איז ער א נזיר אָדער צוליב דעם געבוירענעם קינד, אָדער צוליב זיך אליין.** חזרה, אויב זי (זיין פרוי) האָט (נאָכדעם ווי זי האָט מפיל געווען) ווידער געבוירן (א קינד, א לעבעדיק קינד), איז ער א נזיר. **דאָס לערנט ווידער ר' יהודה, וועלכער האָט פריער געזאָגט, אז אויב זי האָט מפיל געווען איז ער ניט קיין נזיר, און איצט לערנט ער אז אויב זיין פרוי האָט נאָכן מפיל זיין געהאַט א לעבעדיק קינד, דאַרף דער פאָטער זיין א נזיר. ווייל עס איז נאָך כסדר פאראן זיין נדר צו ווערן א נזיר ווען ער וועט האָבן א קינד.** ר' שמעון זאָגט אז ער זאָל זאָגן: „אויב דאָס ערשטע (קינד) איז געווען אן אויסגעטראָגנס, איז מיין ערשטע (נזירות) געווען א חוב (צוליב דעם קינד) און איצט ווער איך א נזיר צוליב נדבה (איך וויל ווערן א נזיר צוליב זיך אליין), און אויב ניט (אויב דאָס ערשטע קינד איז ניט געווען קיין אויסגעטראָגנס) איז די ערשטע נזירות געווען א נדבה (צוליב מיר אליין), און די איצטיקע נזירות איז א חוב (צוליב דעם איצטיקן לעבעדיקן קינד). **און עס קומט אויס אז ער האָט געהאַט צוויי נזירות.**

ט. הריני, אז איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר, און איך זאָל זיין א נזיר ווען איך וועל האָבן א זון"; און ער האָט אָנגעהויבן ציילן (זיין א נזיר די דרייסיק טעג פון) זיין נזירות און (אינמיטן די דרייסיק טעג) איז אים געבוירן געוואָרן א זון, פאַר־ענדיקט ער (די דרייסיק טעג פון) זיין נזירות, און (ער ברענגט די קרבנות און ער שערט זיך אָפּ און) ציילט (הייבט אָן אויפסניי דרייסיק טעג נזירות פון) זיין זון. **ווייל ער האָט דאָך געזאָגט צוערשט, אז ער זאָל זיין א נזיר פאַר זיך און דערנאָך ערשט געזאָגט אז ער זאָל זיין א נזיר צוליב דעם געבוירן ווערן פון זיין זון.** הריני נזיר כשיהיה, (אויב אָבער ער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר ווען איך וועל האָבן א זון, און (איך זאָל זיין) א נזיר", און ער האָט אָנגעהויבן ציילן (זיין א נזיר די דרייסיק טעג פון) זיין נזירות, און עס איז אים דערנאָך (אין מיטן די דרייסיק טעג פון זיין נזירות) געבוירן געוואָרן א זון, לאָזט ער איבער זיין נזירות, (ער האַקט איבער זיין נזירות) און ער ציילט (אויפסניי דרייסיק טעג נזירות צוליב) זיין זון. **און (נאָכדעם**

וְאַחַר כָּךְ מְשַׁלֵּם אֶת שֶׁלּוֹ: י הֲרֵינִי נָזִיר לִכְשֶׁיְּהֵא (יְהִי׳ כְּשֶׁיְּהֵא) לִי בֵּן, וְנָזִיר מֵאָה יוֹם. נוֹלַד לוֹ בֵן עַד שִׁבְעִים, לֹא הִפְסִיד כְּלוּם, לְאַחַר שִׁבְעִים, סוֹתֵר שִׁבְעִים, שֶׁאֵין תִּגְלַחַת פָּחוֹת מִשְּׁלשִׁים יוֹם:

פרק ג.

א מִי שֶׁאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר, מְגַלֵּחַ יוֹם שְׁלשִׁים וְאֶחָד. וְאִם גִּלַּח לְיוֹם

ווי ער האָט געענדיקט די דרייסיק טעג נזירות צוליב זיין זון) פאַרענדיקט ער זיין נזירות.

ט. הריני, (אויב איינער זאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר (דרייסיק טעג) ווען איך וועל האָבן א זון, און א נזיר (פאַר זיך) הונדערט טעג״, (און ער האָט אָנגעהויבן זיין א נזיר פאַר זיך, די הונדערט טעג), איז אויב עס איז אים געבוירן געוואָרן א זון ביז זיבציג טעג (ווען ער איז געווען פאַר זיך נזיר ניט מער ווי זיבציג טעג פון די הונ־דערט טעג), האָט ער גאָרניט פאַרלוירן. למשל ער איז געווען א נזיר 70 טעג, שטעלט ער אָפּ זיין נזירות, און הויבט אָן צו זיין נזיר צוליב זיין זון 30 טעג, און ער ברענגט די קרבנות און ער שערט זיך אָפּ, און דערנאָך דערענדיקט ער נאָך 30 טעג נזירות צו זיינע פריערדיקע 70 טעג נזירות, און ער האָט 100 טעג נזירות פאַר זיך. לאחר שבעים, (אויב דער זון איז געבוירן געוואָרן) נאָך די זיבציק טעג, ווערן צעשטערט (די אלע טעג נאָך) זיבעציק טעג, ווייל דאָס אפשערן קאָן ניט זיין ווינציקער פון דרייסיק טעג (נאָכן לעצטן אפשערן זיך). אויב למשל דער זון איז געבוירן געוואָרן דעם 80טן טאָג, מוז ער איבעררייסן זיין נזירות, און ווערן נזיר צוליב זיין זון 30 טעג און ברענגען די קרבנות און אָפּשערן, דערנאָך אָנהויבן ציילן צו פאַרענדיקן זיינע 100 טעג נזירות, אָבער ער קאָן ניט ציילן בלויז 20 טעג, ווייל עס וועט דאָך אויסקומען אז דאָס ברענגען די קרבנות און אפשערן זיך (פאַר זיין אייגענער נזירות) וועט זיין ניט מער ווי 20 טעג נאָכן אָפּשערן זיך צוליב זיין זונ׳ס נזירות; און עס איז פאַראַן א דין, אז דאָס אפשערן פון א נזיר צום סוף ווען ער ענדיקט זיין נזירות מוז פאַר־קומען ניט פריער ווי 30 טעג נאָכן אָנהייבן לאָזן זיך וואקסן די האָר, ווייל אויב ניט איז ניט פאראן גענוג האָר אָפּצושערן זיך, מחמת דעם מוז דער פאָטער ציילן 30 טעג נזי־רות, אנשטאט 20 טעג, און די אלע טעג וואָס ער האָט פריער געציילט איבער די 70 טעג פאלן אוועק, ער איז זיי סותר, ער צעשטערט זיי, זיי ווערן פאַרניכטעט. דער רמבם האָט (וואָס ווייזט אויס פון זיין יד חזקה פרק ד׳ הלכות נזירות) געהאַט דאָ אין דער משנה די גירסא „סותר עד שבעים״, „ער צעשטערט ביז 70 טעג״. — אביסל שווער איז דאדורך דער דין אין דער פריערדיקער משנה ט׳, וועלכע לערנט, אז אויב ער האָט פאַר זיין זון 30 טעג און פאַר זיך 30 טעג, און ער האָט אָנגעהויבן ציילן פאַר זיך, און עס איז אים געבוירן געוואָרן א זון, ציילט ער די 30 טעג פון זון און דערנאָך פאַרענדיקט ער זיין אייגענע נזירות. איז דאָך די קשיא: ער האָט דאָך ניט קיין 30 טעג צו וואַרטן נאָכן אפשערן זיך צוליב דעם זון׳ס נזירות? זאָגט דערויף תוספות, אז ביי א „קליינער נזירות״ (ניט מער פון 30 טעג) דאַרף ער זיך ניט אָפּשערן נאָכן זונ׳ס נזירות, נאָר ער פאַרענדיקט זיין אייגענע נזירות און ער ברענגט דאמאָלס צוויי מאָל קרבנות און ער שערט זיך אָפּ איין מאָל. דער רמבם האָט אן אנדערן טייטש.

פרק ג.

א. מי, אז איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר״, שערט ער זיך אָפּ דעם איין־און־דרייסיקסטן טאָג. מיר האָבן געלערנט פריער פרק א׳ משנה ג׳, אז סתם נזירות מיינט 30 טעג. זאָגט די משנה, אז ער איז א נזיר 30 טעג, און דעם 31טן טאָג דאַרף ער ברענגען די קרבנות און זיך אפשערן און דערמיט ווערט ער אויס נזיר. ואם, און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן דעם דרייסיקסטן טאָג, האָט ער יוצא געווען (איז אויך גוט).

שְׁלשִׁים, יָצָא. הֲרֵינִי נָזִיר שְׁלשִׁים יוֹם, אִם גִּלַּח לְיוֹם שְׁלשִׁים, לֹא יָצָא: **ב** מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוֹת, מְגַלֵּחַ אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלשִׁים וְאֶחָד, וְאֶת הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים וְאֶחָד. וְאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלשִׁים, מְגַלֵּחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים. וְאִם גִּלַּח יוֹם שִׁשִּׁים חָסֵר אֶחָד, יָצָא. וְזוֹ עֵדוּת הֵעִיד רַבִּי פַּפְּיָס עַל מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוֹת, שֶׁאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלשִׁים, מְגַלֵּחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים. וְאִם גִּלַּח לְיוֹם שִׁשִּׁים חָסֵר אֶחָד יָצָא, שֶׁיּוֹם שְׁלשִׁים עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן: **ג** מִי שֶׁאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר,

ווייל דער דין איז, אז „מקצת היום ככולו", א טייל פון טאָג האָט דעם דין ווי א **גאנצער טאָג, און דעריבער ווייל ער איז געזוען א טייל פון 30טן טאָג א נזיר, הייסט עס שוין ווי ער איז געווען א נזיר גאנצע 30 טעג.** הריני (אויב ער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר דרייסיק טעג", איז אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן דעם דרייסיקסטן טאָג האָט ער ניט יוצא געווען. **ווייל מיט ארויסזאָגן בפירוש „30 טעג", האָט ער געמיינט גאנצע 30 טעג.**

ב. מי, אויב איינער האָט גענומען אויף זיך צוויי נזירות (צו זיין איינמאָל א נזיר און דערנאָך נאָכאמאָל א נזיר), דאַרף ער זיך אָפּשערן פאר דער ערשטער נזירות) דעם איין־און דרייסיקסטן טאָג (און באלד ווערן נאָכאמאָל א נזיר), און פאר דער צווייטער (נזירות, דאַרף ער זיך אפּשערן) דעם איין־און־זעכציקסטן טאָג; און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן פאר דער ערשטער (נזירות) דעם דרייסיקסטן טאָג (ווי די משנה האָט פריער געלערנט אז ער איז יוצא), שערט ער זיך אָפּ פאר דער צווייטער (נזירות) דעם זעכציקסטן טאָג. **מחמת דאדורך האָט ער דאָך געהאט גאנצע 30 טעג פאר דער צווייטער נזירות.** ואם גלח יום ששים, און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן (צום סוף פון דער צווייטער נזירות) אין טאָג פון זעכציק ווינציקער איינס (דעם ניין און פופציקסטן טאָג) האָט ער יוצא געווען (איז אויך גוט). **מחמת אין דעם 30טער טאָג, ווען ער האָט זיך אָפּגעשוירן פאר דער ערשטער נזירות, איז דאָך געבליבן א טייל טאָג נאָכן אפשערן זיך, און ער האָט דאמאָלס שוין אָנגעהויבן זיין א נזיר, ווערט ער דעריבער פארעכנט ווי א גאנצער טאָג צוליב דעם כלל פון פריער משנה א', אז מקצת היום ככולו, אז טייל פון א טאָג איז אזוי ווי א גאנצער טאָג. ממילא איז דער 59טער טאָג פאררעכנט ווי דער 30טער טאָג פון דער 2טער נזירות, און מיר האָבן דאָך געלערנט, אז אויב איינער שערט זיך אָפּ דעם 30טן טאָג איז ער יוצא. עס קומט אויס, אז דער 30טער טאָג פון דער ערשטער נזירות ווערט פאררעכנט אי פאר דעם 30טן טאָג פון דער ערשטער נזירות אי פאר דעם 1טן טאָג פון דער 2טער נזירות.** וזו עדות, און די דאָזיקע עדות האָט געזאָגט ר' פפייס (פאר די חכמים) וועגן איינעם וואָס נעמט אויף זיך צוויי נזירות, אז אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן פאר דער ערשטער (נזירות) דעם דרייסיקסטן טאָג, דאַרף ער זיך אָפּשערן פאר דער צווייטער (נזירות) דעם זעכציקסטן טאָג, און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן אין טאָג פון זעכציק ווינציקער איינס (דעם ניין־און פופציקסטן טאָג) האָט ער יוצא געווען, ווייל דער דרייסיקסטער טאָג ווערט אים פאררעכנט (פאר דעם ערשטן טאָג פון זיין נזירות). **דאָס דאָזיקע עדות־זאָגן פון ר' פפייס איז פאראן אויך אין מסכתא עדיות פרק ז' משנה ג'. דאָס עדות זאָגן איז פאָרגעקומען פאר די חכמים אין יבנה ניט לאנג נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש, ווען די ישיבה מיט דעם נשיא האָבן זיך געפונען אין יבנה.**

ג. מי, אויב איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר", און ער איז טמא געוואָרן (למשל, ער האָט אָנגערירט א מת) דעם דרייסיקסטן טאָג, צעשטערט ער אינגאנצן. **ער איז צוערשט טמא 7 טעג, ווי עס איז דער דין פון איינעם וועלכער ווערט טמא דורך א מת, ער דאַרף זיך לאָזן באשפּריצן מיט דעם וואסער־אש פון דער פרה אדומה דעם 3טן און דעם 7טן טאָג, און דערנאָך זיך טובל זיין, און ברענגען די קרבנות פון**

נִטְמָא יוֹם שְׁלֹשִׁים, סוֹתֵר אֶת הַכֹּל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא שִׁבְעָה. הֲרֵינִי נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, נִטְמָא יוֹם שְׁלֹשִׁים, סוֹתֵר אֶת הַכֹּל: ד הֲרֵינִי נָזִיר מֵאָה יוֹם, נִטְמָא יוֹם מֵאָה, סוֹתֵר אֶת הַכֹּל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא שְׁלֹשִׁים. נִטְמָא יוֹם מֵאָה וְאֶחָד, סוֹתֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא שִׁבְעָה: ה מִי

א טמא-נזיר (ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק א׳ משנה ב׳) און זיך אָפּשערן, און דערנאָך מוז ער נאָך אמאָל זיין א נזיר 30 טעג, ווייל די פריערדיקע 30 טעג נזירות זענען געוואָרן צושטערט. דאָס איז פאַראַן אין דער תורה במדבר ו׳ ב׳. „והימים הראשונים יפלו״, „די ערשטע טעג פאַלן אָפּ״. כאָטש ער איז דאָך טמא געוואָרן שוין דעם 30טן טאָג, זאָגן מיר ניט אז עס הייסט שוין נאָכן נזירות, „מקצת היום ככולו״, א טייל פון טאָג איז ווי א גאַנצער טאָג, ווייל דאָס זאָגן מיר נאָר אויב ער האָט שוין געבראַכט די קרבנות און אָפּגעשוירן זיך, אָבער ניט פאַרן ברענגען די קרבנות און פאַרן אָפּשערן זיך. ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער צושטערט ניט מער ווי זיבן טעג. ער דאַרף נור 7 טעג ניט טרינקען וויין און ניט מטמא זיין זיך צו מתים ווי א נזיר; אָבער ניט ברענגען די קרבנות פון א טמא-נזיר און ניט אָפּשערן זיך (אזוי טייטשן תוספות, און לויט איין פשט אין רשי אין דער גמרא נזיר ו׳). ר׳ אליעזר האַלט, אז אפילו ער האָט נאָך־נישט געבראַכט די קרבנות זאָגט מען אויך וועגן 30טן טאָג אז ער איז ווי א גאַנצער טאָג, און עס הייסט ווי ער איז טמא געוואָרן שוין נאָכדעם ווי ער האָט פאַרענדיקט זיין נזירות („אחר מלאת״), און ר׳ אליעזר האַלט, אז ווען א נזיר ווערט טמא נאָכן פאַר־ענדיקן זיין נזירות (אחר מלאת, איידער ער האָט געבראַכט די קרבנות) צעשטערט ער נור 7 טעג. הריני, אויב ער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר דרייסיק טעג״, און ער איז טמא געוואָרן דעם דרייסיקסטן טאָג, צעשטערט ער אינגאַנצן. ער מוז ציילן נאָכאמאָל 30 טעג נזירות, ווייל מיר האָבן געלערנט משנה א׳ אז אויב ער האָט בפירוש געזאָגט „30 טעג״, מוז ער ציילן גאַנצע דרייסיק טעג, און ממילא הייסט עס אז ער איז טמא געוואָרן אין טאָג פון פאַרענדיקן די נזירות, „ביום מלאת״, און דאָביי האַלט ר׳ אליעזר, אז ער צעשטערט 30 טעג, און די חכמים האַלטן, אז ער צעשטערט די גאַנצע נזירות (אפילו עס איז געווען 100 טעג). אזוי ווי דאָ איז דאָך סיי ווי מער ניט פאַראַן ווי 30 טעג נזירות, ממילא ווערט די גאַנצע 30 טעג נזירות צעש־טערט, סיי לויט ר׳ אליעזר און סיי לויט די חכמים.

ד. הריני, אז איינער זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר הונדערט טעג״, (און) ער איז טמא געוואָרן דעם הונדערטסטן טאָג צעשטערט ער אלץ (די גאַנצע הונדערט טעג); ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער צעשטערט ניט מער ווי דרייסיק טעג. דאָס איז די מח־לוקה צווישן ר׳ אליעזר און די חכמים, וועגן וועלכער מיר האָבן געגעבן פריער אין משנה ג׳. אז אויב ער איז טמא געוואָרן אין טאָג פון פאַרענדיקן די נזירות, „ביום מלאת״, האַלטן די חכמים אז ער צעשטערט די גאַנצע נזירות, די גאַנצע 100 טעג, און ר׳ אליעזר זאָגט, אז נור 30 טעג. ר׳ אליעזר לערנט עס אָפּ פון פסוק אין במדבר ו׳ „וזאת תורת הנזיר ביום מלאת״, אז אויב ער איז טמא געוואָרן אין יום מלאת, דאַרף מען אים געבן די „תורת הנזיר״, זיין נאָכאמאָל א נזיר, און סתם נזיר איז 30 טעג. נטמא יום מאה ואחד, אויב ער איז טמא געוואָרן דעם הונדערט און ערשטן טאָג, צעשטערט ער דרייסיק טעג; ר׳ אליעזר זאָגט, אז ער צעשטערט ניט מער ווי זיבן (טעג). די חכמים האַלטן, אז מען איז גוזר ביים טמא ווערן דעם 101־טן טאָג צוליב טמא־ווערן דעם 100טן טאָג; אָבער אזוי שטאַרק איז מען ניט מחמיר און ער צעשטערט נור 30 טעג, און ניט די גאַנצע 100 טעג. אָבער ר׳ אליעזר האַלט פריער אין משנה ג׳ אז ביים טמא ווערן נאָכן פאַרענדיקן די נזירות (אחר מלאת) ווערן צעשטערט נור 7 טעג, און דעריבער צעשטערט ער דאָ נור 7 טעג.

שֶׁנָּזַר וְהוּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, אֲפִלּוּ הָיָה שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵין עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה. יָצָא וְנִכְנַס, עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וּמֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ יָמִים רִאשׁוֹנִים: ו מִי שֶׁנָּזַר נְזִירוּת הַרְבֵּה וְהִשְׁלִים אֶת נְזִירוּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נָזִיר

ה. מי שנזר, אז איינער האָט גענומען אויף זיך צו זיין א נזיר, און ער איז (בעת ער האָט דאָס געטאָן) אויף א בית הקברות, אפילו ער איז דאָרט געווען דרייסיק טעג (און האָט אָפּגעהיטן די נזירות) ווערן זיי אים ניט פאררעכנט (אין עולין לו מן המנין, זיי גייען ניט אריין אין דער צאָל). די משנה וועט ווייטער (פּרק ה׳ משנה ב׳) לערנען, אז ניט אלע זאכן, דורך וועלכע א מענטש ווערט טמא, אויב א נזיר ווערט דורך זיי טמא, זענען זיי סותר, צעשטערן זיי די טעג פון נזירות, וואָס ער האָט שוין אָפּגעציילט. למשל ווען א נזיר רירט אָן א טויטן שרץ, כאָטש ער ווערט טמא, צעשטערט עס גאָרניט, און ער איז כסדר א ריינער נזיר. אויך א בית הקברות, אויב א נזיר קומט דאָרט אריין (כאָטש ער טאָרניט אריינגיין), צעשטערט ניט די נזירות־טעג וואָס ער האָט אָפּגעציילט. אָבער, זאָגט דאָ די משנה, אויב בשעת ער איז געוואָרן א נזיר איז ער געווען אויף א בית הקברות, אפילו ער איז דאָרט געווען 30 טעג, ווערן זיי אים ניט פאררעכנט, און ווען ער גייט ארויס פון דאָרט און ער האָט זיך געמאכט ריין (דורך שפּריצן מיט פּרה־אדומה־אש־וואסער און טובל זיין זיך) דאַרף ער נאָכאמאָל ציילן 30 טעג נזירות. ואינו, און ער ברענגט ניט קיין קרבן טומאה. אויב אפילו ער איז אין בית הקברות טמא געוואָרן מיט אזא טומאה, צוליב וועלכער א נזיר דאַרף יאָ ברענגען די קרבנות טומאה (זע פריער פּרק א׳ משנה ב׳), למשל ער האָט דאָרט אָנגערירט א מת, — איז אין דעם פאַל דאַרף ער ניט ברענגען קיין קרבן טומאה. יצא, אויב ער איז ארויסגעגאנגען (פון בית הקברות, און האָט זיך געמאכט ריין דורך שפּריצן מיט פּרה־אדומה־אש־וואסער און טובל זיין זיך) און ער איז צוריק אריינגעגאנגען (אין בית הקברות), ווערן זיי (די טעג, וועלכע ער איז אין בית הקברות) יאָ פאררעכנט (אין די דרייסיק טעג פון זיין נזירות), און (אויב ער האָט אָנגערירט א מת) דאַרף ער ברענגען א קרבן טומאה. ווייל קוים איז ער געווען אפילו א קורצע צייט, אפילו איין שעה, א ריינער נזיר, קאָן שוין די טומאה פון בית הקברות ניט צושטערן זיינע נזירות־טעג, ווי מיר האָבן פריער דערקלערט. ר׳ אליעזר זאָגט, אז (ער דאַרף ברענגען א קרבן טומאה און עס ווערן צעשטערט זיינע ביז־איצטיקע נזירות טעג אויב ער האָט אָנגערירט א מת, נאָר אויב ער האָט אָנגערירט) ניט אין זעלביקן טאָג (ניט אינם ערשטן טאָג) ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר ו׳, י״ב) „והימים הראשונים יפלו״ (אויב א נזיר וועט טמא ווערן דורך א מת „און די ערשטע טעג זאָלן אוועקפאלן״) ביז עס זאָלן זיין ערשטע טעג. ווייל דער פסוק זאָגט ו„הימים הראשונים״, „און די ערשטע טעג״ אין לשון רבים, מוזן האָבן געווען לפחות 2 טעג (דאָס קלענסטע פון א סך איז צוויי). ר׳ אליעזר׳ס דין איז ניט דוקא ביי א נזיר אין א בית הקברות, נאָר ביי יעדן נזיר, וועלכער האָט אָנגערירט א מת אין ערשטן טאָג פון זיין נזירות ווערט דער טאָג ניט צעשטערט, נאָר ער ווערט אריינגערעכנט.

ו. מי שנזר, אויב איינער האָט (זייענדיק אין חוץ לארץ, ניט אין ארץ ישראל) גענומען אויף זיך א סך נזירות(־טעג, נזירות הרבה, איין לאנגע נזירות, לענגער פון דרייסיק טעג) און (נאָכדעם ווי ער איז געווען אין חוץ לארץ נזיר די אלע טעג) איז ער געקומען קיין ארץ ישראל, — זאָגן די בית שמאי, אז ער (דאַרף זיין אין ארץ ישראל אויפסניי) א נזיר דרייסיק טעג, און די בית הלל זאָגן, אז ער (דאַרף זיין אויפסניי) א נזיר פון אָנהייב אָן. למשל, אויב זיין נזירות איז געווען 100 טעג, זאָגן די בית שמאי, אז כאָטש אין חוץ לארץ איז ער דאָך געווען טמא (עס איז א תקנה געווען פון די חכמים אין דער צייט פון 2טן בית המקדש, אז ארץ העמים, חוץ לארץ איז טמא,

שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים נָזִיר בַּתְּחִלָּה. מַעֲשֶׂה בְּהִילֵנִי הַמַּלְכָּה שֶׁהָלַךְ בְּנָהּ לַמִּלְחָמָה, וְאָמְרָה, אִם יָבֹא בְנִי מִן הַמִּלְחָמָה בְּשָׁלוֹם, אֱהֵא נְזִירָה שֶׁבַע שָׁנִים, וּבָא בְנָהּ מִן הַמִּלְחָמָה וְהָיְתָה נְזִירָה שֶׁבַע שָׁנִים. וּבְסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים עָלְתָה לָאָרֶץ, וְהוֹרוּ בֵית הִלֵּל, שֶׁתְּהֵא נְזִירָה עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת, וּבְסוֹף שֶׁבַע שָׁנִים נִטְמֵאת, וְנִמְצֵאת (נְזִירָה) עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה לֹא הָיְתָה נְזִירָה אֶלָּא אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה: ז מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ, אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּזַר שְׁתַּיִם, וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּזַר חָמֵשׁ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נֶחְלְקָה הָעֵדוּת, וְאֵין כָּאן נְזִירוּת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם, שֶׁיְּהֵא נָזִיר שְׁתָּיִם:

און דער מענטש, וואָס איז דאָרט איז טמא), איז דער נזיר מחויב צו קומען קיין ארץ ישראל און צו זיין דאָ נזיר נאָר 30 טעג. אָבער די בית הלל זאָגן, אז ער דארף זיין אין ארץ ישראל אויפסניי נזיר גאנצע 100 טעג. די משנה דערציילט דאָ באלד א מעשה, וואָס עס האָבן געפסקנט וועגן דעם די בית הלל. מעשה, עס איז געווען א מעשה, מיט דער קיניגין הילני (אין חוץ לארץ), וואָס איר זון איז געגאנגען אין א מל־חמה, און זי האָט געזאָגט: „אויב מיין זון וועט צוריקקומען בשלום פון דער מלחמה וועל איך זיין אנזירה זיבן יאָר״, און איר זון איז צוריקגעקומען פון דער מלחמה און זי איז געווען אנזירה זיבן יאָר, און צום סוף זיבן יאָר איז זי ארויפגעגאנגען קיין ארץ ישראל, און די בית הלל האָבן געפסקנט, אז זי דארף זיין א נזירה נאָך זיבן אנ־דערע יאָר; און צום סוף פון די זיבן (אנדערע) יאָר איז זי טמא געוואָרן (און לויט דעם דין זענען צעשטערט געוואָרן די אלע ביזאיצטיקע נזירות־יאָרן, און זי האָט געמוזט זיין א נזירה נאָך זיבן אנדערע יאָר), און עס איז אויסגעקומען אז זי איז געווען א נזירה איין און צוואנציק יאָר. **„הלני המלכה״, די קיניגין הילני, וועלכע ווערט אויך געבראכט אין די ספרים פון יוסיפון לרומיים, וואו זי הייסט העלענא, איז גע־ווען א מלכה אין לאנד אדיאבענע לעבן פערסיען, און זי צוזאמען מיט איר זון דעם מלך מונבז (מאָנאָבאָז) און דער גאנצער פאמיליע האָבן זיך מגייר געווען און זיינען געוואָרן יידן, דאָס איז געווען לערך 30 יאָר פאר דעם חורבן פון 2טן בית המקדש. וועגן איר און איר זון דעם מלך מונבז ווערט געבראכט א סך מאָל אין דער גמרא (וועגן הילני המלכה און מונבז המלך זע אויך מסכתא יומא פרק ג׳ משנה י׳).** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז זי (הילני) איז געווען א נזירה נור פירצן יאָר. **ר׳ יהודה האלט ווי ר׳ אלעזר פריער אין משנה ד׳, אז אויב א נזיר ווערט טמא (ביי א לאנגער נזירות) אין לעצטן טאָג ווערט צעשטערט נור 30 טעג, און ווייל הילני איז טמא גע־וואָרן אין לעצטן טאָג פון די 14 יאָר, איז צעשטערט געוואָרן נור 30 טעג, און זי איז געווען א נזירה 14 יאָר מיט 30 טעג, און ווייל עס איז ניט קיין גאנץ יאָר, הייסט עס איז זי געווען א נזירה 14 יאָר.**

ז. מי, אויב צוויי כיתות עדות האָבן געזאָגט וועגן איינעם, די דאָזיקע (איין כיתה עדות, למשל צוויי עדות) האָבן עדות געזאָגט (אז זיי האָבן געהערט) ווי ער האָט געזאָגט אז ער זאָל זיין א נזיר צוויי (נזירות, צוויי מאָל צו דרייסיק טעג), און די דאָ־זיקע (די אנדערע כיתה עדות, למשל, אנדערע צוויי עדות) האָבן עדות געזאָגט, אז ער האָט געזאָגט אז ער זאָל זיין א נזיר פינף (נזירות, פינף מאָל צו דרייסיק טעג), זאָגן די בית שמאי אז די עדות זענען צעקריגט (נחלקה, זיי לייקענען איין כיתה עדות דער צווייטער) און עס איז אינגאנצן ניטאָ קיין נזירות. **מען מיינט דאָ, אז ער אליין זאָגט, אז ער האָט גאָרניט גענומען אויף זיך קיין נזירות. אָדער ער זאָגט אז ער געדענקט ניט; אָדער ער שווייגט אינגאנצן. אזוי זאָגט תוספות.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז אין כלל פון פינף איז פאראן צוויי, אזוי אז ער דארף זיין א נזיר פון

פֶּרֶק ד.

א מִי שֶׁאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר, וַאֲנִי, וַאֲנִי, כֻּלָּם נְזִירִים. הֻתַּר הָרִאשׁוֹן הֻתְּרוּ כֻלָּן. הֻתַּר הָאַחֲרוֹן, הָאַחֲרוֹן מֻתָּר וְכֻלָּם אֲסוּרִין. אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְאָמַר, פִּי כְּפִיו, וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ, הֲרֵי זֶה נָזִיר. הֲרֵינִי נָזִיר, וְשָׁמְעָה אִשְׁתּוֹ וְאָמְרָה, וַאֲנִי, מֵפֵר אֶת שֶׁלָּהּ וְשֶׁלּוֹ קַיָּם. הֲרֵינִי נְזִירָה וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר, וַאֲנִי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר:

ב הֲרֵינִי נָזִיר, וָאַתְּ? וְאָמְרָה אָמֵן, מֵפֵר אֶת שֶׁלָּהּ וְשֶׁלּוֹ קַיָּם. הֲרֵינִי

צוויי (נזירות). **ווייל אויף 2 נזירות זענען דאָך בײדע כיתי עדות מודה אז ער דאַרף זיין א נזיר, דאריבער דאַרף ער זיין א נזיר די צוויי נזירותן.**

פרק ד.

א. מי, אויב איינער (ראובן) האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר״, און אן אנ־דערער (שמעון) האָט דאָס געהערט און האָט געזאָגט: „און איך״, און א דריטער (לוי האָט געהערט שמעון׳ס „און איך״ און ער לוי האָט אויך געזאָגט): „און איך״, זענען זיי אלע (דריי) נזירים. **אָבער דאָס איז נור ווען דער אנדערער האָט געזאָגט אין „תוך כדי דבור״, באלד נאָך דעם זאָגן פון ערשטן, און דער דריטער האָט געזאָגט אין „תוך כדי דבור״ פון אנדערן. דער שיעור פון „תוך כדי דבור״, „באלד נאָכן זאָגן״, איז ווי לאַנג עס געדויערט דאָס שלום־זאָגן פון א תלמיד צו זיין רבי, דאָס זאָגן די דריי ווער־טער „שלום עליך רבי״** (פרידן אויף דיר, **מיין רבי**). הותר, אויב דער ערשטער (ראובן) האָט זיך געלאָזט מתיר זיין (זיין נזירות, ער האָט ביי א דיין זיך געלאָזט מתיר נדר זיין פון זיין נזירות און איז געוואָרן אויס נזיר), זענען אלע (אויך שמעון און לוי) מותר געוואָרן; אויב דער לעצטער (לוי) האָט זיך געלאָזט מתיר זיין (זיין נזירות), איז דער לעצטער (לוי) מותר, און די אלע (ראובן און שמעון) זענען אסור. **זיי בלייבן וויי־טער נזירים. לוי איז אָפּהענגיג פון שמעון און שמעון פון ראובנען; דאריבער אז ראובן איז געוואָרן אויס נזיר, זיינען אויך שמעון און לוי געוואָרן אויס נזירים. אָבער ראובן און שמעון זיינען ניט אָפּהענגיק פון לוי, און אויב לוי איז געוואָרן אויס נזיר, בלייבן זיי ווייטער נזירים.** אָמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר״, און אן אנדערער האָט דאָס געהערט און האָט געזאָגט: „מיין מויל ווי זיין מויל, און מיינע האָר ווי זיינע האָר״, איז ער א נזיר. **עס הייסט, אז מיין מויל זאָל ניט טאָרן טרינקען קיין וויין ווי זיין מויל, און מיינע האָר זאָל איך ניט טאָרן אָפּשערן ווי מען טאָר ניט אָפּשערן זיינע האָר.** הריני נזיר, (אויב איינער האָט געזאָגט) „איך זאָל זיין א נזיר״, און זיין ווייב האָט דאָס געהערט און זי האָט געזאָגט: „און איך״ (און זי איז דאדורך אויך געוואָרן א נזירה), קאָן ער (דער מאן) צעשטערן איר (זיין ווייבס) נזירות, און זיין נזירות בלייבט (גוט). **דער דין איז, אז פונקט ווי א מאן קאָן צעשטערן (צונישט מאכן, מיפר־זיין) די נדרים פון זיין ווייב, קאָן ער אויך צעשטערן די נזירות פון זיין ווייב (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים)** . הריני נזירה, (אויב א פרוי זאָגט): „איך זאָל זיין א נזירה״, און איר מאן האָט געהערט, און ער האָט געזאָגט: „און איך״, קאָן ער ניט צעשטערן זיין ווייבס נזירות. **ווייל דערמיט וואָס ער האָט געזאָגט און איך״ האָט ער באשטעטיקט זיין ווייבס נזירות, און דער דין איז אז פונקט ווי א מאן קאָן צעשטערן די נדרים און נזירות פון זיין ווייב, קאָן ער אויך באשטעטיקן (מקיים־זיין). זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים.**

ב. הריני נזיר, (אז איינער זאָגט) : „איך זאָל זיין א נזיר״, (און ער זאָגט באלד צו זיין ווייב) „און דו?״, און זי האָט געענטפערט „אמן״, קאָן ער צעשטערן איר (נזירות), און זיין (נזירות) בלייבט. **מחמת ער האָט זי נור געפרעגט, צי זי וויל אויך זיין א נזירה.** הריני נזירה, (אויב א פרוי זאָגט): „איך זאָל זיין א נזירה״ (און זי זאָגט

נְזִירָה וְאַתָּה? וְאָמַר אָמֵן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר: ג הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְנָזִיר, וְהָיְתָה שׁוֹתָה בְיַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים, הֲרֵי זוֹ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים. הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה שֶׁהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, וְהָיְתָה שׁוֹתָה בְיַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים, אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים תִּסְפּוֹג מַכַּת מַרְדּוּת: ד הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְנָזִיר וְהִפְרִישָׁה אֶת בְּהֶמְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה בְהֶמְתָּהּ, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָעֵדֶר. וְאִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה בְהֶמְתָּהּ, הַחַטָּאת תָּמוּת, וְהָעוֹלָה

באלד צו איר מאן: „און דו?“ און ער האָט געענטפערט: „אמן“, קאָן ער ניט צעשטערן (דעם ווייבס נזירות). **ווייל דערמיט האָט ער באשטעטיקט זיין ווייבס נזירות, און נאָכן באשטעטיקן קאָן מען ניט מען צעשטערן.**

ג. האשה, א פרוי וואָס האָט א נדר געטאָן צו זיין א נזירה, און (זייענדיק א נזירה) האָט זי געטרונקן וויין, אָדער זי האָט זיך מטמא געווען צו מתים (למשל אנגערירט א טויטן מענטש), קומט איר פירציק קלעפ. **פאר עובר זיין אויף דעם פארבאָט ניט צו טרינקן וויין און ניט מטמא זיין זיך צו מתים קומט מלקות (קלעפ). די משנה זאָגט דאָ „ארבעים“, 40 קלעפ; ווי מיר לערנען אין מסכתא מכות (זע דאָרט אין דער הקדמה) קומט נור 39 קלעפ. דער ברטנורא גיט צו, אז אפילו דערנאָך האָט איר דער מאן צעשטערט איר נזירות, קומט איר פונדעסטוועגן מלקות, ווייל בשעת זי האָט געטרונקן איז זי דאָך געווען א נזירה.** הפר, אויב (איידער זי האָט געטרונקן וויין צי מטמא געווען זיך צו מתים) האָט איר דער מאן צעשטערט (די נזירות), און זי האָט ניט געוואוסט, אז איר מאן האָט איר צעשטערט (איר נזירות) און זי האָט געטרונקן וויין אָדער זי האָט זיך מטמא געווען צו מתים, קומט איר ניט די פערציק קלעפ (די מלקות). **מחמת בשעת זי האָט דאָס געטאָן איז זי דאָך שוין באמת ניט געווען מער קיין נזירה, כאָטש זי האָט געמיינט, אז זי איז נאָך אַ נזירה,** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב איר קומט ניט די פערציק קלעפ (מלקות), קומט איר ווידערשפעניגונגס-קלעפ (מכות מרדות). **עס קומט איר סתם קלעפ, מדרבנן, ווייל זי האָט דאָך געמיינט עובר צו זיין א עבירה. עס הייסט „מכות מרדות“, ווייל זי האָט דאָך געמיינט מורד צו זיין, צו ווידערשפעניקן קייגן דעם פארבאָט פון דער תורה.**

ד. האשה, אז א פרוי האָט געטאָן א נדר צו זיין א נזירה (און זי איז דערמיט געוואָרן א נזירה) און זי האָט אָפגעשיידט אירע בהמות (צו ברענגען די קרבנות נאָכן פארענדיקן איר נזירות), און דערנאָך (נאָכדעם ווי זי האָט אָפגעשיידט די בהמות), האָט איר מאן איר צעשטערט (די נזירות ,און זי איז געוואָרן אויס נזירה), איז אויב די בהמות זענען געווען זיינע (דעם מאנ׳ס) זאָלן זיי ארויסגיין און זיך פאשן אין דער סטאדע (בעדר, זיי ווערן אויס קרבנות־בהמות). **דער דין איז, אז ווען א נזיר צי א נזירה פארענדיקט די צייט פון דער נזירות, דארף ער (צי זי) ברענגען אין בית המקדש דריי בהמות אלס קרבנות, א חטאת (וואָס דאָס פלייש דערפון עסן נור די כהנים), א עולה, וואָס מען איז אינגאנצן, אויך דאָס פלייש, מקריב אויפן מזבח, און שלמים (וואָס דאָס פלייש דערפון מעג עסן אויך א ישראל). זאָגט די משנה, אז ווייל די דריי בהמות זענען דאָך געווען דעם מאנ׳ס, און דער מאן האָט איר צעשטערט דעם נדר הייסט עס אז דאָס גאנצע אפשיידן די בהמות אלס קרבנות איז געווען בטעות, זי האָט זיי גאָרניט געקאָנט מקדיש זיין, אפשיידן, און דאריבער ווערן זיי אויס הקדש, אויס קרבנות־בהמות, און זיי ווערן צוריק חולין, ניט־הייליקע בהמות, און זיי קאָנען זיך פאשן אין דער סטאדע צוזאמען מיט אנדערע בהמות.** ואם שלה, און אויב די בהמות זענען געווען אירע (דעם ווייבס), איז דער חטאת (די בהמה, וואָס זי האָט אָפגעשיידט אלס קרבן חטאת), זאָל פגרן (מען האלט זי ביז זי פגרט). **מחמת דער דין איז אז א**

תִּקְרַב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים תִּקְרַב שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. הָיוּ לָהּ מָעוֹת סְתוּמִים, יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מָעוֹת מְפוֹרָשִׁים, דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִים וְלֹא מוֹעֲלִים בָּהֶן, דְּמֵי עוֹלָה יָבִיאוּ

בהמה קרבן חטאת, וואָס דער בעל הבית אירער דארף זי שוין ניט (אָדער ער איז געשטאָרבן, חטאת שמתו בעליה), טאָר מען זי ניט מקריב זיין (ווארום א חטאת קאָן מען ברענגען נאָר ווען מען מוז, און מען קאָן זי ניט ברענגען אלס א נדבה) און מען טאָר זי ניט אויסטוישן אויף געלט, נאָר מען האלט זי ביז זי פגרט און מען באגראָבט זי. ועולה, און די (בהמה וואָס זי האָט אָפגעשיידט אלס) עולה, זאָל מען מקריב זיין (אויפן מזבח) אלס א עולה. ווייל א עולה קאָן יעדער איינער ברענגען אלס א נדבה, אפילו ווען ער מוז ניט ברענגען א קרבן עולה. והשלמים, און די (בהמה וואָס זי האָט אָפגעשיידט אלס) שלמים זאָל מען מקריב זיין אלס שלמים (ווייל אויך שלמים קאָן מען ברענגען אפילו ווען מען מוז ניט, נאָר אלס א נדבה), און זי ווערט געגעסן נאָר איין טאָג און איין נאכט, און זי דארף ניט האָבן קיין ברויט. דער דין איז, אז געוויינטליכע שלמים קאָן מען עסן דאָס פלייש דערפון 2 טעג און א נאכט, דעם טאָג ווען מען שעכט דעם קרבן, די נאכט דערנאָך און צומאָרגנס א גאנצן טאָג. אָבער דער קרבן שלמים פון א נזיר איז אן אויסנאַם. און זיין פלייש קאָן מען עסן נאָר דעם טאָג ווען מען שעכט אים און די נאכט דערנאָך. אויך איז דער דין, אז צוזאמען מיט דעם קרבן שלמים האָט דער נזיר געדארפן מיטברענגען אלס קרבן ברויטן, אזעלכע פלעצל, רקיקי נזיר. זאָגט די משנה, אז כאָטש דער דאָזיקער קרבן שלמים איז דאָך שוין ניט אינגאנצן פון א נזירה, ווייל איר מאן האָט דאָך איר גזירות צעשטערט, פונדעסטוועגן טאָר מען אים ניט עסן מער ווי איין טאָג און א נאכט; אָבער קיין ברויטן, פלעצלעך, דארף מען ניט מיטברענגען מיט אים. מיט „אויב אירע זענען די בהמות" מיינט מען, ווען א פרעמדער מענטש האָט געגעבן דער פרוי די בהמות אָדער געלט צו קויפן די בהמות מיט דעם תנאי אז איר מאן זאָל אין זיי ניט האָבן קיין רשות. היו, אויב זי האָט (אָפגעשיידט ניט בהמות, נאָר געלט צו קויפן קרבנות, און די) געלט זענען געווען ניט־באשטימטע (סתומים, זי האָט ניט אָפגעשיידט באזונדער געלט צו קויפן א חטאת, און באזונדער פאר עולה און באזונדער פאר שלמים, נאָר זי האָט סתם אָפגעשיידט דאָס געלט) און דער מאן האָט איר דערנאָך צעשטערט די (נזירות), זאָל עס (דאָס געלט) אריינפאלן אין נדבה. מיט „נדבה" מיינט מען איבערגעבן דאָס געלט צו דער קאסע אין בית המקדש, וואָס האָט געהייסן נדבה, און פאר דעם געלט דערפון האָט מען געקויפט בהמות און מקריב געווען אויפן מזבח אלס עולות. זע מסכתא שקלים פרק ו' משנה ו'. מעות מפורשים, אויב דאָס געלט (וואָס זי האָט אָפגעשיידט) איז געווען באשטימט (א טייל דערפון איז געווען אפגעשיידט צו קויפן א בהמה פאר א קרבן חטאת, א טייל פאר א עולה, און א טייל פאר שלמים, און דערנאָך האָט דער מאן צעשטערט איר נזירות), זאָל מען דאָס געלט פאר דעם קרבן חטאת אריינוואַרפן אין ים המלח. מחמת דאָס געלט האָט דעם דין ווי די בהמה פאר אקרבן חטאת, און מען דארף עס פארניכטן, ניט הנאה האָבן דערפון. די משנה זאָגט „אריינוואַרפן אין ים המלח". דעם געזאלצענעם (טויטן) ים, וואָס געפינט זיך אין דרום־מזרח פון ארץ ישראל, און מען מיינט דערמיט פארניכטן. לא נהנים, מען טאָר פון דעם (פון דעם חטאת־געלט) ניט הנאה האָבן, אָבער (אויב מען האָט הנאה געהאט) איז מען ניט מועל. אויב מען האָט הנאה פון א זאך וואָס געהערט צום בית המקדש, פון הקדש, איז מען מועל, מען דארף באצאָלן דעם קרן און נאָך צולייגן דאָס פינפטל, און ברענגען א קרבן מעולה; דאָס הייסט מועל געווען; זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעילה(. אָבער ווייל דאָ דארף מען דאָס געלט סיי ווי אריינוואַרפן אין ים המלח, איז מען ניט מועל, אויב מען האָט הנאה געהאט דערפון. דמי עולה, דאָס געלט (וואָס זי האָט באשטימט פאר דעם קרבן) עולה, זאָל מען (קויפן דערפאר א בהמה און זי) ברענגען אלס קרבן עולה. עס איז דערזעלביקער דין וואָס פריער אין דער משנה, ווען זי האָט אָפגעשיידט א בהמה אלס עולה. ומועלים, און מען איז מועל אין דעם (עולה־געלט). ווייל פאר דעם געלט ברענגט מען

עוֹלָה וּמוֹעֲלִין בָּהֶן, דְּמֵי שְׁלָמִים יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם: ה נִזְרַק עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַדָּמִים, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטָה עָלֶיהָ אַחַת מִכָּל הַבְּהֵמוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּתִגְלַחַת הַטָּהֳרָה, אֲבָל בְּתִגְלַחַת הַטֻּמְאָה יָפֵר, שֶׁהוּא יָכוֹל לוֹמַר אִי אֶפְשִׁי בְּאִשָּׁה מְנֻוֶּלֶת. רַבִּי (ר"מ) אוֹמֵר, אַף בְּתִגְלַחַת הַטָּהֳרָה יָפֵר, שֶׁהוּא יָכוֹל לוֹמַר, אִי אֶפְשִׁי בְּאִשָּׁה

דאָך א קרבן, הייסט עס ריכטיק הקדש־געלט, און ווער עס האָט הנאה דערפון איז מועל, דארף באצאָלן דעם קרן און א פינפטל (דעם חומש) און ברענגען א קרבן מעילה. דמי שלמים, דאָס געלט (וואָס זי האָט באשטימט פאר דעם קרבן) שלמים, זאָל מען (קויפן דערפאר א בהמה און זי) ברענגען אלס קרבן שלמים, און עס (דאָס פלייש פון דאָזיקן קרבן שלמים) ווערט געגעסן איין טאָג (און א נאכט) און ס'דארף ניט האָבן קיין ברויט. **עס איז דערזעלביקער דין וואָס פריער אין דער משנה אויב זי האָט אָפגעשיידט א בהמה פאר א קרבן שלמים.**

ה. נזרק, אויב (די פרוי וואָס איז געווען א נזירה האָט צום סוף פון איר נזירות געבראכט די קרבנות) און דאָס בלוט פון איינעם (פון די קרבנות) איז שוין געשפריצט געוואָרן (אויפן מזבח) פאר אירעטוועגן (עליה), קאָן ער (איר מאן) שוין ניט צע־שטערן (איר נזירות). **ווייל דאמאָלס מעג זי שוין טרינקען וויין און זיך מטמא זיין צו מתים, דעריבער קאָן דער מאן מער ניט צעשטערן איר נזירות, ווייל ער קאָן נור צעשטערן א נדר וואָס פייניגט זי (זע מסכתא נדרים פרק י"א משנה א') און איצט ווערט זי שוין ניט געפייניקט.** ר' עקיבא זאָגט, אז אפילו מען האָט נור געשאָכטן פאר אירעטוועגן איינעם פון די קרבנות (כאָטש מען האָט נאָכניט געשפריצט דאָס בלוט אויפ'ן מזבח) קאָן ער אויך ניט צעשטערן. **כדי מען זאָל ניט דארפן פארניכטן דעם קרבן וואָס מען האָט געשאָכטן (הפסד קדשים).** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן (אז דער מאן קאָן ניט צעשטערן דעם ווייבס נזירות)? ביים אָפשערן פון א ריינער (נזירה), אָבער ביים אָפשערן פון א טמא (נזירה) קאָן ער יאָ צעשטערן, ווייל ער (דער מאן) קאָן זאָגן: „איך וויל ניט א פרוי וואָס איז פארמיאוסט". **מיר האָבן געגעבן פריער פרק א' משנה ב', אז אויב א נזיר ווערט טמא, למשל, ער רירט אָן א מת, דארף ער זיין טמא 7 טעג און נאָכדעם ווי ער ווערט ריין דארף ער זיך אָפשערן און ברענגען די קרבנות פון א טמא נזיר (א חטאת, א עולה און א אשם) און דערנאָך דארף ער אויפסניי ווערן א נזיר (לפחות 30 טעג). זאָגט די משנה, אז אפילו מ'האָט שוין געהאט געשאָכטן און מ'האָט מקריב געווען די בהמות פון די קרבנות פון דער פרוי, דער נזירה, נאָכדעם ווי זי איז געווען טמא, קאָן דער מאן יאָ צעשטערן איר נזירות, ווייל ער קאָן זאָגן, אז ער וויל ניט אז די פרוי זאָל ווייטער לפחות 30 טעג זיך פייניגן דורך ניט טרינקען קיין וויין. מיט „מנוולת", מיינט מען דאָ „זיך פארמיאוסן", זיך אָפהאלטן פון וויינ־טרינקען. אָבער נאָכדעם ווי זי האָט געבראכט די קרבנות אלס ריינע נזירה, תגלחת הטהרה, און זי דארף זיך אָפשערן נאָכדעם ווי זי האָט געבראכט די קרבנות און זי ווערט אויס נזירה, קאָן דער מאן ניט צעשטערן איר נזירות, ווייל זי מעג דאָך שוין טרינקען וויין, כאָטש זי האָט זיך נאָכניט אָפגעשוירן, ווי מיר האָבן פריער אין דער דאָזיקער משנה געלערנט.** רבי זאָגט, אז אויך ביים אָפשערן פון א ריינער נזירה (תגלחת הטהרה, אָפשערן אין ריינקייט, אין טהרה, צום סוף פון נזירות), קאָן ער (דער מאן) אויך צעשטערן (זיין ווייבס נזירות, אפילו זי האָט שוין געבראכט די קרבנות, אויב זי האָט זיך נאָכניט געהאט אָפגעשוירן), ווייל ער קאָן זאָגן: „איך וויל ניט האָבן אן אָפגעשוירן ווייב". **רבי האלט אז דאָס אָפשערן די האָר פון קאָפ פון א פרוי מאכט איר פארמיאוסט. די גמרא זאָגט, אז דער ערשטער תנא, דאָ אין דער משנה, וואָס זאָגט, אז ער קאָן ניט צעשטערן, האלט, אז דאָס הייסט ניט פארמיאוסט איר, ווייל זי קאָן זיך אָנטאָן פרעמדע האָר (פאה נכרית, א שייטל).**

מְגַלַּחַת: ו הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר, וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת אֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. כֵּיצַד? גִּלַּח אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ קְרוֹבָיו, מִחָה אוֹ שֶׁמִּחוּ קְרוֹבָיו, הָיְתָה לוֹ בְהֵמָה מֻפְרֶשֶׁת, הַחַטָּאת תָּמוּת, וְהָעוֹלָה תִּקְרַב עוֹלָה, וְהַשְּׁלָמִים יִקְרְבוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. הָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִין, יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מָעוֹת מְפוֹרָשִׁין, דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין, דְּמֵי עוֹלָה, יָבִיאוּ עוֹלָה וּמוֹעֲלִין בָּהֶן, דְּמֵי שְׁלָמִים, יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם: ז הָאִישׁ מְגַלֵּחַ

ו. האיש, א מאן (א פאָטער) קאָן מאכן מיט א נדר זיין (יינגן) זון פאר נזיר, אָבער אַ פרוי (אַ מוטער) קאָן ניט מאַכן מיט אַ נדר איר (יינגן) זון פאַר אַ נזיר. **אויב אַ פאָטער זאָגט וועגן זיין זון, (ביז ער איז אלט 13 יאָר מיט א טאָג און ער האָט די 2 האָר די סימנים פון א דערוואקסענעם), אז ער זאָל זיין א נזיר, ווערט דער זון א נזיר, און ער דארף אָפּהיטן אלע דינים פון נזירות. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז כדי מחנך צו זיין אים צו טאָן מצוות. און דאריבער קאָן א מוטער ניט מאכן איר זון פאר א נזיר, ווייל זי דארף אים ניט מחנך זיין צו טאָן מצוות. דער דין איז אז א פאָטער קאָן מאכן זיין זון פאר נזיר, נאָר ווען דער זון אָדער זיינע קרובים זענען ניט קייגן דעם, אָבער אויב זיי זיינען קייגן דעם, אפילו דער זון איז שוין געווען א נזיר, ווערט ער אויס נזיר.** כיצד, ווי אזוי? **וואָס זאָל דער פאָטער טאָן מיט די קרבנות, אויב דער זון ווערט אויס נזיר?** גלח, אויב ער (דער זון אליין נאָכדעם ווי ער איז שוין געווען נזיר) האָט זיך אָפּגעשוירן, אָדער זיינע קרובים האָבן אים אָפּגעשוירן (און דערמיט האָבן זיי געוויזן אז זיי זענען קייגן דער נזירות), אָדער ער (דער זון) האָט ווידערגעשפּראָכן (געזאָגט אז ער וויל ניט) אָדער זיינע קרובים האָבן ווידערגעשפּראָכן (געזאָגט, אז זיי ווילן ניט), אויב ער (דער פאָטער) האָט שוין געהאט אָפּגעשיידט די בהמות (פאר די קרבנות פון זיין זון'ס נזירות), זאָל דער חטאת פגרן, און די עולה זאָל מען מקריב זיין אלס עולה, און די שלמים זאָל מען מקריב זיין אלס שלמים, און ער (דער קרבן שלמים) ווערט געגעסן איין טאָג (און א נאכט), און מיט אים (מיט דעם קרבן שלמים) דארף מען ניט (מיטברענגען) קיין ברויט. **עס איז דאָסזעלבע וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳, ווען דער מאן האָט צעשטערט דעם ווייב'ס נזירות; און אזוי איז אויך דאָ ווען דער זון אָדער די קרובים האָבן צעשטערט די נזירות וואָס דער פאָטער האָט ארויפגעלייגט אויף דעם זון.** היו לו, אויב (אנשטאט בהמות) האָט ער געהאט אָפּגעשיידט אומבאשטימט געלט (צו קויפן די קרבנות פאר די נזירות פון זיין זון, און דערנאָך האָט דער זון אָדער די קרובים האָבן ניט געוואָלט, און ער איז געוואָרן אויס נזיר), זאָל עס (דאָס געלט) פאלן (געגעבן ווערן צום בית המקדש) צו נדבה. אויב דאָס געלט איז געווען באשטימט (מעות מפורשין, באזונדער געלט פאר דעם קרבן חטאת, און באזונדער געלט פאר דעם קרבן עולה, און באזונדער געלט פאר דעם קרבן שלמים), זאָל דאָס געלט פאר דעם חטאת אריינגעוואָרפן ווערן אין ים המלח (פארניכטעט ווערן), ניט מען מעג הנאה האָבן דערפון און ניט מען איז מועל (אויב מען האָט הנאה) דערפון; דאָס געלט פאר דער עולה, זאָל מען קויפן דערפאר א בהמה און זי ברענגען אלס עולה און מען איז מועל (אויב מען האָט הנאה) דערפון; דאָס געלט פאר שלמים זאָל מען (קויפן דערפאר א בהמה און זי) ברענגען אלס שלמים און עס ווערט געגעסן איין טאָג (און א נאכט) און עס דארף ניט האָבן קיין ברויט. **אויך דאָ איז עס דערזעלביקער דין, וואָס פריער אין משנה ד׳, און דאָרט האָבן מיר מפרש געווען וואָס מען מיינט דערמיט; נאָר דאָרט האָט דער מאן צעשטערט דעם ווייב'ס נזירות, און דאָ האָט דער זון אָדער די קרובים צונישט געמאכט די נזירות וואָס דער פאָטער האָט ארויפגעלייגט אויפן זון.**

ז. האיש מגלח, א מאנספּערזאָן (א זון) קאָן זיך אָפּשערן אויפן פאָטערס נזירות

עַל נְזִירוּת אָבִיו, וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה אָבִיו נָזִיר וְהִפְרִישׁ מָעוֹת סְתוּמִים עַל נְזִירוּתוֹ וּמֵת, וְאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֲגַלֵּחַ עַל מְעוֹת אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, הֲרֵי אֵלּוּ יִפְּלוּ לִנְדָבָה, אֵין זֶה מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו, אֵיזֶהוּ שֶׁמְּגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו? מִי שֶׁהָיָה הוּא וְאָבִיו נְזִירִים, וְהִפְרִישׁ אָבִיו מָעוֹת סְתוּמִים לִנְזִירוּתוֹ, וּמֵת, זֶה הוּא שֶׁמְּגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו:

פרק ה.

א בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ טָעוּת, הֶקְדֵּשׁ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,

(־געלט), אָבער א פרוי (א טאָכטער) קאָן זיך ניט אָפשערן אויפן פאָטערס נזירות (־געלט). **מיט „אפשערן״** (מגלח) **מיינט מען דאָ ברענגען די קרבנות, און דער טייטש איז אז אויב דער פאָטער איז געווען א נזיר און האָט אפגעשיידט געלט צו ברענגען די קרבנות און ער איז געשטאָרבן און דער זון איז אויך א נזיר קאָן ער נוצן דעם פאָטערס געלט און דערפאר ברענגען זיינע אייגענע נזירות־קרבנות. דאָס קאָן טאָן נור א זון, אָבער ניט א טאָכטער, אפילו אין פאל ווען זי ירשנט דעם פאָטערס פארמעגן (זי האָט ניט קיין ברודער). דאָס איז א הלכה וואָס מען האָט מקבל געווען און קיינער איז ניט מחולק דערויף. די מחלוקה וואָס די משנה וועט באלד לערנען איז נור וועגן די פאלן, ווען קאָן א זון זיך אפשערן אויף זיין פאָטערס נזירות־געלט.** כיצד? ווי אזוי? אויב איינער האָט געהאט א פאָטער א נזיר און ער (דער פאָטער) האָט אָפגעשיידט אומבאַשטימטע געלט (מעות סתומים, ער האָט ניט געזאָגט וועלכעס געלט זאָל זיין פאר א חטאת און וועלכעס פאר א עולה און וועלכעס פאר שלמים, נאָר סתם געלט) פאר זיין נזירות (צו ברענגען די קרבנות) און ער איז געשטאָרבן, און ער (דער זון) האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר מיט דעם תנאי אז איך זאָל מיך אָפשערן (ברענגען מיינע קרבנות) מיט מיין פאָטערס געלט״. **דער זון מעג נעמען דעם פאָטערס געלט און דערפאר קויפן די קר־בנות פאר זיין אייגענע נזירות.** אָמר ר׳ יוסי, האָט ר׳ יוסי געזאָגט, אז דאָס געלט (וואָס דער פאָטער האָט איבערגעלאָזט, און דער זון איז געוואָרן א נזיר נאָך זיין פאָטערס טויט, קאָן דער זון ניט קויפן דערפאר קרבנות פאר זיין אייגענער נזירות נאָר עס) זאָל ארייַנפאלן אין נדבה (מען זאָל עס אוועקגעבן אין בית המקדש אלס נדבה), און ער שערט זיך ניט אָפ פאר זיין פאָטער׳ס נזירות (־געלט); וועלכער שערט זיך יאָ אָפ פאר זיין פאָטערס נזירות (־געלט)? אויב ער און זיין פאָטער זענען (ביידע) געווען נזי־רים), און זיין פאָטער האָט אָפגעשיידט אומבאשטימטע געלט (מעות סתומים) פאר (די קרבנות פון) זיין נזירות, און ער (דער פאָטער) איז געשטאָרבן, דער דאָזיקער (זון) קאָן זיך אפשערן (ברענגען זיינע אייגענע נזירות־קרבנות) אויף זיין פאָטערס נזירות (־געלט). **די הלכה איז ניט ווי ר׳ יוסי, און אין ביידע פאלן קאָן דער זון ברענגען זיינע קרבנות פון פאָטערס נזירות־געלט, וועגן וואָרט „נדבה״, וואָס ר׳ יוסי זאָגט דאָ, זע פריער אין משנה ד׳.**

פרק ה.

א. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז הקדש (אויב איינער איז מקדיש א זאַך צום בית המקדש) דורך א טעות איז עס הקדש, און די בית הלל זאָגן, אז עס איז ניט קיין הקדש. **די בית שמאי לערנען עס אראָפּ פון „תמורה״, פון אויסטוישן; אז איינער טוישט אויס א בהמה, וואָס איז הקדש, אויף אַן אנדערער בהמה, אפילו ער האָט עס געטאָן ניט ווילנדיק, דורך א טעות, זענען ביידע בהמות קודש (ויקרא כ״ז „והיה הוא ותמורתו יהיה קודש). און די בית הלל זאָגן, אז ביי תמודה איז דאָך שוין געווען איין בהמה הקדש** (סוף הקדש), **דאריבער איז שטארקער, אָבער דאָ איז דאָך נאָכניט גע־**

אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. כֵּיצַד? אָמַר, שׁוֹר שָׁחוֹר שֶׁיֵּצֵא מִבֵּיתִי רִאשׁוֹן הֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ, וְיָצָא לָבָן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ:

ב דִּינָר זָהָב שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדִי רִאשׁוֹן הֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ, וְעָלָה שֶׁל כֶּסֶף, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי רִאשׁוֹנָה הֲרֵי הִיא הֶקְדֵּשׁ, וְעָלְתָה שֶׁל שֶׁמֶן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶקְדֵּשׁ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ:

ג מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר (שֶׁנָּזַר) וְנִשְׁאַל לְחָכָם וַאֲסָרוֹ, מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנָּדַר. נִשְׁאַל לְחָכָם וְהִתִּירוֹ, הָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה מוּפְרֶשֶׁת, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר. אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, אִי אַתֶּם מוֹדִים בָּזֶה שֶׁהוּא הֶקְדֵּשׁ טָעוּת שֶׁתֵּצֵא וְתִרְעֶה

ווען קיין שום זאך הקדש (תחילת הקדש) **איז עס שוואכער.** כיצד? ווי אזוי? אויב ער האט געזאגט: „דער שווארצער אָקס וועלכער וועט ארויסגיין פון מיין הויז (פון מיין שטאל) דער ערשטער זאָל זיין הקדש״, און עס איז ארויסגעגאנגען א ווייסער (אקס), זאָגן די בית שמאי אז ער (דער ווייסער אָקס) איז הקדש, און די בית הלל זאָגן, אז ער איז ניט קיין הקדש. **די משנה לערנט דאָ אין מסכתא נזיר דעם דאָזיקן דין פון הקדש דורך א טעות, ווייל זי וועט ווייטער אין משנה ג׳ לערנען א ענליכן דין וועגן נזירות. — איצט וועט די משנה באלד געבן נאָך ביישפילן פון הקדש דורך א טעות.**

ב. (אויב ער זאָגט): „דער גאָלדענער דינר (גילדן) וואָס וועט מיר אָנקומען דער ערשטער אין מיין האנט (וואָס איך וויל דעם ערשטן ארויסנעמען) זאָל זיין הקדש״, און עס איז אָנגעקומען א זילבערנער (דינר), זאָגן די בית שמאי, אז ער איז הקדש, און די בית הלל זאָגן אז ער איז ניט קיין הקדש. (אויב ער זאָגט): „די פאס ווין וואָס וועט אָנקומען די ערשטע אין מיין האנט זאָל זיין הקדש״, און עס איז אָנ־געקומען א פאס פון אייל, זאָגן די בית שמאי, אז זי איז הקדש, און די בית הלל זאָגן, אז זי איז ניט קיין הקדש. **די מפרשים זאָגן, אז אין דער משנה א׳ לערנט מען וועגן אן אָקס, וואָס ווערט דאָך הקדש „קדושת הגוף״, מען איז אים אליין מקריב אלס קרבן אויפן מזבח, און דאָ אין משנה ב׳ לערנט מען וועגן „קדושת דמים״, וועגן הייליקייט פון געלט, מחמת פאר דעם געלט און פאר די פאס קויפט מען ערשט זאכן פארן בית המקדש.**

ג. מי שנדר, אויב איינער האָט געטאָן א נדר צו ווערן א נזיר (נאָר אזוי ווי עס איז אים געווען א ספק, צי ער האָט ריכטיק א נדר געטאָן, האָט ער דערווייל געטרונקען ווין), און ער איז געקומען צו א חכם (צו א דיין) צו פרעגן זיך (צי ער איז א נזיר) און ער (דער חכם) האָט אים געאסרט (געזאָגט אז ער איז א נזיר), ציילט ער (זיין נזי־רות) פון דער צייט ווען ער האָט געטאָן דעם נדר. **כאָטש ער האָט דאָך עובר געווען און געטרונקען ווין, ווערן אים די טעג פאררעכנט.** נשאל לחכם והתירו, אויב ער האָט זיך געפרעגט ביים חכם (ביים דיין) און ער האָט אים מתיר געמאכט (ער האָט אים גע־זאָגט, אז אזוי ווי ער האָט א נדר געטאָן איז ער ניט קיין נזיר), איז אויב ער האָט שוין געהאט אָפגעשיידט א בהמה (בהמות פאר די קרבנות פון זיין נזירות) זאָל זי ארויסגיין און זיך פאשן אין דער סטאדע. **די בהמות זענען ניט קיין הקדש.** אָמרו, האָבן די בית הלל געזאָגט צו די בית שמאי: צי זענט איר ניט מודה דאביי, אז דאָס איז א הקדש דורך א טעות, און אז זי (די בהמה) גייט ארויס און פאשעט זיך אין דער סטאדע? **די בית הלל האָבן געוואוסט, אז דאביי זענען אויך די בית שמאי מודה, אז די אָפגע־שיידטע בהמות זענען ניט קיין הקדש, און זיי פרעגן, פארוואָס האלטן די בית שמאי אז דאָ איז ניט קיין חקדש ווייל עס איז פאָרגעקומען דורך א טעות, טאָ פארוואָס ביים אָקס (פריער אין משנה א׳) און ביים דינר און פאס (פריער אין משנה ב׳), האלטן זיי,**

בְּעֶדֶר? אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי, אִי אַתֶּם מוֹדִים בְּמִי שֶׁטָּעָה וְקָרָא לַתְּשִׁיעִי עֲשִׂירִי, וְלָעֲשִׂירִי תְּשִׁיעִי, וּלְאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי שֶׁהוּא מְקֻדָּשׁ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, לֹא הַשֵּׁבֶט קִדְּשׁוֹ, וּמָה אִלּוּ טָעָה וְהִנִּיחַ אֶת הַשֵּׁבֶט עַל שְׁמִינִי וְעַל שְׁנֵים עָשָׂר, שֶׁמָּא עָשָׂה כְלוּם? אֶלָּא כָּתוּב שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הָעֲשִׂירִי הוּא קִדֵּשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת אַחַד עָשָׂר: ד מִי

אז עס איז יאָ הקדש? אמרו להן בית שמאי, האָבן די בית שמאי געזאָגט צו די בית הלל: צי זענט איר דען ניט מודה (ביים איינעם וואָס שיידט אָפּ מעשר פון בהמות) אז אויב ער האָט זיך טועה געווען און אָנגערופן די ניינטע (בהמה) „צענטע" (עשירי), און די צענטע (בהמה) „ניינטע" (תשיעי), און די עלפטע (בהמה) „צענטע" (עשירי), אז זיי זענען הייליק ? **די בית שמאי ווילן ברענגען א ראיה, אז איינער איז מקדיש א זאַך דורך א טעות איז עס יאָ הקדש, און זיי ברענגען עס פון מעשר בהמה. דער דין איז, אז איינער האָט כשרע בהמות, למשל שעפּסלעך, דאַרף ער אָפּשיידן יעדעס צענטע שעפּסל פאַר מעשר בהמה, און דאָס צענטע שעפּסל ווערט הקדש, און מען איז עס מקריב פאַר א קרבן. דער בעל הבית פון די שעפּסלעך לאָזט אַריין די שעפּסלעך אין שטאַל, און לאָזט זיי צוריק אַרויס איינציקווייז, און יעדעס שעפּסל גיט ער א קלאַפּ מיט זיין רוט און ציילט זיי אָפּ כסדר: איינס, צוויי, און אַזוי ווייטער, און דאָס צענטע שעפּסל גיט ער א באַשפּריץ מיט רויטער פאַרב און זאָגט „דאָס צענטע", „עשירי", און דאָס שעפּסל ווערט הייליק, מעשר בהמה. און דערנאָך ציילט ער ווייטער די געבליבענע שעפּסלעך און דאָס צענטע שעפּסל פון זיי ווערט הייליק מעשר בהמה. און אַזוי כסדר. זאָגט די משנה אין מסכתא בכורות ט׳, ח׳, אז אויב ער האָט א טעות געהאַט ביים ציילן און האָט אָנגערופן דאָס ניינטע שעפּסל „צענטע" (עשירי), און דאָס צענטע שעפּסל „דאָס ניינטע" (תשיעי), און דאָס עלפטע שעפּסל „דאָס צענטע" (עשירי), זענען אַלע דריי הייליק (מען לערנט עס אָפּ פון פּסוק אין ויקרא כ"ג „וכל מעשר בקר וצאן"). זאָגן דאָ די בית שמאי צו די בית הלל: איר זעט דאָך פון די שעפּסלעך מעשר בהמה, אז אויב מען איז מקדיש דורך א טעות איז עס יאָ הקדש ? אמרו להם בית הלל,** האָבן די בית הלל צו זיי (צו די בית שמאי) געזאָגט: ניט די רוט (דאָס ציילן דורך א טעות) האָט זיי געמאַכט פאַר הקדש, וואָרום ווי וואָלט געווען ווען ער וואָלט זיך טועה געווען און אַרויפגעלייגט די רוט אויף דעם אַכטן (שעפּסל און וואָלט עס אָנגערופן „דאָס צענטע") אָדער אויף דעם צוועלפטן (שעפּסל, און וואָלט עס אָנגערופן „דאָס צענטע"), צי וואָלט ער דען עפּיס געמאַכט דערמיט ? (זיי וואָלטן דאָך ניט געווען הייליק); נאָר דער פּסוק (אין דער תורה) וואָס האָט (געזאָגט) אז דאָס צענטע איז הייליק, האָט אויך געזאָגט, אז עס זענען הייליק דאָס ניינטע און דאָס עלפטע (אויב מען האָט זיי אָנגערופן דורך א טעות „דאָס צענטע") ! **די בית הלל זאָגן, אז פון מעשר בהמה איז ניט קיין ראיה, מחמת דאָ האָט די תורה געמאַכט אן אויסנאַם ביים ניינטן און ביים עלפטן שעפּסל, אז אויך דורך א טעות זענען זיי הקדש, און א ראיה איז דערצו, אז למשל ביים אַכטן און ביים 12טן שעפּסל איז שוין דער אויסנאַם ניטאָ. — די מפרשים זאָגן, אז דאַריבער זענען די בית שמאי מודה ביי דער בהמה פון נזיר, ווייל דאָ איז ניט געווען א טעות אין דער זאַך, צי ער האָט געוואָלט מקדיש זיין די זאַך און ניט אן אַנדערע זאַך, נאָר עס איז געווען א טעות אין דעם גאַנצן הקדש, מחמת עס האָט זיך דאָך אַרויסגעוויזן אז ער איז גאָרניט געווען קיין נזיר, און אז ער האָט דאַריבער די בהמות בכלל ניט געדאַרפן מקדיש זיין. — די גמרא זאָגט, אז אויך ביי מעשר בהמה, אויב ער האָט זיך ניט טועה געווען נאָר ער האָט בכוונה אָנגערופן דאָס ניינטע און דאָס עלפטע שעפּסל, „דאָס צענטע" זיינען זיי אויך הקדש.**

ד. מי, אויב איינער האָט א נדר געטאָן צו ווערן א נזיר און דערנאָך איז ער געגאַנגען ברענגען זיין בהמה (די בהמות וואָס ער דאַרף ברענגען פאַר זיינע נזירות־קרבנות) און ער האָט אויסגעפונען אז מען האָט זי (די בהמות) צוגעגנבעט (און דאָס

שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר וְהָלַךְ לְהָבִיא אֶת בְּהֶמְתּוֹ וּמְצָאָהּ שֶׁנִּגְנְבָה, אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְנְבָה בְהֶמְתּוֹ נָזַר, הֲרֵי זֶה נָזִיר. וְאִם מִשֶּׁנִּגְנְבָה בְהֶמְתּוֹ נָזַר, אֵינוֹ נָזִיר. וְזוֹ טָעוּת טָעָה נַחוּם הַמָּדִי, כְּשֶׁעָלוּ נְזִירִין מִן הַגּוֹלָה וּמָצְאוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב, אָמַר לָהֶם נַחוּם הַמָּדִי, אִלּוּ הֱיִיתֶם יוֹדְעִים שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב הֱיִיתֶם נוֹזְרִים? אָמְרוּ לוֹ, לֹא, וְהִתִּירָן נַחוּם הַמָּדִי, וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר אֵצֶל חֲכָמִים, אָמְרוּ לוֹ, כָּל שֶׁנָּזַר עַד שֶׁלֹּא חָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָזִיר, וּמִשֶּׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵינוֹ נָזִיר: **ה** הָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֶחָד בָּא כְּנֶגְדָּן, אָמַר אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה פְּלוֹנִי, וְאֶחָד אָמַר הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה פְּלוֹנִי, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֶחָד מִכֶּם נָזִיר, שֶׁאֵין אֶחָד מִכֶּם נָזִיר, שֶׁשְּׁנֵיכֶם נְזִירִים, שֶׁכֻּלְּכֶם נְזִירִים, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים כֻּלָּם נְזִירִים, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ

וואס ער האט גענומען אויף זיך די נזירות איז געווען ווייל ער האט געמיינט אז ער האט די בהמות פאר די קרבנות, איז (דער דין) אויב ער האט געטאן דעם נדר איידער מען האט צוגעגנבעט זיינע בהמות איז ער א נזיר. **און ער קאן זיך ניט לאזן דאדורך מתיר נדר זיין ביי א חכם, א דיין, ווייל די גנבה איז דאך פארגעקומען שפעטער, און עס הייסט „נולד״, א זאך וואס איז געבוירן געווארן שפעטער, נאכן טאן דעם נדר, און מיר האבן געלערנט אין מסכתא נדרים פרק ט׳ משנה ב׳, אז מיט א „נולד״ קאן מען זיך ניט מתיר נדר זיין.** ואם משנגנבה, און אויב ער האט א נדר געטאן נאכדעם ווי מען האט ביי אים צוגעגנבעט זיינע בהמות, איז ער ניט קיין נזיר. **ווייל ער קאן זאגן, אז ווען ער וואלט דאמאלס געוואוסט, אז מען האט אים די בהמות צוגעגנבעט, וואלט ער ניט געטאן דעם נדר; און אויף דעם דאזיקן יסוד קאן אים דער חכם מתיר נדר זיין.** וזו טעות, און דעם דאזיקן טעות האט זיך טועה געווען נחום פון מדי (נחום המדי), ווען נזירים זענען געקומען פון גלות (פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל), און זיי האבן געפונען דעם בית המקדש חרוב (און זיי האבן ניט געהאט וואו צו ברענגען זייערע נזיר-קרבנות); האט צו זיי נחום המדי געזאגט: „ווען איר וואלט געוואוסט, אז דאס בית המקדש וועט זיין חרוב וואלט איר געווארן נזירים?״, האבן זיי געזאגט צו אים: „ניין״, און נחום המדי האט זיי מתיר געמאכט. **ער האט זיי מתיר נדר געווען די נזירות און זיי געמאכט פאר אויס נזירים.** וכשבא, און ווען די זאך איז געקומען פאר די חכמים, האבן זיי צו אים (צו נחום) געזאגט, אז יעדער וואס איז געווארן א נזיר איידער דאס בית המקדש איז חרוב געווארן איז א נזיר, און (דער וואס איז געווארן א נזיר) נאכדעם ווי דאס בית המקדש איז חרוב געווארן, איז ניט קיין נזיר. **דער טעם איז דערזעלביקער וואס מיר האבן געהאט פריער אין דער משנה ביי דער גנבה פון די בהמות; מחמת דער חכם קאן ניט מתיר נדר זיין צוליב א „נולד״, צוליב א זאך, וואס איז געווארן ערשט נאכדעם ווי דער מענטש האט געטאן דעם נדר.**

ה. היו, אויב זיי (זעקס מענטשן) זענען געגאנגען אין וועג, און איינער איז געקומען זיי אנטקעגן, און איינער פון זיי (פון די זעקס מענטשן) האט געזאגט: „איך זאל זיין א נזיר אז דאס איז יענער מענטש״ (ער האט אנגערופן דעם מענטש ביים נאמען), און איינער פון זיי האט געזאגט: „איך זאל זיין א נזיר אז דאס איז ניט יענער מענטש״, (און דער דריטער האט געזאגט צו די ערשטע צוויי): „איך זאל זיין א נזיר, אז קיין איינער פון אייך איז ניט קיין נזיר״, און א פירטער האט געזאגט צו זיי: („איך זאל זיין א נזיר) אז קיין איינער פון אייך איז ניט קיין נזיר״, (און א פינפטער האט געזאגט צו זיי): „אז איר זענט ביידע נזירים״ (און דער זעקסטער האט געזאגט): „אז איר זענט אלע נזירים״. — זאגן די בית שמאי, אז אלע זענען נזירים. **ווייל די בית שמאי האלטן, אז ווען מען נעמט אן נזירות אפילו דורך א טעות איז מען א נזיר, פונקט ווי זיי האבן געלערנט פריער אין משנה א׳ אז ווען מען איז מקדיש א**

נָזִיר, אֶלָּא מִי שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ דְבָרָיו, וְרַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין אֶחָד מֵהֶם נָזִיר: ו הִרְתִּיעַ לַאֲחוֹרָיו, אֵינוֹ נָזִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֹאמַר אִם הָיָה כִדְבָרַי, הֲרֵינִי נְזִיר חוֹבָה, וְאִם לָאו, הֲרֵינִי נְזִיר נְדָבָה: ז רָאָה אֶת הַכּוֹי וְאָמַר, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה חַיָּה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה אֵינוֹ חַיָּה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה בְהֵמָה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה בְּהֵמָה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה חַיָּה וּבְהֵמָה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה לֹא חַיָּה וְלֹא בְהֵמָה, הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֶחָד מִכֶּם נָזִיר, שֶׁאֵין אֶחָד מִכֶּם נָזִיר, שֶׁכֻּלְּכֶם נְזִירִים, הֲרֵי כֻלָּם נְזִירִים:

זאך אפילו דורך א טעות איז די זאך הקדש. ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז עס איז ניט (קיינער פון זיי) קיין נזיר, סיידן דער וואָס זיינע ווערטער זענען ניט מקויים געוואָרן (זיינען געווען ניט ריכטיק). **די גמרא פרעגט, סטייטש, עס דארף דאָך זיין פארקערט, אז א נזיר זאָל זיין דער וואָס זיינע ווערטער זיינען יאָ מקויים געוואָרן? און איין תירוץ אין דער גמרא, איז אז עס דארף זיין אין דער משנה „דער וואָס** זיינע ווערטער זיינען מקויים געוואָרן". ור' טרפון, און ר' טרפון זאָגט, אז קיינער פון זיי אזי ניט קיין נזיר. **די גמרא זאָגט, אז דער טעם פון ר' טרפון איז, ווייל אין דער תורה (במדבר ו') איז פאראן „כי יפלא — נזיר להזיר" לערנט מען דערפון אז נזירות נעמט מען אויף זיך נור מיט „הפלאה", מיט דייטליכקייט, דאָס הייסט, אז בשעת ער טוט א נדר צו ווערן א נזיר, זאָל דער מענטש וויסן דייטליך ,מיט זיכער־קייט, אז ער איז געוואָרן א נזיר. און ווייל די דאָזיקע מענטשן האָבן דאָך עס ניט געוואוסט בשעת זיי האָבן געטאָן דעם נזירות־נדר, זענען זיי ניט קיין נזירים.**

ו. הרתיע, אויב ער (דער מענטש וואָס איז זיי אנטקייגן־געקומען) האָט זיך צוריק אויסגעדרייט (הרתיע לאחוריו), איז קיינער ניט קיין נזיר. **ווייל א מענטש וויל זיך ניט ארייַנלאָזן אין א ספק, און ווייל דער מענטש האָט זיך אויסגעדרייט, און איז אוועק, און מען ווייסט ניט ווער ער איז געווען, קומט דאָך אויס, אז יעדער פון די מענטשן (פון דער פריערדיקער משנה) דארף זיין א נזיר צוליב ספק, און דאָס האָבן זיי זיכער ניט געוואָלט ווען זיי האָבן געזאָגט זייערע ווערטער, און דאריבער איז קיינער פון זיי ניט קיין נזיר.** ר' שמעון זאָגט, אז ער (יעדער פון זיי זאָל איצט אויפס־ניי נעמען אויף זיך צו זיין א נזיר און) זאָל זאָגן: אויב עס איז געווען ווי מיינע ווערטער, בין איך א נזיר צוליב דעם חוב (ווייל איך בין דאָך פריער געוואָרן א נזיר), און אויב ניט בין איך א נזיר פרייוויליק (נעם איך אויף זיך איצט צו זיין א נזיר). **ר' שמעון האלט, אז ווען מען איז אין א ספק צי מען איז א נזיר, דארף מען מחמיר זיין און יאָ האלטן די נזירות; אָבער אזוי ווי מען דארף דאָך ברענגען די נזירות-קרבנות, און טאָמער איז מען ניט קיין נזיר טאָר מען דאָך די קרבנות ניט ברענגען, דאריבער זאָל יעדער אויסנעמען א תנאי, אז אויב ער איז ניט קיין נזיר נעמט ער אויף זיך איצט צו זיין א נזיר אלס נדבה, פרייוויליק.**

ז. ראה, אויב (זעקס מענטשן) האָבן געזען א כוי (א בופלאקס, וועגן וועלכן עס איז א ספק צי ער איז א חיה צי א בהמה, צי ער איז ניט קיין חיה און ניט קיין בהמה נאָר א באַשעפעניש פאר זיך), און (איינער פון זיי) האָט געזאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר, אז דאָס איז א חיה", (און דער צווייטער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר אז דאָס איז ניט קיין חיה", (און דער דריטער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר אז דאָס איז א בהמה", (און א פירטער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר אז דאָס איז ניט קיין בהמה", (און א פיפטער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר אז דאָס איז א חיה און א בהמה", (און דער זעקסטער האָט געזאָגט): „איך זאָל זיין א נזיר אז דאָס איז ניט קיין חיה און ניט קיין בהמה", (און דערנאָך זענען געקומען דריי אנדערע מענטשן, און איינער פון זיי האָט געזאָגט צו די ערשטע זעקס): „איך זאָל זיין א נזיר אז איינער פון אייך איז א נזיר", (און איינער האָט געזאָגט צו זיי): „איך זאָל זיין א נזיר אז קיין איינער פון אייך איז ניט קיין נזיר", (און איינער האָט

פרק ו.

א שְׁלֹשָׁה מִינִין אֲסוּרִין בַּנָּזִיר, הַטֻּמְאָה וְהַתִּגְלַחַת וְהַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן. וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל מִן הָעֲנָבִים כַּזַּיִת. מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית יַיִן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֲפִלּוּ שָׁרָה פִּתּוֹ בַּיַּיִן וְיֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְצָרֵף כַּזַּיִת, חַיָּב: **ב** וְחַיָּב עַל הַיַּיִן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל הַחַרְצַנִּים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעַל הַזַּגִּים בִּפְנֵי עַצְמָן. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל שְׁנֵי

געזאָגט צו זיך: „איך זאָל זיין א נזיר אז איר זענט אלע נזירים", — זענען אלע נזירים. **לויט די בית שמאי (פריער אין משנה ה') זענען זיי אלע זיכערע נזירים, און לויט די בית הלל זענען זיי נזירים צוליב ספק. א טייל פון דער דאָזיקער משנה איז אויך פאַראַן אין מסכתא ביכורים פון ב' משנה יא, וואו עס ווערט בכלל גערעדט וועגן די דינים פון א כוי (א בופלאקס).**

פרק ו.

א. שלשה, דריי סאָרטן (זאכן) זענען אסור ביי א נזיר: מטמא זיין זיך (צו א טויטן מענטשן), שערן זיך, און וואָס עס קומט ארויס פון א ווײַנשטאָק. **מיר האָבן וועגן די דריי זאכן געגעבן אין דער הקדמה צו דער מסכתא. מיט „היוצא מן הגפן", „וואָס עס קומט ארויס פון ווײַנשטאָק", מיינט מען ווייַנטרויבן סיי פייכטע און סיי טרוקענע, די קערנדלעך און די שאָלעכץ פון ווייַנטרויבן און וויין.** וכל היוצא, און אלץ וואָס קומט ארויס פון ווייַנטרויבן רעכנט זיך צוזאמען (זענען זיך מצרף) איינס מיט דעם אנדערן. **דער דין איז אז ווען א נזיר עסט ווייַנטרויבן אזוי פיל וויפיל עס איז די גרויס ווי אן איילבירט, כזית קומט אים קלעפ, מלקות. זאָגט די משנה אז אויך אויב ער עסט א כזית פון אלץ צוזאמען, פון פייכטע און טרוקענע ווייַנטרויבן און פון די קערנדלעך און פון די שאָלעכץ קומט אים מלקות.** ואינו חייב, און ער איז ניט חייב (עס קומט דעם נזיר ניט קיין מלקות) סיידן ער עסט פון ווייַנטרויבן ווי א כזית. **ער טאָר ניט עסן אויך ווייַניקער פון א כזית, אָבער מלקות קומט אים נאָר פאר עסן א כזית. און דאָס זעלביקע האלט די דאָזיקע משנה אז אויך פאר טרינקען א כזית וויין קומט אים מלקות. מען טוט אריין אן איילבירט אין א פולן כוס וויין, און וויפיל עס גיסט זיך אריבער הייסט דער שיעור פון א כזית וויין.** משנה ראשונה, די ערשטע משנה (האָט געזאָגט, אז ער איז ניט חייב קיין מלקות ביים טרינקען וויין) סיידן ער טרינקט א קוואַטירל וויין. „**רביעית**" **א קוואַטירל מיינט א פערטל פון א „לוג", א פערטל פון א קוואָרט. לויט טייל מפרשים האלט די ערשטע משנה אז אויך פאר עסן ווייַנטרויבן קומט דעם נזיר מלקות נור ווען ער עסט א קוואַטירל ווייַנטרויבן.** ר' עקיבא זאָגט אז אפילו איינער (א נזיר) ווייקט איין זיין ברויט אין וויין, און אין אים (אין דעם ברויט) איז פאַראַן מצרף צו זיין (צוזאמען מיט דעם וויין) א כזית (אזוי גרויס ווי אן איילבירט) איז ער חייב (קומט אים מלקות). **ר' עקיבא האלט, אז ביי א נזיר איז סיי ביים עסן ווייַנטרויבן און סיי ביים טרינקען וויין דער שיעור א כזית, און ער האלט אויך אז ביי נזיר איז „היתר מצטרף לאיסור", דאָס ברויט, וואָס איז מותר, אויב אָבער דער נזיר האָט עס איינגעווייקט אין וויין, ווערט עס גערעכנט אזוי ווי וויין און אויב עס איז פאַראַן אין ברויט צוזאַמען מיטן וויין א כזית, קומט דעם נזיר מלקות.**

ב. וחייב, און ער (דער נזיר) איז חייב (עס קומט אים מלקות) אויף דעם וויין באַזונדער און אויף די ווייַנטרויבן באַזונדער און אויף די קערנדלעך (חרצנים) באַזונדער און אויף די שאָלאכץ (זגים) באַזונדער **אויב ער האָט געטרינקען וויין א כזית, און געגעסן ווייַנטרויבן א כזית און געגעסן די קערנדלעך און די שאָלעכץ צו כזית, קומט אים 4 מאָל מלקות, פאר יעדן באַזונדער.** ר' אלעזר בן עזריה זאָגט, אז ער איז ניט חייב סיידן ער עסט צווי קערנדלעך מיט זייער שאָלעכץ. **דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון**

חַרְצַנִּים וְזָג. אֵלּוּ הֵן חַרְצַנִּים, וְאֵלּוּ הֵן זַגִּים, חַרְצַנִּים אֵלּוּ הַחִיצוֹנִים, הַזַּגִּים אֵלּוּ הַפְּנִימִים. דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שֶׁלֹּא תִטְעֶה, כְּזוּג שֶׁל בְּהֵמָה, הַחִיצוֹן זוּג, וְהַפְּנִימִי עִינְבָּל: ג סְתָם נְזִירוּת שְׁלשִׁים יוֹם. גִּלַּח אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ לִסְטִים, סוֹתֵר שְׁלשִׁים יוֹם. נָזִיר שֶׁגִּלַּח בֵּין בְּזוּג בֵּין בְּתַעַר, אוֹ שֶׁסִּפְסֵף כָּל שֶׁהוּא חַיָּב. נָזִיר חוֹפֵף וּמְפַסְפֵּס, אֲבָל לֹא סוֹרֵק. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לֹא יָחוֹף בַּאֲדָמָה מִפְּנֵי שֶׁמַּשֶּׁרֶת אֶת הַשֵּׂעָר: ד נָזִיר שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה יַיִן כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אָמְרוּ לוֹ, אַל תִּשְׁתֶּה,

פסוק אין במדבר ו׳ „מחרצנים ועד זג״, און די קלענסטע צאָל פון לשון רבים, פון מערצאָל „חרצנים״ (קערנדלעך) איז צוויי, און איין שאָלעכץ (זג). אלו, דאָס זענען „חרצנים״ און דאָס זענען „זגים״: „חרצנים״ הייסן די אויסערליכע (די שאָלאכץ) און „זגים״ הייסן די אינערליכע (די קערנדלעך; ר׳ יוסי זאָגט, אז כדי דו זאָלסט ניט א טעות האָבן (זאָלסטו נעמען א סימן) דאָס גלעקל (וואָס הענגט אויפן האלדז) פון א בהמה, דאָס אויסערליכע הייסט זוג, און דאָס אינערליכע הייסט עינבל. **ר׳ יוסי קריגט אויף ר׳ יהודה און האלט, אז „חרצנים״ מיינט די קערנדלעך, און „זגים״ הייסט די שאָלעכץ. „עינבל״ איז דאָס גריכישע וואָרט „עמבאָלאָן״, דאָס קלאַפּערל, דאָס קיי־לעכיק דיק שטיקל אינווייניק פון גלעקל, וואָס קלאַפּט אין דעם גלעקל.**

ג. סתם, אומבאשטימטע (סתם) נזירות איז דרייסיק טעג. **אויב איינער זאָגט, אז ער זאָל זיין א נזיר, און ער זאָגט ניט וויפיל טעג, איז ער א נזיר 30 טעג. די דאָ־זיקע הלכה האָבן מיר שוין געהאט פריער פרק א׳ משנה ג׳.** גלח, אויב א נזיר האָט (אין מיטן פון דער צייט פון זיין נזירות) זיך אָפּגעשוירן, אָדער גזלנים האָבן אים אָפּ־געשוירן, צושטערט עס דרייסיק טעג. **ער מוז וואַרטן דרייסיק טעג ביז צום סוף פון זיין נזירות. למשל אויב ער האָט נאָך צו זיין נזיר 10 טעג, מוז ער זיין נזיר 30 טעג. אויב אָבער ער האָט נאָך סיי ווי צו זיין נזיר 30 טעג, צושטערט עס גאָרניט, נאָר ער איז נזיר די 30 טעג. דער טעם איז, וואָס צום סוף פון דער נזירות דאַרף ער זיך אָפּשערן, און עס איז אָנגענומען, אז דער נזיר דאַרף צום אפּשערן זיך האָבן אויפן קאָפּ האָר וואָס זיינען געוואַקסן לפחות 30 טעג.** נזיר, אויב א נזיר האָט זיך געשוירן (אין דער צייט פון זיין נזירות, ווען ער טאָר זיך ניט שערן) סיי מיט א שער (זוג) סיי מיט א גאָל־מעסער (תער), אָדער ער האָט ארויסגעריסן (ספסף) עטוואָס (אפילו איין האָר) איז ער חייב. **עס קומט אים קלעפּ, מלקות, פאַר עובר זיין אויף דער עבירה ניט צו שערן זיך. די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק במדבר ו׳ „לא יעבור״, אז ער טאָרניט אראָפּ־נעמען האָר מיט קיין זאַך וואָס נעמט אראָפּ (לרבות כל המעבירין).** נזיר חופף, א נזיר מעג זיך רייבן (די האָר) און פונאנדערוואַרפן די האָר (מפספס, פונאנדערנעמען קנוילן האָר, אויב ער איז נאָר ניט מרוון אפצודייסן), אָבער ער טאָרניט קעמען. **ווייל ביים פונאנדערוואַרפן איז דאָך מעגליך, אז ער זאָל ניט אויסרייסן האָר; אָבער ביים קעמען מוזן ווערן האָר אויסגעריסן, און דעריבער כאָטש ער האָט ניט אינזינען אויסצורייסן טאָר מען ניט.** ר׳ ישמעאל זאָגט, אז ער (א נזיר) טאָר ניט רייבן (די קאָפּ האָר) מיט ערד ווייל עס מאַכט ארויספאַלן די האָר. **און עס איז דאָזעלביקע וואָס געקעמט מיט א קאָם. „משרת״ איז פון „נשר״, ארויספאַלן. עס איז פאַראַן א סאָרט ערד וואָס דאָ־דורך פאַלן די האָר ארויס.**

ד. נזיר, א נזיר וואָס האָט געטרונקען וויין א גאַנצן טאָג, איז ער חייב (קומט אים קלעפּ, מלקות) ניט מער ווי איינמאָל. **כאָטש עס קומט דאָך קלעפּ פאַר טרינקען איין קוואַ־טירל (אָדער א כזית וויין), און ער האָט דאָך געטרונקען א גאַנצן טאָג א סך קוואַטירלעך, פונדעסטוועגן קומט אים נאָר איינמאָל מלקות. דאָס איז דערפאַר וואָס כדי איינער, וואָס איז עובר א עבירה זאָל באַקומען מלקות, דאַרף מען אים וואָרנען, „מתרה״־זיין, פאַרן טאָן די עבירה; מען דאַרף אים זאָגן, אז ער זאָל זי ניט טאָן. און ווייל מען האָט דעם נזיר דאָ געוואָרנט נאָר איינמאָל, קומט אים נאָר איינמאָל מלקות.** אָמרו, אויב

אַל תִּשְׁתֶּה, וְהוּא שׁוֹתֶה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת. הָיָה מְגַלֵּחַ כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ, אַל תְּגַלַּח, אַל תְּגַלַּח, וְהוּא מְגַלֵּחַ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת. הָיָה מִטַּמֵּא לְמֵתִים כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ, אַל תִּטַּמָּא, אַל תִּטַּמָּא, וְהוּא מִטַּמֵּא, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת: ה שְׁלֹשָׁה מִינִין אֲסוּרִין בַּנָּזִיר, הַטֻּמְאָה, וְהַתִּגְלַחַת, וְהַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן. חוֹמֶר בְּטֻמְאָה וּבְתִגְלַחַת מִבַּיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן, שֶׁהַטֻּמְאָה וְהַתִּגְלַחַת סוֹתְרִין, וְהַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן אֵינוֹ סוֹתֵר. חוֹמֶר בַּיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן מִבְּטֻמְאָה וּבְתִגְלַחַת, שֶׁהַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן לֹא הֻתַּר מִכְּלָלוֹ, וְטֻמְאָה

מענטשן האָבן אים געזאָגט (ביי יעדן קוואַרטירל ווין טרינקען): „זאָלסט ניט טרינקען!", „זאָלסט ניט טרינקען!", און ער האָט געטרונקען, איז ער חייב (קומט אים קלעפּ) פאַר יעדן (טרונקען) באַזונדער. **ווייל מען האָט דאָך אים געוואָרנט, מתרה געווען, פאַר יעדן טרינק באַזונדער.** היה מגלח, אויב ער (דער נזיר) האָט זיך געשוירן (די האָר) א גאַנצן טאָג (און מען האָט אים געוואָרנט נור איין מאָל) איז ער חייב (קומט אים מלקות) ניט מער ווי איינמאָל; (אויב אָבער) מענטשן האָבן אים געזאָגט (ביי יעדעס מאָל שערן): „זאָלסטו זיך ניט שערן!" „זאָלסטו זיך ניט שערן!", און ער האָט זיך געשוירן, איז ער חייב (קומט אים מלקות) פאַר יעדעס מאָל (שערן) באַזונדער. **מחמת עס זענען דאָך געווען באַזונדערע וואָרנונגען, באַזונדערע התראות.** היה מטמא, אויב ער (דער נזיר) האָט זיך מטמא געווען צו מתים (למשל, ער האָט כסדר געהאַלטן אין איין אָנרירן טויטע מענטשן) א גאַנצן טאָג (און מען האָט אים געוואָרנט נור איינמאָל) איז ער חייב (קומט אים מלקות) ניט מער ווי איינמאָל; (אויב אָבער) מענטשן האָבן אים געזאָגט (ביי יעדעס מאָל מטמא זיין זיך): „זאָלסטו זיך ניט מטמא זיין!" „זאָלסטו זיך ניט מטמא זיין!", איז ער חייב (קומט אים מלקות) פאַר יעדעס מאָל (מטמא זיין זיך). **עס איז אַלץ דערזעלביקער טעם, ווייל עס זענען געווען באַזונדערע וואָרנונגען.**

ה. שלשה, דריי סאָרטן (זאַכן) זענען אסור ביי א נזיר; מטמא זיין זיך (צו א מת), שערן זיך, און וואָס עס קומט אַרויס פון ווייַנשטאָק (ווייַן-שטאָק-פּרוכטן, עסן ווייַנטרויבן, טרינקען ווייַן). **די זעלביקע משנה האָבן מיר געהאַט פריער אין משנה א׳. דאָ ווערט עס געלערנט צוליב די ווייטערדיקע ווערטער.** חומר, עס איז האַרבער ביי (די איסורים פון) מטמא זיין און פון אָפּשערן ווי ביי (דעם איסור פון) ווייַנשטאָק-פּרוכטן (דערמיט), וואָס דאָס מטמא-זיין-זיך, און דאָס אָפּשערן-זיך צעשטערן, און דאָס (עסן אָדער טרינקען) ווייַנשטאָק-פּרוכטן (ווייַנטרויבן אָדער ווייַן) צעשטערט ניט. **מיר האָבן פריער געלערנט אַז אויב א נזיר האָט אין דער צייט פון דער נזירות זיך מטמא געווען צו א מת, ווערן צעשטערט אַלע טעג וואָס ער איז שוין געווען נזיר, זיי פאַלן אַוועק, און ער מוז אויפסניי אָנהייבן זיין נזירות. מיר האָבן אויך געלערנט, אַז אויב א נזיר האָט זיך אָפּגעשוירן מוז ער וואַרטן לפּחות 30 טעג ביז צום סוף פון זיין נזירות (אפילו ער האָט ניט געהאַט מער ווי איין טאָג צו וואַרטן) כדי ער זאָל האָבן אויפן קאָפּ האָר פון לפּחות 30 טעג. דאָס הייסט זיי צושטערן די טעג. אָבער אויב א נזיר האָט געטרונקען ווייַן צושטערט עס ניט די פריערדיקע טעג, און ער דאַרף ניט אָנהייבן צו זיין נזיר פון דאָסניי. ער האָט נור עובר געווען א עבירה, אָבער די אַלע טעג ביז איצט ווערן אים פאַררעכנט, זיי ווערן ניט צושטערט.** חומר ביוצא, עס איז האַרבער ביים (איסור פון) ווייַנשטאָק-פּרוכטן ווי ביי (די איסורים פון) מטמא-זיין-זיך און פון אָפּשערן זיך, (דערמיט) וואָס ביים (איסור) פון ווייַנשטאָק-פּרוכטן איז ניט דערלויבט קיינמאָל (עס איז ניטאָ קיין היתר פון דעם כלל איסור ניט צו טרינקען ווייַן אָדער צו עסן ווייַנטרויבן), און (די איסורים פון) מטמא זיין-זיך און פון אָפּשערן זיך זענען יאָ דערלויבט טיילמאָל (עס איז פאַראַן טיילמאָל א היתר, דהיינו) ביים אָפּשערן זיך צוליב א מצוה וועגן, און ביים (מטמא-זיין-זיך) צו א מת מצוה. **עס זענען**

וְתִגְלַחַת הֶתֵּרוּ מִכְּלָלָן בְּתִגְלַחַת מִצְוָה וּבְמֵת מִצְוָה, וְחוֹמֶר בְּטֻמְאָה מִבְּתִגְלַחַת, שֶׁהַטֻּמְאָה סוֹתֶרֶת אֶת הַכֹּל וְחַיָּבִים עָלֶיהָ קָרְבָּן, וְתִגְלַחַת אֵינָהּ סוֹתֶרֶת אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן: ו תִּגְלַחַת הַטֻּמְאָה כֵּיצַד? הָיָה מַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וּמְגַלֵּחַ בַּשְּׁבִיעִי וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בַּשְּׁמִינִי, וְאִם גִּלַּח בַּשְּׁמִינִי מֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בּוֹ בַיּוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן מַה בֵּין זֶה לַמְּצוֹרָע? אָמַר לוֹ, זֶה טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה

פאראן טיילמאָל פאלן ווען עס איז א מצוה צו טרינקן וויין, למשל צו קידוש שבת. פונדעסטוועגן טאָר א נזיר אויך צו קידוש ניט טרינקן קיין וויין; די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק אין במדבר ו׳ „מיין ושכר יזיר״, אז אויך מצוה־וויין טאָר דער נזיר ניט טרינקן. אָבער עס איז פאראן אמאָל ווען עס איז א מצוה פאר דעם מענטש זיך אָפּצו־שערן, למשל ווען איינער איז געווען א מצורע און ער איז געוואָרן ריין זאָגט די תורה אין ויקרא י״ד, אז ער דארף זיך אָפּשערן (וגלח את כל שערו), און דער דין איז אז אפילו דער ריין־געוואָרענער מצורע איז א נזיר, דארף ער זיך אָפּשערן, ווייל די מצות עשה פון אפשערן זיך פון מצורע שטופּט אוועק, איז דוחה די „לא תעשה״, דעם איסור ניט אָפּצושערן זיך פון נזיר. אויך איז דער דין, אז אויב א נזיר איז אין וועג און געפינט א טויטן מענטש, א מת מצוה, דאָס הייסט, אז קיין אנדערער לעבעדיקער מענטש איז דאָביי ניט פאראן, און אויף דעם נזיר אליין איז די מצוה קובר צו זיין דעם מת, דארף דער נזיר זיך יאָ מטמא זיין צום דאָזיקן מת און אים קובר זיין; מען לערנט עס אָפּ פון פסוק במדבר ו׳ „לאביו ולאמו לא יטמא״, אז אָבער צו א מת מצוה זאָל זיך דער נזיר יאָ מטמא זיין. וחומר בטומאה, און עס איז הארבער ביים (איסור פון) מטמא־זיין־זיך ווי ביים (איסור) אָפּצושערן זיך, (דערמיט) וואָס דאָס מטמא זיין-זיך צעשטערט אלץ (אלע טעג וואָס דער נזיר איז געווען נזיר, און ער דארף אָנהייבן זיין נזיר פון דאָסניי). און ער דארף ברענגען דערויף א קרבן אָבער דאָס אפּשערן זיך צעשטערט ניט מער ווי דרייסיק טעג (ער דארף ווארטן פון אפשערן זיך ביז צום סוף נזירות לפחות דרייסיק טעג), און ער דארף ניט ברענגען דערויף א קרבן. מיר האָבן פריער פּרק א׳ משנה ב׳ געלערנט (און מיר וועלן עס באלד לערנען ווייטער אין משנה ו׳) אז א נזיר ווערט טמא (פון א מת) דארף ער ווארטן 7 טעג ביז ער ווערט טהור, און זיך אָפּשערן און דערנאָך ברענגען קרבנות, און ער הויבט אָן צו ציילן זיין נזירות אויפסניי, פון אָנהויב אָן, אָבער אז א נזיר האָט זיך אפּגעשוירן דארף ער ניט ברענגען קיין קרבנות.

ו. תגלחת, ווי אזוי קומט פאָר דאָס אָפּשערן זיך פון טומאה (פון א נזיר וועל־כער ווערט טמא)? (אויב א נזיר איז טמא געוואָרן דורך א מת), האָט ער זיך געלאָזט באשפּריצן (מיט דעם פרה־אדומה־אש־וואסער) דעם דריטן (טאָג זינט ער איז טמא געוואָרן) און דעם זיבטן (טאָג), און ער האָט זיך אָפּגעשוירן דעם זיבטן טאָג (און האָט זיך טובל געווען) און האָט געבראכט זיינע קרבנות דעם אכטן טאָג. די קרבנות זענען (ווי עס ווערט געזאָגט אין במדבר ו׳) א פאר טויבן, איינע פאר א עולה (וואָס ווערט פארברענט אויפן מזבח) און איינע פאר א חטאת (וואָס איר פלייש עסן די כהנים), און א שעפּסל פאר א קרבן אשם (וואָס דאָס פלייש דערפון עסן די כהנים). נאָכדעם ווי ער האָט דאָס אלץ געטאָן הייסט ער צוריק א ריינער נזיר, און ער דארף אויפסניי אָנהייבן ציילן זיינע נזירות טעג פון אָנהויב אָן. ואם, און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן (ניט אים זיבעטן טאָג נאָר) אין אכטן טאָג, קאָן ער ברענגען זיינע קרבנות אין זעלביקן טאָג, אזוי זאָגט ר׳ עקיבא. און ער דארף ניט ווארטן מיט די קרבנות ביז צומאָרגנס דעם ניינטן טאָג. אָמר לו, האָט צו אים (צו ר׳ עקיבא) געזאָגט ר׳ טרפון : פאר וואָס זאָל זיין אן אונטערשיד צווישן דעם (נזיר טמא) און א מצורע? דער דין איז, אז א מצורע ווערט אויס מצורע און ער ווערט ריין, דארף ער אויך ווארטן 7 טעג, און דעם 7טן טאָג זיך אָפּשערן, און צומאָרגנס, דעם 8טן טאָג, דארף ער ברענגען זיינע קרבנות; און

בְּיָמָיו, וּמְצוֹרָע טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּתִגְלַחְתּוֹ. וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְעוֹרַב שֶׁמֶשׁ: ז תִּגְלַחַת הַטָּהֳרָה כֵּיצַד? הָיָה מֵבִיא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת, חַטָּאת, עוֹלָה וּשְׁלָמִים, וְשׁוֹחֵט אֶת הַשְּׁלָמִים וּמְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא הָיָה מְגַלֵּחַ אֶלָּא עַל הַחַטָּאת, שֶׁהַחַטָּאת קוֹדֶמֶת בְּכָל מָקוֹם, וְאִם גִּלַּח עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן יָצָא: ח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הֵבִיא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת וְלֹא פֵּרֵשׁ, הָרְאוּיָה

אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן דעם 8טן טאָג, קאָן ער ברענגען זיינע קרבנות ערשט דעם 9טן טאָג. פרעגט ר׳ טרפון, פאַרוואָס מעג דער טמא־נזיר, ווען ער ווערט ריין און ער שערט זיך אָפּ דעם 8טן טאָג, יאָ ברענגען זיינע קרבנות אינם זעלביקן 8טן טאָג? אָמר לו, האָט ר׳ עקיבא געזאָגט צו אים (צו ר׳ טרפון): דער דאָזיקער (דער טמא נזיר) איז זיין ריינקייט אָפּהענגיק פון זיינע טעג (אויב ער וואַרט זיבן טעג און ער איז זיך טובל ווערט ער ריין), אָבער דער מצורע איז זיין ריינקייט אָפּהענגיק פון זיין אָפּ־שערן זיך, און ער קאָן ניט ברענגען דעם קרבן סיידן ער איז אַריבער דעם זון־אונטערגאַנג (מעורב שמש, עס איז אַריבער אַן אוונט נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָפּגע־שוירן). ר׳ עקיבא זאָגט, אַז ווייל א מענטש וואָס איז טמא געוואָרן דורך א מת, ווערט ריין נאָכן 7טן טאָג, ממילא קאָן דער טמא נזיר דעם 8טן טאָג שוין ברענגען זיינע קר־בנות. אָבער א מצורע ווערט ריין נור נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָפּגעשוירן און דערנאָך זיך טובל געווען, דעריבער אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן און זיך טובל געווען דעם 8טן טאָג, מוז ער דאָך וואַרטן ביז עס ווערט אוונט, ווען ער ווערט א „מעורב שמש״, און ערשט צומאָרגנס דעם 9טן טאָג קאָן ער ברענגען דעם קרבן. לויט דעם טייטש פון רשי און פון רמבם (אין „יד החזקה״) זענען די לעצטע ווערטער פון דער משנה „ואינו מביא קרבן אלא אם כן היה מעורב שמש״, א גאַנץ באַזונדערער דין, און גייט ניט אַרויף אויף דעם מצורע נאָר אויף דעם נזיר טמא, דהיינו, אַז אויב ער האָט זיך ניט טובל געווען דעם 7טן טאָג, נאָר אין עטליכע טעג שפּעטער, קאָן ער ברענגען זיינע קרבנות ערשט צומאָרגנס, נאָכן טאָג ווען ער האָט זיך טובל געווען, ווייל ער מוז זיין צום ברענגען די קרבנות א מעורב שמש, עס מוז האָבן אַריבערגעגאַנגען א זון־אונטער־גאַנג, אַן אוונט נאָכדעם ווי ער האָט זיך טובל געווען.

ז. תגלחת הטהרה, ווי אַזוי איז פאָרגעקומען דאָס אָפּשערן פון ריינקייט? דאָס הייסט, ווען דער נזיר האָט צום סוף פון זיין נזירות, געדאַרפן ברענגען די קרבנות און אָפּשערן זיך, און דערמיט ווערן אויס נזיר? היה, ער (דער נזיר) האָט געבראַכט (קרבנות) דריי בהמות, (איינע פּאָר) א חטאת (וואָס דאָס פלייש דאַרפן עסן די כהנים), און (איינע פּאָר) א עולה (וואָס מען איז אינגאַנצן מקריב אויפן מזבח), און (איינע פּאָר) שלמים (וואָס דאָס פלייש ווערט געגעסן אויך דורך א ישראל), און ער שעכט די שלמים, און ער שערט זיך אָפּ אויף זיי (אויף דעם קרבן שלמים), אַזוי זאָגט ר׳ יהודה. לויט ר׳ יהודה האָט דער נזיר צוערשט געדאַרפן ברענגען (שעכטן) דעם קרבן שלמים און דערנאָך זיך אָפּשערן. ר׳ אלעזר זאָגט, אַז ער האָט זיך אָפּגעשוירן ניט (אויף אַן אַנדערן קרבן) נאָר אויפן קרבן חטאת (ער האָט צוערשט געדאַרפן שעכטן דעם קרבן חטאת און דערנאָך זיך אָפּשערן), ווייל דער (קרבן) חטאת איז דער ערשטער אומעטום. לויט ר׳ יהודה האָט מען דעם שלמים געשאָכטן פריער, און לויט ר׳ אלעזר האָט מען צוערשט געשאָכטן דעם קרבן חטאת. ואם גילח, און אויב ער (דער נזיר) האָט זיך אָפּ־געשוירן אויף איינעם פון די דריי (קרבנות) האָט ער יוצא געווען. אויב ער האָט צו־ערשט געשאָכטן למשל דעם קרבן עולה און האָט זיך אָפּגעשוירן, איז דאָס אָפּשערן גוט, ער איז יוצא דערמיט.

ח. ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט, אויב ער (א נזיר) האָט געבראַכט דריי בהמות, און ער האָט ניט אַרויסגעזאָגט (ער האָט ניט באַשטימט, וועלכע פון זיי זאָל זיין פּאָר א חטאת, און וועלכע פּאָר א עולה און וועלכע פּאָר שלמים), איז די (בהמה), וועלכע

לחטאת תקרב חטאת, לעולה תקרב עולה, לשלמים תקרב שלמים, היה נוטל שער ראש נזרו ומשלח תחת הדוד. ואם גלח במדינה [לא] היה משלח תחת הדוד. במה דברים אמורים? בתגלחת הטהרה, אבל בתגלחת הטמאה לא היה משלח תחת הדוד. רבי מאיר אומר, הכל משלחין תחת הדוד, חוץ מן הטמא שבמדינה בלבד: ט היה מבשל את השלמים, או שלקן, הכהן נוטל את הזרוע בשלה מן האיל, וחלת מצה אחת מן הסל, ורקיק מצה אחד, ונותן על כפי הנזיר ומניפן, ואחר כך הותר הנזיר לשתות יין ולטמא למתים, רבי שמעון אומר,

טויג (ראויה, טויג) פאר א חטאת, זאָל מען מקריב זיין פאר א חטאת, און וועלכע טויג פאר א עולה זאָל מען מקריב זיין פאר א עולה, און די וועלכע איז גוט פאר שלמים זאָל מען מקריב זיין פאר שלמים. **פאר א חטאת דארף זיין א שעפסל א נקבה, און פאר א עולה א שעפסל א זכר, און פאר שלמים (פון א נזיר) דארף זיין א איל, א ווידער (א באראן, א שעפס א זכר עלטער פון 1 יאָר מיט 30 טעג). כאָטש ביי אנדערע בהמות־קרבנות דארף דער בעל הבית פון זיי זאָגן צו וואָסער קרבן זיי זיינען, אָבער דאָ ביים נזיר, ווייל צו יעדן קרבן מוז מען האָבן אן אנדערע בהמה, דעריבער ווען ער זאָגט סתם זיינען די דאָזיקע בהמות פאר די קרבנות.** היה, (נאָכדעם ווי מען האָט מקריב געווען די קרבנות) האָט דער נזיר גענומען די האָר פון זיין נזירות־קאָפּ (וועלכע ער האָט זיך אָפּגעשוירן), און ער האָט זיי ארונטערגעלייגט אין דעם פייער אונטער דעם קעסל. **דאָ מיינט מען אונטער דעם קעסל, אין וועלכן עס קאָכט זיך דאָס פלייש פון קרבן שלמים. אָבער אויב ער האָט זיי פארברענט אונטער דעם קעסל מיט דער פלייש פון קרבן חטאת איז ער אויך יוצא.** ואם, און אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן (ניט אין בית המקדש נאָר) אין דער שטאָט (במדינה, אין דער שטאָט ירושלים) האָט ער גע־דאַרפן שיקן (פארברענען די האָר) אונטער דעם קעסל. **די גמרא איז גורס אין דער משנה, אז ער האָט „ניט געדארפן" פארברענען אונטער דעם קעסל. וועגן „מדינה" אלס ירושלים זע מסכתא שקלים פרק א' משנה ג'. דער אויסדרוק פריער אין משנה „שער ראש נזרו" איז פון במדבר ו', י"ח, און דער טייטש איז די קרוין־האָר (נזר, קרון) פון זיין קאָפּ, און עס קאָן אויך זיין אז מיט „נזרו" מיינט מען „פון זיין נזירות".** במה, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? **אז מען דארף פארברענען די האָר אונטער דעם קעסל?** בתגלחת הטהרה, ביי דעם אָפּשערן פון ריינקייט (ווען א ריינער נזיר שערט זיך אָפּ צום סוף פון זיין נזירות). אָבער ביים אפּשערן פון טומאה (ווען א טמא נזיר שערט זיך אָפּ נאָכן ווערן ריין און ער דארף אָנהויבן ציילן נאָכאמאָל זיינע נזירות־טעג) האָט ער ניט געשיקט (ניט פארברענט די האָר) אונטער דעם קעסל. **וועגן „תגל־חת הטומאה", אָפּשערן צוליב טומאה, האָבן מיר געלערנט פריער אין משנה ו'.** ר' מאיר זאָגט, אז אלע דארפן שיקן (פארברענען זייערע האָר) אונטער דעם קעסל, מיטן אויסנאַם פון א טמא נזיר אין דער שטאָט (אין ירושלים). **עס דארפן פארברענען די האָר סיי א ריינער נזיר אין בית המקדש, סיי א ריינער נזיר אין ירושלים, סיי א נזיר טמא אין בית המקדש; עס דארף נאָר ניט פארברענען א נזיר טמא, וועלכער האָט זיך אָפּגעשוירן אין ירושלים; זיינע האָר ווערן באַגראָבן.**

ט. היה, (נאָכדעם ווי) מען האָט אָפּגעקאָכט (דאָס פלייש פון קרבן) שלמים, אָדער מען האָט זיי שטארק איינגעקאָכט (שלקן), האָט דער כהן גענומען די איינגעקאָכטע פלייצע (ביים פאָדערשטן פוס, זרוע) פון דעם ווידער (פון דעם „איל", פון דעם באַ־ראן, וואָס מען האָט געבראַכט פאר שלמים), און ער האָט ארויסגענומען איין חלה־מצה פון קויש (חלות־מצות וואָס דער נזיר האָט געבראַכט מיט די קרבנות) און פלעצל־מצה (רקיק, פון די פלעצעל־מצות וואָס דער נזיר האָט געבראַכט מיט די קרבנות) און ער האָט זיי ארויפגעלייגט אויף דער האנט פון נזיר, און האָט זיי אויפגעהויבן, — און

כֵּיוָן שֶׁנִּזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים הֻתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת בַּיַּיִן וּלְהִטַּמֵּא לַמֵּתִים: י גִּלַּח עַל הַזֶּבַח וְנִמְצָא פָסוּל, תִּגְלַחְתּוֹ פְסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ, גִּלַּח עַל הַחַטָּאת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו לִשְׁמָן, תִּגְלַחְתּוֹ פְסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. גִּלַּח עַל הָעוֹלָה אוֹ עַל הַשְּׁלָמִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו לִשְׁמָן, תִּגְלַחְתּוֹ פְסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַזֶּבַח לֹא עָלָה

דערנאָך איז דער נזיר געוואָרן מותר צו טרינקן וויין און צו מטמא זיין זיך צו מתים. **דערמיט איז ער געוואָרן אויס נזיר. וועגן די אלע זאכן ווערט געלערנט אין חומש במדבר ו׳. איין דעה אין מסכתא חולין ד״ח איז אז מיט „זרוע בשלה״ מיינט מען ניט „איינגעקאַכטע״ נאָר א „גאנצע״. די חלות און די פלעצל האָבן געדארפן זיין „מצות״, ניט קיין חמץ.** ר׳ שמעון זאָגט, אז ווי נור מען האָט געשפריצט (אויפן מזבח) צוליב אים (פאר דעם נזיר׳ס וועגן) איינעם פון די בלוט (דאָס בלוט פון איינעם פון די דריי קרבנות, אָדער פון חטאת, אָדער פון דער עולה אָדער פון שלמים) איז דער נזיר (שוין) מותר געוואָרן צו טרינקן וויין און מטמא זיין זיך צו מתים. **און ער דארף ניט ווארטן מיטן טרינקן וויין און מטמא זיין זיך צו מתים ביז דער כהן וועט אָפּטאָן די אלע זאכן וואָס די משנה האָט דאָ געלערנט.**

י. גלח, אויב ער (דער נזיר) האָט זיך אָפּגעשוירן אויף איין קרבן (זבח, איינעם פון די דריי קרבנות) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער (דער קרבן) איז געוואָרן פסול,(ווי למשל, זיין בלוט האָט זיך אויסגעגאָסן, אָדער ער איז טמא געוואָרן), איז זיין אָפּשער פסול, און די (אנדערע צוויי) קרבנות (וואָס ער האָט מקריב געווען נאָכן דאָזיקן פסולן אפשערן זיך) ווערן אים ניט פאררעכנט (לא עלו לו). **און דער נזיר מוז ווארטן 30 טעג ביז עס וועלן אים אָנוואקסן אנדערע האָר, און ברענגען אנדערע דריי קרבנות און דאמאָלס זיך אָפּשערן.** גלח, אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן אויפן קרבן חטאת, וואָס מען האָט (געשאכטן אָדער געשפריצט דאָס בלוט אָדער געטאָן דערמיט אן אנדערע עבודה) ניט פאר דעם חטאת־נאָמען (נאָר מען האָט דאָס געטאָן אין נאָמען פון אן אנדערער קרבן), און דערנאָך האָט ער געבראכט זיינע (אנדערע צוויי) קרבנות (די עולה און שלמים) יאָ פאר זייער נאָמנס וועגן, איז זיין אָפּשערן פסול, און די קרבנות ווערן אים ניט פאררעכנט. **די משנה אין זבחים פרק א׳ משנה א׳ לערנט, אז א קרבן חטאת וועלכן מען שעכט אָדער מען טוט אן אנדערע עבודה ניט „פאר זיין נאָמען״ (שלא לשמה) ניט אלס חטאת, נאָר אלס אן אנדערער קרבן, למשל אלס עולה, איז דער חטאת פסול, און ממילא איז אויך זיין אפשערן פסול, און אויך די אנדערע צוויי קרבנות ווערן אים ניט פאררעכנט, ווי די משנה האָט פריער געלערנט.** גלח, אויב ער האָט זיך אָפּגעשוירן אויף דעם קרבן עולה אָדער אויף דעם קרבן שלמים ניט פאר זייער נאָמנס וועגן, און דערנאָך האָט ער געבראכט די אנדערע צוויי קרבנות (דעם חטאת און די שלמים, אָדער די עולה) פאר זייער נאָמנס וועגן, איז זיין אָפּשערן פסול, און זיינע קרבנות ווערן אים ניט פאררעכנט. **כאָטש א עולה אָדער שלמים, וועלכע מען שעכט אָדער מען טוט אן אנדערע עבודה ניט פאר זייער נאָמנס וועגן (שלא לשמן) זענען כשר (זע זבחים פרק א׳ משנה א׳), אָבער זיי ווערן ניט פאררעכנט פאר א עולה פון נזיר און פאר שלמים פון נזיר, נאָר סתם פאר א עולה פון א נדבה צי פאר שלמים פון א נדבה, און ער מוז ברענגען א אנדערע עולה און אנדערע שלמים, און דאריבער הייסט דאָך עס ווי ער האָט זיך אָפּגעשוירן ניט אויף זיינע קרבנות, און דאָס אפשערן זיך איז פסול.** ר׳ שמעון זאָגט, אז (נור) דער דאָזיקער קרבן (די עולה אָדער שלמים וואָס ער האָט געשאָכטן ניט פאר זייער נאָמנס וועגן) ווערן אים ניט פאררעכנט, אָבער זיינע (אנדערע צוויי) קרבנות ווערן אים יאָ פאררעכנט. **און דאָס אָפּשערן זיך איז כשר, ווייל ר׳ שמעון האלט, אז אפילו א נזיר ברענגט סתם א עולה און שלמים אלס נדבה און ער שערט זיך אָפּ אויף זיי איז דאָס אפשערן זיך כשר.**

לוֹ, אֲבָל שְׁאָר זְבָחִים עָלוּ לוֹ. וְאִם גִּלַּח עַל שְׁלָשְׁתָּן וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן כָּשֵׁר, תִּגְלַחְתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְיָבִיא שְׁאָר הַזְּבָחִים: **יא** מִי שֶׁנִּזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים, וְנִטְמָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר סוֹתֵר אֶת הַכֹּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יָבִיא שְׁאָר קָרְבְּנוֹתָיו וְיִטָּהֵר. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּמִרְיָם הַתַּרְמוֹדִית, שֶׁנִּזְרַק עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַדָּמִים, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ עַל בִּתָּהּ שֶׁהָיְתָה מְסֻכֶּנֶת, וְהָלְכָה וּמְצָאָהּ שֶׁמֵּתָה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים תָּבִיא שְׁאָר קָרְבְּנוֹתֶיהָ וְתִטָּהֵר:

פרק ז.

א כֹּהֵן גָּדוֹל וְנָזִיר אֵינָן מִטַּמְּאִין בִּקְרוֹבֵיהֶן, אֲבָל מִטַּמְּאִין לְמֵת מִצְוָה.

וואס, און אויב ער (א נזיר) האָט זיך אָפגעשוירן אויף אלע דריי קרבנות, און (דערנאָך) האָט זיך געפונען איינער פון זיי כשר (און די אנדערע צוויי פסול) איז זיין אָפשערן כשר, און ער דארף צוברענגען די איבריקע (צוויי) קרבנות. **ווארים מיר האָבן דאָך געלערנט (פריער משנה ז׳) אז אויב ער האָט זיך אָפגעשוירן אויף איינעם פון די דריי קרבנות איז דאָס אָפשערן זיך כשר.**

יא. אויב מען האָט פאר איינעם (א נזיר) געשפריצט (אויפן מזבח) איינעם פון די בלוטן (אָדער פון חטאת, אָדער פון דער עולה, אָדער פון שלמים), און ער (דער נזיר) איז טמא געוואָרן (למשל ער האָט אָנגערירט א מת, איידער מען האָט מקריב געווען די איבריקע קרבנות), זאָגט ר׳ אליעזר אז ער צושטערט אלץ. **מיט אלץ מיינט מען ניט, אז ער דארף זיין ווידער נזיר אויפסניי אלע נזירות טעג; ווארום ר׳ אליעזר האלט דאָך פריער פרק ד׳ משנה ד׳ אז אויב א נזיר איז טמא געוואָרן נאָכן פארענדיקן זיין נזירות צושטערט ער נור 7 טעג. נאָר מען מיינט, אז ער מוז ווארטן 7 טעג ביז ער ווערט ריין און דארף ברענגען אלע קרבנות, אפילו דעם קרבן וואָס ער האָט גע־בראכט איידער ער איז טמא געוואָרן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער דארף ברענגען (נור) די איבריקע קרבנות און ווערן ריין. **דער טייטש איז, אז ער דארף ברענגען די איבריקע קרבנות, ווען ער וועט ווערן ריין, דאָס הייסט, נאָך 7 טעג. אָבער דעם איינעם קרבן, וואָס ער האָט שוין געבראכט, דארף ער ניט ברענגען נאָכאמאָל.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ אליעזר), עס איז געווען א מעשה מיט מרים התרמודית (פון דער שטאָט תרמוד, אָדער פון דער שטאָט תדמור), וואָס (איז געווען א נזירה און) מען האָט געהאט געשפריצט פאר איר איינס פון די בלוטן (דאָס בלוט פון איין קרבן), און מען איז געקומען און מען האָט איר געזאָגט, אז איר טאָכטער איז אין לעבנס־געפאר (מסוכנת, האלט ביים שטארבן), און זי איז געקומען (אין הויז וואו די טאָכטער איז געלעגן) און האָט זי געטראָפן אז זי איז שוין געווען טויט (און זי, מרים, איז טמא געוואָרען ווייל זי איז געווען מיט א מת אין איין הויז), און די חכמים האָבן געזאָגט, אז זי זאָל ברענגען אירע איבריקע (צוויי) קרבנות, און ווערן ריין. **אויך דאָ מיינט מען, אז זי זאָל די אנדערע צוויי קרבנות ברענגען נאָכדעם ווי זי וועט ריין ווערן; אָבער דעם ערשטן קרבן האָבן זיי איר ניט געהייסן ברענגען נאָכאמאָל. „תרמוד״, צי „תדמור״ האָט געהייסן די שטאָט „פאלמירא״ אין דער מדבר צו מזרח-צפון פון ארץ ישראל.**

פרק ז.

א. כהן גדול, א כהן גדול און אנזיר טאָרן זיך ניט מטמא זיין צו זייערע קרובים. **אויב א נאָהענטער קרוב (למשל א פאָטער צי א מוטער צי א ברודער) איז געשטאָרבן טאָר דער כהן גדול און דער נזיר זיך ניט צורירן צום מת, ניט זיין מיט אים אונטער איין דאך, ניט טראָגן אים; א פשוטער כהן מעג יאָ זיך מטמא זיין צו קרובים. וועגן כהן גדול און דעם פשוטן כהן ווערט געלערנט אין ויקרא כ״א, און וועגן נזיר אין במדבר ו׳.** אבל, אָבער זיי מעגן זיך מטמא זיין צו א מת מצוה. **אויב דער כהן גדול (און אודאי דער פשוטער כהן) אדער דער נזיר איז אין וועג און געפינט א מת, און עס**

הָיוּ מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ וּמָצְאוּ מֵת מִצְוָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאַל יִטַּמָּא נָזִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִטַּמָּא נָזִיר, וְאַל יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, יִטַּמָּא כֹהֵן שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל טֻמְאָתוֹ וְאַל יִטַּמָּא נָזִיר שֶׁהוּא מֵבִיא קָרְבָּן עַל טֻמְאָתוֹ. אָמְרוּ לוֹ יִטַּמָּא נָזִיר שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם וְאַל יִטַּמָּא כֹהֵן שֶׁקְּדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם: **ב** עַל אֵלּוּ טֻמְאוֹת הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ, עַל הַמֵּת, וְעַל כַּזַּיִת מִן הַמֵּת, וְעַל כַּזַּיִת נֶצֶל, וְעַל

איז ניט פאראן קיין אנדערער לעבעדיקער מענטש קובר צו זיין דעם מת, מעג דער כהן גדול צי דער נזיר זיך מטמא זיין צו אים און אים קובר זיין. דאס הייסט א „מת מצוה״, ווייל אויף דעם כהן גדול צי דעם נזיר ליגט די מצוה אים קובר צו זיין. היו, אויב זיי (א כהן גדול אדער א פשוטער כהן, און א נזיר) זענען געגאנגען אין וועג (דער כהן צוזאמען מיט דעם נזיר) און זיי האבן געפינען א מת מצוה, זאגט ר׳ אליעזר אז עס זאל זיך מטמא זיין (קובר צו זיין דעם מת) דער כהן גדול, און עס זאל זיך ניט מטמא זיין דער נזיר, און די חכמים זאגן אז עס זאל זיך מטמא זיין דער נזיר, און עס זאל זיך ניט מטמא זיין דער כהן גדול (צי דער פשוטער כהן). **די משנה וועט באלד לער־נען דעם טעם פון ביידע.** אמר להם, האט ר׳ אליעזר געזאגט צו זיי (צו די חכמים): עס זאל זיך (גלייכער) מטמא זיין דער כהן, מחמת ער דארף ניט ברענגען קיין קרבן פאר זיין מטמא זיין זיך, און עס זאל זיך ניט מטמא זיין דער נזיר, מחמת ער דארף ברענגען א קרבן פאר זיין מטמא זיין זיך. **דער נזיר, אויב ער ווערט טמא, דארף דער־נאך ווען ער ווערט ריין ברענגען קרבנות, די קרבנות טומאה, ווי מיר האבן געלערנט פריער פרק ו׳ משנה ו׳.** אמרו לו. האבן זיי (די חכמים) געזאגט צו אים (צו ר׳ אליעזר): עס זאל זיך (גלייכער) מטמא זיין דער נזיר, מחמת זיין הייליקייט (זיין נזירות) איז ניט קיין הייליקייט פון אייביק, און עס זאל זיך ניט מטמא זיין דער כהן, מחמת זיין היי־ליקייט איז א הייליקייט פון אייביק. **דער נזיר איז ניט געבוירן געווארן באלד א נזיר, און דער גרעסטער טייל נזירים זענען נזירים נאר אויף א צייט; אבער דער כהן איז געבוירן געווארן א כהן און ער בלייבט שטענדיק א כהן.**

ב. על אלו, אויף די דאזיקע טומאות דארף דער נזיר זיך אפשערן. **מיר האבן פריער אין פרק ו׳ משנה ו׳ און נאך אין אנדערע משנות געלערנט, אז אויב א נזיר ווערט טמא, דארף ערווארטן 7 טעג און ווערן ריין, און זיך אפשערן און ברענגען קרבנות** (צוויי טויבן און א שעפסל), **און דערנאך אנהייבן אויפסניי זיין נזירות פון אנהייב אן, און די אלע טעג וואס ער איז געוועזן נזיר איידער ער איז טמא געווארן פאלן־אוועק, זענען צעשטערט** (דאס טמא ווערן איז סותר, **צעשטערט די טעג). אבער ניט יעדע טומאה, ניט יעדע זאך, דורך וועלכע א נזיר איז געווארן טמא, מאכט אז דער נזיר זאל זיך דארפן אפשערן, ברענגען קרבנות און זי צעשטערט די ביז־איצטי־קע נזירות־טעג. די משנה זאגט דא אז נור צוליב איינע פון די טומאות, וועלכע די משנה וועט באלד אויסרעכענען, דארף דער נזיר זיך אפשערן (דאס הייסט אויך ברענגען קרבנות) און זיי צעשטערן די ביז־איצטיקע טעג אויב ער איז טמא געווארן דורך איינע פון זיי. דאס זיינען:** על המת, צוליב א מת (א טויטן מענטש). **אפילו דער קערפער פון מת איז ניט גאנץ, נאר עס איז פאראן פון אים צוויי זייטן און איין קני, אדער עס איז פאראן דער רוב פון זיינע גלידער, דאס הייסט 125 גלידער (אברים, א גאנצער קערפער האט 248 אברים), אפילו זיי פארנעמען ניט קיין פערטל טאפ, ווי די משנה וועט ווייטער לערנען.** ועל כזית מן המת, און צוליב א כזית פון א מת. **דאס מיינט מען א שטיקל פלייש פון א טויטן מענטש, וואס איז ניט קלענער פון אן אייל־בירט, פון א כזית.** ועל כזית נצל, און צוליב א כזית פליסיקייט (פון א מת). **„נצל״ מיינט דאס פליסיקייט וואס גייט ארויס פון דעם פלייש פון א מת, ווען עס ווערט פארשימלט. אין אראמיש הייסט „נצלא״, אזוי ווי „נזל״ אין לשון קודש, פליסיקייט.** ועל מלא תרווד רקב, און אויף א פולן לעפל פון פארפוילטקייט. אויך דא מיינט מען

מְלֹא תַרְוָד רָקָב, עַל הַשִּׁדְרָה וְעַל הַגֻּלְגֹּלֶת, וְעַל אֵבֶר מִן הַמֵּת, וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי וְעַל חֲצִי קַב עֲצָמוֹת, וְעַל חֲצִי לוֹג דָּם, וְעַל מַגָּעָן, וְעַל מַשָּׂאָן, וְעַל אָהֳלָן, וְעַל עֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה, עַל מַגָּעוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ, עַל אֵלּוּ הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וְסוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל לִמְנוֹת אֶלָּא עַד שֶׁיִּטְהַר וּמֵבִיא אֶת קָרְבְּנוֹתָיו:

ג. אֲבָל הַסְּכָכוֹת, וְהַפְּרָעוֹת, וּבֵית הַפְּרָס, וְאֶרֶץ הָעַמִּים, וְהַגּוֹלֵל,

פון א פארפוילטן (רקב) מת. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז נור ווען דער גאנצער קערפער פון מת איז באגראָבן געוואָרן נאַקעט, אָהן תכריכים, אין א מארמאָרנעם ארון, כדי עס זאָל ניט זיין צוגעמישט קיין אנדערע פארפוילטע זאך, נאָר דער קערפער פון מת. „תרווד" הייסט א לעפל, און די גמרא זאָגט, אז דער שיעור איז וויפיל מען קאָן אריינגעמען אין א פולער האנט (לויט אן אנדערער דעה, אין ביידע הענט). על השדרה, צוליב דעם רוקן-ביין (דער שדרה, פון א מת). אפילו עס האָט ניט אויף זיך קיין שום פלייש. ועל הגלגולת, און צוליב דעם קאָפּ־שיידל (גלגולת, פון א מת). אויך דאָ אפילו ס'האָט ניט קיין פלייש אויף זיך. ועל אבר מן המת ועל אבר מן החי שיש עליהן בשר בשר כראוי, און צוליב אן אבר (א גליד) פון אמת, אָדער צוליב א אבר (א גליד) וואָס איז אָפּגעשניטן געוואָרן פון א לעבעדיקן מענטש, אויב עס איז פאראן אויף אים פלייש גענוג (כראוי). מען מיינט, אז אפילו עס איז ניט פאראן אויף זיי קיין כזית פלייש; ווארום א כזית פלייש אליין האָט דאָך די משנה פריער געזאָגט איז גענוג. אָבער עס איז פאראן אויף זיי (אָדער אויף דעם גליד פון מת צי אויף דעם אָפּגעשניטענעם גליד פון לעבעדיקן) גענוג פלייש, אז ווען זיי וואָלטן ניט געווען אָפּגעשניטן פון א לעבעדיקן מענטש וואָלטן זיי צוריק געוואָרן פארהיילט. ועל חצי קב עצמות, און אויף א האלב טאָפּ ביינער (פון א מת), ועל חצי לוג דם, און אויף א האלבע קוואָרט בלוט (פון א מת). איצט לערנט די משנה, ווי אזוי זאָל דער נזיר טמא ווערן דורך איינער פון די אלע דערמאָנטע טומאות. על מגען, אויב (דער נזיר) רירט זיי אָן (איינער פון די דערמאָנטע זאכן, מגע), אָדער אויב ער טראָגט זיי (משא) אָדער ער איז מיט זיי אין איין געצעלט (אהל, אונטער איין דאך); ועל עצם כשעורה. און אויף אביינדל (פון א מת) וואָס איז (ניט קלענער פון) א גערשטן (נור) אויב דער נזיר רירט עס אָן (דאָס ביינדל) אָדער ער טראָגט עס (מגע אָדער משא). אָבער ניט אויב ער איז מיט אזא ביינדל אונטער איין דאך (אהל, אין איין געצעלט). על אלו, אויף די דאָזיקע זאכן (וואָס די משנה האָט פריער אויסגערעכנט) דאַרף דער נזיר (אויב ער ווערט טמא דורך זיי) זיך אָפּשערן, און ער דאַרף זיך (צווערשט) לאָזן באשפריצן (מיט פרה־אדומה־אש־וואסער) דעם דריטן טאָג (זינט ער איז טמא געוואָרן) און דעם זיבעטן טאָג, און ער צעשטערט די פריערדיקע טעג, און ער הויבט ניט אָן ציילן (אויפסניי זיין נזירות) סיידן ווען ער ווערט ריין און ער ברענגט זיינע קרבנות. די קרבנות מעג ער ברענגען ערשט, ווען ער איז שוין ריין און ער האָט זיך טובל געווען דעם 7־טן טאָג, און עס איז געוואָרן דערנאָך אוונט, ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ו' משנה ו'.

ג. אבל, אָבער (אויף די דאָזיקע טומאות שערט זיך דער נזיר ניט אָפּ). די משנה רעכנט דאָ אויס די דאָזיקע טומאות: הסככות, די צווייגן (פון א ביום). אויב אונטער איינעם פון די צווייגן ליגט א כזית פלייש פון א מת און דער נזיר איז דורכגעגאנגען אונטער די צווייגן און מען ווייסט ניט צי ער איז דורכגעגאנגען אויך אונטער דעם דאָזיקן צווייג, אונטער וועלכן דאָס פלייש ליגט. והפרעות, און ארויסשטעקנדיקע (זאכן פון א וואנט) אויב פון א וואנט שטעקן ארויס שטיינער אָדער העלצער, און אונטער איינעם פון זיי ליגט א כזית פלייש פון א מת, און דער נזיר איז דורכגעגאנגען אונטער זיי, נאָר מען ווייסט ניט צי ער איז דורכגעגאנגען אונטער דעם דאָזיקן אָרט וואו דאָס כזית-פלייש געפינט זיך ובית הפרס, א צעאַקערט קבר־פעלד. אויב מען האָט צעאַקערט א פעלד, אין וועלכן עס איז געווען א קבר, האָט 100 איילן דעם דין פון א בית הפרס

וְהַדּוֹפֶק, וּרְבִיעִית דָּם, וְאֹהֶל, וְרוֹבַע עֲצָמוֹת, וְכֵלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת, וִימֵי סָפְרוֹ, וִימֵי גָמְרוֹ, עַל אֵלוּ אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וְאֵינוֹ סוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִים, וּמַתְחִיל וּמוֹנֶה מִיָּד, וְקָרְבָּן אֵין לוֹ. בֶּאֱמֶת (אָמְרוּ) יְמֵי הַזָּב וְהַזָּבָה וִימֵי הַסְגֵּירוֹ שֶׁל מְצוֹרָע, הֲרֵי אֵלוּ עוֹלִין לוֹ:

(דאָס פעלד פון שטיקלעך, פּרס, שטיקל), און אויב דער נזיר איז דורכגעגאַנגען דאָס דאָזיקע פעלד. וארץ העמים, און דאָס לאַנד פון אַנדערע פעלקער. דאָס מיינט מען אויב דער נזיר איז ארויס פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ, און די חכמים האָבן גוזר געווען אַז חוץ לארץ איז מטמא. והגולל, און דער צודעק פון אַ קבר. אויב דער נזיר האָט אָנגערירט דעם צודעק פון אַ קבר. והדופק, און די זייט-וואַנט פון קבר, (דער קבר אַליין). אויב דער נזיר האָט אָנגערירט די וואַנט פון קבר. ורביעית דם, און אַ פערטל קוואַרט בלוט. מען מיינט דאָ פון אַ מת. ואהל, און אַ געצעלט. אויך דאָ מיינט מען אַ געצעלט, אַ הויז, אין וועלכן עס ליגט אַ מת, און דער נזיר האָט אָנגערירט דאָס געצעלט פון אויסווייניק (אַזוי טייטשט דער רמבם). ורובע עצמות, און אַ פערטל טאָפּ ביינער (פון אַ מת). ביי אַ פערטל טאָפּ ביינער פון אַ מת, דאַרף דער נזיר זיך ניט אָפּשערן נאָר אויב ער איז טמא געוואָרן דורך זיין מיט די ביינער אונטער איין געצעלט (אהל), אָבער אויב ער האָט אָנגערירט אָדער געטראָגן די ביינער דאַרף ער יאָ זיך אָפּשערן. וכלים הנוגעים במת, און כלים, וואָס רירן אָן אַ מת. און דאָס זענען אַזעלכע כלים. וואָס ווער עס רירט זיי אָן דאַרף זיין טמא 7 טעג. וימי ספרו וימי גמרו, און די טעג פון זיין ציילן און די טעג פון זיין פאַרענדיקן (פון אַ מצורע). דער דין איז אַז אַ מצורע, אַ מענטש, וואָס האָט געוויסע קרעץ (וואָס זיינען אויסגערעכנט אין ויקרא י״ג), דאַרף באַטראַכט ווערן דורך אַ כהן, און דער כהן פאַרשליסט אים אויף 7 און טיילמאָל אויף 14 טעג, און דערנאָך ווען דער כהן זאָגט, אַז ער איז אַ מצורע, איז ער, דער מצורע, פולשטענדיק טמא. די דאָזיקע טעג, ווען דער מצורע איז פולשטענדיק טמא, הייסן „ימי גמרו״, די טעג פון זיין פאַרענדיקן, ווען דער כהן האָט פאַרענדיקט די אונטערזוכונג און אים געמאַכט פאַר טמא. ווען דער מצורע ווערט אויסגעהיילט פון זיין צרעת, קומט ער ווידער צום כהן, און דער כהן הייסט אים ציילן 7 טעג, (און אין די 7 טעג איז ער אַלץ טמא), און נאָך די 7 טעג מאַכט ער אים פאַר ריין. די משנה דאָ מיינט, אַז אויב אַ נזיר איז געווען אַ מצורע סיי אין די טעג פון זיין ענטגילטיקער (פאַרענדיקטער) טומאה און סיי אין די 7 טעג פון זיין ציילן. איצט זאָגט די משנה: על אלו, אויף די דאָזיקע (דערמאָנטע טומאות, אויב אַ נזיר איז טמא געוואָרן דורך זיי) דאַרף ער זיך ניט אָפּשערן, און ער צעשטערט ניט די פריעדיקע (די טעג פון נזירות וואָס ער האָט געהאַלטן אײדער ער איז טמא געוואָרן), און ער ווערט באַשפּריצט (מיט פרה־אדומה אַש וואַסער), דעם דריטן טאָג און דעם זיבעטן טאָג, און ווי ער ווערט ריין הייבט ער אָן באַלד ציילן (ווייטער זיינע נזירות־טעג, און ער דאַרף ניט (ברענגט ניט) קיין קרבן. דאָס „באַשפּריצן מיט פרה אדומה־אַש־וואַסער״ איז ניט ביי די טעג פון אַ מצורע, מחמת באַשפּריצן דאַרף מען נאָר ווער עס ווערט טמא דורך אַ טומאת מת, דורך אַ טומאה וואָס האָט אַ שייכות צו אַ מת. די משנה לערנט דאָ, אַז די טעג ווען דער נזיר איז טמא דורך איינע פון די דאָזיקע טומאות, ווערן ניט אַריינגערעכנט אין זיין נזירות, אָבער זיי צעשטערן ניט די פריערדיקע טעג און דער נזיר דאַרף ניט זיך אָפּשערן און דאַרף אויך ניט ברענגען די קרבנות. באמת, מען האָט באמת געזאָגט (די הלכה), אַז די טעג פון אַ זב אָדער פון אַ זבה און די איינשליסונגס־טעג פון אַ מצורע, ווערן אים (דעם נזיר) אַריינגערעכנט (אין די טעג פון זיין נזירות). אַ זב הייסט אַ מאַן וואָס עס פליסט פון אים אַן אומריינע פליסיקייט; אַ זבה הייסט אַ פרוי וואָס עס פליסט פון איר אַן אומריינע פליסיקייט. די „פאַרשליסונגס־טעג פון אַ מצורע״ זיינען די 7 אָדער 14 טעג, אויף וועלכע דער כהן פאַרשליסט דעם מצורע כדי אים אונטערצוזוכן צי ער איז אַ ריכטיקער מצורע. אין די אַלע דריי פאַלן איז דער מענטש טמא. לערנט די משנה אַז אויב אַ נזיר איז געווען אַ זב אָדער (אַ

ד אָמַר רַבִּי אֱלְעָזָר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, חַיָּבִין עָלֶיהָ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ. וְכָל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, לֹא תְהֵא זוֹ קַלָּה מִן הַשֶּׁרֶץ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא דַּנְתִּי לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה אִם עֶצֶם כִּשְׂעוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם בְּאֹהֶל, הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עַל מַגָּעוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ, רְבִיעִית דָּם שֶׁהוּא מְטַמֵּא אָדָם בְּאֹהֶל, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עַל מַגָּעָהּ וְעַל מַשָּׂאָהּ? אָמַר לִי מַה זֶּה עֲקִיבָא? אֵין דָּנִין כָּאן מִקַּל וָחוֹמֶר. וּכְשֶׁבָּאתִי וְהִרְצֵיתִי דְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לִי, יָפֶה אָמַרְתָּ, אֶלָּא כֵּן אָמְרוּ הֲלָכָה:

פרוי) א זבה, אָדער א מצורע אין די פארשליסונגס־טעג, כאָטש ער איז דאָך טמא, ווערן די אלע טעג פארערעכנט אין זיין נזירות.

ד. אָמר, ר׳ אליעזר האָט געזאָגט אין נאָמען פון ר׳ יהושע, אז יעדע טומאה פון א מת, וואָס א נזיר דארף זיך אפשערן צוליב איר (אויב ער איז טמא געוואָרן דורך איר), איז מען חייב צוליב איר פאר אריינגיין אין בית המקדש (ווען מען איז טמא). **דער דין איז אז ווען א מענטש איז טמא און גייט אריין אין בית המקדש (אָדער ער עסט קרבנות פלייש), אויב ער האָט עס געטאָן במזיד קומט אים די שטראָף כרת, און אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג (ער האָט ניט געוואוסט אז ער איז טמא צי אז דאָס איז דאָס בית המקדש) דארף ער ברענגען א קרבן („עולה ויורד", א רייכער מאַן א טייערן קרבן, און אן אָרימאַן א ביליגערן קרבן). זאָגט ר׳ אליעזר אין נאָמען פון ר׳ יהושע, אז נור אזא טומאה פון א מת, וואָס א נזיר דארף זיך אָפשערן צוליב איר, אויב א מענטש איז טמא געוואָרן דורך איר און ער איז אריינגעגאנגן אין בית המקדש, קומט אים כרת (אָדער ער דארף ברענגען א קרבן).** וכל, און יעדע טומאה פון א מת, וואָס דער נזיר דארף זיך ניט אָפשערן צוליב איר, איז מען ניט חייב צוליב איר פאר אריינ־גיין אין בית מקדש אויב מען איז טמא דורך אזא טומאה). **די דאָזיקע טומאות זענען אויסגערעכנט געוואָרן פריער אין משנה ג׳.** אָמר ר׳ מאיר, האָט ר׳ מאיר געזאָגט: זאָל דאָס (די דאָזיקע טומאה צוליב א מת, וואָס דער נזיר שערט זיך ניט אָפ צוליב איר) ניט זיין גרינגער פון (דער טומאה דורך) א שרץ. **ווען א נזיר ווערט טמא דורך אָנרירן א טויטן שרץ, דארף ער זיך אויך ניט אָפשערן, און פונדעסטוועגן זאָגט דער פסוק אין ויקרא ח׳, אז אויב איינער ווערט טמא דורך אָנרירן א טויטן שרץ און ער גייט אריין אין בית המקדש איז ער יאָ חייב (כרת צו א קרבן).** אָמר ר׳ עקיבא, האָט ר׳ עקיבא געזאָגט: איך האָב געפרובט דן־זיין (לערנען א קל וחומר, א זאַך, וואָס איז גרינגער, פון א זאַך וואָס איז הארבער) פאר ר׳ אליעזרן (און איך האָב אזוי געזאָגט): מה דאָך א ביינדל (פון א מת) וואָס איז גרוים ווי א גערשטן, וואָס איז ניט מטמא א מענטש דורך געצעלט (דורך אוהל, ווען א מענטש געפינט זיך דערמיט אונטער איין דאַך), פונדעסטוועגן דארף א נזיר זיך אפשערן אויב ער רירט אָן (דאָס ביינדל) אָדער ער טראָגט עס, מכל שכן א קוואָטירל בלוט (פון א מת) וואָס איז מטמא א מענטש דורך געצעלט (אויב א מענטש געפינט זיך דערמיט אונטער איין דאַך), דארף דאָך אודאי זיין, אז א נזיר זאָל זיך דארפן אָפשערן אויב ער רירט עס אָן אָדער ער טראָגט עס! **פארוואָסזשע לערנען מיר פריער אין משנה ג׳ אז אויף א קוואַרטירל בלוט שערט זיך א נזיר ניט אָפ ?** אָמר לי, האָט צו מיר ר׳ אליעזר געזאָגט: וואָס איז דאָס, עקיבא ? עס איז דאָ ניט פאראַן (מען באנוצט זיך ניט דאָ מיט) א קל וחומר. און ווען איך בין געקומען און פארגעלייגט די זאַך פאר ר׳ יהושע, האָט ער מיר געזאָגט : דו האָסט גוט דן געווען (דער קל וחומר איז א שכל׳דיקער), אָבער אזוי האָט מען געזאָגט די הלכה. **עס ווערט געטייטשט, אז ר׳ יהושע (און אזוי איז אויך געווען די דעה פון ר׳ אליעזר) האָט געזאָגט צו ר׳ עקיבא, אז ווייל דער דין וועגן א ביינדל גרויס ווי א גערשטן איז א**

א שְׁנֵי נְזִירִים שֶׁאָמַר לָהֶן אֶחָד, רָאִיתִי אֶחָד מִכֶּם שֶׁנִּטְמָא וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מִכֶּם, מְגַלְּחִין וּמְבִיאִין קָרְבַּן טֻמְאָה וְקָרְבַּן טָהֳרָה. וְאוֹמֵר אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלָּךְ, וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלָּךְ. וְסוֹפְרִין שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמְבִיאִין קָרְבַּן טָהֳרָה. וְאוֹמֵר אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלָּךְ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתִי, וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלָּךְ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתְךָ. מֵת אֶחָד מֵהֶן: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, יְבַקֵּשׁ אֶחָד מִן הַשּׁוּק שֶׁיִּדּוֹר כְּנֶגְדּוֹ בְּנָזִיר, וְאוֹמֵר אִם טָמֵא הָיִיתִי הֲרֵי אַתָּה נָזִיר מִיָּד, וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי הֲרֵי אַתָּה נָזִיר אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְסוֹפְרִין שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמְבִיאִין קָרְבַּן טֻמְאָה וְקָרְבַּן טָהֳרָה. וְאוֹמֵר אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלָּךְ, וְאִם אֲנִי

הלכה למשה מסיני, און עס איז ניט פאראן אין דער תורה, לערנט מען ניט אָפּ קיין קל וחומר פון א הלכה למשה מסיני.

פרק ח.

א. שני נזירים, צוויי נזירים (ראובן און שמעון), וואָס איינער (א פרעמדער) האָט צו זיי געזאָגט: „איך האָב געזען ווי איינער פון אייך איז טמא געוואָרן, און איך ווייס ניט וועלכער פון אייך״, דארפן זיי זיך אפשערן. **ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ו׳ משנה ו׳ און ז׳ דארף א נזיר, וואָס איז טמא געוואָרן, זיך אָפּשערן נאָך 7 טעג און ברענגען קרבנות טומאה, און דערנאָך ווידער אָנהייבן ציילן אויפסניי זיין נזירות, און צום סוף פון זיין נזירות** (געוויינטליך דויערט א נזירות 30 טעג) **דארף ער זיך אָפּשערן און ברענגען די קרבנות טהרה. זאָגט די משנה, אז די דאָזיקע צוויי נזירים דארפן ווארטן ביז עס ענדיקן זיך די 30 טעג, ביז עס ענדיקט זיך זייער נזירות, און זיי שערן זיך ביידע אָפּ.** ומביאין, און זיי ברענגען (צוויי מאָל קרבנות) א קרבן טומאה און א קרבן טהרה, און ער (איינער פון זיי, למשל, ראובן) זאָגט (צום אנדערן, צו שמעונען): „אויב איך בין דער טמא, איז דער קרבן טומאה מיינער און דער קרבן טהרה איז דיינער, און אויב איך בין דער טהור (דער ריינער, וועלכער איז ניט טמא געוואָרן) איז דער קרבן טהרה מיינער און דער קרבן טומאה איז דיינער״. און דערנאָך ציילן זיי (זענען זיי נזירים) נאָך דרייסיק טעג, און זיי ברענגען (צוזאמען) א קרבן טהרה, און ער (ראובן) זאָגט (צו שמעונען): „אויב איך בין (געווען) דער טמא איז דער קרבן טומאה (וואָס מיר האָבן פריער געבראכט) מיינער און דער קרבן טהרה (וואָס מיר האָבן פריער געבראכט) איז דיינער, און דאָס (דער איצטיקער קרבן) איז מיין קרבן טהרה; און אויב איך בין דער טהור (און דו ביזט געווען דער טמא), איז דער (פריערדיקער) קרבן טהרה געווען מיינער, און דער קרבן טומאה איז געווען דיינער, און דאָס (דער איצטיקער קרבן) איז דיין קרבן טהרה. **און ממה נפשך האָבן ביידע געבראכט ריכטיק די קרבנות און צום סוף זיינען זיי געוואָרן אויס נזירים.** מת אחד, אויב איינער פון זיי (למשל, שמעון) איז געשטאָרבן (און ראובן איז געבליבן א נזיר וועגן וועלכן עס איז א ספק צי ער איז טמא צי טהור, און ער האָט ניט נאָך איינעם מיט וועמען צו ברענגען די דאָזיקע קרבנות און אויסנעמען דעם תנאי ווי פריער אין דער משנה), — האָט ר׳ יהושע געזאָגט, אז ער זאָל בעטן א מענטש פון דער גאַס (לוי׳ן) אז ער זאָל טאָן א נדר צו זיין א נזיר (אז ער זאָל ווערן א נזיר), און ער (ראובן) זאָגט צו אים (צו לוי׳ן): „אויב איך בין געוואָרן טמא, זאָלסטו זיין א נזיר באלד (שוין פון איצט), און אויב איך בין א טהור זאָלסטו ווערן א נזיר ערשט נאָך דרייסיק טעג״. און זיי ציילן דרייסיק טעג (נזירות) און זיי ברענגען א קרבן טומאה און א קרבן טהרה, און ער (ראובן) זאָגט (צו לוי׳ן): „אויב איך בין געוואָרן טמא (קומט דאָך אויס אז לוי איז שוין א נזיר דרייסיק טעג) איז דער קרבן טומאה מיינער און דער קרבן טהרה דיינער, און אויב איך

הוּא הַטָּהוֹר קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה בְּסָפֵק. וְסוֹפְרִין שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמְבִיאִין קָרְבַּן טָהֳרָה. וְאוֹמֵר אִם אֲנִי הוּא הַטָּמֵא קָרְבַּן טֻמְאָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלָּךְ וְזֶה קָרְבַּן טָהֳרָתִי, וְאִם אֲנִי הוּא הַטָּהוֹר קָרְבַּן טָהֳרָה שֶׁלִּי וְקָרְבַּן טֻמְאָה בְּסָפֵק וְזֶהוּ קָרְבַּן טָהֳרָתֶךָ. אָמַר לוֹ בֶּן זוֹמָא, וּמִי שׁוֹמֵעַ לוֹ שֶׁיִּדֹּר כְּנֶגְדּוֹ בְנָזִיר? אֶלָּא מֵבִיא חַטַּאת הָעוֹף וְעוֹלַת בְּהֵמָה. וְאוֹמֵר אִם טָמֵא הָיִיתִי הַחַטָּאת מֵחוֹבָתִי וְהָעוֹלָה נְדָבָה, וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי הָעוֹלָה מֵחוֹבָתִי וְהַחַטָּאת בְּסָפֵק. וְסוֹפֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה. וְאוֹמֵר אִם טָמֵא הָיִיתִי הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה נְדָבָה וְזוֹ חוֹבָה, וְאִם טָהוֹר הָיִיתִי הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה חוֹבָה וְזוֹ נְדָבָה, וְזֶה שְׁאָר קָרְבָּנִי.

בין דער טהור (איז דאָך לוי נאָך ביז איצט ניט געווען קיין נזיר) איז דער קרבן טהרה מיינער, און דעם קרבן טומאה האָב איך געבראַכט פאַר א ספק. **דער קרבן טומאה איז פון א פאָר טויבן און א שעפּסל, און איינע פון די טויבן איז א עולה, און איינע פון די טויבן איז א חטאת.** טייטשט די גמרא אז ער ברענגט ניט מער ווי די טויב אלס **חטאת, און א חטאת עוף** (א טויב פאַר א חטאת) **קאָן מען ברענגען אויך פאַר א ספק** (און מ'טאָר זי ניט עסן), **און דער דין איז,** (מסכתא נזיר י״ח) **אז ווען א נזיר טמא ברענגט נאָר בלויז דעם חטאת און ער ברענגט ניט דאָס שעפּסל אלס קרבן אשם, קאָן ער אָנהויבן ציילן זיינע ריינע נזירות־טעג.** וסופרין, און (דערנאָך) ציילן זיי דרייסיק טעג (נזירות) און זיי ברענגען א קרבן טהרה, און ער (ראובן) זאָגט (צו לוי): „אויב איך בין געווען דער טמא, איז דער פריערדיקער קרבן טומאה געווען מיינער און דער פריערדיקער קרבן טהרה איז געווען דיינער (ווארום לוי איז דאָך שוין פריער געווען א נזיר), און דאָס (דער איצטיקער קרבן) איז מיין קרבן טהרה; און אויב איך בין געווען טהור (איז דאָך לוי פריער ניט געווען קיין נזיר, נאָר ערשט איצט ענדיקט ער זיין נזירות) איז דער פריערדיקער קרבן טהרה געווען מיינער און דער פריערדיקער טומאה איז געווען א ספק, און דאָס (דער איצטיקער קרבן) איז דיין קרבן טהרה. **ווי מיר האָבן שוין געזאָגט קאָן מען די חטאת־עוף, די טויב אלס חטאת, ברענגען פאַר א ספק וועגן.** אָמר לו בן זומא, האָט בן זומא געזאָגט צו אים (צו ר׳ יהושע׳ן): און ווער וועט אים (ראובנען) הערן (צוליב טאָן זיין בקשה) אז ער זאָל צוליב אים טאָן א נדר צו זיין א נזיר? ! נאָר (די עצה איז פאַר ראובנען), אז ער זאָל (אָפּציילן צוערשט זיינע דרייסיק טעג און אָפּשערנדיק זיך זאָל ער) ברענגען א חטאת עוף (א טויב אלס חטאת) און א בהמה (א שעפּסל) אלס עולה, און ער זאָל זאָגן: „אויב איך בין געווען טמא זאָל דער חטאת (די טויב אלס קרבן חטאת) זיין פאַר מיין חוב (וואָס איך דאַרף ברענגען מיין קרבן טומאה) און די עולה איז מיין נדבה (איך האָב סתם געבראַכט א קרבן עולה אלס א נדבה), און אויב איך בין געווען א טהור איז די עולה פאַר מיין חוב (וואָס איך דאַרף איצט ברענגען די קרבנות טהרה, וואָס זענען דריי בהמות, א עולה, א חטאת און שלמים) און די (טויב אלס) חטאת (האָב איך געבראַכט) פאַר א ספק״. און דערנאָך ציילט ער (ראובן) אָפּ דרייסיק טעג (נזירות) און ער ברענגט (דריי בהמות, א עולה, א חטאת און שלמים אלס) קרבנות טהרה, און ער זאָגט: „אויב איך בין געווען טמא, איז די ערשטע עולה (וואָס איך האָב פריער געבראַכט) געווען מיינע א נדבה. און דיאיצטיקע (עולה) איז פאַר מיין חוב (דער קרבן טהרה), און אויב איך בין געווען טהור איז די פריערדיקע עולה געווען מיין חוב (א טייל פון דעם קרבן טהרה) און די איצטיקע עולה איז א נדבה, און דאָס (די אנדערע איצטיקע צוויי בהמות, דער חטאת און דער שלמים) איז מיין קרבן (טהרה). **לויט בן זומא באַשטייט דער אויפטו אין דעם וואָס דער נזיר, אויב ער איז ניט געווען טמא האָט געבראַכט מיט 30 טעג פריער די עולה אלס זיין קרבן טהרה, און דערנאָך, אין 30 טעג, ארום האָט ער געבראַכט דעם חטאת און דעם שלמים אלס זיין קרבן טהרה** (דער קרבן טהרה באַשטייט פון 3

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נִמְצָא זֶה מֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו לַחֲצָאִים. אֲבָל הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים לְבֶן זוֹמָא. **ב** נָזִיר שֶׁהָיָה טָמֵא בְּסָפֵק וּמֻחְלָט בְּסָפֵק אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים אַחַר שִׁשִּׁים יוֹם. וְשׁוֹתֶה יַיִן וּמְטַמֵּא לְמֵתִים אַחַר מֵאָה

בהמות, פונא עולה, א חטאת און שלמים). אָמר ר׳ יהושע, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: קומט דאָך אויס, אז דער דאָזיקער נזיר ברענגט זיינע קרבנות טהרה האלב-ווייז (לחצ־אין, ביסלעכווייז)! עס קומט דאָך עס אז ער ברענגט ניט אלע דריי קרבנות אין איין טאָג, נאָר ער ברענגט צוערשט די עולה, און אין דרייסיק טעג שפּעטער דעם חטאת און דעם שלמים. אבל, אָבער די חכמים האָבן מודה געווען צו בן זומא. ווייל דער דין איז, אז א נזיר קאָן ברענגען זיינע קרבנות ביסלעכווייז; ער מוז זיי ניט ברענגען אלע אין איין טאָג.

ב. נזיר, א נזיר וועלכער איז (באלד אין ערשטן טאָג פון זיינע דרייסיק-טעג־נזירות) געווען אין ספק צי ער איז געוואָרן טמא, און ער איז געווען אין ספק צי ער איז א ענדגילטיקער מצורע (מוחלט, ענדגילטיק), מעג עסן קרבנות־פלייש (ערשט) נאָך זעכציק טעג, און ער מעג טרינקן וויין און זיך מטמא זיין צו מתים (ערשט) נאָך הונדערט און צוואנציק טעג. די דאָזיקע משנה איז זייער בקיצור, און דער רמבם איז זיין פירוש צו משניות זאָגט, אז כדי זי צו פארשטיין דארף מען וויסן עטליכע זאכן. מיר וועלן דאָ געבן צו דערקלערן די משנה. ווי מיר האָבן פריער געלערנט דארף א נזיר, וועלכער דארף זיין נזיר 30 טעג, און ער איז טמא געוואָרן (ער האָט אָנגערירט א מת), וואַרטן 7 טעג, און ווערן ריין און זיך אפּשערן, ברענגען די קרבנות טומאה, און דערנאָך אָנהויבן אויפסניי זיין א ריינער נזיר 30 טעג, און דער נאָך שערט ער זיך אָפּ און ווערט אויס נזיר. אויב אָבער ער איז ניט א טמא נזיר, טאָר ער זיך ניט אָפּ־שערן ביז צום סוף פון די דרייסיק טעג. נאָך א דין איז פאראן, אז א מצורע, א מענטש, וואָס האָט אויפן קערפּער א קרעציקייט און דער כהן האָט אים באטראכט (זע פריער פרק ז׳ משנה ב׳) און האָט אים דערקלערט פאר א ענטגילטיקן מצורע (מוחלט), איז ער טמא, און ער טאָר ניט עסן קיין קרבנות פלייש. אויב אָבער עס האָט זיך ארויסגע־וויזן דערנאָך אז ער איז אויסגעהיילט געוואָרן פון זיין צרעת, דארף ער זיך אָפּשערן, און וואַרטן 7 טעג, און דערנאָך זיך נאָכאמאָל אָפּשערן און ברענגען זיינע קרבנות, און ערשט דערנאָך ווערט ער אינגאנצן ריין און ער קאָן עסן קרבנות פלייש. נאָך א דין איז פאראן, אז אויב א נזיר איז א מצורע און ער איז געוואָרן אויסגעהיילט מעג ער זיך אָפּשערן (זע פריער פרק ו׳ משנה ה׳), ווייל די מצוה אפּצושערן א מצורע איז דוחה די עבירה ניט אָפּצושערן א נזיר. אָבער דאָס איז נור ווען דער מצורע איז געווען א זיכערער מצורע,אודאי. אָבער אויב ער איז נור געווען א ספק מצורע, טאָר ער אלס נזיר זיך ניט אָפּשערן. נאָך א דין איז פאראן, אז א מצורע וועלכער איז א נזיר, מוז ער זיך אפּשערן באזונדער אלס מצורע וואָס ווערט אויסגעהיילט, און דערנאָך אלס נזיר וואָס פארענדיקט זיין נזירות, אָדער אלס נזיר טמא, וואָס ווערט ריין פון זיין טומאה. לערנט די משנה, אז אויב איינער איז געוואָרן א נזיר אויף 30 טעג, און באלד דעם ערשטן טאָג איז געווען וועגן אים צוויי ספקות, איינער צי ער האָט אָנגערירט א מת און ער איז ספק טמא, און דער צווייטער איז, צי ער איז געווען א מצורע (אָבער איצט איז ער זיכער אויסגעהיילט געוואָרן), איז כדי ער זאָל קאָנען ווערן אויס נזיר טמא און אויס נזיר אינגאנצן און אויס מצורע, דארף ער טאָן אזוי. צוערשט (אלס טמא־מת) באשפּריצט ער זיך מיט פּרה־אדמה־אש־וואסער און איז זיך טובל, און ער מוז וואַרטן 30 טעג און זיך אָפּשערן אלס אַן אויסגעהיילטער מצורע. ער קאָן זיך ניט אָפּשערן באלד ווייל טאָמער איז ער ניט א מצורע, נאָר ער איז א ריינער נזיר, און ער מוז וואַרטן מיט זיין אפּשערן 30 טעג. אָבער אזוי ווי עס קאָן דאָך זיין אז ער איז ניט געווען א מצורע, נאָר א נזיר טמא, איז דאָך דאָס דאָזיקע אפּשערן ניט קיין אָפּשערן אלס מצורע, נאָר אלס נזיר טמא. דאריבער דארף ער וואַרטן ווידער 30 טעג, כדי זיך אָפּ־צושערן דאָס צווייטע מאָל אלס אויסגעהיילטער מצורע (וואָרום פון דעם אפּשערן זיך אלס נזיר טמא ביז דעם אפּשערן זיך אלס ריינער נזיר צום סוף פון נזירות מוזן דאָך

וְעֶשְׂרִים יוֹם. שֶׁתִּגְלַחַת הַנֶּגַע דּוֹחָה תִּגְלַחַת הַנָּזִיר בִּזְמַן שֶׁהוּא וַדַּאי אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהוּא סָפֵק אֵינוֹ דוֹחֶה:

פרק ט.

א הַגּוֹיִם אֵין לָהֶן נְזִירוּת. נָשִׁים וַעֲבָדִים יֵשׁ לָהֶן נְזִירוּת. חֹמֶר בַּנָּשִׁים מִבָּעֲבָדִים, שֶׁהוּא כוֹפֶה אֶת עַבְדּוֹ וְאֵינוֹ כוֹפֶה אֶת אִשְׁתּוֹ. חֹמֶר בָּעֲבָדִים

אריבערגיין די 30 טעג). אזוי ארום איז ער נאָך 60 טעג געוואָרן אויף זיכער אויס מצורע, און ער ברענגט זיינע קרבנות, און דערנאָך מעג ער עסן קדשים-פלייש. איצט קאָן דאָך זיין אז ער איז טאקע געווען א אויסגעהיילטערמצורע, און די בידע אָפּשע־רונגען זענען געווען די אָפּשערונגען נאָכן צרעת; קומט דאָך אויס, אז איצט איז ער א נזיר טמא, ווארום ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, קאָן דאָס אפשערן זיך פון א מצורע ניט פארעכנט ווערן פארן אפשערן פון א נזיר (טמא צי טהור). אָבער עס קאָן דאָך אויך זיין, אז ער איז ניט קיין נזיר טמא נאָר א נזיר טהור; דאריבער מוז ער וואַרטן מיטן 3טן מאָל אָפּשערן זיך ווידער 30 טעג, כדי צו מעגן זיך אָפּשערן. נאָכן 3טן מאָל אָפּשערן קאָן דאָך זיין, אז ער איז טאקע געווען א נזיר טמא, און דאָס 3טע מאָל אָפּשערן איז געווען דאָס ריין מאכן זיך פון זיין טומאה-נזירות, דאריבער דארף ער איצט אויפסניי אָנהייבן ציילן ווידער 30 טעג נזירות אלס נזיר טהור, (דאָס הייסט ארום און ארום 120 טעג) און ערשט נאָך דער דאָזיקער צייט ברענגט ער זיינע נזירות־קרבנות און ער שערט זיך אָפּ אלס נזיר טהור, און ער ווערט אויס נזיר און ער מעג טרינקען וויין און מטמא זיין זיך צו מתים. די גמרא צו דער דאָזיקער משנה לערנט נאָך ווי אזוי ער זאָל טאָן מיט די קרבנות וואָס ער דארף ברענגען סיי אלס אויסגע־היילטער ספק־מצורע און סיי אלס ספק־נזיר טמא. עס איז כמעט אזוי ווי פריער אין משנה א׳, אז מען ברענגט די טויב־חטאת אלס ספק, און די עולה נעמט מען אויס א תנאי, אז אָדער זי איז אלס חוב אָדער אלס נדבה. — איצט דערקלערט די משנה פאר־וואָס קאָן ער, אלס ספק מצורע, זיך ניט אפשערן באלד, און דארף וואַרטן אזש 30 טעג, און זי זאָגט: שתגלחת, ווייל דאָס אפשערן זיך פון (אן אויסגעהיילטן) מצורע (נגע, פון צרעת) איז דוחה (שטופּט אוועק דעם איסור, די עבירה פון) אָפּשערן זיך ביי א נזיר, (נאָר) ווען עס (דאָס אפשערן זיך צוליב דעם צרעת) איז אודאי (א זיכערע מצוה, דער מענטש איז געווען אויף זיכער א מצורע), אָבער ווען עס איז א ספק, איז עס ניט דוחה. דאָס איז דער דין וואָס מיר האָבן פריער געגעבן. מען דארף דאָ נאָך צוגעבן, אז כאָטש נאָך די 60 טעג איז דאָך דער נזיר נאָך א נזיר טמא, פונדעסטוועגן מעג ער עסן קרבנות־פלייש, ווייל פון דער טומאה פון מת איז ער דאָך שוין געוואָרן טהור, מחמת ער האָט זיך געלאָזט באַשפּריצן מיט דעם פרה־אדומה-אש־וואסער און ער האָט זיך טובל געווען. ער הייסט נור „נזיר-טמא״ ווייל ער האָט נאָכניט געבראַכט זיינע קרבנות־טומאה, און דאָס שטערט אים ניט צו עסן קרבנות־פלייש. דער דין אז א טמא כאָטש ער איז געוואָרן ריין נאָר אויב ער האָט נאָכניט געבראַכט זיינע קרבנות (מחוסר כיפורים) טאָר ניט עסן קרבנות־פלייש, איז נור ביי א טומאה וואָס איז גע־וואָרן פון דעם מענטשס קערפּער זעלבסט (ווי א זב, א מצורע, טומאה היוצאה מגופו), אָבער ניט ביי א נזיר וואָס די טומאה איז געוואָרן דורך אָנרירן א מת.

פרק ט.

א. הנכרים, גויים האָבן ניט קיין נזירות. אז א גוי זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר״, איז ער ניט קיין נזיר. ווייל אין במדבר ו׳ ווערט געזאָגט „דבר אל בני ישראל״, אז נזירות איז נור ביי בני ישראל, ביי יידן און ניט ביי גויים. נשים, פרויען און שקלאַפן האָבן יאָ נזירות. אויב א פרוי צי א שקלאַף זאָגט: „איך זאָל זיין א נזיר״ ווערט די פרוי צי דער שקלאַף א נזיר. חומר, עס איז הארבער ביי פרויען ווי ביי שקלאַפן (דער־מיט) וואָס ער (דער בעל הבית) קאָן צווינגען זיין שקלאַף (דעם נזיר, אז ער זאָל יאָ טרינקען וויין און יאָ זיך מטמא זיין צו מתים) און ער (דער מאַן) קאָן ניט צווינגען זיין ווייב. דער מאַן קאָן צעשטערן (מיפר זיין) די נזירות פון זיין ווייב, מאַכן זי פאַר אויס

מִבַּנָּשִׁים שֶׁהוּא מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מֵפֵר נִדְרֵי עַבְדּוֹ. הֵפֵר לְאִשְׁתּוֹ הֵפֵר עוֹלָמִית, הֵפֵר לְעַבְדּוֹ יָצָא לְחֵרוּת מַשְׁלִים נְזִירוּתוֹ. עָבַר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לֹא יִשְׁתֶּה, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר יִשְׁתֶּה: **ב** נָזִיר שֶׁגִּלַּח וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא, אִם טֻמְאָה יְדוּעָה סוֹתֵר, וְאִם טֻמְאַת הַתְּהוֹם אֵינוֹ סוֹתֵר. אִם עַד שֶׁלֹּא גִלַּח, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר. כֵּיצַד?

נזירה, אַבער אויב ער האָט ניט צעשטערט די נזירות קאָן ער זי ניט צווינגען צו טרינקען וויין און מטמא צו זיין זיך צו מתים. חומר, בעבדים, עס איז הארבער ביי שקלאפן ווי ביי פרויען (דערמיט) וואָס ער (דער מאן) קאָן צעשטערן (מיפר זיין) די נדרים פון זיין ווייב, און ער (דער בעל הבית) קאָן ניט צעשטערן די נדרים פון זיין שקלאַף. **מיט נדרים דאָ מיינט מען אויך די נזירות. די משנה דערקלערט דאָ באלד, וואָס מען מיינט אז דער בעל הבית קאָן ניט צושטערן די נזירות פון זיין שקלאַף, סטייטש מיר האָבן דאָך פריער געלערנט, אז ער קאָן צווינגען זיין קנעכט (דעם נזיר) צו טרינקען וויין און מטמא־צו־זייך־זיך צו מתים? און די משנה זאָגט:** הפר לאשתו, אויב ער האָט צושטערט זיין ווייבס נזירות) האָט ער זי צעשטערט אויף שטענדיק (און נאָכן צעשטערן קאָן ער איר ניט הייסן יאָ צו זיין א נזירה); האָט ער (אַבער) צעשטערט (די נזירות) פון זיין שקלאַף (ער האָט אים געצווינגען צו טרינקען וויין און מטמא-צו־זיין-זיך צו מתים). איז אויב ער (דער שקלאַף) איז ארויסגעגאנגען פריי (דער בעל הבית האָט אים באפרייט און ער איז געוואָרן אויס שקלאַף) דאַרף ער פארענדיקן זיין נזירות. **ער דאַרף דאמאָלס זיין ווייטער נזיר ביז ער דערנדיקט די טעג פון די נזירות וואָס ער האָט אויף זיך גענומען. דער רמבם טייטשט, אז אויב א בעל הבית צעשטערט די נזירות פון זיין שקלאַף, ווערט דאדורך דער שקלאַף פריי, און דאמאָלס דאַרף ער פארענדיקן זיין נזירות. לויט דעם פירוש פון רמבם איז ריכטיק די גירסא, וואָס איז פאראן אין טייל משניות, „ומשלים נזירותו" „און ער פארענדיקט זיין נזירות".** עבר, אויב א(שקלאַף א נזיר, ווען דער בעל הבית צווינגט צו טרינקען וויין) איז אוועקגעגאנגען פון בעל הבית'ס געזיכט (ער איז אנטלאָפן פון בעל הבית), זאָגט ר' מאיר, אז ער טאָרניט טרינקען (קיין וויין), און ר' יוסי זאָגט, אז ער מעג טרינקען. **די גמרא זאָגט, אז ר' מאירס טעם איז, כדי דער שקלאַף זאָל זיך מצער זיין און ער זאָל צוריקקומען צום בעל הבית, און ר' יוסי'ס טעם איז, כדי דער שקלאַף זאָל נישט קראַנק ווערן (פון גיט טרינקען וויין), און וויל דער בעל הבית זוכט אים הייסט עס ווי ער איז אלץ אין רשות פון בעל הבית.**

ב. נזיר, א נזיר, וועלכער (איז געווען ריין און ער האָט פארענדיקט זיין נזירות און געבראכט זיינע קרבנות און) האָט זיך אָפגעשוירן, און ער איז דערנאָך געוואויר געוואָרן אז ער איז געהאט טמא געוואָרן (אין דער צייט פון זיין נזירות דורך א מת) איז אויב דאָס איז געווען דורך א באוואוסטע טומאה (טומאה ידועה) צעשטערט (עס די פריעדיקע נזירות־טעג, און ער מוז אויפסניי זיין נזיר), און אויב עס איז געוואָרן דורך א אָפגרונט־טומאה (טומאת התהום), צעשטערט עס ניט. **ער דאַרף מער ניט זיין קיין נזיר. מיט „טומאת התהום", „אן אפגרונט־טומאה" מיינט מען אזא מת, וואָס קיינער אין דער וועלט האָט דאמאָלס ניט געוואוסט, אז דער מת (דער טויטער מענטש). איז דאָ פאראן; למשל, דער נזיר איז אדורכגעגאנגען איבער א גרוב און דאָרט איז געהאט פריער ארייגעפאלן א מענטש און איז געהרגט געוואָרן און קיינער האָט ניט געוואוסט דערפון.** אם עד, אויב ער (דער נזיר איז געוואויר געוואָרן) איידער ער האָט זיך אָפגעשוירן (אז ער איז געהאט פריער טמא געוואָרן), איז סיי אזוי (דורך א באוואוסטע טומאה) און סיי אזוי (דורך אן אָפגרונט טומאה), צעשטערט עס. **און ער מוז זיין נאָכאמאָל נזיר. אין דער גמרא איז פאראן א מחלוקה צי אויב א נזיר איז געוואויר געוואָרן וועגן טומאת התהום נאָכן ברענגען די קרבנות נאָר פארן אָפ-שערן זיך, צי עס צושטערט די נזירות.** כיצד, ווי אזוי? אויב ער (א נזיר, וועלכער איז טמא געוואָרן ניט דורך א מת נאָר דורך א טויטן שרץ, וואָס צעשטערט ניט זיין

יָרַד לִטְבֹּל בִּמְעָרָה וְנִמְצָא מֵת צָף עַל פִּי הַמְּעָרָה טָמֵא. נִמְצָא מְשֻׁקָּע בְּקַרְקַע הַמְּעָרָה, יָרַד לְהָקֵר טָהוֹר, לִטָּהֵר מִטֻּמְאַת מֵת טָמֵא, שֶׁחֶזְקַת טָמֵא טָמֵא, וְחֶזְקַת טָהוֹר טָהוֹר, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר: ג הַמּוֹצֵא מֵת

נזירות) איז אראָפּגעגאנגען אין א הייל (מיט וואסער זיך טובל צו זיין) און ער האָט געפונען א (כזית פלייש פון א) מת שווימען אויף (דעם וואסער פון) דער הייל, איז ער טמא. דאָס הייסט ניט קיין טומאת התהום, נאָר עס איז א באוואוסטע טמא, ווייל קוים איז דאָס שטיקל פלייש געשווימען אויפ׳ן וואסער, נעמט מען אָן אז מענטשן האָבן געוואוסט דערפון. מען נעמט אויך אָן (ביי דער טומאה פון א מת) אז ער, דער נזיר, האָט אָנגערירט דאָס שטיקל פלייש, כאָטש עס איז נור א ספק. נמצא משוקע, אויב דאָס (שטיקל פלייש) איז געפונען געוואָרן איינגעזינקען אין דער ערד פון דער הייל (אונטער דעם וואסער), איז (דער דין), אז אויב ער (דער נזיר) איז אראָפּגעגאנגען (אין וואסער) זיך אָפּצוקילן (און ער איז ניט געווען טמא דורך א טומאת מת), איז ער טהור. מחמת דאָס הייסט א טומאת התהום, קיינער האָט ניט געוואוסט, אז אין דער ערד איז פאראן א שטיקל פלייש פון א מת. און דעריבער כאָטש ער איז שפּעטער, נאָכן אפשערן זיך, געוואויר געוואָרן, אז ער איז טמא געוואָרן דורך דעם שטיקל פלייש אין דער ערד פון דער הייל, דאַרף ער ניט נאָכאמאָל זיין נזיר. ליטהר, אויב (אָבער דער נזיר איז אראָפּגעגאנגען) כדי זיך טובל צו זיין (צו ווערן ריין) פון א טומאה דורך א מת, איז ער טמא. אויב מען האָט דערנאָך געפונען דאָס שטיקל פלייש אין דער ערד פון דער הייל, איז אפילו דער נזיר האָט זיך שוין געהאט אָפּגעשוירן, דאַרף ער נאָכאמאָל ווערן נזיר. ווייל דער דין אז טומאת התהום, אן אומבאוואוסטע טומאה, אן אָפּגרונט־טומאה, צעשטערט ניט די נזירות, איז נור ווען דער נזיר איז פריער געהאט געווען ריין פון א טומאה דורך א מת; אָבער אויב דאָס איז געשען ווען דער נזיר האָט זיך טובל געווען פון א טומאה דורך א מת, נעמט מען אָן, אז ער איז ווייטער געוואָרן טמא דורך דעם געפינענעם כזית פלייש פון א מת, ער בלייבט אין דער „חזקה״, אין זעלביקן צושטאנד פון טומאה. און די משנה גיט באלד צו דעם דאָזיקן טעם: שחזקת, ווייל די חזקה פון א טמא איז טמא, און די חזקה פון א טהור איז טהור, ווייל עס איז דאָ פיס (א יסוד) צו דער זאך. דאָס איז דער דין פון חזקה פון „שטארקייט פון זעלביקן מצב וואָס ביז איצט״. אויב מען איז אין ספק וועגן א זאך, צי עס איז טמא צי טהור, זאָגט מען, אז אויב ביז איצט איז די זאך געווען טמא, האָט זי דאָך די חזקה פון טומאה, איז זי ווייטער טמא; אויב אָבער די זאך איז געווען טהור, האָט זי דאָך די חזקה פון טהרה, איז זי ווייטער טהור. די זאך בלייבט אין זעלביקן מצב ווי זי איז געווען ביז איצט. דער אויסדרוק „רגלים לדבר״, „פיס צו דער זאך״, מיינט א יסוד און א טעם צו דער זאך.

ג. המוציא, אז איינער געפינט צוערשט א מת (א טויטן מענטשן באגראָבן ליגנדיק ווי זיין שטייגער דאַרף זיין, מעג ער צונעמען (פון דאָרט און איבערטראָגן קובר צו זיין אין אן אנדער אָרט) אים (דעם מת) און זיין ערד ארום (תבוסתו). דער דין איז, אז ווען מען איז קובר א טויטן מענטש אין א קבר, איז דער קבר דעם מת׳ס, און מען טאָר אים פון דאָרט ניט אוועקנעמען. אָבער דאָ מיינט מען אז מען האָט געפונען א טויטן מענטש אין אן אָרט, און מען ווייסט ניט צי דאָס איז א קבר, צי עס קאָן זיין, אז מען האָט דעם מת דאָ קובר געווען נור אויף א צייט, מיט דער כונה אים שפּעטער אוועקצונעמען פון דאנען און קובר צו זיין אין א ריכטיקן בית הק־ברות (דאָס איז דער טייטש פון „בתחילה״, „צוערשט״, מען ווייסט ניט אז דאָ איז א קבר). זאָגט די משנה, אז כדי מענטשן זאָלן ניט פארבייגיין און טמא ווערן דורך׳ן דאָזיקן צייטווייליקן קבר, מעג מען דעם מת אוועקנעמען פון דאָרט און קובר זיין אין אן אנדער אָרט. מען מוז אָבער מיטנעמען דאָס ביסל ערד ארום דעם מת. „תבוסתו״ זאָל זיין פון וואָרט „בסס״, דאָס צעקלאפּטע, ווייכע ערד ארום.

בַּתְּחִלָּה מִשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ. מָצָא שְׁנַיִם נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן. מָצָא שְׁלֹשָׁה, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמֹנֶה הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה. מָצָא אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁאִלּוּ מִתְּחִלָּה מְצָאוֹ נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ: ד כָּל סְפֵק נְגָעִים בַּתְּחִלָּה

אן אנדערע גירסא איז „תפוסתו", זיין „ארומנעם", די ערד ארום אים, די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט מען די גאנצע ווייכע ערד און נאָך ערד אזוי דיק ווי דריי פינ־גער. די גמרא זאָגט, אז „מת" מיינט מען א טויטן, אָבער ניט קיין געהרגעטן, קיין הרוג. „מושכב", ליגנדיק מיינט „ניט זיצנדיק", און „כדרכו" „ווי דער שטייגער איז", מיינט, ניט איינגעגראָבן דעם קאָפּ צווישן די זייטן, מחמת אזוי זענען קובר גויים זייערע מתים, און עס קאָן זיין אז עס איז א גוי. מצא שנים, אויב מען האָט געפונען צוויי (טויטע מענטשן), מעג מען זיי צונעמען צוזאמען מיט זייערע ערד ארום. ווייל אויך ביי צוויי מתים נעמט מען אָן, אז דאָס איז ניט געווען קיין קברים, נאָר צייטווייליק באגראָבן. מצא שלשה, אויב מען האָט געפונען דריי (טויטע מענטשן), איז אויב עס איז פאראן צווישן איינעם און דעם אנדערן (צווישן ערשטן קבר און דעם דריטן קבר) פון פיר איילן ביז אכט (איילן), איז עס א פלאץ פון קברים (שכונת קברות). דאָס איז א סימן, אז מען האָט זיי דאָרט קובר געווען אויף שטענדיק און אז דאָס איז אן אָרט פון קברים, און מען טאָר זיי ניט אוועקנעמען פון דאָרט. אויב עס איז ווינציקער פון 4 איילן, איז עס זייער ענג, און עס איז א סימן, אז דאָס איז ניט קיין שטענדיקע קברים אויף א בית הקברות, נאָר מען האָט זיי סתם אוועקגעלייגט, כדי זיי צוצונעמען, מחמת אזוי ענג באגראָבט מען ניט קיין מתים. ווידער אויב עס איז מער פון 8איילן איז אויך א סימן, אז עס איז ניט קיין בית הקברות, ווייל עס איז צו ברייוח צווישן די קברים. בודק, מען דאַרף (אויב מען געפינט דריי מתים) בודק זיין (זוכן ווייטער) ביז צוואַנציק איילן (טאָמער זענען פאראן נאָך קברים) און אויב מען האָט געפונען איין (מת) צום סוף פון די צוואַנציק איילן (הייסט עס אז אויך ער האָט דאָ זיין שטענדיק קבר און מען טאָר אים ניט רירן פון אָרט), און מען איז פון אים (פון דעם דאָזיקן מת) ווייטער בודק צוואַנציק איילן, מחמת עס איז דאָ א יסוד צו דער זאַך (עס איז רגלים לדבר, א באווייז, אז אויך דער דאָזיקער מת צום סוף פון די צוואַנציק איילן קאָן זיין געהערט צו א בית הקברות), ווארום (כאָטש) ווען מען וואָלט אים (דעם דאָזיקן מת) געפינען צוערשט (אָן די פריערדיקע דריי מתים) וואָלט מען געמעגט אוועקנעמען (פון דאָרט) אים (דעם מת) צוזאמען מיט זיין ערד ארום. די גמרא אין בבא בתרא ק"ב זאָגט, פאַרוואָס זוכט מען 20 איילן, ווייל אמאָל פלעגט מען קובר זיין אין היילן, מערות, און מינדסטנס צוויי קברים־היילן זענען ארויסגעגאנגען אויף איין קברים־הויף (חצר), און א הייל האָט געהאלטן 4 איילן די ברייט אויף 6 איילן די לענג, און דער הויף האָט געהאלטן 6 איילן אויף 6 איילן. קומט אויס, אז דער שטח פון די צוויי קברים־היילן האָבן געהאלטן 12 איילן, און דער הויף 6, איז צוזאמען 18 איילן, און מען לייגט צו נאָך 2 איילן ווייל טאָמער איז מען בודק איין קברים הייל אין אלכסון אין דער קרומער ליניע, און ביים אלכסון פון 4 איילן אויף 6 איילן קומט צו לערך 2 איילן. צוזאמן איז עס דאריבער 20 איילן. די משנה ווערט דאָ געבראכט צוליב דעם כלל פון „רגלים לדבר", „א יסוד צו דער זאַך", וואָס מיר האָבן געהאַט פריער אין משנה ב'. צוליב דעמזעלביקן טעם ווען אויך די ווייטערדיקע משנות ברענגען הלכות, וואָס זייער טעם איז דער „רגלים לדבר".

ד. כל ספק, יעדער ספק פון צרעת אין אָנהויב איז טהור, איידער עס איז געווען צוגעבונדן (נזקק) צו טומאה. דער דין איז אז א מענטש האָט א צרעת, א קרעציקן פלעק, גייט ער צום כהן וועלכער פארשליסט דעם מצורע אויף 7 טעג, און נאָך 7 טעג אויב דער כהן זעט אז דער פלעק איז גרעסער געוואָרן, איז דער מענטש

טָהוֹר עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטֻמְאָה. מִשֶּׁנִּזְקַק לְטֻמְאָה סְפֵקוֹ טָמֵא. בְּשִׁבְעָה דְרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה בְּמַשָּׂא וּבִקְפִיצָה וּבְחֹלִי וּבְמַרְאֶה וּבְהִרְהוּר. מִשֶּׁנִּזְקַק לְזִיבָה אֵין בּוֹדְקִין

א מצורע און ער איז טמא. זאָגט די משנה (אזוי טייטשט דער ברטנורא לויט ר׳ עקיבא אין מסכתא נגעים פרק ה׳ משנה ד׳) אז אויב צוויי מענטשן וועלכע האָבן געהאט די פלעקן, ביי איינעם אזוי גרויס ווי א ארבעס און ביים צווייטן אזוי גרויס ווי א טאָלער, זענען בײדע געקומען צום כהן און ער האָט זיי פארשלאָסן אויף 7 טעג, און דערנאָך זענען זיי געקומען צום כהן, און ביי ביידע זענען די פלעקן גרויס ווי א טאָלער. קומט דאָך אויס אז דער ביי וועמען עס איז געוועז ווי אן ארבעס, דארף זיין טמא; אָבער אויב מען געדענקט ניט ביי וועמען עס איז געוועז ווי אן אר־בעס, זענען ביידע טהור. ווייל קיינער פון זיי איז נאָכניט געוועז טמא, איז דער ספק ביי זיי אויך טהור. משנזקקו, אויב אָבער זיי זענען שוין געוועז צוגעבינדן צו טומאה, איז דער ספק טמא. אויב ביי ביידע מענטשן זענען צום סוף פון די 7 טעג געוואָרן די פלעקן אזוי גרויס ווי א טאָלער מיט עפּעס, קומט דאָך אויס, אז זיי זיינען ביידע טמא, ווארום ביי ביידע האָבן זיך די פלעקן פארגרעסערט. אָבער דערנאָך זענען ביי ביידע געוואָרן די פלעקן קלענער און זיי זענען אזוי גרויס ווי א טאָלער, קומט דאָך אויס אז איינער פון זיי, דער פון טאָלער דארף זיין טהור; אָבער ווייל דאָ זענען שוין ביידע געוועזן „צוגעבינדן״ (נזקק) צו טומאה, זיי זענען שוין געוועזן טמא, דאריבער זיינען ביידע טמא צוליב ספק. דאָס איז דערזעלבער כלל פון „רגלים לדבר״, פון דער חזקה, וואָס מיר האָבן געגעבן פריער אין משנה ב׳. — בשבעה דרכים, מיט זיבן וועגן (אויף זיבן אופנים, אין זיבן זאכן) פאָרשט מען עס דעם זב, איידער ער איז צוגעבינדן גע־וואָרן צו זיין זיבה (-טומאה). דער דין איז אז אויב ביי איינעם באוויזט זיך אן אומריינע פליסיקייט פון זיין געשלעכטס־אָרגאַן, איז ער טמא איין טאָג, און ער דארף זיך טובל זיין און ביינאכט איז ער שוין טהור. אויב אָבער עס האָט זיך באוויזן פון אים א צווייט מאָל די פליסיקייט, הייסט ער שוין א זב (פון וואָרט „זוב״, פליסן), און ער איז שוין טמא 7 טעג. אויב אָבער עס האָט זיך באוויזן א דריט מאָל די פליסיקייט, ווערט ער א גאנצער זב, און נאָך די 7 טעג ווען ער ווערט ריין, דארף ער ברענגען א קרבן. דער דין איז, אז דאָס צווייטע מאָל ווערט ער א זב נאָר ווען עס האָט זיך באוויזן דאָס פליסיקייט פון זיך אליין. אויב אָבער עס האָט זיך באוויזן צוליב אן אויסער־ליכער סיבה, הייסט ער אן אונס, געצווינגען, און ער איז ניט קיין זב. זאָגט די משנה, אז אין זיבן זאכן פאָרשט מען אויס דעם זב, צי צוליב זיי האָט זיך באוויזן די פלי־סיקייט, און ער הייסט ניט קיין זב. אָבער דאָס פאָרשט מען נור אויב ער איז נאָכניט געוועזן קיין זב. די זיבן זאכן זיינען: במאכל, מיט עסן. צי ער האָט געגעסן שווערע עסנס, ווי פעט פלייש וכדומה. ובמשתה, און מיט טרינקן. צי ער האָט געטרונקן צופיל. במשא, מיט טראָגן א משא. צי ער האָט ניט אמאָל געטראָגן א שווערע משא. ובקפיצה, און מיט שפרינגן. צי ער האָט ניט אמאָל געגעבן א הויכן שפרונג. ובחולי, און מיט קראנקייט. צי ער איז ניט קראנק געוועזן. ובמראה, און מיט זען. צי ער האָט געזען א פרוי, און דאדורך איז עס אים געקומען. ובהרהור, און מיט פאָרשטעלן זיך. מיט הרהורים, טראכטן וועגן פרויען. אויב ער האָט געהאט איינע פון די זאכן ביים צווייטן מאָל באוויזן זיך פון דער פליסקייט, הייסט ער אן אונס, און ער איז ניט קיין זב. משנזקק, אָבער אויב ער איז שוין געוועזן צוגעבינדן צו זיבה (ער איז שוין געוועזן א זב) איז מען אים ניט בודק (מען פאָרשט אים ניט אויס). אויב דאָס צווייטע מאָל איז געוועזן פון זיך אליין, און דערנאָך האָט זיך באוויזן די פליסיקייט א דריט מאָל, פאָרשט מען שוין ניט צי דאָס איז געוועזן דורך איינער פון די 7 זאכן, נאָר ער ווערט פאררעכנט פאר א גאנצן זב און ער דארף ברענגען די קרבנות. אונסו, סיי ער איז גע־וועזן אן אונס (געצוואונגן דורך איינע פון די דערמאָנטע זאכן), און סיי עס איז א ספק (צי דאָס איז ניט אמאָל) צוליב זיין זרע איז ער טמא. הייסט ער א זב און ער דארף

אוֹתוֹ. אוֹנְסוֹ וּסְפֵקוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ טְמֵאִין, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְהֵקַל מִמַּה שֶּׁהָיָה, לְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וּמֵת, חַיָּב. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר: ה נָזִיר הָיָה שְׁמוּאֵל כְּדִבְרֵי רַבִּי נְהוֹרַאי שֶׁנֶּאֱמַר וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ. נֶאֱמַר בְּשִׁמְשׁוֹן וּמוֹרָה וְנֶאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל וּמוֹרָה; מַה מוֹרָה הָאֲמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן נָזִיר, אַף מוֹרָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁמוּאֵל נָזִיר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי וַהֲלֹא אֵין מוֹרָה אֶלָּא שֶׁל בָּשָׂר וָדָם? אָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי, שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָא שֶׁל בָּשָׂר וָדָם.

(סליק מסכת נזיר)

ברענגן נאָך 7 טעג די קרבנות. **אָבער איידער ער איז געוואָרן א זב, אויב פאר די פליסיקייט האָט זיך באוויזן א טראָפּן פון זיין זרע, ווערט ער ניט קיין זב דערפון. איצט זאָגט די משנה דעם טעם פארוואָס עס איז אן אונטערשיד צווישן איידער ער איז געוועזן א זב און נאָכן זיין א זב** שרגלים, ווייל עס איז דאָ א יסוד צו דער זאַך. **עס איז דאָס זעלביקע וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ב׳,** דהיינו, **אז ווייל ער איז שוין געוועזן א זב נעמט מען ניט אָן אז דאָס דריטע מאָל איז געוועזן צוליב אן אויסערלי־כער סיבה, צוליב אן אונס.** המכה, אז איינער גיט א קלאַפּ דעם אנדערן, און (דער אנ־דער איז דערפון אזוי קראַנק געוואָרן אז) מען האָט אים אָפּגעשאַצט צום שטאַרבן, אָבער עס איז אים דערנאָך בעסער געווען, און דערנאָך איז אים ערגער געוואָרן (הכביד, שווערער, ערגער), און ער איז געשטאָרבן, איז ער (דער שלעגער) חייב. **ער איז שולדיג פאר טויטן א מענטש.** ר׳ נחמיה זאָגט, אז ער איז פטור (ניט שולדיג **פאר טויטן א מענטש**), ווייל עס איז פאַראַן א יסוד צו דער זאַך. **דאָס וואָס דעם געשלאָ־גענעם איז געוואָרן בעסער ווייזט, אז דער טויט איז ניט געקומען פון דעם פריער־דיקן קלאַפּ.**

ה. נזיר, שמואל (הנביא) איז געווען א נזיר, לויט די ווערטער פון ר׳ נהוראי, **רשי זאָגט אז „כדברי ר׳ נהוראי" איז דאָס זעלביקע וואָס „אזוי זאָגט ר׳ נהוראי". אויב איינער זאָגט, „איך זאָל זיין ווי שמואל" איז ער א נזיר. און די ראיה אז שמואל איז געווען א נזיר איז:** שנאמר, וואָרום עס ווערט געזאָגט (אין שמואל א׳ א׳ וועגן שמואל) „ומורה לא יעלה ראשו, און קיין שער־מעסער זאָל ניט ארויפגיין אויף זיין קאָפּ", און אזוי ווי ביי שמשון (אין שופטים יג) ווערט געזאָגט „ומורה", און ביי שמואל ווערט געזאָגט „מורה", איז אזוי ווי (דאָס וואָרט) „מורה" וואָס ווערט געזאָגט ביי שמשון מיינט (אז ער זאָל זיין) א נזיר; אזוי מיינט (דאָס וואָרט) מורה ביי שמואל, אז ער זאָל זיין א נזיר. **וועגן שמשון איז פאראַן בפירוש דאָרט אין שופטים י״ג „כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן", אז ער זאָל זיין א נזיר.** אמר, האָט ר׳ יוסי געזאָגט: סטייטש מורה מיינט מען דאָך פון א מענטש (בשר ודם, פלייש און בלוט, פון א מענטש־ליך באַשעפעניש). **ר׳ יוסי האַלט, אז דאָס וואָרט „מורה" מיינט ניט קיין „שער־מע־סער", נאָר עס מיינט „מורה" פון וואָרט „מרות", „הערשאַפט", אָדער פון „מורא", פורכט, פחד, און עס הייסט, אז שמואל וועט ניט מורא האָבן פאר קיין מענטש, פאר קיין בשר ודם.** אמר לו, האָט ר׳ נהוראי געזאָגט צו אים (צו ר׳ יוסי), סטייטש עס איז דאָך שוין געזאָגט געוואָרן (אין שמואל א׳, ט״ז) „ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, ווי אזוי קאָן איך גיין, און שאול וועט דערהערן וועט ער מיך הרגענען", האָט ער דאָך יאָ געהאַט די מורא פאר א מענטש! **דערפון איז געדרינגען, אז מורה מיינט מען א שער־מעסער און אז שמואל איז געווען א נזיר.**

סליק מסכת נזיר — געענדיגט די מסכתא נזיר)

מַסֶּכֶת סוֹטָה.

פֶּרֶק א.

א הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקָהּ | עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי

מ ס כ ת א ס ו ט ה

הקדמה

די תורה זאָגט אין במדבר ה׳, אז אויב א מאן איז חושד זיין ווייב, אז זי לעבט מיט א פרעמדן מאן, זי איז אוועקגעגאנגען פון גלייכן וועג („תשטה״, אָפּגעקערט זיך), זאָל ער איר וואָרנען, מקנא־זיין. די משנה רופט אָן אזא פרוי „סוטה״ (פון „תשטה״) און זאָגט אז דאָס דאָזיקע „וואָרנען״, „מקנא זיין״, מיינט, אז ער זאָל איר זאָגן, אז זי זאָל זיך מיט יענעם פרעמדן מאן ניט טרעפן אין א געהיים אָרט, ניט זיין מיט אים איינע אליין. אויב אָבער די פרוי האָט ניט געפאָלגט און איז יאָ געווען מיט דעם פרעמדן מאן אליין אין אן אָרט, זאָל דער מאן פירן דאָס ווייב קיין ירושלים, אין בית המקדש. דאָרט שרייבט אויף א כהן די דערמאָנטע פרשה פון חומש במדבר ה׳, וואָס ווערט אָנגערופן „די פרשה פון סוטה״ (די קללות פון דער פרשה), אויף א מגילה פון פארמעט. דער כהן נעמט אין א כלי הייליק וואסער פון כיור אין בית המקדש, און טוט אריין אין וואסער אביסל ערד פון בית המקדש, און ער מעקט אָפּ די אָנגעשריבענע פרשה אין דעם וואסער. דאָס וואסער הייסט „מים המאררים״, „דאָס פארשעלטענדיקע וואסער״, און אויך „מים המרים״, דאָס ביטערע וואסער. דערנאָך גיט איבער דער מאן פון דער סוטה צום כהן א מנחה, א קרבן פון מעל, וואָס דער כהן איז מקריב אויפן מזבח. און דערנאָך לייענט פאָר דער כהן פאָר דער סוטה די פרשה פון דער סוטה, אז אויב זי איז ריין, האָט ניט געזינדיקט, וועט עס איר ניט שאדן, נאָר אויב זי האָט געזינדיקט וועט איר געשוואָלן ווערן דער בויך און אירע לענדן וועלן אראָפּפאלן. דער כהן גיט איר דערנאָך צו טרינקען דאָס וואסער, און אויב עס האָט איר ניט געשאדט, מעג דער מאן ווייטער וואוינען מיט איר.

די מסכתא סוטה וועלכע האָט 9 פּרקים, לערנט די פרטים פון די דינים וועגן דער סוטה. אין דער מסכתא קומען אויך אין די לעצטע פרקים הלכות פון אנדערע ענינים, ווי פון ברכת כהנים (דוכנען), „הקהל״ (דאָס פארלייענען דורכן אידישן מלך אין דער צייט פון בית המקדש א פרשה פון דער תורה), פון דעם אופן ווי אזוי יידן האָבן געפירט מלחמות, די דינים פון דער „עגלה ערופה״ און צום סוף פון לעצטן פרק זענען פאראן אויך היסטאָרישע פארצייכנונגען און ווערטער פון מוסר און חסידות.

פרק א.

א. המקנא, אז איינער וואָרנט זיין ווייב (אז זי זאָל זיך ניט טרעפן אליין אין אן אָפּגעזונדערט אָרט מיט א פרעמדן מאן), זאָגט ר׳ אליעזר, אז ער דארף איר וואָרנען פאר צוויי עדות, אָבער צו געבן איר צו טרינקען וואסער קאָן ער אויך דורך איין עדות אָדער דורך זיך אליין, עס מוזן זיין 2 עדות דאבי ווי ער האָט איר געוואָרנט, און איין עדות איז ניט גענוג. אָבער עס איז גענוג, אז איין עדות זאָגט אז ער האָט געזען, ווי דאָס ווייב איז (נאָכן וואָרנען איר) אריינגעגאנגען מיט דעם פרעמדן מאן (נסתרה, זי האָט זיך באהאלטן מיט אים) אין א אָפּגעזונדערט אָרט, אז איר מאן זאָל איר קאָנען צווינגען צו טרינקען דאָס ביטערע וואסער. נאָכמער, עס איז גענוג, ווען איר מאן אליין זאָגט, אז ער האָט זי געזען אריינגיין מיט דעם פרעמדן מאן אין דעם אָפּגעזונדערטן אָרט, אז זי זאָל מוזן טרינקען דאָס וואסער, און כל זמן זי האָט ניט געטרונקען דאָס וואסער טאָר איר מאן מיט איר ניט לעבן. ר׳ יהושע זאָגט, אז ער מוז איר וואָרנען פאר צוויי עדות, און ער קאָן איר צווינגען צו טרינקען דאָס וואסער נור דורך צוויי עדות. עס מוזן זיין צוויי עדות וועלכע זאָגן, אז זיי האָבן געזען ווי דאָס ווייב האָט זיך באהאלטן מיטן פרעמדן מאן.

שְׁנַיִם וּמַשְׁקָהּ עַל פִּי שְׁנָיִם: ב כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ, אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ עֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לְבֵיתָהּ וּמֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה. נִכְנְסָה עִמּוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה

אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ וַאֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה, וְאִם מֵת חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: ג וְאֵלּוּ אֲסוּרוֹת מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה. הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ, וְשֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְהָאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה, וְשֶׁבַּעְלָהּ אֵינוֹ

ב. כיצד, ווי אזוי ווארנט ער (דער מאן) איהר? אויב ער האָט איר געזאָגט פאר צוויי עדות: „דו זאָלסט ניט רעדן מיט יענעם מענטשן", און זי האָט גערעדט מיט אים, איז זי נאָך מותר צו איר הויז (מעג זי ווייטער לעבן מיט איר אייגענעם מאן), און (אויב זי איז דאָס ווייב פון א כהן) מעג זי עסן תרומה. **דער דין איז אז א ווייב, פון א כהן מעג עסן תרומה, די תבואה און פרוכטן און גרינס וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט צו א כהן; א ישראל טאָרניט עסן קיין תרומה. די גמרא טייטשט די משנה אזוי: אויב דער מאן האָט איר ביים ווארנען געזאָגט נור אז זי זאָל ניט רעדן מיט יענעם מענטש, איז אפילו זי האָט זיך באהאלטן מיט יענעם פרעמדן מאן, איז עס גאָרניט, און איר מאן מעג מיט איר לעבן און זי מעג אויך עסן תרומה, אויב דער מאן איז א כהן. אויב דער מאן האָט איר געוואָרנט ניט צו באהאלטן זיך אליין מיט דעם פרעמדן מאן אין א געהיים אָרט, און זי האָט זיך ניט באהאלטן, אפילו זי האָט גערעדט מיט דעם פרעמדן מאן, מעג זי אויך ווייטער לעבן מיט איר מאן און זי מעג אויך עסן תרומה. זי הייסט ניט דאדורך קיין סוטה.** נכנסה, אויב (אָבער דער מאן האָט איר געוואָרנט ניט צו באהאלטן זיך מיט דעם פרעמדן מאן און) זי איז מיט אים (מיט דעם פרעמדן מאן) אריינגעגאנגן אין א געהיים אָרט, און האָט זיך מיט אים געזוימט דאָרט אזוי לאנג אז זי האָט געקאָנט טמא ווערן (כדי טומאה, אז זי זאָל ווערן אומריין, זי זאָל האָבן געזינדיקט מיט אים), איז זי אסור צו איר הויז (צו איר מאן, זי טאָרניט לעבן מיט איר מאן), און זי טאָרניט עסן קיין תרומה (אויב איר מאן איז א כהן). **זי הייסט א סוטה. די גמרא זאָגט, אז די צייט פון קאָנען זינדיקן, טמא ווערן (כדי טומאה), איז ווי לאנג עס דויערט אָפּבראָטן אן איי פון א הון און עס אויסטרינקן. — די ווערטער „מותרת לביתה", „זי איז מותר צו איר הויז", און „אסורה לביתה", „זי איז אסור צו איר הויז", מיינען צום מאן, לעבן מיט'ן מאן.** ואם מת, און אויב ער (איר מאן) איז געשטאָרבן (אָן קינדער, נאָכדעם ווי דאָס ווייב איז געוואָרן א סוטה), זאָל זי נעמען חליצה, אָבער מען טאָר זי ניט מייבם זיין. **מיר האָבן דערקלערט אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות, אז ווען איינער שטאַרבט אָן קינדער, דאַרף די אלמנה אָדער חתונה האָבען מיט איר מאַן'ס ברודער (דאָס הייסט אז דער שוואָגער איז איר מייבם) אָדער זי נעמט פון אים חליצה. זאָגט די משנה, אז א סוטה (אויב זי האָט נאָכניט געהאַט געטרונקען דאָס וואסער) טאָר דער שוואָגער ניט מייבם זיין, זי איז אסור צו אים; אָבער זי דאַרף נעמען פון אים חליצה כדי זי זאָל מעגן חתונה האָבן מיט אן אנדערן.**

ג. ואלו, און די דאָזיקע (פרויען) טאָרן ניט עסן קיין תרומה (אפילו ווען זיי זענען טעכטער פון כהנים). **א פרוי א סוטה טאָר ניט עסן קיין תרומה נאָר אזוי לאנג ווי זי האָט ניט געטרונקען דאָס וואסער, אָבער נאָכן טרינקען דאָס וואסער מעג זי עסן תרומה, און זי איז מותר צו מאן. אָבער די דאָזיקע פרויען סוטות, וואָס די משנה וועט ווייטער אויסרעכענען, טאָרן קיינמאָל מער ניט עסן קיין תרומה.** האומרת, די פרוי וועלכע זאָגט (צו איר מאן): „איך בין טמא צו דיר (איך האָב געזינדיקט מיט א פרעמדן מאן)", און די (פרוי) וועגן וועלכער עס זענען געקומען עדות (וועלכע זאָגן) אז זי איז טמא (זי האָט געזינדיקט מיט א פרעמדן מאן), און די (פרוי) וואָס זאָגט (נאָכדעם ווי דער מאן האָט איר געוואָרנט און זי האָט זיך באהאלטן מיט דעם פרעמדן מאן): „איך וויל ניט טרינקן (דאָס ביטערע וואסער)", און (די פרוי, די סוטה) וואָס איר

רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ. כֵּיצַד עוֹשֶׂה לָהּ. מוֹלִיכָהּ לְבֵית דִּין שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בַּעְלָהּ נֶאֱמָן עָלֶיהָ: ד הָיוּ מַעֲלִין אוֹתָהּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וּמְאַיְּמִין עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּאַיְּמִין עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת. וְאוֹמְרִים לָהּ, בִּתִּי הַרְבֵּה יַיִן עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה שְׂחוֹק עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה יַלְדוּת עוֹשָׂה, הַרְבֵּה שְׁכֵנִים הָרָעִים עוֹשִׂים. עֲשִׂי לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל שֶׁנִּכְתָּב בִּקְדֻשָּׁה שֶׁלֹּא יִמָּחֶה עַל הַמָּיִם. וְאוֹמְרִים לְפָנֶיהָ

מאן וויל איר ניט געבן צו טרינקן (דאָס וואסער), און די (פרוי, די סוטה) וואָס איר מאן (פירנדיק איר קיין ירושלים צו טרינקן דאָס וואסער) איז געקומען אויף איר אין וועג (האָט געלעבט מיט איר). **די גמרא זאָגט, אז אויב עדות זאָגן, אז די פרוי האָט געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאן, איז אפילו זי האָט געטרינקן דאָס וואסער און עס האָט איר ניט געשאדט, איז זי אסור צום מאן און זי טאָרניט עסן קיין תרומה. ווייל פון פסוק אין במדבר ה׳ „ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה״ לערנט מען אָפּ, אז דאָס וואסער איז בודק, ווירקט אויף דער פרוי, נאָר ווען עס זענען ניט פאראן קיין עדות, אָבער אויב עס זיינען פאראן עדות, אז זי האָט געזינדיגט, אפילו די עדות זעגען אין א ווייטן לאנד, ווירקט ניט דאָס וואסער.** כיצד, ווי אזוי דארף ער (איר מאן) זיך אויפפירן מיט איר? ער פירט זי (זיין ווייב, נאָכדעם ווי ער האָט זי געווארנט און זי האָט זיך באהאלטן מיט א פרעמדן מאן) צום ביח דין פון דאָזיקן אָרט (וואו ער געפינט זיך) און זיי געבן אים מיט צוויי תלמידי חכמים (וועלכע זאָלן מיטגיין מיט אים און מיט זיין ווייב קיין ירושלים) טאָמער וועט ער קומען אויף איר (וועט ער לעבן מיט איר) אויפן וועג. **די תלמידי חכמים זענען כדי אים צו ווארנען אז ער זאָל עס ניט טאָן.** ר׳ יהודה זאָגט (אז מען האָט ניט מיטגעשיקט קיין תלמידי חכמים, ווייל) איר מאן איז באגלויבט וועגן איר. **מ׳געטרויט אים, אז ער וועט אויפן וועג ניט לעבן מיט איר, ווייל ער טאָר עס ניט טאָן און ער וועט ניט עובר זיין אויף דער עבירה, פונקט ווי מען געטרויט יעדן מאן, אז ער וועט ניט לעבן מיט זיין ווייב ווען זי איז א נידה. די חכמים אָבער האלטן, אז א נידה, איז א הארבע עבירה (עס קומט דערפאר כרת, פארשגיטן צו ווערן דורכן הימל) וועט ער ניט עובר זיין, אָבער לעבן מיט א סוטה איז א לייכטערע עבירה, עס איז נור א לאו, עס קומט ניט דערפאר קיין כרת, דאריבער קאָן מען אים ניט געטרויען.**

ד. היו, מען האָט זי ארויפגעפירט (קיין ירושלים) צום גרויסן בית דין אין ירושלים, און זיי (דער בית דין) האָט זי אָנגעשראָקן אזוי ווי מען שרעקט אָן עדות אין א טויט־משפט. **אין מסכתא סנהדרין פרק ד׳ משנה ה׳ ווערט געלערנט, אז עדות וואָס קומען זאָגן עדות אין א משפט, וואָס דראָט מיט טויט־שטראָף (עדות נפשות), דארף דאָס בית דין זיי זאָגן ווערטער אָפּצושרעקן זיי, אז זיי זאָלן ניט זאָגן קיין ליגן. אויך אויף דער פרוי דער סוטה האָט דאָס בית־דין געפרובט ווירקן מיט ווערטער, אז זי זאָל זיך מודה זיין אויב זי האָט געזינדיקט, מחמת מ׳דארף דאָך אָפּמעקן אין וואסער די פרשה פון חומש, אין וועלכער ס׳איז פאראן גאָטס נאָמען, און מען טאָר ניט דערלאָזן, אז גאָטס נאָמען זאָל אָפּגעמעקט ווערן אומזיסט.** ואומרים, און זיי (דאָס בית דין) זאָגן צו איר: טאָכטער, א סך טוט וויין (דאָס טרינקן פון וויין פירט צו זינד), א סך טוט (לייכטזיניקער) שפאס (אויך דאָס פירט צו זינד), א סך טוט ניט־דערפארנעם קינדהייט (אויך דאָס פירט צו זינד), א סך טוען שלעכטע שכנים (שלעכטע חברים), (און אויב דו האָסט געזינדיקט) טו עס (זיי זיך מודה) פאר דעם (כבוד פון גאָטס) גרויסן נאמען, וועלכער איז געשריבן געוואָרן מיט קדושה, אז ער זאָל ניט אָפּגעמעקט ווערן אין וואסער. **מען פרובט איר דערקלערן, אז עס קאָן זיין, אז זי האָט אָפּגעטאָן די עבירה צוליב טרינקן וויין, לייכטזיניקייט, נארישן, יינגן שכל, שלעכטע חברים, און זי זאָל זיך מודה זיין.** ואומרים לפניה, און זיי (דאָס בית דין) זאָגן פאר איר ווערטער, וואָס

דְּבָרִים שֶׁאֵינָהּ כְּדַאי לְשָׁמְעָן הִיא וְכָל מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ: ה אִם אָמְרָה טְמֵאָה אֲנִי שׁוֹבֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ וְיוֹצֵאת וְאִם אָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי מַעֲלִין אוֹתָהּ לְשַׁעַר הַמִּזְרָח שֶׁעַל פֶּתַח שַׁעַר נִקָנוֹר, שֶׁשָּׁם מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת, וּמְטַהֲרִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת, וּמְטַהֲרִין אֶת הַמְּצֹרָעִים, וְכֹהֵן אוֹחֵז בִּבְגָדֶיהָ, אִם נִקְרְעוּ נִקְרָעוּ, אִם נִפְרְמוּ נִפְרָמוּ, עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבָּהּ, וְסוֹתֵר אֶת שְׂעָרָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם הָיָה לִבָּהּ נָאֶה לֹא הָיָה מְגַלֵּהוּ, וְאִם הָיָה שְׂעָרָהּ נָאֶה לֹא הָיָה סוֹתְרוֹ: ו הָיְתָה מִתְכַּסָּה בְלְבָנִים

זי איז ניט ווערט צו הערן, ניט זי און ניט די גאַנצע משפחה פון אירע עלטערן. **די גמרא זאָגט, אז מען דערציילט איר די סיפורים פון חומש ווי ראובן האָט זיך מודה געווען אויף דער מעשה מיט זיין שטיף־מוטער בלהה (בראשית ל"ה, כ"ד), און יהודה האָט זיך מודה געווען אויף דער מעשה מיט זיין שנור תמר (בראשית ל"ח, כ"ו), און זיי האָבן זיך ניט געשעמט.**

ה. אם אמרה, אויב זי (די פרוי) האָט געזאָגט: „איך בין טמא" (איך האָב געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאַן), צעברעכט זי איר "כתובה און זי ווערט געגט. **דער דין איז, אז ווען א פרוי קריגט א גט פון איר מאַן, דאַרף ער איר צאָלן די כתובה (200 גולדן אויב זי איז געווען א בתולה צו דער חתונה, און 100 גולדן אויב זי איז ניט געווען קיין בתולה). אָבער אויב די פרוי האָט געזינדיקט מיט א פרעמדן מאַן, קומט איר א גט אָן דער כתובה.** „זי צעברעכט (שוברת) איר כתובה" מיינט, **אז זי שרייבט א שובר, א קוויטל, אז איר קומט ניט דאָס כתובה־געלט; דאָס איז אין די ערטער וואו מען שרייבט ניט קיין כתובה. אָבער אין די ערטער, וואו מ'שרייבט א כתובה, איז גענוג אז מען צערייסט די כתובה.** ואם אמרה, אָבער אויב זי האָט געזאָגט: „איך בין ריין" (איך האָב ניט געזינדיקט), פירט מען זי אַרויף (פון ירושלים צום בית המקדש) צום מזרח־טויער וואָס איז לעבן דעם טויער פון ניקנור, וואָס דאָרט גיט מען צו טרינקן (דאָס ביטערע וואַסער) צו די סוטות. **וועגן דאָזיקן טויער ניקנור (שער ניקנור) פון בית־המקדש־הויף זע שקלים פרק ו' משנה ג' און יומא פרק ג' משנה י.** ומטהרין, און (ביים טויער) רייניקט מען קימפעטאָרינס, און מ'רייניקט מצורעים. **אויב ביי א מענטש האָט זיך באַוויזן א קרעציקער פלעק און דער כהן האָט דאָס אָנערקענט פאַר צרעת, איז דער מענטש א מצורע און ער ווערט טמא. ווען דאָס צרעת גייט אַוועק, דאַרף דער מצורע קומען צום כהן, צום בית המקדש, און דער כהן פירט אַדורך די רייניגונג (זע אין דער הקדמה צו מסכתא נגעים). דאָס קומט פאָר ביים ניקנור־טויער.** וכהן, און (ווען די סוטה קומט צו צום ניקנור־טויער) נעמט־אָן א כהן (פון בית המקדש) ביי אירע קליידער (ביים האַלדז), און אויב זיי זענען (דאַדורך) צעריסן געוואָרן זיינען זיי צעריסן געוואָרן, און אויב זיי זענען גאָר שטאַרק צעריסען געוואָרן (נפרמו) זענען זיי גאָר שטאַרק צעריסן געוואָרן, ביז ער אַנטבלויזט (דעקט אָפּ) איר האַרץ, און ער לאָזט פונאַנדער אירע (קאָפּ-) האָר. **דער כהן גיט א צי איר קלייד פון האַלדז אַראָפּ; כדי אויפצודעקן איר האַרץ, און אויב דאָס קלייד ווערט דאַביי צעריסן דאַרף דעם כהן ניט אַרן. אויך לאָזט פונאַנדערט דער כהן אירע פאַרקעמטע האָר.** ר' יהודה זאָגט, אז אויב איר האַרץ (דער אַנטבלויזטער קערפּער־טייל אַרום האַרץ) איז געווען שיין, האָט ער אים ניט אָפּגעדעקט, און אויב אירע האָר זענען געווען שיינע, האָט ער זיי ניט פונאַנדערגעלאָזן. **די גמרא זאָגט, אז דאָס איז כדי די יינגע כהנים (די „פרחי כהונה", די „בלומען פון דער כהונה) זאָלן ניט זען איר שיינעם קערפּער־טייל און אירע שיינע האָר, מחמת טאָמער וועט זי זיך אַרויסווייזן אומשולדיק וועלן די יינגע כהנים זיך טשעפּן צו איר (יתגרו בה). — די אַלע זאַכן האָט מען געטאָן כדי איר צו פאַרמיאוסן; און מען האָט אויך געטאָן אַנדערע זאַכן, כדי איר צו פאַרמיאוסן, ווי די משנה וועט באַלד לערנען.**

ו. היה, אויב זי איז געווען אָנגעטאָן (מכוסה) אין ווייסע (קליידער) טוט ער

מְכַסָּהּ בִּשְׁחוֹרִים. הָיוּ עָלֶיהָ כְּלֵי זָהָב וְקַטְלָיאוֹת נְזָמִים וְטַבָּעוֹת מַעֲבִירִים מִמֶּנָּה כְּדֵי לְנַוְּלָהּ. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל מִצְרִי וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ. וְכָל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּא לִרְאוֹת, חוּץ מֵעֲבָדֶיהָ וְשִׁפְחוֹתֶיהָ מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּהּ גַּס בָּהֶן. וְכָל הַנָּשִׁים מֻתָּרוֹת לִרְאוֹתָהּ שֶׁנֶּאֱמַר וְנִוַּסְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה.

ז בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד, בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. הִיא קִשְּׁטָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵרָה הַמָּקוֹם נִוְּלָהּ. הִיא גִּלְּתָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵרָה, הַמָּקוֹם גִּלָּה עָלֶיהָ. בַּיָּרֵךְ הִתְחִילָה בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן, לְפִיכָךְ תִּלְקֶה הַיָּרֵךְ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן, וּשְׁאָר כָּל הַגּוּף

זי אָן אין שווארצע (קליידער). **און אויב שווארצע קליידער מאכן איר שיין, טוט מען זי אָן אין מיאוסע קליידער.** היה עליה, אויב זי האָט געטראָגן (היה עליה, ס׳זענען געווען אויף איר) גאָלדענע זאכן און האלדז־קייטלעך (קטליאות), נאָז־רינגן, און רינגן, נעמט מען זיי אראָפּ פון איר כדי זי צו פארמיאוסן. „קטליאות״ הייסן האלדז־קייטלעך; **אויך אין דער לאטיינישער שפראך הייסט א קייטל „קאטעלאָ״. „נזמים״ מיינט מען רינגן וואָס פרויען פלעגן טראָגן אמאָל אין דער נאָז, אין וועלכע מען האָט געמאכט לעכלעך; טייל מאָל איז עס, אויך דער טייטש אוירינגלעך. (יחזקאל ט״ז, י״ב, „ואתן נזם על אפך״, און בראשית ל״ה, ד׳ „ואת הנזמים אשר באזניהם״).** ואחר כך, און דערנאָך ברענגט ער (דער כהן) א עגיפּטישן שטריק (חבל מצרי) און בינדט אים (דעם שטריק) ארום העכער פון אירע (פון דער פרוי׳ס) ברוסטן. **„חבל מצרי״ טייטשט דער ירושלמי א עגיפּטישן שטריק, און ער זאָגט, אז ווייל זי, די פרוי, האָט זיך אויפגעפירט אויסגעלאסן ווי די מצריים, טוט מען זי אָן א מצרישן שטריק. אָבער רשי טייטשט דאָ** (און אזוי ווייזט אויך אויס פון דער גמרא בבלי עירובין ב״ח) „מצרי״ פון וואָרט „נצר״, א ריטל, און מען מיינט דאָ א שטריק געפלאָכטן פון **ריטלעך, און טייל מיינען אז פון מאָך פון א טייטלבוים. זע ווייטער פרק ב׳ משנה א׳ וועגן „כפיפה מצרית״.** וכל הרוצה, און ווער עס וויל קומען זי זען, מעג קומען זי זען, א חוץ פון אירע קנעכט און דינסטן, ווייל איר הארץ גרויסט זיך איבער זיי (און זי וועט זיך ניט וועלן מודה זיין); און אלע פרויען מעגן (זענען מחויב, דארפן) זי זען (ווי מען פארמיאוסט זי), ווארום עס ווערט געזאָגט (יחזקאל כ״ג, מ״ח) „ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה״ (און עס וועלן זיך אפּלערנען מוסר אלע פרויען און זיי וועלן ניט טאָן ווי אירע זנות־מעשים) **דאָס וואָרט „מותרות״ טייטשט די גמרא אז זיי, די אנדערע פרויען, „דארפן״ זי זען, כדי זיך אפּצולערנען מוסר.**

ז. במדה, מיט דער מאָס מיט וועלכער דער מענטש מעסט, מיט דערזעלבער (מאָס) מעסט מען אים. **די משנה לערנט דאָ און אין די ווייטערדיקע משנות ביז צום סוף פרק דעם כלל פון „מדה נגגד מדה״, אז מיט דעמזעלביקן אופן, ווי אזוי דער מענטש פירט זיך אויף, אזוי צאָלט מען אים אָפּ. אויב ער פירט זיך אויף שלעכט, צאָלט מען אים אָפּ אויף דעמזעלביקן אופן מיט שלעכטס, און אויב ער פירט זיך אויף גוט, צאָלט מען אָפּ אויף דעמזעלביקן אופן מיט גוטס. און די משנה נעמט צו־ערשט ביישפּילן דערצו פון דער סוטה, פון דער אויסגעלאסענער פרוי.** היא קשטה, זי האָט זיך אויסגעפּוצט צו דער עבירה, האָט גאָט (המקום) געהייסן זי פארמיאוסן; זי האָט זיך אָפּגעדעקטנ צו (טאָן) די עבירה, האָט גאָט געהייסן זי אָפּדעקן; זי האָט אָנגעהויבן די עבירה מיט איר לענד (ירך, די היפּט) צוערשט, און דערנאָך מיט דעם בויך, דאריבער (ווען זי טרינקט דאָס ביטער וואסער און זי איז זינדיק) ווערט צוערשט געשלאָגן איר לענד, און דערנאָך דער בויך. **אזוי זאָגט דער חומש במדבר ה׳, כ״א „בתת ה׳ את ירכך נפלת ואת בטנך צבה״ „ווען גאָט וועט געבן אז דיין לענד וועט אראָפּפאלן און דיין בויך וועט ווערן געשוואָלן״, צוערשט דער לענד און דערנאָך**

לֹא פָּלֵט: ח שִׁמְשׁוֹן הָלַךְ אַחַר עֵינָיו, לְפִיכָךְ נִקְּרוּ פְלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו. אַבְשָׁלוֹם נִתְגָּאָה בִשְׂעָרוֹ, לְפִיכָךְ נִתְלָה בִשְׂעָרוֹ. וּלְפִי שֶׁבָּא עַל עֶשֶׂר פִּילַגְשֵׁי אָבִיו, לְפִיכָךְ נָתְנוּ בוֹ עֶשֶׂר לוֹנְבִיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב. וּלְפִי שֶׁגָּנַב שְׁלֹשָׁה לְבָבוֹת, לֵב אָבִיו וְלֵב בֵּית דִּין וְלֵב יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ נִתְקְעוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם: ט וְכֵן

דער בויך. ושאר, און דער איבריקער גאנצער קערפער ווערט ניט געשאנעוועט. **דאָס ביטערע וואסער ווירקט אויך צום שלעכטן אויף די איבריקע טיילן פון קערפער, אויב די סוטה האָט געזינדיקט. כאָטש אין חומש ווערן דערמאָנט נור די לענד און דער בויך.**

ח. שמשון. שמשון (הגבור) איז געגאנגען נאָך זיינע אויגן, דאריבער האָבן די פלשתים אים אויסגעשטאָכן זיינע אויגן, ווארום עס ווערט געזאָגט (שופטים ט״ז) „ויאחזוהו הפלשתים וינקרו את עניו, און די פלשתים האָבן אים אָנגענומען און האָבן אים אויסגעשטאָכן זיינע אויגן״. **די גמרא זאָגט, אז שמשון האָט געזינדיקט גיי־ענדיק נאָך זיינע אויגן לערנט מען פון פסוק אין שופטים י״ד, ל׳, אז ווען שמשון האָט געזען א מיידל פון די פלשתים האָט ער געזאָגט צו זיין פאָטער „אותה קח לי כי היא ישרה בעיני״, „גיב מיר זי (דאָס מיידל), ווייל זי איז געפעלן געוואָרן אין מיינע אויגען״.** אבשלום, (דער זון פון דוד המלך) אבשלום האָט זיך גרויס געהאלטען מיט זיינע האָר דאריבער איז ער געהאָנגען געוואָרן אויף זיינע האָר. **אין שמואל ב׳ י״ח ווערט דערציילט, אז אבשלום, דער זון פון דוד המלך, איז געווען זייער שיין און אז ער פלעגט זיך לאָזן וואקסן די האָר און דערנאָך זיי אפשערן. דאָרט אין קאפיטל י״ח ווערט דערציילט, ווי אבשלום האָט זיך געבונטעוועט קייגן זיין פאָטער, און ווען דוד המלך׳ס קנעכט האָבן נאָכגעיאָגט אבשלומ׳ן איז ער אנטלויפנדיק אויף א מויל אייזל ארונטער אונטער א בוים, און זיינע האָר האָבן זיך פארטשעפעט אין בוים און ער איז געבליבן הענגען.** ולפי שבא. און ווייל ער (אבשלום) איז געקומען אויף (האָט געלעבט מיט) זיין פאָטערס צען קעבס־ווייבער (פילגשים), דאריבער האָט מען אין אים אריינגעשטאָכן צען שפיזן (לונביאות), ווארים עס ווערט געזאָגט (שמואל ב׳ י״ח) „ויסבו עשרה אנשים נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימיתוהו, און עס האָבן אים (אבשלומ׳ן) ארומגערינגעלט צען מענטשן וועלכע טראָגן דאָס געווער פון יואב און האָבן געשלאָגן אבשלומ׳ן און אים געטויט״. **וועגן אבשלומ׳ס לעבן מיט די קעבס־ווייבער פון זיין פאָטער דוד איז פאראן אין שמואל ב׳, ט״ז (ויבא אבשלום אל פלגשי אביו). — דאָס וואָרט „לונביות״ איז אין טייל גירסאות פאראן „לונכיות״ (אויך דער ,ערוך״ איז עס גורס מיט א „כ״, ביים וואָרט „לנך״), און עס איז דאָס גריכישע וואָרט „לאנכע״, א שפיז.** ולפי שגנב. און ווייל ער (אבשלום) האָט גענבעט (אָפגענארט) דריי הערצער, דאָס הארץ פון זיין פאָטער (דוד המלך), דאָס הארץ פון בית דין און דאָס הארץ פון (פאָלק) ישראל, ווארום עס ווערט געזאָגט (שמואל ב׳ טו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל, און אבשלום האָט גענבעט דאָס הארץ פון די מענטשן פון ישראל״, דאריבער האָט מען אין אים אריינגעשטאָכן דריי ריטער, ווא־רום עס ווערט געזאָגט (שמואל ב׳ י״ח) „ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אב-שלום, און ער (יואב) האָט גענומען אין זיין האנט דריי ריטער און ער האָט זיי אריינ־געשטאָכן אין דעם הארץ פון אבשלום. **וועגן דעם אז אבשלום האָט אפגענארט זיין פאָטער דוד המלך איז פאראן אין שמואל ב׳ סוף קאפיטל י״ד. פון פסוק „אנשי יש־ראל״ ווערט אָפגעלערנט אז ער האָט אפגענארט די מענטשן (אנשי) די אנשים חשו־בים, דאָס בית דין, און אויך דעם ,ישראל״, דאָס פאָלק.**

ט. וכן, און אזוי איז אויך (ווערט געצאָלט מדה כנגד מדה, מיט דערזעל־

לְעִנְיַן הַטּוֹבָה. מִרְיָם הִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שָׁעָה אַחַת שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק. לְפִיכָךְ נִתְעַכְּבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָה יָמִים בַּמִּדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם. יוֹסֵף זָכָה לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וְאֵין בְּאֶחָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו. וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם רֶכֶב גַּם פָּרָשִׁים. מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף, שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה. מֹשֶׁה זָכָה בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ. מִי גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי. וְלֹא עַל מֹשֶׁה בִּלְבַד אָמְרוּ אֶלָּא עַל כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁנֶּאֱמַר וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה׳ יַאַסְפֶךָ:

ביקער מאָס גוטס פאר טאָן גוטס) אין זאכן ביי א גוטער זאך. **די גמרא זאָגט, אז פאר גוטע מעשים ווערט אָבגעצאָלט מער וויפיל מען האָט געטאָן, ווי די משנה וועט באלד לערנען.** מרים, (די שוועסטער פון משה רבנו) מרים האָט אָפּגעוואַרט משה׳ן איין שעה, ווארום עס ווערט געזאָגט (שמות א׳) „ותתצב אחותו מרחוק, און זיין (משה׳ס) שוועסטער האָט זיך געשטעלט פונדערווייטנס״ (ווען מען האָט משה אריינגעלייגט מיט דעם קעסטעלע אין וואסער), דעריבער האָבן די יידן זיך אָפּגעשטעלט צוליב איר זיבן טעג אין דעם מדבר, ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר י״ג) „והעם לא נסע עד האסף מרים, און דאָס פאָלק איז ניט אוועק (אין וועג) ביז מרים איז צוריק אריין (אין דער מחנה). **אין חומש ווערט דערציילט, אז ווען פרעה דער מלך פון מצרים האָט גוזר געווען אז מען זאָל ארייַנוואַרפן אין וואסער אלע געבוירענע יידישע איינגלאך, האָט משה רבנו׳ס מוטער אריינגעלייגט משהן אין א קעסטל און אים אריינגעלייגט ביים ברעג פון טייך און משה׳ס שוועסטער מרים האָט זיך אוועקגעשטעלט ביים טייך צו וואַרטן כדי אים צו העלפן. דערפאר, א סך שפּעטער, ווען מרים איז געווען מצורע און איז אויסגעהיילט געוואָרן און זי האָט געמוזט בלייבן אָפּגעזונדערט 7 טעג, האָט דאָס גאנצע פאָלק ישראל געוואַרט אויף איר די גאנצע 7 טעג.** יוסף, (יעקב אבינו׳ס זון) יוסף האָט זוכה געווען קובר צו זיין זיין פאָטער (יעקב) און עס איז ניט געווען צווישן זיינע ברידער קיין גרעסערער (חשובער) פון אים, ווארום עס ווערט געזאָגט (בראשית מ״ט) „ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב וגם פרשים, און יוסף איז אויפגעגאנגען (פון מצרים קיין ארץ ישראל) קובר צו זיין זיין פאָטער און עס זענען אויפגעגאנגען מיט אים רייטוועגן און רייטער״, דעריבער ווער איז געוואָרן מער געעהרט פון יוסף, אז עס האָט זיך פארנומען מיט אים (מיט יוסף׳ס קבורה) ניט קיין אנדערער נאָר משה (רבנו); משה האָט זוכה געווען (צו נעמען מיט פון מצרים) די ביינער פון יוסף, ווארום עס ווערט געזאָגט (שמות י״ג) „ויקח משה את עצמות יוסף עמו, און משה האָט גענומען די ביינער פון יוסף מיט זיך״. **ווייל יוסף אליין, דער חשובסטער צווישן די ברידער, האָט זיך פארנומען מיט דער קבורה פון זיין פאָטער יעקב, דעריבער האָט ער זוכה געווען אז מיט זיין (יוסף׳ס) קבורה האָט זיךפארנומען דער חשובסטער צווישן יידן, משה רבנו.** מי גדול, ווער איז חשובער פון משה (רבנו, אז עס האָט זיך באשעפטיקט מיט אים (מיט זייז קבורה ניט קיין אנדערער נאָר גאָט (המקום, גאָט), ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים ל״ד) „ויקבר אתו בגי״, און ער האָט אים קובר געווען אין טאָל״. **אין חומש דאָרט ווערט געזאָגט, אז משה איז געשטאָרבן און קיינער ווייסט ניט דאָס אָרט פון זיין קבורה, און עס ווערט געזאָגט סתם „און ער האָט אים קובר געווען״, מיינט מען אז גאָט אליין האָט זיך פאר-נומען מיט זיין קבורה, מחמת צווישן מענטשן, צווישן די יידן איז קיין גרעסערער פון משה רבנו ניט געווען, וואָס זאָל זיך פארנעמען דערמיט. דאָס איז געווען זיין שכר דערפאר וואָס ער, דער חשובסטער צווישן יידן, האָט זיך פארנומען מיט יוסף׳ס קבורה.** לא על משה, ניט אויף משה (רבנו) אליין האָט מען דאָס געזאָגט, נאָר אויך

פרק ב.

א הָיָה מֵבִיא אֶת מִנְחָתָהּ בְּתוֹךְ כְּפִיפָה מִצְרִית וְנוֹתְנָהּ עַל יָדֶיהָ כְּדֵי לְיַגְּעָהּ. כָּל הַמְּנָחוֹת תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן בִּכְלִי שָׁרֵת, וְזוֹ תְּחִלָּתָהּ בִּכְפִיפָה מִצְרִית וְסוֹפָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת. כָּל הַמְּנָחוֹת טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה, וְזוֹ אֵינָהּ טְעוּנָה לֹא שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה. כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מִן הַחִטִּין, וְזוֹ בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין. מִנְחַת הָעֹמֶר אַף עַל פִּי שֶׁבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין, הִיא הָיְתָה בָאָה גֶרֶשׂ, וְזוֹ בָּאָה קֶמַח. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ

אויף אלע צדיקים, וואר ום עס ווערט געזאָגט (ישעיה נ״ח „והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך, און עס וועט גיין פאר דיר דיין גערעכטיקייט און די ערליכקייט פון גאָט וועט דיר איינזאמלען״. „אסף״, **ויאסף אל עמיו״ (בראשית מ״ט ל״ג, איז דער טייטש „שטארבן״, און די משנה טייטשט דאָ דאָס וואָרט „יאספך״, אז דער כבוד פון גאָט נעמט צו די צדיקים נאָך זייער טויט. מען מיינט דער־מיט, אז די צדיקים קומען אריין אין גן עדן אין דעם כבוד פון גאָט.**

פרק ב.

א. היה, ער (דער מאן פון דער סוטה) האָט געבראכט (צום בית המקדש) איר מנחה (א קרבן פון מעל) אין א קויש פון ריטלעך. „כפיפה״ הייסט **א קויש, און אין טייל גירסאות אין דער משנה איז פאראן „קפיפה״״ (אזוי ווי „קופה״, אקויש). „מצרית״ איז פון „נצר״, א „ריטל״, און עס איז דער טייטש א קויש געפלאָכטן פון ריטלעך (זע פריער פרק א׳ משנה ו׳), און טייל מיינען אז פון מאָך וואָס וואקסט ארום די טייטלביימער.** ונותנה, און לייגט זי (די מנחה מיט דעם קויש) ארויף אויף איר (דער סוטה׳ס) האנט, כדי זי מיד צו מאכן. **דאָס איז אלץ געווען, אז אויב זי האָט געזינ־דיקט זאָל זי זיך מודה זיין, און מען זאָל ניט דארפן אָפּמעקן גאָטס נאָמען אין דעם וואסער, וואָס מען גייט איר געבן צו טרינקן (זע פריער פרק א׳ משנה ד׳).** כל המנחות, אלע מנחות (קרבנות פון מעל) איז זייער אָנהייב אין א כלי שרת (מען לייגט זיי באלד אין אָנהויב אריין אין א כלי פון גאָלד אָדער זילבער, וואָס מען קאָן דערמיט טאָן די עבודה, דינען שרת, אין בית המקדש) און זייער סוף איז אין א כלי שרת. **דערנאָך ווען מען איז מקריב די מנחה, דעם מעל־קרבן, לייגט מען זי אריין אין א הייליקער כלי פון בית המקדש.** וזו, און די דאָזיקע (מנחה פון א סוטה) איז איר אָנ־הייב אין א קויש פון ריטלעך, און איר סוף איז אין א כלי שרת. **ביים מקריב זיין איר מנחה האָט מען געדארפן באנוצן א כלי שרת, א הייליקע כלי, אָבער אין אָנהייב האָט מען זי געבראכט אין א קוש פון ריטלעך, וואָס קאָן קיין מאָל ניט ווערן קיין כלי שרת. דאָס איז, כדי מבזה צו זיין די סוטה.** כל המנחות, אלע מנחות (מעל קרבנות) דארפן האָבן אייל און ווייררויך (מען טוט ארויף אויף זיי אייל און ווייררויך), און די דאָזיקע (די מנחה פון דער סוטה) האָט ניט קיין אייל און ניט קיין ווייררויך. **די גמרא זאָגט, אז כאָטש עס איז פאראן א מנחה פון א זינדיקן (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מנחות) וואָס האָט אויך ניט קיין אייל און קיין ווייררויך, אָבער יענע מנחה ברענגט מען פון ווייצן־מעל, און די מנחה פון דער סוטה ברענגט מען פון גערשטן־מעל. און דאָס לערנט באלד די משנה:** כל המנחות, אלע מנחות (מעל־קרבנות) ברענגט מען פון ווייץ (פון ווייצן מעל), און די דאָזיקע (מנחה פו דער סוטה) ברענגט מען פון גערשטן (פון גערשטן־מעל); די מנחה פון עומר (וואָס מען האָט געבראכט אין בית המקדש דעם זעכצנטן טאָג אין ניסן), כאָטש מען ברענגט זי פון גערשטן (פון גערשטן־מעל), ברענגט מען אָבער זי פון פיין־מעל (גרש), און די דאָזיקע (די מנחה פון דער סוטה) ברענגט מען פון גראָב מעל (קמח). „גרש״, **א וואָרט פון תנך (ויקרא ב׳, י״ד „גרש כרמל״) הייסט מעל וואָס איז פיין דורכגעזיפּט, און פון וועלכן עס ווערט באזייטיקט יעדע קלייען. קמח״ מיינט דאָ מעל געמאָלן צוזאמען מיט דעם קלייען.** רבן גמליאל זאָגט, אז אזוי ווי אירע (דער סוטה׳ס) מעשים (איר אויפפירונג) זענען אזוי ווי פון א

מַעֲשֶׂה בְהֵמָה כָּךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה: ב הָיָה מֵבִיא פְיָלִי שֶׁל חֶרֶס חֲדָשָׁה, וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֲצִי לֹג מַיִם מִן הַכִּיּוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר רְבִיעִית, כְּשֵׁם שֶׁמְּמַעֵט בִּכְתָב כָּךְ מְמַעֵט בְּמַיִם. נִכְנַס לַהֵיכָל, וּפָנָה לִימִינוֹ. וּמָקוֹם הָיָה שָׁם אַמָּה עַל אַמָּה, וְטַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת הָיְתָה קְבוּעָה בָהּ, וּכְשֶׁהוּא מַגְבִּיהָהּ נוֹטֵל עָפָר מִתַּחְתֶּיהָ וְנוֹתֵן כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל הַמַּיִם שֶׁנֶּאֱמַר וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל הַמָּיִם: ג בָּא לוֹ לִכְתֹּב אֶת הַמְּגִלָּה, מֵאֵיזֶה מָקוֹם הוּא כוֹתֵב. מֵאִם לֹא שָׁכַב אִישׁ וְגוֹ', וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ.

בהמה (די סוטה עׅעמט זיך ניט און זינדיקט מיט א פרעמדן מאַן), אזוי איז איר קרבן (די מנחה) פון א עסנווארג פון א בהמה. גערשטן האָבן מענטשן ווייניק געגעסן, און **געגעסן האָבן נור זייער אָרימע מענטשן; דער עיקר האָט מען עס געגעבן צו עסן צו בהמות (זע מלכים א', ה' „השעורים והתבן לסוסים", און די גמרא פסחים ג').**

ב. היה מביא, ער (דער כהן) האָט געבראַכט א נייע ערדענע שיסל (פיילי) און ער האָט אין איר אַריינגעגאָסן א האַלבע קוואַרט (לוג) וואַסער פון כיור. **אין בית המקדש איז געווען א הייליקער בעקן, כיור, און דאָס וואַסער אין אים איז געווען הייליק. פון דאָזיקן כיור האָט דער כהן גענומען דאָס וואַסער. „פיילי" איז דאָס גריכישע וואָרט „פיאלא", א שיסל, א בעכער.** ר' יהודה זאָגט, אז א פירטל. **דער כהן האָט אַריינגעטאָן אין דער שיסל נאָר א פערטל קוואַרט וואַסער.** כשם, אזוי ווי ער (ר' יהודה) פאַרקלענערט אין שרייבן (די פרשה פון סוטה וואָס מען דאַרף אָפּמעקן אין וואַסער) אזוי פאַרקלענערט ער דאָס וואַסער. **מיר לערנען אין משנה ג' די ווערטער פון ר' יהודה, אז מען דאַרף אויפשרייבן נאָר עטליכע שורות פון דער פרשה.** ונכנס, און ער (דער כהן) איז אַריינגעגאַנגען אין היכל (אין דער געביידע פון בית המקדש), און האָט זיך געווענדעט אין זיין רעכטער זייט; און אַן אָרט איז דאָרט געווען (אין היכל, אין דער רעכטער זייט) אַן איל (די לענג) אויף אַן איל (די ברייט), און (אויף דעם אָרט איז געלעגן) א טאָוול (וטבלא) פון מאַרמאָר, און א רינג איז געווען צו באַפעסטיגט צו אים (צום מאַרמאָרנעם טאָוול). **די גאַנצע פאָדלאָגע, די ערד פון היכל, פון דער בית־המקדש געביידע, איז געווען באַדעקט מיט מאַרמאָרנע טאָוולן. נאָר די אַנדערע טאָוולן האָט מען ניט געקאָנט אויפהויבן; זיי זיינען געווען צוגעפּלאַסטערט צו דער ערד. אָבער דעם דאָזיקן טאָוועל האָט מען יאָ געקאָנט אויפהייבן, און צום טאָוועל איז געווען צוגעטשעפּעט א רינג, ביי וועלכן מען האָט געקאָנט אָננעמען, כדי דעם טאָוועל אויפצוהייבן.** וכשהוא, און ווען ער (דער כהן) הייבט אויף (דעם מאַרמאָר־טאָוועל) נעמט ער ערד פון אונטער אים (פון דער היכל־ערד), און טוט אַריין (אין דער שיסל מיט וואַסער אזוי פיל) אז מען זאָל זען די ערד אויפן וואַסער, וואָרום עס ווערט געזאָגט (במדבר ה') „ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים" (און פון דער ערד וואָס וועט זיין אויף דער ערד פון משכן זאָל דער כהן נעמען און געבן צום וואַסער). מיט „משכן" מיינט מען אויך דאָס בית המקדש. **די משנה לערנט אָפּ פון די ווערטער „אל המים", „צום וואַסער" (אַנשטאָט „בתוך המים", „אין וואַסער") אז מען מיינט דערמיט, אז די ערד זאָל ניט איינגעשלונגען ווערן אין וואַסער, נאָר זאָל בלייבן אויפן וואַסער, און מען זאָל די ערד זען.**

ג. בא, ער (דער כהן) איז געקומען שרייבן די מגילה. מיט „מגילה" מיינט מען **דאָ די פרשה פון סוטה פון חומש במדבר ה', וואָס ווערט אויפגעשריבן אויף פּאַרמעט, וועלכן מען וויקלט געוויינטליך איין; דעריבער הייסט עס „מגילה", פון „גלל", איינוויקלען.** מאיזה, פון וועלכן אָרט (אין דער פרשה פון סוטה אין במדבר ה') שרייבט ער? פון (אין במדבר ה' אין פסוק י"ט) אם לא שכב איש" און ווייטער, און (דעם פסוק כ') „ואת כי שטית תחת אשך". **דאָס זיינען די ווערטער פון דער שבועה וואָס**

ואינו כותב והשביע הכהן את האשה. וכותב יתן ה׳ אותך לאלה ולשבעה, ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך. ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן. רבי יוסי אומר, לא היה מפסיק. רבי יהודה אומר, כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה׳ אותך לאלה ולשבעה וגו׳ ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו׳ ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן: ד אינו כותב לא על הלוח ולא על הניר ולא על הדפתרא, אלא על המגלה שנאמר בספר. ואינו כותב לא בקומוס ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם, אלא בדיו שנאמר

דער כהן באשווערט די פרוי די סוטה און ער זאָגט צו איר: „אויב קיין (פרעמדער) מאַן איז מיט דיר ניט געלעגן און אויב דו האָסט ניט אָפּגעקערט מטמא צו זיין אונטער דיין מאַן, זאָלסטו זיין ריין פון דאָס דאַזיקע ביטערע, פאַרשאָלטענע וואסער; און (אויב) דו האָסט אָפּגעקערט אונטער דיין מאַן און אויב דו האָסט זיך מטמא געווען און א מאַן האָט געגעבן אין דיר זיינע זאָמען (שכבתו) א חוץ דיין מאַן״, — און דאָ קומט ווייטער די קללה. ואינו, און ער שרייבט ניט (אין דעם פסוק כ״א די ווערטער) „והשביע הכהן את האשה״, און ער שרייבט (אין פסוק כ״ב די קללה־ווערטער): (אז אויב די פרוי האָט יאָ געזינדיקט) „יתן ה׳ אותך לאלה ולשבועה ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפול ירך״ (און גאָט זאָל דיך געבן צו א קללה און צו א שבועה, און עס זאָלן קומען די דאָזיקע פאַרשאָלטענע וואסער אין דיינע געדערים, צו מאכן געשוואָלן דעם בויך, און צו מאכן אראָפּפאַלן דעם לענד); און ער שרייבט ניט (די ווערטער אין סוף פון פסוק כ״ב) „ואמרה האשה אמן ואמן״ (און די פרוי זאָל זאָגן „אמן און אמן״). ער שרייבט נור די ווערטער אז אויב די פרוי איז אומשולדיק וועט איר ניט ברענגען קיין שאדן, דאָס ביטערע וואסער, און אויב זי איז יאָ שולדיג זאָל עס שאדן איר קערפּער. ר׳ יוסי זאָגט, אז ער האָט ניט מפסיק געווען. דאָס הייסט, אז דער כהן האָט יאָ געשריבן די ווערטער וועגן וועלכע די משנה פריער האָט געזאָגט אז ער האָט זיי ניט געשריבן. לויט ר׳ יוסי האָט ער אָנגעהויבן שרייבן פון „אם לא שכב״ אין פסוק י״ט און ער האָט געשריבן כסדר ביז צום סוף פון פסוק כ״ב, „אמן ואמן״. מחמת מען דאַרף שרייבן אויך די „צוואות״, די געבאָטן פון פסוק (והשביע הכהן״, „און דער כהן זאָל באשווערן״, א געבאָט פאַר דעם כהן צו געבן די שבועה) און די קבלות (דאָס זאָגן פון דער פרוי „אמן ואמן״, און דערמיט איז זי מקבל, זי נעמט אויף זיך די שבועה). ר׳ יהודה זאָגט, אז ער האָט אינגאנצן געשריבן ניט מער נאָר (די ווערטער אין פסוק כ״א) „יתן ה׳ אותך לאלה ולשבועה״ און ווייטער, (און אין פסוק כ״ב) „ובאו המים המאררים האלה במעיך״ און ווייטער, און ער שרייבט ניט (דעם סוף פון פסוק כ״ב די ווערטער) „ואמרה האשה אמן ואמן״. ר׳ יהודה האלט, אז דער כהן האָט געדאַרפט אויפשרייבן נאָר די לעצטע ווערטער פון פסוק, אָבער ניט די ברכה, אז אויב זי איז אומשולדיק וועט איר גאָרניט שאדן דאָס וואסער, און ניט די ערשטע קללה, און אויך ניט די ווערטער פון „צוואות״ און קבלות, ווי מיר האָבן פריער דערקלערט.

ד. אינו, מען שרייבט ניט (די מגילה פון דער סוטה) ניט אויף א טאָוועל, און ניט אויף פאַפּיר, און ניט אויף רויען (פאַרמעט) לעדער (דיפתרא), נאָר אויף א מגלה (אויף פאַרמעט), ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר ה׳ כ״ג) „בספר״ (אויף א בוך). און מיט „ספר״ מיינט מען אויף פאַרמעט. מיט טאָוועל (לוח) מיינט מען פון האָלץ; מיט דיפתרא מיינט מען רויען לעדער־פאַרמעט, און דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „דעפּטרא״, רויער פאַרמעט. ואינו, און מען שרייבט ניט (די מגילה) ניט מיט גומי (־פאַרב) און ניט מיט וויטריאָל, און ניט מיט א זאך וואָס מאכט א צייכן (און ווערט איינגעזאַפּט אין פאַרמעט און און מען קאָן עס ניט אָפּמעקן), נאָר מיט טינט,

וּמְחָה, כְּתָב שֶׁיָּכוֹל לְהִמָּחֵק: ה עַל מָה הִיא אוֹמֶרֶת אָמֵן אָמֵן. אָמֵן עַל הָאָלָה, אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה. אָמֵן מֵאִישׁ זֶה, אָמֵן מֵאִישׁ אַחֵר. אָמֵן שֶׁלֹּא שָׂטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה

וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם וּכְנוּסָה. אָמֵן שֶׁלֹּא נִטְמֵאתִי וְאִם נִטְמֵאתִי יָבוֹאוּ בִי. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אָמֵן שֶׁלֹּא נִטְמֵאתִי אָמֵן שֶׁלֹּא אֶטָּמֵא: ו הַכֹּל שָׁוִין שֶׁאֵין מַתְנֶה עִמָּהּ לֹא עַל קֹדֶם

ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר ה׳, כ״ג) „ומחה“ (און ער זאָל אָפּמעקן די אָנגע־שריבענע מגילה אויף דעם וואסער), א געשריפטס, וואס מען קאָן אָפּמעקן. „קומוס“ איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָמיס“, גומי; אזוי טייטשט דער ערוך. דאָס איז די זשיוויצע פון גומי־ביימל. „קנקנתום“ (אין טייל גירסאות „קלקנטום“) איז דאָס גריכישע וואָרט „קאַלקאַנטאָס“, וויטריאָל. צוליב דעם וואס די דאָזיקע פארבן ווערן איינגעזאַפּט אין דעם פארמעט, קאָן מען זיי ניט אָפּמעקן.

ה. על מה. אויף וואס זאָגט זי (די פרוי, די סוטה) אָמן, אמן? אין במדבר ה׳ כ״ב ווערט געזאָגט אז נאָכדעם ווי דער כהן האָט איר באשוואוירן, אז אויב זי האָט גע־זינדיקט זאָל דאָס וואסער שאַדן איר קערפּער, האָט די פרוי געזאָגט דערויף „אָמן, אמן“, צוויי מאָל „אָמן“. פרעגט די משנה, אויף וואס זיינען דער „אָמן, אמן“? און די משנה זאָגט, אז דערמיט האָט זי באשטעטיקט די שבועה אויף א סך זאַכן, און דהיינו: אמן על האלה, אמן אויף דער קללה און אמן אויף דער שבועה. אמן (אז איך האָב ניט גזינדיקט) מיט דעם דאָזיקן מאן (מיט וועלכן זי האָט זיך באהאַלטן אין א גע־היים אָרט) און אמן (אויך) פון יעדן אנדערן (פרעמדן) מאן. דאָס הייסט, אז זי האָט אויך ניט געזינדיקט מיט אן אנדערן פרעמדן מאן. די משנה וועט ווייטער אויסטייטשן, אז „אָמן אויף דער קללה“ מיינט אז אויב זי האָט געזינדיקט זאָל קומען אויף איר די קללה און דאָס וואסער זאָל איר שאַדן, און „אמן אויף דער שבועה“ מיינט אז זי שווערט, אז זי האָט ניט געזינדיקט. אמן שלא שטיתי. „אָמן אז איך האָב ניט אָפּגעקערט (פון גלייכן וועג, איך האָב ניט געזינדיקט מיט א פרעמדן מאן) ווען איך בין געווען אן ארוסה און ווען איך בין געווען א חתונה־געהאַטע, ווען איך בין געווען א שומרת יבם (א יבמה) און ווען איך בין געווען א חתונה געהאַטע (מיט דעם יבם). אמאָל איז געווען דער מנהג, אז דער חתן האָט מקדש געווען די כלה ביי די תנאים, און די ריכטיקע חתונה איז פארגעקומען מיט 12 חדשים שפּעטער. נאָך דעם מקדש זיין ביי די תנאים איז די פרוי אַן „ארוסה“ מקודש געוואָרן); נאָך דער חתונה הייסט זי א נשואה. שווערט די סוטה, אז זי האָט ניט געזינדיקט ניט ווען זי איז געווען אן ארוסה און ניט נאָך דער חתונה. ווען איינער שטאַרבט אָן קינדער, הייסט די אלמנה א יבמה, אויך א שומרת יבם, זי וואַרט אויפן „יבם“, אויף איר שוואָגער, דעם מאַנ׳ס ברודער, אז ער זאָל איר מייבם זיין, חתונה האָבן מיט איר (זע הקדמה צו מסכתא יבמות). אין דער צייט ביז דער חתונה מיטן שוואָגער טאָר די יבמה ניט לעבן מיט אן אנדער מאן. זאָגט די משנה, אז אויב דער יבם האָט נאָך דער חתונה מיט איר (כונס זיין, אריינגעמען איר, חתונה האָבן מיט איר) זי געוואָרנט אז זי זאָל זיך ניט טרעפן אין א געהיים אָרט מיט דעם פרעמדן מאן און זי האָט זיך יאָ געטראָפן מיט אים, און מען האָט איר געגעבן די שבועה, האָט זי געשוואוירן, אז זי האָט ניט געזינדיקט ניט אין דער צייט ווען זי איז געווען די שומרת יבם, און ניט נאָך דער חתונה מיטן יבם. אמן שלא נטמאתי. אָמן אז איך בין ניט טמא געוואָרן (איך האָב ניט געזינדיקט), און אויב איך בין. טמא געוואָרן (אויב איך האָב געזינדיקט) זאָלן זיי קומען אין מיר. עס זאָלן קומען די קללות וואס דער כהן האָט אויסגערעכנט פריער אין דער שבועה. ר׳ מאיר זאָגט (אז זי האָט געמיינט אויך): אָמן אז איך בין ניט טמא געוואָרן, אָמן אז איך וועל ניט טמא ווערן (איך וועל ניט זינדיקן). און אויב זי וועט שפּעטער זינדיקן מיט א פרעמדן מאן וועט זיך אויפוועקן דאָס ביטערע וואסער און שאַדן איר קערפּער.

ו. הכל שוין, אלע זענען גלייך (אלע זענען מודה, אויך ר׳ מאיר איז מודה) אז מען נעמט ניט אויס מיט איר (מען גיט איר ניט די שבועה) ניט אויף דער צייט איי־

שֶׁתִּתְאָרֵס וְלֹא עַל מֵאַחַר שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ. נִסְתְּרָה לְאַחֵר וְנִטְמֵאת וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירָהּ לֹא הָיָה מַתְנֶה עִמָּהּ. זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁתִּבָּעֵל וְלֹא הָיְתָה אֲסוּרָה לוֹ לֹא הָיָה מַתְנֶה עִמָּהּ:

פרק ג.

א הָיָה נוֹטֵל אֶת מִנְחָתָהּ מִתּוֹךְ כְּפִיפָה מִצְרִית וְנוֹתְנָהּ לְתוֹךְ כְּלִי שָׁרֵת, וְנוֹתְנָהּ עַל יָדָהּ, וְכֹהֵן מֵנִיחַ יָדוֹ תַּחְתֶּיהָ וּמְנִיפָהּ: **ב** הֵנִיף וְהִגִּישׁ, קָמַץ וְהִקְטִיר, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים. הָיָה מַשְׁקָהּ וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מַקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ וְאַחַר כָּךְ הָיָה מַשְׁקָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת הָאִשָּׁה אֶת הַמָּיִם. אִם הִשְׁקָהּ

דער זי איז געוואָרן אן ארוסה (איידער דער מאן האָט איר מקדש געווען) און ניט אויף דער צייט נאָכדעם ווי ער (איר מאן) האָט זי גגעט. **אויב זי האָט געלעבט (אָן קידושין) מיט א פרעמדן מאן איידער זי איז געוואָרן זיין פרוי, איז די שבועה דערויף ניט גילטיק, און דאָס וואסער ווירקט ניט. אויך אויב איר מאן האָט זי געגט און זי האָט נאָכן גט געלעבט (אָן קידושין) מיט א פרעמדן מאן, און דערנאָך האָט איר מאן מיט איר צוריק חתונה געהאַט, איז די שבועה דערויף ניט גילטיק, ווייל א גרושה ווען זי לעבט אָן קידושין מיט א פרעמדן מאן, מעג צוריק חתונה האָבן מיט איר מאן, און נור ווען א פרעמדער מאן האָט זי מקדש געווען טאָר זי מיט איר מאן ניט צוריק חתונה האָבן.** די משנה פאַרטייטשט עס נסתרה (אויב נאָכן גט) האָט זי זיך באהאַלטן מיט א פרעמדן מאן און זי איז טמא געוואָרן (זי האָט געלעבט מיט דעם פרעמדן מאן) און דערנאָך האָט ער (דער פריערדיקער מאן) צוריק חתונה געהאַט מיט איר, קאָן ער ניט אויסנעמען מיט איר. **די שבועה איז ניט גילטיק דערויף.** זה הכלל, דאָס איז דער כלל, יעדער פאַל, וואָס אויב זי (די פרוי) ווערט נבעל (לעבט מיט א פרעמדן מאן) ווערט זי דאַדורך ניט אסור צו איר מאן (און איר מאן מעג ווייטער וואוינען מיט איר), קאָן ער ניט אויסנעמען מיט איר (איז די שבועה ניט גילטיק). **און ווייל אויב זי האָט געלעבט מיט א פרעמדן מאן איידער איר מאן האָט זי מקדש געווען, אָדער ווען זי איז געווען געגט, מעג איר מאן חתונה האָבן מיט איר, דאריבער איז די שבועה דערויף ניט גילטיק.**

פרק ג.

א. היה נוטל, ער (איר מאן) האָט גענומען איר מנחה (דעם קרבן פון מעל) פון דעם ריטלעך־קויש און האָט זי אריינגעלייגט אין א הייליקער כלי (כלי שרת, א כלי פון דינסט, וואָס מען טוט דערמיט די דינסט, די עבודה אין בית המקדש) און האָט זי ארויפגעלייגט אויף איר (דער פרוי'ס האַנט), און דער כהן האָט ארונטערגע־לייגט זיין האַנט אונטער איר האַנט און האָט זי אויפגעהויבן. **ער האָט אויפגעהויבן (מניף־געווען) איר האַנט מיט דער מנחה.**

ב. הניף, ער (דער כהן) האָט אויפגעהויבן (די מנחה) און ער האָט זי צוגעטראָגן (צום מזבח, צום דרום־מערב־ווינקל), ער האָט אראָפּגענומען (פון דער מנחה) א פולע האַנט (קמץ), און ער האָט דאָס (דעם קומץ, דאָס אראָפּגענומענע) מקריב געווען (פאַר־ברענט אויפן מזבח), און דאָס איבערגעבליבענע (די שיריים פון דער מנחה) האָבן געגעסן די כהנים. **וועגן די אלע עבודות פון א מנחה (א מעל־קרבן) ווי אויפהייבן (הנפה), צוטראָגן (הגשה), אראָפּנעמען א פולע האַנט (קמיצה), מקריב זיין דעם קומץ, און עסן די שיריים, געבן מיר בפרטות אין דער הקדמה צו מסכתא מנחות.** היה משקה, ער (דער כהן) האָט (צוערשט) איר געגעבן צו טרינקען (דאָס ביטערע וואסער) און דערנאָך האָט ער מקריב געווען איר מנחה. ר' שמעון זאָגט, אז (צוערשט) האָט ער מקריב געווען איר מנחה און דערנאָך האָט ער איר געגעבן צו טרינקען (דאָס וואסער), ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר ה') „ואחר ישקה את האשה את המים (און דערנאָך זאָל ער געבן צו

וְאַחַר כָּךְ הִקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ כְּשֵׁרָה:
ג עַד שֶׁלֹּא נִמְחֲקָה הַמְּגִלָּה, אָמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה, מְגִלָּתָהּ נִגְנֶזֶת, וּמִנְחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן. וְאֵין מְגִלָּתָהּ כְּשֵׁרָה לְהַשְׁקוֹת בָּהּ סוֹטָה אַחֶרֶת. נִמְחֲקָה הַמְּגִלָּה וְאָמְרָה טְמֵאָה אָנִי, הַמַּיִם נִשְׁפָּכִין וּמִנְחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן. נִמְחֲקָה הַמְּגִלָּה וְאָמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה, מְעַרְעֲרִים אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ:
ד אֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת, וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִין, וְהֵם אוֹמְרִים הוֹצִיאוּהָ שֶׁלֹּא תְטַמֵּא הָעֲזָרָה. אִם יֵשׁ לָהּ זְכוּת הָיְתָה

טרינקן (דער פרוי דאָס וואסער); אויב ער האָט צוערשט געגעבן איר צו טרינקן און דערנאָך האָט ער מקריב געווען איר מנחה, איז כשר. **די גמרא זאָגט, אז ווייל אין פסוק אין במדבר ה׳ איז דער געבאָט צו געבן דער פרוי דאָס וואסער צו טרינקן (והשקה) פאראַן 2 מאָל, איינמאָל פארן מקריב זיין (פסוק כ״ד) און איינמאָל נאָכן מקריב זיין (פסוק כ״ז), זאָגן די חכמים אז דער עיקר איז דער ערשטער „והשקה" פארן מקריב זיין, ר׳ שמעון זאָגט, אז דער עיקר איז דער צווייטער והשקה, נאָכן מקריב זיין.**

ג. עד, אויב איידער מען האָט אָפּגעמעקט די (אָנגעשריבענע) מגילה אין דעם וואסער, האָט זי (די פרוי) געזאָגט: „איך וויל ניט טרינקן", ווערט איר מגילה באהאלטן (נגנזת), און איר מנחה (דער מעל־קרבן) ווערט פונאנאדערגעוואָרפן אויפן אש (הדשן, אויף דעם אש־פייער), און איר מגילה איז ניט כשר צו מאכן טרינקן מיט איר אַן אַנדערע סוטה. **די מגילה דארף מען באהאלטן** (לעבן היכל, לעבן דער בית המקדש־געביידע), **ווייל זי איז דאָך הייליק, א טייל פון א ספר תורה, און גאָטס נאָמען איז געשריבן אויף איר** (זע מסכתא שבת פרק ט״ז משנה א׳ וועגן גניזה). **די מנחה, וועלכע איז הייליק, דארף מען פארברענען אויפן אש־פייער וואָס איז פאראַן אין בית המקדש־הויף** (אין דער עזרה), **וואו מען פארברענט אלע פסול־געוואָרענע קרבנות. מיט דער מגילה טאָר מען זיך ניט באנוצן פאר אַן אנדערער סוטה ווייל מען לערנט אָפּ פון פסוק במדבר ה׳ „ועשה לה הכהן", פון וואָרט „לה", צו איר אז די מגילה מוז זיין געשריבן „לשמה" פאר דער דאָזיקער סוטה׳ס וועגן.** נמחקה, אויב די מגילה איז שוין געווען אָפּגעמעקט (אין וואסער), און זי (די פרוי די סוטה) האָט געזאָגט : „איך בין טמא געוואָרן (איך האָב געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאַן)", ווערט דאָס וואסער אויסגעגאָסן, און איר מנחה ווערט צעשפרייט (פארברענט) אויף דעם אש־פייער. **מחמת דאָס הייסט דאָך זיכער אז זי האָט געזינדיקט, און דעריבער קאָן זי ניט טרינקן דאָס וואַ־סער, וואָס דארף דאָך זי אויספּראָבירן אויב מען איז אין ספק צי זי האָט געזינדיקט.** נמחקה המגילה אויב די מגילה איז שוין געווען אָפּגעמעקט (אין וואסער) און זי (די סוטה) האָט געזאָגט : „איך וועל ניט טרינקן" (ניט אז זי איז זינדיק, נאָר זי וויל ניט טרינקן), גיסט מען איר אריין אין מויל מיט גוואלט (מערערים אותה) און מען גיט איר צו טרינקן קייגן איר ווילן (בעל כרחה). **ווייל עס קאָן דאָך זיין, אז זי איז אומ־שולדיק, און זי זאָגט נור אזוי ווייל זי שרעקט זיך. „מערערים" מיינט „ארייננגאָרג־לען", און מיר געפינען אין דער גמרא ברכות ל״ו „לא יערערנו בשמן"** (ניט שווענקן **דעם האלדז מיט אייל).**

ד. אינה, זי (די סוטה) האָט ניט באוויזן צו טרינקן (זי האָט קוים געטרונקן) און (אוי בזי האָט געזינדיקט) איז איר פנים געוואָרן געל (מודיקות), און אירע אויגן האָבען גענומען ארויסשטארצן, און זי (איר גאנצער קערפּער) איז געוואָרן פול מיט אָדערן (זי איז געוואָרן געשוואָלן), און זיי (די פארזאמלטע מענטשן) האָבן גענומען שרייען: „נעמט זי ארויס ! נעמט זי ארויס!", כדי זי זאָל ניט מטמא זיין די עזרה (דעם בית המקדש הויף). **מען האָט מורא טאָמער ווערט זי א נידה, און א נידה טאָר ניט זיין אין בית המקדש הויף. „מוריקות" מיינט „געל ווערן", ווייל „ירוק" איז א סך מאָל דער טייטש געל.** אם יש, אויב זי (די סוטה) האָט א זכות ווירקט דאָס אָפּצו־לייגן (תולה לה, עס מאכט הענגן). **אויב די פרוי, די סוטה, כאָטש זי האָט געזינדיקט**

תּוֹלָה לָהּ. יֵשׁ זְכוּת תּוֹלָה שָׁנָה אַחַת, יֵשׁ זְכוּת תּוֹלָה שְׁתֵּי שָׁנִים, יֵשׁ זְכוּת תּוֹלָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. מִכָּאן אוֹמֵר בֶּן עַזַּאי חַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בִּתּוֹ תּוֹרָה, שֶׁאִם תִּשְׁתֶּה תֵּדַע שֶׁהַזְּכוּת תּוֹלָה לָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר כָּל הַמְלַמֵּד בִּתּוֹ תּוֹרָה כְּאִלּוּ לוֹמְדָהּ תִּפְלוּת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר רוֹצָה אִשָּׁה בְּקַב וְתִפְלוּת מִתִּשְׁעָה קַבִּין וּפְרִישׁוּת. הוּא הָיָה אוֹמֵר חָסִיד שׁוֹטֶה וְרָשָׁע עָרוּם וְאִשָּׁה פְּרוּשָׁה וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין הֲרֵי אֵלּוּ מְכַלֵּי עוֹלָם: ה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵין זְכוּת תּוֹלָה בְּמַיִם הַמָּרִים. וְאִם אַתָּה אוֹמֵר הַזְּכוּת תּוֹלָה בְּמַיִם הַמְאָרְרִים, מַדְהֶה אַתָּה אֶת הַמַּיִם

מיט דעם פרעמדן מאַן, אָבער זי האָט געטאָן מצוות, זי האָט א זכות, ווירקט ניט דאָס וואסער באלד, נאָר איר קערפּער ווערט קראַנק אין א צייט שפּעטער. יש זכות, עס איז פאראַן (טיילמאָל) א זכות וואָס לייגט אָפּ איין יאָר, און עס איז פאראַן א זכות וואָס לייגט אָפּ צוויי יאָר, און עס איז פאראַן א זכות וואָס לייגט אָפּ דריי יאָר. די גמרא זאָגט, אז דער זכות וואָס לייגט אָפּ אזוי לאַנג, איז דער זכות פון תורה, דהיינו, אויב די פרוי האָט געפירט אירע קינדער אין חדר צו לערנען תורה, אָדער זי האָט גע־וואַרט אויפן מאַן, וועלכער איז אַוועק אין אַן אַנדערער שטאָט צו לערנען תורה. מכאן, דערפון זאָגט בן עזאי, אז א מענטש איז מחויב צו לערנען זיין טאָכטער תורה, כדי אויב זי וועט דאַרפן טרינקען (דאָס ביטערע וואסער, און זי וועט זען, אז כאָטש זי האָט געזינדיקט, האָט דאָס וואסער ניט געווירקט) זאָל זי וויסן, אז דער זכות האָט עס אָפּגעלייגט. און זי וועט ניט אויסרעדן שלעכטס אויף די מצוה פון מים המאררים. ר אליעזר זאָגט, אז ווער עס לערנט זיין טאָכטער תורה איז גלייך ווי ער וואָלט זי גע־לערנט אויסגעלאַסנקייט (תיפלות). ר׳ אליעזר איז קעגן דעם אז מען זאָל לערנען פרויען תורה, דאָס וואָרט תיפלות (מיט א חיריק אונטער דער „ת״) טייטשט דער ערוך א „עבירה״. אין ירמיה כ״ג, י״ג איז „תפלה״ א שענדליכע זאַך. ר׳ אליעזר׳ס טעם איז, ווייל פון דער תורה וועט די פרוי קאָנען אויסגעפינען ווי אזוי זיך א עצה צו געבן אז מען זאָל איר ניט כאַפּן ביי דער עבירה. ר׳ יהושע זאָגט, אז א פרוי וויל ליבערשט איין טאָפּ („קב״, א מאָס) מיט אויסגעלאַסנקייט איידער ניין טעפּ מיט פרישות (אָפּגעשיידנקייט, פרומקייט). דעריבער איז גלייכער איר ניט צו לערנען קיין תורה, און ער איז מסכים מיט ר׳ אליעזר. הוא היה, ער (ר׳ יהושע) האָט געפלעגט צו זאָגן, אז א חסיד (א זייער פרומער מענטש) א נאַר, און א כיטרער רשע, און א פרוי א פרושה (וואָס מאַכט דעם אָנשטעל פון א זייער פרומע) און די שלעק פון די פרושים, זיי אַלע ברענגען־אום די וועלט (מכלי עולם). די גמרא זאָגט אז מיט א נאַרישן חסיד (חסיד שוטה) מיינט מען אזא חסיד, וואָס ווען ער זעט א פרוי טרינקט זיך אין טייך, לויפט ער ניט ראַטעווען זי, באשר עס פּאַסט ניט אים צוצורירן זיך צו א נאַקעטער פרוי. א „כיטרער רשע״ מיינט, ווען ער האָט א דין תורה מיט א צווייטן און ער קומט צום דיין כדי פריער אויסצולייגן פאַר אים זיינע טענות און צו באַאיינפלוסן אים. „א פרוי א פרושה״ מיינט א פרוי וואָס טוט יענעם שלעכטס און מאַכט דעם אָנשטעל ווי זי איז א פרומע און גייט מתפלל זיין צו העלפן יענעם. מיט „שלעק פון פרושים״ („מכות פרושים״) מיינט מען אזא פרוש, וואָס האַלט זיך פאַר א זייער פרומען און גייט כלומרשט מיט פאַרמאַכטע אויגן, כדי ניט צו קוקן אויף פרויען, און דערווייל צע־קלאַפּט ער זיך די פיס אין שטיינער אָדער דעם קאָפּ אין דער וואַנט. די משנה מיינט דערמיט מענטשן, וועלכע מאַכן דעם אָנשטעל פון פרומקייט און עס איז ניט „תוכם כברם״, אינערליך זיינען זיי ניט אזוי ווי זיי ווייזן זיך פאַר דער וועלט.

ה. ר׳ שמעון זאָגט, אז קיין זכות לייגט ניט אָפּ ביי דעם פאַרשאָלטענעם וואסער, ווארום אויב מען וועט זאָגן, אז א זכות לייגט אָפּ (די שטראָף) פון דעם פאַרשאָל־טענעם וואסער, מאַכט מען דאָך טונקל (מדהה, מען נעמט צו דעם ווערט דערפון)

בִּפְנֵי כָל הַנָּשִׁים הַשּׁוֹתוֹת וּמוֹצִיא אַתָּה שֵׁם רָע עַל הַטְּהוֹרוֹת שֶׁשָּׁתוּ, שֶׁאוֹמְרִים טְמֵאוֹת הֵן, אֶלָּא שֶׁתָּלְתָה לָהֶן זְכוּת. רַבִּי אוֹמֵר הַזְּכוּת תּוֹלָה בְּמַיִם הַמְאָרְרִים, וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת וְאֵינָהּ מְשַׁבַּחַת, אֶלָּא מִתְנַוְּנָה וְהוֹלֶכֶת, לַסּוֹף הִיא מֵתָה בְּאוֹתָהּ מִיתָה:

ו נִטְמֵאת מִנְחָתָהּ עַד שֶׁלֹּא קָדְשָׁה בִכְלִי, הֲרֵי הִיא כְּכָל הַמְּנָחוֹת וְתִפָּדֶה. וְאִם מִשֶּׁקָּדְשָׁה בִכְלִי הֲרֵי הִיא כְּכָל הַמְּנָחוֹת וְתִשָּׂרֵף. וְאֵלּוּ שֶׁמִּנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת, הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ, וְשֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְהָאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה, וְשֶׁבַּעְלָהּ אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ. וְכָל

ביי אלע פרויען (סוטות) וועלכע טרינקן, און מען טראָגט ארויס א שלעכטן נאָמען אויף די אומשולדיקע פרויען, וועלכע האָבן געטרונקן, מחמת מען וועט זאָגן, אז זיי זענען יאָ טמא געווען (זיי האָבן יאָ געזינדיקט, און דאָס וואָס עס האָט זיי ניט געשאַדט איז) נאָר דער זכות (וואָס זיי האָבן געהאַט) האָט אָפּגעלייגט. „מדהה" **איז פון וואָרט „דהה", טונקל (אין דער משנה נגעים פרק א' משנה ב' „דיהא הימנו", טונקעלער פון איהם").** רבי אומר, רבי זאָגט, אז א זכות לייגט יאָ אָפּ ביי דעם פאַרשאָלטענעם וואַסער, און זי (די פרוי) ניט זי האָט קינדער און ניט זי ווערט געזונטער, נאָר זי ווערט כסדר אָפּגעשוואַכט (מתנונה, פאַרצערט), און צום סוף שטאַרבט זי מיט דעם דאָזיקן טויט. **זי שטאַרבט פון א געשוואָלענעם בויך און די אנדערע סימנים פון די קללות פון דעם ביטערן וואַסער.**

ו. נטמאה, אויב איר מנחה (דער מעל־קרבן פון דעם סוטה) איז טמא געוואָרן (א טמא־זאַך האָט זי אָנגערירט) איידער זי איז געוואָרן געהייליקט אין דער כלי (איידער מען האָט די מנחה אַריינגעלייגט אין דער כלי שרת, אין דער הייליקער כלי פון בית המקדש), איז זי ווי אלע מנחות, (וועלכע זיינען טמא געוואָרן איידער מען האָט זיי געלייגט אין דער (כלי שרת) און מען דאַרף זי אויסלייזן. **דאָס דאָזיקע מעל פון דער מנחה איז הקדש, הייליק, אָבער ווייל עס איז נאָכניט געלעגן אין דער כלי שרת (זע פריער משנה א') איז זי ניט הקדש אלס קרבן (קדושת הגוף) נאָר א געלט־הקדש (קדושת דמים) און אזוי ווי זי איז טמא קאָן מען זי אויסלייזן, אויסטוישן אויף געלט. און דאָס געלט ווערט הקדש, און די מנחה ווערט חולין, אויס הקדש.** ואם, און אויב (די מנחה איז טמא געוואָרן) נאָכדעם ווי זי איז שוין געהייליקט געוואָרן אין דער כלי (שרת) איז זי ווי אלע מנחות (וואָס זענען טמא געוואָרן נאָכן לייגן זיי אין דער כלי (שרת) און זי דאַרף ווערן פאַרברענט. **מען קאָן זי ניט מער אויסלייזן, ווייל זי האָט שוין א קרבן־הייליקייט (קדושת הגוף) און אזא הייליקע זאַך קאָן מען ניט אויס־לייזן מיט געלט.** ואלו, און די דאָזיקע (פרויען) זענען, וואָס זייערע מנחות ווערן פאַר־ברענט. **אויב דאָס, וואָס די משנה וועט באלד זאָגן וועגן די פרויען, איז פאָר־געקומען נאָכדעם ווי מען האָט מקדיש געווען די מנחה, דאַרף מען די מנחה פאַרברע־נען, ווייל די פרויען קאָנען ניט טרינקן דאָס ביטערע וואַסער. און דאָס זענען די פרויען:** האומרת, די (פרוי) וועלכע זאָגט (צום מאַן): „איך בין טמא צו דיר" (איך האָב גע־זינדיקט מיט דעם פרעמדן מאַן), און די (פרוי), וואָס עדות זענען געקומען (און זאָגן) אז זי איז טמא געוואָרן (אז זי האָט געזינדיקט), און די (פרוי) וועלכע זאָגט: „איך וויל ניט טרינקן", און די (פרוי) וואָס דער מאַן (האָט חרטה באַקומען און ער) וויל איר ניט געבן צו טרינקן, און די (פרוי) וואָס דער מאַן איז געקומען אויף איר אין וועג. **פריער אין פרק א' משנה ג' האָבן מיר געלערנט, אז די דאָזיקע פרויען טרינקן ניט דאָס וואַסער און דאָרט האָבן מיר געגעבן דעם פירוש דערצו.** וכל, און אלע פרויען, וואָס האָבן חתונה געהאַט מיט כהנים (און זענען געוואָרן סוטות) ווערן זייערע מנחות פאַרברענט. **עס איז פאַראַן א דין, אז א קרבן מנחה וואָס א כהן ברענגט ווערט ניט גע־**

הַנִּשׂוּאוֹת לִכְהֻנִּים מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת: ז בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן מִנְחָתָהּ נִשְׂרֶפֶת, וְכֹהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת. מַה בֵּין כֹּהֵן לְכֹהֶנֶת, מִנְחַת כֹּהֶנֶת נֶאֱכֶלֶת, מִנְחַת כֹּהֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת. כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת, וְכֹהֵן אֵין מִתְחַלֵּל. כֹּהֶנֶת מִטַּמְּאָה לְמֵתִים, וְאֵין כֹּהֵן מִטַּמֵּא לְמֵתִים. כֹּהֵן אוֹכֵל בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְאֵין כֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים: ח מַה בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה. הָאִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם וְאֵין הָאִשָּׁה פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת. הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר, וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת

געסן און מען נעמט ניט אראָפּ קיין קומץ (זע פריער משנה ב׳) נאָר מען איז זי אינ־גאנצן מקריב אויפן מזבח. און ווייל דאָ, ביי דער סוטה, האָט דאָך דער מאן דער כהן נור א חלק אין דער מנחה, און א טייל געהערט דאָך צו איר, דעריבער נעמט מען יאָ אראָפּ דעם קומץ און מען איז דעם קומץ מקריב; אָבער די שיריים ווערן ניט געגעסן (צוליב דעם חלק פון מאן דעם כהן) און מען פארברענט זיי.

ז. בת ישראל, א טאָכטער פון א ישראל וואָס האָט חתונה געהאַט מיט א כהן, ווערט איר מנחה פארברענט. **ווייל זי האָט דעם דין פון א כהן.** וכהנת, און די טאָכטער פון א כהן וואָס האָט חתונה געהאַט מיט א ישראל, ווערט איר מנחה געגעסן. **ווייל זי האָט דעם דין ווי א ישראל. און דאָס זעלביקע ווערט געגעסן א קרבן מנחה וואָס עס ברענגט א טאָכטער פון א כהן א גרושה אָדער אן אלמנה.** מה בין, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן א כהן און א כהנת (דער טאָכטער פון א כהן)? די מנחה פון א כהנת ווערט געגעסן, און די מנחה פון א כהן ווערט ניט געגעסן; א כהנת ווערט פאר־שוועכט (אויב זי האָט געלעבט מיט א ניט כשרן מאן, למשל, מיט א ממזר ווערט זי פארשוועכט, א חללה, און זי טאָר מער ניט עסן קיין תרומה און ניט חתונה האָבן מיט א כהן), און א כהן ווערט ניט פארשוועכט (אפילו ער האָט געלעבט מיט א ניט־כשרער פרוי אויב ער האָט זיך מיט איר צעשיידט איז ער כשר); א כהנת מעג זיך מטמא זיין צו מתים (זי מעג אָנרירן, טראָגן אָדער זיין אונטער איין דאַך מיט א פארשטאָרבענעם מענטש), און א כהן טאָר זיך ניט מטמא זיין צו מתים; א כהן מעג עסן (שפייז פון קרבנות) קדשי קדשים (למשל, פון א חטאת, פון אן אשם), און א כהנת טאָרניט עסן (שפייז) פון קדשי קדשים. **די גמרא לערנט דאָס אָפּ פון די פסוקים. ביי דער מנחה אין ויקרא ו׳ ווערט געזאָגט אז א „מנחת כהן״ ווערט ניט גע־געסן, און מען מיינט א „כהן״ און ניט א כהנת. ביי ווערן פארשוועכט ווערט געלערנט ויקרא כ״א „ולא יחלל זרעו״, און דאָס מיינט, אז נור „זרעו״ קאָנען ווערן חללים, פארשוועכטע כהנים, אָבער ניט דער כהן אליין. וועגן דעם איסור זיך מטמא זיין צו מתים איז פאראן אין ויקרא כ״א „בני אהרן״, ווערט געלערנט נור „בני״, „זין״, אָבער ניט „בנות״, טעכטער. וועגן שפייז פון קדשי קדשים ווערט בפירוש געזאָגט ויקרא ו׳, „כל זכר בבני אהרן יאכלנה״, אז נור א זכר מעג עס עסן. — די דאָזיקע משנה און אויך די ווייטערדיקע משנה ח׳ וועגן אונטערשיד צווישן מענער און פרויען, ווערן דאָ געלערנט אגב אורחא, ווייל מען האָט פריער געלערנט דעם אונטערשיד צווישן א ישראל׳ס טאָכטער וועלכע האָט חתונה געהאַט צו א כהן און א כהנ׳ס טאָכטער וועלכע האָט חתונה געהאַט צו א ישראל, און מען האָט דערווייל געלערנט דעם אונטערשיד צווישן א כהן און א כהנת.**

ח. מה בין, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן א מאן און א פרוי? א מאנספּער־זאָן (אויב ער איז א מצורע, ער האָט א קרעציקן פלעק) דארף זיך אָפּדעקן די האָר (פורע) און גיין מיט צעריסענע קליידער (פורם), אָבער א פרוי (ווען זי איז א מצורע) דארף ניט גיין מיט אָפּגעדעקטע האָר און ניט מיט צעריסענע קליידער. **דאָס לערנט מען אָפּ פון ויקרא י״ג „איש צרוע״, אז נור א מאנספּערזאָן און ניט קיין פרוי.** האיש מדיר, א מאנספּערזאָן (א פאָטער) קאָן מאכן זיין זון (א יינגל) פאר א נזיר, אָבער א פרוי (א מוטער) קאָן ניט מאכן איר זון פאר א נזיר. **דעם פירוש דערפון האָבן מיר**

אֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. הָאִישׁ מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו, וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. הָאִישׁ מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ, וְאֵין הָאִשָּׁה מוֹכֶרֶת אֶת בִּתָּהּ. הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ, וְאֵין הָאִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אֶת בִּתָּהּ. הָאִישׁ נִסְקָל עָרֹם, וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה. הָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, וְאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ:

פרק ז

א אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ, פְּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם. אַלְמָנָה לְכֹהֵן

געגעבן אין מסכתא נזיר פרק א׳ משנה ו׳. האיש מגלח, א מאנספערזאָן (א זון) קאָן זיך אפשערן אויף זיין פאָטערס נזירות, אָבער א פרוי (א טאָכטער) קאָן זיך ניט אפּ־שערן אויף איר פאָטערס נזירות. **אויב דער פאָטער איז געווען א נזיר און האָט אָפּגע־שיידט קרבנות צו ברענגען צום סוף פון זיין נזירות, און ער איז געשטאָרבן, קאָן דער זון, אויב ער איז א נזיר, נוצן דעם פאָטערס קרבנות און זיי ברענגען אלס זיינע איי־גענע צום סוף פון זיין נזירות. פרטים גיבן מיר אין נזיר פרק ד׳ משנה ז׳. ביידע דינים וועגן נזירות זענען א הלכה, אָן א סמך אין פסוק.** האיש מוכר, א מאנספערזאָן (א פאָטער) קאָן פאַרקויפן זיין (יינגע) טאָכטער (פאַר א דינסט), אָבער א פרוי (א מוטער) קאָן ניט פאַרקויפן איר (יינגע) טאָכטער. **דאָס לערנט מען פון שמות כ״א „כי ימכור איש את בתו״, אז נור „איש״, אָבער ניט א פרוי.** האיש מקדש, א מאנס־פערזאָן (א פאָטער) קאָן מקדש זיין (חתונה מאכן) זיין (יינגע) טאָכטער (אפילו קעגן איר ווילן), אָבער א פרוי (א מוטער) קאָן ניט מקדש זיין איר טאָכטער. **ווייל די תורה דברים כ״ב זאָגט נור וועגן פאָטער „את בתי נתתי לאיש הזה״.** האיש נסקל, א מאנס־פערזאָן (אויב ער האָט עובר געווען אויף א עבירה פאַר וועלכער עס קומט סקילה, פאַרשטיינערט צו ווערן) ווערט פאַרשטיינערט נאַקעטערהייד, אָבער א פרוי ווערט ניט פאַרשטיינערט נאַקעטערהייט. **עס ווערט אָפּגעלערנט אלס דרש פון פסוק דברים י״ז „ורגמו אותו״, אז נור דעם מאנספערזאָן טוט מען אויס די מלבושים אָבער ניט ביי דער פרוי. נאָך א טעם איז צוליב בזיון פון דער פרוי.** האיש נתלה, א מאנספער־זאָן (וועמען מען האָט פאַרשטיינערט צום טויט פאַר טאָן א עבירה) ווערט (נאָכן טויט) אויפגעהאָנגען (ביז אוונט), אָבער א פרוי ווערט ניט אויפגעהאָנגען. **פון דברים כ״א, „ותלית אותו על עץ״, ווערט געלערנט „אותו״ (אים) און ניט „אותה״ (איר).** האיש נמכר, א מאן (אויב ער האָט געגנבעט און ער האָט ניט צו באַצאָלן פאַר דער גנבה) ווערט פאַרקויפט (פאַר א קנעכט, צו באַצאָלן) פאַר זיין גנבה, אָבער א פרוי ווערט ניט פאַרקויפט פאַר איר גנבה. **פון שמות כ״ב „ונמכר בגנבתו״, ווערט גע־לערנט אז נור „בגנבתו״ (פאַר זיין גנבה) און ניט „בגנבתה״ (פאַר איר גנבה).**

פרק ד.

א. ארוסה, א כלה, וואָס איר חתן האָט זי מקדש געווען (אָבער ער האָט נאָכניט חתונה געהאַט מיט איר) און אַ יבמה (שומרת יבם) אן אלמנה, וואָס איר מאן איז גע־שטאָרבן אָן קינדער, און זי וואַרט אויף איר שוואָגער, דעם מאַן׳ס ברודער, ער זאָל זי מייבם זיין, חתונה האָבן מיט איר, ניט זיי טרינקען (דאָס ביטערע וואַסער) און ניט זיי נעמען די כתובה, וואָרום עס ווערט געזאָגט (במדבר ה׳) „אשר תשטה תחת אשה״ (די פרוי וועלכע וועט אָפּקערן ווען זי איז מיט איר מאַן), מיינט מען ניט דערמיט אן ארוסה און א יבמה. **וועגן „ארוסה״ און „שומרת יבם״ האָבן מיר געגעבן פריער פרק ב׳ משנה ה׳. די משנה לערנט דאָ אז אויב דער חתן פון דער ארוסה אָדער דער יבם פון דער יבמה וואָרנט איר אז זי זאָל זיך ניט טרעפן מיט דעם פרעמדן אין א געהיים אָרט, און זי האָט זיך יאָ געטראָפן מיט אים, פאַרלירן זיי די כתובה. עס קומט זיי ניט**

גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, וּבַת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה: ב וְאֵלּוּ לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה, הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אָנִי, וְשֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְהָאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה, אָמַר בַּעְלָהּ אֵינִי מַשְׁקָהּ, וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ וְלֹא שׁוֹתָה. מֵתוּ בַעְלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא שָׁתוּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה וְלֹא שׁוֹתוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא שׁוֹתוֹת

קיין כתובה־געלט; דער חתן גיט א גט זיין ארוסה און דער יבם גיט חליצה זיין יבמה אָבער ער צאָלט איר ניט די כתובה, ווייל זי האָט זיך אליין געאסרט, אז ער זאָל ניט טאָרן מיט איר חתונה האָבן. אָבער דאָס ביטער וואסער טרינקען קאָן זי ניט, און די משנה לערנט עס אָפּ פון פסוק אין חומש. אלמנה, אן אלמנה וואָס האָט חתונה געהאט מיט א כהן גדול, אָדער א גרושה אָדער א חלוצה מיט א פשוטן כהן, אָדער א ממזרת אָדער א נתינה מיט א ישראל, אָדער ישראלית מיט א ממזר אָדער מיט א נתין (די אלע טאָרן ניט חתונה האָבן איינע מיט דעם אנדערן), ניט זיי טרינקען און ניט זיי נעמען די כתובה. **אויב די פרויען זענען ניט געוואָרן קיין סוטות און די מענער גטן זיך מיט זיי (כאָטש זיי טאָרן ניט לעבן מיט זיי, אָבער א גט דארפן זיי געבן) קומט די פרויען די כתובה, ווי מיר האָבן געלערנט אין יבמות פרק ט׳ משנה ג׳. אָבער אויב די מענער האָבן די פרויען געווארנט ניט צו טרעפן זיך מיט דעם פרעמדן מאַן און זיי האָבן זיך יאָ געטראָפן, זיי זיינען געוואָרן סוטות, קאָנען זיי ניט טרינקען דאָס ביטערע וואסער, ווייל זיי טאָרן דאָך סיי ווי ניט וואוינען מיט די מענער, אָבער ווען די מענער געבן זיי א גט, קומט זיי ניט דאָס כתובה־געלט. „נתין", „נתינה" מיינט אזעלכע וואָס קומען ארויס פון די גבעונים (יהושע ט׳) און א ישראל טאָר מיט זיי ניט חתונה האָבן.**

ב. ואלו, און (אויך) די דאָזיקע (פרויען סוטות)) טרינקען ניט (דאָס ביטער וואַ־סער) און זיי נעמען ניט די כתובה. **די מענער טאָרן מיט זיי ניט וואוינען, זיי דארפן זיי גטן און זיי דארפן זיי ניט געבן דאָס כתובה־געלט, דאָס זענען.** האומרת, די (סוטה) וועלכע זאָגט: „איך בין טמא געוואָרן" (איך האָב געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאַן), און די וועגן וועלכער עס זענען געקומען עדות און זאָגן אז זי איז טמא געוואָרן און די וועלכע זאָגט: „איך וויל ניט טרינקען". **די משנה האָט פריער פרק א׳ משנה ג׳ געלערנט, אז זיי זענען אסור צו זייערע מענער.** אמר בעלה, (א סוטה, וואָס) איר מאַן האָט געזאָגט: „איך וויל איר ניט געבן צו טרינקען", אָדער וואָס דער מאַן איז געקו־מען אויף איר אין וועג (ער האָט געלעבט מיט איר נאָכדעם ווי זי איז געוואָרן א סוטה), נעמט זי איר כתובה (עס קומט איר דאָס כתובה געלט) און טרינקען ניט (דאָס ביטערע וואסער). **אויך זיי זענען אסור צו זייערע מענער (ווי מיר האָבן געלערנט פריי־ער פרק א׳ משנה ג׳) אָבער ווייל ביי זיי איז דאָך דער מאַן שולדיק, וואָס זיי קאָנען ניט טרינקען דאָס וואסער און באווייזן אז זיי זענען ריין, דעריבער קומט זיי די כתובה.** מתו, אויב זייערע מענער (די מענער פון פרויען סוטות, וועלכע דארפן גיין טרינקען דאָס וואסער) זענען געשטאָרבן איידער זיי (די פרויען) האָבן געטרונקען, זאָגן די בית שמאי, אז זיי קומט די כתובה און זיי טרינקען ניט, און די בית הלל זאָגן, אז ניט זיי טרינקען און ניט זיי נעמען די כתובה. **זיי קאָנען ניט טרינקען ווייל אין במדבר ה׳ ווערט געזאָגט „והביא האיש את אשתו", „און דער מאַן זאָל ברענגען דאָס ווייב", און איצט איז דאָך דער מאַן ניטאָ. אָבער וועגן דער כתובה האלטן די בית שמאי, אז ווייל די פרוי האָט דאָך א שטר, א וועקסל, דעם כתובה־דאָקומענט, הייסט עס ווי זי האָט שוין אפגענומען געלט (שטר העומד לגבות כגבוי דמי), און וואו דאָס געלט געפינט זיך איז עס אירס, און מען קאָן ביי איר ניט צונעמען איר געלט. אָבער די בית הלל האלטן, אז עס איז ניט ווי אָפּגענומען, און אזוי ווי עס איז דאָך א ספק טאָמער האָט זי יאָ געזינדיקט, קומט איר ניט קיין כתובה.**

וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה: ג מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יָכוֹל הוּא לְהַפְרִישָׁהּ וּלְהַחֲזִירָהּ לְאַחַר זְמַן. אַיְלוֹנִית וּזְקֵנָה וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יָכוֹל הוּא לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת, וְלִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת הֵימֶנָּה. וּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים אוֹ שׁוֹתוֹת אוֹ לֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה: ד אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. אֵשֶׁת סָרִיס שׁוֹתָה. עַל יְדֵי כָל הָעֲרָיוֹת מְקַנִּין, חוּץ מִן הַקָּטָן וּמִמִּי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ: ה וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית

ג. מעוברת, (אז איינער האָט חתונה געהאט מיט) א מעוברת, (מיט א פרוי וואָס איז שוואנגער פון איר פריערינקן מאן) אָדער (מיט) א מינקת (מיט א פרוי וואָס זויגט נאָך א קינד פון איר פריערדיקן מאן), ניט זיי טרינקן און ניט זיי נעמען די כתובה, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **דער דין איז אז מען טאָרניט חתונה האָבן מיט א מעוברת אָדער מיט א מינקת פון אן אנדערן מאן, ביז דאָס קינד וועט אלט זיין 2 יאָר. דער טעם איז, כדי די פרוי זאָל ניט שלעכט באהאנדלן דאָס קינד. זאָגט ר׳ מאיר, אז אויב איינער האָט עובר געווען און האָט יאָ חתונה געהאט מיט א מעוברת אָדער מיט א מינקת, און זיי זיינען געוואָרן סוטות, קאָנען זיי ניט טרינקן דאָס וואסער און עס קומט זיי ניט די כתובה.** וחכמים, אָבער די חכמים זאָגן, אז (זיי קאָנען יאָ טרינקן דאָס וואסער) ווייל ער קאָן דערווייל צעשיידן זיך מיט איר און איר צוריקנעמען אין א צייט ארום. **ר׳ מאיר האלט, אז ער דארף זיך גטן מיט זיי, און ער טאָר קיינמאָל מיט זיי ניט וואוינען, אָבער די חכמים האלטן, אז אויב איינער האָט עובר געווען און יאָ חתונה געהאט מיט זיי, קאָן ער זיך צושיידן מיט זיי, און נאָך די 2 יאָר ווידער וואוינען מיט זיי; דאריבער הייסט עס אז זיי זענען כשרע פרויען און זיי קאָנען טרינקן דאָס וואסער.** אילונית, (אויב די סוטה איז) אן אילונית (א פרוי וואָס קאָן ניט האָבן קיין קינדער און זי האָט ניט אלע סימנים פון א פרוי), אָדער זי איז אן אלטע פרוי, אָדער אזעלכע וועלכע קאָן ניט האָבן קיין קינדער, טרינקן ניט און נעמען ניט די כתובה. **יעדער מאן דארף מקיים זיין די מצוה פון פריה ורביה, האָבן קינדער, און אויב די פרוי קאָן ניט האָבן קיין קינדער טאָר ער ניט וואוינען מיט איר, אויב ער האָט ניט קיין קינדער.** ר׳ אליעזר זאָגט (אז זיי טרינקן יאָ, ווייל ער מעג וואוינען מיט זיי, מחמת) ער קאָן חתונה האָבן (אויך) מיט אן אנדערער פרוי און האָבן מיט איר קינדער (לפרות ולרבות, מקיים זיין די מצוה פון פריה ורביה). **ביי יידן האָט מען געמעגט האָבן עטליכע פרויען.** ושאר כל, און אלע אנדערע פרויען (וועלכע זענען סוטות) אָדער זיי טרינקן, אָדער זיי נעמען ניט די כתובה. **עס איז אייגענטליך דאָס זעלביקע וואָס די משנה האָט פריער אין משנה ב׳ געזאָגט, אז אויב א סוטה וויל ניט טרינקן דאָס ביטערע וואסער, קומט איר א גט אָן א כתובה.**

ד. אשת כהן, די פרוי פון א כהן (אויב זי איז געוואָרן אַ סוטה) טרינקט (דאָס וואסער) און זי איז מותר צו איר מאן. **די פרוי פון א כהן איז אסור צו איר מאן אפילו ווען זי האָט באונס (געצוואונגענערהייט) געלעבט מיט א פרעמדן מאן. מען קאָן דאריבער מיינען, אז עס קאָן דאָך זיין, אז די סוטה האָט געלעבט מיט דעם פרעמדן מאן באונס, און דאריבער האָט דאָס וואסער ניט געווירקט; דאריבער לערנט די משנה, אז דער כהן מעג יאָ וואוינען מיט דער פרוי.** אשת סריס, די פרוי פון א סריס טרינקט. **כאָטש א סריס איז ניט קיין מאן, און ביי א סוטה** (במדבר ה׳) **ווערט געזאָגט „תחת אישך״, פונדעסטוועגן איז דער דין אז זי טרינקט יאָ דאָס וואסער. וועגן סריס זע יבמות פרק ח׳.** על ידי, צוליב אלע קרובים (עריות, מענער מיט וועלכע די פרוי טאָר ניט לעבן) קאָן (א מאן) וואָרנען זיין ווייב. **א מאן קאָן וואָרנען זיין ווייב אז זי זאָל זיך ניט טרעפן אין א געהיים אָרט אליין, למשל, מיט איר פאָטער צי מיט איר ברודער, כאָטש זי טאָר מיט זיי סיי ווי ניט לעבן, ווייל זיי זענען אירע קרובים.** חוץ, אן אויסנאם איז א קליין יינגל (יינגער פון 9 יאָר מיט א טאָג) און פון איינעם וועלכער איז ניט

דִּין מְקַנִּין לָהֶן. מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ אָמְרוּ אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אַף לְהַשְׁקוֹתָהּ, לִכְשֶׁיֵּצֵא בַּעְלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין יַשְׁקֶנָּה:

פרק ה

א כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ כָּךְ הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבָאוּ וּבָאוּ. כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר נִטְמְאָה וְנִטְמָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כָּךְ הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב. רַבִּי אוֹמֵר שְׁנֵי פְעָמִים הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה אִם נִטְמְאָה

קיין מענטש (מיט א בהמה). א יינג יינגל איז זיין לעבן געשלעכטליך גארניט (אזוי **זאגט דער רמבם). און בנוגע א בהמה ווערט עס אפגעלערנט פון (במדבר ה׳) ,,ושכב אותה איש״, און ניט א בהמה.**

ה. ואלו, און די דאזיקע זענען (פרויען), וואס דאס בית דין ווארנט זיי. **אויב דאס בית דין פון דער שטאט זעט, אז די פרויען טרעפן זיך אין געהיים מיט א פרעמדן מאן, קאן דאס בית דין זיי ווארנען אז זיי זאלן זיך ניט טרעפן; מחמת זייערע מענער קאנען זיי ניט ווארנען. דאס זענען די פרויען:** מי, א פרוי וואס איר מאן איז געווארן טויב־שטום (נתחרש) אדער ער איז געווארן משוגע (נשתטה), אדער ער זיצט אין תפיסה; אבער (דאס וואס מען האט געזאגט אז בית דין קאן זיי ווארנען) האט מען ניט גע־זאגט צו געבן זיי צו טרינקן (דאס ביטערע וואסער אויב זיי האבן זיך יא געטראפן מיט די פרעמדע מענער), נאר צו פסלן זיי פון דער כתובה. **מען קאן זיי ניט געבן צו טרינקן, ווייל אין במדבר ה׳ ווערט געזאגט אז דער מאן דארף זי ווארנען, און ער דארף זי ברענגען צום טרינקן וואסער; אבער אויב זיי האבן זיך געטראפן מיט די פרעמדע מענער אין געהיים, נאכדעם ווי דאס בית דין האט זיי געווארנט, פארלירן זיי זייער כתובה.** ר׳ יוסי זאגט, אז אויך צו טרינקן (אויב דער מאן איז אין תפיסה) ווען איר מאן וועט ארויסגיין פון תפיסה. **ר׳ יוסי האלט, אז עס מוז ניט דוקא דער מאן איר ווארנען.**

פרק ה.

א. כשם, אזוי ווי דאס וואסער פרופט אויס זי (די פרוי, די סוטה, וועלכע מען איז חושד אז זי האט געלעבט מיט א פרעמדן מאן, און אויב זי איז שולדיק שטארבט זי), אזוי פרופט עס אויס אים (דעם פרעמדן מאן) ווארום עס ווערט געזאגט (במדבר ה׳) ,,ובאו, ובאו״. **אין חומש ווערט געזאגט צוויי מאל, ,,ובאו ובאו״ מיט א ,,ו״ אין אנהויב, ,,און דאס וואסער וועט אריינקומען אין איר און וועט שעדיקן איר קערפער״ לערנט מען דערפון, אז אויך דער פרעמדער מאן, אויב ער האט געזינדיקט מיט איר, ער האט זי בועל געווען (דערפון הייסט ער ,,דער בועל״), ווערט זיין קערפער גע־שעדיקט.** כשם שאסורה, אזוי ווי זי (די פארהייראטעטע פרוי, די אשת איש) איז אסור צום מאן (זי טאר ניט לעבן מיט איר מאן, אויב זי האט מזנה געווען מיט א פרעמדן מאן), אזוי איז זי אסור צום בועל (צו דעם דאזיקן פרעמדן מאן), ווארום עס ווערט געזאגט (במדבר ה׳) ,,נטמאה״, ,,ונטמאה״ (זי איז טמא געווארן״, און זי איז טמא געווארן), אזוי זאגט ר׳ עקיבא. **אויך נאכדעם ווי דער מאן האט זי געגט, טאר זי ניט לעבן מיט דעם בועל, מיט דעם פרעמדן מאן. מען לערנט עס אפ פון דער ,,ו״ אין אנ־הויב פון ווארט ,,נטמאה״, אז זי איז טמא (אסור) ניט נור צום מאן נאר אויך צום בועל.** אמר ר׳ יהושע, האט ר׳ יהושע געזאגט, אז אזוי האט געדרשנט זכריה בן הקצב **אויך ער האט אפגעלערנט דעם דין פון דער ,,ו״ אין אנהויב פון ווארט ,,ונטמאה״. ר׳ זכריה בן הקצב האט געלעבט אין דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש (זע כתובות פרק ב׳ משנה ט׳).** רבי זאגט, אז עס ווערט געזאגט צוויי מאל אין דער פרשה

נִטְמְאָה, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל: **ב** בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא. אֵינוֹ אוֹמֵר טָמֵא אֶלָּא יִטְמָא, לְטַמֵּא אֲחֵרִים. לִמֵּד עַל כִּכָּר שֵׁנִי שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֵר כִּכָּר שְׁלִישִׁי שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא טָמֵא, וַהֲלֹא עֲקִיבָא תַלְמִידְךָ מֵבִיא לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא: **ג** בּוֹ בַּיּוֹם

(פון סוטה, במדבר ה׳) „אם נטמאה, נטמאה״, (און דאָס מיינט אז איינס איז (צו אסרן די פרוי) צום מאַן, און איינס איז (צו אסרן זי) צום בועל. **רבי (דער מסדר פון דער משנה ר׳ יהודה הנשיא) דרשנט עס ניט פון דער „ו״, נאָר פון דעם וואָס עס איז פאַראַן אין חומש צוויי מאָל „נטמאה״. — דאָס וואָרט „דרש״, „דרשענען״ מיינט דאָ דאָס אַרויסלערנען א הלכה פון א פסוק.**

ב. בו ביום, אין זעלביקן טאָג האָט ר׳ עקיבא געדרשענט (דעם פסוק אין ויקרא י״א) „וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו יטמא״ (און יעדע ערדערנע כלי, וואָס עס וועט אַריינפאַלן פון זיי, פון די טויטע שרצים, אינווייניק, איז אַלץ וואָס וועט זיין אינווייניק זאָל ווערן טמא), ער זאָגט ניט „טמא״ נאָר „יטמא״, דאָס מיינט, אז עס איז מטמא (אויב עס רירט אָן) אַנדערע. דאָס איז צו לערנען וועגן א ברויט א שני (א „צווייטע צו טומאה״) אז ער איז מטמא (אָן אַנדער עסנוואַרג, אָן אַנ־דער ברויט, אז עס זאָל ווערן) א שלישי (א„דריטער צו טומאה״). **דער טויטער שרץ הייסט אָן „אב הטומאה״, א „פאָטער״, א הויפּט־יסוד, מטמא צו זיין. די ערדענע כלי, למשל, אָן אויוון, אין וועלכן דער טויטער שרץ איז אַריינגעפאַלן, און דער אויוון ווערט טמא, הייסט „ראשון״, דער ערשטער, וואָס האָט באַקומען די טומאה פון שרץ. דאָס ברויט וואָס ליגט אין אויוון און האָט אָנגערירט דעם טמא אויוון, הייסט שוין א „שני״, דער צווייטער מחמת עס האָט באַקומען זיין טומאה פון דעם „ראשון״, פון דעם אויוון. לערנט ר׳ עקיבא אָפּ פון וואָרט „יטמא״, אז עס איז אַזוי ווי מיט א „שווא״ אונטער דער „י״, און א „פתח״ אונטער דער „ט״, און איז דער טייטש, אז דאָס ברויט קאָן אויך מטמא זיין אַנדערע מאכלים, און אויב עס רירט אָן אָן אַנ־דער ברויט ווערט דאָס אַנדערע ברויט אויך טמא, און עס הייסט „שלישי״, דער „דריטער״, טמא צו ווערן. און דאָס, לערנט ר׳ עקיבא, איז ניט נור ביי הייליקע ברויטן פון תרומה, נאָר אויך ביי וואָכעדיקע חולין־ברויטן.** אָמר ר׳ יהושע, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: ווער וועט דאָס אָפּדעקן די ערד פון דיינע אויגן, רבן יוחנן בן זכאי (וועל־כער האָט שוין דאַמאָלס ניט געלעבט), וואָס דו האָסט געפלעגט זאָגן, אז עס וועט קומען א דור (מענטשן אין די שפּעטערדיקע צייטן), וואָס וועט מטהר זיין (האַלטן פאַר ריין) א דריטן (שלישי) ברויט (אפילו פון תרומה, וועלכער האָט אָנגערירט א „שני״, א צווייטן טמא־ברויט) וועגן וועלכן עס איז ניט פאַראַן קיין פסוק אין דער תורה אז ער איז טמא, און אָט ברענגט דיין תלמיד, עקיבא, א פסוק פון דער תורה, אז ער איז טמא, ווארום עס ווערט געזאָגט „כל אשר בתוכו יטמא״. **די גמרא זאָגט, אז אומעטום וואו אין דער משנה איז פאַראַן „בו ביום״, „און זעלביקן טאָג״, מיינט מען אין טאָג ווען מען האָט געמאַכט אין דער ישיבה אין יבנה ר׳ אלעזר בן עזריה פאַר א נשיא (זע אין אונזער פירוש אין ברכות פרק א׳ משנה ה׳). דאָס איז געווען א פאָר צענדליק יאָר נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש. אין דאָזיקן טאָג זענען צוגע־קומען אין דער ישיבה א סך תלמידים און מען האָט מברר געווען א סך הלכות, און א גרויסער טייל פון דעם עדות־זאָגן אין מסכתא עדיות איז אין יענעם טאָג געזאָגט געוואָרן. אין אונזער פרק דאָ אין מסכתא סוטה ווערן געבראַכט עטליכע זאַכן, וואָס זענען געזאָגט געוואָרן אין דאָזיקן טאָג. דאָ אין דער משנה איז דאָס איינציקע אָרט, וואו עס ווערט געזאָגט, אז ר׳ עקיבא איז געווען א תלמיד פון רבן יוחנן בן זכאי.**

דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא. וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹמֵר, וּמִקְרָא אַחֵר אוֹמֵר מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב. אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלֶף אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אֶלֶף אַמָּה, הָא כֵּיצַד, אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה תְּחוּם שַׁבָּת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה שָׂדוֹת וּכְרָמִים:

ד בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַדֳ׳ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר לֵאמֹר, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר לֵאמֹר, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹנִין אַחֲרָיו שֶׁל מֹשֶׁה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּקוֹרִאין אֶת הַהַלֵּל, לְכָךְ נֶאֱמַר לֵאמֹר. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר,

ג. בו ביום, אין זעלביקן טאָג האָט ר׳ עקיבא געדרשענט (במדבר ל״ה, ה׳) „ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה״ („און איר זאָלט אָפמעסטן אויסער דער שטאָט ביים מזרח־עק צוויי טויזנט איילן״) און אן אנדער פסוק (במדבר ל״ה) זאָגט „מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב״ („פון דער שטאָט־מויער און דרויסן טויזנט איילן ארום״): עס קאָן דאָך ניט זיין טויזנט איילן, ווארום עס ווערט דאָך שוין געזאָגט צוויי טויזנט איילן, און עס קאָן דאָך ניט זיין צוויי טויזנט איילן, ווארום עס ווערט דאָך שוין געזאָגט טויזענט איילן, טאָ ווי אזוי קאָן מען אויסגלייכן די ביידע פסוקים? (נאָר) טויזנט איילן מיינט מען פאר „מגרש״ (פלאץ פאר די לויים) און צוויי טויזנט איילן מיינט מען פאר תחום שבת (ווייטער פון צוויי טויזנט איילן פון דער שטאָט טאָר מען ניט גיין אים שבת). **די תורה זאָגט אָן דאָרט אין במדבר ל״ה אז ווען די יידן וועלן איינעמען ארץ ישראל און צעטיילן זיך מיט דעם לאנד, זאָל מען די לויים (וועלכע קריגן ניט קיין באזונדערן טייל לאנד) געבן לעבן יעדער שטאָט א פלאץ (מגרש) צום וואוינען. טייטשט ר׳ עקיבא אין אז נור די 1000 איילן לעבן דער שטאָט זענען דער פלאץ פאר די לויים, און דאָס וואָס דער פסוק דאָרט דערמאָנט „2000 איילן״ מיינט מען מרמז צו זיין, אז נור ביז 2 טויזנט איילן מעג מען גיין אויסער דער שטאָט אים שבת (זע אין דער הקדמה צו מסכתא עירובין).** ר׳ אליעזר דער זון פון ר׳ יוסי הגלילי זאָגט, אז מען מיינט: די „טויזנט איילן״ פאר מגרש (פלאץ צום וואוינען) און די „צוויי טויזנט איילן״ פאר פעלדער און גערטנער. **און די ביידע פסוקים מיינען אז מען זאָל דאָס געבן צו די לויים. וואָס נוגע תחום שבת האלט ר׳ אליעזר דער זון פון ר׳ יוסי הגלילי אז דאָס איז נור אסור מדרבנן, און אז עס איז ניט פון דער תורה (מדאורייתא).**

ד. בו ביום, אין זעלביקן טאָג האָט ר׳ עקיבא געדרשענט (שמות ט״ו) „אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לאמור״ (און דאַמאָלס, נאָכדעם ווי די יידן זענען אריבער דעם ים סוף האָט משה און די יידן געזונגען די דאָזיקע שירה און זיי האָבן געזאָגט אזוי צו זאָגן): עס האָט דאָך ניט געדאַרפן געזאָגט צו ווערן „לאמור״ (אזוי צו זאָגן), און צו וואָס זשע ווערט געזאָגט „לאמור״? דאָס איז צו לערנען, אז די יידן האָבן אָפגעענטפערט משהן אויף יעדן וואָרט און וואָרט, ווי מען לייענט הלל, דעריבער ווערט געזאָגט „לאמור״ (אזוי צו זאָגן). **עס איז אמאָל געווען א מנהג, אז ווען דער חזן האָט געזאָגט הלל אין בית המדרש, האָט דער קהל דאָוונערס אָפגעענטפערט מיט די ווערטער פון אָנהויב פון קאַפּיטל. למשל דער חזן האָט אָפגעזאָגט דאָס ערשטע קאַפּיטל פון הלל (תהלים קי״ג) הללויה הללו, און געענדיקט ביז צום סוף פון קאַפּיטל, האָט דער קהל דאָוונערס אָפגעענטפערט מיט „הללויה״. ווען דער חזן האָט געזאָגט דאָס צווייטע קאַפּיטל בצאת ישראל ביז צום סוף פון קאַפּיטל, האָט קהל אָפגעענטפערט מיט די ווערטער „בצאת ישראל״. און אזוי כסדר. און אזוי איז אויך געווען מיט דער שירה, וואָס משה רבנו האָט געזאָגט, און די יידן האָבן אים אָפגעענט־**

כְּקוֹרִאין אֶת שְׁמַע וְלֹא כְקוֹרִין אֶת הַהַלֵּל: **ה** בּוֹ בַיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקְנוֹס, לֹא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל. וַעֲדַיִן הַדָּבָר שָׁקוּל, לוֹ אֲנִי מְצַפֶּה אוֹ אֵינִי מְצַפֶּה, תַּלְמוּד לוֹמַר עַד אֶגְוָע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי, מְלַמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע, וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ לִמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה:

פרק ו

א מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה, אֲפִילוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ יוֹצִיא

פערט (אזוי טייטשט **רשי אין דער גמרא סוכה ל״ח**). ר׳ נחמיה זאָגט, אז אזוי ווי מען ליינט קריאת שמע, און ניט ווי מען ליינט הלל. **ביים ליינען קריאת שמע אין בית המדרש האָט דער חזן נור אָנגעהויבן די ערשטע ווערטער „שמע ישראל״, און דער־נאָך האָט דער גאנצער קהל דאַווענערס מיטגעזאָגט גאנץ קריאת שמע.**

ה. בו ביום, אין זעלבן טאָג האָט געדרשענט ר׳ יהושע בן הורקנוס, אז איוב האָט געדינט גאָט (הקדוש ברוך הוא, דעם הייליקן געבענטשט איז ער, גאָט) ניט אנדערש נור פון ליבשאפט (מאהבה, פון ליבשאפט צו גאָט), ווארים עס ווערט גע־זאָגט (איוב י״ג, ט״ו) „הן יקטלנו לו איחל״, (אפילו ער, גאָט, זאָל מיך טויטן, צו אים וועל איך האָפן); און די זאך איז נאָכניט זיכער (שקול, עס וועגט זיך, ניט אהין און ניט אהער, ניט זיכער), צי „צו אים האָף איך״ אָדער „איך האָף ניט״, לערנט דער פסוק (איוב כ״ז, ה׳) „עד אגוע לא אסיר תומתי ממני״ (ביז איך וועל שטארבן וועל איך ניט אָפטאָן מיין פרומקייט פון מיר), דערפון איז צו לערנען, אז ער (איוב) האָט געטאָן (געדינט גאָט) פון ליבשאפט. **אין דינען גאָט זענען פאראן צוויי מדרגות. איינע, די נידריקערע, איז צו דינען מיראה, אויס מורא פאר שטראָף, וואָס גאָט קאָן שיקן אויף דעם מענטש, און א צווייטע, די העכערע, איז „מאהבה״, פון ליבשאפט צו גאָט. לערנט ר׳ יהושע בן הורקנוס פון ספר איוב, אז איוב האָט געדינט גאָט מאהבה. און ער ברענגט א ראיה דערצו פון די 2 פסוקים, און ער זאָגט אז פון ערשטן פסוק „הן יקטלני לו איחל״ איז נאָכניט קיין זיכערע ראיה, ווייל עס איז פאראן טייל־מאָל אין תנך „לו״ מיט א „ו״, וואָס איז דער טייטש ווי „לא״ מיט א „א״, „ניט״. דעריבער ברענגט ער די ראיה פון אנדערען פסוק „עד אגוע לא אסיר תומתי ממני״.**

אמר ר׳ יהושע, האָט ר׳ יהושע געזאָגט: ווער וועט אפדעקן די ערד פון דיינע אויגן, רבן יוחנן בן זכאי, וואָס דו פלעגסט דרשענען אלע דיינע טעג, אז איוב האָט געדינט גאָט ניט אנדערש נאָר פון יראה (אויס מורא), ווארום עס ווערט געזאָגט (איוב א׳, א׳) „איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע״ (א מאן א פרומער און א גלייכער, האָט מורא פאר גאָט און מיידט אויס צו טאָן שלעכטס), און אָט לערנט יהושע, א תלמיד פון דיינס א תלמיד, אז ער (איוב) האָט געטאָן (געדינט גאָט) פון ליבשאפט. **מיט סתם ר׳ יהושע מיינט מען ר׳ יהושע בן חנניה, וועלכער איז געווען א תלמיד פון רבן יוחנן בן זכאי (אבות פרק ב׳ משנה ח׳). וועגן דעם תנא ר׳ יהושע בן הורקנוס ווייסן מיר גאָרניט פון אנדערע ערטער. אפשר איז ער געווען גאָר א יינגערער ברודער פון ר׳ אליעזר בן הורקנוס. רשי דאָ אויף דער משנה זאָגט, אז ר׳ יהושע בן הורקנוס איז געווען א תלמיד פון ר׳ עקיבא. פון וואנען רשי האָט עס גענומען ווייסן מיר ניט.**

פרק ו.

א. מי שקינא, אויב איינער האָט געוואָרנט זיין ווייב (אז זי זאָל זיך ניט בא־האלטן אליין מיט א פרעמדן מאן), און זי האָט זיך יאָ באהאלטן, אפילו ער (איר

וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַד שֶׁיִּשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה: **ב** אָמַר עֵד אֶחָד, אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ עֶבֶד אֲפִלּוּ שִׁפְחָה הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין אַף לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ וּבַת בַּעְלָהּ הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת, וְלֹא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה: **ג** שֶׁהָיָה בַדִּין, וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם

מאן) האָט געהערט פון א פויגל, וואָס פליט אדורך, (אז זי האָט זיך באהאלטן מיט דעם פרעמדן מאן) זאָל ער איר געבן א גט און געבן איר די כתובה, אזוי זאָגט ר׳ אליעזר. מחמת **ר׳ אליעזר (פריער אין פרק א׳ משנה א׳) האלט, אז איר מאן טאָר מיט דעם ווייב ניט וואוינען, אפילו עס זענען ניט געוועזן קיין צוויי עדות וואָס האָבן זי געזען באהאלטען זיך. ער דארף איר געבן א גט און די כתובה, אויב ער וויל איר ניט געבן צו טרינקן** דאָס ביטערע וואסער (די מים המאררים). „מעוף הפורח״, „פון א דורכפליענדעם פויגל״, טייטשט דער רמב״ם, **אז אפילו ער באמערקט עס פון צוויטשן פון א פויגל; מען מיינט געוויינטליך, אפילו נור דעם קלענסטן קלאנג.** ר׳ יהושע זאָגט, אז נור סיידן עס רעדן וועגן איר (ישאו ויתנו בה, עס פארנעמען זיך מיט איר, עס דערציילן וועגן איר, אז זי האָט זיך באהאלטן מיט דעם פרעמדן מאן) די ווייבער וואָס שפינען ביי דער לבנה. **דאָס הייסט אז דער קלאנג דארף זיין אזוי שטארק, אז עס שמועסן שוין וועגן דעם די פרויען וואָס זיצן אין דרויסן ביי־נאכט און שפינען ביי דער לבנה־ליכט. כאָטש ר׳ יהושע האלט דאָך (פריער אין פרק א׳ משנה א׳) אז עס מוזן זיין צוויי עדות, אָבער ווייל עס בארעדן זי שוין די ווייבער אין גאס, איז עס ניט שיין און דער מאן דארף זי גטן.** „מוזרות״ זאָל זיין (און אזוי איז צו זען פון ירושלמי) פון „שזר״, „שפינען״.

ב. אָמַר, אויב איין עדות האָט געזאָגט (וועגן דער סוטה): „איך האָב געזען אז זי איז טמא געוואָרן״ (אז זי האָט געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאן ווען זי האָט זיך באהאלטן מיט אים), האָט זי ניט געטאָרט טרינקן (דאָס וואסער). **און איר מאן דארף איר גטן און ער איז פטור פון צו געבן איר די כתובה.** ולא עוד, און ניט נור דאָס, נאָר אפילו א שקלאף און אפילו א שקלאפין (וועלכע קאָנען געוויינטליך ניט זיין עדות, זענען פסול עדות צו זאָגן), זענען זיי באגלויבט (צו זאָגן אז זיי האָבן זי געזען זינדיקן מיטן פרעמדן מאן און) צו פסלענען זי פון דער כתובה. **דורך זייער עדות זאָגן דארף איר מאן זי גטן און ער איז פטור פון צאָלן איר די כתובה.** חמותה, איר שוויגער, און די טאָכטער פון איר שוויגער, און דאָס אנדערע ווייב פון איר מאן (צרתה, איר צרה, אויב איר מאן האָט נאָך א ווייב), און איר שוועגערין, און די טאָכטער פון איר מאן (פון אן אנדער ווייב) זענען באגלויבט (עדות צו זאָגן, אז זיי האָבן זי געזען זינדיקן מיט דעם פרעמדן מאן, און) זי זאָל ניט טאָרן טרינקן (דאָס וואסער, און איר מאן זאָל זי מוזן גטן), אָבער ניט (זיי זענען ניט באגלויבט) צו פסלענען איר פון דער כתובה (די כתובה מוז דער מאן איר צאָלן); און (זיי זענען באגלויבט) נאָר אז זי זאָל ניט טרינקן (דאָס וואסער). **וועגן די דאָזיקע 5 פרויען, וואָס זענען געוויינטליך ניט באגלויבט עדות צו זאָגן וועגן דעם מאַנ׳ס ווייב ווייל זיי זענען אירע שונאים, און דאריבער זענען זיי ניט באגלויבט צו שאדן איר די כתובה, זע יבמות פרק ט״ו משנה ז׳.**

ג. שהיה בדין, ווארום עס האָט דאָך געדארפן זיין א דין! **מען האָט דאָך, אייגנטליך געדארפט אפלערנען פון א קל־וחומר, פון א גרינגערער זאך אויף א האר־בערער זאך, אז איין עדות זאָל ניט זיין באגלויבט צו זאָגן אז ער האָט געזען זי זינ־דיקן מיטן פרעמדן מאן, נאָר מען זאָל דארפן צוויי עדות.** מיט „דין״ מיינט מען א „קל וחומר״, **און דער קל וחומר דאָ איז**: ומה אם, ווארום מה דאָך דאָס ערשטע עדות־זאָגן (דאָס זאָגן פון די עדות, אז זיי האָבן געזען ווי זי האָט זיך באהאלטן מיט

אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם, תַּלְמוּד לוֹמַר וְעֵד אֵין בָּהּ, כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. קַל וָחֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה, וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד, עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם אֵינוֹ דִין שֶׁתִּתְקַיֵּם בְּעֵד אֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר, מַה לְּהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אַף כָּאן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים: ד עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת וְעֵד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת, אִשָּׁה אוֹמֶרֶת נִטְמֵאת וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת לֹא נִטְמֵאת, הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶחָד אוֹמֵר נִטְמֵאת וּשְׁנַיִם

דעם פרעמדן מאן), וואָס אסרט ניט זי (דאָס ווייב אויפן מאן) קיין אייביקן איסור (מחמת נאָכדעם ווי זי טרינקט דאָס וואסער, מעג דער מאן מיט איר וואוינען), פונ־דעסטוועגן קאָן עס ניט זיין גוט ביי ווינציקער פון צוויי (עס מוזן זיין צוויי עדות), מכל שכן דאָס לעצטע עדות־זאָגן (אז מען האָט זי געזען זינדיקן מיט דעם פרעמדן מאן) וואָס אסרט זי (דאָס ווייב אויפן מאן) אן אייביקן איסור (דער מאן טאָר קיינמאָל מער מיט איר ניט וואוינען), דארף דאָך אודאי זיין, אז עס זאָל ניט גוט זיין ביי ווינ־ציקער פון צוויי עדות ? **דאָס איז דער קל וחומר. אפצולערנען די הארבערע זאך (די עדות פון איר זינדיקן) פון דער גרינגערער זאך (די עדות פון איר באהאלטן זיך). אָבער דערויף ענטפערט די משנה ;** תלמוד לומר, לערנט (דער פסוק) צו זאָגן (במדבר ה׳) „ועד אין בה״ (און קיין עדות איז ניטאָ וועגן איר, אז זי האָט געזינ־דיקט), יעדע עדות וואָס איז פאראן וועגן איר. **פון דאָזיקן פסוק לערנען מיר, אז אפי־לו איין עדות, וואָס זאָגט, אז זי האָט געזינדיקט, אסרט זי שוין אויך. איצט פרעגט די משנה פארקערט:** קל וחומר, אויב אזוי (זאָל מען אָפלערנען) א קל וחומר (פאר־קערט): און מה דאָך דאָס לעצטע עדות זאָגן (דאָס עדות זאָגן, אז זי האָט געזינדיקט), וואָס אסרט זי אויף אייביק איז גוט (אפילו) עס איז נור פאראן איין עדות, דארף דאָך דאָס ערשטע עדות-זאָגן (אז זי האָט זיך באהאלטן מיטן פרעמדן מאן) וואָס אסרט זי ניט אויף אייביק (און נאָכדעם ווי זי טרינקט דאָס ביטערע וואסער מעג זי וואוינען מיט איר מאן), דארף דאָך אודאי גוט זיין איין עדות **דערויף ענטפערט די משנה:** תלמוד לומר, עס לערנט (דער פסוק) צו זאָגן: (דברים כד) „כי מצא בה ערות דבר״ (און איר מאן זאָל זי גטן אויב ער וועט געפינען אין איר, אין זיין פרוי, אן אויסגע־לאסענע זאך), און פריער (דברים י״ט) ווערט געזאָגט „על פי שנים עדים יקום דבר״ (דורך צוויי עדות זאָל מען פעסטשטעלן א זאך), איז פונקט ווי פריער (אין דברים י״ט מיינט דער „דבר״, די זאך) פעסטגעשטעלט דורך צוויי עדות, אזוי איז אויך דאָ (אין דברים כ״ד, ביי „ערות דבר״, ווערט די זאך) פעסטגעשטעלט דורך צוויי עדות. **דאָס איז דער כלל אין דער גמרא אז „אין דבר שבערוה פחות משנים״, אז כדי צו אסרן די פרוי אויף איר מאן דארפן זיין צוויי עדות, און דאָס וואָס ביי א סוטה איז אפילו איין עדות באגלויבט, ווען ער זאָגט, אז זי האָט געזינדיקט איז עס דערפאר ווייל דער מאן האָט זי צוערשט געווארנט פאר צוויי עדות אז זי זאָל זיך ניט טרעפן מיט דעם פרעמדן מאן, און עס איזאויך פאראן עדות אז זי האָט זיך מיט אים יאָ געטראָפן, דאריבער איז דער עדות וועגן איר זינדיקן באגלויבט.**

ד. עד אומר, אויב איין עדות זאָגט, אז זי (די סוטה, וואָס האָט זיך באהאלטן מיט דעם פרעמדן מאן) איז טמא געוואָרן (האָט געזינדיקט מיט דעם פרעמדן מאן) און איין עדות זאָגט, אז זי איז ניט טמא געוואָרן, אָדער איין פרוי האָט געזאָגט אז זי איז טמא געוואָרן, און איין פרוי האָט געזאָגט אז זי איז ניט טמא געוואָרן, קאָן זי טרינקן (דאָס ביטערע וואסער). **ווייל מען שטעלט די חשיבות פון איין עדות קייגן דעם צווייטן עדות, און עס הייסט ווי עס איז אינגאנצן ניטאָ קיין עדות, און זי קאָן**

אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת, הָיְתָה שׁוֹתָה, | לֹא נִטְמֵאת, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה:
שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִטְמֵאת, וְאֶחָד אוֹמֵר |

פרק ז

א אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן. פָּרָשַׁת סוֹטָה, וִדּוּי מַעֲשֵׂר, קְרִיאַת שְׁמַע | וּתְפִלָּה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן: **ב** וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין

דאריבער טרינקן דאָס וואסער, כדי אויסצופרובן, צי זי איז זינדיק. אחד אומר, אויב איין (עדות) זאָגט אז זי איז טמא געוואָרן און צוויי (עדות) זאָגן אז זי איז ניט טמא געוואָרן, קאָן זי טרינקן (דאָס וואסער). **דאָ מיינט מען ניט, אז די צוויי עדות זענען געווען דאביי און געזען, אז זי האָט ניט געזינדיקט; ווארום אין אזא פאל דארף זי בכלל ניט טרינקן, ווייל זי האָט דאך 2 עדות אז זי איז ניט זינדיק. נאָר מען מיינט, אז די 2 עדות זאָגן צו דעם איינעם עדות: מיר זענען געווען מיט דיר צוזאמען ווען זי האָט זיך געטראָפן מיט דעם פרעמדן מאן, און דו האָסט גאָרניט געזען.** שנים אומרים, אויב צוויי (עדות) זאָגן, אז זי איז טמא געוואָרן, און איין (עדות) זאָגט אז זי איז ניט טמא געוואָרן, האָט זי ניט (געטאָרט) טרינקן (דאָס וואסער). **מחמת מען גלויבט די 2 עדות, אז זי איז זינדיק, און דער מאן דארף איר געבן א גט אָן א כתובה.**

פרק ז.

א. אלו. די דאָזיקע (זאכן) קאָנען געזאָגט ווערן אין יעדער שפראך. **מען קאָן זיי זאָגן ניט דוקא אין לשון קודש, נאָר אויך אין יעדער אנדערער שפראך, אין אן איבערזעצונג. די משנה און דער גאנצער פרק ווערט דאָ געלערנט ווייל די משנה רעכנט אויס צווישן די זאכן די פרשה פון סוטה. די דאָזיקע זאכן זענען:** פרשה סוטה, די פרשה פון דער סוטה. **די ווערטער פון חומש במדבר ה׳ וואָס דער כהן האָט פאָרגעלייענט פאר דער סוטה. און ווייל דאָרט (במדבר ה׳) ווערט געזאָגט סתם „ואמר אל האשה", „און ער האָט געזאָגט צו דער פרוי", מיינט מען אין יעדער שפראך.** וידוי מעשר, דאָס מתודה זיין זיך אויף מעשר. **אין מסכתא מעשר שני פרק ה׳ משנה ו׳ ווערט געלערנט אז יעדע דריי יאָר האָט דער לאנדווירט אין ארץ ישראל ערב פסח געדארפן אויסרוימען פון זיין הויז אלע זיינע תרומות און מעשרות, און דעם מעשר שני (דעם 2טן מעשר) פירן קיין ירושלים. דאָרט אין די משנות פון י׳ ביז י״ג ווערט געלערנט, אז אין בית המקדש האָט דער לאנדווירט זיך געדארפן מתודה זיין, זאָגן די פרשה אין חומש דברים כ״ו. לערנט דאָ די משנה, אז ווייל אין דברים כ״ו ווערט געזאָגט סתם „ואמרת" דאריבער האָט מען זי געקאָנט זאָגן אין יעדער שפראך.** קריאת־שמע, דאָס לייענען קריאת שמע. **אויך די פרשיות פון קריאת שמע (שמע, והיה אם שמוע און ויאמר) קאָן מען זאָגן ניט דוקא אין לשון קודש נאָר אויך אין יעדער אנדערער שפראך, מען לערנט עס אָפּ פון דברים ו׳ „שמע ישראל", אז „בכל לשון שאתה שומע", אין יעדער שפראך וואָס מען פארשטייט.** ותפלה, און דאווענען. **מיט „תפלה" מיינט מען דאָ שמונה עשרה. אויך דאָס קאָן מען זאָגן אין יעדער שפראך. דער ברטנורא אויפן יסוד פון דער גמרא זאָגט אז נור ווען מען דאווענט מיט מנין, בציבור, אָבער ווען מען דאווענט ביחידות, פאר זיך, מוז מען דוקא אין לשון קודש.** וברכת המזון, און בענטשן נאָכן עסן. **אויך דאָס קאָן מען אין יעדער שפראך, ווייל אין דברים ח׳ איז פאראן סתם „וברכת", „און זאָלסט בענטשן".** ושבועת העדות, און דאָס באשווערן עדות. **דאָס געבן זיי די שבועה אז אויב זיי ווייסן עדות זאָלן זיי קומען עדות זאָגן. אין ויקרא ה׳ ווערט געזאָגט „ושמעה קול אלה", און ווי מיר האָבן פריער געזאָגט מיינט מען „שמע" אין יעדער שפראך.** ושבועת הפקדון, און דאָס באשווערן איינעם צי ער האָט א פרעמדנס א זאך. **אויך וועגן דעם איז פאראן אין ויקרא ה׳, און ווייל ביי דער שבועה פון פקדון איז פאראן אין חומש דאָס וואָרט „תחטא" און ביי דער שבועה פון עדות איז פאראן דאָס וואָרט תחטא, האלט מען זיי ביידע גלייך, אז די שבועה קאָן זיין אין יעדער שפראך. וועגן שבועת העדות און שבועת הפקדון זע מסכתא שבועות פרק ד׳ און פרק ה׳.**

בלשון הקדש. מקרא בכורים וחליצה, ברכות וקללות, ברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם: ג מקרא בכורים כיצד. וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו. מה עניה האמורה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש: ד חליצה כיצד. וענתה ואמרה ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו. מה עניה האמורה להלן בלשון

ב. ואלו, און די דאָזיקע (זאכן) דארפן געזאָגט ווערן (נור) אין לשון קודש. **די זאכן זענען:** מקרא ביכורים, דאָס ליינען די פרשה פון ביכורים. **עס איז געווען די מצוה פאר יעדן לאנדווירט אין ארץ ישראל צו ברענגען אין בית המקדש די ערשטע פרוכטן (ביכורים) און דאָרט ליינען די פרשה דברים כ״ו (פון „ארמי אובד אבי״). זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא ביכורים. די דאָזיקע פרשה האָט מען גע־מוזט ליינען נור אין לשון קודש.** וחליצה, און די ווערטער ביי געבן חליצה. **מיר האָבן געלערנט אין מסכתא יבמות פרק י״ב, אז ווען מען גיט חליצה דארף די פרוי וואָס נעמט חליצה זאָגן ווערטער (פון דברים כ״ה „מאן יבמי״) און דער יבם וואָס גיט חליצה זאָגט („לא חפצתי לקחתה״). לערנט די משנה אז מען מוז דאָס זאָגן אין לשון קודש.** ברכות וקללות, די ברכות און די קללות. **די משנה וועט דאָס מפרש זיין ווייטער אין משנה ח׳.** וברכת כהנים, דאָס בענטשן פון די כהנים (ביים דוכנען); וברכות כהן גדול, און די ברכות פון כהן גדול (וואָס ער זאָגט אים יום כיפור אין בית המקדש נאָכן ליינען אין ספר תורה). **אויך דאָס וועט די משנה מפרש זיין ווייטער אין די משנות ו׳ און ז׳.** ופרשת המלך, און די פרשה (פון חומש) פון (יידשן) מלך (וואָס ער פלעגט ליינען אין בית המקדש יעדעס יאָר מוצאי שמיטה). **דאָס וועט די משנה מפרש זיין ווייטער אין משנה ח׳.** ופרשת עגלה ערופה, די פרשה פון עגלה ערופה. **ווייטער פרק ט׳ משנה ו׳.** ופרשת משוח מלחמה, די פרשה (פון חומש) פון משוח מלחמה ווען ער רעדט **צום פאָלק. מיט „משוח מלחמה״ דאָס הייסט דער געזאלבטער צו פירן די מלחמה, מיינט מען דעם כהן וועלכער איז געווען דער כהן וואָס האָט געדארפן זאָגן אויפמונטערונגס ווערטער צום יידישן מיליטער בעת א מלחמה. ער האָט פאָרגעליינט די פרשה פון דברים כ׳. די משנה וועט ווייטער אין פרק ח׳ מפרש זיין ווי דאָס איז פאָרגעקומען.**

ג. מקרא ביכורים, ווי אזוי (פון וואנען ווייסן מיר וועגן ליינען די פרשה פון ביכורים אז זי דארף פאָרקומען נור אין לשון קודש)? „וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך״ (אין דברים כ״ו ווערט געזאָגט וועגן דער פרשה פון ביכורים) „און דו זאָלסט אויפהייבן דיין קול און זאָגן פאר גאָט דיין גאָט״, און ווייטער (דברים כ״ז) ווערט געזאָגט „וענו הלוים ואמרו״, „און די לויים האָבן אויפגעהויבן זייער קול און געזאָגט״, איז אזוי ווי די „עניה״ (דאָס וואָרט „וענו״) דאָרט (ביי די לויים) מיינט מען אין לשון קודש, אזוי (איז דאָס וואָרט „וענו״ דאָ ביי ביכורים) מיינט מען אין לשון קודש. **די לויים האָבן, ווען די יידן זענען אריבער דעם ירדן אין דער צייט פון יהושע בן נון, געדארפן זאָגן ביים הר גריזים און הר עבל די ברכות און קללות, און דאָס האָבן זיי געזאָגט אין לשון קודש, ווייל דאָרט איז פאראן דאָס וואָרט „קול״ און מען לערנט עס אָפּ פון פסוק ביים געבן די תורה אויפן בארג סיני (שמות י״ט) „והאלהים יעננו בקול״, אז מיט קול מיינט מען לשון קודש.**

ד. חליצה, פון וואנען ווייסט מען וועגן די ווערטער פון חליצה (אז מען דארף זיי זאָגן אין לשון קודש)? „וענתה ואמרה״ (דברים כ״ה) „און זי (די יבמה) זאָל אויפ־הייבן איר קול און זאָגן״, און ווייטער (דברים כ״ז) ווערט געזאָגט „וענו הלוים ואמרו״, איז אזוי ווי די „עניה״ (דאָס וואָרט „וענו״) וואָס ווערט געזאָגט דאָרט (ביי די לויים) מיינט מען אין לשון קודש, אזוי איז אויך דאָ (דאָס וואָרט „וענתה״ ביי דער חליצה) מיינט מען אין לשון קודש. **דאָס איז דערזעלבער דרש פון דער פריערדיקער משנה, אז**

הַקֹּדֶשׁ אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה, עַד שֶׁתֹּאמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: **ח** בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִזִּים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשֹׁמְרוֹן שֶׁבְּצַד שְׁכֶם שֶׁבְּאֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹמֵר וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה. מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן שְׁכֶם אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל. וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע. הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל יִשְׂרָאֵל

„וענו" אָדער „וענתה" מיינט מען אין לשון קודש. ר' יהודה זאָגט, אז (די ווערטער פון חליצה דאַרף מען זאָגן אין לשון קודש לערנט מען אָפּ פון פסוק דברים כ"ה) „וענתה ואמרה ככה" און זי זאָל אויפהייבן איר קול און זאָגן אזוי", זי זאָל זאָגן אין דער דאָזיקער שפּראַך (אין לשון קודש). **ר' יהודה זאָגט, אז מען דאַרף עס ניט אָפּ־לערנען פון די לויים, ווייל דאָס וואָרט „ככה", „אזוי", מיינט אז אין דער דאָזיקער שפּראַך, אין לשון קודש.**

ח. ברכות, וואָס מיינט מען מיט ברכות און קללות? ווען די יידן זענען אריבערגעגאַנגען דעם ירדן (קיין ארץ ישראל אין דער צייט פון יהושע בן נון איינצונעמען דאָס לאַנד) און זענען צוגעקומען צום באַרג גריזים און צום באַרג עיבל וואָס זענען אין שומרון ביי דער זייט פון (דער שטאָט) שכם, וואָס איז לעבן דעם סאָסנע־ווּעלדל פון מורה (אלוני מורה), וואָרום עס ווערט געזאָגט (דברים י"א) „הלוא המה בעבר הירדן", „זיי זענען אין יענער זייט ירדן", און ווייטער (און דאָרט ווייטער אין פסוק ווערט געזאָגט „אלוני מורה") און דאָרט (בראשית י"ב) ווערט געזאָגט „ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה", „און אברם איז דורכגעגאַנגען אין לאַנד בי זצום אָרט שכם ביז צו דעם סאָסנע־בוים מורה", איז אזוי ווי דער „אלון מורה" וואָס ווערט געזאָגט דאָרט (ביי אברהם אבינו) מיינט מען שכם (ווייל דאָרט איז דאָך בפירוש געזאָגט „ביז דעם אָרט שכם") אזוי מיינט דער „אלון מורה" דאָ אויך שכם. **די משנה וויל דאָ לערנען, אז דער געבאָט פון גאָט אין דברים י"א, אז ווען די יידן וועלן אריבערגיין דעם ירדן קיין ארץ ישראל זאָלן זיי דאָרט פאָרליינען די ברכות און די קללות ביים באַרג גריזים און באַרג עיבל, מיינט מען עס ביי די צוויי בערג לעבן דער שטאָט שכם. און זי לערנט דאָס אָפּ ווייל עס ווערט געזאָגט דאָרט אין חומש אז זיי געפינען זיך ביים „אלון מורה" און פון חומש בראשית פון אברהם אבינו (אברם) זען מיר אז דער „אלון מורה" איז געווען אין שכם. איצט דערציילט די משנה ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען דאָס ליינען די ברכות און קללות ווען די יידן זיינען צוגעקומען צו די צוויי בערג אין שכם.** ששה שבטים, זעקס שבטים זענען אַרויפגעגאַנגען אויפן שפּיץ פון באַרג גריזים, און 6 שבטים זענען אַרויפגעגאַנגען אויפן שפּיץ פון באַרג עיבל, און די כהנים און די לויים און דער ארון (דער הייליקער קאַסטן מיט די לוחות אינווייניג) זענען געשטאַנען אונטן אין דער מיט (צווישן די 2 בערג). די כהנים האָבן ארומגערינגלט דעם ארון און די לויים (האָבן ארומגערינגלט) די כהנים, און אלע יידן זענען געווען פון דער זייט און פון דער זייט, וואָרום עס ווערט געזאָגט (יהושע ח') וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון" און אזוי ווייטער, „און אלע יידן און זיינע עלטסטע און זיינע באַאמטע און זיינע ריכטער שטייען פון דער זייט און פון דער זייט צום ארון" און אזוי ווייטער. **דער ירושלמי זאָגט אז אונטן זענען געווען נור א טייל פון די לויים, אָבער די איבריקע מענטשן פון שבט לוי זענען געווען אויפן באַרג, וואָרים עס האָבן דאָך געדאַרפט זיין 12 שבטים**

וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן וְגוֹ׳. הָפְכוּ פְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בַבְּרָכָה, בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה. וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן. הָפְכוּ פְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַקְּלָלָה, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה. וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן, עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְסָדוּהוּ בְסִיד וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֵר הֵיטֵב. וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָאוּ וְלָנוּ בִמְקוֹמָן:

ו בִּרְכַּת כֹּהֲנִים כֵּיצַד. בַּמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת. בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת

אויף די בערג און איינער פון זיי איז געווען דער שבט לוי, ווי עס ווערט געזאָגט אין דברים כ״ז, י״ב). הפכו, זיי (די לויים) האָבן אויסגעדרייט זייערע פנימער צום בארג גריזים און האָבן אָנגעהויבן מיט דער ברכה. און זיי האָבן געזאָגט: ברוך, „געבענטשט זאָל זיין דער מענטש וואָס וועט ניט מאכן קיין אויסגעהאַקט (בילד) און ניט קיין געגאָסן, (בילד)״, און די דאָזיקע (שבטים אויפן בארג גריזים) און די דאָזיקע (שבטים אויפ׳ן בארג עיבל) האָבן געענטפערט: „אמן״; (דערנאָך) האָבן זיי (די לויים אויסגעדרייט זייערע פנימער צום בארג עיבל און האָבן אָנגעהויבן צו זאָגן) די קללה: „פארשאָלטן זאָל זיין דער מענטש, וואָס וועט מאכן אן אויסגעהאַקט (בילד) אָדער א געגאָסן (בילד)״, און די דאָזיקע (שבטים האָבן געענטפערט: „אָמן״; ביז זיי (די לויים) האָבן פארענדיקט די ברכות און די קללות. אין דברים כ״ז אין די פסוקים פון ט״ו ביז כ״ו זענען פאראן אויסגערעכנט די קללות (12 קללות), וואָס די לויים האָבן געזאָגט, און די קללה וועגן „פסל ומסכה״ (דעם אויסגעהאַקטן און געגאָסענעם בילד) איז די ערשטע. די משנה זאָגט, אז צוערשט פארן לייענען יעדע קללה, האָבן די לוים דאָסזעלביקע געזאָגט אין דער פאָרם פון א ברכה, אז געבענטשט זאָל זיין דער מענטש וואָס וועט ניט עובר זיין די עבירה, און דאָס פאָלק האָט געזאָגט אָמן, און ערשט דערנאָך האָבן די לויים געזאָגט די קללה, און דאָס פאָלק האָט געזאָגט אמן. ואחר כך, און דערנאָך האָבן זיי געבראַכט די שטיינער און האָבן אויפגעבויט דעם מזבח און האָבן אים ארומגעקאַלעכט מיט קאַלך, און האָבן אויפגעשריבן אויף אים די תורה אין זיבציק שפּראַכן, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ז) „באר היטב״ (גוט דערקלערט). די זיבציק שפּראַכן מיינט מען פון די זיבציק פעלקער (שבעים אומות), כדי וועלכעס פאָלק עס וויל זאָל קאָנען לערנען די תורה, און קיין פאָלק זאָל ניט האָבן קיין אויסרייד, אז עס האָט ניט געהאַט וואו צו לערנען. רב סעדיה גאון מיינט, אז ניט מען האָט די גאנצע תורה אויפגעשריבן אויף די שטיינער, נאָר מען מיינט אז מען האָט אויפגעשריבן די תרי״ג (613) מצוות פון דער תורה. ונטלו, און דערנאָך האָבן זיי גענומען די שטיינער און זענען אוועקגעגאַנגען און האָבן גענעכטיקט אין זייער אָרט. נאָכדעם ווי מען האָט מקריב געווען אויפן מזבח די קרבנות (ווי עס ווערט געלערנט אין דברים כ״ז), האָט מען פונאנדערגענומען דעם מזבח, און די יידן האָבן צוגענומען די שטיינער און זענען אוועק צוריק אין דער שטאָט גלגל, וואו זיי האָבן גענעכטיקט, און דאָרט האָבן זיי אויפגעשטעלט די שטיינער, ווי עס ווערט דערציילט אין יהושע ד׳ (אזוי טייטשט די ברייתא אין דער גמרא סוטה ל״ו).

ו. ברכת כהנים, דאָס בענטשן פון כהנים (דאָס דוכנען) ווי אזוי (קומט עס פאָר)? אין דער תורה במדבר ו׳, כ״ג ווערט געזאָגט, אז די כהנים דארפן בענטשן די יידן. די כהנים דארפן זאָגן די ברכות פון די פסוקים כ״ד (יברכך ה׳ וישמרך), כ״ה (יאר ה׳ פניו אליך ויחנך) און כ״ו (ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום). די משנה וועט דאָ לערנען די דינים פון די ברכת כהנים, פון דוכנען, ווען די כהנים זאָגן די דאָזיקע ברכות. במדינה, אין דער פּראָווינץ (אין די ערטער אויסער דעם בית המקדש) זאָגט מען זיי (די דערמאָנטע פסוקים) דריי ברכות. נאָך יעדן פסוק זענען די כהנים מפסיק, און דער עולם ענטפערט אָמ אָמן. ובמקדש, און אין בית המקדש (האָבן די כהנים גע־

הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ וּבַמְּדִינָה בְּכִנּוּיוֹ. בַּמְּדִינָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן וּבַמִּקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם: **ז** בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד. חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל. וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא עוֹמֵד, וְקוֹרֵא אַחֲרֵי מוֹת וְאַךְ בֶּעָשׂוֹר. וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ וְאוֹמֵר יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם

זאָגט אלע דריי פסוקים) איין ברכה. **זיי האָבן ניט מפסיק געווען אין דערמיט. אויך האָט מען ניט געענטפערט אָמן, ווייל אין בית המקדש האָט מען ניט געענטפערט אָמן נאָך ברכות. (זע אין מסכתא ברכות פרק ט׳ משנה ה׳).** במקדש, אין בית המקדש האָט ער (דער כהן) געזאָגט דעם נאָמען (פון גאָט) אזוי ווי ער איז געשריבן (דעם שם הויה האָט ער ארויסגערעדט אזוי ווי מען שרייבט אים) און אין דער פראָווינץ (אויסער דעם בית המקדש, האָט דער כהן געזאָגט דעם שם הויה) מיט זיין ביי־נאָמען (בכינויו, מיט „אדני״). **דאָס ווערט אָפּגעלערנט פון שמות כ׳ „בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך״, אז נור אין דעם אָרט, וואו עס רוט די שכינה, אין בית המקדש, קאָן מען דערמאָנען (אויסריידן) דעם נאָמען פון גאָט, ווי ער שטייט געשריבן.** במדינה, אין דער פראָווינץ (אויסער דעם בית המקדש) הויבן אויף די כהנים (ביים דוכנען) זייערע הענט קייגן איבער זייערע אקסלען, און אין בית המקדש (הויבן זיי אויף די הענט) איבער זייערע קעפּ. **דערפון הייסט דוכנען „נשיאת כפּים״, אויפהייבן די הענט. און מען לערנט עס אָפּ פון ויקרא ט׳, כ״ב, „וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם״, „און אהרן האָט אויפגעהויבן זיינע הענט צום פאָלק און ער האָט זיי געבענטשט״.** חוץ, אן אויסנאַם איז דער כהן גדול, ווייל ער טאָר ניט אויפהייבן זיינע הענט העכער פון דער שטערן־בלעך (ציץ). **דער כהן גדול האָט געטראָגן אויפן שטערן א גאָלדענע בלעך מיטן נאָמען פון גאָט (ציץ, זע יומא פרק ז׳ משנה ה׳), דעריבער האָט ער ניט געטאָרט אויפהייבן זיינע הענט איבער דעם קאָפּ.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויך דער כהן גדול הייבט אויף (ביים דוכנען) זיינע הענט העכער פון דער שטערן־בלעך (פון ציץ), ווארום עס ווערט געזאָגט (ויקרא ט׳) „וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם״, און אהרן האָט אויפגעהויבן זיינע הענט צום פאָלק און ער האָט זיי געבענטשט״. **און אזוי ווי אהרן איז געווען כהן גדול, איז דערפון געדרינגען אז אויך דער כהן גדול דאַרף אויפהייבן זיינע הענט.**

ז. ברכות, וואָס מיינט מען מיט די „ברכות פון כהן גדול״ ? **די משנה גייט איצט דערציילן ווי אזוי דער כהן גדול האָט אים יום כיפּור אין בית המקדש, נאָכן טאָן דעם גרעסטן טייל פון זיינע עבודות, געליינט אין ספר תורה און דערנאָך געזאָגט די ברכות.** חזן, דער חזן (דער שמש) פון דער שול (וואָס איז געווען ביים בית המקדש) האָט גענומען די ספר תורה און ער האָט זי געגעבן צום פירער פון דער שול (ראש הכנסת, דעם העכסטן גבאי), און דער פירער פון דער שול האָט זי געגעבן צום סגן (געהילף פון כהן גדול, און דער סגן האָט זי געגעבן צום כהן גדול און דער כהן גדול שטייט און נעמט (די ספר תורה) און ער ליינט שטייענדיק; ער ליינט (די פּרשה) „אחרי מות״ (ויקרא ט״ז, א׳) און (די פּרשה) „אך בעשור״ (ויקרא כ״ג, כ״ז). **דאָס זענען די פּרשיות אין דער תורה וועגן יום כיפּור.** וגולל, און (דערנאָך) וויקלט ער (דער כהן גדול) צו די ספר תורה און לייגט זי אריין אין זיין בוזעם, און ער זאָגט: „מער וויפיל איך האָב דאָ געליינט פאר אייך איז דאָ געשריבן״. און (די פּרשה) „ובעשור״, וואָס איז אין חומש „הפּקודים״ (חומש במדבר כ״ט, ז׳) ליינט ער אויסנווייניק. **אויך די דאָזיקע פּרשה איז וועגן יום כיפּור, און ווייל עס איז א טירחא אויפצעוויקלן די ספר**

כָּתוּב כָּאן, וּבֶעָשׂוֹר שֶׁבְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה, וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְרָכוֹת, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַהוֹדָיָה וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה: **ח** פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כֵּיצַד. מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בַּשְּׁמִינִי בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד וְגוֹ'. חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא

תורה ביז וויט אין במדבר, דאריבער ליינט ער זי אויסנווייניק. דער חומש במדבר הייסט „הפקודים", פון פקוד", ציילן, ווייל אין במדבר איז פאראן וועגן דער ציילונג פון די יידן. ומברך, און ער בענטשט אויף איר (אויף דער תורה) אכט ברכות, אויף דער תורה, אויף דער עבודה (טאָן די קרבנות, רצה פון שמונה עשרה) און אויף דעם דאנק (הודאה, מודים פון שמונה־עשרה), און אויף פארגעבונג פון זינד (די ברכה „מלך מוחל וסולח"), און אויף דעם בית מקדש, און אויף די יידן, און אויף די כהנים, און אויף די איבריקע תפילה (די ברכה „שומע תפילה" פון שמונה עשרה). **די דאָזיקע משנה איז פאראן אין יומא פרק ז' משנה א', און דאָרט געבן מיר דעם פירוש צו איר בפרטות.**

ח. פרשת המלך, וואָס מיינט מען מיט דער „פרשה פון מלך"? **די דאָזיקע מצוה ווערט אָנגערופן „הקהל", „פאַרזאַמלען", און זי ווערט אָנגעזאָגט אין דברים ל"א, י'—י"ג, און דאָרט אין פסוק י"ב איז פאראן דער „הקהל", „זאמל איין דאָס פאָלק". ווען יידן האָבן געהאַט אַן אייגענעם מלך האָט דער מלך מקיים געווען די מצוה. און די משנה דערציילט ווי אַזוי זי איז פאָרגעקומען.** מוצאי, אין מוצאי יום טוב פון ערשטן טאָג סוכות (החג, סוכות), אין אכטן (יאָר) אין מוצאי שמיטה־יאָר (דאָס שמיטה־יאָר איז דאָס זיבעטע יאָר, און דאָס איז פאָרגעקומען אין סוכות מוצאי שמיטה־יאָר, אין אכטן יאָר), האָט מען פאַר אים (פאַר דעם מלך) געמאַכט אַ בימה פון האָלץ אין דער עזרה (אין הויף פון בית המקדש), און ער (דער מלך) האָט זיך געזעצט אויף איר (אויף דער בימה) ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים ל"א) „מקץ שבע שנים במועד" און אַזוי ווייטער, „צום סוף פון זיבן יאָר אין יום טוב" און אַזוי ווייטער. **די משנה פאַרענדיקט ניט דעם פסוק. ווייטער אין חומש שטייט, אַז דאָס גאַנצע פאָלק, מענער, פרויען און קינדער זענען זיך צונויפגעקומען אין בית המקדש, כדי צו הערן די פרשיות פון דער תורה, וואָס דער מלך וועט פאַרלייענען.** חזן, דער שמש פון דער שול (וועלכע איז געווען ביים בית המקדש) האָט גענומען די ספר תורה און ער האָט זי געגעבן צום פירער פון דער שול (דעם העכסטן גבאי), און דער פירער פון דער שול האָט זי געגעבן צום סגן (צום געהילף פון כהן גדול), און דער סגן האָט זי געגעבן צום כהן גדול, און דער כהן גדול האָט זי געגעבן צום מלך. **דאָס איז געווען אָנצוטאָן כבוד דעם מלך.** והמלך, און דער מלך שטייט און ער נעמט צו (די ספר תורה) און ער ליינט (אין איר) זיצנדיק. **אין הויף פון בית המקדש האָט קיינער ניט געטאָרט זיצן, סיידן אַ יידישער מלך וואָס האָט געשטאַמט פון דוד המלך (אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד).** אגריפס, דער מלך אגריפס איז געשטאַנען און האָט צוגענומען, און ער האָט געליינט שטייענדיק, און די חכמים האָבן אים געלויבט. **עס זענען געווען אין ארץ ישראל 2 מלכים מיטן נאָמען אגריפס צום סוף פון 2טן בית המקדש, אגריפס דער ערשטער** (געשטאָרבן 26 יאָר פאַרן חורבן פון בית המקדש), **און אגריפס דער 2־טער** (וועלכער האָט געלעבט אויך אַ צייט נאָכן חורבן פון בית המקדש). **מען מיינט דאָ מסתמא אגריפס דעם ערשטן, וועלכער איז געווען אַ פרומער** (זע ביכורים פרק ג'

עוֹמֵד וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים. וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְלֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. אָמְרוּ לוֹ אַל תִּתְיָרֵא אַגְרִיפָּס, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אָתָּה. וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד שְׁמַע, וּשְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר, וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הֶעָוֹן:

פרק ח

א מְשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר,

משנה ד׳). וכשהגיע, און ווען ער (אגריפס, לייענדיק די תורה) איז צוגעקומען צו (דברים י״ז, ט״ו) לא תוכל לתת עליך איש נכרי״, „דו טאָרסט ניט נעמען אויף זיך (א מלך) א פרעמדן מענטש (ניט פון יידן), האָבן פון זיינע (אגריפס׳ס) אויגן געגומען רינען טרערן. **אגריפס איז געווען א ייד, אָבער ער האָט געשטאַמט פון הורדוס המלך, וועלכער איז געווען פון א פאמיליע פון אדום, וועלכער האָט זיך מגייר געווען. אגריפס האָט דאריבער געמיינט, אז ער איז פסול צו זיין יידישער מלך, ווייל ער שטאמט פון א פרעמד פאָלק.** אָמרו לו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים: „האָב ניט קיין מורא, אגריפס, דו ביזט אונזער ברודער, דו ביזט אונזער ברודער, דו ביזט אונזער ברודער״. **מחמת זיין מוטער האָט געשטאמט פון א יידישער פאמיליע. זיין באָבע, דאָס אייניקל פון הורדוס המלך, האָט געהייסן מרים (מאריאמנע), און זי איז געווען פון דער חשמונאים־משפחה, ווי עס ווערט דערציילט אין די ספרים פון יוסיפון לרומיים.** וקורא, און ער (דער מלך) לייענט (אין דער ספר תורה) פון אָנהייב „אלה הדברים (פון אָנהייב חומש דברים א׳, „אלה הדברים״), ביז „שמע״ (דברים ו׳, ה׳) און ער לייענט (דאָרט אין דברים ו׳, ה׳) „שמע״ (די פרשה שמע ישראל ביזן פסוק ט׳), און (דערנאָך היפערט ער אָפּ אין חומש און (דערנאָך לייענט ער אין דברים י״א, י״ג די פרשה) „והיה אם שמוע״, און (דערנאָך היפערט ער ווייטער איבער אין חומש ביז דברים י״ד, כ״ב) און ער לייענט די פרשה) „עשר תעשר״, און (דערנאָך היפערט ווייטער איבער ביז דברים כ״ו, י״ב און לייענט די פרשה) „כי תכלה לעשר״, און (דערנאָך קומט ער צוריק צו דברים י״ז, י״א און לייענט) די פרשה וועגן מלך (פרשת המלך, וואו עס ווערט געלערנט וועגן דעם מלך), און (די פרשה פון) די ברכות און קללות, ביז ער ענדיקט די גאנצע פרשה. **מען מיינט דאָ די פרשה פון „ארור״ אין דברים כ״ז, ביז צום סוף כ״ח. פון ברטנורא איז צו זען, אז אויך די ברכות און קללות האָט דער מלך געליינט נאָך דער פרשה פון „כי תכלה לעשר״, און ערשט דערנאָך האָט ער געלערנט די פרשה פון מלך (שום תשים עליך מלך״ אין דברים י״ז). רשי און דער רמבם לערנען ניט אזוי. מען האָט געליינט די פרשה וועגן תרומה און מעשרות און די מתנות וואָס מען דארף געבן צו אָרימע לייט ווייל עס איז סוכות, דער חג האסיף, ווען מען נעמט שוין צוזאמען אלע תבואות אונפרוכטן.** ברכות, די ברכות וועלכע דער כהן גדול בענטשט (נאָכן לייענען די ספר תורה אים יום כיפור, זיי ווערן געבראכט פריער אין משנה ז׳), בענטשט דער מלך (זאָגט זיי אויך דער מלך נאָכן לייענען אין דער ספר תורה), נאָר ער זאָגט (די ברכה) פון רגלים (ימים טובים) אנשטאט „מחילת עוון״ (פארגעבונג פון זינד). **אָנשטאט וואָס דער כהן גדול האָט געמאכט די ברכה אים יום כיפור „מלך מוחל וסולח״, האָט דער מלך געמאכט די ברכה פון ימים טובים (מקדש ישראל והזמנים).**

פרק ח.

א. משוח מלחמה, דער געזאלבטער פאר דער מלחמה (דער כהן וואָס האָט גערעדט צום יידישן פאָלק איידער זיי זיינען ארויס אין דער מלחמה קייגן די יידישע שונאים), ווען ער האָט גערעדט צום פאָלק, האָט ער גערעדט אין לשון קודש,

שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן, זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְדִבֶּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר עַל אֹיְבֵיכֶם, וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן. אֶל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְגוֹמֵר. אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, מִפְּנֵי צַהֲלַת הַסּוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת. אַל תִּירְאוּ, מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגָּסִין,

וואָרום עס ווערט געזאָגט (דברים כ׳) „והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן״, „און עס וועט זיין ווען איר וועט צוטרעטן צו דער מלחמה, זאָל צו־גיין דער כהן״, דאָס מיינט מען דעם כהן משוח מלחמה, „ודבר אל העם״, און ער זאָל רעדן צום פאָלק״, (מיינט מען) אין לשון קודש. **דאָס וואָרט „ודבר״ מיינט מען אין לשון קודש ווייל מען לערנט עס אָפּ פון פסוק (שמות י״ט) ביים באַרג סיני „משה ידבר״ „משה רעדט״, און דאָס איז געווען אין לשון קודש. דער „משוח מלחמה״ איז געווען א חשובער כהן, און איבער אים איז געווען נור דער כהן גדול.** ואמר, און ער זאָל זאָגן צו זיי: „שמע ישראל״ הערט צו ישראל״ און אזוי ווייטער. **די משנה אין דאָזיקן פרק נעמט די פרשה אין דברים כ׳, וואו עס ווערט געזאָגט, אז דער כהן רעדט צום פאָלק איי־דער מען גייט אין דער מלחמה, און די משנה דערקלערט כסדר יעדן פסוק, און אין טייל ערטער גיט זי צו הלכות. דער כהן הויבט אָן זיינע ווערטער מיט „שמע ישראל״, „הער צו ישראל״, און ער זאָגט צו זיי: איר גייט היינט ארויס אין מלחמה:** „על אוביכם (קייגן אייערע שונאים)״ — און ניט קייגן אייערע ברידער, ניט (דער שבט) יהודה קייגן (שבט) שמעון, און ניט (דער שבט) שמעון קייגן (שבט) בנימין, וואָס אויב איר וועט פאַלן אין זייערע הענט וועלן זיי זיך דערבאַרמען אויף אייך, ווי עס ווערט געזאָגט (דברי הימים ב׳, כ״ח) „און עס האָבן זיך אויפגעהייבן די מענטשן, וואָס זענען אויסגערעכנט מיט נעמען, און האָבן געהאָלפן די געפאַנגענע, און אלע זייערע נאַקעטע האָבן זיי באַקליידט פון דעם רויב, און האָבן זיי אָנגעטאָן מלבושים, און אָנגעטאָן שיך און האָבן זיי געגעבן צו עסן און צו טרינקן און באַשמירט (מיט אייל), און יעדן שוואַכן פון זיי האָב זיי געפירט מיט אייזלן, און האָבן זיי געבראַכט קיין יריחו, אין דער שטאָט פון טייטלען צו זייערע ברידער קיין שומרון״; (נאָר) איר גייט קייגן אייערע פיינט, וואָס אויב איר וועט אַריינפאַלן אין זייערע הענט וועלן זיי ניט רחמנות האָבן אויף אייך. **אין פסוק איז פאַראַן נאָר די ווערטער „על אויביכם״, „קייגן אייערע שונאים״, און די משנה דערקלערט די כוונה דערפון, אז דער כהן האָט זיי אָנגעוויזן אויף דער שטרענגקייט פון דער דאָזיקער מלחמה און אז זיי דאַרפן זיך האַלטן שטאַרק.** „אל ירך לבבכם, אל תיראו, ואל תחפזו און אזוי ווייטער. (זאָל אייער האַרץ (אייער מוט) ניט ווערן אָפּגעשוואַכט, איר זאָלט ניט מורא האָבן און איר זאָלט זיך ניט צוריק שרעקן)״ — זאָל אייער האַרץ (אייער מוט) ניט ווערן אָפּגע־שוואַכט פון דעם הירזשן פון די פערד און פון דעם בלאַנקן פון די שווערדן, איר זאָלט ניט מורא האָבן פון דעם קלאַפּן פון די פאַנצערס (הגפת תריסין) און פון דעם שטראָמען פון (דעם שונא׳ס) חיילות (שפעת קלגסין), און איר זאָלט זיך ניט צוריק־שרעקן פון דעם בלאָזן פון די קריגס־טראָמפּייטן (קול קרנות), איר זאָלט ניט מורא

אַל תַּחְפְּזוּ, מִקּוֹל קְרָנוֹת. אַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵי קוֹל צְוָחוֹת. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם. הֵן בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מֶה הָיָה סוֹפוֹ. לְסוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ, מֶה הָיָה סוֹפוֹ. לְסוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ. וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם וְגוֹמֵר, זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן: **ב** וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְגוֹמֵר, אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת, אֶחָד הַבּוֹנֶה וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. וּמִי

האָבן פון דעם קלאַנג פון די (מלחמה־) געשרייען. **דאָ גיט די משנה צו דערקלערן די ווערטער פון „אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו". „תריסין" איז דאָס גריכישע וואָרט „טוריס", א שילד, א פאַנצער. „קלגסין", „קלגס" מיינען טייל אז דאָס איז דאָס לאַטייניש „קאָלעקציא", א המון, און מען מיינט דאָ א המון חיילות. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" מיינט אז דאָס איז דאָס לאַטייניש „קלאַנגאָר", דער טראָמפּייטן־קלאַנג. ביידע דערקלערונגען זיינען ניט זיכער.** „כי ה' אלהיכם ההולך עמכם (וואָרום גאָט, אייער גאָט, איז עס וועלכער גייט מיט אייך)" — זיי (אייערע שונאים) קומען מיט (די מיטלען) פון נצחונות פון א מענטש (בשר ודם, בלוט און פלייש, א מענטש), און איר קומט מיט דעם נצחון פון גאָט (מקום, גאָט). די פלשתים זיינען געקומען מיט דעם נצחון פון גלית (שמואל א', י"ז), וואָס איז געווען זיין סוף ? צום סוף איז ער (גלית) געפאַלן דורך דער שווערד (ער איז אומגעקומען) און זיין פאָלק איז געפאַלן צוזאַמען מיט אים. די בני עמון (דאָס פאָלק עמון) זיינען געקומען מיטן נצחון פון שובך (שמואל ב', י', ט"ז), וואָס איז געווען זיין סוף? ער איז געפאַלן דורך דער שווערט און זיין פאָלק איז געפאַלן צוזאַמען מיט אים. אָבער איר (יידן) זענט ניט אזוי, „וואָרום גאָט אייער גאָט איז עס וואָס גייט מיט אייך" און אזוי וויי טער, דאָס מיינט מען די מחנה פון (הייליקן) ארון. **די משנה דערקלערט די כוונה פון די ווערטער, „וואָרום גאָט אייער גאָט גייט מיט אייך", און ברענגט ביישפּילן פון תנך, ווי די פלשתים האָבן זיך פאַרלאָזט אויף זייער גבור גלית, און זענען געפאַלן צוזאַמען מיט גלית, און די בני עמון האָבן זיך פאַר־לאָזט אויף זייער קריגס־פירער שובך און זענען געפאַלן צוזאַמען מיט אים, ווייל זיי האָבן זיך פאַרלאָזט אויף מענטשליכע כוחות. אָבער יידן גייען מיט דעם נצחון פון גאָט . די משנה גיט אויך צו, אז דער „ארון" (דער הייליקער קאַסטן אין וועלכן די לוחות זענען געווען) איז מיטגעטראָגן געוואָרן אין דער מלחמה, דאָס איז געווען ווען יידן האָבן נאָך געהאַט דעם ארון.**

ב. „ודברו, און די באַאַמטע האָבן גערעדט צום פאָלק אזוי צו זאָגן: יעדער מענטש, וואָס האָט געבויט א ניי הויז און האָט עס נאָכניט מחנך געווען (נאָכניט זיך באַזעצט אין דעם), זאָל גיין און צוריקקערן זיך א היים" און אזוי ווייטער (דברים כ'), — (דאָס מיינט מען) סיי איינער וואָס האָט געבויט א הויז פאַר שטרוי (א שפּייכלער אריינצולייגן שטרוי), אָדער א הויז פאַר האָלץ, אָדער א הויז פאַר א מאַגאַזין (אוצ־רות, אריינצולייגן תבואות אָדער אנדערע זאַכן), סיי איינער וועלכער בויט, און סיי איינער וועלכער קויפט (א הויז) און סיי איינער וועלכער האָט גערירשנט (א הויז), און סיי איינער וועלכער האָט באַקומען (א הויז) א מתנה. **יעדער איינער פון די דאָזיקע,**

הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹמֵר. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ הַכֶּרֶם וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִילוּ מֵחֲמֵשֶׁת מִינִין, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה.

וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְגוֹמֵר, אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִילוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם וַאֲפִילוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹהֵן מַעַרְכֵי מִלְחָמָה

וואָס האָט באקומען א הויז (ניט דוקא א הויז צום וואוינען, נאָר אויך אריינצולייגן אהין זאכן) און האָט עס נאָכניט באנוצט קאָן גיין אהיים און ניט גיין צו דער מלחמה. דעם דאָזיקן אויסרוף האָט אויך געמאכט דער כהן משוח מלחמה, אָבער די שוטרים האָבן עס אויסגערופן. דאָס וואָרט „שוטרים" האָבן מיר איבערזעצט „באאמטע", מען מיינט „אויפזעער". איצט ברענגט די משנה וואָס זיי האָבן ווייטער אויסגערופן: ומי האיש אשר נטע, און יעדער מענטש, וואָס האָט געפלאנצט א וויינגאָרטן און האָט אים נאָכניט גענוצט (ולא חללו) און אזוי ווייטער (דברים כ׳), — (דאָס מיינט) סיי איינער וועלכער פלאנצט א וויינגאָרטן (כרם), און סיי איינער וועלכער פלאנצט פינף עס־פרוכטן־ביימער און אפילו פון פינף (פארשידענע) מינים (פרוכטן), סיי איינער וועלכער פלאנצט, סיי איינער וועלכער ציט אדורך צווייגן דורך ערד (המבריך) און סיי איינער וועלכער גרעפט (זעצט אריין א יינג צווייגל אין אן אלטן בוים), און סיי איינער וועלכער קויפט (א פרוכטן־גאָרטן) און סיי איינער וועלכער ירשנט און סיי איינער וועלכער האָט באקומען (א פרוכטן־גאָרטן) א מתנה. **די אלע קאָנען צוריקגיין א היים און ניט גיין צו דער מלחמה. „ולא חללו" מיינט מען ער האָט דעם גאָרטן אין 4טן יאָר, ווען ער איז כרם „רבעי", נאָכניט אויסגעטוישט אויף געלט צו מעגן עסן זיינע פרוכטן. זע מעשר שני פרק ה׳. די גמרא זאָגט, אז די 5 פרוכטן־בוימער דארפן זיין אויסגעשטעלט אין דער פאָרם פון „צוויי קייגן צוויי און איינער גייט ארויס ווי א עק", און דאָס איז אזוי ווי מיר האָבן דער־קלערט אין כלאים פרק ד׳ משנה ו׳. „המבריך", „באדעקן צווייגן מיט ערד", מיינט, אז מ׳נעמט א לאנגע צווייג פון א וויינשטאָק און מען בייגט זי איין ביז צו דער ערד, און מען באדעקט זי אין דער מיט מיט ערד, אזוי אז דער שפיץ וואקסט ארויס ווי א נייער וויינשטאָק. „המרכיב", גרעפטן, מיינט אריינפלאנצן א יינג צווייגל אין אן אלטן בוים. — איצט גיט די משנה ווייטער וואָס די שוטרים האָבן אויסגערופן** „ומי האיש אשר ארש אשה, און יעדער מענטש, וואָס האָט מקדש געווען א פרוי" און אזוי ווייטער (ווייטער אין דברים כ׳ פסוק ז׳ ווערט געזאָגט „און ער האָט ניט חתונה געהאַט מיט איר זאָל גיין אהיים") — סיי איינער וועלכער האָט מקדש געווען א בתולה, און סיי איינער וועלכער האָט מקדש געווען אן אלמנה, און אפילו א יבמה (א שומרת יבם, וועלכער וואַרט, אז איר יבם, איר פארשטאָרבענעם מאַנ׳ס ברודער זאָל מיט איר חתונה האָבן), און אפילו ער האָט געהערט אז זיין ברודער איז גע־שטאָרבן אין מלחמה (אָן קינדער און ער דארף מייבם־זיין, חתונה האָבן מיט זיין שוועגערין), — גייט ער צוריק און גייט אוועק. **יעדער פון זיי קאָן גיין אהיים און חתונה האָבן מיט דער כלה אָדער מיט דער יבמה. וועגן דעם מנהג אין די אמאָליקע צייטן, אז דער חתן האָט מקדש געווען די כלה ביי די תנאים (און דאָס הייסט „מארס", „אי־רוסין") און די חתונה איז פאָרגעקומען אין א צייט שפּעטער, און אויך וועגן „שומרת יבם" האָבן מיר געגעבן פריער פרק ב׳ משנה ה׳ און פרק ד׳ משנה א׳.** כל אלו, די אלע דאָזיקע פון די מלחמה־שורות (מערכי המלחמה) הערן די (דערמאָנטע) ווערטער פון כהן (וואָס דער כהן האָט געלאָזט אויסרופן דורך די שוטרים), און קערן

וְחוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: ג וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין. הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה, מִרְפֶּסֶת, הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סְרָק, הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין לֹא הָיָה חוֹזֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בַיִת עַל מְכוֹנוֹ לֹא הָיָה חוֹזֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַף הַבּוֹנֶה בֵית לְבֵנִים בַּשָּׁרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר:

זיך צוריק (אהיים), און זיי דארפן צושטעלן וואסער און שפייז (פאר די מלחמה־מענטשן) און זיי דארפן פאררעכטן די וועגן. דאָס הייסט, אז זיי זענען ניט אינגאנצן באפרייט, נאָר זיי ווערן באנוצט צו טאָן אנדערע ארבייטן, ווי באזאָרגן עסן און וואַסער, פאררעכטן די וועגן. די ווערטער „כל אלו שומעין דברי כהן מערכי מלחמה" טייטשט רשי ווי מיר האָבן דאָ געגעבן, אז די „מערכי מלחמה" גייען ניט ארויף אויף „כהן" נאָר אויף „כל אלו שומעין", דאָס הייסט אז זיי „הערן זייענדיק אין די שורות פון דער מלחמה" די ווערטער פון כהן. „מערכי", פון וואָרט „ערך", סדר (ערך, איינאָרדנען), מיינט די „שורות" פון די מלחמה־מענטשן.

ג. ואלו, און די דאָזיקע קערן זיך ניט צוריק אהיים (נאָר בלייבן אין די מלחמה־שורות); איינער וועלכער בויט א טויער־געביידע (א קליין הייזל ביים טויער פון א הויף, וואו עס זאָל זיצן דער טויער־היטער), אָדער א פאר־האליע (אכסדרה), אָדער א גאלעריע; איינער וועלכער פלאנצט פיר פרוכטן־בוימער, אָדער פינף ליידיקע ביימער (אילני סרק, אויף וועלכע עס וואקסן ניט קיין פרוכטן): איינער וועלכער האָט צוריק חתונה מיט זיין געגטער פרוי; א כהן גדול וועלכער האָט גענומען אן אלמנה (און ער טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט קיין אלמנה), אָדער א פשוטער כהן וועלכער האָט גענומען א גרושה אָדער א חלוצה (א פרוי וואָס האָט גענומען חליצה, און א כהן טאָרניט חתונה האָבען מיט א גרושה אָדער א חלוצה), אָדער א ישראל האָט גענומען א ממזרת צי א נתינה, אָדער א נתין צי א ממזר האָט גענומען די טאָכטער פון א ישראל, — אזעלכער האָט ניט געקאָנט זיך צוריקקערן אהיים (און ער איז געבליבען אין די מלחמה־שורות)., אכסדרה" איז דאָס גריכישע וואָרט „עקסדרא", א פארהאליע. „מרפסת", א גאלעריע, פון „רפס", „טרעטן". „אילן סרק", א ליידיקער בוים, וועלכער גיט ניט קיין פרוכטן. דאָס צוריקנעמען זיין אייגענע געגטע פרוי הייסט ניט קיין „אשה חדשה", קיין נייע פרוי, און דער חומש זאָגט, אז עס גייט צוריק נאָר ווער עס האָט גענומען א נייע פרוי. א אלמנה צו א כהן גדול און א גרושה אָדער חלוצה צו א פשוטן כהן, צי א ממזר אָדער א נתין מיט א טאָכטער פון א ישראל, צי א ישראל מיט א ממזרת אָדער א נתינה, טאָרן ניט חתונה האָבן און זיי מוזן זיך גטן. וואָס מען מיינט „נתין" זע פריער פרק ד' משנה א'. ר' יהודה זאָגט, אז אויך איינער וועלכער בויט צוריק אויף א הויז ווי עס איז געווען (על מכונו) האָט ניט צוריקגעקערט. דאָס מיינט, אז ער האָט פונאנדערגענומען א הויז און האָט עס צוריק אויפגעשטעלט אין דער פריערדיקער מאָס. ר' אליעזר זאָגט, אז אויך ווען איינער בויט א ציגל־הויז אין (אָרט) שרון האָט ניט צוריקגעקערט. „שרון" איז די געגנט אין ארץ ישראל ביים ברעג פון מיטלענדישן ים, און דאָרט זענען געווען זומפן און די ציגל פון דאָרט זענען געווען שוואכע, און די ברייתא (אין דער גמרא סוטה מ"ד) זאָגט, אז מען האָט די דאָזיקע הייזער געמוזט איבערבויען 2 מאָל יעדע 7 יאָר.

ד. ואלו, און די דאָזיקע האָבן זיך ניט גערירט פון זייערע ערטער (פון זייער היים). עס זיינען געווען דריי קלאסן. די מענטשן פון פריער אין דער משנה ב', ווען עס איז אויסגעבראָכן א מלחמה, זענען יאָ געגאנגען צום מלחמה־אָרט, און דאָרטן האָבן זיי געהערט די ווערטער פון כהן און פון דאָרט האָבן זיי צוריקגעקערט; אָבער

ד וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן. בָּנָה בַּיִת וַחֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ, הַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ, הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, לְבֵיתוֹ זֶה בֵּיתוֹ, יִהְיֶה זֶה כַּרְמוֹ, וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ, אֲשֶׁר לָקָח לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ. אֵינָן מְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וְאֵינָן מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים: ה וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְגוֹמֵר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה

זיי האָבן געמוזט באזאָרגן די מלחמה־מענטשן מיט וואסער און עסן און האָבן אויך פאררעכטן די וועגן. די מענטשן פון משנה ג׳ און בכלל אלע אנדערע מענטשן זע־נען געגאנגען צו דער מלחמה אינגאנצן. דאקייגן די מענטשן, וואָס די משנה וועט איצט אויסרעכנען, האָבן זיך אינגאנצן ניט גערירט פון זייערע היימען און האָבן ניט גע־דארפן באזאָרגן וואסער און עסן און אויך ניט פאררעכטן די וועגן. דאָס זענען: בנה בית, איינער האָט געבויט א הויז און האָט עס איינגעווייט (האָט שוין אָנגעהויבן דאָרט וואוינען, אָבער עס איז נאָכניט אריבער א יאָר זינט ער וואוינט דאָרט); איינער האָט געפלאנצט א גאָרטן און האָט אים אויסגעטוישט. **דער דין איז, אז ווען מען פלאנצט פרוכטן־ביימער טאָר מען זייערע פרוכטן ניט עסן די ערשטע דריי יאָר; זיי זיינען ערלה. דעם 4טן יאָר הייסן די פרוכטן „כרם רבעי“ און מען דארף זיי פירן קיין ירושלים. אויב מען וויל קאָן מען אויסטוישן די פרוכטן אויף געלט, און דאָס געלט פירן קיין ירושלים און דאָרט עס פארנוצן, און די פרוכטן קאָן מען עסן אומע־טום. דאָס „אויסטוישן“ אויף געלט הייסט „חילול“, „מחלל־זיין“. זאָגט די משנה אז אויב ער האָט אויסגעטוישט די פרוכטן, אָבער עס איז נאָכניט אריבער דאָס יאָר, דארף ער ניט גיין אין מלחמה.** הנושא, איינער וועלכער האָט חתונה געהאט מיט זיין כלה (ארוסתו, וועלכע ער האָט שוין געהאט מקדש געווען און עס איז דאָס ערשטע יאָר פון דער חתונה); איינער (א יבם, דער ברודער פון פארשטאָרבענעם מאן) וועל־כער האָט חתונה געהאט מיט זיין שוועגערין (און עס איז דאָס ערשטע יאָר פון דער חתונה). **די אלע דאָזיקע מענטשן גייען באלד ניט אין דער מלחמה און זיי דארפן זיך ניט רירן פון זייערע ערטער.** שנאמר, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ד) „נקי יהיה לביתו שנה אחת, ער זאָל (ניט גיין אין מיליטער און ער זאָל זיין) ריין (פריי) צו זיין הויז איין יאָר“, — „לביתו“ מיינט מען זיין הויז (אויב ער האָט זיך באַ־זעצט אין א הויז), „יהיה“ מיינט זיין וויינגארטן (אויב ער האָט אָנגעהויבן עסן די פרוכטן פון זיין גאָרטן), „ושמח את אשתו, און ער זאָל פריילך מאכן זיין ווייב“, מיינט מען זיין ווייב (אויב ער האָט חתונה געהאט), „אשר לקח, וואָס ער האָט גע־נומען“, מיינט מען זיין יבמה (וואָס ער האָט מייבם געווען, חתונה געהאט מיט איר). **די אלע דארפן איין יאָר זיין פריי אין דער היים.** אינן, זיי דארפן ניט צושטעלן וואסער און שפייז, און זיי דארפן ניט פאררעכטן די וועגן, **זיי זיינען באפרייט פון אלעם.**

ה. ויספו, און די שוטרים האָבן ווייטער גערעדט צום פאָלק“ און אזוי ווייטער (דברים כ׳). **איצט וועט די משנה דערקלערן די זווערטער וואָס די שוטרים, די אויפ־זעער האָבן גערעדט צום פאָלק; און דאָס וואָרט „ויספו“ מיינט אז זיי האָבן גערעדט נאָך ווערטער וואָס דער כהן האָט זיי ניט געזאָגט. דער פסוק דאָרט דברים כ׳ ח׳ זאָגט, אז די שוטרים האָבן אויסגערופן: האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו, און דער מענטש, וואָס האָט מורא און האָט א שוואכן מוט זאָל גיין און צוריקקערען אהיים“, כדי זיי זאָלן ניט ווירקן שלעכט אויף די אנדערע.** ר׳ עקיבא זאָגט, אז „הירא ורך הלבב“ (וואָס האָט מורא און האָט א שוואך הארץ, א שוואכן מוט) מיינט מען אזוי ווי זיין פשט איז, (דאָס הייסט) איינער וועלכער קאָן ניט שטיין אין די געבינ־דעטע שורות פון דער מלחמה (קשרי המלחמה) און זען א בלאנקע שווערט (חרב שלופה, א שווערט ארויסגענומען פון איר שייד). **דער אויסדרוק „קשרי המלחמה“**

וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, לְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ שֶׁיַּחֲזֹר בִּגְלָלָן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר הֲרֵי הוּא הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב: **ו** וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. וּבַעֲקֵבוֹ שֶׁל עָם. מַעֲמִידִין זְקִיפִין לִפְנֵיהֶם וַאֲחֵרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם וְכַשִּׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן. וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזֹר הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו, שֶׁתְּחִלַּת נִיסָה נְפִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וַיָּנֻסוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹמֵר: **ז** בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֶמֶת

זאָל זיין דאָסזעלביקע וואָס „געשלאָסענע שורות". ר׳ יוסי הגלילי זאָגט, אז „הירא ורך לבב" מיינט דער וועלכער האָט מורא פאַר די עבירות וואָס ער האָט; דעריבער האָט די תורה אים געגעבן די אלע (מעגליכקייטן, ווי געבויט א הויז צי געפלאַנצט א גאָרטן צי חתונה געהאַט) כדי ער זאָל קאָנען צוריקקערן צוליב זיי. **ער זאָל זיך ניט שעמען און ניט וועלן צוריקטרעטן ווייל ער איז א בעל עבירה.** ר׳ יוסי זאָגט, אז א כהן גדול וואָס האָט גענומען אן אלמנה, אָדער א פשוטער כהן וואָס האָט גענומען א גרושה צי א חלוצה, אָדער א ישראל וואָס האָט גענומען א ממזרת צי א נתינה, אָדער א ממזר צי א נתין וואָס האָט גענומען א ישראל׳ס א טאָכטער, דאָס הייסט „הירא ורך לבב". **מחמת זיי האָבן געטאָן א עבירה, דער אונטערשיד צווישן ר׳ יוסי הגלילי און ר׳ יוסי איז אין דעם, וואָס ר׳ יוסי הגלילי האַלט, אז אויך פאַר א עבירה מדרבנן דאַרף מען צוריקקערן, און ר׳ יוסי האַלט אז נור א עבירה מדאורייתא, ווי למשל א כהן גדול האָט גענומען אן אלמנה.**

ו. „והיה, און עס וועט זיין ווען די שוטרים (די אויפזעער) וועלן ענדיקן צו רעדן צום פאָלק, זאָל מען באַשטימען שרים פון מיליטער אין שפיץ (פראָנט) פון פאָלק" דברים כ׳), און אין די טריט (הינטער דעם פאָלק. מען שטעלט אוועק שטאַרקע מענטשן (זקיפין) פון פאָרנט (פון די יידישן מיליטער־מענטשן) און אויך הינטער זיי. „זקיפין", **פון וואָרט „זקף", גלייכע, הויכע, שטאַרקע. רשי זאָגט, אז זיי דאַרפן זיין שטאַרק, צוגעבן מוט (מזקיפין", שטעלן אויף) די מלחמה־מענטשן.** וכשילין, און זיי (די שטאַרקע מענטשן) האַלטן דרענגער פון אייזן אין זייערע הענט, און יעדער איינער פון די (מיליטער־לייט) וואָס וויל צוריקגיין, האָט ער (דער שטאַרקער מענטש) דאָס רעכט אונטערצוהאַקן אים די פיס (שוקיו, די פיס העכער פון דער קני), ווארום דער אָנהייב פון א מפלה איז אנטלויפן (שתחילת ניסה נפילה), ווארום עס ווערט געזאָגט (שמואל א׳ ד׳) „די יידן זענען אנטלאָפן פאַר די פלשתים און אויך א גרויסע מפלה איז געווען אין פאָלק", און אין אן אנדער אָרט ווערט געזאָגט (שמואל א׳ ל״א) „און די יידן זענען אנטלאָפן פאַר די פלשתים און עס זענען געפאַלן הרוגים" און אזוי ווייטער. **פון די פסוקים איז צו זען ווי עס ווערט פאַרבינדן די מפלה, דאָס פאַלן פון הרוגים דערמיט וואָס מען איז אנטלאָפן. דער אויסדרוק „שתחילת ניסה נפילה", „ווארום דער אָנהייב אנטלויפן איז א מפלה", ווערט געטייטשט אין דעם זין ווי עס וואָלט געווען „שתחילת נפילה ניסה", אז אנטלויפן איז דער אָנהייב פון דער מפלה. די שטאַרקע מענטשן, די זקיפים, זענען דעריבער געשטאַנען הינטן און ניט געלאָזט אנטלויפן. „כשילין, כשיל", אן אייזערנערי שטאַנג איז פאַראַן תהילים ע״ד, „בכשיל".**

ז. במה, ביי וואָס איז דאָס געזאָגט געוואָרן? **ביי וועלכער מלחמה האָט מען געלערנט די אלע דינים, אז ווער עס האָט געבויט א הויז צי געפלאַנצט א גאָרטן צי חתונה געהאַט, דאַרף ניט גיין אין דער מלחמה אָדער זיי גייען צוריק ?** במלחמת

הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֲפִילוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין אֲפִילוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ:

פרק ט

א עֶגְלָה עֲרוּפָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה, וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ. שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין,

הרשות, (נור) ביי א פרייוויליק אונטערגענומענער מלחמה, אָבער ביי א מצוה־מלחמה (ווען עס איז א מצוה צו פירן די מלחמה). גייען אלע ארויס (צו די מלחמה־שורות) אפילו א חתן פון זיין חדר און א כלה פון אונטער איר חופה; ר׳ יהודה זאָגט: ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? נור ביי א מצוה־מלחמה (דאמאָלס ווערן די אלע דערמאָנטע מענטשן באפרייט) אָבער ביי א מוז־מלחמה (מלחמת חובה) גייען אלע ארויס (צו דער מלחמה), אפילו א חתן פון זיין חדר און א כלה פון אונטער איר חופה. **די גמרא זאָגט, אז די מלחמה איינצונעמען ארץ ישראל אָדער צו שלאָגן עמלק האלטן סיי די חכמים און סיי ר׳ יהודה אז דאָס איז א מוז־מלחמה און אלע מוזן גיין. וועגן די מלחמות וואָס דוד המלך און אנדערע יידישע מלכים האָבן געפירט כדי איינצו־נעמען לענדער פון אנדערע פעלקער און צו נעמען פון זיי מסים, און צו פארגרע־סערן די גרעניצן פון ארץ ישראל, זענען אלע מודה, אז דאָס איז א פרייוויליקע (רשות) מלחמה, און די מענטשן פון משנה ב׳ און משנה ד׳ זענען באפרייט. די מחלוקה איז וועגן די מלחמות וואָס יידן האָבן אָנגעהויבן כדי ניט צו דערלאָזן אז די אנדערע פעלקער זאָלן זיי פריער באפאלן. זאָגן די חכמים אז דאָס איז נור א רשות, און די מענטשן זענען באפרייט, און ר׳ יהודה זאָגט, אז דאָס איז א מוז־מל־חמה ,(חובה) און קיינער ווערט ניט באפרייט.**

פרק ט.

אין דאָזיקן פרק ווערן געלערנט די הלכות פון עגלה ערופה, און צום סוף פרק זענען פאראן היסטאָרישע רשימות און אויך דברי מוסר. די תורה אין דברים כ״א זאָגט, אז אויב מען געפינט א געהרגטן מענטש און מען ווייס ניט ווער עס האָט אים געהרגט, זאָלן די עלטסטע לייט (זקנים) און דיינים ארויסגיין צו דעם אָרט, און מען זאָל מעסטן, צו וועלכער שטאָט דער הרוג ליגט נעענטער. די דאָזיקע נאָנטסטע שטאָט דארף ברענגען א קאלב (עגלה) וואָס האָט נאָכניט געטאָן קיין ארבייט, און מען זאָל אראָפפירן דאָס קאלב צו א טאָל, און דאָרט זאָל מען דעם קאלב אָפּהאַקן דעם קאָפּ („וערפו״, אָפּהאַקן דעם קאָפּ ביים נאקן, עורף, נאקן). דערפון הייסט דאָס קאלב „עגלה ערופה״. דערנאָך וואשן אָפּ די עלטסטע פון דער שטאָט זייערע הענט אין וואסער און זאָגן: „אונזערע הענט האָבן ניט פארגאָסן דאָס דאָזיקע בלוט״, (און אזוי ווייטער) און די כהנים זאָגן „פארגיב דעם פאָלק ישראל, (און אזוי ווייטער)״.

א. עגלה ערופה, (די ווערטער וואָס די עלטסטע און די כהנים דארפן זאָגן ביי דער) עגלה ערופה איז אין לשון קודש, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״א) „ווען מען וועט געפינען א הרוג אויף דער ערד זאָלן ארויסגיין דיינע עלטסטע און דיינע דיינים״. **די גמרא זאָגט, אז די משנה מיינט, אז דאריבער דארף מען זאָגן אין לשון קודש ווייל דאָרט (אין דברים כ״א) איז פאראן „וענו ואמרו״, און מיר האָבן פריער (פרק ז׳ משנה ג׳) געלערנט אז אומעטום וואו עס איז פאראן „וענו״ מיינט מען אין לשון קודש; און דערנאָך גייט איבער די משנה בכלל צום לערנען די הלכות פון עגלה ערופה און הייבט אָן מיט דעם פסוק „און עס זאָלן ארויסגיין דיינע עלט־סטע (זקניך) און דיינע דיינים (שופטיך)״, און זאָגט: שלשה, דריי (דיינים) פון גרויסן** בית דין (הגדול) אין ירושלים זענען ארויסגעגאנגען. **דאָס סנהדרין אין ירושלים האָט**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר זְקֵנֶיךָ שְׁנַיִם, וְשֹׁפְטֶיךָ שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד: **ב** נִמְצָא טָמוּן בְּגַל אוֹ תָלוּי בְּאִילָן אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֲדָמָה וְלֹא טָמוּן בְּגַל, נֹפֵל וְלֹא תָלוּי בְּאִילָן, בַּשָּׂדֶה וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמָּיִם. נִמְצָא סָמוּךְ לַסְּפָר אוֹ לְעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין, אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מֵעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין. נִמְצָא מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֲגָלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאֵין

געשיקט דריי דיינים צו מעסטן פון אָרט פון געפונענעם הרוג ביז דער נאָנטסטער שטאָט, כדי צו וויסן וועלכע איז די נאָנטסטע. ר׳ יהודה זאָגט, אז פינף (דיינים זענען געקומען). ווארום עס שטייט אין דעם פריער דערמאָנטן פסוק) „זקניך״ (דיינע עלטסטע) דאָס איז צוויי (ווייל דאָס קלענסטע פון לשון רבים איז צוויי), „ושפטיך״ (און דיינע דיינים) דאָס איז (אויך) צוויי, און אזוי ווי א בית דין קאָן ניט זיין אין א גראָד־צאָל (שקול, א צאָל וואָס קאָן זיך טיילן אויף צוויי, און די דיינים קאָנען זיך טיילען גלייך אויף גלייך) לייגט מען צו נאָך איינעם (נאָך איין דיין, און צוזאמען איז פינף). **דער טעם פארוואָס די צאָל דיינים אין א בית דין דארף זיין אן אומצאָל (3, 5, 7, ניט קיין צאָל וואָס טיילט זיך גלייך אויף צוויי), ווייל טאָמער טיילן זיך די דיעות פון די דיינים גלייך־אויף גלייך, וועט מען דאָך ניט קאָנען פסקענען, ווארום מען נעמט דאָך אָן די דעה פון רוב** (שמות כ״ג, „אחרי רבים להטות״, **מען זאָל גיין נאָך דער מערהייט), דאריבער דארף זיין נאָך איין דיין, וואָס ער זאָל אנטשיידן.**

ב. נמצא, אויב ער (דער הרוג) איז געפונען געוואָרן אונטער א קופּע (שטיינער אָדער ערד, „גל״) אָדער אויפגעהאָנגען אויף א בוים, אָדער שווימנדיק אויפ׳ן וואסער, האָט מען ניט אָפּגעהאקט (דעם קאלב) דעם קאָפּ (האָט מען ניט געבראכט די עגלה ערופה), ווייל עס ווערט געזאָגט (דברים כ״א, א׳) „באדמה״ (אויף דער ערד), און ניט באהאלטן אונטער א קופּע. „ונופל״ (געפאלן) און ניט אויפגעהאָנגען אויף א בוים, „בשדה״ (אין פעלד) און ניט שווימנדיק אויפן וואסער. **אין פסוק דברים כ״א, א׳ ווערט געזאָגט „כי ימצא חלל באדמה — נפל בשדה״, און פון די דריי ווערטער „באדמה נופל, בשדה״, לערנט די משנה די דריי הלכות וועגן א קופּע, אויפגעהאָנגענעם, שווימענדיקן אויפן וואסער.** נמצא, אויב ער (דער הרוג) איז געפונען געוואָרן נאָנט צו דער גרעניץ (פון ארץ ישראל, סמוך לספר), אָדער (נאָענט) צו א שטאָט וואָס איר רוב (איינוואוינער) זענען גויים, אָדער (נאָנט) צו א שטאָט וואו עס איז ניטאָ קיין בית דין האָט מען ניט אָפּגעהאקט דעם קאָפּ (פון קאלב, ניט געבראכט די עגלה ערופה). **די גמרא לערנט עס אָפּ פון „כי ימצא״, „ער וועט געפינען ווערן״, אָבער נאָנט צו דער גרעניץ אָדער צו א שטאָט מיט א רוב גויים, איז ער, דער הרוג אליין, אריין אין דער סכנה אומצוקומען. אויב די נאָנטסטע שטאָט האָט ניט קיין בית דין, ברענגט מען די עגלה ערופה פון דער אנדערער נאָנטער שטאָט, וואו עס איז יאָ פאראן א בית דין; און דאָס מיינט די משנה באלד צו זאָגן:** אין מודדין, מען מעסט ניט סיידן פון א שטאָט, וואו עס איז פאראן א בית דין. אויב ער (דער הרוג) איז געפונען געוואָרן פונקט גלייך (מכוון) צווישן צוויי שטעט (פונקט אין דערמיט, און עס איז צו ביידע שטעט גלייך) דארפן ביידע (שטעט) ברענגן צוויי קעלבער, אזוי זאָגט ר׳ אליעזר. **די הלכה בלייבט אז ביידע ברענגן נור איין קאלב, ווייל „אי אפשר לצמצם״, מען קאָן ניט פונקט מצמצם זיין, גענוי אויסמעסטן אז צו ביידע שטעט איז גלייך.** ואין ירושלים, און ירושלים ברענגט ניט קיין עגלה ערופה. **אויב מען געפינט א הרוג לעבן ירושלים, ברענגט מען ניט קיין עגלה ערופה, ווייל אין דברים כ״א ווערט געזאָגט „באדמה אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה לרשתה״** (אין לאנד וואָס גאָט דיין גאָט גיט דיר אלס א נחלה צו ירשנען עס), מיינט מען נור די ערטער אין ארץ

יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: **ג** נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר מוֹלִיכִין הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ: **ד** מֵאַיִן הָיוּ מוֹדְדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִטַּבּוּרוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מֵחוֹטְמוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר מִמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה חָלָל, מִצַּוָּארוֹ: **ה** נִפְטְרוּ זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהָלְכוּ לָהֶן, זִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל. וְאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בָּהּ. וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַחַל אֵיתָן. וְאֵיתָן כְּמַשְׁמָעוֹ קָשֶׁה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן, כָּשֵׁר. וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ. וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזְרֹעַ

ישראל, וואָס זענען צעטיילט געוואָרן צווישן די שבטים, אָבער ירושלים האָט ניט געהערט צו קיין שבט (ירושלים לא נתחלקה לשבטים).

ג. נמצא, אויב זיין (דעם הרוג׳ס) קאָפּ איז געפונען געוואָרן אין איין אָרט, און זיין קערפּער אין אן אנדערן אָרט, פירט מען דעם קאָפּ צום (אָרט פון) קערפּער, אזוי זאָגט ר׳ אליעזר; ר׳ עקיבא זאָגט, אז מען פירט דעם קערפּער צום (אָרט פון) קאָפּ. די גמרא זאָגט, אז די דאָזיקע מחלוקה איז ניט וועגן מעסטן צו וויסן פון וואנען צו ברענגען די עגלה ערופה, נאָר גאָר וועגן קובר זיין. דער דין איז אז „מת מצוה קנה מקומו״, אז ווען מען געפינט א מת דארף מען אים קובר זיין דאָרט וואו מען האָט אים געפינען. זאָגט ר׳ אליעזר, אז דער מת איז מסתמא געפאלן וואו דער קערפּער איז, און דער קאָפּ האָט זיך אוועקגעקאָליערט, און מען דאַרף אים קובר זיין וואו מען האָט געפונען דעם קערפּער; און ר׳ עקיבא האלט אז ער איז מסתמא געפאלן וואו דער קאָפּ איז, און דער קערפּער האָט זיך אוועקגעקאָליערט, און מען דארף אים קובר זיין וואו מען האָט געפונען דעם קאָפּ.

ד. מאין, פון וואנען האָט מען געמאָסטן? פון וועלכן פונקט אין קערפּער פון געפונענעם הרוג האָט מען געמאָסטן? ר׳ אליעזר זאָגט, אז פון נאפּל (מטבורו). ווייל ער האלט, אז דער עיקר חיות, לעבן פון מענטשן איז פון אָרט פון נאָפּל, וואו עס איז דערמיט פון קערפּער. ר׳ עקיבא זאָגט, אז פון דער נאָז, ווייל מיט דער נאָז ציט אריין דער מענטש זיין אָטעם, און דאָס איז דער יסוד פון לעבן (בראשית ז׳ „כל אשר נשמת רוח חיים באפיו״, דאָס לעבן איז אין די נאָז־לעכער). ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז פון דעם אָרט וואו ער ווערט א הרוג (חלל) פון האלדז. דער אויסדרוק „חלל״ וואָס איז פאראן אין דער פרשה פון עגלה ערופה („הקרובה אל החלל״) איז אין אן אנדער אָרט אין תנך (יחזקאל כ״א, „על צוארי חללי הרשעים״) פארבינדן מיט׳ן האלדז „צואר״.

ה. נפטרו, עס האָבן זיך געזעגנט די עלטסטע פון ירושלים, און זענען אוועקגעגאנגן. די עלטסטע און דיינים, וועלכע זענען געקומען פון ירושלים, האָבן געדארפן נור מעסטן און פעסטשטעלן וועלכע שטאָט עס דארף ברענגען די עגלה ערופה; נאָכן מעסטן זענען זיי צוריק קיין ירושלים. זקני אותה עיר, די עלטסטע פון דער דאָזיקער שטאָט (פון דער נאָנטסטער שטאָט) האָבן געבראכט א רינד־קאלב, וואָס האָט נאָכניט געצויגן אין יאָך (מען האָט עס נאָכניט איינגעשפּאנט אין יאָך צו שלעפּן); און א מום פסלט עס ניט. אויב די עגלה ערופה האָט א פעלער, איז זי אויך כשר (קרבנות, למשל, טאָרן ניט האָבן קיין פעלער). ומורידין, און מען פירט זי (די עגלה) אראָפּ אין א הארטן טאָל (נחל איתן), און „איתן״ מיינט אזוי ווי זיין פּשט איז, הארט (הארטע ערד); כאָטש אפילו עס איז ניט הארט, איז אויך כשר. וועגן וואָרט „נחל איתן״, וואָס מיר האָבן איבערזעצט (לויט רש״י) א הארטן טאָל, און די משנה דערקלערט „איתן״, „קשה״, און מיר האָבן איבערזעצט „הארט״, — האָט דער רמבם אן אנדערן פּשט, דהיינו, אז „נחל״ איז דער טייטש א „טייכל״, און „איתן״, „קשה״, מיינט „שטארק״, א טייכל, וואָס דאָס וואסער פליסט מיט א שטארקן שטראָם. ועורפין און מען האקט איר אָפּ דעם קאָפּ פון הינטן (פון נאקן) מיט א האק־

וּמְלֻעְבָּד, וּמֻתָּר לִסְרֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֲבָנִים: ו זִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בַּמַּיִם בִּמְקוֹם עֲרִיפָה שֶׁל עֶגְלָה וְאוֹמְרִים יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ. וְכִי עַל דַּעְתֵּנוּ עָלְתָה שֶׁזִּקְנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵן, אֶלָּא שֶׁלֹּא בָא לְיָדֵינוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מָזוֹן, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ, וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לֹא הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם, אֶלָּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן, אֵימָתַי שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָהֶם: ז נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֶרְפָה הָעֶגְלָה,

מעסער (בקופיץ). **דאָס וואָרט „קופיץ" איז פאראן עטליכע מאָל אין משנה (פסחים פרק ז׳, י״ב, שקלים פרק ח׳ ג() און עס איז דאָס גריכישע וואָרט „קאָפּיס", א האַק־מעסער.** ומקומה, און איר אָרט (דאָס אָרט, וואו מען האָט דאָס געטאָן) טאָר מען ניט פארזייען און ניט באארבייטן; אָבער מען מעג דאָרט קעמען פלאקס און האקן (לנקר) שטיינער, **ווייל אין דברים כ״א ווערט געזאָגט, „אשר לא יעבד בו ולא יזרע", עס זאָל ניט באארבייט ווערן און עס זאָל ניט פארזייט ווערן, מיינט מען אזא ארבייט** (ווי אקערן) **וואָס איז ענליך צום פארזייען, דהיינו, א זאך וואָס מען טוט אין דער ערד זעלבסט, אָבער ניט אויף דער ערד.**

ו. זקני, די עלטסטע פון דער דאָזיקער שטאָט וואשן־אָפּ זייערע הענט אין וואַסער אין דעם אָרט וואו מעו האָט אָפּגעהאקט דעם קאָפּ פון קאלב, און זיי זאָגן (די ווערטער פון דברים כ״א) „ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו (אונזערע הענט האָבן ניט פארגאָסן דאָס דאָזיקע בלוט און אונזערע אויגן האָבן ניט געזען)". און צי איז דען ארויפגעקומען אויף אונזער געדאנק, אז די עלטסטע פון בית דין זענען בלוט־פארגיסער (שופכי דמים, מערדער)? נאָר זיי האָבן געמיינט דערמיט צו זאָגן) אז: ער (דער הרוג) איז ניט געקומען צו אונדזערע הענט און מיר האָבן אים געלאָזט אוועקגיין אָן שפּייז, און מיר האָבן אים ניט געזען און מיר האָבן אים אוועק־געלאָזט אָן באגלייטונג (לויה). **דאָס הייסט, אז ניט נור זענען מיר ניט שולדיק פשוט אין הרגנען דעם מענטשן, נאָר מיר האָבן אויך ניט געטאָן אזעלכעס, וואָס זאָל האָבן געבראכט צו זיין טויט; ווען ער וואָלט געקומען צו אונז וואָלטן מיר אים באַזאָרגט מיט שפּייז אויפן וועג, און ניט געלאָזט אים אוועקגיין אליין, נאָר געזען אז ער זאָל גיין מיט נאָך עמיצן. דער ברטנורא האָט ניט געהאט די גירסא אין דער משנה „בלא מזון" און „בלא לויה", און ער טייטשט דאָס איין אין דער משנה, אז מען מיינט אזוי.** והכהנים, און די כהנים (וועלכע געפינען זיך דאָרט) זאָגן (די ווערטער פון חומש דברים כ״א, ח׳): „כפר לעמך ישראל אשר פדית ה׳, ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל", „פארגיב צו דיין פאָלק ישראל, וואָס דו האָסט אויסגע־לייזט, גאָט, און לאָז ניט אומשולדיג בלוט זיין צווישן דיין פאָלק ישראל", זיי (די כהנים) האָבן ניט געדארפן זאָגן ,די סוף־ווערטער פון פסוק) „ונכפר להם הדם" („און עס וועט זיי פארגעבן ווערן דאָס בלוט"), נאָר דער רוח הקודש איז זיי מבשר (זאָגט זיי אָן): „ווען איר וועט טאָן אזוי (אזוי ווי גאָט האָט געהייסן אין דער פרשה פון דער עגלה ערופה) וועט אויך דאָס בלוט ווערן פארגעבן. **די ווערטער „ונכפר להם הדם" זענען א באזונדערע זאך, און ניט די כהנים זאָגן זיי. רשי זאָגט, אז דער רוח הקודש האָט אזוי מבשר געווען די יידן דורך משה רבנו, אז ווען זיי וועלן אזוי טאָן וועט גאָט זיי מוחל זיין דאָס פארגאָסענע בלוט.**

ז. נמצא, אויב דער מערדער איז געפונען געוואָרן איידער מען האָט אָפּגע־האקט דעם קאָפּ פון קאלב (און דאָס קאלב איז שוין געווען אָפּגעשיידט) זאָל עס ארויסגיין און זיך פאשן אין דער סטאדע. **דאָס קאלב ווערט צוריק א געוויינליך קאלב**

תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר, מִשֶּׁנֶּעֶרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מִתְּחִלָּתָהּ, כִּפְּרָה סְפֵקָהּ וְהָלְכָה לָהּ. נֶעֶרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג: **ח** עֵד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רָאִיתָ, אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רָאִיתִי וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין. עֵד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ הָיוּ עוֹרְפִין. שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם לֹא הָיוּ עוֹרְפִין: **ט** מִשֶּׁרַבּוּ הָרַצְחָנִין

און מען קאָן עס באַנוצן. משנתערפה, (אויב מען האָט געפינען דעם מערדער) נאָכדעם ווי מען האָט שוין אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ פון קאַלב, זאָל עס (דאָס קאַלב) באַגראָבן ווערן אויף זיין אָרט, מחמת מען האָט דאָך באַלד אין אָנהייב דאָס (קאַלב) געבראַכט אויף א ספק (ווייל מען האָט ניט געוואוסט, ווער עס איז דער מערדער), און עס האָט מכפר געווען (פאַרגעבן די זינד) פון דעם ספק, און עס איז אוועקגעגאַנגען. עס הייסט, אז מיט דעם קאַלב איז געשען, וואָס עס האָט געדאַרפן געשען. מען דאַרף דאָס קאַלב באַגראָבן, ווייל דער דין איז אז פון א עגלה־ערופה טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן (אסורה בהנאה (זע פרק ב׳ משנה ט׳ אין קידושין). נערפה, אויב מען האָט אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ פון קאַלב און (דערנאָך) האָט מען געפונען דעם מערדער, זאָל ער געהרגעט ווערן. א רוצח קומט טויט־שטראָף. מען וואָלט אָבער געקאָנט מיינען, אז דאָס אָפּהאַקן דעם קאָפּ פון קאַלב האָט שוין מכפר געווען אויף דער רציחה אינגאַנצן, דאַריבער לערנט די משנה, אז דעם רוצח קומט ווייטער טויט־שטראָף. מען לערנט דאָס אָפּ פון דער פרשה עגלה ערופה דברים כ״א „ואתה תבער הדם הנקי מקרבך״, „און דו (די יידן) זאָלסט אויסרוימען (דאָס פאַרגיסן) אומשולדיק בלוט פון צווישן דיר״. אזוי זאָגט דער ברטנורא. ברייתא ברענגט אַן אַנדערן פסוק.

ח. עד אחד, אויב איין עדות זאָגט: „איך האָב געזען דעם מערדער״, און איין עדות זאָגט (צום ערשטן עדות): „דו האָסט ניט געזען״, אָדער איין פרוי זאָגט: „איך האָב געזען״ און איין פרוי זאָגט (צו דער ערשטער פרוי): „דו האָסט ניט געזען״, האַקט מען דעם קאָפּ (פון קאַלב, מען ברענגט די עגלה ערופה). א עגלה ערופה האָט מען געבראַכט נאָר ווען קיינער האָט ניט געזען דעם מערדער; אויב אפילו איין מענטש האָט אים געזען, האָט מען שוין ניט געבראַכט. אויב אָבער צוויי עדות זענען געקו־מען צוזאַמען און איינער זאָגט, אז ער האָט אים יאָ געזען, און דער צווייטער זאָגט, אז דער ערשטער עדות האָט אים ניט געזען, האָט מען יאָ געבראַכט די עגלה ערופה. דאַקייגן אויב צוערשט איז געקומען דער איינער עדות און געזאָגט, אז ער האָט יאָ געזען, העלפט שוין ניט וואָס דערנאָך קומט א צווייטער עדות און זאָגט, אז דער ערשטער האָט אים ניט געזען, און אין אַזאַ פאַל ברענגט מען ניט די עגלה ערופה. עד אחד, אויב איין עדות זאָגט: „איך האָב געזען״, און צוויי (עדות) זאָגן: „דו האָסט ניט געזען״, האַקט מען אָפּ (ברענגט מען די עגלה ערופה); אויב צוויי (עדות) זאָגן: „מיר האָבן געזען, און איין (עדות) זאָגט צו זיי: „איר האָט ניט געזען״, האַקט מען ניט אָפּ (ברענגט מען ניט די עגלה ערופה). די גמרא זאָגט, אז דא מיינט מען ווען די אַלע עדות זענען געווען מענטשן וואָס צו אַנדערע ענינים זענען זיי פסול עדות צו זאָגן (פסולי עדות), און ביי דער עגלה ערופה זענען אויך פסולע עדות באַגלויבט, אָבער מען גייט נאָכן רוב, און אזוי ווי די צוויי עדות זענען מער פון דעם איינעם עדות, דאַריבער זענען זיי באַגלויבט.

ט. משרבו, זינט (דער צייט) ווען עס האָבן זיך פאַרמערט די מענטשן וואָס טאָן רציחות (רצחנים) איז בטל געוואָרן (דאָס ברענגען) די עגלה ערופה. „רצחנים״, אין טייל גירסאות „רוצחנין״, מיינט מערדער, וואָס באַגייען כסדר די רציחות; און ווייל מען האָט געוואוסט אז די מענטשן זענען די מערדער, הייסט עס ווי מען קען דעם מערדער, און מען האָט אָפּגעשאַפט דאָס ברענגען די עגלה ערופה. — איצט הויבט

בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי, וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא, חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הָרַצְחָן. מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם וְגוֹמֵר. מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי:

י יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיַת

אין די משנה צו געבן היסטאָרישע רשימות פון די אלטע צייטן, ביז צום סוף פון דער צייט פון דער משנה, און קודם כל זאָגט די משנה, ווען האָבן זיך פאַרמערט די דאָזיקע רצחנים, דהיינו: משבא, פון זינט עס איז געקומען אלעזר בן דנאי, און (צו־ערשט) האָט מען אים גערופן „תחינה בן פרישה" און (דערנאָך) האָט מען אים גע־נומען רופן „בן הרצחן" (דער מערדער־זון). **עס איז שווער צו זאָגן ווען וועלכער צייט די משנה מיינט דאָ, אין דער גמרא כתובות כ"ז ווערט דערמאָנט „בן דנאי", און רשי זאָגט דאָרט, אז ער איז געווען א באַקאַנטער רוצח. „בן פרישה" זאָל זיין דער טייטש דער „פרומער מאַן" („בן" איז טיילמאָל ניט דוקא א „זון", נאָר אויך א מענטש, ווי „בר דרומא", דער מענטש פון דרום"), און עס הייסט אז דער דאָזיקער בן דינאי זאָל האָבן צוערשט געווען א פרומער מענטש (זע וועגן „פרוש, פרושים" פריער פרק ג' משנה ד'), און דערנאָך איז ער געוואָרן א רצחן. דער תוספות יום טוב מיינט, אז „בן דינאי" און בן פרישה זענען צוויי מענטשן. טייל מיינען, אז דאָס האָט א שייכות מיט אלעזר דער זון פון דענאַי, וואָס ווערט דערמאָנט אין יוסיפון לרומיים, א פירער פון די קנאים און סיקריקין (סיקאַריער), וועלכע האָבן געקעמפט קייגן די רוימער נאָענט צו דער צייט פון חורבן פון 2טן בית המקדש, און א יסוד דערצו איז פאַראַן אין מדרש שיר השירים, ב', א', אויפן פסוק השבעתי. משרבו המ־נאפים,** זינט עס האָבן זיך פאַרמערט די נואפים (וועלכע זינדיקן מיט פרעמדע פאַר־הייראַטעטע פרויען) האָט אויפגעהערט דאָס ביטערע וואַסער. **מען האָט אויפגעהערט צו געבן די סוטות צו טרינקען די „מים המאררים", דאָס וואַסער; זע אין דער הקדמה צו דער דאָזיקער מסכתא סוטה. ורבן,** און רבן יוחנן בן זכאי האָט עס אָפּגעשאַפט (דאָס געבן סוטות צו טרינקען דאָס וואַסער), וואָרום עס ווערט געזאָגט (הושע ד', י"ד) „לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאיפנה כי הם" און אזוי ווייטער (גאָט זאָגט: „איך וועל ניט באַשטראָפן אייערע טעכטער ווען זיי וועלן מזנה זיין און אייערע שנירן ווען זיי וועלן מזנה זיין, ווייל זיי") און אזוי ווייטער. **און דער סוף פון פסוק איז, „ווייל זיי אליין, זייערע מענער, זענען אויך נואפים. —** משמת, זינט עס זענען געשטאָרבן יוסי בן יועזר דער מאַן פון צרידה און יוסי בן יוחנן דער מאַן פון ירושלים האָבן אויפגעהערט די „אשכולות", וואָרים עס ווערט גע־זאָגט (מיכה ז') „עס איז ניט פאַראַן קיין אשכול (הענגל ווייִנטרויבן) צום עסן, א ערשט־פאַרטיקע (פרוכט, „ביכורה") גלוסט מיין נשמה". די גמרא טייטשט „אשכול", **„איש שהכל בו", „א מאַן וואָס אלץ איז אין אים", וואָס זיין תורה איז אמת. דער רמבם פאַרטייטשט די ווערטער פון דער גמרא „מענטשן וואָס האָבן אין זיך אלע גוטע מידות און אלע חכמות". יוסי בן יועזר און יוסי בן יוחנן זענען די ערשטע פון די „זוגות", די צוויי מענטשן, וואָס זענען געשטאַנען אין שפּיץ פון סנהדרין אין ירושלים, און זיי ווערן דערמאָנט אין אבות פרק א' משנה ד' און חגיגה פרק ב' משנה ב'. וועגן יוסי בן יועזר ווערט דערציילט אין מדרש בראשית רבה ס"ה, אז ער איז אומגעקומען אויף קידוש השם, און דאָס איז, ווייזט אויס, געשען אין דער גזירת שמד פון אנטיוכוס, וואָס האָט דערפירט צו די מלחמות פון די חשמונאים און די באַפרייאונג פון יידן (לערך 235 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש).**

י. יוחנן כהן גדול האָט אָפּגעשאַפט דאָס ווידוי זאָגן אויף מעשר; ער (יוחנן כהן

הַמַּעֲשֵׂר. אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִין וְאֶת הַנּוֹקְפִין. עַד יָמָיו הָיָה פַטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבְיָמָיו אֵין אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאֹל עַל הַדְּמַאי: **יא** מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין בָּטְלָה הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן: **יב** מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בָּטְלוּ אוּרִים וְתֻמִּים, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטֵל הַשָּׁמִיר וְנֹפֶת צוּפִים וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה,

גדול) האָט אויך אָפּגעשאפט די וועקערס און די שטעכערס (המעוררים והנוקפים); און ביז זיין צייט האָט דער האמער געקלאפט (חול המועד) אין ירושלים; און אין זיין צייט האָט קיין מענטש ניט געדאַרפט זיך פרעגן אויף דמאי. **די דאָזיקע משנה איז פאראן וואָרט ביי וואָרט אין מסכתא מעשר שני פרק ה׳ משנה ט״ו, און דאָרט גיבן מיר דעם פירוש דערצו. יוחנן כהן גדול האָט געלעבט לערך 200 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש.**

יא. משבטלו, זינט עס איז בטל דאָס סנהדרין, איז אָפּגעשאפט געוואָרן דאָס געזאנג פון די סעודות־הייזער (בית המשתאות, טרינק־הייזער), ווארום עס ווערט געזאָגט (ישעיה כד) „בשיר לא ישתו יין״ (מיט געזאנג וועט מען מער ניט טרינקען קיין וויין) און אזוי ווייטער. **די גמרא ברענגט דערצו דעם פסוק איכה ה׳ „זקנים משער שבתו, בחורים מנגינתם״, אז זינט די זקנים, די סנהדרין, האָבן אויפגעהערט, האָבן אויך די יינגע אויפגעהערט זינגען. „בתי משתאות״ טייטשן ס׳רוב מפרשים, ערטער וואו מען טרינקט וויין; אפט אין משנה און גמרא מיינט „בית המשתה״, א חתונה. רב האי גאון זאָגט, אז מען האָט גוזר געווען ניט צו זינגען סתם לידער, אָבער זמירות צו גאָט האָט מען יאָ געזונגען. „סנהדרין״ איז געווען דאָס בית דין הגדול, דאָס העכסטע געריכט, אין ירושלים אין דער צייט פון 2טן בית המקדש. דער ברטנורא זאָגט „סנהדרין״, דאָס זענען די דיינים, און ווייל זיי האָבן פיינט (שונאים) נושא פנים צו זיין וועמען עס איז אין די (שונאים הכרת פנים בדין) הייסן זיי „סנהדרין״. ר׳ בנימין מוספיא ווייזט אָן אין „מוסף הערוך״, אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „סונעדריאָן״, די פארזאמלונג פון די עלטסטע, פון די ריכטער. מען האָט אויך די גרויסע ישיבה (נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש) אין יבנה, און דערנאָך ביז אין טבריה גערופן „סנהדרין״ (ראש השנה ל״א). וועגן וועלכער צייט די משנה מיינט דאָ, „ווען עס איז בטל געוואָרן דאָס סנהדרין״, איז שווער צו זאָגן. טייל מיינען, אז נאָענט צום חורבן פון 2טן בית המקדש.**

יב. משמתו, זינט עס זענען געשטאָרבן די ערשטע נביאים (נביאים הראשונים) זענען בטל געוואָרן די אורים ותומים. די אורים ותומים האָט דער כהן גדול געטראָגן אויף זיך, און מען האָט געקאָנט דורך זיי וויסן עתידות, וואָס עס וועט פאָרקומען. **וועגן „אורים ותומים״ זע יומא פרק ז׳ משנה ה׳. די גמרא זאָגט, אז אלע נביאים הייסן „נביאים הראשונים״ א חוץ חגי, זכריה און מלאכי, וועלכע זענען געווען אין אָנהויב פון 2טן בית המקדש. עס הייסט אז אין דער צייט פון 2טן בית המקדש זענען שוין ניט געווען די אורים ותומים.** משחרב, ווען עס איז חרוב געוואָרן דאָס בית המקדש איז בטל געוואָרן (פארשווינדן) געוואָרן דער „שמיר״. **די גמרא (סוטה מ״ח) זאָגט, אז „שמיר״ איז אזא ווערעמעל, וואָס איז קליין ווי א גערשטן קערנדל, און ווען מ׳דערנענטערט עס צום שטאַרקסטן שטיין, פּלאַצט דער שטיין, מיט דעם דאָזיקן שמיר האָט מען אויסגעקריצט די נעמען פון די שבטים אויף די טייערע שטיינער פון חושן ואפוד (דעם אורים ותומים), פון וועלכע עס האָט גאָרניט געטאָרט פעלן (זע יומא פרק ז׳ משנה ה׳). די משנה אין אבות פרק ה׳ משנה ו׳ זאָגט אז דער „שמיר״ איז באשאפן אין ששת ימי בראשית ערב שבת בין השמשות. די גמרא אין גטין ס״ה דערציילט, אז מיט דעם שמיר האָט שלמה המלך געשפּאלטן די שטיינער, מיט וועלכע ער האָט געבויט דאָס בית המקדש, ניט באנוצנדיק קיין אייזן צום שפּאלטן זיי. אין ירמיה י״ז א׳ און אין יחזקאל ג׳, א׳ ווערט שמיר אָנגערופן א שטאַרקע זאַך.** ונופת, און (זינט דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן איז פארשווינדן

שֶׁנֶּאֱמַר הוֹשִׁיעָה ה׳ כִּי גָמַר חָסִיד וְגוֹמֵר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִיּוֹם שֶׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה וְנִטַּל טַעַם הַפֵּרוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אַף נִטַּל שׁוּמַן הַפֵּרוֹת: **יג** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר הַטָּהֳרָה נָטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרֵיחַ, הַמַּעַשְׂרוֹת נָטְלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָּגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הַזְּנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּלּוּ אֶת הַכֹּל: **יד** בְּפוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת חֲתָנִים וְעַל הָאֵרוּס, בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת

געוואָרן) דער האָניק פון צופים (נופת צופים) און עס האָבן אויפגעהערט די מענטשן פון גלויבן (אנשי אמנה), ווארום עס ווערט געזאָגט (תהלים י״ב) „הושיעה, העלף, גאָט, ווארום עס האָט זיך געענדיקט דער פרומער מאַן (חסיד), און אזוי ווייטער. **ועגן „נופת צופים״ זאָגט די גמרא, אז דאָס איז דער האָניק וואָס קומט פון צופים. וועגן „צופים״ מיינען טייל אז דאָס איז „צפת״ אין ארץ ישראל. אנדערע מיינען אז ס׳איז זיף (יהושע ט״ו). רשי טייטשט „צופים״, די הויכע בערג, פון וועלכע מען קאָן קוקן („צפה״, קוקן וו״ייטער); זע פסחים פרק ג׳ משנה ח׳. „אנשי אמנה״ טייטשט דער ברטנורא „מענטשן וועלכע האָבן אמונה אין גאָט״.** —ר׳ שמעון בן גמליאל זאָגט אין נאָמען פון ר׳ יהושע, אז זינט דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן איז ניט פאַראַן קיין טאָג וואָס זאָל ניט זיין אין אים א קללה, און דער טוי איז ניט אראָפּגע־קומען אלס ברכה (פאַר די תבואות) און עס איז אוועקגענומען געוואָרן דער טעם פון די פּרוכטן; ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז אויך אוועקגענומען געוואָרן די פעטקייט פון די פּרוכטן. **די תבואות און פּרוכטן אין ארץ ישראל זענען ניט אזוי גוט ווי זיי זענען געוועזן פריער.**

יג. ר׳ שמעון בן אלעזר זאָגט, אז דאָס (ניט אָפּהיטן) טהרה (ריינקייט, ניט מטמא זיין זיך) האָט צוגענומען דעם טעם און דעם ריח (פון די פּרוכטן); דאָס (ניט אָפּהיטן צו געבן) מעשרות האָט צוגענומען די פעטקייט פון תבואות (דגן); און די חכמים זאָגן, אז זנות און כישוף האָבן אלץ אומגעבראַכט. **רשי זאָגט, אז ווייל מעשר ווערט אָנגערופן „פעטקייט״, „חלב״ (במדבר י״ח „כל חלב יצהר״) דעריבער איז די שטראָף, אז עס איז צוגענומען געוואָרן די פעטקייט פון תבואות פאַר ניט געבן מעשרות.**

יד. בפולמוס, אין דער מלחמה פון אספסינוס האָט מען (האָבן די חכמים) גוזר געווען אויף די קרוינען פון חתנים און אויף דעם „אירוס״. **דאָס הייסט, אז די חתנים זאָלן ניט טאָרן טראָגן בעת דער חופה קיין קרוין אויפן קאָפּ, און מען זאָל ניט טאָרן שפּילן אויף דעם מוזיק־אינסטרומענט „אירוס״, אזא פּויק, וואָס זעט אויס ווי א געלעכערטע זיפּ מיט קיילעכיקע ווענטלעך, אין דער הויך באַדעקט מיט דינע לעדער און גיט ארויס א לויטערן קלאַנג. וועגן דער קרוין פון חתנים זאָגט די גמרא אז זי איז געוועזן געמאַכט פון אזא זאַלץ־שטיין, באַפאַרבט מיט בילדער. טייל טייטשן, קרוינען פון הדסים און פון רויזן; אָבער א קרוין פון שטעקעלעך האַלטן טייל אז מען מעג. „פולמוס״ איז דאָס גריכישע וואָרט „פּאָלעמאָס״, מלחמה, און למשל דער יוסיפון לרומיים, וואָס באַשרייבט די מלחמה פון די רוימער קעגן די יידן הייסט אין גריכיש „פּאָלעמאָס יודאאיקאָס״, „די מלחמה פון די יידן״. רשי טייטשט „פולמוס״, מיליטער. אספּסינוס איז דער רוימישער (צווערשט מיליטער־פירער און דערנאָך קיסער) ווספּאַסיאַן, וועלכער האָט אָנגעהויבן די מלחמה קעגן די יידן אין ארץ ישראל דריי יאָר פאַרן חורבן, און די מלחמה האָט דערפירט צום חורבן פון 2טן בית המקדש.** בפולמוס של טיטוס, אין דער מלחמה פון טיטוס (וועלכער האָט באַלאַגערט און איינגענומען ירושלים און פאַרברענט דאָס צווייטע בית המקדש) האָט מען (האָבן

כַּלּוֹת וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתֵּצֵא הַכַּלָּה בְאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר: **טו** מִשֶּׁמֵּת רַבִּי מֵאִיר בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָנִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי

די חכמים) גוזר געווען אויף די קרוינען פון די כלות (אויך כלות זאָלן ניט טאָרן טראָגן קיין קרוינען ביי דער חופה) און אז א מענטש זאָל ניט לערנען זיין זון די חכמה פון די גריכן (חכמת יונית). די מלחמה פון טיטוס (דער זון פון אספסינוס) וועלכער האָט אײַ־בערגענומען פון זיין פאָטער דאָס רוימישע מיליטער און איינגענומען ירושלים און פארברענט דאָס בית המקדש, איז געווען ערגער פון אספסינוס׳עס מלחמה, און דאַ־ריבער האָט מען גוזר געווען אויך אויף די קרוינען פון די כלות. אין טייל נוסחאות איז פאראן ניט „טיטוס״ נור „קוטס״, און „קיטוס״, און עס איז ניט קלאָר וואָס מען מיינט דערמיט. די קרוין פון א כלה איז געווען געמאכט אזוי ווי דאָס בילד פון דער שטאָט ירושלים מיט גאָלד־פארב. „חכמת יונית״ טייטשן די מפרשים די קענט־ניס צו געבן זיך צייכנס. בפולמוס האחרון, אין דער לעצטער מלחמה האָט מען גוזר געווען אז א כלה זאָל (אין חופה טאָג) ניט ארויסגיין (געטראָגן ווערן) אין א אפיריון (א טראָג־שטול מיט א געצעלט פון באגילדעטע פאָרהאנגן ארום) אין דער שטאָט. רשי טייטשט „די לעצטע מלחמה״ אז דאָס איז אויך די מלחמה פון טיטוס פון חורבן פון בית המקדש. אָבער אין דער משנה איז צו זען, אז זי מאכט אן אונטער־שיד צווישן „פולמוס של טיטוס״ און „פולמוס האחרון״, אויב מען זאָל אָננעמען די גירסא „טיטוס״. דאריבער מיינען טייל, אז דאָס מיינט מען די מלחמה פון ביתר, פון בר כוכבא, וואָס איז געווען 52 יאָר נאָכן חורבן פון בית המקדש. ורבותינו, און אונ־זערע רביים האָבן מתיר געמאכט, אז די כלה זאָל יאָ ארויסגיין מיט דעם אפיריון אין דער שטאָט. די גמרא זאָגט, אז דאָס איז צוליב צניעות, מען זאָל די כלה ניט זען. מיט רבותינו מיינט מען רבי, דעם מסדר פון דער משנה; אזוי זאָגט דער רמבם. „אפיריון״ האָבן מיר געטייטשט א טראָג־שטול, און אין גריכיש הייסט אזא שטול „פארעאָן״. אזוי טייטשט דער „ערוך״, און באזונדערס ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך״. אָבער שוין דער „מוסף הערוך״ ווייזט אָן, אז דאָס דאָזיקע וואָרט איז פאראן אין שיר השירים ג׳ ט׳ „אפריון עשה לה המלך״, און עס איז אן אלט לשון־קודש־וואָרט.

טו. משמת ר׳ מאיר, זינט עס איז געשטאָרבן ר׳ מאיר זענען פארשווינדן די זאָגערס פון משלים. אין דער דאָזיקער משנה גייט א רשימה וועגן תנאים, וואָס זינט זיי זיינען געשטאָרבן איז פארשווינדן געוואָרן די שלימות פון געוויסע מידות טובות ביי מענטשן. כאָטש אויך שפעטער האָבן מענטשן געהאט די דאָזיקע מידות טובות, אָבער די שלימות איז ניט מער געווען. די רשימה ברענגט די תנאים ניט לויט זייער היסטאָרישן סדר; א תנא וואָס האָט געלעבט פריער קומט טיילמאָל שפעטער. למשל, דער ערשטער ווערט געבראכט ר׳ מאיר, וועלכער איז געשטאָרבן לערך 100 יאָר נאָכן חורבן פון 2טן בית המקדש, און דערנאָך קומען אזעלכע תנאים ווי רבן יוחנן בן זכאי, רבן גמליאל הזקן, וועלכע זענען געשטאָרבן א סך פריער. וועגן ר׳ מאיר וויל די משנה זאָגן, אז ער איז געווען דער „מושל משלים״, און אין זיינע דרשות האָט ער געזאָגט א סך משלים. משמת בן עזאי, זינט בן עזאי איז געשטאָרבן זענען פארשווינדן די מתמידים. „שקדנים״, די וואָס זיצן כסדר און לערנען; די גמרא יבמות ס״ג דערציילט, אז בן עזאי האָט ניט חתונה געהאט צוליב זיין גרויסן חשק צו לערנען. משמת בן זומא, זינט בן זומא איז געשטאָרבן זענען פארשווינדן די דרשנים. בן זומא איז געווען בקי צו דרשענען פון פסוקים ארויס פארשידענע ענינים; אין ברכות פרק א׳ משנה ה׳ געפינען מיר „עד שדרשה בן זומא״, אז בן זומא האָט גע־דרשנט פון פסוק די הלכה אז מען מוז דערמאָנען יציאת מצרים ביינאכט. משמת ר׳ יהושע, זינט ר׳ יהושע איז געשטאָרבן האָט אויפגעהערט גוטסקייט (טובה) פון דער

יְהוֹשֻׁעַ פָּסְקָה טוֹבָה מִן הָעוֹלָם. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בָּא גוֹבַי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה פָּסַק הָעֹשֶׁר מִן הַחֲכָמִים. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא בָּטֵל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יוֹסֵי קַטְנוּתָא פָּסְקוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ קַטְנוּתָא שֶׁהָיָה קַטְנוּתָן שֶׁל חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בָּטֵל זִיו הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן בָּטֵל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, וּמֵתָה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי בָּטֵל זִיו הַכְּהֻנָּה.

וועלט. די מפרשים זאָגן ניט וואָס מ׳מיינט „טובה“, גוטסקייט. ס׳קאָן זיין אז דאָס מיינט מען ווייל באלד נאָך ר׳ יהושע׳ס טויט האָט זיך אָנגעהויבן די מלחמה פון ביתר, וואָס האָט חרוב געמאכט מער ווי האלב ארץ ישראל. משמת ר׳ שמעון בן גמליאל, זינט ר׳ שמעון בן גמליאל איז געשטאָרבן איז געקומען דער היישעריק און עס האָבן זיך פארמערט די צרות. וועגן „גובאי“, היישעריק זע ברכות פרק ו׳ משנה ג׳. משמת ר׳ אלעזר בן עזריה, זינט ר׳ אלעזר בן עזריה איז געשטאָרבן איז פארשוווּנדן געוואָרן עשירות פון תלמידי חכמים. וועגן ר׳ אלעזר בן עזריה ווערט דערציילט אין עטליכע ערטער אין דער גמרא (שבת נ״ד און אנדערע ערטער), אז ער איז געווען א גרויסער עושר. משמת ר׳ עקיבא, זינט ר׳ עקיבא איז געשטאָרבן איז פארשוווּנדן דער כבוד פון תורה. די מפרשים טייטשן, ווייל די גמרא (סנהדרין נ״א) זאָגט אז ר׳ עקיבא האָט געדרשנט הלכות פון יעדן שפּיץ אויף יעדן אות פון דער תורה. משמת ר׳ חנינא בן דוסא, זינט ר׳ חנינא בן דוסא איז געשטאָרבן זענען פארשוווּנדן די אנשי מעשה. אין א סך ערטער אין דער גמרא הייסן „אנשי מעשה“ (מענטשן פון טאָן) אזעלכע, וואָס זענען נזהר אין טאָן א סך מצוות. דאָ ווערט געטייטשט „בעלי מופתים“, מענטשן, וואָס האָבן באוויזן דורך זייער צדקות וואונדער, און וועגן ר׳ חנינא בן דוסא׳ס וואונדער ווערט דערציילט אין תענית כ״א, וועגן זיינע מופתים אז עסיק האָט געברענט ווי אייל, און ציגן האָבן געבראכט וועלף אויף זייערע הערנער. משמת ר׳ יוסי, זינט עס איז געשטאָרבן ר׳ יוסי קטנותא זענען פארשוווּנדן חסידים; און פארוואָס האָט מען זיין נאָמען גערופן „קטנותא“. ווייל ער איז געווען די „קטנות“ פון די חסידים. רשי טייטשט „קטנות“, די קלענסטע און די לעצטע. דער רמבם טייטשט דער יסוד און וואָרצל פון די חסידים, ווייל יעדער יסוד און וואורצל איז קליין; אזוי איז אויך צו זען פון ירושלמי. משמת רבן יוחנן, זינט עס איז געשטאָרבן רבן יוחנן בן זכאי איז פארשוווּנדן דער גלאַנץ פון חכמה. „זיו החכמה“, דער גלאַנץ פון חכמה; רשי זאָגט דערויף: „איך ווייס ניט וואָס מען מיינט דערמיט“. עס קאָן זיין, ווייל רבן יוחנן בן זכאי ווערט גערעכנט אין אבות פרק ב׳ פאר דעם לעצטן וואָס האָט איבערגענומען די תורה בקבלה פון די לעצטע זוגות (פון הלל און שמאי). משמת רבן גמליאל, זינט רבן גמליאל הזקן איז געשטאָרבן איז פארשוווּנדן דער כבוד פאר דער תורה, און עס איז געשטאָרבן ריינקייט און פרישות. מען מיינט דאָ רבן גמליאל דעם ערשטן, וועלכער איז געווען נשיא אין ירושלים לערך 20 יאָר פארן חורבן פון 2טן בית המקדש. רשי ברענגט די גמרא אין מגילה כ״א, אז ביז זיין צייט האָט מען געלערנט תורה שטייענדיק, און זינט ער איז געשטאָרבן זענען די מענטשן געוואָרן שוואַך און מען האָט געמוזט לערנען זיצנדיק, און דער כבוד פאר דער תורה איז דאָדורך געוואָרן קלענער. מיט „געשטאָרבן ריינקייט און פרישות“ מיינט מען, אז עס איז פארשוווּנדן געוואָרן דאָס זיך זייער אָפּגעהיטן ניט צו האָבן שלעכטע מחשבות און זיין אומגעווינטליך פרום. זע ווייטער צום סוף פּרק וועגן „טהרה“ און פרישות. משמת ר׳ ישמעאל, זינט עס איז געשטאָרבן ר׳ ישמעאל בן פאבי איז פארשוווּנדן דער גלאַנץ פון כהונה. ר׳ ישמעאל בן פאבי איז געווען א כהן אין די לעצטע צייטן פון 2טן בית המקדש; ער ווערט געבראכט אין פרה פרק ג׳ משנה ה׳. אין דער ברייתא אין פסחים נ״ז ווערט

מִשֶּׁמֵּת רַבִּי בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא: רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, מִשֶּׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרִין וְחָפוּ רֹאשָׁם. וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן. וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין שׁוֹאֵל. עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שָׁרוּ חַכִּימַיָּא לְמֶהֱוֵי כְּסָפְרַיָּא, וְסָפְרַיָּא כְּחַזָּנָא, וְחַזָּנָא כְּעַמָּא דְאַרְעָא, וְעַמָּא דְאַרְעָא אָזְלָא וְדַלְדְּלָה, וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא חֻצְפָּא

דערציילט אז ער איז געווען א צדיק אָבער זיינע קינדער זענען שוין ניט געווען אָרנטליך. משמת רבי, זינט רבי איז געשטאָרבן איז פארשווינדן עניוות. **רבי איז ר׳ יהודה הנשיא, דער מסדר פון דער משנה, און די מפרשים זאָגן, אז דאָס האָבן צוגעגעבן די תלמידים פון רבי אין דער משנה. — אין טייל משניות, ענדיקט זיך דאָ די משנה פון מסכתא סוטה. דער ברטנורא האָט אויך אזוי געהאלטן, און ער האָט אויף די ווייטערדיקע ווערטער ניט געגעבן מער קיין פירוש. אָבער אין א סך משניות ווערן די ווייטערדיקע ווערטער יאָ געבראכט און זיי זענען קלאָג־ווערטער אויף די אומגליקן און צרות וואָס זענען אָנגעקומען זינט דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן. —**
ר׳ פינחס בן יאיר זאָגט, זינט דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן זענען פארשעמט די תלמידי חכמים (חברים, די אָפגעהיטענע פרומע תלמידי חכמים) און די מענטשן פון פיינעם אפשטאם(בני חורין, מענטשן וואָס קומען ארויס פון „חורין״, פון איידעלע משפחות), און זייער קאָפּ (זייער פנים) איז באדעקט (פון פארשעמונג), און עס זענען פארקלענערט געוואָרן (ונדלדלו) די מענטשן פון מעשים (אנשי מעשים, מענטשן וואָס טאָן א סך מצוות), און עס האָבן זיך פארשטאַרקט די מענטשן מיט שטאַרקע אָרעמס (די נידריקע מענטשן) און די מענטשן מיט צינגער (וואָס קאָנען רעדן און מסרן), און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל פאָרשן און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל זוכן און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל פרעגן (עס איז ניט פאראן ווער עס זאָל זיך קימערן וועגן דאָזיקן שלעכטן מצב און פרווון אים פארבעסערן דורך מעשים און תפילות). אויף וועמען האָבן מיר זיך צו פארלאָזן? (נאָר) אויף אונזער פאָטער אין הימל (אויף גאָט).
ר׳ פנחס בן יאיר איז געווען א תנא אין דער צייט פון רבי דעם מסדר פון דער משנה. ער איז געווען אן איידעם פון ר׳ שמעון בן יוחאי (גמרא שבת ל״ג; לויט דעם זוהר אין פרשת בלק איז ער געווען א שווער פון ר׳ שמעון). אין דער גמרא חולין ז׳ ווערן דערציילט וועגן אים מופתים און גוטע מידות. — וועגן די גאָר פרומע תלמידי חכמים „חברים״ זע דמאי פרק ב׳ משנה ג׳. דער אויסדרוק „בני חורין״ איז געווינטליך דער טייטש „א פרייער מענטש״ (ניט א שקלאַף); רשי טייטשט „מיוחסים״. רשי טייטשט אז מען מיינט דאָ, אז נידריקע פראָסטע מענטשן, מיט חוצפה, וועלכע האָבן געלט, זענען געוואָרן די הערשער. ר׳ אליעזר הגדול זאָגט, אז זינט עס איז חרוב געוואָרן דאָס בית המקדש זענען די חכמים געוואָרן ווי די קינדער־מלמדים (ספריא), און די קינדער־מלמדים ווי די שמשים (חזנא), און די שמשים ווי דאָס פשוטע פאָלק (עמא דארעא, עם הארץ) און דאָס פשוטע פאָלק ווערט כסדר קלענער (אזלא ודלדלה), און קיינער בעט ניט (קיינער קימערט זיך ניט וועגן דעם צו פארבעסערן עס); אויף וועמען האָבן מיר זיך צו פארלאָזן? (נאָר) אויף אונזער פאָטער אין הימל (אויף גאָט). **ר׳ אליעזר הגדול (דער גרויסער) מיינט ר׳ אליעזר בן הורקנוס, און אין דער משנה הייסט ער סתם ר׳ אליעזר. זיינע ווערטער זאָגט ער דאָ אין אראמעאיש, און ער רעכנט אויס אז יעדער קלאַס פאלט נידריקער, די חכמים ווערן ווי די קינדער מלמדים און אזוי כסדר. מיט „עמא דארעא״, עמי הארץ, מיינט מען דאָ דאָס פשוטע פאָלק. „ספריא״ איז דאָסזעלביקע וואָס „סופרים״, קינדער־מלמדים (זע קידושין פרק ד׳ משנה י״ג „לא ילמוד רוק סופרים״). „חזנא״ מיינט דעם**

יִסְגֵּא, וְיֹקֶר יַאֲמִיר. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן בְּיֹקֶר. וְהַמַּלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכָחָה. בֵּית וַעַד יִהְיֶה לִזְנוּת, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם. וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנָּנוּ. וְחָכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ וְהָאֱמֶת תְּהֵא נֶעְדֶּרֶת. נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים. בֵּן מְנַוֵּל אָב בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַחֲמוֹתָהּ אוֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ. פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב. הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו.

שמש אין שול, ניט דער „חזן" (זע שבת פרק א' משנה ג'). איצט גייען ווייטער ווערטער, און עס איז שווער צו זאָגן צי זיי זענען דער המשך פון ר' אליעזר'ס ווערטער און זיי געהערן צו אים, אָדער דאָס זענען ווערטער פון אן אנדערן תנא, וואָס זיין נאָמען ווערט דאָ ניט דערמאָנט אין דער משנה. בעקבות דמשיחא, אין (דער צייט ווען עס וועלן זיך דערנענטערן) די טריט פון משיח (איידער משיח וועט קומען), וועט די חוצפה ווערן גרויס. יסגא, פון אראמעאישן וואָרט „סגי", ווערן גרויס. ויוקר יאמיר, און דער יקרות וועט שטייגן. „יאמיר" איז פון „אמיר" (אין ישעיה י"ז „בראש אמיר"), דער העכסטער צווייג פון א בוים. „יוקר" טייטשן טייל מפרשים ניט יקרות, טייערקייט פון עסן, נאָר פון „יקר", כבוד, גאוה; עס וועט שטייגן די גאוה ביי מענטשן. הגפן, דער וויינשטאָק וועט געבן זיין פרוכט (עס וועלן וואקסן גענוג וויינטרויבן) און דער וויין וועט זיין טייער. רשי זאָגט, ווייל אלע וועלן זיך אָפּגעבן מיט סעודות און טרינקען. ואין תוכחה, און עס וועט ניט זיין קיין מוסר זאָגן. רשי טייטשט, מחמת אלע וועלן זיין זינדיק און עס וועט ניט זיין ווער עס זאָל שטראָפן. בית ועד, דאָס פארזאמלונגס אָרט (פון די חכמים) וועט זיין אָפּגעגעבן צו זנות. רשי טייטשט, מחמת עס וועט ניט זיין ווער עס זאָל זיצן און לערנען און דאָס פארזאמלונגס־אָרט פון די חכמים די בתי מדרשים, וועלן זיין פוסט, און ווייל די בתי מדרשים האָבן זיך געפונען אויסער דער שטאָט, וועלן דאָרט די נואפים טאָן זייערע עבירות. דעם אויסדרוק „בית ועד לחכמים" געפינען מיר אין אבות פרק א' משנה ד'. אין ירושלמי הייסט אָפּט די גרויסע ישיבה, „בית ועד". והגליל, און דער „גליל" וועט חרוב ווערן, און דער „גבלן" וועט ווערן פוסט. „גליל" הייסט די צפון פראָווינץ אין ארץ ישראל. „גבלן" זאָל זיין די אמאָליקע פראָווינץ אין צפון פון עבר הירדן „גולן" („גאולאָן"). ואנשי הגבול, און די מענטשן פון „גבול" וועלן ארומוואנדערן פון שטאָט צו שטאָט און קיינער וועט זיי ניט לייטזעליקן (רחמנות האָבן אויף זיי). טייל טייטשן „אנשי הגבול", „די מענטשן פון דער פוסט געוואָרענער פראָווינץ גבלן". אין מדרש שיר השירים אויפן פסוק התאנה (שיר השירים ב', י"ג) איז פאראן „אנשי הגליל", די מענטשן פון גליל. וחכמת סופרים, און די חכמה פון תלמידי חכמים (אָדער „מלמדים", זע פריער ביים וואָרט „ספריא") וועט זיין פאראכטעט (תסרח), און די מענטשן וואָס האָבן מורא צו זינדיקן (יראי חטא) וועלן זיין פארמיאוסט, און דער אמת וועט זיין פארשווינדן (נעדרת). עס וועט פארשווינדן דער דרך ארץ און דער ווילן צו לערנען און צו פרומקייט און צו אמת. נערים, יינגלעך וועלן פארשעמען די געזיכטער פון עלטערע מענטשן. „ילבינו" „וועלן זיי מאכן ווייס", פארשעמען. זקנים, עלטערע מענטשן וועלן זיך אויפשטעלן פאר יינגלעך, א זון וועט דערנידריגן דעם פאָטער, א טאָכטער וועט זיך אנטקעגנשטעלן קייגן איר מוטער, א שנור קייגן איר שוויגער. דער דרך ארץ פון יינגע מענטשן און אויך פאר אייגענע עלטערן וועט פארשווינדן. אויבי איש, די שונאים פון א מענטש וועלן זיין זיינע הויז־מענטשן; דאָס פנים פון דור (דאָס אָנזען פון אלע מענטשן) וועט זיין ווי דאָס פנים פון א הונט. מען קאָן אויך טייטשן „פני הדור", די „חשובסטע מענטשן פון דור" וועלן זיין נידריק. הבן אינו, דער זון וועט זיך ניט שעמען פאר זיין (אייגענעם) פאָטער. עס וועט אויך פארשווינדן די מידה פון בושה.

וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי נְקִיּוּת, וּנְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרָה, וְטָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי פְּרִישׁוּת, וּפְרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה, וּקְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה, וַעֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא, וְיִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת, וַחֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, וּתְחִיַּת הַמֵּתִים בָּא עַל יְדֵי אֵלִיָּהוּ זָכוּר לְטוֹב. אָמֵן.

ועל מי, און אויף וועמען האָבן מיר זיך צו פארלאָזן? (נאָר) אויף אונזער פאָטער אין הימל (אויף גאָט). **אין דער גמרא איז פאראן אין עטליכע ערטער, אז אין דער צייט איידער משיח וועט קומען וועט זיין שלעכט אויף דער וועלט, גרויסע ליידן, „חבלי משיח" (פסחים קי"ח און אנדערע ערטער). — אין טייל משניות ענדיקט זיך דאָ די משנה מסכתא סוטה, און אין טייל אנדערע משניות ווערט דאָ צוגעגעבן די ווייטערדיקע ווערטער פון ר' פינחס בן יאיר, וואָס ווערט אין דער גמרא עבודה זרה כ' און אין ירושלמי שקלים פרק ג' געבראכט אלס א ברייתא, און עס זענען דאָרט פאראן ענדערונגען.** ר' פינחס בן יאיר זאָגט, אז זריזות (זיין פאָרזיכטיק ניט צו טאָן עבירות) ברענגט (דעם מענטש) צו ריינקייט (נקיות, ניט נכשל צו ווערן אין עבירות), און ריינקייט (ניט נכשל ווערן אין א עבירה) ברענגט (דעם מענטשן צו טהרה (ריינקייט אפילו אין דער מחשבה), און טהרה ברענגט צו פרישות (צו זיין אָפגעשיידט און מחמיר זיין אפילו אין טייל זאכן וואָס זענען מותר), און פרישות ברענגט צו קדושה (הייליקייט, נאָכמער צו זיין אָפגעשיידט פון עולם הזה), און קדושה ברענגט צו עניוות, און עניוות ברענגט צו מורא האָבן פאר זינד (ניט פאר דער שטראָף פון דער זינד, נאָר צוליב דער זינד אליין), און מורא פאר זינד (יראת חטא) ברענגט צו חסידות (אז אלץ וואָס מען טוט זאָל זיין לשם שמים, נאָר פאר גאָטס וועגן), און חסידות ברענגט צו רוח הקודש (אז די שכינה רוט אויפן מענטש), און רוח הקודש ברענגט צו תחיית המתים (ווי עס ווערט געזאָגט אין יחזקאל ל"ז „ונתתי רוחי בכם וחייתם", דער רוח הקודש וועט מחיה מתים זיין), און תחיית המתים קומט דורך אליהו, זאָל זיין געדענקט צום גוטן, אָמן. **אויף דער ברייתא זענען געשריבן געוואָרן א סך פירושים וואָס זייער כוונה איז מסביר צו זיין וואָס מען מיינט מיט יעדן וואָרט, „זריזות" און אזוי כסדר. מיר האָבן דאָ געגעבן די טייטשן פון טייל מפרשים. וועגן אליהו הנביא ברענגט דער ירושלמי אין שקלים פרק ג' די ווערטער פון מלאכי ג' „הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא", אז איידער עס וועט קומען די גאולה און תחיית המתים וועט צוערשט קו־מען אליהו הנביא מבשר זיין די גאולה.**

(סליק מסכת סוטה — געענדיקט די מסכתא סוטה)

פרק א.

א הַמֵּבִיא גֵט מִמְּדִינַת הַיָּם צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתָּם.

מ ס כ ת א ג י ט י ן

הקדמה

די תורה אין דברים כ״ד, א׳ זאָגט ווי אַזוי א מאַן קאָן זיך שיידן מיט זיין ווייב, זיי זאָלן ווערן אויס מאַן־און־ווייב, דהיינו, „וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה״, ער זאָל איר שרייבן א ספר פון צושיידונג און זאָל עס געבן אין איר האַנט״. דער דאָזיקער „ספר פון צעשיידונג.״ הייסט אין דער משנה „גט״. מיט דעם וואָרט „גט״ ווערט טיילמאָל אָנגערופן יעדער וועקסל צי אַן אנדערער דאָקומענט, אָבער אממערסטן רופט דערמיט אָן די משנה דעם גט וואָס א מאַן גיט זיין ווייב, כדי דערמיט זאָל ער ווערן אויס איר מאַן. וועגן דעם וואָרט גט זענען געשריבן געוואָרן א סך חקירות. תוספות זאָגט, אַז דאַריבער שרייבט מען אין „גט״ 12 שורות ווייל אַזוי באַטרעפט דאָס וואָרט גט („ג״ איז דריי און „ט״ איז ניין, צוזאַמען 12). עס זיינען פאַראַן עטליכע וויכטיקע זאַכן וואָס מען דאַרף וויסן וועגן גט, איידער מען לערנט די מסכתא גיטין, וועלכע לערנט אין ניין פרקים, די הלכות וועגן גט.

די ערשטע זאַך איז, אַז א גט דאַרף געשריבן ווערן „לשמה״, פאַר דער פרוי וועגן. למשל, אויב איינער האָט געהאַט צוויי ווייבער מיט דיזעלביקע נעמען, און ער האָט געלאָזט שרייבן א גט צו גטן דערמיט איין ווייב, טאָר ער דערמיט ניט גטן דאָס אנדערע ווייב, ווייל עס איז ניט געשריבן געוואָרן פאַר אירעטוועגן.

די צווייטע זאַך איז, אַז א גט קאָן דער מאַן געבן זיין פרוי אפילו זי איז ניט מסכים אויף דעם גט, בעל כרחה, קייגן איר ווילן. ערשט לאַנג נאָך דער צייט פון דער גמרא איז איינגעפירט געוואָרן א תקנה אַז מען זאָל ניט גטן א פרוי קייגן איר ווילן.

די דריטע זאַך איז, אַז דעם גט מוז ניט דער מאַן געבן דער פרוי דוקא אין איר האַנט, נאָר עס איז גענוג ווען ער לייגט אים אַריין אין איר רשות, למשל אין איר הויז, צי איר הויף.

די פירטע זאַך איז, אַז דער מאַן קאָן אויך געבן דעם גט צו א שליח אַז ער זאָל אָוועקפירן דעם גט צו דעם ווייב, (א שליח להולכה), און ווען דער שליח גיט איבער דעם ווייב דעם גט, איז זי גע׳גט. דאָס זעלביקע קאָן דאָס ווייב מאַכן א שליח, אַז ער זאָל נעמען ביים מאַן דעם גט פאַר אירטוועגן (שליח לקבלה), און ווען דער שליח נעמט דעם גט פון מאַן איז עס אַזוי ווי דאָס ווייב האָט אים גענומען און זי איז שוין געגט.

פיפטנס, א גט דאַרף האָבן עדות. וועגן דעם איז פאַראַן א מחלוקה, צי עס דאַרפן זיין געחתמעט עדות אינווייניק אין גט (עדי חתימה) אָדער עס דאַרפן שטיין עדות ביים געבן דעם גט (עדי מסירה).

אין דער מסכתא גיטין אין פרק ד׳ און פרק ה׳ זיינען פאַראַן אויך טייל הלכות וואָס זיינען תקנות „מפני תיקון העולם״ און „מפני דרכי שלום״ (צוליב דעם קיום פון דער וועלט און צוליב איינפירן שלום צווישן מענטשן). וועלכע ווערן געלערנט דאָ, ווייל א טייל פון זיי זענען נוגע ענינים פון גט.

פרק א.

א. המביא, אַז איינער (א שליח) ברענגט א גט פון א ווייטע מדינה (מדינת הים) דאַרף ער זאָגן : „פאַר מיר איז ער (דער גט) געשריבן געוואָרן (בפני נכתב) און פאַר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט (בפני נחתם, די עדות האָבן זיך אונטערגע־שריבן אויף אים)״. **רשי זאָגט, אַז מיט „מדינת הים״, „א לאַנד אין יענער זייט ים״,**

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף הַמֵּבִיא מִן הָרֶקֶם וּמִן הַחֶגֶר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֲפִילוּ מִכְּפַר לוּדִים לְלוֹד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתָּם אֶלָּא הַמֵּבִיא מִמְּדִינַת הַיָּם וְהַמּוֹלִיךְ. וְהַמֵּבִיא מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּמְדִינַת הַיָּם צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתָּם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אֲפִילוּ מֵהֶגְמוֹנְיָא לְהֶגְמוֹנְיָא: **ב** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מֵרֶקֶם לְמִזְרָח וְרֶקֶם כְּמִזְרָח. מֵאַשְׁקְלוֹן לְדָרוֹם וְאַשְׁקְלוֹן כְּדָרוֹם.

א ווייטע מדינה, מיינט מען גאנץ חוץ לארץ, אלע לענדער אויסער ארץ ישראל, און מען מיינט אז דער מאן וואוינט אין חוץ לארץ און ער שיקט דורך א שליח דעם גט צו זיין ווייב. די גמרא ברענגט צוויי טעמים, פארוואס דער שליח דארף זאגן „בפני נכתב ובפני נחתם״. איין טעם איז, ווייל די יידן אין חוץ לארץ זענען אין דער צייט פון דער משנה ניט געווען קיין לומדים און האבן ניט געקענט דעם דין, אז א גט דארף ווערן געשריבן „לשמה״, פאר דעם ווייבס וועגן (זע אין דער הקדמה צו דער מסכתא גיטין), און דאריבער האט מען מתקן געווען די תקנה, און ממילא ווען דער שליח וועט זאגן „בפני נכתב ובפני נחתם״ וועט מען שוין פרעגן צי דער גט איז געשריבן געווארן לשמה. דער צווייטער טעם איז, ווייל פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל פלעגן ניט קומען דאמאלס קיין מענטשן, און מען האט מורא, טאמער וועט דער מאן שפעטער טענהן, אז דער גט איז א פאלשער, און אזוי ווי עס קומען ניט קיין מענטשן וועלן ניט זיין קיין עדות צו באשטעטיקן די חתימות פון די עדות. דא־ריבער האט מען מתקן געווען, אז דער שליח זאל זאגן „בפני נכתב ובפני נחתם״, און אויב דער מאן וועט שפעטער מערער־זיין, טענהן אז דער גט איז א פאלשער וועט מען אים ניט גלויבן, מחמת לויט דער תקנה פון די חכמים איז דער שליח באגלויבט ווי 2 עדות. רבן גמליאל זאגט, אז אויך ווער עס ברענגט (א גט) פון דעם רקם און דעם חגר (דארף זאגן בפני נכתב און בפני נחתם). ווייל די דאזיקע צוויי ערטער הייסן ווי חוץ לארץ. דאס זיינען געגענטן צו דרום־מזרח פון ארץ־ישראל. דער תרגום אויף „בין קדש ובין ברד״ (בראשית ט״ז, ט״ו) זעצט עס איבער „בין רקם לחגר״. ר׳ אליעזר זאגט, אז אפילו (מען ברענגט א גט) פון כפר לודים קיין לוד. ווייל כפר לודים הייסט חוץ לארץ. לוד איז א שטאט אין ארץ ישראל אויפן וועג פון יפו קיין ירושלים, און דערלעבן איז פאראן א דארף וואס הייסט „קליין לוד״ (לוד הקטנה). וחכמים, און די חכמים זאגן, אז מען דארף ניט זאגן קיין „פאר מיר איז ער געשריבן געווארן און פאר מיר איז געחתמעט געווארן״ סיידן איינער וועלכער ברענגט (דעם גט) פון דער מדינת הים, אדער איינער וועלכער פירט (אהין א גט) אדער איינער וועלכער ברענגט א גט פון איין מדינה אין דער אנדערער מדינה אין מדינת הים, דארף ער זאגן „פאר מיר איז ער געשריבן געווארן און פאר מיר איז ער געחתמעט געווארן. לויט די חכמים דארף מען פון רקם און חגר און פון כפר לו־דים ניט זאגן קיין „בפני נכתב ובפני נחתם״, ווייל רקם און חגר זענען נאנט צו ארץ ישראל, און כפר לודים איז ווי איינגעשלינגן אין תחום פון ארץ ישראל, און זיי הייסן ניט קיין ריכטיקע חוץ לארץ. ר׳ שמעון בן גמליאל זאגט אז אפילו (מען ברענגט א גט) פון איין באזונדערער הערשאפט אין אן אנדערער באזונדערער הער־שאפט). אויב א שטאט איז צעטיילט, און אין איין טייל הערשט איין שר, און אין דעם אנדערן טייל הערשט אן אנדערער שר, און זיי זענען מקפיד איינער אויף דעם אנדערן, דארף מען זאגן, „בפני נכתב ובפני נחתם״ אויב מען ברענגט דעם גט פון איין טייל שטאט אין דעם אנדערן טייל שטאט; „הגמוניה״ איז דאס גריכישע ווארט „העגעמאניא״, הערשאפט. דער טעם איז ווייל עס איז שווער אריבערצוגיין פון איין טייל שטאט אין דעם אנדערן טייל שטאט.

ב. ר׳ יהודה זאגט, אז פון רקם צו מזרח (איז חוץ לארץ) און רקם איז ווי מזרח (ווי חוץ לארץ), פון אשקלון צו דרום, און אשקלון, איז ווי דרום, פון עכו

מֵעַכּוֹ לַצָּפוֹן וְעַכּוֹ כַּצָּפוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר עַכּוֹ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַגִּטִּין: **ג** הַמֵּבִיא גֵט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם. אִם יֵשׁ עָלָיו עוֹרְרִים, יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו. הַמֵּבִיא גֵט מִמְּדִינַת הַיָּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו: **ד** אֶחָד גִּטֵּי נָשִׁים וְאֶחָד שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים שָׁווּ לְמוֹלִיךְ וּלְמֵבִיא. וְזוֹ אַחַת מִן הַדְּרָכִים שֶׁשָּׁווּ גִּטֵּי נָשִׁים לְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים: **ה** כָּל גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵד כּוּתִי, פָּסוּל חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים. מַעֲשֶׂה

צו צפון און עכו איז ווי צפון. **ר׳ יהודה גיט דאָ די גרעניץ־שטעט לעבן ארץ ישראל, רקם אין מזרח, אשקלון אין דרום, און עכו אין צפון, און די דריי שטעט אליין זענען אויך ווי חוץ לארץ. אין מערב זייט פון ארץ ישראל איז דער ים הגדול, דער מיט־לענדישער ים די גרעניץ.** ר׳ מאיר זאָגט, אז עכו איז ווי ארץ ישראל צו גיטין. **און ווען איינער ברענגט א גט פון עכו דאַרף ער ניט זאָגן „בפני נכתב ובפני נחתם״.**

ג. המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט אין ארץ ישראל דאַרף ער ניט זאָגן „פאַר מיר איז ער געוואָרן געשריבן און פאַר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט״; אויב עס זיינען פאַראַן קייגן אים טענות (עוררים, דער מאַן קומט שפּעטער און טענה׳ט אז ער איז א פאַלשער גט) זאָל מען אים באַשטעטיקן דורך זיינע אונטערגעשריבענע (עדות). **אָדער די עדות אליין זאָגן, אז דאָס איז זייער אונטערשריפט, אָדער צוויי אנדערע מענטשן זאָגן, אז זיי קענען די אונטערשריפט פון די עדות און אז דאָס איז זייער ריכטיקע אונטערשריפט.** המביא גט ממדינת הים, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט פון מדינת הים (פון חוץ לארץ) און ער קאָן ניט זאָגן „פאַר מיר איז ער געוואָרן געשריבן און פאַר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט״, אויב עס זענען פאַראַן אויף אים עדות, זאָל מען אים באַשטעטיקן דורך זיינע אונטערגעשריבענע (עדות). **די גמרא זאָגט, אז מען מיינט דאָ, אז דער שליח האָט געגעבן דער פרוי דעם גט ווען ער איז געווען געזונט, און איידער ער האָט געזאָגט „בפני נכתב ובפני נחתם״ איז ער געוואָרן טויב־שטום, און ער קאָן דעריבער עס ניט זאָגן.**

ד. אחד, סיי גיטין פאַר פרויען און סיי די (שטרות, דאָקומענטן צו) באַפרייען שקלאַפן זענען גלייך ביים אוועקפירן זיי (דורך א שליח) און ביים ברענגען זיי (דורך א שליח). **און דער שליח דאַרף אויך ביים אוועקפירן פון ארץ ישראל קיין חוץ לארץ אָדער ברענגען פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל א שטר צו באַפרייען א שקלאַף זאָגן „פאַר מיר איז ער געוואָרן געשריבן און פאַר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט״. א „שקלאַף״ מיינט מען א גוי, וועלכער איז געוואָרן א שקלאַף ביי א ייד און ער האָט זיך מל געווען; און ער ווערט באַפרייט ווען זיין יידישער בעל הבית גיט אים א שטר, א דאָקומענט, אז ער באַפרייט אים. דאַמאָלס ווערט דער שקלאַף פריי און ער ווערט אויך א ייד.** וזו, און דאָס איז איינער פון די וועגן (פון די זאַכן), אין וועלכע די גיטין פאַר פרויען זענען גלייך צו (שטרות, דאָקומענטן צו) באַפרייען שקלאַפן. **די משנה וועט ווייטער געבן נאָך דינים אין וועלכע די ביידע, גיטין פאַר פרויען און באַפרייאונגס שטרות פאַר שקלאַפן, זענען גלייך איינע צו די אנדערע.**

ה. כל גט, יעדער שטר (וועקסל אָדער אן אנדערער דאָקומענט) אויף וועלכן עס איז פאַראַן (אונטערגעשריבן) א עדות א כותי איז פסול, א חוץ פון גיטין פאַר פרויען און באַפרייאונגס־דאָקומענטן פאַר שקלאַפן. **כותים הייסן די שמרונים וועלכע וואוינען אין ארץ ישראל מייסטנס אין דער שטאָט שכם, און אין ספר מלכים ב׳ י״ז ווערט דערציילט, אז זייערע עלטער־עלטער־זיידעס זענען געווען גויים, וועלכע דער מלך אשור האָט באַזעצט אין דער געגנט פון שומרון. און זיי האָבן זיך מגייר**

שֶׁהֵבִיאוּ לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לִכְפַר עוֹתְנַאי גֵּט אִשָּׁה וְהָיוּ עֵדָיו עֵדֵי כוּתִים וְהִכְשִׁירוֹ. כָּל הַשְּׁטָרוֹת הָעוֹלִים בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִם אַף עַל פִּי שֶׁחוֹתְמֵיהֶם גּוֹיִם כְּשֵׁרִים חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף אֵלּוּ כְּשֵׁרִין, לֹא הֻזְכְּרוּ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְהֶדְיוֹט: ו הָאוֹמֵר תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, וּשְׁטָר שִׁחְרוּר זֶה לְעַבְדִּי, אִם רָצָה לַחֲזֹר בִּשְׁנֵיהֶן יַחֲזֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּגִטֵּי נָשִׁים אֲבָל

געווען ווייל זיי האָבן מורא געהאט אז לייבן זאָלן זיי ניט באפאלן. די כותים האלטן נור פון חומש, און ניט פון נביאים וכתובים און ניט פון משנה און גמרא; זיי האלטן, אז דער בית המקדש דארף זיין ניט אין ירושלים נאָר אין שכם אויפן בארג גריזים. טייל תנאים האָבן זיי געהאלטן פאר יידן און טייל תנאים האָבן זיי געהאלטן פאר גויים. זאָגט די משנה אז אויב אויף א גט פאר א פרוי אָדער אויף א באפרייאונגס־שטר פאר א שקלאף איז פאראן איין עדות א כותי (און דער אנדערער עדות איז א ייד) זענען זיי כשר. אָבער רבן גמליאל איז מחולק דארויף און האלט, אז אפילו ביידע עדות זענען כותים איז אויך כשר, און די משנה ברענגט א מעשה אלס ראיה דערצו. מעשה, עס איז געווען א מעשה אז מען האָט געבראכט פאר רבן גמליאל אין כפר עותנאי (דארף עותנאי) א גט פאר א פרוי און זיינע (אונטערגעשריבענע) עדות זענען געווען כותים־עדות, און ער האָט מכשיר געווען. **דער ברטנורא באמערקט דאָביי, אז היינט באטראכט מען די כותים ניט פאר יידן, און זייערע עדות איז פסול. אין טייל משניות איז די גירסא רבן שמעון בן גמליאל.** — כל השטרות, אלע שטרות (דאָקומענטן) וואָס זיינען פאָרגעבראכט געוואָרן אין די געריכטן (בערכאות) פון גויים, כאָטש זייערע אונטערגעשריבענע (עדות) זענען גויים, זענען זיי כשר, א חוץ גיטין פאר פרויען און באפרייאונגס־דאָקומענטן פאר שקלאפן. **דאָס וואָרט „ערכאות", זאָגט ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך", איז דאָס גריכישע וואָרט „ארכעיאָן", ראטהויז, וואו ס'זיצן די ריכטער. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען וועקסלן דהיינו איינער האָט געבאָרגט ביים אנדערן געלט, אָדער דאָקומענטן אז איינער האָט פארקויפט דעם אנדערן א זאך, און די עדות זאָגן אז זיי האָבן געזען ווי ער האָט געגעבן דאָס געלט, און דער שטר איז נור א באווייז. אָבער למשל א שטר פון מתנה, אז איינער שענקט דעם צווייטן א זאך, האָט דעם דין פון א גט, ווייל דער שטר אליין מאכט דאָך אז די מתנה זאָל זיין א מתנה, און ער איז פסול.** ר' שמעון זאָגט אז אויך די דאָזיקע (פרויען־גיטין און באפרייאונגס־שטרות) זענען כשר, און מען האָט זיי ניט דערמאָנט (אין דער הלכה אין בית המדרש אז זיי זענען פסול) סיידן ווען זיי זענען געמאכט געוואָרן דורך א פראָסטן מענטש (בהדיוט, ניט דורך ריכטער אין א געריכט). **די גמרא זאָגט, אז ר' שמעון האלט, אז דער עיקר זענען די „עדי מסירה", די עדות וואָס זענען דאביי ווי מען גיט („מסירה", מען גיט איבער) דער פרוי דעם גט, און דאריבער שאדט ניט וואָס אין גט זענען די אונטערגעשריבענע עדות גויים, און עס איז כשר אויב די עדי מסירה זענען יידן.**

ו. האומר, אז איינער זאָגט: „גיט דעם דאָזיקן גט צו מיין ווייב", אָדער „(גיט) דעם דאָזיקן באפרייאונגס־שטר צו מיין שקלאף", אויב ער וויל חרטה האָבן ביי ביידע (סיי ביים גט סיי ביים באפרייאונגס־שטר), קאָן ער חרטה האָבן, אזוי זאָגט ר' מאיר. **דאָס הייסט, אזוי לאנג ווי דער גט אָדער דער באפרייאונגס־שטר איז ביי דעם שליח, וועלכער דארף איבערגעבן, און די פרוי אָדער דער שקלאף האָט אים נאָכניט באקומען. דער טעם איז, ווייל עס איז שלעכט (עס איז א „חוב", שלעכט) פאר דער פרוי וואָס זי ווערט גע'גט. און פאר דעם שקלאף וואָס ער ווערט באפרייט, מחמת זיי ווערן פון דעם מאן אָדער פון בעל הבית ניט קריגן מער צו עסן. און ביי א שלעכטער זאך קאָן דער שליח ניט זוכה זיין פאר זייערטוועגן.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז (נור) ביי פרויען־גיטין (קאָן ער חרטה האָבן) אָבער ניט ביי (דאָ־

לֹא בְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, לְפִי שֶׁזָּכִין לוֹ לָאָדָם שֶׁלֹּא בְפָנָיו וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְפָנָיו, שֶׁאִם יִרְצֶה שֶׁלֹּא לָזוּן אֶת עַבְדּוֹ רַשַּׁאי, וְשֶׁלֹּא לָזוּן אֶת אִשְׁתּוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי. אָמַר לָהֶם וַהֲרֵי הוּא פוֹסֵל אֶת עַבְדּוֹ מִן הַתְּרוּמָה כְּשֵׁם שֶׁהוּא פוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא קִנְיָנוֹ. הָאוֹמֵר תְּנוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי וּשְׁטָר שִׁחְרוּר זֶה לְעַבְדִּי, וּמֵת, לֹא יִתְּנוּ לְאַחַר מִיתָה. תְּנוּ מָנֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וּמֵת, יִתְּנוּ לְאַחַר מִיתָה:

פרק ב

א הַמֵּבִיא גֵט מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמַר בְּפָנַי נִכְתַּב אֲבָל לֹא בְפָנַי נֶחְתָּם,

קומענטן צו) באפרייען שקלאפן, ווייל מען קאָן זוכה זיין פאר א מענטשן (נעמען א גוטע זאך פאר אן אנדערן) ווען ער איז ניטאָ דאביי (שלא בפניו), אָבער מען קאָן ניט נעמען א שלעכטע זאך (חבין) פאר א מענטשן, סיידן ווען ער איז פאראן דאַ־ביי; (דאריבער הייסט ביי באפרייען א שקלאף „גוט" פאר דעם קנעכט, און ביי גט׳ן א פרוי שלעכט פאר דער פרוי) ווייל אויב ער (דער בעל הבית) זאָל וועלן ניט געבן צו עסן זיין שקלאף מעג ער, און אויב ער (דער מאן) זאָל וועלן ניט געבן צו עסן זיין פרוי טאָר ער ניט. **דאריבער ווען ער גט זיין פרוי הייסט עס שלעכט פאר איר, ווארום ביז איצט האָט ער געמוזט איר געבן צו עסן, און פון איצט אָן דארף ער ניט; אָבער ביים באפרייען א שקלאף הייסט עס גוט פאר דעם שקלאף, ווייל דער בעל הבית האָט ביז איצט אויך געקאָנט אים ניט געבן צו עסן.** אָמר, האָט ער (ר׳ מאיר) געזאָגט צו זיי (צו די חכמים): סטייטש, ער (דער בעל הבית) פסלט דאָך זיין שקלאף פון צו עסן תרומה (ווען ער באפרייט אים) אזוי ווי ער פסלט זיין פרוי (פון צו עסן תרומה, ווען ער גט זי) ! **אויב דער בעל הבית איז א כהן מעג זיין שקלאף עסן תרומה (די הייליקע תבואה און פרוכטן וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט דעם כהן, זע אין דער הקדמה צו מסכתא תרומות), און אויב דער מאן איז א כהן מעג זיין פרוי (כאָטש זי איז ניט קיין כהנית) עסן תרומה. טענה׳ט ר׳ מאיר, אז מיט׳ן באפרייען דעם שקלאף טוט ער דאָך אים א רעה, ווייל ער קאָן ניט מער עסן תרומה.** אָמרו, האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט צו אים (צו ר׳ מאיר), אז דאָס (וואָס דער שקלאף פון א כהן מעג עסן תרומה) איז ווייל ער איז זיין קנין (זיין אייגנטום, זיין זאך). **עס איז פונקט ווי א כהן מעג געבן צו עסן זיין בהמה תרומה, און עס איז ניט קיין מעלה פאר אים. אזוי טייטשן דער רמבם און דער ברטנורא.** — האומר, אז איינער זאָגט: „גיט דעם דאָזיקן גט צו מיין פרוי", אָדער „(גיט) דעם דאָזיקן באפרייאונגס־שטר צו מיין שקלאף", און ער (דער מאן, אָדער דער בעל הבית) איז געשטאָרבן (איידער מען האָט איבערגעגעבן דער פרוי אָדער דעם שקלאף דעם גט צו דעם דאָקומענט), זאָל מען עס ניט געבן נאָכן טויט; (אויב אָבער ער האָט געזאָגט): „גיט יענעם מענטש הונדערט גילדן (מנה)", און ער איז געשטאָרבן, זאָל מען עס געבן נאָכן טויט. **דער חילוק איז, וואָס דער גט אָדער דער באפרייאונגס־שטר איז גוט נאָר נאָכדעם ווי ער קומט אריין אין רשות פון דער פרוי אָדער שקלאף, און אזוי ווי דער מאן איז דערווייל געשטאָרבן, איז עס געוואָרן אויס גט און אויס שטר; אָבער געלט איז דער דין אז „דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי", אז ווען א קראנקער הייסט געבן עס שוין ווי יענער האָט די זאך באקומען, און די משנה מיינט דאָ, אז א קראנקער האָט געהייסן געבן די הונדערט גילדן. אזוי איז איין פירוש אין דער גמרא.**

פרק ב.

א. המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט פון מדינת הים (פון חוץ לארץ), און ער האָט געזאָגט: „פאר מיר איז ער (דער גט) געשריבן געוואָרן", אָבער (ער האָט) ניט געזאָגט: „פאר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט (איך האָב געזען ווי די עדות

בְּפָנַי נֶחְתַּם אֲבָל לֹא בְּפָנַי נִכְתַּב, בְּפָנַי נִכְתַּב כֻּלּוֹ וּבְפָנַי נֶחְתַּם חֶצְיוֹ, בְּפָנַי נִכְתַּב חֶצְיוֹ וּבְפָנַי נֶחְתַּם כֻּלּוֹ, פָּסוּל. אֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי נִכְתַּב וְאֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי נֶחְתַּם, פָּסוּל. שְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וְאֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי נֶחְתַּם, פָּסוּל. וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. אֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי נִכְתַּב וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ נֶחְתַּם, כָּשֵׁר:

ב נִכְתַּב בַּיּוֹם וְנֶחְתַּם בַּיּוֹם, בַּלַּיְלָה וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה וְנֶחְתַּם בַּיּוֹם, כָּשֵׁר. בַּיּוֹם וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה, פָּסוּל.

האָבן אים אונטערגעשריבן)״, אָדער (ער האָט געזאָגט): „פאר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט״, אָבער (ער האָט) ניט געזאָגט: „פאר מיר איז ער געוואָרן געשריבן״, אָדער (ער האָט געזאָגט): „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן אינגאנצן, און פאר מיר איז ער געחתמעט געוואָרן נור א העלפט (איך האָב נור געזען איין עדות אונטערשרייבן)״, אָדער (ער האָט געזאָגט): „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן א העלפט (איך האָב נור געזען שרייבן א האלבן גט), און פאר מיר איז ער געחתמעט געוואָרן אינגאנצן״, איז ער (דער גט) פסול. **וועגן דעם פארוואָס דער שליח דארף זאָגן „בפני נכתב ובפני נחתם (פאר מיר איז ער געוואָרן געשריבן און פאר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט)״, און וועגן „מדינת הים״ האָבן מיר געגעבן פריער אין פרק א׳ משנה א׳. דאָ לערנט די משנה אז דער שליח מוז האָבן געזען שרייבן און חתמען דעם גאנצן גט. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט ניט דוקא זען, נור עס איז גענוג אז ער האָט געהערט ווי מען שרייבט מיט דער פעדער אויף דעם פארמעט. אויך זאָגט די גמרא, אז אויב דער שליח האָט נור געזען שרייבן דעם ערשטן האלבן גט, אין וועלכן עס איז פאראן דער נאָמען פון מאן און פון ווייב און די דאטע, און געזען חתמענען די עדות איז שוין אויך כשר; און דאָס וואָס די משנה זאָגט, אז זען שרייבן א האלבן גט איז פסול, מיינט מען די 2טע העלפט פון גט.** אחד אומר, אויב איין (שליח) האָט געזאָגט: „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן, און א צווייטער (מענטש, ניט א שליח) זאָגט: „פאר מיר איז ער געחתמעט געוואָרן״, איז ער פסול. **די גמרא זאָגט, אז אויב בײדע זענען די שליחים צו ברענגען דעם גט, איז ער כשר אפילו זיי זאָגן אינגאנצן ניט „בפני נכתב ובפני נחתם״.** שנים, אויב צוויי (מענטשן) זאָגן „פאר אונז איז ער געשריבן געוואָרן״ און איינער זאָגט: „פאר מיר איז ער געחתמעט געוואָרן״, איז ער פסול. **אויך דאָ ווערט געטייטשט, אז געבראַכט דעם גט אלס שליח האָט נור איינער פון זיי.** ור׳ יהודה, און ר׳ יהודה איז מכשיר. **דער גט איז כשר אפילו נאָר איינער פון זיי איז דער שליח.** אחד אומר, אויב איינער זאָגט: „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן״, און צוויי זאָגן: „פאר אונז איז ער געחתמעט געוואָרן״, איז ער כשר. **ווייל עס זיינען דאָך פאראן צוויי עדות וואָס באשטעטיקן די חתימות פון די עדות פון גט, דעריבער איז ער כשר אפילו ווען נור איינער פון זיי איז דער שליח.**

ב. נכתב, אויב דער גט איז געשריבן געוואָרן בייטאָג און ער איז געוואָרן געחתמעט (די עדות האָבן אים אונטערגעשריבן) אין זעלביקן טאָג, (אָדער ער איז געשריבן געוואָרן) ביינאכט און ער איז געוואָרן געחתמעט אין דער זעלביקער נאכט, (אָדער ער איז געשריבן געוואָרן) ביינאכט און ער איז געחתמעט געוואָרן (צו מאָרגנס בייטאָג) איז ער כשר. **דער דין איז אז אין דעם גט דארף זיין איינגעשריבן די צייט (זמן), די דאטע, דער טאָג און דער חודש און דאָס יאָר, ווען מען האָט אים געשריבן און געחתמעט, און אויב מען האָט איינגעשריבן א פריערדיקע דאטע, למשל, מען האָט געשריבן און געחתמעט דעם גט דעם 2טן טאָג אין ניסן, און מען האָט איינגעשריבן דעם 1טן טאָג אין ניסן (א „מוקדם״), איז דער גט פסול. אָבער אַזוי ווי ביי יידן גייט דאָך דער טאָג נאָך דער נאכט נאָך, דעריבער אויב מען האָט געשריבן דעם גט ביינאכט, און מען האָט אים געחתמעט צומאָרגנס בייטאָג, הייסט ער ניט קיין „מוקדם״, קיין פריערדיקע דאטע.** ביום ונחתם בלילה, (אויב ער איז געוואָרן גע־

רַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר, שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל הַגִּטִּין שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּיּוֹם וְנֶחְתְּמוּ בַּלַּיְלָה, פְּסוּלִין חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים: ג בַּכֹּל כּוֹתְבִין, בִּדְיוֹ, בְּסַם, בְּסִקְרָא וּבְקוֹמוֹס וּבְקַנְקַנְתּוֹם וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל קַיָּמָא. אֵין כּוֹתְבִין לֹא בְּמַשְׁקִים וְלֹא בְּמֵי פֵרוֹת וְלֹא בְּכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין עַל הֶעָלֶה שֶׁל זַיִת וְעַל הַקֶּרֶן שֶׁל פָּרָה, וְנוֹתֵן לָהּ אֶת הַפָּרָה,

שריבן) בייטאָג און ער איז געוואָרן געחתמעט ביינאכט (אין דער נאכט נאָכן טאָג), איז עס פסול. ווייל די נאכט דערנאָך הייסט שוין אן אנדערער, שפּעטערדיקער טאָג, ממילא הייסט עס אז דער גט איז געשריבן געוואָרן מיט א פריערדיקער דאטע (צייט, זמן) און ער איז א „מוקדם" (א פריערדיקער) און ער איז פסול. די גמרא זאָגט, אז דער טעם, פאַרוואָס די חכמים האָבן איינגעפירט איינצושרייבן די צייט (זמן, דאטע) אין גט, איז, ווייל טאָמער האָט איינער א פרוי זיינס א שוועסטערס א טאָכטער (בת אחותו) און זי וועט מזנה זיין ווען זי איז זיין ווייב, און דאָס בית דין וועט זי וועלן באשטראָפן, און כדי זי צו ראטעווען וועט ער איר געבן א גט אָהן א דאטע אָדער מיט א פריערדיקער דאטע, אזוי אז זי וועט קאָנען טענהן אז אין דער צייט ווען זי האָט מזנה געווען מיט א פרעמדן מאן איז זי שוין געווען גע'גט, ניט קיין אשת איש, און זי איז באפרייט פון שטראָף. דאריבער האָבן די חכמים איינגעפירט איינצושרייבן די דאטע, און האָבע אויך געזאָגט, אז א גט מיט א פריערדיקער דאטע איז פסול. ר' שמעון איז מכשיר. ער האלט אז א גט געשריבן בייטאָג און געחתמעט ביינאכט איז כשר. די גמרא זאָגט, אז ר' שמעון האלט, אז די תקנה פון די חכמים איינצושרייבן א דאטע (זמן, צייט) אין א גט איז גאָר צוליב אן אנדערן טעם, דהיינו: ווייל דער דין איז דאָך, אז א מאן עסט די פרוכטן פון זיין ווייבס פארמעגנס אזוי לאנג ווי זי איז זיין ווייב, און מען האָט מורא, אז אויב אין א גט וועט ניט זיין איינגעשריבן די צייט, וועט דער מאן אויך נאָכן גטן זי פארקויפן די פרוכטן פון איר פארמעגנס און טענהן, אז ער האָט זי אין יענער צייט נאָכניט געהאט געגט. דאריבער האלט אויך ר' שמעון, אזדערגט מיטדערפריערדיקער דאטע איז כשר, ווייל ר' שמעון האלט, אז פון זינט דער מאן האָט באשלאָסן צו גטן זיין ווייב, אפילו ער האָט זי נאָכניט גע'גט, קומט אים שוין ניט די פרוכטן פון זיין ווייבס פארמעגן. די משנה גיט איצט צו די ווערטער: שהיה, ווארום ר' שמעון האָט געזאָגט, אז אלע שטרות (גט'ן, וועקסלן, דאָקומענטן) וועלכע זענען געשריבן געוואָרן בייטאָג און זענען אונטערגעשריבן געוואָרן ביינאַכט (אין דער נאכט דערנאָך) זענען פסול, א חוץ די גיטין פאר פרויען. דאָס איז צוליב דעם טעם וואָס מיר האָבן פריער געזאָגט. מיר האָבן שוין געגעבן אין דער הקדמה אז טיילמאָל מיינט מען מיט „גיטין" אויך סתם וועקסלן און דאָקומענטן.

ג. בכל, מיט אלץ קאָן מען שרייבן (א גט), מיט טינט, מיט פארב (סם) מיט רויטע פארב (סיקרא), און מיט גומי־זשיוויצע (קומוס), און מיט וויטריאָל (קנקנתום), און מיט יעדער זאך (פארב) וואָס האלט זיך. וועגן „קומוס" און „קנקנתום" זע אין סוטה פרק ב' משנה ד'. אין כותבין, מען טאָרניט שרייבן ניט מיט קיין געטראנקען און ניט מיט קיין פרוכטן־זאפט, און ניט מיט קיין זאך (פארב) וואָס האלט זיך ניט. מחמת מען קאָן לייכט אָפּמעקן די שריפט און פעלשן דעם גט. על הכל, אויף אלץ קאָן מען שרייבן (דעם גט), אויף א (אָפּגעריסענעם) בלאט פון אן איילבירטבוים, און אויף א הארן פון א קי און ער דארף איר (דער פרוי) געבן די קי. ער טאָר ניט נאכן אָנשרייבן דעם גט אָפּהאקן דעם האָרן און געבן דער פרוי דעם האָרן ווייל דער פסוק דברים כ"ד זאָגט „וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", לערנט מען אָפּ דערפון אז צווישן דעם שרייבן (וכתב, כתיבה) און געבן דעם גט (ונתן, נתינה) טאָר מיט דעם גט ניט געשען קיין זאך, מען טאָר אים ניט אָפּהאקן. על יד, (מען קאָן שרייבן

עַל יַד שֶׁל עֶבֶד, וְנוֹתֵן לָהּ אֶת הָעֶבֶד. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אֵין כּוֹתְבִין לֹא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וְלֹא עַל הָאֳכָלִים: ד אֵין כּוֹתְבִין בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע. כְּתָבוֹ בִמְחֻבָּר, תְּלָשׁוֹ וַחֲתָמוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ, כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל עַד שֶׁתְּהֵא כְתִיבָתוֹ וַחֲתִימָתוֹ בְּתָלוּשׁ. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר אֵין כּוֹתְבִין לֹא עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק וְלֹא עַל הַדִּפְתְּרָא מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף. וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין: ה הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט אֲפִילוּ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. הָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ וְהָאִישׁ כּוֹתֵב אֶת

דעם גט) אויף דער האנד פון א שקלאף און ער זאל איר אוועקגעבן דעם שקלאף. **אויך דא איז דער גט כשר ווייל צווישן שרייבן און געבן פעלט ניט קיין זאך, מען דארף ניט טאן ביים גט קיין זאך.** ר' יוסי הגלילי זאגט, אז מען טארניט שרייבן (דעם גט) ניט אויף א זאך וואס לעבט (שיש בו רוח חיים, וואס האט א לעבעדיקן רוח), און ניט אויף עסנווארג. **ר' יוסי האלט, אז ווייל די תורה זאגט „ספר", דארף עס זיין ענליך צו „ספר", וואס לעבט ניט און מען עסט עס ניט. די חכמים אבער זאגן אז ספר מיינט סתם „דערציילן", איבערגעבן, אז די פרוי איז געגט געווארן.**

ד. אין כותבין, מען טארניט שרייבן (דעם גט) אויף א זאך וואס איז באהאפטן צו דער ערד. **דער טעם איז דערזעלבער וואס מיר האבן געגעבן פריער, ווייל צווישן שרייבן און געבן דעם גט, דארף מען אים אפהאקן.** כתבו, אויב מען האט אים (דעם גט), געשריבן אויף (א זאך וואס איז) באהאפטן (צו דער ערד, מחובר), און מען האט אים אפגעריסן און מען האט אים אונטערגעשריבן, און ער (דער מאן) האט אים איר געגעבן, איז ער כשר. **די גמרא טייטשט, אז דא מיינט מען מיט „אונטערגע־שריבן", ניט די חתימה פון די עדות, נאר מען מיינט געשריבן דעם טייל פון גט, וואס הייסט „תורף", און אין וועלכן עס איז פאראן דער נאמען פון מאן און פון דער פרוי און די דאטע. די משנה זאגט אז כאטש ער האט דעם אנדערן טייל גט (דעם טופס) געשריבן במחובר, אבער ווייל ער האט דעם תורף געשריבן ווען די זאך איז שוין געווען אפגעריסן, איז דער גט כשר.** ר' יהודה פסלט, סיידן ער זאל (דעם גט) שרייבן און אים חתמען ווען ער איז שוין אפגעריסן. **אויך דא מיינט מען, אז אויך דער טופס פון גט מוז ווערן געשריבן ווען דער גט איז שוין אפגעריסן.** ר' יהודה בן בתירה זאגט, אז מען שרייבט ניט (א גט) ניט אויף אפגעמעקט פאפיר, און ניט אויף ניט־גענוג אויסגעארבייטן לעדער (דיפתרא), ווייל ער (דער גט) קאן ווערן געפעלשט. **מען קאן אפמעקן די שריפט און אנשרייבן אנדערע ווערטער. וועגן „די־פתרא" זע אין אונזער פירוש צו שבת פרק ח' משנה ג'.** וחכמים, און די חכמים זענען מכשיר. **ווייל זיי האלטן, אז ביי א גט איז דער עיקר די „עדי מסירה", די עדות וואס זענען דאביי ווען מען גיט דעם גט; אבער ביי אנדערע שטרות, וואו דער עיקר זענען די עדי חתימה, וועלכע שרייבן אונטער דעם גט, האלטן אויך די חכמים אז מען טאר זיי ניט שרייבן ניט אויף אפגעמעקט פאפיר און ניט אויף ניט־גענוג אויסגעארבייטן לעדער.**

ה. הכל, אלע זענען כשר צו שרייבן א גט, אפילו א טויב־שטומער און א משוגענער און א קליין יינגל (א קטן). **דאביי ווערן געלערנט צוויי זאכן, ערשטנס אז דאס מעגן זיי נאר שרייבן דעם טופס פון גט, אבער ניט דעם „תורף", דעם נאמען פון מאן און פון דער פרוי און די צייט; דאס מוז שרייבן נור א דערוואקסענער מענטש, א בר דעת. צווייטנס, אז אויך ביים שרייבן דעם טופס דארף שטיין איבער זיי א דער־וואקסענער מענטש, א בר דעת, וועלכער זאל זיי זאגן, אז זיי זאלן שרייבן לשמה, פארן נאמען פון דעם מאן און פון דער פרוי.** האשה, א פרוי קאן שרייבן איר גט, און א מאן קאן שרייבן זיין שובר. **מיט „שובר" מיינט מען דאס קבלה־קוויטל, וואס די פרוי שרייבט אונטער אז זי האט נאכן גט דערהאלטן פון מאן דאס כתובה־געלט, און זי גיט עס דעם מאן.** שאין, ווארום דער גט ווערט באשטעטיקט נור דורך זיינע

שׁוֹבְרוֹ שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְחוֹתְמָיו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְהָבִיא אֶת הַגֵּט חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן וְסוּמָא וְנָכְרִי: ו קִבֵּל הַקָּטָן וְהִגְדִּיל, חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקֵּחַ, סוּמָא וְנִתְפַּתֵּחַ, שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפָּה, נָכְרִי וְנִתְגַּיֵּר, פָּסוּל. אֲבָל פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה, כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְדַעַת כָּשֵׁר: ז אַף הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר מֵת בַּעְלָהּ נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא אֶת גִּטָּהּ, חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ וּבַת בַּעְלָהּ. מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה, שֶׁהַכְּתָב

אונטערגעשריבענע (עדות). **דאריבער שאדט ניט אויב די פרוי שרייבט איר גט מחמת דער עיקר זענען די אונטערגעשריבענע עדות אָדער די „עדי מסירה״.**
הכל, אלע זענען כשר צו ברענגן א גט (צו ווערן שליחים, דער מאן זאָל זיי געבן דעם גט איבערצוגעבן דער פרוי), אחוץ א טויב־שטומער, א משוגענער, און א קליין יינגל, און א בלינדער און א גוי. **א טויב־שטומער און א שוטה (א משוגענער) און א קליין יינגל האָבן ניט קיין דעת און קאָנען ניט ווערן קיין שליחים. א בלינדער קאָן ניט זאָגן „בפני נכתב ובפני נחתם״, ווייל ער זעט דאָך ניט, און א גוי קאָן אליין ניט גטן און ניט מקדש זיין א פרוי, און א זאך וואָס א מענטש קאָן אליין ניט טאָן קאָן ער דאצו ניט ווערן קיין שליח פון אן אנדערן.**

ו. קבל, אויב דאָס יינגע יינגל (דער קטן) האָט גענומען אלס שליח (דעם גט פון מאן) און ער איז געוואָרן (איידער ער האָט געגעבן דער פרוי דע סגט) גרויס אָדער דער טויב ־ שטומער איז געוואָרן רעדעוודיק אָדער דער בלינדער (האָט גענומען דעם גט) און ער איז געוואָרן זעעוודיק, אָדער דער משוגענער (האָט גענומען דעם גט) און ער איז געוואָרן געזונט, אָדער דער גוי (האָט גענומען דעם גט) און ער האָט זיך מגייר געווען, איז ער פסול. **כאָטש איצט קאָנען זיי ווערן שליחים, אָבער ווייל בשעת זיי האָבן גענומען דעם גט האָבן זיי ניט געקאָנט זיין שליחים, דארי־בער טאָרן זיי אויך איצט ניט געבן דעם גט דער פרוי.** אָבל, אָבער אויב (ווען דער שליח האָט גענומען דעם גט איז ער געווען) רעדעוודיק און דערנאָך איז ער גע־וואָרן טויב־שטום און דערנאָך איז ער צוריק געוואָרן רעדעוודיק, אָדער ער איז געווען (ביים נעמען דעם גט) זעעוודיק און דערנאָך איז ער געוואָרן בלינד און דער־נאָך איז ער געוואָרן צוריק זעעוודיק, אָדער ער איז געווען געזונד, און דערנאָך משוגע און דערנאָך געזונד איז ער כשר. **ער מעג איצט געבן דער פרוי דעם גט. ביים בלינדן מעג ער געבן דעם גט אפילו ער איז ניט געוואָרן צוריק זעעוודיק, ווייל קוים האָט ער געזעען ווען ער האָט גענומען דעם גט, קאָן ער דאָך זאָגן (אפילו ער איז איצט בלינד) „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן און פאר מיר איז ער גע־חתמעט געוואָרן״.** זה, דאָס איז דער כלל: יעדער (שליח) וואָס ביי זיין אָנהייב (ביים נעמען דעם גט) און ביי זיין סוף (בעת ער גיט דער פרוי דעם גט) איז ער ביים שכל (געזונט), איז ער כשר. **כאָטש אין דערמיט איז ער געווען ניט געזונד, משוגע, איז דער גט כשר.**

ז. אף, אויך די פרויען וואָס זיינען ניט באגלויבט צו זאָגן (עדות וועגן א פרוי) אז איר מאן איז געשטאָרבן (און זי זאָל מעגן חתונה האָבן) זענען באגלויבט צו ברענגן (אלס שליח) איר גט (פון מאן צו דער פרוי); (די דאָזיקע פרויען זענען): איר שוויגער, און איר שוויגערס טאָכטער, און איר צרה (די צווייטע פרוי פון איר מאן), און איר שווגערין (איר מאנ׳ס ברודערס פרוי) און איר מאנ׳ס טאָכטער. **די אלע פרויען זענען ניט באגלויבט עדות צו זאָגן אויף דער פרוי (למשל די שוויגער וועגן איר שנור) אז איר מאן איז געשטאָרבן, און די פרוי זאָל מעגן חתונה האָבן, מחמת מען נעמט אָן, אז זיי זענען אירע שונאים, און זיי ווילן זי אריינברענגן אין אן אומגליק. אָבער ברענגן א גט פאר דער פרוי מעגן זיי** (זע יבמות פרק ט״ו משנה ד׳).
מה, וואָס איז דער אונטערשיד צווישן (ברענגן) דעם גט, און (עדות זאָגן וועגן מאנ׳ס)

מוֹכִיחַ. הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה אֶת גִּטָּהּ וּבִלְבַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם:

פרק ג

א כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשׁוּם אִשָּׁה, פָּסוּל. כֵּיצַד. הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק וְשָׁמַע קוֹל סוֹפְרִים מַקְרִין אִישׁ פְּלוֹנִי מְגָרֵשׁ אֶת פְּלוֹנִית מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְאָמַר זֶה שְׁמִי וְזֶה שֵׁם אִשְׁתִּי, פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ. יֶתֶר מִכֵּן, כָּתַב לְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ, מְצָאוֹ בֶּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ, פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ. יֶתֶר מִכֵּן, הָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים וּשְׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, כָּתַב לְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַגְּדוֹלָה לֹא יְגָרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה. יֶתֶר מִכֵּן,

טויט ? ווייל די שריפט (דער געשריבענער גט) באווייזט. **די זעלביקע משנה האָבן מיר געהאט אין יבמות פרק ט״ו משנה ד׳ און דאָרט האָבן מיר זי מפרש געווען.** האשה עצמה, א פרוי אליין קאָן ברענגן (אלס שליח) איר אייגענעם גט, אָבער זי דארף זאָגן: „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן און פאר מיר איז ער געחתמעט געוואָרן. **מען מיינט דאָ, אז דער מאן האָט געגעבן זיין פרוי דעם גט און ער האָט איר געזאָגט אז זי זאָלן ווערן געגט ערשט ווען זי וועט קומען פאר יענעם בית דין און זי וועט דאָרט זאָגן „בפני נכתב ובפני נחתם״. דער בית דין דארף צונעמען פון איר דעם גט און מען מאכט אן אנדערן שליח, אז ער זאָל איר געבן דעם גט.**

פרק ג.

א. כל, יעדער גט, וואָס איז געשריבן געוואָרן ניט פאר דער פרוי׳ס וועגן (לשום אשה, נאָר סתם) איז ער פסול. **ווייל א גט דארף זיין געשריבן „לשמה״, פאר דער פרויס וועגן.** כיצד, ווי אזוי? אויב ער (דער מאן) איז פארבייגעגאנגען אין גאס און ער האָט געהערט דעם קול פון סופרים (שרייבער, וועלכע שרייבן אויך גיטין) ליינען־פאר (א פראָבע פון א גט וואָס זיי שרייבן צו לערנען זיך שרייבן): „יענער מאן (און רופן אָן דעם נאָמען פון מאן) גט יענע (פרוי, און זיי רופן אָן דעם נאָמען פון דער פרוי) פון יענער שטאָט (און זיי רופן אָן דעם נאָמען פון דער שטאָט)״. און ער (דער מאן) האָט געזאָגט: „דאָס איז מיין נאָמען און דאָס איז דער נאָמען פון מיין פרוי״ (און ער וויל נעמען דעם דאָזיקן גט צו גטן זיין פרוי), איז דער גט פסול צו גטן מיט אים. **ווייל ער איז דאָך ניט געשריבן געוואָרן „לשמה״, און ניט נור איז ער ניט געשריבן געוואָרן פאר דעם דאָזיקן מאן און דער דאָזיקער פרוי, נאָר ער איז בכלל ניט געשריבן געוואָרן אלס גט, נאָר צו לערנען זיך שרייבן.** יתר מכן, נאָכמער ווי דאָס: אויב איינער האָט געשריבן (א גט) צו גטן מיט אים זיין פרוי, און ער האָט חרטה באקומען, און עס האָט אים געטראָפן א מענטש פון זיין שטאָט און ער האָט צו אים געזאָגט: „מיין נאָמען איז דער זעלביקער וואָס דיין נאָמען, און מיין פרוי׳ס נאָמען איז דערזעלביקער וואָס דיין פרוי׳ס נאָמען״ (און ער וויל נעמען דעם גט צו גטן זיין פרוי), איז ער פסול צו גטן מיט אים. **כאָטש דאָ איז דער גט יאָ געשריבן געוואָרן אלס גט, פונדעסטוועגן איז ער פסול, ווייל דער מאן איז אן אנדערער און די פרוי איז אן אנדערע.** יתר מכן, היו לו, נאָכמער ווי דאָס: אויב איינער האָט געהאט צוויי פרויען און זייערע נעמען זיינען גלייכע (ביידע פרויען הייסן דעמזעלביקן נאָמען), און ער האָט געשריבן א (גט) צו גטן מיט אים די גרעסערע (די עלטערע) טאָר ער מיט אים ניט גטן די קלענערע (די יינגערע). **כאָטש דאָ איז דאָך דער מאן דערזעלביקער, אָבער די פרוי איז אן אנדערע, און ניט פאר איר איז ער געשריבן געוואָרן.** יתר מכן, אָמר, נאָכמעהר ווי דאָס: אויב ער (דער מאן, וועלכער האָט צוויי פרויען מיטן זעלביקן נאָמען) האָט געזאָגט צום שרייבער (לבלר): „שרייב (פאר מיר א גט) און וועלכע פרוי איך וועל וועלן וועל איך גטן״, איז ער פסול צו גטן מיט אים.

אָמַר לְלַבְלָר כְּתֹב לְאֵיזוֹ שֶׁאֶרְצֶה אֲגָרֵשׁ, פָּסוּל לְגָרֵשׁ בּוֹ: ב הַכּוֹתֵב טוֹפְסֵי גִטִּין צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמָן. שְׁטָרֵי מִלְוֶה צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הַמַּלְוֶה, מְקוֹם הַלֹּוֶה, מְקוֹם הַמָּעוֹת, מְקוֹם הַזְּמָן. שְׁטָרֵי מִקָּח צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ מְקוֹם הַלּוֹקֵחַ וּמְקוֹם הַמּוֹכֵר וּמְקוֹם הַמָּעוֹת וּמְקוֹם הַשָּׂדֶה וּמְקוֹם הַזְּמָן, מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל בְּכֻלָּן. רַבִּי אֶלְעָזָר מַכְשִׁיר בְּכֻלָּן חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר וְכָתַב לָהּ, לִשְׁמָהּ:

דאָ לאָזט די משנה אונז הערן, אז מען זאָגט דאָ ניט „ברירה״, „אויסקלייבן״, אז שפּעטער ווען ער וויל גטן מיטן דאָזיקן גט איינע פון די פרויען, איז דערמיט קלאָר געוואָרן „למפרע״, אז שוין פריער ביים שרייבן, איז דער גט געווען באַשטימט פאר דער דאָזיקער פרוי; עס מוז דוקא ביים שרייבן שוין זיין באוואוסט פאר וועלכער פרוי דער גט ווערט געשריבן. „לבלר״ איז דאָס לאטיינישע וואָרט „ליבעלאריוס״, אַ שרייבער, און דאָס וואָרט געפינט זיך עטליכע מאָל אין דער משנה (שבת פרק א׳ משנה ג׳).

ב. הכותב, אז איינער (א סופר, א שרייבער) שרייבט „טופסין״ (פאַרמען) פון גיטין (צו פארקויפן) דארף ער איבערלאָזן (ליידיק) דאָס אָרט פון דעם מאן (דעם נאָמען פון מאן), דאָס ארט פון דער פרוי (דעם נאָמען פון דער פרוי) און דאָס אָרט פון דער צייט (די דאטע). די סופרים, כדי זיי זאָלן ניט האָבן קיין גרויסע טירחא, פלעגן זיך פריער אנשרייבן דעם „טופס״, די פאָרם, די אלגעמיינע ווערטער פון גט, און ווען עס קומט א מאן צו גטן זיין פרוי זאָלן זיי האָבן גרייטע אָנגעשריבענע גיטין. זאָגט די משנה אז פאר די דאָזיקע דריי זאכן מוזן זיי איבערלאָזן ליידיק אָרט, כדי מען זאָל זיי צושרייבן ווען דער מאן קומט. די דריי זאכן הייסן דער „תורף״ פון גט (זע פריער פרק ב׳ משנה א׳). די גמרא זאָגט, אז מען דארף אויך איבערלאָזן ליידיק דאָס אָרט פון די ווערטער „הרי את מותרת לכל אדם״ („דו זאָלסט זיין מותר צו יעדן מענטש״). שטרי מלוה, (אויב א סופר שרייבט פאָרמען פון) וועקסלן דארף ער איבערלאָזן דאָס אָרט פון דעם מלוה (דעם נאָמען פון דעם מענטש וועלכער באָרגט אוועק דאָס געלט). דאָס אָרט פון לווה (דעם נאָמען פון מענטש וועלכער נעמט די הלואה), דאָס אָרט פון געלט (וויפיל געלט) און דאָס אָרט פון דער צייט (ווען מען באָרגט דאָס געלט); שטרי מקח, (אויב א סופר שרייבט פאָרמען פון) פארקויפס־שטרות (דאָקומענט, אז איינער פארקויפט צו אן אנדערן א פעלד) דארף ער איבערלאָזן דאָס אָרט פון קויפער (זיין נאָמען), און דאָס אָרט פון פארקויפער (זיין נאָמען), און דאָס אָרט פון געלט (פאר וויפיל געלט), און דאָס אָרט פון פעלד (וואו דאָס פעלד געפינט זיך). מען מיינט דאָ אלץ וועגן שרייבער וועלכע גרייטן צו פאָרמען, טעקסטן, פון וועקסל און פארקויפס־דאָקומענטן. מפני התקנה, צוליב דער תקנה. די גמרא טייטשט, אז די משנה זאָגט, אז דאריבער איז דערלויבט סופרים צו שרייבן פאָרמולארן (טופסים) פון גיטין און וועקסלן און פארקויפס דאָקומענטן, ווייל די חכמים האָבן אזוי מתקן געווען, זיי האָבן איינגעפירט די תקנה, פאר דעם נוצן פון די סופרים. באמת וואָלט מען ביי וועקסלן און פארקויפס דאָקומענטן געמעגט שרייבן אויך די נעמען (דעם „תורף״), מחמת זיי דארפן דאָך ניט געשריבן ווערן „לשמה״, פאר זייערט וועגן. נאָר מען האָט גוזר געווען, כדי די סופרים זאָלן ניט א טעות האָבן און שרייבן אויך ביי גיטין דעם „תורף״, די נעמען. ר׳ יהודה פסלט ביי אלע. ער האלט, אז מען טאָר בכלל ניט שרייבן קיין פאָרמולארן (אויך ניט קיין טופסים) ניט פון גיטין און ניט פון וועקסלן און ניט פון פארקויפס־דאָקומענטן, ווייל טאָמער וועט דער סופר א טעות האָבן און שרייבן אויך די נעמען (דעם „תורף״) ביי גיטין. ר׳ אלעזר איז מכשיר ביי אלע א חוץ ביי גיטין פאר פרויען, ווייל עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ד, א׳) „וכתב לה״ („און ער זאָל שרייבן איר״, דעם גט, מיינט דאָס וואָרט „לה״, „צו איר״) „לשמה״ (פאר אירעטוועגן). לויט ר׳ אלעזר טאָר מען אויך דעם טופס, דעם פאָרמו־

ג הַמֵּבִיא גֵט וְאָבַד הֵימֶנּוּ, מְצָאוֹ לְאַלְתַּר כָּשֵׁר, וְאִם לָאו, פָּסוּל. מְצָאוֹ בַחֲפִיסָה אוֹ בִדְלוֹסְקְמָא אִם מַכִּירוֹ, כָּשֵׁר. הַמֵּבִיא גֵט וְהִנִּיחוֹ זָקֵן אוֹ חוֹלֶה נוֹתְנוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. בַּת יִשְׂרָאֵל הַנְּשׂוּאָה לְכֹהֵן וְהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. הַשּׁוֹלֵחַ חַטָּאתוֹ מִמְּדִינַת הַיָּם מַקְרִיבִין אוֹתָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם: **ד** שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אָמַר רַבִּי אֱלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא לִפְנֵי חֲכָמִים וְקִיְּמוּ אֶת דְּבָרָיו. עַל

ליאר, פון א גט ניט שרייבן סתם, ווייל מען איז גוזר אויף דעם „טופס" **צוליב דעם „תורף"; אָבער ביי אנדערע דאָקומענטען איז ער מתיר.**

ג. המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט און ער האָט אים פארלוירן, אויב ער האָט אים (צוריק) געפינען באלד (לאלתר, באלד נאָכן פארלירן אים), איז ער כשר, און אויב ניט (אויב ער האָט אים געפינען ערשט אין א צייט שפּעטער), איז ער פסול. **די גמרא זאָגט, אז ער איז פסול נור אויב עס איז אין אן אָרט, וואו מחנות דורכרייזענדיקע מענטשן (שיירות) גיין פארביי און עס איז מורא צו האָבן טאָמער איז דער גט פון אן אנדערן מענטש. אויב אָבער דער שליח האָט א סימן מובהק אין גט, למשל א לעכל אין א געוויס אָרט, אָדער די אונטערשריבענע עדות זאָגן, אז זיי האָבן ניט געחתמעט אויף קיין אנדערן גט, איז דער גט כשר.** מצאו, אויב ער האָט אים געפינען (ליגנדיק) אין א בייטל (בחפיסה), אָדער אין א זעקל (בדלוסקמא, אין וועלכן דער שליח האָט אים געהאַט ליגן), אויב ער דערקענט אים איז ער כשר. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אָדער דער שליח דערקענט דעם גט (אפילו ער ליגט ניט א בייטל צי א זעקל) איז ער כשר, אָדער דער שליח דערקענט דעם בייטל אָדער דאָס זעקל (כאָטש ער דערקענט ניט דעם גט) איז ער כשר.** „חפיסה" טייטשט די גמרא אין בבא מציעא כ' מיינט א בייטעלע, צי א זעקעלע (חמת) פון לעדער. „דלוסקמא", אין טייל גירסאות איז **פאראן „גלוסקמא"** (אזוי האָט אויך דער „ערוך"), **זאָגט די גמרא (דאָ אויף דער משנה) אז דאָס איז א „זעקל פאר אלטע לייט", דער „ערוך" זאָגט אז דאָס איז א גריכיש וואָרט, און ער האָט זיכער געמיינט דאָס גריכישע וואָרט „גלאָסאָקאָמעיאָן", א קעסטל, א זעקל.** — המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט, און ער האָט אים (דעם מאן) איבערגעלאָזט אן אלטן מאן אָדער א קראנקן, מעג ער געבן אים (דעם גט) צו איר (צו דער פרוי) אויף דער חזקה (אָננעמענדיק) אז ער (דער מאן) לעבט. **ער דארף ניט מורא האָבן, טאָמער איז דער מאן דערווייל געשטאָרבן, און דער גט איז ניט מער קיין גט. מיט „חזקה" מיינט מען, אז מען נעמט אָן, אז דער איצטיקער מצב איז אזוי ווי ער איז געווען פריער. די משנה וועט געבן באלד עטליכע הלכות וועגן חזקה.** בת ישראל, די טאָכטער פון א ישראל וועלכע האָט חתונה געהאַט צו א כהן, און איר מאן איז אוועק אין מדינת הים (אין א ווייטער מדינה) מעג זי עסן תרומה אויף דער חזקה אז ער (איר מאן) לעבט. **תרומה איז די הייליקע תבואה און פרוכטן וואָס מען דארף זיי אפשיידן און געבן דעם כהן. נאָר א כהן און אויך זיין פאמיליע מעגן עסן די תרומה. זאָגט די משנה אז דעם כהנ'ס פרוי מעג עסן תרומה אָננעמענדיק אז דער מאן לעבט.** השולח, אז איינער שיקט (אין בית המקדש) זיין (קרבן) חטאת פון מדינת הים (פון א ווייטער מדינה) איז מען אים (דעם קרבן חטאת) מקריב אויף דער חזקה אז ער (דער שיקער) לעבט. **דער דין איז אז א מענטש האָט אָפּגעשיידט א קרבן חטאת און איידער מען האָט אים מקריב געווען איז דער מענטש געשטאָרבן, מוז מען לאָזן דעם קרבן שטארבן און מען טאָר אים ניט מקריב זיין. זאָגט די משנה אז מען נעמט אָן אז דער מענטש לעבט און מען איז מקריב זיין קרבן.**

ד. שלשה, דריי זאכן האָט ר' אלעזר בן פרטא געזאָגט פאר די חכמים, און

עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ כַּרְקוֹם וְעַל הַסְּפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם וְעַל הַיּוֹצֵא לִדּוֹן שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת קַיָּמִין. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשָׁהּ כַּרְקוֹם וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה בַּיָּם וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֻמְרֵי חַיִּים וְחֻמְרֵי מֵתִים. בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה: **ה** הַמֵּבִיא גֵט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְחָלָה הֲרֵי זֶה מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר. וְאִם אָמַר לוֹ טוֹל לִי הֵימֶנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר, שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיְּהֵא פִּקְדוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר: **ו** הַמֵּבִיא גֵט מִמְּדִינַת הַיָּם וְחָלָה עוֹשֶׂה בֵית דִּין וּמְשַׁלְּחוֹ, וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם בְּפָנַי

זיי האָבן באשטעטיקט זיינע ווערטער. **די דאָזיקע דריי זאכן זענען:** על עיר, וועגן א שטאָט וואָס עס האָט איר ארומגערינגלט א באלאגערנדע מחנה (מיליטער, כרקום), און וועגן א שיף, וואָס האלט ביים זינקן (הטורפת) אין ים (אָבער זי איז נאָכניט דער־טרינקן געוואָרן), און וועגן איינעם, וואָס ווערט געפירט צום משפטן (אין א זאך, פאר וועלכער עס דראָט אים טויט־שטראָף), אז זיי (די מענטשן וואָס זענען פאראן אין דער שטאָט און אויף דער שיף, און דער מענטש וועלכן מען פירט צום משפט) זע־נען אין דער חזקה אז זיי לעבן. **„כרקום" איז דאָס גריכישע וואָרט „קאראקאמא", א קיילעכיקער קריגס־לאגער, א באלאגערונג פון א שטאָט, און מען מיינט דערמיט אויך די חיילות, די מיליטער־מענטשן וועלכע באלאגערן די שטאָט. „מטורפת", צעמישט, וואקלט זיך אין א שטורם, האלט ביים אונטערגיין. אין די אלע פאלן נעמט מען אָן, אז די מענטשן לעבן נאָך.** אבל, אָבער א שטאָט וואָס איז איינגענומען געוואָרן דורך דערבאלאגערנדיקע מחנה (מיליטער), און א שיף וועלכע איז פארלוירן־געגאנגן אין ים, און איינער וועלכן מען פירט ארויס צום הרגנען, לייגט מען אויף זיי ארויף די הארבע (הלכות) פון לעבעדיקע (מענטשן) און די הארבע (הלכות) פון געשטאָרבע־נע, (און אויב) די טאָכטער פון א ישראל איז די פרוי פון א כהן (וועלכער איז גע־ווען אין דער שטאָט אָדער אויף דער שיף אָדער ווערט ארויסגעפירט געהרגט צו ווערן), און די טאָכטער פון א כהן איז די פרוי פון א ישראל (וועלכער איז אין איי־נער פון די דריי זאכן), זאָל זי ניט עסן קיין תרומה. **די טאָכטער פון א ישראל די פרוי פון א כהן טאָרניט עסן קיין תרומה, ווייל מען נעמט אָן די הארבע הלכות פון א פארשטאָרבענעם און מען האלט אז דער כהן לעבט שוין ניט און ממילא איז זי דאָך ניט מער די פרוי פון א כהן. אויך די טאָכטער פון א כהן, וועלכע איז די פרוי פון א ישראל, טאָר ניט עסן קיין תרומה ,ווייל מען נעמט אָן אז איר מאן דער ישראל לעבט, און א פרוי פון א ישראל טאָרניט עסן קיין תרומה.**

ה. המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט אין ארץ ישראל (וואו ער דארף ניט זאָגן „בפני נכתב ובפני נחתם", „פאר מיר איז ער געוואָרן געשריבן און פאר מיר איז ער געווען געחתמעט"), און ער איז קראנק געוואָרן, קאָן ער (דער שליח) אים שיקן דורך אן אנדערן. **ער קאָן מאכן אן אנדערן פאר א שליח און יענער זאָל איבערגעבן דער פרוי דעם גט.** ואם, און אויב ער (דער מאן) האָט געזאָגט צו אים (צום שליח, ווען ער האָט אים געגעבן דעם גט): „נעם פאר מיר פון איר (ווען דו וועסט איר געבן דעם גט) יענע זאַך" (און דער שליח איז קראנק געוואָרן) טאָר ער (דעם גט) ניט שיקן דורך אן אנדערן (מענטש), ווייל עס איז ניט זיין (דעם מאנ׳ס) ווילן, אז זיין זאך (פקדונו, זיין פקדון, די זאך וואָס ער האָט פריער געהאלטן ביי זיין פרוי) זאָל זיין ביי אן אנדערן. **דעם שליח האָט ער געוואָלט געטרויען די זאך. און אן אנדערן וויל ער ניט געטרויען.**

ו. המביא, אז איינער (א שליח) ברענגט א גט פון מדינת הים (פון חוץ לארץ) און ער איז קראנק געוואָרן, מאכט ער ביים בית דין אן אנדערן שליח, און שיקט אים (אז ער זאָל אוועקטראָגן דעם גט צו דער פרוי), און ער (דער ערשטער שליח) זאָגט

נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם. וְאֵין שָׁלִיחַ אַחֲרוֹן צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, אֶלָּא אוֹמֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אָנִי: ז הַמַּלְוֶה מָעוֹת אֶת הַכֹּהֵן וְאֶת הַלֵּוִי וְאֶת הֶעָנִי לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מֵחֶלְקָן, מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מֵת הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אוֹ הֶעֱשִׁיר הֶעָנִי. מֵתוּ, צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁין. אִם הִלְוָן בִּפְנֵי בֵית דִּין אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִן הַיּוֹרְשִׁים: ח הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, מָעוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן

פאר זיי (פאר דעם בית דין: „פאר מיר איז ער געשריבן געוואָרן און פאר מיר איז ער געוואָרן געחתמעט״, און דער לעצטער שליח דארף ניט זאָגן (פארן בית דין) „בפני נכתב ובפני נחתם״, נאָר ער זאָגט: „איך בין דער שליח פון בית דין״. **פון די ווערטער „דער לעצטער שליח״ ווערט געלערנט, אז אויך דער צווייטער קאָן מאכן א דריטן שליח, און דער דריטער א פערטן און אזוי כסדר, אלץ ביים בית דין.**

ז. המלוה, אז איינער באָרגט געלט צו א כהן און א לוי און אן אָרימאן, אז ער זאָל אָפּשיידן אויף זיי פון זייער חלק, קאָן ער אפשיידן אויף זיי אויף דער חזקה אז זיי זיינען פאראן. **דער דין איז (זע אין דער הקדמה צו מסכתא פאה), אז איינער נעמט אראָפּ תבואה צי פרוכטן פון זיין פעלד דארף ער אפשיידן א טייל דערפון אלס תרומה און געבן צו א כהן, און א טייל א (צענטל) אלס מעשר און געבן צו א לוי און א טייל (א צענטל) אלס מעשר עני (אן אָרימאנ׳ס צענטל) און געבן צו אן אָרימאן. געוויינטליך האָט יעדער בעל הבית פון א פעלד געהאט זיין באקאנטן כהן און לוי און אָרימאן וועמען ער האָט געגעבן די תרומה און מעשר און מעשר עני, זאָגט די משנה, אז אויב דער פעלד־בעל־הבית האָט געבאָרגט געלט דעם כהן און דעם לוי און דעם אָרימאן, אז ער זאָל שפּעטער אָפּשיידן פאר זיי די תרומה און מעשר און מעשר עני און זאָל דאָס פארקויפן און פארהאלטן דאָס געלט פאר דעם חוב, און דער כהן און דער לוי און דער אָרימאן זענען דערווייל אוועק אין א ווייט אָרט, מעג דער בעל הבית אָפּשיידן פאר זייערט וועגן און אָפּנעמען דעם חוב.** ואינו, און ער (דער געלט־אוועקבאָרגער) דארף ניט מורא האָבן טאָמער איז געשטאָרבן דער כהן אָדער דער לוי, אָדער טאָמער איז דער אָרימאן רייך געוואָרן. **דאָס איז אלץ דער דין פון חזקה: מען נעמט אָן אז ער, דער מצב, איז איצט אזוי ער איז געווען פריער.** מתו, אויב זיי זענען געשטאָרבן, דארף ער (דער געלט ־ אוועקבאָרגער) נעמען רשות פון די יורשים. **ווייל עס קאָן זיין, אז די יורשים ווילן באצאָלן דעם חוב און נעמען די תרומה און מעשר און מעשר עני.** אם הלוון, אויב ער האָט געבאָרגט פאר בית דין, (ווען בית דין איז דאביי), דארף ער ניט נעמען קיין רשות פון די יורשים. **נאָר ער קאָן אָפּנעמען זיין חוב. דאָס איז א תקנה פון די חכמים. כדי דער כהן און לוי זאָלן באקומען צו באָרגן געלט.**

ה. המניח, אז איינער לייגט אוועק פרוכטן (פירות, מיינט אויך תבואה) אז ער זאָל זיי אָפּשיידן אלס תרומה און מעשרות (פאר אנדערע פרוכטן), (אָדער ער לייגט אוועק) געלט, אָפּצושיידן דערויף מעשר שני (צווייטן מעשר), קאָן ער אפשיידן זיי אויף דער חזקה אז זיי זענען פאראן. **טייל יאָרן האָט מען געדארפן אפשיידן מעשר שני, צווייטן מעשר (זע אין דער הקדמה צו מסכתא מעשר שני), און די דאָזיקע מעשר־שני־פרוכטן האָט מען געדארפן אוועקפירן קיין ירושלים און דאָרט זיי עסן, אָדער זיי אויסטוישן אויף געלט, און דאָס געלט פירן קיין ירושלים. זאָגט די משנה, אז כאָטש די פרוכטן וואָס ער וויל מאכן פאר תרומה און מעשרות, און דאָס געלט, וואָס ער וויל מאכן פאר מעשר שני, זענען ערגיץ אין אן אנדער אָרט, קאָן ער אָננעמען אז זיי זיינען פאראן.** אם אבדו, אויב (נאָכדעם ווי ער האָט זיי געמאכט פאר תרומה און מעשרות און דאָס געלט פאר מעשר שני, איז ער צוגע־

בְּחֶזְקַת שֶׁהֵן קַיָּמִין. אִם אָבְדוּ הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ מֵעֵת לְעֵת, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים בּוֹדְקִין אֶת הַיַּיִן, בְּקָדִים שֶׁל מוֹצָאֵי הֶחָג וּבְהוֹצָאַת סְמָדַר וּבִשְׁעַת כְּנִיסַת מַיִם בַּבֹּסֶר:

פרק ד

א הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְהִגִּיעַ בַּשָּׁלִיחַ אוֹ שֶׁשָּׁלַח אַחֲרָיו שָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ, גֵּט שֶׁנָּתַתִּי לָךְ בָּטֵל הוּא, הֲרֵי זֶה בָטֵל. קָדַם אֵצֶל אִשְׁתּוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח אֶצְלָהּ שָׁלִיחַ וְאָמַר לָהּ, גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֵל הוּא, הֲרֵי זֶה בָטֵל. אִם מִשֶּׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטְּלוֹ: **ב** בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה עוֹשֶׂה בֵית דִּין בְּמָקוֹם אַחֵר וּמְבַטְּלוֹ. הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן

קומען צום אָרט און ער האָט געזען אז) זיי זענען פארלוירן געגאנגן, זאָל ער מורא האָבן (אז זיי זיינען פארלוירן געגאנגן), א מעת לעת. אזוי זאָגט ר׳ אלעזר בן שמוע. „מעת לעת״, הייסט 24 שעה. **זאָגט די משנה אז די פרוכטן אויף וועלכע ער האָט אָפגעשיידט אין די לעצטע 24 שעה איידער ער האָט דערזען אז יענע פרוכטן און געלט זענען פארלוירן־געגאנגן, הייסן ניט אז מען האָט אויף זיי אָפגעשיידט, מחמת מען נעמט אָן, אז א מעת לעת פריער זענען יענע שוין ניט געווען. אָבער פאר דעם מעת לעת נעמט מען אָן אז יענע זענען נאָך יאָ געווען.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אין דריי צייטן אין יאָר דארף מען אונטערזוכן דעם וויין (וועלכן מען שטעלט אוועק כדי פון אים אָפצושיידן תרומה און מעשרות). **מחמת אין די דריי צייטן קאָן זיין אז דער וויין איז זויער געוואָרן, און מען טאָר ניט אפשיידן פון זויער־געוואָרענעם וויין תרומה און מעשרות אויף גוטן וויין. די דריי צייטן זענען :** בקדים, אין דעם מזרח־ווינט פון מוצאי סוכות („חג״ מיינט סוכות, בשעת עס בלאָזט צו מאָרגנס פון סוכות א מזרח־ווינט, קדים), און ווען (די וויינשטאָקן) גיבן ארויס בליאונג (סמדר, דאָס איז ארום פסח צייט), און ווען עס גייט אריין וואסער אין די נאָכניט־צייטיקע וויין־טרויבן (בוסר). מען מיינט דערמיט, **ווען אין די נאָכניט־צייטיקע וויינטרויבן באַוויזט זיך שוין א זאפטיקייט, א וואסער, און מיר געפינען אין מסכתא שביעית פרק ד׳ משנה ח׳ „הבוסר משהביא מים״, אז די זאפטיקייט הייסט „מים״, וואסער. דאָס איז לערך נאָך שבועות. אן אנדערער טייטש איז, אז ווען די וויינטרויבן זענען נאָכניט** צייטיק (זענען בוסר) **צערייבט מען זיי און מען טוט אריין אין זיי וואסער און עס ווערט דערפון עסיק איינצוטונקן אין דעם ברויט.**

פרק ד.

א. השולח, אז איינער (א מאן) שיקט (דורך א שליח) א גט צו זיין **פרוי, און** ער (דער מאן) האָט דערנאָך געטראָפן דעם שליח אָדער ער האָט נאָך אים נאָכגעשיקט אן אנדערן שליח, און ער האָט צו אים געזאָגט: „דער גט, וועלכן איך האָב דיר געגעבן, איז בטל (איך מאך אים פאר אויס גט)״, איז ער בטל. **דאָס מיינט אז דער שליח האָט נאָכניט געהאט איבערגעגעבן דעם גט דער פרוי.** אם, אויב (דער מאן האָט מבטל געווען דעם גט) נאָכדעם ווי דער גט איז שוין אָנגעקומען צו איר (צו דער פרוי) אין האנט (אין איר רשות), קאָן ער אים שוין ניט מבטל זיין. **די גמרא זאָגט אז אפילו מען האָט געזען שוין פריער אז ער וויל מבטל מאכן דעם גט, ווערט אויך דער גט ניט בטל, אויב זיין מבטל זיין איז פאָרגעקומען נאָכדעם ווי די פרוי האָט שוין געהאט דעם גט.**

ב. בראשונה, אין אָנהייב (אין די ערשטע צייטן) פלעגט ער דער מאן **מאכן** (קומען פאר) א בית דין (פאר דריי מענטשן) אין אן אנדער אָרט און מבטל מאכן (דעם גט). מיט **„אן אנדער אָרט״ מיינט מען, ניט אין דעם אָרט וואו דער שליח האָט זיך געפינען און ניט וואו די פרוי האָט זיך געפינען.** התקין, האָט רבן גמליאל הזקן מתקן געווען, אז מען זאָל אזוי ניט טאָן, צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם).

שלא יהו עושין כן, מפני תקון העולם. בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה. התקין רבן גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו, אשה פלונית וכל שם שיש לה, מפני תקון העולם: ג אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה. נמנעו מלהשביעה התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו וגובה כתבתה. העדים חותמין על הגט מפני תקון העולם. הלל

ווייל עס איז אויסגעקומעז, אז די פרוי, ניט ווּיסנדיק אז דער גט איז געוואָרן בטל, האָט חתונה געהאַט מיט אַן אנדערן מאַן. „תיקון העולם" מיינט „דער נוצן פון דער וועלט", „די טובה פון מענטשן". ר' גמליאל הזקן איז געווען נשיא איבער יידן אין ארץ ישראל לערך 20 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש. — די משנה ווערט דאָ כסדר געבן הלכות (ניט דוקא וועגן גט־זאכן), וואָס זענען איינגעפירט געוואָרן צו־ליב „תיקון העולם", צוליב דעם נוצן פון מענטשן. — בראשונה, אין אָנהייב (אין די ערשטע צייטן) האָט ער (דער מאַן, ווען ער האָט געשריבן א גט, און ער האָט געהאַט צוויי נעמען, איינעם אין דעם אָרט וואו ער האָט פריער געוואוינט, און איי־נעם אין אָרט, אין דעם נייעם לאַנד, וואו ער וואוינט איצט) ענדערן זיין נאָמען און איר נאָמען, זיין שטאָט'ס נאָמען און איר שטאָט'ס נאָמען. דער מאַן פלעגט אריינשרייבן אין גט נור דעם נאָמען מיט וועלכן מען האָט אים צו די פרוי גערופן דאָרט, וואו ער האָט געשריבן דעם גט. התקין, האָט רבן גמליאל הזקן מתקן געווען, אז ער זאָל איינשרייבן (אין גט) „יענער מאַן" און אויך יעדן (אנדערן) נאָמען וואָס ער האָט, „יענע פרוי" און אויך יעדן אנדערן נאָמען וואָס זי האָט, צוליב דער טובה פון דער וועלט. די תקנה איז געווען אז מען זאָל איינשרייבן אלע נעמען, כדי מען זאָל ניט זאָגן, אז ניט דער ריכטיקער מאַן האָט געגעבן דעם גט, אָדער אז ער האָט געגעט ניט די ריכטיקע פרוי.

ג. אין אלמנה, אן אלמנה קאָן ניט אָפּנעמען (די כתובה) פון פאַרמעגנס פון די יתומים (וועלכע האָבן געירשנט איר מאַנ'ס פאַרמעגנס) סיידן מיט א שבועה. זי דאַרף שווערן אז זי האָט גאָרניט נאָך באַקומען, אָדער אליין גענומען, אויף דעם חשבון. זע כתובות פרק ט' משנה ז' און משנה ח'. נמנעו, האָט מען (דאָס בית דין) זיך אָפּגעהאַלטן איר (דער אלמנה) צו געבן א שבועה. ווייל דאָס בית דין האָט גע־האַלטן, אז ווען זי איז נאָכן מאַנ'ס טויט צוזאַמען מיט די יתומים איז זי זיך מתיר יאָ צו געניסן פון פאַרמעגן, און מיינענדיק אז דאָס דאַרף ניט אראָפּגערעכנט ווערן פון דער כתובה, שווערט זי אז זי האָט גאָרניט גענומען, און באמת איז עס א פאַלשע שבועה. און אַזוי ווי דאָס בית דין האָט איר ניט געגעבן קיין שבועה האָבן די יתומים איר ניט געגעבן די כתובה. התקין, האָט רבן גמליאל הזקן מתקן געווען, אז זי זאָל טאָן א נדר צו די יתומים וואָס זיי וועלן פאַרלאַנגען און זי זאָל באַקומען די כתובה. מיט א „נדר טאָן" מיינט מען, אז זי זאָל למשל טאָן א נדר, אז זי אסרט אויף זיך ניט צו עסן געוויסע שפייזן צי פרוכטן, אויב זי האָט עפּיס נהנה געווען פון די פאַר־מעגנס. העדים, די עדות חתמען זיך (שרייבן זיך אונטער) אויף א גט צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). גאָר אַמאָל איז געווען דער מנהג אז אין גט זענען די עדות ניט געווען אונטערגעשריבן, און דער מאַן האָט נור געהאַט עדות וואָס זע־נען געשטאַנען דאַביי און געזען ווי ער האָט געגעבן דעם גט זיין פרוי („עדי מסירה"). אָבער ווייל עס האָט זיך דאָך געקאָנט טרעפן אז א עדות איז געשטאָרבן אָדער אוועק אין א ווייטער מדינה, און מען האָט ניט געקאָנט פעסטשטעלן צי דער גט איז ריכטיק, האָט מען מתקן געווען אז עדות זאָלן זיך אונטערשרייבן אויפן גט, און אַן אונטערשריפט קאָן מען באַשטעטיקן אויך דורך אנדערע מענטשן, וועלכע דערקענען די אונטערשריפט. די ווערטער „מפני תיקון העולם" גייען אויך ארויף אויף די פריערדיקע תקנה וועגן דער אלמנה. הלל, (דער נשיא) הלל האָט מתקן געווען

הִתְקִין פְּרוֹזְבּוֹל מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם: **ד** עֶבֶד שֶׁנִּשְׁבָּה וּפְדָאוּהוּ, אִם לְשׁוּם עֶבֶד יִשְׁתַּעְבֵּד, אִם לְשׁוּם בֶּן חוֹרִין לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשְׁתַּעְבֵּד. עֶבֶד שֶׁעֲשָׂאוֹ רַבּוֹ אַפּוֹתֵיקִי לַאֲחֵרִים וְשִׁחְרְרוֹ, שׁוּרַת הַדִּין אֵין הָעֶבֶד חַיָּב כְּלוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל דָּמָיו. רַבָּן

א פרוזבול פאר דער טובה פון דער וועלט. **דער דין איז אז אויב איינער איז שולדיג דעם צווייטן א חוב און עס גייט אדורך דאָס 7טע יאָר, דאָס שמיטה־יאָר, דאַרף מען דעם חוב ניט מער באַצאָלן. האָט הלל (דער נשיא איבער יידן 100 יאָר פאַרן חורבן פון 2טן בית המקדש) געזען אז מען האָט אויפגעהערט צו באָרגן דעם אנדערן געלט, האָט ער מתקן געווען אז דער געלט־אוועקבאָרגער גיט איבער צו בית דין אויפצו־מאָנען די חובות און דאמאָלס קאָן מען אויפמאָנען די חובות אויך נאָך שמיטה־יאָר. דאָס הייסט „פרוזבול״. וועגן פרוזבול זע אין אונדזער פירוש שביעית פרק י׳ משנה ג׳.**

ד. עבד, א שקלאַף וועלכער איז געפאנגן געוואָרן, און מען (אַן אנדערער מענטש) האָט אים אויסגעלייזט, אויב (ער האָט אים אויסגעלייזט) אלס שקלאַף (אז ער זאָל ווייטער בלייבן שקלאַף) זאָל ער ווייטער בלייבן שקלאַף (צום אנדערן מענטש, און ניט צו זיין ערשטן בעל הבית), און אויב (ער האָט אים אויסגעלייזט) אלס פרייען מענטש (בן חורין), זאָל ער ניט זיין קיין שקלאַף. **צוליב דעם וואָס די משנה וועט דאָ געבן א סך הלכות וועגן שקלאַפן, עבדים, ווילן מיר דאָ געבן עט־ליכע זאכן וועגן דעם. א עבד (סתם עבד מיינט א עבד כנעני), א שקלאַף, הייסט א גוי וואָס איז פארקויפט געוואָרן אלס שקלאַף צו א ייד. אזא שקלאַף האָט מען מלע געווען און ער איז געוואָרן א האלבער ייד; ער האָט געמוזט מקיים זיין אלע מצוות, וואָס א פרוי דאַרף מקיים זיין. ער איז אָבער א שקלאַף, און ער טאָר ניט חתונה האָבן מיט א יידישער טאָכטער; ער מעג חתונה האָבן נור מיט א שקלאַפין, אויב דער בעל הבית באפרייט אים, למשל, ער גיט אים א באפרייאונגס־שטר, א שטר שחרור, ווערט דער שקלאַף א בן חורין, א פרייער מענטש, און ווערט אינגאנצן א ייד. זאָגט דאָ די משנה, אז אויב גזלנים האָבן געפאנגן א שקלאַף פון א ייד, און א צווייטער מענטש האָט אים אויסגעלייזט, איז אויב ער האָט אים אויסגעלייזט אז ער זאָל דינען ביי אים, איז ער זיין שקלאַף; אויב אָבער ער האָט אים אויסגעלייזט צו ווערן א פרייער מענטש, איז ער א פרייער מענטש, מחמת אויב ניט וועלן מענטשן ניט וועלן אויסלייזן. די גמרא זאָגט אז דאָ מיינט מען, אז דער ערשטער בעל הבית האָט זיך שוין געהאט מייאש געווען פון שקלאַף.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט אז סיי אזוי און סיי אזוי זאָל ער זיין שקלאַף. **די גמרא טייטשט, אז ער איז ווייטער דער שקלאַף פון ערשטן בעל הבית, ווארום אויב ניט וועט יעדער שקלאַף זיך לאָזן בכוונה פאנגען פון גזלנים, כדי מען זאָל אים אויסלייזן און ער זאָל פטור ווערן פון זיין בעל הבית.**

עבד, א שקלאַף וואָס זיין בעל הבית האָט אים געמאכט אַן אפותיקי (א היפּאָטעק), צו אנדערע מענטשן (דער בעל הבית האָט געבאָרגט געלט, און האָט איינגעשריבן אין וועקסל, אז אויב ער וועט ניט צאָלן דאָס געלט זאָל דער שקלאַף געהערן צום געלט־אוועקבאָרגער), און ער (דער ערשטער בעל הבית) האָט אים דערנאָך באַ־פרייט, איז לויטן דין (שורת הדין) איז דער שקלאַף גאָרניט שולדיק, (צו באַצאָלן געלט), נאָר צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם) צווינגט מען זיין (צווייטן בעל הבית, דעם געלט־אוועקבאָרגער) אז ער זאָל אים מאכן פאר א פרייען מענטש, און ער (דער באפרייטער שקלאַף) שרייבט אים א וועקסל אויף זיין (דעם שקלאַף׳ס ווערטה פון) געלט. **אין דער גמרא זענען פאַראַן עטליכע טייטשן אויף דער משנה, און דער טייטש וואָס מיר האָבן געגעבן איז אָנגענומען דורך די מפרשים. דאָס וואָרט „אפותיקי״, ווערט געטייטשט „פה תהא קאי״, „דאָ זאָלסטו שטיין״,**

שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אֵינוֹ כוֹתֵב אֶלָּא מְשַׁחְרֵר: **ה** מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד, דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל. אָמְרוּ לוֹ בֵית שַׁמַּאי תִּקַּנְתֶּם אֶת רַבּוֹ וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תִקַּנְתֶּם, לִשָּׂא שִׁפְחָה אִי אֶפְשָׁר שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, בַּת חוֹרִין אִי אֶפְשָׁר שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ עֶבֶד, יִבָּטֵל, וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ, אֶלָּא מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָמָיו. וְחָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי: **ו** הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹי אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ יָצָא בֶּן חוֹרִין. אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִין יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְמֵיהֶן מִפְּנֵי

פון דאנען זאָלסטו אָפּנעמען דעם חוב. ר' בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך" ווייזט **אָן אַז אין גריכיש איז „איפּאָטעקע", א היפּאָטעק.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אַז עס שרייבט ניט (דער באפרייטער שקלאַף דאָס וועקסל אויף געלט) נאָר זיין באַפרייער(דער ערשטער בעל הבית), **ווייל דער ערשטער בעל הבית האָט דאָך געטאָן שאָדן דעם צווייטן בעל הבית דערמיט וואָס ער האָט אים קאַליע געמאַכט דעם „שיעבוד", זיין היפּאָטעק־רעכט, און רבן שמעון בן גמליאל האַלט אַז „המזיק שיעבודו של חברו" איז חייב, און דעריבער דאַרף ער באַצאָלן דעם היזק.**

ה. מי, אויב איינער איז א האַלבער שקלאַף און א האַלבער פרייער מענטש (למשל, ער איז געווען א שקלאַף פון צוויי שותפים און איין שותף האָט אים באַפרייט זיין חלק), דאַרף ער דינען זיין בעל הבית איין טאָג, און זיך אַליין איין טאָג, אַזוי זאָגן די בית הלל. **מחמת א העלפט פון זיין צייט געהערט צום בעל הבית.** אָמרו, האָבן די בית שמאי געזאָגט צו זיי (צו די בית הלל): איר האָט פאַראַכטן (איר האָט פאַרזאָרגט די רעכט) פון בעל הבית (אַז ער זאָל ניט היזק האָבן זיין חלק), און אים (דעם האַלבן שקלאַף) האָט איר ניט פאַרראַכטן (ניט פאַרזאָרגט זיינע רעכט); חתונה האָבן מיט א שפחה (א שקלאַפין) קאָן ער ניט, ווייל ער איז דאָך שוין א האַלבער פרייער מענטש, (חתונה האָבן מיט) א פרייער פרוי (בת חורין, א פרייער טאָכטער) קאָן ער אויך ניט, ווייל ער איז דאָך א האַלבער שקלאַף, און סטייטש די וועלט איז דאָך ניט באַשאַפן געוואָרן סיידן פאַר פריה ורביה (מענטשן זאָלן זיך מערן. מען זאָל האָבן קינדער) וואָרום עס ווערט געזאָגט (ישעיה מ"ה) „לא תהו בראה לשבת יצרה, ניט צו פוסטקייט האָט ער (גאָט) זי (די וועלט) באַשאַפן, (נאָר) צום באַזעצן זי (מיט מענטשן) האָט ער זי באַשאַפן"; נאָר צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם) צווינגט מען זיין בעל הבית און ער מאַכט אים פאַר א פרייען מענטש (ער זאָל אים באַפרייען אינגאַנצן), און ער (דער האַלבער שקלאַף) גיט אים א וועקסל אויף די העלפט פון זיין (דעם שקלאַף'ס) געלט (־ווערט). און די בית הלל האָבן זיך צוריקגעצויגן (פון זייער דעה און גענומען) פסקענען אַזוי ווי די בית שמאי. **אויך די דאָזיקע הלכה געהערט צו די הלכות פון „תיקון העולם" און דעריבער ווערט זי געבראַכט דאָ אין דער משנה.**

ו. המוכר, אַז איינער פאַרקויפט זיין שקלאַף צו א גוי אָדער (פון ארץ ישראל) קיין חוץ לארץ, גייט ער (דער שקלאַף) אַרויס פריי. **אויב דער שקלאַף אַנטלויפט פון גוי אָדער פון זיין בעל הבית אין חוץ לארץ, איז ער פריי. אַן אַנדערער טייטש איז, אַז דאָס בית דין צווינגט דעם ערשטן בעל הבית צוריק אויסצוקויפן דעם שקלאַף און ער ווערט פריי. מען האָט דעם בעל הבית געקנסט, ווייל ביים גוי קאָן דער שקלאַף ניט מקיים זיין מצוות, און ווייל אין חוץ לארץ האָט ער אים אַרויסגענומען פון ארץ ישראל.** אין פודין, מען טאָר ניט אויסלייזן געפאַנגענע (מענטשן) פאַר מער געלט, ווי פיל זיי זיינען ווערט, צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). **כדי ניט צו דערלאָזן אַז די גויים זאָלן זיך געוואוינען אַז מען צאָלט זיי אַזוי פיל געלט זאָלן**

תִּקּוּן הָעוֹלָם. וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִין מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִפְּנֵי תַקָּנַת הַשְּׁבוּיִין. וְאֵין לוֹקְחִים סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַגּוֹיִם יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְמֵיהֶן מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם. ז הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רָע לֹא יַחֲזִיר, מִשּׁוּם נֶדֶר לֹא יַחֲזִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל נֶדֶר שֶׁיָּדְעוּ בוֹ רַבִּים לֹא יַחֲזִיר, וְשֶׁלֹּא יָדְעוּ בוֹ רַבִּים יַחֲזִיר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל נֶדֶר שֶׁצָּרִיךְ חֲקִירַת חָכָם לֹא יַחֲזִיר, וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ חֲקִירַת חָכָם יַחֲזִיר. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לֹא אָסְרוּ זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי זֶה. אָמַר

זיך באמיען צו פאנגן א סך מענטשן. ואין מבריחין, און מען טאָרניט העלפן געפאנגענע צו אנטלויפן (פון זייער געפאנגנשאפט) צוליב דער טובה פון דער וועלט. **די מורא איז, אז די גויים וועלן אויף די מענטשן, וואָס זיי וועלן שפּעטער פאנגען ארויפלייגן קייטן, כדי זיי זאָלן ניט אנטלויפן.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז (דאָס, וואָס מען טאָרניט העלפן געפאנגענע צו אנטלויפן, איז) צוליב דער טובה פון די (איצטיקע) געפאנגענע. **ווייל אויב טייל וועלן אנטלויפן, וועלן די גויים אויף די איבערגעבליבענע געפאנגענע אָנטאָן קייטן. אָבער אויב עס איז נאָר פאראן איין געפאנגענער מעג מען אים העלפן צו אנטלויפן, און וועגן שפּעטערדיקע געפאנגענע דארף מען ניט מורא האָבן.** ואין לוקחין, און מען טאָרניט אויסקויפן פון גויים ספרים, תפילין און מזוזות פאר מער געלט וויפיל זיי זענען ווערט, צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). **דער רמבם זאָגט, כדי ניט צו־געוואוינען די גויים צו גנ׳־בענען און גזלענען זיי.**

ז. המוציא, אז איינער גט זיין ווייב צוליב א שלעכטן שם (ווייל עס איז ארויס אויף איר א קלאנג אז זי האָט מזנה געווען), טאָר ער זי (קיינמאָל) ניט צוריקנעמען. אויב צוליב א נדר (דערפאר וואָס די פרוי האָט געטאָן א נדר, און ער וויל ניט א ווייב וואָס האָט נדרים), טאָר ער זי (קיינמאָל) ניט צוריקנעמען. **דער טעם איז, ווייל טאָמער וועט זי חתונה האָבן מיט אן אנדערן, און דערנאָך וועט זיך ארויסווייזן אז דער שלעכטער קלאנג איז געווען פאלש, אָדער די פרוי וועט גיין צו א דיין און זיך לאָזן מתיר נדר זיין, און דער ערשטער מאן וועט טענה׳ן, אז ווען ער וואָלט דאָס געוואוסט וואָלט ער זי ניט געגט, און אז דער גט איז געווען א ניט־ריכטיקער, און די קינדער וואָס זי האָט מיטן צווייטן מאן זענען ממזרים. דאריבער זאָגט מען דעם מאן ביים גט געבן, אז ער וועט מיט איר קיינמאָל ניט טאָרן חתונה האָבן, און אויב ער באשליסט ביי זיך זי צו גטן, טוט ער עס שוין מיט א פעסטן באשלוס און ער וועט שוין שפּעטער גאָרניט טענהן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב צוליב א נדר וועגן וועלכן א סך מענטשן (רבים, צען מענטשן) ווייסן, טאָר ער זי ניט צוריקנעמען, און אויב (צוליב א נדר) וועגן וועלכן עס ווייסן ניט א סך מענטשן, מעג ער זי צוריקנעמען. **ווייל ווען צען מענטשן ווייסן, הייסט עס אז די פרוי איז לייכטזיניק מיט נדרים, און מען שטראָפט איר דערפאר.** ר׳ מאיר זאָגט, אז אויב צוליב א נדר, וואָס (כדי אים מתיר צו מאכן) האָט זי (די פרוי) געדארפן גיין צו א חכם (צו א דיין, חקירת חכם, דער חכם דארף זי אויספרעגן כדי צו געפינען דעם היתר) טאָר ער זי ניט צוריקנעמען, אָבער אויב (צוליב א נדר) וואָס זי האָט ניט געדארפן האָבן די אונטערזוכונג פון א דיין (ווייל איר מאן אליין האָט איר געקאָנט צושטערן דעם נדר) מעג ער זי צוריקנעמען. **דאָ קאָן מען ניט מורא האָבן טאָמער וועט דער מאן שפּעטער טענה׳ן, אז ער וואָלט זי ניט געווען געגט ווען ער וואָלט געוואוסט, אז דער דיין וועט איר מתיר נדר זיין, מחמת ער, דער מאן, אליין האָט דאָך איר געקאָנט צושטערן דעם נדר. וועגן מתיר נדר זיין דורך א חכם און צושטערן נדרים פון א פרוי דורך איר מאן זע אין דער הקדמה צו מסכתא נדרים.** אָמר, האָט ר׳ אליעזר געזאָגט, אז מען האָט געאסרט (דעם מאן צוריק חתונה האָבן מיט זיין ווייב אויב ער האָט זי געגט צוליב) דעם (נדר וואָס דער מאן קאָן יאָ צושטערן) נור צוליב דעם

רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה מַעֲשֶׂה בְּצִידָן בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ קוֹנָם אִם אֵינִי מְגָרְשֵׁךְ, וְגֵרְשָׁהּ, וְהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם: **ח** הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אַיְלוֹנִית, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא יַחֲזִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יַחֲזִיר. נִשֵּׂאת לְאַחֵר וְהָיוּ לָהּ בָּנִים הֵימֶנּוּ וְהִיא תוֹבַעַת כְּתֻבָּתָהּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לָהּ שְׁתִיקוּתֵךְ יָפָה לֵיךְ מִדִּבּוּרֵךְ: **ט** הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בָּנָיו לְגוֹי אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים לְאַחַר מִיתַת

(נדר. וועלכן ער קאָן ניט צושטערן). כדי ער זאָל ניט זאָגן, אז ער האָט ניט געוואוסט אז ער קאָן צושטערן דעם נדר און ווען ער וואָלט געוואוסט, וואָלט ער זי ניט געגט. אזוי טייטשן די מפרשים אויפן יסוד פון דער גמרא. אָמר ר׳ יוסי, האָט ר׳ יוסי ברבי יהודה געזאָגט אז עס איז געווען א מעשה אין (דער שטאָט) צידון מיט איינעם וועלכער האָט געזאָגט צו זיין ווייב: „קונם, איך טו א נדר אויב איך וועל דיך ניט גטן”, און ער האָט זי געגט, און די חכמים האָבן אים מתיר געווען זי צוריקצונעמען, צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). די גמרא זאָגט אז עס פעלן עטליכע ווערטער אין דער משנה, און עס דאַרף זיין אז ר׳ יוסי ברבי יהודא זאָגט, אז דאָס וואָס איינער גט זיין ווייב צוליב א נדר טאָר ער זי ניט צוריקנעמען איז נור ווען זי האָט געטאָן דעם נדר, אָבער אויב ער דער מאַן האָט געטאָן דעם נדר, מעג ער זי יאָ צוריקנעמען, און ער ברענגט א ראיה פון דער מעשה אין צידון. די ווערטער צום סוף „מפני תיקון העולם”, מיינען אזוי: „ווארום דער גאנצער טעם פאַרוואָס מען האָט געאָסרט דעם מאַן צוריקצונעמען זיין פרוי ווען ער האָט זי געגט צוליב איר נדר — איז דאָך צוליב דער טובה פון דער וועלט, כדי דער מאַן זאָל שפּעטער ניט טענהן, אז דער גט טויג ניט. אָבער אויב ער האָט געטאָן דעם נדר האָט מען דערפאַר ניט קיין מורא.

ח. המוציא, אז איינער גט זיין פרוי ווייל זי איז אן איילונית (זי קאָן ניט האָבן קיין קינדער), זאָגט ר׳ יהודה אז ער טאָר זי (קיינמאָל) ניט צוריקנעמען. עס איז דער זעלביקער טעם וואָס אין דער פריערדיקער משנה ביים נדר, דהיינו, טאָמער וועט זי חתונה האָבן מיט אן אנדערן און יאָ האָבן קינדער, און ער וועט זאָגן אז אויב ער וואָלט געוואוסט וואָלט ער זי ניט געגט. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז ער מעג זי יאָ צוריקנעמען. די גמרא זאָגט, אז מיט „חכמים” מיינט מען דאָ ר׳ מאיר, וועלכער האַלט, אז כדי א תנאי זאָל זיין גוט מוז ער זיין „כפול”, „געטאָפּלט”, מען דאַרף זיך אויסנעמען, „אויב יאָ, און אויב ניט”. און דעריבער ווייל דער מאַן האָט בשעת דעם גטן זיך ניט געזאָגט בפירוש: „אויב דו ביזט אן אילונית איז דער גט א גט, און אויב ניט איז דער גט ניט קיין גט”, האָט מען ניט מורא צו האָבן פאַר זיין שפּעטערדיקן טענהן. נשאת לאחר, אויב זי (וועלכע דער מאַן האָט געגט אלס אילונית) האָט חתונה געהאַט צו אן אנדערן און זי האָט געהאַט קינדער, און זי מאָנט (פון ערשטן מאַן) די כתובה (ווארום אז איינער גט זיין פרוי ווייל זי איז אן אילונית קומט איר ניט קיין כתובה, און איצט אז זי האָט קינדער מאָנט זי די כתובה, ווייל זי איז דאָך ניט קיין אילונית), זאָגט ר׳ יהודה, אז ער קאָן צו איר זאָגן: „דיין שווייגן איז פאַר דיר בעסער פון דיין רעדן”. מחמת ער קאָן טענהן אז אויב ער וואָלט געוואוסט, אז ער וועט איר דאַרפן געבן די כתובה וואָלט ער זי ניט גע׳גט, און דער גט טויג ניט און אירע קינדער פון אנדערן מאַן זענען ממזרים.

ט. המוכר, אז איינער פאַרקויפט זיך און זיינע קינדער (אלס שקלאַפן) צו א גוי, לייזט מען אים ניט אויס. עס איז א מצוה אויסצולייזן יידן וועלכע זענען פאַרקויפט געוואָרן אלס שקלאַפן. דאָס איז די מצוה פון פדיון שבויים. מען האָט דערפאַר גע־זאַמלט געלט (זע שקלים פרק א׳ משנה ה׳). זאָגט די משנה אז אויב איינער האָט זיך און זיינע קינדער פאַרקויפט צו א גוי, — און די גמרא זאָגט, אז מען מיינט, אז ער האָט דאָס שוין געטאָן 2־3 מאָל — לייזט מען זיי ניט אויס. אֲבל, אָבער מען לייזט אויס

אֲבִיהֶן. הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ לְגוֹי וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא מִמֶּנּוּ בִכּוּרִים מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם:

פרק ה

א הַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית, וּבַעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית, וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בְּזִבּוּרִית. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַף כְּתֻבַּת אִשָּׁה בְּבֵינוֹנִית: **ב** אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וַאֲפִלּוּ הֵן זִבּוּרִית. אֵין נִפְרָעִין

די קינדער נאָך זייער פאָטער׳ס טויט. ווען דער פאָטער לעבט לייזט מען ניט אויס אויך די קינדער, כדי ער זאָל זיי ניט ווידער פארקויפן, אָבער נאָכן פאָטערס טויט לייזט מען אויס די קינדער. המוכר, אז איינער (א ייד) פארקויפט זיין פעלד (אין ארץ ישראל) צו א גוי דארף ער (יעדעס יאָר) קויפן (פון גוי פרוכטן) פון דעם (פעלד) און ברענגען ביכורים (די ערשט־צייטיקע פרוכטן וואָס מען דארף ברענגען אין בית המקדש), פאר דער טובה פון דער וועלט. כדי א ייד זאָל ניט פארקויפן פעלדער אין ארץ ישראל צו גויים, און ווען ער פארקויפט זאָל ער זיך באמיען עס צוריק אָפּצוקויפן. דאָס איז די גירסא פון רשי און ברטנורא (לוקח ומביא ממנו בכורים). דער רמבם האָט אן אנדער גירסא. וועגן ביכורים זע אין דער הקדמה צו מסכתא ביכורים.

פרק ה.

א. הניזקין, מענטשן, וועלכע מען האָט געטאָן שאדן (און זיי מאָנען פאר זייער שאדן פון דעם שאדן־טוער) שאצט מען זיי אָפּ (אָפּצונעמען) פון די בעסטע פעלדער (עידית). מיר האָבן שוין אין פאָריקן פרק געגעבן אז די משנה וועט דאָ געבן הלכות וואָס זייער טעם איז „מפני תיקון העולם״, צוליב דער טובה פון דער וועלט״. די ערשטע הלכה איז, אז אויב ראובן האָט געטאָן א שאדן שמעונען, און האָט ניט קיין געלט אים צו באצאָלן אָבער ער האָט פעלדער גוטע (עידית), מיטעלע (בינונית) און שלעכטע (זיבורית), דארף ער אים געבן פון זיינע בעסטע פעלדער, פון די עידית. לויט דעם דין פון דער תורה (שמות כ״ב, „מיטב שדהו״) וואָלט גענוג געווען ווען ראובן גיט שמעונען אזא פעלד, וואָס איז גלייך צו שמעונ׳ס בעסטע פעלד, אפילו ראובן האָט נאָך א בעסער פעלד דערפון. אָבער די חכמים, (צוליב „תיקון העולם״, מען זאָל זיין געהיט ניט צו טאָן קיין שאָדן אנדערע מענטשן) האָבן מתקן געווען אז מען זאָל נעמען פון ראובנ׳ס בעסטע פעלדער. ובעל חוב, און א געלט־באָרגער (נעמט מען) פון די מיטעלע פעלדער (בינונית). אויב ראובן איז שולדיג שמעונען געלט, און ער האָט ניט קיין געלט אים צו באצאָלן, אָבער ער האָט פעלדער, נעמט מען ביי אים די מיטעלע פעלדער. לויט דעם דין פון דער תורה איז גענוג ווען ער גיט אים די ערגסטע פעלדער, אָבער די חכמים האָבן מתקן געווען אז מען זאָל נעמען פון די מיטעלע, כדי איין מענטש זאָל זיין וויליג צו באָרגן א אנדערן געלט. וכתובת, און די כתובה פון א פרוי (נעמט מען) פון די ערגסטע פעלדער (זיבורית). אויב די געגטע פרוי מאָנט איר כתובה ביי איר געוועזענעם מאן, און ער האָט ניט קיין געלט, איז גענוג ווען ער גיט איר פון די ערגסטע פעלדער; מען האָט ניט מורא, טאָמער וועט א פרוי צוליב דעם ניט וועלן חתונה האָבן, ווייל א פרוי וויל חתונה האָבן. ר׳ מאיר זאָגט אז אויך די כתובה פון א פרוי (נעמט מען) פון די מיטעלע פעלדער. זי האָט דעם דין ווי איינער וועלכער האָט געבאָרגט געלט.

ב. אין נפרעין, מען נעמט ניט אָפּ (מען קאָן ניט אויפמאָנען) פון פארקויפטע פעלדער (משועבדים) ווען עס זענען פאראן פרייע פעלדער (בני חורין), אפילו ווען זיי (די פרייע פעלדער) זענען די ערגסטע (זיבורית). אויב ראובן האָט געבאָרגט געלט ביי שמעון און ראובן האָט שלעכטע פעלדער און מיטעלע פעלדער און ראובן האָט

מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית: ג אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּרוֹת וּלְשֶׁבַח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם. וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשָּׁבַע מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם: ד יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁמִּנָּה לָהֶן אֲבִיהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס חַיָּב לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֵיהֶן. אַפּוֹטְרוֹפּוֹס

דערנאָך פארקויפט די מיטעלע פעלדער צו לוי און דער דין איז אז אויב ראובן האָט ניט צו באצאָלן דעם חוב קאָן שמעון צונעמען די פעלדער פון לוי (די פעלדער זענען „משועבד״ צום חוב), אָבער אויב ביי ראובן זענען געבליבן די שלעכטע פעלדער, קאָן שמעון ביי לוי גאָרניט נעמען, און ער מוז נעמען די שלעכטע כעלדער (די פרייע) וועלכע זיינען געבליבן ביי ראובנען. כאָטש שמעונען קומט דאָך פאָר דעם חוב אָפּצונעמען מיטעלע פעלדער, אָבער ווייל די מיטעלע פעלדער זענען פארקויפט, און ביי ראובנען זענען געבליבן שלעכטע פעלדער מוז ער נעמען די שלעכטע. אין נפרעין, מען קאָן ניט אָפּנעמען פון פארמעגנס פון יתומים סיידן פון די שלעכטע. אויב ראובן איז געשטאָרבן און האָט איבערגעלאָזט יתומים און פעלדער מיטעלע און שלעכטע, קאָן שמעון, וועמען עס קומט געלט פון ראובנען, ניט אָפּנעמען זיין חוב פון די מיטעלע פעלדער, נאָר ער מוז נעמען פון די ערגערע.

ג. אין מוציאין, מען קאָן ניט אָפּנעמען פאר אויפגעגעסענע פרוכטן, און פאר פאַרבעסערונג פון פעלדער און צו שפייזן די פרוי און טעכטער, פון פארקויפטע פעלדער, צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). „אויפגעגעסענע פרוכטן״ (אכילת פירות) מיינט אז ראובן האָט גענזלט א פעלד ביי שמעון און ראובן האָט אויפגעסען די פרוכטן פון פעלד אין דאָס פעלד האָט ער קאליע געמאכט, און שמעון קומט דערנאָך אָפּמאָנען פון ראובנען, אָבער ראובן האָט גאָרניט אייגנס מחמת זיינע אייגענע פעלדער האָט ער פארקויפט צו לוי, קאָן שמעון אויפמאָנען פאר זיין פעלד אויך פון די פארקויפטע פעלדער (נכסים משועבדים) ביי לוי, אָבער פאר די אויפגעגעסענע פרוכטן קאָן ער פון די פארקויפטע פעלדער ניט אויפמאָנען. אזוי טייטשט דער רמבם; דער ברטנורא האָט אן אנדערן טייטש, און ביידע טייטשן זענען פאראן אין דער גמרא בבא מציעא י״ד. „שבח קרקעות״ (פארבעסערונג פון פעלדער) מיינט מען, אויב ראובן האָט דאָס געגזלטע פעלד פארקויפט צו יהודה און יהודה האָט עס פארבעסערט און שמעון האָט עס צוגענומען פון יהודה, קאָן יהודה אָפּנעמען פאר דער פארבעסערונג פון פעלד נאָר פון פעלדער, וואָס זענען ביי ראובנען, אָבער ניט פון פעלדער, וועלכע ראובן האָט פארקויפט צו לוי. „דאָס שפייזן פון א ווייב און טעכטער״ מיינט מען דעם דין, אז ווען א מאן שטארבט קומט דער פרוי, דער אלמנה און די יינגע טעכטער צו עסן (און אנדערע הוצאות) פון די איבערגעלאָזטע ירושה־פארמעגנס; אָבער זיי קאָנען ניט אויפמאָנען פון די פעלדער וואָס דער מאן האָט פארקויפט צו אנדערע. דער „תיקון העולם״ מיינט דאָ, ווייל דאָס זענען זאכן וואָס האָבן ניט קיין שיעור, און דער וועלכער קויפט די פעלדער ווייסט דאָך ניט וויפיל ער זועט דארפן צאָלן. והמוצא, און אז איינער געפינט א מציאה (למשל א בייטל מיט געלט, און דער בעל הבית פון בייטל טענה׳ט, אז עס איז געווען אין בייטל מער געלט), דארף (דער געפינער) ניט שווערן (אז ער האָט נור געפינען אזוי פיל און ניט מער) צוליב דער טובה פון דער וועלט, ווייל אויב מען זועט דארפן שווערן, וועט קיינער ניט וועלן אויפהייבן פארלוירענע זאכן, כדי זיי צוריקצוגעבן צום בעל הבית.

ד. יתומים, יתומים וואָס האלטן זיך אויף ביי א בעל הבית, אָדער זייער פאָטער האָט (פארן שטארבן) באשטימט איבער זיי אן אפוטרופוס (און עס איז געבליבן פון פאָטער ירושה פעלדער און דער בעל הבית אָדער דער אפוטרופוס פארוואלטעט מיט די פעלדער), איז ער מחויב אָפּצושיידן מעשר פון זייערע פרוכטן. פון אראָפּגענומענע פרוכטן דארף מען געבן תרומה און מעשרות (זע די הקדמה צו מסכתא דמאי).

שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשָּׁבֵעַ, מִנֵּהוּ בֵית דִּין לֹא יִשָּׁבֵעַ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר חִלּוּף הַדְּבָרִים. הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר, בְּמֵזִיד חַיָּב. הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַמִּקְדָּשׁ מְזִידִין חַיָּבִין: **ה** הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גֻּדְגְּדָה עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְגֵט, וְעַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרָאֵל

און די משנה מיינט דאָ אז ער דאַרף אָפּשיידן די תרומה און מעשרות. „אפטרופוס" איז דאָס גריכישע וואָרט „עפּיטראָפּאָס", פאַרוואַלטער. ואפטרופוס, און אן אפּיטרופוס, וועמען דער פאָטער פון די יתומים האָט (פאַרן שטאַרבן) באַשטימט (צו פאַרוואַלטן נאָכן טויט מיט דעם ירושה־פאַרמעגנס פון די יתומים), דאַרף שווערן. די שבועה איז אז ער האָט פאַר זיך גאָרניט גענומען פון פאַרמעגנס פון די יתומים. מען האָט ניט קיין מורא, אז טאָמער וועט קיין מענטש דאַדורך ניט וועלן זיין אן אפּיטרופוס, מחמת מסתמא האָט ער געהאַט עפּעס א הנאה פון פאַרשטאָרבענעם פאָטער און ער דאַרף אים אָפּדינען. מינהו בית דין, (אָבער אן אפטרופוס וועלכן) דאָס בית דין (דאָס יידישע געריכט) האָט אים באַשטימט (צו פאַרוואַלטן מיט דעם פאַרמעגן פון די יתומים) דאַרף ניט שווערן. מחמת ער טוט דאָדזיכער א טובה בחינם. אבא שאול זאָגט, אז פאַרקערט זענען די זאַכן. און אָן אפוטרופוס וואָס איז באַשטימט געוואָרן דורכן פאָטער דאַרף ניט שווערן, ווייל ער האָט גאָרניט דערפון, אָבער אן אפוטרופוס וואָס איז באַשטימט דורך דעם בית דין דאַרף יאָ שווערן, מחמת ער געווינט דאַדורך, וואָס מען זאָגט אויף אים אז ער איז אזא אָרנטליכער מאַן אז דאָס בית דין געטרויט אים; דעריבער אפילו ווען ער דאַרף שווערן וועט ער זיך ניט אָפּזאָגן פון צו זיין אפוטרופוס. המטמא, אז איינער מאַכט טמא (זאַכן פון אן אנדערן מענטש, למשל ער רירט זיי אָן מיט א טויטן שרץ) אָדער ער מישט־אויס (מדמע, ער מישט־אויס אן אנדערנס תבואה מיט תרומה תבואה, אזוי אז דעם געמיש מעג עסן נור א כהן), אָדער ער מאַכט יין נסך (המנסך, ער מישט אויס דעם כשרן וויין פון אן אנדערן מיט יין נסך, וויין פון א עבודה זרה און מען טאָר דעם געמיש ניט טרינקען) אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג (ניט ווילנדיק) איז ער פּטור צו באַצאָלן פאַר דעם שאָדן; במזיד (אויב ער האָט עס געטאָן ווילנדיק, מיט א כוונה) איז ער מחויב (צו באַצאָלן). די משנה האַלט, אז „היזק שאינו ניכר", א שאָדן, וואָס מען טוט און מען באַמערקט ניט דעם שאָדן (למשל דאָ איז דאָך די תבואה און דער וויין דערזעלבער, דעם שאָדן דערקענט מען דאָך ניט), הייסט ניט געטאָן קיין שאָדן (לאו שמיה היזק). דעריבער אויב ער האָט עס געטאָן בשוגג איז ער פּטור, אָבער אויב ער האָט עס געטאָן במזיד, האָבן די חכמים מתקן געווען „צוליב דער טובה פון דער וועלט" (מפני תיקון העולם) אז ער זאָל יאָ באַצאָלן, כדי מען זאָל ניט גיין און מטמא זיין, אָדער אויסמישן אָדער מאַכן יין נסך אן אנדערנס תבואה און וויין. הכהנים, כהנים וואָס האָבן אין בית המקדש געמאַכט פיגול (ווען זיי האָבן מקריב געווען איינעמ׳ס א קרבן האָבן זיי געהאַט דאַביי א פּסולע מחשבה, למשל, זיי האָבן אינזינען געהאַט צו עסן דאָס פלייש פון קרבן נאָך דער צייט ווען מען מעג עס עסן) אויב זיי האָבן עס געטאָן במזיד זענען זיי מחויב. זיי דאַרפן באַצאָלן דעם בעל הבית פון קרבן זיין שאָדן, מחמת דער קרבן ווען ער ווערט פיגול איז ער פּסול, און דער בעל הבית דאַרף ברענגען אן אנדערן קרבן. און אפילו ווען דער קרבן איז געווען א נדבה, און ער דאַרף ניט ברענגען קיין אנדערן קרבן, דאַרפן אויך די כהנים באַצאָלן, מחמת זיי האָבן אים קאַליע געמאַכט זיין נדבה־קרבן. וועגן „נדבה" זע מגילה פרק א׳ משנה ו׳.

ה. העיד, ר׳ יוחנן בן גודגדא האָט עדות געזאָגט אויף א טויב־שטומע וואָס איר פאָטער האָט איר חתונה געמאַכט (ווען זי איז נאָך געווען יינג און איר פאָטער האָט געקאָנט צונעמען פאַר איר דיקידושין), אז זי גייט אַרויס מיט א גט (אז דער מאַן קאָן איר שפּעטער גטן). כאָטש א טויב־שטומע האָט ניט קיין דעת, אָבער ווייל מען קאָן גטן א פרוי קייגן איר ווילן (בעל כרחה) דעריבער קאָן זי דער מאַן גטן. ועל, און

שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה וְאִם מֵתָה בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ, וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוּל שֶׁבְּנָאוֹ בְּבִירָה שֶׁיִּטֹּל אֶת דָּמָיו מִפְּנֵי תַקָּנַת הַשָּׁבִים, וְעַל חַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ: ו לֹא הָיָה סִיקָרִיקוֹן בִּיהוּדָה בַּהֲרוּגֵי מִלְחָמָה. מֵהֲרוּגֵי מִלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקָרִיקוֹן. כֵּיצַד. לָקַח מִסִּיקָרִיקוֹן וְחָזַר וְלָקַח מִבַּעַל הַבַּיִת מִקָּחוֹ בָטֵל,

(האָט ר׳ יוחנן עדות געזאָגט) אויף א קליינע (יינגער פון צוועלף יאָר מיט א טאָג) טאָכטער פון א ישראל (וועלכע איז א יתומה, האָט ניט קיין פאָטער) וועלכע האָט חתונה געהאט מיט א כהן אז זי מעג עסן תרומה. **דאָס חתונה האָבן פון א יינגע יתומה איז נור מדרבנן; ר׳ יוחנן מיינט אז זי מעג עסן נור אזא תרומה וואָס איז אויך נור מדרבנן תרומה.** ואם מתה, און אויב זי (די יינגע יתומה) איז געשטאָרבן (און האָט איר בערגעלאָזט פארמעגנס) אז דער מאן ירשנט זי: **אויך דאָס האָט עדות געזאָגט ר׳ יוחנן.** ועל המריש, און (האָט ר׳ יוחנן עדות געזאָגט) אויף א צו־געגזלטן באלקן (מריש, א גרויסן קלאָץ), וועלכן (דער גזלן) האָט ארייננגעבויט אין (זיין) גרויס הויז (בירה), אז ער (דער ביי וועלכן מען האָט דעם באלקן צוגעגזלט) זאָל נעמען (פון גזלן) זיין געלט, צוליב דער טובה פון בעלי תשובה (תקנת השבים). **דער גזלן מוז ניט פונאנדערנעמען זיין הויז, כדי צוריקצוגעבן דעם נגזל, דעם בעל הבית פון באלקן, דוקא דעם באלקן זעלבסט; עס איז גענוג ווען ער באצאָלט אים וויפיל דער באלקן איז ווערט. די תקנה איז, כדי גזלנים זאָלן תשובה טאָן, און אויב מען וועט אים הייסן פונאנדערנעמען זיין הויז, וועט ער עס ניט טאָן און וועט ניט תשובה טאָן.** ועל חטאת, און (האָט ר׳ יוחנן עדות געזאָגט) אויף א קרבן חטאת וואָס איז א צוגעגזלטע (איינער למשל, האָט צוגעגזלט א בהמה און האָט זי געבראכט אין בית המקדש מקריב צו זיין פאר זיין קרבן חטאת) אויב עס איז ניט באוואוסט צו א סך מענטשן (ניט א סך מענטשן ווייסן אז זי איז א צוגעגזלטע) אז זי איז מכפר (זי איז א גוטער קרבן) צוליב דער טובה פון מזבח. **ווייל אויב ניט וועלן די כהנים זיין טרויעריק, באשר מען האָט געשאָכטן אין בית המקדש ניט קיין הייליקע בהמה פאר א קרבן, און זיי וועלן ניט וועלן טאָן די עבודה, און דער מזבח וועט זיין ליידיק. וועגן א סך מענטשן איז פאראן איין מיינונג אין ירושלמי אז דאָס מיינט מען 3 פערזאָן.**

ו. לא היו, עס איז ניט געווען אין יהודה (דער דין) פון סיקריקון אין דער צייט ווען מענטשן זענען געהרגט געוואָרן אין דער מלחמה (הרוגי מלחמה); אָבער פון די מלחמה־געהרגעטע אָן און שפּעטער איז שוין געווען אין איר (אין יהודה, דער דין פון) סיקריקון. מיט „סיקריקון״ (פון לאטייניש וואָרט „סיקאריוס״ א מערדער) **מיינט דאָ די משנה א גוי א מערדער וואָס נעמט צו מיט גוואלט א פעלד צי א הויז ביי יידן אין ארץ ישראל. מייסטנס האָבן עס געטאָן די רוימישע זעלנער אין דער צייט פון דער מלחמה פון חורבן פון 2טן בית המקדש אין דעם דרום טייל פון ארץ ישראל, אין „יהודה״ (וואו עס געפינט זיך אויך ירושלים). די שאלה איז געווען, אויב אן אנדערער ייד, ניט דער בעל הבית פון פעלד, האָט אָפּגעקויפט דאָס פעלד פון דעם סיקריקון און אים באצאָלט דערפאר געלט, צי קאָן דער ערשטער בעל הבית אָפּמאָנען דאָס פעלד פון דעם יידישן קויפער ? דערויף לערנט די משנה אז אויב דאָס איז פאָרגעקומען אין דער צייט פון די „הרוגי מלחמה״, ווען מען האָט געהרגעט יידן, און די רוימער האָבן געהייסן הרגענען יידן, קאָן דער ערשטער בעל הבית ניט האָבן קיין טענה צום קויפער, און מען פסקנט אים ניט צו דעם „דין פון סיקריקון״ וואָס די משנה וועט ווייטער זאָגן. מחמת מען נעמט אָן אז דער בעל הבית האָט אוועקגעגעבן דאָס פעלד דעם גוי כדי ער זאָל אים ניט הרגענען, אָבער אויב דאָס איז פאָרגעקומען נאָך דער צייט פון די „הרוגי מלחמה״, ווען מען האָט שוין ניט געהייסן הרגענען יידן, פסקנט מען יאָ צו דעם בעל הבית דעם סיקריקון דין.** כיצד, ווי אזוי? וואָס מיינט מען מיט דעם דין פון סיקריקון? לקח, אויב ער (דער אנדערער ייד) האָט (צוערשט) געקויפט דאָס פעלד פון דעם סיקריקון (פון דעם גוי) און (דערנאָך) האָט

מִבַּעַל הַבַּיִת וְחָזַר וְלָקַח מִסִּיקָרִיקוֹן מִקָּחוֹ קַיָּם. לָקַח מִן הָאִישׁ וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה מִקָּחוֹ בָּטֵל, מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ מִקָּחוֹ קַיָּם. זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶם אָמְרוּ הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקָרִיקוֹן נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן לִקַּח, אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן לִקַּח הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם. רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ שֶׁאִם שֶׁהָתָה בִּפְנֵי סִיקָרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כָּל הַקּוֹדֵם לִקַּח זוֹכֶה, אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ:

ז חֵרֵשׁ רוֹמֵז וְנִרְמָז, בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר קוֹפֵץ וְנִקְפָּץ בְּמִטַּלְטְלִין. הַפְּעוֹטוֹת

ער געקויפט (דאָס פעלד) פון (יידישן) בעל הבית, איז זיין קויף בטל. **איז דער קויף גאָרניט ווערט, מחמת מען נעמט אָן, אז דער בעל הבית האָט געמוזט אים פארקויפן מורא האָבנדיק פאר דעם סיקריקון, פאר דעם גוי.** מבעל הבית, אויב (ער האָט עס צו־ערשט געקויפט) פון בעל הבית און דערנאָך האָט ער געקויפט פון סיקריקון, איז זיין קויף גוט. **מחמת דער בעל הבית האָט דאָך געהאט די ברירה אים ניט צו פארקויפן. — איצט לערנט די משנה אן אנדערן דין, ניט וועגן סיקריקון נאָר וועגן א פעלד אויף וועלכן די פרוי האָט זיך געזיכערט איר כתובה, און איר מאן עסט דערפון די פרוכטן.** לקח מן האיש, אויב איינער האָט געקויפט (דאָס פעלד) פון דעם מאן און דערנאָך האָט ער עס געקויפט פון דער פרוי, איז זיין קויף בטל. **מחמת די פרוי קאָן טענהן, אז זי האָט עס געמוזט צוליב טאָן דעם מאן, ניט וועלנדיק זיך איינרייסן מיט איר מאן.** מן האשה, אויב (ער האָט עס צוערשט געקויפט) פון דער פרוי און דערנאָך האָט ער עס געקויפט פון מאן, איז זיין קויף גוט. **מחמת דאָ קאָן זי דאָך ניט טענהן, אז זי האָט געמוזט צוליב טאָן איר מאן.** זו, אזוי איז (האָט געפסקנט) די ערשטע משנה (די משנה הראשונה); דאָס בית דין נאָך זיי (די חכמים וואָס זענען געווען נאָך די חכמים פון דער ערשטער משנה) האָבן געזאָגט, אז איינער קויפט פון סיקריקון דארף ער געבן דעם בעל הבית (פון פעלד) א פערטל. **ער דארף אים געבן א פערטל פון פעלד, מחמת מען נעמט אָן אז דער סיקריקון האָט אים סיי ווי פארקויפט דאָס פעלד פאר א פערטל ביליקער פון דעם פעלד־ווערט.** אימתי, ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ווען ער (דער בעל הבית) קאָן ניט (האָט ניט קיין געלד) אָפצוקויפן (דאָס פעלד ביים סיק־ריקון) אָבער אויב ער קאָן (האָט געלד) אָפצוקויפן, איז ער (דער בעל הבית) פריער פאר אלע אנדערע מענטשן. **קיינער טאָר דאָס פעלד ניט קויפן, און מען דארף לאָזן דעם בעל הבית אויסצוקויפן דאָס פעלד.** רבי (דער מסדר פון דער משנה ר׳ יהודה הנשיא, רבי) האָט אוועקגעזעצט א בית דין און זיי האָבן באשלאָסן (נמנו, זיי האָבן געציילט, די חכמים פון בית דין האָבן אָפגעשטימט) אז אויב דאָס (פעלד) איז געווען ביים סיקריקון צוועלף חדשים, איז ווער עס וויל עס קומען קויפן פריער, האָט זוכה געווען (מעג ער עס קויפן, אפילו ווען דער בעל הבית קאָן יאָ קויפן), אָבער ער דארף געבן דעם בעל הבית א פערטל. **אין דער גמרא זענען פאראן צוויי דיעות וועגן דעם „פערטל", צי מען מיינט א פערטל פון געלד וויפיל דאָס פעלד איז ווערט צי א פערטל פון פעלד. אין דער גמרא גטין דאָ אויף דער משנה זענען צוליב די ווערטער „הרוגי מלחמה" פאראן די סיפורים וועגן חורבן ירושלים, חורבן ביתר, די אגדות החורבן.**

ז. חרש, א טויב־שטומער קאָן (ביים קויפן זאכן) געבן צייכנס (רומז) און מען קאָן אים געבן צייכנס (נרמז). **מען גיט צייכנס מיט די הענט און מיטן קאָפּ, און דער פארקויף און דער קויף איז גוט אויפן יסוד פון די צייכנס.** ובן, און בן בתירא זאָגט, אז אויך דורך מאכן מיט די ליפן (קופץ) און דורך מאכן צו אים מיט די ליפן (נקפץ), ביים (קויפן) מטלטלין (באוועגליכע זאכן). **דאָס געבן צייכנס דורך מאכן מיט די ליפן איז שוואכער ווי דיצייכנס מיט די הענט און מיט דעם קאָפּ. זאָגט בן בתירא, אז ביי מטלטלין, באוועגליכע זאכן, איז אויך דאָס מאכן מיט די ליפן גענוג.** הפעוטות, קליינע קינדער איז זייער קויף א קויף, און זייער פארקויף א פארקויף ביי מטלטלין (בא־

מִקָּחָן מִקָּח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמִטַּלְטְלִין: **ח** וְאֵלּוּ דְבָרִים אָמְרוּ מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לֵוִי וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. מְעָרְבִין בְּבַיִת יָשָׁן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. בּוֹר שֶׁהוּא קָרוֹב לָאַמָּה מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם גָּזֵל מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גָּזֵל גָּמוּר. מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גָּזֵל מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גָּזֵל גָּמוּר. עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת מַה שֶּׁתַּחְתָּיו גָּזֵל מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גָּזֵל גָּמוּר. אֵין מְמַחִין בְּיַד עֲנִיֵּי גוֹיִם בְּלֶקֶט שִׁכְחָה

וועגליכע זאכן). מיט „פעוטות", קליינע מיינט מען 7־8 יעריקע קינדער, וואָס האָבן **א שארפן שכל, אָדער 9־10 יעריקע קינדער אפילו זיי האָבן ניט קיין שארפן שכל.**

ח. ואלו, און די דאָזיקע זאכן האָט מען געזאָגט צוליב שלום וועגן (מפני דרכי שלום). **מען האָט איינגעפירט די תקנות וואָס קומען ווייטער אין די משנות ביז צום סוף פרק, כדי עס זאָל ניט זיין קיין מחלוקות.** כהן, א כהן ליינט דער ערשטער (קריגט דער ערשטער די עליה צו דער ספר תורה), און נאָך אים א לוי, און נאָך אים א ישראל צוליב שלום וועגן. **לויט דעם דין פון דער תורה קאָן דער כהן, אויב ער וויל, דער־לויבן אויך א ישראל צו האָבן די עליה פאר אים. אָבער די חכמים האָבן מתקן גע־ווען, אז מען זאָל עס ניט טאָן, כדי מען זאָל זיך ניט קריגן, פארוואָס ער האָט דווקא דעם ישראל דערלויבט און ניט אן אנדערן.** מערבין, מען לייגט דעם עירוב (די עירובי חצרות, דאָס ברויט פאר א עירוב, כדי מען זאָל מעגן טראָגן אין הויף) אין אלטן הויז, צוליב שלום וועגן. מיט „אלטן הויז" (בית ישן) מיינט מען דאָס הויז, **וואו מען האָט ביז איצט געלייגט דעם עירוב. דאָס איז כדי זייטיקע מענטשן, ניט זעענדיק אין אלטן הויז דעם עירוב זאָלן ניט זאָגן אז מען טראָגט אָן א עירוב. וועגן „עירוב" זע אין דער הקדמה צו מסכתא ערובין.** בור, א ברונעם, וואָס איז נאָנט צום וואסער־קאנאל (אמה), ווערט אָנגעפילט (מיט וואסער) דער ערשטער, צוליב שלום וועגן. **דער וואסער־קאנאל האָט טירעלעך, און ווען מען וויל אָנפילן די ברונעמס פון די פעלדער מיט וואסער עפנט מען אויף די טירלעך פון קאנאל צו די ברונעמס. כדי מען זאָל זיך ניט קריגן וועמענס ברונעם מען דארף פריער אָנפילן מיט וואסער, האָט מען מתקן געווען אז וואָס נענטער א ברונעם איז צום קאנאל, ווערט ער פריער אָנגעפילט.** מצודות, נעצן (צו פאנגן) א חיה אָדער עופות אָדער פיש (איז דאָס וואָס ווערט גע־פאנגן אין דער נעץ געהערט צום בעל הבית פון דער נעץ, און אויב אן אנדערער נעמט עס צו) איז עס גזילה צוליב שלום וועגן. **דער נעץ־בעל־הבית קאָן עס ניט אויפמאָ־נען דורך בית דין, אָבער גזילה הייסט עס צוליב דער תקנה פון חכמים פאר שלום־וועגן.** ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז ריכטיקע גזילה (גזל גמור). **מען קאָן עס צוריק מאָנען דורך בית דין.** מציאת, די מציאה פון (זאכן וואָס עס געפינען) א טויב־שטומער, אָדער א מטורפנער אָדער א יינג קינד (אויב אן אנדערער נעמט עס צו ביי זיי) איז עס גזילה, צוליב שלום־וועגן. ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז ריכטיקע גזילה. **אויך דאָ האלט ר׳ יוסי אז מען קאָן עס אויפמאָנען דורך בית דין.** עני, אן אָרימאן וואָס קלאָפט אראָפ (מנקף, קלאָפט אראָפ איילבירטן) פון שפיץ פון איילבירט־בוים, איז וואָס עס איז פאראן אונ־טער אים (די איילבירטן אונטן אויף דער ערד אונטער דעם בוים, אויב אן אנדערער נעמט עס צו) איז עס גזילה, צוליב שלום וועגן, ר׳ יוסי זאָגט, אז עס איז ריכטיקע גזילה. **די מפרשים זאָגן אויפן יסוד פון דער גמרא, אז אין די אלע דריי פאלן האלט אויך ר׳ יוסי אז עס איז ניט קיין גזילה לויט דעם דין פון דער תורה, נאָר מדרבנן, אָבער מען קאָן עס אויפמאָנען דורך בית דין.** אין, מען טאָרניט פארווערן גויים אָרי־מע לייט צו זאמלען (אין די פעלדער און גערטנער) לקט, שכחה און פאה, צוליב שלום

וּפֵאָה מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם: **ט** מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר אֲבָל לֹא תָבֹר וְלֹא תִטְחַן עִמָּהּ. אֵשֶׁת חָבֵר מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ נָפָה וּכְבָרָה וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמַרְקֶדֶת עִמָּהּ אֲבָל מִשֶּׁתַּטִּיל הַמַּיִם לֹא תִגַּע עִמָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְכֻלָּן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם.

פרק ו

א הָאוֹמֵר הִתְקַבֵּל גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי אוֹ הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אִם רָצָה

וועגן. ווען א בעל הבית האָט געשניטן די תבואה פון זיין פעלד אָדער די פרוכטן פון גאָרטן, האָט ער געמוזט איבערלאָזן ביים עק פעלד צי גאָרטן אביסל תבואה און פרוכטן פאר אָרימע לייט. דאָס איז פאה. די אראָפּגעפאלענע זאנגן האָט ער ניט געטאָרט אויפקלייבן; דאָס הייסט „לקט״, און עס האָט געהערט צו אָרימע לייט. אויב ער האָט פארגעסן אביסל זאנגן צי פרוכטן, הייסט עס „שכחה״, און עס געהערט צו אָרימע לייט. זאָגט די משנה, אז מען טאָרניט שטערן אויך גויישע אָרימע לייט ווען זיי קומען דאָס נעמען (וועגן לקט, שכחה און פאה זע אין דער הקדמה צו מסכתא פאה).

ט. משאלת, א פרוי (וואָס איז אָפּגעהיטן אין די מצוות פון שמיטה־יאָר) מעג באָרגן איר פריינדין (דער פרוי) וועלכע מען איז חושד אז זי היט ניט אָפּ די שמיטה־דינים, א מעל־זיפּ (נפה), א תבואה־זיפּ (כברה), א מילכל (צו מאָלן מעל), און אן אויוון (צו באקן ברויט); אָבער זי זאָל ניט זיפּן מיט איר און ניט מאלן מיט איר. **די דאָזיקע משנה איז פאראן וואָרט ביי וואָרט אין שביעית פרק ה׳ משנה ט׳, און דאָרט געבן מיר דעם פירוש דערצו.** אשת חבר, די פרוי פון א חבר (וועלכע איז אָפּגעהיטן אין אלע דינים פון מעשרות און פון טומאה וטהרה) מעג באָרגן דער פרוי פון עם הארץ (וועלכע איז אין די דאָזיקע דינים ניט אפּגעהיטן) א מעל־זיפּ און א תבואה־זיפּ, און זי מעג מיט איר צוזאמען זיפּן תבואה און מאָלן און דורכזיפּן מעל; אָבער פון זינט מען גיסט אריין דאָס וואסער אין מעל טאָר זי זיך צו איר מער ניט צו־רירן, ווייל מען טאָר ניט העלפן די וועלכע טאָן א עבירה. **אויך די דאָזיקע משנה איז פאראן דאָרט אין שביעית פרק ה׳ משנה ט׳ און מיר געבן דאָרט דעם פירוש.** וכולן, און די אלע (זאכן וואָס די משנה האָט געזאָגט אז א פרוי מעג באָרגן איר פריינדין), האָט מען נור געזאָגט צוליב שלום וועגן; און מען מעג שטארקן די הענט פון גויים (ווינטשן זיי דערפאָלג אין זייער ארבייט) אים שמיטה־יאָר (ווען זיי ארבייטן אויף זייערע פעלדער), אָבער יידן טאָר מען ניט ווינטשן, (ווען זיי ארבייטן אין פעלד אים שמיטה); און מען דארף זיי (די גויים) באגריסן, צוליב שלום וועגן. **אויך דער דאָזיקער טייל פון דער משנה איז פאראן דאָרט אין שביעית פרק ה׳ משנה ט׳, און דאָרט געבן מיר דעם פירוש דערצו. — דערמיט האָט די משנה דאָ געענדיקט די תקנות, וואָס די חכמים האָבן איינגעפירט אָדער צוליב „תיקון העולם״, פאר דער טובה פון דער וועלט, אָדער צוליב „דרכי שלום״, צוליב שלום וועגן.**

פרק ו.

א. האומר, אז איינער זאָגט (צו א שליח), „נעם דעם דאָזיקן גט צו מיין פרוי״, אָדער „פיר אוועק דעם דאָזיקן גט צו מיין פרוי״, אויב ער (דער מאן) וויל חרטה האָבן (מבטל מאכן דעם גט, איידער די פרוי האָט אים באקומען), קאָן ער חרטה האָבן. **ווייל פאר דער פרוי איז א שלעכטע זאך וואָס זי ווערט געגט, און א שלעכטע זאך קאָן ניט א פרעמדער נעמען פאר איר אָן איר הסכם. זי ווערט נור געגט ווען זי קריגט**

לַחֲזוֹר יַחֲזוֹר. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר. לְפִיכָךְ אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל אִי אֶפְשִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ, אִם רָצָה לַחֲזוֹר יַחֲזוֹר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף הָאוֹמֶרֶת טוֹל לִי גִּטִּי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר: **ב** הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי צְרִיכָה שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים, שְׁנַיִם שֶׁאוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ אָמְרָה, וּשְׁנַיִם שֶׁאוֹמְרִים בְּפָנֵינוּ קִבֵּל וְקָרַע. אֲפִילוּ הֵן הָרִאשׁוֹנִים וְהֵן הָאַחֲרוֹנִים אוֹ אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים וְאֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִמָּהֶן.

דעם גט אין האנט. אזא שליח וואָס דער מאן מאכט, הייסט א „שליח להולכה״, אוועקצופירן דעם גט. האשה, אז א פרוי זאָגט (צו א שליח): „נעם־צו פאר מיר מיין גט״, אויב (דער מאן האָט געגעבן איר שליח דעם גט, און) ער וויל (דערנאָך) חרטה האָבן קאָן ער ניט חרטה האָבן. **אזא שליח, וועלכן די פרוי מאכט, הייסט „שליח לקבלה״, און ווי נור איר שליח נעמט צו דעם גט איז די פרוי שוין געגעט, נאָך איי־דער די פרוי האָט דעם גט באקומען. דאריבער קאָן דער מאן ניט חרטה האָבן.** לפיכך, דאריבער, אויב דער מאן האָט געזאָגט צו אים (צו איר שליח): „איך וויל ניט אז דו זאָלסט צו־נעמען פאר איר (דער פרוי) דעם גט, נאָר פיר־אוועק (דעם גט) און גיב אים איר״, אויב ער (דער מאן) וויל חרטה האָבן (נאָכדעם ווי ער האָט גע־געבן דעם שליח דעם גט, אָבער די פרוי האָט אים נאָכניט דערהאלטן) קאָן ער חרטה האָבן. **ווייל דער מאן האָט דאָך בפירוש אויסגענומען, אז דער גט זאָל זיין א גט נור ווען די פרוי וועט אים דערהאלטן.** רבן שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אויך ווען א פרוי זאָגט (צו א שליח): „נעם (טול) פאר מיר מיין גט״ אויב דער מאן וויל חרטה האָבן (נאָכדעם ווי ער האָט געגעבן דעם שליח דעם גט) קאָן ער ניט חרטה האָבן. **דאָס הייסט, אז אפילו זי זאָגט ניט צו אים מיט דעם לשון „קבלה״, נאָר מיטן לשון „נטילה״, איז ער אויך א שליח לקבלה, און ווי נור דער שליח נעמט־צו דעם גט איז די פרוי שוין געגעט און דער מאן קאָן ניט חרטה האָבן.**

ב. האשה, אז א פרוי האָט געזאָגט (צו א שליח): „נעם־צו פאר מיר מיין גט״, דארף זי האָבן צוויי פאָר (כיתות) עדות, (פון וועלכע) צוויי (עדות) זאָלן זאָגן: „פאר אונדז האָט זי געזאָגט (צום שליח אז ער זאָל צונעמען פאר איר דעם גט)״, און צוויי (עדות זאָלן זאָגן : „פאר אונז האָט ער (דער שליח) צוגענומען (דעם גט) און אים צעריסן״. **דאָס איז געווען אין דער צייט פון א גזירה, וואָס די רוימישע הערשער אין ארץ ישראל האָבן גוזר געווען אויף יידן אז זיי זאָלן ניט מקיים זיין מצוות, און אויך אויף גיטין איז געווען די גזירה, און דאריבער פלעגט מען דעם גט צערייסן; אזוי זאָגט די גמרא.** אפילו, אפילו זיי (די זעלביקע צוויי עדות) זענען די ערשטע (עדות וועלכע זאָגן אז פאר זיי האָט זי געזאָגט) און זיי (דיזעלביקע צוויי עדות) זענען די לעצטע (עדות, וועלכע זאָגן, אז פאר זיי האָט דער שליח צוגענומען דעם גט און אים צעריסן), אָדער איין (עדות) פון די ערשטע, און איין עדות פון די לעצטע, און איינער (א דריטער) איז זיך מצרף מיט זיי. **די משנה לערנט, אז מען דארף ניט דוקא האָבן 4 עדות, נאָר עס איז גענוג למשל, אז 2 עדות, ראובן און שמעון זאָגן אז זיי האָבן געהערט די פרוי זאָגן, און זיי האָבן געזען דעם שליח צו־נעמען דעם גט און צערייסן אים; און אז עס איז אויך גוט, אויב עס זענען פאראן 3 עדות, ראובן, שמעון און לוי, און ראובן און לוי זאָגן, אז זיי האָבן געהערט די פרוי זאָגן צום שליח אז ער זאָל צונעמען דעם גט, און שמעון און לוי זאָגן, אז זיי האָבן געזען דעם שליח צונעמען דעם גט און אים צעריסן. דאָס הייסט, אז לוי איז זיך מצטרף, צו ראובנען אין דעם ערשטן עדות־זאָגן, און צו שמעונען אין לעצטן עדות־זאָגן. —** נערה המאורסה, א נערה (א מיידל פון צוועלף יאָר מיט א טאָג ביז צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים) וואָס מען האָט זי מקדש געווען, קאָן זי (אָדער) איר פאָטער צונעמען איר

נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה הִיא וְאָבִיהָ מְקַבְּלִין אֶת גִּטָּהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵין שְׁתֵּי יָדַיִם זוֹכוֹת כְּאֶחָת, אֶלָּא אָבִיהָ מְקַבֵּל אֶת גִּטָּהּ בִּלְבָד. וְכָל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר אֶת גִּטָּהּ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְגָּרֵשׁ: **ג** קְטַנָּה שֶׁאָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי, אֵינוֹ גֵט עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַבַּעַל לַחֲזוֹר יַחֲזוֹר. שֶׁאֵין קָטָן עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ אָבִיהָ צֵא וְהִתְקַבֵּל לְבִתִּי גִּטָּהּ, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר לֹא יַחֲזִיר. הָאוֹמֵר תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר פָּסוּל, הֲרֵי הִיא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר כָּשֵׁר. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם

גט. מיר האָבן אין כתובות פרק ד׳ משנה ד׳ געלערנט, אז אזא מיידל, א נערה, **קאָן איר פאָטער צונעמען פאר איר די קידושין, מקדש זיין איר צו א מאן, אפילו קייגן איר ווילן.** זאָגט די משנה, אז אויב א מאן האָט זי מקדש געווען („מאורסה״, **זע וועגן דעם אין דער הקדמה צו מסכתא כתובות**), און דער מאן וויל זי גטן, **קאָן צונעמען דעם גט אָדער די נערה אליין, אָדער איר פאָטער; מחמת אויך די נערה אליין, ווייל זי איז שוין אלט צוועלף יאָר מיט א טאָג הייסט זי א גרויסע ,א דערוואקסענע און קאָן שוין צונעמען דעם גט.** אָמר, האָט ר׳ יהודה געזאָגט, אז צוויי הענט קאָנען ניט זוכה זיין אין דערזעלביקער צייט, נאָר איר פאָטער אליין קאָן צונעמען אין גט. מיט „צוויי הענט״ מיינט מען אי זי אי **דער פאָטער.** וכל, און יעדע (פרוי) וועלכע קאָן ניט היטן איר גט, קאָן זי ניט ווערן געגטט. מען מיינט אז אויב **די פרוי איז א גאָר יינג קינד, יינגער פון 7־8 יאָר, אז ווען מען גיט איר דעם גט וועט זי אים ניט קאָנען היטן, קאָן דער מאן זי ניט גטן, און אפילו איר פאָטער קאָן פאר איר ניט צונעמען דעם גט.** מען לערנט דאָס אָפּ פון פסוק (דברים כ״ד) „ושלחה מביתו, **און ער וועט זי אוועקשיקן פון זיין הויז״, אז מען קאָן גטן נור אזעלכע וואָס ווען מען שיקט זי אוועק קומט זי ניט צוריק, אָבער ניט אזא יינג קינד, וואָס האָט ניט קיין שכל, און אז מ׳שיקט זי אוועק קומט זי צוריק.**

ג. קטנה, אז א קליינע (יינגע פרוי, ניט עלטער פון צוועלף יאָר מיט א טאָג, וועלכע האָט שוין א מאן) האָט געזאָגט (צו א שליח): „נעם־צו פאר מיר מיין גט״, איז ער ניט קיין גט (ווערט זי ניט געגטט) סיידן ווען דער (גט) קומט אָן צו איר; דאריבער אויב דער מאן וויל חרטה האָבן (נאָכדעם ווי ער האָט געגעבן דעם שליח דעם גט און די פרוי האָט אים נאָכניט דערהאלטן) קאָן ער חרטה האָבן, ווייל א קליינער (א קטן, צי א קטנה) קאָן ניט מאכן קיין שליח· **ממילא איז דער שליח ניט איר שליח, און זי ווערט געג׳גט נור ווען זי דערהאלט דעם גט.** אבל, אָבער אויב איר (דער קליינער פרוי׳ס) פאָטער זאָגט צו אים (צום שליח): „גיי און נעם־צו פאר מיין טאָכטער איר גט״, אויב ער (דער מאן) וויל חרטה האָבן, קאָן ער ניט חרטה האָבן. **ווייל איר פאָטער קאָן דאָך פאר איר צונעמען דעם גט, און ער איז דאָך א דערוואקסענער מענטש, דאריבער קאָן ער מאכן אויך דעם „שליח לקבלה״.** — האומר, אז איינער זאָגט (צו א שליח): „גיב דעם דאָזיקן גט צו מיין ווייב אין יענעם אָרט״ (ער האָט אים אָנגערופן דאָס אָרט), און ער (דער שליח) האָט אים איר געגעבן אין אן אנדער אָרט, איז ער (דער גט) פסול. **ווייל דער מאן האָט מקפיד געווען, אז דוקא נור אין דעם דאָ־זיקן אָרט זאָל ער געבן דעם גט, ניט וועלנדיק אז מען זאָל אין אנדערע ערטער רעדן אויף אים שלעכטס.** הרי היא, (אויב אָבער דער מאן האָט געזאָגט צום שליח: „געב דעם דאָזיקן גט מיין פרוי), זי געפינט זיך אין יענעם אָרט״, און ער (דער שליח) האָט אים אירגעגעבן אין אן אנדער אָרט, איז ער (דער גט) כשר. **ווייל דאָס הייסט, אז דער מאן האָט אים נור אָנגעוויזן דאָס אָרט** (מראה מקום) **וואו זי געפינט זיך, אָבער ער האָט ניט מקפיד געווען אז עס זאָל זיין דוקא אין דאָזיקן אָרט.** האשה, אז א פרוי האָט געזאָגט (צו א שליח) „נעם צו פאר מיר מיין גט אין יענעם אָרט״, און ער האָט

פְּלוֹנִי וְקִבְּלוּ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר פָּסוּל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר. הָבֵא לִי גִטִּי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי וֶהֱבִיאוּ לָהּ מִמָּקוֹם אַחֵר כָּשֵׁר: **ד** הָבֵא לִי גִטִּי, אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. הִתְקַבֵּל לִי גִטִּי, אֲסוּרָה מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד. הִתְקַבֵּל לִי גִטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְאוֹתוֹ מָקוֹם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר מִיָּד: **ה** הָאוֹמֵר כִּתְבוּ גֵט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, גָּרְשׁוּהָ, כִּתְבוּ אִגֶּרֶת וּתְנוּ לָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. פִּטְרוּהָ, פַּרְנְסוּהָ, עֲשׂוּ לָהּ כְּנִמּוֹס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי, לֹא אָמַר כְּלוּם.

אים צוגענומען פאר איר אין אן אנדערער אָרט, איז ער פסול; און ר׳ אליעזר איז מכשיר. **ר׳ אליעזר האלט, אז ווייל א פרוי קאָן דאָך ווערן געגט אפילו ווען זי וויל ניט (בעל כרחה), האָט זי ניט מקפיד געווען אז עס זאָל דוקא זיין אין יענעם אָרט.** הבא, (אויב אָבער זי האָט צום שליח געזאָגט): „ברענג מיר (הבא לי) מיין גט פון יענעם אָרט״, און ער האָט איר אים געבראכט פון אן אנדער אָרט, איז ער כשר. **דאָ זענען אויך די חכמים מודה, ווייל קוים ווערט זי ניט געגט דורך דעם שליח׳ס צונעמען דעם גט, נאָר ער מוז אים צוערשט ברענגען צו איר, איז זי ניט מקפיד.**

ד. הבא לי, (אויב א פרוי זאָגט צום שליח): „ברענג מיר מיין גט״, מעג זי עסן תרומה (אויב זי איז א טאָכטער פון א ישראל און די פרוי פון א כהן) ביז דער גט וועט קומען צו איר. **די טאָכטער פון א ישראל טאָרניט עסן קיין תרומה (די הייליקע תבואה און פרוכטן וואָס מען שיידט אָפּ און מען גיט צום כהן). אָבער אויב זי איז דאָס ווייב פון א כהן מעג זי עסן תרומה. לערנט די משנה אז מיט „הבא לי״, האָט זי געמיינט, אז זי זאָל ווערן געגט נור ווען זי וועט דעם גט באקומען און דעריבער כל זמן זי האָט נאָכניט דערהאלטן דעם גט, איז זי דעם כהנ׳ס פרוי און זי מעג עסן תרומה.** התקבל לי, אויב אָבער זי האָט דעם שליח געזאָגט): „נעם צו פאר מיר מיין גט״, טאָר זי באלד ניט עסן קיין תרומה. **ווייל זי ווערט געגט גלייך ווי דער שליח נעמט דעם גט, און אזוי ווי זי ווייסט דאָך ניט, ווען ער האָט אים גענומען, און טאָמער האָט ער אים באלד גענומען, דעריבער טאָר זי באלד ניט מער עסן קיין תרומה.** התקבל לי, (אויב אָבער זי האָט געזאָגט) : נעם צו פאר מיר מיין גט אין יענעם אָרט״ מעג זי עסן תרומה ביז דער גט קומט אָן אין יענעם אָרט: ר׳ אליעזר אסרט (די פרוי צו עסן תרומה) שוין פון באלד. **ווייל ר׳ אליעזר האלט דאָך פריער, אז אפילו דער שליח נעמט צו דעם גט אין אן אנדער אָרט, איז זי אויך געגט, דעריבער טאָר זי ניט עסן קיין תרומה ווי נור דער שליח איז אוועקגעגאנגען פון איר; מחמת עס קאָן זיין אז דער מאן האָט אים גלייך געטראָפן און אים געגעבן דעם גט.**

ה. האומר, אז איינער זאָגט: שרייבט א גט און גיט צו מיין פרוי״, (אָדער ער זאָגט): „גרשוה, גט איר״ (אָדער): „שרייבט א אגרת און גיט אים איר״, זאָלן זיי (די מענטשן צו וועמען ער האָט געזאָגט) שרייבן (א גט) און איר געבן. **ווייל די אלע ווערטער זענען ווערטער פון א גט; אפילו דאָס וואָרט „אגרת״ (א בריף) מיינט אויך א גט, ווייל אין גט איז פאראן דאָס וואָרט „אגרת שבוקין״ (דער בריף צו פארלאָזן).** פטרוה, (אויב אָבער ער האָט געזאָגט): „פטר׳ט איר״, (אָדער) „פרנסוה, באזאָרגט איר״, (אָדער) „עשו לה כנימוס, טוט איר ווי דאָס געזעץ״, אָדער עשו לה כראוי, טוט איר ווי עס דארף צו זיין״, האָט ער גאָרניט געזאָגט. **ווייל יעדעס וואָרט פון די ווערטער קאָן מען אויסטייטשן, אז ער האָט דערמיט ניט געמיינט קיין גט. „פטרן״ קאָן זיין לייכטער מאכן איר חובות. „פרנסוה״, „פארזאָרגן איר״, קאָן מען מיינען מיט פרנסה. „טאָן ווי דאָס געזעץ״ קאָן מען מיינען — געבן איר צו עסן, מלבושים, ווי דאָס געזעץ פארלאנגט פון א מאן פאר א ווייב. און אזוי איז אויך „טאָן איר ווי עס דארף צו זיין״, קאָן זיין געבן איר צו עסן און מלבושים. „נימוס״ איז דאָס גריכישע וואָרט „נאמאָס״, „געזעץ״, און דערפון איז אויך „נימוס׳, ווי דער שטייגער איז,**

בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים הַיּוֹצֵא בְקוֹלָר וְאָמַר כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְפָרֵשׁ וְהַיּוֹצֵא בְשַׁיָּרָא. רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר אַף הַמְסֻכָּן: **ו** מִי שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ לְבוֹר וְאָמַר כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלוֹ יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. הַבָּרִיא שֶׁאָמַר כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, רָצָה לְשַׂחֵק בָּהּ. מַעֲשֶׂה בְבָרִיא אֶחָד שֶׁאָמַר כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי וְעָלָה לְרֹאשׁ הַגַּג וְנָפַל וָמֵת, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמְרוּ חֲכָמִים אִם מֵעַצְמוֹ נָפַל הֲרֵי זֶה גֵט, אִם הָרוּחַ דְּחָאַתּוּ אֵינוֹ גֵט: **ז** אָמַר לִשְׁנַיִם תְּנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי אוֹ לִשְׁלֹשָׁה כִּתְבוּ גֵט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ

ווי דער מנהג איז. — בראשונה, אין אָנהייב (אין די ערשטע צייטן, אמאָל) האָבן זיי (די חכמים) געזאָגט, אז איינער גייט ארויס געהרגט צו ווערן („בקולר", מען פירט אים ארויס לויט דעם באפעל פון מלכות צו הרגענען אים), און ער האָט געזאָגט: „שרייבט א גט צו מיין פרוי", זאָל מען שרייבן (דעם גט) און איר געבן. **כאָטש ער האָט ניט געזאָגט „מען זאָל געבן", אָבער וויל ער גייט דאָך געהרגט ווערן, פארשטייט מען, אז ער האָט ניט געמיינט בלויז שרייבן, נאָר אויך געבן, און צוליב שרעק האָט ער ניט דערזאָגט די ווערטער. „קולר" איז דאָס לאטייניש וואָרט „קאלארע", א קייט וואָס מען לייגט ארויף אויף דעם האלדז פון ארעסטירטע מענטשן, אממייסטן אזעלכע, וועלכע מען פירט געהרגט צו ווערן.** חזרו, האָבן זיי (די חכמים) דערנאָך גענומען זאָגן, אז (דערזעלביקער דין איז) אויך ביי איינעם וועלכער פאָרט אוועק אין א וויטער ים־רייזע (המפרש) און ווער עס פאָרט אוועק מיט א קאראוואן (בשיירה, מיט א מחנה אין א וויטער מדבר־רייזע). **אויך אויב אזעלכער זאָגט: „שרייבט א גט צו מיין פרוי", שרייבט מען און מען גיט אים איר. וועגן „מפרש" זע נדרים פרק ג' משנה ו'. וועגן „שיירה" זע עירובין פרק א' משנה ח'.** ר' שמעון השזורי זאָגט, אז אויך א לעבנס געפערליך קראנקער (המסוכן). **אויב ער זאָגט: „שרייבט א גט פאר מיין פרוי" שרייבט מען און מען גיט איר דעם גט. פון דעם סתם וואָרט אין רשי „חולה" לערנען אָפּ די מפרשים, אז יעדער קראנקער ווערט בנוגע דעם דאָזיקן דין באטראכט ווי א מסוכן, א לעבנס־געפערליך־קראנקער.**

ו. מי, אויב איינער ליגט אין א גרוב (מושלך בבור, אריינגעפאלן אין א גרוב) און ער זאָגט, אז ווער עס הערט זיין קול זאָל שרייבן א גט צו זיין ווייב, זאָל מען שרייבן (דעם גט) און געבן צו זיין ווייב. רשי זאָגט, **אז דער מענטש האָט דאביי געזאָגט ווי ער הייסט און פון וועלכער שטאָט ער איז.** הבריא, אז א געזונטער מענטש האָט געזאָגט: „שרייבט א גט צו מיין פרוי", האָט ער געמיינט (נור) שפאס צו מאכן איבער איר, **ווייל ער האָט ניט געזאָגט „און גיט איר", נעמט מען עס אָן נור פאר א שפאס.** מעשה, עס איז געווען א מעשה מיט א געזונטן מענטש, וועלכער האָט געזאָגט: „שרייבט א גט צו מיין פרוי", און ער איז ארויפגעגאנגען אויפן שפיץ דאָך און איז אראָפּגעפאלן און איז געהרגעט געוואָרן, האָט ר' שמעון בן גמליאל געזאָגט, אז די די חכמים האָבן געזאָגט, אז אויב ער איז פון זיך אליין אראָפּגעפאלן (ער האָט זיך אראָפּגעוואָרפן) איז עס א גט, און אויב דער ווינט האָט אים אראָפּגעשטויסן, איז עס ניט קיין גט. **די גמרא זאָגט, אז פאר דעם וואָרט „מעשה" אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער (חסורי מחסרא) און עס דארף זיין: „און אויב דער סוף האָט באוויזן אויפן אָנהייב (אז דער געזונטער מענטש האָט געוואוסט אז ער גייט שטארבן) איז עס א גט"; און דערויף ווערט דערציילט די מעשה אלס ראיה דערצו.**

ז. אמר, אז איינער האָט געזאָגט צו צוויי (מענטשן) „גיט א גט צו מיין פרוי", אָדער (ער האָט געזאָגט) צו דריי (מענטשן) „שרייבט א גט און גיט צו מיין פרוי", זאָלן זיי (אליין) שרייבן (דעם גט) און געבן (צו דער פרוי). **זיי קאָנען ניט הייסן א סופר שרייבן, און אנדערע עדות חתמען, נאָר זיי אליין מוזן שרייבן און זיי אליין זיין**

יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. אָמַר לִשְׁלֹשָׁה תְּנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאמְרוּ לַאֲחֵרִים וְיִכְתְּבוּ מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאָן בֵּית דִּין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְזוֹ הֲלָכָה הֶעֱלָה רַבִּי חֲנִינָא אִישׁ אוֹנוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין, מְקֻבָּל אֲנִי בְּאוֹמֵר לִשְׁלֹשָׁה תְּנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, שֶׁיֹּאמְרוּ לַאֲחֵרִים וְיִכְתְּבוּ, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאָן בֵּית דִּין. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי נוֹמִינוּ לַשָּׁלִיחַ אַף אָנוּ מְקֻבָּלִין שֶׁאֲפִילוּ אָמַר לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם תְּנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, שֶׁיִּלְמְדוּ וְיִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. אָמַר לַעֲשָׂרָה כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, אֶחָד כּוֹתֵב וּשְׁנַיִם חוֹתְמִין. כֻּלְּכֶם כְּתֹבוּ, אֶחָד כּוֹתֵב וְכֻלָּם חוֹתְמִין. לְפִיכָךְ אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זֶה גֵט בָּטֵל:

פרק ז

א מִי שֶׁאֲחָזוֹ קוֹרְדְּיָקוֹס וְאָמַר כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, לֹא אָמַר כְּלוּם.

די עדות און זיי אליין געבן. און ביי דריי מענטשן, ווייל ער האָט זיי געזאָגט „שרייבט א גט און גיט“, האָט ער ניט געמיינט זיי צו מאכן פאר א בית דין (3 מענטשן קאָנען זיין א בית דין), נאָר זיי אליין שרייבן און חתמענען און גיבן. אָמר לשלשה, אויב ער האָט געזאָגט צו דריי (מענטשן): „גיט א גט מיין פרוי“ (און ער האָט צו זיי ניט געזאָגט: „שרייבט“), קאָנען זיי הייסן אנדערע שרייבן (און חתמענען דעם גט), ווייל ער האָט זיי געמאכט פאר א בית דין, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **ווייל ער האָט זיי ניט געזאָגט, אז זיי זאָלן שרייבן, האָט ער געמיינט, אז זיי זאָלן זיין דאָס בית דין, וואָס הייסט שרייבן און חתמען.** וזו, און די דאָזיקע הלכה האָט חנניה איש אונו (דער מאן פון אָרט אונו) ארויפגעבראכט פון תפיסה־הויז (וואו ר׳ עקיבא איז געזעסן ארעסטירט, און ר׳ עקיבא האָט געפסקנט די הלכה): איך האָב א קבלה אז איינער זאָגט צו דריי (מענטשן) „גיט א גט צו מיין פרוי“ אז זיי זאָלן הייסן אנדערע שרייבן, ווייל ער האָט זיי געמאכט פאר א בית דין. **ר׳ עקיבא איז געוועזן אין תפיסה פון די רוימער, וועלכע האָבן אים דערנאָך אומגעבראכט אויף קידוש השם. ווען מען האָט געוואָלט וויסן א הלכה האָט מען געשיקט א שליח אין דער תפיסה צו פרעגן ר׳ עקיבא. דאָס מאָל איז געוועזן דער שליח חנניה דער מאן פון אונו (אן אָרט אין ארץ ישראל, ווערט דערמאָנט אין תנך; ניט ווייט פון לוד, ווי די גמרא כתובות קי״א זאָגט מלוד לאונו שלשה מילין).**
אָמר ר׳ יוסי, האָט ר׳ יוסי געזאָגט: מיר האָבן געזאָגט (נומינו) צום שליח (צו חנניה), אז אויך מיר האָבן (אנדערע) קבלה, אז אפילו איינער זאָגט צום בית דין הגדול אין ירושלים: „גיט א גט צו מיין פרוי“, אז זיי זאָלן זיך אויסלערנען (צו קענען שרייבן) און זאָלן (אליין) שרייבן און געבן. **אויב דאָס בית דין זענען ניט קיין סופרים זאָלן זיי זיך אויסלערנען; מחמת דער מאן האָט געמיינט, אז זיי אליין זאָלן שרייבן.** אָמר לעשרה, אויב ער (דער מאן) האָט געזאָגט צו צען מענטשן: שרייבט א גט צו מיין פרוי“, זאָל איינער (פון זיי) שרייבן און צוויי (פון זיי) זאָלן חתמען (אלס עדות; (אויב ער האָט זיי געזאָגט) „שרייבט איר אלע (כולכם כתובו)“, זאָל איינער שרייבן און אלע זאָלן חתמען (אלס עדות); (און) דאריבער, אויב איינער פון זיי איז געשטאָרבן, איז דער דאָזיקער גט בטל. **ווייל ער האָט בפירוש געזאָגט אז זיי אלע.**

פרק ז.

א. מי, אויב איינעם האָט אָנגעכאפט די צערידערונגס־קראנקייט (קורדייקוס, פון וואָס ביים מענטש ווערט מטושטש דער געדאנק) און ער האָט געזאָגט: „שרייבט א גט צומיין פרוי“, האָט ער גאָרניט געזאָגט: **מחמת מען באטראכט אים אז ער ווייסט ניט וואָס עס טוט זיך מיט אים און זיין זאָגן האָט ניט קיין ווערט. מען קאָן דאריבער ניט שרייבן קיין גט. די גמרא זאָגט אז „קורדייקוס“ איז א סאָרט דיבוק וואָס נעמט ארום דעם מענטש צוליב טרינקן פרישן וויין. ר׳ בנימין מוספיא אין „מוסף הערוך“ ווייזט אָן אויף דעם גריכישן וואָרט „קארדיאקאס“, הארץ־קראנקייט. דער רמבם**

אָמַר כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי וַאֲחָזוֹ קוּרְדְיָקוֹס וְחָזַר וְאָמַר אַל תִּכְתְּבוּ, אֵין דְּבָרָיו הָאַחֲרוֹנִים כְּלוּם. נִשְׁתַּתֵּק וְאָמְרוּ לוֹ נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה פְעָמִים, אִם אָמַר עַל לָאו לָאו וְעַל הֵן הֵן, הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ: **ב** אָמְרוּ לוֹ נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְאָמַר לָהֶם כְּתֹבוּ, אָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב וּלְעֵדִים וְחָתְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁכְּתָבוּהוּ וַחֲתָמוּהוּ וּנְתָנוּהוּ לוֹ וְחָזַר וּנְתָנוֹ לָהּ, הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל, עַד שֶׁיֹּאמַר לַסּוֹפֵר כְּתֹב וְלָעֵדִים חֲתֹמוּ: **ג** זֶה גִּטֵּךְ אִם מַתִּי, זֶה גִּטֵּךְ אִם מַתִּי מֵחֹלִי זֶה, זֶה גִּטֵּךְ לְאַחַר מִיתָה, לֹא אָמַר כְּלוּם. מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי, מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי, הֲרֵי זֶה גֵּט. מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, גֵּט וְאֵינוֹ גֵט, אִם מֵת חוֹלֶצֶת וְלֹא

טייטשט אז עס איז א סאָרט חולי נופל, עפּילעפּסיע. אָמר, אויב איינער האָט געזאָגט: „שרייבט א גט צו מיין פרוי", און דערנאָך האָט אים אָנגעכאַפּט די צערודערונגס קראַנקהייט (קורדייקוס) און ער האָט געזאָגט: „איר זאָלט ניט שרייבן", זענען זיינע לעצטע ווערטער גאָרניט. **און מען שרייבט יאָ דעם גט, מחמת ער האָט חרטה ניט ווען ער האָט א קלאָרן דעת.** נשתתק, אויב איינער איז שטום געוואָרן, און מען האָט געזאָגט צו אים (מען פרעגט אים): „זאָלן מיר שרייבן א גט צו דיין ווייב." און ער האָט צוגעשאָקלט מיט זיין קאָפּ (אויף יאָ), אונטערזוכט מען אים דריי מאָל, (און) אויב ער האָט אויף (א זאַך פון) ניין געזאָגט (צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ) „ניין", און אויף (א זאַך פון) יאָ, האָט ער צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ „יאָ", זאָל מען שרייבן דעם גט און געבן (דער פרוי). **די גמרא זאָגט, אז מען פרעגט אים למשל אויף ווינטער-פרוכטן אים זומער און אויף זומער-פרוכטן אים ווינטער. בכלל מיינט מען, אז מען פאָרשט אים אויס, צי ער איז ביים קלאָרן דעת, צי ער ענטפערט אויף זאכן ריכטיק.**

ב. אמרו, אויב זיי (מענטשן) האָבן צו אים (צו א געזונטן מענטש, אָדער צו א קראַנקן וועלכער איז ביים דעת) געזאָגט: „זאָלן מיר שרייבן א גט צו דיין ווייב?", און ער האָט צו זיי געזאָגט: „שרייבט", (און) זיי האָבן געזאָגט צו א סופר און ער האָט געשריבן (דעם גט) און צו עדות און זיי האָבן (דעם גט) געחתמעט, כאָטש (נאָכדעם) ווי מען האָט דעם גט געשריבן און געחתמעט, האָבן זיי אים (דעם מאַן) געגעבן דעם גט, און ער האָט אים געגעבן צו איר (צו דער פרוי), איז דער גט בטל (ער טויג ניט), סיידן ער זאָל זאָגן צום סופר „שרייב", און צו די עדות „חתמעט". **מען מיינט דאָ, אז אויב דער מאַן איז געשטאָרבן אָן קינדער איז דער גט קיין גט ניט און די פרוי דאַרף נעמען חליצה.**

ג. זה גטך, (אויב איינער גיט זיין פרוי א גט און ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל שטאַרבן", (אָדער) „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל שטאַרבן פון דער דאָזיקער קראַנקהייט", אָדער „דאָס זאָל זיין דיין גט נאָך (מיין) טויט", האָט ער גאָרניט געזאָגט. **מחמת מען נעמט אָן ביי די אלע לשונות, אז ער האָט געזאָגט אז זי זאָל ווערן געגעט נאָך זיין טויט, און נאָכן טויט קאָן מען ניט גטן א פרוי; א גט מוז חל זיין, גילטיג ווערן, ווען דער מאַן לעבט נאָך.** מהיום, (אויב ער האָט געזאָגט: „דאָס איז דיין גט) פון היינט אָן אויב איך וועל שטאַרבן", אָדער פון איצט אָן אויב איך וועל שטאַרבן, איז ער א גט. **ווייל ער האָט דאָך בפירוש געזאָגט, אז אויב ער וועט שטאַרבן זאָל זי שוין זיין געגעט פון היינט אָדער פון איצט אָן, און דאָס שטאַרבן איז נור א תנאי, אז ער נעמט אויס, אז דער גט זאָל זיין שוין היינט אָדער איצט גילטיג נאָר מיטן תנאי אויב ער וועט שטאַרבן.** מהיום ולאחר מיתה, (אויב ער האָט, איר געזאָגט): „פון היינט און נאָכן טויט", איז ער א גט און ניט קיין גט, און אויב ער איז געשטאָרבן (אָן קינדער), זאָל זי נעמען חליצה אָבער ניט מיובם ווערן (חתונה האָבן מיטן מאַנ'ס ברודער טאָר זי ניט). **מחמת עס איז א ספק צי דער אויסדרוק „און נאָכן טויט" (ולאחר מיתה) איז א תנאי, צי דאָס האָט ער חרטה געהאַט פון דעם**

מִתְיַבֶּמֶת. זֶה גִּטֵּךְ מֵהַיּוֹם אִם מַתִי מֵחֳלִי זֶה, וְעָמַד וְהָלַךְ בַּשּׁוּק וְחָלָה וּמֵת, אוֹמְדִין אוֹתוֹ, אִם מֵחֲמַת חֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת, הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאִם לָאו, אֵינוֹ גֵט: ד לֹא תִתְיַחֵד עִמּוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִילוּ עֶבֶד אֲפִילוּ שִׁפְחָה חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּהּ גַּס בָּהּ בְּשִׁפְחָתָהּ. מָה הִיא בְּאוֹתָן הַיָּמִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּאֵשֶׁת אִישׁ לְכָל דְּבָרֶיהָ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת: ה הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז,

וואָרט „פון היינט אָן". און דעריבער דאַרף זי נעמען חליצה טאָמער איז עס ניט קיין גט, אָבער איר מאַנ׳ס ברודער טאָר זי ניט מייבם זיין (חתונה האָבן מיט איר) טאָמער איז עס יאָ א גט, און מיט דער געגטער פרוי פון פארשטאָרבענעם ברודער (אפילו ער איז געשטאָרבן אָן קינדער) טאָר מען ניט חתונה האָבן. וועגן חליצה און יבום זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות. זה גטך מהיום, (אויב ער איז קראַנק געווען און ער האָט צו איר געזאָגט) : „דאָס זאָל זיין דיין גט פון היינט אָן אויב איך וועל שטאָרבן פון דער דאָזיקער קראַנקייט", און ער איז אויפגעשטאַנען (פון דער קראַנקייט) און ער איז געגאַנגען אין גאַס, און ער איז (ווידער קראַנק געוואָרן) און ער איז געשטאָרבן. שאַצט מען אים אָפּ: אויב ער איז געשטאָרבן צוליב דער ערשטער קראַנקייט איז עס א גט, און אויב ניט, איז עס ניט קיין גט. די מפרשים זאָגן, אז אפילו ער איז ניט געשטאָרבן פון דער ערשטער קראַנקייט, נאָר די ערשטע קראַנקייט האָט דערפירט צו דער צווייטער קראַנקייט, פון וועלכער ער איז געשטאָרבן, איז עס אויך א גט.

ד. לא תתיחד, זי (די פרוי וואָס דער מאַן האָט איר געגעבן א גט „פון איצט אויב איך וועל שטאַרבן" אין דער פריערדיקער משנה) זאָל ניט בלייבן אליין מיט אים (תתיחד,(בלייבן אליין), נאָר (זי קאָן זיך טרעפן מיט אים ווען עס זענען פאַראַן) דאַביי עדות, אפילו (עס איז פאַראַן) א שקלאַף, א שקלאַפין, א חוץ איר אייגענע שקלאַפין, ווייל איר (דער פרוי׳ס) האַרץ איז גרויס איבער איר (לבה גס בה, זי שעמט זיך ניט פאַר איר). זי טאָר ניט בלייבן מיטן מאַן אליין, ווייל טאָמער וועט ער לעבן מיט איר, און דאַביי מיינען לשם קידושין (אז ער נעמט זי צוריק פאַר א ווייב) און זי וועט דאַרפן האָבן אן אנדערן גט. מה היא, וואָס איז זי (די פרוי) אין די דאָזיקע טעג? תוספות טייטשט, אז דאָס מיינט מען די פרוי וואָס דער מאַן האָט איר געגעבן דעם גט „פון היינט אָן אויב איך וועל שטאַרבן". רשי און דער ברטנורא טייטשן אז דאָס מיינט מען א פרוי וואָס דער מאַן האָט איר געגעבן א גט און געזאָגט צו איר „דו זאָלסט ווערן געגט דאַמאָלס ווען איך לעב נאָך אויב איך וועל שטאַרבן". ר׳ יהודה זאָגט, אז (אין די דאָזיקע טעג) איז זי ווי אן אשת איש (א פאַרהייראַטעטע פרוי) אין אלע אירע זאַכן. ר׳ יהודה האַלט, אז דער מאַן האָט געמיינט, אז דער גט זאָל חל זיין, ווערן גט, ערשט א שעה איידער ער וועט שטאַרבן (סמוך למיתה), און ביז דאַמאָלס איז זי אן אשת איש. ר׳ יוסי זאָגט, אז זי איז (אין די דאָזיקע טעג) יאָ געגט און ניט געגט. מחמת יעדע שעה איז א ספק צי דאָס איז די שעה פאַרן טויט, און כאָטש ער איז אין א שעה אַרום ניט געשטאָרבן, זאָגט מען דאַביי „ברירה", אז עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז זי איז ניט געווען געגט. דעריבער איז זי כסדר א ספק אשת איש און א ספק געגט. אויב א פרעמדער מאַן האָט געלעבט מיט איר בשוגג דאַרף ער ברענגען א „אשם תלוי", א קרבן וואָס קומט ווען מען טוט א ספק האַרבע עבירה בשוגג (זע אין דער הקדמה צו מסכתא כריתות).

ה. הרי זה, (אויב איינער זאָגט צו זיין פרוי): „דאָס איז דיין גט, מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט מיר געבן צוויי הונדערט גילדן (זוז)", איז זי געגט, און זי זאָל געבן. די משנה לערנט אז דער גט איז גוט שוין פון איצט אָן אויב זי וועט שפּעטער געבן דאָס געלט, און אפילו דער גט איז אין דער צווישן־צייט פאַרפאַלן געוואָרן איז

הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת וְתִתֵּן, עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מִכָּאן וְעַד שְׁלשִׁים יוֹם, אִם נָתְנָה לוֹ בְּתוֹךְ שְׁלשִׁים יוֹם, מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מַעֲשֶׂה בְּצַידָן בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי אִצְטְלִיתִי וְאָבְדָה אִצְטְלִיתוֹ, וְאָמְרוּ חֲכָמִים תִּתֵּן לוֹ אֶת דָּמֶיהָ: ו הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא, עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי, כַּמָּה הִיא מְנִיקָתוֹ, שְׁתֵּי שָׁנִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שְׁמֹנָה עָשָׂר חֹדֶשׁ. מֵת הַבֵּן אוֹ שֶׁמֵּת הָאָב, הֲרֵי זֶה גֵּט. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא שְׁתֵּי שָׁנִים, עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי שְׁתֵּי שָׁנִים, מֵת הַבֵּן אוֹ שֶׁמֵּת הָאָב אוֹ שֶׁאָמַר הָאָב אִי אֶפְשִׁי שֶׁתְּשַׁמְּשֵׁנִי, שֶׁלֹּא בְהַקְפָּדָה, אֵינוֹ גֵּט. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל

זי אויך געגט. על מנת, (אויב ער האָט איר געזאָגט): „מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט מיר געבן (די צוויי הונדערט גילדן) פון היינט אָן און ביז דרייסיק טעג", אויב זי האָט אים געגעבן אין די דרייסיק טעג איז זי געגט, און אויב ניט איז זי ניט געגט. **אפילו זי האָט אים נאָך די דרייסיק טעג געגעבן איז זי ניט געגט.** אָמר, האָט ר' שמעון בן גמליאל געזאָגט, אז עס איז געווען א מעשה אין דער שטאָט צידון מיט איינעם, וועלכער האָט געזאָגט צו זיין ווייב: „דאָס איז דיין גט מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט מיר געבן מיין אָבער־מאַנטל (איצטליתי)", און דער אָבער־מאַנטל איז פארלוירן געגאַנגען, און די חכמים האָבן געזאָגט, אז זי זאָל אים געבן דאָס געלט (דעם ווערט פון אָבער־מאַנטל). **די גמרא זאָגט, אז אין דער משנה פעלן עטליכע ווערטער, און עס דארף זיין: אויב ער האָט איר געזאָגט „מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט מיר געבן מיין אָבערמאַנטל" און ער איז פארלוירן געגאַנגען איז עס ניט קיין גט. דערויף זאָגט ר' שמעון בן גמליאל, אז ער איז יאָ א גט, און אז זי קאָן אים געבן דאָס געלט וויפיל דער אָבער מאַנטל איז ווערט, און ער ברענגט א ראיה דערצו די מעשה פון צידן.**

ו. הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט באַדינען מיין פאָטער", (אָדער) „מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט אָנזייגן מיין קינד", ווי לאַנג דארף זי אים אָנזייגן? (אין) צוויי יאָר. **זי דארף ניט זייגן צוויי יאָר נאָכאַנאַנד; עס איז גענוג ווען זי זייגט א טאָג. אויך דעם פאָטער באַדינען איז גענוג א טאָג. די משנה זאָגט, אז דאָס זייגן מוז זיין אין די 2 יאָר זינט דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן.** ר' יהודה זאָגט, אז (נור) אכצן חדשים. **אויב זי האָט אים געזייגט נאָך די 18 חדשים, האָט זי ניט מקיים געווען דעם תנאי און דער גט איז ניט קיין גט.** מת, אויב דאָס קינד איז געשטאָרבן (און זי האָט עס ניט געהאַט געזייגט) אָדער דער פאָטער איז געשטאָרבן (און זי האָט אים ניט געהאַט באַדינט), איז עס א גט. **ווייל מען נעמט אָן אז דער מאַן האָט ניט געמיינט מיט זיין תנאי איר מצער צו זיין, נאָר ער האָט פארלאַנגט פון איר א באַקוועמליכקייט פאַר זיך, און ווען ער וואָלט געוואוסט אז ער וועט עס ניט דארפן, וואָלט ער דעם תנאי ניט אויסגענומען.** הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט באַדינען מיין פאָטער צוויי יאָר, אָדער „מיט דעם תנאי אז דו זאָלסט זייגן מיין קינד צוויי יאָר", (און) דאָס קינד איז געשטאָרבן אָדער דער פאָטער איז געשטאָרבן, אָדער דער פאָטער האָט געזאָגט איר אפילו ווען זי האָט אים ניט דערצערנט: „איך וויל ניט אז דו זאָלסט מיך באַדינען", איז עס ניט קיין גט. **ווייל דאָס מאָל האָט ער גע־מיינט דוקא.** ר' שמעון בן גמליאל זאָגט, אז אזוי ווי דאָס (אויב זי האָט דעם פאָטער ניט דערצערנט, נאָר דער פאָטער וויל ניט מען זאָל אים באַדינען און די מניעה איז ניט פון איר צד) איז עס א גט; דעם דאָזיקן כלל האָט געזאָגט ר' שמעון בן

אוֹמֵר כָּזֶה גֵּט. כְּלָל אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כָּל עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ הֵימֶנָּה, הֲרֵי זֶה גֵט: ז הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהָיָה הוֹלֵךְ מִיהוּדָה לְגָלִיל, הִגִּיעַ לְאַנְטִיפַּטְרִיס וְחָזַר, בָּטֵל תְּנָאוֹ. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהָיָה הוֹלֵךְ מִגָּלִיל לִיהוּדָה, וְהִגִּיעַ לִכְפַר עוֹתְנַאי וְחָזַר, בָּטֵל תְּנָאוֹ. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם וְהָיָה הוֹלֵךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהִגִּיעַ לְעַכּוֹ וְחָזַר, בָּטֵל תְּנָאוֹ. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ כָּל זְמַן שֶׁאֶעֱבֹר מִכְּנֶגֶד פָּנַיִךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, הָיָה הוֹלֵךְ וּבָא, הוֹלֵךְ וּבָא, הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֲרֵי זֶה גֵּט. ח הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן וְעַד שְׁנֵים

גמליאל, אז יעדע שטערונג (עכבה) וואָס איז ניט פון איר, איז עס א גט. **און ווייל זי וויל דאָך אים באדינען און זי האָט אים ניט דערצערנט אז ער זאָל אויף איר אין כעס זיין, איז עס א גט.**

ז. הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז דרייסיק טעג״, און ער איז געגאנגען פון יהודה (דער דרום־פראָווינץ אין ארץ ישראל) קיין גליל (דער צפון פראָווינץ אין ארץ ישראל), און ער האָט זיך צוריקגעקערט ביז אנטיפטרס און ער איז צוריקגעקומען, איז דער תנאי בטל. **אנטיפטרס, אָדער ווי דאָס אָרט הייסט אין די ספרים פון יוסיפון לרומיים, „אנטי־פאטריס״, האָט געהייסן פריער „כפר סבא״, אויפן וועג פון יפו קיין חיפה. און דאָס איז נאָך יהודה, אָבער עס איז לעבן דער גרעניץ פון יהודה. לערנט די משנה, אז אויב ער איז צוריקגעקומען אין די 30 טעג, הייסט עס אז דער גאנצער גט איז בטל.** הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז דרייסיק טעג״, און ער איז געגאנגען פון גליל קיין יהודה און ער איז אָנגעקומען אין כפר עותנאי (א דאָרף אויף דער גרעניץ צווישן גליל און יהודה) און ער האָט זיך צוריקגעקערט, איז זיין תנאי בטל. **אויך דאָ איז דער גט בטל, אויב ער איז צוריקגעקומען אין די 30 טעג. וועגן כפר עותנאי מיינען טייל אז דאָס איז דאָס היינטיקע אראבישע דאָרף „כאפר קוד״, אין דרום פון עמק יזראעאל; עס איז נאָך אין גליל, אָבער ביי דער גרעניץ.** הרי זה, אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז דרייסיק טעג״, און ער איז געגאנגען אין מדינת הים (אין א לאנד אין יענער זייט ים, אָדער אין חוץ לארץ) און ער איז געקומען קיין עכו, און ער האָט זיך צוריקגעקערט, איז זיין תנאי בטל. **אויך דאָ איז דער גט בטל. עכו איז אין צפון פון ארץ ישראל ביי דער גרעניץ (זע פריער פרק א׳ משנה ב׳).** הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אזוי לאנג (מיט דעם תנאי) אז איך וועל ניט באווייזן זיך פאר דיר (שאעבור מכנגד פניך) דרייסיק טעג״, און ער איז געקומען און אוועקגעגאנגען און געקומען און אוועקגעגאנגען (אין די דרייסיק טעג) ווייל ער איז ניט געבליבן מיט איר אליין, איז עס א גט. **מען מיינט, אז דערנאָך איז ער יאָ אוועק פון איר און זיך ניט באוויזן 30 טעג, און דער גט איז דאריבער א גט, און מען זאָגט ניט, אז ווייל ער האָט זיך פריער באוויזן פאר איר האָט ער זיך איבערגעבעטן און עס איז אויס גט.**

ח. הרי זה, (אויב ער זאָגט צו איר): „דאָס איז דיין גט אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז צוועלף חדשים״, און ער איז (אוועק און איז) געשטאָרבן אין די צוועלף חדשים, איז עס ניט קיין גט. **ווייל ער האָט ניט געזאָגט, אז דער גט זאָל זיין שוין פון איצט אָן הייסט עס אז דער גט דארף ווערן ערשט נאָך 12 חדשים ארום, און דאמאָלס איז דאָך דער מאן שוין טויט, און נאָכן מאנס טויט קאָן דער גט**

עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֵינוֹ גֵט. הֲרֵי זֶה גִטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן וְעַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הֲרֵי זֶה גֵט: **ט** אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, כָּתְבוּ גֵט בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְנָתְנוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֵינוֹ גֵט. כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי אִם לֹא בָאתִי מִכָּאן עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, כָּתְבוּ בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְנָתְנוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֵינוֹ גֵט. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כָּזֶה גֵט. כָּתְבוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְנָתְנוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּמֵת, אִם הַגֵּט קָדַם לְמִיתָה, הֲרֵי זֶה גֵט, וְאִם מִיתָה קָדְמָה לַגֵּט, אֵינוֹ גֵט. וְאִם אֵין יָדוּעַ, זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת:

פרק ח

א הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ אוֹ בְתוֹךְ חֲצֵרָהּ, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. זְרָקוֹ לָהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְתוֹךְ חֲצֵרוֹ אֲפִילוּ הוּא עִמָּהּ בַּמִּטָּה,

ניט זיין קיין גט. הרי זה גטך מעכשו, (אויב ער האָט איר געזאָגט): „דאָס איז דיין גט פון איצט אָן, אויב איך וועל ניט קומען פון איצט און ביז צוועלף חדשים”, און ער איז געשטאָרבן אין די צוועלף חדשים, איז עס א גט· ווייל **ער האָט דאָך בפירוש געזאָגט, אז דער גט זאָל זיין שוין פון איצט.**

ט. אם, (אויב דער מאן האָט געזאָגט צו מענטשן): „אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז צוועלף חדשים זאָלט איר שרייבן און געבן דעם גט צו מיין פרוי”, (און) זיי האָבן געשריבן דעם גט אין די צוועלף חדשים און האָבן אים איר געגעבן נאָך די צוועלף חדשים, איז ער ניט קיין גט. **ווייל פון זיינע ווערטער איז געווען צו זען, אז ער האָט געהייסן אויך שרייבן דעם גט ערשט נאָך די 12 חדשים.** כתבו ותנו, (אויב ער האָט זיי געזאָגט): „איר זאָלט שרייבן און געבן דעם גט צו מיין פרוי אויב איך וועל ניט קומען פון איצט ביז צוועלף חדשים”, (און) זיי האָבן געשריבן אין די צוועלף חדשים און אים געגעבן (דער פרוי) נאָך די צוועלף חדשים, איז ער ניט קיין גט; ר׳ יוסי זאָגט, אז ווי דער דאָזיקער איז עס א גט. **מחמת ער האָט פריער געזאָגט „שרייבט” הייסט עס, אז מען קאָן שרייבן ווען זיי ווילן. דער אונטערשיד איז, אז אויב דער מאן איז געשטאָרבן דערנאָך אָן קינדער, דאַרף די פרוי, לויט ר׳ יוסי ניט נעמען קיין חליצה.** כתבו, אויב זיי האָבן געשריבן נאָך די 12 חדשים און געגעבן (דער פרוי דעם גט) נאָך די צוועלף חדשים, און ער (דער מאן איז געשטאָרבן), אויב דער גט (דאָס געבן דער פרוי דעם גט) איז געווען פאַר (זיין) שטאַרבן, איז עס א גט, און אויב (זיין שטאַרבן) איז געווען פאַר דעם גט (איידער זיי האָבן איר געגעבן דעם גט) איז עס ניט קיין גט; און אויב מען ווייסט ניט (וואָס עס איז געווען פריער), איז זי (די פרוי) געגעט און ניט געגעט. **מיר האָבן פריער משנה ד׳ דערקלערט, וואָס מען מיינט „געגעט און ניט געגעט (מגורשת ואינה מגורשת).**

פרק ח.

א. הזורק, אז איינער וואַרפט א גט צו צו זיין פרוי, און זי איז אין איר הויז אָדער אין איר הויף, איז זי געגעט. **אין דער תורה** (דברים כ״ד) **ווערט געזאָגט „ונתן בידה” „און ער זאָל געבן (דעם גט) אין איר האַנט”, און די גמרא לערנט אָפּ** (ווייל עס שטייט ניט „ובידה יתננו) **אז מען מיינט ניט דוקא אין איר האַנט, נאָר אין איר רשות, אפילו דער גט קומט נאָר אַריין אין איר הויז, צי אין איר הויף** (איר „רשות”), **אויב זי שטייט לעבן דעם הויז צו לעבן דעם הויף·** זרקו, אויב ער (דער מאן) האָט איר געוואָרפן (דעם גט) אין זיין הויז אָדער אין זיין הויף, אפילו ער (דער גט)

אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. לְתוֹךְ חֵיקָהּ אוֹ לְתוֹךְ קַלְתָּהּ, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. **ב** אָמַר לָהּ כִּנְסִי שְׁטָר חוֹב זֶה אוֹ שֶׁמְּצָאַתּוּ מֵאֲחוֹרָיו, קוֹרְאָה וַהֲרֵי הוּא גִטָּהּ, אֵינָהּ גֵּט, עַד שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֵא גִּטֵּךְ. נָתַן בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה, נֵעוֹרָה קוֹרְאָה וַהֲרֵי הוּא גִטָּהּ, אֵינוֹ גֵט, עַד שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֵא גִּטֵּךְ. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּזְרָקוֹ לָהּ, קָרוֹב לָהּ, מְגֹרֶשֶׁת, קָרוֹב לוֹ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. **ג** וְכֵן לְעִנְיַן קִדּוּשִׁין וְכֵן לְעִנְיַן הַחוֹב. אָמַר לוֹ בַּעַל חוֹבוֹ זְרֹק לִי חוֹבִי וּזְרָקוֹ לוֹ, קָרוֹב לַמַּלְוֶה, זָכָה הַלֹּוֶה,

איז מיט איר (מיט דער פרוי) אין בעט, איז זי ניט געגט. **דאָס מיינט מען אז דאָס בעט געהערט צום מאַן, און דאריבער הייסט עס ניט אז דער גט איז אריינגעקומען אין דער פרויס רשות.** לתוך חיקה, (אויב ער האָט איר געוואָרפן דעם גט אין זיין הויז אָבער) אין איר שויס אריין אָדער אין איר קיישל (קלתה), איז זי געגט. **ווייל דאָס אָרט פון איר שויס און איר קיישל געהערט אויך צו איר, מחמת קיינער איז ניט מקפיד אויף דעם אָרט.** ,,חיק" **מיינט ניט איר שויס זעלבסט, נאָר איר קלייד וואָס שלעפּט זיך אויף דער ערד** (אזוי זאָגט תוספות). ,,קלתה" **הייסט א קיישל, אין וועלכן די פרוי האַלט איר וואָל און נאָדלען צו שפּינען.**

ב. אָמר, אויב ער (דער מאַן) האָט (געבנדיק איר דעם גט) געזאָגט צו איר (צו דער פרוי): ,,נעם דעם דאָזיקן וועקסל", אָדער (ער האָט איר ניט געגעבן דעם גט, נאָר) זי האָט אים געפינען אויף זיינע (דעם מאַנ'ס) (פּלייצעס און) זי האָט אים געליינט און געזען אז דאָס איז איר גט, איז ער ניט קיין גט, סיידן ער (גיט דעם גט, און זאָגט איר) ,,דאָ האָסטו דיין גט". **די משנה לערנט דאָ צוויי זאַכן. ערשטנס, אז ער מוז איר זאָגן אז דאָס איז איר גט, און צווייטנס, אז ער מוז אים איר געבן; אויב למשל דער גט ליגט אויף דער ערד און ער זאָגט צו איר ,,נעם דעם גט" (,,טלי גיטך מעל גבי קרקע"), איז עס ניט קיין גט.** נתן, אויב ער (דער מאַן) האָט געגעבן דעם גט צו איר אין האַנט און זי איז געשלאָפן, (און) זי האָט זיך אויפגע־כאַפּט און געליינט און (געזען אז) דאָס איז איר גט, איז עס ניט קיין גט, סיידן ער זאָל איר זאָגן: ,,דאָ האָסטו דיין גט". **דער ר"ן זאָגט, ווייל ווען זי שלאָפט איז דער גט ניט אָפּגעהיטן דורך איר, און מען מוז האָבן, אז בשעת זי נעמט דעם גט זאָל ער קאָנען ווערן אָפּגעהיטן דורך איר.** היתה, אויב זי (די פרוי) איז געשטאַנען אין א רשות הרבים (למשל, אין א גאַס, אין אן אָרט וואָס געהערט צו אַלע און ניט צו איינעם) און ער האָט איר צו־געוואָרפן (דעם גט), איז אויב דער גט איז געפאַלן נענ־טער צו איר (צו דער פרוי) איז זי געגט, אויב נענטער צו אים (צום מאַן) איז זי ניט געגט, אויב העלפט אויף העלפט (ניט נענטער צו איר און ניט נענטער צו אים) איז זי געגט און ניט געגט. **מיט ,,נענטער צו איר" מיינט מען אז די פרוי קאָן היטן דעם גט און דער מאַן קאָן ניט; ,,נענטער צו אים" הייסט, אז דער מאַן קאָן אים היטן און די פרוי ניט. וואָס מען מיינט ,,געגט און ניט געגט" האָבן מיר געגעבן פריער פרק ז' משנה ד'.**

ג. וכן, און אזוי איז אויך וועגן קידושין. **אויב דער חתן האָט אין דער גאַס צוגעוואָרפן דער כלה דאָס פינגערל, מיט וועלכן ער איז איר מקדש, איז אויב דאָס פינגערל איז געפאַלן נאָנט צו איר איז זי מקודש, און אויב נאָנט צו אים איז זי ניט מקודש.** וכן, און אזוי איז אויך וועגן א חוב: אויב זיין בעל חוב (דער מענטש וועמען עס קומט געלט) האָט געזאָגט צו אים (צום מענטש וועלכער איז שולדיג דאָס געלט): ,,וואַרף מיר צו מיין חוב (דאָס געלט)", און ער האָט אים צוגעוואָרפן (און דאָס געלט איז דערנאָך פארלוירן געגאַנגען), איז אויב עס איז געפאַלן נאָנט צום מלוה, (דער חוב־מאָנער), האָט דער לווה (דער חוב־שולדיקער) געווינען (און ער דאַרף אים ניט צאָלן נאָכאַמאָל), און אויב נאָנט צום לווה, איז דער לווה שולדיג (צו באַצאָלן

קָרוֹב לַלֹּוֶה, הַלֹּוֶה חַיָּב, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, שְׁנֵיהֶם יַחֲלֹקוּ. הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל רֹאשׁ הַגַּג וּזְרָקוֹ לָהּ, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר הַגַּג הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. הוּא מִלְמַעְלָה וְהִיא מִלְּמַטָּה וּזְרָקוֹ לָהּ, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא מֵרְשׁוּת הַגַּג, נִמְחַק אוֹ נִשְׂרַף, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת: **ד** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים פּוֹטֵר אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן, וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. וְאֵיזֶהוּ גֵט יָשָׁן, כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ: **ה** כָּתַב לְשׁוּם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת, לְשׁוּם מַלְכוּת מָדַי, לְשׁוּם מַלְכוּת יָוָן, לְבִנְיַן הַבַּיִת, לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, הָיָה בַּמִּזְרָח וְכָתַב בַּמַּעֲרָב, בַּמַּעֲרָב וְכָתַב בַּמִּזְרָח, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵט מִזֶּה וּמִזֶּה,

נאָכאמאָל), אויב העלפט אויף העלפט, זאָלן זיי זיך צעטיילן. **דער לווה זאָל אים באַצאָלן נור א העלפט פון חוב. די גמרא זאָגט, אז מען מיינט אז דער מלווה האָט אים געזאָגט: „ווארף עס צו מיר און עס זאָל האָבן דעמזעלבן דין וואָס ביי א גט“, ווייל אויב ער האָט אים סתם געהייסן ווארפן, איז דער לווה פטור נאָכאמאָל צו באַצאָלן.** — היתה עומדת, אויב זי (די פרוי) איז געשטאַנען אויפן דאך, און ער (דער מאַן) האָט געוואָרפן צו איר (דעם גט), איז ווי נור ער (דער גט) איז צוגעקומען אין דער לופט פון דאך, איז זי געגט. **די גמרא זאָגט אז עס איז געווען איר דאך און איר הויף, און אז דער גט איז געפאלן נידריקער פון דריי טפחים פון דאך, און עס הייסט דאַריבער ווי ער וואָלט געפאלן אויפן דאך.** הוא מלמעלה, אויב ער (דער מאַן) איז געווען אין דער הויך (אויפן דאך) און זי (די פרוי) איז געווען אונטן, און ער האָט געוואָרפן(אראָפּ) צו איר (דעם גט), איז ווי נור דער גט איז ארויס פון רשות פון דאך(און ער איז אריין אין רשות פון הויף, וואו זי איז געשטאַנען) (אפילו) ער איז אָפּגעמעקט געוואָרן אָדער פארברענט געוואָרן, איז זי געגט. **דאָס איז נור אויב ווען ער האָט געוואָרפן דעם גט איז נאָך ניט געווען דאָס פייער אין הויף; אויב אָבער דאָס פייער איז שוין געווען, הייסט עס אז דער גט איז געגאנגן פארברענט צו ווערן, און די פרוי איז ניט געגט.**

ד. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז א מענטש קאָן גטן (פוטר) זיין ווייב מיט אַן אלטן גט (גט ישן), און די בית הלל אסרן. וואָס הייסט אַן אלטער גט? אויב ער (דער מאַן) האָט זיך געפינען אליין מיט איר (מיט דער פרוי) נאָכדעם ווי ער האָט איר (דעם גט) איר געשריבן. **דער טעם פון די בית הלל איז, ווייל טאָמער וועט ער האָבן מיט איר א קינד, און מענטשן זעענדיק די דאטע פון גט וועלן זאָגן „גטה קודם לבנה“, אז ווען זי איז מעוברת געוואָרן מיטן קינד איז זי שוין געווען געגט, און דאָס איז א פגם פארן קינד.**

ה. כתב, אויב מען האָט געשריבן (אין גט די צייט) לויט אַן אנדער מלכות (למשל, ער איז געווען אין בבל און ער האָט ניט געשריבן „אזוי פיל יאָר צום מלך פון בבל“, נאָר גאָר פון א מלך פון אַן אנדערער מדינה), אָדער ער האָט געשריבן לויט דעם מלכות פון מדי, אָדער לויט דעם מלכות פון יון (לויט דעם גריכישן מלכות) אָדער לויט דעם אויפבוי פון בית המקדש (לבנין הבית, „אזוי פיל יאָר זינט דאָס בית המקדש איז אויפגעבויט געוואָרן“), אָדער לויט דעם חורבן פון בית המקדש („אזוי פיל יאָר זינט דאָס בית המקדש איז חרוב געוואָרן“), אָדער ער איז געווען אין מזרח און ער האָט געשריבן „אין מערב“, אָדער (ער איז געווען) אין מערב און ער האָט געשריבן „אין מזרח“, (און די געגטע פרוי האָט דערנאָך חתונה געהאַט מיט אַן אנדערן מאַן) זאָל זי זיך צושיידן מיט דעם (ערשטן מאַן) און מיט דעם (אנדערן מאַן). **ווייל דער גט איז ניט קיין גוטער גט. די חכמים האָבן מתקן געווען, אז מען זאָל איינשרייבן די צייט אין גט לויט די יאָרן פון מלכות פון לאַנד, אין וועלכן מען וואוינט, צוליב שלום, דאָס די הערשער זאָלן זען, ווי יידן האַלטן פון זיי, און זיי וועלן זיין גוט צו יידן. דערנאָך האָט מען די תקנה אָפּגעשאַפט. וצריכה,**

וְאֵין לָהּ לֹא כְתֻבָּה וְלֹא פֵּרוֹת וְלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא בְלָאוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. אִם נָטְלָה מִזֶּה וּמִזֶּה, תַּחֲזִיר, וְהַוָּלָד מַמְזֵר מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלֹא זֶה וָזֶה מִטַּמְּאִין לָהּ, וְלֹא זֶה וָזֶה זַכָּאִין לֹא בִמְצִיאָתָהּ וְלֹא בְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וְלֹא בַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. הָיְתָה בַת יִשְׂרָאֵל, נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהֻנָּה, בַּת לֵוִי, מִן הַמַּעֲשֵׂר, בַּת כֹּהֵן, מִן הַתְּרוּמָה. וְאֵין יוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה וְיוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם מֵתוּ, אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין. שִׁנָּה שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ שֵׁם עִירוֹ וְשֵׁם עִירָהּ, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל

און זי (די געגטע פרוי וועלכע האָט חתונה געהאט מיט אן אנדערן מאן), דארף האָבן א גט פון דעם (ערשטן מאן) און פון דעם (צווייטן מאן), און זי האָט ניט קיין כתובה, און ניט קיין פרוכטן און ניט קיין מזונות און ניט קיין אָפּגענוצטע זאכן, ניט פון דעם (ערשטן מאן) און ניט כון דעם (צווייטן מאן), (און) אויב זי האָט גענומען (איינעם פון די דאָזיקע זאכן) פון דעם (ערשטן) אָדער פון דעם (צווייטן מאן), זאָל זי צוריקגעבן. **וואָס מען מיינט מיט „כתובה, פירות, מזונות, בלאות", האָבן מיר געגעבן אין יבמות פרק ט' משנה ג', און פרק י' משנה א'.** והולד, און אויב זי האָט געהאָט א קינד פון דעם (ערשטן) אָדער פון דעם (צווייטן מאן) איז עס א ממזר, און ניט דער (ערשטער) און ניט דער (צווייטער מאן) מעגן זיך מטמא זיין צו איר, און ניט דער און ניט דער האָבן ניט דאָס רעכט ניט צו איר (געפינענער) מציאה, און ניט צו די (פאַרדינסטן פון) איר האַנט־ארבייט, און צו פארשטערן אירע נדרים; אויב זי איז געווען די טאָכטער פון א ישראל ווערט זי פסול, פון דער כהונה (זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן), און אויב זי איז די טאָכטער פון א לוי (ווערט זי פסול) פון (עסן) מעשר, און אויב זי איז די טאָכטער פון א כהן (ווערט זי פסול) פון (עסן) תרומה, און ניט די יורשים פון דעם (ערשטן) און ניט די יורשים פון דעם (צווייטן מאן) ירשענען איר כתובה, און אויב זיי זענען געשטאָרבן (אָן קינדער) איז די ברידער פון דעם (ערשטן) און די ברידער פון דעם (צווייטן מאן) געבן איר חליצה, אָבער מייבם זיין איר קאָנען זיי ניט. **אויך די דאָזיקע משנה האָבן מיר מפרש געווען אין יבמות פרק י' משנה א'.** — שינה, אויב מען האָט אין גט געענדערט זיין נאָמען אָדער איר נאָמען, אָדער דעם נאָמען פון זיין שטאָט אָדער דעם נאָמען פון איר שטאָט, (און די פרוי האָט דערנאָך חתונה געהאט) זאָל זי זיך צושיידן מיט דעם (ערשטן מאן) און מיט דעם (צווייטן מאן) און די אלע דאָזיקע זאכן (וואָס די משנה האָט פריער געלערנט) זענען פאראן ביי איר. **דאָס הייסט זי דארף האָבן פון ביידע מענער גיטין, דאָס קינד איז א ממזר, עס קומט איר ניט קיין כתובה און אזוי ווייטער, אלץ וואָס די משנה האָט פריער געלערנט ביז אז אויב די ביידע מענער זענען געשטאָרבן אָן קינדער נעמט זי חליצה און מייבם זיין טאָר מען זי ניט.**

ו. כל העריות, אלע עריות (פרויען־קרובות) וועגן וועלכע (די חכמים) האָבן געזאָגט, אז זייערע צרות (די אנדערע פרויען פון זעלביקן מאן) זענען מותר (חתונה צו האָבן מיט פרעמדע מענער נאָכדעם ווי זייער מאן איז געשטאָרבן אָן קינדער און זיי דארפן ניט האָבן קיין חליצה, פון יבם), אויב די דאָזיקע צרות האָבן חתונה געהאט, און עס איז געפונען געוואָרן אז די (עריות) זענען געווען אילונית (ניט געקאָנט האָבן קיין קינדער), דארפן די צרות זיך שיידן פון דעם (מאן מיט וועלכן זי האָט חתונה געהאט) און פון דעם (יבם, זיי מוזן נעמען חליצה פון יבם) און די אלע דאָזיקע זאכן (וואָס די משנה האָט פריער געלערנט) זענען פאראן ביי איר (ביי די דאָזיקע צרות). **כדי צו פארשטיין די משנה דארף מען וויסן דעם דין, וואָס מיר האָבן געלערנט אין יבמות פרק א' משנה א', דהיינו: אויב ראובן האָט געהאט צוויי ווייבער רחל און לאה, און ער האָט געהאט א ברודער, שמעון, און רחל איז שמעונ'ס טאָכטער, און ראובן איז געשטאָרבן אָן קינדער, דארף שמעון ניט נור ניט געבן חליצה צו רחל** (זיין טאָכטער, וועלכער איז צו אים א ערוה, איינער פון די „עריות",

הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ: **ו** כָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁאָמְרוּ צָרוֹתֵיהֶן מֻתָּרוֹת, הָלְכוּ הַצָּרוֹת הָאֵלּוּ וְנִשְּׂאוּ וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ אַיְלוֹנוֹת, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ: **ז** הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהָלְכָה צָרָתָהּ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְנִמְצְאָה זֹאת שֶׁהִיא אַיְלוֹנִית, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ: **ח** כָּתַב סוֹפֵר גֵּט לָאִישׁ וְשׁוֹבֵר לָאִשָּׁה וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לָאִשָּׁה וְשׁוֹבֵר לָאִישׁ וְנָתְנוּ זֶה לָזֶה וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִיַּד הָאִישׁ וְשׁוֹבֵר מִיַּד הָאִשָּׁה, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

א נאָנטע קרובה, מיט וועלכער ער טאָרניט חתונה האָבן), נאָר אויך ניט צו לאה, מחמת לאה איז די צרה (דאָס צווייטע ווייב פון זעלביקן מאן) פון רחל, פון דער ערוה. אויב אָבער רחל איז געווען אן אילונית, זי האָט ניט געקאָנט האָבן קיין קינדער, הייסט עס, אז זי איז ניט געווען דאָס ריכטיקע ווייב פון ראובן, און ממילא איז לאה ניט איר ריכטיקע צרה, און זי דאַרף דעמאָלס יאָ נעמען חליצה פון שמעון. לערנט די משנה, אז אויב לאה האָט (ניט נעמענדיק חליצה) חתונה געהאַט מיט א פרעמדן מאן, מיט לוי, און דערנאָך האָט זיך ארויסגעוויזן, אז רחל איז געווען אן אילונית, דאַרף זיך לאה שיידן פון לוי און זי מוז נעמען חליצה פון שמעון, און אלע זאכן וואָס די משנה האָט געלערנט פריער אין משנה ה׳ (וועגן דער כתובה און אזוי ווייטער) זענען גילטיק בנוגע איר. מיר האָבן דאָ געגעבן א ביישפיל נאָר פון איינער פון די עריות, דהיינו אז רחל איז געווען שמעון׳ס א טאָכטער, אין יבמות פרק א׳ משנה א׳ ווערן אויסגערעכנט 15 עריות (פרויען קרובות) ווי א שוויגער, א שוועסטער פון איין מוטער. דאריבער זאָגט דאָ די משנה „כל העריות“, אז ביי אלע 15 עריות וואָס ווערן אויסגערעכנט דאָרט אין דער משנה אין יבמות איז דער דין דערזעלביקער. זאָל דער לערנער כדי בעסער צו פארשטיין די דאָזיקע משנה אדורכקוקן אונזער פירוש צו יבמות פרק א׳ משנה א׳.

ז. הכונס, אז איינער (שמעון) האָט חתונה געהאַט מיט זיין יבמה (מיט רחל, דער פרוי פון זיין ברודער ראובן וועלכער איז געשטאָרבן אָן קינדער, און האָט איבערגעלאָזט צוויי פרויען רחל און לאה וועלכע זענען ניט עריות צו שמעון), און איר צרה (לאה) איז געגאנגען און האָט חתונה געהאַט צו אן אנדערן (צו לוי, מחמת אזוי ווי רחל האָט נור חתונה געהאַט מיט שמעון דאַרף שוין לאה פון שמעון ניט נעמען קיין חליצה), און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די דאָזיקע (רחל) איז אן אילונית (און ממילא איז זי ניט געווען ראובן׳ס ריכטיק ווייב, און דאָס וואָס שמעון האָט חתונה געהאַט מיט איר האָט ניט באפרייט לאה׳ן פון חליצה), זאָל לאה זיך שיידן פון דעם (פון לוי) און פון דעם (פון שמעון, זי דאַרף נעמען פון שמעון חליצה), און אלע דאָזיקע זאכן זענען פאראן ביי איר. **אויך דאָ מיינט די משנה אז עס זענען גיל־טיק ביי איר די דינים פון פריער משנה ה׳ וועגן כתובה און אזוי ווייטער.**

ח. כתב, אויב דער סופר האָט געשריבן א גט פאר א מאן און א שובר (א קבלה קוויטל, אז דאָס ווייב האָט באקומען די כתובה נאָכן גטן זיך) פאר דער פרוי, און ער (דער סופר) האָט א טעות געהאַט, און געגעבן דעם גט דער פרוי און דעם שובר דעם מאן, און זיי האָבן זיי געגעבן איינער דעם צווייטן (דער מאן האָט געגעבן דער פרוי ניט דעם גט נאָר דעם שובר, און די פרוי האָט געגעבן דעם מאן ניט דעם שובר נאָר דעם גט), און דערנאָך האָט מען געזען, אז דער גט איז אין דער האנט פון מאן, און דער שובר אין דער האנט פון דער פרוי, זאָל זי (אויב זי האָט חתונה געהאַט צו אן אנדערן, מיינענדיק אז זי איז געגט) זיך שיידן מיט דעם (ערשטן מאן) און מיט דעם (צווייטן מאן) און די אלע דאָזיקע זאכן זענען פאראן ביי איר, **אויך דאָ זענען גילטיק ביי איר די אלע דינים פון פריער משנה ה׳ וועגן דער כתובה און אזוי ווייטער.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויב עס איז באלד ארויס (מען האָט באלד איידער די פרוי האָט חתונה געהאַט מיט א צווייטן דערזען, אז דער גט איז ביים

אוֹמֵר אִם לְאַלְתַּר יָצָא, אֵין זֶה גֵט, אִם לְאַחַר זְמַן יָצָא, הֲרֵי זֶה גֵט. לֹא כָל הֵימֶנּוּ מִן הָרִאשׁוֹן לְאַבֵּד זְכוּתוֹ שֶׁל שֵׁנִי. כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ עַל תְּנַאי וְלֹא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי, לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה: ט הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ בְּפוּנְדְּקִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵט שֵׁנִי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵט שֵׁנִי. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין. וּמוֹדִים בְּנִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵט שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַס בָּהּ. כְּנָסָהּ בְּגֵט קֵרֵחַ, תֵּצֵא

מאן און דער שובר ביי דער פרוי) איז עס ניט קיין גט, (אָבער) אויב עס איז ארויס נאָך א צייט (נאָכדעם ווי די פרוי האָט שוין געהאט חתונה געהאט), איז ער (דער ערשטער מאן) ניט באגלויבט צו־ניט צו מאכן (לאבד, צו מאכן פארלירן) דאָס רעכט פון צווייטן (מאן). **ווייל מען נעמט אָן אז דער געזוועזענער מאן מיטן ווייב, האָבן זיך אָפּגערעדט, געמאכט א „קנוניא" (א פארשווערונג) קייגן צווייטן מאן, און זי האָט גע־געבן דעם ערשטן מאן דעם גט, כדי זי זאָל פטור ווערן פון צווייטן מאן. —** — כתב, אויב איינער האָט געשריבן (א גט) צו גטן זיין ווייב, און ער האָט חרטה גע־האָט (און ער האָט איר ניט געגעבן דעם גט), זאָגן די בית שמאי אז ער האָט זי גע־פסלט פון דער כהונה. **דער דין איז אז א כהן טאָר ניט חתונה האָבן מיט א גרושה, מיט א געגטער פרוי, אָבער מיט אן אלמנה מעג ער חתונה האָבן. זאָגן די בית שמאי, אז אויב איר מאן איז דערנאָך געשטאָרבן טאָר די פרוי ניט חתונה האָבן מיט א כהן, ווייל כאָטש ער האָט ניט געגעבן דעם גט, אָבער ער האָט דאָך זי געוואָלט גטן.** ובית הלל, און די בית הלל זאָגן, אז (ניט נור מעג די דאָזיקע פרוי ווען ער האָט בכלל ניט געגעבן דעם גט חתונה האָבן מיט א כהן, נאָר) אפילו ער האָט איר געגעבן א גט (נאָר) מיט א תנאי, און דער תנאי איז ניט מקויים געוואָרן, האָט ער זי ניט געפסלט פון דער כהונה· **נאָר א געגטע פרוי טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן.**

ט. המגרש, אז איינער האָט געגט זיין פרוי און (דערנאָך) האָט ער איבער־גענעכטיקט מיט איר אין אן אכסניה (אין איין צימער)), זאָגן די בית שמאי, אז זי דארף ניט האָבן פון אים א צווייטן גט, און די בית הלל זאָגן אז זי דארף האָבן פון אים א צווייטן גט. **מען מיינט דאָ, אז עדות האָבן געזען ווי זיי זענען אריין אין איין באזונדערן צימער** (עדי יחוד), **און די בית הלל האלטן, אז עדי יחוד זענען אזוי גוט ווי עדי ביאה** (ווי די עדות וואָלטן געזען זיי לעבן צוזאמען), **און אזוי ווי מען קאָן מקדש זיין א פרוי מיט ביאה, און א מענטש געוויינטליך וויל ניט מזנה זיין, נעמט מען אָן אז דאָס זענען קידושין, און אז זי איז ווידער זיין פרוי.** אימתי? ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ווען זי איז געגט געוואָרן נאָכדעם ווי זי האָט שוין געהאט חתונה געהאט, אָבער זיי (די בית הלל) זענען מודה אז אויב זי איז געגט געוואָרן נאָר פון אירוסין (דער מאן האָט איר נאָר געהאט מקדש געווען, אָבער נאָכניט חתונה געהאט), דארף זי ניט האָבן פון אים א צווייטן גט (אויב זי האָט נאָכן גט גענעכטיקט מיט אים אין איין צימער), ווייל זיין הארץ איז ניט גרויס צו איר **ער איז ניט דרייסט צו איר, ער שעמט זיך פאר איר און מען נעמט דאריבער אָן אז ער האָט ניט געלעבט מיט איר.** כנסה, אויב ער (א מאן) האָט חתונה געהאט מיט איר (מיט א פרוי, וועלכע איז געגט געוואָרן פון איר ערשטן מאן) מיט אן אויסגע־קראָכענעם גט (גט קרח), דארף זי זיך שיידן מיט דעם (ערשטן מאן) און מיט דעם (צווייטן מאן) און די אלע דאָזיקע זאכן זענען פאראן ביי איר. מיט **„די אלע דאָזיקע זאכן" מיינט מען, וואָס ווערן געזאָגט פריער אין משנה ה' וועגן ניט באקומען די כתובה און אזוי ווייטער. דער טעם איז ווייל אן „אויסגעקראָכענער גט" איז ניט**

מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ:
י גֵּט קֵרֵחַ הַכֹּל מַשְׁלִימִין עָלָיו,
דִּבְרֵי בֶּן נַנָּס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר
אֵין מַשְׁלִימִין עָלָיו, אֶלָּא קְרוֹבִין
הָרְאוּיִין לְהָעִיד בְּמָקוֹם אַחֵר. וְאֵיזֶהוּ
גֵּט קֵרֵחַ, כֹּל שֶׁקְּשָׁרָיו מְרֻבִּין מֵעֵדָיו:

פרק ט

א הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ
הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם אֶלָּא
לִפְלוֹנִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר, וַחֲכָמִים
אוֹסְרִין. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, יִטְּלֶנּוּ הֵימֶנָּה
וְיַחֲזִיר וְיִתְּנֶנּוּ לָהּ וְיֹאמַר לָהּ הֲרֵי
אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וְאִם כְּתָבוֹ

קיין כשרער גט· וואָס הייסט אן „אויסגעקראָכענער גט", „גט קרח" ? די משנה זאָגט אין לעצטן פרק פון בבא בתרא, אז עס איז געווען א סאָרט גט, וואָס האָט געהייסן „גט מקושר", א „געקניפּטער גט". אויף אזא גט פלעגט מען אָנשרייבן א שורה אָדער צוויי שורות און איינקנייטשן (איינקניפּן) די שורה, און פאַרנייען, און אויף דער אנדערער זייט פון פאַרמעט האָט זיך אונטערגעשריבן איין עדות. אזוי ווי אזעלכע קנייטשן זענען געווען א סך, טיילמאָל 6־8, זענען געווען דאַריבער אונטערגעשריבן 6־8 עדות. דאָס קלענסטע מוזן זיין 3 קנייטשן און 3 עדות. מען האָט איינגעפירט אזא סאָרט גט, וועלכן עס איז שווער אָנצושרייבן, פאַר כהנים, וועלכע זענען קפדנים, און ווערן שנעל אין כעס, און ווילן זיך באַלד גטן מיט די פרויען; ביז מען ענדיקט דאָס שרייבן און קנייטשן, וועט דער כעס ביי זיי דערוויילע איבערגיין. יעדער קנייטש הייסט „קשר", א „קניפּ", און אויף יעדן „קשר" האָט אויף דער אנדערער זייט געדאַרפט זיין אונטערגעשריבן איין עדות. אן „אויסגעקראָכענער גט" הייסט אזא גט מקושר, וואָס ניט אויף יעדן קנייטש איז פאַראַן אן עדות, אויף טייל קנייטשן פעלן עדות, כאָטש אויף דעם גאנצן גט זענען יאָ פאַראַן 2 עדות.

י. גט קרח, אן אויסגעקראָכענער גט, קאָנען אלע צושרייבן זיך אויף אים, אזוי זאָגט בן ננס· אויב עס זענען פאַראַן אויף אים 2 עדות כשרע, מעגן שוין אויף די איבריקע קנייטשן זיך אונטערשרייבן אויך פסולע עדות, ווי קרובים, שקלאַפן וכדומה. ר' עקיבא זאָגט, אז עס קאָנען צושרייבן זיך אויף אים נור קרובים, וועלכע זענען כשר עדות צו זאָגן אין אן אנדער אָרט. אָבער למשל שקלאַפן וועלכע זענען אומעטום פסול עדות צו זאָגן, קאָנען דאָ ניט צושרייבן אויף די קנייטשן. דער טעם איז ווייל די וועלט וועט דאַדורך מיינען אז ער איז ניט קיין שקלאַף און מען וועט אים חתונה מאכן מיט א טאָכטער פון א ישראל. ואיזהו, און וואָס הייסט אן אויסגעקראָכענער גט (גט קרח)? יעדער (גט מקושר) וואָס זיינע קניפּן (קשרים, קנייטשן) זענען מער פון זיינע עדות. אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט אין דער פריערדיקער משנה, אז אויף טייל קנייטשן זענען ניט פאַראַן קיין עדות.

פרק ט.

א. המגרש, אז איינער גט זיין פרוי און ער זאָגט צו איר: „דו זאָלסט זיין מותר צו יעדן מענטש א חוץ צו יענעם" (מענטש), איז ר' אליעזר מתיר. ער לערנט עס אָפּ פון פסוק (ויקרא כ"א) „ואשה גרושה מאישה לא יקחו" אז אפילו זי איז נור געגעט פון איר מאַן אליין הייסט זי געגעט, און זי טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן, און דאַריבער הייסט זי אויך דאָ געגעט. וחכמים, און די חכמים אסרן· זיי זאָגן, אז נור אויף ניט צו טאָרן חתונה צו האָבן מיט א כהן הייסט עס א גט, ווייל כהנים האָבן באַזונדערע מצוות, אָבער כדי זי זאָל מעגן חתונה האָבן מיט אנדערע הייסט עס ניט קיין גט. כיצד, וואָס זאָל ער טאָן (אז עס זאָל יאָ הייסן א גט) ? ער זאָל אים (דעם גט) צוריקצונעמען פון איר, און זאָל אים ווידער איר געבן, און צו איר זאָגן: „דו זאָלסט זיין מותר צו אלע מענטשן"; אָבער אויב ער האָט דאָס (די ווערטער: „דו זאָלסט זיין מותר צו אלע מענטשן א חוץ צו יענעם מענטש") געהאַט איינגעשריבן אינווייניק (אין דעם גט), כאָטש ער האָט עס דערנאָך אויסגעמעקט, איז ער

בְּתוֹכוֹ אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וּמְחָקוֹ, פָּסוּל: **ב** הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם אֶלָּא לְאַבָּא וּלְאָבִיךָ לְאָחִי וּלְאָחִיךָ לְעֶבֶד וּלְנָכְרִי וּלְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו קִדּוּשִׁין, כָּשֵׁר. הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם אֶלָּא אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, וּלְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ עָלָיו קִדּוּשִׁין אֲפִילוּ בַּעֲבֵרָה, פָּסוּל: **ג** גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, וְדֵן דִּיְהֱוֵי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תֵּרוּכִין וְאִגֶּרֶת שְׁבוּקִין וְגֵט פִּטּוּרִין לִמְהָךְ לְהִתְנַסְּבָא לְכָל גְּבַר דְּתִצְבְּיִין. גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט שִׁחְרוּר, הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ: **ד** שְׁלשָׁה גִטִּין פְּסוּלִין וְאִם נִשֵּׂאת,

(דער גט) פסול. ווייל **דער גט איז דאָך געשריבן געוואָרן נור מיט דעם דאָזיקן תנאי, דאריבער איז ער ניט קיין גט.**

ב. הרי, (אויב דער מאן געבנדיק דעם גט דער פרוי האָט צו איר געזאָגט): „דו זאָלסט זיין מותר צו יעדן מענטש, אחוץ צו מיין פאָטער" אָדער „צו דיין פאָטער" אָדער „צו מיין ברודער" אָדער „צו דיין ברודער", אָדער „צו א שקלאַף" אָדער „צו א גוי", אָדער צו יעדן, וועלכער האָט ניט אויף איר קיין קידושין, (אויב דער דאָזיקער איז איר מקדש איז עס גאָרניט, ווייל זי קאָן ניט ווערן זיין ווייב), איז עס כשר. **דער גט איז א גוטער גט, מחמת ער האָט דאָך באמת איר גאָרניט געבינדן, ווארום די דאָזיקע קאָנען זי דאָך סיי ווי ניט מקדש זיין.** הרי, (אויב ער האָט איר געזאָגט): „דו זאָלסט זיין מותר צו יעדן מענטש א חוץ (אויב זי איז) אן אלמנה צו א כהן גדול", אָדער „א גרושה אָדער א חלוצה צו א פשוטן כהן", אָדער „א ממזרת אָדער א נתינה צו א ישראל", אָדער „א ישראל׳ס א טאָכטער צו א ממזר אָדער א נתין", אָדער צו „יעדן וואָס האָט אויף איר קידושין כאָטש עס איז א עבירה (כאָטש ער טאָרניט לעבן מיט איר, אָבער אז ער איז זי מקדש איז זי זיין ווייב, און זי דאַרף האָבן פון אים א גט), איז דער גט פסול. ווייל **דאָס הייסט עפּיס איר געבינדן, איבער־געלאָזט עפּיס אין דעם גט. די משנה זאָגט „אלמנה צו א כהן גדול", כאָטש סיי ווי טאָר זי דער כהן גדול ניט נעמען אפילו זי איז ניט געוועזן אן אלמנה ווארום זי איז דאָך איצט א גרושה; דאָס איז נור ווייל אין א סך ערטער דערמאָנט די משנה די אלע צוזאמען. וועגן „נתין" זע יבמות פרק ב׳ משנה ד׳.**

ג. גופו, דער עיקר פון גט (זענען די ווערטער) „הרי את מותרת לכל אדם (דו זאָלסט זיין מותר צו יעדן מענטש)". ר׳ יהודה זאָגט, אז מען דאַרף אויך איינשרייבן די ווערטער) „ודין די יהוי לכי מנאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין למהך להתנסבא לכל גבר דתצביין" (און דערמיט האָסטו פון מיר א טרענונגס־שריפט, און א פארלאָזונגס־בריף און פריי־לאָזונגס־גט, אז דו זאָלסט קאָנען חתונה האָבן מיט יעדן מאן וואָס דו וועסט וועלן)· **ווייל אין גט דאַרף זיין איינגעשריבן אז מיטן דאָזיקן גט ווערט זי געגט, און ניט אז דאָס איז נור א שריפט צו באוויזן.** גופו של גט שחרור, דער עיקר פון א באפרייאונגס־שטר (פאר א שקלאפין, זענען די ווערטער): „הרי את בת חורין" (דו זאָלסט זיין א פרייע פרוי), אָדער „הרי את לעצמך" (דו זאָלסט זיין פאר זיך אליין). **די משנה ברענגט דאָ דאָס לשון פון באפרייען א שקלאפין, ווייל זי רעדט פריער וועגן א פרוי (א גט); אָבער אויך ביי באפרייען א שקלאַף שרייבט מען „הרי את בן חורין", אָדער „הרי את לעצמך" („את" איז אין דער משנה־שפּראַך טיילמאָל אויך פאר א זכר).**

ד. שלשה, דריי גיטין זענען פסול, אָבער אויב זי האָט חתונה געהאַט (מיט א צווייטן נאָכדעם ווי זי האָט באקומען איינעם פון די דריי גיטין) איז דאָס קינד (וואָס זי האָט געבוירן פון צווייטן מאן) כשר. **עס איז ניט קיין ממזר, ווייל זיי זענען פסול נור מדרבנן, און מדאורייתא, לויט דעם דין פון דער תורה, זיינען זיי כשר. די דריי**

הַוָּלָד כָּשֵׁר. כָּתַב בִּכְתָב יָדוֹ וְאֵין עָלָיו עֵדִים, יֵשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמָן, יֵשׁ בּוֹ זְמָן וְאֵין בּוֹ אֶלָּא עֵד אֶחָד, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה גִטִּין פְּסוּלִין וְאִם נִשֵּׂאת, הַוָּלָד כָּשֵׁר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו עֵדִים אֶלָּא שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים, כָּשֵׁר, וְגוֹבָה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים, שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם: **ה** שְׁנַיִם שֶׁשָּׁלְחוּ שְׁנֵי גִטִּין שָׁוִין וְנִתְעָרְבוּ, נוֹתֵן שְׁנֵיהֶם לְזוֹ וּשְׁנֵיהֶם לְזוֹ. לְפִיכָךְ אָבַד אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי הַשֵּׁנִי בָטֵל. חֲמִשָּׁה שֶׁכָּתְבוּ כְלָל בְּתוֹךְ הַגֵּט אִישׁ פְּלוֹנִי מְגָרֵשׁ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי פְּלוֹנִית וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה, כֻּלָּן כְּשֵׁרִין וְיִנָּתֵן לְכָל

גיטין זענען; כתב, אויב ער (דער מאן) האָט געשריבן (דעם גט) מיט זיין אייגענער האַנטשריפט, אָבער עס זענען ניט פאַראַן אויף אים (אונטערגעשריבן) קיין עדות, אָדער עס זיינען פאַראַן אויף אים עדות אָבער עס איז ניט פאַראַן אין אים די צייט (ווען מען האָט אים געשריבן), אָדער עס איז פאַראַן אין אים די צייט אָבער עס איז פאַראַן אויף אים (אונטערגעשריבן) נור איין עדות, — די דאָזיקע דריי גיטין זענען פסול, אָבער אויב זי האָט חתונה געהאַט איז דאָס קינד כשר. **דאָס אונטערשרייבן פון עדות איז נור מדרבנן, און אויב דער גט איז געשריבן געוואָרן מיטן מאַנ׳ס כתב איז ער מדאורייתא כשר. אויך דאָס איינשרייבן די צייט אין גט איז נור א תקנה מדרבנן** (ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב׳ משנה ב׳). **אויך אויב עס איז נור פאַראַן איין עדות און דער גט איז געשריבן געוואָרן דורך דעם מאַן** (און לויט טייל דיעות, **אפילו דורך דעם סופר, ווייל דעם סופר׳ס האַנטשריפט ווערט אויך גערעכנט ווי איין עדות**) **איז כשר מדאורייתא.** ר׳ אלעזר זאָגט, אַז אפילו עס איז ניט פאַראַן (אונטערגעשריבן) אויף אים (דעם גט) קיין עדות, נאָר ער (דער מאַן) האָט איר געגעבן (דעם גט) פאַר עדות, איז ער כשר, און (אויב דאָס איז ניט קיין גט, נאָר א וועקסל, אויף וועלכן עס זענען ניט אונטערגעשריבן קיין עדות, נאָר עס זענען געווען עדות דאַביי ווען דער לוה האָט דעם מלוה געגעבן דאָס וועקסל, עדי מסירה), נעמט מען אָפּ (דערויף) פון פאַרקויפטע פעלדער, ווארום (די תקנה אַז) עדות (זאָלן) זיך חתמען אויף א גט איז נור צוליב דער טובה פון דער וועלט (תיקון העולם). **ווייל מען האָט מורא טאָמער וועלן די עדי מסירה שטאַרבן און דער מאַן וועט טענהן אַז דער גט איז א פאַלשער. זע וועגן דעם פריער פרק ד׳ משנה ג׳. אויך וועגן „אָפּנעמען פון פאַרקויפטע פעל־דער״** (נכסים משועבדים) **זע פריער פרק ה׳ משנה ב׳.**

ה. שנים, אויב צוויי מענטשן (ביידע האָבן געהייסן „ראובן״, און די פרויען פון ביידע האָבן געהייסן „לאה״) האָבן געשיקט צוויי גלייכע גיטין, און זיי (די גיטין) האָבן זיך אויסגעמישט, גיט מען ביידע גיטין צו דער דאָזיקער (לאה) און ביידע גיטין צו דער דאָזיקער (לאה). **ווייל ממה נפשך קריגט דאָך יעדע פון זיי איר גט.** **„שוין״, „גלייכע״, מיינט, אַז אויף ביידע גיטין זענען געווען גלייך די נעמען פון די מענער און די פרויען און דער צייט און דער שטאָט און די עדות.** לפיכך, דעריבער אויב איינער פון זיי איז פאַרלוירן געוואָרן איז דער צווייטער (גט) בטל. **ווייל מען ווייסט דאָך ניט וועמעס גט ער איז.** חמשה, פינף מענטשן וועלכע האָבן געשריבן איין בשותפותדיקן אינהאַלט (כלל) אין א גט, און האָבן נור צוגעשריבן: יענער מענטש (ראובן) גט יענע (פרוי. לאה) און יענער (שמעון, גט) יענע (פרוי, רחל, און אזוי זע־נען כסדר געווען אויסגערעכנט אלע פינף מענטשן), און די עדות האָבן זיך אונטער־געשריבן אונטן, זיינען אלע כשר, און מען זאָל געבן (דעם גט) צו יעדער פרוי באַ־זונדער. מיט „כלל״, **בשותפותדיקן אינהאַלט, מיינט מען, אַז דער טופס פון גט, דער אינהאַלט, איז בשותפות, אַז אין יענעם טאָג האָט ראובן געגט זיין פרוי לאה, און שמעון זיין פרוי רחל און אזוי כסדר.** היה כתוב, אויב אָבער עס איז געווען

אַחַת וְאַחַת. הָיָה כָתוּב טוֹפֵס לְכָל אַחַת וְאַחַת וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה, אֶת שֶׁהָעֵדִים נִקְרִין עִמּוֹ כָּשֵׁר: ו שְׁנֵי גִטִּין שֶׁכְּתָבָן זֶה בְצַד זֶה וּשְׁנַיִם עֵדִים עִבְרִים בָּאִים מִתַּחַת זֶה לְתַחַת זֶה וּשְׁנַיִם עֵדִים יְוָנִים בָּאִים מִתַּחַת זֶה לְתַחַת זֶה, אֶת שֶׁהָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים נִקְרָאִין עִמּוֹ כָּשֵׁר. עֵד אֶחָד עִבְרִי וְעֵד אֶחָד יְוָנִי עֵד אֶחָד עִבְרִי וְעֵד אֶחָד יְוָנִי בָּאִין מִתַּחַת זֶה לְתַחַת

געשריבן א טופס (א אינהאלט) פאר יעדן באזונדער, און די עדות זענען געווען אונטערגעשריבן אונטן, איז (נור) דער דאָזיקער וואָס די (אונטערשריפטן פון די) עדות ווערן געליינט מיט אים איז כשר. **מען מיינט, אז עס איז געווען געשריבן: אין דעם טאָג האָט ראובן געגעט לאהן, און אין דעם טאָג האָט שמעון געגעט רחלן, און אין דעם טאָג האָט לוי געגעט שרה׳ן, און אין דעם טאָג האָט יהודה געגעט רבקהן, און אין דעם טאָג האָט אברהם געגעט חוהן, איז דער דין אז היות די עדות זענען דאָך אונטערגעשריבן אונטער דעם סאמע לעצטן איז דער גט נור א גט פון אברהם פאר חוהן.**

ו. שני גיטין, צוויי גיטין וועלכע מען האָט געשריבן איינעם לעבן דעם אנדערן (אויף איין פאַרמעט, רעכטס איז געשריבן פון אויבן אראָפּ איין גט, און לינקס איז געשריבן פון אויבן אראָפּ א צווייטער גט), און צוויי העברעאישע (עברים) עדות קומען (זענען אונטער געשריבן אונטער די ביידע גיטין) פון דעם דאָזיקן (ערשטן גט) ביז ארונטער דעם דאָזיקן (צווייטן גט), און צוויי גריכישע יונים (יונים, יידישע עדות וועלכע שרייבן גריכיש, ניט העברעאיש פון רעכטס אויף לינקס, נאָר פון לינקס אויף רעכטס), קומען (זענען אונטערגעשריבן) פון אונטער דעם דאָזיקן (צווייטן גט) ביז ארונטער דעם דאָזיקן (ערשטן גט), איז דער (גט), וואָס די ערשטע עדות ווערן געליינט מיט אים, כשר. **די דאָזיקע שווערע משנה ווערט דערקלערט אזוי. געוויינטליך שרייבט זיך אונטער א עדות מיט זיין נאָמען און זיין פאָטערס נאָמען, למשל, ראובן בן יעקב. לאָמיר זיך פאָרשטעלן אז די העברעאישע עדות האָבן זיך אונטערגעשריבן צוערשט: „ראובן בן יעקב" און „משה בן עמרם". אזוי ווי זיי שרייבן דאָך העברעאיש (עברים) פון רעכטס צו לינקס, קומט אויס אז די ווערטער „ראובן בן" און „משה בן' זענען פאראן אונטער דעם ערשטן גט און „יעקב" און „עמרם" אונטער דעם צווייטן גט. ממילא איז דער ערשטער גט כשר, ווייל עס זענען אונטער אים פאראן די נעמען־אונטערשריפטן פון 2 עדות „ראובן" און משה. אָבער דער צווייטער גט איז ניט כשר, ווייל אונטער אים זענען דאָך פאראן נור די נעמען פון די עדות עלטערן (יעקב, עמרם) דאריבער טויגן זיי ניט. אָבער די שאלה איז: אזוי ווי עס זענען דאָך אונטערגעשריבן פון לינקס אויף רעכטס צוויי יידישע עדות מיט גריכישע אותיות, לאָמיר זאָגן „אלקסנדר בן אנטיגנוס" און „תלמי בן ניקנור", קומט דאָך אויס אז די עדות־נעמען „אלקסנדר" און „תלמי" זענען פאראן אונטער דעם צווייטן גט (ווארום זיי שרייבן דאָך פון לינקס אויף רעכטס), טאָ דארף דאָך דער צווייטער גט אויך זיין כשר? איז דער תירוץ, אז ווייל די גריכישע עדות זענען אונטערגעשריבן אונטער די העברעאישע האָט מען מורא, אז זיי האָבן זיי נאָכגעטאָן און האָבען זיך אונטערגשריבן אזוי ווי די העברעאישע, און אונטער דעם 2טן גט האָבן זיי געשריבן די נעמען פון זייערע עלטערן (און „אלכסנדר" און „תלמי" זענען גאָר די נעמען פון די עלטערן) און אונטער דעם ערשטן גט זייערע אייגענע נעמען, און דער 2טער גט איז ווייטער אָן עדות, און ער איז פסול. דאָס זעלביקע איז דער דין פארקערט: אויב די גריכישע עדות האָבן זיך אונטערגעשריבן צוערשט און ערשט אונטער זיי די העברעאישע עדות, איז כשר דער 2טער גט, און דער ערשטער גט איז פסול.** עד אחד, אויב (אונטער די צוויי גיטין) זענען אונטערגעשריבן צוערשט איין עדות א העברעאישער, און (אונטער אים) איין עדות א גריכישער, און (אונטער אים) איין עדות א העברעאישער, און (אונטער אים) איין עדות א גריכישער, און זיי קומען (די אונטערשריפטן ציען זיך) פון אונטער דעם (איינעם גט) ביז ארונטער דעם (אנדערן גט), דהיינו, די העברעאישע אונטערשריפטן פון אונטער דעם ערשטן ביז ארונטער דעם צווייטן ,און די גריכישע פון אונטער רעם צווייטן ביז ארונטער דעם ערשטן גט),

זֶה, שְׁנֵיהֶן פְּסוּלִין: **ז** שִׁיֵּר מִקְצַת הַגֵּט וּכְתָבוֹ בַּדַּף הַשֵּׁנִי וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה, כָּשֵׁר. חָתְמוּ הָעֵדִים בְּרֹאשׁ הַדַּף, מִן הַצַּד, אוֹ מֵאַחֲרָיו בְּגֵט פָּשׁוּט, פָּסוּל. הִקִּיף רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין. סוֹפוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד סוֹפוֹ שֶׁל זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע, אֶת שֶׁהָעֵדִים נִקְרִין עִמּוֹ כָּשֵׁר. רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד סוֹפוֹ שֶׁל זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע, אֶת שֶׁהָעֵדִים נִקְרִין בְּסוֹפוֹ כָּשֵׁר: **ח** גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ עִבְרִית וְעֵדָיו יְוָנִית, יְוָנִית וְעֵדָיו עִבְרִית, עֵד אֶחָד עִבְרִי וְעֵד אֶחָד יְוָנִי, כָּתַב

זענעןביידע גיטין פסול· דער טעם איז, ווייל נור וועגן ערשטן העברעאישן עדות **ראובן בן יעקב ווייסט מען זיכער אז דאָס וואָרט „ראובן" איז זיין נאָמען און ער איז אונטערגעשריבן אונטער דעם ערשטן גט. אָבער ביים צווייטן עדות „אלכסנדר בן אנטיגנוס" ווייסן מיר שוין ניט צי דאָס וואָרט „אלכסנדר" אונטער דעם צווייטן גט איז דער נאָמען פון עדות צי זיין פאָטערס נאָמען, אזוי ווי מיר האָבן פריער געשריבן אין דער משנה. ממילא ווייסן מיר שוין אויך ניט וועגן דריטן העברעאישן עדות משה בן עמרם, צי „משה" אונטער דעם ערשטן גט איז זיין אייגענער צי זיין פאָטערס נאָמען. און דאָס זעלביקע ווייסן מיר שוין אויך ניט וועגן פערטן גריכישן עדות תלמי בן ניקנור, צי תלמי אונטער דעם 2טן גט איז זיין נאָמען צי זיין פאָטערס נאָמען, אזוי ווי מיר האָבן דערקלערט אין דער ערשטער העלפט פון דער משנה. דעריבער זענען ביידע גיטין פסול. מיר האָבן דאָ געטייטשט די משנה לויט דעם רמבם און דעם ברטנורא.**

ז. שייר, אויב ער (דער סופר ביים שרייבן א גט) האָט איבערגעלאָזט א טייל פון גט און האָט אים (דעם איבערגעבליבענעם טייל) געשריבן אויף דעם צווייטן דף (אויף דער זעלביקער זייט פון פארמעט, נאָר אָנהויבנדיק אין דער ברייט אין דער הויך א צווייטע שפאלטע), און די עדות האָבן זיך אונטערגעשריבן אונטן, איז (דער גט) כשר. **ווייל מען קאָן דאָך דאָ ניט מאכן קיין פאלשע זאכן מיטן גט.** חתמו, אויב די עדות האָבן זיך געחתמעט (אויף א גט) אין אָנהייב פון דף (פון דער שפאלטע), אָדער אין דער זייט, אָדער פון הינטען (אויף יענער זייט פארמעט, אין רוקן) ביי א פשוטן גט (ניט ביי א פארקניפטן גט, ניט ביי א „גט מקושר), איז דער גט פסול. **וועגן א פשוטן גט און א „גט מקושר", ביי וועלכן די עדות חתמען זיך אויפן רוקן פון גט, זע פריער פרק ח' משנה ט'.** הקיף, אויב ער האָט צוגעבויגן (צו באהאפטן, צוגעקלעבט), דעם אָנהויב פון דעם (גט) צו דעם אָנהויב (פון אן אנדערן גט), און די עדות האָבן זיך געחתמעט אין דער מיט, זענען זיי ביידע פסול· **ווייל די אונטערשריפטן ווערן ניט געליינט ניט מיט דעם איינעם גט און ניט מיט דעם אנדערן גט.** סופו, (אויב ער האָט באהאפטן) דעם סוף פון איין (גט) מיט דעם סוף פון דעם אנדערען (גט) און די עדות זענען אין דערמיט, איז דער (גט) מיט וועלכן די (אונטערשריפט פון די) עדות ווערן מיטגעליינט, כשר. **אין טייל משניות איז די דאָזיקע הלכה ניטאָ, און עס איז פאראן נור די ווייטערדיקע הלכה, דהיינו:** ראשו, (אויב ער האָט צו באהאפטן) דעם אָנהויב פון איין (גט) מיט דעם סוף פון אן אנדערן (גט) איז דער (גט) מיט וועלכן די (אונטערשריפטן פון די) עדות ווערן מיטגעליינט צו זיין סוף, כשר. **מ'מיינט דאָ אז דער קאָפּ דער שפיץ פון די אונטערשריפטן איז צום סוף פון כשרן גט, און ניט די פיס פון די אונטערשריפטן, למשל דער נאָמען פון עדות „אברהם" איז ניט איבערגעדרייט מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף.**

ח. גט, א גט וועלכן מען האָט געשריבן אין העברעאיש עברית) און זיינע עדות (זענען אונטערגעשריבן אין) גריכיש (יונית), (אָדער דער גט איז געשריבן) אין גריכיש און זיינע עדות אין העברעאיש, אָדער איין עדות (האָט זיך אונטערגעשריבן) אין העברעאיש און איין עדות אין גריכיש, אָדער דער סופר האָט געשריבן (ער האָט זיך אונטערגעחתמעט אלס עדות) און (נאָך) א עדות (האָט זיך אונטערגע־

סוֹפֵר וְעֵד, כָּשֵׁר. אִישׁ פְּלוֹנִי עֵד, כָּשֵׁר. בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי עֵד, כָּשֵׁר. אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי וְלֹא כָתַב עֵד, כָּשֵׁר. וְכָךְ הָיוּ נְקִיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין. כָּתַב חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ, כָּשֵׁר. גֵּט מְעֻשֶּׂה בְּיִשְׂרָאֵל כָּשֵׁר, וּבְגוֹיִם פָּסוּל. וּבְגוֹיִם חוֹבְטִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְךָ, כָּשֵׁר. ט יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְקֻדֶּשֶׁת, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם אֲמַתְלָא.

חתמעט), איז (דער גט) כשר. די גמרא זאָגט, אז כאָטש מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז דער סופר זאָל זיך ניט טאָרן אונטערשרייבן אלס עדות, ווייל טאָמער הייסט אים דער מאַן נור שרייבן דעם גט און אז אנדערע עדות זאָלן חתמען, און דער סופר וועט אים ניט הערן און יאָ זיך חתמענען, דאריבער לערנט די משנה אז עס איז יאָ כשר.
איש פלוני, (אויב איינער שרייבט זיך אונטער א גט) „יענער מענטש איז א עדות (למשל „ראובן עד״) איז כשר; „זון פון יענעם מענטש איז א עדות״ (למשל „בן יעקב עד״) איז כשר, „יענער מענטש דער זון פון יענעם מענטש (ער האָט זיך אונטער־געשריבן „ראובן בן יעקב״) און האָט ניט צוגעשריבן דאָס וואָרט „עד״ ,איז כשר, און אזוי פלעגן טאָן די פיינע מענטשן (נקיי הדעת) אין ירושלים. זיי פלעגן אונטערשרייבן בלויז זייער נאָמען און זייער פאָטערס נאָמען און ניט צוגעגעבן דאָס וואָרט „עד״.
כתב, אויב מען האָט געשריבן (אין גט, אויך) זיין פאמיליע־נאָמען און איר פאמיליע־נאָמען, איז כשר. „חניכה״ איז דער טייטש פאמיליע־נאָמען און אויך צונאָמען (מגילה כח „ולא קראתי לחברי בחניכו״). גט מעושה, א געצווינגענער גט (מען האָט גע־צווינגען דעם מאַן צו געבן זיין ווייב א גט), אויב דורך יידן (דורך א יידישן בית דין) איז כשר. די גמרא זאָגט, אז דאָס מיינט אז דאָס יידישע בית דין האָט געצווינגען דעם מאַן לויט דעם דין, אין אזעלכע פאלן, ווען מ׳דאַרף אים צווינגען צו גטן (זע כתובות פרק ז׳ משנה י׳), אָבער אויב א יידיש בית דין האָט אים געצווינגען ניט לויט דעם דין איז דער גט פסול, אָבער די פרוי הייסט א גרושה און זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן. ובנכרים, און אויב גויים (האָבן אים געצווינגען צו גטן), איז (דער גט) פסול. אויך דאָ איז א חילוק: אויב די גויים האָבן אים געצווינגען לויטן דין (ווען מען דאַרף דעם מאַן צווינגען צו גטן), איז דער גט פסול אָבער די פרוי טאָרניט חתונה האָבען מיט א כהן; און אויב די גויים האָבן אים געצווינגען ניט לויט דעם דין איז דער גט גאָרניט ווערט, און די פרוי מעג אפילו חתונה האָבן מיט א כהן. ובנכרים חובטין, און דורך גויים (אויב דאָס יידישע בית דין קאָן דעם מאַן ניט צווינגען, קאָנען זיי מאַכן דורך גויים) צו שלאָגן אים, און זיי (די גויים) זאָגן צו אים: „טו וואָס די יידן הייסן דיר״, און ער (דער גט) איז כשר. ווייל דאָס הייסט א גט דורך דעם יידישן בית דין.

ט. יצא, אויב עס איז אויף איר (אויף א מיידל) ארויסגעגאַנגען דער נאָמען (דער קלאַנג) אז זי איז מקודש (אז א מאַן האָט איר מקדש געווען), איז זי מקודש; (אויב דער קלאַנג איז אויף דער זעלביקער פרוי אז זי איז געוואָרן דערנאָך) געגט, איז זי געגט. די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען ניט סתם א קלאַנג, נאָר אז ליכט האָבן געברענט און טישען מיט היסב־בעטן זיינען געווען איינגעאָרדענט און מענטשן זיינען אריין און ארויס (ווי עס איז דער שטייגער ביי קידושין), און זיי האָבן געזאָגט אז מען האָט דאָס מיידל מקדש געווען. ווען „קלאַנג אז זי איז געגט״ מיינט מען נור אויף דעמ־זעלביקן מיידל, וואָס דער קלאַנג וועגן איר איז געווען אז מען האָט זי מקדש געווען, מחמת איין קלאַנג (פון גטן) איז גוט קייגן א צווייטן קלאַנג (פון מקדש זיין), און זי מעג חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאַן. ובלבד, אָבער עס טאָרניט זיין דאביי קיין טעם דערצו. אמתלא״ מיינט א טעם, א גרונט, אן אורזאַך, פאַרוואָס מען זאָל האַלטן, אז כאָטש דער קלאַנג איז פאַראַן, איז ער אָבער ניט ריכטיק. אויך אין דער אראַבישער שפּראַך איז „מתל״ דער טייטש „דער טעם פון א זאַך״. איזו היא, וואָס מיינט מען א

אֵיזוֹ הִיא אֲמַתְלָא, גֵּרַשׁ אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת אִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי, זָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ סָפֵק קָרוֹב לָהּ סָפֵק קָרוֹב לוֹ זוֹ הִיא אֲמַתְלָא: י בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָהּ דְּבַר עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֲפִילוּ הִקְדִּיחָה תַבְשִׁילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֲפִילוּ מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו.

טעם דערצו? אויב יענער מאן האָט געגט זיין פרוי מיט א תנאי, אָדער ער האָט איר צוגעוואָרפן קידושין (דאָס געלט) און עס איז א ספק צי די קדושין זענען געפאלן נענטער צו איר אָדער נענטער צו אים, דאָס הייסט א טעם דערצו. **דאָס איז די סיבה, וועלכע האָט גורם געווען צום קלאנג, אז די פרוי איז זיכער געגט אָדער זיכער מקודש געוואָרן. און באמת קאָן דאָך זיין אז דער תנאי איז ניט מקויים געוואָרן און זי איז ניט געגט,, אָדער אז די קידושין זענען געפאלן נאָנט צו אים און זי איז ניט מקודש. וועגן „ספק קרוב לה ספק קרוב לו" זע פריער פרק ח׳ משנה ב׳ און ג׳.**

י. בית שמאי, די בית שמאי זאָגן, אז א מאן זאָל ניט גטן זיין פרוי סיידן ער האָט געפונען אין איר אן אויסגעלאסענע זאך, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ד) „כי מצא בה ערות דבר, ווייל ער האָט געפונען אין איר אן אויסגעלאסנקייט־זאך", און די בית הלל זאָגן, אז (ער קאָן זי גטן) אפילו ווען זי האָט קאליע געמאכט זיין געקעכטס, ווארום עס ווערט געזאָגט (דערזעלביקער פסוק) „ווייל ער האָט געפינען אין איר אן אויסגעלאסנקייט־זאך". **די בית הלל לערנען אז דער פסוק מיינט איינס פון די צוויי, אָדער אויסגעלאסנקייט, אָדער סתם א זאך, וואָס טויג ניט פאר אים. רשי טייטשט „הקדיחה תבשילו", אז זי האָט אים צוגעברענט דאָס עסן אָדער דורך פייער אָדער זי האָט עס שטארק פארזאלצן. „קדח", ברענען, איז פאראן אין תנך (דברים לב „אש קדחה באפי"). דער אויסדרוק „הקדיח תבשילו" איז אין דער גמרא (סנהדרין צג „תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים") אויך דער טייטש איינער וועלכער פירט זיך ניט אויף אָרנטליך.** ר׳ עקיבא זאָגט אז (ער קאָן זי גטן) אפילו ווען ער געפינט אן אנדערע א שענערע פון איר, ווארום עס ווערט געזאָגט (דברים כ״ד) „והיה אם לא תמצא חן בעיניו, און עס וועט זיין אויב זי וועט ניט געפינען לייטזעליקייט אין זיין אויגן". **טייל מפרשים טייטשן, אז דאריבער איז גענוג אפילו אזא סיבה ווי קאליע מאכן דאָס עסן אָדער ער האָט געפינען א שענערע פון איר צו קאָנען גטן די פרוי, ווייל קוים וויל א מאן צוליב דעם גטן זיין פרוי וועט שוין כסדר זיין מחלוקת צווישן זיי. אין דער גמרא אין א סך ערטער (אָנהויב מסכתא סוטה און אנדערע ערטער) געפינען מיר ווערטער קייגן גטן א פרוי.**

(סליק מסכת גטין — געענדיקט מסכתא גטין)

פרק א.

א הָאִשָּׁה נִקְנֵית בְּשָׁלשׁ דְּרָכִים, וְקוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בִּשְׁתֵּי דְרָכִים. נִקְנֵית בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבְבִיאָה. בְּכֶסֶף, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְרוּטָה. וְכַמָּה הִיא פְרוּטָה,

מסכתא קידושין

הקדמה

אין דער מסכתא קידושין, וועלכע האָט פיר פרקים, ווערט געלערנט די דינים וועגן דעם ווי אזוי איז א מאן מקדש א פרוי. מיט „מקדש” זיין (הייליקן) מיינט מען אז זי ווערט זיין פרוי. אין חומש דברים כ״ד ווערט געזאָגט סתם „כי יקח איש אשה”, אז מאן וועט נעמען א פרוי”. די משנה לערנט, אז דאָס מקדש זיין דאַרף זיין פאר עדות. און אז דאָס מקדש זיין קאָן פאָרקומען אויף דריי אופנים. איינער איז מיט געלט אָדער מיט א זאך. דער מאן גיט דער פרוי געלט אָדער א זאך און זאָגט צו איר „הרי את מקודשת לי (דו זאָלסט זיין צו מיר מקודש)”. וויפיל דאַרף דאָס געלט זיין און וויפיל די זאך, וועט לערנען די משנה. דער צווייטער אופן איז מיט א שטר, מיט א געשריבענעם דאָקומענט. אין שטר זענען איינגעשריבן די ווערטער „הרי את מקודשת לי” און דער מאן גיט דער פרוי דעם שטר. דער דריטער אופן איז מיט „ביאה”, לעבן מיט דער פרוי, און עס איז גענוג ווען די עדות זען דעם מאן אריינגיין מיט דער פרוי אין א באזונדערן צימער, זיך מייחד זיין מיט איר.

אין די אמאָליקע צייטן איז געווען דער מנהג, אז דער חתן פלעגט מקדש זיין די כלה ביי די תנאים; דאָס האָט געהייסן „אירוסין”. די חתונה איז פאָרגעקומען אין א צייט שפּעטער.

א מאן קאָן מקדש זיין א פרוי נאָר מיט איר ווילן. אן אויסנאם איז וואָס א פאָטער קאָן נעמען די קידושין פאר זיין טאָכטער א קטנה, אָדער א נערה, דאָס הייסט, ביז זי ווערט אלט 12 יאָר מיט 6 חדשים. א קטנה הייסט א מיידל ביז 12 יאָר מיט 1 טאָג, און א נערה הייסט א מיידל פון 12 יאָר מיט א טאָג ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים. דער פאָטער קאָן צונעמען פון א מאן קידושין פאר זיין טאָכטער א קטנה אָדער א נערה אפילו ווען די טאָכטער וויל ניט, אָבער עס מוז זיין דער ווילן פון פאָטער.

אין דעם ערשטן פרק פון דער מסכתא ווערן געלערנט א חוץ דינים פון קידושין אויך ווי אזוי מען קאָן „קונה זיין” אויך אנדערע זאכן, באקומען זאכן אלס אייגנטום, און אויך וועגן מצוות פון מענער און פרויען. אין פערטן פרק ווערן געלערנט דינים וועגן כשרע פרויען און מענער, און וועגן פסולע, מיט וועלכע מען טאָר ניט חתונה האָבן.

פרק א.

א. האשה, די פרוי ווערט געקויפט (נקנית, זי ווערט דאָס ווייב פון איר מאן) דורך דרייערליי וועגן, און זי קויפט זיך אליין (זי ווערט אויס ווייב פון איר מאן) דורך צווייערליי וועגן. די משנה זאָגט דאָ „נקנית”, פון וואָרט „קנה”, קויפן. אָבער מען מיינט דאָ ניט „קויפן”, נאָר ווערן מקודש, ווערן דאָס ווייב פון מאן. מיט „קונה את עצמה”, „זי קויפט זיך אליין” מיינט מען באפרייען זיך פון מאן, ווערן אויס זיין ווייב. איצט טייטשט אויס די משנה די פריערדיקע ווערטער: נקנית, זי (די פרוי) ווערט גע־קויפט (ווערט דאָס ווייב פון איר מאן, דורך די דריי וועגן), מיט געלט, (אָדער) מיט א שטר, אָדער מיט ביאה. דער מאן קאָן מקדש זיין די פרוי מיט איינער פון די 3 זאכן, אָדער מיט געלט, אָדער מיט א געשריבענעם שטר, אָדער דורך לעבן מיט איר. מיר האָבן דאָס אלץ מסביר געווען אין דער הקדמה פון דער מסכתא. בכסף, מיט־געלט, זאָגן די בית שמאי, אז מיט א דינר אָדער מיט (א זאך וואָס האָט) דעם ווערט פון א דינר; און די בית הלל זאָגן, אז מיט א פרוטה אָדער מיט (א זאך וואָס האָט) דעם ווערט פון א פרוטה; און וויפיל איז פרוטה? אן אכטל פון אן איטאַליענישן איסר. „דינר”

אֶחָד מִשְּׁמֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי. וְקוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בְּגֵט וּבְמִיתַת הַבַּעַל. הַיְבָמָה נִקְנֵית בְּבִיאָה, וְקוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בַּחֲלִיצָה וּבְמִיתַת הַיָּבָם:

ב עֶבֶד עִבְרִי נִקְנֶה בְכֶסֶף וּבִשְׁטָר, וְקוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בְשָׁנִים וּבְיוֹבֵל וּבְגִרְעוֹן כֶּסֶף. יְתֵרָה עָלָיו אָמָה הָעִבְרִיָּה שֶׁקּוֹנָה אֶת עַצְמָהּ בְּסִימָנִין.

איז אן אלט גריכישע און רוימישע מטבע „דענאריאן". און ער איז ווערט געווען וויפיל 24 רוימישע מטבעות „אסאריאן", וואָס די משנה רופט אן „איסר היטלקי", דער איטאליענישער (רוימישער) איסר. אין אנדערע ערטער פון דער משנה הייסט ער סתם „איסר"; טייל מיינען אז „איסר איטלקי" איז וויפיל 2 סתם „איסר". מען נעמט אָן, אז א פרוטה איז וויפיל זילבער די וואָג פון א האלבן גערשטן. וקונה, און זי (די פרוי וועלכע האָט א מאן) קאָן זיך אויסקויפן (ווערן אויס ווייב פון דעם מאן) אָדער מיט א גט (וואָס איר מאן גיט איר) אָדער מיט דעם טויט פון מאן. אין יעדן פון דיביידע פאלן איז זי ניט מער קיין אשת איש. היבמה, די יבמה (א פרוי וואָס איר מאן איז געשטאָרבן אָן קינדער און ער האָט איבערגעלאָזט א ברודער) ווערט געקויפט (ווערט דאָס ווייב פון איר שוואגער דעם יבם) דורך ביאה. אויב למשל דער שוואָגער איז זי מקדש מיט געלט אָדער מיט א שטר הייסט זי נאָכניט זיין ווייב לויט דעם דין פון דער תורה (דאָס דאָזיקע מקדש זיין הייסט א „מאמר", און עס האָט נור די וויר־קונג, אז אנדערע ברידער טאָרן מיט איר ניט חתונה האָבן, זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות, און פרק ב' משנה א' מסכתא יבמות). די יבמה ווערט דאָס ווייב פון איר שוואָגער דעם יבם נור דורך ביאה, ווען דער יבם לעבט מיט איר. וקונה, און זי (די יבמה) קאָן זיך אויסקויפן (ווערן פריי, אויס יבמה, און מעגן חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן) דורך חליצה (ווען איר שוואָגער גיט איר חליצה) אָדער דורך דעם טויט פון יבם (פון איר שוואָגער). אויב איר שוואָגער איז געשטאָרבן און קיין אנדערע שוואָגערס זענען ניטאָ, ווערט זי אויס יבמה. וועגן יבמה און חליצה און מייבם זיין זע אין דער הקדמה צו מסכתא יבמות.

ב. עבד עברי, א יידישער קנעכט ווערט נקנה (געקויפט, ווערט א קנעכט צום בעל הבית) דורך (נעמען) געלט (פון בעל הבית), אָדער דורך א שטר (ווען דער קנעכט שרייבט אונטער א שטר אז ער ווערט א קנעכט). די תורה זאָגט (שמות כ"א) אז א ייד קאָן זיך פארקויפן צו א בעל הבית פאר א קנעכט. א יידישער קנעכט הייסט „עבד עברי", און ער קאָן געקויפט ווערן אויף ניט לענגער פון 6 יאָר. וקונה, און ער קויפט זיך אויס, (ער ווערט אויס קנעכט) מיט יאָרן (ווען עס ענדיקן זיך די זעקס יאָר), אָדער מיט יובל (אויב אין די זעקס יאָר איז אויסגעפאלן דאָס יובל־יאָר, וואָס איז יעדעס פופציקסטע יאָר), אָדער מיט אראָפּרעכנען פון געלט. „בגרעון כסף", אראָפּ־רעכנען פון געלט, מיינט, אז אויב למשל דער קנעכט האָט זיך פארקויפט פאר 60 טאָלער אויף די 6 יאָר (וואָס מאכט אויס 10 טאָלער פאר יעדעס יאָר) און עס זיינען אריבער פון זיי 4 יאָר, האָט דער קנעכט דאָס רעכט אראָפּצורעכענען פאר די 4 אָפּגעארבייטע יאָרן 40 טאָלער, און געבן דעם בעל הבית פאר די איבערגעבליבענע 2 יאָרן 20 טאָלער, און ער גייט ארויס פריי. דער בעל הבית קאָן ניט אים צווינגען צו בלייבן ביז צום סוף פון די 6 יאָר, נאָר ער מוז צונעמען די 20 טאָלער און באפרייען דעם יידישן קנעכט. יתירה, מער (רעכט) פון אים (ווי אזוי באפרייט צו ווערן פון בעל הבית) האָט די יידישע דינסט (אמה העבריה) וואָס זי קויפט זיך אויס (ווערט באַ־פרייט) דורך סימנים. די תורה זאָגט (דאָרט שמות כ"א) אז א פאָטער קאָן פארקויפן זיין יינגע טאָכטער (א קטנה, יינגער פון צוועלף יאָר מיט א טאָג) פאר א דינסט. אזא דינסט הייסט „אמה עבריה". זאָגט די משנה, אז די יידישע דינסט קאָן ווערן באפרייט סיי מיט יאָרן און מיטן יובל־יאָר און מיט אָפּצאָלן דעם בעל הבית אזוי ווי דער יידישער קנעכט, און א חוץ דעם ווערט זי אויך באפרייט ווען זי באקומט די סימנים פון א „נערה", ווען זי ווערט אלט 12 יאָר מיט א טאָג. די גמרא זאָגט, אז זי ווערט

הַנִּרְצָע נִקְנֶה בִּרְצִיעָה, וְקוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בְּיוֹבֵל וּבְמִיתַת הָאָדוֹן: ג עֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וְקוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בְּכֶסֶף עַל יְדֵי אֲחֵרִים וּבִשְׁטָר עַל יְדֵי עַצְמוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּכֶסֶף

אויך באפרייט אויב דער בעל הבית שטארבט, און זי דארף ניט דינען דעם בעל הבית׳ס זון. הנרצע, דער דורכגעבויערטער קנעכט ווערט געקויפט דורך דורכבויערן (ברציעה). די תורה זאָגט שמות כ״א, אז אויב א יידישער קנעכט, נאָכדעם ווי עס האָבן זיך געענדיקט די 6 יאָר, זאָגט, אז ער האָט ליב זיין בעל הבית און ער וויל ניט ארויסגיין פריי, זאָל אים דער בעל הבית צופירן צו דער טיר און דורכבויערן זיין אויער מיט אן אָל (מרצע), און דער קנעכט בלייבט ביי אים דינען. אזא קנעכט הייסט „עבד נרצע״, א דורכגעבויערטער קנעכט. זאָגט די משנה, אז ער ווערט דער קנעכט פון בעל הבית ווען דער בעל הבית בויערט אים דורך זיין אויער. וקונה, און ער (דער דורכגעבויערטער קנעכט) קויפט זיך אויס (ווערט באפרייט) דורך יובל (ווען עס קומט אָן דאָס פופציקסטע יאָר, דאָס יובל־יאָר) אָדער דורך דעם טויט פון זיין בעל הבית. אויב דער בעל הבית שטארבט, אפילו ער לאָזט איבער א זון, ווערט דער דורכגעבויערטער קנעכט באפרייט. — די אלע דינים פון דער משנה וועגן א יידישן קנעכט און א יידישער דינסט און א דורכגעבויערטן יידישן קנעכט לערנט די גמרא אָפּ פון פסוקים אין שמות כ״א.

ג. עבד כנעני, א גויאישער שקלאַף ווערט געקויפט (ווערט דער שקלאַף פון א בעל הבית) דורך געלט (ווען דער בעל הבית גיט געלט צום שקלאַף׳ס פריערדיקן בעל הבית), אָדער מיט א שטר (ווען דער פריערדיקער בעל הבית שרייבט אונטער און גיט דעם נייעם בעל הבית א שטר אז ער האָט אים פארקויפט דעם שקלאַף), אָדער מיט חזקה (דורך נעמען אים אלס שקלאַף). כדי צו פארשטיין די משנה וועלן מיר געבן עטליכע דערקלערונגען. ווען א גוי איז געוואָרן א שקלאַף פון א ייד, האָט ער זיך מל־געווען, און ער איז געוואָרן א „עבד כנעני״, און אומעטום אין דער משנה ווערט ער אָנגערופן סתם „עבד״, א שקלאַף. ער איז געווען כסדר א שקלאַף, אויב דער בעל הבית האָט אים ניט באפרייט. זאָגט די משנה אז ווען איינער פארקויפט צו א צווייטן א שקלאַף (עבד כנעני) איז דער צווייטער בעל הבית אים קונה, ער ווערט זיין שקלאַף, דורך איינער פון די דריי זאכן, אָדער ער גיט דעם ערשטן בעל הבית געלט, אָדער ער קריגט פון ערשטן בעל הבית א שטר, א פארקויפס־דאָקומענט, אָדער דער שקלאַף טוט עפּיס א ארבייט פאר דעם צווייטן בעל הבית, ווי למשל, ער בינדט אים אויף די שיך, אָדער ער טראָגט אים נאָך זיינע זאכן אין באָד־הויז, אָדער ער וואשט אים ארום, אָדער דער בעל הבית הויבט אויף דעם שקלאַף אָדער דער שקלאַף הויבט אויף דעם בעל הבית; דאָס הייסט „חזקה״. וקונה, און ער (דער שקלאַף) קויפט זיך אויס (ווען זיין בעל הבית וויל אים באפרייען, קאָן ער ווערן באפרייט) אָדער מיט געלט דורך אנדערע (אנדערע מענטשן גיבן געלט זיין בעל הבית בתנאי, אז דער שקלאַף זאָל ווערן פריי) אָדער דורך א שטר דורך זיך אליין (אויב דער שקלאַף אליין נעמט פון זיין בעל הבית א שטר, אין וועלכן ער שרייבט אים אז ער איז א פרייער מענטש), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. דער שקלאַף קאָן ניט אליין געבן זיין בעל הבית קיין געלט, מחמת ר׳ מאיר האלט, אז דאָס געלט, וואָס דער שקלאַף האָט, געהערט צום בעל הבית, אפילו ווען פרעמדע מענטשן געבן דעם שקלאַף געלט (אין קנין לעבד בלא רבו). דעריבער מוזן די פרעמדע מענטשן געבן גלייך צום בעל הבית דאָס געלט. אָבער צו־נעמען א באפרייאונגס־שטר פון בעל הבית מוז דער שקלאַף אליין, און אויב א פרעמדער נעמט צו דעם שטר פאר זיינעטוועגן טויג ניט, ווייל ר׳ מאיר האלט, אז עס איז א שלעכטע זאך פארן שקלאַף צו ווערן באפרייט (זע גטין פרק א׳ משנה ז׳) און „אין חבין לאדם שלא בפניו״. אָבער געלט קאָנען פרעמדע יאָ געבן דעם בעל הבית, מחמת ניט די פרעמדע טוען אים די שלעכטע זאך, נאָר דאָס וואָס דער בעל הבית נעמט צו דאָס געלט מאכט אים פריי, און דער בעל הבית טוט ניט די זאך פאר דעם

עַל יְדֵי עַצְמוֹ וּבִשְׁטָר עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַכֶּסֶף מִשֶּׁל אֲחֵרִים: **ד** בְּהֵמָה גַסָּה נִקְנֵית בִּמְסִירָה וְהַדַּקָּה בְהַגְבָּהָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּהֵמָה דַקָּה נִקְנֵית בִּמְשִׁיכָה: **ה** נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וְשֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִמְשִׁיכָה. נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת נִקְנִין עִם נְכָסִים

שקלאַף נאָר פאַר זיך אליין. וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז מיט געלט (קאָן דער שקלאַף באַפרייט ווערן אויך) דורך זיך אליין (אויך ווען ער אליין גיט דעם בעל הבית דאָס געלט וואָס אנדערע האָבן געגעבן דעם שקלאַף, און אודאי ווערט ער באַ־פרייט אויב די אנדערע מענטשן האָבן געגעבן דעם בעל הבית דאָס געלט), און מיט א שטר (אויך) דורך אנדערע, אָבער דאָס געלט (אויב ער ווערט באַפרייט דורך געלט) דאַרף זיין פון אנדערע (מענטשן). **מחמת די חכמים האלטן, אז מענטשן קאָנען יאָ געבן צו א שקלאַף געלט מיט דעם תנאי אז עס זאָל ניט געהערן צום בעל הבית (יש קנין לעבד בלא רבו), און אז עס איז א גוטע זאַך פאַר א שקלאַף צו ווערן באַפרייט.**

ד. בהמה, גרויס־פי (בהמה גסה) ווערט געקויפט (ווערט דאָס אייגנטום פון איר נייעם בעל הבית, איר קויפער) דורך איבערגעבן זי (במסירה), און קליין־פי (בהמה דקה) דורך אויפהייבן זי (בהגבהה), אזוי זאָגן ר׳ מאיר און ר׳ אלעזר. **„בהמה גסה״, גרויס־פי מיינט פערד, אָקסן, קי, און „בהמה דקה״. קליין־פי, מיינט שעפּסן, ציגן. „מסירה״, איבערגעבן, מיינט, אז דער ערשטער בעל הבית, דער פאַר־קויפער, גיט איבער דעם צווייטן בעל הבית, דעם קויפער די בהמה אָדער מיט דעם צוים אָדער ביי די האָר. „בהגבהה״ מיינט אויפהייבן, דער נייער בעל הבית הייבט אויף דעם שעפּס אָדער די ציג.** וחכמים, און די חכמים זאָגן, אז קליין־פי ווערט גע־קויפט דורך משיכה (צונעמען). **„משיכה״ מיינט, אז דער בעל הבית גיט א צי דעם שעפּס און ער רירט אים פון אָרט.**

ה. נכסים, פאַרמעגנס (זאַכן) וואָס טראָגן א גאַראַנטיע (שיש להם אחריות, ווי פעלדער, הייזער און בכלל אוימבאַוועגליכע גיטער, וואָס אויב זייער בעל הבית באָרגט געלט, און ער האָט דערנאָך פאַרקויפט דאָס פעלד, צי דאָס הויז קאָן דער חוב־מאָנער אָפּנעמען פון די קויפערס דאָס פעלד פאַר זיין חוב), ווערן געקויפט (ווערן דאָס אייגנטום פון קויפער, ווערן זיין קנין) דורך געלט (דער קויפער פון פעלד גיט געלט דעם פאַרקויפער), אָדער דורך א שטר (דער פאַרקויפער גיט דעם קויפער א געשריבענעם שטר אז ער האָט אים פאַרקויפט דאָס פעלד), אָדער דורך חזקה (איבערנעמען עס). **מיט „חזקה״ מיינט מען, אז דער קויפער האָט עפּעס געגראָבן אביסל אין פעלד, אָדער פאַרשלאָסן די טיר פון הויז, אָדער עפּיס אויפגע־בראָכן אין דער וואַנט. די גמרא זאָגט, אז מיט א שטר קאָן מען קונה זיין א פעלד נאָר ווען דער פאַרקויפער פאַרקויפט עס ווייל עס איז א שלעכט פעלד, אָדער ווען מען קויפט עס ניט נאָר מען קריגט עס א מתנה. אָבער ווען מען פאַרקויפט א גוט פעלד, איז א שטר ניט גענוג. נאָר מען מוז האָבן געגעבן דאָס געלט.** ושאין, און (די פאַרמעגנס, זאַכן) וועלכע טראָגן ניט קיין גאַראַנטיע (שאין להם אחריות, באַוועגליכע זאַכן, מטלטלין, וואָס מען קאָן איבערטראָגן, ווי קליידער. פרוכטן וכדומה, וואָס אויב דער פאַרקויפער איז שולדיג געלט, קאָן דער חוב־מאָנער ניט אָפּנעמען זיי פון די קויפערס פאַר זיין חוב), ווערן געקויפט (ווערן דאָס אייגנטום פון קויפער) נאָר דורך משיכה (דורך צונעמען זיי). **אפילו דער קויפער האָט שוין באַצאָלט פאַר דעם קלייד צו פאַר די פרוכטן, קאָנען ביידע, סיי דער קויפער און סיי דער פאַר־קויפער חרטה האָבן; זיי ווערן דעם קויפערס אייגנטום, נאָר ווען דער קויפער האָט זיי צוגענומען.** נכסים, פאַרמעגנס אויף וועלכע עס איז ניט פאַראַן קיין גאַראַנטיע (מטלטלין, ווי קליידער, אָפּגעריסענע פרוכטן) ווערן געקויפט (ווערן דאָס אייגנטום פון קויפער) צוזאַמען מיט פאַרמעגנס אויף וועלכע עס איז יאָ פאַראַן גאַראַנטיע (ווי

שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וְזוֹקְקִין נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת לִשָּׁבַע עֲלֵיהֶן: ו כָּל הַנַּעֲשֶׂה דָמִים בְּאַחֵר, כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּב זֶה בַּחֲלִיפָיו. כֵּיצַד, הֶחֱלִיף שׁוֹר בְּפָרָה אוֹ חֲמוֹר בְּשׁוֹר, כֵּיוָן שֶׁזָּכָה זֶה נִתְחַיֵּב זֶה בַּחֲלִיפָיו.

פעלדער, הייזער) דורך געלט, אָדער דורך א שטר אָדער דורך חזקה. אויב, למשל, ראובן האָט פארקויפט שמעונען א פעלד און אויך א קלייד, און ראובן האָט געזאָגט צו שמעונען „זיי קונה (ווער דער אייגענטימער) פון קלייד צוזאמען מיטן פעלד (אגב קרקע)" איז ווי נור שמעון האָט קונה געווען דאָס פעלד, סיי דורך געלט, סיי דורך א שטר, סיי דורך חזקה (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין דער משנה) האָט ער אויך קונה געווען דאָס קלייד, און ניט ראובן און ניט שמעון קאָנען ניט חרטה האָבן אויף דעם קויף פון קלייד. וזוקקין, און זיי (די מטלטלין, דאָס קלייד) ציען־מיט (זענען זוקק, בינדן־מיט) די פארמעגנס אויף וועלכע עס איז פאראן גאראנטיע (פעלדער, הייזער) צו שווערן אויף זיי. דער דין איז, אז למשל ראובן מאָנט ביי א שמעונען זאכן אָדער געלט, און שמעון איז מודה נאָר א טייל (ער מאָנט אים צוויי קליידער און ער איז מודה אז עס קומט אים נור איין קלייד), הייסט ער א „מודה במקצת", און ער, שמעון, דארף שווערן, אז ראובנען קומט ניט. אָבער אויב די געמאָנטע זאכן זענען פעלדער אָדער הייזער (קרקע, נכסי דלא ניידי, זאכן וואָס מען קאָן ניט איבערטראָגן פון איין אָרט אין אן אנדערן אָרט) דארף שמעון ניט שווערן. לערנט די משנה אז אויב ראובן מאָנט ביי שמעונען זאכן און פעלדער, און שמעון איז מודה אויף טייל זאכן, און ער דארף שווערן אויף די איבריקע טייל זאכן, דארף ער שוין אויך שווערן אויף די פעלדער. מען רופט עס „גלגול שבועה", א צוגעקאָליערטע שבועה, ווייל מען שווערט אויף איין זאך, שווערט מען שוין אויך אויף דער אנדערער זאך.

ו. כל, אלץ (יעדע זאך) וואָס מען דארף עס מאכן (אָפּשאצן אין) געלט פאר אן אנדערע זאך, איז ווי נור דער (איינער, למשל) ראובן האָט זוכה געווען אין דער (איינער זאך), האָט דער אנדערער, (שמעון) זוכה געווען אין זיין אויסטויש (אין דער אנדערער זאך). כדי צו פארשטיין די דאָזיקע משנה דארף מען געדענקן דעם כלל וואָס מיר האָבן געהאט אין די פריערדיקע משנות ד' און ה', דהיינו, אז אויב ראובן פאר־קויפט שמעונען א זאך, א קלייד, צי א בהמה (מטלטלין, ניט פעלדער), איז כאָטש שמעון האָט שוין באצאָלט ראובנען דאָס געלט, האָט ער נאָכניט קונה געווען די גע־קויפטע זאך, זי איז נאָכניט געוואָרן זיינס, און סיי ראובן און סיי שמעון קאָנען חרטה האָבן אויפן קויף. שמעון איז קונה די זאך נאָר מיט משיכה, ווען ער נעמט זי צו (א בהמה מיט „מסירה" ווי מיר האָבן פריער שוין געלערנט). זאָגט דאָ די משנה, ווי איז אז ראובן האָט פארקויפט שמעונען א קלייד אָבער ניט פאר געלט נאָר פאר אן אנדערער זאך, לאָמיר זאָגן, פאר א בהמה, ראובן דארף געבן שמעונען דאָס קלייד און שמעון דארף געבן ראובנען דערפאר א שעפּס, הייסט דאָס „חליפין", אויסטויש, און דער דין איז, אז ווי נור ראובן האָט צוגענומען דעם שעפּס, האָט שמעון שוין קונה געווען דאָס קלייד, עס איז שוין געוואָרן זיינס, כאָטש עס איז נאָך ביי ראובנען. די משנה זאָגט אז „יעדע זאך וואָס מען שאצט עס אָפּ אין געלט", ווייל געלט אליין קאָן ניט ווערן קיין „חליפין", און אויב ראובן האָט צוגענומען געלט, איז דאָס קלייד נאָכניט שמעונ'ס. כיצד, ווי אזוי? אויב ער (ראובן) האָט אויסגעטוישט אן אָקס אויף א קי (אויף שמעונ'ס קי) אָדער אן אייזל אויף אן אקס, איז ווי נור ער (ראובן) האָט זוכה געווען (צוגענומען פון שמעונען די קי אָדער דעם אָקס) האָט ער (שמעון) די פארפליכטונג (האָט ער קונה געווען) די אויסטויש־זאך (דעם אקס אָדער דעם אייזל). אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט. דאָס וואָרט „נתחייב" מיינט, אז אויב דער אָקס אָדער דאָס אייזל איז נאָך פאראן ביי ראובנען און עס איז עפּעס געשען דערמיט, איז עס געשען שוין מיט שמעונ'ס זאך. — רשות, דאָס רעכט (רשות)

רְשׁוּת הַגָּבֹהַּ בְּכֶסֶף וּרְשׁוּת הַהֶדְיוֹט בַּחֲזָקָה. אֲמִירָתוֹ לַגָּבֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לַהֶדְיוֹט: ז כָּל מִצְוַת הַבֵּן עַל הָאָב אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת. וְכָל מִצְוַת הָאָב עַל הַבֵּן אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ אֲנָשִׁים חַיָּבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָהּ אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין. וְכָל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה,

פון בית המקדש (גבוה, פון העכסטן, פון גאָט) איז דורך געלט **אויב דער גבאי פון בית המקדש** (דער גזבר, דער שאַץ־מייסטער) קויפט א בהמה, איז ווי נור ער האָט **באַצאָלט פאַר איר געלט, כאָטש ער האָט זי נאָכניט צוגענומען, געהערט זי שוין צום בית המקדש.** רשות ההדיוט, דאָס רעכט פון געוויינטליכן מענטש (ניט פון בית המקדש) איז נור מיט חזקה. **דאָס איז דער דין וואָס מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה ד׳ און ה׳, אז אויב איינער קויפט ביים אנדערן א בהמה, כאָטש ער האָט באַצאָלט פאַר איר געלט, איז זי נאָכניט זיינס, און זי ווערט זיינס ווען ער נעמט איר,** (וועגן „חזקה״ זע פריער משנה ג׳ און משנה ה׳). אמירתו, זיין צו־זאָגן צום בית המקדש (לגבוה) איז ווי זיין איבערגעבן צו א געוויינטליכן מענטש. **דאָ לערנט די משנה ניט וועגן פאַרקויפן, נאָר וועגן מקדיש זיין, אויב איינער זאָגט אויף זיין אָקס צי זיין שטוב צי אַן אנדערער זאַך, אז דאָס זאָל זיין הקדש, געהערט עס באַלד צום בית המקדש. אָבער א הדיוט, א געוויינטליכער** מענטש, **מוז צונעמען די זאַך, כדי זי זאָל ווערן זיינס.**

ז. כל, אלע מצוות פון א זון, וועלכע ליגן אויפן פאָטער (וואָס א פאָטער דאַרף טאָן צו זיין זון), זענען נור מענער מחויב אָבער פרויען זענען פטור פון זיי. **די גמרא זאָגט, אז עס זענען פאַראַן 6 זאַכן, וואָס א פאָטער דאַרף טאָן צו א זון: אים מל׳זיין, אים אויסליזן** (פדיון הבן, אויב ער איז א בכור), **לערנען אים תורה, לער־נען אים א מלאכה** (אומנות, א פאַך), **חתונה מאַכן אים, און לערנען אים צו שווימען אין א טייך. אָבער נור א פאָטער איז דאָס מחויב צו טאָן, אָבער א מוטער איז פטור דערפון.** וכל, און אלע מצוות פון א פאָטער, וועלכע ליגן אויפן זון (וואָס דער זון דאַרף טאָן צו זיין פאָטער), זענען סיי מענער (זין) און סיי פרויען (טעכטער) מחויב (זיי צו טאָן). **די גמרא זאָגט אז דאָס מיינט מען מורא און כיבוד. מיט „מורא״, „ערפורכט״, מיינט מען, אז דער זון זאָל ניט זיצן אויפן פאָטערס אָרט, ניט אָפּוועגדן זיינע ווער־טער, ניט זאָגן קייגן זיין מיינונג; און מיט „כיבוד״ מיינט מען, אז ער זאָל אים געבן צו עסן און צו טרינקען און באַקליידן און אריינפירן אים און ארויספירן אים.** וכל מצות עשה, און יעדע מצות עשה וואָס מען דאַרף זי טאָן נור אין א געוויסער צייט (שהזמן גרמא, וואָס די צייט איז גורם), זענען מענער חייב און פרויען זענען פטור. **די מצוות פון דער תורה זענען איינגעטיילט אין צוויי סאָרטן: „מצות עשה״, זאַכן וואָס מען דאַרף טאָן, ווי למשל, טראָגן ציצית, לייגן תפילין, האָבן א מזוזה, און „מצות לא תעשה״, זאַכן וואָס מען טאָרניט טאָן, ווי למשל ניט עסן טריפות, ניט מחלל שבת זיין. א חוץ דעם זיינען די מצוות איינגעטיילט אין נאָך צוויי סאָרטן: „שהזמן גרמא״ וואָס מען איז זיי מחויב אָפּצוהיטן נור אין א באַשטימטער צייט, למשל די מצות עשה פון לייגן תפילין איז נור בייטאָג, און נור אינדערוואָכנס, אָדער די „מצות לא תעשה״ ניט צו טאָן א מלאכה אים שבת, איז עס נור אים שבת, — און „שלא הזמן גרמא״, וועלכע זיינען גילטיק שטענדיק, ווי די מצות עשה פון האָבן א מזוזה, אָדער די מצות לא תעשה פון ניט עסן טריפות. זאָגט די משנה אז די מצות עשה וואָס איז נור אויף א צייט** (שהזמן גרמא), **ווי למשל תפילין לייגן, זענען נור מענער מחויב און פרויען זענען פטור פון זיי.** וכל מצות עשה, און יעדע מצות עשה וואָס ניט א באַשטימטע צייט איז זיי גורם (נאָר מען מוז זיי טאָן שטענדיק, שלא הזמן גרמא) זענען סיי מע־נער און סיי פרויען מחויב. **ווי למשל האָבן א מזוזה וכדומה.** וכל מצות לא תעשה, און

בין שהזמן גרמה בין שלא הזמן גרמה, אחד אנשים ואחד נשים חייבין, חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל תטמא למתים: **ח** הסמיכות והתנופות והגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות וההזאות והקבלות נוהגין באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה ונזירה, שהן מניפות: **ט** כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ,

יעדע מצות לא תעשה, סיי וואָס די צייט איז זיי גורם און סיי וואָס ניט די צייט איז זיי גורם, זענען סיי מענער און סיי פרויען מחויב, א חוץ ניט אָפּגאָלן זיך די באָרד („בל תשחית״, .ניט פארדאַרבן, דער פסוק אין ויקרא יט „ולא תשחית את פאת זקנך), און ניט אָפּשערן ארום דעם קאָפּ (מיט פיאות, „בל תקיף״, פון ויקרא י״ט „לא תקיפו פאת ראשיכם״), און (ביי א כהן) ניט מטמא זיין זיך צו מתים. **די דריי זאכן זענען אסור נור פאר א מאנספערזאָן, אָבער א פרוי מעג זיי טאָן. די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק „זקנך״, „ולא זקן אשתך״ דאריבער איז ביי דער פרוי ניטאָ דער פאר־באָט פון „בל תשחית״ (אפילו עס וואקסט איר א באָרד); און ווייל „בל תקיף״ איז אין פסוק פאראן צוזאמען מיט „בל תשחית״, זאָגט מען, אז פרויען, וועלכע זענען ניט עובר אויף בל תשחית, זענען אויך ניט עובר אויף „בל תקיף״. וועגן כהנים וועלכע טאָרן ניט מטמא זיין צו מתים ווערט געזאָגט ויקרא כ״א „בני אהרן״, לערנט מען דערפון „ולא בנות אהרן״, אז נור די זין פון כהנים טאָרן ניט, אָבער טעכטער מעגן, — דער ערשטער כלל וועגן מצוות עשה איז ניט דוקא, און עס זענען פאראן אויסנאמען. למשל פרויען זיינען מחויב צו עסן מצה אין דער ערשטער נאַכט פון פסח, כאָטש עס איז זמן גרמא; פרויען זענען פטור פון די מצוות עשה צו לערנען תורה, האָבן קינדער (פריה ורביה) פדיון הבן, כאָטש זיי זיינען ניט זמן גרמא.**

ח. הסמיכות, די אָנלענונגען. **די משנה רעכנט דאָ אויס זאכן, וואָס מען טוט ביי קרבנות, און וועלכע זענען נוהג, ווערן געטאָן, נאָר דורך מענער, אָבער ניט דורך פרויען. „סמיכה״ הייסט „אָנלענען זיך״, און דער דין איז, אז ווען איינער ברענגט א בהמה פאר א קרבן דארף ער, איידער מען שעכט דעם קרבן, ארויפלייגן זיינע הענט אויף דער בהמה. אָבער א פרוי אז זי ברענגט א קרבן דארף עס ניט טאָן.** התנופות, אויפהייבונגען. **ווען מען ברענגט א קרבן פון מעל, מנחה, דארף מען אויפהייבן דעם קרבן. אויב א פרוי ברענגט א מנחה דארף מ׳ניט אויפהייבן.** וההגשות, און די צופירונגען. **א מעל־קרבן (א מנחה) דארף דער כהן צופירן צום מערב־דרום־ווינקל פון מזבח. דאָס מעג טאָן נור א כהן א מאנספערשוין, אָבער ניט קיין פרוי (אפילו זי איז א כהנית).** והקמיצות, דאָס קומץ־זיין. **פון א מנחה, א מעל־קרבן, נעמט אראָפּ דער כהן א פולן האנט־הויפן מעל, כדי עס מקריב צו זיין אויפן מזבח. דאָס הייסט „קומץ־זיין״, אראָפּנעמען א האנט־הויפן־מעל. א פרוי אפילו א כהנית טאָר עס ניט טאָן.** וההקטרות, דאָס מקטיר זיין. **מקריב זיין אויפן מזבח דעם קומץ מעל (און אויך יעדע אנדער זאך) מעג נור א כהן און ניט קיין כהנית.** והמליקות, די אפשניידונגן פון קעפּיל. **ביי א קרבן א עוף שניידט אָפּ דער כהן מיט זיין נאָגל דאָס קעפּיל פון עוף. דאָס הייסט „מליקה״, און נור א כהן קאָן עס טאָן און ניט א כהנית.** וההזאות, די שפּריצונגען (פון בלוט פון קרבן אויפן מזבח). **אויך דאָס מוז געטאָן ווערן דורך א כהן און ניט דורך א כהנית.** והקבלות, דאָס נעמען (דאָס בלוט פון א בהמה־קרבן אין א הייליקער כלי). **אויך דאָס מוז טאָן נור א כהן און ניט קיין כהנית.** נוהגין. (די אלע אויסגערעכנט זאכן) זענען נוהג (קאָנען געטאָן ווערן) דורך מענער אָבער ניט דורך פרויען, א חוץ ביי א מנחה (מעל קרבן) פון א סוטה און פון א נזירה (א פרוי א נזיר, וואָס דארף ברענגען אויך א מעל קרבן), וואָס זיי הייבן אויף. **וועגן סוטה זע אין דער הקדמה צו מסכתא סוטה, און וועגן נזיר זע אין דער הקדמה צו מסכתא נזיר.**

ט. כל, יעדע מצוה וואָס איז פארבינדן (תלויה, הענגט אָפּ) מיטן לאנד, איז נוהג

וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בָאָרֶץ נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, חוּץ מִן הָעָרְלָה וְכִלְאָיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף מִן הֶחָדָשׁ: י כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת מְטִיבִין לוֹ וּמַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וְנוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת אֵין מְטִיבִין לוֹ וְאֵין מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וְאֵינוֹ נוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ. כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ לֹא בִמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק. וְכָל שֶׁאֵינוֹ לֹא בְמִקְרָא וְלֹא בְמִשְׁנָה וְלֹא בְדֶרֶךְ אֶרֶץ אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב:

(דאַרף מען זי מקיים זיין) נור אין ארץ ישראל. **למשל, אפשיידן תרומה און מעשרות פון תבואות און פרוכטן און גרינסן, דאַרף מען נור אין ארץ ישראל. דאָס איז, „חובת קרקע״, דער חוב דערפון איז אויף דעם לאַנד. סתם „ארץ״ מיינט מען געוויינטליך ארץ ישראל.** ושאינה, און (א מצוה) וועלכע איז ניט פאַרבינדן מיטן לאַנד, איז נוהג (דאַרף מען זי מקיים זיין) סיי אין ארץ ישראל און סיי אין חוץ לארץ. **למשל היטן שבת, תפילין, מל־זיין וכדומה, וועלכע הייסן „חובות הגוף״, דער חוב ליגט אויף דעם מענטש.** חוץ, א חוץ ערלה און כלאים. **„ערלה״ הייסן די פרוכטן פון א בוים אין די ערשטע 3 יאָר זינט מען האָט דעם בוים געפלאַנצט, און מען טאָר זיי ניט עסן און ניט הנאה האָבן פון זיי. „כלאים״ מיינט דאָ „כלאי הכרם״, וויינגאָרטן־כלאים, אויב למשל מען האָט אין א וויינגאָרטן פאַרזייט תבואה; און מען טאָר דאַדורך ניט עסן און ניט הנאה ניט פון וויינגאָרטן און ניט פון דער תבואה. (זע די הקדמות צו מסכתא ערלה און צו מסכתא כלאים). זאָגט די משנה, אז די צוויי זאַכן, כאָטש זיי זענען פאַרבינדן מיטן לאַנד, מיט דער ערד, דאַרף מען זיי מקיים זיין אויך אין חוץ לארץ. ערלה איז נוהג אין חוץ לארץ ווייל עס איז אזא הלכה למשה מסיני, און וויינ־גאָרטן־כלאים אין חוץ לארץ איז א איסור פון די רבנן.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז אויך חדש (נייע תבואה). **די תורה אין ויקרא כ״ג זאָגט, אז מען טאָר ניט עסן קיין נייע תבואה פאַר דעם 16טן טאָג אין ניסן (ווען מען איז מקריב דעם עומר); זאָגט ר׳ אליעזר, אז אויך „חדש״ (דאָס עסן „נייע״ תבואה פאַר דעם 16טן ניסן) טאָר מען ניט אין חוץ לארץ, ווייל די תורה זאָגט (ויקרא כ״ג) „בכל מושבותיכם״, דאָס הייסט אז אומעטום וואו מען איז, אויך אין חוץ לארץ.**

י. כל העושה, ווער עס טוט איין מצוה, טוט מען אים (פון הימל) גוטס, און מען פאַרלענגערט אים זיינע טעג, און ער ירשנט דאָס לאַנד. **די מפרשים טייטשן אויפן יסוד פון דער גמרא, אז דאָ מיינט מען ווען איינער האָט געטאָן א גלייכע צאָל מצוות און עבירות, איז אויב ער טוט נאָך צו איין מצוה, וואָס וועגט איבער די עבירות, דעם טוט מען גוטס פון הימעל. מיט די ווערטער „מען פאַרלענגערט אים זיינע טעג״ און „ער ירשנט דאָס לאַנד״ מיינט מען ניט אויף דער וועלט, אין עולם הזה, נאָר אויף יענער וועלט, אין עולם הבא (דאָס „לאַנד״, „ארץ״, מיינט מען דעם „ארץ החיים״). אזוי טייטשן רש״י און דער רמבם אויך אויפן יסוד פון דער גמרא; מען קאָן ניט מיינען אין עולם הזה, ווארום מען זעט דאָך טיילמאָל צדיקים, וואָס ליידן אויף דער וועלט און שטאַרבן יינג.** וכל, און ווער עס טוט ניט איין מצוה (און זיינע עבירות זענען מיט איינס מער פון זיינע מצוות) טוט מען אים ניט גוטס (פון הימל) און מען פאַרלענגערט אים ניט זיינע טעג און ער ירשנט ניט דאָס לאַנד. **אויך דאָ מיינט מען אין עולם הבא.** כל שישנו, ווער עס פאַרמאָגט תורה (לערנט מקרא, תורה, נביאים און כתובים), און משנה און דרך ארץ (גוטע מידות צו מענטשן), דער זינדיקט ניט לייכט (במהרה, שנעל, ווארום עס ווערט געזאָגט (קהלת ד׳) „והחוט המשולש לא במהרה ינתק, און דער אין דרייען (געפלאָכטענער) פאָדעם וועט ניט שנעל ווערן איי־בערגעריסן״, און ווער עס פאַרמאָגט ניט קיין תורה און קיין משנה און קיין דרך

פרק ב

א הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ בּוֹ וּבִשְׁלוּחוֹ. הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בָּהּ וּבִשְׁלוּחָהּ. הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה בּוֹ וּבִשְׁלוּחוֹ. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הִתְקַדְּשִׁי לִי בִּתְמָרָה זוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ, אִם יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. בְּזוֹ וּבְזוֹ וּבְזוֹ, אִם יֵשׁ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּכֻלָּן מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. הָיְתָה אוֹכֶלֶת

ארץ, איז ער ניט פון (מענטשליכן) ישוב. די גמרא זאָגט, אז קוים האָט ער גאָרניט פון די דריי זאכן, האָט ער דאָך ניט וואָס צו טאָן, פארברענגט ער מסתמא מיט די ליצנים, ליידיק־גייערס, און די גמרא זאָגט אז ער איז פסול צו זיין אן עדות. „מקרא" הייסט תורה שבכתב, חומש, נביאים און כתובים, ווייל נור דאָס האָט מען געליינט פון א געשריבענעם ספר; משנה האָט מען אין יענער צייט געלערנט אויף אויס־ווייניג.

פרק ב.

א. האיש, א מאן קאָן מקדש זיין (א פרוי) אליין (פערזענליך) אָדער דורך זיין שליח. ער קאָן זאָגן א שליח, אז ער זאָל פאר אים מקדש זיין די פרוי, און זי ווערט זיין ווייב דורך דעם שליח'ס קידושין, ווייל „שלוחו של אדם כמותו", דער שליח פון א מענטש איז אזוי גוט ווי ער אליין. די גמרא זאָגט, אז דאריבער זאָגט די משנה פריער „בו" און דערנאָך „בשלוחו", ווייל אין יעדער זאך איז מער די מצוה צו טאָן אליין, איידער דורך א שליח. האשה, א פרוי קאָן ווערן מקודש אליין (פערזענליך) אָדער דורך איר שליח. זי קאָן הייסן איר שליח צוצונעמען פאר איר די קידושין פון דעם מאן. האיש, א מאן (א פאָטער) קאָן צונעמען די קידושין פאר זיין טאָכטער, ווען זי איז א נערה, אליין (פערזענליך) אָדער דורך זיין שליח. א „נערה" הייסט א מיידל אין עלטער פון 12 יאָר מיט א טאָג ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים, און ווי מיר האָבן שוין געגעבן אין דער הקדמה צו מסכתא קידושין קאָן דער פאָטער איר מקדש זיין צו א מאן. די גמרא זאָגט, אז פאר זיין טאָכטער א קטנה (יינגער פון 12 יאָר מיט א טאָג) קאָן דער פאָטער אודאי צונעמען די קידושין, נאָר די משנה לערנט דאָ א פאָטער דרך ארץ, אז מען זאָל ניט חתונה מאכן א טאָכטער ווען זי איז גאָר יינג, נאָר מען זאָל ווארטן ביז זי ווערט גרעסער און זי זאָל זאָגן, אז זי וויל יענעם מאן. — האומר, אז איינער זאָגט צו א פרוי: „זיי צו מיר מקודש מיט דעם דאָזיקן טייטל, זיי צו מיר מקודש מיט דעם דאָזיקן (אנדערן טייטל)", איז אויב עס איז אין איינעם פון זיי (איינער פון די טייטלן) ווערט וויפיל א פרוטה, איז זי מקודש, און אויב ניט, איז זי ניט מקודש. מיר האָבן געלערנט פריער אין פרק א' משנה א' אז מען קאָן מקדש זיין א פרוי מיט א זאך וואָס האָט די ווערט פון א פרוטה (שוה פרוטה). זאָגט דאָ די משנה אז ווייל ער האָט אויף יעדען פון די צוויי טייטלן געזאָגט באזונדער „זיי צו מיר מקודש דערמיט", מוז כאָטש איין טייטל ווערט זיין א פרוטה, כדי זי זאָל ווערן מקודש, ווייל יעדער טייטל איז א באזונדערע קידושין. דאריבער אויב איין טייטל איז ניט ווערט קיין פרוטה, כאָטש ביידע טייטלן צוזאמען זענען יאָ ווערט א פרוטה, איז זי ניט מקודש. בזו ובזו, (אויב אָבער ער האָט צו איר געזאָגט: „זיי צו מיר מקודש) מיט דעם דאָזיקן (טייטל) און מיט דעם דאָזיקן (אנדערן טייטל) און מיט דעם דאָזיקן (דריטן טייטל), איז אויב אין זיי אלע (אין אלע דריי) איז פאראן די ווערט פון א פרוטה, איז זי מקודש. אפילו ווען קיין איינע פון זיי איז ניט ווערט א פרוטה, אָבער ווייל אלע צוזאמען האָבן די ווערט א פרוטה און ווייל ער האָט געזאָגט איינמאָל „זיי צו מיר מקודש" אויף אלע דריי טייטלן איז עס איין קידושין און זי איז מקודש. היתה, (אויב ווען ער האָט צו איר געזאָגט „זיי צו מיר מקודש מיט דעם דאָזיקן און מיט דעם

רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיְּהֵא בְאַחַת מֵהֶן שָׁוֶה פְרוּטָה: **ב** הִתְקַדְּשִׁי לִי בְכוֹס זֶה שֶׁל יַיִן, וְנִמְצָא שֶׁל דְּבַשׁ; שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִמְצָא שֶׁל יַיִן; בְּדִינָר זֶה שֶׁל כֶּסֶף, וְנִמְצָא שֶׁל זָהָב; שֶׁל זָהָב, וְנִמְצָא שֶׁל כֶּסֶף; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָשִׁיר, וְנִמְצָא עָנִי; עָנִי, וְנִמְצָא עָשִׁיר; אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אִם הִטְעָה לְשֶׁבַח, מְקֻדֶּשֶׁת: **ג** עַל מְנָת שֶׁאֲנִי כֹהֵן, וְנִמְצָא לֵוִי; לֵוִי, וְנִמְצָא כֹהֵן; נָתִין, וְנִמְצָא מַמְזֵר;

דאָזיקן״) האָט זי (צונעמענדיק יעדן טייטל באַזונדער) אויפגעגעסן דעם ערשטן, דעם ערשטן (באַלד ווי זי האָט געגומען א טייטל האָט זי אים גלייך אויפגעגעסן און דער־נאָך האָט זי צוגענומען דעם אנדערן טייטל און אים אויפגעגעסן, און אזוי כסדר), איז זי ניט מקודש, סיידן עס איז פאַראַן אין איינעם פון זיי (פון די טייטלן) דער ווערט פון א פרוטה. **כדי צו פאַרשטיין די משנה דאַרף מען וויסן דעם דין אז „המקדש במלוה אינה מקודשת״, אויב א מאַן קומט ביי אַ פרוי געלט (א חוב, א מלוה) און ער זאָגט צו איר: „דו זאָלסט זיין צו מיר מקודש פאַר דעם דאָזיקן חוב״, איז זי ניט מקודש. דאַריבער אויב דער לעצטער טייטל איז ניט ווערט קיין פרוטה, כאָטש אין די פרי־ערדיגע אויפגעגעסענע טייטלן איז יאָ פאַראַן די ווערט פון א פרוטה, איז זי ניט מקודש, ווייל די אויפגעגעסענע טייטלן זענען דאָך שוין ניטאָ, און אים, דעם מאַן, קומט נור א חוב ביי דער פרוי פאַר די אויפגעגעסענע טייטלן, ווייל ער האָט דאָך איר געהייסן מקודש ווערן ערשט צום סוף ווען ער וועט איר געבן דעם דריטן טייטל און דאַמאָלס זענען דאָך די ערשטע טייטלן ניטאָ. און מיט א חוב קאָן מען ניט מקדש זיין. אָבער אויב דער לעצטער טייטל איז ווערט א פרוטה, כאָטש ער האָט דאָך איר מקדש געווען אויך מיט די ערשטע טייטלן, וועלכע זענען דאָך א חוב, איז זי פונדעסטוועגן יאָ מקודש, ווייל דער דין איז ווען מען איז מקדש מיט א חוב און אויך מיט א פרוטה איז די פרוי מקודש, ווייל דער מאַן האָט געמיינט מקדש צו זיין מיט דער פרוטה.**

ב. התקדשי, (אויב איינער זאָגט צו א פרוי): „ זיי צו מיר מקודש מיט דעם דאָזיקן כוס וויין״, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער איז מיט מעד (דבש, האָניק, מעד), אָדער (ער זאָגט) „מיט מעד״ און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער איז גאָר מיט וויין, אָדער „מיט דעם דאָזיקן דינר פון זילבער״ און ער (דער דינר) איז גאָר פון גאָלד, אָדער „פון גאָלד״, און ער איז גאָר פון זילבער, אָדער (ער זאָגט צו איר : „זיי צו מיר מקודש) מיט דעם תנאי אז איך בין א נגיד״, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער איז אן אָרימאַן, אָדער („אז איך בין) אן אָרימאַן״, עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער איז א נגיד, — איז זי ניט מקודש. **כאָטש, למשל, א גאָלדענער דינר (וועגן דער מטבע „דינר״ זע פריער פרק א׳ משנה א׳) איז דאָך מער ווערט פון א זילבערנעם, אָבער עס קאָן זיין אז זי וויל גאָר א זילבערנעם. „דבש״ האָבן מיר איבערזעצט ניט האָניק נור מעד, ווי אין שבועות פרק ג׳ משנה ג׳ „שבועה שלא אשתה** יין ושמן ודבש״, מיינט טרינקען מעד. ר׳ שמעון זאָגט, אז אויב ער האָט זי אָפּגענאַרט צום בעסערן (לשבח) איז זי מקודש. **למשל אויב ער האָט איר געזאָגט „פון זילבער״ און עס איז געווען פון גאָלד, אָדער ער האָט איר געזאָגט, אז ער איז אן אָרימאַן און ער איז א נגיד. די גמרא זאָגט, אז ביי יחוס־זאַכן, למשל ער האָט איר געזאָגט, אז ער איז ניט קיין כהן, און ער איז יאָ א כהן, כאָטש דאָס איז צום בעסערן, איז אויך ר׳ שמעון מודה, אז זי איז ניט מקודש, ווייל זי וויל ניט אז דער מאַן זאָל זיך גרויס האַלטן קעגן איר מיט זיין יחוס.**

ג. על מנת, (אויב איינער זאָגט צו א פרוי: „זיי צו מיר מקודש) מיט דעם תנאי אז איך בין א כהן״, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער איז א לוי, אָדער („אז איך בין) א לוי״ און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז ער איז א כהן, אָדער („אז איך בין) א נתין״, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז ער איז א ממזר, אָדער („אז איך בין)

מַמְזֵר, וְנִמְצָא נָתִין; בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶן כְּרַךְ; בֶּן כְּרַךְ, וְנִמְצָא בֶן עִיר; עַל מְנָת שֶׁבֵּיתִי קָרוֹב לַמֶּרְחָץ, וְנִמְצָא רָחוֹק; רָחוֹק, וְנִמְצָא קָרוֹב; עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי בַת אוֹ שִׁפְחָה גַדֶּלֶת, וְאֵין לוֹ; אוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לִי, וְיֵשׁ לוֹ; עַל מְנָת שֶׁאֵין לִי בָנִים, וְיֵשׁ לוֹ; אוֹ עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי, וְאֵין לוֹ; וּבְכֻלָּם אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרָה, בְּלִבִּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לוֹ אַף עַל פִּי כֵן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הִיא שֶׁהִטְעַתּוּ: ד הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְקַדֵּשׁ לִי אִשָּׁה פְּלוֹנִית בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. הֲרֵי הִיא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת: ה הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. כְּנָסָהּ סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה. עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ מוּמִין, וְנִמְצְאוּ בָהּ מוּמִין, אֵינָהּ

א ממזר״, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער איז א נתין, אָדער („אז איך בין) פון א קלענערער שטאָט״ (בן עיר), און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער איז פון א גרויסער שטאָט (בן כרך), אָדער „פון א גרויסער שטאָט״, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז ער איז פון א קלענערער שטאָט, אָדער „מיט דעם תנאי אז מיין הויז איז נאָנט צו א באָד (מרחץ)״, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז עס איז ווייט, אָדער „אז עס איז ווייט״, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז עס איז נאָנט, אָדער „מיט דעם תנאי אז איך האָב א טאָכטער אָדער א דינסט וואָס קעמט האָר פון פרויען (שפחה גדלת)״, און ער האָט ניט, אָדער „מיט דעם תנאי אז ער האָט ניט״, און ער האָט יאָ, אָדער „מיט דעם תנאי אז איך האָב ניט קיין קינדער״, און ער האָט יאָ, אָדער „אז איך האָב״, און ער האָט ניט — ביי די אלע (זאכן), כאָטש זי (די פרוי) האָט געזאָגט: „איך האָב אין זינען געהאט אין מיין הארץ מקודש צו ווערן צו אים ניט קוקנדיק דערויף (אף על פי כן)״, איז זי ניט מקודש. ווייל **„דברים שבלב אינם דברים״, דאָס האָבן אינזינען איז גאָרניט. וועגן „נתין און ממזר״ זע ווייטער פרק ז׳ משנה א׳. „שפחה גדלת״ און אן אנדערע גירסא איז „מגדלת״, מיינט וועלכע פלעכט און קעמט־אויף האָר פון פרויען** (משנה סוף פרק י׳ אין מסכתא שבת „הגודלת״). וכן, און אזוי איז אויך אויב זי האָט אים אָפגענאַרט. **אויב זי האָט אים געזאָגט ביי די קידושין זאכן אז זי האָט זיי, און באמת האָט זי זיי ניט, אָדער אז זי האָט זיי ניט, און באמת האָט זי זיי יאָ, איז זי ניט מקודש.**

ד. האומר, אז איינער זאָגט צו זיין שליח: „גיי און זיי פאַר מיר מקדש יענע פרוי אין יענעם אָרט״, און ער (דער שליח) איז געגאנגן און האָט זי מקדש געווען אין אן אנדערן אָרט, איז זי ניט מקודש. **ווייל דער מאן האָט דאָך געזאָגט „אין יענעם אָרט״ און ער האָט געמיינט, אז נור דאָרט.** הרי היא, (אויב אָבער ער האָט אים געזאָגט): „זי געפינט זיך אין יענעם אָרט״, און ער (דער שליח) האָט זי מקדש געווען אין אן אנדערן אָרט, איז זי מקודש. **ווייל דאָ האָט דער מאן נור אים אָנגעוויזן (מראה מקום) דאָס אָרט, וואו ער קאָן געפינען די פרוי, און ער האָט ניט געמיינט, אז דווקא דאָרט.**

ה. המקדש, אז איינער איז מקדש א פרוי מיט דעם תנאי, אז זי האָט ניט אויף זיך קיין נדרים, און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט נדרים, איז זי ניט מקודש; אויב ער האָט חתונה געהאט מיט איר סתם (אָן א תנאי) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט נדרים, קאָן ער זי גטן אָן א כתובה. אויב (ער האָט זי מקדש געווען) מיטן תנאי אז זי האָט ניט קיין פעלערן (מומין, א פעלער אין קערפער) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אז זי האָט פעלערן, איז זי ניט מקודש; אויב ער האָט חתונה געהאט

מְקֻדֶּשֶׁת. כְּנָסָהּ סְתָם, וְנִמְצְאוּ בָהּ מוּמִין, תֵּצֵא שֶׁלֹּא בִכְתֻבָּה. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בַּכֹּהֲנִים פּוֹסְלִים בַּנָּשִׁים: ו הַמְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּשָׁוֶה פְרוּטָה, אוֹ אִשָּׁה אַחַת בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְרוּטָה, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלַּח סִבְלוֹנוֹת לְאַחַר מִכָּאן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁמֵּחֲמַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים שִׁלַּח. וְכֵן קָטָן שֶׁקִּדֵּשׁ: ז הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ כְּאַחַת, אֵינָן מְקֻדָּשׁוֹת. וּמַעֲשֶׂה בְחָמֵשׁ נָשִׁים וּבָהֶן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְלִקֵּט אֶחָד כַּלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים, וְשֶׁלָּהֶם הָיְתָה וְשֶׁל שְׁבִיעִית הָיְתָה, וְאָמַר הֲרֵי כֻלְּכֶם מְקֻדָּשׁוֹת לִי בְּכַלְכָּלָה זוֹ, וְקִבְּלָה אַחַת מֵהֶן עַל

מיט איר סתם (אָהן א תנאי) און עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז זי האָט פעלערן, קאָן ער זי גטן אָן א כתובה. אלע פעלערן וועלכע פסלן ביי כהנים, פסלען ביי פרויען. **די דאָזיקע משנה איז פאראן וואָרט־ביי־וואָרט אין מסכתא כתובות פרק ז׳ משנה ז׳ און דאָרט געבן מיר דעם פירוש דערצו.**

ו. המקדש, אז איינער איז מקדש צווי פרויען מיט דעם ווערט פון א פרוטה, אָדער איין פרוי מיט ווינציקער פון דעם ווערט פון א א פרוטה, כאָטש ער האָט דערנאָך געשיקט (צו די פרויען אָדער צו דער פרוי) כלה־מתנות (סבלונות, וועלכע זענען ווערט א סך געלט), איז זי (די פרויען אָדער די פרוי) ניט מקודש, מחמת ער האָט געשיקט (די מתנות) צוליב די ערשטע קידושין. **מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז ווייל דער חתן ווייסט דאָך מסתמא אז מען קאָן ניט מקדש זיין 2 פרויען מיט איין פרוטה אָדער א פרוי מיט ווינציקער פון א פרוטה, דעריבער קאָן זיין, אז ער האָט די מתנות ניט געשיקט אלס מתנות נור כדי די פרויען צי די פרוי מקדש צו זיין מיט ריכטיקע קידושין, דעריבער לערנט די משנה אז עס איז ניט אזוי, און מען נעמט אָן, אז דער חתן האָט געמיינט אז די ערשטע קידושין זיינען ריכטיקע און דאָס האָט ער געשיקט אלס כלה־מתנות. אמאָל פלעגט דער חתן מקדש זיין די כלה ביי די תנאים, און די חתונה פלעגט פאָרקומען אין 12 חדשים שפעטער, און אין דער צווישן צייט פלעגט די כלה קריגן פון חתן מתנות, וועלכע האָבן געהייסן סבלונות. דער רמבם און טייל אנדערע מפרשים מיינען אז עס איז פון וואָרט „סבל״, „טראָגן״, און פונקט ווי „משאות״ (אין בראשית מ״ג, ל״ג) מיינט מתנות (פון „נשא״, טראָגן), אזוי איז „סבלונות״, מתנות, פון „סבל״, טראָגן. די מיינונג פון ר׳ בנימין מוספיא, אין „מוסף הערוך״ אז דאָס איז דאָס גריכישע וואָרט „סימבאָלאָן״, האָנטגעלט, איז ניט ריכטיק.** — וכן, און אזוי איז אויך אויב א קליין יינגל האָט מקדש געווען (א פרוי). **די משנה מיינט, אז כאָטש דאָס יינגל איז דערנאָך אויפגעוואקסן און האָט געשיקט דער כלה מתנות, נעמט מען ניט אָן אז ער האָט געמיינט מיט די מתנות נאָכאמאָל זי מקדש צו זיין, נאָר די פרוי איז ניט מקודש.**

ז. המקדש, אז איינער איז מקדש א פרוי און איר טאָכטער, אָדער א פרוי און איר שוועסטער, צוזאמען (ער זאָגט צו זייביידע „איר זאָלט זיין צו מיר מקודש״), זענען זיי ניט מקודש. **דער דין איז אז ווען מען איז מקדש א פרוי קאָן מען שוין דערנאָך ניט מקדש זיין איר טאָכטער, אָדער איר שוועסטער, און דעריבער איז קיין איינע פון זיי ניט מקודש ווען ער איז זיי מקדש צוזאמען.** ומעשה, און עס איז געווען א מעשה מיט פינף פרויען, און צווישן זיי (זענען געווען) צוויי שוועסטערן, און איינער (א מאן) האָט צונויפגעקליבן א קויש מיט פייגן, און ער (דער קויש פייגן) איז געווען זייערס (האָט געהערט צו די פרויען) און זיי זענען געווען פון שמיטה־יאָר (של שביעית), און ער (דער מאן) האָט געזאָגט (צו די פינף פרויען): „איר זאָלט אלע זיין צו מיר מקודש מיט דעם דאָזיקן קויש״ (פייגן), און איינע פון זיי (פון די פרויען) האָט צוגענומען פאר אלע, און די חכמים האָבן געזאָגט, אז די (צוויי) שוועסטערן זענען ניט מקודש. **די גמרא לערנט פון דער משנה עטליכע הלכות: ערשטנס, אז אויב מ׳איז מקדש**

יְדֵי כֻלָּן, וְאָמְרוּ חֲכָמִים אֵין הָאֲחָיוֹת מְקֻדָּשׁוֹת: ח הַמְקַדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קֳדָשִׁים קַלִּים, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, לֹא קִדֵּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּשׁוֹגֵג, לֹא קִדֵּשׁ, בְּמֵזִיד, קִדֵּשׁ. וּבְהֶקְדֵּשׁ, בְּמֵזִיד, קִדֵּשׁ, וּבְשׁוֹגֵג, לֹא קִדֵּשׁ,

מיט א געגזלטער זאך (אידער דער בעל הבית פון דער זאך האָט זיך דערפון מייאש געווען) איז די פרוי ניט מקודש, אפילו דער בעל הבית איז די פרוי אליין (גזל דידה). ווארום די משנה זאָגט „ושלהן היתה ושל שביעית״, די פייגן זענען געווען די פרויענס אָבער פון שמיטה, און ווייל שמיטה־יאָר פרוכטן זענען הפקר, דאריבער האָט דער מאן געקאָנט מיט זיי מקדש זיין, און אויב עס וואָלט געווען ניט שמיטה, און די פרוכטן זענען די פרויענס וואָלט ער ניט געקאָנט מקדש זיין. צווייטנס, אז מען קאָן מקדש זיין מיט שמיטה־פרוכטן, דריטנס אז א פרוי קאָן ווערן א שליח פון אן אנדערער פרוי צוצונעמען פאר איר די קידושין־געלט, אפילו ווען די פרוי־שליח ווערט אויך דאָס ווייב פון זעלביקן מאן (איר „צרה״). די גמרא טייטשט אויך, אז דער מאן האָט געזאָגט צו די פרויען: „עס זאָלן מקודש ווערן צו מיר פון אייך די דאָזיקע מיט וועלכע איך מעג לעבן״ (הראויות לביאה). אָבער אויב ער וואָלט געזאָגט סתם: „איר זאָלט אלע ווערן צו מיר מקודש״, וואָלטן אויך די ניט־שוועסטערן ניט געוואָרן מקודש, ווייל ער האָט דאָך כולל געווען אין וואָרט „אלע״ אויך די שוועסטערן, און ווייל די שוועסטערן ווערן ניט מקודש, ווערן אויך די אנדערע ניט מקודש.

ח. המקדש, אז איינער (א כהן) איז מקדש (א פרוי) מיט זיין חלק (וואָס ער קריגט) פון די (קרבנות) קדשי קדשים און קדשים קלים, איז זי ניט מקודש. „קדשי קדשים״, די הייליקסטע קרבנות, מיינט אזעלכע קרבנות ווי חטאת, אשם וכדומה, וואָס א ישראל טאָר זיי ניט עסן, און נור די כהנים עסן זיי. „קדשים קלים״, לייכטע קרבנות, מיינט אזעלכע קרבנות ווי שלמים, וואָס אויך א ישראל עסט דעם גרעסטן טייל פון פלייש, אָבער אויך די כהנים קריגן א טייל פון פלייש (זע אין דער הקדמה צו מסכתא זבחים). זאָגט די משנה, אז א כהן איז מקדש א פרוי מיט דעם טייל וואָס ער קריגט פון די קדשי קדשים אָדער פון די קדשים קלים, איז די פרוי ניט מקודש, ווייל דער טייל איז ניט דעם כהנ׳ס, און ער איז זיינס נור צום עסן („משולחן גבוה קא זכו״, די כהנים קריגן עס פון הויכן טיש, פון גאָטס טיש, נור צום עסן). די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק במדבר יח „וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש״, אז פונקט ווי דער חלק פון „אש״, פון פייער, פון מזבח איז נור צום פאַר־ברענט ווערן („לאכילה״) אזוי איז אויך דער חלק פון כהן נור צום עסן (אזוי טייטשט רש״י). — במעשר שני, (אויב איינער איז מקדש א פרוי) מיט מעשר שני, סיי ער איז געווען א שוגג (ער האָט ניט געוואוסט אז עס איז מעשר שני) און סיי ער איז געווען א מזיד (ער האָט געוואוסט), איז זי ניט מקודש, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. „מעשר שני״ „צווייטער מעשר״, שיידט מען אָפּ פון תבואה און פרוכטן און ירקות און מען פירט עס קיין ירושלים און דאָרט עסט מען עס בטהרה. אויב מען וויל קאָן מען דעם מעשר שני אויסטוישן אויף געלט, און די תבואה צו פרוכטן צו ירקות ווערן אויס מעשר שני, און דאָס געלט פירט מען קיין ירושלים צו קויפן דאָרט עסנווארג. זאָגט ר׳ מאיר, אז כאָטש דער בעל הבית עסט דאָך דעם מעשר שני, קאָן ער מיט אים ניט מקדש זיין קיין פרוי. די גמרא לערנט עס אָפּ פון ויקרא כ״ז „לה׳ הוא״, אז מען האָט נור דאָס רעכט צו עסן פון דעם מעשר שני. ר׳ יהודה זאָגט, אז אויב בשוגג איז זי ניט מקודש. און אויב במזיד איז זי מקודש. ווייל דורך דעם מקדש זיין די פרוי האָט ער אויסגעטוישט דעם מעשר שני אויף דעם ווערט פון די קידושין געלט; אָבער בשוגג קאָן זיין אז ער האָט ניט געוואָלט אויסטוישן. ר׳ מאיר ווידער האלט, אז ניט אזוי טוישט מען אויס מעשר שני. — ובהקדש, און (אויב ער האָט מקדש געווען) מיט הקדש (מיט א הייליקע זאך, וואָס מען האָט מקדיש געווען צו פאַריכטן דעם בית

דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּשׁוֹגֵג, קִדֵּשׁ, בְּמֵזִיד, לֹא קִדֵּשׁ: ט הַמְקַדֵּשׁ בְּעָרְלָה, בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם, בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה, בְּצִפֳּרֵי מְצֹרָע וּבִשְׂעַר נָזִיר וּפֶטֶר חֲמוֹר וּבָשָׂר בְּחָלָב וְחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. מְכָרָן וְקִדֵּשׁ בִּדְמֵיהֶן, מְקֻדֶּשֶׁת: י הַמְקַדֵּשׁ בִּתְרוּמוֹת וּבְמַעַשְׂרוֹת וּבְמַתָּנוֹת וּבְמֵי חַטָּאת וּבְאֵפֶר חַטָּאת, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וַאֲפִילוּ יִשְׂרָאֵל:

המקדש, בדק הבית), איז במזיד (אויב ער האָט געוואוסט אז עס איז הקדש) איז זי מקודש ,און בשוגג (אויב ער האָט ניט געוואוסט) איז זי ניט מקודש, אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **אויך ביי הקדש איז דער דין, אז מען קאָן אויסטוישן א הקדש־זאַך אויף געלט. דעריבער אויב ער האָט געוואוסט, האָט ער דערמיט אויסגעטוישט די הקדש־זאַך, און אויב ער האָט ניט געוואוסט, האָט ער מסתמא ניט געוואָלט זי אויסטוישן.** ר׳ יהודה זאָגט, אז בשוגג איז זי מקודש און במזיד איז זי ניט מקודש. **ר׳ יהודה האַלט אז פאַרקערט, ווייל במזיד טוט ער דאָך א עבירה, אָבער בשוגג האָט ער דאָך ניט געוואוסט.**

ט. המקדש, אז איינער איז מקדש (א פרוי) מיט ערלה (פרוכטן פון א בוים אין די ערשטע דריי יאָר זינט מען האָט אים געפלאַנצט), אָדער מיט וויינגאָרטן־כלאים (כלאי־הכרם, א וויינגאָרטן, אין וועלכן מען האָט פאַרזייט תבואה), אָדער מיט אַן אָקס וועלכן מען דאַרף טויטן דורך פאַרשטיינען (שור הנסקל, אַן אָקס, וואָס האָט געטויט א מענטש, און עס קומט אים צו פאַרשטיינען), אָדער מיט א עגלה ערופה (א קאַלב וואָס מען האַקט איהם אָפּ דעם קאָפּ, ווען מען געפינט א הרוג און מען ווייסט ניט ווער עס האָט אים געהרגט) אָדער מיט דער טויב פון א מצורע (ווען אמצורע ווערט ריין ברענגט ער א קרבן א פּאָר טויבן, און איין טויב שעכט מען), אָדער מיט די האָר פון א נזיר אָדער מיט א אייזל א בכור (פטר חמור, נאָכדעם ווי מ׳האָט עס אָפּ־געהאַקט דעם קאָפּ), אָדער מיט פלייש געקאָכט אין מילך (בשר בחלב), אָדער מיט א ניט־הייליקער בהמה וואָס מען האָט געשאָכטן אין בית המקדש־הויף (חולין שנשחטו בעזרה), — איז זי ניט מקודש. **דער טעם איז, ווייל די אַלע זאַכן, וואָס די משנה האָט דאָ אויסגערעכנט, טאָר מען ניט הנאה האָבן פון זיי (זיי זיינען „איסורי הנאה"), און ממילא איז דאָך עס ניט ווערט פאַר דער פרוי קיין פרוטה. וועגן יעדער פון זיי לערנט די גמרא אָפּ פון פסוקים, אז מען טאָרניט הנאה האָבן דערפון.** מכרן, אויב ער (דער מאַן) האָט זיי (די דערמאָנטע זאַכן) פאַרקויפט, און ער האָט מקדש געווען (די פרוי) מיט זייער געלט (מיט דעם געלט וואָס ער האָט באַקומען פאַר זיי) איז זי מקודש. **ווייל נור פון זיי אַליין טאָר מען ניט קיין הנאה האָבן, אָבער דער איסור הנאה גייט ניט אריבער אויף דעם געלט, פאַר וועלכן מען האָט זיי פאַרקויפט.**

י. המקדש, אז איינער איז מקדש מיט תרומות (תבואה און פרוכטן און גרינס וואָס מען שיידט אָפּ און נור א כהן מעג זיי עסן) אָדער מיט מעשרות (וואָס מען גיט צו א לוי אָדער צו אַן אָרימאַן), אָדער מיט מתנות (די טיילן פלייש פון א געוויינטליכער בהמה, דעם אָרעם און די קין־באַקן און דעם מאָגן, וואָס מען גיט צו א כהן), אָדער מיט מי חטאת (וואַסער, וואָס מען האָט געמישט דערמיט דאָס אַש פון דער פרה אדומה, דער רויטער קי, כדי מען זאָל קאָנען דערמיט שפריצן אויף א טמא מענטש און צו מאַכן אים ריין), אָדער מיט דעם אַש פון דער פרה אדומה, איז זי מקודש, און אפילו (ווען דער מאַן איז) א ישראל. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען א ישראל וואָס זיין מוטערס פאָטער א כהן האָט אים איבערגעלאָזט בירושה די תרומות אָדער די מתנות, קאָן ער דערמיט מקדש זיין א פרוי. מיט „וואַסער" פאַר דעם אַש פון פרה אדומה מיינט מען די באַלוינונג פאַר אָנשעפּען און ברענגען דאָס וואַסער. טייל מפר־שים זאָגן ניט גורס „ובאפר חטאת" „און מיט דעם אַש פון דער פרה אדומה".**

א הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ צֵא וְקַדֵּשׁ לִי אִשָּׁה פְּלוֹנִית, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ לְעַצְמוֹ, מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שְׁלשִׁים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלשִׁים, מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי. בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלשִׁים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלשִׁים יוֹם, מְקֻדֶּשֶׁת וְאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן אוֹ בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה:

ב הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לָךְ מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְהוּא יִתֵּן. עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לָךְ מִכָּאן וְעַד שְׁלשִׁים יוֹם, נָתַן לָהּ בְּתוֹךְ שְׁלשִׁים יוֹם, מְקֻדֶּשֶׁת,

פרק ג.

א. האומר, אז איינער זאָגט צו זיין פריינט: „גיי און זיי פאר מיר מקדש יענע פרוי״, און ער (דער פריינט) איז געגאנגען און ער האָט זי מקדש געווען פאר זיך, איז זי מקודש (צום צווייטן). **די גמרא זאָגט, אז ער האָט עס געטאָן מיט „רמאות״, מיט שווינדל, און פונדעסטוועגן איז זי מקודש צום צווייטן.** וכן, און אזוי איז אויך, ווען איינער זאָגט צו א פרוי: „זיי צו מיר מקודש נאָך דרייסיק טעג״, און עס איז געקומען אן אנדערער און ער האָט זי מקדש געווען אין די דרייסיק טעג, איז זי מקודש צום צווייטן. **און דער צווייטער מאן מעג חתונה האָבן מיט איר אפילו אין די דרייסיק טעג.** בת ישראל, אויב זי איז א טאָכטער פון א ישראל (וועלכע האָט חתונה געהאַט צום צווייטן מאן וועלכער איז) א כהן, מעג זי עסן תרומה. **ווייל זי הייסט אינגאנצן זיין פרוי, און די פרוי פון א כהן, כאָטש זי איז די טאָכטער פון א ישראל, מעג עסן תרומה. דער רמבם און דער ברטנורא זענען גורס אויך „בת כהן לישראל תאכל בתרומה״, און עס גייט ארויף אויף דעם אָנהויב פון דער משנה, דהיינו, אז אויב איינער האָט געזאָגט צו א פרוי, אז זי זאָל זיין צו אים מקודש נאָך 30 טעג, און די פרוי איז די טאָכטער פון א כהן און דער מאן איז א ישראל, מעג זי אין די 30 טעג עסן תרומה. און אויב זי איז א ישראל׳ס טאָכטער צו א כהן טאָר זי ניט עסן תרומה; ווייל זי הייסט נאָכניט זיין ווייב.** מעכשו, (אויב איינער זאָגט צו א פרוי: „זיי צו מיר מקודש) פון איצט אָן און נאָך דרייסיק טעג״, און עס איז געקומען אן אנדערער און ער האָט זי מקדש געווען אין די דרייסיק טעג, איז זי מקודש און ניט מקודש. **און זי דאַרף האָבן א גט פון ביידע מענער, ווייל דער אויסדרוק „פון איצט אָן און נאָך דרייסיק טעג״, קאָן מיינען אז זי איז שוין דאָס ווייב פון ערשטן מאן, און ממילא איז דעם צווייטנס קי־דושין גאָרניט, און עס קאָן מיינען, אז זי ווערט ערשט מקודש נאָך דרייסיק טעג, און ממילא איז דעם צווייטנס קידושין יאָ קידושין.** בת ישראל, אויב זי איז די טאָכטער פון א ישראל צי א כהן אָדער א כהנ׳ס א טאָכטער צו א ישראל, טאָר זי ניט עסן קיין תרומה. **ווייל מען ווייסט דאָך ניט צי זי איז מקודש צי ניט.**

ב. האומר, אז איינער (גיט צו א פרוי א פרוטה און ער) זאָגט דער פרוי: „זיי צו מיר מקודש (מיט דער דאָזיקער פרוטה) מיט דעם תנאי אז איך וועל דיר געבן צוויי הונדערט גילדן (זוז)״, איז זי מקודש, און ער זאָל געבן. **ווען ער גיט די 200 גילדן איז די פרוי מקודש שוין פון פריער אָן, פון ווען ער האָט זי מקדש גע־ווען. דאָס איז דער כלל אז ווען איינער זאָגט „מיט דעם תנאי״ איז עס שוין פון איצט אָן („כל האומר על מנת כאומר מעכשו דמי״).** על מנת שאתן, (אויב ער זאָגט צו איר: „זיי צו מיר מקודש) מיט דעם תנאי אז איך וועל דיר געבן (די צוויי הונדערט גילדן) פון איצט אָן ביז דרייסיק טעג״, איז אויב ער האָט איר געגעבן (די צוויי הונדערט גילדן) אין פארלויף פון די דרייסיק טעג איז זי מקודש, און אויב ניט איז זי ניט מקודש. **אפילו ער האָט נאָך די 30 טעג יאָ געגעבן איר דאָס געלט, איז זי אויך ניט**

וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיֵשׁ לוֹ. עַל מְנָת שֶׁאַרְאֵךְ מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶה לָהּ. וְאִם הֶרְאָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת: **ג** עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי בֵּית כֹּר עָפָר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיֵשׁ לוֹ. עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ לוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. עַל מְנָת שֶׁאַרְאֵךְ בֵּית כֹּר עָפָר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶנָּה. וְאִם הֶרְאָהּ בְּבִקְעָה, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת: **ד** רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל תְּנַאי שֶׁאֵינוֹ כִּתְנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֵינוֹ תְּנַאי, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעַבְרוּ בְנֵי

מקודש. על מנת שיש (אויב ער איז מקודש) „מיט'ן תנאי אז איך האָב צוויי הונדערט גילדן", איז זי מקודש, און ער זאָל האָבן. **אויב עס זענען פאראן עדות, אז ער האָט דאָס געלט, איז זי זיכער מקודש, און אויב ער באווייזט ניט אז ער האָט, איז זי מקודש צוליב א ספק, טאָמער האָט ער, נאָר ער וויל איר ניט אויסזאָגן.** על מנת שאראיך, (אויב ער איז זי מקדש): „מיט דעם תנאי אז איך וועל דיר ווייזן צוויי הונדערט גילדן", איז זי מקודש, און ער זאָל איר ווייזן (זיינע אייגענע, ניט פרעמדע צוויי הונדערט גילדן), און אויב ער האָט איר געוויזן אויפן געלט־וועקסלער־טיש (שלחן) איז זי ניט מקודש. **כאָטש ער איז דער געלט־וועקסלער וועלכער האנדלט מיט געלט, אָבער דאָס געלט אי זניט זיינס, און מען האָט עס אים געגעבן נור צו מאכן דערמיט געשעפט (אפילו ער קאָן דערפון פארדינען), איז זי ניט מקודש.**

ג. על מנת, (אויב איינער האָט מקדש געווען א פרוי): „מיט דעם תנאי אז איך האָב א בית כור לאנד (עפר)", איז זי מקודש, און ער האָט. **אויך דאָ מיינט מען, אז אויב ער באווייזט אז ער האָט דאָס לאנד איז זי זיכער מקודש, און אויב ניט איז זי מקודש צוליב א ספק. „בית כור" מיינט לאנד, וואָס כדי צו פארזייען עס דאַרף מען האָבן א כור תבואה. א „כור" איז 30 סאה, און איין סאה האָט 6 טעפ (קבים). דאָס וואָרט בית מיינט א סך מאָל אין דער משנה אויך א פעלד („בית השלחין").** על מנת שיש לי במקום, אויב ער האָט זי מקדש געווען: „מיט דעם תנאי אז איך האָב (דעם בית כור לאנד) אין יענעם אָרט", איז אויב ער האָט עס אין יענעם אָרט איז זי מקודש, און אויב ניט איז זי ניט מקודש. **אפילו ער קאָן באווייזן אז ער האָט אין אן אנדער אָרט, איז זי ניט מקודש.** על מנת שאראיך, (אויב ער האָט זי מקדש געווען): „מיט דעם תנאי אז איך וועל דיר ווייזן א בית־כור־לאנד", איז זי מקודש, און ער זאָל איר ווייזן (זיין אייגן לאנד די גרויס פון א בית כור), און אויב ער האָט איר געוויזן (א בית כור לאנד) אין טאָל (וואָס געהערט צו אנדערע מענטשן), איז זי ניט מקודש. **די גמרא זאָגט, אז אפילו ער האָט דאָס פרעמדע לאנד געדונגען, און אפילו דאָס לאנד איז געווען פארדינגען צו זיינע עלטערן און דערנאָך צו אים, איז זי ניט מקודש. עס מוז זיין זיין אייגן לאנד.**

ד. ר' מאיר זאָגט, אז יעדער תנאי, וואָס איז ניט ווי דער תנאי פון די זין פון גד און פון די זין פון ראובן (פון שבט גד און פון שבט ראובן) איז ניט קיין תנאי, ווארום עס ווערט געזאָגט (במדבר ל"ב) „ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן" (און משה האָט געזאָגט צו זיי, אויב די זין פון גד און די זין פון ראובן וועל אריבערגיין דעם ירדן), און עס שטייט (דאָרט במדבר ל"ב) געשריבן „ואם לא יעברו חלוצים" (און אויב זיי וועלן ניט אריבערגיין דעם ירדן פאַראויס). **ווען די יידן זענען געווען אין דער מדבר און האָבן שוין געהאלטן ביים אריבערגיין דעם טייך ירדן כדי אריינצוגיין אין ארץ ישראל און איינצונעמען דאָס לאנד, האָבן די שבטים גד און ראובן, וועלכע האָבן געהאט א סך בהמות געוואָלט בלייבן אין יענער זייט ירדן (אין עבר הירדן), וואו דאָס לאנד איז געווען רייך אין פאשע. האָט משה רבנו זיי געזאָגט און אויסגענומען מיט זיי א תנאי, אז זיי קאָנען באקומען דאָס**

גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן, וּכְתִיב וְאִם לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר צָרִיךְ הָיָה הַדָּבָר לְאָמְרוֹ, שֶׁאִלְמָלֵא כֵן יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁאֲפִילוּ בְאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא יִנְחָלוּ׃

ה הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְאָמַר כְּסָבוּר הָיִיתִי שֶׁהִיא כֹהֶנֶת, וַהֲרֵי הִיא לְוִיָּה; לְוִיָּה, וַהֲרֵי הִיא כֹהֶנֶת; עֲנִיָּה, וַהֲרֵי הִיא עֲשִׁירָה; עֲשִׁירָה, וַהֲרֵי הִיא עֲנִיָּה; הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעַתּוּ. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר, אוֹ לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר, אוֹ לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלֵךְ, אוֹ לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתֵךְ, לְאַחַר שֶׁיַּחֲלוֹץ לָךְ יְבָמֵךְ,

לאנד אין ירדן אויב זיי וועלן מיט אריבערגיין דעם ירדן און העלפן איינעמען ארץ ישראל פאר די אנדערע שבטים; און משה האָט צוגעגעבן אז „אויב זיי וועלן ניט אריבערגיין דעם ירדן" וועלן זיי ניט באקומען דעם עבר הירדן. דערפון לערנט ר' מאיר אָפּ, אז יעדער תנאי דארף זיין „כפול", א טאָפּלטער; מען דארף ביים תנאי זאָגן „אויב יאָ, וועט זיין אזוי, און אויב ניט, וועט ניט זיין אזוי". ווי איז אָבער, אז מען האָט געזאָגט בלויז „אויב יאָ זאָל זיין אזוי", איז דער תנאי קיין תנאי ניט, און די זאַך בלייבט אזוי אפילו מען האָט דעם תנאי ניט מקיים געווען. ווארום אויב מען דארף ניט „טאָפּלען" דעם תנאי, צו־וואָס־זשע האָט משה צוגעגעבן די ווערטער „ואם לא יעברו", און אויב זיי וועלן ניט אריבערגיין? ר' חנינא בן גמליאל זאָגט (אז מען דארף ניט האָבן קיין טאָפּלטן תנאי, און דאָס וואָס משה האָט געזאָגט „ואם לא יעברו") האָט ער עס געדארפן זאָגן, ווייל אויב ניט אזוי, וואָלט עס געוועזן געהייסן אז אפילו אין ארץ ישראל (ארץ כנען) וועלן זיי (דער שבט גד און שבט ראובן) אויך ניט ירשענען (אויך ניט באקומען קיין חלק). **דעריבער האָט משה רבנו צוגעגעבן, אז אויב זיי וועלן ניט אריבער דעם ירדן, וועלן זיי צוגלייך מיט אלע אנדערע שבטים נאָר באקומען זייער חלק אין ארץ ישראל** (ונאחזו בתוככם בארץ כנען). — **רשי ברענגט אז פון די בני גד און בני ראובן ווערט אויך אָפּגעלערנט אז דער תנאי דארף זיין ארויסגעזאָגט פאר דער זאַך** (תנאי קודם למעשה), **און מען דארף זאָגן „אויב מען וועט אזוי טאָן, זאָל זיין אזוי און אזוי", און עס דארף אויך זיין אין תנאי דער „יאָ פאר דעם ניין", „אויב יאָ — איז די זאַך גוט, און אויב ניט, זאָל די זאַך ניט זיין גוט".**

ה. המקדש, אז איינער איז מקדש א פרוי, און (דערנאָך) האָט ער געזאָגט: „איך האָב געמיינט אז זי איז א כהנת און זי איז גאָר א טאָכטער פון א לוי", אָדער („איך האָב געמיינט אז זי איז א טאָכטער פון א לוי און זי איז גאָר א כהנית", אָדער („איך האָב געמיינט אז זי איז) אן אָרימע און זי איז גאָר א רייכע", אָדער („איך האָב געמיינט אז זי איז) א רייכע און זי איז גאָר אן אָרימע", — איז זי מקודש, ווייל זי האָט אים ניט אָפּגענארט. **רשי זאָגט, אז דברים שבלב אינן דברים", דאָס וואָס ער האָט אינזינען געהאַט האָט ניט קיין ווערט.** — האומר, אז איינער זאָגט צו א פרוי: דו זאָלסט ווערן צו מיר מקודש נאָכדעם ווי איך וועל מיך מגייר זיין" (און איצט איז ער א גוי), אָדער „נאָכדעם ווי דו וועסט זיך מגייר זיין" (און זי איז איצט א גויה), אָדער „נאָכדעם ווי איך וועל ווערן באפרייט" (און איצט איז ער א שקלאַף), אָדער „נאָכדעם ווי דו וועסט ווערן באפרייט" (און איצט איז זי א שקלאַפין), אָדער „נאָכ־דעם ווי דיין מאַן וועט שטאַרבן" (און איצט האָט זי א מאַן), אָדער „נאָכדעם ווי דיין שוועסטער (מיט וועמען ער איז פארהייראַט, און ער קאָן ניט מקדש זיין זיין ווייב'ס שוועסטער) וועט שטאַרבן", אָדער „נאָכדעם ווי דו וועסט נעמען חלוצה פון דעם יבם" (פון דעם ברודער פון איר ערשטן מאַן, וועלכער איז געשטאָרבן אָן קינדער) — איז זי ניט מקודש. **מחמת איצט קאָן ער דאָך זי ניט מקדש זיין, דעריבער קאָן ער זי ניט מקדש זיין איצט, אז זי זאָל מקודש ווערן שפּעטער, ווען ער וועט יאָ קאָנען**

אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. אִם הָיְתָה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהֻכַּר עֻבָּרָהּ, דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְאִם יָלְדָה נְקֵבָה, מְקֻדֶּשֶׁת: ו הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲדַבֵּר עָלַיִךְ לַשִּׁלְטוֹן וְאֶעֱשֶׂה עִמָּךְ כְּפוֹעֵל, דִּבֵּר עָלֶיהָ לַשִּׁלְטוֹן וְעָשָׂה עִמָּהּ כְּפוֹעֵל, מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה אַבָּא, רָצָה הָאָב, מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לָאו, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הָאָב, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הַבֵּן, מְלַמְּדִין הָאָב לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה: ז קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ,

זי מקדש זיין. וכן, און אזוי איז אויך, ווען איינער זאָגט צו זיין פריינט : „אויב דיין ווייב וועט געבוירן א מיידל, זאָל זי זיין צו מיר מקודש“, איז זי ניט מקודש. **איצט קאָן ער דאָך זי ניט מקדש זיין, אפילו איר פאָטער איז מסכים צו די קידושין, ווייל זי עקזיסטירט נאָכניט.** אם, אויב דאָס ווייב פון דעם פריינט איז געווען מעוברת, און מען האָט שוין דערקענט דאָס קינד (עוברה, דאָס נאָכניט געבוירענע קינד), זענען זיינע ווערטער גוט, און אויב זי האָט געבוירן א מיידל איז זי מקודש. **ווייל א עובר הייסט שוין א באשעפעניש. דער רמבם זאָגט, אז נאָכדעם ווי דאָס מיידל ווערט געבוירן דאַרף ער זי מקדש זיין נאָכאמאָל, מחמת דער פאָטער פון מיידל האָט ניט געקאָנט מקדש זיין די טאָכטער איידער זי איז ארויס אויף דער וועלט („אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם“). און די משנה זאָגט נור, אז זי טאָר ניט חתונה האָבן מיט אן אנדערן.**

ו. האומר, אז איינער זאָגט צו א פרוי: „זיי צו מיר מקודש מיט דעם תנאי אז איך זאָל רעדן פאַר דיינעטוועגן צום הערשער“ („שלטון“, דעם רעגירונגס־מאַן, אז ער זאָל איר טאָן א טובה), אָדער „אז איך זאָל ארבייטן פאַר דיר ווי אן ארבייטער“, איז אויב ער האָט גערעדט פאַר אירטוועגן ביים הערשער, אָדער ער האָט געאַרבעט פאַר איר ווי אן ארבייטער, איז זי מקודש, און אויב ניט איז זי ניט מקודש. **די גמרא זאָגט, אז ער האָט איר געגעבן א פרוטה און איר מקדש געווען מיט דער פרוטה, וואַרום מיט דעם לוין וואָס ס'קומט אים צו באַצאָלן אלס ארבייטער קאָן מען ניט מקדש זיין, מחמת ער איז דאָך איר מקדש ווען די ארבייט ווערט פאַרענדיקט, און דאַמאָלס קומט אים שוין געלט פאַר דער ארבייט פון אָנהויב אָן און כסדר פאַר יעדער שטיקל ארבייט** (ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף), **הייסט דאָך עס אז עס קומט אים ביי איר א חוב, און מיט א חוב** (א „מלוה“) **קאָן מען ניט מקדש זיין (זע פריער אין פירוש צו פרק ב' משנה א').** — על מנת שירצה, (אויב ער האָט זי מקדש געווען): „מיט דעם תנאי אז מיין פאָטער וועט וועלן“, איז אויב דער פאָטער האָט געוואָלט איז זי מקודש, און אויב ניט איז זי ניט מקודש. **די גמרא זאָגט, אז דאָ מיינט מען, אז ער האָט געזאָגט „מיט דעם תנאי אז מיין פאָטער זאָל ניט זאָגן אין פאַרלויף פון דרייסיק טעג, אז ער וויל ניט“. אויב עס זענען אריבער די 30 טעג, און דער פאָטער האָט גאָרניט געזאָגט איז זי מקודש, און אויב דער פאָטער האָט אין די 30 טעג געזאָגט, אז ער וויל ניט, איז זי ניט מקודש.** מת האב, אויב דער פאָטער איז געשטאָרבן (אין די דרייסיק טעג), איז זי מקודש. **וואָרים ער האָט דאָך ניט געזאָגט, אז ער וויל ניט.** מת הבן, אויב דער זון איז געשטאָרבן (אָן קינדער, אין די דרייסיק טעג), לערנט מען (גיט מען אן עצה) דעם פאָטער, אז ער זאָל זאָגן אז ער וויל ניט. **כדי די קידושין זאָל ניט זיין קיין קי־דושין, און די פרוי זאָל ניט דאַרפן נעמען חליצה פון מאַנ'ס ברודער.**

ז. קדשתי, (אז א פאָטער זאָגט): „איך האָב מקדש געווען מיין טאָכטער (צו א מאַן), און איך ווייס ניט צו וועמען איך האָב זי מקדש געווען“ (ער געדענקט ניט דעם מאַן), און איינער איז געקומען און האָט געזאָגט: „איך האָב זי מקדש געווען“ (איך בין דער מאַן) — איז ער באַגלויבט. **מען גלויבט אים, ווייל ער וואָלט מורא געהאַט צוזאַ־**

וּבָא אֶחָד וְאָמַר אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, נֶאֱמָן. זֶה אָמַר אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וְזֶה אָמַר אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים גֵּט. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס: **ח** קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי, קִדַּשְׁתִּיהָ וְגֵרַשְׁתִּיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וַהֲרֵי הִיא קְטַנָּה, נֶאֱמָן. קִדַּשְׁתִּיהָ וְגֵרַשְׁתִּיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וַהֲרֵי הִיא גְדוֹלָה, אֵינוֹ נֶאֱמָן. נִשְׁבֵּית וּפְדִיתִיהָ, בֵּין שֶׁהִיא קְטַנָּה, בֵּין שֶׁהִיא גְדוֹלָה, אֵינוֹ נֶאֱמָן. מִי שֶׁאָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ יֵשׁ לִי בָנִים, נֶאֱמָן. יֵשׁ לִי אַחִים, אֵינוֹ נֶאֱמָן. הַמְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ סְתָם, אֵין הַבּוֹגְרוֹת בִּכְלָל:

גען ליגן פאר דעם פאָטער אז ער האָט זי מקדש געווען, מחמת טאָמער וועט דער פאָטער דערקענען אז דאָס איז ניט ער. ווי מיר האָבן געלערנט פריער פרק ב׳ משנה א׳, **קאָן א פאָטער מקדש זיין זיין טאָכטער ביז 12 יאָר מיט 6 חדשים** (ווען זי איז **א נערה אָדער א קטנה) צו א מאן אפילו אָן איר וויסן.** זה אָמר, (אויב עס זענען געקומען צוויי מענער) און דער (איינער פון זיי) זאָגט: „איך האָב זי מקדש געווען״, און דער (אנדערער פון זיי) זאָגט: „איך האָב זי מקדש געווען״, דארפן ביידע איר געבן א גט; און אויב זיי ווילן, קאָן איינער (פון זיי) איר געבן א גט, און דער אנדערער האָט מיט איר חתונה. **מען האָט ניט מורא טאָמער איז דער מאן גאָר געווען ניט קיין איינער פון זיי נאָר א דריטער.**

ח. קדשתי, (אז א פאָטער זאָגט): „איך האָב מקדש געווען מיין טאָכטער (צו א מאן) ווען זי איז געווען א קטנה (אָדער א נערה, ביז צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים) און האָב איר געגעט (איך האָב גענומען פאר איר דעם גט פון איר מאן) ווען זי איז געווען א קטנה (אָדער א נערה)״, און זי איז (איצט, ווען דער פאָטער זאָגט עס) נאָך א קטנה (אָדער א נערה) איז ער באגלויבט. **און די טאָכטער הייסט א גרושה, און זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן. דער טעם איז, וואָס כל זמן די טאָכטער איז א קטנה צי א נערה איז דער פאָטער באגלויבט אין די ענינים פון מקדש זיין זי אָדער גטן זי, און די גמרא לערנט עס אָפּ פון פסוק (דברים כ״ב) „את בתי נתתי לאיש הזה״, און ווען ער זאָגט אז ער האָט זי מקדש געווען „לאיש״, סתם צו א מאן, האָט ער דאָך זי געאסרט אויף אלע מענער, און ווען ער גיט צו „הזה״, „צום דאָזיקן מאן״, האָט ער זי מתיר געמאכט צו אים.** קדשתיה, (אז דער פאָטער זאָגט): „איך האָב זי מקדש געווען (צו א מאן) און געגעט ווען זי איז געווען א קטנה (אָדער א נערה)״, און זי איז (איצט ווען דער פאָטער זאָגט עס) א גרויסע (עלטער פון צוועלף יאָר מיט זעקס מאָנאטן), איז ער ניט באגלויבט. **און זי מעג חתונה האָבן צו א כהן.** נשבית, (אויב א פאָטער זאָגט וועגן זיין טאָכטער): „זי איז געווען געפאנגען (דורך רויבער) און איך האָב זי אויסגעלייזט (פון געפאנגענשאפט)״, סיי זי איז (ווען ער זאָגט דאָס) א קטנה, סיי זי איז שוין א דערוואקסענע (גדולה), איז ער ניט באגלויבט. **דער דין איז, אז א פרוי וועלכע איז געווען געפאנגען (א שבויה) טאָר ניט חתונה האָבן מיט א כהן. פרטים וועגן דעם זע כתובות פרק ב׳ משנה ה׳. לערנט דאָ די משנה אז דער פאָטער איז ניט באגלויבט צו אסרן איר חתונה צו האָבן מיט א כהן דורך זאָגן, אז זי איז געווען געפאנגען. מחמת מען גלייכט דעם פאָטער נור ווען ער זאָגט אז ער האָט זיין יינגע טאָכטער חתונה געמאכט אָדער געגעט, אָבער ניט וועגן געפאנגענשאפט.** מי שאמר, אז איינער האָט געזאָגט פאר זיין טויט: „איך האָב קינדער״, איז ער באגלויבט. **און זיין ווייב דארף ניט נעמען חליצה פון זיין ברודער.** יש לי אחים, (אויב אָבער ער זאָגט פאר זיין טויט): „איך האָב ברידער״ (און מען ווייסט אז ער האָט ניט קיין קינדער) איז ער ניט באגלויבט. **מען גלויבט אים ניט צו אסרן זיין אלמנה, אז זי זאָל ניט טאָרן חתונה האָבן נאָך זיין טויט. מען מיינט דאָ, אז ביז זיין זאָגן איז געווען אָנגענומען, אז ער האָט ניט קיין ברידער.** המקדש, אז איינער (א פאָטער, וועלכער האָט עטליכע טעכטער, יינגע, און א דערוואקסענע, א בוגרת) האָט מקדש געווען (צו א מאן) זיין טאָכטער סתם (און ער האָט ניט אויסגערעדט וועלכע טאָכטער), איז די בוגרת ניט אריינגע־

ט מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי כִתֵּי בָנוֹת מִשְּׁתֵּי נָשִׁים וְאָמַר קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי הַגְּדוֹלָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם גְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת שֶׁהִיא גְדוֹלָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת חוּץ מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כֻּלָּן מֻתָּרוֹת חוּץ מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת. קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי הַקְּטַנָּה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת שֶׁהִיא קְטַנָּה מִן הַקְּטַנּוֹת שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת חוּץ מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כֻּלָּן מֻתָּרוֹת חוּץ מִן

רעכנט. מען נעמט אָן אז ער האָט די בוגרו, ניט געמיינט. „בוגרת" הייסט א מיידל **עלטער פון 12 יאָר מיט 6 חדשים, און דער פאָטער קאָן איר בכלל ניט מקדש זיין צו א מאן. אָבער דאָ מיינט מען, אז די טאָכטער די בוגרת האָט דעם פאָטער געמאכט פאר** א שליח, אז ער זאָל זי מקדש זיין (זע פריער פרק ב׳ משנה א׳ וועגן שליחות). **לערנט** די משנה, אז פונדעסטוועגן נעמט מען אָן, אז ער האָט מקדש געווען איינע פון די **ייגגערע, מחמת זייער חתונה מאכן איז א מצוה וואָס ליגט אויף דעם פאָטער, און ניט די בוגרת. דאריבער דארפן אלע ייגגע טעכטער האָבן א גט צוליב ספק, טאָמער איז זי מקודש. אָבער די בוגרת דארף ניט קיין גט.**

ט. מי, אויב איינער (א פאָטער) האָט געהאט צוויי פארטיעס (כיתי) טעכטער פון צוויי ווייבער (פון איין פרוי קלענערע ייגגערע טעכטער, און פון דער אנדערער פרוי גרעסערע, עלטערע טעכטער), און ער האָט געזאָגט: „איך האָב מקדש געווען (צו א מאן) מיין גרויסע טאָכטער, און איך ווייס ניט צי די גרעסטע פון די (פון דער פארטיע) גרעסערע, אָדער די גרעסטע פון די (פון דער פארטיע) קלענערע, אָדער די קלענסטע פון די (פון דער פארטיע) גרעסערע, וועלכע איז גרעסער פון די גרעס־טע פון (דער פארטיע) קלענערע", זענען אלע (טעכטער) אסור (טאָרן ניט חתונה האָבן מיט קיין אנדערן מאן), א חוץ די קלענסטע פון (דער פארטיע) קלענערע (טעכטער), אזוי זאָגט ר׳ מאיר. **ווייל ר׳ מאיר האלט אז מיט דעם וואָרט די „גרויסע" טאָכטער האָט דער פאָטער געקאָנט מיינען יעדע טאָכטער, וואָס האָט נאָך א ייגגערע, קלענערע שוועסטער פון זיך און עס איז וועגן יעדער א ספק, טאָמער האָט ער זי געמיינט. אָבער וועגן דער קלענסטער פון דער פארטיע קלענערע טעכטער קאָן ניט זיין קיין ספק, און זי האָט ער זיכער ניט געמיינט.** ד׳ יוסי זאָגט, אז אלע (טעכטער) מעגן (חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן), א חוץ די גרעסטע פון (דער פארטיע) גרעסערע טעכטער. **ר׳ יוסי האלט, אז א מענטש, ווען ער זאָגט עפּעס לאָזט ער זיך ניט אריין אין קיין ספק צו דארפן פרעגן א שאלה ביי חכמים, און דאריבער ווען דער פאָטער האָט געזאָגט „גדולה", „גרויסע", האָט ער זיכער געמיינט די גרויסע טאָכטער, וועגן וועלכער עס קאָן ניט זיין קיין ספק, און דאָס איז די גרעסטע פון אלע טעכ־טער, די גרעסטע פון דער פארטיע גרעסערע טעכטער.** קדשתי, (אויב דערזעלביקער פאָטער פון די צוויי פארטיעס טעכטער האָט געזאָגט): „איך האָב מקדש געווען (צו א מאן) מיין קליינע טאָכטער, און איך ווייס ניט צי די קלענסטע פון די קלענערע, צי די קלענסטע פון די גרעסערע, צי די גרעסטע פון די קלענערע, וועלכע איז קלענער פון די קלענסטע פון די גרעסערע, זענען אלע אסור (טאָרן ניט חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן), א חוץ די גרעסטע פון די גרעסערע, אזוי זאָגט ר׳ מאיר; ר׳ יוסי זאָגט, אז אלע מעגן (חתונה האָבן מיט אן אנדערן מאן) א חוץ דער קלענסטער פון די קלענערע. **די טעמים פון ר׳ מאיר און ר׳ יוסי זענען די זעלביקע וואָס פריער. די גמרא זאָגט, אז דאריבער ברענגט די משנה ביידע פאלן** (ווען ער האָט געזאָגט אז ער **האָט מקדש געווען** „די גרויסע", און ווען ער האָט געזאָגט אז ער האָט מקדש געווען „די קליינע"), **ווייל אויב מ׳וואָלט געלערנט בלויז דעם פאל מיט „דער גרויסער", וואָלט**

הַקְּטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת: **י** הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא קִדַּשְׁתָּנִי, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. הִיא אוֹמֶרֶת קִדַּשְׁתָּנִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ, הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו. קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא בִתִּי, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת גְּדוֹלָה, וּגְדוֹלָה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת קְטַנָּה, וּקְטַנָּה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו: **יא** קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתֵּךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא אוֹתִי, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת קְטַנָּה, וּקְטַנָּה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו. הוּא מֻתָּר

מען געקאָנט מיינען אז נור מיט „גרויסע" האלט ר' מאיר אז דער פאָטער האָט גע־קאָנט מיינען אלע טעכטער (א חוץ דער סאמע קלענסטער), ווייל א פאָטער וויל רופן „גרויסע" אויך זיינע קלענערע טעכטער; ווידער ווען מען וואָלט געלערנט בלויז דעם פאל מיט „דער קליינער" וואָלט מען געמיינט, אז ביים פאל מיט „דער גרויסער" איז אויך ר' יוסי מודה צו ר' מאיר, מחמת א פאָטער רופט אלע טעכטער, אפילו די קלע־נערע, „גרויסע".

י. האומר, אז איינער זאָגט צו א פרוי: „איך האָב דיך מקדש געווען", און זי זאָגט: „דו האָסט מיך ניט מקדש געווען", איז ער אסור (טאָר ער ניט חתונה האָבן) מיט אירע קרובים (למשל, מיט איר מוטער צו שוועסטער), און זי איז מותר (מעג חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים (למשל, מיט זיין פאָטער, צי מיט זיין ברודער). **דער מאן איז באגלויבט נור צו אסרן זיך און ניט איר. די גמרא זאָגט אז מען מיינט, אז ער זאָגט, אז ער האָט זי מקדש געווען פאר די און די עדות, און זיי זיינען אוועק אין א ווייט לאנד; מחמת מקדש זיין מוז מען דאָך פאר עדות.** היא אומרת, אויב זי (א פרוי) זאָגט (צו א מאן): „דו האָסט מיך מקדש געווען", און ער זאָגט: „איך האָב דיך ניט מקדש געווען", איז ער מותר אין איר קרובים, און זי איז אסור אין זיינע קרובים. **צוליב דעמזעלביקן טעם, דהיינו, אז זי איז נור באגלויבט זיך צו אסרן, אָבער ניט אים. די גמרא זאָגט, אז די משנה לערנט דאָ נאָכמער, ווייל מען וואָלט געקאָנט מיינען אז זי איז באגלויבט אפילו צו אסרן אים, ווייל זי פארלירט דאָך א סך מיט איר זאָגן, אז ער האָט זי מקדש געווען (ווארום א פארהייראטעטע פרוי טאָר דאָך ניט חתונה האָבן מיט נאָך א מאן) און עס קאָן דאָך דאריבער ניט זיין, אז זי זאָגט ליגן, דאריבער לערנט די משנה אז זי איז ניט באגלויבט אים צו אסרן חתונה צו האָבן מיט אירע קרובים.** — קדשתיך, (אויב איינער זאָגט צו א פרוי): איך האָב דיך מקדש געווען", און זי זאָגט: דו האָסט מקדש געווען ניט (מיך) נאָר מיין טאָכטער", טאָר ער ניט (חתונה האָבן) מיט די קרובים פון דער גרויסער (פון דער מוטער, למשל, מיט איר שוועסטער), און די גרויסע (די מוטער) מעג (חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים (למשל מיט זיין ברודער), (און) ער מעג (חתונה האָבן) מיט די קרובים פון דער קליינער (פון דער טאָכטער, למשל מיט איר שוועסטער פון איין פאָטער), און די קליינע (די טאָכ־טער) מעג (חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים (למשל, מיט זיין ברודער). **דער כלל איז דערזעלביקער: עס ווערט נור אסור דער אָדער די וואָס זאָגט, אז ער האָט מקדש גע־ווען אָדער אז מען האָט זי מקדש געווען. אזוי ווי דאָ האָט דער מאן געזאָגט אז ער האָט מקדש געווען די פרוי, דאריבער טאָר ער ניט חתונה האָבן מיט אירע קרובים. דאָס וואָס די פרוי זאָגט, אז ער האָט מקדש געווען איר טאָכטער, האָט ניט קיין ווערט, און זי קאָן ניט אסר'ן ניט זיינע קרובים אויף דער טאָכטער, און ניט דער טאָכטער'ס קרובים אויף אים. אין די אלע פאלן, ווען זי זאָגט, אז ער האָט זי מקדש געווען בעט מען אים אז ער זאָל איר געבן א גט; און אויב ער גיט א גט אליין, אָן בעטן, צווינגט מען אים, אז ער זאָל איר באצאָלן די כתובה.**

יא. קדשתי, (אויב איינער זאָגט צו א פרוי): „איך האָב מקדש געווען דיין טאָכטער", און זי זאָגט: „דו האָסט מקדש געווען (ניט מיין טאָכטער) נאָר מיך," טאָר ער ניט (חתונה האָבן) מיט די קרובים פון דער קליינער (פון דער טאָכטער, למשל מיט

בִּקְרוֹבוֹת גְּדוֹלָה, וּגְדוֹלָה אֲסוּרָה בִקְרוֹבָיו: **יב** כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין וְאֵין עֲבֵרָה הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר. וְאֵיזֶה, זוֹ כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשְּׂאוּ לְכֹהֵן וּלְלֵוִי וְיִשְׂרָאֵל. וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשִׁין וְיֵשׁ עֲבֵרָה הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם. וְאֵיזוֹ, זוֹ אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין. וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו קִדּוּשִׁין אֲבָל יֵשׁ לָהּ עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין

איר שוועסטער פון איין פאָטער), און די קליינע (די טאָכטער) מעג (חתונה האָבן) מיט זיינע קרובים; ער מעג חתונה האָבן מיט די קרובים פון דער גרויסער (פון דער מוטער, למשל מיט איר שוועסטער) און די גרויסע (די מוטער) טאָרניט חתונה האָבן מיט זיינע קרובים (למשל מיט זיין ברודער). **דער טעם איז דערזעלבער וואָס אין דער פריערדיקער משנה.**

יב. כל מקום, אין יעדן אָרט (אין יעדן פאל), וואו עס איז פאראַן קידושין (וואו דער מאַן קאָן מקדש זיין די פרוי) און עס איז ניטאָ קיין עבירה (דער מאַן מעג לעבן מיט דער פרוי), גייט דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון דעם מאַן מיט דער פרוי) נאָך דעם זכר (נאָך דעם פאָטער); און וועלכער איז דאָס (דער פאל) ? א טאָכטער פון א כהן, אָדער א טאָכטער פון א לוי אָדער א טאָכטער פון א ישראל, וועלכע האָט חתונה געהאט מיט א כהן, אָדער מיט א לוי אָדער מיט א ישראל. **אין די אַלע פאלן קאָן דער מאַן מקדש זיין די פרוי און ער מעג לעבן מיט איר, דעריבער האָט דאָס קינד וואָס ווערט געבוירן פון זיי דעם דין ווי דער פאָטער ; אויב דער פאָטער איז א כהן איז דאָס קינד פון אים און דער פרוי א כהן, און אויב דער פאָטער איז א לוי איז דאָס קינד א לוי, און אויב דער פאָטער איז א ישראל איז דאָס קינד א ישראל.** וכל מקום, און אין יעדן אָרט (אין יעדן פאל), וואו עס איז פאראַן קידושין (ווען דער מאַן איז מקדש די פרוי איז זי מקודש און זי דאַרף האָבן פון אים א גט) אָבער עס איז פאראַן א עבירה (דער מאַן טאָר ניט לעבן מיט דער פרוי), גייט דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון דעם מאַן מיט דער פרוי) נאָך דעם באפלעקטן (פגום, דאָס קינד האָט דעם פגם); און וועלכעס איז עס ? דאָס איז אן אלמנה וואָס לעבט מיט א כהן גדול, אָדער א גרושה אָדער א חלוצה (א פרוי וועלכע האָט גענומען חליצה) לעבט מיט א געוויינטליכן כהן, אָדער א ממזרת אָדער א נתינה לעבט מיט א ישראל, אָדער א טאָכטער פון א ישראל לעבט מיט א נתין אָדער א ממזר. **א כהן גדול טאָרניט לעבן מיט אן אלמנה, אָבער אויב ער איז מקדש אן אלמנה איז זי מקודש (די קידושין זענען „תופס", זיי נעמען זיך אָן), און זי מוז האָבן פון אים א גט. דאָס קינד וואָס ווערט געבוירן פון זיי האָט א „פגם", איז פארפלעקט, עס איז א „חלל", פארשוועכט. און אויב עס איז א מיידל טאָר א כהן מיט דעם מיידל ניט חתונה האָבן. דאָסזעלביקע איז ווען א געוויינטליכער כהן לעבט מיט אַ גרושה אָדער אַ חלוצה, איז דאָס קינד אַ „חלל". אויב א ישראל לעבט מיט א ממזרת אָדער א נתינה, צו א ישראל'ס טאָכטער לעבט מיט א ממזר אָדער א נתין איז דאָס קינד א ממזר אָדער א נתין. עס גייט נאָך דעם „פגום", עס נעמט אָן די באפלעקונג פון איינעם פון די עלטערן (וועגן „נתין" און „נתינה" זע ווייטער פרק ד' משנה א').** וכל מי, און יעדער (מאַן), וואָס זי (די פרוי) האָט ניט אויף אים קיין קידושין (אויב דער דאָזיקער מאַן איז מקדש די דאָזיקע פרוי איז זי ניט מקודש, און זי דאַרף ניט קיין גט פון אים) אָבער זי האָט אויף אנדערע קידושין (אויב אנדערע מענער זענען זי מקדש איז זי יאָ מקודש), איז דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון דאָזיקן מאַן מיט דער דאָזיקער פרוי) א ממזר; און וועד איז עס ? ווער עס קומט אויף איינער פון די אַלע עריות־פרויען אין דער תורה. **מיט „עריות" (זע אין פרק א' משנה א' פון מסכתא יבמות) מיינט מען פרויען, (מייסטענס קרובים), וואָס אויב דער מאַן לעבט מיט זיי קומט אים „כרת" (פארשניטן צו ווערן די יאָרן דורכן הימל) אָדער מיתה, טויט־שטראָף, און אויב ער טוט עס בשוגג**

הַוָּלָד מַמְזֵר. וְאֵיזֶה, זֶה הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁאֵין לָהּ לֹא עָלָיו וְלֹא עַל אֲחֵרִים קִדּוּשִׁין הַוָּלָד כְּמוֹתָהּ. וְאֵיזֶה, זֶה וְלַד שִׁפְחָה וְנָכְרִית: יג רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר יְכוֹלִין מַמְזֵרִים לִטַּהֵר. כֵּיצַד, מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא שִׁפְחָה הַוָּלָד עֶבֶד. שִׁחְרְרוֹ, נִמְצָא הַבֵּן בֶּן חוֹרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הֲרֵי זֶה עֶבֶד מַמְזֵר:

פרק ד

א עֲשָׂרָה יוּחֲסִין עָלוּ מִבָּבֶל, כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי, גֵּרֵי

דארף ער ברענגען א קרבן. למשל, א שוועסטער, צי זיין פרוי׳ס א שוועסטער, צי א מו־ טער, וכדומה (אין מסכתא יבמות פרק א׳ משנה א׳ ווערן אויסגערעכנט א סך אזעלכע עריות). **ווען א מאן איז מקדש זיין שוועסטער, איז זי ניט מקודש; זי האָט ניט אויף אים קיין קידושין. אָבער ווען אן אנדערער מאן (ניט איר ברודער) איז זי מקדש, איז זי יאָ מקודש. זאָגט די משנה, אז אויב א ברודער לעבט מיט א שוועסטער (אָדער מיט איי־** **נער פון די אנדערע עריות) און עס ווערט געבוירן פון זיי א קינד, איז עס א ממזר. וועגן דעם זע אין מסכתא יבמות פרק ד׳ משנה י״ב, י״ג.** וכל מי, און יעדער מאן וואָס זי (די פרוי) האָט ניט אויף אים און ניט אויף אנדערע (מענער) קידושין (יעדער מאן וואָס איז זי מקדש, ווערט זי ניט מקודש) איז דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון דעם מאן און די פרוי) אזוי ווי זי (ווי די מוטער); און וועלכע איז עס? דאָס קינד פון א שקלאפין אָדער פון א גויה. **אויב א ייד לעבט מיט א שקלאפין אָדער מיט א גויה, איז דאָס קינד, וואָס ווערט געבוירן, א שקלאף אָדער א גוי.**

יג. ר׳ טרפון זאָגט, אז ממזרים קאָנען ווערן ריין (ליטהר). **דער דין איז, אז א קינד וואָס איז געבוירן פון א ממזר איז אויך א ממזר און טאָרניט חתונה האָבן מיט דער טאָכטער פון א ישראל. זאָגט ר׳ טרפון, אז עס איז פאראן א עצה פאר א ממזר אז זיין קינד זאָל ניט זיין קיין ממזר.** כיצד, ווי אזוי? אויב א ממזר נעמט א שקלאפין, איז דאָס קינד (וואָס ווערט געבוירן פון זיי) א שקלאף; ער (דער ממזר, וועלכער נעמט זיין אייגענע שקלאפין, און דאָס געבוירענע קינד איז זיין שקלאף) באפרייט אים. קומט אויס אז דער זון (דאָס קינד) איז א פרייער מענטש. **און ער מעג חתונה האָבן מיט א ישראל׳ס א טאָכטער.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז דאָס (קינד) איז א שקלאף א ממזר. **און עס פועלט ניט די עצה, ווייל ווען דאָס קינד ווערט באפרייט, איז עס טאקע א פרייער מענטש, אָבער א ממזר.**

פרק ד.

א. עשרה צען פאמיליעס ־ קלאסן (יוחסין, פאמיליעס־אפשטאמונגן) זענען אויפגעגאנגן פון בבל. **אין ספר עזרא ז׳ און ח׳ ווערט דערציילט, אז אין אָנהויב פון דער צייט פון צווייטן בית המקדש, דאמאָלס ווען עזרא הסופר איז אויפגעגאנגן פון בבל קיין ארץ ישראל, זענען מיט אים מיטגעגאנגען א סך יידן, סיי יידן פון אָנגעזעענעם יחוס, ווי כהנים, לוויים און ישראלים, און סיי אזעלכע וואָס האָבן געשטאמט פון נידריקערן יחוס, וואָס ניט אלע האָבן געמעגט זיך מיט זיי משדך זיין; למשל, עס זענען מיטגעגאנגען „נתינים״, וואָס האָבן אָפגעשטאמט פון די גבעונים (אין יהושע ט׳), מיט וועלכע כהנים און לויים און ישראלים האָבן ניט געטאָרט משדך זיין זיך; די „נתינים״ זיינען געווען קנעכט אין בית המקדש. די גמרא זאָגט, אז עזרא האָט ארויסגעקליבן פון די יידן אין בבל אלע פסולע פאמיליעס, ווייל אין בבל איז ניט גע־ ווען קיין בית־דין, וואָס זאָל קאָנען נאָכפאָרשן דעם יחוס פון יעדער פאמיליע, און ער האָט דאריבער ניט געוואָלט דאָרט איבערלאָזן די פסולע פאמיליעס כדי זיי זאָלן זיך ניט אויסמישן מיט די מיוחסים. זאָגט דאָ די משנה אז 10 פאמיליעס־קלאסן זענען דעמאָלס אויפגעגאנגען פון בבל קיין ארץ ישראל:** כהני, כהנים, לויים, ישראלים, חל־ לים (פארשוועכטע קינדער פון כהנים, וועלכע האָבן געלעבט מיט פסולע פרויען, ווי א כהן האָט געלעבט מיט א גרושה און ער האָט געהאט מיט איר א קינד), גרים (גויים, וועלכע האָבן זיך מגייר געווען), באפרייטע שקלאפן (חרורי), ממזרים, נתינים, קינ־

וַחֲרוּרֵי, מַמְזֵרֵי, נְתִינֵי, שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי. כֹּהֲנֵי, לְוִיֵּי וְיִשְׂרְאֵלֵי מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה. לְוִיֵּי, יִשְׂרְאֵלֵי, חֲלָלֵי, גֵּרֵי וַחֲרוּרֵי מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה. גֵּרֵי וַחֲרוּרֵי, מַמְזֵרֵי וּנְתִינֵי, שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי כֻּלָּם מֻתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה: **ב** וְאֵלּוּ הֵם, שְׁתוּקִי, כָּל שֶׁהוּא מַכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו. אֲסוּפִי, כָּל שֶׁנֶּאֱסַף מִן הַשּׁוּק וְאֵינוֹ מַכִּיר לֹא אָבִיו וְלֹא אִמּוֹ. אַבָּא שָׁאוּל הָיָה קוֹרֵא לִשְׁתוּקִי בְּדוּקִי: **ג** כָּל הָאֲסוּרִים לָבֹא בַּקָּהָל מֻתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר וַדָּאָן בְּוַדָּאָן מֻתָּר.

דער פון אן אומבאקאנטן פאַטער (שתוקי), קינדער פון אומבאקאנטע עלטערן (אסופי). די משנה באנוצט דאָ די פאָרם „כהני", „לויי" און אזוי ווייטער. טייל שטעלן א חיריק אונטער דער „נון" און אונטער דער „יוד", און עס זאָל הייסן „דער כהנדיקער", דער „לוידיקער", און אזוי ווייטער. טייל מיינען אז דאָס איז די אראמעאישע פאָרם פון לשון רבים, (פון כהנא, אין לשון יחיד, כהני אין לשון רבים). כהני, די כהנים און לויים און ישראלים מעגן קומען איינער צווישן דעם אנדערן. זיי מעגן זיך משדך זיין איינער מיט דעם אנדערן; למשל, א כהן מעג נעמען די טאָכטער פון א ישראל. לויי, לויים און ישראלים און חללים און גרים און באפרייטע שקלאַפן מעגן קומען איינער צווישן דעם אנדערן. זיי מעגן זיך משדך זיין איינער מיט דעם אנדערן. א לוי צי א ישראל, למשל, מעג חתונה האָבן מיט א חללה אָדער מיט א גיורת אָדער מיט א באפרייטער שקלאַפן. דאַקייגן א כהן טאָר ניט חתונה האָבן מיט א חללה צי מיט א גיורת צי מיט א באפרייטער שקלאַפין. גרי, גרים און באפרייטע שקלאַפן און ממזרים און נתינים און שתוקים (קינדער פון אן אומבאקאנטן פאַטער) און אסופים (קינדער פון אומבאקאנטע עלטערן), מעגן אלע קומען איינער צווישן דעם אנדערן. זיי מעגן משדך זיין זיך איינער מיט דעם אנדערן. אָבער, למשל א לוי צי א ישראל (און אודאי שוין א כהן) טאָרן ניט חתונה האָבן מיט א ממזרת צי א נתינה, צי מיט א שתוקי צי מיט אן אסופי. די משנה וועט באלד דערקלערן וואָס מען מיינט מיט „שתוקי" און „אסופי", אז דאָס זיינען קינדער, וועגן וועלכע עס איז א ספק צי זיי זיינען ממזרים און א ספק ממזר מעג חתונה האָבן מיט אַ זיכערן ממזר (מיט א ודאי ממזר).

ב. ואלו, און דאָס זענען זיי. א שתוקי איז יעדעס (קינד) וועלכעס קען זיין מוטער (מען ווייסט ווער זיין מוטער איז) אָבער ער קען ניט זיין פאַטער (מען ווייסט ניט ווער זיין פאַטער איז), און אן אסופי איז יעדעס (קינד) וואָס מען האָט עס אויפגעזאַמלט (געפינען) אויף דער גאַס, און עס קען ניט זיין פאַטער און ניט זיין מוטער. א „שתוקי" פון „שתק", שווייגן, הייסט דאָס קינד, ווייל ווען עס פרעגט ווער זיין פאַטער איז, מאַכט אים די מוטער שטיל און ווייל וועגן ביידע קאָן דאָך זיין אז זיי זענען געבוירן געוואָרן ממזרים (זע פריער פרק ג' משנה י"ב וואָס הייסט א ממזר), דעריבער געהערן זיי צו די פסולע, און א ישראל טאָר זיך מיט זיי ניט משדך זיין. אבא שאול האָט גערופן א שתוקי „בדוקי". „בדק" איז דער טייטש אויספאָרשן. אבא שאול האלט, אז ווייל מען ווייסט דאָך ווער זיין מוטער איז, דעריבער דאַרף מען זי אויספאָרשן, פרעגן, צי דאָס קינד איז פון א כשרן פאַטער, און אויב זי זאָגט, אז יאָ, איז דאָס קינד כשר.

ג. כל, אלע, וועלכע זיינען אסור צו קומען אין קהל (מיט וועלכע א ישראל טאָר ניט זיך משדך זיין) זענען מותר צו קומען איינער צווישן אנדערן (מעגן זיך משדך זיין איינער מיטן אנדערן). די גמרא זאָגט, אז ניט נור גרים און באפרייטע שקלאַפן און ממזרים און נתינים מעגן זיך משדך זיין איינער מיטן אנדערע (ווי מיר האָבן געלערנט פריער אין משנה א') נאָר אויך אפילו א גר וואָס שטאַמט פון די פעלקער עמון און מואב וועלכע טאָרן ניט חתונה האָבן מיט ישראלים, מעגן זיי חתונה האָבן מיט ממזרים. ר' יהודה אסרט. די גמרא טייטשט, אז ר' יהודה אסרט סתם א גר חתונה צו האָבן מיט א ממזרת, אָבער א גר פון עמון און מואב, מעג יאָ חתונה האָבן מיט א ממזרת. ר' אליעזר זאָגט, אז זייערע זיכערע מיט זיכערע (א זיכערער ממזר מיט א

וַדָּאָן בִּסְפֵקָן (וּסְפֵקָן בְּוַדָּאָן) וּסְפֵקָן בִּסְפֵקָן אָסוּר. וְאֵלּוּ הֵן הַסְּפֵקוֹת, שְׁתוּקִי, אֲסוּפִי וְכוּתִי: ד הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה כֹהֶנֶת צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ אַרְבַּע אִמָּהוֹת שֶׁהֵן שְׁמֹנֶה, אִמָּהּ וְאֵם אִמָּהּ וְאֵם אֲבִי אִמָּהּ וְאִמָּהּ וְאֵם אָבִיהָ וְאִמָּהּ וְאֵם אֲבִי אָבִיהָ וְאִמָּהּ, לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָת: ה אֵין בּוֹדְקִין לֹא מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה וְלֹא מִן הַדּוּכָן וּלְמַעְלָה וְלֹא מִן הַסַּנְהֶדְרִין וּלְמַעְלָה. וְכָל שֶׁהֻחְזְקוּ אֲבוֹתָיו

נתינה) מעגן (חתונה האָבן), אָבער זייערע זיכערע מיט זייערע ספק, אָדער זייער ספק מיט זייער ספק, טאָרן ניט; און דאָס זענען די ספיקות: א שתוקי, אן אסופי און א כותי. ר' אליעזר האלט, אז א ממזר טאָרניט חתונה האָבן מיט א פרוי וואָס מען ווייסט ניט ווער איר פאָטער איז (א שתוקי) אָדער וואָס מען ווייסט ניט ווער איר פאָטער און מוטער זענען (אן אסופי). מחמת א שתוקי און אן אסופי זענען דאָך ספק ממזרים, און עס קאָן דאָך זיין, אז זיי זענען כשרע. וועגן „כותים" האָבן מיר געשריבן אין גיטין פרק א' משנה ה', אז דאָס זענען די שומרונים, וועלכע האלטן נור פון תורת משה און ניט פון די נביאים און ניט פון כתובים און ניט פון תורה שבעל פה. צוליב דעם וואָס די חכמים האָבן געהאלטן, אז זיי זיינען ניט בקי אין די דינים פון גיטין און קידושין, זענען זייערע קינדער באטראכט געוואָרן ווי ספק ממזרים. שפעטער האָבן די חכמים דערקלערט, אז זיי האָבן דעם דין פון גויים.

ד. הנושא, אז איינער (א כהן) גייט חתונה האָבן מיט א פרוי א כהנית (א טאָכטער פון א כהן) דאַרף ער נאָכפאָרשן נאָך פיר מוטערס אירע, וועלכע זיינען אכט מוטערס, (דהיינו): איר מוטער, די מוטער פון איר מוטער, די מוטער פון דעם פאָטער פון איר מוטער, און איר מוטער (די מוטער פון דער מוטער פון דעם פאָטער פון איר מוטער), און די מוטער פון איר פאָטער, און איר מוטער (די מוטער פון דער מוטער פון איר פאָטער), און די מוטער פון דעם פאָטער פון איר פאָטער, און איר מוטער (די מוטער פון דער מוטער פון דעם פאָטער פון איר פאָטער). דאָס הייסט פיר מוטערס פון דער מוטערס צד, און פיר מוטערס פון פאָטערס צד. ער דאַרף נאָכפאָרשען צי איז ניט געווען צווישן זיי א פסול, א ממזרת אָדער אן אנדער פסול. מיט וועלכער מען טאָרניט חתונה האָבן. די גמרא זאָגט, אז דאָס דאַרף מען, נאָר ווען אויף דער משפחה איז ארויס א קלאנג אז עס איז פאראן אין איר א פסול. דאָס וואָס מען פאָרשט נאָך די מוטערס און ניט די פאָטערס, איז דערפאַר ווייל ווען מענער קריגן צווישן זיך, וואַרפן זיי זיך פאַר איינער דעם אנדערן דעם פסול אין זייער יחוס, און דאריבער ווען עס וואָלט עפּיס געווען א פסול אין די פאָטערס וואָלט מען געוואוסט. אָבער פרויען וואַרפן זיך ניט פאַר דעם פסול פון יחוס. לויה, (אויב דער כהן וויל חתונה האָבן מיט) א טאָכטער פון א לוי אָדער פון א ישראל, גיט מען צו נאָך איינס. דאָס הייסט, אז ער דאַרף נאָכפאָרשן 5 מוטערס פון דער מוטערס צד און 5 מוטערס פון דעם פאָטערס צד. דער רמבם זאָגט, ווייל ביי זיי, ביי לויים און ישראל, איז מער שכיח דאָס אויסמישן זיך מיט ניט כשרע משפחות ווי ביי כהנים.

ה. אין בודקין, מען איז ניט בודק (מען פאָרשט ניט נאָך) פון מזבח און העכער, ווען א כהן נעמט א פרוי דאַרף ער דאָך, ווי די משנה האָט פריער געלערנט, נאָכפאָרשן די מוטערס. לערנט איצט די משנה, אז אויב ביים פאָרשן קומט ער צו צו איר פאָטער אָדער זיידן וואָס האָט געטאָן די עבודה (מקריב געווען) אויפן מזבח, דאַרף ער מער ניט נאָכפאָרשן, ווייל מען וואָלט ניט צוגעלאָזט א כהן צו טאָן די עבודה אויפן מזבח, אויב ער וואָלט ניט געווען פון כשרן יחוס. ולא, און ניט פון דוכן און העכער. מיט „דוכן" מיינט מען דאָ די לויים וואָס זינגען שירה אויפן דוכן אין בית המקדש. אויב דער פאָטער צי דער זיידע איז א לוי וואָס האָט געזונגען שירה, דאַרף מען נאָך אים מער ניט נאָכפאָרשן. ולא מן הסנהדרין, און ניט פון סנהדרין און העכער. אויב דער פאָטער צי דער זיידע איז געווען איינער פון די סנהדרין אין ירושלים, איז מען נאָך אים מער ניט בודק, ווייל מען האָט ניט געמאכט פאַר א חבר אין סנהדרין נאָר

מְשׁוֹטְרֵי הָרַבִּים וְגַבָּאֵי צְדָקָה מַשִּׂיאִין לַכְּהֻנָּה וְאֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרֵיהֶן. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אַף מִי שֶׁהָיָה חָתוּם עֵד בְּעַרְכֵי הַיְשָׁנָה שֶׁל צִפּוֹרִי. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר אַף מִי שֶׁהָיָה מֻכְתָּב בְּאִסְטְרַטְיָא שֶׁל מֶלֶךְ: ו בַּת חָלָל זָכָר פְּסוּלָה מִן הַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם. יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה, בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה. חָלָל שֶׁנָּשָׂא בַת יִשְׂרָאֵל, בִּתּוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בַּת גֵּר זָכָר כְּבַת חָלָל זָכָר:

פון מיוחסדיקע פאמיליעס (כהנים צי לויים צי ישראלים). וכל, און די אלע וואָס זייערע עלטערן זענען געווען פון די עפנטליכע באאמטע (שוטרי הרבים, ווי למשל דיינים, אפילו פאר געלט־זאכן) אָדער גבאים פון צדקה, קאָנען זיי חתונה מאכן (זייערע קינדער) מיט כהנים, און מען דארף ניט נאָכפאָרשן נאָך זיי. די גמרא זאָגט, אז דאריבער דארף מען ניט נאָכפאָרשן נאָך צדקה־גבאים, ווייל זיי קריגן זיך מיט מענטשען ביי ווען זיי נעמען צו מיט גוואלט משכנות אויף צדקה, אפילו ערב שבת, דאריבער ווען עס וואָלט געווען ביי זיי א פסול אין דער משפחה, וואָלטן זיי מענטשן געווען פאָרגע־וואָרפן, און מען וואָלט עס געוואוסט. ר׳ יוסי זאָגט, אז אויך דער וואָס איז געווען אונ־טערגעשריבן אלס עדות אין דעם געריכטס־בית דין פון דער שטאָט ישנה פון צפורי. ווייל די דאָרטיקע דיינים פלעגן דערלאָזן אונטערצושרייבן אלס עדות נור מיוחסים. אזוי טייטשט דער רמבם. רשי און דער ברטנורא האָבן, ווי עס זעט אויס, ניט געהאט די גירסא „עד״, און זיי טייטשן, אז דאָס זענען די דיינים וואָס האָבן צו־נויפגעשטעלט (ערכו) די יחוס־רשימות. דאָס אָרט „ישנה״ ווערט דערמאָנט אין עטליכע ערטער; אין דברי הימים ב׳, י״ג, י״ט (ואת ישנה ואת בנותיה); ערכין ל״ב „קצרה הישנה של צפורי״. אויך אין די ספרים פון יוסיפון לרומיים איז פאראַן א דאָרף „איסאנא״ (ישנה). ר׳ חנינא בן אנטיגנוס זאָגט, אז אויך ווער עס איז געווען פארשריבן אין די מיליטער־רשימות (איסטרטיא) פון (יידישן) מלך. מען האָט נור אריינגענומען אין די רשימות מלחמה־לייט מיוחסים, כדי זייער זכות און דער זכות פון זייערע עלטערן זאָלן זיי ביישטיין; אזוי זאָגט די גמרא, און אז דאָס איז געווען נור אין די מלחמות פון מלכות בית דוד. „אסטרטיא״ איז דאָס גריכישע וואָרט „סטראטיא״, חיילות.

ו. בת חלל, די טאָכטער פון א חלל א זכר איז פסול חתונה צו האָבן מיט א כהן אויף שטענדיק. א חלל הייסט, א זון וואָס איז געבוירן געוואָרן ווען א כהן האָט גענו־מען א ניט כשרע פרוי (למשל א גרושה). א חללה הייסט א טאָכטער וואָס איז גע־בוירן געוואָרן פון א כהן מיט א ניט־כשרער פרוי. דאָס וואָרט „לעולם״, אויף שטענדיק גייט ארויף אויף די ווערטער „חלל זכר״, און די משנה מיינט צו זאָגן, אז אויב דער חלל, דער זון פון דעם כהן מיט דער ניט־כשרער פרוי, האָט געהאט א זון, איז אויך דער דאָזיקער זון, דאָס אייניקל, א חלל זכר, און זיין טאָכטער טאָרניט חתונה האָבן צו א כהן. אויב דאָס אייניקל־חלל האָט געהאט א זון, איז אויך דאָס אור־אייניקל א חלל זכר און זיין טאָכטער טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן. אזוי איז כסדר, לעולם, אייביק, מיט דעם אור־אור־אייניקל, ביז אלע דורות, אויב א זון נאָך א זון, זענען זיי אלע חללים־זכרים. ווי איז אָבער, אז די טאָכטער, די חללה, האָט חתונה געהאט מיט א ישראל זענען אירע קינדער ניט מער קיין חללים, און איר טאָכטער מעג חתונה האָבן מיט א כהן, און די משנה טייטשט עס באלד אויס: ישראל, אז א ישראל האָט גענומען א חללה איז זיין טאָכטער (געבוירן פון דער חללה) כשר צו דער כהונה (חתונה צו האָבן מיט א כהן); אז א חלל האָט גענומען א טאָכטער פון א ישראל איז זיין טאָכטער פסול צו דער כהונה (חתונה צו האָבן מיט א כהן). אזוי ווי מיר האָבן פריער דערקלערט. ר׳ יהודה זאָגט, אז די טאָכטער פון א גר א זכר (אפילו פון א טאָכטער פון א ישראל) איז (האָט דעם דין) ווי די טאָכטער פון א חלל א זכר. און זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן.

ז רבי אליעזר בן יעקב אומר ישראל שנשא גיורת, בתו כשרה לכהנה, וגר שנשא בת ישראל, בתו כשרה לכהנה, אבל גר שנשא גיורת, בתו פסולה לכהנה. אחד גר ואחד עבדים משחררים, אפילו עד עשרה דורות, עד שתהא אמו מישראל. רבי יוסי אומר אף גר שנשא גיורת, בתו כשרה לכהנה:

ח האומר בני זה ממזר, אינו נאמן. ואפילו שניהם אומרים על העבר שבמעיה ממזר הוא, אינם נאמנים. רבי יהודה אומר נאמנים:
ט מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו, והלך הוא וקדשה, אם שלו קדמו, קדושיו קדושין, ואם של שלוחו קדמו, קדושיו קדושין, ואם אינו ידוע, שניהם נותנים גט.

ז. ר׳ אליעזר בן יעקב זאָגט, אז אויב א ישראל האָט גענומען א גיורת (א פרוי וואָס האָט זיך מגייר געווען) איז זיין טאָכטער כשר צו דער כהונה (זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן), און אז א גר האָט גענומען די טאָכטער פון א ישראל איז זיין טאָכטער כשר צו דער כהונה (זי מעג חתונה האָבן מיט א כהן), אָבער אויב א גר האָט גענומען א גיורת, איז זיין טאָכטער פסול צו דער כהונה (זי טאָרניט חתונה האָבן מיט א כהן); סיי א גר און סיי באפרייטע שקלאַפן (האָבן זיי ביידע דעמזעלביקן דין) אפילו ביז צען דורות (טאָרן זייערע טעכטער ניט חתונה האָבן מיט א כהן) סיידן עס זאָל זיין די מוטער פון יידן. **לויט ר׳ אליעזר בן יעקב מוז די טאָכטער אָפּשטאַמען כאָטש פון איין צד פון יידן, כדי זי זאָל מעגן חתונה האָבן מיט א כהן.** ר׳ יוסי זאָגט, אז אויך א גר וואָס האָט גענומען א גיורת איז זיין טאָכטער כשר צו דער כהונה. **די גמרא זאָגט, אז ווען א כהן קומט פרעגן א שאלה פּסקנט מען אים ווי ר׳ אליעזר בן יעקב, אָבער אויב ער האָט חתונה געהאַט מיט דער טאָכטער פון א גר און א גיורת, דאַרף ער זי ניט גטן און די קינדער זענען כשר.**

ח. האומר, אז איינער זאָגט: „מיין דאָזיקער זון איז א ממזר”, איז ער ניט באגלויבט. **און דער זון איז כשר און ער מעג חתונה האָבן מיט דער טאָכטער פון א ישראל. דער טעם איז, ווייל א פאָטער איז א קרוב, און א קרוב איז פּסול עדות צו זאָגן.** ואפילו, און אפילו ווען זיי ביידע (דער פאָטער און די מוטער) זאָגן אויף דעם קינד (דעם עובר) אין איר בויך, אז ער איז א ממזר, זיינען זיי ניט באגלויבט. **מען וואָלט געקאָנט מיינען אז נור דער פאָטער איז ניט באגלויבט, ווייל ער ווייסט ניט אויף זיכער, אָבער די מוטער וועלכע ווייסט דאָך יאָ, איז באגלויבט, לערנט די משנה אז אויך זי איז ניט באגלויבט. און זיי זיינען ניט באגלויבט, אפילו ווען דאָס קינד איז נאָכניט פאַראַן אויף דער וועלט, און עס האָט נאָכנישט די חזקה פון כשרות.** ר׳ יהודה זאָגט, אז זיי זיינען יאָ באגלויבט. **דער ברטנורא ווייזט אָן, אויפן יסוד פון דער גמרא, אז נור דער פאָטער איז באגלויבט, און מען לערנט עס אָפּ פון פּסוק (דברים כ״א) „כי את הבכור בן השנואה יכיר”, אז „יכירנו לאחרים” אז דער פאָטער איז באַגלויבט צו זאָגן אויף זיין זון צו פסלן אים אָדער צו זאָגן אויף אים, אז ער איז א בכור. און ער איז באגלויבט נור אויף זיין זון, אָבער ניט אויף זיין אייניקל, און אויב דער זון האָט קינדער, זענען זיי כשרע.**

ט. מי, אז איינער (א פאָטער) האָט געגעבן רשות (האָט געהייסן) זיין שליח מקדש זיין (צו א מאַן) זיין טאָכטער (א יינגע טאָכטער, ביז צוועלף יאָר מיט זעקס חדשים, ווען א פאָטער קאָן זי מקדש זיין צו א מאַן אליין אָדער דורך א שליח), און ער (דער פאָטער) איז געגאַנגען און האָט זי מקדש געווען (צו א מאַן, און דער שליח האָט זי מקדש צו אן אנדערן מאַן), איז אויב זיינע (דעם פאָטערס) קידושין זענען געווען פריער, זענען זיינע קידושין גוטע קידושין, און אויב דעם שליח׳ס זענען געווען פריער, זענען זיינע (דעם שליח׳ס) קידושין גוטע קידושין, און אויב מען ווייסט

ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה, והלכה וקדשה את עצמה, אם שלה קדמה, קדושיה קדושין, ואם של שלוחה קדמו, קדושיו קדושין. ואם אינו ידוע, שניהם נותנים לה גט. ואם רצו, אחד נותן לה גט ואחד כונס: **י** מי שיצא הוא ואשתו למדינת הים ובא הוא ואשתו ובניו ואמר אשה שיצאת עמו למדינת הים הרי היא זו ואלו בניה, אין צריך להביא ראיה לא על האשה ולא על הבנים. מתה ואלו בניה, מביא ראיה על הבנים ואינו מביא ראיה על האשה: **יא** אשה נשאתי במדינת הים הרי היא זו ואלו בניה, מביא ראיה על האשה ואין צריך להביא ראיה על הבנים. מתה ואלו בניה, צריך להביא ראיה על האשה ועל הבנים: **יב** לא יתיחד אדם עם

ניט, דארפן ביידע (מענער) געבן (דער טאָכטער) א גט, און אויב זיי ווילן קאָן איינער געבן א גט, און דער אנדערער קאָן חתונה האָבן מיט איר. **מען מיינט דאָ, אז דער וועלכער גייט חתונה האָבן איז ניט קיין כהן און ער מעג נעמען א גרושה.** וכן, און אזוי (איז אויך דער דין) אויב א פרוי האָט געגעבן רשות צו א שליח מקדש צו זיין זי צו א מאַן, און זי איז געגאנגען און האָט זיך אליין מקדש געווען (צו אן אנדערען מאַן, און אויך דער שליח האָט איר מקדש געווען צו א מאַן), איז אויב אירע (קידושין) זענען געווען פריער, זענען אירע קידושין גוטע קידושין, און אויב אירע שליח׳ס זע־נער געווען פריער, זענען זיינע קידושין גוטע קידושין, און אויב מען ווייסט ניט, זאָלן ביידע (מענער) איר געבן א גט, און אויב זיי ווילן קאָן איינער געבן א גט, און דער אנדערער זאָל חתונה האָבן מיט איר. **וועגן דעם אז מען קאָן מקדש זיין דורך א שליח, זע פריער פרק ב׳ משנה א׳.**

י. שיצא, אויב איינער איז אוועק צוזאמען מיט זיין ווייב אין א ווייטער מדינה (מדינת הים, אין א מדינה אין יענער זייט ים) און ער איז צוריק געקומען מיט זיין ווייב און זיינע קינדער, און ער זאָגט: „דאָס ווייב וואָס איז אוועקגעגאנגען מיט מיר אין דער ווייטער מדינה דאָס איז זי, און דאָס זענען אירע קינדער״, דארף ער ניט ברענגען קיין באַוויז ניט אויף דער ווייב (אז זי איז פון כשרן יחוס, אז זי איז ניט קיין פסולע) און ניט אויף די קינדער (אז זיי זענען ניט קיין פרעמדע). **אויף דעם ווייב דארף ער ניט ברענגען קיין באַוויז, ווייל מען קאָן זי דאָך שוין פון ווען ער האָט חתונה געהאַט מיט איר; און אויף די קינדער דארף ער ניט ברענגען קיין באַווייזן, אויב זיי זיינען קליינע קינדער, וואָס זענען צוגעבינדן און גייען נאָך מיט דער מוטער.** מתה, (אויב דער מאַן איז צוריקגעקומען בלויז מיט די קינדער, אָן דעם ווייב, און ער זאָגט): „זי איז געשטאָרבן און דאָס זענען אירע קינדער״, דארף ער ברענגען א באַ־וויז אויף די קינדער און ער דארף ניט ברענגען א באַוויז אויף דער פרוי. **מען מיינט דאָ אלץ, אז מען זאָל אים גלויבן, אז די קינדער זענען פון כשרן יחוס.**

יא. אשה, (אויב איינער, איז געקומען פון א ווייטער מדינה און מיטגעבראַכט א ווייב מיט קינדער, און ער זאָגט): „איך האָב חתונה געהאַט מיט א פרוי אין דער ווײ־טער מדינה, און דאָס איז זי, און דאָס זענען אירע קינדער״, דארף ער ברענגען א באַוויז אויף דעם ווייב (אז זי איז פון כשרן יחוס), אָבער ער דארף ניט ברענגען קיין באַוויז אויף די קינדער; (אויב ער זאָגט): „זי איז געשטאָרבן און דאָס זענען אירע קינדער״, דארף ער ברענגען א באַוויז אויף דער פרוי און אויף די קינדער. **עס איז דאָס זעלביקע וואָס דער פריערדיקער דין אין דער משנה. נאָר ווייל דאָ איז אויך דאָס ווייב ניט־באַוואוסט, דארף ער ברענגען דעם באַוויז, אז די פרוי איז פון כשרן יחוס.**

יב. לא יתיחד, א מאַן זאָל ניט בלייבן אליין (לא יתיחד, ניט האָבן יחוד) מיט

שְׁתֵּי נָשִׁים. אֲבָל אִשָּׁה אַחַת תִּתְיַחֵד עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף אִישׁ אֶחָד מִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי נָשִׁים בִּזְמַן שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בְּפוּנְדְּקִי, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמַּרְתּוֹ. מִתְיַחֵד אָדָם עִם אִמּוֹ וְעִם בִּתּוֹ וְיָשֵׁן עִמָּהֶם בְּקֵרוּב בָּשָׂר. וְאִם הִגְדִּילוּ, זוֹ יְשֵׁנָה בִכְסוּתָהּ וְזֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ: **יג** לֹא יִלְמַד אָדָם רַוָּק סוֹפְרִים, וְלֹא תִלְמַד אִשָּׁה סוֹפְרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה לֹא יִלְמַד סוֹפְרִים: **יד** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא יִרְעֶה רַוָּק בְּהֵמָה, וְלֹא יִישְׁנוּ שְׁנֵי רַוָּקִים בְּטַלִּית אֶחָת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. כָּל שֶׁעִסְקוֹ עִם הַנָּשִׁים לֹא

צווי (פרעמדע) פרויען. אין דער גמרא הייסט דאָס בלייבן אליין פון א מאנספערזאָן מיט א פרוי „יחוד", און דער דין איז, אז מען טאָרניט האָבן קיין יחוד מיט א פרעמדער פרוי. די משנה לערנט, אז אפילו מיט 2 פרויען טאָר מען אויך ניט בלייבן אליין, ווייל „נשים דעתן קלות", פרויען זיינען לייכטזיניג, און לאָזן זיך לייכט איי־בערעדן מזנה צו זיין, און איין פרוי שעמט זיך ניט פאר דער אנדערער. אָבער, אָבער איין פרוי מעג בלייבן אליין מיט צווי מענער. ווייל איין מאן וועט זיך שעמען פאר דעם אנדערן. ר' שמעון זאָגט, אז אויך איין מאן קאָן בלייבן מיט צווי (פרעמדע) פרויען, אין דער צייט ווען זיין ווייב איז מיט אים, און ער מעג איבערנעכטיקן צו־זאמען מיט זיי (מיט די צווי פרויען) אין איין גאַסט־הויז, ווייל זיין פרוי היט אים אָפּ. דער ברטנורא ברענגט, אז דער דין איז, אז אויך א פרוי טאָר ניט בלייבן אליין מיט 2 מענער, און מכל שכן אז א מאן טאָרניט בלייבן אליין מיט צווי פרויען. מתיחד, א מאן קאָן בלייבן אליין מיט זיין מוטער אָדער מיט זיין (קליינער) טאָכטער און ער מעג שלאָפן מיט זיי קערפער־ביי־קערפער (בקירוב בשר). מען מיינט דאָ אז דער זון מעג שלאָפן מיט זיין מוטער ווען ער איז א יינג יינגל, ביז 13 יאָר, און דער פאָטער מיט זיין טאָכטער ביז זי איז אלט 12 יאָר, און אויב זי שעמט זיך צו שטיין פאר אים נאַ־קעט, טאָר מען אויך פריער ניט. דער טעם וואָס זיי מעגן איז, ווייל עס איז ניט חושד צו זיין אז זיי וועלן מזנה זיין. ואם הגדילו, און אויב זיי זענען געוואָרן אויפגע־וואקסן (דער זון איז אלט געוואָרן דרייצן יאָר מיט א טאָג און די טאָכטער צוועלף יאָר מיט א טאָג), זאָל זי שלאָפן אין איר קלייד און ער זאָל שלאָפן אין זיין קלייד. „כסות" מיינט מען דאָ דאָס קלייד, אין וועלכן מען הילט זיך איין צום שלאָפן.

יג. לא ילמד, א בחור (רווק) זאָל ניט זיין קיין קינדער־מלמד (סופרים). ווייל די מוטערס ברענגען די קינדער אין חדר, און ער איז א בחור, קאָן עס קומען צו א עבירה. „רווק" א בחור איז פון „ריק", „ליידיק", און דער תרגום אויף ישעיה ט' „ובחורים" זעצט איבער „רווקים". ולא תלמד, און א פרוי זאָל ניט זיין קיין קינדער־מלמד (סופרים). ווייל טייטמאָל ברענגען די פאָטערס זייערע קינדער אין חדר, און עס קאָן קומען צו א עבירה. ר' אליעזר זאָגט, אז אויך ווער עס האָט ניט קיין ווייב זאָל ניט זיין קיין קינדער־מלמד. ר' אליעזר מיינט, אז אפילו ער איז ניט קיין בחור, ער האָט א ווייב, נאָר דאָס ווייב איז ניטאָ מיט אים, זאָל ער ניט זיין קיין קינדער מלמד.— „סופרים" האָבן געהייסן מלמדים וועלכע האָבן געלערנט קינדער תנך („ספר", די געשריבענע תורה, תורה שבכתב).

יד. ר' יהודה זאָגט, אז א בחור זאָל ניט פאַשן קיין בהמה (צוליבן חשד פון מזנה זיין מיט איר), און צווי בחורים זאָלן ניט שלאָפן (איינגעהילט) אין איין קלייד (צוליבן חשד פון משכב זכור); און די חכמים זענען מתיר. ווייל זיי האלטן, אז יידן זענען ניט חשוד ניט אויף משכב בהמה און ניט אויף משכב זכור. — כל שעסקיו, יעדער וואָס זיין באַשעפטיקונג איז מיט פרויען (ער ארבייט־אויס זאכן פאר פרויען אָדער ער האנדלט מיט זאכן פאר פרויען), זאָל ניט בלייבן אליין מיט פרויען. אפילו מיט א סך פרויען, ווייל ער שעמט זיך ניט פאר זיי, און זיי וועלן אים שיצן. דאקייגן אן אנדע־רער מענטש טאָר ניט בלייבן אליין נור מיט 2 פרויען, אָבער מיט 3 פרויען מעג ער.

יִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים. וְלֹא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אוּמָנוּת בֵּין הַנָּשִׁים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אוּמָנוּת נְקִיָּה וְקַלָּה, וְיִתְפַּלֵּל לְמִי שֶׁהָעֹשֶׁר וְהַנְּכָסִים שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין אוּמָנוּת שֶׁאֵין בָּהּ עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת. שֶׁלֹּא עֲנִיּוּת מִן הָאוּמָנוּת וְלֹא עֲשִׁירוּת מִן הָאוּמָנוּת, אֶלָּא הַכֹּל לְפִי זְכוּתוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר רָאִיתָ מִיָּמֶיךָ חַיָּה וָעוֹף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אוּמָנוּת, וְהֵן מִתְפַּרְנְסִין שֶׁלֹּא בְּצַעַר, וַהֲלֹא לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא לְשַׁמְּשֵׁנִי, וַאֲנִי נִבְרֵאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנִי, אֵינוֹ דִין שֶׁאֶתְפַּרְנֵס שֶׁלֹּא בְּצַעַר, אֶלָּא שֶׁהֲרֵעוֹתִי מַעֲשַׂי וְקִפַּחְתִּי אֶת פַּרְנָסָתִי. אַבָּא גוֹרְיָן אִישׁ צַדְיָן אוֹמֵר מִשּׁוּם אַבָּא גוֹרְיָא לֹא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ חַמָּר, גַּמָּל, (סַפָּר,) סַפָּן, רוֹעֶה וְחֶנְוָנִי, שֶׁאוּמָנוּתָן אוּמָנוּת לִסְטִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ הַחַמָּרִין רֻבָּן רְשָׁעִים, וְהַגַּמָּלִין רֻבָּן כְּשֵׁרִים, הַסַּפָּנִין רֻבָּן חֲסִידִים. טוֹב

דער רמבם זאָגט, אז ער זאָל זיין מיט די פרויען נאָר ווען זיין ווייב איז פאראן דאביי, אָדער ער זאָל זיך זוכן אן אנדערע פרנסה. ולא ילמד, און א מענטש זאָל ניט לערנען זיין זון א באשעפטיקונג (וואָס זאָל אים מאכן אז ער זאָל דארפן פארברענגען צווישן פרויען. **דער טעם דערפון איז, כדי אים אָפּצוהיטן פון דער עבירה פון זנות.— איצט הויבט אָן די משנה צו געבן אָנווייזונגען און דברי מוסר וועגן באשעפטיגונגען בכלל.** ר׳ אליעזר זאָגט, אז א מענטש זאָל שטענדיק לערנען זיין זון א באשעפטיקונג (אומנות, א פאך, אן ארבייט) וואָס איז ריין און לייכט, און ער זאָל מתפלל זיין צו דעם (צו גאָט) וואָס רייכקייט און פארמעגנס זענען זיינס, ווארום עס איז ניט פאראן א באשעפטיקונג וואָס זאָל ניט האָבן אָרימקייט און רייכקייט, ווארום ניט די אָרימקייט איז פון דער באשעפטיקונג, און ניט דאָס רייכקייט איז פון דער באשעפטיקונג, נאָר אלץ איז לויט זיין זכות. **די גמרא זאָגט, אז „אומנות נקיה וקלה", „א ריינע און לייכטע באשעפטיקונג" מיינט מען „מחטא דתלמיותא", דאָס צונייען צעריסענע קליידער, מחמת דאָס איז ריין פון גנבה און עס איז לייכט.** ר׳ שמעון בן אלעזר זאָגט : צי האָסטו ווען עס איז (מימך, אין דיין לעבן) געזען א חיה אָדער א עוף, אז זיי זאָלן האָבן א פאך (א אומנות)? און (פונדעסטוועגן) האָבן זיי זייער פרנסה אָן צער, און זיי זיינען דאָך געשאפן געוואָרן נאָר כדי מיך (מענטש) צו באדינען! און איך (מענטש) וואָס איך בין באשאפן צו דינען גאָט, דארף דאָך אודאי זיין אז איך זאָל האָבן מיין פרנסה אָן צער? ! נאָר איך האָב קאליע געמאכט מיינע מעשים (איך האָב געזינדיקט) און איך האָב (דאדורך) אונטערגעבראכט (קפחתי) מיין פרנסה. **ר׳ שמעון בן אלעזר זאָגט, אז דאָס וואָס א מענטש דארף זיך אזוי מצער זיין כדי צו האָבן פרנסה איז ווייל ער האָט געזינדיקט. אין דער ברייתא ווערט דערצו געבראכט דער פסוק (ירמיה ה׳) „עוונותיכם הטו", אז די זינד פון מענטש זענען שולדיג אין אלעם.** אבא גוריון דער מאן פון צדיין (איש צדיין) זאָגט אין נאָמען פון אבא גוריא, אז א מענטש זאָל ניט לערנען זיין זון (די באשעפטיקונג צו זיין) אן אייזל־טרייבער (חמר), א קעמל־טרייבער (גמל), א שערער (ספר), א שיף־מאטראָז (ספן), א פאסטוכער (רועה), און א סוחר (חנוני), ווייל זייער באשעפטיקונג איז די באשעפטיקונג פון רויבער (לסטים). **מחמת טייל פון זיי, וועלכע זענען כסדר אין וועג, גנבענען פון די פעלדער און גערטנער, און א פאַסטוכער פאשעט די בהמות טיילמאָל אין פרעמדע פעלדער, און א סוחר נארט אָפּ מענטשן. אין טייל נוסחאות אין דער משנה איז ניט פאראן דאָס וואָרט „ספר" (א שערער).** ר׳ יהודה זאָגט אין זיין (אבא גוריא׳ס נאָמען: אז די אייזל־טרייבער זענען מייסטנס רשעים. **ווייל זיי גנבענען אין פרעמדע פעלדער.** והגמלין, און די קעמל־טרייבער זענען מייסטנס ערליכע (כשרים). **ווייל די קעמל־טרייבער גייען אין ווייטע וועגן, אין מדבריות, וואו עס זיינען פאראן חיות רעות און גזלנים און זיי האָבן מורא, איז זייער הארץ צובראָכן און זיי היטן זיך צו זיין ערליך צו גאָט.** הספנים, די שיפס מאט־

שֶׁבָּרוֹפְאִים לְגֵיהִנֹּם, וְהַכָּשֵׁר שֶׁבַּטַּבָּחִים שֻׁתָּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר מַנִּיחַ אֲנִי כָּל אוּמָנוּת שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת בְּנִי אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁאָדָם אוֹכֵל מִשְּׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְקֶרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא, וּשְׁאָר כָּל אוּמָנוּת אֵינוֹ כֵן. כְּשֶׁאָדָם בָּא לִידֵי חֹלִי אוֹ לִידֵי זִקְנָה אוֹ לִידֵי יִסּוּרִין וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲסֹק בִּמְלַאכְתּוֹ, הֲרֵי הוּא מֵת בְּרָעָב. אֲבָל הַתּוֹרָה אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא מְשַׁמַּרְתּוֹ מִכָּל רָע בְּנַעֲרוּתוֹ וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה בְּזִקְנוּתוֹ. בְּנַעֲרוּתוֹ מַה הוּא אוֹמֵר, וְקוֹיֵ ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ, בְּזִקְנוּתוֹ מַהוּ אוֹמֵר, עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְאַבְרָהָם זָקֵן וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל. מָצִינוּ שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

סליקא לה מסכת קדושין

ראָזן זענען מייסטנס חסידים (פרומע). **ווייל זיי זיינען אויפן ים און די סכנה איז דאָרט גרעסער ווי אין די מדבריות, און דאריבער זיינען זיי נאָך פרומער פון די קעמל־טרייבער.** טוב שברופאים, דער בעסטער צווישן די רופאים (וואָס היילן קראנקע) זע־נען (אָנגעגרייט) פאר דעם גיהנום. **ווייל טיילמאָל וויל ער ניט היילן אָרימע לייט, מחמת זיי קאָנען אים ניט באצאָלן זיין באלוינונג.** והכשר, און דער ערליכסטער פון די קצבים איז א שותף פון עמלק. **דער תוספות יום טוב טייטשט ווייל א קצב איז בטבע אן אכזר, ער הרגט בהמות, און אכזריות איז געווען די מידה פון עמלק, וואָס איז באַ־פאלן די יידן אין דער מדבר. מען דארף וויסן, אז אין דער צייט פון דער משנה און גמרא איז דער קצב (טבח, טבחים, דער שעכטער) אויך געווען דער שוחט פון די בהמות און עופות, און דער דיין האָט אים נור אנגעשטעלט דעם חלף, און דער קצב האָט געשאָכטן.** ר׳ נהוראי זאָגט, איך לייג אוועק (אין א זייט) אלע באשעפטיגונגען אין דער וועלט, און לערן מיין זון ניט (קיין אנדערע זאך) נאָר תורה, וואָס דער מענטש עסט פון איר שכר (פון איר באלוינונג) אויף דער וועלט (עולם הזה) און דער קרן בלייבט אים אויף יענער וועלט (עולם הבא). אָבער אלע אנדערע באשעפטיגונגן זע־נען ניט אזוי; ווען א מענטש ווערט קראנק אָדער ער ווערט אלט, אָדער ער קריגט יסורים, און ער קאָן זיך ניט פארנעמען מיט זיין ארבייט, שטארבט ער פון הונגער. אָבער די תורה איז ניט אזוי, נאָר זי היט אים אָפּ פון אלעם שלעכטן אין זיין יוגנט, און גיט אים א צוקונפט און האָפנונג אין זיין עלטער. אין זיין יוגנט וואָס זאָגט ער (דער פסוק) „וקוי ה׳ יחליפו כח, און די וועלכע האָפן צו גאָט, וועלן באנייען די קראפט״ (ישעיה ט); און אויף דער עלטער וואָס זאָגט ער (דער פסוק) „עוד ינובון בשיבה, זיי וועלן נאָך ארויסגעבן פרוכטן אויף דער עלטער״ (תהלים צ״ב). און אזוי געפינען מיר ביי אברהם אבינו עליו השלום (בראשית כד) „ואברהם זקן וה׳ ברך את אברהם בכל, און אברהם איז געוואָרן אלט, און גאָט האָט געבענטשט אברהם מיט אלץ״. **די ראיה פון אברהם איז, אז דער צדיק האָט א גוטע עלטער. די משנה גיט צום סוף צו וועגן דער צדקות פון אברהם:** מצינו, מיר געפינען, אז אברהם אבינו האָט מקיים געווען די גאנצע תורה איידער מען האָט זי נאָך געגעבן, ווארום עס ווערט געזאָגט (בראשית כ״ו), „עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי, ווייל אברהם האָט געהערט מיין קול און ער האָט אפגעהיט מיין אָפּהיטונג, מיינע מצוות און מיינע געזעצן און מיינע לערן״. **דערפון לערנט די משנה אז כאָטש די תורה האָט גאָט געגעבן אויפן בארג סיני ערשט א סך שפעטער דורך משה רבנו, נאָכדעם ווי די יידן זענען ארויס פון מצרים, אָברהם אבינו אָבער האָט שוין געזוואוסט פון די מצוות פון דער תורה און ער האָט זיי מקיים געווען.**

סליק מסכת קידושין — געענדיקט די מסכתא קידושין